KÖLCSEY FERENC
ÖSSZES MŰVEI

II. KÖTET

Kölcsey összes műveit szerkesztette,
sajtó alá rendezte, a jegyzeteket készítette
Szauder Józsefné és Szauder József.

TARTALOM

POLITIKAI BESZÉDEK

KÖVETEK VISSZAÉRKEZÉSEKOR
GRÓF KÁROLI GYÖRGYNEK
IFJ. B. VÉCSEY MIKLÓS BEIKTATÁSAKOR
A MEGYEVÁR ÁLTALTÉTELÉRŐL
A MEGYEVÁR ÁLTALTÉTELÉRŐL
KÖZGYŰLÉS MEGNYITÁSAKOR
A SZATMÁRI ADÓZÓ NÉP ÁLLAPOTÁRÓL
KÖVETEK VISSZAÉRKEZÉSEKOR, KORONÁZÁS UTÁN
A SORSVONÁS TÁRGYÁBAN
BESZÉD I. FERENC KIRÁLY URALKODÁSA NEGYVENED ÉVI ÜNNEPÉN
TISZTVÁLASZTÁSKOR
KÖVETVÁLASZTÁS ELŐTT
KÖVETTÉ VÁLASZTATÁSA UTÁN
A MAGYAR NYELV ÜGYÉBEN
TÁGEN JÁNOS KIKÜLDÉSEKOR
ERDÉLY S A RÉSZEK ÜGYÉBEN
A KIRÁLYI VÁLASZ FELVÉTELEKOR
BENYOVSZKY TÁVOZÁSAKOR
A VALLÁS ÜGYÉBEN
A VALLÁSRÓL VALLÁSRA SZABAD ÁLTALMENETEL TÁRGYÁBAN
A VALLÁS TÁRGYÁBAN
AZ ÚRISZÉK TÁRGYÁBAN
A LENGYELEK ÜGYÉBEN
A SZÓLÁSSZABADSÁG ÜGYÉBEN
A HEVESMEGYEI ÜGYBEN
A SOMOGYI INDÍTVÁNY ÜGYÉBEN
AZ ELSŐSZÜLÖTTSÉGI JÓSZÁGOK TÁRGYÁBAN
A KIR. FISKUS ÖRÖKÖDÉSE TÁRGYÁBAN
A PAPI DÉZMA TÁRGYÁBAN
AZ IRTÁSOK TÁRGYÁBAN
AZ ÖRÖKÖS MEGVÁLTÁS TÁRGYÁBAN
BÚCSÚ AZ ORSZÁGOS RENDEKTŐL

ORSZÁGGYŰLÉSI FELSZÓLALÁSOK

UTASÍTÁSOK A KÖVETEKNEK ÉS ORSZÁGGYŰLÉSI KÖVETJELENTÉSEK

MEGYEI ÉS ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK

AZ 1831. MÁRCIUS 7-i KÖZGYŰLÉS JEGYZŐKÖNYVE
AZ 1831. JÚNIUS 13.-I KÖZGYŰLÉS JEGYZŐKÖNYVE
IZENET A FŐRENDEKHEZ A HAZAI NYELV TÁRGYÁBAN
IZENET A FŐRENDEKHEZ A MAGYAR NYELV ÜGYÉBEN
VISZON-IZENET A NEMZETI NYELV ÜGYÉBEN A FŐRENDI VÁLASZRA
HARMADIK IZENET A FŐRENDEKHEZ A MAGYAR NYELV ÜGYÉBEN
HETEDIK IZENET A FŐRENDEKHEZ A VALLÁS TÁRGYÁBAN
IZENET A FŐ RENDEKHEZ AZ ORSZÁGGYŰLÉSNEK PESTRE ÁTTÉTELE IRÁNT
VISZON-IZENET A FŐ RENDEKHEZ AZ ORSZÁGGYŰLÉSNEK PESTRE ÁTTÉTELE ÜGYÉBEN
IZENET A FŐ RENDEKHEZ A FELSÉGNEK MAGYARORSZÁGBAN LAKÁSA IRÁNT
VISZON-IZENET A FŐ RENDEKHEZ A KIRÁLYI LAKÁS TÁRGYÁBAN
UTASÍTÁS AZ ORSZÁGOS NAPLÓKÖNYVBŐL KÉSZÜLENDŐ KIVONATRA NÉZVE
MAGYARORSZÁG ÉS HOZZÁ CSATOLT RÉSZEK KARAINAK ÉS RENDEINEK ELŐLEGES SÉRELMEI S KIVÁNATAI.
FELIRAT KOSSUTH ÜGYÉBEN
CIRCULARIS A SZOMSZÉDOKHOZ
HARMADIK FELIRAT AZ IFJAK ÜGYÉBEN
SZATMÁR MEGYE ÁTIRATA PEST MEGYÉHEZ KOSSUTH VÉDELMÉBEN
FELIRAT A BARSMEGYEI ÜGYBEN A FELSÉGEKHEZ

ORSZÁGGYŰLÉSI NAPLÓ

B. WESSELÉNYI MIKLÓS VÉDELME

POLITIKAI BESZÉDEK

KÖVETEK VISSZAÉRKEZÉSEKOR

Nem félelem nélkül állok fel, Kegyelmes Uram, most, midőn Excellentiádat s megyénk országgyűlési képviselőit a Tek. Rendek nevében kell köszöntenem. Gyengébbnek érzem magamat, mintsem azon hálával teljes érzéseket, azon hazafiúi tiszteletet, melyet a haza gyámolai mindnyájunktól érdemelnek, méltó szavakba önthessem ki; gyengébbnek, mintsem ily fényes megyének méltó szószólója lehessek, s azon díszt és erőt, mely e nagytekintetű közönségnek sajátja, beszédem által kitündököltessem. Azonban egyfelől annak tudása, hogy a közhála és tisztelet érzései bennem is gerjedeznek; másfelől az öröm, hogy szerencsés vagyok ez érzéseket a haza nevében fedezni fel: bízakodást öntenek lelkembe; s gondolatimnak bátorságot, s szózatimnak erőt kölcsönöznek. Szatmár vármegye, e forróan kedvelt, e szép haza szól általam Excellentiádban a maga atyjához, képviselőinkben a maga fiaihoz. Atyjához, kinek most hosszú távollét után a viszonlátás örömeivel dűl kebelére; jól érezvén, hogy e kebel az országgyűlés minden viszontagsági között érette vert, érette gyúladott. Fiaihoz, kiket az anyai szeretet egész bizodalmával küldött el, hogy ügyének tántoríthatatlan oszlopai legyenek; kiket most az anyai szeretet egész kilobbanásával fogad vissza; mert hiszi, hogy a kötelesség szentségét szüntelen szemeik előtt hordozták; s küzdés és kisértetek közt a haza nevét palládiumként rejtegették szíveikben, s mindeneket és saját magokat érette feláldozni mindég készen valának.

Szép, és minden jobbak ohajtására méltó dolog oly polcon állani, melyre egy egész nép pillantatai vagynak függesztve. Boldog az, ki ily polcon erővel teljes lélekkel, megvesztegethetetlen ősi erkölcsekkel, s lángoló hazaszeretettel ragyoghat! Ezreknek sorsa függ őtőle, ezreknek ohajtásai repűlnek minden lépte után; s ha ez ohajtásoknak a lehetségig eleget teve: minő megjutalmazó érzéssel fogja majd embertársainak hálaját aratni! Sokan dicsőségnek vélik, ha tettek által, bár vész és átok között, óriási magosságra emelkednek, s magok körűl bámúlást támasztanak: én azt hiszem, hogy a dicsőség minden nemei közt legdicsőbb az, midőn valaki egy egész hazának szerelme, s egy egész embernyomnak áldása. E dicsőség várja a mi kormányunkon Excellentiádat, a mi körünkben képviselőinket, kik huszonhárom hónapi országos munka után itt a bennek bízó haza színe előtt követségekről számot adni megjelentenek.

Isten az embert szabadságra teremtette, de egyszersmind társaságra is; s a társaságos élet törvényt és igazgatást kiván és hoz magával. Szerencsés nép az, melynél törvény és igazgatás a társaságos életet úgy veszik korlátba, hogy mégis a szabadság szent kincse fogyhatatlanúl megmaradjon, hogy szolgaság és járom az emberiséget meg ne alacsonyítsák, s a lélek a maga fennrepüléséből por és homály közé ne kényszeríttessék! Örök hála a mi őseinknek, kik saját vérek hullásával nekünk nemcsak lakföldet szereztenek, hanem még annyi szélvészek között is oly polgári alkotványt hagytak által, melynek melegítő sugáritól a szabadság becse, virága, századokon keresztűl el nem aggható ifjuságban virúlhatott! Ezen alkotványban király és nemzet kölcsönös bizodalommal függhetnek egymás karjain; midőn a király a nemzetet hívja meg, hogy önmagának törvényt szabjon, a nemzet pedig királyának arcain vigyázza a megelégedés és helybenhagyás vonásait. Így önkényes uralkodás és féketlenség egyiránt eltávoztatván, sem az emberi lélek szabad ereje hatalom által le nem nyomathatik, sem az emberi szív szelíd érzései zabolátlanságban el nem vadúlhatnak. Megbecsűlhetetlen jótéteménye a mi törvényeinknek! Innen van, hogy ezen mi törvényeink egy egész ezred óta, melynek folytában annyi országok s országos alkotványok romlás és semmiség közé hullottak, rendűletlen állanak fenn; s az irígység és kajánság száz meg száz lesei közt is, és gyakran (fájdalommal említem azt) a hazafiak bűnei közt is, időnkig általszállván, bennünket a magok jóltévő árnyékában nyugtatnak.

Vannak, kik vagy érteni nem akarják, vagy érteni nem tudják, minő meghálálhatatlan ajándék a sorstól, ha valamely nemzet a régiség által szentté lett törvények oltalmában szabadon él. Nem egyszer hallottam a gondolatlan állítást, hogy törvényeink és egész polgári alkotványunk a régen múlt századok környűlállási között támadván, az újabb kor megváltozott helyhezteté-séhez többé nem illenek, s azokat másokkal kellene felcserélnünk. De vajon lehet-e idő, mikor az emberiségnek kevesebb szüksége legyen a szabadságra, s az abból folyó jótéteményekre, mint egykor volt? Miért a mi szabadságunkat őrző szent alkotványt semmivé tenni? Hogy emberi jusainkat elveszessük? Annyira elalacsonyúlt talán senki sem leszen, hogy e természet ellen való ohajtás benne támadhasson. Vagy talán az újonnan kívánt polgári alkotványban újabb szabadságot keresnénk? Boldog az, ki a jelenvaló jókkal megelégedve él, s levegői képek után nem kapdoz! Boldog az, ki eléggé bölcs általlátni, hogy az emberiség belső hely-heztetése, indúlatai, szükségei, minden, egymástól bármily messze fekvő időkben ugyanazok, s ugyanazon módokon orvosolhatók! A külsőt a belsőtől, a változót az örökre változha-tatlantól éles szemeknek könnyű megismerni, s az ily szemekkel bíró férjfiú ha lát is némely melleslegvalókban változtatni valót, jól tudja azt, minek kell örök megmaradást kívánni; miért kell a hazafiúság minden buzgóságával küzdeni, hogy veszélyes kezek alá ne jusson.

Jól érzék ezt a közelebb múlt országgyűlés bölcsei, s ugyanazért a mi régi, alapos törvényeink fennmaradásokért újólag egy törvénycikkelyt alkottak. E cikkelynek szavai midőn a nem-régen lefolyt szomorú emlékezetű napokat hozzák eszünkbe, ugyanakkor sebeinkre balzsamot kívánnak önteni, s a jövendőre nézve királyunk kegyelmében s ősi alkotványunk óltalmában mutatnak reménységet. Bíztató kilátás, melynek vigasztalásáért az országgyűlésnek forró hálával tartozunk; s ezen hálát most íme Excellentiádnak színe előtt, s a mi köztiszteletet érdemlő képviselőink karjai közt öntjük ki. Azok, kik az ország jeleseivel s jelesei közt együtt fáradtanak, köszönetünk kifakadását minden társaik nevében a legméltóbban fogadhatják el. Az a láng, mellyel országgyűlésünk jobbjai a nemzeti szabadságot és méltóságot védelmez-ték; az a gond, melyet nyelvünk csínosodására s tudományos előmenetelünkre fordítottak, az a nyugtalanság, melynek terhe alatt, szinte két esztendei kimerítő fáradsággal, küzdöttek, örök emlékezetünkben fognak maradni; s büszkék vagyunk annak tudásában, hogy Excellentiád, a mi kormányozónk és atyánk, s e Mélt. és Tek. Férjfiak, a mi képviselőink és testvéreink, a közönséges magyar hazának jóltévői közt nem utolsó helyet foglaltak el. Azon dicsőség, melyet ily férjfiak, kiket mieinknek nevezhetünk, az egész nagy nemzet tekintetei előtt szed-hettek, mireánk is ragyogó visszasugárzásban fénylik által; s öregjeinkben örömet gerjeszt, ifjainkban pedig a vetekedés buzdító tüzét ébreszti fel. Adja az ég, hogy az így felébredett tűz hasznos következéseket vonjon maga után! Adja az ég, hogy a hazafiúság lelke, a közjó szerelme, önhaszon-megtagadás, tanulás és tapasztalás által nyert gazdag ismeretek legyenek az újonnan felserdűlő generációnak bélyegei. Így nyúgalomban várhatnók a jövendőt, hivén azt, hogy újabb meg újabb oszlopokat nyerünk, melyek polgári alkotványunkat felettünk továbbra is rendületlenűl fenntartandják.

Azonban bízzuk a jövendőt az örök végzésekre, s örvendjünk a jelenvalónak; mert a sors most sem hagyott minket férjfiak nélkül, kik a közönséges terheket hűséges vállakon viselik. Ami Excellentiádat illeti, Excellentiád az ifjúság napjaitól fogva szakadatlan gonddal őrizte a hazát; s most midőn tiszteletre méltó ősz fürtjeivel egy erősb, egy követésre méltóbb ember-nyomra emlékeztet bennünket, annál teljesebb mértékben érdemli hálánkat: mennél buzgóbb, mennél atyaibb szeretettel munkálkodik érettünk még most is, midőn már a pihenés órája megjelent, s az elfáradt test a lélek lángerejével nehezebben bír. Engedjen isten Excellentiád-nak még tartós s fájdalomtól szabad életet! Engedje isten, hogy Excellentiád ezen megye kormányát, melyet annyi esztendők óta bölcs mérsékléssel viszen, mindnyájunk örömére kezei közt még sokáig tarthassa!

Ti pedig Mélt. és Tek. Férjfiak, megyénk nagy érdemű képviselői, a mi testvéri szíves elfogadásunkban leljétek fel a bért, mit húzamos munkálódásaitok által oly méltóképpen érdemeltek. Kincset, és tisztességjeleket osztogatni nem szoktunk; de egy egész megyének, egy tiszteletre sok tekintetben méltó nagy közönségnek helybenhagyása s köszönete minden meg nem romlott szív előtt örökre megbecsűlhetetlen jutalom.

Nagykároly, 1827

GRÓF KÁROLI GYÖRGYNEK

Méltóságos gróf, nagyságos urunk!

Ime egy hazafiúi megszólítás, méltóságos gróf! s adja az ég, hogy nagyságod ezt azon részvétellel fogadja, mellyel mi óhajtjuk, s nagyságodnak kegyességétől reméljük is.

Hat esztendő óta tisztválasztás nálunk nem történt, s most, midőn a jövő július hónap 7-kére új tisztválasztás rendeltetett, mindent szükség elkövetnünk, hogy jól meggondolt választással a hosszú idő alatt becsúszott visszaéléseket elhárítsuk; a magányos ember bátorságban létének talpkövét megvessük; s a törvény és igazság kiszolgáltatását s hazánk sérthetetlen jusait a lehetségig hűséges kezek közé tegyük le.

Volt idő, midőn a vármegyei hivatal után senki sem ásítozott; s az, mint közönséges teher, az attól vonakodó érdemesnek vállaira erőszakosan tétetett fel. De e napok többé nincsenek; és számos romlott lelkűek a hivatalt haszonlesés eszközévé alacsonyítván le, annak vagy elnyerésére, vagy megtartására alattomos utakon, pártszerzés, megvesztegetés s több efélék által törekednek. Mit várhat ilyen esetben a magános ember? mit várhat a haza? Mindnyájan átlátjuk; s átlátjuk azt is, hogy nagyságod, kinek nemzetsége vármegyénk legszebb s legnagyobb részének birtokában századok óta virágzik, sem magányos ügyeit, sem alattvalóinak szerencséjét hidegen tekinteni nem fogja s tisztválasztásunkban kétségkivűl részt veend. De könyörgünk nagyságodnak, hogy részvételét ne csak a magáéira, hanem reánk is kiterjeszteni méltóztassék; s ezen könyörgéssel annál bíztatóbb reménységgel járulunk elő: mennél jobban érezzük, hogy ha egyfelől nagyságodnak köztiszteletben álló, szent hazafisága a közügyet minden esetben szívén hordozza; másfelől az a nagy születés és birtok, mely nagyságodat grófi testvéreivel együtt a Szatmár megye státus természetes előljárójává teszi, kötelezi nagyságodat, ezen státust pártfogás által vigasztalni és erősíteni.

Lehetetlen is, méltóságos gróf, hogy nagyságod ezen kötelesség szentségétől mélyen meghatva ne legyen; s midőn mi nagyságodat arra emlékeztetni bátrak vagyunk: tökéletesen hisszük azt, hogy nagyságod ezáltal magát megbántottnak lenni nem tartja; sőt inkább ez a bizodalom, mellyel itt megszólamlottunk, nagyságod kegyességét irántunk felébreszti s közelebbre fűzi közöttünk a láncot, mely minden hazafit, nagyot és kicsinyt a közönséges ügyekre és jusokra nézve egy körben tart.

Igenis méltóságos gróf! Nagyságod fog reánk egy tekintetet fordítani, s megengedi azt kegyességétől kinyernünk, hogy a reánk jövő fontos napon közöttünk megjelenjen, s minket minden jóban, szépben és igazban pártfogoljon.

Emlékezzék meg nagyságod, hogy a mi vármegyénk a Károli fényes ház bölcsője, s ne engedje, hogy annak virágzása méltatlanok által meghervadjon; ne engedje, hogy olyanok jussanak hivatalokra, kik talán az oltalmatlan, szegényebb nemesség jusait megtapodják, s az adózó népen zsákmányt szedjenek.

Boldog az, kit a szerencse azon polcon tart, honnan ezereknek nyujthat oltalmat! boldog nagyságod is, mert íme egy vármegyének nemessége fordul felé; s lehetséges lenne-e, hogy nagyságod ezen pillanat iránt érzéketlenül maradjon? Éljen szerencsésen a méltóságos gróf, s adja meg az ég nagyságodnak a jelenkor és maradék áldását; mi forró tisztelettel maradunk.

Nagykároly, június 26-án 1829.

Szatmár vármegye nemessége

1829

IFJ. B. VÉCSEY MIKLÓS BEIKTATÁSAKOR

Méltóságos Báró Helytartó Ur. Fogadja el Nagyságod a mi ajkainkról örömmel, szeretettel és tisztelettel tölt idvezletét a Szatmár vármegyei nemességnek; azon nemességnek, mely a Nagyságod hálát érdemlett atyjának, a mi örökre kedvelt főispányunknak számos esztendőkig tartott kormányában nem csak boldogságát, de dicsőségét is találta; s mely a Nagyságod igazgatása alatt, midőn személyében egyfelől a felejthetetlen atya gyermekét és képviselőjét, másfelől saját hazája fiát s az uralkodó felség ohajtott ajándékát ölelné, kétszeres megnyugvását reméllí. De midőn itt Nagyságod előtt a mi érzéseinket kiöntjük, midőn Nagyságod elébe tisztelet és engedelmesség jeleivel járúlunk, nem titkolhatjuk el azon őseinktől örökbe nyert büszkeségünket is, mely szerént jól érezzük, hogy e kormány, melyhez Nagyságod közöttünk ülni fog, e vezéri pálca, melyet előttünk viselni készűl, éppen olyan mértékben kölcsönöznek fényt Nagyságodnak: amilyen mértékben mi megtiszteltetve vagyunk az által, ha királyunk kegyelménél fogva a második Vécseyt is magunkénak lenni mondhatjuk, minekutána az első hosszú ideig atyai módon éreztette velünk, hogy ő miénk volt minden tekintetben, s mindenkor. Szolganépet kormányozni, szerencsétlen rabelsőség; szabadok közt érni fő helyre, legszebb jutalma a személyes érdemnek. Mi egyik, nem megvetendő tagját tesszük a magyar nemzeti nagy testnek, mely istenének kegyelméből s királyának oltalma alatt ezer esztendős szabadságát mind bírja, mind becsűli. Első fog lenni Nagyságod közöttünk, egyik szép megyéjében a dicső nevet viselő nép hazájának, melynél szebb, és kedveltebb és imádottabb az egész föld kerekségén nem találtatik. Nincs kétségünk, hogy ez a gondolat nem kevésbé emeli Nagyságodat, mint a mi keblünket hevíti, s ezt hivén kettőztetett lelkesedéssel állunk itt új kormányozónk előtt, s kettőztetett lelkesedéssel készűlünk oda elkísérni, hol az öszvegyűlt rendek között az elölülői széket elfoglalandja. Jőjjön tehát Nagyságod, s addig is, míg gyűléseink szent boltozata alatt e nemes megye kormánya és boldogsága hű kezeibe fog letétetni, a mi örömtől hevűlő körünkben érezze, hogy ha maga a remény, mely által Nagyságod következő igazgatásától minden szépet és jót bizakodva várunk, szeretetünket és tiszteletünket ennyire felgyúlasztja: mely hálát, mely áldásokat aratand még, ha nagylelküség, törvény és igazságszeretet által bennünket boldogítni fog, s szabadságunk szentségét sértetlenül fenntartani fáradatlan erővel igyekszik. Ezt hisszük Nagyságod felől, mert oly atyának gyermeke, kiről ezt tapasztalhattuk; s ha erény és érdemek firól fira szakadatlan folyással örökben maradnak, adja isten, hogy valamint most Nagyságodat saját atyjának kormányhelyére örvendve bekisérjük: úgy a mi gyermekeink egykor hasonló gerjedések közt kisérjék be Nagyságodnak fiát; aki, midőn atyjának s nagyatyjának tettei például előtte kitétetnek, ősi fény és saját önérzés által, mint most Nagyságod, boldog legyen és boldogítson.

Nagykároly, 1830. márc. 15.

A MEGYEVÁR ÁLTALTÉTELÉRŐL

Közgyűlési beszéd

Különböző véleményekre oszolni, s azokat egymás ellen tűzzel védelmezni, kétségkivűl oly dolog, ami, minden szabad emberekből álló gyülekezet alatt, igen gyakran s igen természetesen szokott megtörténni. De e jelenvaló esetben van valami olyan, ami az előre néző hazafi keblét nyugtalansággal töltheti be. Mert ha kimondanom szabad, azt láttatom magamnak észre venni, hogy midőn itt egyik fél a N.-Karolban maradásért, másik a Szatmár-Németibe költözésért harcol, s okokra okokat halmoz fel: mindegyik félnek van még valamije; amit ki nem nyilatkoztat, kinyilatkoztatni talán nem is fog: s ami mégis minden előmondott okai közt reája nézve talán legfontosabb, s leginkább meghatározó erővel bír. Látnivaló Tek. Rendek, hogy ily helyheztetésben egymással egyesűlnünk lehetetlen; mert ha valamelyik félnek minden előadott okai egyenként ellentmondhatatlanúl megcáfoltatnak is: de belől, a titokban tartott, s következőleg ostrom alá nem jöhető indítóok makacsúl meg fogja helyét tartani, s a meggyőződés útját elzárja. Így lévén a környűlállás, ki az, aki által nem látja, hogy a győzedelem akármely részre dűljön is el, siralmas következéseket von majd maga után, mivel a meggyőzött félben az a mélyen elrejtett principium hosszú fájdalomnak és bosszús érzéseknek táplálója marad. Ezen tekintetnél fogva Tek. Rendek, nem azt kérdem többé: mi hasznosabb? N.-Károlban maradnunk-e vagy Sz.-Németibe költöznünk? Hanem egyedűl azt: mi által kerűlhetjük el magunk közt a hosszú időre történhető káros szakadást? Az által-e, ha a kérdés alatti javallatot a maga bölcsőjében elfojtjuk; vagy ha azt jóváhagyás végett a felsőség elébe terjesztjük? Vonjuk el egy kevéssé a tüzesen vítatott tárgyról figyelmünket, s gondoskodjunk saját magunkról. Több tiszteletre méltó férjfiakat látok itt, kik vagy résztvevői, vagy legalább szemlélői voltak azon megyénkre nézve veszedelmes időszakasznak, midőn a hazafiak közé becsúszott viszálkodás, s bizodalmatlanság egy egész embernyomig be nem gyógyúlt sebeket hagyott maga után. Esztendők múltak el, és sokan az akkoriak közűl sírjokba költöztek, s valahára a nagyon régi sebek a még élőknek szíveiken is behártyáztak. Rettegnünk kell Tek. Rendek, nehogy ismét e behártyázott sebek felett újakat szaggassunk, rettegnünk kell, nehogy ezt az azolta nevekedett, s még keserű fájdalmakat nem tapasztalt generációt az előbbinek szomorú tapasztalására juttassuk. De mit tegyünk hát a kedvetlen következések elhárítására? A javallat megvizsgáltatása folyamatba vétetett; a nagykároli és szatmárnémeti két felekezet teljes ellenkezésben áll egymás előtt; más út a békességre nincs, mint ha kettő közűl egyik a maga véleményét önkényt feláldozza. Azonban, ha csak áldozat által lehet a dolgon segíteni; nagy kérdés: kinek van jusa mástól ily áldozatot kivánnia. Senkinek Tek. Rendek, de amit kívánni nem lehet, szabad remélleni; s ha talán a két felekezet közt van egy, mely a maga véleményének feláldozásával is, megtarthatja a győzedelem reménységét: nem lehetetlen képzelni, hogy az áldozat, az önszeretet titkos sugallási mellett is, megtörténhető. Ezen állítás paradoxonnak látszhatik, s ami a szatmárnémeti felekezetet nézi, természetes is, hogy ez, itt elvesztvén vagy feláldozván ügyét, semmi nyereségre többé számot nem tarthat. De nem így van a nagykároli résszel; s ime ezen rész az, melynek figyelméért könyörgök, hogy ajkaimról a békesség szózatit meghallgatni méltóztassék. Csak két eset lehetséges. A költözést javasló okok vagy cáfolhatatlanúl igazak, vagy nem. Ha igazak; mi illik egyenes lelkű férjfiúhoz inkább, mint az önhaszonból s mellékes tekintetekből merített okokat az igazság előtt megsemmisíteni? *Amicus Plato, amicus Aristoteles, sed magis amica veritas.* Ha nem igazak, miért félnénk a szatmári fél kivánságaihoz képest, a kérdéses javallatot, a felsőség helybenhagyása alá terjeszteni? Ezen esetben kettős a nyereség. Mert sem a szatmári felekezetnek legkisebb fájdalmas érzést is táplálni oka nem marad; sem attól nem lehet rettegni, hogy a felsőség valami nem igaz fundamentomon épűlt kérelmet helyben hagyand. És így vagy győz a költözést javalló fél az igazság által, s akkor mindnyájan nyerünk; vagy veszt javallatának

nem helyes volta miatt, s akkor a nagykároli fél közűl senki sem lesz, kit a vesztés okának lehetne tartani. Íme Tek. Rendek, az egyetlenegy út, melyen baráti rokon érzéseinket egymáshoz fenntarthatjuk. Minden más út harcra s gyűlölségre vezet; hol győző és meggyőzetett egyformán keserű veszteséget hoz magára.

1830

A MEGYEVÁR ÁLTALTÉTELÉRŐL

Küldöttségi beszéd

Természetes ugyan, hogy minden jól organizált köztársaságban, ha a vélemények a közdolgokra nézve egymással ellenkeznek, a többség ereje csináljon rendet: de fontos okaink vagynak ohajtani, hogy e jelenvaló esetben, a Tek. Küldöttség két különböző véleményei ne egymáson nyerendő győzedelem, hanem egymással leendő egyesület által jussanak céljokra. Fontos a tárgy; s már a közelebb múlt közgyűlésen tapasztaltuk, hogy sok kétségre, sok vetekedésre okot szolgáltatott. Nem fognánk-e a közeledő gyűlésre jó eleve viszálkodást szerző alkalmat készíteni, ha a különözést többség által akarnók elhatározni, és így valamelyik vélemény pártfogóit békétlenekké tenni igyekeznők? A mi történhető egyesülésünk minden bizonnyal kedvező prognostikona lenne a következő közgyűlésnek; s kezességet nyújtana a felől, hogy ezen, oly igen sok oldalú, s oly igen kényes tárgy felől a Tek. Rendek rokon egyetértéssel fognak végezni.

Úgy látszik, hogy már magának a vármegyei kegyes végzésnek szavaiban az egyesűlés pontját fel lehetne találni. Ki vagyunk küldve, hogy praetoriumunknak Szatmárnémeti sz. k. városban N.-Károl mvárosunkból projectált általtételét vegyük gondolóra; ki vagyunk küldve, hogy *az általtétel szükséges voltáról, lehetségéről és módjáról, az akadályok elhárításáról, a szükséges költségekről, azoknak kútfejeiről, az időt és a megyének mind gazdasági mind politikai környűlállásait tekintetbe vévén egy kimerítő plánumot dolgozzunk ki*. Ezen kifejezésekből ellentmondhatatlanúl következik, hogy nékünk itt két rendbéli kötelességünk van: egyik, hogy a projectum szükséges voltát és lehetségét megvizsgáljuk; másik hogy annak végrehajtására tervet készítsünk. Ha már most, minden küldöttségi tag egy szívvel lélekkel azt kiáltaná, hogy a projectum szükségtelen, vagy éppen lehetetlenséget foglal magában: igenis, hogy nékünk nem lenne más kötelességünk, mint ezen egyező felkiáltásnak okait összeírni, s a következő közgyűlésnek benyújtani, s egyszersmind kinyilatkoztatni, hogy az előttünk szükségtelennek és lehetetlennek látszott dolog kivitelére nézve semmi módokat nem találhattunk, s keresni a józan ésszel megegyezőnek nem tartottunk. De minekutána szemeinkkel látjuk és füleinkkel halljuk, hogy a küldöttség tagjai közt számosan vagynak, kik a kérdés alatti projectumot nemcsak szükségtelennek és lehetetlennek nem tartják, de férjfiúhoz illő tűzzel pártfogolják: nem kell-e legalább annyit megengednünk, hogy a dolog talántalán lehetséges, talántalán nem szembeszökőleg szükségtelen, s minden esetre a józan okosság törvényeivel általános ellenmondásban nincs; mert íme józan okossággal, tudománnyal és tapasztalással bíró férjfiak vítatják. Ezen következés ismét egy másikat húz maga után, azt tudniillik: hogy, ha közöttünk találkoznak, akik ezt vítatják, lehetetlen, hogy a közelebb ránk jövő közgyűlésben a Tek. Rendek közt még mások is, több vagy kevesebb számmal, ne találkozzanak hasonló értelemben leendők. Tagadhatatlan igazság tehát, hogy mi, ezen elengedhetetlen praesumtio mellett, a többször említett projectumot, ha szükségesnek és lehetségesnek nem mondhatjuk is, de absolute szükségtelennek és lehetetlennek sem állít-

hatjuk; következésképpen magunkat a végzésben parancsolt plánum kidolgozása alól fel nem oldozhatjuk.

Kettő leszen itt elkerűlhetetlenűl szükséges. *Első*, hogy mivel a k. végzésben említett akadályok a nagykároli praetorium mellett harcoló véleményben bőven előadatnak, ezen véleményről s az általa világosságra hozott akadályokról tegyünk az Universitásnak jelentést, mellé tévén, miképpen lehetséges a szatmárnémetit pártfogoló vélemény útasításainál fogva rajtok győzedelmeskedni. S így midőn egyfelől az akadályok elhárításáról szóló cikkelynek eleget teszünk, másfelől az Universitásnak útat nyitunk a tárgyat minden oldalairól felvenni, s kiküldöttségi munkálkodásunk helyes vagy helytelen voltáról itélni, s elfogadását vagy el nem fogadását győző okoknál fogva megtenni.

Második. Hogy a praetorium elköltöztetésének plánumát a maga egész kiterjedésében, instrukciónk szerint kidolgozzuk, s azt az Universitásnak oly móddal nyújtsuk bé, hogy ha a tárgy a felsőség elébe terjesztetik, az előterjesztéshez megkivántató előre való dolgozásokban semmi hijánosság ne találtassék.

Eszerént a Szatmár-Németi és N.-Károl mellett katonáskodó két különböző vélemény már kimerítőleg előadva lévén, szükség, hogy minden további vítatások megszűnjenek, s ezen oldalra nézve a protocollum bezárattassék; szükség, hogy a Szatmár-Németi mellett álló kinyilatkoztatás szorosan vizsgáltassék meg, ha magában foglalja-e már az instrukcióba tett kimerítő plánumot, és ha még hijánosságai lennének, haladék nélkül pótoltassék ki.

Mely alázatos vélekedésemet a Tek. Küldöttség elébe terjesztvén, ohajtom, hogy az úgy vétessék, mint hazafiúi, tiszta indulatból származott, s a véleményi különözéseket célra vezetni igyekező jó szándék.

1830

KÖZGYŰLÉS MEGNYITÁSAKOR

Mennél kevesebb reménységünk vala már, hogy Nagyságodat e jelenvaló közgyűlés folytában a maga kormányszékén előlülve megláthassuk, annál nagyobb öröm ragad el bennünket most, minthogy ily reménytelenűl és tisztválasztásunk után legelőször vagyunk szerencsések Nagyságoddal és Nagyságod körűl e boltozat alatt öszveseregleni, mely a királyt, hazát és kormányzóit lángolva szerető Szatmár vármegyei nemesség gyűlésének szent helye. E szent helyen fogadta el Nagyságod három esztendő előtt közbizodalmunk legszebb jelét, midőn általunk a törvényhozó nagy test tagjává elválasztatott. E szent helyen olvasta Nagyságod kevés hónapok előtt minden arcon a legszínetlenebb megelégedést, midőn királyi kegyelem, ősi fény és személyes érdem által tiszteletre méltó atyjának székét köztünk elfoglalá. E szent helyen állok íme Nagyságod előtt és vármegyénknek e még egészen új helyheztetésében, polgári kicsiny pályámnak éppen kezdetén, bemutatom a Rendeknek, s ennek a maga örökre szeretett alispánjai alatt, az ifjúság virágában álló tisztikarnak forró tisztelettel és szeretettel tölt idvezletét. Nagyságod ezen idvezletét kedvetlenűl venni nem fogja. Mert nem Nagyságod vala-e, ki fényes hívatalába léptekor az öszvegyűlt nemességnek tapsolásai közt nyilatkoztatta ki, hogy az egész megye kiterjedésében nincs ember, ki eránt szeretettel ne viseltetnék? S valóban, Méltóságos Báró, kölcsönös hajlandóság a kormányozó és kormányozottak közt polgári alkotványunk egyik legszükségesebb feltétele. Mert szabadon születtünk mi, s nem vaspálca és félelem, de törvény és szeretet által vagyunk igazgathatók. Csak annak a kormányozónak, aki bennünket így ismer, lehetséges az, hogy midőn a törvényes szabadság

szózatai, a vélemények különbsége miatt, egymással ellenkezni fognak, magát oly középponttá tehesse, hol közbizodalom által minden ellenkezés egyesíttetvén, az egyetlenegy nagy célnak, a haza javának eszközlésére fordíttassanak. Adja az ég (s csalhatatlan reménységünk vagyon e felől), hogy ez Nagyságod kormánya alatt mint eddig, úgy ez után is, a legkívánatosabb szerencsével történjen meg; adja az ég, hogy itt, most és jövendőben a közjó szerelme egyiránt járjon által minden kebelt, s törvény, igazság és haza lehessen a tárgy, melynek következésében minden gondolat formálva legyen, minden szó kimondva.

Nagykároly, 1830

A SZATMÁRI ADÓZÓ NÉP ÁLLAPOTÁRÓL

Ha az ország 1827-dik esztendei portaosztályára egy tekintetet vetünk, megdöbbent bennünket annak látása: hogy a szomszéd vármegyék közűl Marmaros, Bereg és Ugocsa vármegyéknek együttvéve nem jutott annyi porta, amennyi magának ezen nemes Szatmár vármegyének (a kebelében fekvő szabad városokat is ide értvén) osztatott. S válasszuk külön bár a szabad városok portáikat a vármegye portáitól: mégis a miéink száma a Bereg, Ungvár és Ugocsa portáinak egyesűlt számát meg fogja haladni. Csak futólag kell az ország valamelyik abroszán végig nézni, s azonnal szembe fog ötleni, hogy a nevezett vármegyék együtt a miénknél sokkal nagyobb kiterjedéssel bírnak. Azt pedig, hogy azon sokkal nagyobb kiterjedésben sokkal nagyobb népesség, következésképpen nagyobb jövedelem is találtatik, azok is általláthatják, akik a rom. kath. clerus kalendáriumin kivűl más statisztikai kútfőkhöz nem juthatnak[1]. Mit fogunk még mondani, ha oda figyelmezünk: miképpen Szabolcs vármegye a hajdú városoktól különválva csak két portával bír többet, mint Marmaros, huszonöttel pedig kevesebbet mint Szatmár? Mi, akik hazaföldünknek sokféle szerencsétlen oldalait, sokféle káros tapasztalásaink után, jól ismerhetjük, nem titkolhatjuk el azon ohajtást: bár egyszer ezen temérdek bajokkal küszködő tartomány oly pártfogókra találna, kik nékie a közterhek viselésében érdemlett egyhűlést szereznének!

Szatmár vármegyének kiterjedését Szirmay,[2] (kinek statisztikai és históriai tudósításait ezen nemes megye saját költségén nyomatta ki) 110 □ mértföldre határozta; nagy szám, mely már a Lipszky abroszán négy □ mértfölddel kevesítve van: noha a mi hivatalos földmérőnk legújabb kimérései szerént az egész vármegye 86 □ mértföldnél többet magában nem foglal. Ha már ezen summából kivesszük azon mennyiséget, amit a folyóvizek és utak, a hat □ mértföldre kiterjedő láp, a nyíri s Túr melletti erdők, és a gombás, az avasi és bányai hegyek Erdőszadáig, s a bikkaljai erdők elvesznek; mi leszen még lakni és mívelni való? 59 □ mértföld mindaz, ami ezen kivétel után fennmarad; de még senki sem volt, aki felszámította volna, hogy magából ezen maradék summából mennyit vonnak el a Kraszna és szamosközi járásbeli vizenyős helyek? s mennyi az a föld, melynek használása egyedűl a vizek kisebb vagy nagyobb, s ritkább vagy gyakoribb áradásától van felfüggesztve? Nem szükség a Tek. Vármegye előtt az említett két járás szerencsétlen fekvését bőven festegetnem. Azok előtt szólok, kik jól tudják mindazt, amit e helyen mondanom kellene vagy lehetne; valamint jól tudják a bányai járásnak s a Nyír homokos részének terméketlenségét is. Ezek oly észrevételek, melyek mindenkinek első tekintettel szemébe tűnhetnek.[3]

[1] L. Schem. Cler. Szath. 1829.

[2] Szirmay Szatmár Vármegye 1809. hibás dátumokkal s még hibásabb calculusokkal tele.

[3] L. a dietai ableg. előadását; de maleficiis C. Szath. 1810-11.

Ötvenkilenc, sok kérdések alá vettetett □ mértföld az, melyen 24,533 városi lakosokon, s legalábbis öt vagy hat ezer nemes familián kivűl, az 1826-diki öszveirás szerént[4] 131,036 adózó lélek él és mozog. S ez a 131,036 számból álló nép az, mely az egész ország közterheinek mintegy hetvenhatod részét vagy az említett 24,533 városi lakosokkal együtt hatvanketted részét viseli. Minő erővel? szükség megvizsgálnunk.

Ha a Szatmár, Máramaros, Bereg, Ungvár és Ugocsa vármegyék népességét kerek számmal hatszáz ezerre tesszük;[5] ezen summából Szatmár vármegyére egy harmad rész fog esni, az említett négy vármegyékre pedig öszvességgel két harmad rész. Vegyük a föld kiterjedését kérdésbe: úgy Szatmár vármegyére bizonyos kevesebb rész jutand, mint a népesség tekintetében. Azonban az egy harmados proportió mellett maradván; azt lehetne talán várnunk, hogy ha a négy vármegye mindöszve 130 portát számlál: akkor Szatmár hetvenötnél többet ne számláljon. És még is ez a maga egész kiterjedésében $100^{4}/_{8}$ porta terhet visel.

Talán a mi adózó népünk boldogabb környűlállások közé van helyheztetve, mint az említett vármegyék lakói? Ezen kérdésre könnyű a felelet, mihelyt a következőket figyelembe vesszük.

Az 1826-diki populáris conscriptió 24,698 háznépet jegyzett fel, lakóházat pedig csak 21,649-et; és így mindjárt 3,049 háznép, amelynek még csak lakóháza sincs!

Ugyanazon öszveírás szerint telkes paraszt csak 10,334 van, és így az egész népességnek sokkal több mint fele csak zselléres lakos!

Az 1778-ban készűlt öszveírás szerint az adózó nép szántóföldei tettek 66,455 holdat; termésűl pedig búza, rozs, zab és árpa együtt véve 268,198 pozsonyi mérő adatott fel. Tegyük fel, hogy ezen feladás a valóságnál kevesebb vala, s mondjuk csupán a rozst és búzát annyinak, amennyire mind a négy nemű termés határoztatott, sőt mondjuk, hogy búza és rozs terem az adózó nép holdjaiban 300,000 p. m. Ezen egész summából 24,698 háznép közűl egyre csak 12 mérő jut: oly csekély summa, mely csupán egyetlenegy ember esztendei tartására elégséges! Önkényt jön, hogy azon esetben is, ha az adózó nép esztendőnként 600,000 p. mérőt termeszthetne, az egész népességnek csak fele tápláltathatnék itthoni terméssel.

Ott, hol a legszükségesebb hibázik, könnyű általlátni, hogy a boldogúlásnak útai már előre ketté vágattak. Az adózó háznép, mely magának elég kenyeret nem termeszthet, szerencsés, ha mindennapi élelmét s ruházatát keserű munkával megszerezhetvén, még annyira mehet, hogy adójának terhétől megmenekedhessék!

És ha a földmívelés a parasztot nem táplálhatja: mit kezdjen? Marhatartást? Jármos ökrök és hámos lovak itt tekintetet nem érdemlő jövedelmet hoznak. Mert az általok mívelt föld a parasztnak félesztendei élelmét is nehezen szerzi meg; szekerezés pedig a nagybányai vidéken kivűl nálunk úgy szólván semmi sincs. A teheneket ami illeti: tegyük fel, hogy azon nyolc vagy kilenc ezerből álló szám, mely az idei feladásokban találtatik, nagyon kevesítve van, és hogy a paraszt kezei közt 24,698 tehén legel: ezen esetben is, egy háznépre nem jutna több egyetlenegy tehénnél. S legyen két ezer háznép, mely három tehénnel, négy ezer, mely kettővel bírván, olykor-olykor egy vagy két tinót eladhat; ezen számlálás szerint tizennégy ezer háznép fog maradni, melynek birtokában egy tehénke sem leend. Adjuk hozzá, hogy az urbariális öszveiráskor az adózó nép kezei közt 41,232 szekér szénát termő rét találtatott; mely summát, ha 80,000-re felemelünk is, legfeljebb is csak 40,000 darab marhának nyújthat táplálatot. S ha ezen szám alatt vonó marhát és tehenet egybe veszünk, belőle egy háznépre kettő nem juthat. Már pedig sem csak 80,000 szekér széna is a vármegyei adózó nép

[4] Popul. Conscript. 1826.

[5] Schem. Cl. Szathm. 1829.

birtokában nem terem; sem a szénafogyatkozást szalmával kipótolni nem lehet, mivel ez, a Nyíroldalt kivévén még szűkebb amannál. Továbbá, hogy a juhtartás a vármegye legnagyobb részében nem is követelhető, közönségesen tudva van, valamint az is, hogy sertést a paraszt saját házának szükségeire is nagyon keveset nevelhet, mert azt tengerivel kell tartania, ami a vármegye kétharmadrészében őtet magát is táplálja.

Ide járúl az is, hogy a méhtartás és pálinkafőzés sokkal kevesebb fontosságuak, mint gondolni lehetne. Mert feltévén, hogy azon négy vagy ötszáz kasméh helyett, mely summa esztendőnként feladatni szokott, ezeret, vagy éppen két ezeret kell számlálnunk: milyen kicsiny része az a népességnek, mely ezen négy vagy ötszörösen vett summában is részt vehet? És ha kétezer kasméhet a háznépek számához képest egyenlőleg feloszthatnánk is: egy háznépre nem esnék $^{1}/_{10}$. A pálinkafőzést pedig úgy kell tekintenünk, mint egyedűl a zsidók élelme módját, akik amennyit a közteherből magokon viselnek, két annyit terhelnek vissza a föld lakóira. S hogy a kereset ezen ága nagyon csekély, mutatja azon 313-ból álló kevés szám, amennyire az adózó nép pálinkafazékai az idei dicális öszveírásban feltétettek. Mert ha ezen számot háromszorosan vesszük is, még is az adózó nép csak mintegy huszonnegyed részének adna jövedelmet. Ide nem értvén azt, hogy a zsidókon kivűl lévő fazékbirtokosok legfeljebb is csak három esztendőben egyszer teremni szokott kevés szilvájokat főzik ki parányi edényeiken; következőleg azokat, mint kereset módját nem használják.

Ahol a földmívelőnek ily rossz állapotja van: nem lehet ott a mesterembert szerencsés környűlállások közt gondolni. S valóban nagyon kevesen is adják magokat az életkeresés ezen ágára. Több mint huszonnégy ezer háznép közt, 233 mesterember mértéketlenűl kicsiny szám. S még hasonlatlanúl kisebb azoknak száma, kik kupecség és kereskedés által keresnek élelmet. Mert amazok csak huszonketten, ezek legfeljebb huszonhatan vagynak, s oly szegények, hogy értékök öszvességgel annyi ezer forintot, mint amennyin vagynak nem teszen.

A kupecnek és kereskedőnek ott, ahol ő élni vagy éppen gazdagodni akar: vagy jószágot pénzért, vagy jószágért pénzt kell találnia. Az elmondottakból világos, hogy itt az adózó népnél sem egyiket, sem másikat fel nem lelik; hogy a nem adózóknál sem nagy mértékben lelik fel, azt kevés voltuk, s kevés voltuk mellett is szembetűnő vagy szegénységek vagy legfeljebb igen középszerű tehetségök bizonyítja. Semmiben sincs nálunk oly nagy, s oly terhes fogyatkozás, mint kenyérnek valóban, mert azt a vármegye háromnegyedrészében a jószágbirtokosok közt is csak a gazdagabbak adhatnak el. Következik, hogy ezen elkerűlhetlen s elsőrendű élelemcikkelyért külső vármegyékbe foly által azon kevés pénz, amit az idevaló lakos gonddal és fáradsággal öszvezsugorgat. Nem kevés pénzt vonnak ki a külső vármegyei mesteremberek is, kik készítményeikkel apró vásárainkat ellepni szokták. Azt a pénzkifolyást, mely ezen az úton kenyér, ruházat és gazdasági eszközök végett okoztatik, csak igen kis részben térítheti vissza az a pálinkamennyiség, mely a tisza- és szamosparti szilvásokból három esztendőnként bejön; az a kevés alma, mely a tiszaparti öt vagy hat helység határiról Máramarosban vett fenyőkön a Tiszán levitetik; s az a méz és dohány, mellyel egy-két idegen kereskedőnek örök monopoliumot űzni engedünk. A marhával-kereskedés tulajdonképpen (ha az egy-két kupecet, kik időről időre néhány kevés számú marhát, ez vagy amaz kis vásárra hajtogatnak, kivesszük) a mészárszékeket árendáló zsidók kezében van; s ezeknek kezén forognak a mi többnyire igen nyomorúlt korcsmáink is, melyeknek körében határoztatik egész borral és pálinkával való belső kereskedésünk. Adjuk hozzá, hogy számos folyóvizeink közűl egyedűl a Tisza az, melynek a szamosközi járás nehány kevés számú helységei kereskedői tekintetben hasznát vehetnék: minden más vizeink hajózhatatlanok, s azon temérdek károkat, melyeket kiöntésükkel okoznak, semmi más úton vissza nem téríthetik. Nem elég, hogy magokon útat nem engednek; hanem az esztendőnek felén keresztűl a szárazon való útat is a vármegye kétharmad része előtt elzárják; temérdek erővel készűlt töltéseket tépnek széjjel, s

határokat borítván el, most a szántásvetés idejét késleltetik, majd az aratás egész reménységét teszik semmivé. Míg ezek leginkább a kraszna- és szamosközi járásokban így történnek: azalatt a bányai járás hegylakója az egereknek vet; s a nyíri járás nagyobb része homok közé szórja a magot, hogy ott a legelső éjszaki szélnek prédája legyen. Egyedűl a károli kis vidék az, mely szerencsésb környűlállásokkal dicsekedhetik; de itt a pénz kicsiny circulatiója s egy nagy consumtiójú város nem léte miatt, minden produktum kevesebb becsben áll, mint a hasonlíthatatlanúl gazdagabb vidékű Debrecenben. Egyéberánt is a határszélen fekvő Károl a vármegye igen kis részének nyit kereskedést; Szatmár-Németi is a Tisza felé fekvő egész vidékeknek többnyire idegen; s így ezen vidék az Ugocsában fekvő Tisza-Újlakkal jővén közösűlésbe, a föld produktumaira nézve egyedűl az ott lévő kamara liferánsainak önhasznú kinézéseiktől függ, s örökre passivus állapotban tartatik.

És íme ily helyheztetésben van az az adózó nép, mely esztendőnként csupán a házi és hadi cassákba 99,015 ezüst forintra hágó summát fizet![6] Az az adózó nép, mely kenyeret pénzen veszen, számához képest felette kevés marhát tart és tarthat, s a kereskedés útait maga előtt mindenfelé bezárva találván, legtöbb esetben csupán kézi munkájával érdemli meg azt a pénzt, mellyel adóját időről időre szállítgatja. Azon tizenhétezer s egynéhány száz zsellér lakos, kertész s több ilyenek közt, kik ezen nemes megye kebelében találtatnak, amint feljebb is megjegyezve van, több mint háromezer lakik idegen fedél alatt; de bizonyosan többre lehet tenni azoknak számát, kik sem földet, sem marhát nem bírván, élteknek nagyobb részében kenyeret nem süthetnek, hanem a legkisebb darabot, mellyel éhségeket valaha enyhítették, napszámos munka által idegen kezekből nyerik meg. Az 1816 és azt követő esztendő iszonyító következésekben mutatta meg ezen élelem módjának bizonytalan voltát. Ha az olcsóbb esztendőkben a nyomasztó szükség nem láttatja is oly szembetűnőleg magát: de mindég nyughatatlaníthat bennünket az a gondolat: hogy a mi sokra hágó portáink kivetésében az ilyen szerencsétlenek is csalhatatlanúl számvetésbe jöttek, s a Tek. Vármegye kénytelen volt a legutolsó zsellér fejét is a legelső rendű telkes paraszt fejével egyet érő rovás alá számláltatni. Könnyű általlátni, hogy a sokkal szegényebbnek feje nem viselhet annyi terhet, mint a gazdagabbé; s ohajtani méltó az, hogy e nemes megye, a maga portáinak kevesítése által oly helyheztetésbe jőjjön, melyben az ilyeneknek méltó enyhűlést szerezni lehessen. Annál szükségesebb erre törekednünk, mert a feljebb kitett két cassabéli summák kijelentése által még csak egy része van elmondva az adózó népet nyomó tehernek. A királyi dézmáért részént pénzben, részént szolgálatban vagy termésben teljesítendő fizetések, s a tiszti forspontozáson eső deperdita könnyű kivetés szerént esztendőnként 5,100 ezüst forintra számíttathatik. A katonaság számára 1827/8 esztb. adott kenyérporciókon 4,645 ezüst for. volt a veszteség;[7] s közel annyire lehet tenni a zab és szénaporciókon történt kárt. S mire kellett még ezen veszteségeknek menni oly esztendőkben, mint 1816 és 1817, midőn a gabona 50 for., a búza 80 és 120 for. volt? Mivel pedig a Tek. Vármegye által helységenként felosztott terhek a helybeli előljárók által manipuláltatnak, s ezen manipulálás minden további normális felosztás nélkül szabad kéj szerint történik: nem elkerűlhetetlenűl következik-e: ha a paraszt a közönségesen meghatározott tartozásokon felűl is terheltetik? Keveset mondok, ha azt állítom, hogy a paraszt a vármegyei repartitiókon felűl legalább is tizedrésszel többet fizet. S ezenkivűl nincsenek-e meg minden kis helységnek a maga különös költségei, melyeknek mind az adózó gazdák szekrényéből kell kitelniek? Ohajtanám, hogy egy nálam tapasztaltabb férjfiú az ilyen költségekről egy hiteles dátumokon épűlt lajstromot készítene, s bizonyos vagyok benne, hogy még most hihetetlennek látszó resultátum jőne ki.

[6] Act. Cottus in Gener. Congr. Decemb. 1828.

[7] Ezen calculusok forrását l. az Archivum Actáiban tett Jegyzeteim közt.

Mindenesetre senki sincs, aki egy tekintettel által ne látná, hogy ha már maga a két cassa summája sokra üt: nem csak sok, de felette terhes is leszen az, ha mindazon summákat, melyek a megelőző szavakban vagy felszámlálva, vagy csak messziről kimutatva vagynak, s amelyeket az adózó népnek valósággal is teljesíteni kell, hozzávetendjük. S szabad legyen azt a megjegyzést tennem, hogy minekutána, a feljebbiek szerint, az egész vármegye adózó népe saját földtermésével általán fogva nem éri; minekutána marhatartása, s kereskedése nagyon szűk határok közé szoríttatott: bátran állíthatjuk, hogy a paraszt nem jószágocskájának jövedelmével, hanem jószágának feláldozásával, s igen sok esetben, midőn áldozni valója nincs, csak testi munkájával teljesítheti ki mindazt, ami élelme módjának minden lehetséges nemére gondosan kivetve van.

Jól érzem én azt, hogy a Tek. Vármegye semmiben sem fogná nagyobb megelégedését helyheztetni: mint ha ezen, s több ilyen okoknál fogva, melyeket én vagy által nem látok, vagy készakarva elhallgatok, a maga kebelében fekvő népet valamennyire enyhíthetné, s útat nyithatna, melyen annak élete könnyebbé lehessen. De a feljebb említetteken kivűl is sok okok folynak együvé, melyek az adózó nép szegénységben tartására együtt munkálkodnak. Szabad legyen itt a következő esetet megjegyeznem. Sok helységei vagynak a nemes megyének, hol vagy a közbirtokosok többsége, vagy más helybeli okoknál fogva a paraszt gyakran változtatja telekét, melyből az urbariális földek míveletlensége önkényt foly. Nagy segítője ezen gyakori változtatásoknak az is, hogy a telken lévő épületek igen sok helyütt a földesúr sajátjai, következőleg semmi sincs rajtok, ami a parasztot egy helyhez köthesse. Ez a kézről-kézre vándorlás semmivé teszi a földek termékenységét; valamint az is, hogy a paraszt minden akadály nélkül vagy esztendei bérért, vagy adósság miatt eladogatja földeinek hasznát, s ezáltal egyszersmind magát győzhetetlen szegénységbe süllyeszti. Nincs ugyan természetesebb, mint az, hogy a szegény ember megszorúljon, s valakitől bizonyos summácskát vegyen kölcsönben; de ezen kölcsönözések tapasztalásaim szerint a nagyvárosi zálogra kölcsönözők legterhesebb uzsoráiknál is súlyosabbak. Láttam, hogy a paraszt ötven forintnak kamatjában oly szilvást adott a másiknak, mely egyetlenegy őszön a tőkénél nagyobb summát hozott be; láttam, hogy tíz vagy tizenkét forint kamatjában közel húsz esztendeig esztendőnként egy-egy szekér tengeri fizettetett; láttam, hogy 15 forint kamatjában egy legalább is két p. mérőt tévő föld a hitelezőnek kezében esztendőkig állott, s több ilyenek, melyek a közfigyelmet méltó joggal kívánják.

Az adózó nép egyik nem kicsiny terhének vélem azt is, amit feljebb már kezdék említeni, hogy t. i. a helységekre közönségesen kivetett adómennyiség individuális felosztása egyedűl, s úgyszólván minden kulcs nélkül a helybeli előljárókra bízatik. Az pedig, hogy a dicális öszveírásokon is, csupán ezeknek feladásaik használtatnak, egyenesen viszen oda, hogy a helység tehetősbjei (ezek többnyire vagy előljárók, vagy azokkal öszveköttetésben állanak) a tehetetlenek terhével könnyítenek magokon. S ezeknek könnyen önhasznúvá válható feladásaik sehol sem lehetnek károsabbak, mint a földek klasszifikációjában; amit egyébiránt is nehéz helyesen meghatározni. Mert semmi sincs inkább relativum, mint ezen kalasszifikálás; s igen természetes az, hogy ami bizonyos helyütt elsőrendűnek mondathatik, az egy más különböző hely elsőrendű földjével hasonlításba se jöhessen. Nem bátorkodtam volna ezen közszokásban lévő klasszifikáció ellen itt kikelni, ha maga Montesquieu itt vezérem nem volna. De tagadhatatlan az az intés, amit ezen nagy ember adott; hogy a klasszifikációkban elkerűlhetetlenűl történő hibák, az adó nagyobbodásának esetében veszedelmes következéseket okoznak.[8]

Rettegek a Tek. Vármegyének figyelmét elfárasztani, s meg lévén úgy is győződve, hogy sokan ülnek itt tudománnyal és tapasztalással tiszteletre méltó férjfiak, kik ezeket jobban

[8] Espr. d. L. XIII. 7.

értik, s ezeknél jobbakat s hasznosabbakat tudnak, mint én: félbe szakasztom jegyzéseimet. Egy van csak, amit még figyelembe hozni bátor vagyok. Az t. i. hogy az adózó nép szegénységének veszedelmesebb forrása nem lehet, mint a zsidók szemlátomást való szaporodása. Az 1804-diki populáris öszveírás 2290 zsidó férjfiat számlál, az 1826-dikban pedig 2872 találtatott ezen nemes megye kebelében; következőleg a zsidó népesség 582 férjfival, s ha az asszonyokat is ide számláljuk, legalább is 1164 lélekkel szaporodott, még pedig azon időben, mely alatt (ha ugyan az említett öszveirásokban valami tetemes hiba nem történt) a keresztyén adózó nép száma több mint 16 ezerrel kevesedett meg. Senki sincs a Tek. Vármegye itt ülő tagjai közűl, akinek a zsidók ezen szaporodására a szomszéd Galiciának sorsa eszébe ne jusson. Távol vagyok attól, hogy azon rémítésekre menjek vissza, melyeket Eisenmengernek[9] s a hasonlóknak tudósításai terjesztettek el. De bátran említem azt az iszonyító rajzolatot, melyet Pr. Schulze[10] Galiciának, az Izrael fiai által történt lesűllyedéséről, az egész ausztriai birodalom láttára, előállított. Méltán mondja ő, hogy amely országban a zsidók megszaporodnak, az vagyoni végromlás szélén áll. S maga az a nevezetlen ugyan, de köztiszteletben álló politikus, aki a zsidókat Franciaországba visszahivatni tanácslá, világosan megintette a hozzánk hasonlókat, mondván: nem kicsiny és szegény státusba való a zsidó, hanem nagyba és gazdagba. Itt segíti az industriát, ott megöli![11]

Nagykároly, 1830(?)

KÖVETEK VISSZAÉRKEZÉSEKOR, KORONÁZÁS UTÁN

Köszöntelek megyénk nevében, választottai a hazának! mert titeket ruházott fel a közbizodalom legszebb jeleivel, elküldvén, hogy képét az egész ország színe előtt viseljétek; elküldvén, hogy szent koronánkat a három századon keresztűl zöldelt királyi törzsök egyik legnemesb sarjadékára feltegyétek, hogy törvényeinkre, szabadságunkra, nyelvünkre és közboldogságunkra felvigyázzatok, s ezáltal a nemzeti nagyságnak, egységnek és sajátságnak talpköveit megerősítsétek. Minden országgyűlés ünnep nekünk, ezer esztendős alkotványunknak, s a nemzeti közörömnek vagy fájdalomnak ünnepe; de ez, honnan most titeket testvéri szeretettel fogadunk vissza, kétszeresen lelkesítő érzelmekkel lepett meg bennünket. Koronánk fénylett V. Ferdinánd királyunk megszentelt fején; e korona, melynek dicsősége, szentsége, sérthetetlensége nehány század folytában, sorskívánta nehéz áldozatokkal pecsételteték meg; e korona, melynek említése minden magyar keblet dobogásba hoz, minden magyar lélekben az egész hazát körűlölelő, nagy gondolatokat ébreszt fel! Nincs ez külső fényért, mely a népnek vagy elszórására, vagy elvakítására szolgáljon; sem jelentést nem bíró ősi szokásért, mely egyedűl régi volta miatt tartassék meg: komoly és tiszteletre méltó valóság fekszik ebben, melynek jóltevő következései századok óta állanak fenn; s még századokig fognak jót, szépet és nagyot tenyészteni, ha mi és maradékaink jelentését sziveinkben mind érzeni, mind foganatossá tenni meg nem szűnünk. Mert jegy a mi koronánk, jegye a független akaratnak, melynek önkényű mozdúlatából egy szabad bajnoknép fejedelmet választott magának, ohajtván a féketlenséget elfojtani, és emberi s nemzeti jogait egyetlenegy középpontban egyesíteni, nehogy széjjeloszlás által meggyengűljenek; zálog a mi koronánk, záloga a legfontosabb, legszentebb köteles-

[9] l. Eisenm. és a Judenthum íróját.

[10] Ann. d. Lit. 1805.

[11] Int. de la France, m. ent. I. 427. 1756.

ségnek, mely fejedelmet nép, és népet fejedelem eránt viszonyos tartozások alatt feloldhatatlanúl tart, s melyet a fejedelmi szent esküvés s a népi hódolás a vallás felséges körébe emel fel; pecsét a mi koronánk, pecsétje a fejedelem és nép kölcsönös egyezkedésének, ami, ha felbontatik, többé sem fénynek és érdemnek, sem életnek és boldogságnak, sem múltnak és jövendőnek becse nincs; s a tisztelet és szeretet imádott tárgyai köz átok alá vettetnek. Ily gondolatokkal elfoglalva lép fel a megkoronázott fő midőn a mindenütt jelenvalónak színe előtt, ezer meg ezer szem láttára, ezer meg ezer fül hallottára a síriglan lekötöző esküvést kimondja, s kardja csapásaival a magyar nemzetnek, földnek és határnak, oltalmát, boldogságát és dicsőségét magára vállalja: ily gondolatok keltenek V. Ferdinánd lelkében is, mint azt a nemzeti nyelv virágzására tett királyi ajánlással haladék nélkül bizonyítani elkezdette; ily gondolatok élesztették a ti lelkeiteket is, Szatmár képviselői, s veletek az országgyűlés több tagjait, midőn más tárgyak mellett nyelvünk ügyét is forró szerelemmel fogtátok fel. Örök hála a mi ősz királyunknak! ki ezen ügyet felséges pártfogásával boldogította; s ezáltal egy szebb, egy gazdagabb jövendő kárpitait vonta fel. Mert íme kinek szíve van, érezze, s kinek lelke van, gondolja el, hogy ezen ügyben fekszik a nemzet szükségének nagy titka: *fennmaradás és kiemelkedés*! Fennmaradás azon szellemben, melyben őseink e hazát öszvealkották; kiemelkedés, azon sűllyedésből, mely nemzeti karakterünket, s karakterünkkel erőnket, s régi dicsőségünket örök temetséggel fenyegeti. Boldogok mi! mivel általatok, nemeslelkű férjfiak, s a hasonlók által, megnyittatott a magyar nép legidvességesb pályája, s most lelkesedve s bátran nézünk a jövő országgyűlés következéssel terhes napjai felé, melyeknek elébe híven dolgozátok. De hűségtekért ne várjatok ajkaimról magasztalást. A magasztalás jutalom, s jutalmat fejedelmek osztogatnak, a haza, melynek nevében szólok, nem. Fiai vagytok, s kötelesek nemcsak hűséggel, de áldozatokkal is, s oly nagyokkal, oly nehezekkel, mint embertől kitelhetik. Nyúljatok saját kebleitekbe, s tekintsetek végig polgártársaitok hosszú során; s ha szíveitek bizonyságot tesznek mellettetek, ha polgártársaitok tekinteteikben örvendő helybenhagyást olvastok: elégedjetek meg; s egyszersmind lelkesüljetek fel újabb pályára, mihelyt a haza int, mihelyt a közönséges ügy kívánja. Mert a való nagyság csak új meg új tettekben lel örömet, s a múltat, bármily ragyogó volt légyen is, nem dicsekedés kútfejének, hanem a jövendőért elhintett magnak lenni állítja.

Nagykároly, 1830

A SORSVONÁS TÁRGYÁBAN

A múlt országgyűlés, Tek. Küldöttség, követésre méltó példát adott az emberszeretetben, midőn a katonaállításra nézve az eddig gyakorlott fogás helyett sorsvonást ajánlott. S úgy vélem, mi nem leszünk utólsók, kik e szelíd módot elfogadjuk, azon reménységgel, hogy általa embertársainknak nagy részben enyhítni fogjuk a kötelesség sanyarú voltát: parancsra katonának állani, az atyai tűzhelytől messze távozni, rokonaink köréből kiszakasztatni, s a megszokottat elhagyván bizonytalan életnek és történeteknek menni elejökbe.

Nem mondom, nem is hiszem, hogy a katonaság magában véve a kedvetlen dolgok közé tartozik. Fegyvert viselni; hazát és királyt szolgálni; pályát futni, hol minden jelesre becsület, hír és dicsőség várakozik: oly dolgok, miknek gondolata a lelket felemelheti; a keblet már előre magas érzelemmel, vággyal és reménnyel töltheti; s annál fogva a nem éppen fellengő embert is a mindennapi köréből némiképpen kiragadhatja. És ez országban nem alkotványi tartozás-e minden nemesen a katonáskodás? S ami a nemest le nem veri, sőt inkább egész

kiterjedésében gyakoroltatván, testi és lelki erejének teljes kifejlését és virúlását eszközölhetné, az adózóra nézve miért lenne szomorú? miért tartatnék siralmasnak?

De Tek. Küldöttség! ugyanazon dolog különböző s egymással egészen ellenkező színeket veszen magára aszerint, amint ez vagy amaz körűlmények közt állíttatik fel. Szondi és Zrínyi fegyver által haltak meg; de halálokat magasztalva, meleg csudálattal szoktuk említeni, mert önkényt, nemes elszántsággal, hűségért és becsűletért áldozták fel életöket. Fegyver által halt meg az ifju is, ki saját atyja vérének ontásaért bíró által ítélteték meg; de halála borzasztó emlékezetet szül; mert törvény rendelé, hogy élők sorából gyalázattal törűltessék ki. Halál és halál; s mégis mi különbség! Mindeniken rajta a szín, mit az előtte, vele és utána járó körűlmények rájok öntöttek. Emberek között a dolog s a dolog alakja mindig egynek s ugyanazonnak vétetik: azért egy dolog két különböző alakban nekünk két dolog; s kedves vagy kedvetlen érzést gerjesszen-e bennünk? csak attól függ: mint hatott reánk a külszín, miben megjelent?

E szempontból tekintve katonaság és katonaság közt is temérdek a különbség. A nemesség országosan öszvegyűl, és végez: mi fegyvert fogunk! És fegyvert fog önérzésében, harcol, s a harc végével nem tartóztatva, szabadon, örömmel tele tűzhelyéhez viaszatér. S az adózó mi helyzetben vala mind ez ideig? Kiadaték, s többnyire titokban adaték ki a rendelés: a helységi előljárók mit s mikor tegyenek? Eljött az éj; csendesen nyugvék a háznép a nap fáradságai után; s ím ajtó zörren, az előljárók belépnek, az álmából felriadó ifjút megkötik, nem egyszer éppen fiatal neje ágyából, s anyja karjaiból hurcolják el. E riadás, ez iszonyodás, s a háznép és rokonok ez által okozott siralmai, jajgatásai mi hatással lehetnek az ifjú lelkére? Így nem ébred vitézi lélek, bátorság, erő! Így a katonai pálya minden szép oldalai homályba hullanak; egyedűl egy messze, bizonytalan, sötét és mindig sötétebb kinézés nyílik fel, miben a kényszerítés, távozás, jövendő szükség és veszély alakjai rémlenek.

S miért van ez így Tek. Küldöttség? Hiszen a katonaélet, magában gondoltatva, az ifjúi ébredező, nyugtalankodó, messzevágyó léleknek annyi táplálatot nyújt, hogy azt minden fiatal, minden jó vérű és könnyű keblű fiatal természetesebben fogja ohajtani, mint rettegni. Nem kell-e fájlalnunk, ha e természetes indúlat fonák eszközök által megakadályoztatik, a önkényt választott útjáról eltéríttetik?

Kettő van, ami eddig a bajt okozá; az említett erőszakos fogás és a bizonytalan időre szabott katonáskodás. Erőszak borzaszt és visszarettent; bizonytalan vég a léleknek, mely képzeletben a jövendőt örömest járja keresztűl, nyugvópontot nem ád. Képzeljük már az erővel elhurcolt ifjút, kit feldúlt ágyától a megye házáig jajgató anyja, nő és rokonok kísérnek be; ki hosszú útra indúltakor megette vígasztalatlan búcsút, előtte idegen pusztaságot lát; ki míg karja és lába izomait erőben mozgathatja, a felvett fegyvert megtartani köteles; ki midőn végre sanyarúság, sebek, vagy aggság miatt öszveroskadt testtel hazatér, életkedv és kereset nélkül tolja napjait, s az ifjúság és férfikor haszon nélkül lerohant idejét sohajtja! Ily helyzetben nem csoda, ha a tárgy komoly, kedvetlen, sőt rettentő és iszonyító leszen. S áldást kell mondanunk az országgyűlés tagjaira, kik e két rendbeli baj eltörlésére törekedtek, s a bizonytalan időt tíz évi alkuval válták fel; az erőszakot pedig sorsvonás által kipótolni javallák.

Most hát Tek. Küldöttség, meg kell gondolnunk, hogy amit a körűlmények ily szerencsés öszvejötte nyújt, magunktól vissza ne toljuk; hogy a tíz évi alkutól, mi a törvénycikkelyben világos szavakkal kifejeztetett, a javallott sorsvonást el ne válasszuk; s amit az országos küldöttség oly bölcsen, oly emberileg szelíden kigondolt, haszonra fordítani igyekezzünk. Vagynak ugyan, kik előtt e javallat célirántalannak látszik; mert, úgy mondanak, a dolog eképp ki fog híresíttetni, a nép felriad, minden ifjú búvóhelyet keres, s a kivitel vagy lehetetlenné, vagy legalább igen nehézzé tétetik. De nincsen-e a dolog már eddig is közhírré téve? Szabad országban élünk, hol minden alkotványi tárgy ég és föld hallottára vizsgáltatik

meg, s végeztetik el. Elzárta-e, elzárhatta-e magát az országgyűlés, midőn a katonaállítást meghatározta? s elzárta-e, elzárhatta-e magát a megyei közgyűlés, midőn a törvényt kihirdette, s minket a szükséges intézetek javallatba tételére kiküldött? Adjunk hálát az égnek, mely alkotványunknak köz nyilvánságot engedett! Mert boldog az ország, hol titokban szőtt, előre nem látott cselszövények senkit meg nem lephetnek; hol a közvilágosság a sötétség fondorkodásait már előre megsemmisíti; hol a dolgok szokott folyása egyenességet, s egyenesség által bizodalmat természetesen hoz magával.

Tudva mindenfelé, hogy katonát állítanunk kell. Erővel fogadjuk azokat? Legyen! Szolgabíráinknak megrendeljük titokban tartani a fogás határnapját? Legyen az is! De azáltal elfeledtetjük-e a néppel amit már tud? Mit fogunk neki a határnap eltitkolásával kínos bizonytalanságnál egyebet okozni? Nem lesz-e azért bújdoklás? Nem fog-e minden helység, minden háznép előre felriasztva lenni? És jőjjön el a titkos határnap; mi történik majd akkoron? a rendelést kapott előljárók elvárják az éj óráit s indúlnak. Hová? ők azt már előre magok közt elintézték! Bizonyosan sem egy rokonnak, sem egy jó barátnak, sem egy hatalmasabbnak háznépe is megkeseríttetni nem fog. Felkerestetik a pártfogás nélkül való szegény, fel a magára haragot vont ügyefogyott; s mennie kell, mert magát megváltani nem tudja; mert kóborlónak, hazátlannak, gonosz életűnek mondatik. Gyönyörű színadás Tek. Küldöttség! Hát kóborlókkal, hazátlanokkal, gonosz életűekkel kell-e az ezredeket megrakni? A katonaság talán fenyítőház? Úgy valóban nem csoda, ha mindenki iszonyodással lép beléje! Mert olyak közé menni, kiket a társaság magából kirekesztett, kik azon pályára büntetés gyanánt taszíttattak, valóban nem kívánatos. De vajon illik-e, vajon szükséges és használatos-e ily szempontból nézni azon testet, melyet a haza és korona védelmére állítunk fel? Mi gondolat volna, tűrést, bátorságot, lelket és hűséget várni azoktól, kik szíveikben romlottak, s a hazához és hazafiakhoz sem együttérzés, sem közérdek által láncolva nincsenek? Én leginkább a katonában ohajtok tiszta szívet és lelket, a katonában jámborságot és erényt; s boldogtalannak, veszély partján állónak kiáltom az országot, mely erkölcsileg megromlott férfiak kezébe ád fegyvert; mely a kötelesség szentségét nem ismerőkre bízza bátorságát!

Mi a katona Tek. Küldöttség? azaz, minek kell a katonának lenni? Nem oly férfinak-e, ki a házi élet nyugalmas köréből magát kiszakasztja, hogy a köz hazáért vívjon, hogy a köz hazáért minden pillantatban szenvedni és halni kész legyen? Mert ki biztosíthatja őt, ha a legelső ütközetben nem fogja-e vérét az utolsó cseppig elhullatni? vagy a legelső ütközetből nem fog-e öszveroncsolt testtel, az élet minden örömeire tehetetlenül visszahurcoltatni? S e veszélyekkel szembeszállani mi lelkesíti őt? Zsold, és vak engedelem? Nem Tek. Küldöttség! Akkor ő nem volna katona, nem volna bajnok, nem a köz boldogság őrzője; akkor amit ő tesz, azt rablók is tehetnék és teszik. De neki a kötelességért, mivel hazájának, kedveseinek és saját magának tartozik, kell élni és halni; neki polgárnak kell lenni és maradni, azon önérzéstől magasított polgárnak, hogy az egészért magát áldozatúl szentelé. Csak ily katonában, csak ily katonákból álló seregben vethet a nemzet bizodalmat és reményt; ily seregre kell törekednünk; s ugyanazért mindent, ami a katonai pályára mocskot hoz, gondosan kerűlnünk.

Mi tehát erővel hurcoltassuk el a mi leendő védőinket, a haza leendő bajnokait? Mi alkalmat adjunk, hogy a kényszerítés mérget és bosszút ébresszen a szívekben, miknek a nemzet iránt forró szeretettel kellene viseltetniek? Nem minden arra vezet-e? emberiség és saját hasznunk nem azt tanácsolja-e, hogy az országgyűlésen kifejtett elv szerint, a lehetségig szelíd módhoz nyúljunk, s emberi önkény helyett a haza iránti kötelességen alapúló sorsra bízzuk a kimenetelt?

Hazáért, ha kívántatik, fegyvert fogni, nemes és nemtelen különböző mód szerint ugyan, de mindegyik köteles. Ha már egyszerre minden fegyvertfoghatónak minden kifogás nélkül felkelni kellene, a közös helyezetben ki fogna méltán békétlenkedni? De midőn csak néme-

lyekre van szükség, midőn például tízből csak egynek kell magát a házi csendből kiragadni; s hosszú, kétes úthoz készíteni; nem természetes-e, ha mind a tíz nyugtalanúl, feszülő kebellel várja az elhatározó pillantást. Emeljünk már most hatalomszavat, s mondjuk a tíz közűl egyiknek: te leszesz, aki távozni fogsz! Nem fáj-e neki, hogy hatalom, hogy önkény által a többiek sorából kiválasztatott? Kérdeni fogja magában: miért éppen én? Nem egyforma kötelesség fekszik a többin is? És ők szabadok, s nekem áldozatra kell indúlnom; mivel másnak úgy tetszett! Mi sokképpen, Tek. Küldöttség, mi keserűnél keserűbben forr e gondolat a kényszerített ifjú keblében! S mi másképpen fog minden állani, ha önkény helyébe sors lép fel! Akkor nem egy a tízből, akkor mind a tíz válogatás nélkül hajlik meg a kötelességnek. Isten előtt egyforma minden, Isten uralkodik királyon s koldúson, Isten szava szól a sorsvonásban; s kit az ő akaratja választott ki társai közűl, az jól tudja, miképpen sem szegénysége, sem mások részrehajlása, sem semmi egyéb nem okozta a kimenetelt; hanem a sors, miben megnyugodni nagy és kicsiny, erős és gyenge egyformán kénytelen.

Igen is az ember jól érzi, mennyire függ ő felső, láthatlan hatalomtól; s minthogy érzi, tisztán vagy homályosan mély tisztelettel viseltetik az iránt; s attól mind jót, mind rosszat másképpen fogad, mint az emberektől. De különben is Tek. Küldöttség! sors által igazítani a kérdést, nem sokkal illőbb-e az emberi méltósághoz, s annál fogva nem felemelőbb, nem lélekcsendesítőbb-e, mint az erőszakkal párosúlt fogás? Máskor mint rabok hurcoltattak be: most szabadon jönnek; máskor mint megitélt gonosztévő, szabadúlás reménye nélkül állottak itt: most társaik sorában az ég akaratjától várnak rendelést; máskor a házi élet köréből kiszakasztattak: most egy magasb lény szózatát követve lépnek ki. S mindezek nem fogják-e az emberek gondolatait s képzeleteit más színbe öltöztetni? Ezeknél fogva nem szelídűl-e meg az irtózat, mit az eddig gyakorlott mód a katonai élettel egybekötött? S nincs-e minden ok, minden lehetőség remélleni, hogy embereink önkényt fognak e szelíd módnak elébe jönni; s a szülők gyermekeiket sírva kísérés helyett nyúgodt megadással vezetni elő?

S meg kell azt is gondolnunk: minekutána az országgyűlés a katonaság bizonytalan idejét tíz évre határozta; e vígasztaló kinézés nem természetesen hozza-e magával, hogy mindaz, ami a katonáskodással egybekötve van, vidámabb képet vegyen magára? Vagy tíz évi fegyverviselésre (mit a fiatal ember örömben tölthet le, s letöltvén lelke és teste egész erejében térhet honába) oly szomorító, oly rettegtető körűlmények közt visszük-e embereinket, mintha örökös fogságba vagy éppen pallos alá menendők volnának? A lélek úgy nézi a dolgokat: mint amilyen szín, körűlmény, vagy vélemény ömlik el körűle. Ne sötétítsük el a lelket, mikor világosra lenne szüksége; ne rejtsük ijesztő alakba a dolgot, amit kívánatossá tenni kellene. Bölcs férjfiak tevék a javallatot, s a figyelem, mit ezzel embertársaink iránt bizonyítottak, annyit legalább érdemel, hogy vele próbát tegyünk; és én erős hittel hiszem, a próbát szerencsés kimenetel fogja koronázni. Mert a méltatlanságtól megmentett, megbecsűlt, megtisztelt emberiség mindenkor szép következéseket vont maga után: érzés- és gondolatkifejlést, lélekemelődést és szívnemesűlést. Illő mindent elkövetni, miképp a népet e lépcsőkhez közelebb vezessük; s lassanként a míveltség nagyobb-nagyobb mértékének elfogadására alkalmatossá formáljuk.

1830

BESZÉD
I. FERENC KIRÁLY URALKODÁSA
NEGYVENED ÉVI ÜNNEPÉN

Tiszteld az ősz hajakat! így tanított a régiség; s a régiségnek igaza volt. Nemcsak azért, mert az öreg kor hosszú tapasztalás után bölcseségre vezet; nemcsak azért, mert az ifjú előtt minden öregben saját nemzőjének mintegy képmása tűnik fel; hanem leginkább azért, mert az aggság miatt roskadozó alak komoly eszméletre vonza lelkeinket: mint valamely omladékos régi vár, valaha nyers, erős keblű hősek víg laka; most csendes, lassan enyésző emlék, mozgás és zaj nélkül. Lelke s teste épségében jön a virágzó fiatal, s képzelete a jelenlét örömeivel foglalatoskodik; midőn egy remegő fej redős arccal és hószín fürtökkel tűnik fel előtte. Évek folynak el, s ilyen leszesz! ezt mondja néki minden mozdúlat. És ő tiszteletlen haladjon el saját jövendőjének képe mellett? előre megvetést érdemlőnek jelelje ki magát, ha az idő kezei rajta is dúlva húzódnak keresztűl? Nem! a régiségnek igaza van. Tisztelnünk kell az ősz hajakat az évek miatt, melyek felettök elröppentek; s az évek miatt, melyek felettünk is el fognak röppenni.

Tekintetes Rendek! ma mondám el ez igazságot, midőn a fejedelmi ősz, a mi atyai királyunk uralkodásának negyvened évi ünnepét szenteljük. Ime a három század óta igazgató ház elsője, kinek fejére a mi öregeink, negyven év előtt, akkor még virúló ifjak virúló ifjúnak a magyar szent koronát feltétetni szemlélték! ki akkoron erős mellből zengé a koporsóig kötelező esküvés szavait; ki sokat igérő ifjúságában űlé meg lovát, s villogó kardjával hív oltalmat milliomoknak fogad vala: most a legtartósb emberkor felét királyi székén eltöltve, hatvannégy hosszú esztendő terhével, körűle sokáig dühösködött vészek után áll szerető népei között. Szép emlékezet az elmúlt félszázad óriási tüneményiből, s még szebb majd a maradék előtt, mely a tünemények által okozott megrázást nem érzé, s tekintetei csak a nagyság rendkivűli képein múlatnak!

Mert korunknak jutottak a szenvedések, milyenekkel a sors több századok folytában egyszer látogatja meg az emberiséget: mely kisebb, azaz kevésbé kiterjedett szenvedéseknek szűnet nélkül kitéve van. De ha rendszerént egyes emberek fájdalmakkal küzdenek; ha sokszor a háború veszélyei egy vagy más tartományt meglepnek: most e földkerekség minden részeit villámerő járá keresztűl; nemzetek és országok jövének forrásba; egész néposztályok sűllyedének el; trónusok hullottak porba és vérbe; koronák támadtak sebesragyogva, s pattantak széjjel hirtelen enyészve, mint futó csillag az őszi estvéken. Ezek s ilyenek tanúja lenni, a homály által födezett magányos embert is gondba ejtheti; s mit nem tehet még a fejedelem keblében, ki nemzetek boldogságát, s ősi házának dicsőségét, és régiségtől szentté lett jusait szívén hordozza? Képzeljük el, Tekintetes Rendek, mit érezhetett, mit kellett éreznie a férjfiúnak, ki a Habsburgi Rudolf hatszáz esztendős örökében, Európa legelső trónusán, három szent koronával feje fölett, békés országok kormányán űltében, IV. Henrik királyi székét egyszerre lángba borúlni szemléli; lángba, mely vad erejével pusztító szélvészt támaszt maga körűl, s mint a vezúvi tűzfolyam mindent pusztítással fenyeget! Ezer esztendős vélemény kezeskedett a koronás fő szentségeért! népboldogság és fennálló rend sértetlensége egymáshoz csatolt ideák valának: s íme a rokon király, a keresztyén királyi székek legrégibbjének birtokosa, magas polcáról letaszítva fetreng a porban, mit saját vére hullásával nedvesít! nem a harcmezőn, keblét ellenségi fegyvertől megszaggatva; nem is orgyilkostól általverve: de a vesztőhelyen, mint közönséges bűnös, kit bírák ítélnek halálra, hogy példája másokat rettentsen. Elhúnyt ő, s esete maga után voná a másik áldozatot, szerencsétlen hitvesét; s az ausztriai ház fejedelme gyászt öltött a császárok unokájáért, kit az imádott Terézia kebeléből más reményekre vivének el. Fény és csillogás közé menendő vala: s íme fogság éjjeléből száll elő, hogy vére ontassék. Két hatalmas házat kellett egybe kapcsolnia, s

íme sírja felett szakadnak széjjel a láncok, mik népet királyhoz, nemzetet nemzethez, s lakost laktársához és saját földéhez csatoltanak. Akkor volt, hogy érdem által nyert, százados címek, nagy példák után buzdító ősek hosszú sora, sajátsági jus, vallás és emberiség megtapodtattak; gyilkoló kezek tartották egy nagy nép kormányát, s őrjöngő fáklyahordók futották keresztül a nyugvó országokat, hogy mindenütt emésztő lángot gerjesszenek. Felriadtak az igazgatások; s királyunk, kit rokon vér bosszúra, közveszély pedig önvédelemre hivának, elküldé seregeit bátorságért és rendért harcolni. Ki nem tudja: mik történtek az időben? Hányan nem siratták köztünk is a szerencse bal csapásait? hányan nem öntöttek könnyet messze, az idegenben elhullott gyermekeikért s rokonaikért? és midőn a rendkivűli ember, a korzikai nemes határtalan erejű fia, bámulatos nagyságban megjelent; midőn sorsa által hordoztatva Itáliának mezeit villámként nyargalá keresztűl; midőn a Memphis emlékei és Syria pusztái közűl megjövén, Helvetia havasait győzelmi pályává csinálta, s egész Európát öszverendíté; midőn a Nagy Károly császári székét magához ragadá, és Lissabontól Tilsitig a Filep fia rohanó szerencséjével alkotott magának hatalmat, miért a római erő hét század lefolytában küzd vala: akkor mely kebelben nem dobbant meg a szív? ki tarthatá bizonyosnak sorsát mától holnapig? s melyik magyar nem függesztett gondteljes pillantatot a fejedelmi kézre, mely országai kormányát ily soha nem érzett vészben hordozá? Seregek lettek semmivé; a birodalom részei megcsonkúltanak; Bécs kapui idegen zászlók előtt nyílának fel, s fiai a nemzetnek, mely hajdan Budavárat megszabadítani segéllett, ellenséges lábbal tapodák a magyar hazáját. De a szenvedés közepében nyílt meg a közös vígasztalás egyik szép virága: az atyai bizodalom, mellyel királyunk szeretett nőjét s gyermekeit kebelünkbe küldé hűségünk szentségére bízván nyugalmokat; azalatt míg maga a veszély elhárításában fáradott.

Szakadatlan boldogság az emberiség tiszta érzelmeit kifejleni nem hagyja. Balsors érezteti velünk, hogy emberek vagyunk; s ön fájdalmainkban tanuljuk tisztelni a szerencsétlent; ön-fájdalmainkban ismerjük meg a nemesített vonást, mit a tisztalelkű szenvedő arcán keserv és küzdés nyomúl hagytanak. Ezért áll a szenvedő oly közel embertársaihoz; ezért ád és vesz viszonyérzelmek közt szánó keblet és vígasztalást; ezért talál részvevőket kínaiban, és részvevőket örömeiben, ha búja széjtoszolván, a felette tisztúló égre szemét bánat könnyei nélkül emelheti.

Roskadatlan emberiség a szenvedésben egyike a szívet emelő jeleneteknek, s még inkább akkor, ha a csapás fejedelmi főket ostoroz. Mi érdeklőbb, mint az uralkodó, ki sorsától üldöztetve, bizodalomban áll meg népe között, s elhagyatástól nem retteg? Igy állott atyáink között Mária Terézia, midőn rabló kezek nyúltak koronája után; így állott közöttünk I. Ferenc a napokban, midőn ősi palotáiban idegen bajnok nyugvá ki magát harcaiból. Emiatt fűződtünk őhozzá gyermeki vonzalommal; emiatt voltunk készen áldozatokra; emiatt lőn örömünk a szabadúlás órájában kétszerezett. Mert isten nem hagyá el a fejedelmi házat, melyet oly hosszú időken keresztűl dicsőségessé tett vala; melyet II. Ferdinánd korának vészei közűl kétszer látott kiemelkedni; melynek mentségére I. Leopoldnak a Kárpátokon túl támadott segítség; s melyet most is a megengesztelt sors Napoleonnak előbb szövetsége, majd bukása által régi szerencséjébe visszahelyhezett.

Igen is Tek. Rendek! a mi rokonaink sem hullának el a marengói mezőn, a regensburgi híd üszkei közt, s oly sok más, bús emlékű helyeken boszútlanúl. A Rába partjain tett zsák-mánylás, Pozsony feldúlt vidékei, s a horvátországi part elrablása torlatlan nem maradtanak. A mi seregeink is tapodták a Rajna túlpartját; zászlóink a Montmartre bástyáin lobognak vala; s vitézeink örömriadással kísérték győzedelmes királyunkat a Szajna felett büszkén emelkedő város utcáin keresztűl; s örömriadással kísérték vissza megmentett honába, hogy ősi várának falai közűl adjon Európának békességet, s kössön szövetséget a szerencsével, mely soha többé a legvégső napig el ne hagyja. És nem hagyja el. Megpróbálta változékonyságát a férjfikor erejében élőn; de kímélve közelített az országok gondjaiban őszülő főhez. Megengedé nékie,

hogy a húsz évig omlott vér nyomait eltörűlhesse, hogy népeit a béke feledségbe esett jótéteivel újolag megismerkedtesse, hogy koronánkat örökösének homlokára feltűzvén, a jövőbe nyugtan pillanthasson, s hogy megérhesse e napot, és a forró, színetlen örömet, mely felé Tirol véghatáraitól az ajtosi bércekig ömledez.

S midőn ezeket mondom, lelkesűlve nézek a Tekintetes Rendek hosszú során keresztül; s nemzeti büszkeségtől hevűlve kiáltom ki: nincs nemzet, mely királya örömnapját oly méltán ünnepelhesse, mint a magyar. Hazámfiai! nem az nekünk a király, ami sok más népeknek. Mi egy ezred óta bírunk polgári alkotványt, milyenért az európai nagy népek még most is kínos vonaglásban küzdenek; s királyunk ezen polgári alkotvány egyik elengedhetetlen, egészítő része. Őseink az ország egyetemi érdekeit, s a jusokat, miket egyes polgár sem bírni, sem gyakorolni köz sérelem nélkül nem képes, a koronában megtestesítették; s e koronát tették fel a választott főre, hogy legyen az alkotványi közszabadság fenntartásának képviselője. Szentnek nevezék a koronát; mert a legszentebbnek gondolatát köték hozzája: gondolatát a szabad nemzet egy testbe foglalásának, gondolatát az egyesűlt néperőnek, mely ne csak idegen bitorló, de egyes honfiak féketlensége s hatalomvágya ellen is bonthatatlan gátat emeljen. Nem következett-e szentnek tartaniok, erős kapcsolattal magokhoz szorítniok a személyt is, kire koronájokkal együtt a gondolatot is általruházták? nem következett-e, hogy magyar, e korona s az azt viselő fő nélkül polgári alkotványát ne képzelhesse? hogy híve legyen mind kettőnek az utolsó percig? s hogy egyiket a másik nélkül elveszettnek képzelje? Íme ez nekünk a király; ezt értjük mi a magos név alatt, Tek. Rendek! és ezt kell értenünk; mert ki nem mondhatjuk azt visszaemlékezés nélkül a bomolhatatlan esküre, melyet az, ki e névvel dicsőítve van, első hozzánk léptével ég és föld hallatára elzengett; ki nem mondhatjuk visszaemlékezés nélkül a nemzeti egység és szabadság felségére, melynek megmaradásaért isten előtt az eskü tétetett. Ezen idea teljes értelme sugárzik ma is minden szemből; ezen ideában hódolunk a negyven év előtt megkoronázott homloknak; ezen ideában ünnepeljük e nagy napot, nem a hízelkedés alázatával, de azon magasított érzelemmel, mely nemzetet oly fejedelemhez köt, ki nékie a legbecsesb, legféltőbb kincs oltalmáról tett kötelező fogadást, s fogadását hűven megtartotta.

És tekintsünk a negyven évre vissza, miknek teljesedését ma szenteljük; s igazságtalanok leszünk a végzet eránt, ha tagadjuk, hogy ez idő alatt régibb ború után tiszta napokat nyertünk, szabadságunk terjedettebb s erősb lőn, nemzeti érzelmünk nemesedett, s kilátásaink a jövőre magasb pontot vőnek. Nem lebbentem fel a fátyolt, mely amaz előre ment tíz esztendőn fekszik; isten velünk volt mindig, s jó következés nélkül azok sem folytak el. Akkor fejlett ki a lelkiismeret szabadságának becses plántája; akkor értek, a jobbágynép feloldatásával, régi törvényeink betöltést; akkor tanultuk meg közrendűlet után, hogy nyelvünkben nem csupán más nyelvektől különböző hangokat bírunk, de erőt, mely lételünket egyedűl tartja fel. Borúlt ősszel vettetett a mag, hogy a tavasz szép egében kivirágozzék. S íme most a vallási különzések a törekedő pályáját többé el nem zárják; alkotványi jusait egy fél sem siratja; szabadon zeng a nemzeti nyelv hangja megyéken, s az ország gyűlésén; mező nyílt az írónak, hogy nyert koszorújáról a haza fénye visszasugározzék. Úgy van Tek. Rendek! a míveltség és törvényen alapúló szabadság legfőbb, legszebb pontja az, mire I. Ferencnek atyai karján feljutni sietünk; s isten a jó fejedelem hű népét áldás nélkül hagyni nem fogja. Szorgalmas földmívelők gyűlnek majd pusztaságainkra; helységeink lakói nevekednek; Pest emelkedő palotái szaporodni s ragyogni nem szűnnek; gazdagainknak könnyűvé tétetik az út, melyen egyesített erővel jót, szépet és nagyot létre hozzanak; s a magyar, ki negyven év előtt a pesti utcákon elhagyatott idegenként tévelygett, önérzéssel emeli fejét; s gyermekét és unokáit szent emlékek alá fogja vezetni, miket a nemzeti nagyság, a múlt és jelenkor érdemeseinek tisztelő hálával állítand. Még egyszer mondom: isten a jó fejedelem hű népét áldás nélkül hagyni nem fogja! de a jó fejedelem hű népe, hűve magának

és hazájának, őseinek és gyermekeinek is; s csak az tarthat számot áldásra, ki hűségét szeghetetlen őrizte meg.

Mi meg fogjuk őrizni Tek. Rendek! mi olthatatlan szerelemmel fogunk lángolni királyunkért és hazánkért, mindkettőt a polgári alkotvány nevében válni nem tudó kapcsolattal egyesítvén. Mi olthatatlan szerelemmel fogunk függeni őseink emlékezetén, s gyermekeink boldogságán, hogy azoktól alkotott jusainkat ezeknek csonkítás nélkül általadhassuk. És ezért teljes kegyelemmel terül el az isteni kéz felettünk. Mert míg Európa terjedtségében népek és országok bizonytalan küzdés közt forranak; míg Tájó torkolatai körűl, a Rajna két partján, s a régi Hellasz omladékai közt időről időre polgári vér csordúl; míg túl a tengeren a hatalmas szigetet politikai rengések rázogatják, a Karpátok megett egy bajnok nép remény nélkül elsűllyedett: mi amazokhoz képest parányi szenvedés után nyúgalomban lakjuk földünket; s ha csillogó bőség ölén nem élünk is, ha nem ragyoghatunk is a legnagyobbakkal egy sorban, nem is tekintünk szorongó gonddal a jövőbe, nem remegünk pillantatonként elveszteni mindent, ami kedvest a sors bírnunk engedett. Amiért legyen dicsőség istennek, áldás a koronás főnek, s hervadatlan virágzat a szabadság szép alkotványának! ezt mondám; és a legbuzgóbb imádság reszkető hangján mondja utánam minden száj, mely magyar érzelmekkel tölt szívet tolmácsol.

Nagykároly, 1832. márc. 1.

TISZTVÁLASZTÁSKOR

Hivatalt vállalni, és hivatalról lemondani: mindennapi történet. De nem mindennapi az érzelem, mely e történetnél a lelkes férfiú keblét eltölti. Az esküvés szent volta, midőn annak kötelező szavai a hivatalba lépőtől kimondatnak, már magában lélekre hat; s mint kell e hatásnak erősedni, ha az esküvést egész kiterjedésében általgondoljuk. Mert ország és korona, nemzet és alkotvány, ember és polgár eránt nehéz kötelességet vállalunk fel; emberi gyengeségeink és a kísértetek minden vakításai ellen fáradatlan küzdést fogadunk, s áldozatúl igérjük magunkat a közjóért, minek fenntartását és előmozdítását a választó Karok tőlünk kívánják. Mindezek elgondolása lehetetlen, hogy a pályák legkisebbikére lépőt is magas hevűletbe ne hozza; azt is, ki hivataláról lemondván, a végzett útra visszatekint, és magát komolyan kérdezi meg: mit tett, s mit nem tett? híven és tisztán maradott-e? s törekedett-e megfelelni a nagy kívánatoknak, miknek betöltésére minden erejét szentelé, s betöltéseért becsületét adá zálogba?

Így érezve állok itt most, felkelvén, hogy tiszttársaim búcsuját búcsúmmal együtt Méltóságodnak, s a Tekintetes Rendeknek benyújtsam. Lefolyt a három év, mely hatáskörünknek szabva volt; a törvény szózata zengett az előlülői székből; s íme lelépünk, illetődve ugyan a megfutott pálya emlékezetét forgatván lelkünkben, de készen és könnyű kebellel. Mert a lelépést nem önkéji parancsolat, nem is unatkozás, hanem az alkotvány természete kívánja. Hazánkfiai, rokonaink és barátaink seregelnek körűlünk, egyik szép része az ország nemességének, mely valamint koronáját a fejedelmi háznak szíve független mozdúlatából vivé; úgy bírói pálcát és tiszti hatalmat szíve független mozdúlata szerint osztogat. E tiszteletre méltó, fényes nemesség kebeléből választatánk, s ennek kebelébe térünk újolag, százados szokásainkat együtt gyakorolni, együtt intézni el a megye jövendő kormányát, és együtt örűlni a szerencsének, mely bennünket ily jogok részesévé tőn. Mert mindaddig, míg ezeket bírni fogjuk, meg nem szűnünk az lenni, aminek az isten a magyart teremté: szabad nép!

Így is kell ennek lenni és maradni. Szabadságot, törvényt és terheket maga adott a nemzet magának: illő tehát, hogy azokat is, kik e három nagy tárgy őrzésére, kiszolgáltatására és felosztására rendeltettek, maga választhassa. Választás a tisztviselőt közvélemény befolyása alá rekeszti; választás a magyar nemest a közönséges ügy eránt nagyobb részvétre hevíti; s időről időre ismételtetve egymás után többeket vezet a kormányhoz, többeket avat a közdolgok ismeretébe; s ezáltal azt viszi véghez, hogy a nemzet nagy masszájának belső ereje nevekedjék, s a megyei közgyűlések, mik a polgári alkotvány legerősb alapját teszik, az ország egészére kiterjedő fontosságokat szakadatlanúl megtarthassák. S egyéberánt, nem kölcsönös igazság-e a hivatalt, ha teher, mennél több erősnek viselni, s ha tisztesség, mennél több érdemesnek megnyerni? Testvérek vagyunk, egy hazának fiai: kell, hogy osztályunk a lehetségig egyenlővé tétessék. Magyarok vagyunk, szabad ősek maradéki; kell, hogy részvétünk a kormányban szakadatlanúl s közönségesen fenntartassék. Jaj az országnak, ha tagjai magányba vonúlnak, s néhány kevés kezekre bizzák hazájokat! Azért lépnünk kell hivatalba be, s hivatalból ki; most helyet foglalni, majd helyet adni: hogy élet és mozgás forrjon az egészben; s minden nemes önmagában a hazát megszemélyesítve képzelje.

Búcsúzunk tehát Tekintetes Rendek! s csak egy tekintet keserít el bennünket. Mert nem állunk itt mindnyájan, kiket három év előtt a közbizodalom e pályára szólított. Megcsorbúlt a szám, mely a kötelező hitet együtt elmondá; s többen részint elvonúlva, részint halál által kebelünkből kiszakasztva, üresen hagyák helyeiket, miket velünk nyervén, velünk már vissza nem adhatnak. Az emberi múlékonyság ez újabb képe meg fogja hatni Méltóságod s a Tekintetes Rendek szíveiket; s hajlandókká teszi ez utolsó pillantatban szelíden itélni rólunk, s tetteinkről. Gyarlók valánk, mint minden, kit asszony hozott világra; nem tehettük, hogy baj és fogyatkozás ne maradt légyen utánunk; és nem tudtuk (bár ohajtók vala) felvirágoztatni a megyét, s dicsőségessé tenni az ország minden tartományai közt. Azonban nem könyörgünk bocsánatért; jól érezvén, hogy mit ember hibázott akaratlanúl, úgy is bocsátva lesz; mit pedig tisztviselő vétett akaratból, azt semmi bocsánat el nem törli. Szíven fekszik az, égetve mindvégig, s majd a végórában kétszerezett lánggal lobban fel.

De lehetetlen elhallgatni a köszönetet, mellyel három évi pártfogásért és segédért Méltóságodnak s a Tekintetes Rendeknek tartozunk. S ime kimondjuk azt nyilván és melegen! Hálás emlékezetet viszünk magunkkal, mely mindannyiszor újúlni fog, valahányszor az öröm és szenvedés napjai, melyek időnkre felviradtak, lelkeink előtt megjelennek. Mert együtt munkáltak a Tekintetes Rendek velünk, midőn a keleti veszélyes mirígy határainkat meglepé; midőn a veszélyt kisérő s annál nagyobb rémület minden keblet elfogott; s midőn a nem messze vármegyékben kiütött borzasztó lázadás a kétes jövendőt szorongató aggodalmak közt mutatá fel. De velünk fogtak kezet az örömben is, midőn országgyűlési követeink ifju királyunkról s nyelvünknek természetes jogaiba lett visszatételéről hírt hoztanak, midőn I. Ferenc negyvened évi szép ünnepét megültük; s midőn V. Ferdinánd megtartásáért a gondviselésre áldást mondottunk. Virasszon az ég a Tekintetes Rendekre még több örömnapokat is, engedvén, hogy hazánknak, s hazánkban e megyének teljes felvirágzását megérhessék; s megérhessék a magyar nép felemelkedése szép napját, mikor Európa nagy nemzetei közt a maga ragyogó polcát ismét elfoglalja. S meg is kell annak lennie. Csak lelkünk legyen erős a nemzetiség magas kívánatait felfogni; csak szívünk legyen bátor akadály és előítéletek ellen lankadás nélkül küzdeni: hitünk pedig tántoríthatatlan, hogy mihelyt a közügyet törekedéseink tűzpontjává tesszük, mihelyt áldozni és újra áldozni szent kötelességnek ismerjük, a sors ohajtásainkat azonnal megkoronázza. Ezt kívánjuk, ezt reméljük: s bár az óránként várt országgyűlés igazolná reményeinket; és az, ki három év múlva e helyen hasonlólag búcsúzni fog, többé ne jövendőért könyörögne istenhez, hanem a legszebb, legörvendetesb jelenvalóért mondaná háláját!

Nagykároly, 1832

KÖVETVÁLASZTÁS ELŐTT

Hónapokig tartott elválás után itt látja méltóságod Főispányi Helytartó Úr, a Szatmár megye nemességét öszvegyűlni, gyakorlatba veendő szép jogai miatt önérzésre lelkesülten, de töltve tisztelettel az elölülői szék iránt, mibe méltóságodat a királyi kijelentett akarat kegyelemmel helyhezteté. Eljöttünk meghallani az uralkodó felség hívó szózatát, mely országgyűlésünk határnapját hirdetvén atyailag emlékeztet, hogy önállású nemzet vagyunk; hogy ezer évű szabadságunk még virágzik; hogy a lélek, mely az aranybullát s az ezerhétszáznegyvenediki cikkelyeket alkotá, még mint a fejedelmi házban, mint a nemzetben él; s hogy e lelket a maga szelíd lángjaiban folyvást táplálnunk kell és híven a szent korona, híven a szent korona árnyékában nyugvó törvények iránt, tiszta kebellel járúljunk az oltárhoz, mely előttünk Pozson falai között ismét emelkedik.

Mi lehet tiszteletre méltóbb, mint az egész hazát egy testben előterjesztve szemlélni? Mi lehet elragadóbb tekintet, mint midőn király és nemzet kölcsönös frigyben lépnek fel; s egyesített jogokkal hozzák a törvényt, mely szabad embereket kötelez? E jelenet érdeke nem veszthet semmit, bár gyakran, bár naponként előfordúljon. Mert a nagynak, a felségesnek behatása győzedelmes erővel kapja meg lelkeinket. Nagy pedig és felséges a gondolat, mely e törvényhozási egyesületben fekszik; ez egyesületben, hol közügy és magányos jogok királyi hatalom és népszabadság egymást testvéresen mérséklik: ki e gondolatot teljes kiterjedésében felfogta, az érzi: mi különbség van a föld közt, melyhez valakit történet ragaszt; s a haza közt, mely a szívben él, s míg az el nem romlott, bármi ég alatt, bármi folyók partjain élni fog. Az tudja, mi a nép, mely parancs után jár, engedve kénytelen? S mi a nemzet, mely törvényt alkot és teljesít szabadon? Az előtt világos, hogy vagynak áldozatok, mik alatt a szív vérzik, és mégis édesek; terhek, melyek nem nyomnak, de lelket emelnek; veszélyek, melyekbe a lélek vígan rohan; mert van, aminek fenntartása boldogságnál és életnél többet ér; aminek elsűllyedése gyötrelemnél és halálnál rettentőbb - alkotványi szabadság. Boldog, ki e két szavat bírhatja; s úgy bírhatja, mint a magyar nemes: hosszú századok és ősi vér által megszentelve! Neki nem kell jogokért küzdeni, miket a tudós a római hagyományok közűl, s a filozóf vizsgálataiból keressen elő. Neki nem kell magát kétségbeesve az utolsókra elszánni, ha sérelmeinek kíván orvoslást. Ismét meg ismét eljön az idő; királyi kezek nyitják meg a pályát, hol a nemzet ünneplő nyúgalomban járúl fel; ajkain hordja szívét; kölcsönös bizodalommal veszen és nyújt; s nincs kor, mely keblében az önérzés és remény testvérvirágát eldúlhassa.

Isten oltalma alatt nyugszik a legszebb rendszer, melyet valaha társaságba lépő rokon nemzetségek feltaláltak. Így állottunk, mikor még eldődeink fejenként harci készűletben jelentek meg a Rákos melletti síkon; így állunk ma is, midőn annyi sűllyedéssel fenyegető baleset között megtartva, függetlenűl választott képviselőinket küldjük helyettünk, hogy meghagyásainkat tiszta kebelben híven megtartsák; tekintetünket, hasznainkat, s az ország és korona egymástól válhatatlan jogait a lélek minden erejével védelmezzék; jutalmokat a köz elégedésben, büntetésöket a köz útálatban találván. Így fogunk állani majd gyermekeinkben, unokáinkban is; mert elébb el kell a magyar névnek és népnek a föld kerekségéről tűnnie, mintsem ezt a sors legbecsesb ajándékát elveszesse; s ha egyszer elvesztette, akkor nekünk sem gyermekeink, sem unokáink többé nem lesznek. Ezt hisszük, ezt gondoljuk, ezt érezzük mindnyájan; s megindúlt szívvel nyújtunk kezet Méltóságodnak, kit születés, név, cím és hivatal e közös érzelmekbe négyszeresen vonzanak. E napon újolag látja Méltóságod: mi szép szabad férfiak kormányát tartani; mi szép vezérként ülni szabad férfiak közt; kikre vídám hevűlettel gyülekezni, bátor szívvel szólani, saját arcok színében megjelenni, hazát, törvényt és kormányt szeretni - őseiktől jutott örökség. Imádja Méltóságod együtt velünk az istenséget, könyörögvén, hogy ez örökségünket mindvégig bírhassuk; és sértetlen adhassuk által maradékainknak.

Nagykároly, 1832. november 6.

KÖVETTÉ VÁLASZTATÁSA UTÁN

Követté lett választatásomban, a közbizodalom e nyilvános kijelentésében bírom a legszebb koszorút, melyet szabad férfiak a magok polgártársának nyújthatnak. Ily megtiszteltetés kétség kivűl legforróbb hálámat érdemli. De köszönet, mely szóval mondatik, nem egyéb, mint üres hang. Való köszönet csak tett által mutattatik meg, csak teljesítés által bizonyíttatik be. Ha majd a pályán, melyre lépendő vagyok, tiszta hazafiúsággal járandok; ha a közjó szerelme, a haza szent ügye mellől sem remény, sem félelem el nem vonhat; ha visszatértemkor a Tekintetes Rendek arcain megelégedés vonásait fogom olvashatni: akkor, és csak akkor leszen köszönetem lefizetve. Addig engedjék meg a Tekintetes Rendek, hogy némán rejtsem a hálát szívembe, e szívbe, mely hazámé volt és marad mindenkor.

Nagykároly, 1832. nov. 6.

A MAGYAR NYELV ÜGYÉBEN

A Fő RR. tagadó válaszára

Ha a római tanács és nép maga hatalmának főpontján még most is állana; ha mi ezen római népnek egy meghódított tartományocskája volnánk; s úgy, mint alattvalók folyamodnánk hozzájok, hogy szabadúlhassunk meg nyelvektől, és ők adták volna nekünk ezen választ, azt, Tek. Rendek, meg tudnám fogni; de mikor magyar nemzetnek kívánságára, magyar főrendek adnak ilyen választ, azt megfogni nem tudom. Miért nem akarnak a mi kérésünkre hajolni? Azt mondják, nyolc század óta van öszvekötve a nemzettel a római nyelv; s annál fogva az több érdekekkel van öszvekapcsolva, és eltörlésére vagy megváltoztatására felette szükséges előbb mind a kívánság eredetét s kiterjedését, mind pedig a teljesedés lehetőségét és az említett érdekekkel való megegyeztethetését bővebb vizsgálat alá vétetni. Rendes dolog Tek. Rendek! Én ezen oldalról más érdeket nem ismerek, mint azt, mely abból foly, hogy mi magyarok, és független, önállású nemzet vagyunk, legalább akarunk lenni. - Ezen érdekből következik, és természetesen következik, hogy mi magunk tulajdon nyelvével élni kívánjunk. Mi ezen kívánság eredete? csak az, mert magyarok vagyunk. Ha német vagy más idegen nyelvet kívánnánk felvenni, akkor lehetne szükséges a kívánság eredetét kérdezni: de e mostani kívánságunknak, mely a nemzettel együtt született, állandóúl azzal öszvekapcsoltatott, eredetét hosszasan keresni akarni, nem egyéb puszta ürügynél, mely által a dolog továbbra is elhalasztassék. A kívánat kiterjedése? olyan kérdés, mit tenni miért kellett légyen, nem értem. Természetesen ennek több vagy kevesebb kiterjedése nem lehet, mint a magyar nemzet és ország, mint a magyar kormány minden ágainak határa. A lehetőség? Minekutána 43 év küzdései után oda jutottunk, hogy már a múlt országgyűlésnek 8-ik törvénycikkelyénél fogva, minden, ki ezután hivatalba lépni fog, minden, ki ezután ügyvéd lenni akar, magyarúl tudjon: többé nincsen semmi lehetetlenség. Részünkről mindnyájan tudunk, beszélünk magyarúl; tehát írhatunk egyszerre magyar törvénycikkelyt és felírást; a kormány részéről természetesen a kancelláriát, mely magyar, alá kell vetni az említett törvénycikkelynek, és jól is tudjuk, hogy ott oly urak állanak, kik értik nyelvünket. Hol itt a lehetetlenség, hogy mindjárt most ne teljesíttessenek azok, amiket kívánunk?

Mikor tehát a kívánat eredetét bajjal nyomozni nem szükség, mikor kiterjedése természetes és meghatározott, mikor lehetősége már megkészűlt, nem látom ált, miért kellessék azt egyedűl a rendszeres munkák körében eszközölhetőnek állítani, ami minden pillantatban eszközöltethetik?

Azt mondják továbbá a főrendek, lassan kell haladni: erőszakolni nem kell ezen lépést. De hát nem elég lassúság-e 43 év óta küzdenünk a nyelvért, és még most sem lennünk ott, hol lennünk kellene, s hol lenni akarnánk? Minden országgyűlésen keveset nyertünk; minden előlépést nagy meggondolással tettünk; fájdalom! éppen nem volt semmi sietség, semmi, ami az annyira ohajtott lassúságban, az akadályok lépcsőnként való meggyőzésében elmaradott volna. Azonban a főrendek talán a lassúság ideáját századokhoz kötik? De én Tek. Rendek így nem értek, s érteni nem akarok. Mert később, mert lassabban haladtunk, mint kellett volna, kétszer, tízszer, tán százszor is.

A főrendek azt mondják: annyi sok száz évek óta lévén a latin nyelv virágzásban, anyai nyelvünknek elsőbbségét, és hathatóságát ekkoráig nem veszedelmeztette. Ugyan Tek. Rendek, mit véljek egy ilyen, a nyilvános tapasztalással, az egész nemzet köztudományával ellenkező állításról? Nevezhetjük-e nyelvünket diplomatikai nyelvnek? nem mindig elsőbbsége volt-e a latin nyelvnek? s nem lesz-e mindaddig, míg azt egyedűl a tudósok szobáiba szorítni nem fogjuk? s minden egyéb tekintetben nem vesztett-e nyelvünk? Mert íme, bár első tulajdonainál fogva Európa leghíresebb nyelvei mellett sem vonúlna szégyennel vissza; mégis hátra kellett maradnia. S emiatt a mi egész tudományi míveltségünk, a mi egész literatúránk hol áll? Nem hozom fel a németet, francot vagy angolt, de maga a dán és svéd parányi literatúra is nem sokkal előbb van-e a mienknél? És miért? Azért, mert járomba vetették nyelvünket; mert eltapodták, mert csúfot csináltak azon szerencsétlenekből, kik hazafiúságtól vezéreltetvén, ezen nyelv kiművelésére adták magokat. Én tudom, én igen is jól tudom Tek. Rendek! Húsz év óta futom az írói pályát, és szenvedtem nemcsak megvettetést, hátratételt, szegénységet, sőt üldöztetést is, mivel a nyelvet becsűlni, mivel nehány társaimmal annak kiművelését célba venni bátor valék. És még sincsen itt az idő, hogy nyelvünket felszabadítsuk? mégis a rendszeres munkák sorára kell-e útasíttatnunk? Oda útasíttatunk Tek. Rendek, mert úgy mondatik, a rendszeres munkák már megszűntek mindent elnyelő örvény lenni. Azért talán, mert az urbáriumból már két cikkelyt elvégeztünk? s a polgári köztárgyak azon pontjára, hol a nyelvűgy előfordúl, majd egy évtized, vagy éppen félszázad után eljuthatunk? Hiszen ez az, ami a rendszeres munkákat örvénnyé csinálja. Én ohajtottam volna: bár a főrendek e gyűlöletes emlékeztetést ne újítsák meg.

De kívánják a főrendek, hogy a fejedelem s a társországok jogait tekintetbe vegyük. A fejedelmet illetőleg: mikor vétettünk a nyelvügyre nézve a fejedelmi jogok ellen? Nem mindig felírás útán járúltunk-e a trónhoz? nem mindig felírás, és adott válasz útán eszközöltettek-e törvényeink? Íme most is felírni akarunk, most is alkudni készek vagyunk a jogért, mit különben a természet ád, miben minket hátráltatni annyi, mint természetes jogainkon gázolni.

Soha senki el nem fogja velem hitetni, hogy azon okok, melyeket a főrendek előhoznak, meggyőződésből, szívből származtak volna. Nem kívánnak egyebet, mint a latin nyelvből oly szent nyelvet csinálni, mely őket a sokaságtól elkülönözze. Vagy talán a demokráciától félnek, ha az anyai nyelv felemeltetik? Erre csak azt felelem: török és orosz szomszédinknál soha sem divatozott a latin nyelv: hol van azért nagyobb despotizmusnak ostora, mint őnálok?

Nem csodálnám Tek. Rendek, ha nemesség és adózó nép között forogna a kérdés; ha a főtáblánál az egész nemesség ülne, itt pedig az adózó nép képviselői fognának helyet. Akkor ezen viseletet születéshez kötött előítéletekből, régi privilégiumokhoz ragaszkodásból, s több effélékből, menteni ugyan nem, de magyarázni lehetne. Most nemesség és nemesség közt, mégpedig egyrészről 500, másrészről 700,000 nemesség közt van kérdés. Aszerint, amint környűlállásaink, s országgyűlésünk mostani rende állanak; aszerint, amint magok a főrendek a napkönyv iránti válaszban kinyilatkoztatták: e kétfelé ülő nemesség egyetlenegy országgyűlési test. Egyetlenegy testnél csak egy többség gondolható, a 700,000 kétszer jelentette ki

magát; s kérdem: mi joga van az 500-nak oly kemény ellenmondást csinálni? Én a mi polgári alkotványunkban csak egy vétót ismerek, s ez a koronához van kötve.

S kik ezek a főrendek? Nem azok-e, kik az országnak legtöbb javaival élnek? nem azok-e, kik a helyeken ülnek, hol Zrínyi a bajnok és koszorús író, hol Pázmány Péter és Liszti ragyogtanak? kik a sorokon gyűlekeznek, miket egykor Kohári és Amade, Orczy és Ráday, s nem régen Széchényi és Festetics György ékesítettek? Nem méltán kívánhatnók-e, hogy ne szegezzék magokat az ellen, amiért az őket megelőzött nagyok élni és halni dicsőségnek tartották.

S mit tegyünk? újra írjunk? okokat okokra halmozzunk? De mit használnak minden mi okaink azoknak, kik füleiket és szíveiket előttünk már kétszer bezárták? kik a természet és hazafiúság szent szózatát már kétszer visszavetették? Ha a szent korona iránti tisztelet nem tartóztatna, azt javaslanám, hagyjunk fel a küzdéssel, s terjesszük egyenesen a felség elébe folyamodásunkat. Mert rendes dolog az, ha valaki elválasztó fallá teszi magát trónus és nemzet közt, hogy ez a maga fejedelméhez, szíve kívánsága szerint ne járúlhasson.

Ha pedig még egyszer csakugyan írunk; jelentsük ki azon tántoríthatatlan elhatározásunkat, hogy előbbi üzenetünktől semmi esetre el nem állunk; hogy ha helybenhagyást ezúttal sem találunk, mi a fejedelemhez vivő útat magunkban is meg fogjuk keresni. Az elkeserített hazafiúság érzelmei nagy jogokat adnak, csak erős kebelben lángoljanak. Sokszor hallottam én itt erőről, morális erőről szót tetetni; s ezen pillantatban szólítom fel a Tek. Rendeket ezen erőt kifejteni, s úgy vélem, nem szólítom fel híjában; mert íme én is, ki egyike vagyok a leggyengébbeknek, nyilván s egyenesen kimondom: előbb fog e kebel megrepedni, mintsem a nemzeti nyelvre nézve tett kívánságtól egy pillantásig is elálljak.

Pozsony, 1833. márc. 4.

TÁGEN JÁNOS KIKÜLDÉSEKOR

A pörbe idéztetés előlülőiképpen kimondva lévén, a fennforgó tárgyhoz ezen óldalról szóllanom többé nem szükség. De ki kell jelentenem, hogy minekutána a ns. Bihar vármegye követén esett sérelem valósága elismértetett; minekutána a nagyváradi nemes káptalan követének mai nap tett kinyilatkozásával a Tek. Karok és Rendek meg nem elégedtek; s minekutána mindezek következésében a törvénybe idézés meghatározva van: nekünk többé a nagyváradi ns. káptalan követével együttűlni nem lehet. Erre nézve tehát nemes Bars vármegye követével egyetértőleg, az említett káptalani követ eltávoztatását kívánom; a pécsi nemes káptalan követének nyilatkozására egyszersmind megjegyezvén, miképpen itt nem az egyházi rend ügye van kérdés alatt, s következőleg a nagyváradi nemes káptalan követének személyes dolga az egyházi rendre árnyékot nem vethet.

Azonban kéntelen vagyok kijelenteni, hogy a fennemlített pörbe idézéssel a mi nyugalmunkat helyreállítottnak lenni nem tekintem, s a Méltóságos Personális Úrnak, mint az országgyűlés törvényes előlülőjének érzékenyen panaszlom meg, miképpen Méltóságod önmaga a nagyváradi nemes káptalan követének sértő szavait nemcsak hogy nyugalmasan hallgatta végig; nemcsak hogy neheztelését ki nem jelentette; nemcsak hogy az 1723. 7-ik törvénycikkelyt gyakorlatba vétetni nem rendelte; hanem a már darab idő ólta fennállott, s mentségének, maga megtisztításának előadása végett útasítását kezében tartott, s elégtételt kérni akart Bihar vármegyei követnek, az ülés bézárásával minden mentséget, megtisztítást, s

elégtétel kérést lehetetlenné tett; s őtet az előlülőség kéméllésére inteni, s más napra útasítani jónak látta.

Mindamellett is, amit Méltóságod e cselekedetére nézve is már előadott, kérdenem kell: a megsértett képviselői becsület nem vala-e méltó, hogy az ülés miatt nehány perccel meghosszíttassék? Csekélység vala-e, hogy egy katonai és polgári pályán köztiszteletet és szeretetet nyert férfiú, mint kikiáltott hazug, megtisztítás és vigasztalás nélkül ment ki a gyűlésből, s jött ma vissza? Csekélység vala-e, hogy e tett által az országgyűlési közbátorság ingadozó lábra tételték? - Mi még tegnap bátran és szabad nemzet képviselőihez illő büszkeséggel léptünk e terembe, hivén, hogy törvény, igazság és haza mellett korlát és bántás nélkül szólhatunk. Mi kardainkat csak jelűl hoztuk oldalainkon, hogy minden törvényes alkalommal hazáért és királyért halni készek vagyunk; s nem oltalomért. És ma ki tesz engem bizonyossá, ha e bátor szavak után nem áll-e fel valaki? nem mond-e reám gyalázó szavakat? s az előlülő a gyűlést eleresztvén, nem leszek-e kéntelen e gyalázat égető fájdalmával szállásomra térni?

E tekintetnél fogva, azon szóllási szabadsággal, mit mint magyar nemes őseimtől nyertem örökségűl; azon szólási szabadsággal, mit küldőim követtéválasztásomkor kötelességemmé tettenek; azon önérzéssel, minélfogva tudom, hogy ajkaimról harminc ezer nemes szavazata szokott zengeni, kívánom vissza Méltóságodtól a képviselői becsületet, mely itt tegnap elgázoltatott; kívánom vissza a közbátorságot, mely itt tegnap ingadozó lábra tétetett; kívánom vissza a köznyúgalmat és rendet, melynek fenntartását a királyi felség Méltóságod kezeire bízá; s úgy hiszem, hogy e kívánatim teljesedését Méltóságod elébb tett nyilatkozásánál fogva várnom is lehet.

Pozsony, 1833. február 22.

ERDÉLY S A RÉSZEK ÜGYÉBEN

Erdélyt s a Részeket illető jogainkat, s az iránt formált kívánathoz tartozókat már oly világosan előadtuk, hogy nem látom által: mit lehetne még hozzátenni? A főrendi válaszban nem látok egyebet, ismételésénél oly locus communisoknak, oly anchora sacráknak, mik már hosszú idő óta használtatnak.

Azt mondják a Fő RR., ki kell Erdélyt a Részekre nézve is hallgatni; s hogy Erdélyben országgyűlést időhatározattal kérni szokatlan és célirántalan.

De miért kell Erdély kihallgattatását újra meg újra szóba hozni? A Részek a Carolina resolútió által törvény ellen vétettek el; s ami hatalomszóval elvétethetett, törvényes válasszal miért ne lehessen visszaadatnia? Sem kiváltságok, sem polgári és egyházi viszonyok a mi kívánatunkban változást nem tesznek. A váradi szerződéstől a balázsfalviig másfél századig volt Bihar és Marmaros Erdélyhez kapcsolva: mégis mindegyik nehézség nélkül Magyarországhoz visszaállíttatott. A Carolina resolútió meg csak száz éves; s az ezáltal okozott szakadást miért lenne nehezebb orvosolni? S annyival inkább miért lenne, mivel abból, hogy a Részek Magyarországnak tagadhatatlan kiegészítő megyéi, önkényt foly, miképpen minden kérdésen kivűl az egész ország viszonyaiba kell visszahelyheztetniek? Annálfogva mind az, ami e visszahelyheztetés törvényes voltát ugyan nem ostromolja, de teljesedésbe hozatalát hátrálja, nem egyébb rejtegetett de mégis kitetsző törekedésnél, mely a nemzet közkívánatát hátrálván, az 1732-diki törvényesnek nem ismert elvételt támogatja.

Azután Tek. RR., mit jelent az, hogy az erdélyiek kihallgattatásának e részben szükséges volta az 1741-ik 18. törvénycikkely erejénél fogva sürgettetik? Hiszen éppen azt panaszoljuk,

hogy az említett cikkely záradékából folynak sérelmeink? hogy azon záradék az, mi Erdélyt tőlünk visszatartja. Nem úgy bántak-e velünk mint gyámság alatti gyermekkel? kinek azt mondják: e ház, e földek, e kertek a tiéid! azonban azok más parancsaitól függenek. Így mondják nekünk is: tiétek Erdély; tiéitek a Részek; de azért országunkhoz nem kapcsoltatnak. Miért? Azért mert még előbb az erdélyieknek kihallgattatni kell! S ez az a locus communis, az az anchora sacra, minek erejével még újra egy századig lehet hiábavalókká tenni minden kívánatainkat. S ez, ki kell nyilván mondanunk, mind az ország jogaival, mind a törvényhozó test méltóságával ellenkezik. Azért egyszer már illő, hogy ezen ürügy elvettessék, s mint feljebb mondám, ami királyi válasz után, noha a nemzet akarata ellen vétetett el, ugyanaz úton, a nemzet kívánságára, visszaadassék.

Ami az erdélyi országgyűlés határidejét illeti; mi szükségesebb annál, hogy ha Erdéllyel az egyesület módja iránt tanácskozni akarunk, s ha tanácskozni haladék nélkül akarunk: addig míg a magyarországi törvényhozó test együtt van, az erdélyi is öszvegyűjtessék? Ezt kívánni a II. Ulászló és I. Mátyás törvényeiknél, s a kassai békekötés pontjainál fogva még akkor is jogunk van, ha semmi egyesület nem forog kérdésben; s nem csak jogunk, de kötelességünk.

Ki tagadhatja meg egyes megyéktől is, hogy országunkban a három évnél tovább haladott diétát felírással ne sürgethesse? Erdély nem testvérünk-e? nem tartozik-e a magyar korona örökös jogai közé? s annálfogva nem múlhatatlan tartozásunk-e szabadságaira felvigyázni? Elszenvedhetjük-e, hogy ott huszonhárom év óta országgyűlés nem tartatott? És éppen most a kölcsönös szerződésre van-e más mód az egy időben tartandó két országgyűlésnél? Hogyan fogjuk különben Erdély akaratját tisztán érthetni? 1752-ben adatott Erdély nevében felelet; de a Részek az 1790-diki magyar diétán annak ellene mondottak. Ekkor a fejedelemség mind-három nemzetei folyamodó írást nyújtottak a KK.-hoz és RR.-hez, panaszolván, hogy el vagynak nyomva, szabadságaik eltapodtattak; s más útat a szabadúlásra a Magyarországhoz való kapcsoltatáson kivűl nem látnak. S ugyane három nemzet 1790-ben adott feleletében az öszvekapcsolást mégsem kívánja. Azt kérdem már, hogy az említett forró ohajtás után lehet-e természetesen következtetni, miképpen a későbbi felelet a megelőző ohajtással egy kútfőből eredhetett volna? Nincs más út, mint a két országgyűlést egyszerre tartani; akkor a valónak ki kell mutatkozni, akkor meg fog tetszeni: van-e igazok azoknak, kik Erdély részéről az egyesület ohajtását még most is tagadják? Mert vagynak kik tagadják; pedig senki sincs a Tek. KK. és RR. közűl, ki alsó Fejér megyének ugyanezen ohajtást kimondó levelét ne olvasta volna; s e pillanatban, mikor ezeket beszélem, útban vagynak hozzánk több erdélyi megyék követei, hogy kérésöket megújítsák.

Maradjunk azért előbbi üzenetünknél Tek. KK. és RR.! Küldőim nevében kérem ezt, kik két év előtt ez ügy pártfogására az egész hazát felszólították. Ami engem magamat illet, nekem azon szerencse jutott osztályrészül, hogy magyarországi apának s erdélyi anyának gyer-mekeként születtem. Én születésemnél fogva bírom a testvérhazák iránti szerelmet, én szívem alatt egybeforrva hordom képeiket; s kínos látnom, hogy ellenséges körűlmények miatt egymástól elszakasztva tartatnak. Hitem és vallásom Tek. KK. és RR. ez: mint csak egy istent ismerek az égben: úgy csak egy magyar hazát ohajtok a földön. Kettőben nincs üdvösség!

Pozsony, 1833. március 11.

A KIRÁLYI VÁLASZ FELVÉTELEKOR

Fájdalommal kell látnom Tek. Karok és Rendek, hogy a királyi rescriptumban szemrehányások vagynak, miért az országgyűlést oda nem tartozó tárgyak felvétele által céltalanúl késleltetjük. De miket vettünk fel? Kétségkivűl nem egyebeket, mint amik az ország legfőbb sérelmeit teszik; s miknek a királyi rescriptumból lett kimaradása ismét új sérelem reánk nézve.

Mert igérnek ugyan a k. írás végszavai más válaszban jövendő feleletet; de éppen ez ígéret az, mely a mi kívánatainkkal ellenkezik. Miért említők sérelmeinket a kir. előadások előtt? Miért nem érténk egyet a főrendekkel abban, amit ők az 1790: 13-ik törv. cikkelyből következtetni akartak? Nem azért-e, mert azokat már régibb országgyűléseinken kellett vólna orvosolni? Nem azért-é, mert nem megelőzik, de igen nagy távolságban követik azon királyi előadásokat, mikkel együtt hosszú évek előtt, s némely részben a múlt század elején felterjesztettek? És íme Tek. Karok és Rendek, azon királyi előadások, maga idejében mindegyik, tanácskozásba vétettek, törvénybe mentek, s teljesíttetének; a sérelmek pedig hátra és mindég hátrább vettetvén, időről időre új meg új előadásokkal szoríttattak ki; s most egy egészen más század közepe táján, több egymásután kihalt embernyomok elenyésztével is, nem tekintve, nem orvosolva, súlyaiknak egész nyomásában fennmaradtanak.

A nemzet, Tek. Karok és Rendek, szentnek nevezé a koronát, mert annak ideájával a nemzeti nagy egyesület legszentebb, legsarkalatosb alapjait kötötte együvé.

Azért a koronának a nemzet érdekeitől különszakasztott jusai nem lehetnek. Egyedűl a polgári alkotvány feltételei alatt nyugszik a korona; e koronának mi mindnyájan, kik itt tanácsot űlünk, együtt azokkal, kiknek képét viselni büszkék vagyunk, tagjaivá születtünk; honnan tehát e nagy különböztetés, mely az előadások és a sérelmek közt tétetik? A törvény egyformán kötelez kormányt és nemzetet; s ami minket illet: mikor nem teljesítők azt, amire magunkat országgyűlési cikkelyeink által ajánlottuk? Határoztatott katonaság? megadtuk. Kivettetett az adó? behajtottuk. Igértünk segedelmet? megfizettük. De íme század óta kívánjuk Erdélyt egyesíteni; s Erdély mind e napíglan egyesítve nincs. Kérjük az országot kiegészíttetni; s az ország mind e napiglan kiegészítve nincs. Kérjük a sótárgyat országgyűlés elébe adatni; és a sótárgy mind e napíglan országos kérdéssé nem tétetik. S mindezekhez mennyit kellene még kapcsolnom, ha e kevés tökélletesen elég nem vólna a Tekintetes Karok és Rendek emlékezetében számtalan illyeket felébreszteni! Lehet-é igazságtalansággal vádolni bennünket, ha illy helyezetben sérelmeink felmutatásával ez országgyűlés célja ellen cselekszünk?

Ezeknél fogva Tek. Karok és Rendek, úgy hiszem, képviselői kötelességünk teljes érzetében kell ismét a királyi felség előtt fellépnünk, s nyíltan elmondanunk, hogy sérelmeink hátratétele által polgári alkotványunkat, a fejedelem és nemzet közötti kölcsönös szövetséget látjuk megsértetni; s aggodalmunk e miatt annál nagyobb, mert a királyi írásban e jelen országgyűlés egyedűli céljának az országos munkálatok mondatnak, miken kivűl minden más kérdéseket eltávoztatnunk kell. De tehetünk-e rólla, hogy az előleges sérelmek iránt nyugtató választ a közelebb múlt két országgyűlésen sem nyerhettünk? S mivel most e sérelmek közűl egy, t. i. a rendszeres munkák vizsgálata, valahára, negyven év után, vítatásba vétetik: következik-e, hogy a többeknek feledségbe kell hullaniok? Polgári alkotványunk hasonlít a sok sebbel borított testhez. Hiában gyógyítasz meg egy sebet; a többi nem kevésbé égő fájdalommal fog kínzani. Ismételjük azért felterjesztésünket; mert minden esetre tudnunk kell már egyszer: mit remélhetünk? tudnunk kell: várhatjuk-e azt, amit kívánni jusunk van? tudnunk kell: nincsen-e ideje széjjelnézni az eszközök közt, miket az alkotvány természete, s világos törvényeink hasonló esetben nyújthatnak?

Ez értelmem Tek. Karok és Rendek! Nem könyörgök, hogy azt pártfogolni méltóztassanak, nem kételkedvén, hogy a haza boldogságát egyformán hordjuk szíveinkben; mely haza ha nem boldog, boldogokká mi sem lehetünk.

A kerületi rendekhez, Pozsony, 1833. ápr. 23.

BENYOVSZKY TÁVOZÁSAKOR

Tisztelni az érdemet, kötelesség; s e tiszteletet nyilván kijelenteni jól esik a szívnek, mely e kötelességet érzi és szereti. Ezáltal indítva az alólírt megyei követek elvégezték, hogy távozó társok Benyovszky Péter Pozsony vármegyei volt követ iránt viseltető érzelmeiket kinyilatkoztassák; s nékie értésére adják: miképpen mind katonai, mind polgári pályán szerzett érdemeit, követi hivatalában megbizonyított egyenességét, állhatatosságát, nemes bátorságát s hazafiúságát teljes mértékben becsülik. S e tekintetből valamint vele együtt a közönséges hazát szolgálniok öröm vala: úgy fájdalmat gerjeszt kebleikben annak tudása, hogy soraikból kilépett, s többé kölcsönös tanácsával és segédével élniek nem lehet. De házi csendességébe híven kísérik őtet emlékezetökkel, barátságokkal és tisztelettel teljes szeretetökkel; s azon férfiúnak, ki küzdéseiben minden más tekintetet félre tevén, egyedűl a hazát tartotta szemei előtt, ezen emlékezet, ezen barátság és tisztelettel teljes szeretet minden bizonnyal kedvesb leszen, mint akármi kincs és ragyogás.

Pozsony, 1833. május 24.

A VALLÁS ÜGYÉBEN

1

Jól érzem Tek. Karok és Rendek, hogy ennyi lelkes beszéllő után felállanom szükség nem vala; de azon tisztelet, mellyel küldőim útasítása iránt viseltetni tartozom, parancsolja kinyilatkoztatnom, mennyire nem légyek e főrendi jelen válasszal megelégedve.

Ha a tizenkilencedik század felvilágosodása, ha az országos népesség harmadrészének nyúgalma a főrendek előtt eléggé fontosak nem valának: de az egész ország nyilván kijelentett akarata; a törvény szabad kéj szerint történt magyarázatja; a békepontok meg nem tartása, - oly tárgyak, mik minden hazafihoz szokatlan érdekkel szóllanak. S ugyanazért nem lehet fájdalom nélkül szemlélnünk, hogy a főrendek ily fontos tárgyat egyóldalúlag vettek, hogy azt úgy látszanak tekinteni, mint felekezeti ügyet; holott ennél a nemzetet közönségesbben érdeklő kérdés nehezen foroghat fenn.

Igenis Tek. Rendek! A sérelmekkel, mikre a főrendek e részvét nélküli választ adák, a törvény szentsége, a békekötések ereje, a törvényhatóságok tekintete, s az országgyűlési tanácskozások jövendője vétettek kérdésbe.

Nemzet hozta a törvényt, s kötelessége is azt óltalmazni; vér ömlött a békekötésekért, s azokat eldődeink iránti hálátlanság s merném mondani, vérárúlás vétke nélkűl semmivé tétetni nem hagyhatjuk; s midőn a törvényhatóságok hasonlatlan többsége az ügyet kivívatni kívánja, mi lészen, ha a nemzeti óhajtás kevesek ellenkezése által sikertelenné tétetik? De mi lészen

ezúton országgyűlési tanácskozásainkból is? Mert íme, most izenetünk felvétele egy hosszú hónapokig halasztatott, s jól látják a Tek. Rendek, hogy hasonló halasztásokkal legforróbb, legigazságosabb, a törvényben legmélyebben gyökerezett kívánataink is, egész az országgyűlés végéig, vagy örökre is elmellőztethetnek. S ily hosszú halasztás után, végezetre is mit tettek a méltóságos főrendek? Nem egy száraz, okokat fel nem hozó válasszal adák-e tudtunkra, miképpen várnunk semmit nem lehet? Ezt kívánja-e a két tábla közti tanácskozás természete? ezt hozza-e magával a tekintet, mit a nemzet, melynek képét viseljük, bizonyosan érdemlett? Ez Tek. Rendek! lenézés; ez magyarúl mondva, megvetés; s mi megvetést a képviselői táblán nem szenvedhetünk anélkül, hogy küldőink ellen bűnt ne követnénk el.

Azért mindezeket óhajtom a főrendeknek nyilván megíratni; hogy mi puszta szavakra meggyőződésünktől és útasításainktól el nem állhatunk; s annyival inkább nem állhatunk el, mert akkor, mikor egy nagy nemzetnél már a zsidó nép emancipációjáról van kérdés, magunkat egész Európa szemei előtt sötétségi elvek gyanújába nem ejthetjük. Egyébként is nékünk híven kell maradni azon nemes lelkű nyilatkozásokhoz, miket ez ügyre nézve kerületi s országos üléseinkben e képviselő test katolikus tagjai haza- és emberszeretet, s magas míveltség által vezetve, egymással vetekedvén tettenek. S valóban, ha a főrendek egyezéseket továbbra is megtagadják, nem fogja hinni a maradék, hogy e két tábla tagjai ugyanazon idő, ugyanazon világosságterjesztő század emberei valának.

De talán meggondolják magokat; s meggondolják, miképpen oly ügy forog vítatás alatt, mely bár most elnyomatik, előbb-utóbb maga magát fogja kivívni. Így leszen Tek. Rendek! mert ha elébb nem, a mi sírjainkon, s az előttünk elhúnyt küzdők sírjaikon támad fel a kérlelhetetlen Nemezis! és kíméletlen igazsággal fogja számonkérni háromszáz esztendők könnyeit; fogja számonkérni milliomok feldúlt nyugalmát, a sírig üldözött ősznek véghörgését, s a gyermekitől megfosztott anyának jajait; és számon fog kérni minden csepp vért, mely a bécsi és linci békességekért magyar kebelből kiömlött. Nem is történhet ez másképpen! Mert negyedfél milliom lélek kérelme nem puszta kérelem; a törvény sérelméért felszóllamló nemzet kívánata nem puszta kívánat, mely mint epedő leányka sóhajtása a legelső szellőben nyom nélkül enyésszen el. Azonban az óra nem folyt le: még nyúgalomban fekszik előttünk a jelen és a jövendő; még a választás szabad!

Pozsony, 1833. május 21-d.

2

Vallásügyet tárgyazó indítványunk, Tek. KK. és RR., negyed ízben vetteték vissza; s e sokszorozott visszavetés akaratunk ellen is keserű gondolatokat ébreszt szíveinkben. Úgy hiszem: lehetetlen a mélt. főrendeknek által nem látniok, hogy midőn a nemzet általunk kijelentett kívánatának ily tiltólag állanak ellene, akkor a korona *vétó*jához hasonló *vétót* ruháznak magokra. Lehetetlen által nem látniok, hogy polgári alkotványunk a maga jelen környűlményeiben két vétót el nem bír; s e két vétó alatt dolgaink mostani folyásának elkerűlhetetlenűl meg kell zavarodni. Mert útasításokkal kötelezett képviselők vagyunk, útasításokkal miknek készítésében a főtábla tagjai, mint küldőink egy része, befolyással vóltak; s ha most ez útasítások következésében a nemzet kívánataival a kir. felség elébe járúlni akarunk; s akaratunkban a mélt. főrendek bennünket feltétel nélkül akadályozhatnak: mondják meg nekem a Tek. Karok és Rendek, maradhat-e természetes állásban a követ, ki - mint én is - útasítására esküt tett; s ha nem tett vólna is, minden bizonnyal az iránti hűségéért becsűlletét veté zálogba? Nem ismeri a népet, ki tagadni merné, hogy a vallásügy az ország minden ügyei között még most is legfontosabb; s minekutána ez ügy keményen lelkeinkre

bízatott; s mi az előnkbe szabott pontokat a mélt. főrendek elébe terjesztők: mit kívánnak, mit kívánhatnak tőlünk? Hogy visszalépjünk? hogy küldőink iránt hűségtelenek legyünk? hogy huszonöt, harminc nagyrangú férfiú ellenmondásának önkényt feláldozzuk azt, amit protestáns és nem protestáns egyformán kíván, amitől milliomok életök egész nyúgalmát, s jelen és jövendő boldogságokat kirekesztőleg függesztik fel.

Vagy talán engedtek már a mélt. főrendek annyit, amennyit törvény és igazság szerint engedhettek? E negyedik válasz ugyan azt mondja; s ez tulajdonképpen nem is egyéb hosszú előadásánál a pontoknak, mikben magokat megegyezetteknek lenni állítják. S mik ezen pontok, Tek. Rendek? A reverzálisokat illető? Való, azokat jövőre nézve eltörültetni engednék; de egyszersmind az eddigi reverzálisokat törvényesíteni kívánnák; noha azok 1785-ben eltörűlve, s 1792-ben törvényen kivűl, királyi válasz után ismét behozva lévén: most, ha vagynak is, de nem törvényesek: s ellenök, mint országos sérelem ellen, szavat emelhetünk. Látni való: miképpen a mélt. főrendek ily egyezése az ügyet az eddiginél rosszabb lábra fogná állítani. Így a hat heti oktatást illetőleg is. Most ezt a keserű hat hetet, ezt a babiloni fogság hasonképét, legalább a törvény egyóldalú magyarázatából származott sérelemnek szabadon kiáltjuk: a főrendi egyezés szerint pedig némely tizennyolc évet meghaladottakra nézve megszűnne ugyan, de minden másokra törvényesíttetnék. S mit gondolnak a Tek. Rendek? Vajon ily környűlmények közt, mint amikről panaszkodunk, nem fogna-e minden eszköz elővétetni, hogy jövendőben egy kérdés alatti személy is életének 18-dik évét háborítatlan el ne érhesse? Ily nyereségek jutnának nékünk a főrendi egyezések által! Így orvosoltatnék meg a törvény sérelme! Így tartatnának meg a békekötések! Nem szóllok a több úgynevezett megegyezésekről! Elég legyen közönségesen kifejeznem: köszönöm én az egész protestáns népség nevében az ily megegyezést! köszönöm én Szatmár vármegye nevében törvényeinknek ily védelmét! köszönöm én a Bethlen és Bocskay mellett elhullott bajnokok unokáinak nevében a békekötések ily megtartását! De egyszer akkor eljön az idő, midőn a köszönet kísértő lélek hangjaként fog zengeni.

Most pedig kívánom a méltóságos főrendeknek megíratni: miképpen mi mélyen érezzük a kénytelenség kedvetlen vóltát, mely velünk már az ötödik üzenetet készítteti. Kívánom újra meg újra tudtokra adatni; miképpen e jelen ügyhez három millió protestáns s számtalan katolikus érdekei vagynak fűzve. - Mert a törvény sérelme egyiránt közös; a szabadság megszorítása egyiránt fájdalmas; s a nép közti szakadás, s az ország belső nyugalmának veszélyes állásban léte minden hazafit méltó gondban tart. Kívánom őket megkérdeztetni: fognak-e rólla felelni, ha egy ily közérdekű tárgyban a Trónus és nemzet közt tovább is korlátként állanak? fognak-e felelni, ha ez oly nagy várakozást gerjesztett ügy miattok eligazítás nélkül marad? és fognak-e felelni azon esetekről, miket a dolog zavarban maradása, az ország minden részeiben múlhatlanúl hozand magával? Kívánom megkérdetni: nem irtóznak-e magokra vállalni a közvélemény egész súlyát, a reményeiben megcsalatkozott nemzet szemrehányásait?

Ami minket illet Tek. RR., mi bátran nyúlunk saját kebleinkbe; mert tartozásunkat e részben híven teljesítők mindeddig; s ha a méltóságos Fő RR. ezután is útainkban állanak; ha a nemzet 40 esztendős panaszait a királyi felség elébe vinnünk ezután is tiltják: Isten és haza és az egész művelt Európa legyen bíró közöttünk és közöttök; s jaj annak, kit e bíróság kárhoztatni fog!

Pozsony, 1833. június 4.

3

Az a részvétel, mellyel a Tek. Rendek e vallásügyet már öt ízben pártolták, szükségtelenné teszi nekem, hogy mielőtt a főrendi válasz pontonként felvétetnék, a Tek. Karokat a tárgy fontos voltára figyelmeztessem. S egyedűl szívem indúlatai vonzanak e következő szavakat elmondanom.

Akármi oldalról nézzük e tárgyat, Tek. Rendek! ennél figyelemre méltóbb az országgyűlés elébe ritkán jöhet. Mert ha tekintjük az emberiséget, minő részvétet nem érdemel az evangélikus felekezet, mely háromszáz év alatt hosszú mondhatatlan szenvedéseken ment keresztűl.

Mik történtek mindjárt a reformáció századában, arról törvénykönyveink borzasztó emléket tartottak fenn, mit el kell hallgatnom, azt érezvén, hogy a Tek. Karok kebleiket e néma emlékeztetés is irtózással tölti be.

Mik történtek a bécsi és linci békekötések után? arról a nápolyi tengerpart siralmas bizonyságot teszen mindörökre. Mert ott a mi szenvedőink fölett napok nehezűltek meg, miknek mindegyikéről kívánnunk kell: *excidat illa dies aevo, nec postera credant saecula*.

S végre mik történtek az 1791: 26. törvénycikkely óta, arról mindazoknak, kik másonnan nem meríthetik, bőv tanúságot adott egy köztiszteletű hazánkfia, ki a legszomorúbb eseteket, a németek egész mívelt Európában ismeretes nyelvén, hiteles oklevelekkel támogatva, közre eresztette; hogy minden, kinek szeme van, láthassa, és minden, kinek lelke van, gondolhassa el, miképpen itt a végső idő, midőn a felekezet embereinek segédkezet kell nyújtani.

Kell pedig nyújtani annál inkább, mert e tárgy a nemzet politikai állásával szorosan csatolva van.

Miben áll ugyan is alkotványi szabadságunk? Bizonyosan abban, hogy a nemzet maga alkothat törvényt, melynél fogva kormányoztassék.

S mégis két nagyszámú néposztály van országunkban, melynek sorsa főképp, vagy talán egyedűl csak dicasteriumi rendelések által igazgattatik: a tíz milliom adózó, s a három milliom protestáns.

Az adózóról elkezdettek a Tek. Karok törvényeket hozni; de ha ezt a protestánsokkal is nem teszik, vagy nem tehetik, azok továbbra is mostani bizonytalan helyzetökben maradnak: mit mondanunk a nemzet szabadságáról, melynek harmadrésze a törvény oltalmára hiában hivatkozik, s minden pillantatban veszélyben forog idegen akarat alá vettetni?

Aztán Tek. Karok és Rendek, e mostani kérdéstől függ a képviselői táblának jövendőben bizonyos, vagy bizonytalan állása is; mert a méltóságos főrendek útasításaink erejét, s a nemzet általunk előterjesztett többségét hozzák kétségbe; ha e kétség alól győzedelmesen ki nem emelkedünk, a szabadság legfőbb alapját, t. i. a többség elhatározó voltát veszedelmeztetjük, s oligarchiai elvek alá jutandunk.

Mindezeknél fogva, tudom a Tekintetes Karok szokott melegséggel fogják ez ügyet most is pártfogolni, s nincsen egyéb hátra, mint ohajtanom, hogy az emberiségnek és hazának nagy gondolata szenteljen meg minden szót, mely e tárgy vítatása alatt a Tekintetes Karok ajkairól le fog hangzani.

Pozsony, 1833. június 21.

A VALLÁSRÓL VALLÁSRA SZABAD ÁLTALMENETEL TÁRGYÁBAN

A keresztyénségnek kezdete óta elvei közzé tartozott, az országnak, hol valaki lakik, törvényeit tisztelni, minden polgári kötelességet híven betölteni, de az igaz istenbe vetett hittől, semmi parancsolat, semmi hatalom által el nem szakasztatni. Maga a keresztyén vallás isteni alkotója, midőn egyfelől azt tanítá: add meg a császárnak, ami a császáré; másfelől elküldé tanítványait, hogy a népeket az igaz hitre oktassák. Ezen elvnek hívei maradának az első keresztyének; s a polgári törvények iránt mindenkor mutatott engedelmesség mellett is, a vallásra nézve semmi földi felsőséget meg nem ismertek; s tilalom és büntetés ellenére is, készek valának barlangokban és sírboltok alatt öszvejöveteleket tartani; készek valának üldözést és nyomorgatást szenvedni; készek a vérpadra fellépni inkább, mintsem a lélekismeret szabadságát önkényt feláldozzák, s lelki meggyőződések ellen hatalom által elejekbe szabott vallásra térjenek. Ezen elv a keresztyén vallásnak trónusrajutása után többé senki által kétségbe nem vételték; de később, midőn a keresztyénség kebelében meghasonlás történt, s különböző felekezetek állának elő, kérdés lőn, melyik az a felekezetek közül, ki az eredeti elvet: *a lélek meggyőződése felett földi ítélőszéket nem ismerni*, magára méltó jussal alkalmazhatja? E kérdés, mint sok más kérdés a világon, küzdés, háborúk és vérontások után fejtetett meg; de csakugyan megfejtetett végre; s nevezetesen hazánkban az 1608. I. törv. cikkely fejté meg azt, mind a római Egyháznak, mind a protestáns feleknek a sokszor említett elv birtokát megengedvén, hogy t. i. minden ember a nevezettek közzűl azt, melyhez meggyőződése vonja, követhesse; azaz: hogy a lélekisméret, a hit felől mindenkinek saját szíve, ne pedig más emberi hatalom intézkedjék.

Azonban szomorú történetek következésében az ily tisztán megfejtett kérdés homályba szállt, s e pillanatban, midőn e fényes gyülekezetben szóllani szerencsés vagyok, ismét a megfejtés módjáról van szó. Két mód van előttünk Tek. Karok és Rendek! egyik, mit e jelen üzenetünk foglal magában; másik, mit őméltósága a Personális hozott javallatba. Üzenetünk szerént a lelkiismeretnek halandó bírája nincs, s a vallásról vallásra általmenni akaró, megyei küldöttség előtt jelenti magát, és bizonyítványát kinyeri; a Méltóságos Úr javaslata szerént pedig a küldöttség addig bizonyítványt nem adhat, míg a történet engedelemadás végett királyi felségnél be nem jelentetik. Melyiket fogadjuk el? Őméltósága azt mondja, az üzenetben foglalt javaslatban elég bátorságosítást nem lát. S valóban azt, ha meg fog-e a célnak átaljában felelni? Matematikai bizonysággal előre tudni nem lehet: de annyit mindenesetre tudunk, hogy a Méltóságos Úr javaslatának káros voltát a 26-dik cikkely 13-dik szakaszából eredett 40 esztendős tapasztalásaink annyira bebizonyították, hogy az ellenkezőről semmi okoskodás bennünket meg nem győzhet. Éppen az említett 13-dik szakaszon alapult bejelentések azok, amikből nagyobb részén, s mondhatnám egyedűl, erednek mindazon sérelmek és panaszok, miknek orvoslása ez országgyűlés eleibe terjesztetett.

De mit is akar a bejelentés, ha t. i. az nem csupán tudósításképpen tétetik? A 26-dik cikkelyben azon záradék áll: hogy a vallásból vallásba általmenetel a római egyház elveivel ellenkezik. Már Tek. Karok és Rendek, e záradék vagy áll vagy nem. Ha áll: akkor a Felség általmenetelt nem engedhet; akkor a bejelentés nem egyéb, mint világosan eltiltó törvény; akkor a békekötéseket s a 26-dik cikkelyt a törvénykönyvből ki kell törleni, mint kormányi rendeletek által nagy részben már ki is töröltettek. Ha nem áll: akkor a bejelentés azt teszi, hogy a Felség majd adhatja, majd megtagadhatja az engedelmet, amint t. i. öntetszése hozza magával. De vallás dolga nem olyan, mint valami házassági dispensátió, mint valamely öt évre új találmányért adatni szokott privilégium, minek megadását vagy tagadását bizonyos környűlményektől fel lehet függeszteni. Egyik vallásból másba menetelnek belső meggyőződésen kell alapulni; ezen belső meggyőződést érdeklik a 13-dik szakasz azon szavai: *ne*

transitus temere fiat; s ezen meggyőződésről halandó ember - bárki légyen az - nem ítélhet; halandó ember róla számot nem kérhet. Isten itélőszéke eleibe tartozik az, ki szíveket vizsgál; s kinek hatalma, a vallás tanítása szerént, túl a síron is tart.

Aztán Tek. Karok és Rendek, ily esetben az engedelemért való bejelentés az uralkodás számára fenntartott jus lenne, oly jus, melynél fogva bizonyos eset a törvény határozása alól kivétetik, s egyedűl a fejedelem önkényétől függesztetik fel; s ily fenntartott just én legalább alkotványos országban nem képzelhetek.

Mi az alkotvány? Körűlírása a fejedelem s nemzet jusainak; hogy mind a fejedelem tudja: mi szabad a nemzetnek; mind a nemzet lássa: mit szabad és kell a fejedelemnek tennie? hogy így mindenfelől az önkény számkivettessék, és minden tettnek zsinórmértéke egyedűl a törvény légyen. Mi leszen már az ily alkotványból, ha fenntartott jusok által, most ez, majd amaz esetet a törvény rendelete alól kivesszük, s a kormány független akaratja alá bocsájtjuk? Én távol vagyok a gondolattól, hogy a Tek. Karok és Rendek valami ilyet megengedhetnének történni: mert bizony ha engednénk, azért e nemzet, melynek ősei az Aranybullát alkották, mely még most is a királyi szék örökösének homlokára hitlevél vétele mellett tűzi fel a koronát, e nemzet, mondom, ilyen záradékokért nem nagy köszönetet fogna nékünk mondani.

Egyébiránt Tek. Karok és Rendek, e jelen tárgyról annyi és annyiszor mondatott már, hogy többé valami újat, valami figyelemre méltót előhozni nem lehet. De nem is az már most a közvárakozás tárgya: mi ékes szavak, s mi fontos okok hordatnak fel itt? Hanem csak az: ha vajon a többség, mely e tárgyat mindeddig győzedelmes állhatatossággal pártolá, továbbra is meg fog-e maradni? Ily helyzetben puszta szavazatot mondani elégséges.

Ami tehát az én szavazatomat illeti: hat kerületi, öt országos ülési, mindöszve tizenegy tanácskozások alatt útasításomra s meggyőződésemre egyiránt támaszkodván, mindég a Tek. Karok és Rendek üzenete mellett nyilatkoztam ki; s ha most tizenketted ízben azon többségtől visszalépnék: mi következnék természetesben? mint az, hogy küldőim bizodalmát elveszít-sem, hogy e képviselői szép koszorúban állani méltatlan legyek, s hogy nevem, - jelenben és jövendőben - eltörűlhetetlen gyalázattal bélyegeztessék meg? Ez iszonyú ítélet után, melyet magam ellen visszalépés esetére kimondottam, látják a Tek. Karok és Rendek, hogy előbbi értelmemtől eltávoznom morális lehetetlenség. Ugyanazért, most és mindannyiszor, valahányszor e tárgy még előkerűlend, e jelen üzenetben ismételt elvek mellett maradok; erősen hivén, hogy kik eddig a többséget oly híven őrizték, ezután is baráti kezeket fognak nyújtani. Mert állhatatos maradásunkat nemcsak e tárgy fontos és szent volta, de a képviselői kar biztos állása, s ennek biztos állásán nyugvó alkotványi szabadság is kívánja. - Ugyanis nemzeti szabadság csak ott gondolható, hol erős akarat s abból folyó állandóság a nemzet többségében találkozik; hol pedig e többség ingadoz, s az akarat ereje nehány, gazdagsággal és ranggal megkülönböztetett férfiak körében fejlik ki: ott nemzeti szabadság nincs; ott a nemzetet elébb-utóbb oligarchiai intézetek temetik magok alá. Jól tudják pedig a Tek. Karok és Rendek, hogy aki egyszer eltemetve van, az (hacsak Isten csudát nem tesz) az utolsó ítélet nagy napjáig többé fel nem támad.

Pozsony, 1833. július 4.

A VALLÁS TÁRGYÁBAN

Betegségem miatt gyengébb vagyok, mintsem hosszasan beszélhessek; gyengébb, mintsem a keblemet égető fájdalom szavait teljes erőben elmondhassam. Mert lehetetlen fájdalom nélkül gondolkozni a pillantásról, midőn küldőimnek e nagy reménységgel kezdett vallásügyben, félévi feszített várakozások után azt kell megírnom: a törvényeken esett tetemes sérelmeket felfedeztük, az ország három millió protestáns lakosainak törvény kívüli, bizonytalan állását elpanaszoltuk: de az uralkodó Felség mindezeket maga útján meg nem tudhatta; mert a maga atyai fejedelméhez járúlni alkaró nemzet útját a Haza Fő Rendei elgátolták!

Ohajtottam volna T. KK és RR, hogy e dolog kifejlődése másképpen történjen. De, minekutána a Méltóságos Fő RR, a polgári alkotvány természete és ez országgyűlés folytában tett saját nyilatkozások ellen, magokat külön kamarává alkották, minekutána általunk soha el nem ismert s el nem ismerhető *Veto*nak gyakorlásába, mondanom kellene, bitorlásába léptek; minekutána mindezek mellett sérelmeink nagy részét törvénybe igtatni, s kötelező erővel felruházni szándékoztak: nem látok magam előtt más módot annál, amit a T. KK és RR e hetedik izenetekben környülményeiktől kényszerítve elfogadtak - a felfüggesztést.

Jól látom én, miképpen a felfüggesztés kedvetlen következéseket vonhat maga után. Mert mi következik természetesben, mint az, hogy minden alkotványi kérdés alkalmával, ha a Mlgos Fő RR a magok bitorlott Vétójával ismét élni fognak, hasonló öszveütközések, s azokból eredő felfüggesztések származzanak? Mi leszen pedig innen a következés? S mi lészen a következés éppen ez organizáló országgyűlés alatt? hosszasan magyarázni nem szükség.

Bátran kimondom: a Magyar Országgyűlés egy nagy krízis elején áll, mely a nemzet öröm-szavait, vagy átkait hozza-e majd magával? a jövendő megmutatja. Én minden esetre szívemre nyúgalommal teszem kezemet; jól érezvén, hogy társaimmal együtt mindent, amit a nemzet jusai s az országos alkotvány szentsége kívántak, lehetségig elkövettem. S ez érzéssel szállok le a hat hónapig fáradatlanúl futott pályáról, mindaddig míg a nemzet Geniusza a szerencsés pillantatot felhozza, melyben felkelni, a pályát újra kezdeni, s mind a vérig mind a végig folytatni ismét kész leszek!

Pozsony, 1833. július 13.

AZ ÚRISZÉK TÁRGYÁBAN

E jelen tárgy annyiszor s annyiféleképpen volt már megvitatva, hogy azon vítatások alatt kifejlett okoknak sem ismételésére, sem felvilágosítására többé szükség nincs. De azt sem látom által: magára a vítatásra mi szükség van már? (mert négy kerületi és három országos ülésben ment e kérdés keresztűl, s a többség mindannyiszor az úriszék ellen nyilatkozott ki) s kérdem most, midőn nyolcadízben fogtunk a vítatáshoz, mi ok vezérelhetne bennünket, hogy az eddigi többséget elhagyjuk? Most fognók talán észre venni, miképpen eddig nem igaz ügyet pártoltunk? De miért nem vettük azt észre mindjárt az első vagy második vítatáskor, s miért nem vettük észre legalább a hetedik alatt? Hiszen heted ízben csak fenekére láthattunk a kérdésnek; s bizony a Climius Miklós Názár planétáján lakó tompa értelmű emberek is fenekére láthattak volna! Vagy talán megúntuk már a dolog hosszas folyását, s e megúnás miatt fognánk most a főrendek kívánságára hajlani? E nézet, Tek. Karok és Rendek, hozzánk méltatlan, s ugyanazért róla nem is szólok.

Egyébiránt, minekutána a két tábla öszveegyezése által a 8-dik cikkely 2-dik szakasza elfogadtatott, s az adózók pörelhetősége saját földesuraik ellen is megállíttatott; ezen megállításból az úriszék megszűntetése önkényt következik. Mert ha az úriszék továbbra is meghagyatik, nem úgy állana-e a végzés: Te földesúri telken lakó, bírni fogsz ugyan pörelhetőséggel, de e tehetségedet saját földesurad ellen csak az ő tulajdon bírósága alatt gyakorolhatod? Úgy hiszem, Tek. Karok és Rendek, ezen egyetlenegy tekintet az úriszék megmaradásának képtelenségét teljes világításba helyhezteti.

Aztán, akárhogyan vesszük, az úriszék azon időkre esik, midőn ez országban még nem vala más néposztály, mint úr és rabszolga. Úr és rabszolga közt ily intézet, bár nem igazságos is, legalább természetesen következő vala; de mihelyt Zsigmond királyunk törvénye által az örökös jobbágyság eltörölteték, az úriszéknek azonnal semmivé kellett volna tétetni. Ez a mi alkotványunk szennye, melynek letörlését kívánni kell.

S jól fognak a Tek. Rendek emlékezni, miképpen ezelőtt is ugyan, de főképp ez országgyűlés kezdete óta a lipcsei, frankfurti, s más külföldi újságokban, s a németországi zsoldos firkálók írásaikban mennyiszer vetteték szemeinkre nékünk, a képviselői táblának, hogy az adózó sorsát enyhíteni nem akarjuk. Ezen irásokat, tapasztalás mutatja, írásaink által megcáfolni nem lehet; legalább a cáfolás módjai igen el vannak nehezítve. Azon egyetlen módhoz kell tehát nyúlnunk, mely még hatalmunkban van: tettel kell megbizonyítanunk, hogy a vád reánk nézve nem igaz. Én részemről most, midőn az úriszék eltörlése van szóban, Szatmár megye részéről tettel igyekszem azt megmutatni, s most is, ezután is, valahányszor e tárgy országos vítatás alá jövend, a kerületi szerkezet mellett, annak eltörlésére szavazok.

Pozsony, 1833. nov. 9.

A LENGYELEK ÜGYÉBEN

1

Nékem Tekintetes Rendek, Bars megye által a lengyel nép iránt tett indítványt pártolni kötelességem, útasításomnál fogva is, de azért is, mert azon harminc s egynéhány megyék közűl, kik a még akkor utólsó elszánással küzdő nemzetért felírásaikkal folyamodtak, egyik vólt a megye, melynek képét a Tekintetes Rendek soraiban viselni szerencsém vagyon.

Amit külön, s oly hévvel kezdénk, illő most közösen melegséggel folytatnunk. Íme magunkra vonók Európa pillantatait; úgy tűntünk fel, mint a veszélyben forgott ország rokon részvevői; s tettük, amit megyei helyzetünkben s környűlményeinkhez képest tennünk lehetett. Hazánk határain kivűl ugyan nem meheténk; nem sietheténk, mint egy más szerencsésb ügyben más hazák gyermekei, kik fegyverben menének el, a régi Hellás omladékai közt s Missolungi sáncai alatt idegen nép szabadságáért meghalni. Nekünk nem vala egyebünk parányi adományoknál, miket készen gyűjténk egyűvé; s könyörgő szavainknál, mikkel királyunk székéhez felsikóltottunk.

Hasztalan! a mi sikóltásunk siker nélkűl elhangzott; s hatalmas kezek verék le, s egész világ láttára verék le a nemzetet, mely velünk együtt a keresztyénség védfalának századokig méltán nevezteték; mely nélkül Bécsnek tornyai most romban feküdnének, s palotáit éppen úgy hiában keresné a vándor, mint Buda várában Mátyás termeit. Ez vala a nemzet, melynek széttagolásával a messzenéző Katharina Európa szívébe döfé a gyilkot, és rajta sebet ejt vala, mi ha nem orvosoltatik, egyetemi halált okozandó lészen. Ez vala a nemzet, mely hosszú

szenvedéseken keresztűl, még egyszer, bár kis részben is szabad alkotványra jutván, attól (mivel azt elnyomás ellen óltalmazni merészkedett) végképp megfosztaték, s önmagából kivetkezteték.

És nem vólt-e igazunk felszóllalni a lengyel ügyben, melyet más nagybefolyású népektől oly megfoghatatlan hidegséggel elhagyatni szemléltünk? Ha messze vidékeken, a földkerekség egészen más részén lett vólna oda valamely ország ily környyűlmények közt; még akkor is egész mértékben kívánná részvétünket. Most itt, határainkon, s ily közel hatalom által követteték el az iszonyú tett, mely bennünket mint embert, mint nemzetet, mint alkotványi szabadság birtokosit akaratunk ellen riadásba hoz. Ember ember mellett és után szokott meghalni; de a nemzetnek ezredekig tartó életet ohajtunk is, reméllünk is: s ez ohajtás és remény szívünk mélyében rázatik fel, ha látjuk: miképpen e szomszéd nemzetnek lehetett nem meghalni, de meggyilkoltatni; nem elsűllyedni, de vad erőszak által öszvezúzatni.

Mik vólnánk mi Tek. Rendek, ha érzéketlenűl néznők elestöket azoknak, kik sírjok szélén remény s bizodalom tekintetével fordúltak felénk? Kik polgári életöket egy hozzánk intézett köszönetírással végezték be; s kiknek idegen főldön bújdokló maradványaik még most is részvétünk után esdeklenek? Mik vólnánk, ha az eltaposott szabadság véghörgése fel nem rezzentene bennünket; s ez oly közelről, s oly sokképpen érdeklő ügyben férfias szózatot nem emelnénk?

Igenis Tekintetes Rendek, kérjük a fejedelmet, hogy amit egyes megyéknek megtagadott, azt a nemzet egyesűlt ohajtásainak tegye meg; s a lengyeleken történt igazságtalanság helyrehozására útat keressen. Szabad nép királyának illik és kell nemzeti szabadságért magát közbenvetni; szabad népnek illik és kell királyát nemzeti szabadság védelmére felkérni; s midőn ezt tesszük, Isten és emberek előtt oly kötelességet teljesítünk, mit maga a természet metsze kebleinkbe; s minek eleget tenni haszon és dicsőség.

Pozsony, 1833. nov. 20.

2

Oly tiszteletre méltó az ügy, mely iránt a Bars megyei lelkes követ indítványt tőn, s oly kevés, amit érette tétetni kíván: hogy meg nem foghatom, miképpen lehessen annak pártfogásában egy pillantatig is késedelmeznünk? Egyébiránt is már akkor, mikor még a lengyel nép a maga elnyomó ellenségével kétes harcot vívott, harminc s egynehány megye emelé szavát a királyi székhez; s vóltak, kik nemcsak szavat emeltek, de a szerencsétleneknek, amennyére hatalmokban állott, segédet is nyújtának. Amit egyenként tettünk, most egyesűlve azzal ellenkezőt nem kezdhetünk anélkűl, hogy ama régi vádat ne igazoljuk, mely tetteinket pillantatnyi tűzelgés következésének mondogatja, honnan lángunk hirtelen lobban és kialszik.

Illő azért folytatni a pályát, mire már egyszer felléptünk, s kijelenteni a királyi felség előtt ohajtásunkat, hogy a részvétünket oly mértékben bíró lengyelekért magas tekintetét vesse közbe.

Tartozunk ezzel a szerencsétlen nemzetnek, melynek tagjai, egyes felírásainktól és segedelemre kész vóltunktól figyelemre és hálára ragadtatva, polgári elsűllyedésök órájában hozzánk köszönetírást intéztek; s melynek száműzött maradványai idegen főldi tartózkodásokból is bizodalommal s reménnyel töltve segédre hívtak fel bennünket. Lehetséges-é, hogy e bizodalmat, e reményt hideg vérrel semmivé tegyük?

De tartozunk saját magunknak is. Mert lehetetlen eltitkolnunk a veszélyt, mely bennünket fenyeget, midőn határainkon polgári szabad alkotvány önkéjesen tapostatott el; s midőn az éjszaki hatalom körűlettünk mindinkább terjedez.

De azt kérdik: miért a királyi felséget kérni, midőn előre tudjuk, hogy kérésünk sikeretlen leend?

Tekintetes Rendek! a szánakozó kebel a maga jótéteményének sikerét matematikai szorossággal kiszámolni nem szokta: hanem készen cselekszi, amire szíve mozdúlatai által intetik. Vajon ha oly ember, kinek javait ellenség, tűz, vagy akármi más szerencsétlenség elrablák vala, segédért hozzánk fordulna, emberiség lenne-e néki így felelni: szerencsétlen! én keveset adhatnék néked; s e kevés téged nem segítne fel; azért adományt tőlem nem veszesz? Nem, Tekintetes Rendek! az emberiség kívánata az: adjuk neki amit adhatunk; mert ha sokan adnak keveset, utóljára elégségessé gyűl. Európa hatalmasb népei hallgattak a lengyelek felett, vagy ha nem egészen hallgattak is, de nem szólottak oly erőben, s oly sikerrel, mint kellett volna. De ha ők hallgattak, szólljunk mi! Talán ha látni fogják, miképpen egy erőtlen s nem legkedvezőbb állású nép tette azt, amit nekiek illett vólna, oly szikra pattan kebleikbe, mely jóltevő lángra gerjed fel.

Minden esetre nem lessz haszontalan, ha érzelmeinket s aggodalmainkat az Uralkodó Széke előtt felfedezzük. Tudva van, a kormánytanácsban ülők ritkán látják, vagy legalább ritkán láttatják a dolgokat saját fényökben. S bizony az austriai ministerium, a lengyel ügyben elejétől fogva nem látszott világos tekintetek után munkálni.

Ki nem tudja a célt, mire az orosz fejedelmek régóta törekednek? Több mint száz év előtt, midőn 1714-ben a svéd hajókon győzedelmet vőn, I. Péter nyilván kimondá: A természet csak egy Oroszországot teremte; s ez maga mellett vetekedő társat nem szenvedhet!

E mondás szellemében lőn, hogy II. Katharina Lengyelországban a visszavonás fáklyáját meggyújtá, s folyton táplálá; e mondás szellemében nyitott utat magának Európa kebelébe, midőn a letiport nemzet földét hadizsákmánnyá tevé; s szomszédait a köz osztályra felszóllítá. S e szomszédok nem tekintenek előre, s kezet tőnek a zsákmányra, minek következései veszélyt hozandók.

De ezen oldalról hallgatni akarok; hiszen a minisztériumok emberei más logika szerint szoktak gondolkodni, s más regulák szerint cselekedni, mint mi közönséges emberkék. Én ugyan, az én mindennapi értelmemmel nem tudom megegyeztetni azokat, amik Európában szemeink előtt történnek. A bécsi kongresszus végzett Lengyelországnak szabad alkotványt; s Belgiumnak Hollandiához kapcsoltatást. Amott fejedelmi önkéj tapodá meg a nép szabadságát; itt maga a nép töré öszve a kapcsoló láncokat. Európa udvarai meg hagyták történni mindkettőt; s most nem tudja az ember, mit csodáljon inkább? Azt-e, hogy a világ azon részében, hol a fejedelmi önkéj tekintetben áll, mint Lengyelországban, a belga nép szabad tette elnézeték? Vagy azt, hogy ott, hol a népszabadság úgy tiszteltetik, mint Belgiumban, az orosz fejedelmi önkéj ellenzőt nem talált?

Jól tudom azonban, Tekintetes Rendek, mi a minisztériumokat megtérítni nem fogjuk. Nincs is nékünk most azokkal dolgunk; mi csak nemzetünk atyai királyához ohajtanánk fiúi bizodalommal szólhatni. Bízván, hogy I. Leopold maradéka s koronáinak örököse a tizenhetedik század történeteire emlékezni fog; s meleg részvéttel fogja venni, ha az ő kegyes uralkodása alatt nyugvó magyar nép a maga elzúzott szomszéda mellett könyörög; azon szomszéda mellett, ki a maga szebb korában Bécset, s az ausztriai ház dicsőségét mególtalmazá.

S minő ellentétel Tekintetes Rendek! Íme a nép, mely valaha szabadító gyanánt lépett fel, most szabadságától megfosztva tipratik; s emberei széjjelszórva bolyonganak a földön, haza

és minden nélkűl, ami az életet kívánatossá teszi, s a halál órájában enyhítést nyújt! Látták a Tekintetes Rendek azoknak nagy részét országunkban is az útolsó szükség képét viselni; de én láttam közűlök azt is, ki futva búcsúzván honától, az elválás pillantatában még egy maroknyi földet kapott fel, s keblében hordá, míg Európát keresztűl-bolyongta után, Oportó alatt, Don Pedro soraiban barátjának karjain meghala. Barátja vevé a marok port, s szemeit hintette be vele; s ő már nyugszik - a boldog! Mert hazai föld nyomja szemeit, mert nem érez többé bajt; míg társai vagy Ázsia vad pusztáin nyomorganak; vagy Európában ajtóról ajtóra zörgetnek; s a szánakozónak alamizsnáját s az érzéketlennek kemény szavait egyenlően vérző szívvel fogadják.

A Borsod megyei követ emlékezteté Tekintetes Rendeket a kapcsolatokra, mik egykor országunkat a lengyelekkel öszvekötötték; én bátor vagyok emlékezetbe hozni az időket, midőn a mi őseink is, nem egyszer bujdosókká lettenek. Fussák végig a Tekintetes Rendek a múlt öt század történeteit! Hányszor nyitott a lengyel vendégszeretet a száműzött magyarnak hű kebelt, és lakot! Hányan valának a régiek közzűl, kik ott állandóúl maradván, az új hazának gyermekeket nemzének! Ime a magyar vérből eredt lengyelek most a többiekkel együtt vérzettek a szabadságért, együtt hurcoltattak az ázsiai puszták vadságába, együtt bújdoklanak idegen országokon, keresvén és nem találván vígasztalást!

Ez emlékezetre Tekintetes Rendek! a kétségbeesésig kínzott emberiség, az alkotványi meggyilkolt szabadság, az emberi eltaposott jusok nevében szóllítom fel a Tekintetes Rendeket: nyissák fel kebleiket a szánakozásnak, s a szerencsétlenekért e kicsiny és fáradságtalan lépést megtenni ne késsenek!

Pozsony, 1833. november 23.

A SZÓLÁSSZABADSÁG ÜGYÉBEN

Nem célom vizsgálni, Méltóságos Előlülő Úr, Tekintetes Rendek, ha a barsi követnek múlt évi december 5-ikén tett felszólamlása hibás-e, fenyítésre méltó-e vagy nem? Tekintetem egyedűl csak arra van függesztve, hogy egyik követtársunk országosan tett nyilatkozása a királyi leírásban ki van jelelve, és kárhoztatva.

Mi leszen a képviselői szólás szabadságából, ha mondásainknak a kormány így utánok nézhet? A szólásszabadság, Tekintetes Rendek, egyike a tiszteletre legméltóbb jogoknak oly nemzetnél, mely századok óta megyénként s országosan gyülekezik, s a maga sérelmei és kívánságai felett élő szóval szokott értekezni. S nálunk annál tiszteletre méltóbb, mivel itt a sajtószabadság eltapodva van, s érzelmeinket és gondolatainkat egymással megszorítás és akadály nélkül közölni, csak gyűlési beszédek által lehetséges.

Midőn a szólásszabadságot védelmezem, nem állítom, hogy annak féketlennek kell lennie, hogy a szólónak szabadsága legyen más gyalázatára és sérelmére azzal visszaélni. Igazságosnak hiszem a féketlenséget törvény és bírói hatalom által korlátolni. De nagy a különbség, ha a megsértett fél, vagy a hely szentségét sértettnek vélő tábla kíván törvényes úton elégtételt; és nagy a különbség, ha a fejedelem emeli szavát, s a kárhoztató ítéletet előre kimondván az elégtételt sürgeti. Mert midőn a fél, vagy a tábla szólott, még nem bizonyos, ha a bíró meggyőződése kárhoztatást fog-e ítélni? De midőn a fejedelmi szó, mint ezen rescriptumban itt, a *severissime damnamus* kifejezést hangoztatja: akkor szeretném tudni, ha nálunk, vagy akárhol másutt, fog-e sok bíró találkozni, ki az előre kimondott magas ítéletnek saját meggyőződését ellene szegezni merészli? S ezért van Tek. Rendek, hogy minden alkotványos

monarchiában a végrehajtó hatalom mint a törvényhozó, úgy az ítélő hatalomtól megválasztatik. Mert hol az elsővel az utolsók közűl egyik vagy másik öszveköttetett, ott az abszolutizmusnak tág kapu nyittatott; azt pedig emlékeztetés nélkül tudják a Tekintetes Rendek, miképpen törvényeink az abszolutizmust világos szavakkal kárhoztatják.

S hogy e jelen leiratra egyébként is semmi szükség nem vala, azt a borsodi érdemes követ bőven kifejtette. És feltévén, hogy a barsi nyilatkozás vétkes; nem mondott-e annak e tábla előlülője ellent? Nem mondott-e ellent maga a Nádor főherceg, az egész képviselői test előtte megjelent gyűlekezetében? S vajon az országgyűlési előlülő mondott-e kevesebbet, mint a rescriptum? S ha minden esetre, az amit mondott, elég nem vala: nem lett volna-e elég a törvény? Ki volt-e a sértett fél előtt az 1723-ik évi 7-dik cikkely a törvénykönyvből törűlve? Vagy talán azt hitték, hogy elégtétel-kívánások sikeretlen lesz? De tettek-e próbát? Nem! Elmellőzték ők a törvény útát, s fejedelmi tekintethez folyamodának; s e tett után kérdem: lehetne-e valakinek bűnűl venni, ha azt gyanítná, hogy ez által akartak bennünket öszverezzenteni; s akartak a képviselői szólástól rövid úton elszoktatni?

Gondolják meg a Tek. Rendek, miképpen most ugyan követ és felsőtábla közti esetről jött a fenyítő szó; de mi biztosít bennünket, ha más ízben magát a kormányt illető nyilatkozások is nem vétetnek-e hasonló figyelembe? S mi állásba jut akkor a képviselő, kinek az országos sérelmek, segedelem, adózás, katonaajánlás kérdéseiben vagy útasítása vagy meggyőződése következésében magát a kormány kívánata ellen kell szegezni? Ily dologban csak egyetlenegy garantia van: ha t. i. semmi névvel nevezendő eset soha nem történ. Történvén pedig, többé garantiáról szó nem lehet.

Mindezekért ohajtom e rescriptum miatti fájdalmunkat és aggodalmunkat a királyi felség elébe terjesztetni, s akarnám, bár e fájdalom, ez aggodalom bővebben s érzékenyebben jelenttetett volna ki. De minekutána a Tek. Karok és Rendek bölcsesége ez előttünk lévő igen szelíd, igen kíméletes felírást elfogadta: én a többségnek készen hódolok. S ezt tévén, annyit bizonyosan nyernem kell, hogy sem heveskedéssel, sem túlcsapongással senki nem vádolhat.

Pozsony, 1834. jan. 14.

A HEVESMEGYEI ÜGYBEN

Ki magát a hazának szentelte, annak köszönetet kívánni nem szabad. Mert ha életét s mindenét, ami előtte legkedvesebb, odaadta is, mégis sokkal kevesebbet tőn, mint amivel tartozik. De mi jutalmat is adhatna a haza, s mindenekfelett ez a mi hazánk, ha nem a puszta kinyilatkoztatását azon szeretetnek, azon bizodalomnak, melyet az érette küzdő hazafi a maga hűsége által érdemlett? Azonban tagadhatatlan, hogy e puszta kinyilatkoztatás a jutalmoknak legszebbike; s azt senki magától, hálátlanság vétke nélkül vissza nem taszíthatja. E jutalmat nyújtá az ország két lelkes megyéje Ragályi Tamásnak, midőn a két országgyűlési pályán köztiszteletre méltóvá lett férfiút egyenlően követté választá; s ennek tudása, valamint a T. KK. és RR. keblében meleg érzelmeket gerjesztett; úgy bennem is. És megvallom, az érdemnek e nyilvános megismerése engem felemel.

Azonban amennyire örvendek e szokatlanságában szép jelenésnek; annyira kell fájlalnom, hogy ebből és ezzel együtt kedvetlen vítatásra kérdések fejlének ki. Ugyanis az országos bizodalom e kettős mutatkozása, e követségi kettős választás kétség alá vétetett. Miért? A legelső pont, miből a kerűleti vítatások kiindúlának, a hevesi követválasztás törvényes volta felől tett kérdés vala. Szó tételték: ki itélhesse el e kérdést? Szó tételték a credentionálisról,

annak elfogadásáról vagy el nem fogadásáról. Mire valók ezek? Nálunk, mint minden alkotmányos országban, a választások egész haza tudtával, nyílt helyeken s ezrek jelenléte alatt tartatnak. Minden láthatja, minden tudhatja azok folyamatát s következményeit; s credentionálisok nélkül is saját természetöknél fogva állanak. S azon levelek a dolognak csak puszta formájára tartoznak; s ugyanazért mélyebb vizsgálásokra alapos szükség nincs. Nem a hevesi credentionális, hanem a hevesi választás az, minek szóban kell forgani. Törvényes-e ezen választás? Felelem: ha Hevesnek nagyobb része szabadon vitte azt véghez, igenis, törvényes. De a véghez-vitel miképpen történte felől sem a kormány, sem az országgyűlési előlülnök, sem ezen tábla nem itélhetnek. Egyedűl Heves megye maga itélheti azt meg, mely ha újabbi közgyűlésében az előbbi alatt tett választását saját többsége tettének lenni kinyilatkoztatja: annak törvényessége többé kétség alá nem vétethetik. Kit választottak légyen Heves rendei? Bizonyosan azt, kiben legtöbb bizodalmokat helyheztették. Ki adott nékik erre jogot? Bizonyosan a képviselési alkotmány természete; miszerint annak, kinek joga van képviselőt választani, jogának kell lenni, hogy választását arra, kit legméltóbbnak itél, szabadon ruházhassa.

Sokan azt állítják: ugyanazon férfiú, ugyanazon időben, két különböző törvényhatóság választottja nem lehet. Ez ellenvetés Heves rendeire nem áll; mert ők választották azt, ki még elfoglalva nem vala. Ha tehát két megye közűl egynek a Ragályihoz való jogát elveszteni kell: az nem lehetne más Tornán kivűl, melynek többsége a már akkor elválasztott hevesi követnek adá szavazatát. Mi okon? Azon, mert szabadnak hitte, s méltán hitte, élni a természeti joggal, mellyel a hevesi RR. éppen úgy éltenek; s melynél fogva a választás egyedűli alapja a hajlandóságon és bizodalmon épűlt akarat.

Megismerem, hogy a természeti jogok a társasági rendelkezések által sokképpen megszoríthatók: de vajon vagynak-e törvényeink, melyek nálunk a kérdéses megszorítást kívánnák? Nincsenek; ezt önmagok elismerték a T. RR. közűl azok, kik a megszorítás szükséges voltát százados szokásainkon alapítják. Hazánkban, nem tagadom, törvényeink s jogaink nagyrészben szokásokon épűltek; de ezt én igen örvendetes történetnek lenni nem látom. Mikor írott törvényeket hozunk, igyekezzük azokat a lehetséges meghatározottsággal körűlírni; igyekezzünk minden homályt úgy elhárítani, hogy a törvényhozás célja idővel is tisztán kitünjék. A szokás pedig igen gyakran észrevétlen kezdődik, időről időre más alakokra változik, míg végre valami olyan áll elő, amit előre senki nem álmodott. Mennyi kétség és homály nem jött ezáltal alkotványunkba? azért én a szokásra oly általánosan hivatkozni nem szeretnék. S mondják meg a T. RR. ha ezen jelen országgyűlés folytában is nem elég gyakran kijelentették-e megelégületlenségeket e szokásokkal, midőn arról vala szó, hogy azok az országos többség sarkalatos elvét, a táblák eredeti viszonyaikat, s több ezekhez tartozókat homályba borítni kezdették? S olyankor a szokások helyett nem mindig az alkotvány eredeti elveire, a nemzet eredeti jogaira igyekeztek-e inkább visszamenni: mint a naponként gonoszabbra fordúló szokás tirannizmusát szenvedni?

Ennélfogva, ha a kettős követség ellen valami fontost felhozni lehet, az nem e szokás fog lenni, hanem inkább az a másik ok, mely abból vétetett, hogy az ily követségek a képviselőséget nagyon kevés számra vonván le, alkotványunkban kárt okozhatnának. Valóban, ha a törvényhatóságok a magok bizodalmának elajándékozásában vigyázatlanok lennének, ha a képviselők a haza iránti szent kötelességről megfeledkeznének: e kár elkerűlhetetlen fogna lenni. S ha most arról lenne kérdés: miképpen kelljen a választási jogokat meghatározni: a kettős követség elvét pártolni nem fognám. De most erről szó nincs; s annyival kevésbé volt még akkor, midőn a kérdéses választások történtek; s így mindaddig, míg a fennemlített természeti jog korlát nélkül áll, a Heves és Torna rendei által egyformán tett választásnak is kell állani. Mert bátran kérdem, hogy dolgaink mostani állásában, ki és mi joggal paran-

csolhatná nékiek: hogy azt, kit szivök választott, saját keblektől eltaszítsák, s valaki máshoz, ki iránt bizodalmat nem érezhetnek, kénytelen fordúljanak?

Nem is ez énelőttem a figyelemre méltóbb kérdés: hanem az, ami itt többízben kimondatott, hogy Heves megyében közgyűlések nem tartatnak, s következőleg annak rendei, most midőn saját választások törvényes voltáról, saját követek elfogadásáról vagy el nem fogadásáról vítatás eredt, akaratjokat ki nem mondhatják. Ez sérelem, minek orvoslásáról a Tekintetes RR.-nek gondoskodni kell. Ami, míg meg nem lesz, s következésében a hevesi RR. ki nem nyilatkoztathatják, ha követjöket még most is, minekutána azt más megye is magáénak nevezé, elismerni akarják-e vagy nem? én a már egyszer megtörtént választást tiszteletben [tartatni kívánom] s Torna rendei választásáról kétség úgy sem lévén: Ragályi Tamást, mint két megye bizodalommal megtisztelt követét üdvezlem.

Pozsony, 1834. febr. 19.

A SOMOGYI INDÍTVÁNY ÜGYÉBEN

A somogyi indítványt sokan azzal akarják elmellőztetni, mert itt a törvényszékek szerkeztetéséről, nem pedig illetőségéről van szó; a hitszegő tanácsosok pedig országgyűlésen fognának megítéltetni, s az országgyűlés szerkeztetéséről itt rendelés nem tétethetik. Azt jegyzem meg: a jelen munkálatban nemcsak a törvényszékek szerkezetéről szólunk, hanem arról is, melyik törvényszékre melyik pör tartozik? Minden pörös esetnek, minden véteknek ki van a maga bírája mutatva, csak a királyi tanácsosok hitszegésének nincs. Midőn a rablás, midőn a felségsértés és notorietas a fenyítő törvénykönyvben előjövend, akkor csak azon büntetés fog meghatároztatni, mit a jelen munkálatban kijelelt bíró reá kimondani tartozik; de mi leszen a hitszegő tanácsosokkal? Meg fogjuk ott a büntetést határozhatni: hanem felelet nélkül maradand a kérdés: hol a bíró, ki e büntetést kimondani fogja? Azért, hogy e kérdésre felelet is legyen, szükség most, éppen e helyen az országgyűlést mint törvényszéket megnevezni. - Hogy azt most teljesen el nem rendelhetjük, az nem hátrálhat bennünket. Mi törvényszéknek nevezzük az országgyűlést úgy, amint ez időben áll. A kimondást a jövendő országgyűlési rendelkezésre halasztani, annyi lenne, mint azt semmivé tenni akarni. Míg az országos munkálatok diaetai vítatás alá nem jöhettek, addig minden sérelem azoknak bizonytalan felvételére utasíttatott, a ezért neveztettek mindent elnyelő örvénynek. Most végre vítatás alá vettük azokat, s valahányszor előttünk kedvetlen dolgok jönnek elő, mit teszünk? Nem merjük mondani, hogy mi a régi törvényeket feledségbe akarjuk vetni, hogy mi a nemzet ellen elkövetett bűnt megbüntetni nem akarjuk: hanem ezt s a hasonlókat egyik munkálatról a másikra utasítjuk. Várni akarunk, míg az országgyűlés rendbe nem szedetik? Ki fogja közűlünk végét érni e munkának, mely alatt az ország különféle osztályozatinak érdekei szemközt fognak egymással állani? melynek bevégezésére e mostani generátió bizonyosan elég nem leszen? Ily bizonytalanra halasztani az indítványt annyi lenne, mint azt eltemetni. De ne temessük el Tek. RR., hanem fogadjuk el azt itt e helyen; s nevezzük meg a hitszegés bírájának az országgyűlést; mely mind e mellett is a maga idejében rendbe is fog egykor szedethetni. Nekem ugyan, annak megéréséhez reménységem nincs.

Pozsony, 1834. máj. 16.

AZ ELSŐSZÜLÖTTSÉGI JÓSZÁGOK TÁRGYÁBAN

Midőn az országos küldöttség az elsőszülöttségi s másmilyen jószágokról szóll, azon elvből mondja magát kiindultnak lenni, miszerint a szerző saját szerzeményéről teljes szabadsággal rendelkezhetik. Való T. KK., hogy e rendelkezési szabadságot törvényeink pártfogolják; de valónak kell lenni annak is, hogy a nemzetnek jusa van e pártfogást szűkebb határba szorítani, mihelyt az említett szabadság a társasági célok akadályára fordíttatik. Minden tulajdon kezdete a társaságos élet, minden tulajdon bátorságosítása hasonlóul csak a társaságos élet; az, ki a társaságos életen kivűl él, s valamit, mint magáét, megragadott, kénytelen leszen azt, a legelső erősebbnek kivel találkozik, általengedni; az alatt míg a társaság a maga tagját törvény és igazság által erőszak és gonoszság ellen megoltalmazza. Következik, miképpen minden társaságnak jusa van a maga kebelében s védelme alatt szerzett tulajdon felől megkívánni, hogy az azzal élés a társasági főcélt, azaz a társaság fenntartását s virágzását ne csak ne rongálja, de előmozdítsa. Ezért, minden nemzetnél lelünk törvényeket, melyek által a polgárnak határ szabatik: hol, és mint és meddig bánhat sajátjával szabadon? Rómában az ősiség neve ismeretlen vala; ott végrendeleteket szabadon lehetett tenni; mégis a lex falcidia kiszabta a mennyiséget, minél kevesebbet atya a maga gyermekének nem hagyhatott; s a kevesebbet nyert gyermeknek just adott atyjának végrendelete, mint inofficiosum testamentum ellen, keresetet inditani. Miért? Mert a társaság fenntartása az alkotó részek, az egyes háznépek fenntartásától függ, s ezért annak jusa s kötelessége van ezek fennmaradásáról gondoskodni, s a szülők és gyermekek közti kölcsönös viszonyok tiszteletben tartását minden polgártól megkívánni; megkívánni, hogy az atyák nemzés, nevelés, és lehető biztos lábra állítás által a hazát új és új polgárokkal gazdagítsák, ne pedig nyomorúságra hagyott emberekkel terheljék.

Ezen s ehez hasonló szempontokból vévén a dolgot, minekutána a társaságnak az egyesek tulajdonára felvigyázási jusát elismertük, kérdem: nézheti-e a magyarországi törvényhozó test hidegen azon rendelkezést, minélfogva bizonyos nagy terjedékű szerzemények birtokosai azokat nemzetségök egyetlenegy tagjához időről-időre kirekesztőleg kötik; s örököseik közzűl egyet boldogítván, a többit szeretetlenül magokra hagyják; s a hazának számos birtokos polgár helyett csak egyet ajándékoznak?

Nem, ezt hidegen nézni nem lehet. Az ily rendelés legelőszer is a háznépi legszentebb viszonyokat dúlja fel; eltépi a szeretet köteleit atya és gyermek, testvér és testvér közt; kik közül egyik bőség ölében puhálkodik, míg a többek, bár ugyanazon szív alatt származtak, nyomorúságban senyvednek el. Mert a nyomorúság, mint minden a világon, az ember viszonyaihoz képest méretik; s ha szinte a napszámos magzata bóldog lehetne is a sorsban, miben valamely nagy ház másodszülötte él: de ez fog-e mindég elég erővel bírhatni, hogy elfeledje mindazon fényt, mely az elsőszülöttnek jutott, s mitől ő fosztva van?

Aztán T. RR. mi lenne az országból, mely csak néhány nagy birtokos sajátjává fogna válni? Nem hólt birtokra, de a birtokot gyümölcsöztető kezekre van a hazának szüksége. Ugyanazon jószág több birtokos által mívelve, hasonlatlanúl több jövedelmet ád; következőleg több szorgalmat fejt ki, a nemzeti gazdálkodást, a népességet s a köz virágzást emeli: az alatt míg nagy tömegekre halmozott javak a hazának nagyobb részben elveszve vagynak; s ahelyett hogy számos birtokos munkája által a közéletbe több-több elevenséget öntenének, lassú sorvadás felé hajolnak. -

Gondoljuk meg azt is, miképpen a nemesi jószágok nem csupán azért vagynak, hogy birtokosaik azoknak haszonvételét évről-évre elvegyék. A társasági elvek szerint rajtok fekszik azokon a teher, mely a köz óltalom és bátorságosítás ideájából önkényt foly: minden nemes tartozik a javakért, miket a hazai törvény által védve bír, szükség esetében fegyverre kelni s a haza óltalmára kiállani. Mi már jobb, az-e, ha egy atya több gyermekei, egy nemzetség számos tagjai közűl csak egyé a birtok, s következőleg a kötelesség? vagy ha a birtok és köte-

lesség számosokra megy által? Mert birtoktalantól várhat-e a köz társaság óltalmat? Van-e jusa várnia?

Mindezekből következik, hogy a törvényhozásnak lehet is, kell is a szerzeményről szabad rendelkezésnek korlátot szabnia; s ugyanazért az elsőszülöttségi javakat az örökösödési rendre visszaigazíthatja. Annyival inkább, mert az ily javakra nézve tett intézetek nem a szerzeményről szabadon rendelkezhető természeti jusból veszik eredetöket.

Tudják a T. RR., hogy ez intézetek legelőszer az 1687: 9. törvénycikkely által engedtettek meg, s engedtettek pedig még akkor csak az úgynevezett főrendeknek. Már ha az intézet természeti jusból ered: miért kellett azt törvény által engedni meg? Miért határoztatott reá a fejedelmi megerősítés? Miért nem tehette azt a főrend törvény és megerősítés nélkül? Miért tiltatott el tőle a főrendhez nem tartozó nemes, bár szerzeménye ennek is lehetett és vólt? Jele, miképpen itt valami egyébről, mint természeti jusról van szó; s éppen itt tűnik előnkbe a tekintet, melyet az országos küldöttség elmellőzni látszott.

Törvény és fejedelmi megerősítés kívántatott, hogy általok, mint privilegium által, a természeti juson és társasági viszonyokon s kölcsönös igazságon épűlt törvények az ily javakra, s birtokosaikra nézve bizonyos esetben foganatlanokká tétessenek: tudnillik, hogy a magát adósságokba sűllyesztő első szülött s több efféle, a maga jusait követelő hitelezőnek a birtokot kielégítés gyanánt általadni ne köteleztessék; hogy a hitelező kár és nyomorúság közepette várni tartozzék mindaddig, míg a birtok haszonvételéből, az elsőszülött hizlalására szánt summák kihúzása után, lassanként és apródonként kielégíttetik. Ez T. RR. a kérdésben forgó intézetek alapja: s innen látni, miképp azok nemcsak természeti juson nem alapúlnak, sőt egyenesen a hitelezők természeti jusainak, a kölcsönös igazságnak, a társasági bátorságnak keresztűlgázolásán épűlnek; s már eredetökben bűnösek lévén: mit lehet méltóbban kívánnunk, mint azt, hogy gyökerestől kiirtassanak? Lehet-e elszenvednünk, hogy lehessen polgár, ki roppant javakat bírjon, adósságokat halmozhasson, s azoknak kifizetésére javait még se tartozzék engedni? Mert, hogy ez eddig lehetett, innen van országunk csaknem legmélyebb sűllyedésének forrása. Az elsőszülöttek adósságokba sűllyeszték magokat; kül és belföldi kapitalistákat ezrenként tettek szerencsétlenné; alkalmat adtak a sequestrumokra, melyek aztán más birtokosokra is alkalmaztattak; nevünket és hitelünket egész Európa előtt megbecsteleníték. Ismerik a T. RR. a könyvet, mely a magyarországi pénzbeli munkálatok fonákságáról iratott; s mely az egész nemzetre homályt hoz, igazán vagy igazságtalanul, a Tek. RR. ítéljék meg; de vegyék figyelembe egyszersmind, mi az, ami arra alkalmat adott? Az alkalom eredete a kérdés alatti Intézetekből forr; s lehet azokat védelmezni? nem kell-e inkább gyökeres kiirtásokat a haza és köz fennmaradás szeretetének egész lángolásával siettetni?

Maga az országos kűldöttség is érzé, miképpen a dolog jelen helyzetben nem maradhat; de félt a fennálló Intézetekhez nyúlni; s azokat meghagyván, csak jövőre szabott korlátot az ezutáni elsőszülöttségeket 500 telek mennyiségre szorítván. De ha ötszáz teleknyi Intézet nem káros, miért lészen káros ötezernyi? S ha ötezernyi káros, s miért ne legyen káros ötszáznyi, vagy ennél is kevesebb? Hiszen a kár, a hiba, a bün magában az elvben fekszik; azt kell tehát magát számkivetni, semmivé tenni, hogy természeti jusainkat, népességünket, szorgalmunkat és virágzásunkat többé emésztő féregként ne rágja. -

Nincs is ok, mit ez Intézetek mellett felhozhatnánk, mint a nemzetségi nevek fenntartása. Ha az ország bóldogsága a legkisebb részben is nevekhez vólna kötve: akkor igenis T. RR. ezen ok érne valamit. De ki mondja meg, ha az 1687 előtt eltűnt nemzetség nevek miatt szenvedett-e az ország bóldogsága? Vagy talán azóta oly nevek ragyogtak fel, melyek ha kitöröltetnének, a nemzet végveszélyre fogna jutnia? Vagy azt fogjuk-e mondani, hogy a nagybirtokokat azért kell gondosan tartogatnunk, mert közhasznú alapítványok, Intézetek azok által

keletkezhetnek? Fussuk végig a tapasztalás adatait emlékezetünkkel; s nem kell-e látnunk, hogy jótékony Intézetek azoktól eredtek, kik javaikat fáradással magok keresték, az alatt míg az elsőszülöttek hazáról nem gondolkozva rohantak keresztül az életen, s alapítványok helyett végetlen adósságokat s nyomorgó hitelezőket hagytak magok után.

Vessünk T. RR. egy pillantást a múlt időbe. Sok nagy neveket látunk ott tündökleni, melyek már nincsenek. Ki nem emlékezik a Gara névre, mely valaha nádori székünkön fénylett vala? E név emberei most az országnak az ég tudja melyik szegletében ekét tartogatnak, s magot vetnek a földbe. Hol a hézag, mely ama tündöklők lealkonyodtával eredett? Azok valaha tehettek jót, tehettek s tettek rosszat is eleget; s leszállások után csak úgy érezte magát a nemzet mint azelőtt: ezek a mostani magvetők kitűntek ugyan a névkönyvekből, de népesítik a hazát, mívelik a földet, viselik a közterheket, s úgy lehet homályban több jót, s minden esetre pedig kevesebb rosszat tesznek, mint a régi nagy Garák. Ismét mondom: nem nevekhez van a haza boldogsága kötve. Ezt vagy amaz nemzetséget örökre fenntartani akarni chimaerai, haszontalan veszedelmes előítélet. Jó hazafi, hasznos, közjóra dolgozó polgár parányi nevek között is találkozik; s a közjó csak jó polgárokat kíván, de mennél többet, kik között a birtok eloszoljon. Ki kezében legyen a birtok? az mindegy; de nem mindegy: hány kézben legyen? Mert birtok tartja fenn a polgárt, és sok olyan polgár, ki birtokkal bír, tartja fenn a hazát.

Tehát T. RR. mivel a társaság céljai, a köz szorgalom, virágzat és védelmi rendszer úgy kívánják; mivel a hitelezők természeti jusai, s a nemzeti közhitel szabadítást várnak; mivel a haza egészéről, magáról a nemzetről, nem pedig egyes nevekről illik gondoskodnunk; mivel törvényeinknek már egyszer a régi szennyből kitisztúlniok kell: én mind a jelenben fennálló elsőszülöttségi s öregségi Intézeteket eltöröltetni kívánom, mind azt óhajtom, hogy jövendőre is megtilalmaztassanak, s törvényeink s alkotványunk egész kiterjedésében ezen szörny többé ne is említtessék.

Pozsony, 1834. júl. 12.

A KIR. FISKUS ÖRÖKÖDÉSE TÁRGYÁBAN

A XVI-dik cikkely 1. §-sa a királyi fiskus öröködését illető egyes esetet foglal magában; de nékem azon általános elvről kell elébb szóllanom: ha a királyi fiskus öröködése, úgy amint országunkban most gyakoroltatik, ezután is megállhat-e, vagy nem? Előttünk a tárgy Tekintetes Rendek, mely a kézalatti polgári törvények kezdetétől fogva, mindegyik törvénycikkelyen keresztűlszövé magát; de melynek elhatározása e jelen cikkelyre halasztatott el. Elértünk e cikkelyig, s annálfogva itt az idő, a tárgyróli rendelkezést megtennünk; s annál nagyobb figyelemmel, mert az intézettől, mit e tárgyra nézve a Tekintetes Rendek tenni méltóztatnak, függ a nemesi birtok bátorságos léte, vagy tovább is bizonytalanságban maradása, a nemzeti közhitel és szorgalom lehető felvirágzása, vagy ezután is folyton leendő hervadása.

A királyi fiskus öröködésének ideája a feudalizmusból ered. Fejedelmek ajándékoztak jószágokat több hatalmasaknak; ezek ismét magoknál kisebbeknek, hogy a jószági haszonvételt birván, érette némely kikötött szolgálatokat tenni köteleztessenek. Az ajándékozás e neméhez kapcsolá magát a szokás, hogy az ajándékot nyert ember vagy nemzetség kihaltával, a jószág - mint fenntartott tulajdon - az ajándékozóra vagy örököseire térjen vissza, hogy hasonló feltételek alatt, másnak adathassék. De a feudalizmus egész rendszere eleinknél idegen vala. A magyarok tribusokra, azaz nemzetségekre osztott vándornép voltanak és egy közös vezért csak azért választottak magoknak, mert költözködő s hódításra indúlt sokaság a nélkül nem boldogúlhatott. E vezértől azonban adományt sem nem vettek, sem nem vehettek; mert az

maga sem bírt még tartományt; de alku szerént köték ki magoknak, hogy a földön, melyet majd elfoglalnak, közösen lesznek osztozandók. Oly alku, miben a feudalizmus magvai távolról sincsenek elhintve; s minek következése nem lehetett egyéb oly lex agrariánál, mint például ami szerént az Izrael tribusai, vagy a római tribusok, Mózes és Romulus törvényeikhez képest, az elfoglalt földeken osztoztak.

Meghódíttatott ez ország, s miután a státus szükségeire megkívántató javak kiszakasztattak, a többi részeken a nép 130 nemzetségei megosztozának, az Árpád, mint fejedelmi nemzetség is a magáét kinyervén. S így kapott javakból már mi úton fogott volna a fejedelmi örökösödésnek magszakadásnál fogva út nyílhatni? De lehet-e itt magszakadást jóformán csak képzelni is? Hiszen minden nemzetség együtt nyeré ki földeit; minden nemzetség ezrekből állt, s míg ezen ezrekből csak egy is élt, magszakadásnak helye nem lehetett. A dolog ez állásáról a székely nemzetség, Erdélyben, élő bizonyságot tesz. Ez is együtt bírja földeit; s habár közűlök valamely egyes embernek sem gyermekei, sem szülői, sem mellékrokonai többé nincsenek is: azért a királyi fiskus még sem örökösűl, hanem a javak a magvaszakadt szomszédaira jutnak. Amit azért vagyok itt bátor a Tek. Rendek emlékezetébe hozni, mert ezen mind ekkoráig tisztán megmaradt jelenés, a magyar nép hajdani állását tűkör gyanánt tűnteti előnkbe.

Egyébiránt azt, ami a mondottakból következik, hogy tudnillik őseink korában a kir. fiskus öröködése magszakadás után ismeretlen vala, törvényeink ellenmondhatatlanúl bizonyítják. Ki előtt nem isméretes Szent István 2-dik könyvének 5-dik cikkelye; s még inkább ki előtt nem isméretes a Hármaskönyv I. részének 64-dik cime, hol nyilván mondatik, hogy a magyar birtokos magszakadás esetében is szabad rendelkezési jussal bírt?

Szent István a státus javait nagy masszákban kezdé elajándékozni; s példáját az utána következett királyok oly mértékben követték, hogy Kálmán a státus szükségeit fedezni elegendő eszközöket már nem talált. Azért ő két módon keresett orvoslást. Először, hogy I. könyve 15- és 16-dik cikkelyeinél fogva a Szent István követői által tett adományokat visszavenni igyekezett. Másodszer, ugyanazon könyv 20-dik cikkelye által a vissza nem vehető javakra nézve a királyi fiskus öröködésének útat nyitni próbált. Első lépés, Tekintetes Rendek, mely e célra nézve tétetett; de még nagyon bátortalan! Mert az adománykivűli javakról nem is emlékezve, az adomány által szerzettekből is a szent Istvántól eredetteket nyilván kiveszi; egyedűl a szent király követőinek adományaiban akar magszakadás után részesűlni. Nem is vehetett e törvény a nemzet eredeti szokásán erőt; mert őseink a szabad rendelkezési just továbbra is sértetlenűl megtarták.

Az aranybulla sikeresebb lépést tőn, s messze terjeszté ki a fiskus reménységeit, a 4-dik cikkelyben azt rendelvén, hogy a magszakadottnak sem végrendelése, sem semmi rokonai nem lévén, javai a koronára visszaszálljanak. Már itt nincs kivétel, a fiskus öröködése mindenféle javakra megállíttatik; - azonban (ezt felednünk nem kell) a szabad rendelkezési jus tiszteletben hagyatik. S így a veszedelem nem vala még a nemesi birtokban; javakat kézről kézre adni reserváták nélkül lehetett; s a nemes birtoka megérdemlé, hogy tulajdonnak neveztessék.

Eljött végre I. Lajos; s az 1351-diki törvényt alkotván, a fiskus öröködésének tág kaput nyit vala. Mert egyenes célja ugyan ez volt; noha a nemzet régi szokásait nyilván megtámadni nem mervén, a familiák fenntartásának színe alá rejté szándékát. «Lássátok, monda, ha mindenki ezután is szabadon teheti birtokáról végrendeletét: akkor a nemzetségi javak idegen kezekre fognak jutni. Szűntessétek meg tehát a szabad rendelkezési just, hogy a javakat a rokonság kezeiből kijátszani ne lehessen!» A szembekötősdi megtörtént; a nép hitt s íme a fiskus öröködése századokra meg lőn állítva! Mert egyszer csak beállott az eset, midőn a megholtnak rokonai nem valának; s ha sem rokon nem találkozott; sem végrendelet nem tétetheték: mi lőn természetesb, mint az Aranybulla 4-dik cikkelyében foglalt esetnek beállania, s a

birtokos nélkül maradt jószágnak a fiskus által elfoglaltatnia? *Hoc fonte derivata clades!* Ez volt a végső döfés, mely az eredeti alkotványnak halálos sérelmet okozott; azt eredeti bélyegétől megfosztván, feudális alakot ölteni kényszeríté. Egy ily alkotvány elleni törvény bizonyosan nem húzhatott maga után vészes következményeknél egyebet. S valóban, innen ered a nemesi jószágok azon bátorság nélküli, azon ingadozó állapotja, melyben hazánk e jelen napiglan sínlődik. Innen keletkeznek a jószágkutatások, a denunciátiók: innen, hogy Magyarországon nincs nemesi jószág, melyet birtokosa teljes bizodalommal magáénak vallhatna; mert ki tudja, az országnak melyik szegletéből támad valaki, ki a lappangó királyi just életbe hozza, s minden birtokot halomra dönt? I. Lajos óta magyar honunkban nemesi tulajdon nincs; megszűnvén az, csupa nyomorúlt haszonvétel lépett helyére; s következőleg az adás-vevés szabadsága s állandósága időről időre szorosb korlát közé jutott; nemzeti szorgalom, hitel és erkölcsiség mélyről mélyebbre sűllyedett; s minden környülményeink elkezdettek: *In pejus ruere, et retro sublapsa referri*!

Mindeddig Tekintetes Rendek, azon javakról szóllottam, melyek vagy eredetileg, vagy később nyert királyi megerősítésnél fogva régtől bírt, s osztály által ősivé vált javak; fájdalommal vallván meg, miképpen az országos, eredeti osztálynál fogva jutott birtokok is ezeknek sorába kényszeríttetének. Kétrendbéli javakról kell még szóllanom: először osztályon keresztűl ment, de adomány kivűliekről; másodszer pedig azokról, melyek osztály után szereztettek, s szereztetésök óta még osztály alá nem jutának.

Az elsőkre nézve az utolsó magszakadottnak a fiskus kirekesztésével rendelést tenni jussa lévén: itt az Aranybulla 4-dik cikkelye sértetlen maradottnak látszatik. De annál szembetűnőbb, hogy a másodrendűekben, az első szerzőnek végrendelet nélkül történt halálával a fiskusi örökösödés a mellékrokonok éltében bekövetkezik. Kérdem: mi a tetsző ok, minélfogva a fiskus a végrendelet alá nem eshető ősi javakban örökösűl? Felelet: semmi más nem lehet, mint a királyi adomány, melyet Verbőczi a nemesi birtok eredeti forrásának (alkotvány-ellenileg) nevezvén, belőle azon elvet következteti: *dominus princeps noster est verus et legitimus successor omnium magnatum, nobilium*, sat. (I: 10). Magában látszik, miképpen ez okot az osztály utáni szerzeményekre képtelenség nélkül alkalmaztatni nem lehet. Efféle javak nem erednek a koronától: mi jogon szállnak tehát reája? Azért talán, mert birtokos nélkül maradván, mint senkié tekintethetik? De íme az adományból következett birtokban, az 1351-diki törvényben kimondott, s az ősiségre vezető elv miatt a fiskus a legutolsó osztályos atyafi haláláig várni tartozik: itt pedig, ahol az adományból vett ok sem állhat, sokkal szerencsésebb sorssal, mindjárt az első szerzőnek örökösévé teheti magát? Lehet-e képzelni nagyobb fonákságot, mint a fiskusnak ezen betolakodását? Az 1351-diki törvény örökséget ád neki, de a familiák egész elenyészése után; s ez azon elvből, mert a törvény a javaknak a nemzetségnél lehető megmaradásáért hozatott, önkényt foly. A kérdéses esetben pedig egészen e kimondott elv ellenére a nemzetségbeli által, nem a koronától nyert birtok, magától a szerzőnek nemzetségétől ragadtatik el, s ragadtatik attól, ki a maga saját ajándékait mindaddig, míg a nemzetségnek egyetlen egy tagja él, vissza nem kívánhatja. S miért? Azon semmire kellő okért, mert a szerzőt valami véletlen eset a végrendelettételben megakadályozta. Lehet-e feltenni: miképpen valaki azért halt meg testamentom nélkül, mert javait nem rokonainak, hanem a fiskusnak hagyni óhajtja? Ismét lehet-e állítani, miképpen mindaddig, míg a meghaltnak rokonai vagynak, az ő szerzeményei törvényes örökös nélkül valóknak, senki javának, tekintethetnének? Lehet-e akár a természetes igazságból, akár fennálló törvényeinkből, akár az 1351-diki törvénycikkelynek alapúl szolgált elvből kikövetkeztetni, hogy a fiskus a nemzetség tagjait kirekeszthesse? Hiszen az Aranybulla sokszor említett cikkelyében is csak úgy állhat elő, s természet szerént csak úgy áll elő a fiskus: mint szükségből való örökös. Nehogy tudnillik oly birtok, melynek örökösévé a

rokonság természeti rendén többé senki nem következik, gazda és mívelés nélkül maradjon, s a köztársaságra nézve elvesszen.

Csudálatos dolog Tekintetes Rendek, hogy megértük az időt, midőn a nyomorúltan koholt latin szóval aviticitásnak nevezett sorvasztó méreg befolyása alól különben kivett szerzeményjavakra nézve ohajtanunk szükség: bár a fiskus tekintetében azok is az aviticitás törvényei alá juthatnának! De íme így van; s én kénytelen vagyok legelőbb is azt kívánni, hogy a szabad rendelkezés alatti szerzemény is, végrendelet nemlétében, az ősi javak sorsára emeltetvén, a mellékrokonoknak biztosíttassék, azután pedig azon indítványt terjeszteni elő, mely szerént minden nemesi birtok, ősi és szerzett egyiránt, az Aranybulla 4-dik cikkelyének oltalma alá tétessék vissza; s a fiskus öröksége mellékrokonok éltében ugyan soha elő ne állhasson; végső magszakadás esetében pedig, midőn tudnillik a magszakadottnak semmi névvel nevezendő nemzetségbelije többé nincs, csak végrendelet hiányában tűnhessen fel.

S miért ne, Tekintetes Rendek? Hiszen azonkivűl, mert az 1351-diki törvény (mint a felebbiekből önkényt foly), alkotványunk eredeti szellemével, a birtok bátorságos voltával gonosz ellentételben áll, én nem is tarthatom azt fennálló törvénynek.

Egyetemi elv: minden régibb törvény a vele ellenkező új által eltöröltetik. Márpedig az Aranybulla 4-dik cikkelye I. Lajos óta annyiszor hozatott újra, ahány király az ő idejétől kezdve a most dicsőségesen uralkodó fejedelemig a koronázati esküt letette. I. Leopold alatt az ellenállásról szólló cikkely eltörűltetett, s annak nem kötelező volta minden fejedelemtől az esküben ki is mondatik; de a 4-dik cikkely eltörlése egy esküben sincs kimondva; és így az a többi el nem töröltettekkel együtt újra és újra megerősíttetvén, méltán állíthatjuk: miképpen az 1351-diki törvény minden megújított koronázáskor a letett királyi esküben ismételve tétetik semmivé.

Így állván a dolog, a királyi fiskus öröködését, úgy amint jelenben gyakoroltatik, törvény elleni visszaélésnek méltán állíthatjuk. Azért hozzuk az Aranybulla cikkelyét ismét gyakorlatba, s segítsük ki a nemességet e nyomasztó helyzetből, melyben öt század óta emésztődik. Bátor is vagyok hinni: miképpen e tárgyra tett indítványom a kormány előtt sem találna nagy akadályokra. Mert hol egy egész nemzetnek a régi sűllyedésből leendő kiemeléséről van szó: érdemel-e ott tekintetet a jövedelem, mi ez úton a fiskus ládáiba foly? Temérdek, s egyetemi haszon nem érdemel-e áldozatot a kormánytól? Azonban tegyük fel, hogy ez minden áldozattól idegen lenne: de nem kell-e nekünk magunknak minden pótlásra hajlandóknak lennünk, mi által javainkat, hitelünket, nemzetiségünket mostani alacsony állásából kiemelhetjük? Harminc s egynéhány évek öszvehasonlítása szerént a fiskusi örökösödés általános kiszámítással évenként ötvenezret teszen; s ennyi jövedelem elvesztésének pótlása a feltűnendő valóságos haszonhoz képest sokkal csekélyebb, mintsem annak ilyen vagy olyan feltételek alatt leendő teljesítésétől idegenkednünk kellene.

Ideje, Tekintetes Rendek, azon örökösödésről is szóllanom, mi a fiskust a hívtelenség bűnében elmarasztottak után illeti. A hívtelen jószágát már Szent István törvénye a fiskusnak adá; s e törvény az akkori idők szellemével könnyen megegyeztethető vala. Filozófi elveken épűlt, s a míveltség szelid érzelmei által alapitott büntető törvényekről hogyan lehetett volna akkor szó? Hiszen századokkal Szent István után, a míveltebb Anjou ház uralkodása alatt is példát találunk oly szörnyű büntetésre, mely a keresztyénséget megelőzött századokból s kegyetlenséghez szokott népek kebeléből veszi eredetét. Ki nem tudja: miképpen a Zách nemzetség, egyetlenegy tagjának tette miatt egészen kiirtatott? De illő vala-e, igazságos vala-e, hogy a bűnösért ártatlanok is lakoljanak? Hogy a törvény személyes bosszú eszközévé alacsonyíttassék? Törvényeink az újabb korban sokat szelidűltek; s a jószágvesztést egyedűl a bűnös személyére szorítván, az ártatlan nő és gyermekek birtokrészeikre ki nem terjesztették. Azonban miért vétetik el a bűnös osztályára jutott jószág is? Nem olyan jószág-e ez, minek a

bűnös más környűlmények közt történt halálával csakugyan gyermekeire kellett volna jutni? És így csakugyan az ő gyermekei, mégpedig ártatlan gyermekei fosztatnak meg örökségektől. Különben is lehet-e természettel és igazsággal egyezőnek mondanunk, hogy valakinek bűne miatt maga a természeti örökösödés rende felbontassék? hogy a fiskus osztozzék özveggyel és gyermekekkel? hogy kegyelmezés esetére is, a bűn előtt született magzat atyjának örökségében többé természeti rendben ne következhessék? Ez utolsó esetben leginkább szembetünő a fennálló törvény igazságtalan volta. Mert íme a bűnös megkegyelmeztetik, jószágbeli részét visszanyeri, nemesi jussokkal élhetvén, javakat szerezhet: de az ártatlan magzat a jószágbéli részhez s szerzeményhez többé just nem tarthat. Itt vagyunk tehát, Tekintetes Rendek, hogy büntető törvényeink mostani tartalmához képest lehet, s van eset, hogy a bűnös kegyelmet nyer; az ártatlan pedig kárhozat alá jut! Mi azért természetesb, mint ohajtani, hogy a bűnös ugyan büntettessék; de az ártatlan szenvedésének eltávoztatására, a hívtelenség esetében a jószágvesztés, s ezáltal a fiskus természet elleni öröködése itt is szüntessék meg. S úgy vélem, hogy midőn ezen megszüntetés teljesedéséhez reménységemet kimondom; akkor a Tekintetes Rendek s a kormány bölcseségén s szelídségén alapított reményt mondottam ki.

Eddig van, amit e tárgyban egyfelől utasításom, másfelől szívbeli meggyőződésem a Tekintetes Rendek eleibe terjeszteni ellenállhatatlanúl vonzottak. Érezni fogják a Tekintetes Rendek: miképpen ezeket nem újítás viszketegéből, hanem a nemzet jóllétének forró ohajtásából hoztam elő; ugyanazért bizodalmasan rekesztem be szavaimat, azon könyörgéssel: méltóztassanak a tárgyat mély figyelembe venni; s ha indítványomat egész kiterjedésében sok okra nézve még most talán nem pártfogolhatnák is, de legalább egészen visszavetni tartózkodjanak.

Pozsony, 1834. júl. 26.

A PAPI DÉZMA TÁRGYÁBAN

Nem azért szóllamlok meg Tekintetes Rendek, mintha azokon túl, miket az előttem szóllott követek tegnapi napon a dézma tárgyában mondottak, valami fontost, valami figyelemre méltót mondhatnék: hanem csak azért, mert kötelességemnek tartom a velem rokonértelműek s érzelműek sorában közös cél után együtt küzdeni. Különben is az együtt küzdés s abból szőtt szent barátság emlékezete az egyedűl való szerzemény, mit országgyűlési pályámról annak idejében hazaviendek, vigasztalásúl később éveimnek, s örököseimnek nem ragyogó, de szép örökségűl.

Négyrendbeli indítvány vólt vítatás alatt; s azok közűl kettőről, miket Pest és Somogy érdemes követei, amaz a pusztáknak, emez pedig a jövőben népesűlendő helyeknek dézma alóli kivételek felől tettenek, bővebben kiereszkednem szükségtelen. A dolog mostani állásából s az eddig végzettekből oly természetesen következik mindkettő; s mindkettő az indítványtevők által oly nyomós okokkal támogattatott, hogy már most elégnek hiszem röviden kijelenteni: miképpen én azokat egész kiterjedésökben elfogadom.

Bővebben kell a más két indítványról szóllanom, mivel azok többek által keményen ostromoltattak: a Sopron városiról tudnillik, mely a királyi városokat, s a Nógrád megyeiről, mely a protestánsokat a papi dézmafizetés alól felmenteni kívánja.

A királyi városokat illetőleg, meg kell jegyeznem: minden arra mutat, legalább szent királyaink s Kálmán törvényeikből úgy látszik, miképpen kezdetben a dézma mindenki által fizettetett. Azonban a nemesség már jókor kezdé magát a teher alól kivonni, s már Albert

28-dik, s Szilágyi 10-dik cikkelyeik azon oknál fogva teszik a nemeseket a dézmától szabadokká, mert azt a régi szokás kívánja. Kérdem, ha lehetett a nemeseknek a dézma alól felmentetniek, miért nem mentettek, s miért ne mentethetnének fel, a városiak is? Hiszen törvényeink a városokat öszvesen mindég nemeseknek, következőleg birtokaikat együtt nemes birtokoknak tekintették.

Hijában! mond az egri káptalan tisztelt követe: törvényünk van, hogy a városi polgár tizedet fizessen; tehát a fizetés alól fel nem oldozhatjuk. De a zalai lelkes követ elmésen és jól jegyezte meg: hogy az ilyen ok csak akkor állana helyen, ha ítélőszékből, bíró által mondatnék; de teljességgel nem akkor, midőn az országgyűlésen, a törvényhozó test tagja által hozatik elő. És valóban különös dolog, Tekintetes Rendek! hogy valahányszor valamely új indítványt teszünk, valahányszor régi szokásainkat javítva változtatni, vagy eltörleni, vagy mással felcserélni ohajtjuk, mindannyiszor veszik a törvénykönyvet, s abból mint valami mágus lélekidéző könyvéből egy avált cikkelyt reánkolvasnak; s annak varázsával szándékoznak bennünket indítványainkkal együtt semmivé tenni. Szerencsére a varázs elleni orvosság ugyanazon könyvben találtatik, s ez az 1791: 12-dik törvénycikkely, melynek világos szavai szerint, törvényt hozni, törvényt eltörleni és magyarázni a törvényhozó test jogai közé tartozik. E törvény a polgári alkotvány természetéből önkényt foly, s a törvényhozónak a helyett hogy a régi törvények holt betűihez csatlakodjék, ezt kell inkább szemei előtt tartani. Őseink hoztak törvényeket, mik magok idejében jók, szükségesek, s talán éppen kerülhetetlenek valának: de idő s környülmény ezerképpen változtak; s most már sok, ami valaha szükséges vala, szükségtelenné, vagy éppen károssá lőn. Azért ne csak azt tartsuk magunk előtt, mit iskoláinkban tanultunk; ne csak azt, amit otthon az országgyűlésen hozott törvények fenntartásával foglalatoskodva tenni szoktunk: hanem emelkedjünk fel oda, hová törvényhozói létünk megkívánja. Igyekezzünk gondolkozni nem csak arról mi van most? Hanem arról is, ha az ami van, jól van-é? S a nemzet és kor szükségei változtatást s eltörlést és újítást nem kívánnak-é?

De mindez mit használ? Ezt fogja az ellenkező fél kérdeni. Azon erősség, mert a város nemes, s így a nemesség hasonlatosságára kell felmentetnie, nem áll. Megmondá ugyanis az egri káptalan követe, hogy a városok az adózás több terheit is viselik: tehát viselniök kell a dézmát is.

Való, Tek. Karok és Rendek, a közmondás szerint a szerencse oda száll, hol már halmazzal a kincs; s a nyomorúság mindig más nyomorúsággal jár. S ha talán e közmondás szerént akarnók törvényeinket hozni: úgy nékünk is oda kellene a terhet határozni, hol több is van, oda pedig soha sem, hol még semmi sincs. De így a szerencse tesz, melyet a mythus vaknak lenni mondott; a törvényhozónak pedig nyílva kell szemeit tartani s a teher halmazát ahol lehetséges könnyíteni. Azután, ha az érdemes követ az adózás terhéből a dézma terhét is következtetni szereti; mit mond arra, hogy a városok az adózás mellett, a nemességre háramlani szokott terheket is együtt viselik? Ha az adózásból következik a dézmateher: bizonyosan nem következik a nemesi terhek, a subsidiumok, felkelési költségek s több effélék viseléséből. Vagy a nemzet egy oly osztályát, mely öszvesen mint kétségtelen nemes minden nemesi terhekben osztozik, s amellett az adózó nép terheit is készen viseli: nem tart-é az érdemes követ méltónak a rajta fekvők közűl egy, azaz a dézma, alól felszabadúlásra?

Bátor vagyok a Tekintetes Karokat a városokra figyelmeztetni. Nyilván és őszintén vallom meg, miképpen én azoknak mostani helyzetökkel megelégedve nem vagyok; s még is e nemzet boldogabb jövendőjének reményét csak bennök lehet helyheztetnem. Mert a városokban lelem a magot, honnan a nemzeti szorgalom és míveltség egyszer-akkor kifejlendő lészen; lelem az alapot, melyen egy népszerű s biztos garantiák óltalmában nyúgvó polgári alkotmányt emelhetünk; lelem a lépcsőt, minek segédével nemességünk a milliomokból álló

néptömeggel kapcsolatba jöhet, kapcsolatba, mely nélkűl előbb-utóbb az oligarchia vasjármába szabadúlás reménye nélkül fog kényszeríttetni. E tekinteteknél fogva iparkodnunk kell a városokat magunkhoz közelíteni; s azokat a közelítést akadályoztató terhek alól, hol csak lehetséges, kiemelni; hiszem is, hogy a Tek. KK és Rendek e kinézést elmellőzni nem fogják, s azokat, kik a státusra nézve nemes és adózó nép módjaként kétszeresen fizetnek, az egyháznak teljesítendő teher alól kivévén, háromszoros teher viselésétől igazságosan megmentik.

Általmegyek a nógrádi indítványra, mely a római egyháznak fizetett dézmától a protestánsokat felóldozni kívánja. Az egri káptalan érdemes követe ezen indítványt ostromolván, mindég protestáns urakról beszéllett. Nem vélném, hogy a tisztelt követ szájában e kiejtés diplomatikai kiejtés gyanánt szándékosan használtatott; azonban nehogy az *úr*-nevezet az ügyre gyűlöletes színt vonjon, lehetetlen meg nem jegyeznem: miképpen itt protestáns urakról szó nincsen. A protestáns uraknak a dézmával semmi bajok; ők azt sem fizetni nem kötelesek, sem haszonbérbe venni nem szokták. Protestáns adózó népről foly itt vitatás, s az adózó népen ott, hol csak lehet, könnyíteni, szent kötelesség.

De Esztergom érdemes követe azt állítja: nem lehet rajtok e részben könnyíteni; mert a tized általában el nem törűltetvén, ezáltal az egyház tulajdonának lenni ismertetett; s így azt csonkítani nem szabad; s minden vallásbeli által, mint eddig, fizettetnie kell.

Nem akarok a tulajdon feszegetésébe ereszkedni; s annyival inkább nem, mert e vítatások folytában már sokan és sokat szóllának a felől. Azonban úgy tetszik nékem, aligha mi e helyen egészen kimerítőleg értjük e szót: *tulajdon*. Ezt a tizedet ugyanis, mely az egyház tulajdonának neveztetik, honnan veszi a papság? Felelet: oly földekből, miket nem maga az egyház bír; s miket az egyház tulajdonának senki nem fog mondani. Kinek tulajdonai tehát azon földek? Kétségkivűl vagy azéi, ki birtokban tartja, mint a városi polgár; vagy a földesúréi, kinek dézmafizető emberei vagynak, minthogy a Tekintetes Rendek az úrbérben minden telek utáni tartozmányokat földesúri tulajdonnak nyilatkoztattak ki. Szeretném már tudni, ha a velünk ellenkező követek nem tesznek-e különbséget azon tulajdon közt, amilyen tulajdona a föld a birtokosnak, s a közt, amilyen tulajdona a más tulajdonának terméséből vett dézma a papságnak? Részemről én nagy különbséget teszek a kettő közt; s éppen oly különbséget, milyen van a polgár kezében lévő földbirtok, s az attól a státus számára fizetni szokott adó közt. S ezen meghatározásból nyilván következik, hogy a dézma nem egyéb a földbeli birtokra vetett adó egyik neménél. Innen már megmagyarázható: miért volt a dézma, azon idő óta, midőn azt a szent István alatti törvény az egyháznak adta, mindég és szakadatlanúl a törvényhozó test rendelkezése alá vettetve? Alkotványos nemzet ugyanis elengedhetetlenűl bír just: saját tetszése szerént határozni meg az adót, mit közterhek viselésére fizetni akar: mivel amely pillanatban e just elveszti, abban alkotványos nemzetnek lenni megszűnik. Törvénykönyvünk minden lapjai telvék dézmatörvényekkel s azokban nemcsak az mondatik meg, hogy dézma fizettessék: hanem a beszedés módja, a haszonbérlés, s az iránta tett egyezések meg nem újíthatása, s több effélék is meghatároztatnak. A nemzet, mely adta a tizedet, természetesen tartá fenn azon just is, hogy azt környűlmények úgy kívánván, egészben vagy részben vissza is vegye; s részben kezdé is visszavenni, s folytatta a visszavevést mindannyiszor, valahányszor valakit annak fizetése alól felmentett. Említém Albert és Szilágyi cikkelyeiket, melyek a nemességet felmenték. Mátyás törvénye felmenté az úgy nevezett schismaticusokat, való csak ideiglen; de Ulászló II. decretumának 45. cikkelye a felmentést már örökössé tevé. Ez utóbbi cikkelyt ugyan Ulászló IV. decretumának 29-ik, az 1569-diki országgyűlésnek 28-ik cikkelyei megerősítették: 1574: 4. cikkely pedig a felmentésnek okát is elmondja. Azért kell ugyanis, mond a törvény, a schismaticusoknak a dézma alól megszabadíttatniok, mert ők a dézmát saját vallások papjainak fizetik, azaz mert ők saját papjaikat magok tartják.

A nemzeti jus, miből ezen rendelkezés a schismaticusokra nézve folyt; s a természetes ok, mi ezen rendelkezésnek alapúl szolgált, fontos indítóúl szolgál, hogy azt a protestánsokra is kiterjeszteni lehet is, szükséges is, igazságos is. Annál inkább, mert azon egyszerű, de igen nyilvánságos okon kivűl, hogy tudnillik az a felekezet, mely a maga egyházi embereit sajátjából tartja, más különböző egyház embereinek tartásától kíméltessék meg; a protestánsok mellett azon állás is harcol, melyben ők az egyházra tett régi alapítványokra nézve a katolikusokkal öszvehasonlítva állanak.

Midőn Szent István II. könyvének 52-dik cikkelye a dézmát az egyház szükségeire rendelé, akkor az egész nemzet egy valláshoz tartozott, s azonegy vallás fenntartásáról, szolgáinak fizetéséről stb. közösön gondoskodott. De százak múlva eljöttek a napok, s a nép szerencsétlenűl különféle felekezetekre szakadván részint a fennálló egyházban megmaradt, részint a reformáció zászlóihoz kapcsolá magát. Úgy képzelhetni a népet, mint a közös atyai házban együtt lakott testvéreket, kik most a véleményi szakadás miatt egymás mellett többé meg nem férnek, s egyiknek el kell költözni. Természeti s polgári törvény szerént, midőn testvér válik el testvértől, az ősi javak számba vétetnek, s kinek-kinek a maga része kiadatik. A katolikus és protestáns fél elváltakor ez nem történt. A protestáns elhagyá az egyházat, melyet a nemzet, s annak tömegében az ő ősei is, a többekkel együtt gazdagon kikészítének; de az ősek közös alapítványaikból nem vihetett el semmit magával: s száműzetve, örökségrészétől megfosztva bolyongott el, újonnan saját keresményéből alkotni egyházat s az alkotottnak fenntartását ismét saját keresményéből eszközleni. Ha már ez magában a szenvedések nagy mértéke vala; még inkább nagyobbodott az által, hogy saját egyházának fáradságos fenntartásán kivűl, még az elhagyott fenntartására is terheket viselni kényteleníttetett. Ily terhek valának a stola, a lecticale s mindenek felett a dézma; miket éppen úgy teljesítenie kell vala mintha az elhagyott egyház közösületében folyvást élt volna.

Nem hozom emlékezetbe, mi sokféle viszontagságok valának azok, mik a felekezetek elválta óta a protestantizmust kísérék. Csak azt említem, hogy végre a küzdés századai látszának lenyugodni; s végre az 1791: 26. cikkely által a száműzés állapotában élt protestánsok a haza közéletébe visszafogadtattak. Ekkor a közös ősek által tett alapítványok, az ősi hagyományokból ki nem kapott osztályrész, szóba sem hozattak általok; csak azt kívánták, hogy templomokat s iskolákat saját költséggel háborítatlanúl alapíthassanak, hogy papjaik s iskolatanítóik egyedűl általok, magányos jövedelmeikből fizetve, hivatalaikat békességben gyakorolhassák; e kívánság mellé, amaz igen szerény ohajtást kapcsolván, hogy a római egyházra fizettetni szokott terhektől oldoztassanak fel. Ohajtások egy részben meghallgattatott; de csak egy részben. Mert a stóláktól, s némely más ilyenektől mentekké tétettek ugyan: de a dézma nagyobb terhe alatt tovább is meghagyattak.

Ohajtanám tudni, Tekintetes Rendek, ha a 26-dik cikkely a stólát, lecticálét, s több ilyeket igazságosan törülte-e el, vagy nem? Én ugyan azt hiszem: igazságosan. Mert mihelyt a protestánsok vallása országosan bevett vallásnak elismertetett: nekik azonnal polgári kötelességök származott, hogy vallások tiszta gyakorlását, mivel vallásgyakorlás nélkül erkölcsiség nincs, fenntartsák; s egyszersmind, hogy gyermekeiket a státus célaival megegyezőleg neveltessék. Ha tehát ők egyházok embereit tartották, ha nagy költséggel iskolákat alapítottak, s tanítók fizetéséről gondoskodtak: oly kötelességnek tettek eleget, melyet tőlök szorosan megkívánni a státusnak jussa volt. De egyszersmind nekik is jusok támadt azt kívánni: «mi a státus iránti kötelességünknek a státus segedelme, az ősi alapítványok használhatása nélkül tevén eleget, ha egyebet nem nyerhetünk, legalább a római egyház miatt bennünket nyomó teher rólunk vétessék le.»

Igazságtalan a kívánság? Akkor természetesen a 26-dik cikkelyben levett terhek nem igazságosan vétettek le. De bizonyosan nem igazságtalan az; a 26-dik cikkelyben adott

könnyítéssel az ország már akkor igazságosnak ismérte azt; s miért tehát, hogy csak félig tétetett a könnyítés? Mindjárt akkor kellett vólna a papi dézmának is reájok nézve eltörűltetnie: s most midőn azt eltörűltetni kívánjuk, a 26-dik cikkely 6. §-nak természetes kiegészítésénél egyebet nem kérünk.

Nem teljesíthető a kérés, mond Pozsony vármegye, mert még az is bizonytalan: mi célra fogjuk a dézmát fordítani? Mert vagy a papság számára hagyatik az fenn; vagy a felállítandó bandérium alapjává rendeltetik; s az első esetben ugyan a protestánsok igazságosan mentethetnének fel; a másodikban pedig nem. Mert közös lévén a cél, közösön kell terhét hordozni.

Engem ami illet, e bizonytalanság rám nézve változást nem teszen. Mert ha a papság kezeiben maradand a dézma, azon esetre azokból, miket tegnap Nógrád és Zala mondottanak, s mai napon én előadni szerencsés valék, megtetszik, s abban a pozsonyi tisztelt követ sem tett kétséget, hogy akkor a protestánsok felmentését az igazság hozza magával. Ha pedig bandérium alapjává akar az rendeltetni, akkor előre kénytelen vagyok kijelenteni: én abban semmi esetre meg nem egyezhetem, hogy adózó nép fizessen oly költségeket, melyek a nemességre, kiváltságaival szorosan egybekötött kötelesség gyanánt, háramlanak.

Emlékeznünk kell: midőn az 1715: 8. cikkely a nemtelenek által fizetendő állandó adót, s a nemtelenek kebeléből szedendő állandó katonaságot megrendelte, az akkor történt, mikor az uralkodás az oligarchiával századokig tartott veszedelmes harcot éppen bevégezte. S azt hivén, hibásan hivén, hogy a legyőzött oligarchia, s a kisebb arisztokrácia érdekei ugyanazok; ahelyett, hogy a nemesség katonáskodási kötelességet használván, azt az európai változott körűlményekhez alkalmaztatni igyekezett vólna: mindent elkövetett, azt a katonai szellemtől megfosztani, a fegyverforgatástól elszoktatni. Így történt, hogy a nemesség, nem saját hibája miatt, törvényes kötelessége ellen, a haza védelmét elmulatta; s ellenben az adózó nép vállaira kettős súly tétetett: katonát fizetni, s katonának vitetni.

Törvénykönyvünk sok lapjai, s magoknak a Tekintetes Rendeknek az országgyűlés folytában számtalanszor tett nyilatkozásaik bizonyítják: miképpen a nemesség a dolog ily helyzetének igazságtalan vóltát elejétől fogva érezte; s kötelessége szerint törvényes állásába visszalépni igyekezett. Ha már ezen igyekezet a bandériumokról szóló munkálatban valósággá vál: lehet-e arról csak gondolkozni is, hogy a nemesség a maga kötelességét adózó nép által fizetendő pénzalapon fogja megújítani? Kié a kötelesség, azénak kell lenni a vele járó tehernek is. És nem kétlem, így fogja ezt hinni Pozsony vármegye is; küldőim úgyanúgy hiszik, s e hit értelmében szóllok most a Tekintetes Rendek előtt, kiknek bölcseségére s igazságszeretetére támaszkodva reménylem, hogy már itt ily előre az adózó népre nemességet illető teherviselést határozni nem szándékoznak; s következőleg a protestánsok további dézma alatt maradását semmi szükség által parancsoltatni nem gondolják.

Előadám Tekintetes Karok és Rendek, amiket csekély tehetségem engedett, s bár okaim a tegnap többek által előadattakkal párosíttatván, haszon nélkűl el ne hangozzanak! Ez ohajtás mellett nyújtom be a városi polgárság s protestáns adózó nép felóldoztatása iránt könyörgésemet, s e beszédet azon bizodalommal végzem be, hogy a Tekintetes Rendek ott, ahol lehet könnyebbséget adni, valamint egyfelől emberi s hazafiúi kötelességüknek ismerik, úgy másfelől törvényhozói dicsőségöknek fogják tartani.

Pozsony, 1834. aug. 26.

AZ IRTÁSOK TÁRGYÁBAN

Hallom a Tekintetes Karok ajkairól a kerületi szerkezet mellett a hatalmas *maradjon*-t zengeni; s így sajnálva látom, hogy véleményemmel kisebbségben fogok maradni. Azonban lelkem ismeretének megnyugtatására mégis szólanom kell, hogy kötelességem teljesítetlen ne maradjon.

Nincs nagyobb baja az országnak, mint a homályos értelmű törvények; s merném állítani: e baj alkotmányos országban még nagyobb, mint olyanban, mely önkéjü uralkodó által igazgattatik. Mert ez utolsóban a törvény homálya miatt elakadt bíró minden időben kérhet az autokratortól világosítást; s ez, saját mindenhatósága szerint, azonnal adhat azt. De alkotmányos országban, hol a törvényhozás a respublikai formák lassusága miatt, hosszú időt kíván magának, ha a homályos törvény egyszer hozva van, annak igazítása s világosítása, bár szükségesnek ismertetik is, ezer akadályok által késleltetik, s évről évre, embernyomról embernyomra, halasztatik. A pörek azonban egymás után támadnak; a pörlő felek bírói itéletet kívánnak; s a bíró hogy itéletet mondhasson, kénytelen lesz a homályos törvény magyarázatába ereszkedni.

Ennek bizonyságára idegen népek példáját felhoznom nem szükség; hazánk egyedül maga számos példát mutat fel előttünk. Könyveink telvék homályos törvényekkel; a nemzet látta a hibát, s már II. Ferdinánd alatt igazításról gondoskodott. Formáinak lassusága miatt a dolog nem ment; Mária Terézia alatt újra elkezdék a munkát; a formák akkor is akadályt vetének. Hétszázkilencvenben új munkák parancsoltattak; ugyanazok nyolcszázhuszonötben ismét elővétettek; s íme több mint két századi hasztalan készület után csak most vagyunk az oly ohajtva várt igazítás kezdetén.

Annyi idő alatt bírói ítéletre, a homályos törvény nyomán is számtalan szükség volt. S minek kellett történni? Kétségkivül annak, hogy a bíró, nem lévén kihez fordulnia, maga fogott a magyarázathoz. Ily magyarázat következései a nagy halmazra gyűlt curiális decisiók, s éppen az urbéri tárgyban, a helytartótanács temérdek intimátumai. S mindezek nemcsak azért veszedelmesek, mert a pörlő feleket bírói önkéj alá vetik; hanem azért is, mert magán az ország polgári alkotványán nagy következésű sebet ejtenek. Ugyanis törvényhozó nemzetnek mondjuk magunkat; a 790-diki híres neves cikkelyben kikötöttük magunknak, nemcsak a törvényhozás és törlés, de a törvénymagyarázás jogát is: s íme e jogot, mit a fejedelemnek nem engedünk, törvényeink homályos volta által a kúriának, s a végrehajtó hatalom eszközének, a helytartótanácsnak kezeikbe tesszük.

Mármost Tekintetes Rendek, ha e mondottak után az irtásról szóló kézalatti törvényjavallatra fordítjuk figyelmünket, kénytelenek leszünk megvallani: miképpen az, úgy, amint a kerületből ide behoztuk, egyike lesz azon cikkelyeknek, melyek a bírót önkéjes magyarázgatásokra szokták vezetni.

Kérdés: micsoda irtásokat szabad a földesúrnak a földmívestől kiváltani? Ha felelnők: minden irtás kiváltható! a törvény - veszedelmes ugyan - de világos lenne. Ha mondanók: egy irtás sem kiváltható! ezt is jól megérthetné minden. Sőt ha végeznék a Tek. Rendek: hogy csak a telektartozmányba már beszámlált irtások kiváltása tiltatik: még ennek értelme is, véleményem szerint ugyan nem helyben hagyható, de elég tiszta lenne.

Hanem a Tekintetes Rendek azt mondják: a telektartozmányba nem számlált irtások közt is vagynak, miket kiváltani nem szabad. Melyek tehát azok? Ez az, amire a kérdésben forgó szerkezet csak homályosan felel meg.

Azt mondja ugyanis a törvényjavallat: nem szabad kiváltani azon irtásokat, melyek eredetileg s egyedül a jobbágy élelmére vagynak szánva. Eredetileg tehát, és egyedül? Ezt Tek. Rendek,

én nem értem; a földesúr s a jobbágy sem fogják érteni; s ugyanazért kétes lévén az értelem, pörre fognak kelni; de a bíró sem érti azt jobban; s azért (mivel itéletet mondani mégis kénytelen lesz) kénye szerint ád neki magyarázatot. A bíró pedig a helytartótanács, azaz, a végrehajtó hatalom; s hova marad majd a 90-diki híres törvénycikkely? Meg leszen az sértve; s ki nyújtja reá az okot? Felelet: mi, kik a homályos törvényt hoztuk, kik annak homályát fölvilágosítani nem akarjuk.

Vegyük a szerkezet felhozott kiejtéseit akár egyenként, akár összesen. Egyenként: mit tesz az: eredetileg? Száz év előtt tíz háznép megtelepedett egy erdőben; s tett irtásokat. A század lefolyt, s most azon a helyen tíz háznép helyett százat lelünk. Hányra illik ezek közűl az *eredetileg* szó? Tíz háznépre-e csak, vagy mind a százra? Ha csak tízre, akkor mi leszen a kilencvenből, ha azt a földesúr lakhelyeiből kikergeti? Ha mind a százra: min fogja a bíró ezen állítást alapítani, holott az *eredetileg* szó a tíz elsőre és tíz utolsóra egyforma jelentésben ki nem terjesztethetik?

Egyedűl? Teszem: a jobbágynak van tíz hold irtása, s egy hold telektartozmánya? El lehet-e tőle az irtást venni, mivel az nem egyedűli birtoka, lévén azon felűl egy hold tartozmánya? Vagy azt mondják talán? oly betű szerinti értelemben nem kell venni a szót. Jól van! Kérdem tehát: mennyiének kell a jobbágynak az irtáson felűl lennie, hogy a törvény értelme beteljék? Elég leszen-e az egy holdon felűl egy vékás föld, vagy kettő? S mindenesetre: ki határozza meg, mennyi legyen elég? A törvény ugyan meg nem határozta; tehát a bírónak kell azt tennie; tehát csakugyan törvénymagyarázat a bíró által; s így a 90-diki cikkely megrontatik. S az oka ki? Felelet mint előbb: mi, kik a határozatlan törvényt hoztuk. És hasonló eset leszen, ha a két szavat együvé foglaljuk is. Mert akkor az «eredetileg» és «egyedűl» vagy minden irtásra magyaráztathatik, vagy egyre sem. Egyre sem, ha a kettőt egybekötve betű szerint vesszük; mindenre, ha a betű szerinti értelmen túl tesszük magunkat.

Ezeket látván, már múlt évben, midőn e tárgy vítatásban forgott, azt mondottam: határozzunk meg bizonyos időt, s mondjuk, hogy az azt megelőző irtások kiváltás alá nem eshetők; az utóbbiak pedig kiválthatók. Így a bírói önkény el lenne zárva; a felek tudnák, mi illeti őket; s a kérdés pör esetére is igen egyszerűen állana. Ilyen határidő három jöhetne választás alá: az úrbér behozatala, 1790. és 1807. A két elsőbb régisége miatt e tárgyban, hol több élő bizonyság, mint irományok fognának előjönni, nem elég alkalmatos; s ugyanazért máskor is 1807-dik évet ohajtám határnak rendeltetni. Ez ohajtásomat mondja ki a királyi válasz; s természetes, ha szavamat inkább adom annak, mint a kerületi szerkezetnek.

Előre tudom, hogy az ellenkező véleményűek mint máskor, úgy most is a tulajdon sértetlenségéből húzott, s már százszor decantált erősségét fordítandják ellenem. Nem akarok a tulajdon természetének filozófi fejtegetésébe ereszkedni; csak azt kell megjegyeznem, hogy midőn e teremben nemesi tulajdon miatt tétetik ellenvetés, az különösnek látszik előttem. Ha az adózó nép küldöttsége jönne előnkbe, s így szólamlana meg: Uraim, mi jogon hoztok Ti a mi tulajdonunk felől végzéseket? Urbéri 4 cikkelytekben a házakat, hol lakunk, a földeket, miket mívelünk, magatok tulajdonának mondjátok; minket csak haszonbérlőknek tartatok, s még azonfelűl a haszonbérlés feltételeit is, noha a tartozás kölcsönös, egyedűl magatok határozzátok meg. Többet tesztek: mert arra, amit tulajdonunknak lenni nem tagadtok is, tetszéstek szerint terheket róvtok; ökreinket, miken szántunk, lovainkat, miket magunk szerzünk vagy nevelünk, sőt fiainkat, leányainkat, és saját fejeinket is adó alá vetitek. Mi annyira tulajdonunk mint az élet? s íme azt is határozásaitok tárgyává teszitek, vérünket saját ellenségeitek által ontatjátok sat. Ha, mondom, az adózó nép küldöttsége így szólana: kétlem, ha tudnánk-e egyebet felelni azon locus communisnál: jámbor atyámfiai, tetszett isten ő szent felségének nékünk adni az országot, a hatalmat és a dicsőséget; nyugodjatok meg szent akaratján!

Másképpen van a dolog a nemesi tulajdonnal. Kik a Tekintetes Rendek? Kétségkivűl az egész nemesség képviselői; s annál szorosabban, mert attól nem csak választattak, hanem utasításokat is vettenek. Midőn tehát itt a nemesség tulajdonáról tétetik szó, nem lehet mást mondani, mint azt: nemesség végez saját magáéról; s magáéról végezni, nemcsak nem tulajdonsértés, sőt inkább a tulajdonnal szabadon élhetés. Hogy ily végzésekben nem minden egyez meg, az semmit sem jelent. Szabadság alapja a többség. Ami az egész érdekével többség által egyezőnek találtatik, azt egyesek különvéleményének feláldozni nem lehet. Egyeseknek adandó vétó az alkotmány sírja lenne, mint letaposott lengyel szomszédaink siralmas példával bizonyították.

A nemzet többsége határozta: minden irtást a jobbágytól elvenni nem lehet. Most hát már csak arról van a szó, hogy az, amit elvenni nem lehet, törvény által kijeleltessék. Hogyan fogjuk kijelelni? Úgy-e, hogy a kijelelés homályos legyen, mint a szerkezet szavairól megmutattam, s bírói magyarázatokra adjon alkalmat? vagy pedig, hogy világos, hogy tiszta legyen, s a bíró kényteleníttessék azt betű szerinti értelemben venni? Én ez utolsót ohajtom; s ez ohajtás következésében újolag a királyi választ pártolom.

Pozsony, 1834. okt. 23.

AZ ÖRÖKÖS MEGVÁLTÁS TÁRGYÁBAN

Valahányszor az örökös megváltásra nézve tagadólag felelő királyi válaszról gondolkodom; mindannyiszor kéntelennek érzem magamat emlékezetemmel a közelebb lefolyt három század történetein végigfutni; s azok folytában a pályát, melyet a magyarországi kormány az adózó nép tekintetében állandóúl követett, vagy követni látszott, vizsgálatba venni. -

Senki sincs Tekintetes Rendek, ki ne tudná, miképen II. Ulászló (kit isten, haragjából adott a népnek) uralkodván, a jobbágyság közönségesen felzendűlt, s iszonyú dúlongásokat követett el. Elnyomattak ugyan, elvették büntetésöket, s a csend helyreállott; de nehéz lenne meghatározni: mi vala nagyobb bűn? Az-é, amit a jobbágy nép undok tettei által elkövetett? vagy az-é, amit a nemesség az ezen tettekre szabott büntetéssel véghezvitt? - Nem értem itt az embertelen kínzásokat, miket Zápolyának találékony esze kigondolt; hanem értem azon országgyűlési határozást, mely nemcsak az akkor élt jobbágyokat, de azoknak még meg nem született, következőleg a bűnben részt nem vehetett, maradékát is örökös szolgálatra kárhoztatá.

E kárhoztatás, mily siralmas következéseket húzott légyen a népre nézve maga után: könnyű elgondolni. Bizonyságot tesznek errül a nemzet történeteinek, s magának a törvénykönyvnek száz meg száz lapjai; s e siralmas következéseknél fogva előállott helyezetben találá népünket I. Ferdinánd. Mint igyekezett ő, s mint igyekeztek követői a szerencsétlen sokaságon könnyíteni: azt ismét törvénykönyvünk lapjai hirdetik; fájdalom, hogy igyekezeteik hosszú időkön keresztűl sikeretlenek valának, azonban nem maradtak azok magára a kormányra nézve minden haszon nélkül. Mert lassanként néppártfogás színét nyerte meg; s a sokaság megszokta azt úgy nézni, mint oltalmazóját, s ki ellen? felelet: a nemesség ellen.

Eljött egymás után az idő, és Mária Terézia 1764-diki ország gyűlésén elődeinek szándékát életbe hozni kívánván, a jobbágyi tartozásokat s haszonvételeket úrbéri törvények által elrendelni, s ez által a népet biztosabb helyzetbe tenni törekedett. Tudjuk, miképpen e törekvés a nemesség részérül akadályokat talált; és az országgyűlés kívánt teljesedés nélkül oszlott el. Az akkori kormány egyfelül az ügy igazságát érezvén; másrészrül néppártfogó címére bátran

támaszkodván; merész volt az úrbért törvény elleni úton is az országba hozni, s a nemesség engedelmeskedett; jól látván, hogy ellenállásról ez úttal sem isten sem ember előtt számot nem adhatna.

Meg volt téve az első lépés; s József császár tette meg a másikat; midőn az oly sok törvény által eltörlött s mégis fennállott örökös jobbágyságot önkényes parancsolat által végre megszünteté. A nemesség ismét engedett; ismét, érezvén, hogy engedetlenségét e részben isten és emberek bűnűl fognák tulajdonítani, s ez érzés foganata lőn az is, hogy a kilencvenediki országgyűlésen mind az úrbért, mind az örökös jobbágyság eltörlését törvénybe iktatták.

Ezúton szerzett népbizodalmat a helytartótanács bíráskodása folyvást segített a kormánynak fenntartani, s e bizodalom a nemesség eránti idegenséggel párosúlva, oly erőbe jött, hogy bár az 1825-diki országgyűlést megelőzött szomorú időkben a kormány törvény elleni lépéseket, s éppen az adózó nép kárára, követett el, s a nemesség a nép ügyében bátor elhatározással lépett elő, mégsem lehetett a néppel elhitetni, miképpen őt a kormány nyomja, a nemesség az, mely a kormány ellen oltalmára kel. - E köz, e mindeddig meg nem rendűlt hiedelmet látszott az uralkodás fenntartani akarni, midőn e jelen országgyűlés kezdetén előadásait megküldé azokban az úrbér legelső helyen leendő felvételét elhatározottan kívánva. - Ekkor nem kételkedett többé senki, hogy a kormány, a maga három százados pártfogói címét, homály alá rejtezni nem engedi s a haladás útán a nemesség előtt vezérként fog feltűnni. - Ezt reménylettem én, ezt reménylettük mindnyájan; ugyanazért, midőn az úrbéri cikkelyek megkészűltek; midőn ezen cikkelyek közt az örökös megváltásról szóló s éppen most kérdésben forgó szakasz is életre jött, köz volt a remény, mely ennek a kormány által elfogadását bizonyosnak hivé, mert kit illetett inkább, mint a nép pártfogóját, azon módot, mi által annak tulajdonszerzésre alkalom nyújtatik, két kézzel foghatni?

S mi történt Tekintetes Karok és Rendek? Íme felterjesztők az úrbéri törvényeket; s az örökös megváltásról szóló szakaszra tagadó választ nyertünk! S mi okbúl? Azon okbúl, mert, úgymond a válasz, e tárgy nem az úrbérre tartozik. -

Járatlan volna dolgainkban, ki nem tudná, hogy 1790 olta, miolta t. i. a rendes munkálatok megrendeltettek, elkészűltek, valahányszor országgyűléseinken a kormány előtt nem tetsző tárgy hozatott fel, a legmindennapibb mód annak félrevetésére, a rendszeres munkákra igazítás vala. Itt van végre az országgyűlés, melyben e munkálatok vizsgálatba vétetni elkezdettek; s most a félrevetési mód úgy változott meg, hogy a kedvetlen tárgy, a már kéz alatti munkálatból, a még kéz alá nem jöttre utasíttatik. - Az ily elutasítás kétségkivűl nem egyéb, szavakba burkolt, de okokkal nem támogatott megtagadásnál; s már annyira el van használva, hogy általa elámíttatni együgyűség lenne. Én valóban neheztelésem kijelentését el nem fojthatom, hogy minekutána e jelen tárgy a képviselő tábla részéről a főrendek ellen oly szívvel, s oly sok és fontos okokkal készítetett ki: a kormány emberei csak annyira sem tartottak bennünket méltónak, hogy fejeiket valami más ok kitalálásán törték volna, én tehát ez okot oknak lenni nem ismervén, reá felelni sem tartom szükségesnek. -

Ami pedig a Méltóságos Előlülő által a monarchia s arisztokrácia tekintetébül vett ellenvetéseket illeti: azokra a Csongrád megyei tisztelt követ egyenesen megfelelt, azért azoknak közvetetlen ostromával felhagyván, általánosan akarom megvizsgálni: az örökös megválthatási jog a monarchia, arisztokrácia és a népboldogság elveivel minő viszonyokban áll? Mikor osztán magában ki fog világosodni: mi igazság? Az-é, amit a királyi válasz magában foglal? Vagy az-é, ami a kerületi szerkezetben áll?

Nézzük a választ egész kiterjedésében; ha látjuk, miképpen az materiális engedményeket elég bőven ád, morálisokat pedig általlyán fogva megtagad: tisztán ki fog tűnni egész szelleme. S e szellem csak ez: *az adófundust lehetségig tisztába tenni, s egyszersmind nevelni*. E szellem ellen magában gondolva, nem mondok semmit, de miután a királyi válasz csak ezt, és ennyit

akar, szeretném kérdeni: mit tett ezáltal tisztán az adózó népért? Én úgy hiszem: tisztán az adózóért semmit, hanem mindent a kincstárért, azaz önmagáért. -

Túl azon tehát, miket Mária Terézia s József császár tettenek, semmi sem vala-é többé, amit a kormánynak az adózó népért lehetett volna, amit a kormánynak az adózó népért tenni kellett volna? Fájdalom, még igen sok is van! Érzé ezt a képviselő test; s ezért igyekezett a népnek a társaságban meghatározott állást adni; s előtte a tulajdonszerzést lehetségessé tévén egyszersmind a szolgaság alóli felszabadúlás útát megnyitni. A kormány ezt nem akarja; s így a három század olta követni látszott haladási pályát egyszerre bezárván, a nemességnek, ki ellen a népet eddig védni látszott, tíz év lefolyta alatt másodszor készít alkalmat, azt előbbeni pártfogója ellen oltalomba venni. -

Szabad költözést nyert a jobbágy, való; de azért már lehet-e őtet szabadnak mondani? Ne engedjük magunkat e szó által: *szabad*, megcsalatni. Ezen epitheton itt a költözést, nem pedig a jobbágyot illeti. Szabadon költözhet; de költözése által szabad nem leszen. Bátran állítom: a királyi válasz tartalma szerént, a jobbágy éppen azon állapotban marad, miben József császár előtt kínlódott. - Eltörűltetett az örökös jobbágyság? Miként? Az adózó elhagyhatja urát, való; de hová mehet? Más úrhoz és mi feltétel alatt? Szolgálat feltétele alatt! A különbség csak ez: eddig szolgált folyvást egy urat; most már szolgálhat egymásután többeket. De szolgálnia folyvást kell, azaz örökösen kell. Ő tehát, (a királyi válasz elvein,) örökös jobbágy lenni mindeddig meg nem szűnt; s bizonyosan nem is szűn meg, csak akkor, midőn a tulajdon-szerezhetés örökös megváltásnál fogva néki megadatván, szolgaságból szabadságba saját erejével felemelkedhetik. -

A szabadúlásnak ez ideig három nyitva álló útai valának: úgynevezett *manumissió*, polgári birtokszerzés, és nemesi jószágra juthatás.

A manumissiókat ami illeti, azok hazánkban elejétül fogva szokásban voltak, s általok nemcsak egyesek, de egész községek szabadúltak fel. Elmondanám, hogy a szabad városok ez úton állottak elő; de reménylem lesznek követek, kik a tárgy ezen oldalát bővebben fogják felvilágosítani. - Célomra csak azt jegyzem meg, hogy a királyi válasz e manumissiókat most eltörűlni szándékozván, a szabadúlásnak csak hátra lévő két útai maradhatnak fenn.

Szerezzen hát a jobbágy polgári birtokot? de hányadikat fogja a szerencse annyira kedvébe venni, hogy faluját (hol parányi adózó birtokot nem szerezhetett) elhagyván, városokba mehessen sok ezereket érő javat vásárolni? s ha így, polgári birtokra jutható jobbágy ezrek közűl válik egy: bizonyosan százezer közűl nem fog egy találkozni, ki nemesi birtokba léphessen. Mert ha polgári birtoknál szegénység tesz akadályt; nemesi birtokra nézve két hatalmas ellenséggel fog majd küzködni: egyik neveztetik *incapacitásnak*; másik *aviticitás* nevet hord. Incapacitás megtiltja őtet, mint nemtelent, nemesi birtokot vásárolni. Aviticitás megtiltja a nemest saját maga javait másnak eladni. - E kettős tilalom közt nincs egyéb lehetség, mint jószágot a kormánytól venni; melynek jusa van egyfelül maga javait másnak eladni, másfelül nemtelennek is jószágbírhatásra tehetséget kölcsönözni. Nem világos-é, hogy az incapacitás és aviticitás elvei közt, a manumissió elveinek megrontása nem célozhat egyébre, mint a jószágeladhatási just kormány monopoliumává tenni, hogy így a nemesség saját ősisége mellett sorvadjon; minden vásárló pedig az egyedűli eladó kezeiből lehetségig felrúgtatott áron venni kényszeríttessék? Egyszóval Tek. Rendek, látnivaló, miképpen e bánásmód mellett a néptömeg legnagyobb számának úri szolgálattól szabad birtokra szert tenni lehetetlen leend; s azon szerencse kedvencein kivűl, kik vagy polgári vagyont, vagy királyi adományt vehetnek, a többi milliónak szabadságra más mód nincs, mint ha jobbágytelkét elhagyja s *az isten szabad ege alá kiáll koldúlni*. Mert a királyi válasz mellett ott vagyunk, hogy Magyarországon, a szabad városi polgáron kivűl, csak két emberosztály

lesz szabad: a földesúr, ki a helységet bírja, s a koldus, ki a helység útcáin, hajadon fővel és mezítláb, irgalom és kenyér után kiabál! -

Mondja meg nekem valaki: miért, mi elvnek következésében teszi ezt a kormány? Monarchiai elvbül talán? Bármennyit gondolkozzam, én a tettet a monarchia elvével egészen ellenkezőnek találom. - Monarchát nép nélkül gondolni nem lehet; és hatalmas monarchát vagyonos nép nélkül hasonlólag nem. -

Akár a belső csend fenntartása, akár kül-ellenség elleni védelem forogjon szóban, akár a státus szükségei jőjjenek kérdésbe, mindenik esetben csak vagyonos nép segíthet. Következőleg vagyonos néptől a monarchának félni nem kell. Kettő van amitől ő retteghet: *vagyontalan nép*, és *oligarchia*. Amaz csendrontásra hajlandó, mert állapotja kínosan nyugtalanító, veszteni valója pedig nincs. Emez hatalmas és büszke; s igazgatni akarván, a monarcha jogait örömest magára ruházná által. XVI. Lajos királyi székét Páris vagyontalan népe dönté fel. Napoleon császári hatalmát a saint-germaini paloták birtokosai ásták alá. - S ezeken kivűl több példákat felhozni szükség-é? -

Ne menjünk ily messze. Ugy amint a királyi válasz áll, el van-e érve a cél, mit oly világosan tűzött ki magának? Tisztában lesz tehát már az adófundus? Bizonyosan nem! Hiszen ott áll még a 1-mae 40-mus; ott állanak a kénszerített cserék, a kibecsültetések, s több efélék: mind meg annyi búvózugok, miknek homályában a földesúri önkéj elrejtezhet; s belőle az adófundus mind zavarba hozására, mind fogyasztására célja szerint dolgozhat. Ha a kormány az adófundust teljes tisztaságába tenni kívánja; nincs más eszköz: csak az örökös megváltatás. Az adózónak megváltott tulajdona csak az, mit illethetetlen adófundusnak mondhatunk; s ha ez illethetetlenség a kormány előtt kívánatos, miért annak megtörténhetését akadályozni? -

Kérdem tovább: azáltal mit a királyi válasz elfogad s kíván, adatik-é az adózónak több, mint eddig kezeiben vala? Bízvást mondhatni: nem! S nem vagyunk-e látni kéntelenek, miképpen abból ami most keziben van, azon kilenc millió népszámhoz képest csekély három-négy millió forintnyi adót fizetni nem tudja! Minden törvényhatóság tele restanciákkal: s minden törvényhatóság kéntelen az adó mennyiségét, nem ritkán executiók által megvenni. Vajon meg nem történik-e, hogy a kiküldött adóhajtó eljön az adózónak ágyát elvenni, vagy hideg ősszel ajtaját leszaggatni? S midőn így a nyomorúltnak beteg gyermekei a földön fetrengnek; midőn az északi szél kunyhóján keresztűl-süvöltöz: akkor igenis a kétségbeesés elkeseredésével ragadja el háznépétől az utolsó darab kenyeret, hogy árával tartozását szállíthassa. - S ezen állapotban akarja-é a kormány a népet hagyatni? Nem akar-e neki szabadságot engedni, hogy minekutána országot és egyházat, megyét és urat, falút és előljárót, s az ég tudja még mit mindent fizetni tartozik, legalább az úri (terhei közt minden bizonnyal legnagyobb) tartozások alól kimenekedhessék; s ez által a hazában lassanként egy boldogabb, s fennmaradó terheit könnyen teljesíthető néposztály támadjon? S ezen ideában van-e legkevesebb is, ami a monarchia virágzását elő ne mozdítsa? -

Vagy talán az arisztokráciának elve az, mely a nép tulajdoni jusait ellenzi? Elhinném Tek. Rendek, ha a magyar arisztokrácia csak nehány igen kevés számú, s átaljában gazdag s hatalmas nemzetségekbűl állana: de a mi arisztokráciánk sokezer háznépet foglal magában; s e háznépeknek hasonlatlanúl nagyobb része szegénysége, míveletlensége miatt a néphez igen közel áll; s igen nagy szám jobbágytelkekre szorúlván, s az újan alkotott törvény által adózásra köteleztetvén, a néppel éppen öszvevegyűlt. Ily arisztokráciának elvei a nép tulajdoni jusával, mely az ő tagjainak egyik igen nagy részére is jótékonyan hat, nem ellenkezhetnek. Nép boldogságának csak az istentől s emberektől elátkozott oligarcha lehet irígye; s szerencse, hogy polgári alkotvanyunk oligarchiát nem ismér. Ott igen is, hol oligarchia virágzik, hatalmasan szokott az a néposztály vagyonossága ellen dolgozni. Mert jóbirtokú nép, mint fellebb érintém, hatalmassá teszi a monarchát; s e kettő közt az oligarchák törvény alá

szorítva, féketlen hatalmokat elvesztik. - Olyan országban nincs módjok a trónus körűl fellegcsoportként tolongani, hogy a trónus sugárai a néphez, és ennek tekintetei viszont a trónushoz el ne juthassanak. Ott nincs erejök veszélyes nepotizmust űzni, s az igazgatás minden ágait rokonokkal s kreatúrákkal megtölteni, hogy kény szerint uralkodjanak. Ott nem formálhatják magokat egyptusi szent kaszttá, melynek tagjai törvényen és igazságon gázolhassanak, s a hozzájok nem tartozókat letapodják. Ily oligarchiának elveivel a nép virágzásának előmozdítása hogy ellenkezik, azt igenis úgy hiszem; de ismét mondom: a magyar polgári alkotványban az oligarchia idegen.

Gondoljuk meg: nálunk az arisztokrácia tagjai legnagyobb részben falukon, az adózók közt elszórva laknak. - Már Tekintetes Rendek, egy pár százezernek kilenc millió közt csendességben élni: ez bizonyosan a milliók jóakaratától függ. Hogy e jóakaratot a kölcsönös bizodalom teremtheti: a csongrádi tisztelt követ igen jól jegyzé meg. De bizodalom, állandó nyíltszívű bizodalom, lehet-é oly emberek közt, kik úr és szolga viszonyában állanak egymáshoz? kik közűl, míg a kisebb rész kiváltságokkal s tulajdon javakkal bír, a nagyobb rész azon javakból magát kizártnak szemléli? Példákkal mutassam-é meg, hogy a szolga, valahányszor alkalom adatik, urával miként bánik? Nem szükség a világ történeteiben széjjeltekintenem, nem szükség a régi Rómában a Spartacus rabcsoportait, vagy a németországi paraszthadat, vagy a szent-domingói gyilkos jeleneteket felhozni. Hazánk történeteiben a példák borzasztóbbak, mint akárhol. Említem a Dózsa vérengző tetteit; tudják a Tek. Rendek a József császár alatti dolgokat Erdélyben; s ki az, ki még most is borzadva ne tekintene vissza a kolera évére, midőn némely megyékből a legrettenetesebb tettek híre az egész országot keresztűlrázá? Felszólítom a kormányt: ily esetekben mi a mód, mely által bennünket megoltalmazand? Talán hóhérpallos és kötél?! mik a bűnösök ellen fordíttatnak. Nyomorúlt eszközök! Mert ezek semmivé tehetnek ugyan egyes életet; de itt nem egyes emberekről van szó: itt a szó azon halhatatlan, hódíthatatlan szellemrül van, mely századok óta, most lánggal lobogva, majd hamu alatt emésztődve ég; s ezt nem zabolázza meg félelem, nem győzi le hatalom; ezt csak megszelidíteni lehet. Nem egyébbel pedig, csak oly közös érdekkel, mely a társaság tagjait egyformán kösse a hazához; s ez érdek csupán két szó; *szabadság* és *tulajdon*! -

Aztán csodálkozom én, hogy a kormány nem látszik érteni, mire már két század tapasztalása megtaníthatá vala, miképpen a nép oly fontos a státusban, mire rendkívüli figyelmet kell fordítani. Elmúltak az idők, mikor az arisztokrácia állott fegyverben, hol a trón mellett, hol a trón ellen, most kincstár és katona a népből jön ki. S nem tudjuk-e? hogy az adózó erővel ragadtatik szülői, hitvese és gyermekei karjaiból, hogy midőn hosszu évi katonaságban a polgári élet minden viszonyaiból kilépve élt, végre, legtöbb esetben táplálat nélkül, hazaeresztetik, s a tépett viszonyokat többé összekötni nem tudja: vagy tilalmas utakra kényszeríttetik, vagy házról-házra bujdos koldulni s a gazdag asztaláról lehullt morzsalék után kapdos! Ily helyzetben álló népre támaszkodni vajon bátorságos-e? S midőn ezt mondom: ellentállhatlanul tolakodik emlékezetembe a szemrehányás, mellyel a bérben fogadott író, Gusterman a magyar nemességet illeti: „Mert mi, úgymond, minden terhet a néppel viseltetünk, azzal ótalmaztatjuk a hazát; pedig annak hazája nincs, azt az országhoz s földéhez semmi érdek nem köti, mert tulajdont néki nem engedünk.” Ohajtanám bár ez az ember most is itt lehetne, s szemeivel nézné, füleivel hallgatná, mily kínos fájdalommal küzdünk mi a kormánnyal, mely azon tulajdont a népnek megadatni nem hagyja. Bizony kénytelen lenne elpirulni; bizony kénytelen lenne a kormány tanácsosihoz fordulva szemeikbe mondani, amit Napoleon egykori minisztere más alkalommal mondott volt: „Uraim! amit tesztek, több mint vétek és hiba!”

Azonban, T. Rendek, fájdalmas érzéseim közepette is bizonyos léleknyugalmat találok abban, hogy a nemességen fekvő százados szemrehányás terheit a kormány most saját magára fordítá; s e tett által felhatalmazva érzem magamat, kikiáltani: s ezen kiáltás elébb-utóbb az

egész hazán keresztül fog zengeni, ez a kiáltás előbb-utóbb 9 millió ember keblét fogja dobbanásba hozni; - mert íme 1834-ben a magyar nemzet törvényjavító országgyűlésén a magyar nemesség az adózó népnek tulajdonszerezhetésre valahára utat nyitni szándékozott, s az, ki ezen jótékony szándéknak ellene vetette magát, a *kormány* volt!

Igenis, T. Rendek! a kormány volt! Ami minket illet: mi a nép iránti kötelességhez e részben mindeddig hűvek valánk, s nincs egyéb hátra, hanem hogy annak teljesítésében továbbra is szent állhatatossággal maradjunk!

Pozsony, 1834. nov. 10.

BÚCSÚ AZ ORSZÁGOS RENDEKTŐL

Szatmár megyének két követei, kik honunkból együtt jövének az ország törvényhozásában résztvenni, most utólszor állunk itt a T. KK. és RR. szép koszorújában, egymás mellett. Elérkezett a búcsú pillantata, s e pillantatban kötelességünknek hittük a Tekintetes Karok és Rendek előtt még egyszer megszólamlani; s elmondani fájdalmunkat, hogy a haza választott fiainak köréből távoznunk kell; elmondani az okot, mely e távozást szükségessé tette. Mert oly helyről lépünk le, hol lehetségig megállani küzdés és szenvedés közt is kötelesség; oly karokból szakadunk ki, melyek a fáradságos pályán baráti részvéttel valának felénk kinyújtva; s ezeket tekintve, sem oly nemes barátság iránt hálátlanoknak, sem oly nagy kötelesség iránt hívteleneknek látszani nem akarunk.

Idejöttünkkor, T. RR., többek között két erős kívánat uralkodott lelkeinkben: emelkedést adni az adózó népnek, s a földbirtokot állandóbb és biztosb alapra helyhezni. Azt hivők, hogy e kettőt megtenni itt az utolsó idő, itt a legszebb alkalom, midőn törvényhozás útján, a fejedelem és nemzet közti békés tanácskozásban eszközölni lehet azt, amiért máshol vérpatakok folytak s ínség borított el egész országokat. E hit által vezérelve indúltunk el országgyűlési pályánkon; s e, részént útasításunk eredeti és pótló pontjaira, részint küldőink irásban kijelentett megelégedésökre támaszkodván, boldogságot leltünk abban, hogy saját meggyőződésünket küldőink ohajtásaikkal párosíthattuk.

Eljött az idő, s a kir. válasz az úrbérben megérkezett. Megyénk jónak látta az V. és VIII. cikkelyekre nézve a válasz mellé állani; s ezt oly egyetemi kitétellel adá tudtunkra, mely által a tőlünk két évig követett elv egyszerre eltöröltetik; s melynél fogva a szatmári követeknek ezentúl az elsőbbitől egészen ellenkező utat kell kezdeni. Mit valánk teendők? Engedni? Az szívünk győződésével meg nem fért. Nem engedni? Azt követi kötelességünk nem hagyta. Tehát folyamodánk küldőinkhez: szabadítanák fel régi elveinket: szabadítanák fel megkezdett pályánkat, melyen mi a haza szerencséjének eszközeit feltalálhatni reméltük. Nem tevék; s szabadságokban volt nem tenni. Mi eddigi pályánkon elhagyatva láttuk magunkat; mi nem ismertük ama másikat, mely most előnkbe szabatott; s inkább leszállottunk helyünkről, mintsem botlás és tévedés veszélyének tegyük ki magunkat előttünk isméretlen úton; s oly tudomány mellé álljunk, minek következésében az ország sebeit csak sokasodhatni hittük.

Szívünk mondja: nem tettünk rosszúl. Szívünk mondja: e tett által, megóván elveinket, küldőink ellen sem vétkeztünk. Most ők másokat választottak helyünkre; mi pedig megnyertük személyes szabadságunkat. Mi most otthon, vagy ahová sorsunk vezérlend, ismét vívhatunk elveinkért, törekedhetünk azoknak, törvény s társasági rend és önérzés által nem tilalmazott útakon, győzedelmet szerezni; igyekezhetünk azokat rokonérzelmű kebelekbe

általplántálni: - mert ha jók azok, s a haza virágzására megkívántatók, bizony rokon keblek nélkül szűkölködni nem fognak.

Távol vagyunk a büszkeségtől, magunkat csalhatatlanoknak gondolni. A velünk ellenkező véleményűektől sohasem kivántuk, hogy elveinknek hódoljanak: tőlük azt kérjük, bennünk csak a meggyőződés tisztaságát tekintsék. S ha szív és ajak egybe hangzik, egyenességünket bűnnek ne tartsák; s engedjék nékünk a vigasztalást: lelkünk üdvességét saját hitünk szerint kereshetni.

Jelszavaink valának: *haza és haladás*. Azok, kik a haladás helyett maradást akarnak, gondolják meg: miképpen a maradás szónak több jelentése van. Korszerinti haladás *épen maradást* hoz magával; *veszteg maradás* következése pedig senyvedés. Isten őrizze meg e nemzetet minden gonosztól; isten virassza fel e nemzetre a teljes felvirágzat szép napját! Oly kívánság, melyet a T. K.K. és RR. mindegyike együtt érez velünk. Elválunk, T. RR.; de vétségeinkért bocsánatot nem kérünk. Mint ember, nem bántottunk senkit, mint követ elveink mellett harcoltunk, s e harc a haza színe előtt folytatva célaiban szentebb vala, mint vétséggé válhasson.

De köszönetet mondunk részint tűrelemért, részint forró, hív barátságért. Ennek emlékezete fogja éltünk legvégső napjait is felderíteni.

Utolsó kérelmünk ez: tartsanak fenn a T. RR. számunkra egy kis helyet szíveikben, de csak addig, míg a hazának, a nemzetnek s az emberiségnek hívei lenni meg nem szűnünk.

Pozsony, 1835. febr. 9.

ORSZÁGGYŰLÉSI FELSZÓLALÁSOK

1

A Napló s az országgyűlési Ujság tárgyában

Szatmár vármegye 1-ső követje előterjesztette: hogy az előadott javallatokban nem találja fel küldői egész kívánságát, nem csak azt óhajtják küldői, hogy a Napló Könyvek kivonatjai jöjjenek ki az újságokban, hanem minden ami itt történik Ország Gyűlésén kivűl való tanácskozásokban is. A Napló Könyvben csak az jegyeztetik fel, amiről országos ülésben tanácskozunk: ami kerületi ülésekben történik, pedig ott fejtődnek ki az okok, a Napló Könyvben fel nem találtatik; egyedül a szabad Ujság közölheti ezt hazafi társainkkal, sokat mondunk kerületi ülésinkben, amit országos ülésben elhallgatunk. Azt hallottam az előlülőtől, hogy ha nyolc századok alatt Ujság nélkül fent állott ősi alkotmányunk, nincsen szükség ezentúl is az ujságra; ezt el nem esmérhetem. Vajon azért, hogy 1400 esztendeig nem volt könyvnyomtatás, és a világ nem omlott öszve, mondhatná-é most valaki, hogy ellehetünk könyv és nyomtatás nélkül? azon kérdésre, hogy haladtunk-é két esztendők lefolyta alatt annyit előre, hogy ilyen lépést tegyünk? csak azt felelem, hogy nem a pallérozódás szüli az Ujságot, hanem az Ujság levelek előmozdító eszközei a pallérozódásnak. Éppen mintha nékem azt mondaná valaki: te asztronómiát fogsz tanúlni, de instrumentumokat nem adok; vajon ezeknek megtagadása mellett megtanulhatnám-é tökélletesen az asztronómiát? úgy veszem észre, hogy itt csaknem egynek veszik az ujságirást, cenzurát. Az országos megbirálás nem cenzura, hanem egy megbiráló kiküldöttség. Midőn tehát ezt kivánom, a rendszeres munkába nem avatom magamat előre, sem a kormány jussaiba: csak arra való ez, hogy igaz legyen az előadás, és ne panaszolkodhassanak sok követek, mint eddig az ujságírók hamis előadásain.

(Pozsony, 1833. Boldogasszony hava [január] 10.
A KK. és RR. 4. ülésének hivatalos jegyzőkönyvéből.)

2

A kereskedési tárgyban

Szatmár vármegyének l-ső követje: Midőn arról van szó, hogy a kereskedési vagy törvényes munka nyerjen-é a felvételre nézve elsőbbséget, hogy az ország kivánsága vagy a kormány akaratja teljesítődjön-e? akkor arra kelletik figyelemmel lennünk, hogy a nemzet már e részben nemcsak utóbbi felirásában, de a jelenvalót meg előzött, több országgyűlésekben is kijelentette abbeli bővséges okokkal támogatott fájdalmát, hogy a kereskedést öszve szorító rendelések által a nemzeti bóldogságnak ebbeli kifejlődése akadályoztatik; mint meggyőződésénél, úgy utasításánál fogva tehát, ugyan azok lévén most is mint előbb a környülállások, továbbra is az utolsó felirásban kiszabott rend mellett állott, éspedig annál inkább, mivel ha a kormány a kereskedési tárgyat, amin a szólló nem kételkedik, felvétetni akarja, akkor kár a közkivánságnak teljesitését kevés időre is felfüggeszteni, egy lévén különben is a kormányra nézve, ez vagy amaz tárgy vétettessen fel elébb; ha pedig talán felvétetni nem kivánná, nem lehet az országnak rossz neven venni, ha annak felvételét előlegesen szorgalmaztatja, mire legnagyobb szüksége van; felszóllitá tehát ezeknél fogva a KK. és RR-et, hogy küldőinek ezen igazságos kivánságát hathatósan pártolják. - Többnyire mindent, ami a kormánytól jön tiszteletben tartván, a kegyelmes szó ellen nincs észrevétele, megvan mindennek a szokott cime, és a királyi válaszokat kegyelmesnek szoktuk nevezni, de mind e mellett az előlülővel abban meg nem egyezhet, hogy ez K. válasznak tartalmából a kölcsönös diaetális tractatust következtetni lehessen, mert midőn valami parancsolólag mondódik, tractátusnak természe-

tével ellenkezik, és éppen azért: mivel az ország gyűlési tractátusokban a parancsolatnak helye nem lehet, ezen kifejezésben való meg nem egyezését, küldői részéről a jegyzőkönyvbe beiktattatni kivánta.

(Pozsony, 1833. május 6.
A KK. és RR. 43. ülésének hivatalos jegyzőkönyvéből.)

3
A vallásügyi 4. izenet 7. §-ával kapcsolatban

Szatmár vármegyének 1-ső követje az előtte szóllott árvai követnek azt felelé, hogy éppen most vagyon arról szó, ha a mult országos ülésben tett inditványa el fog-e a többség által fogadtatni vagy nem; többnyire a dologra nézve azt állitotta, hogy országos tanácskozásainknak folyamatja többnyire szokásokon alapúl, s a dolog ezen helyheztetésénél fogva szoros kötelességünk felvigyázni, hogy csak a jó szokások fogadtassanak el, a káros uj szokások pedig mindjárt csírájokban megfojtassanak; neki a kérdéses elhalasztás és közbevetés mind új, mind káros szokásnak látszik; - különös figyelmet érdemel itten az inditványi igaz, mely az utasításokon alapúl, ezen utasításokban pedig, nemcsak azon küldők, kik otthon vagynak, de azok is, kik a más Táblánál a főrendek között foglalnak helyt, résztvesznek, nem lehet tehát semmi tekintetben ezen inditványi igazat korlátolni. Az országos gyülési előlűlőnek nagy nevét tiszteli, de azon esetben, ha a végrehajtó hatalom a törvényt átalhágja, sérelmünket azelőtt is kijelentjük, ezuttal tehát, hol igazságos aggodalmunk, az előlülőség tekintetéből hallgatnunk nem lehet. Melynél fogva a §-t úgy mint feltéve van meghagyatni kívánta.

(Pozsony, 1833. május 25.
A KK. és KR. 50. ülésének hivatalos jegyzőkönyvéből.)

4
A vallásügyi 5. izenet vitájából

Szatmár vármegyének 1-ső követje: el akarja ugyan hitetni az ungvári követ, hogy a protestáns felekezetnek semmi baja sincs, és hogy az nem szenved semmi nyomattatást a magyar hazában, de állitását megcáfolják azon egyes esetek, melyeket a kerületi ülésbe Neográd vármegyének követje felhozott, amelyek csak azért tétettek félre, mivel ezen általános uton azon számtalan sérelmek orvoslását remélleni célirányosabban lehetett; mindezen eseteket a szólló itt előszámlálni nem akarja, mert itt csak arról vagyon szó, hogy a főrendek e táblával mostanság mi állásba vannak? Azt kérdi tehát egyedül a szólló követ: ki az, aki a törvényt meg nem tartja, az-e aki szenved, vagy aki a reversalisokat, hathéti oktatást, s a többit a törvény ellenére behozta? a Karok és Rendek feleltek a Főrendek 2-dik üzenetére, mégpedig okokkal feleltek, de vajon ők miképp feleltek vissza? nemde átalányosan minden ok felhozása nélkül, megtagadóan, mindaddig tehát még a harmadik üzenet a Főrendek által meg nem cáfoltatik, az igazság ezen Tábláé. - A Főrendek 2-dik üzenetének újabbi felvételéről szó sem lehet, mert tulajdon okainkat önmagunknak reassummálnunk, s azokat megcáfolnunk, valamint nem lehet, úgy e tábla méltóságával meg nem egyezik. Hallotta mondani a szólló, hogy a második üzenetbe foglalt kivánságoktól el kelletik állni, mert azok nagy részbe megütköznek 1-ször az 1790: 26-dik cikkellyel, mely változhatatlan. 2-szor a catholica hit dogmáival. 3-szor a Horvátország municipális törvényeivel; az elsőt Bihar és Veszprém vármegyék követei kimerítvén, az eránt csak azon észrevételt teszi, hogy itt az 1790: 26-dik

cikkely változása nemcsak nem vétetik célba, sőt mivel ez megsértve lenni tapasztaltatik, és ezen cikkelynek megsértése által az 1790: 12 cikkely is veszedelmeztetik, az a közkívánság, hogy azon törvényen ejtett sérelem orvosoltasson. Többnyire visszás okoskodásnak állítja a szólló, hogy mivel a protestánsok a mondott törvénycikkelyre nézve világosítást kivánnak, azon törvény ellen mennek, azt elrontani kivánják, valamint az is visszás dolog, hogy azon 26-dik cikkelyt a főrendek csak ott tartják sarkalatosnak, ahol nekik tetszik, és igy vélekedések szerént lehet is, nem is változtatni. Mondatik 2-szor, hogy mivel kivánságaink a catholica hit dogmáival ellenkeznek, el nem fogadhatók; de hiszen az egész reformáció ellenkezik a catholica hit dogmáival, következik-e mégis, hogy a protestáns vallás ellen procedáljunk; minekutána tehát az 1790: 26-dik cikkely a békekötéseken, melyeknek sérthetetleneknek kelletik lenni sarkallik, ezen pedig az első üzenetbe foglalt kivánságok alapúlnak, azoktól elállani annál kevésbé lehet, minthogy azt a képviselői helyezet sem engedi meg. Végre 3-szor ami a Horvátország municipális törvényeit illeti: vélekedését a Veszprém vármegyei követ kifejtvén csak azt mondja: Boldog követ az, kinek utasítása, és meggyőződése egy úton jár! egyébaránt beszédjét azzal zárja bé, hogy az üzenet mellett áll mindaddig, mig ereiben egy csepp vér foly, mig el nem fut ajakiról a végső sohajtás.

(Pozsony, 1833. június 11.
A KK. és RR. 53. ülésének hivatalos jegyzőkönyvéből.)

5

A vallásügyi 6. izenet vitájából

Szatmár vármegyének az 1-ső követje: a KK. és RR.-et arra, ami a magyar nyelvre nézve, ezen ország gyülésének elején történt, visszaemlékeztetvén, hogy t. i. akkor is a fő RR. azt mondák: hogy a nyelv kiterjedésére nézve az 1830-ik országgyűlési törvényen túl menni nem lehet, amennyiben a főrendek ezuttal is a vallás tárgyában, hasonló okoskodással élnek, és a KK. és RR. kivánságaik teljesítését a fennálló törvény felhozásával hátráltatják, szükségesnek tartotta: hogy a Vas vármegyei követ által kihagyattatni kivánt argumentatio megmaradjon. Hogy az 1741: 8. t. cikkelyt országos tanácskozás alá venni nem lehet, megösmeri, mert ez a nemzet és fejedelem közt való alapos kötés, de nem lehet ugyanezt többi törvényeinkre alkalmaztatni, melyeket az idők és környűlmények kifejléséhez képest megváltoztatni a nemzetnek igaza van; másképp ellenkező esetre a fő RR. mindég schlendriánokkal fognak bennünket fére vetni; mind ezeknél fogva a neográdi követ módositása mellett az üzenetet úgy mint van, meghagyatni kivánta.

(Pozsony, 1833. július 4.
A KK. és RR. 56. ülésének hivatalos jegyzőkönyvéből.)

6

Urbárium: Az üres jobbágytelek és betelepítése ügyében

Szatmár vármegye 1. követje megjegyezte, hogy nagy tekintetű s fontos kérdés az elhagyott telkek kérdése, s bármiképp vélekedjék is valaki az adó rendszeréről, annyi csakugyan tagadhatatlan, hogy minden urbarialis jobbágytelek mivelésével a közterhek egy bizonyos részének viselése van egybeköttetve. A közteherbeni ezen részesülés annál súlyosabb, minél kevesebben osztoznak a teherviselésben, és ahány deserta van valamely vármegyében, annyi grádussal szaporodik a telkeken lakók terhe, mert azon adó, mely az elhagyott telek haszon-

vételéből fizettetik, a többiekre háromlik: szükség tehát, sőt kötelesség minden módon gátolni, hogy az elhagyott telkek száma ne szaporodjék; de hogyan gátolhatja ezt az illető törvényhatóság, ha tudomásához nem jut, s hogyan tudja meg, ha bé nem jelentetik? a földesúr bé nem jelenti, mert szereti kénnye szerint használni az elhagyott telket - a község, mely földesurával, s annak gazdatisztjeivel közvetetlen viszonyokban áll, sok tekintetbe subordinálva érzi magát, kell tehát egy független harmadiknak lenni, ki a béjelentést hivatalos kötelességének érezze, és valóban bizonyítja a tapasztalás, hogy amely desertát a szolgabíró fel nem jelent, az örökre feljelentetlen marad. A szolgabíró hivatalához tartozik a dicalis öszveírásokat megtenni, mely a vármegyében az adónak kerületenkénti felosztására kúlcsúl szolgál, hivatalához tartozik az adó igazságos kivetését kormányozni, és így hivatalához is tartozik, kivált az ingatlan vagyont, melytől adó fizettetik szakadatlanul evidenciába tartani. Nagy és terhes azon büntetés, melyet itt a feljelentést elmulató szolgabíróra szabatni javall a kerületi szerkeztetés, de nagy és terhes az elmulasztás következése is; s aki hivatalának főbbik pontját nem teljesíti, az hivatalára nem alkalmatos, aki pedig nem alkalmatos, az váljon meg hivatalától, ezt kívánja a közjónak minden mellékesnél főbb tekintete: a szólló követ tehát a kerületi szerkeztetésre adja szavazatját, az elölűlő úrnak a kegyetlenkedő földesúr eránt javallott módosítását is el nem fogadhatván. Nem úgy áll a dolog, hogy a földesúr kegyetlenkedése miatt elhagyott teleknek minden urbariális adózások nélküli használata az urnak tulajdoni jussát sértené, mert amint már a soproni követ megjegyezte, ez csak úgy, s azon esetben áll, ha senki sem találkozik, ki azon telket a szokott járandóságok mellett megszállaná; - fog pedig találkozni, mert hogy találkozzék, igyekezni fog egyrészről a földesúr, mivel járandóságainak egy része forog kérdésbe, más részről, ha olyas eset is adná elő magát, hogy a közönség, mint ezt némely követek mondották, valamely egyes embert önhaszonlesésből a telek megszállásától elrettenteni bátorkodnék, erről is illő provisiot tesz a kerületi javallat, midőn azt rendeli, hogy a megüresült telek a Helytartótanács által országszerte közhirré tétessék. Ha akad ember, aki a telket szokott praestatiok mellett megszállja, a törvény szigorú rendelése magában megszünik, mert az egyedűl azon időközről rendelkezik, mely alatt máskülönben sem az úr, sem a publikum nem venné hasznát a puszta teleknek. Hogy az úr ön vétke miatt nem veszi hasznát telkének, azt a publikum nem bánhatja, de bánnia kell, hogy miatta az illető közteher méltatlanúl másokra háromlik; midőn tehát rendelést tesz, hogy azon időközben a község viselje az ilyes telekkel járó közterheket, módot is kell nyújtania, hogy a község köteles legyen a telket mívelni, arra pedig, hogy az urbarialis praestatiok viselése mellett kelletlen is köteles legyen a telket mívelni, kötelezni nem lehet; meg kell tehát engedni, hogy ingyen mívelhesse a földesúr vesztesége nélkül: mert ő ezen időközben az elpusztúlt teleknek hasznát úgy sem venné, hacsak nem allodialisálja; márpedig a rendeknek ezen egész munkálatban vezérelvek vólt: hogy az adózó birtok a nemesi birtokkal öszve ne zavartassék: ezeknél fogva a szólló követ az előlűlő által javallott mindkét módosításnak ellene, s általjában a kerületi szerkeztetésre adja szavazatját.

(Pozsony, 1833. Szent Jakab hava [július] 24.
A KK. és RR. 68. ülésének hivatalos jegyzőkönyvéből.)

7

Urbárium: Az irtások visszavétele tárgyában

Szatmár vármegyének 1-ső követje: számtalanszor említtetett a tulajdon, sajátság és annak igazai. Igenis ezt sérteni nem lehet; azonban a tulajdonnak két oldala van, egy a dologra nézve való igaz, a más pedig a dologról való rendelkezhetés. Az elsőre nézve rendíthetetlenűl áll Magyarországba a tulajdon igaza, de a más oldala számtalan korlátok közé van szorítva: a

királyi fiscus örökösödése, az ősiség, a majoratusok és több effélék szintannyi megszorítása a valódi tulajdonnak, és méltán kérdheti a szólló a fennforgó tárgyra tekintve, nem szoríttatott-e meg a tulajdon, midőn a jobbágytelki birtokok, melyeket eleintén a földesúr önkényesen áltengedett, örök időkre a paraszt kezébe hagyattak? Midőn tehát a Zala vármegyei követnek ellene vettetett, hogy a tulajdont sérteni nem lehet, még áll az ugyan a teoriában, de nem fér öszve a tapasztalással. Továbbá azt sem lehet egyáltaljában állítani, hogy az ország gyűlése a tulajdonról nem rendelkezhet, mert csak akkor állana, ha a törvényhozó test a nemzettől mintegy elkülönözve annak uralkodójának tekéntetne: azonban nem úgy van; az ország gyűlése nem uralkodója, de képét viselője a nemzetnek, annak tagjai nem önn akaratjokat, de a nemzet akaratját jelentik ki, midőn tehát ők határoznak, szorosan véve, magok a küldők, magok a tulajdonosok határoznak, kik bizonyosan önn tulajdonokról rendelkezhetnek, csak akarat légyen a rendelkezésre. Ami az annyiszor említett egyoldalú áldozatot illeti, erre mind az előlűlő, mind a Sopron vármegyei követ bőven megfeleltek. Az szólló részéről azt tartja, hogy bő módja lesz az egyarányatlanságot kipótolni, különösen Szatmár vármegye akarja a pusztákat népekkel megszállíttatni. Ha a remanentialis földek továbbá örökre a jobbágyságnak által adódnak, az Alföld is hozzá adandja az áldozathoz maga nem csekély részét. Nem veszteségről, nem áldozatokról van itt a szó, de az önhaszon, a nép jobbléte és a közbátorság megerősítése forog kérdésbe; meg kell előre fontolni, mi lesz a következés ha annyi népség, ha a Pozsony vármegyei követ által említett 15,000 ember, atyáik által mívelt földjeikből kiüttetve a vándor pálcához nyúl; nemde nem ötlenek-e akarat ellen is emlékezetben a francia hugenották és azon scenák, melyeket Pozsony vármegye követje oly elevenen festett? De a török futás következései is, midőn t. i. a Sopron vármegyei követ előadása szerént az alföldi nép a Felföldet erő hatalommal meglepte. Az igazság ugyan mindenkor és minden tekéntetben egy, és nem teként arra, hányat tesz boldogtalanná, de az egészre nézve annak szigorú nyomdokát mindenkor követni nem lehet; különösen a Vas vármegye követje által felhozott esetben méltán tevődik a kérdés, lehet-e irtvány helyekre szállított coloniát helyéből kimozdítani, sőt tovább menve, lehet-e a Felföldön legalább 200,000 embert háborgatni? mit csinál az ország vélek? ki veszi eszközlésbe az ellenek hozandó rendszabásokat? A szólló legalább magára nem vállalná. Más, ahol az irtványok kirekesztőleg a népség élelmét nem teszik. Ily esetekben lehet és kell az igazság szavára is hallgatni, de nem minden korlát nélkül. A régibb időkre zavar és bizonytalanság megtétele nélkül visszamenni nem lehet, határidőül tehát közelebbi szakaszt kell felállítani, és egyszersmind meghatározni, mi az irtás, hogy tétetett az. Az 1764 és 1790-dik esztendők, minthogy az emberi emlékezetet sokkal túlhaladják, igen régiek. Ki határozhatja meg, hogy a kérdés alá vett föld irtás-e vagy nem? vagy ha az engedelemmel, vagy engedelem nélkül történt-e az irtás? Ennélfogva tehát a Somogy vármegyei követtel kezet fogva szavazik az 1807 esztendőre, azon hozzáadással, hogy a visszaváltás módjáról úgy is a következő § szólll.

(Pozsony, 1833. Kisasszony hava [augusztus] 1.
A KK. és RR. 75. ülésének hivatalos jegyzőkönyvéből.)

8
Urbárium: a jobbágy bormérésével kapcsolatban

Szatmár vármegye 1-ső követje: annyiszor említtetett és annyi okokkal támogattatott a tulajdon igaza. Ha ez áll a föld birtokára, a korcsmáltatás jussára és egyebekre nézve, aminthogy állani is kell, ki tagadhatja, hogy a parasztnak is véres verejtékkel szerzett pénze teljes tulajdona. Márpedig, kérdi a szólló, ha a szegény adózónak idegen bort béhozni nem szabad, de kéntelen pénzt földesura boráért adni, és így az uraság erszényébe visszafizetni,

vajon pénzét is lehet-e tulajdonának tartani? A föld tulajdonából a paraszt egészen ki van zárva, mert az az úré, nem marad tehát egyéb, amit mint tulajdont megszerezhet, mint a pénz, következésképpen az azzal való tökélletes szabad élést egész kiterjedésében meg kell adni a parasztnak. Melynél fogva, hogy annak sorsa az egyiptomi rabszolgaságnál rosszabbá ne váljon, a barsi, soproni és több követekkel kezet fogva a teljes szabad bévitelre szavazik.

(Pozsony, 1833. Kisasszony hava [augusztus] 6.
A KK. és RR. 79. ülésének hivatalos jegyzőkönyvéből.)

9

Urbárium: a jobbágy pálinkafőzése körül

Szatmár vármegye 1. követje: sem az országos küldöttség szerkeztetéséhez, sem pedig a kerületi javallathoz nem állhat, mert mind a kettőből mind a krumpli, mind a gabona kimaradt. A krumplira nézve Sopron vármegye követjével tökélletesen egy értelmet tartván; ami a gabonát illeti, azokon felyül, melyeket Bars vármegye követje emlegetett, még több meggyőző okok is vannak. Ugyanis az urbárium béhozatala ólta sem tilalmaztatott a gabona kiégetés. Példája ennek, amint éppen most hallotta, Bars vármegye, de Szatmár is, hol a zsidóság nagyobbára abból él, és nagyszámú marhát és sertvést hizlal eképpen. Ezerszer mondatott, hogy a jobbágy állapotját rosszabb helyre helyheztetni nem lehet, de vajon nem eszközöltetne-e ez, ha ezen élete módjától megfosztatna? Figyelmet érdemel tovább Bars vármegye követje előadása, hogy bő időben sok helyett keletje sincs a gabonának, és ez valóban tagadhatatlan is; mert számtalanszor másként túl sem lehet adni a gabonán, ha csak ki nem égettetik. Igaz ugyan, hogy a kiégetést maga a földesúr is gyakoroltathatja; azonban ott, ahol fa nincs, reá szorúl a parasztságra, ha tehát ez a kiégetéstől eltiltatik, a birtokos is kárát vallja. De kérdi a szólló azt is, mi igazzal tiltathatik el a paraszt, hogy gabonájával kényje szerént ne élhessen? minő királyi adomány, minő igaz vagy törvény adott a birtokosnak monopoliumot a manufacturákra nézve? nemde nem lehetne-e oly igazzal eltiltani a parasztot, hogy szőllőjéből bort ne szűrjön, mint attól, hogy gabonáját pálinkának ki ne égesse? a legfontosabb ellenok bizonyosan az, hogy védni kell az országot az éhség súlyai ellen, erre azonban a törvény tilalma nem szükséges; mert az éhség eseteiben mind a törvényhatóságoknak, mind a kormánynak hatalmába van az ideigi eltiltás, és azt akkor nemcsak a parasztra szorítani, de a földesurakra is kiterjeszteni kell, amit már Szatmár vármegye is cselekedett. A mondottakon kivűl még a kazánokra és a pálinka bévitelére nézve is hozzájárúl a szólló Sopron vármegye követje javallatához.

(Pozsony, 1833. Kisasszony hava [augusztus] 6.
A KK. és RR. 79. ülésének hivatalos jegyzőkönyvéből.)

10

Urbárium: a legelő elosztása tárgyában

Szatmár vármegye 1-ső követje: a KK. és RR. már sok esetekről hoztak törvényt, éspedig, oly törvényt, melynek ösvényén a bíró biztosan eligazodhat. De a jelen §-ban annyi a feltett lehetőség, kivétel, és rekeszték, hogy a törvény célja csak ott nem akadályoztatik, ahol a felek nem akarják. A sok és elegendő legelő sorsa elhatároztatott és a kiszabott ösvényen tehet a bíró igazságot; a kevés vagy éppen nem lévő legelő esetéről semmi valódi rendszabás nem

tétetik. A javallott egyesség magában minden esetre elégtelen mód. Ha a földesúr akar, egyez, ha nem akar, nem egyez. Kérdés tehát, mi történjen akkor? Hol a regula, melyet a bíró kövessen? Nem is marad egyéb hátra, mint az, hogy vagy a paraszt továbbá is a visszaélések súlya alatt nyögjön, vagy pedig földesura akaratjához hozzájáruljon. Kell tehát a bírónak rendszabást és utasítást minden esetre adni. A szólló értelme szerént a kevés és csekély legelőt is vagy lehet elkülönözni, vagy éppen nem. Ha csakugyan lehet, minden esetre eszközlésbe kell venni. Ha pedig éppen nem lehet: akkor ismét az a kérdés, van-e, lehet-e a commassatiónak helye? Ha van, akkor történjen meg a commassatió és annak következésébe a jobbágyi telkek elkülönözése, oly hozzátétellel, hogy a földesúr is, a jobbágy is a magáén legeltessen. Ha végre a commassatió sem történne meg, vagy nem is történhet, azon esetre határoztasson meg a trencsényi követ értelmében a marhák száma; arra mindazonáltal figyelmezve, hogy jobbágyság sorsára különös figyelem fordíttasson.

(Pozsony, 1833. augusztus 10-én.
A KK. és RR. 83. ülésének hiteles jegyzőkönyvéből.)

11
Urbárium: a jobbágy fahasználata tárgyában

Szatmár vármegye 1-ső követje így szóllott: Abból, hogy nem mindenütt van erdő, az következik-e, hogy ahol van, ott sem kell adni fát? így bizonyára, aminthogy vannak helyek, ahol *exiguum* vagy *nullum pascuum*, az következett volna, hogy Békés, Csongrád se adjon semmit, nem pedig, hogy többet. Eddig ott, hol ki van téve a faizás jusa, nevezetesen Szatmárban is ususába volt a jobbágy, hogy kereskedésre is vágott fát, de mivel így minden rend nélkűl vágta a fát, és ezáltal romlott az erdő, az ország szorítólag lépett közbe törvény által, de azáltal annyira, mint ezen redactió által, megszorítva nem volt, és azért nem is fog soha arra reá állani, hogy mivel a jobbágy századoktól olta élt, most azt tőle elvegyük - és most midőn sokat, midőn mindent vár, azt is elveszítse, amije van; ezt tehát tagadhatatlan igazságnak tartván, nem akart a földesúri proprietás ideájának fejtegetésébe menni, ámbátor annak oly széles értelmét, mint amilyenben azt itt gyakran hallja vétetni, diplomatice megmutatni felette nehéz lenne - csak az itt a kérdés, hogy a megszállások micsoda feltételek alatt eszközöltettek; ezen feltételek természetéből következik, hogy az Alföldön oly bizodalommal telepedett meg a nép, hogy búza termő földje lesz elegendő - a posványos helyeken, hogy legalább néhány kéve nádja lesz - az erdős helyeken meg csupán a fában bizakodott, melyből szenet égethet, gerendát faraghat s több efféléket; - ettől tehát a népet megfosztani annyit tesz, mint egyszersmind a megszállás feltételeit lerontani - ennél fogva magát elhatározottan a redactió ellen nyilatkoztatván ki - a módra nézve legjobbnak vélte Somogy vármegye 2-dik követje javallatját, hogy t. i. vágódjon ki az erdőből a jobbágyok része; nem áll az, amit sokaktól hallott, hogy így elpusztulnak az erdők, mert a törvényhatóságok vigyázhatnak arra, hogy a jobbágyok az erdőbeli rend szerint használják az erdőt, ha pedig ez a többség által el nem fogadódna, akkor elfogadja azon javallatot is, hogy bizonyos ölfa adódjon minden telekre, de ebben az esetben a megyék határozhassák el, melyik helységben hány öl fa adódjon egy telekre, mert hogy itt a szekér számot elhatározni nem lehet, azt már csak az is mutatja, hogy Vas négy öl, Bihar 24 szekér fát ajánl.

(Pozsony, 1833. augusztus 12.
A KK. és RR. 34. ülésének hivatalos jegyzőkönyvéből.)

12

Urbárium: válasz Szabolcs megye követének a boltnyitás joga körül (s az arisztokrácia jogairól)

Szatmár vármegye 1. követje kijelentette: hogy Zemplén vármegye követjének már az előbb megfelelt, s azon ismeretes maxima szerént: „optimus interpres verborum quisque suorum" soha el nem fogja ismérni, hogy a nevezett követnek jussa legyen, azt amit a szólló mondott, jobban tudni, mint ő maga. Egyébaránt a Szabolcs vármegyei követ azt kérdvén a szólló követtől, ha nem arisztokraták küldötték-e a szóllót képviselőjöknek? igenis megvallja, hogy őtet egy privilegiált néposztály, s ha úgy tetszik nevezni, arisztokraták küldötték, de dicsekedve mondja ki, oly arisztokraták, kik mélyen érzik, hogy midőn törvényhozói jussaiknál fogva a nép viszonyairól és terheiről való rendelkezést is magoknak tulajdonították: ugyanakkor azon szent kötelességet vették magokra, hogy a népnek ne mint urai, legalább ne csak mint urai, de mint pártfogói és védelmezői lépjenek fel. Oly arisztokraták, kik, mint előbb is mondá, minden monopóliumokat, s kirekesztő jussokat, amennyire idő és hely engedni fogják, a polgári társaságból száműzni kivánnak. Oly arisztokraták, kik utasításaik számos helyein az adózó néposztály felemelésének eszközlését a szóllónak s követtársának meghagyták. Ily küldők követe lévén, nem fog a Szabolcs vármegye követe csudálkozni sem azokon, amiket ma kinyilatkoztatott, sem azokon, amiket, ha isten engedi, még azután is számtalanszor kinyilatkoztatni fog. Amit midőn a szólló követ kijelentene, emlékezteti a Szabolcs vármegyei követet, miképpen minden arisztokrácia a világon teheti magát vagy tiszteletre, vagy átokra méltóvá: tiszteletre, ha a nép boldogságát saját hasznainak s kinézéseinek alá nem rendeli; átokra, ha saját hasznainak s kinézéseinek a nép boldogságát feláldozza. Ezen tiszteletet megnyerni, ezen átkot magunktól messze távoztatni, úgy hiszi és reményli a szólló, hogy a szabolcsi követnek, a szóllónak, s mindnyájoknak, valamint elengedhetetlen tartozások, úgy legforróbb óhajtások és igyekezetek lenni meg nem szűn.

(Pozsony, 1833. augusztus 17.
A KK. és RR. 88. ülésének hivatalos jegyzőkönyvéből.)

13

Urbárium: az úrbéri perek fellebbezéséről

Szatmár vármegye 1-ső követje: annyi sok vitatások után, melyek e tárgyban már előfordultak, úgy szóllani, hogy a figyelmet megérdemelje, felette nehéz; nem is azért szóll tehát, hogy figyelmet gerjesszen; hanem inkább azért, mert kötelessége; de midőn ezt teljesíteni törekszik, bátorkodik egyszersmind nézeteinek okait is előterjeszteni: - Midőn arról van szó: a Curia-é vagy a Helytartótanács legyen az úrbéri perekben fő vizsgáló bíró; igen természetes azt kérdezni: vajon az urbéri perek polgári tárgyak-é? ennek biztos és helyes megfejtésére vegyük fel, miképpen volt eddig az urbéri perek folyamatja? az urbéri perek az Uriszéken kezdődtek, mely egy neme a legalsó törvényszékeknek, ott polgári dolgok sohasem folyhattak, az uriszékről mentek a törvényszékre, mely szinte nem polgári szék; ezen két tekéntet eléggé mutatja, hogy az urbéri perek nem polgári tárgyak, mert ha az urbéri perek kirekesztőleg polgári tárgyak volnának, vagy azokat az uri széken nem kelletett volna kezdeni, vagy pedig a vármegyére vitetvén politice kelletett volna a köz gyülésen pertractálni; márpedig gondolatban sem volt, hogy politikus útra eresztessenek, és legfeljebb is a szolgabiró által intetett meg a földesur, hogy uri széket tartson; de maga a per mindenkor a törvény útján intéztetett el; politikus tekéntetbe tehát az urbéri perek sohasem vétettek, hanem a törvény útján valók voltak; már kérdés, vajon megegyezik-é a constitutióval, hogy a törvényes útból

kivétetvén, a politikus útra vitessenek által; a végrehajtó hatalom főbb meg vizsgálása alá menjenek; ezt a szólló nem látja a constitutióval megegyezőnek; de vizsgáljuk már meg, mi az oka, hogy eddig az urbéri perek bővebb megvizsgálás végett a Helytartótanácshoz vitettek? 1764 esztendőtől ország gyülése nem lévén, a kormány commissio utján hozta be az urbáriumot, eszerint, miután az urbárium nem a constitutió útján hozatott be, természetes, hogy a kormány az abból eredhető perek megvizsgálását, és elitélését tulajdon maga hatalma alá vette, de miután most az urbér kiemeltetik a provisorius statusból, szükséges, hogy a rendkivüli tettből következett útról a rendes útra hozasson, nem is látja, hogy a két perlekedő fél közé a végrehajtó hatalom miért ereszkedjen? a királyi szék e világon ugyan mindenütt birói szék, de mivel a birói szék a végrehajtó hatalommal meg nem fér, általtétettek a perek a törvényszékekre; minekutána 1790: 12-dik cikkelyben kimondotta a kormány, hogy a törvényes bíróság itéleteit sem önnön, sem más akármely politicum dicasterium megvizsgálása alá venni nem fogja; miután kimondotta azt is, hogy a végrehajtó hatalmat csak a törvény értelmében fogja gyakorolni, kérdi a szólló, lehet-é az ily fontos tárgyat a végrehajtó hatalom körében hagyni? Nincs, nem is lehet biztosság, csak a törvény által szentelt biróban; mert az alsó bíróság alatta van a felsőbbnek, ez ismét alatt van a törvényeknek; de vajon a végrehajtó hatalom kinek lesz alája vetve? - senkinek; azt tartja a szólló, hogy nincs, nem is lehet bátorságos út a perlekedő felekre nézve, csak a törvényes út, mert amit a biró kimond, vagy terhes, vagy nem; ha terhes, ha a biró valamely féllel igazságtalanul bán, mód van benne, hogy a sérelmet orvosolhassa; de mit tehet, ha vele a végrehajtó hatalom igazságtalanul bán? - lehet ugyan repraesentálni, vagy gravament formálni, de kérdi: miképp lehet bizakodni ezen két útban is, midőn látjuk, hogy háromszáz esztendős sérelmink is orvosolatlan vagynak? a szólló tehát a törvény alatt álló biróban nagyobb biztosságot helyheztetvén a kerületi javallatra szavaz.

(Pozsony, 1833. október 31.
A KK. és RR. 133. ülésének hivatalos jegyzőkönyvéből.)

UTASÍTÁSOK A KÖVETEKNEK ÉS ORSZÁGGYŰLÉSI KÖVETJELENTÉSEK

1

Az 1832. nov. 6-iki közgyűlésen meghatározott
Utasítások az országgyűlési követek részére

1832-ik Esztendőbe November 6-ik Napján N. Károly M. Városában az Ország Gyűlésre közakarattal elválasztott Követ Urak részére kidolgoztatni rendelt Utasítás elkészítésére ki nevezett küldöttség mind az előbbeni Ország gyűlési Utasítások, mind pedig az 1790-91 eszt. 67 és 1827: 8. Cikkelyek értelmében kidolgozott Rendszeres Munkáknak nyomán a következendőkbe terjeszti elő általa készült Utasítását.

Ő Felsége Koronás jó Királyunknak folyó Esztendő október Hólnap 24-ik Napjáról a 12 393/1493d. szám alatt Birodalmi Bécs Fő Városából kőlt azon legkegyelmesebb Kir. meghívó Levele, melly által a jövő December 16-d. napjára szabad Kir. Posony Városába rendelt Ország Gyűlés határnapját kegyelmesen hírül adni méltóztatott; noha az Ország Rendje forró óhajtásaik szerént azt Budára általtétetni reménlették, alázatos Jobbágyi tisztelettel felolvastatott; - Melly Kir. meghívó Levél ujabbi atyáskodó kegyelme nyilvánosságos kinyilatkoztatása mellett, az 1790-91 és 1827: 8. Cikkelyek értelmébe kidolgoztatni sürgetett Rendszeres Munkáknak óhajtott megvizsgálása lévén hírül adott tárgya ezeknek folytába az elválasztott Követeknek a következendő utasítások adatnak ki.

Előre bocsátván, hogy felérkezésekkel Ő Cs. Kir. Főhercegségének, Országunk kedvelt Nádorának és Hazánk több Nádorjainak a köteles szokott tisztelkedést megtegyék és hathatós pártfogásokba hazánk közügyét, különösen pedig megyénk dolgait ajánlani el ne mulasszák.

1-ör is minden a Rendszeres Munkákra készült ezen megye közgyülései által helyben hagyott észrevételek a megye pecsétje alatt megerősítve kiadatnak, azon óvással, hogy ha azokon, mint a közelgető Ország-Gyűlés egyedül kinyilatkoztatott tárgyain kivül a Királyi Propositiókból más tanácskozást szükségképpen megkívánó dolgok adódnának elő, azon esetbe tüstént a Megyét, pótoló utasitás végett tudósítsák.

2-or. Ő Cs. Kir. Főhercegsége az ország Nádorának közbevetése által egy az Ország Gyűlési dolgokat, fontosabb beszédeket, vítatásokat híven előadó újság intézetet az Ország Gyűlés felvigyázása alatt, úgy hogy abból az országra semmi rossz következés ne háromoljék, az oknál fogva is törekedjenek fel állítatni, minthogy a mult Ország Gyűlésein előfordult tárgyak az illető Ujságok által igen későn, és nagyon soványon adattak elő.

3-or. A Rendszeres Munkák megvizsgáltatása lévén a hirül adott Ország Gyűlésnek kiváltképpen való tárgya ezen Megye óhajtásához képest legelsőbben is a Törvény Osztálybeli munkálatot Juridicum operatum egész kiterjedésébe; azután mindjárt az Urbáriumot ezek elvégeztetvén a Biztossági, Zászlóalji, Nevelési, Kereskedésbeli, Bányászi és Egyházi Tárgyakat illető és legutoljára a Publico Politicumot igyekezzenek felvétetni.

4-szer. Minthogy az 1715, 8-ik törvénycikkely értelmébe az adómennyiség meghatároztatása egyik Ország Gyűlésétől a másikig áll s következőleg az Adó Tárgya e következő Dietára is szükségesképpen előfordult, Követ Urak oda törekedjenek hogy az ujjonnan ajánlandó közadó mennyisége az ország Rendjeivel egyetértve az adózó népnek állapotjához és a kitudandó szükségnek mennyiségéhez képest mérsékelve igértessék meg. Ezen célból a közadónak igazságos aránnyal lejendő kivetése tekintetéből a Nádor Ispányi portáknak megigazittatások sürgettessék.

5-ször. A só árának az Igazgató Kormány Szék által az 1791: 20, 1792: 14 és 1802: 3 törvénycikkelyek ellenére lett felemeltetése mind az Emberi nem egészségére mind pedig a marháknak leginkább annak ára felemeltetésétől fogva tapasztalt veszéllyére nézve mely káros légyen, az már a fentebb évi Ország Gyűlésekben gravámenbe tétetett, s most Követ

Urak ujjolag oda utasíttatnak, hogy e tárgyba közbejött rendkivül való sérelmeket az Ország rendeivel együtt férfiasan orvosoltatni meg ne szünjenek. Elesmeri ugyan a megye ezennel is, hogy a só jövedelme a Korona tulajdonai közzé tartozik, de tudja azt is, hogy annak ára egyedül az Ország gyűlésen a Haza Rendjei megegyezésekkel emelkedhetik feljebb, s ugyan azért az Ország a béli jussainak a többször hozott Törvények értelme szerint vissza állíttatása sürgettessék. Egyszersmind az 1791: 20 törvénycikkelybe találtató azon záradék; *ne alias nisi extrema urgentes circumstantia etcet.* mint sok vissza élésekre okot adhatott eltöröltetni eszközöltessék.

6-szor, Kraszna Közép Szolnok vármegyék és Zarán vármegye egy részének úgy Kővár vidékének, mint Magyar Ország valóságos részének már több Ország Gyűléseken sürgetett vissza csatoltatások ez úttal is újabban sürgettessék. Minthogy különben is már az adóra nézve az anyaországhoz köttetve lévén, szükséges hogy az igazgatás minden ágaira nézve azzal egyenlővé tétessenek. -

Mivel pedig Magyar Országnak Erdély Országgal lejendő egybe kapcsoltatása már az 1790-iki Ország Gyűlésen mind a Magyar mind az Erdély Országi Rendek által kivántatott; Erdélynek pedig a Magyar Koronához hozzátartozását nem csak a Mohácsi szerencsétlen Napot megelőző idők történetei; de a Bátori Istvánnal 1571. és Bátori Zsigmonddal 1595. Esztendőbe kötött egyességek, s az 1741: 18 és 1792: 11. törvénycikkelyek kétségen kivül valóvá tennék, annálfogva az ország Rendeivel kezetfogva törekedjenek a Követek egész Erdély Országnak Magyar Hazánkhoz leendő kapcsoltatását eszközleni.

7-szer. A Névetlen vádlók eránt hozott 1805 Esztendei 5-dik törvénycikkely bővebben megmagyaráztatni és a maga erejébe tétetni már a múlt Ország Gyűlési utasításokban is említve vala, most ez úttal az környűlállásosabban kiterjeszteni, és a maga hathatós erejébe helyeztetődni eszközöltessen.

8-szor. Némely vármegyék közhatározásainak kinyomtatások mivel az illető Könyv Vizsgálói hivatal által a kinyomtatás megengedése nem eszközöltetett a sajtó alól eltiltatván, ezen megye által is kinyomtatni határozott legközelebbi Diétai Követek jelentések a megye kihallgatásán kivül a sajtó alól elfoglaltatván. E két rendbéli eset, itt mint sérelem feljegyeztetik és a Törvényhatóságokra nézve jövendőre e béli nyilvános jussunknak a Királyi H. Tanács által is lett elismertetése után az eféle esetekbe a nyomtatás szabadsága felállíttani eszközöltessen.

9-szer. A Görög szertartásos Innepeknek minthogy az évbéli különbség a megyei gazdagságnak káros hátramaradást okoz a római Katolikus innepekkel egy napra leéndő általtétettetéseket újabban is eszközöljék. Ohajtani lehetne ha a nyári legszorosabb munkák ideje alatt esni szokott római katolikus innepek az ország által eszközléndő közönséges Egyházi Gyülekezet határozásával a téli hónapokra által tétetődnének.

10-szer. Az 1791: 26 törvénycikkely a hazafiak egyenlő jussait és a lélek szabadságát a vallás dolgaiba meghatározván azomban minthogy ezen törvénycikkely némely egyes esetekbe sokféle értelemre huzattatik, a többé fére nem magyarázható szavakkal módosíttatni eszközöltessen. Ennek folytába azon törvény, mely az Evangelicumokat Horvátországból ki tiltatni rendeli, mint már az idő lelkéhez nem alkalmaztatható végképpen eltöröltetni sürgettessen. - Megjegyeztetvén az is, hogy a vegyes házasságokból származandó gyerekekre nézve a vallás dolgába mindenkor a nemet kövesse. - A törvényeken egyáltaljába alapulván a romano Katolikusok részére parancsolt 6 héti hitbéli oktatása kölcsönös igasság azt kívánja, hogy hasonlóul ezen hitbeli oktatás mindazok részére is, akik valamely keresztény vallásból a rno katolika vallásra által menni szándékoznak, egy ily törvény által állapittasson meg, és kiállván a meghatározott oktatást, az átalmenni szándékozók a megyei törvényhatóságnak légyen

hatalmába az által menetelt azonnal megengedni. - Ezúttal minden keresztény vallásnak az országba leendő bévétettetése sikeresen eszközöltessen.

11-szer. Szathmár város birtokába levő hegyi lakosoknak úgy Kitz Bánya helységének a megyei törvény hatóság alá leendő vitettetések a 3-ik és 21-ik: 1537 és 1742: 35 törv. cikkelyek rendelésénél fogva valahára határoztasson meg. Az 1-őre erős okul szolgálván, hogy fekvő birtokának nagyobb része, amint az a határjáró perből világos, ezen megyebeli Oroszfalu helység határán, Kitz Bányáé pedig egészen a megye kebelébe helyheztetődik és egyedül csak mint földesúri különös birtokok tartoznak hozzájok. Kitz Bányára nézve megjegyeztetvén, hogy ámbár az ez eránt való keresetétől a Megye 1764-ik esztendei országgyűlésén s Szepesi Kamara szabadságot engedő levelénél fogva elmozdíttatott és későbbre is e béli sérelme az országgyűlési Gravámenekből kihuzattatott, mivel azomba kivánatja néhai Betlen Gábor Fejedelem adománnyán, melyet annakutánna 6-ik Károly és Mária Therezia magyar királyok is megerősítettek, épül, és ezen megerősítő levelekbe Kitz Bánya Helysége, mely később elpusztulván, a Szepesi Kamara levele által Felső Bányának által adatott, Szatmár vármegye kebelébe fekvő helységnek említtetik, mint ezen megye által meg is rovatott, és csak a mult század elein annak birtokából kiesett helység a megye törvényhatósága alá rekeszteni sürgettessen.

12-szer. Tarpa Városának az országos küldöttség által ezen megye kihallgattatásán kivül lett elítéltetése és elfoglalása útján nemes Bereg vármegyéhez kapcsoltatása orvoslás végett már a mult ország gyűlése eleibe fontos okoknál fogva terjesztetvén és azon alkalommal ezen sérelem az országos sérelmek közé tartozónak lenni elismertetvén, annak valóságos orvosoltatását az azon tárgyat illető irományokból merítendő okokkal támogatva hathatósan egy oly országos küldöttség kinevezésével eszközöljék. Jövendőre pedig törvény által más megyék követeikkel egyet értve állapíttassák meg, hogy az illyes országos küldöttségek határozásai mindenkor a szokott végrehajtás előtt helybe hagyás végett az ország rendjei eleibe terjesztessenek.

13-or. Galicia és Lodomériának mint a Magyar Koronához tartozó részeknek az anyaországhoz leendő csatoltatások már a mult Dietán mint postulatum említtetvén, az most is újjíttasson meg. - A Lengyel Nemzetnek mint törvényes polgári alkotmánnyal most már nem birónak helyre állíttása már a mult évi Országos Sérelmek közzé bé levén írva, eránta a királyi válasz sürgettessen.

14-szer. Kebelbéli N. Bánya Várossából a pénzverő intézet elvitetése, mint Országos Sérelem orvosoltatni eszközöltessen.

15-ször. Az 1830-ik esztendei Ország Gyűlésén a Katonai Ujjoncok megajánlása alkalmával a Napló Könyv 158 lapján olvasható kitétel ellenére mintha ezen megye a hadpótlásnak principiumját egyik követje előadása szerént elesmerte volna, a mult esztendei jannuárius 24-ik napján tartott közgyűlésben a megye Rendjei által tett óvások e jelen időre rendelt Ország Gyűlésének Napló Könyvébe Követ Urak által bététetni sürgettessenek.

16-or. Az 1741-31 törvénycikkely a Sebes Posták útján küldendő hivatalos levelekre nézve is világosan terjesztessen ki.

17-szer. Pest vármegye által felállíttatni célzásba vett Nemzeti Leánynevelő Intézet, amidőn a nevelés tárgyát illető munkálat előfordul, vagy a nevezett megye által az Ország Gyűlésen megemlíttetik, elősegéltetni eszközöltessen.

18-or. A Jankovich Gyűjteményének megszerzésére a Magyar Tudós Társaság és a Ludovicia Fundussainak szaporítására más vármegyebéli követek ajánlásai után, Követ Urak is mérséklett ajánlásokat tégyenek.

19-szer. Mihelyest valamely törvénycikkelyi javallatra a királyi válasz megérkezik és a dolog már tökéletesen ki van merítve, az ilyes törvénycikkely vitatása ne halasztassék, mint eddig volt szokásba, az Ország Gyűlése végnapjaira, hanem azonnal intéztessék el a Főméltóságú Magyar Cancellária és az evégre kinevezett Országos küldöttség és így az Országos Rendek által.

Felolvastatott és helybe hagyatott Tekintetes Ns Szatmár vármegyének folyó 1832-ik esztendő November 6-ik Napján N. Károly M. városába tartott közgyűlésbe.

Jegyzette
Szögyénÿ Sándor MV Notarius

2
Kölcsey Ferenc követi jelentése
az 1832. dec. 19-iki Országos gyűlésről

Tekéntetes Rendek

Folyó hónap 16-án az Országgyűlésen való megjelenés napja lévén, mivel követtársam azon napig meg nem érkezhetett, egyedül jelentettem magamat a Méltóságos Personalis úrnál s tevém tisztelkedéseimet is az Ország Nagyjainál.

19-ikre, délelőtti 10 órára Országos Ülés hirdettetett, külön parolákban. Elébb egy órával a Kerületek a Nemes Pozsony vármegye gyűlései teremében öszve jöttek; de az idő rövidsége miatt, tanácskozásokba nem ereszkedhetvén, egyedül azt határozták meg, hogy ha a Personalis a Naplókönyvről említést teend, jelenteni fogják: miképen annak szerkeztetése felől elébb kerületi ülésben akarnak tanácskozni.

A Kerületek eloszolván a 10 órára hirdetett Országos Ülés el kezdődött, és akkor a Fő Rendek Táblájánál ugyan a Cs. K. Fensége a Főherceg Nádor az ide 1. sz. a. Csatolt beszéddel a Főrendeket megköszöntötte, melyre feleletül a Kalocsai Érsek Exc által a 2. szám alatti beszéd mondatott: a Karok, és Rendek Táblájánál pedig az előlülő 3. sz. a. ide rekesztett megnyitó beszédet tartotta. Miután előbb a Karok, azután a Főrendek részéről a viszontagos köszöntések Küldöttség után meg történtek. Melly alkalommal, a Karok Küldöttségének szónoka a Főrendeket deák nyelven köszöntvén meg: ezen tett ellen a Nemes Pest, és Nógrád vármegyei második Követek, az egész Tábla helybenhagyásával, ki keltenek; s jövő esetekben minden ily tisztelkedéseket is magyar nyelven tétetni kívántak. Az Előlülő azt felelvén, hogy az illy tisztelkedések diplomatikai következést magok után nem vonnak az Ő. K. Felsége által az Országgyűlés kezdetét és a királyi Feladások általadását elintéző, és itt 4 sz. a. találtató directoriumot olvastatta fel. S ennek következésében az Ő Felségéhez járulandó küldöttséghez a Karok Táblájánál tagok neveztettek. Ezek folytában Nemes Beregh vármegye részéről javallat tétetett, hogy az ifjú Királyi Felség élete megszabadulásáért a köz öröm országosan kijelentessék, Ő Királyi Felsége lakni az Országba kéressék s szabadítójának honnosítás (indigenatus) ajánltassék. E javallat időelőttinek találtatván: az Előlülő a Naplókönyv minél gyorsabban lehető ki jövetele végett tett rendeléseiről kezde szóllani; de a Kerületi Előlülő a kerületben ezen tárgyra tett végzést el mondá; s a Naplókönyvet illető intézetek kerületi tanácskozásra hagyattak.

Ezután a Méltóságos Personalis úr három rendbéli plánumot adott elő afelől: mikepen lehetne a Karok Táblájánál az üléseket alkalmatosabban el intézni. E plánumok a mult Országgyűlésen kijelentett óhajtás következésében a Főherceg Nádor parancsolatjából készülvén, most Kerületi Tanácskozások alá adattak. Ez napi ülések a Sz. Lélek segédre hívásával

végződtek. De nemsokára azután, délutáni 1 órára tájban, Ő Cs. K. A. Felséges Asszonyunkkal együtt szerencsésen megérkezett.

Másnap azaz f. h. 20-án délelőtti $9^1/_2$ órakor a Főrendek teremében vegyes ülés tartaték. Hol a Kir. Felség tiszteletére rendelt Küldöttség jelentését megtévén, az egész Országgyűlési test a Prímási Palotába ment által, hol 10 órakor a Sz. Lélek malasztáért egyházi szolgálat tartaték; 11 órakor pedig Ő K. Felsége a trónuson megjelenvén illető szertartással a Királyi Feladásokat általadta. Ezen egész szertartás alatt mondott beszédek az 5. 6. 7. és 8. számok alatt olvastathatnak. Később az Országgyűlési Test a Főrendek teremébe visszajövén a 9. sz. alatti Királyi Feladások felolvastattak; s a Főherceg Nádor 11-ik számú ékes beszéde s azon kijelentése után, hogy a következő napon Koronaőr fog választatni, az ülés eloszlott.

21-ikben Országgyűlés előtt a Kerületek ismét öszvejöttek, s elvégezték, hogy a Királyi Feladásoknak a K. K. és R. R. Táblájánál leendő felolvastatását, s a Koronaőr választása felől ugyanott tartandó tanácskozást kívánják. E kívánat a kerületi Előlülők által, a Méltóságos Personalis úrnak béjelentvén, a KK. és RR. a magok Táblájához meghivattak, s a Királyi Feladások elolvastatván, a Koronaőr választása felől való tanácskozás pedig igen hamar félbeszakasztatván, a Fő Táblánál vegyes ülés kezdődött és Buzini gróf Keglevich Gábor nógrádi főispány, és M. Kararai másod Előlülő, báró Révai János turóci főispány, és kamaragróf, és Pilisi és Szilasi Szilasy József tornai főispány mint candidatusok közül az első közegyezéssel kikiáltatott.

A Királyi Feladások felebb csatolt példányokból méltóztatnak a Tekintetes Rendek által látni, hogy az Urbariomi tárgy van elsőnek téve. Több törvényhatóságok vagynak ugyan, melyek - mint a Tekéntetes Rendek is - Útasításaikban követeiknek más rendet szabtak: azonban, minthogy a határozás a többségen függ: könnyen meg lehet, hogy a Királyi Feladásokban meg állított rend fog maradni. Ezen esetre bátor vagyok a Tekéntetes Rendeket alázatosan, de rokon bizodalommal emlékezetetni, hogy megyénk részéről a rendszeres munkák egész sorában egy sincs oly kevés észrevételekkel kisérve: mint éppen ez, mellyet mind a kormány, mind a törvényhatóságok oly nagy fontosságúnak tartanak. Kérdést teszek ezért, ha nem méltóztatnak é a Tekéntetes Rendek pótolékul némely útasításokat, még kegyesen küldeni?

A Koronaőr választást ami illeti: erre nézve az én Útasításom pontjai hallgattak. Azonban minthogy a választás hamarább történt, mintsem a Tekéntetes Rendektől pótló Útasítást nyernem lehetett volna, nem volt egyéb hátra, mint az, hogy magamat a többséghez tartsam; s minek utána a többség egy ilyen a közbizodalmat minden tekintetben érdemlő férjfiú mellett vólt: reméllem a Tekéntetes Rendek teljesen megnyúgodni méltóztatnak.

Egy más fontos kérdés foglalatoskodtatja itt némely buzgó hazafiak figyelmét, melyet, mivel később az Ország Gyűlés elébe fog vitetni, köteles vagyok a Tekéntetes Rendeknek felterjeszteni.

Hazánknak egy fővárosra van szüksége, hol egyszer akkor az Országgyűlésnek állandó helye, s nemzeti művelődésünknek középpontja lehessen. S ezen főváros kétségkivűl nem lehet más, mint az egymással egyesülendő Pest és Buda. A Tekéntetes Rendeknek is, valamint az ország legnagyobb részének, régi óhajtása, hogy Országgyűléseink Pesten tartassanak; s ezen óhajtás teljesedését hátráló okok közül egy az; mert téli hónapokban Budáról Pestre és viszont az általjárás sok nehézséggel van egybekötve. E nehézségeket nem háríthatja el más, egy, a két várost egybekötő hidnál: és egy ilyen híd más tekéntetekben is mind a nevezett két város virágzóbbá tételére, mint a kereskedés hónapokig tartó megakadásának el hárítására meg becsülhetetlen szólgálatot fogna tenni. A pesti Híd-egyesület már e célra nagy lépéseket tett; minden előre szükséges intézeteket megtétetett; s nincs egyéb hátra a megkívántató pénznél.

De hol venni ezt? Országosan ajánlani, nem látszik jónak; mind azért, mert a Tekéntetes Rendek is már más célokra tettek ajánlásokat, s az országot sokkal terhelni nem lehet; mind azért, mert az ily országos ajánlások nehezen is gyűjtetnek be, manipulatiojokra nézve is sok az ellenvetés. Semmi sem látszik célerányosabbnak, mint az, hogy az épülendő híd költségét bizonyos a végre öszveálló társaság vegye magára. De Tekéntetes Rendek, képzelni sem lehet, hogy valamely társaság azt a milliomokra felhágó summát magára vállalhassa, hanem ha bizonyossá tétetik, hogy a kiadott tőkét kamatolva vissza nyerheti. Vissza pedig csak úgy nyerheti, ha az elkészülendő hídon a járhatás vámfizetés alá vettetik. Természetes is, hogy a nemtelenek fognának vámot fizetni; de itt a nemesekről van szó, kiket az 1: 9. minden vámfizetés alól felóldoz. S e szerint ezen oldalról lenne szükséges bizonyos rendelést országosan tenni.

A mi engemet illet, előttem a 9-ik cím szent, s annak örökös meg csonkíttatását e kérdésben forgó esetre nézve sem tartom jónak: de ideig tartó kivételt e nagy következésű tárgy talán érdemlene. Ha a tariffát mindjárt e mostani országgyűlés megállitaná, hihetőleg fel számíttatnék: Vámfizetés által hány esztendeig térülne meg az építési költség? akkor törvényt lehetne hozni, hogy a kiszámolt esztendőkig minden ember, kinek a hídon járni kedve lesz, különbség nélkül fizessen; az esztendők végével pedig a járás ismét minden különbség nélkül szabaddá tétetnék. Igy bizonyosan lennének, kik társaságába állván, a mi hazánk környűlményeihez képest óriási költséget magokra vennék; s attól sem lehetne tartani, hogy a két város a maga jusaihoz ragaszkodván akadályt csinál. Mert ez oldalról az akadályok már is nagyrészént el vagynak hárítva.

Könyörűljenek a Tekéntetes Rendek, itt az Ország leg-szélső szegletén, idegen nyelvű és szokású lakosok közt összevegyült atyjok fiain; s méltóztassanak oly utasítást küldeni, mely által e fenn forgó intézet lehetségessé tétetvén, egy akadállyal kevesebb legyen azon országos kívánság teljesedésében, hogy Diaetáink Pesten a haza középpontján magyar atyánkfiai közt tartathassanak.

Engedjék meg a Tekéntetes Rendek, hogy magamat megbecsülhetetlen kegyességökbe ajánlván forró, mély tisztelettel maradjak,

Pozsonyban December 21-d. 1832

a Tekéntetes Rendeknek

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc
Országgyűlési Követ

3
Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1832. dec. 21 - 1833. jan 25-iki vegyes és kerületi ülésekről

Tekéntetes Rendek!

Azon hivatalos jelentés következésében, melly mult 1832-ik esztendő Decemberének 20-káról a Tekéntetes Rendekhez alázatos tisztelettel küldetett, szerencsések vagyunk e következőket előterjeszteni.

December 21-én megye ülésben Koronaőrnek gróf Keglevich Gábor, ki a hivatalt ideiglen is viselte, országosan elválasztatott.

Másnap, úgymint 22-dikben kerületi ülést tartatván, kerületi Jegyzők választattak, éspedig Dunán innen pozsonyi Fekete Ferenc, Dunántúl Siskovics József baranyai, Tiszán innen, Bernát Zsigmond ungvári, Tiszán túl pedig Kölcsey Ferenc szatmári követek.

23-dik kerületi űlés az Országos napkönyv hitelesítőjit választotta meg, mely választás, a választottaknak szólló utasítással együtt A bötű alatt alázatosan ide csatoltatik.

24-ikben a K. K. és R. R. teremében az ülések jobb helyheztetése felől esett szó, s ugyanekkor, valamint 26-dikban is a kerületi napkönyv, s a diaetai újság forgottak szóban, anélkül, hogy reájok nézve bizonyos határozás történhetett volna.

A következő két napon küldöttség rendeltetett ki, mely készítsen

1. Egy izenetet a Főrendekhez, hogy a Karok és Rendekhez intézendő válaszaikat magyarul írják a B alatt.

2. Izenet, hogy a Kir. Felséghez a Felírások magyarúl készűljenek, s hogy a törvénycikkelyek is magyar nyelven alkottassanak C.

3. Felírást ugyanazon tárgyban. D.

4. Izenet a diaéta Pestre vitele eránt E.

5. Felírást ugyanazon tárgyban F.

6. Izenet az Előleges Sérelmek és a Kir. Előadások tárgyában. G.

7. Felírást ugyanazon tárgyban. H.

8. És az Előleges Sérelmeket. I.

A Küldöttség folyó esztendei januarius 5-dikéig munkálkodván, addig semmi űlések nem tartattak; s az említett napon volt ezen esztendőben első kerűleti űlés, s egész januarius 8-káig az említett iromány vizsgáltattak meg.

Januari: 9-kén az 1790: 26 törvénycikkely több rendű megsértései panaszoltatván, arra nézve ismét küldöttség rendeltetett ki, mely a vallási tárgyat illető sérelmek öszveszedésével folyvást foglalatoskodik.

Január 10-dikén a K. K. és R. R. Országos űlést tartottak, melyben a diaetai ujság jővén elő, abban állapodtak meg, hogy az Országos Napkönyvből kivonat készíttessék, s az havi irás formában nyomtattassék ki. Egyéberánt e napon kezdve a hónap 11., 12. napjain a Kerületben elkészült izenetek és felírások, s az előlegesek vétették fel. S egyebek ugyan helyben hagyattak; de a Kir. előadásokat tárgyazó izenet és felhívás nagy változás alá esett. A Kerületek ugyanis az Országos munkálások közzül első helyen a kereskedési, másodikban az Urbariumi, és harmadikon a biztossági tárgyat akarák felvenni. De a 12-diki Országos ülésben az Urbariumi tárgy tétetvén elsőnek, e történet mind az izenet, mind a felírás változtatását szükségessé tette. S e változtatás a 14. 15. és 16-diki kerületi ülésekben meg is történt, s a G. és H. alatti irományok e változtatás szerént vagynak másolva.

17-dikben a Kerületi ülés már régen célba vett kerületi napkönyv eránt tett rendelést. - Három értelmes férjfiú, kiknek egyike gyorsíró, vették által a szerkeztetést. Ezek a Követek által öszvetett részvényekből fizettetnek, s munkájokat minthogy a nyomtatásra semmi kinézés, diktáltatni fogják. Mihelyt a diktálás elkezdődik, szerencsénk lészen a Tekintetes Rendeknek egy másolatot alázatosan küldeni, melyből a kerületi tanácskozások egész folyamatjait általlátni méltóztassanak. Egyéberánt e napi ülés, és a következő a G. és H. alatti irományokra nézve tett kérdésekkel foglalatoskodott.

19-dikben mind a két táblánál ülés tartaték. A K. K. és R. R. terme már új rendbe vólt szedve. A Kir. Tábla verőcéi kijjebb hozatván; s azon belől a Kir. Tábla asztala középre tétetvén, kétfelől az egyházi férfiaknak tétetett két asztal. S eszerént a verőcén kivűl lévő harmadik asztal üresen maradván, ahoz a magok helyével megelégedve nem lévő követek ültenek. A Tekintetes Rendek követei helyeikről nem mozdulván: e változás a Tekintetes Rendeket közelebbről nem érdekli. Ez nap a megigazított irományok vétettek fel: a B. C. D. E. F. alattiak pedig a Fő Táblához általküldettek.

25-dikben a G. és H. alatti irományok olvasása elvégeztetvén, az I. alatti előlegesekkel s a Főrendeket a külön napkönyv tartásra felszóllító, ide K. alatt kapcsolt izenettel együtt a Főtáblához küldettek, mely azokkal egész 26-kig foglalatoskodván, akkor erántok a maga magyar nyelven készült izeneteit a Karoknak, és Rendeknek általküldötte.

Az alatt a kerületi ülések 22. 23. 24. és 25-dikben az Urbariomi munkálatot kezdték el, s az első cikkely hat első §-ain végig mentek, de munkájok folytában a Fő R. R-től érkezett izenetek megvizsgálása által hátráltatni fognak.

A Fő R. R. a B. E. J. alatti irományokat elfogadták, az I. alatti előlegesekben is kevés változást óhajtanak: de a C. és D. s K. alattiakat el nem fogadták; a G. és H. alattiakban pedig tetemes változást kívánnak; a munkálatok sorát úgy óhajtván:

Urbarium
Büntető törvénykönyv
Biztossági tárgy
Kereskedés

A Fő RR. izenetei diktálás alatt lévén, mihelyt leírva lesznek, szoros kötelességünk szerént elküldendjük. Most az Országgyűlési napkönyv eddig kinyomtatott 64, és az irományok 8 lapjait alázatosan ide rekesztjük: azon jelentéssel, hogy mivel a napkönyv magyar példánya eredetinek, s a deák pedig csak fordításnak Országosan nyilatkoztatott ki: a Tekintetes Rendek számára egyedül magyar példányra előfizetni jónak láttuk.

Engedjék meg a Tekintetes Rendek, hogy kegyességökbe ajánlottak mély tisztelettel maradjunk

A Tekintetes Rendeknek

Pozsony januáris 27-ikén 1833

alázatos szolgái
Kölcsey Ferenc
Eötvös Mihály
Országgyűlési Követek

4
Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. jan. 26. - febr. 9. közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Folyó esztendei Januárius 27-dikén kőlt alázatos jelentésünk azon hónap 25-dikéig terjedett; szerencsénk vagyon azt a következőkben folytatni.

Január 26-dikán a megyei képviselők az Urbariumi tárgy 7-dik §-a felett, mely a jobbágytelkek haszonvételének szabad eladhatásáról szóll, conferentiát tartottak, melly conferentián ki-ki a maga utasítása szerént szavazván kitetszett, hogy a nevezetes többség a szabad adásvevés mellett van.

Ugyanaz nap félegyre dél után, Országos űlés tartatott, melyben a Főrendek a magok magyar nyelven írt válaszaikat a KK. és RR-nek által küldötték. Ezen válaszokat alázatosan idecsatolva küldjük, következő renddel.

A; Főrendi válasz a Királyi előadások tárgyában.

B; dto - dto - az előleges sérelmekre nézve.

C; dto - dto - az Országgyűlés Pestre tétele tárgyában.

D; dto - dto - a nyelv ügyében.

E; dto - dto - a Főtáblai napkönyv iránt.

Ezen válaszok vétettek a következő kerűleti űlésekben vítatás alá. A vítatás melyben a KK. és RR. a magok principiumi mellett állhatatosan maradtak, folyt a hónap 28. 29. és 30. napjain.

31-dikben a Kerületi Viszonüzenetek felolvastatván, dictaturára adattak, s velök együtt a vallásbeli törvénycikkely sérelmeire nézve kiküldött Deputatio által készült, s ugyanaz nap olvasott izenet is. Az olvasás végével az Urbariumi első cikkely 7-dik §-sa a szabad adáavevésről vétetett föl, de csak másnap, úgymint a februárius 1. napján tartott kerületi ülésben történt végzés. A conferentián kinyilatkozott többség itt is győzött. De még a §-nak csak principiuma lőn megállapítva, a szerkeztetésről további vítatás határoztatván.

Február 2-diki Kerületi ülésben a dictatura alól kijött kerületi munkák vétettek vizsgálatba, s ezen vizsgálatok tartottak 3-dikban és negyedikben is. Az eképpen megállapított kerületi üzenetek ide csatoltatva következnek illy renddel.

AA; Viszonüzenet a Kir. Előadások tárgyában.

BB: dto az Előleges Sérelmekre nézve.

CC; dto az Országgyűlés Pestre tételéről

DD; dto a nyelv ügyében

EE; Viszonüzenet a Főtáblai napkönyv iránt.

Február 4-dikén vizsgálat alá véteték a vallásbeli sérelmek iránt készült üzenet is, s a vizsgálat folyt másnap is, 6-dikban pedig az ugyanazon tárgybeli felírás vizsgáltatott meg. Az üzenetet FF., a Felírást pedig GG. bötűk alatt alázatosan ide zárjuk.

Február 6-dikán a Kerületi ülés végével Országos ülés tartaték, melyben Ő Cs. K. Felségöknek, a Királynak és Királynénak születésnapi üdvözletökre, s egyszersmind az ifjú Királynak a nyári veszedelemből s mostani terhes betegségéből lett kiszabadulásának örvendésére nagy Küldöttség neveztetett.

8-dikban újolag Országos ülés vólt, melyben a CC, AA, BB, és DD alatti viszonüzenetek felolvastatván, s nagy egyetértéssel helyben hagyatván a Főrendekhez általküldettek.

Két tárgy volt még, amit a KK. és RR. elejétől fogva sürgettek: a Diaetai Ujság, és a királyi lakásnak a hazába általtétele.

Az Újságok sok vitatások után is bizonyos resultatumra nem jöhetvén, azt végezték a KK. és RR. hogy az Országos Napkönyvből készíttessék ezúttal summás kivonat, s ahoz az üzenetek, Felírások, Királyi válaszok a magok helyén csatoltatván, az újsághevelek mellett közöltessék.

Az e tárgyban készült küldöttségi munkát KK. jegy alatt méltóztatnak a Tekintetes Rendek olvasni.

A királyi lakás tárgyában írt Kerületi üzenet, és Felírás a HH, és II. jegyek alatt találtatik.

Februárius 9-dikén a Főrendek a KK. és RR. viszonüzeneteiket kezdék vitatásba venni. A KK. és RR. pedig az Urbariumi tárgyat vették ismét vizsgálatban.

Múlt Január 27 és 30-dik napjain az Országgyűlési napkönyvet a 88. lapig elküldeni szerencsések valánk; most a 89-128 lapokat, és az irományok 9-24 lapjait alázatosan ide csatoljuk.

Méltóztassanak a Tekintetes Rendek bennünket kegyességökben állandóúl megtartani, kik forró, mély tisztelettel vagyunk a Tekintetes Rendeknek

Pozsony februárius 9. 1833.

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc Eötvös Mihály

5
Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. febr. 15 - márc. 8. közötti ülésekről

Tekéntetes Rendek!

Múlt hónap 15-dik napján írt hivatalos jelentésünk folytatását szerencsések vagyunk a következőkben előterjeszteni.

Februárius 15-dikén a KK. és RR. Kerületi ülése tartván az Urbariumi munkálat második cikkelyét a 4-ik §-on kezdve végigvizsgálták; s kevés változással helybenhagyták. Másnap u. m. 16-dikban az említett második cikkely 8-dik §-án történt változás olvastatott fel: s egyszersmind a Kerületi ülésekben megállapítandó cikkelyek magyarra fordítása meghatároztatott.

17-dikben az Urbarium első articulusának a Kerületi Jegyző által készült új szerkeztetése kezdett olvastatni: s így folyván 18-dikban, és 19-dikben az Urbariumi munkálatban eddig történt kerületi változtatások vétettek végső vizsgálat alá. Mely vizsgálat szerént készült kerületi jegyzökönyvet J. betű alatt alázatosan iderekesztjük.

20-dikban mind a két Táblánál Országos ülés tartatott: s a Fő RR. ugyan kik már tegnapi napon is összveültek a KK. és RR. izenetjeivel foglalatoskodtak: a KK. és RR. pedig a vallás tárgyában készült kerületi izenetet vették fel: és azon nap az izenet első pontját, mely a Reversálisokról szóll, megállapították.

21-dikben ugyanazon izenet második pontja a hatheti oktatásról jött vítatásba: mely vítatás folytában a Bihar vármegyei követ bizonyos, életének 70 esztendejéig szüntelen oktatás alatt tartott, s amiatt sokat szenvedett ember történetét utasítása nyomán előadván, a N. Váradi Káptalanbéli követ az előadást kereken tagadta. Ez illetlen szó mind a Bihari követ, mind a KK. és Rendek által nehezen vétetett: de az Előlülő az ülést berekesztvén az elégtétel kérést lehetetlenné tette. Ez nap küldötték által a Főrendek a Királyi előadások és Előleges Sérelmek tárgyában készült második válaszokat.

22-dikben az Országos ülés a N. Váradi Káptalanbeli követ tegnap mondott sértő szavainak vitatásba vételével kezdődött: minek következése az lőn, hogy az említett Káptalanbeli követ az 1723. 7. t. cikkely értelmében pörbeidéztetni rendeltetett; s egyszersmind a K.K. és RR.

egyező kívánságára a gyűlési termet azonnal elhagyá. Mi után a Vallásbeli izenet harmadik pontja vétetett vitatás alá, mely az 1790: 26 törvény cikkelyben említett allectióról szóll. A KK. és RR. az erről szóló törvényt eltörülni kívánván a 3-dik pontnak kerületi ülésben leendő változtatása meghatároztatott: a Fő RR. által a nyelv ügyében készült második válasz felolvastatván a gyűlés eloszlott.

23-dikban a tegnapi Országos ülés által meghatározott változás Kerületi ülésben elkészíttetett:

24-dikben pedig a Kerületi ülések jobb rendbeszedése, s az ifjúság viselete eránt tett panaszok elhárítása végett Kerületi conferentia tartatott: amellyben mindazáltal semmi meghatározott végzés nem történt.

25-dikben Országos ülés tartatott, melyben a Temesi és Csongrádi követek felállván a N. Váradi Káptalanbeli követnek a 22-diki Országos ülésből történt kimenetelét helyben nem hagyhatónak nyilatkoztaták ki; mely nyilatkozás mellé mindössze 26 Megyének követei kapcsolták magokat, kiknek nagy része azt állította: mintha a 22-diki ülésben a szavazati szabadság megszorítva lett volna, s ezen megszorítást ők az ifjúságnak tulajdonították. Az egész gyűlés emiatt történt vitatással tölt el; de következése csak az lőn, hogy a többször említett Káptalani követ pör alatt hagyatván, az nyílatkoztatott ki, hogy az ülésből lett kimenetele nem végzés által történt.

26-dikban a Vallásbeli izenet ismét vitatás alá vétetvén: annak néhány pontjai a negyedikről kezdve t. i. a 13.-dikig megállapíttattak.

27-dikben Ő Cs. Kir. főhercegsége a Nádor a megyei képviselőket magához Conferentiára rendelvén ajánlotta, hogy az ifjúság iránt rendelések tétessenek, s anélkül hogy a tárgyban legkisebb vitatás is történt vólna, a dolognak kerületi Conferentián leendő felvétele meghatároztatott. Miután Ő Cs. Kir. Főhercegsége a Követeket eleresztvén Országos Ülés tartatott s a Vallásbeli izenet utolsó pontja, mely Horvátországot érdekli, helyben hagyatott: s az izenet a Főrendekhez általküldetett. Ez izenetet aszerént amint a Kerületekben keresztül ment már szerencsések voltunk a Tekintetes Rendeknek alázatosan megküldeni: most aszerint amint a Főrendekhez általküldetett, szerencsénk vagyon D. betű alatt idekapcsolni.

A Nádor főhercegnél tartott Conferentia következésében 28-dikban a képviselői test magában, martius első napján pedig a Méltóságos Personalis szállásán ugyanannak előlülése alatt conferentiákat tartott. De mivel a megyei követek nagy része az ifjúságot éppen oly vétkesnek, mint sokan állíták, nem tartá, s azt, hogy reája nézve szoros rendelések tétessenek, szükségtelennek nyilatkoztatá; mind ezen conferentiák csak azzal végződtek, hogy a Méltóságos Personalis a Királyi Tábla Jegyzőit, a követek pedig a magok ifjúságát tartsák illő fenyítékben.

Martius 2-dikán Kerületi ülés lévén a Királyi előadások tárgyában készült főrendi válasz vétetett vizsgálatba és másnap is folytatván úgy végeztetett el, hogy a KK. és RR. a magok előbbi izeneteik mellett továbbra is megmaradtak. 4-dikben pedig az Előleges Sérelmekre, és a nyelv ügyében adott főrendi válaszokat olvasván fel hasonlólag előbbi nyilatkozásaik mellett állottak meg, s a Kerületi Jegyzőknek a viszonüzenetek elkészítését meghagyták. Azalatt míg ezen izenetek készültek, az Urbariumi tárgy vetetett ismét folytatásba; s nevezetesen a 3-dik cikkely első §-a, mely az irtásokról szóll. Ezen §-sok vitatásokra adván alkalmat 6-dikban, és 7-dikben is folyvást vitatás alatt volt, és csak 8-dikban végeztetett el, még pedig úgy, hogy az Országos küldöttség munkáján igen kicsiny változás történt.

A 8-diki kerületi ülésben az említett §-u 8. bevégzése után a Kerületi Jegyzők által a Kir. előadások és Előleges Sérelmek tárgyában készült viszonizenetek vizsgáltattak meg olly véggel, hogy következő nap az Országos ülésen benyujtatván, a Vallásbeli felirással s a még Országos ülésben fel nem olvasott több irományokkal együtt felvétessenek.

A Méltóságos Personális Bécsbe utazván az Országos ülés az Alnádor előlülése alatt fog tartatni.

Az említett főrendi válaszokat *A. B. C.* a Kerületi napkönyv hatodik hetének első felét G. betű alatt, az Országgyűlési irományok 49-72., és a napkönyv 129 ó 144. lapjaival együtt alázatosan iderekesztetvén, magunkat a Tekintetes Rendek kegyességébe ajánljuk, s mély tisztelettel maradunk

a Tekintetes Rendeknek

Pozsonba martius 8-dikán 1833.

alázatos szolgái
Kölcsey Ferenc
Eötvös Mihály
Országgyűlési Követek

6
Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. márc. 9-25. közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Folyó hónap 8-án költ hivatalos jelentésünkben szerencsénk vala a Tekintetes Rendeknek az Országgyűlés eddigi történetét rövid rajzolatban alázatos tisztelettel az illető irományok hozá csatlásaival megküldeni. Azóta történt dolgok így következnek.

9-dikben Országos ülés tartatván a királyi lakot illető üzenet, és Felirás olvastatott fel, miután a kir. előadások tárgyában készült harmadik üzenet olvasása kezdődött, de el nem végeztetett. Azonban valamint a kir. lakot tárgyazó egész izenet; úgy az előadásokat illető izenet felolvasott része is, a kerületi javaslat szérént meghagyatott. A királyi lakot illető irományokat a Tettes RReknek már más ízben megküldeni szerencsések levén; a kir. előadásokat illető 3-dik izenetet A betű alatt ide rekesztjük. Ugyanez nap a Fő RR. ülésében a mult hivatalos jelentésünkben közlött vallásbeli izenet vétetik fel, - Vitatás lőn: ha belé menjenek-é e tárgyba vagy pedig visszavessék? Utoljára is az izenetet elolvastatni sem engedvén, a Vallási egész tárgy a sérelmekre nézve kineveztetni fogó küldöttségre utasíttatott. Mint ez a D alatt ide csatolt Fő Rendi Válaszból látható.

10-ben Kerületi Ülés tartatván, a Magyar nyelv ügyében készült 3-dik üzenet vizsgáltatott meg; mit is aszerént amint meg állíttatott, B alatt alázatosan ide csatolunk.

11-dikben mind a két Táblánál Országos ülés volt; és a KK.-nál és Rendeknél a királyi előadásokra adott 3-dik izenet elvégeztetvén, és a Fő RRhez általküldetvén, az előleges sérelmeket illető, és a Magyar Nyelv ügyében készült izenetek olvastattak fel; melyek közül a Nyelv ügyét illető már ide csatolva lévén: az előlegeseket illetőt, C. alatt alázatosan bemutatjuk.

12-dikben Kerületi Ülés lévén a D alatti főrendi válasz olvastatott fel. A KK. és RR. utasításaiknál fogva a vallásbeli tárgyat nagyon sziveiken hordozván, különben is a Fő RR-nek azon tette által, hogy a vallásbeli izenetet vizsgálat alá nem vették, a KK. és RR. kezdeményi jusa megsértve lévén: elvégeztetett, a Fő RR-nek rövidesen megírni, hogy e lépésekben meg nem egyezhetünk, s az izenet vizsgálatba vételét kívánjuk. Mely végzés után az Urbariumi munkálat 3-dik cikkelyének második fejezete vétetett vizsgálatba; s annak két első pontjai az Országos küldöttség szerkeztetése szerént megmaradtak. Ugyanezen §-t

folytatták a KK. és RR. a 13. és 14-ben tartott Kerületi ülésekben is, midőn az Országos küldöttség szerkesztetésein némi változások is történtek; mely változásokat mihelyt az egész cikkely ujolag szerkeztetni fog, a Tettes Rendekkel közölni el nem mulatunk.

15-ben a nevezett 3-dik cikkelynek a Legelő elválasztásáról szólló, szám szerént 35. §-a jött sorba. Ezen tárgy egyike az Országgyűlés legnehezebb feladásainak, mivel a fekvésre és föld minémüségére egymástól annyira különböző vármegyék különböző utasításokat adtak követeiknek. Ez az oka, hogy sem ezen 15. sem a következő 16. napon resultatumokra nem juthattunk. Egyébiránt 15-ben a Fő RR. teremében ülés tartatván a kir. előadások, előleges sérelmek, nyelv, és királyi lakás tárgyában által küldött izenetek vétettek fel. A királyi előadásokra nézve ugyan még némely az E alatt alázatosan ide csatolt Fő Rendi válaszban olvasható nehézségek tétettek ugyan, de az előlegesekre nézve mint az F alatti válasz mutatja, teljes megegyezés történt. A Királyi lakot illető Felírásnak a G alatti válasz szerint csak szerkeztetésében kívántattak némely változások; a nyelv ügyebeli felírás valahára lett elfogadása csak szóval jelentetni határoztatott, e jelentés az EFG. alatti válaszok általküldésével meg is történt másnap, azaz 16-dikban; midőn mind a két Tábla (minek utána a t. i. a KK. és RR. kerületi Üléseket elvégezték) külön teremekbe öszveült. Ez nap a KK. táblájánál a vallás tárgyában készült viszonizenet kerületi javaslata olvastatott fel, és küldetett a Fő RRhez által, a szerént, amint H betű alatt alázatosan idecsatoltatott.

17-ben és 18-ban Kerületi Ülés tartatván az említett főrendi Válaszok olvastattak fel; s a királyi lak tárgyában kívánt szerkesztetésbeli változtatások elfogadtatván; a kir. előadásokat illető válasz következésében, az epe-mirigy miatt elmaradt Országgyűlésről szólló fejezetre nézve, a Fő RRtől ajánlatba hozott óvás a többség által helyben hagyatott; egyebekre nézve a KK. és RR. előbbi izeneteik mellett most is állhatatosan maradván. Egyébiránt 18-ban a Fő RR. nél Országos Ülés volt; s a Vallás tárgyában fellebb H betű alatt közlött viszonizenet vétetvén fel, a vallási tárgy vizsgálatban vétele csakugyan meghatároztatott. Minek következésében Ő Exelljának az Országbírónak előlülése alatt küldöttség rendeltetett ki, melly a vallási izenetet pontról pontra felvévén, észrevételeit minél hamarább a Fő Tábla elébe terjessze.

19-ben Kerületi Ülés vala; melyben a kir. előadások tárgyában adott s fellebb E betű alatt közlött főrendi válaszra, az e tárgyban már szám szerént 4-dik izenet vétetett tanácskozásba, melyet J betű alatt bemutatni szerencsések vagyunk. Ugyanezen ülésben olvastatott fel a kir. lak tárgyában készült viszonizenet is; mely K betű alatt látható. E két rendbeli izeneteket, más nap u. m. 20-kban Országos Ülés tartatván, a KK. és RR. ujolag megvizsgálták, s a főrendi Táblának által is küldötték.

21-ben Országos Ülés csak a Fő RR-nél vala, melyben utolsó izeneteinket elfogadván, a két Tábla közti egyesség végre megkészült. Ettőlfogva a kölcsönös egyezések által megállapított Felírások, mind magyar mind latin nyelven rendbeszedése foglalatoskodtatá a KKat, és RR-ket. 21-től fogva ugyan 24-éig, míg az illető jegyzők a renbeszedés munkáját elvégezték, a 15-dkben vitatás alá venni kezdett legelő-választási cikkely felett tartottak kerületi tanácskozások, a nélkül, hogy e tárgyban mindeddig végső megállapodás történhetett volna.

25-ben és 26-dkban a Kerületi Jegyzők munkáikkal készen lévén, s azokat a kerületi ülések elébe terjesztvén, végre csakugyan 26-kban mind a két Táblánál tartott Országos Ülésben a Felírások végső felolvasása mindkét nyelven megtörtént. S így szerencsések vagyunk a Tettes RRnek bejelenteni, hogy 3 hónapi munkálkodásunk következésében holnapi vagy holnaputáni napon pecsételő ülés fog tartatni, kir. előadások, nyelv, országgyűlés Pestre tétele, és királyi lak iránt készült felírások, s az először említett felíráshoz tartozó Előleges Sérelmek a királyi Felségnek fel fognak küldetni.

Három hónapi küzdésink nyeresége e következőkben áll,

1. Hogy a fő RR. a magok válaszának magyarul irásában megegyezvén, a hazai nyelv mind a két táblánál szembetűnő előmenetelt tett.

2. Hogy a Nyelv ügyében készült Felírás a királyi Felség elébe terjesztvén, az utolsó lépés e tárgyban az Ország részéről megtétetett.

3. Hogy a KK. és RR. táblájának kezdeményi (initiativ) jusa teljes tisztaságába tétetett.

4. Hogy a Nemzeti többség akaratjának fontos volta tettleg (de facto) megbizonyíttatott.

Reméljük a Tek. Rendek e szerencsés lépéseket szíves örömmel fogják szemlélni, s ezekre nézve is erősítő pártfogásokat velünk kegyesen éreztetni méltóztatni fognak. Akik a kerületi napkönyv 6-k hetének 2-dik felét, s az Országos Napkönyv 145-196, s az irományok 73-88 lapjait alázatosan ide rekesztvén, magunkat kegyességökbe ajánlottak, mély tisztelettel maradunk

a Tekintetes Rendeknek

Pozsony 26. Mart. 1833.

alázatos szolgáik:
Kölcsey Ferenc
Eötvös Mihály
Ország Gyűlési Követek.

7
Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. márc. 27-ápr. 8. közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Múlt Március hónap 26-dikán költ alázatos jelentésünkben szerencsések valánk a Tekintetes Rendeknek a Március 9-dikétől fogva addig történt Országgyűlési dolgokat napról napra rövid rajzolásban előterjeszteni. Hivatalos kötelességünk szerint azoknak folyamatját alázatosan bémutatjuk.

A Vallásügyben kirendelt főrendi Küldöttség munkálkodását, melyet *A* bötű alatt idecsatolni szerencsénk vagyon, elvégezvén azt említett Március hónap 27-dikén a Főrendi Táblánál előmutatta. Mindjárt is köztanácskozás alá véteték, s minekutána következő 28. és 29-d, napokon folytatott vólna: a Fő RR. táblája a vallásügyben határozást tett, s határozását válasz által a KK. és RR-nek tudtára adatni rendelte. Azon említett napokon a KK. és RR. Kerületi üléseket tartottak: s az Urbarium 3-d. cikkelyének s legelő különválasztásáról szólló fejezetet vették folytatólag vizsgálatba. Ezen tárgy egyike lévén a legnehezebb, s legnagyobban különböző utasításokat szült tárgyaknak: nagy vitatásokra adott alkalmat; s így 30-dikban sem lehetett azt elvégezni. 29-ben ugyanis szavazásra kerülvén a dolog, s szavazás alatt újabb nehézségek adták elő magukat, mivel előbb az Országos küldöttségi munkálat szerkesztetése ellen látszott a többség; később pedig, némely követek világosabban kimagyarázván magokat, a szerkezet mellett és ellen egyformán voltak a szavak. S így 30-dikban némely még szavazatot nem adott megyék részéről tétetvén nyilatkozás: a többség a szerkezet részére ment által. De ezt az ellenkezők oly nehezen vették, hogy aznap a kerületi végzést megállapítólag kimondani nem lehetett. A dolog azonban a szerkezeti többség mellett állapodván meg 31-dikben és folyó április hónap 1. napján a kérdéses fejezet egész végig vitetett.

Míg ezek a kerületekben is folytanak, azalatt az illető Itélőmester a megállapított Felírások tisztáztatását elvégezvén, március 30-dikán délután vegyes ülés hirdetteték: s a Felírások Nádor ő főhercegségtől aláírattak, s aztán elpecsételtettek.

Továbbá április: 1. napján a Vallásügybéli főrendi Válasz elkészült, s a Fő RR. teremében felolvastatott. Mire a KK. és RR. is Kerületi ülésöket elhagyván Országos ülésbe mennek, s az említett választ általalvévén, diktaturára bocsátották: következő napokon, úgymint április 2. és 3-d. napjain pedig kerületi tanácskozás alá vették: s mindenben előbbi üzenetök mellett állhatatosan maradván: a visszaüzenet készítését megrendelték.

Az említett Főrendi választ B. alatt iderekesztve, a végképen megállapított felírások nyomtatványival, s az országos napkönyv 197-320 és irományok 89-120 lapjaival együtt alázatos tisztelettel bémutatjuk.

Egyébiránt a Tekintetes Rendek március 11-dikéről költ pótló utasításokat szerencsések voltunk venni. Látván abból, hogy a Tekintetes Rendek az Országgyűlés folyamatával lassusága miatt aggodalomban vagynak: bátrak vagyunk alázatosan megjegyezni.

1.) Hogy az eddigi késedelem nagyrészben az Előleges Sérelmek s a Vallás tárgyában a két Tábla közt történt vitatások által okoztatott. De erre nézve méltóztatnak a Tekintetes Rendek kegyesen figyelembe venni, hogy az Előlegesek iránt a törvényhatóságok nagy részének kemény utasításaik lévén: a képviselői *testnek* nem állott hatalmában a Fő RR. ellenkező kívánságaikat küldőik kedvetlenségére elfogadni. Így például mi, kiket a Tek. Rendek megbecsülhetetlen bizodalma e szép pályára állított, minekutána az Előlegesek közül Erdélyre, a Partiumra, s a nyelvre nézve meghatározó utasításokat hoztunk magunkkal, azt hittük: kötelesek vagyunk mindent tenni, mindent feláldozni, csak hogy a Tekintetes Rendek parancsolatainak eleget tehessünk; annyival inkább mert Erdélyre s a Partiumbéli Megyékre nézve az indítvány a Tekintetes Rendeké, kik e célból az egész Országot két év előtt hazafiui lelkesedéssel felszóllították. Így hoztunk a Tek. Rendektől a Vallásügyre nézve meghatározó utasítást: s ugyanazért ily tárgyban, melyről 3 millió ember nyugalma s a nemzeti egyesület sorsa függ szoros kötelességnek ismertük a több képviselőkkel kezetfogni. S hasonló helyzetben vagynak több más képviselők is.

2.) A képviselői test elhitette magával, hogy a Főrendi Tábla huzamos ellenkezése által a Képviselőség, azaz a Tekintetes Törvényhatóságok indítványi jusa, s a nemzeti többség meghatározó befolyása veszedelmeztetik. S e tekintetből úgy vélte, hogy állhatatosan voltával a hazának tesz szolgálatot.

3.) Az Országgyűlés most oly helyezetben van, milyenben talán még sohasem vólt. Mert nem kevesebb forog fenn, mint az egész törvény-könyv és számtalan polgári viszonyok nagy reformatiója. S minekutána kezeink, a Törvényhatóságok tagadhatatlan jusaiknál fogva, utasítások által kötve vagynak: lehetetlen, hogy utasításainkkal ellenkező javaslatokra könnyen térjünk által. A dolgok állásánál fogva nem lévén hatalmunkban a legszembetűnőbb okoknak is engedni, hanem ha nyilvános többség által meggyőzetünk.

Azonban Tekintetes Rendek, mi mindent Kötelességünknél fogva készen teszünk, ami a Tekintetes Rendek által parancsoltatik: megjegyezvén egyszersmind, hogy ha ez Országgyűlés extensive nem nagyon halad is, de intensive bizonyosan. Erdély, a nyelv, és a vallás már magában három felszámolhatatlan következésű tárgy, mely mindegyik legalább egy operatummal ér fel. Ilyen nagy következésű leszen a Dunahíd iránti indítvány is, mire nézve a Tekintetes Rendek Január 28-ki közgyűlésekből oly bölcs előrelátással adtak utasítást. Szerencsénk van a Hídegyesület nyomtatott jelentését idecsatolni; bátran kijelentvén, hogyha a Tekintetes Rendeknek e tárgyban adott kegyes utasításokat kivívhatjuk, oly pálya fog hazánkban nyílni, melyen kevés évek alatt eddig alig sejdített következések fognak kifejleni.

Engedjék meg a Tekintetes Rendek, hogy magunkat kegyes pártfogásokba ajánlottak mély tisztelettel maradjunk

a Tekintetes Rendeknek

Pozsony április 8d. 1833.

alázatos szolgáik
Kölcsey Ferenc
Eötvös Mihály
Országgyűlési Követek

8
Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. ápr. 8 - ápr. 17 közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Folyó hónap 8-kán költ alázatos jelentésünkben szerencsénk vala a Tekintetes Rendeknek az Országgyűlés folyamatát egészen a hónap 3-dikáig előterjeszteni. Azon naptól kezdve Ő Cs. K. Fensége a Nádor rendeléséből Húsvét utánig szünnapok valának. 9-dikben a Kerületi ülések ismét elkezdődvén, az nap az urbariumi 3-dik cikkely folytatólag, 10-dikben pedig a vallásügybeli üzenet véteték tanácskozásba: mire 11-dikben Országos ülés tartatván az említett üzenet ott ujólag megvizsgáltatott, s helyben hagyatott.

12-dikben Kerületi ülés tartatván az urbariumi 3-dik cikkely elvégeztetett; mi után a Kerület ugyan eloszlott; de mind a két teremben Országos ülés kezdődött; s a Vallásügyi üzenet a Fő Rendeknek általküldetvén, egyszersmind az Országos sérelmek egybeszedésére a Kir. Főpohárnokmester elölülése alatt vegyes küldöttség neveztetett ki.

13-dikban Kerület vala, s ez és a következő két nap az urbariumi 3-dik cikkely vég §-ainak a kerületi Jegyző által készült szerkeztetése vizsgáltatott meg; mely mihelyt a vizsgálat következésében megigazítva diktáltatni fog, azt a Tekintetes Rendekkel alázatosan közlendjük.

16 és 17-dikben az Urbariumi negyedik cikkely, s nevezetesen a kilenced felett történtek tanácskozások; de e fontos tárgyban még teljes véget nem értünk. Ohajtottuk vólna ennek bévégzését elvárni, s úgy a Tekintetes Rendeknek hivatalos jelentést tenni; de tegnapi napon a királyi válasz megérkezvén, a Nádor főherceg ma délután vegyes ülést hirdettetett; s a királyi válasz először ezen vegyes ülésben, s mindjárt azután ismételve a KK. és RR. teremében felolvastatott. Mivel az elölülő Alnádor ígérete szerént a tisztelt királyi válasz holnap reggel 8 órára nyomtatva lesz: siettünk ezen alázatos jelentést minél előbb elkészíteni; hogy az elkészülendő nyomtatványt azonnal hozzá kapcsolva sebes postán a Tekintetes Rendeknek megküldhessük. Kik is a vallásügybeli üzenetnek ide rekesztése mellett, a Tekintetes Rendek megbecsülhetetlen pártfogásába ajánlottak forró tisztelettel maradunk

a Tekintetes Rendeknek

Pozsony, április 17-én 1833.

alázatos szolgái:
Kölcsey Ferenc
Eötvös Mihály
O. Gyűlési Követek

9

Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. ápr. 17 - máj. 6. közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Legközelebbi alázatos jelentésünk ápril. 17-dik napjáig terjedett: az azóta történt Országgyűlési dolgok folyamatát itten előterjeszteni kötelességünknek ismértük.

Ápril: 18. 19. 20. és 21-dik napjain az Urbariumi 6-dik cikkely 6-dik §-sáig jutottak a Kerületi Rendek; 22-dikben pedig, és az azt követő napon a közelebbi jelentésünk mellett a Tekintetes Rendeknek megküldött Kir. Rescriptum vétetett vizsgálat alá; s azalatt míg e vizsgálat következésében a Kerületi Jegyző az illető üzenettel és felírással foglaltoskodott, a kerületekben az Urbarium folyvást vitattatván a Rendek a 6-dik cikkely 6-dik §-sáig jutottak. Amennyiben azonban az Urbariumi cikkelyekre nézve a kerületi Jegyzők által feltétetett választások a Kerületi vizsgálaton még mind által nem mentek, ezúttal csak a 3-dik cikkely szerkeztetését van tehetségünkben a Tekintetes Rendekkel közölni.

Folyó hónap 4-kén a Kir. Rescriptum tárgyában készült üzenetjavallat felolvastatott, s aszerint mint helybenhagyatott alázatosan idemellékeljük. Méltóztatnak abból a Tek. Rendek általlátni, hogy a Kerületek az elébbeni sorozás mellett megmaradván, a három munkálat együtt leendő felterjesztéséről lemondottak; s egyszersmind a Kir. Rescriptum következésében az országgyűlési költségeknek a nemesség által egészen leendő vitelét meghatározták. Minekutána az ezen üzenet nyomán készített deák Felírás is e mai napon kerületi ülésben megvizsgáltatott vólna, azonnal Országos ülés tartatott: melyben az üzenet felolvastatott, s egyebekben ugyan meghagyatván a sorozásra nézve a Kir. Rescriptumban kivánt módosítás, hogy t. i. az Urbariumi tárgy után a törvény osztálybéli munkálat vétessék fel, szavazati többséggel elfogadtatott. De mivel emiatt az üzenetben változás fog történni, s az csak következő napokban lesz készen, az üzenetnek országosan megállapított formáját ezúttal bémutatni szerencsénk nem lehet.

Engedjék meg a Tekintetes Rendek, hogy a Kerületi Napkönyv 7-dik hetének első felét iderekesztve, magukat megbecsülhetetlen kegyességökbe ajánlottak forró, mély tisztelettel maradjunk

a Tekintetes Rendeknek

Pozsonyban Május 6-án 1833.

alázatos szolgáik
Kölcsey Ferenc
Eötvös Mihály
Ország Gyűlési Követek

10

Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. máj. 18 - 25. közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Folyó hónap 17-dikén költ hivatalos jelentésünk óta, a következőket vagyunk szerencsések a T. RR. elébe alázatosan terjeszteni.

18-dikban mind a két Táblánál Országos ülés tartatván a 17-diki Kerületben helyben hagyott üzenet, (melyet legközelebb múlt Jelentésünk mellé T betű alatt rekesztve a TT. RR-hez alázatosan megküldöttünk) mind a két tábla által elfogadtatván, a Kir. Rescriptum tárgyában küldendő Feliratra nézve az egyesülés megtörtént; s ugyanakkor a Mlts. Fő RR. a Vallásügybeli harmadik, s A. bötű alatt ide mellékelt válaszokat a Képviselő Táblának általküldék. Ez nap vételék fel a KK. és RRnél azon már hónapok előtt beadott két rendbeli iromány is miknek egyike az Országos Napkönyv Censorainak adott Utasítást, másik pedig az Országos Napkönyvből e Január 10-dikén tett Országos végzés következésében készülendő, s hetenként újságlevelek mellett kiadandó kivonat szerkesztése módját foglalja magában. Az első elfogadtatván, a másik reménységünk ellen a többség által elvettetett. Küzdéseink e tárgyra nézve foganatlanak lettenek; s így a Tkts. Rendeknek sem fog lenni azon örömek, hogy az Országgyűlési Újságra nézve adott utasításaikban kifejezett ohajtásokat, ha csak az említett kivonattal is valamennyire kielégítve láthassák.

19. és 20-diki Kerületekben a 18-ki egyesület felolvastatván, még 20-kban délelőtt mind a két Tábla ülést tartott, s a felírást ujjolag felolvastatván, azt végképpen helyben hagyta. Annálfogva még az nap délután vegyes ülés tartatott, s a Felírás (az ide nyomtatásban zárt 22-dik számú példány szerént) Ő Cs. Kir. Főhrgsgétől a Nádortól aláíratott, s lepecsételtetett.

21-dikben. A Vallás ügyi Fő Rendi válasz felett tartatott Kerületi ülés; mikor a KK és RR azon való fájdalmokat, hogy a Mltó Fő RR. a hozzájok küldött üzenetet öt egész hétig fel nem vették, s akkor is más tárgynak közbevetése után pontonként fel nem véve feleltek reá, bőven kijelentették, s viszon üzenetekben aggodalmokat kifejeztetni rendelték, egyszersmind e tárgyban tett előbbi végzéseik mellett állhatatosan maradván.

22-dikben. A tegnap rendelt Viszon üzenet dictálás alá bocsátattatott, s a Kerületek az Urbariumi munkának utolsó cikkelyét vevék tanácskozásokba, s annak első soraihoz képest az Uriszék megállását, vagy meg nem állását vévén kérdésbe, úgy határozák el, hogy a jobbágyok által magok közt, s idegenek által ellenek indított pörekben az Uriszék tovább is megmaradjon, a földesúr, és jobbágy között fennforgó kérdésekre nézve pedig töröltessék el.

23-dikban. A tegnap diactálás alá bocsájtott Üzenet (melyet B bötű alatt alázatosan ide mellékeltünk) vizsgáltatott meg. 24-kben pedig az Urbéri 7-dik Cikkely 1-ső §-a vétetett vitatás alá.

Ma u. m. 25-dikben mind a két Táblánál Országos Ülés tartatott; a KK. és RR. Táblájánál ugyan a B bötű alatti Izenetjavallat olvastatott fel; annak utolsó szakasza ezen szavaktól fogva „Végre az e tárgyban" egész végig a többség által kihagyatni rendeltetvén; a Vallási Izenet öt heti halasztatásból származott aggodalom a 3-dik §-ban „*a puszta állításnak*" szavak után teendő „*huzamosabb idő után*" szavakkal rendeltetett kifejezni. Mely változással az Izenet a Fő Rendekhez azonnal által is küldetett.

Egyébiránt az Urbéri 4. 5. 6. cikkelyeknek és a 7-dik T. cikkely elejének kerületi szerkezetét C. bötű alatt az Országgyűlési Irományok 197-212 lapjaival együtt alázatosan iderekesztve magunkat a Ttes. Karok, és Rendek Kegyességébe ajánlván mély tisztelettel maradunk.

Költ Pozsonyban, május 25-kén 1833. Eszt.

A Tekintetes Rendeknek

alázatos szolgái:
Kölcsey Ferenc
Eötvös Mihály
Ország Gyűlési Követek

11
Kölcsey Ferenc követi jelentése az
1833. máj. 25 - jún. 25. közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Mult hónap 25-dikén költ hivatalos jelentésből méltóztattak a Tekintetes Rendek az Országgyűlés addig volt folyamatját általlátni. Azon napi mind a két táblánál Országos ülés tartatván a Tekintetes Rendekkel az említett legközelebbi jelentésben *B*. bötű alatt alázatosan közlött Vallásügyi negyedik üzenet a KK. és RR. által a végső szakasz kihagyásával elfogadtatván, a Főrendi táblához általküldetett. 26. és 27-dikben az ünnepek miatt szünet lévén május 28-kán a Kerületi Rendek az Urbéri 7. cikkelynek 24-dikben félben maradt vizsgálatát ismét elkezdék, s a munkájokat f. h. 3-dik napjáig szakadatlanul folytatván a 7-dik §-sig jutottak. Azalatt május 29-dikén a méltóságos főrendek a Vallásbéli 4-dik üzenetet vették tanácskozásba s 31-dikben délutáni 1. órakor az ide *A*. bötű alatt mellékelt tagadó választ a KK. táblájához által is küldötték. E válasz f. h. 4-dikén vétetett kerületi tanácskozásba, mikor a KK. és RR. eredeti üzenetekhez hiven maradván, e megmaradásokat üzenetben foglalni rendelték: s ezen üzenet (e tárgyban már szám szerint 5-dik) 8-dikban meg is vizsgáltatott, s úgy amint azt itt *B* bötű alatt közölni szerencsés vagyok, helyben is hagyták: s időközben úgymint 5-dik, 7-dik, és 10-dikben az Urbéri 7-dik cikkelyt folytatták.

11-dikben Országos ülés tartatván, Ő Méltósága a Perszonális hivatalra emelt Somsics Pongrác eddig vólt Alnádor, minekutána aznap reggel a Tekintetes Királyi Táblánál új hivatalába szokott módon beigtattatott vólna, a KKkat és RRket megköszöntötte, viszonköszönés után a *B*. alatti Ötödik üzenetet felvitette, mi is helybenhagyatván a Mlgos Főrendekhez általküldetett. Azalatt, míg a Méltóságos Fő RR. erre adott 5-dik válaszokat készítették, úgy mint 12-től fogva 14-dikig a Kerületi Rendek az Urbéri 7-dik cikkelyt elvégezték; s egyszersmind egy az adózók személyes bátorságáról szólló 8-dik cikkely készítéséhez kezdettek, amit 21-dikben végre is hajtván, az Urbéri tárgynak kerületi vizsgáltatását bérekesztették, s az Országos ülésbe vitetendő szerkezet általnézésére a cikkelyek magyar fordításának készítésére küldöttséget neveztek, mely a maga munkálkodását mai napon elkezdvén azt kevés napok alatt bé fogja végezni. Addig is azonban, míg ez megtörténne, kötelességemnek tartottam a Küldöttség elébe adott 8 rendbéli Urbéri cikkelyeket a Tekintetes Rendeknek *D*. bötű alatt megküldeni, hogy a Tekintetes Rendek mind a nevezetes tárgyú 7-dik cikkelyt, mind a még nevezetesebb 8-dikat minél hamarabb láthassák.

Ami a Vallásügyet illeti, erre nézve a Főrendi 5-dik válasz 15-dikben elkészülvén a KK. és RR. táblájához az ide *C*. alatt alázatosan mellékelt másolat szerint által küldetett, de Kerületi tanácskozás alá csak 21-dikben vétetvén még el nem végeztetett ugyan, de mindazokból amik eddig a tárgy felett mondattak, világos, miképpen a KK. és RR. nagy többsége e fontos ügyben ez úttal is azon elvek mellett állhatatosan marad, mik a megyei Utasítások nyomán mindjárt az első üzenetben felállíttattak.

Egyébiránt szerencsés vagyok a Tekéntetes Rendeknek jelenteni, hogy múlt hónapban tartott közgyűlésből költ kegyes utasításaikat alázatos tisztelettel vettem, s azokat magok idejében teljesítésbe hozni buzgón igyekezem. Engedjék meg a Tekintetes Rendek, hogy a napkönyv 369. - 448 és az Orsz. Naggyűlési irományok 213-228 lapjainak ide rekesztése mellett magamat kegyességökbe alázatosan ajánlva mély tisztelettel maradjak

a Tekintetes Rendeknek

Pozsony 25-dik Június 1833

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc
Országgyűlési Követ

12
Kölcsey Ferenc követi jelentése az
1833. jún. 26 - júl. 15-i közötti ülésekről.

Tekintetes Rendek!

Mult június hónap 25-dikén költ hivatalos Jelentésemben szerencsés valék a Tktes Rendeknek említeni, hogy az Urbéri Törvénycikkelyek magyar nyelvre fordításában egy Kerületi Küldöttség munkálkodik. Ezen küldöttség azóta a maga munkálódását bevégezte, s a magyar fordítást a Kerületi Rendeknek darabonként elébe is terjesztette, úgy hogy mai napon a munka kerületileg is berekesztetett, s minden további akadály nélkül Országos Ülésbe vitethetik.

Mult hólnap 26-dikán nemes Pest vármegye részéről a budapesti híd iránt is tételték indítvány; oly móddal, hogy a Mlgos Fő RR. a Budapesti Hídegyesület kihallgatása, s a hídépítést illető körülállások megvizsgálása, s azon épület véleményadás végett egy vegyes Küldöttségnek Országosan leendő kirendelésére szólíttassanak fel. Minek következésében az ide A alatt mellékelt üzenet készült, s folyó hónap 9-dikén mind a két tábla által elfogadtatott.

Azalatt, míg ezek történtek, a Vallás tárgyában közfigyelemre méltó esetek jövének közbe.

Az ötödik főrendi válaszból, mellyet közelebbi hivatalos jelentésem mellett a Tkts Rendeknek köteleségemnél fogva bemutattam, méltóztattak a Tkts Rendek általlátni, miképpen a Főrendi Tábla az Ország kívánataihoz semmiképen nem közeledett; s a maga e tárgyban másodízben adott válasza mellett hajthatatlanul maradott. Hogy azon másodizbeli válasz, a KK. és RR. elébe elfogadható ajánlásokat nem tett, arról a Tkts Rendek rövid olvasás után bizonyosokká tehetik magokat. Mindaz ugyan is, amit a Mlgs. Fő RR. egyezésképpen elfogadtak, vagy oly csekély, hogy tekintetet nem érdemel, vagy úgy módosíttatott, hogy a Vallásügyet a mostaninál sokkal rosszabb lábra állítaná.

Engedjék meg a Tkts. Rendek, efelett magamat bővebben kimagyaráznom.

Az evangelikusok vallási szabadsága az 1606 kor, előtti 1-ő törvénycikkelybe nyilván ki van mondva, s ez szolgált alapul az 1790 - 26kt cikkelynek is; melly az evangelikusok dolgaiban közbejött minden felsőségi rendeléseket eltöröl. Ezen idő óta tehát a Vallás ügyet egyedül a törvény világos értelmében kellett kormányozni. Azonban ez nem így történt. Mert mindjárt az említett 26. törvény cikkelyre követő esztendőben oly kir. parancsolatok adattak ki, melyek a cikkely értelmét magyarázták, s abból oly dolgokat következtettek, melyekről a törvényben szó sem tétetik. Igy jöttek erőbe a Reversalisok, miket az 1791-ki Országgyűlés a 47-ik ülésben világosan ellenzett, s törvénybe tétetni nem hagyott. Igy a hat héti oktatás, miről Törvényeink mélyen hallgatnak, s aminek egyedül a 26-k t. c. 13-dik szakaszának egyoldalú magyarázata adott lételt; holott (az 1790. 12. t. cikkely világos szavainál fogva) törvényt hozni, eltörleni, és magyarázni az országgyűlésnek szabad.

A Reversalisok és a hat héti oktatás az a két kútfő, melyből az evangélikusok 40 éves sérelmei főképpen erednek. De mivel mindegyiknek a törvények, az 1790-12. cikkely megrontásával történt magyarázata adott származást, látnivaló, hogy itt kettős sérelem forog fenn, egyik az

evangelikusok üldöztetése, másik a törvénymagyarázás jusának a nemzettől elvétele. Ily szempontból tekintette ez ügyet a KK. és RR. Táblája, s benne nem csak az Evangelikusok panaszait, hanem kiváltképpen az Ország polgári alkotványának tetemes sérelmét követelte. S annál nehezebben kellett vennie, midőn a Mlgos. Fő RR. az egész ügyben éppen ez oldalról semmi egyezésre hajolni nem akartanak.

Minden egyezéseiket ugyanis vagy oly pontokra szorították, melyek (mint az evangelikus ifjak külföldi iskolákba mehetése) a 26-k cikkelybe világosan foglaltatnak, vagy magokba véve (mint az ezeredbeli evangelikus káplánok és közös temetők) fontosság nélkül vagynak. De a Reversalisokra nézve azt kívánták, hogy azokat a multra nézve ismerjük törvényeseknek; így a hat héti oktatásra s a recopulatiokra nézve is bizonyos eseteket kötöttek ki, melyekben azok törvénnyé tétetnek, s több efélék. Képzelhetik a Tks RR. az Ország sérelmeinek nyilvánságosabb kijátszását, mint midőn az javasoltatik, hogy azokat elenyésztetés helyett törvénybe igtassuk? Ily javaslatokat a Tktes. Rendek bizonyosan fájdalmas érzés nélkül nem fogadhatnak; éppen úgy, mint a KK. és RR. Táblája nem fogadhatta. Ugyan azért a főrendi ötödik válasz sem tántoríthatta meg a képviselői test többségét, mely utasításainak szentségére, s a nemzeti köz akaratra hivatkozván, folyó hónap 1-3 napjain a maga hatodik üzenetét elkészítette, s annak (itt B alatt közlött) tartalmában az eredeti üzenet elveihez híven maradott.

E hatodik üzenet tevé e hónap 4 és 5 napjain tartott Országos Ülés tárgyát. Ő Méltósága a Personalis az egy vallásról másra által menetelről szólló pont alkalmával azt a javaslatot veté közbe: ha már a KK. és RR. a hat héti oktatást eltöröltetni kívánják, egyezzenek meg abban, hogy az általmenni akarónak szándéka, minekutána a megyei küldöttség előtt magát kijelentette, a Kir. Felségnek engedelemadás végett terjesztessék fel.

De a lelkiismeret szabadságát a törvény határozásai alól kivenni, s a fejedelem független akaratától függeszteni fel: oly dolog, ami az 1790-26 t. cikkely 13-dik szakaszában sem mondatik ki világosan; s ami a polgári alkotványnak legsarkalatosb elveibe ütközik. Mert alkotványos országban a fejedelemnek független, azaz törvény által nem korlátolt akaratot engedni, annyi, mint az absolutismust (minek szabad országban helye nem lehet) egyenesen behozni. Ezen principiumnál fogva noha a Mlgos Personalis javaslatát huszonegy megyék pártolták, mégis huszonhatan voltak azok, kik ez alkalommal is az eredeti üzenet mellett szavaztak.

A hatodik üzenet a Fő RR-hez által küldetvén azt 5-dik és 6-dik-ban vették vizsgálat alá. Keserves volt megtudnunk, miképpen a Mlgos Fő RR a hatodiki ülésben utasításaink kötelező erejét s a mi képviselői helyhezetünk valóságát tagadván, minden további egyezéstől idegenek maradtak; s minket C. alatt ide mellékelt hatodik válaszokban arra szóllítottak fel, hogy azokat, a mikben az egyezés már megtörtént, a fejedelem eleibe terjesztenők fel.

Feljebb előadám, mik azok a pontok, melyekben már megegyezés történt, előadám, hogy így sérelmeink nem megorvosoltatnának, de törvénybe igtattatván, bennünket ez után törvényesen nyomnának. Ily orvoslást bizonyosan nem várt a nemzet, mikor az ügyet utasításba adá; ugyanazért mi mind küldőinknek, mind a hazai törvények szentségének tartoztunk azzal, hogy ily veszélyt hozó javaslatokra ne hajoljunk. De mit kellett, mit lehetett tehát tenni? Ismét üzeneteket váltani? Ez minekutána a Mltós. Fő RR-től semmit többé várni nem lehete, csak a drága idő vesztesége, s az ügy veszedelmeztetése volna. Külön felterjesztést csinálni vagy vegyes ülést tartani: ez lett volna még a két lehetséges mód. Azonban a külön felterjesztés által az Uralkodó Felség ahelyett, hogy most a törvényhozó test egy része, választott bíróvá tétetnék; a mi ismét a polgári alkotványon új seb lenne. Vegyes ülésbe menni pedig: ez a szavazatok iránt támasztana kérdést, még pedig eligazíthatatlant. Mert sem a képviselők nem engedhetnék, hogy nehány ezer nemesnek követe csak annyi szavazattal bírjon, mint akármely egyes dignitarius: sem a dignitariusok a képviselők principiumát elismerni nem

fognák. Ily kétséges helyzetben nem vala mit tenni, mint a tárgyat a képviselői Tábla s az egész nemzet többségének nagy fájdalmára felfüggeszteni. Amit 10-dikben tartott Kerületi ülésünkben el is végeztünk, s az ide D alatt alázatosan mellékelt hetedik üzenetünkkel 13-dik Országos ülésből a Mltó Fő RRnek tudtára is adtunk.

Ime tehát Tek. RR. hat hónapi fáradságos küzdés után, mindazon feszített munkálódás mellett is, mellyel a nemzet nagy többségének kívánatainál fogva három millió evangelikusnak sorsát a törvények oltalma alá visszatenni, s a polgári alkotvány tetemes sérelmeit orvosolni igyekeztünk, küzdésünk jutalma az lőn, hogy a ki nem vívhatott ügyet szerencsésebb időre kellett halasztanunk! Lehetetlen, hogy a Tek. RR. eleven fájdalmat ne érezzenek szíveikben, megértvén: miképpen a Mlgs. Fő RR. a nemzet ily közönségesen kijelentett kívánatainak gátolására egy polgári alkotványunk természeteivel nyilvánosan ellenkező, s általunk soha, sem el nem ismert, sem el nem ismerhető Vétót akarnak gyakorlani. Lehetetlen, hogy aggódva ne tekintsenek e jelen országgyűlés jövendőjére; előre láthatván, hogy ily főrendi cselekvésmód mellett, a célba vett törvényjavítások alkalmával, számtalanszor előfordulandó alkotványi kérdések megfejtése éppen úgy, mint az ügy győzhetetlen akadályokra fog találni. Hova fog ez vezetni? Lehet-e ily környülállások közt remélleni, hogy hasznos törvényekkel térhetünk Küldőinkhez? Én ezennel saját aggodalmaimban a képviselő test többségének aggodalmát mutatom be a Tkts. Rendeknek, kiknek bölcsességétől rendületlen hazai szeretetétől, a polgári alkotvány, s vallásügy szentsége iránt viseltető hűségétől várok és kérek e kétséges helyezetben tanácsot, erőt, reménységet, és vigasztalást.

Kegyességökbe ajánlott mély tisztelettel maradván a Tekintetes Rendeknek

Pozsony július 15-d. 1833.

alázatos szolgájok
Kölcsey Ferenc
Országgyűlési Követ.

13
Kölcsey Ferenc követi jelentése az
1833. júl. 15 - aug. 1 - közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Mult hónap 15-dikén költ hivatalos jelentésemben kötelességem szerint előterjesztettem a Tekintetes Rendeknek az Országgyűlés addigi történeteit, nevezetesen a Vallás tárgy felfüggesztésének környülállásait. Azóta dolgaink folyamata a következő vala.

Július 15-dikén mind a két teremben Országos ülés tartaték, melyben a budapesti hid tárgyában munkálkodni fogó küldöttség a két Tábla előlülői által kineveztetett, s egyszersmind a kerületi üléseken teljesen bevégeztetett Urbéri munkálat magyar és latin nyelven kerületi előlülők által beadatott. Miután az előleges sérelmek, magyar nyelv, az Országgyűlés Pestre vitele, s a királyi lakásnak hazánkba általtétele tárgyában mindeddig ki nem adott Királyi Válasz sürgetésére újabb felirat készítése határoztatott, s ennek meghatározása után az Urbéri munkálat országos vizsgálata elkezdődvén, ez ülésben az I.-ső cikkely 4 első szakaszai elvégeztetnek. Azalatt a Méltóságos Főrendek a Vallás tárgyában költ hetedik üzenetünkre készítettek választ, s azt az *A*. alatt idézárt másolat szerint által is küldötték. Ezen hetedik válasz másnap, azaz 17-dikén kerületi tanácskozás alá vitetett, s 19-dikben a reá készült nyolcadik ide *B*. alatt rekesztett üzenet Országos ülésben meg is vizsgáltatott: de mivel a Mlgs Fő Rendek a Főherceg Nádor betegeskedése miatt egész 26-dikig ülést nem tartának, a most

említett üzenet is csak akkor, a 20-dik kerületi ülésben helybenhagyatott, s az előleges sérelmek sürgetését tárgyazó üzenettel együtt (*G*.,) küldethetett által. Mikor is a Méltóságos Fő Rendek szóbeli válasszal adták tudtunkra:

a., hogy a Vallás tárgyában a hetedik válasz értelméhez továbbra is ragaszkodnak.

b., Az Előleges Sérelmek sürgetésére nézve pedig kérik a Karokat és Rendeket, hogy attól álljanak el: egyszersmind kijelentvén, hogy el nem állás esetében a dolgot nem akadályozhatják.

Mire a Karok és Rendek hasonlóan szóbeli üzenettel vissza üzenték, hogy a Vallás tárgyában ők is a már kimondott határozásaik mellett maradnak, az Előlegesek sürgetésétől pedig elállani nem akarnak. Minek következtetésében július 27-dikén a *D*. alatt alázatosan idekapcsolt felírás magyar és deák nyelven, vegyes ülés alatt, el is pecsételtetett.

Egyébiránt a közelébb említett tárgyak által el nem foglalt napokon az Urbéri munkáknak naponkénti vizsgálata a KK. és RR. Tábláján mind a mai napig folyton foly, és tegnapi napon úgy mint július utolsó napján a második cikkely is bevégeztetett. E szerint a két első cikkelyt magyar és latin nyelven a Tekintetes Rendekkel ott *E*. bötű alatt közölni szerencsés lehetek.

A Főrendi Tábla a Karoknak és Rendeknek Julius 26-dikán tett azon végzésére, hogy az Urbáriumi munkálatot készek ugyan a Főrendi Táblával cikkelyenként közölni: mindazáltal az adandó válaszokra csak az egész munkálatai bevégzésével fognak viszonüzenetet küldeni: - a maga üléseit néhány hetekre felfüggesztette. Annálfogva 27-dike óta a Fő*r*.-i Táblának ülései nincsenek, az országos sérelmek rendbeszedésében dolgozó vegyes küldöttség mindazonáltal üléseit ezalatt is folytatja.

Kegyességökbe ajánlott mély tisztelettel maradok

a Tekintetes Rendeknek

Pozsony augusztus 1-ső napján 1833-d. eszt.

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc
Országgyűlési Követ

14
Kölcsey Ferenc köszönő levele
Szatmár megye Rendeihez

Tekintetes Rendek.

Az iromány, melyben a Tekintetes Rendek folyó évi szeptember 9-dikén tartott Közgyűlésekből, Követ társammal, s velem való megelégedésöket oly ragyogó kifejezésekkel értésemre adni méltóztattak, keblemet a legtisztább örömmel, és legforróbb hálával töltötte be.

Midőn magyarnak születtem, együtt velem született az elengedhetetlen kötelesség is: híve lenni hazámnak, híve polgári alkotmányunknak; s e kettő fennmaradásáért, s nagyobb virágzásra emeléséért híven tenni mindent, a mit tehetségeim csekély volta véghez vihet. Midőn pedig a Tekintetes Rendek megbecsülhetetlen bizodalma által Szatmár vármegye követévé elválasztattam, lettem volna bár idegen föld gyermeke, mégis e tett el nem téphető láncokkal fűzött volna engem e szép megyéhez, e szép megye nemeslelkű Rendeihez. Ily bízodalom viszonozásáért semmi áldozat drága nem lehet.

Most mint magyar, és követ, ha tettem valamit, ami a Tekintetes Rendek helybenhagyását érdemli, mindenesetre csak legszorosabb kötelességemet teljesítém: s bár e legszorosabb kötelesség egész mértékben lehető teljesítésére elég erőm lett volna! De én jól érzem gyengeségemet; jól érezem, hogy a Tekintetes Rendek csak akaratom tisztaságát tekinték, mikor számomra az érdeklett irományban a legszebb, legszívemelőbb jutalmat készíték, a mit szabad nemzet tagjai a magok hazafitársának nyujthatnak.

Elfogadom azt, nem mint megérdemlett jutalmat, de mint emlékét a magas lelkesedésnek, mellyel a Tekintetes Rendek a hazát szeretik, s a legcsekélyebb buzgóságot is, mit követek e hazáért mutatni törekedett, meleg kebellel fogadják. Ez emlék fog nekem örökre biztos őrizőm maradni, hogy a hűség utáról el ne tántorodjam; ez emlék fog reám egykor a végnyúgalom órájában vígasztalást, és lelki csendességet önteni; és ez emlék fogja az én nevemnek örököseit késő időkig emlékeztetni, mi sokkal tartoznak ők is a közös hazának, s benne e fényes megyének.

Éljenek szerencsésen a Tekintetes Rendek, s higgyék el, miképpen szívem mélyében olthatatlan hála, szeretet és hűség él érettök; miknek tettekkel bebizonyíthatására Istentől erőt kérni soha nem szűnök. Forró mély tisztelettel maradván

a Tekintetes Rendeknek

Csekén, október 22.-d. 1833.

alázatos szolgája:
Kölcsey Ferenc

15
Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. nov. 6-nov. 22 közötti ülésekről

Tekéntetes Rendek!

A folyó hónap hatodikán küldött országgyűlési jelentés folytatásában szerencsések vagyunk jelenteni, hogy a Méltóságos Főrendeknek az Urbéri tárgyban adott harmadik válaszokra a K.K. és RR. negyedik üzenete a hónap nyolcadikáig folyvást tartott kerületi ülésekben megkészülvén, kilencedikén országos ülésbe vitetett, és egészen ugy mint *A.* bötü alatt ide-rekeszteni szerencsénk van, megállott. - A Méltóságos Főrendek 11-dik és 12-dikben tartott üléseik alatt ezen üzenetet tanácskozás alá vévén a KK. és RR. által kijelentett elvekben meg nem egyeztek ugyan, de az Urbéri cikkelyek felterjesztését, úgy amint azt a KK. és RR. kívánják, többé nem ellenezték. Minthogy azonban az ide *B.* alatt mellékelt negyedik válaszban a KK. és RR. ellen magokat kinyilatkoztatni jónak látták: a KK. és RR. is 13-dikán tartott Kerületi ülésökbül még egy ötödik üzenetnek írását meghatározták: s ezen üzenet az urbéri cikkelyeket kísérendő felírással együtt elkészülvén s az Urbéri nyolc cikkelyek is a kis Tábla közt történt egyezkedés szerint küldöttség után rendbeszedetvén 16-dikán tartott kerületi ülésen mind az üzenet és felírás mind az urbéri cikkelyek felolvastattak, s helyben hagyattak; 18-dikán pedig két teremben tartott Országos ülésben megvizsgáltatván másnap az az 19-dikben vegyes ülésben a pecsételés is megtörtént. Az ötödik üzenetet C. a felírást D. az Urbéri cikkelyeket pedig E. alatt alázatosan idezárjuk.

Ezek közben a hónap 7-dikén Turóc vármegye részéről indítvány tétetett, hogy időnyerés végett az Urbér után következő törvenyosztálybéli munkálatok anélkül, hogy először Kerületi ülésben tanácskozás alá vétetnének, egyenesen Országos ülésre vitessenek. Az indítvány másnap az az 8-dikban jött vitatás alá: mikor is a KK. és RR. meggondolván, hogy az Ország

indítványi jusa a Kerületi tanácskozásokkal szoros kapcsolatban áll, sőt Kerületi tanácskozások nélkül nem is gyakoroltathatik; meggondolván továbbá, hogy a Kerületek elmellőzésével a legfontosabb tárgy is a KK. és RR. táblájánál csak egy ízben vítatnék meg, holott minden nemzet Országgyűlésén egy kérdés kétszer, háromszor is szokott vítatás alá jönni; s végre meggondolván, hogy a KK. és RR. Táblájának mind Előlülője, mind Jegyzői a Kormány által szoktak kineveztetni, s az ez által okozható bajokat csak oly ülések tartásával lehet megelőzni, hol a KK. és RR. magok köréből választott előlülők és jegyzők segedelmével dolgoznak: 43. szavazatból álló igen nevezetes többséggel a turóci indítványt mint veszedelmest férevetették.

A Napkönyv 4-dik kötetének 487.-492. és az ötödiknek. 1.-192. - s az országgyűlési Irományok első kötetének 447-477. Lapjait alázatosan iderekesztvén magunkat a Tekintetes Rendek megbecsülhetetlen kegyességökbe ajánlván örökös tisztelettel maradunk a Tekintetes Rendeknek

Pozsony 22. november 1833.

alázatos szolgái
Kölcsey Ferenc
Eötvös Mihály
Gyűlési Követek

16
Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. nov. 22-dec. 30. közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Engedjék meg a Tekintetes Rendek, hogy az Országgyűlés múlt hónap 20-dikától fogva történt dolgait következő három pontokban előadhassuk.

1. Nemes Szabolcs Vármegye részéről az Előleges Sérelmekre mindaddig el nem érkezett Királyi válasz iránt már elébb indítvány tétetvén; annak következésében egy sürgető felírás készült, mely az azt kisérő üzenettel együtt november 20-dikán felolvastaték, s dictáltatni rendeltetett. - Másnap azaz 21-dikben pedig kerületileg helyben is hagyatott; s 23-dikban Országos ülésen keresztül menvén a Mlgos Főrendekhez általküldetett. - A Főrendi válasz 25-dikben küldetett által a Rendek táblájához: kik azt 26d. tartott Kerületi ülés alatt vették vizsgálatba. Az említett Főrendi válasz nem tartja ugyan a felírást szükségesnek; mindazáltal nem ellenzi, hanem a szerkezet szelídítését és némely kivételek változtatását kívánja. A 26-diki kerület e változásokat nem fogadá el, s a felírásnak, úgy amint az szerkeztetve vala, felküldését tovább is kivánni jónak látta. Ennek következésében a második üzenet megkészülvén s 27-dikben dictáltatni rendeltetvén 28-dikán kerületileg meg is állapíttatott; s még aznap Országos ülésbe is vitetett; s a Mlgos Fő RR.-nek általküldetvén, azokból a második válasz mindjárt akkor meg is érkezett. Ezen második válaszban a Mlgos Fő RR. előszöri érzelmök mellett megmaradtanak; a felírásban oly módosításokat kívántak tétetni, melyek által (mint magokat kifejezik) *némely éles kifejezések enyhittetvén, a tárgy illendőbb alakban érkezhessék szeretett fejedelmünkhez.* A KK. és RR. e kifejezést oda magyarázták, mintha az Ő Felírások a Főrendek által illetlennek mondatnék, amit egyátaljában elismérni nem akarnak, s 29-diki Kerületi ülésökben a felírást egész kiterjedésében harmadszor is megállították, s e felől az illető harmadik üzenetet December 2-dikán kerületileg elkészítvén: ugyanaz nap Országos ülésbe vitték; s a Mltgs Fő RR-hez általküldetvén onnan a harmadik válasz mely, a Fő RR-nek is elsőbb válaszaikhoz való ragaszkodását kijelenti, még azon ülés

alatt megjöve. E kölcsönös állhatatosság e tárgy bevégzését hátráltatja és kétségessé is teszi. De mivel a felírás a Mltgs Fő RR-től illetlennek mondatott: a KK. és RR. ha már most engednének, ezen illetlenséget mintegy elismernék: ugyanazért a főrendi választ most sem fogadták el; s folyó hónap harmadikán a szerkezetet negyedszer is helybenhagyták, s az illető negyedik üzenetet 4-dikben és ötödikben kerületileg elvégezvén még ötödikben országos ülésből a Mltgs Főrendekkel közölték; s ugyanazon ülés alatt az előbbiekkel értelmében egyező negyedik választ meg is kapták. Amint ez utóbbi válasz a két Tábla közti szerződést egy nyommal sem vitte elébb úgy a KK. és RR. is midőn azt 6-dikban kerületi vizsgálat alá vették, előbbi állásokban mozdulatlanul megmaradtak: s ennek következésében az Ötödik választ 7-dikben el is készíték ugyan, de azt mivel ötödik óta Országgyűlés nem tartatott mindeddig maga utára nem igazíthatták; s e szerint a sürgető Felírás tárgya mind e napiglan bizonytalan. Az említett felírás a hozzátartozó öt Üzenettel s négy válasszal együtt A-K jegyek alatt alázatosan idemellékeltetett.

2. Az Urbéri cikkelyek elvégezve Ő Felségéhez felküldve lévén, nemes Bars vármegye részéről ez idő november 20-dikán a Lengyel Nemzet visszaállítása eránt teendő indítványra használtatott. Az említett napi kerületi ülésben számos és meleg pártfogást talált ugyan az indítvány; de mind a mellett is, hogy részint utasításaiknál, részint meggyőződéseiknél fogva 22 megyék követei pártolták: a többséget sem akkor, sem a 23-diki Országos ülésben, hol megujíttatott, meg nem nyerheté. Nyilvános vala mindazáltal, hogy ámbár a lengyel ügy most Felírásba nem mehetett: de az ország nagy többsége arra hajlik, miképpen az az ország sérelmei sorában, melyek már arra rendelt vegyes küldöttség által öszveszedettek, annak idejében Ő Felsége elébe terjesztessék.

3. November 22-diki Kerületi ülés alatt a KK. és RR. a törvény osztálybéli munkálathoz nevezetesen a Törvényszékek elrendeléséhez kezdettek. S e munkát a felírási kérdés kivételével azóta minden kerületeikben kirekesztőleg folytatják. E tárgyban eddig következők tétettek.

a. Az Uriszékről szólló első és a Városi törvényszéket tárgyazó második cikkelyek az ide *L*. alatt rekesztett szerkezet szerint elvégeztettek.

b. Mivel sok megyék bizonyos békebirák intézetének felállítását kivánták, ezen intézet tervének kidolgozására kerületi küldöttség rendeltetett. Mely küldöttség munkálkodását meg bé nem adta.

c. A Praedialis Nemesek székéről a turopolyai gróf itélő székéről az országos küldöttség semmi javallatot elő nem terjesztvén: e hézak pótolására is Kerületi küldöttség neveztetett: s annak munkálkodása is váratik.

d. Folyó hónap 20-dikán a harmadik az az a megyei törvényszékekről szólló cikkely vétetett elő: s ennek folytában az alispányi és szolgabírói Székek eltöröltetvén, állandó törvényszék felállítása végeztetett. S e törvényszékre mindazon pörek, melyek eddig a Kerületi és Királyi Táblákon folytak, általvitetni rendeltetvén, egyszersmind a Kerületi táblák ugyan megszüntettek, a Királyi Tábla pedig egyedül feljebbviteli törvényszéknek nyilatkoztatott ki. Egyébiránt e harmadik cikkely még mindég folyvást tartó vitatás alatt lévén annak szerkezetét a Tekintetes Rendekkel még most egészen közölni szerencsések nem lehetünk.

Egyébiránt a Napkönyv Ötödik kötetének 193-460 lapjait, a címlappal együtt, s a hatodik kötet 1-16 lapjait nem különben az Országos irományok első kötetének 475-546 s másodiknak 1-12 lapjait iderekesztvén mély tisztelettel maradunk

a Tekintetes Rendeknek

Pozsony 30-dik december 1833.

alázatos szolgái
Kölcsey Ferenc
Eötvös Mihály
Gyűlési Követek

17
Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. dec. 31-jan. 27 - közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Mult évi December 30-dikától fogva, midőn közelebbi jelentésünket a Tekintetes Rendek elébe terjeszteni szerencsénk vala, a törvényszéki rendelkezés vólt Kerületeinknek fő tárgya. A megyei törvényszékről szólló cikkely, sor szerint 3-dik, adott a KK. és RR.-nek legtöbb dolgot, és nevezetesen az a feladás: miképpen kellessék a fizetéses táblabírákat választani? Egy rész azt állítván, hogy törvényeinknél fogva a főispányoknak a törvényszéken ülő táblabírák nevezésébe, vagy választásába béfolyások soha sem volt; más pedig a főispányi jusok közt a candidatiot meg akarván tartani: többszeri szavazások történtek. S minekutána a többség a candidatiot megállította, azon módokról lettek ismét tüzes vitatások: mikkel a főispányi befolyást korlátolni kellene? Igy történt, hogy míg a cikkelyben foglalt conferentia végtére elfogadtatott, s az egész cikkely elvégeztethetett, december 20-dik napjától fogva január 15-dikéig jutottunk. Ekkor a cikkelyek készen lévén, 17-dikben a KK. és RR. tovább mentek; s Gömör megyének azon indítványát, hogy a szóbeli pörök elintézésére Kerületi Küldöttség neveztessék, elfogadván; Bács megyének ezen javallata pedig, hogy a már elvégezett három cikkely egyenesen Országos ülésbe vitessék, többséget nem nyervén: az V-dik cikkelyhez kezdének. A IV-dik cikkely, mely a kerületi táblákról szóll, szükségtelenné lőn az által, mert a megyei törvényszékek organisálása a Kerületi táblák teljes eltörlését hozza magával; s így a Királyi Táblát elrendelő V-dik cikkely már most IV-dikké lőn. Egyébiránt a III-dik cikkely által már sok nehézség előre meg lévén óldva, a IV-dik cikkely ólta a haladás szembetűnőleg gyorsabb; amint a Tekintetes Rendek az ide A alatt mellékelt, és már a VII-dik cikkelyt is (mely a rendszeres munkák közt VIII-dik.) magában foglaló kerületi szerkezetből általlátni méltóztatnak. Folyó h. 25-dikén a VIII. (rendszeres munkába IX-dik) cikkely felett kezdett folyni a vitatás; de még a következményről hivatalos jelentést tennünk nem lehet.

Fájdalom, e dolgok gyorsabban is folyhattak volna, ha a Mlgos. Fő RR. és a KK. és RR. közt fennálló egyenetlenkedés sok időt el nem rabolna. Közelebbi jelentésünkből méltóztattak a Tekintetes Rendek megérteni, hogy az Előleges Sérelmeket sürgető felírást a Mlgos. Fő RR. már akkor negyedik válasszal küldék vissza; a KK. és RR. pedig a főrendi második válasz által még mindég sértve érezvén magokat, ötödik üzenetet is készítettek, előbbi nyilatkozások mellett megmaradót. Ez ötödik üzenet még akkor mint kerületi javallat a Tekintetes Rendeknek általunk alázatosan bemutattatott. Ezzel való bajlódásaink közepette, új kedvetlen történet kényszeríté a képviselői táblát e kérdéses Felíráshoz még egy másikat is adni, a méltóságos Főrendnek hasonlóan nem tetszőt.

Közelébbi jelentésünk mellett elküldött Országgyűlési Napkönyv VI-dik kötetének 13. s köv: lapjain olvasható a barsmegyei második követ azon beszéde, mely által a Mlgos Fő RR. nagyon megbántva hitték magokat. Mit tettek, vagy mit nem tettek, e hit következésében? előttünk hitelesen tudva nincs. Ami kétségesen kivül van, ez: hogy f. h. 7-dik napján vegyes

ülés tartatott, és abban a B jegy alatt közlött Kir. k. leírás az ország előtt felolvastatott. E Kir. leírás a KK. és RR. Tábláját aggodalomba hozta. Abba ugyan nem ereszkedtek, ha a barsi követ beszéde helyben hagyható-é vagy nem; hanem gondolóra vették, hogy ha a Kormány egyes Követek nyilatkozásait így kárhoztatja, abból káros következések folyhatnak. A kormánynak két módja van az országgyűléshez szóllani: királyi előadások és királyi válaszok által. Ha e két módon kívül harmadikhoz, például a kérdéses kir. leírásban levőhez nyúl: akkor.

1. A törvényhozó test egyik fele (a kormány), a másik félhez (az országgyűléshez) úgy szóll, mint alattvalókhoz. Pedig a pólgári alkotvány alapjai azt hozzák magokkal, hogy egyik fél is a másiknak felette ne légyen; különben a törvényhozás teljesen szabad akarat, teljesen szabad kölcsönös egyezés munkája nem lészen.

2. A törvényhozó test egyik fele (a kormány) a másik fél előtt úgy tűnik fel, mint végrehajtó hatalom, s még pedig oly végrehajtó hatalom, mely az ítélő hatalmat is magára ruházta s bírói hatást enged magának. S a hatalmaknak ez öszvevegyítése az alkotványos országlás elveivel ismét ellenkezik.

3. A képviselői szóllásszabadság, mi nélkül az országgyűlési munkálkodások a nemzet kívánságának többé meg nem felelhetnek, veszedelembe tétetik.

4. A mi annál szembetűnőbb, mert az ily tettet annak szükséges voltával sem lehet menteni: lévén nekünk történhető esetekre nézve mind törvényeink, mind törvény által rendelt bíráink.

Ezek valának az okok, a mik a KK-kat és RR-ket arra határozák, hogy a történet iránt aggodalmokat Ő Felsége elébe a C. jegy alatti javallat szerint terjesszék, amibe a Mlgos. Fő RR megegyezni nem akarván, az idővesztegető üzenet és válasz-váltások kerülhetetlenekké lettek. Ekkoráig két üzenet ment által a Mlgos Fő RR-hez s ugyanannyi válasz jött vissza; s most a harmadik üzenet is kerületileg már elkészülvén országos ülést vár. Mint ezek a D-H. jegyek alatt külön-külön alázatosan bémutattatnak.

Ami az Előleges Sérelmekre várt királyi választ sürgető Felírást illeti; ez iránt a már megküldött Ötödik üzenet a Kir. leírást tárgyazó Felírással és első üzenettel együtt e hónap 14-dikén a Fő RR-hez küldetett. De az erre szólló ötödik válasz csak arra használt, hogy reá az előbbiek nyomán járó hatodik üzenet készüljön, mely a Kir. leírás iránti második üzenettel együtt 21-diki Országos ülésből küldetett által. E hatodik üzenet elég nyilván kimondá, hogy a sürgető Felírás módosítását csak azért nem akarhatják a KK. és RR., mert az által a szemökre vetett illetlenséget ismernék el. A Mlgos. Fő RR. használták az intést, s hatodik válaszokban, mely 22-dikben küldeték meg, második válaszok szavainak kedvező értelmet adtak. Melyen a KK. és RR. megnyugodván, hetedik üzenetekben a Felírást módosítani kívánják. Ez üzenet, mely a megelőzőkkel együtt I. K. L. M. jegyek alatt látható, a kir. leírás iránti harmadik üzenettel egyformán Országos ülést vár.

A Tekintetes RR. múlt évi december 9-dikén kőlt kegyes utasításaikat tartozó tisztelettel vettük, s teljesítésekre minden erőnket fordítani készek vagyunk. Egy van azok közt, mely a múlt évben felfüggesztett vallási tárgyat ujolag indítványba tétetni parancsolja. Érezzük kötelességünket, melynél fogva a Tekintetes RR parancsolatait minden tekintetek félretételével követnünk kell; s nem késtünk minden készületeket megtenni, melyeket a tárgy fontossága tőlünk megkívánt. Midőn annak letétele a környűlmények veszélyes volta miatt meghatároztatott; a határozáson jelen volt követek azt is elvégezék, hogy annak leendő felelevenítése az ő előre tudósítások nélkül ne történjék; nehogy oly időben eleveníttessék fel, midőn a letételkor fennállott veszélyek vagy még is állanak, vagy talán sokasodnak is. Ugyanazért f. h. 26-dikán öszvehivtuk azon követtársainkat, kik a letételben részt vettek, s egyébiránt is az ügynek barátai. Rajtunk kívül Bihar, Zabolcs, Borsod, Szala, Tólna, Zemplin,

Zólyom, Győr, Mármaros, Bereg, Csongrád, Somogy, Komárom, Bars, Neográd, Csanád, Békés, Temes, Pest, Torna, Abauj és Trencsén (Borsiczky) öszvesen huszonkét megyék és a Jászkun, s Hajdu kerületek valának jelen. Bihar, Békés, és mi valánk, kiknek utasításunk vala ujolag indítványt tenni; s ezt annál inkább óhajtottuk volna; mert a törvényszéki rendelkezésben, a Szent Székről szólló cikkely 3-dik §-sában az 1790-269 cikkelyre lévén hívatkozás; a e cikkely a legközelebbi kerületben tanácskozás alá következvén: azt hittük, ez a legkellőbb alkalom.

De az öszvegyűlt követek igen nagy többsége azt nyilatkoztatá ki, hogy a vallási tárgy e pillantatban bizonytalanabbul áll, mint a letételkor. Akkor letettük, mert többségünk szemlátomást fogyott; azólta pedig több megyék oly utasítást adtak követeiknek, hogy a rendszeres munkákon kívül egyébbe ne ereszkedjenek. Ezek közt van Bars megye is, melynek mostani első követe az ügy legbiztosabb s erősebb pártfogói közé tartozott. Jól tudják ezt az ügy ellenségei; ugyanazért még óhajtják a felelevenítést, hogy azt ily jó alkalommal elbuktathassák. Ugyanis kettő történhetnék meg. Mert vagy ki nem tudnók vinni az ügy felvételét; s akkor talán elhatároztatnák, azt csak a rendszeres munkák teljesb végződése után venni fel; s ezt a teljes bévégződés idejét ki meri előre meghatározni? Vagy talán még általok is segítettnék a felvétel meghatározása; hogy az eredeti üzenet pontjait ohajtások szerint módosítgathassák: midőn aztán a második letétel bizonyosan nehezebb lenne az elsőnél. Így szóllt a többség, és ez okokból az indítvány ez időbeli pártolására nem ajánlották magokat; és csupán öten valának, kik minden feltétel nélküli pártolásra készen nyilatkoztak.

Ily helyezetben nem merészeljük a Tekintetes Rendeket oly forrón érdeklő ügyet a dolgok mostani állásában veszélyeztetni; s a tanácskozó követek megegyezésével a történet egész folyamatát a Tekintetes Rendek bölcsesége elébe terjesztjük. Parancsolják-é a Tekintetes Rendek még most is, hogy utasításunknak haladék nélkül eleget tegyünk? Vagy méltóztatnak oly rendelést tenni, hogy a jövendő jobb környülményeket várjuk be? Mi a Tekintetes Rendek kegyes parancsolatát mély tisztelettel várjuk; minden esetre a veendő utasítás szerint járandók.

Végezetre béjelentvén, hogy a Nagyváradi főtiszt. Káptalan vólt követe Tagen kanonok úr ellen indított ismeretes pör, e hónap 23-dikán a Királyi tábla által megítéltetett, s az alperes feloldoztatott; könyörgünk a Tekintetes Rendeknek, fogadják el legforróbb tiszteletünket, mellyel változatlan maradunk

a Tekintetes Rendeknek

Pozsony, január 27-d. 1834.

alázatos szolgáji
Kölcsey Ferenc
Eötvös Mihály
O. Gyűlési Követek

18
Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1834. jan. 27-febr. 20. közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Mult Január 27-dik napján költ alázatos jelentésünkben reménységet nyújtottunk afelől, hogy minekutána a M. Fő RR. a sürgető Felírás tárgyában adott 6-dik Válaszok által a KKar és RRket némiképpen megnyugtatni igyekeztek, s ha az általok javallott módosítást el nem

fogadnák, valamely másnak kitalálására felszólították, a megóhajtott egyezés a kis Tábla között meg fog történni. S valóban a KK és RR a magok 7-dik Üzenetében bizonyos módosítást adtak is elő, s azt a barsi követ jelentésére adott királyi Leírás tárgyában készült 3-dik Üzenettel együtt, mult hónap 28-dikán tartott Országos Ülésből a Méltóságos Fő RR-nek által is küldötték, úgy amint az az országgyűlési Irományok 22/27-dik lapjain ide mellékelve látható. De a Méltóságos Fő RR-nek tetszett ezúttal is egyik, mint másik tárgyban a magok egyezését megtagadni, s azon hónap 29-dikén tartott Országos gyűlés alatt a meg nem egyezést kijelentő 7-dik és 3-dik Választ, (mint azok az Irományok 27-dik s. k. lapjain láthatók) általküldeni. - E huzamosan megtagadott egyetértés a KKat és RRket a hovatovább leendő engedéstől mindinkább visszatartóztatta, kik a folyó hónap 6 és 7. napjain készült, ide A. és B. jegy alatt rekesztett 8-dik és 4-dik üzenetekben magokat legközelebb végzéseik mellett maradandólag nyilatkoztatták ki: s említett üzeneteiket mai napon úgy mint februárius 20-dikán tartott Országos Ülésből által is küldötték.

Ez üzenettel és Válaszokkal együtt vagyon szerencsénk az Irományok 31. és 32. lapjain az Ő Felségök születési ünnepére januárius 31. és februárius 3-diki Kerületekben készült, s februárius 4-dikén Országos Ülésben mint a Kis Tábla által elfogadott, és elpecsételt örvendező Felírást is bemutatni.

Figyelmet fog a tkts. KKnál és RRknél gerjeszteni az Országos Irományok 29/31 lapjain kinyomtatott, s e hónap 5-dikén tartott Vegyes ülésben felolvasott királyi Leírás; melyben Ő Felsége múlt esztendei május 20-dikán felterjesztett Felírásunkra felelni méltóztatott. A KK és RR fájdalommal vették, hogy a fenn tisztelt Leírás egy felől az Előleges Sérelmeket még csak nem is említi, másfelől pedig az országgyűlés folyamata ellen már most harmadízben ismételt feddő szavakat foglal magában. - Ez iránti érezelmeiket a C alatt ide mellékelt Üzenet keresésében a D. alatti másolat szerént a mai napon tartott Országos Ülésből küldék által a Mltgs Fő RRhez.

Egyébiránt a Kerületi Ülések a Törvényszéki Rendezet folytatásával sikeresen foglalatoskodnak; s e hónapi 19-dikéig a taxákról szólló s az Országos Munkálatban 14. szám alatt álló cikkelyig haladtak. - Az elvégezett cikkelyek közül azokat, melyeknek szerkezete már helyben is hagyatott; úgymint a 8. 9. 10. 11. 12 cikkelyeket E. alatt ide mellékelni szerencsések vagyunk. Egyszersmind alázatosan jelentvén, hogy a Békebíróságokra praedialis nemességi, és turopolyai törvényszékek elrendelésére nézve kirendelt küldöttségek valamint a hólnap 8-dikán a protestans Consistoriumok tárgyában kinevezett küldöttség is a magok munkálódásaikat már nagy részént elvégezék, és azokat a Kerületi ülések eleibe rövid időn felterjesztik.

Bevégeznők ezen jelentést, hanem ha e hónap 19-dikén tartott Kerületi Ülésünkben egy szokatlan történet nem fordult vólna elő. Ugyan is nemes Torna megyének ujjonnan választott követe Ragályi Tamás társunk körünkben először jelenvén meg; előadta, hogy ő néhány hónapok előtt nemes Heves megye Rendeitől Követnek választatott s credentionalisát kezeihez is vette; de mivel az említett megye kebelében választatása felől kérdés támadott: ő mindaddig, míg Torna vármegyének választását is meg nyervén, annak kétségbe nem vehető credentionalisát meg nem kapta, az országgyűlésen megjelenni nem akart. Most pedig már mint Tornai kétség alá nem eshető követ elő áll, s panaszt tévén, hogy Heves megye a maga Kormánya részéről sérelmeket szenvedett, s hogy kebelében már négy hónap óta közgyűlések nem tartatnak: kettős kérdést fejtett ki. Egyet, ha a KK. és RR. e Sérelmek miatt a K. Felséghez felírni nem fognak-e? Másat, ha az ő Heves megye által októberben történt Követté választását törvényesnek ismerik-e?

A kérdések sok vitatásokra adtak alkalmat: a hevesi Követ a megyéjében történt esetek elítélésére nézve halasztást kivánt, mindaddig, míg azok felől maga a megye meg nem

hallgattathatik. Többen valának vele egy értelemben; és sokan találkoztak olyanok is, kik a hevesi választatás törvényes voltáról szólván, azon kérdést állították elő: ha egy ember ugyan azon időben két Törvény hatóság Képét viselheti-e? S a kérdést Ragályi társunkra alkalmaztatván, kinyilatkoztatták: miképpen őtet csak egy megye Követének ismerik el. S ezek ugyan állításokat részént a fennálló szokással, részént azon veszedelemmel támogatták, mely abból következhetne, ha egy ember több törvényhatóság képét viselhetvén, a képviselő is nagyon kevés Személyre olvadna le. Ez értelemben vala a többség, s ugyanezen többség a Heves megye sérelmére nézve sem volt a tornai Követtel egyező; szavazat által azt végezvén: hogy azon sérelmek iránt a K. Felséghez meg most felírni tanácsosnak nem tartja. Így a tornai követ indítványától elesvén mai Országos Ülésben azt csak röviden ismételte, s hevesi credentionalisát az országgyűlési Előlülő kezeibe adta. S ezzel az egész dolog további kifejlésig ez úttal félretétetett.

Engedjék meg a Tkts Rendek, hogy kegyességökben ajánlottak mély tisztelettel maradhassunk. -

Pozsonyban február 20-dikán 1834-dik esztendőben

a Tekintetes Karoknak és Rendeknek

alázatos szolgái.
Kölcsey Ferenc
Eötvös Mihály
Gyűlési Követek

19
Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1834. máj. 15-jún. 10 közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Május 15-dikén tett országgyűlési jelentés folytatásában szerencsések vagyunk előterjeszteni, miképpen a barsi Rescriptumra teendő Felírás eleste után, az Előleges Sérelmek tárgyában javalt sürgető felírásra nézve múlt hónap 23-dikán 13 ízben váltott izenetek után a két Tábla közti egyezés végre megkészült; mint ez az 1-ső, 2-dik, 3-dik számok alatt is mellékelt izenet és válasz-párokból megtetszik. Minek következésében a Felírás a két Tábla közt egyezésbe ment változások szerint, úgy amint a 4-dik szám alatt találtatik, múlt hónap 28-dikán vegyes ülésben alá iratva meg is pecsételtetett, s a Királyi Felséghez elküldetett.

A januárius 3-dikán költ K. Válaszra készült Felírás iránt az egyesség mind e mai napig nem kész: mint ezt a Tek. KK, az 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, számok alatt Izenetekből és Válaszokból általlátni méltóztatnak. A megegyezés nehézségét a Felírás 7-dik §-a teszi; melyet a Fő RR, mint a barsi Rescriptumra készült Felírással egy alaput meg akarnának csonkítani: a KK. és RR. pedig az országgyűlési szavazat függetlenségének fenntartására, s az országgyűlés tekintetének védelmezésére elrendelni szükségesnek tartanak. -

Múlt hónap 20-dikán vegyes ülés tartatván a budapesti híd iránt ki rendelt Küldöttség jegyzőkönyve felolvastatott. Ezen jegyzőkönyv kinyomtattatván a Követek által küldőknek mindenfelé elküldetett, hogy iránta szükséges utasítások érkezhessenek. Mivel a Tek. RR nékünk e tárgyban mindjárt az országgyűlés kezdete körül, kimerítő utasítást adván, az egész Nemzetnek követésre méltó példát mutattak: az említett jegyzőkönyvet a 13-dik szám alatt csupán tudomány végett bátorkodunk bémutatni.

A rendszeres munkálatokat a mi illeti: a törvényszéki rendelkezés 25 cikkelyeit, úgy amint azok az országgyűlési irományok közt állanak, a KK. és RR. bévégezvén múlt hónap 22-dikén a Főrendekhez általküldötték, kik is azóta üléseikben azok felett tanácskozván, eddig a Városi Törvényszék elrendeléséig jutottanak, de a KK-al még semmit sem közlöttek.

Az említett 25 cikkelyhez még kettő járul; egyik a Véghelyi Törvényszékről, melyet az illető Küldöttség még bé nem adott; mások a hitszegő tanácsosok büntetéséről, melyet a RR Somogy Vármegye indítványára, múlt hónap 16-kán Országos ülésben elvégezvén, Küldöttség útján szerkezetbe vették, s azon hónap 26-dikán a 12-dik szám alatt alázatosan ide zárt pár szerint helybe is hagytak, s ugyan az nap országos ülésben is megerősítvén a Főtáblához küldöttek.

A Törvényszéket illető munkálat végével a KK. és RR. többsége a polgári törvények javításának elővételében állapodott meg. E végre indítványba tétetett, hogy minekelőtte ahhoz kezdenének, bizonyos rendszer állapíttatnék meg, mely szerint a tanácskozások célirányosan intéztethessenek. A többség ez indítványt félrevetvén közhatározatnál fogva az Országos Küldöttség munkálata során indúlt meg a tanácskozás; múlt hónap 30-dikán a Királyi Adományról szólló 1-ső törvénycikkely elő is vétetett. Ezen cikkely 1-ső §-a a Királyi fiscus örökösödésével szoros kapcsolatban állván, a Tek. RR. utasításánál fogva az örökösödés eltörlését kértük. A többség a ... Munkálat 16 cikkelyére utasított bennünket, s a ... §-kon ... menvén folyó hónap 7-dikén azt el is végezte. A változások ... az Országos Küldöttség munkálatán történtek, az ide 15-dik szám alatt mellékelt párból láthatók. -[12]

Bátrak vagyunk a Tek. RRet figyelmeztetni a 4. §-ra melynek alkalmával a nemtelenek jószágbírhatásáról szó történt. Több megyék előadták miképpen törvényeink világos szavai csak a külföldinek tagadják meg a bírhatási just; és annálfogva az említett §-ban is csak a külföldit kívánták értetni; annyival inkább, mivel törvényeinkben számtalanszor előfordulnak e következő szavak: „Magnates, Nobiles, caeterique possessionati," melyekből nyilván látható, hogy törvényeink nem csak nemes, de nemtelen birtokosokat is ismernek; s különben is, a jószágbírhatás kiterjesztésével a vevők száma szaporodván, s ezáltal a nemesi javak becsára nevekedvén, csak a nemesség köz haszna eszközöltetnék. De a többség erre nem állván minden nemteleneket jószág bírásra lehetetleneknek nyilatkoztatott. Utasításunknál fogva mi is kötelezteténk ugyan a többséggel tartani: mindazonáltal a minoritásban maradt 17 megye indító okait méltónak láttuk felebbi rövidséggel a Tek. RR. elébe terjeszteni: ha talán a tárgyat e szempontból tekintvén, a jövendő pertractatiokra nézve utasításunk e pontját módosítani bölcs belátások szerint szükségesnek ítélnék. -

Folyó hónap 7-dikén minekután az 1-ső cikkellyel készen valánk, a K. helyben hagyásról szólló 2-dik cikkelyhez kezdettünk, s mai kerületünkben ezt, és az újjított adományról szólló 3-dik cikkelyt csak nem kevés változással elvégezvén, a nádori adományról szólló 4-dik cikkelyhez kezdettünk. Mely cikkelyeket a Tek. RR-el idejében közölni el nem mulatjuk.

Az Országgyűlési Napló 385-480 s az Országgyűlési Irományok 321-368. lapjait ide rekesztve, magunkat a Tek. RR.nek mély tisztelettel ajánljuk

a Tekintetes Rendeknek

Pozsony, június 10-kén 1834.

alázatos szolgái
Kölcsey Ferenc
Eötvös Mihály
Országgyűlési Követek

[12] A kipontozott részek a kéziratban olvashatatlanok.

20
Kölcsey Ferenc követi jelentése
1834. jún. 10-júl 9. közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

A Január 3-dikán költ K. Válaszra készült Felírás tárgyában, minekutána a két Tábla közt Izenet és válasz tíz tíz ízben váltatott volna, végre a KK. és RR. 11-dik izenetének következésében az egyezség megtörtént s a Felírás mai napon mind a két Táblának a kölcsönös egyezkedések szerint megigazítva felolvastatván helybenhagyatott s legközelebbi alkalommal elpecsételendő lészen. Itt vagyon szerencsém az e tárgyban váltott Válaszokat és Izeneteket az 1-6-ig számok alatt, magát a Felírást pedig 9-dik szám alatt közleni.

Ezeken kivűl kerületi üléseinknek következménye lőn egyfelől a Törvényszéki rendezéshez tartozó, s a Véghelyi Ítélő székeket tárgyazó munkálat, mely 7-dik szám alatt alázatosan ide mellékeltetett, másfelől a polgári törvények 10 első Cikkelyei, melyeket 8-dik szám alatt ide rekeszteni kötelességemnek tartottam. - E napokban Kerületeink a polgári törvények 11-dik cikkelyével, mely a végrendelkezésekről szóll, foglalatoskodnak; a Mltgs. RR. pedig az általunk készített Törvényszék rendezését folyvást vizsgálják, s mai napig a Királyi Kamara bíráskodásáról, s a hazai Intézetekről szólló cikkelyekig jutottak. -

Engedjék meg a Tekintetes Rendek, hogy magamat nagy becsű kegyességekbe mély tisztelettel ajánlhassam

a Tekintetes Rendeknek

Költ Pozsonyban július 9-kén

1834-dik évben.

alázatos szolgája:
Kölcsey Ferenc
Országgyűlési Követ.

21
Kölcsey Ferenc követi jelentése az
1834. júl. 9-júl. 17. közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Legközelebbi Jelentésemben alázatosan közlöttem a Tekintetes Rendekkel a Felírást, mely a két Tábla közt történt egyezés szerént elkészülve e hónap 10-dikén vegyes ülésben elpecsételtetett, s Ő Felségéhez küldetett. Azóta a Mltgs Fő RR. a törvényszékek rendbeszedésével foglalatoskodtak, de munkájokat mind ez ideig sem végezték be, s e közelebbi napokban a Nádor Főherceg távolléte miatt üléseket sem tartanak. A KK. és RR. táblájánál a polgári törvényekről lévén folyvást szó a végrendeletekről szólló törvénycikkely (szám szerént XII) jött sorba: s az nap és 14-dikben tartott vitatások következésében a Fideicomissumok el is törültettek: s azóta e mai napig az örökösödést tárgyazó cikkelyek vagynak vitatás alatt, melyeket a Fideicomissumokról szóllóval együtt mihelyt szerkeztetve s helyben hagyva lésznek, kötelességem szerént a T. RR. elébe fogok terjeszteni.

A naplókönyv	VI kötete	481-493
	VII	1-467
	VIII	1-208
s az Irományok	III	1-12 lapjait

alázatosan ide zárva mély tisztelettel maradok

a Tekintetes RRnek

Költ Pozsonyban, július 17-dikén 1834.

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc
Országgyűlési Követ

22
Kölcsey Ferenc követi jelentése az
1834. júl. 17-aug. 4 közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Múlt hónap 17-dikén költ alázatos jelentésem óta, a Nádor Főherceg még vissza nem térvén, a Főrendi Táblának ülései nem tartattak. A KK. és RR. pedig az elsőszülöttségi jószágokról szólló 12-dik törvény szerkeztetésén kivűl, a nyilvános örökösödésről szólló 13-dik, a testamentom nélküli örökösödésről rendelkező 14-dik, a házastársak kölcsönös örökösödését illető 15-dik, és a Királyi fiscus örökségét magában foglaló 16-dik cikkelyeket kerületi üléseikben elvégezték és szerkeztették. Mind ezen cikkelyeket ide mellékelve a Tekintetes Rendek elébe terjeszteni szerencsém vagyon. -

Örömmel fogják a Tekintetes Rendek szemlélni miképpen az elsőszülöttségi javakra, s a Királyi Fiscus örökségére nézve adott kegyes utasításaik nagy részben sikerrel koronáztattak meg. Az említett cikkelyek szerkeztetése után a talált kincseket tárgyazó 17-dik cikkely végeztetett el; tegnap és ma tartott Kerületekben pedig az általiratokról s a levelek közléséről szólló két következő cikkelyek vóltak tanácskozás alatt. - Ezeket mihelyt szerkeztetve lesznek a Tekintetes Rendeknek bemutatni kötelességem szerint el nem mulatom.

Az Országgyűlési Irományok II. Kötetének 13-28, a Napkönyv VIII. Kötetének pedig 209-272 lapjait alázatosan ide zárva, bátor vagyok magamat a Tekintetes Rendek kegyességébe ajánlani mély tisztelettel maradván

a Tekintetes Rendeknek

Költ Pozsonyban augusztus
hónap 4-dikén 1834 eszt.

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc
Országgyűlési Követ

23
Kölcsey Ferenc követi jelentése az
1834. aug. 4-aug. 18 közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Folyó hónap 4-kén költ alázatos jelentésemben szerencsés valék a Tekintetes Rendeknek a polgári törvények kerületi javallataikat a XVI-k cikkelyig bezárólag előterjeszteni. Azon idő óta folyvást csupán kerületi ülések tartattak s azokban a polgári törvényeknek következő cikkelyei végeztettek be, úgy mint: XVII-k Cikkely a talált kincsekről, XVIII-k a levelek közléséről és visszakívánásáról, XIX-k az Általiratokról, XX-k az Osztályról, XXI-k az új osztályról, XXII-k a közös haszonvételekre hozandó egy irányról; melyeket úgy amint kerületileg végképen meg állíttattak ide zárva a Tekintetes Rendeknek alázatosan bémutatok. Mai napon a Curialis haszonvételek eltörléséről szólló XXIII-k és a határokról rendelkező XXIV-k cikkelyek végeztettek el; de még szerkeztve nincsenek. -

Engedjék meg a Tekintetes Rendek, hogy magamat meg becsülhetetlen kegyességökbe zárt, mély tisztelettel maradjak. -

a Tekintetes Rendeknek

Költ Pozsonyban Auguszt.
18-kán 1834-ik eszt.

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc
Országgyűlési Követ

24
Kölcsey Ferenc követi jelentése az
1834. aug. 18.-szept. 1. közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Múlt hónap 18-dika óta egész 30-dikig még mindég csak Kerületi ülések tartattak, azokban a Curialis haszonvételekről szóló XXIII, és a határokat tárgyazó XXIV cikkelyek elvégeztetvén, 19-dikétől fogva szüntelen a papi tizedet illető XXV Cikkely volt tanácskozás alatt. Ezen cikkely alkalmával a Tek. RR-től vett utasításom következésében a tized örökös eltörlését indítványba tettem, de mivel az indítványt csak 16 Megye pártolta, keresztül vinni lehetetlen vala. Azonban a tizedváltság a lehetséges csekély mennyiségben az adózó nép könnyítésére meg állapítatott; s ezenkivűl a pusztabeli birtok, és a protestans egyházhoz tartozó adózó nép a teher alól kivétettek. -

A nevezett XXIII, XXIV és XXV cikkelyek szerkezetét 1 szám alatt ide csatolni szerencsés vagyok. -

Ő. Cs. K. Fensége a Nádor múlt hónap 29-dikén meg, és másnap, az az 30-dikban vegyes ülést tartván, az urbéri munkálatra jött Kir. Választ felolvastatta. E válasz ma jövén ki nyomtatás alól, holnap fog a KK. által Kerületi ülésben felvétetni, következő napokon folyvást tanácskozás alatt tartani. Addig is míg majd e tanácskozás kimenetelét előterjeszthetném az elérkezett Kir. Választ 2 szám alatt ide zárva lehető sietséggel bemutatni kötelezettségem szerint el nem mulathattam. -

Engedjék meg a Tek. Rendek, hogy magamat továbbra megbecsülhetetlen kegyeikbe ajánlva mély tisztelettel maradjak

a Tekintetes Rendeknek

Költ Pozsonyban
szept 1-ő napján 1834.

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc
Országgyűlési Követ.

25
Kölcsey Ferenc követi jelentése az
1834. szept. 10-okt. 26. közötti ülésekről

Tekintetes Rendek!

Múlt hónap 10. napján költ alázatos jelentésemben kötelességem szerint bémutattam a Tekintetes Rendeknek az Úrbéri tárgyban érkezett királyi Választ, mely ugyanazon hónap 2-dik napján Kerületi ülésben vizsgálat alá vetetvén, a felette folytatott tanácskozás következésében be is végeztetett. Ezen tanácskozás következésében a Fő Rendi Táblához készült Üzenet, s az a szerint újjólag módosított úrbéri törvény cikkelyek folyó hónap 16-dikán Országos ülésbe is vitettek. -

Ezen Üzenet és Törvénycikkelyek s az Üzenet nyomán készült Felírás több ívekre kiterjedő munkálatot tévén, Kerületi Végzés által ki nyomtatni rendeltettek. A nyomatványokat szerencsés vagyok egy-egy példányban ide mellékelni. Úgy mint az Üzenetet l., az újólag szerkesztett Törvénycikkelyeket 2. szám alatt. A Felírás még nyomtatva nincs, de addig is míg lenne, a Tekintetes Rendek annak egész foglalatját az Üzenetből általláthatják: mivel az Országgyűlési Felírásokat az Üzenetekből csaknem szó szerint általírhatni.

E hónap 16-dikán az Üzenet feletti tanácskozások az Országos Ülésekben elkezdődvén, azóta folyvást tartatnak.

September 2-dikától folyó hónap 16-dikáig midőn tudniillik az Úrbéri tárgy Országos ülésbe vétetett, a kerületekben az Úrbér feletti tanácskozások csak igen ritkán s igen kevés időre szakaszthattak félbe. -

A Főrendi Tábla szeptember 6-dikán összeülvén a Törvényszéki szerkezetet bevégzé, minek következésében ugyanazon hónap 12-dikén mind a két teremben Országos Ülés tartatott, s a Főrend. Válasz a Karoknak maga rendén általküldetett. Ezen Válasz kinyomtatni rendeltetett, s belőle egy nyomtatványt 3-dik szám alatt kötelességem szerint ide rekesztek.

Szeptember 9-dikén Kerületben az Ungmegyei követ a megye első alispánja ellen azon indítványt, mellyet Ungmegye a Tek. RR-el is jó előre közlött, megtette. De a többség indítványát nem pártolta.

Szeptember 29-kén a tolnai Követ sérelem gyanánt terjesztette fel, hogy megyéjében Muraszentgyörgy helységben több nemes háznépek eddig ideiglen bírt lakhelyekről egyszerre ki űzettetvén bujdosókká lettenek. A többséget ezen indítvány sem nyerte meg.

Azon hónap 30-dikán a királyi Felség következő névnapjaira a Kerületek üdvözlő Felírást végeztek: mely Felírás elkészülvén folyó hónap 2-dikán Országos ülésben helyben hagyatott, s vegyes ülésből megpecsételve elküldetett. Példánya 4-dik szám alatt látható.

Ugyan folyó hónap 3-dikán. Az Arad megyei Követ sérelem gyanánt terjesztette elő, hogy Ó Arad Mező Városa Kormány által Sz. K. várossá tetetvén a megye megkérdeztetése nélkül, annak törvényhatósága alól kivétetett. A többség az általa e tárgyban tétetni kívánt felírást nem javasolta.

Ugyanazon Kerületi ülésben a borsodi Követ utasításai következtében figyelmesekké tette a Karokat és Rendeket a Duna Regulatiojára nézve folyamatban levő munkálkodásra. Minek következésében a Kerületek elvégezték Ő Kir. Felségét azon munkálkodás mibenlétéről s az ahoz tartozó minden körülményekről Felírás útján megkérdezni. Mely Felírás iránti üzenet, úgy amint 9. szám alatt alázatosan ide zárva találtatik. Kerületileg el is készült, s folyó hónap 16-kán az Úrbéri tárggyal együtt Országos ülésbe is vétetett, maga rendén vizsgálat alá vétetendő.

Engedjék meg a Tek. RR, hogy magamat magas kegyeikbe ajánlott mély tisztelettel maradjak

a Tekintetes Rendeknek

Költ Pozsonyban okt. 26. 1834.

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc
Országgyűlési Követ.

26
Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1835. jan. 18-febr. 6 közötti ülésekről.

Tekintetes Rendek!

Előbbi hivatalos jelentéseinkből méltóztattak a T. RR általlátni, hogy az Úrbéri cikkelynek legsarkalatosabb pontjai a Mélt. Fő RR kívánsága szerint egytől egyig vagy kihagyattak, vagy meg változtattattak. Azt lehetett volna reménleni, hogy ennyi engedés után a KK és RR részéről a Mélt. Fő RR az említett cikkelyeket által fogják ereszteni: azonban mégis a IId. cikkelyben előforduló *inferior schlavonia* nevezetre a IIId. cikkelyben foglalt boltnyitási jusra s a VII. cikkely tartalmára nézve a kérdések most sincsenek eligazítva, mint a T. RR az alázatosan ide mellékelt ötrendbeli Üzenetekből és Viszon Üzenetekből általlátni méltóztatnak.

Az említett öt rendbeli irományok mutatják, hogy a kérdések minden többszöri Üzenet váltások mellett is, nem haladó állapotban vagynak, s az ebből származott idővesztés arra határozta a KK Tábláját, hogy az úrbéri vitatásokra csak rövid időt fordítván a Törvény osztálybeli munkálat félbe szakadt fonalát ismét elővegyék; aminthogy január 23-dikán a coordinátió első cikkelyébe bele is ereszkedtek. Nem nagy szerencsével ugyan, mivel a Kerületi és Országos ülési vitatásokban annak idejében győzedelmesen keresztül ment cikkely most a Méltóságos Fő RR jóvá nem hagyások következésében mindjárt a Kerületi Tanácskozás alatt elesett. -

Több szerencse követte a Duna Reguláció és budapesti híd iránt tett indítványokat. -

A Duna Reguláció iránt készült s a Tek. RRel múlt hónapban közölt Felírás ugyanis január 29-kén vegyes ülésbe elpecsételtetvén a Kir. Felséghez elküldetett.

A budapesti híd tárgyában kiküldött Deputatió munkálatja pedig, melyet annak idejében a T. RRnek bemutatni szerencsések valánk: múlt hónap 13-19 napjain Kerületi tanácskozás alá vétetvén igen nagy többséggel elfogadtatott. S ez a Mélt. Fő RRnek az F alatt ide zárt üzenetben tudtokra adatott. A Mélt. Fő RR mindjárt első vitatás alatt az említett munkálat fő

pontját is a kivétel nélküli vámfizetést szükségesnek lenni elismervén, csak némely mellék észrevételeket küldöttek vissza G alatti Válaszokban, s minekutána a KK és RR erre a H alatti második üzenetekben feleltek volna: a Mélt. Fő RR mai napon teljes meg egyezésüket jelentették s a szükséges elődolgozások véghezvitelére a már előbb is kirendelt vegyes Küldöttség mind a két Tábla részéről újolag kiküldetett. -

El nem hallgathatjuk, hogy múlt hónap 21-kén Soprony Megye részéről Indítvány tétetett, hogy Nádor Ő Fensége a Főtáblának teljes számmal leendő Összehívásokra kéressék meg. Közönséges tapasztalás levén, hogy a Főtábla sok idő óta nagyon kevés számmal tartja üléseit, az indítvány többektől pártoltatott, s Üzenetbe tétetvén említett hónap 26-dikán Országos ülésbe vitetett. De mivel a Nádor Ő Fensége már 22-dikben a budapesti híd indítvány alkalmával nagyobb számmal összegyűlt Fő RRet a teljes szám egybegyűlésére hathatósan megintette; s egyszersmind kinyilatkoztatta, hogy többé nagyon fontos ok nélkül senkit közülök el nem ereszt, a KK és RR. többsége az indítványtól elállani jónak látta. E szerint az Üzenet ugyan a Fő RRhez által nem küldetett: azt mindazáltal mint Kerületi Javallatot I. betű alatt felmutatni szerencsések vagyunk.

Végezetre a Királyi Felség közelgető Születési Napjára készült s mai napon elpecsételt öröm Felírást K. alatt alázatosan ide zárván magukat a Tek. RR. kegyességökbe ajánlottak mély tisztelettel maradunk

a Tekintetes Rendeknek

Költ Pozsonyban februárius 6d. napján 1835-d.

alázatos szolgái
Kölcsey Ferenc, Eötvös Mihály
Országgyűlési Követek.

MEGYEI ÉS ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK

AZ 1831. MÁRCIUS 7-i KÖZGYŰLÉS JEGYZŐKÖNYVE

1. A jegyzői hivatal megkérdeztetett: ha a f. é. január 24. d. tartott közgyűlés végzésének következésében az országgyűlési követek relatiója ki van-e nyomtatva?

E kérdésre a jegyzői hivatal helyett Mtgs Vécsey Miklós főispáni helytartó felelt meg, azt nyilatkoztatván ki: hogy minekutána a Január 24-dikén tartott közgyűlés után a kérdéses relatio párját hivatalos kötelessége szerint felsőbb helyekre felküldötte volna, onnan k. parancsolatot vett, s azon parancsolatnak engedelmeskedvén, a relatio[13] nyomtatását félben szakasztotta, s a még nem egészen kész nyomtatványokat a tisztelt felsőbb helyekre felküldötte.

2. Az országgyűlési relatio nyomtatásának félbenszakasztását s a készületlen nyomtatványok felküldetését a Megye Rendei érzékenyűl vévén, elvégezték:

Hogy ő cs. k. Fenségének az ország Nádorának alázatosan terjesztessék elő: miképpen a Megye Rendei egyfelől a magok közvégzésének reménytelen s intés és kikérdeztetés nélkül, s a N. Mlgú H. Tanács és a Nádorispányi hatalom 1485: 6. és 1741: 11. s több törvényeinken alapított befolyásának elmellőzésével történt megsemmisítése, másfelől azon gondolat által, hogy tiszta szándékból eredett cselekedetek a felsőség előtt talán vétkesnek és veszedelmesnek látszik, mélyen meg vannak illetve. S jól érezvén azt, hogy a nyomtatás által, ami a megyei irományokra nézve közszokásban vagyon, a fennálló felsőbb rendeléseket meg nem sértették: attól kell rettegniek, hogy talán a nyomtatás alá adott iromány ban találtatnak oly principiumok és kifejezések, melyek a Felsőség által törvényeink szentségével ellenkezésben állani ítéltettek. De mivel meg vagynak győződve, hogy a dicsőségesen uralkodó kir. felség, s a hazai törvények iránt soha nem csökkenő hűséggel és engedelmességgel viseltetni mind eddig meg nem szűntek: bátran merik következtetni, hogy végzésök a legtisztább célból, sérteni akarás nélkül, s csupán azon okból tétetett, hogy az országgyűlés történeteit magában foglaló iromány ne csak a közönségnek, hanem a közönség tudni kívánó tagjainak is birtokába mehessen. S ezen előterjesztés következésében a kérdéses iromány ő cs. kir. Főhercegségének küldessék fel, s a Nádori közbenjárói hatalom alázatosan kérettessék ki; melynek erejével azon esetben ha, várakozásunk ellenére, tettünk hibásnak nézethetnék, szándékunk tisztaságára s jobbágyi tántoríthatatlan hűségünkre tekintve a Fejedelmi Felség hozzánk megengeszteltessék; ha pedig hibásnak, mint reméljük, nem tartathatik, kívánt orvoslás eszközöltessék.

Nagykároly.

[13] Károlyi György gróf országgyűlési jelentéséről van itt szó.

AZ 1831. JÚNIUS 13.-I KÖZGYŰLÉS JEGYZŐKÖNYVE

1. Ő Cs. K. Fő Hercegsége, a Nádor f. e. április 9-dikéről válaszol a Megyének f. e. március 7-dikén az országgyűlés tárgyában tett hívatalos jelentés nyomtatásának megakadályoztatása miatt felnyújtott előterjesztésére; s megismeri a Megye hűségét a Fejedelem, polgári alkotvány és törvények eránt, s ígéri, hogy a dolog úgy hozván magával, erről való meggyőződését koronás Királyunk lábai előtt is leteszi. De egyszersmind kinyilatkoztatja, hogy az említett jelentés nem olyan, mint amilyennek azt, a magok hívatalára méltó országgyűlési Követektől várta volna; hogy abban sok, a történt dolgokkal meg nem egyező, félremagyarázó, s a Cs. K. Felség kimutatott kegyelmei eránt tartozó köszönetet nem gerjesztő helyek találkoznak; s végre, hogy azon jelentés által, mivel benne a közönségnek valóságos útasítások adatnak, a Megye tekintete is megsértetve van.

Ő Cs. K. Fennségének, a Nádornak terjesztessék elébe: minekutána ezen Megye Rendei f. e. január 24-dikén tartott Közgyűlésekben az Országgyűlési Követek, s a követek által tett jelentés eránt (azon egyetlenegy kivétellel, ami ugyanazon gyűlés jegyzőkönyvében nyilván megjegyeztetett) teljes megelégedést bizonyítottak, s megelégedéseket a jelentés nyomtatás alá adatása által is kinyilatkoztatni kívánták, nem nézhetik a kérdéses jelentést másképpen, mint magokét. Ugyanazért azzal, hogy hűségek a fejedelem és haza eránt megismértetett, nem érzik magokat megvígasztalva lenni; s mély tisztelettel ugyan, mellyel a Nádor magas születésének és hívatalának tartoznak, de polgári alkotványunkban fundált szabadlelkűséggel vallják: miképpen mind a kérdésben forgó jelentést helyesnek, valónak, jó célra törekedőnek hiszik; mind követeiknek (az említett kivétellel) cselekvések módját, tudományokat, erkölcsiségeket dícséretre méltóknak, s a nádori kemény feddés alá nem eshetőknek állítják; mely feddésben a jelentésnek tulajdonított hibák, úgyis csak általános kifejezésekben vagynak említve. Továbbá az Ő Cs. Fennségéhez március 7-dikéről felnyújtott előterjesztés értelmében is a Megye sérelme nem más, mint az, hogy midőn a sokszor említett hivatalos jelentés a Megyének kétséget nem szenvedő s a N. Mlgú H. Tanács által is elismert törvényhatóságánál fogva közvégzés következésében nyomtattatni kezdett, ezen nyomtatás a Nádori befolyás és a N. Mlgu H. Tanács elmellőzésével ismeretlen úton megtíltatott, a nyomtatványok elszedettek, s így a megyei határozás önkéj szerént megsemmisítettett. Ezen polgári alkotványunkat érdeklő sérelem orvoslását várták a rendek a nádori közbenjárás által; s várják most is, ámbár a kemény de általok el nem ismertethető ítélet rajtok kimondatott; erősen hivén, hogy ha szinte tettök és gondolkozások bűnös lett volna is, de az alkotvány sérelmével bünhődniek nem kellene.

2. Emlékezet tétetett a Lengyel nép mostani történeteiről, s a Rendek buzgó részvételt nyilatkoztattak ki a jusaiért s törvényeiért veszedelmes harcot vívó, vitéz s velök rokon nemzet eránt, s egyesült akarattal végezték.

1. Hirdettessék ki az egész megyében, hogy a velünk szomszéd és rokon Lengyel nemzet az Orosz nagyhatalom ellen egyenetlen harcot vív, s bajnok fiainak szánakozó részvételre, s hathatós segédre van szükségök; s illő, hogy a Megye nemesi rólok, amennyire tehetségekben áll, gondoskodjanak. Mely végre járásbeli szolgabíráknak meghagyatik, hogy az ezen kihirdetés következésében nyújtani fogó segedelmet, pénzben, vászonban, tépésben és termékben jövő július végéig szedjék be, s N. V. Berenczei Kovács Sándor főjegyzőnek, (ki magát ezen esetre nemes részvéttel önkényt ajánlotta) kezeinél, a maga helyére leendő általküldethetés végett, tegyék le.

2. A Cs. K. Apostoli Felség jobbágyi alázatossággal kérettessék meg, hogy a lengyel nemzetet, melyhez a magyar népet szomszédság, rokonság és a múlt időkből annyi szép emlékezet csatolják, mely nyolc század lefolytában oly sok számkivetett magyarnak menedéket nyitott, mely tőlünk vett s nekünk adott királyokat, mely Bécset s Béccsel az egész kereszténységet és

minket halhatatlan vitézséggel mentett meg, mely az orosz hatalmasság szertelen terjedése ellen természetes védfal gyanánt szolgálhat, kegyelmes pártfogása alá venni méltóztassék. Ne engedje, hogy midőn az az 1814. évben az Őfelsége garanciája alá tétetett polgári alkotványért vont fegyvert, erőhatalommal elnyomattassék; s ellene egész Európa láttára, az emberiség érzéseivel dicsekedő században, végső eltörléssel fenyegető háború folytattassék. Őfelségének közbenvetése megmentheti a veszedelmek közt álló nemzetet; mely közbevetésért midőn a könyörgés benyújtatik, egyszersmind az Őfelsége birtokaiban az orosz erő előtt keresett s ott letartóztatott lengyel vitézek szabadon eresztése, s az Őfelsége zászlói alatt szolgáló, de Orosz-Lengyelországból eredett tisztek hazabocsáttatása is kérelem tárgyává tétessék.

3. Nemes Bars Vgye f. e. május 3-dikáról közli a lengyel nemzet ügyében a Cs. K. Aposti Felséghez nyújtott előterjesztését; s a lengyelek eránt részvételre serkent.

Válaszoltassék: Az önérzés örömével jelentik a Rendek, hogy minek előtte Ns. Bars Vgyének lelkesítő levelét olvasták volna, már a lengyel nemzet ügyére nézve magokat teljes határozottságú részvétellel nyilatkoztatták ki; egyfelől Ő Cs. K. Felségének, a mi Fejedelmünknek közbenvetését a velünk rokon lelkes népre nézve megkérvén; másfelől tehetségökhez képest segedelmet tévén össze számára. Amit annál nagyobb készséggel jelentenek meg Ns. Bars Vgyének, mivel érzik, hogy azon megye, mely ily szép lélekből eredett részvételt az egész korona alatt legelső nyilatkoztatott ki, teljes megelégedést fog találni, ha látja, miképpen mások is, az emberiség és rokonság ösztöneit hasonlóul kebleikben hordozzák.

4. Említésbe jött, hogy Magyarországnak Erdéllyel oly régtől fogva ohajtott egybekapcsoltatása, mind e mai napig sikeretlen ohajtás maradott; s ezen tárgyra nézve végzés tétetett:

Magyarországnak Erdéllyel leendő egybekapcsoltatása már 1790-ben mind a magyar, mind az erdélyi Karoknak és Rendeknek kinyilatkoztatott kívánságok lévén; Erdélynek pedig a magyar koronához tartozását nemcsak a mohácsi napot megelőző idők történetei, hanem (mint az Országos Küldöttség munkálódásaiban láthatni) azolta is, és nevezetesen 1571-ben a Báthori Istvánnal és 1595-ben Báthori Zsigmonddal kötött egyességek, s az 1741: 18 év 1792: 11 bizonyítván; s egyéberánt is ez a két testvér hazának eggyé létele a nemzetnek nagyobb kiterjedést, erőt, s erőből származandó lelkesűlést csalhatatlanul ígérvén: szóllíttassanak fel a hazának minden vármegyéi, hogy a közelgető országgyűlésre küldendő követeiknek ezen egybekapcsoltatás; ezen eggyététel eszközlését tegyék kötelességekké. Azon megjegyzéssel pedig, hogy mivel ezen tárgy az Orsz. Küldöttség munkálódásainak a polgári köztárgyakat illető részében említtetik; s ezen rész az Országgyűlésen, előre való rendelésnél fogva, az utolsók közt vétetik fel: azon legyenek, hogy az említett részből kivétetvén, az első tárgyak közt vizsgáltassék meg. Mert kimondhatatlan a nyereség, mely az Erdély lelkes, eredeti bélyegű, tiszta nyelvű s a haza és törvény eránt hív gyermekeinek minél elébb hozzánk leendő csatlódásával reánk háramlanék.

5. Ns. Nógrád Vgye f. e. april 18. jelenti, hogy Ő Cs. K. Felségét az országgyűlésnek Budára vagy Pestre leendő rendelése végett megkérte, s mivel Pozsonynak távolsága mind a házi tár költségeit neveli, mind a követekkel levelezést nehézzé teszi: ezen megyét is felszólítja, hogy a koronás fejedelemhez hasonló kérelmet nyújtson fel.

A Ns. Nógrád Vgye által előadott, s kétségbevehetetlen okoknál fogva, Ő Cs. K. Felsége az országgyűlésnek Pesten leendő Tartása végett kérettessék meg.

6. Ns. Arad Vármegye f. e. april 11. a magyar nyelvnek kebelében leendő közönségessé tétele végett hozott rendszabásait megküldi.

Válaszoltassék: hogy a Rendek hazafiúi örömmel fogadják a Ns. Arad Vgye lángoló haza-szeretetét, és bölcs előrelátásból eredt intézeteit; s hogy hasonló érzésektől ösztönöztetvén a magyar nyelv közönségesítésére saját kebelökben is, még a mult 1830. évben november 22-dikén tartott közgyűlésből egy küldöttséget neveztek ki.

Egyszersmind ezen Arad Vgyei levél és rendszabások a Magyar nyelv ügyében kinevezett Küldöttségnek adassanak ki; a Küldöttség a maga munkálódásainak végbevitelére emlékez-tessék.

IZENET A FŐRENDEKHEZ A HAZAI NYELV TÁRGYÁBAN

Azzal a bizodalommal, mellyel ugyanazon egy haza gyermekeinek, ugyanazon egy szent korona tagjainak egymáshoz viseltetni kell, szóllítják fel a KK. és RR. a mélt. főrendeket, hogy a Karokhoz és Rendekhez küldendő Izeneteiket ezentúl a hazai nyelv közönségesen kedvelt szavaival készíttetni méltóztassanak.

Koronás királyai, s mindenekfelett a mostan uralkodó Felség atyai pártfogása alatt, negyven esztendő folytában, csendesen haladó, s minden kényszerítést távoztató menetellel oda jutott a nemzet, hogy a közelebb múlt országgyűlésben a magyar nyelv a helytartói kormányszékre, s a fő törvényszékekre felemeltetvén, s tudása minden hivatalbélinek kötelességivé tétetvén: az egész hazában főnek és közönségesnek törvényesen megállíttatott, s természeti jusaiba e részben visszahelyheztetett.

Nem lehet kétségbe venni, hogy az ősi közös nyelv virágzásba jötte, hazafiúi örömmel töltötte bé a mélt. főrendeket is, kik a haza, és nyelv eránt vonzó hajlandóságokat ragyogó nagy áldozatokkal bizonyították be; s kiknek az egész nemzet előtt tiszteletben és szeretetben élő elölülőjök, országunk nádora, mind áldozattal, mind századokra kiterjedő következésű pártfogásával, nevét a nemzet évkönyveiben halhatatlanítá.

Ily hazafiak előtt az 1830-diki 8-dik törvénycikkely hozatala, s a m. tud. társaságnak saját áldozataikkal is történt felállítása után bizonyosan sem idegennek, sem kedvetlennek nem fog tetszeni ez emlékeztetés, melyet a KK. és RR. magyar nemzeti egyenességgel, hazájok eránt forró szeretetből, a kölcsönös bizodalom örökös megalapítására tesznek. A mélt. főrendek a KK. és RR. szokott üdvözleteiket küldötteik által ember emlékezetétől fogva magyar nyelven viszonozták; s e tiszteletre méltó szokástól csak egy lépés van ama másikig, hogy irománnyaikat is annak szívig ható szavaival készíttessék. Kiknek ősei vért ontottak a hazáért, azok az előttök ismeretes nemzeti nyelvet kebelökbe bizonyosan visszafogadják a hazáért.

1833. Jan. 8.

(A IV. ülés 4. szám alatti Javallata.)

IZENET A FŐRENDEKHEZ
A MAGYAR NYELV ÜGYÉBEN

Amiért az egész nemzet negyvenkét esztendő folytában buzgó igyekezettel fáradott, és Őcsászári Királyi Felségének atyai pártfogása által sok részben ugyan, még sem egészen van elérve: a hazai nyelvvel minden megszorítás és kivétel nélkül való szabadon élést ohajtják a KK. és Rendek Ő Cs. Kir. Felsége igazságszeretetétől megnyerni.

Nyelvöket a hazában főhelyre emelve, s minden törvényhatóságokban tiszteletbe tétetve örömmel szemlélik; ohajtásaik tökéletes teljesedésének mindazáltal hija van; mert felírásaikat a nemzet atyai királyához és a törvénycikkelyeket eredetileg a római nép holt nyelvén, nem pedig ősi örökségűl nyert élő magyar nyelven készíthetik.

Valamint csak élő testben, úgy csak élő nyelvben van lélek; az anyai ajakról tanult hangokkal lehet egyfelől a Cs. Kir. Felség előtt a szív való érzelmeit, másfelől a törvény kitételeiben a legtisztább, legegyenesebb értelmet kifejezni.

A Karok és Rendek azon ponton állanak, melyen Őcsászári Királyi Felségének atyai gondoskodásánál fogva, közkiterjedésű javításokat kezdhetvén, a jövendő kor számára fognak munkálni. Most, ha valaha, itt az idő, hogy a nemzeti nyelv a természet által adott jusaiba egészen visszatétessék, s e következéssel teljes idő elmúlván, félő, hogy a nagy számban megállapított s holt nyelven készűlt törvények a nemzetit egész századra ki fogják zárhatni.

Ezeknél fogva fiúi bizodalommal vagynak a KK. és RR. hogy Ő Cs. Kir. Felsége az országoson egybegyűlt nemzet, s az ország törvényhatóságai által egyedűl magyar nyelven teendő alázatos felírásokat atyailag elfogadni, s ezen hív nemzetet hazai nyelven küldendő kegyelmes királyi válaszaival megörvendeztetni, s egyszersmind abban kegyelmesen megegyezni méltóztatik, hogy a törvénycikkelyek egyedűl magyar nyelven alkottassanak.

Amint midőn Ő Cs. Kir. Felségétől alázatos felírással kérni szándékoznak, egyszersmind Ő Cs. Kir. Főhercegségét, s a Mélt. Főrendeket a közügy segedelmére kérik.

(A IV. Ülés VI. szám alatti Javallata.)

VISZON-IZENET
A NEMZETI NYELV ÜGYÉBEN A FŐRENDI VÁLASZRA

Midőn a KK. és RR. Ő cs. kir. Főhercegségét és a Mélt. fő RR.-et izeneteiknek hazai nyelven küldésére felszóllították; azon bizonyos hiedelemben tevék azt, hogy magyar főrendeknél magyar hazáért és nyelvért buzgó szíveket fognak találni, s most, midőn e hiedelem megvalósodott, - midőn az Ő cs. kir. Főhercegsége, a a Mélt. Főrendek hazafiúi lelkesedésekbe vetett remény e részben a legszebb teljesedéssel koronáztatott meg: nem titkolhatják el örömöket, melyet a 40 év olta magyar nyelven legelőször olvasott főrendi válasz vételével érzettenek. - De nem is vártak, nem is várhattak egyebet, jól tudván: hogy a hazáért áldozatokra is készen lenni szent kötelesség, s jól tudván; hogy e kötelesség szentségét Ő cs. kir. Főhercegsége és a Mélt. Főrendek kebleikben hordozzák.

Azonban amely öröm volt a legelső magyar főrendi választ olvasniok: oly szomorúsággal boríttattak el, midőn értették, miképpen a felírások, királyi válaszok és törvénycikkelyek magyarúl szerkesztésére nézve a kívánt egyetértést meg nem nyerhették.

Hazai nyelvvel szabad, meg nem korlátolt élhetés, és így a természeti jogok egyik legfotosabbika forog fenn; s erre törekedni, ezt szűntelen el nem fordított tekintettel kísérni, a hazafiúságnak, s nemzetiségnek elengedhetetlen kívánata; mert régi lakjaiból s földéről ki lehet űzni a nemzetet, s egy más földön megtelepedve még is nemzet maradhat: de a nyelvétől megfosztott nép többé nem él. - A mi őseink elébbi hazájokat elhagyván, itt alkottak újat magoknak, mert nyelveket ide hozván, ide hozták a hazát is, és a nemzetet.

A kincs, mely már egyszer végveszély örvényéből szabadíttaték meg, kétszeresen kedves, mert miatta rettegtünk: jól emlékeznek a Mélt. Főrendek, midőn az idegen nyelv kénszerített béhozatala a nemzetit elsűllyedéssel fenyegette, s nem természetes-é, ha a nemzet azóta forró szerelemmel függ e kincsén? atyáinak ez örökségén, mely annyi századok szélvészeiből isteni csudálatos gondviselés által tartaték meg számára!

E természetes indulatból erednek mindazon törekedések, melyek az 1790. 1805. 1825 és 1830-ki országgyűléseken a KK. és RR. részéről, a nyelv felemelésére tétettek. A szerencse némelyekben megkoronázá törekedéseiket; de a tető még nincs elérve; még a jog, amit a természet ád, s aminek az alkotmányi szabadsággal együtt járni kellene, egész kiterjedésében nem gyakoroltatik; s azért tovább lépni kötelesség és természet egyeránt parancsol.

És mint kezdik a KK. és RR. e tovább lépést? Alázatos felírással. Minél fogva azt, amire különben minden nemzetet a természet hatalmaz fel, a királyi felség atyai pártfogásától s igazságszeretetétől kívánják megnyerni. Törvényhozó nemzet képviselőitől várnak-é a Mélt. Főrendek több szerénységet? várnak-é szebb hódolást a koronás fő előtt, s e szerénység és hódolás vajon a Mélt. Főrendek részvételét, e velek köz ügyre nézve, nem fogja-é megnyerni?

De azt mondják Ő cs. kir. Főhercegsége s a Mélt. Főrendek, hogy e célt elérhetőnek nem vélik; mert az 1805-diki 4-dik tc. a felírások szerkesztetését nyilván kiköti, mert a királyi válaszokról, a törvénycikkelyekről határozás nincs, mert e tárgy a törvénykönyvek és iratok fordítását vonván maga után, különvéve el nem döntethetik, sem a rendszeres munkáktól el nem választathatik: mivel azoktól elválasztatván, a jövő tanácskozásokban sérelmes csorba okoztatnék, s az 1826. június 10-én, október 6-án és november 30-án tett igéretekkel és óvásokkal öszveütközés lenne: s mindezeknél fogva az e tárgybéli felírást, csak majd az illető egész munkálat tanácskozás alá vételekor kívánják felterjesztetni.

De vajon az 1805-diki 4. t.-cikkely hasonló-é azon sarkalatos törvényekhez, miket megváltoztatni nem lehet? Vagy azért hozta-é a nemzet azon cikkelyt, hogy saját ohajtásainak s nyelve felemelkedésének örök korlátot vonjon? a megelőző kedvetlen időkre nézve nyereség volt a kérdéses törvény; de ha túllépni soha sem lehetne: akkor az valóságos veszteség, és egy polgári szabad alkotványban, egy törvényhozó nemzetben oly rend ellen való történet, mely a törvényhozási joggal ellenkeznék. Mert törvényt hozhatni, magyarázhatni, s módosíthatni, el is törölhetni, - még is a szorító, s előmenetelt akadályoztató törvényt más jobbal fel nem válthatni: az egymás mellett meg nem fér.

Hogy a királyi válaszokról, s a törvénycikkelyekről, törvényes határozás nincs, - az mire mutat egyébre, mint arra, hogy mindenekelőtt törvényes határozás tétessék; s azért mindenekelőtt, mert kir. válaszok és törvénycikkelyek kiadatni, és szerkesztetni fognak jóval előbb, mintsem a polgári köztárgyak, hová a Mélt. Főrendek a nyelv ügyét utasítani látszanak, elővétetnének.

A törvényes könyvek s iratok fordítását ami illeti, azon munkára bizonyosan lesz idő is, munkáló kéz is, s e tekintetre nézve vagy örökre meg kell a magyar nyelvvel egész kiterjedésben élést tagadni, vagy most mindjárt rendelést tenni, hogy a rendszeres munkákból alkottatni fogó számos törvények magyarúl szerkesztessenek; mert deákúl lévén, a fordítni valók számát csak szaporítaná, s ha a mostani kívánat, a rendszeres munkák sorában

ismételtetnék is, Ő cs. kir. Főhercegsége s a Mélt. Főrendek azt a fordítás megnagyobbúlt terhe miatt, ismét foghatnák akadályoztatni.

Azt pedig: hogy a rendszeres munkáktól elválasztás az 1326. június 10. október 6. és november 30. tett igéretekkel és óvásokkal öszveütköznék, a KK. és RR. meg nem foghatják. A nov. 30. költ irományt ugyan nem is esmérik, de a júniusiban nem látnak egyebet azon őfelsége eleibe terjesztett forró ohajtásnál: hogy törvényeik a törvénykönyvbe ne csak deák, de magyar nyelven is felvétessenek, s midőn ezt azon évi aug. 23. költ királyi válasz megtagadta, az október 6-i felírás az országgyűlési test panaszát jelenti ki; s mi következik ebből? az talán, hogy a KK. és RR. 1826. évben nem egyedűl, hanem deákkal párosítva kérvén a magyar törvénycikkelyeket, tovább ne is mehessenek? De ha a nemzet akkor csak annyit kívánt, és annyit sem nyerhetett meg, - kell-e még most is ott állapodnia meg, midőn az 1830: 8. törvénycikkely már hozva van? Senki sem viselhet az országban hívatalt, senki nem lehet még ügyész is, ha nem tud magyarúl, - és miért a magyar nyelv hivatalbélinek, és ügyésznek, ha nekünk magyarúl írt törvényt még csak kérni sem lehet? Vagy ezen feljebb említett öszveütközés a felhozott irományokkal csak arra az esetre állíttatik, ha a nyelv ügye a rendszeres munkáktól el lesz választva? A főrendi válasz szavai ugyan azt mondják, - de ha az öszveütközés az elválasztás esetére áll, állani fog az el nem választás esetére is, mert mind az említett felírások az 1826-ik irományok közt, mind a nyelv ügyében tett kívánat, akkor is ugyanazok maradnak.

Emlékeztetik a KK. és RR. Ő cs. kir. Hercegségét s a Mélt. Főrendeket, hogy a nemzet 1790. olta mindég előlegesnek nézte a hazai nyelv tárgyát s nem várván semmi rendszeres munkákat, több országgyűléseken mindég tovább törekedő szándékkal hozott törvényt felőle. - Ideje már egyszer oda jutni, hol állani elejétől fogva kellett volna. Ideje, hogy a rendszeres munkák a reájok útalással mindent elnyelő örvény lenni megszűnjenek. Annálfogva a KK. és RR. e tárgybeli felírások mellett állhatatosan maradván, kívánják Őfelségét fiúi bizodalommal megkérni, kívánnak Őfelségének alkalmat nyújtani, hogy ezen, a királyi jogoknak semmi sérelmet nem okozó, de a nemzet által közbuzgósággal szeretett ügyben kedvező választ adván, az egész magyar nép szívét a bizodalom legszorosabb kötelékeivel magához láncolja.

1833. Márc.

HARMADIK IZENET A FŐRENDEKHEZ A MAGYAR NYELV ÜGYÉBEN

A nyelv ügyében készűlt főrendi második válasz mindjárt kezdetben azon részvételt említi, mivel a Fenséges Főherceg s a Mélt. Fő RR. a KK. és RR. által a hazai nyelv mellett felhozott okokat fogadták; említi azon nevezetes áldozatokat, miket a Fenséges főherceg s a Mélt. Fő RR. ez ügyben tettenek, s azon készséget, miszerint ez országgyűlés alatt is, mindent, ami szabad akaratoktól függött, véghezvinni nem késtek. Ez említések után, mit lehete, mit kelle vala a KK. és RR.-nek természetesebben várniok, mint azt: hogy felírásoknak a királyi Felség elébe terjesztését is helyben hagyással veendik? Mert ez, mind az említett részvétből és áldozatokból egyenesen következnék; mind a Mélt. fő RR. szabad akaratjától függene. De minekutána ez nem történt: az ebből eredett fájdalmat eltitkolniok nem lehet.

Nem szóll ugyan a főrendi válasz a kérelem elmellőzéséről, csak annak alkalmasb időpontra halasztását kívánja. De miért a késedelem? Azért, úgymond a válasz, mert mikor nyolc százados törvényekkel megerősített, s több érdekkel öszvekapcsolt intézet eltöröltetni

kívántatik: akkor a kívánat eredetét, kiterjedését, lehetőségét, s az érdekkel megegyeztetését kell megvizsgálni; s e vizsgálat csak a rendszeres munkákban eszközöltethetik.

Azonban a KK. és RR. ez oldalról nem ismernek más érdeket: mint a nemzeti önállásnak s nemzeti önállás fennmaradásának érdekét; s erősen, visszavonhatatlanúl elhitették magokkal, hogy nemzeti önállások a nemzeti nyelv sorsával válhatatlan kapcsolatban áll. Ez az érdek, mi előtt minden másnak el kell tűnnie; s minden, ami ennek ellene van, álérdek. Ezen érdekből jön a kívánat eredete; eszerént kell annak kiterjedését is meghatározni, mely a nemzeti élet és kormány minden ágainak kiterjedésénél kisebb nem lehet. Ami pedig a lehetőséget illeti: melyik magyar kételkedik abban? A nyelvvel élni, mit a törvényhozó test, mit a hívatalbeliek tudni nem csak hazafiság, de törvény által köteleztetnek, hogyan állíttatnék nem lehetőnek? Mind oly kérdések, mikre a legkönnyebb, legegyszerűbb feleletet minden magyar saját keblében feltalálja; mikre a nemzeti közkívánság negyvenhárom év óta számtalanszor megfelelt; s minek vizsgálata, bár egyedűl a rendszeres munkákban eszközölhetőnek mondatik, sem nem nehéz, sem nem szükséges. Mert nincs más kérdés, mint az: igazságos-e a kívánság? S ha igazságos, kell-e akadályt vetni elébe?

De lassan, lépcsőnként kell haladnunk: úgy mondanak a Mélt. Főrendek. Negyvenhárom év óta foly a nyelv miatti küzdés; s negyvenhárom év nem elég lassúság? Azóta egészen új embernyom támadt; az atyák, kik a küzdést kezdették, egymásután sírba szállának; és az oly epedve kívánt cél elérve még sincsen. Nem lépcsőnként történt-e minden eddigi haladás? nem egymás után kellett-e egyet is el nem mellőzhetve, minden akadállyal megvívni. Nem csendes meggondolással s illő kíméléssel történt-e, ha az, minek mindjárt kezdetben végre kellett volna hajtatni, csaknem félszázadig halasztatott? És még most is lépcsőnkénti haladás emlegettetik.

És lehet-e állítani, hogy a latin nyelv az anyainak elsőbbségét s hathatósságát ekkoráig nem veszedelmeztette? Mi volt a magyar nyelv csak kevés év előtt is a hazában? Nem vala-e számkivetve kormányból, törvényhozó testből, palotákból, és fővárosunkból? Nem maradt-e hátra míveltségében? s (nem)[14] egy élet nélkül való, s eredeti sajátságaiból kiforgatott nyelv miatt maradt-e hátra? A magyar nyelv még most is alattvalója a latinnak. Azon iratnak törvények, azon értekezik király és nemzet, az uralkodik az iskolákban; s midőn a KK. és RR. szívök fájdalmában mindezt így látják; mégis azt kell hallaniok: hogy nyelvök elsőbbsége s hathatóssága nem veszedelmeztetik.

De emlékezetbe hozzák a Fenséges Főherceg s a Mélt. Fő RR. a koronás Fejedelem jusait, s a kapcsolt Részeket. Hogy a Fejedelemnek a törvényalkotásban, magyarázatban, és eltörlésben közös jusa van: arról ki kételkedik? Nem tisztelik-e a KK. és RR. e jusokat? Nem szándékjok-e a szokott úton kívánataikat eszközölni? s nem éppen e szokott út követésében hátráltatnak-e már most másodízben? A kapcsolt Részek pedig, minthogy a törvényhozásban és hivatalokban részt vesznek, a nemzeti nyelvet megtanulni és tudni kötelesek. A latin nyelvet sem hallják az anyai ajkakról; a magyarhoz pedig készűlniek negyvenhárom év elég idő vala. A százados szokások tekintetét a KK. és RR. erősség gyanánt el nem fogadhatják. Mert ha a századok a nyelv ügyét hátráltathatják: úgy minden remény semmivé tétetett. Mert nem minden új század lefolytával új erősség fog-e származni? Ami a nemzet természeti jusainak és az igazságnak alapjainál fogva jó, tiszteletre méltó és szent, az jó, tiszteletre méltó és szent marad, ha létét csak a mai naptól számlálja is: ellenben ami a nemzet természeti jusaival s az igazságossággal ellenkezik, azt ezredek sem tehetik igazságossá.

[14] a n e m tagadószó hiányzik az 1 8 3 2-i o r s z á g g y ű l é s I r á s a i (I. köt. 112. l.) szövegéből. [Szerk. jegyz.]

Mindezek után, mivel lehet megbizonyítani, hogy a nyelv ügyével a rendszeres munkák illető pontjáig várni kell? 1790. születtek a rendszeres munkák, mégis mindjárt az 1792-diki országgyűlésen, s attól fogva minden diaetán a nyelv ügye előlegesen vétetett fel, s a múlt 1830. évi országgyűlésen az előleges sérelmek 12. pontja alatt nincsen-e elég nyilván kimondva, hogy a nyelv a rendszeres munkáktól akkor is külön választatott? De nem magából a dolog természetéből következik-e, miképpen az, amit minden törvényhozás eszközévé kíván a nemzet tenni, ezen nagy következéseket s általános javításokat igérő országgyűlésnek mindjárt elején mozdíttassék elő? S ha mindezen okok nem elégségesek: a nemzet állhatatos forró kívánsága, ez a küzdés, mellyel e rámaradott kincsért vív, az a hit, miszerént virágzását, fennállását, egész életét e ponttól függeszti fel, nem fogja-e a Fenséges Főherceg és a Mélt. Fő RR. teljes részvételét magához hajtani?

A kívánat igazságos; azt a Mélt. Fő RR. tagadni bizonyosan nem fogják; csak abban nem akarnak megegyezni, hogy a KK. és RR. felírásokat most nyújthassák be. De mikor a nemzet a maga királyához fiúi bizodalommal készül járulni; mikor reményt táplál, hogy a Felség a természet törvényein épült kérelmét megtagadni nem fogja; mikor nyilván kijelenti, hogy kérelme tárgyát, nemzetisége legfőbb, legmúlhatatlanabb eszközének tekinti: akkor őtet visszatartóztatni, közte s a szeretve tisztelt fejedelem között gátot emelni oly dolog, mely szívet és lelket elkeserít. Gondolják meg a Mélt. Fő RR., mi kínos azért küzdeni, aminek teljes elérése oly igen közel van, oly igen könnyű, hogy azt egyetlenegy fejedelmi szó minden pillanatban tökéletességre hajthatja. Magyar nemzet képviselői szóllanak magyar főrendekhez és szóllanak, nem kívánván áldozatokat, nem kívánván fáradást, és önmegtagadást; csak megegyezést várnak a közügy felterjesztésében. Lehet-e a tárgy temérdek fontosságához képest kevesebbet kérniek? Ne tagadják meg a Mélt. Fő RR. azt, amit a nemzet, az igazság, a természet egyeránt kívánnak; amin a nemzeti élet és becsület függ; aminek elmulasztásáért mind a mostani kor, mind a maradék kemény ítéletet fog mondani; s amit a KK. és RR. oly kötelességnek ismérnek, hogy annak teljesítésétől, sem hidegség, sem keménység, sem baj és veszélyek által magokat elrettentetni nem hagyhatják. E kötelesség egyenlően fekszik minden hazafin; e kötelesség elválhatatlan a háromszoros hívségtől, mivel a magyar közönségesen és egyenként Istenének, Királyának és Hazájának, életében és halálában, tartozik.

HETEDIK IZENET A FŐRENDEKHEZ A VALLÁS TÁRGYÁBAN

Sokat igérő reményektől lelkesítve kezdék meg a KK. és RR. e jelen országgyűlésen munkálódásaikat. Mert magától az uralkodó királyi Felségtől a haza belső boldogságának megállapítására, s a hazafiak közti kölcsönös kapcsolatok szorosabb egybefűzésére lévén felszólítva, itt lenni vélték az időt, midőn a törvény minden sérelmei, s ezek által az országnak okozott minden sebei megorvosoltatnak.

E sebek közt a legfájdalmasabbak közé tartozának azok, melyek a vallást érdeklő törvények önkényes magyarázatából a polgári szabadság és alkotvány sértésével származtak; s ugyanazért nem késtek azokat országos tanácskozás alá bocsájtani, nem késtek a Mélt. Főrendeket kölcsönös egyezésre felszólítani, hogy a nagyfontosságú, és már húzamos idő óta törvényes eligazítást váró tárgy, a nemzet atyai királya elébe terjesztessék.

De minekutána hatrendbéli izeneteikben mind a sérelem nagyságát, mind az orvoslás szükségét és módjait, mind a nemzet forró kívánságát újra meg újra előadták; minekutána azt hitték: hogy előadásaikat nemcsak Magyarország Főrendei, hanem a világ legtávolabb, legidegenebb népei is részvételre méltóknak fognák tartani: titkolhatatlan fájdalommal látják

végtére, hogysem a megsértett törvények tekintete, sem az országos népesség harmadrészének bizontalan, sőt törvény kivűli állásban léte, sem a törvényhatóságoknak ez országgyűlésbe vetett bizodalma a Mélt. Főrendeket kívánt egyezésre nem bírhatják.

Mondják ugyan a Mélt. Fő RR., miképpen a Karokat és Rendeket az ohajtott egyesűlés módjainak elválasztására felszólították, reménylvén, hogy a KK. és RR. ugyanazon tiszta hazafiúi érzéstől lelkesítve, a kitűzött cél elérésére segédkezeket nyújtanak; de az egyesűlésre semmi elfogadható módot nem mutattak.

Mert hogy némely kisebb fontosságú, s már az 1790. 26. törvénycikkelyben foglalt pontokban megegyeztek; hogy az ezeredbéli evangélikus káplánok, s a közös temetők eránt lett kívánat felterjesztését nem ellenzik: az nem enyhíti a keserűséget, melyet lehetetlen nem érezni, midőn minden nagyobb sérelmekre oly orvoslást ajánlanak, minél fogva azoknak némely része csak úgy enyésztetnék el, ha nagyobb része törvényesíttetnék.

Ily ajánlat mellett szólítani fel a Karokat és Rendeket, hogy a két tábla megegyeztével már elhatározott pontok annak rende szerént terjesztessenek fel, nem egyez meg a nagy érdekű tárgy s a nemzet azon függő kívánatai eránt tartozó tekéntettel. Azért a KK. és RR. világosan kijelentik, hogy előbbi nyilatkozásaik mellett állhatatosan maradván, a XIX. századdal, a tárgy szentségével, s hazai törvényekkel ellenkező, és a nemzetre s ez országgyűlési testre homályt hozó egyezésbe nem ereszkednek; sem sérelmet sérelemmel tetéző, s a jelen és jövő kor kemény ítéletét maga után vonó törvény alkotásában soha részt venni nem fognak.

Amit midőn Ő cs. k. Főhercegségének, s a Mélt. Főrendeknek teljes eltökéléssel tudtokra adnának, egyszersmind világosan kimondják: hogy ha az ügy felterjesztését még most is visszatartóztatják, akkoron a KK. és RR. az egész tárgyat ez úttal felfüggesztik; s minden esetre az 1790. 12. t.-cikkely értelméhez szorosan ragaszkodván, a törvények önkényes magyarázatjából költ, s netalán még kelendő minden rendeléseket törvényteleneknek, s kötelező erő nélkül valóknak az egész haza színe előtt kinyilatkoztatják.

IZENET A FŐ RENDEKHEZ AZ ORSZÁGGYŰLÉSNEK PESTRE ÁTTÉTELE IRÁNT

Midőn a Karok és Rendek 1830-dik esztendőben október 17-kéről e mostani országgyűlésnek Pestre hívása eránt költ alázatos felírásokra, ugyanazon évben december 2-dikán a királyi kegyelmes választ megnyerték, biztos reménység nyújtatott nékiek, hogy az országosan kijelentett s az egész hazával közös ohajtás teljesíttetni fog.

Méltóztatott ugyanis Ő Cs. Kir. Felsége kegyelmesen megígérni, hogy az igazság gyorsabb kiszolgáltatása eránt buzgó indulatjának saját könnyebbségét is feláldozni kész levén, mihelyt Pesten minden szükségeseknek megléte tudtára esik, az országgyűlés ottan tartásáról rendelés fog tétetni.

E királyi igérethez ragaszkodván, szándékoznak a Karok és Rendek a régen táplált, forró kívánatot ezennel is megújítani; fiúi bizodalommal reméllvén, hogy Ő Cs. K. Felségének atyai szíve az egész ország egyesített kérelmét meghallgatja; és sz. k. Pozsony városnak a törvényhatóságok legnagyobb részétől szertelen távolságát, ellenben Pestnek az ország közepén alkalmatos fekvését, esztendőnként szaporodó épületeinek számos és nagy voltát, s a felsőbb törvény és kormányszéki levéltárak ottlétét tekintvén e jelen országgyűlés odaköltözhetésében annyival inkább megegyezni méltóztatik, mivel sz. k. Pest város részéről az országgyűlés tartására szükségeseknek, mihelyt Ő Cs. K. Felsége a nevezett városnak az eránt kegyelmes parancsolatait kiadni méltóztatik, azonnal leendő alkalmaztatása hitelesen jelentetik.

Ő Cs. Kir. Főhercegségét s a mélt. főrendeket tisztelettel kérik a KK. és RR., hogy e kívánságokat, valamint a közelebb múlt országgyűlésen, úgy most is hozzájárulásokkal segélleni méltóztassanak.

1833. Jan. 8.

VISZON-IZENET A FŐ RENDEKHEZ AZ ORSZÁGGYŰLÉSNEK PESTRE ÁTTÉTELE ÜGYÉBEN

Ő Cs. Kir. Főhercegségének, s a mélt. főrendeknek a jelen országgyűlés sz. királyi Pest városba tétele eránt költ válaszokból a Karok és Rendek az ohajtott egyetértést örömmel olvassák; s egyszersmind kijelentik, hogy a «*promittere*» szónak «*declarare*» szóval, s a «*paternis promissis*» kifejezésnek «*paterna declaratione*» kifejezéssel felcserélését elfogadják.

IZENET A FŐ RENDEKHEZ A FELSÉGNEK MAGYARORSZÁGBAN LAKÁSA IRÁNT

KK. és RR. a királyi lakásnak már egyszer a magyar hazába is általtétele végett, Ő Királyi Felségéhez alázatos felírással folyamodni szándékozván; lehetetlen vissza nem emlékezniek azon törvénycikkelyek hosszú sorára, miket a nemzet négy század lefolytában, e mostanihoz hasonló ohajtás következéseűl ismételve hozott vala.

Mihelyt Albert, első király az ausztriai házból, az ország kormányára lépett; mindjárt 1439. évben a 22-ik törv. cikkely által, bennlakása törvénnyé tételték; s kilencvenhét évvel későbben, midőn már a nemzet szabad választásánál fogva, ismét az ausztriai ház tagjai uralkodtanak, az 1536: 57. cikkely ugyanazon tárgyban hozatván, a nemzeti közkívánatot kinyilatkoztatá. De ezen cikkely foganat nélkül maradt, valamint az 1546: 18., 1548: 22., 1550: 4., 1608: 18. k. e.; 1723: 8., 1741: 7., 1751: 1., 1791: 9., és 1792: 5. hasonló tartalmú törv. cikkelyek is sikeretlenek valának.

A magyar szent korona, tagadhatatlan, a Cs. K. Felség koronái közt legnagyobb fénnyel ragyog. E szép ország a maga több millió lakóival fájlalja, ha más tartományoknál utóbb tétetik. S e pillantatban megemlékeznek a KK. és RR. az időszakokra, melyek elmúltak, de a történetekben élni fognak: midőn a nemzet a szeretett Mária Terézia örökös tartományait az ellenségtől megmenteni fegyvert fogott; a midőn a közelebb múlt fél század szélveszeiben minden áldozatokra kész vala. Ennyi hűség méltán várhatja, hogy az országnak ezen újolag szóba hozott, s annyi százados, és annyi cikkelyekkel törvényesített ohajtása teljesíttessék.

Európa minden népei közt a magyar az, mely egy időben ugyanazon uralkodóházból két megkoronázott királyt örömmel szemlél maga felett; s mégsem dicsekedhetik a szerencsével, hogy kebelében egyiknek is lakást nyújthatna. Ugyanazért a KK. és RR. most ismét hódolattal kívánnak Ő Cs. K. Felségéhez járúlni, hogy számos törvényeink következésében, már egyszer a magyar hű nemzetet is bennlakásával szerencséssé tenni s egyszersmind az 1830. szeptember 23. országosan kijelentett ohajtás teljesedéséűl, az ifjabb királyi Felségnek a haza kebelébe költözését megengedni méltóztassék. Hogy személyes tanúja lehessen a hódolatnak és szeretetnek, mivel a nemzet királyaihoz viseltetik; a nemzet pedig az iránta mutatott

bizodalmat érezvén, újabb lelkesedéssel teljék bé királyáért élni és halni, valahányszor idő és környülmény intenek.

Nem kételkednek a KK. és RR. hogy Ő Cs. Kir. Főhercegsége s a Mélt. Főrendek ezen mind törvényes, mind az uralkodó házhoz vonzódást bizonyító szándékot egyetértéssel fogadják.

1833. Febr. 8.

(A XX. Ülés írásaiból.)

VISZON-IZENET
A FŐ RENDEKHEZ A KIRÁLYI LAKÁS TÁRGYÁBAN

Ő Cs. Kir. Főhercegsége, s a Mélt. Főrendek a királyi lakás tárgyában a Karokkal és Rendekkel megegyezvén, viszont a Karok és Rendek is a Mélt. Főrendek által a szerkeztetésre nézve javaslott változtatásokat elfogadják, egyedűl az utolsó §-ra tett javaslatnak azon szavait «*longiore commoratione*» kivévén. A Karok és Rendek Ő Cs. kir. Királyi Felségének nem hosszasabb tartózkodását az országban, hanem állandó lakását ohajtják, s ezen ohajtás következésében az említett két szavat *habitatione* szóval kívánják felcseréltetni: reménylvén, hogy Ő Cs. Kir. Főhercegsége s a Mélt. Főrendek is a Királyi Felség eránt viseltető közös szeretetnél fogva ebben megnyugosznak.

(A XXXI. Ülés írásaiból.)

UTASÍTÁS AZ ORSZÁGOS NAPLÓKÖNYVBŐL KÉSZÜLENDŐ KIVONATRA NÉZVE

Az országgyűlési Napkönyvnek és irományoknak oly nagy kötetre kell nevekedniek, s annálfogva oly drágák, hogy olvasásokra és megvásárlásokra ideje, türelme, és költsége kevés embernek van, s így az ország közdolgaira nézve oly szükséges köznyilvánság teljes erőre nem jöhet. E tekéntetből a Karok és Rendek az említett köznyílvánság közelítésére, ezúttal szükségesnek látták, hogy az országos Napkönyvből bizonyos, erre a végre meghatalmazandó szerkeztető által kivonatot készíttessenek, következő szabályok alatt:

1. Az országos Napkönyv kivonatának hiteles voltára ugyanazon követek fognak felvígyázni, kik magának a Napkönyvnek hitelesítésére választattak.

2. Mihelyt a sorban lévő négy követ a felvígyázása alá rendelt három ülés Naplóját, az arra nézve kiadott utasítás 3-dik pontja szerint megvizsgálta, s az egyik hiteles példányt magához vette, e példány a kivonat szerkeztetőjének azonnal általadatik.

3. A szerkeztető az országos Naplókönyv nyomtatására nem várokozván, az általvett hiteles példányból a kivonatot legottan elkészíti, úgy, hogy abból minden szükség felettieket, például a csupa szertartásra, tisztelkedésekre, s több ilyekre tartozókat kihagyván, egyedűl a fennforgó tárgyakat illető vítatások velejét summásan megírja: oly formán, hogy a fennforgó kérdést előrebocsátván, mindjárt utána minden ismétlés elkerűlésével adja elő: melyik képviselő, s mi okokkal pártfogolta, s melyik képviselő mi okokkal ellenzette azt; s végre miben lőn megállapodás.

4. Minthogy az izenetek, felírások, és királyi válaszok az országos ülések történeteihez múlhatatlanúl tartoznak, ezek a szerkeztető által a kivonatba magok helyén egész kiterjedésökben fognak felvétetni.

5. A 3. és 4. pontok értelmében szerkezett kivonat ugyanazon követeknek, kik a megfelelő ülések Napkönyvét hitelesítették, hasonló hitelesítés végett bémutattatik; s a hitelesítés bizonyítása rövid szókkal rájegyeztetvén, nyomtatás alá vétetik, és az újságlevelekben közöltetik.

1833. Febr. 8.

(A XLVIII. Ülés írásaiból.)

MAGYARORSZÁG ÉS HOZZÁ CSATOLT RÉSZEK KARAINAK ÉS RENDEINEK ELŐLEGES SÉRELMEI S KIVÁNATAI.

A II-ik és III-ik. Ami a két rendbéli sérelmet, az Erdélyi Nagyfejedelemségre nézve fennálló, ú. m. Közép-Szolnok, és Kraszna Vármegyéknek, Kővárvidéknek, és Zaránd vármegye részének kebelesítését, és az Erdélyi Fejedelemségnek a maga régi állapotjára (melyben ti. Magyarország régi királyainak idejében a mohácsi veszedelem előtt vala) visszahelyheztetését illeti: úgy vélekedtek a KK. és RR., hogy ezen sérelmeket, melyek noha az 1830. évi december 2-án költ királyi válasz által a polgári köztárgyakat illető Országos Munkára utasíttattak, természeteknél fogva mindazáltal az Előlegesek sorából ki nem vétethetnek; - végezetre hiteles adatokkal úgy felvilágosítsák, hogy a Korona (egyébiránt is megismért) Igazai [ura!!] teljes fénybe tétetvén, ez ügy vég elintézése többé haladékot ne szenvedjen.

Ami az említett és Magyarország Részei név alatt jövő Vármegyék visszakapcsolását nézi: e kérdés az 1741.18. törvénycikkely idejétől fogva, mely törvénycikkely később az 1792.11. által megújíttatott, az erdélyiek kihallgatására szokott utasíttatni. Meg is kérdeztettek az erdélyiek az 1751. eszt. febr. 1-én, és ismét 40 évek után 1792. aug. 25. költ királyi parancsolatok által; de nyilatkozásaik a magyarországi törvényhozó test elébe egyik izben sem terjesztetvén: az ügy további folyása magában megszűnt. Való ugyan, hogy azon nyilatkozások a magyarországi KK. és RR. kivánatának kedvezők nem voltak: mivel azonban egyrészről a nagy számban megelőző törvénycikkelyekkel és diplomatikai szerződésekkel, másrészről pedig magoknak a Részeknek az 1790. országgyűlésen tett világos kijelentésökkel ellenkeznek: kétségkivűl, hogy ha a dolog további vítatás alá jöhetett volna, az előadott nehézségeket elhárítani, s Magyarország Igazait kivilágosítani lehetett volna.

Az erdélyi fejedelmeknek egymás után engedett Részek elszakadása 1538. évben az I. Ferdinánd és Zápolya János közt N. Váradon történt szerződéssel kezdődik; az időben János királynak Erdélyen kivül Magyarország Tiszáig nyúló része engedtetett által, - de (mint az említett Szerződés 7. cikkelyének szavai bizonyítják) csak életéig. E cikkely következésiben mindjárt János királynak 1540. történt halálakor I. Ferdinánd az országnak Erdélyhez s az elszakasztott Részekhez való Igazait visszaszerezni akarván, sok és különféle akadályok szerencsés meggyőzése után Izabella királynéval 1551. történt egyességnél fogva azokat kezéhez vette, és az 1552.1. törvénycikkely szerént az egész országot egyesítette. Akkori szomorú történetek miatt ugyan (az erdélyiek a töröktől való féltekben Izabellát 1556. visszahíván) ez egyesítés ismét megzavartatott, jövendőre mindazáltal a remény egészen semmivé nem lett, mert a II. Maximilián és János Zsigmond közt 1571. Spirában kötött frigy által óvás tétetek, hogy az országnak Erdélyhez adott Részei, u. m. Bihar vármegye

Nagyváraddal, Marmaros a huszti várral, és sóbányákkal ismét Kraszna, és Közép-Szolnok vármegyék Erdély mellett csak János Zsigmond életében maradjanak. S ezen feltétel következésében Báthory István (Zsigmondnak még azon esztendőben történt halála után) Maximilián király helybenhagyását csak úgy nyerhette meg, hogy esküvést ajánlott és tett le: *miképpen ő a Vajda hivatalt, és a hűségére bízott várakat és birtokokat, akármi időben kívántassanak a Cs. Kir. Felség által vissza, kifogás nélkül visszaadandja*. Elmellőzvén itt, és utóbbra hagyván a Báthory Zsigmonddal 1595. kötött prágai szerződést, meg kell mondani, hogy említett Zsigmond az erdélyi fejedelemségről lemondván, a szerződéseknél fogva a fejedelemséghez tartozott vármegyék Magyarországhoz haladék nélkül visszakapcsoltattak; - és az országgyülések hatalma alá tétettek: mint ezt az 1599.11.-1600.9. - és 1601.25. törvénycikkelyek nyilván bizonyítják.

Az üdők akkori viszontagságai közt Erdély ismét idegen kézre jutván, Magyarországtól újjolag különféle Részek kezdének elszakasztatni. Azok mindazonáltal, amik a bécsi békesség által Bocskay Istvánnak engedtettek, nyilván csak az ő személyére, s törvényes ágyból születendő férfi maradékaira bírtak kötelező erővel: nyilván ki lévén fejezve, miképpen magszakadás esetében az ország koronájára visszaszálljanak. Ezen általengedéshez, mely a magyar királyok által tett magányos adományoktól nem különbözik, hasonlít az 1610. Kassán II. Mátyás és Báthory Gábor közt kötött szerződés is, mely által Szabolcs vármegyében fekvő bizonyos birtokok említett Gábor fejedelemnek úgy adatnak által, mint ecsedi vár urának és a magyar korona tagjának. Honnan megtetszik, hogy az ilyen (erőszakos környülmények miatt) elszakasztott Részek mindég a korona Igazainak fenntartásával, és a minél előbb lehető visszakapcsolás nyilván kitett, vagy csak alatta értett feltételével adattak idegen kézre. II. Ferdinánd is midőn Bécsben 1620. tett egyességnél fogva Bethlen Gábornak némely vármegyéket általengedett, óvást tétetett, hogy Gábor és örökössei *a felűl említett vármegyék határait és Részeit soha semmi szín alatt el nem idegenítik. Semmi szín alatt török vagy akármi más ellenség kezére nem adják; sem török adó alá nem engedik, amiről a Cs. Kir. Felségnek és örökösseinek, mint Magyarország törvényes királyainak, mind maga a fejedelem, mind Erdély őtet örökségben követő fejedelmei eskűvést tenni tartozzanak.* - Szepes, Sáros és több megyékre nézve pedig melyek Gábor fejedelemnek ugyanazon szerződésben éltéig engedtettek, a nádor törvényhatósága is nyilvános szavakkal fenntartatott: ugyanazok közt 1622. és 1624. II. Ferdinánd és Rákóczy György közt pedig 1631. és 1647. (ezen évi országgyülés 20. cikkelye szerint) hasonló egyezések köttettek.

Hogy az ország említett Részei mindég a legelső alkalommal lehető visszakapcsolás feltétele alatt adattak által, onnan is világos, mert nemcsak azon megyék, melyek egymás után kötött egyezéseknél fogva élet ideig, de (mint 1620. Szabolcs, Szatmár, Bereg, és Ugocsa) örökösen is (azonban mindég a koronai jusok fenntartásával) általadattak. Mihelyt a szerencse fordúltával visszaszereztettek, a soha el nem szakadt tartományokkal egy lábra tétettek, ha ez így van; az igazság hozta volna magával, hogy midőn végre annyi viszontagság után Erdély visszaszereztetett, azon Részek, melyek Magyarországtól, még hozzá szakasztva voltanak, azon móddal, melyek annyi sok egymás után elszakasztott és visszakapcsolt megyék a szent korona hajdani törvényhatósága alá visszaadassanak. Az itt érdeklett üdőben vissza nem kapcsolt, s még I. Apaffy fejedelem birtokában volt Részek (az erdélyi udv. kancellária 1730. adott nyilatkozása szerint) Zaránd, Kraszna, Középszolnok, Mármaros, Kővárvidék, és Bihar s Arad vármegyék valának; melyek mindazáltal már Erdélyország visszaszerzése előtt az 1687. kötött balázsfalvi egyezésnél fogva az adóra nézve a fejedelemségtől elválasztattak: s később e tekintetben Magyarországhoz kapcsoltatván, ezen állapotban a Carolina Resolutioig, azaz 1732. évig, megmaradtak. Isméretesek valának a KK. és RR. előtt a mondott vármegyékhez és vidékhez az ország kezdetével egy üdős jusaik: azért mihelyt csak lehetett, a kebelesítést kívánni el sem múlatták. Jusaik ellen semmi sem hozatott vagy hozathatott fel.

Mert az 1693. május 14. költ kir. válaszban, nevezetesen Kővár vidékéről, hogy azt Magyarországtól elvonni nem lehet, világosan kimondatván, ámbár I. József 1709. október 26. költ királyi válaszában (talán az akkori mozgások lecsendesítésére) Kraszna, Középszolnok, Zaránd és Mármaros vármegyéknek, s Kővár-vidéknek Erdély országhoz leendő csatolását megígérte is: az 1715. 92. törvénycikkelyben mindazáltal azon kérés, hogy az említett részek mind polgári, mind törvényes tekintetben Magyarországhoz kapcsoltassanak, a magyar korona régi Igazain alapúltnak lenni magától a kir. felségtől megismértetett, s a kebelesítésre nézve bíztosság határoztatott. Ezen meghatározott bíztosság mindazáltal, bár az 1723. 20. cikkely által sürgettetett is, csak azután küldetett ki, minekutána az erdélyi Karok és kormány, magokat kihallgattatni kérvén, kérésök az 1725. márt. 1-én költ válasz által az udvar részéről elfogadtatott, s e kiküldés az 1729. 7. által is kijelentetett, ezek következésében minekutána az erdélyi udv. kancellária 1730. október hónapban költ levele által, Mármaros, Középszolnok, Kraszna, Bihar, Arad és Zaránd vármegyéket s Kővár-vidéket Erdélyhez kapcsoltatni kérte volna: végre 1732. dec. 31. költ kir. válasz az úgynevezett Carolina Resolutio által Kraszna és Középszolnok vármegyék, Zaránd vármegyének fele, Kővár-vidékkel együtt Erdélyhez, Bihar és Mármaros vármegyék pedig Zaránd vármegye másik felével együtt Magyarországhoz csatoltatni rendeltettek.

Hogy ezen önkényes cselekvési mód a korona Igazait megsértette, világos. Mert tudva van, hogy sem Erdély a hozzá csatolt vármegyéket nem bírhatta nagyobb Igazzal, mint azokat, melyek Magyarországnak hagyattak; sem Magyarország Bihar s Mármaros vármegyéket és Zaránd felét nem bírhatta vagy kívánhatta más jussal, mint amaz elszakadtakat. - Ugyanazon jus, ugyanazon diplomatikai bátorságosítások, ugyanazon szövetségek és szerződések harcoltak mind a két félhez adottak mellett; ugyanazért a jusok ily széllyelosztását törvényesnek ismérni sem nem kellett, sem nem lehetett; e tekintetből a Karok és Rendek az 1741. országgyűlésen Igazaikat ismét visszakérték; s ezen Igazak az akkor hozott 18. cikkely által megismértettek ugyan; de a kebelesítés végrehajtása az erdélyiek kihallgatására útasíttatott. Tizedik esztendő fordúlt a törvénycikkelytől számlálva, és azalatt 1744. aug. 25. és dec. 16. közt kétrendbéli kir. parancsolatok közben jövén, Zaránd vármegye kétfelé osztatott, s fele az adóra nézve is Erdély alá vettetett; midőn végre 1751. febr. 1-ső napján az erdélyiek a visszakapcsolás ügyében kir. parancsolat által megkérdeztettek; s feleletekben a kérdéses megyéket és vidéket a Ferdinánd és Zápolya János közt tett egyesség és a Carolina Resolutio erejénél fogva magokénak lenni állították. Ez állítás erőtlenségét azok, amik feljebb a váradi szerződésről s az említett kir. válaszról mondattak, eléggé bizonyítják; azon okok pedig, mik ugyanazon feleletben a hely fekvésétől s a polgári és katonai kormányzástól vétettek (melyek egyébiránt az 1827. 8. által kirendelt országos küldöttség munkálatában a polgári közdolgok XX. száma alatt tökéletesen megcáfoltatnak) a diplomatikai alapon álló jusokat fel nem forgathatják, annál inkább, mivel e felelet a Részek nevében az 1790. országgyűlésen a KK. és RR. eleibe terjesztett és a napkönyvbe (6.11. lap) iktatott nyilatkozással meg nem egyez. Ez ugyanis azt mondja, hogy magok a Részek 1732. és 1733. esztendőben kihallgatva nem voltak, és a feljebb említett felelet nem az ő befolyásokkal készült. E felelet azért a KK. és RR. Igazaikat el nem enyészthetvén, a visszakapcsolás, ámbár az 1764. ország gyűlésén a Sérelmek sorában 24. szám alatt hiában kéretett is, 1790-ben ismét előterjesztetett; magok a Részek által is mind az erdélyi, mind (amint említtetett) a magyarországi gyűlésen világosan kívántatván. Ennek következésében az 1741. 18. formájára az 1792. 11. törvénycikkely alkottatott; a dolog ismét az erdélyiek kihallgatására utasíttatott; s az erdélyiek 1792. aug. 25. költ kir. parancsolattal megkérdeztetvén: részekről (mint 1792. napkönyvök 545.550. lapjai bizonyítják) a Carolina Resolutiora hivatkozó, de valamint a korona bőven kimagyarázott jusaival, úgy a Részek említett nyilatkozásával ellenkező felelet adaték.

Ezek így lévén, minekutána az, hogy az úgynevezett Részek az ország kezdete óta a magyar sz. korona törvényhatósága alá tartoztak, és az erdélyi fejedelmek idejében is, bár külön vált állapotban, szerződések és törvényhozások által Magyarországhoz tartozóknak lenni bébizonyíttattak, világosságra hozatott; minekutána a Carolina Resolutio és az erdélyiek kétrendbéli felelete, mind az 1715. 1741. és 1792.-iki törvénycikkelyek által, mind azzal, hogy a Részek mindjárt Erdély visszaszerzése után a magyarországi diaetára meghívattak, hogy az 1715-iki porta igazításkor Magyarországhoz írattak, s hogy főispánjaik II. József császár idejéig a magyarországi főispánok sorába számláltattak, megcáfolva vagynak: nincs egyéb hátra, hanem világos kétségbe soha nem vett magok a Részek és az erdélyi fejedelemség három nemzetségei által 1790-ben világosan kimondott Igazainkra támaszkodván, őfelségét megkérni: ezen ügyet, mely az 1741. 18. törvénycikkely óta csaknem egy egész század lefolytában az erdélyiek kihallgatásától függőben tartatik, valahára bévégezni s felhozott törvénycikkelyek nyilvánságos értelménél fogva a kérdéses Részek visszakapcsolását teljesedésbe hozni méltóztassék.

Erdélyre nézve származott második Sérelem, a mondott fejedelemség előbbi állapotjába, melyben a régi magyar királyok alatt volt, leendő visszahelyheztetésében áll. Hogy Erdély sz. István idejétől II. Lajos haláláig Magyarország válhatatlan része vala, közisméretben van. A mohácsi veszedelem szomorú viszontagságokat hozván magával, e két ország ugyan elszakadt: a magyar királyok mindazáltal előre nézve mindég oda dolgoztak, hogy a körülmények miatt elkerülhetetlen szakadás alatt is a korona jusai feledtségbe ne menjenek; ugyanazért I. Ferdináand már akkor, midőn a polgári vérontást elhárítására a feljebb említett váradi szerződést elfogadta, Erdélyt Zápolya Jánosnak csak élte tartásáig engedte által. II. Maximilián pedig Báthory Istvánnak mily feltételek alatt engedte légyen a fejedelemséget, az előbbeniekben bőven megmagyaráztatott; mert Istvánnak tulajdonképpen nem a fejedelemség, hanem, mint a szövetségben kifejeztetik (mintegy a régi királyok idejében volt vajdák példájára) csak a vajda hivatal adatott által. Továbbá az 1595. 56. törvénycikkelyből világos, miképpen Báthory Zsigmondnak is az említett törvénycikkelyben foglalt prágai békekötés szerint oly kötelezéssel adatott által Erdély, mely szerint *ő, és örökössei a magyarországi királyokat törvényes királyaiknak ismérjék; s a megismérés és hűség esküvését mindég letegyék*: hozzáadván, hogy a Báthory férfiág elenyésztével Erdély a magyarországi királyra *mint az ország valóságos és válhatatlan tagja* visszajőjjön. Hasonló szándékból Mátyás főherceg és Báthory Gábor közt 1608. aug. 20. kötött, s 1608. 19. törvénycikkely által megerősített szerződésbe belététetett, hogy *Erdély s a magyarországi hozzákapcsolt megyék a magyar koronától el ne idegeníttesenek, hanem akkori állapotjokban egészen megtartassanak.* - E feltétel a II. Mátyás királyi és ugyanazon Báthory közt 1613. kötött szövetségnek is fontos részét teszi, valamint azon szerződésnek is, mely a magyar király és Bethlen Gábor közt 1615. májusban Nagyszombatban tétetett. Ugyanazon évben május 16. Bécsben ugyanazon Gábor az erdélyi fejedelemséget csak azon üdőig nyeri meg, midőn Buda vagy Eger a török hatalmából kiszabadúl, hozzá ragasztván a feltételt, hogy a mondott városok kiszabadúlásával *Erdély a hozzákapcsolt Részekkel együtt hajdani helyhezetébe (mikor Magyarország régi királyainak idejében királyi tisztek által kormányoztatott), visszamenjen*. Ismét, hogy Bethlen és örökössei Erdélyt s a hozzákapcsolt Részeket a magyar korona válhatatlan tagjának tartsák, és ismerjék, és a korona Igazainak sérelmet ne okozzanak.

Ezeknél fogva minekutána Erdély I. Leopold által visszaszereztetett, semmit sem lehetett igazságosabban várni, mint azt, hogy a két országnak az a szorosabb egyesítése, hogy az a Mohács előtti állapotra leendő vissza-helyeztetés, mely annyi békekötés által fenntartatott, teljesedésbe vétessék. De (ez igazságos várakozás ellenére) az ország Karai és Rendei ki nem hallgattatván, I. Leopold és az erdélyi Karok közt külön egyesség köttetett, s Leopoldnak kiadatott hitlevelénél fogva Erdély Magyarországtól különvált állapotban megmaradt: honnan

kivált az ez előtt Erdélyhez kapcsolt, idő folytával pedig Magyarországhoz visszaadott Részekben a rész szerint itt, rész szerint Erdélyben fekvő javakat illetőleg a polgári perekre nézve is sok és sokféle nehézségek származnak. Ez a dolgok szomorú viszontagságai által okozott elválás mindaddig csak közös szerencsétlenségnek tartathatott; a hitlevél kiadása után pedig már nemcsak szerencsétlenségnek, de közös sérelemnek is kellett neveztetnie; mely mindaddig, míg nem orvosoltatik, az ország előleges Sérelmei közt első helyet foglal. Hogy a koronának Erdélyhez való jusait sz. Istvántól II. Lajosig 500 esztendei birtok erősíti, tudva van; a váradi szerződéstől fogva a leopoldi hitlevélig számos és nyilvános diplomatikai lépések bizonyságot tesznek; azt, hogy az Erdélyt illető békekötések és szövetségek a KK. és RR. tudtával és befolyásával történtek, az 1552. 1. - 1595.56. - 1608. 19. - 1613. 5. - 1647. 20. törvénycikkelyek megerősítik: s mégis az említett hitlevél által az ország egyesülése (mely I. Ferdinándtól rövid időre helyreállíttatott, s az 1552. 1. törvénycikkellyel kijelentetett, s azután a környülmények bal folyása által felbomlott ugyan, de a remény hozzá soha el nem veszett) már 144 évek olta késleltetik. És noha az Apaffy fejedelemtől általadott tartományokat csak a magyar korona jusán lehetett visszavenni, noha Erdély magának I. Leopoldnak 1693. április 29. költ parancsolatában Magyarország legrégibb tagjának neveztetett, mégis nemcsak előbbi állapotjába vissza nem tétetett, de a királyi hitlevelekben sem említtetik meg; s Jusai és Szabadságai (az 1464. 13. - 1492. 1. törvénycikkelyek és az 1595. békekötés 2. cikkelye 8. §-ának ellenére) mély hallgatással elmellőztetnek.

Mindezeket meggondolván, és az erdélyi három nemzetségeknek az 1791. Országos Naplkönyv 6-11. 46-52. lapjain álló nyilatkozásaikkal öszvevetvén, jónak látszik ő kir. felségét megkérni: hogy ezen Sérelmet (annak a polgári köztárgyakban leendő előfordúlását nem várván) atyai kezekkel minél előbb orvosolni méltóztassék. Oly móddal, hogy mivel Magyarország Igazairól már semmi kétség nincs: a gyakran említett Részek késedelem és további vizsgálat nélkűl az országgal egyesíttessenek; magára Erdélyországra nézve pedig (az ottani országgyűlésnek még ezen magyarországi diaeta folytában e végre leendő öszvehívása által) az erdélyi Karoknak és Rendeknek e jelen országgyűlésből kiküldendő országos bíztossággal a két ország szorosabb egyesülésének módjáról kölcsönösen tanácskozhatni alkalom nyújtassék. Csak két haza van a föld kerekségén, mely egymást testvérnek nevezi, s e kettő szoros kapcsolatban állott a magyar Sz. Koronában századokig egyesűlve; s minekutána sok viszontagság közt egymástól hosszú időre elszakasztva tartattak: ő cs. kir. felsége karjain reménylnek viszontalálkozást, szentül hívén, hogy ha egyesülések szerencsésen megtörténni fog mind egymásnak lelket és erőt, mind atyai királyoknak méltó hálát adhatnak.

(A XXXIV. Ülés írásaiból.)

FELIRAT KOSSUTH ÜGYÉBEN

Polgári alkotványunk nyilvánossággal jár. Országos és megyei gyűléseink nyitva tartatnak, s minden ami azokban történik, mondatik és végeztetik, azért történik, mondatik és végeztetik, hogy köztudomásra juthasson.

És még is, midőn Európa más nemzeteinek nem csak országgyűléseikről, de magányos gyülekezéseikről is száz meg száz hirlapok által teljesen tudósítva vagyunk, saját országos és megyei gyűléseink folytáról magyar hirlapjainkban sincsen szó, s ez által az alkotványos nyilvánosság oly keskeny körbe szoríttatik, hogy nevét alig érdemli meg.

E körűlmény szerző okait ezúttal fejtegetni nem szándékunk; de lehetetlen meg nem jegyeznünk, miképpen nemzetünk e hiányt elevenen érzi, mint azt már a közelebb mult

országgyűlésen megbizonyította, midőn képviselői által országgyűlési ujságot kívánt alapíttatni; s hogy e kívánság teljesedésbe jövetelét a főtáblának ellenszegülése megakadályozá, most is mélyen fájlalja.

Ily helyzetben kedves jelenet volt előttünk, hogy *Kossuth Lajos* hazánkfia, az országgyűlés történeteit irott lapjaiban példás szorgalommal, hűséggel s éles belátással szerkeszteté, s széjjelküldözé; s ezen tette által magát a nemzet köszönetére érdemessé tevé.

E férfiútól országgyűlés végével nem várhatánk kevesebbet mint azt, hogy diadalmasan futott pályáját bezárni nem fogja; s ha országgyűlési hírek közlésével a nemzet által érzett hiányt kipótolá; most a megyei közgyűléseket veendi célba; s azoknak végzéseiket közhírré tevén oly ohajtásunkat teljesítendi, mely alkotmányos létünkből s a megyei hatóságokat összefüző testvéri kapcsolatból legtermészetesebben következik.

Fájdalom! a lapok, mik ily kívánatos céllal készültenek, ismét csak irott lapok valának. Csupán magányos levelezés útján közöltettek a tárgyak, miknek nyomtatott hirlapjainkban legfőbb, legragyogóbb helyet kellene elfoglalniok. De így is örömmel fogadtuk azokat; s előre láttuk a hasznot, mely e közértelmességet eszközlő intézetből nemzetre és kormányra egyformán ki fog terjedhetni.

Azonban nagy megütközéssel kellett megtudnunk, miképen ezen tárgyra nézve is találkoztak, akik a nemzet örömére keletkező intézetet kedvetlenűl nézték; s bennünket ettől is megfosztani törekednek.

Ugyanis, Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült megyék első alispánjának rendeléséből, ugyanazon megye egyik szolgabírája, bizonyos állítólag létező, de valósággal elő nem mutatott felsőbb parancsolatnál fogva, többször említett Kossuth Lajos hazánkfiát, e nemzeti közóhajtást kielégítő levelezéstől már két ízben hatalomszóval, s fenyegető kitételekkel tiltotta el. Oly tett, mit sem törvényeinkkel, sem alkotványunk szellemével, sem a magányos polgári jogok, sem az egész nemzet iránt tartozó tekintettel, megegyeztetni nem tudunk.

Ha az említett alispány és szolgabíró ezen nemzeti közönséges neheztelést maga után vonó tettet felsőbb parancsolat következésében követték el, méltán kérdhetjük: hol van törvénykönyvünk egész kiterjedésében az a cikkely, sőt hol van polgári alkotványunk egész rendszerében az az ok, honnan ily tilalmat következtetni csak messziről is lehetne?

Nem hisszük, hogy szent koronánk alatt egyetlenegy ember is élne, ki állítani merészelné, mintha magányos levelezést eltiltani valakinek hatalmában lenne; s éppen akkor, midőn a levelezés az alkotvány és törvény szerint, ég és föld hallatára szabadosan és nyilvánosan történő dolgok felett folytattatik.

De Kossuth Lajos levelezése nem is úgy támadtatott meg, mint magányos levelezés, hanem úgy, mint magányos levelezés színe alatt kiadott valóságos időszaki írás, melyre a *cenzúra iránt költ legfelsőbb szabály rendelések ki vagynak terjesztve*. E kifejezés áll a szolgabírói eltiltó levélben, mégpedig úgy mintha az valamely felső helyről jött parancsolatból vétetett volna ki.

Nehéz lenne meghatározni: mi sérti jobban nemzeti jusainkat? Az-e, hogy szabad és törvényes tárgyak felett folyó magányos, és mult országgyűlésünk alatt több példával megerősített levelezés elnyomására ürügy kerestetik? Vagy az-e, hogy olyan ürügy találtatott ki, melynek törvény elleni voltát az ország képviselői 1833-ik év januárjának 10-ik napján oly egyetemi lelkesedéssel kimondották?

Cenzúra említtetett, miről törvényeink semmitsem tudnak; legfelsőbb rendeléseken épült cenzúra említtetett, holott 1791: 12. tvnycikkely szerint csak országgyűlés hozhat törvényt és semmi felsőbb rendelés, mely a törvény ellen vagy törvényen kivűl kibocsáttatik, kötelező erővel nem birhat.

Nyilván van, hogy Kossuth Lajos hazánkfia személyében fennálló törvényeink, polgári jusaink ellen sérelem követtetett el.

Mert ha úgy tekintjük őt, mint magányos levelezőt: akkor mindaddig, míg levelezésével a magányos polgár törvényes határai közt maradott, azaz király, haza és emberiségre nézve veszedelmes célt nem űzött, senkinek nem vala törvényes hatalma őtet háborgatni, s levelezési jogát, mellyel önkéjű kormányzás vaspálcája alatt sínlő nép emberei is élhetnek, veszedelemmel fenyegetni.

Ha pedig úgy nézzük őt, (bár valósággal nem nézhetjük) mint időszaki irat kiadóját, akkor törvényeink egész tömegében semmit sem lelünk, ami neki, vagy akárkinek is, ily irat kiadását tilalmazná, s minélfogva ellene a kiadás miatt büntetéssel fenyegető szavakat törvényesen emelni, annál kevésbé őtet megbüntetni lehetne.

Ezen szó: *cenzúra* előttünk törvénytelen. Azon elv, hogy lehető legnagyobb törvényességgel történő dolgok, csak felsőbb engedelem mellett tétethetnek közhírré, előttünk ismeretlen. S minden ide tartozó tárgyakról törvénykönyvünkből csak annyit olvasunk, hogy az 1791: 15. cikkelyben a sajtószabadság, mint országosan célba vett tárgy nyilván említtetik. S midőn e szó mellett: *sajtó*, a másik említtetik: *szabadság*, akkor lehetetlen törvény és nemzeti jog-sértésnek nem venni, ha a nemzet bármelyik tagját is irott levelezési szabadságától szándékoznak megfosztani.

Nyilván érezzük, miképpen e kérdéses levelezésre vetett törvénytelen tilalom célja nem lehet más, mint az, hogy megyei gyűléseink történetei a távol megyékbe el ne hassanak; s tanácskozásainknak egész rendjét áthathatatlan homály fedezze. S valami ilyet célba venni annyi, mint megyei gyűléseinket s azokban történő tanácskozásainkat veszélyeseknek tartani. Aminek Kir. Felséged magas trónusa előtt ünnepélyesen ellenmondunk, hogy alkotványunk egyik legszentebb kincsének a megyei tanácskozások nyilvánosságát hisszük, s mindent, mi ezen nyilvánosság fenmaradása és terjedése ellen munkálkodik, alkotmányunkon elkövetett erőszaknak tekintünk.

Legmélyebb hódolattal könyörgünk ezért kir. Felségednek, hogy a Kossuth Lajos hazánkfia személyében polgári közös jusainkon és alkotmányos életünkön ejtett nagy sérelmet, törvényes hatalmával megorvosolni, s őtet s benne minden polgártársunkat több törvénytelen tilalmaktól megoltalmazni, s az egész, mind koronás fejedelméhez, mind alkotmányos jogaihoz híven ragaszkodó nemzetet kegyelmesen megnyugtatni méltóztassék.

Nagy-Károly, 1836, dec. 12.

CIRCULARIS A SZOMSZÉDOKHOZ

A *Nagy-Károlyban* összegyűlt szatmárvármegyei nemességnek szerencséje van a szomszéd nemes megyékben lakozó pártfogóit, rokonait és barátait emlékeztetni, hogy a szatmár-vármegyei tisztujító szék itt Nagy-Károlyban, jövő október hónap 15-dik és következő napjain fog tartatni. E fontos jelentést minden hazafi meleg részvéttel várja; mert a megye jövendőbeli jó vagy bal szerencséje minden kétségen kivűl attól függ: kik fognak a hivata-

lokra választatni? Olyanok-e, kik a kormányt biztos kezekkel s egyenes lélekkel vezetendik? vagy olyanok, kiknek céljaik a közjótól messze járnak; és saját hasznaikat a hazáért áldozatúl vinni meg nem szokták?

Magyar magyartól forró részvételt vár mindig és mindenben, bár semmi közöst egymással a haza szent nevén kivűl ne birjon is. S azoktól ne várja-e azt, kik szomszéd határokat lakván, közös birtok, régi rokonság, s a kölcsönös barátság és szolgálatok láncai által sokképen hozzá vagyunk csatolva? E gondolat tesz bennünket bizodalmasokká, midőn t. t. Uraságodat e rövid sorokkal tisztújításunkban leendő részvételre, s ügyünknek tanáccsal és segéddel párt-fogolására felszólítani bátrak vagyunk.

Méltóztassék t. t. uraságod e felszólítást tisztelettel teljes üdvözlet gyanánt fogadni. Mert mi lehet nagyobb jele tiszteletünknek, mind e határtalan bizodalom, mellyel magunkat és ügyünket t. t. uraságod karjai közé vetjük?

Nem vagyunk ugyan saját erőnkhez bizodalmatlanok; mert hivén, hogy céljaink a megye közboldogságát tárgyazzák: merészek vagyunk remélleni, hogy e közboldogságot tárgyazó cél a legkitetszőbb többség lelke előtt fog lebegni. Azonban az emberi dolgok forgandók; s nekünk tt. uraságod pártfogása bizonyos kezességet adna a felől, hogy a legnemesb célt el nem hibázták, s hogy a sors annak elérését meg fogja engedni.

Magyar, szives jó akarattal nyujtjuk kezeinket; s ily hazafiúi buzgósággal teljes férfiú azt vissza bizonyosan nem tolja. Éljen szerencsésen tt. Uraságod, s hitesse el magával, hogy kérésünk teljesítését olthatatlan hálával fogjuk kisérni.

A Nagy-Károlyban összegyűlt nemesség.

HARMADIK FELIRAT AZ IFJAK ÜGYÉBEN[15]

Midőn mult évi szeptember 5-d napjáról, s másodízben ugyan azon év decemberének 12-én tartott közgyűlésünkből, a katonai erővel elfogatott ifjak ügyében Cs. K. Felségedhez igazságos előterjesztésünket felnyujtottuk; s törvényes Fejedelmünket az ország törvényes alkotmányán elkövetett sérelem megorvoslására tisztelő bizodalommal megkértük: semmit sem várhattunk természetesebben, mint azt, hogy Cs. K. Felséged a Nemzetnek tett legszentebb eskünél fogva, királyi legszebb jogait hasznunkra fordítandja; s a bennünket felriasztott sérelem megszüntetésével aggodalmainkat eloszlatni kész leend.

Ily helyzetben elkedvetlenítő váratlansággal hatott reánk azon nem reménylett válasz, melly Cs. K. Fölséged M. Ud. Kancelláriájától, mult évi december 15-ről hozzánk intéztetett; s mely, ahelyett, hogy a törvények megsértése miatt felemelt panaszinkat elenyésztesse, minket magunkat illet azon gyűlöletes váddal, mintha törvényeink, s törvényes szokásaink ellen cselekedtünk volna; s azon tettünket, mi által alkotmányi jusaink oltalmára koronás királyunkat felhívtuk, helyben nem hagyhatónak nyilatkoztatja.

Fennemlített, s mult évi december 12-ről költ felterjesztésünkben bőven kifejtettük: mi legyen az, ami az ifjak lefogatásának, s letartóztatásának módjában a municipalis jusokat, s ezeknél fogva egész polgári alkotványunkat gyökerében megsebesíté? Kifejtettük, hogy a megyei hatóság elmellőzése ezen esetben az ország alkotványos bélyegét, s minden polgárok személyes bátorságát veszélyezteti.

[15] Közreadta Vértessy Jenő a „Magyar Könyvszemle” 1906. évfolyamában.

Ezen kifejtésből tisztán általlátható: miképpen nekünk nem vala szükségünk, hogy Kir. Felséged Udvari Kancelláriája által az 1827: 3. tckre emlékeztessünk. Kértük, hogy a megyei hatóság a maga alkotmányos erejében tartassék fel; s teljesen meg vagyunk győződve, hogy mind a királyi, mind a nemzeti jusok egyedűl ezen megyei hatóság jusaiba gyökereznek: s ezek nélkül valamint a Nemzet jusai elsűllyednek: úgy a királyi jusok törvényes erőben többé fel nem állhatnak. Honnan következik, hogy mi csak azon alap megoltalmaztatását kértük, melyen az 1827: 3. egyedül nyughatik.

Koronás Fejedelmeink közt háromszáz év óta egyetlenegy sem vala, ki a királyi jusok csonkulása felől panaszt tehetett volna; a nemzeti jusokat pedig ami illeti, halomra gyűlt országos sérelmeink, országgyűlésről országgyűlésre keserű emlékeztetéssel ébrezgetnek bennünket. E tagadhatatlan körűlmények közt lehetetlen nehéz fájdalmat nem éreznünk, ha mégis oly törvénycikkely tiszteletben tartására intetünk, melynek minden oldalról leendő megtartásáért Istenhez naponként könyörgünk.

Fájdalommal kéntelenek vagyunk azt is felterjeszteni, hogy a fenntisztelt M. Ud. Kancelláriai válaszában, a királyi ügyek igazgatójának Cs. K. Felséged által a törvény rendelései szerint munkálkodásra lett utasíttatása éppen akkor adatik tudtunkra, midőn már több törvényhatóságokkal egyértelműleg Cs. K. Felséged trónusa előtt felszólalni kéntelenek valánk azon pörfolytatási titkos és önkéjes rend és mód ellen, melyet a kir. ítélő Tábla a kérdéses ügyben, törvényről és természeti igazságról formált hitünkkel és ismeretünkkel általánosan ellenkezőleg követett.

Előhozánk törvényeinknek egész hosszú sorát, melyek, ha a természet örök törvényei nem kiáltanának is, egyenesen oly szabályokra tanítanak és köteleznek, melyeket a fennevezett törvényszék meg nem tartott. S mindezekben nem egyes személyek érdekét, hanem az egész polgári alkotmány és személyes bátorság fenntartását tartottuk szem előtt.

Minélfogva említett december 12-én költ felterjesztésünkre hivatkozva, most is erős meggyőződéssel azt hisszük, és kinyilatkoztatjuk: hogy abban kifejtett, s törvényekkel erősített nézeteink szorosan a polgári alkotvány természetéből vétettek; s a pörfolytatás módjára nézve nemcsak törvényeinkkel, de a természet legszentebb jusaival megegyezők. Kinyilatkoztatjuk, hogy mi ez itt kifejezett hitben kívánunk mindvégig maradni; s valamint egyfelől érezzük, hogy koronás fejedelmünknek és hazánknak hívei vagyunk: úgy másfelől sem szűnünk meg igazságos kívánattal ohajtani, hogy Cs. K. Felséged többször említett December 12-ki felterjesztésünkben felpanaszlott sérelmeinket eloszlatni s egyszersmind oly legfelsőbb parancsokat kiadni kegyelmesen méltóztassék, hogy Cs. K. Felséged M. U. Kancelláriája e királyai és törvényei iránt hódolattal viseltető megyét törvényvédelemért törvényellenes viselettel vádolni megszűnjék.

Nagy-Károly, 1837. márc. 6.

SZATMÁR MEGYE ÁTIRATA PEST MEGYÉHEZ KOSSUTH VÉDELMÉBEN

Nagyméltóságú Méltóságos Főtisztelendő Tisztelendő Tekintetes Nemes Nemzetes és Vitézlő Rendek Kedves Atyánk fiai és Barátink! - Folyó év május 22-én tartott Közgyűlésükből Kossuth Lajos elfogatása miatt hozzánk eresztett barátságos levele Nagyságtoknak fájdalommal töltött el bennünket. Siettünk részvétünket tettel is megbizonyítani, minek megmutatásául ezen tárgyban mai közgyűlésünk alatt hozott végzésünket ide rekesztve atyafiságosan

megküldjük. Egyszersmind kérjük Nagyságtokat, mint a haza közepében lakókat, és helyzetöknél fogva a közlekedés módjaival leginkább bővelkedőket, hogy a szomorú történet által félbeszakadt törvényhatósági tudósítások folytatásáról rendelést tenni, s a rendelés felől bennünket tudósítani méltóztassanak. Fogadják el Nagyságtok azon atyafiúi szeretettel teljes üdvözletet, mit Nagyságtoknak az egész haza színe előtt folyvást ragyogó lelkes hazafiúságáért ezennel jelentünk. - Kik egyébiránt atyafiságos barátságokba ajánlottak - szokott tisztelettel vagyunk. - Költ Nagykárolyban 1837-ik évi június 6-án tartott közgyűlésünkből - Nagyságtoknak - Uraságtoknak kész köteles szolgái atyjokfiai és baráti Szatmár vármegye.

Kiírat. - Nemes Szatmármegye Nagykárolyban 1837. évi június 6-án tartott közgyűlése jegyzőkönyvéből. 1. Felolvastatott Kossuth László levele, melyben fiának Kossuth Lajosnak katonai erővel lett elfogatását jelenti. - 2. Ezzel kapcsolatban felvétetett Pest megyének f. évi május 22-én tartott közgyűlésből kelt levele, mely mellett közli,: a./ a M. U. Kancelláriának f. évi május 16 d. 6997. sz. a. kelt parancsolatát, mely által kimondatik, hogy Kossuth Lajos büntetése a törvényhatósági tudósítások ellen kiadott tilalom meg nem tartása és a megyékhez tett folyamodása miatt megrendeltetett; Pestmegyének pedig az említett tilalom és folyamodás után hozott végzése megsemmisíttetik. - b./ Ezen kir. parancsolatra hozott végzését, melyben a Kossuth Lajos elfogatása miatt felterjesztés határoztatik; s egyszersmind e tárgy az országgyűlésre a sérelmek sorába feljegyeztetni, s a felségsértés bűnére nézve a követeknek utasítás készíttetni és a Kossuth család részére aláírás nyittatni rendeltetik. Azon kijelentéssel, hogy a Kossuth vállalatáért a felelet terhe inkább az őtet megbízókat érdekli, és hogy a Kossuthnál lefoglalt irományokra nézve az azokat elfoglaló kir. ügyészben a törvényes biztosság elmellőzve lenni látszik. - c./ Magát a felirást, mely az előbbi végzésen alapul. - 3. Ugyan az előbbiekkel összefüggőleg olvastatott a M. U. Kancelláriának f. évi május 18-án 6999. sz. a. kelt, s a Kossuth Lajos törvényhatósági tudósításaira vetett tilalom következésében készült Szatmár megyei felírást kárhoztató parancsolata.

Végzés. - A KK. és RR. Kossuth Lajosnak az általok is pártfogásba vett törvényhatósági tudósítások kiadójának katonai erővel történt elfogatását fájdalmas érzéssel vevék. Annyival inkább, mert az ifjak hasonló módon lett elfogatásából, s az ellenök indított büntető per egész folyamatából keletkezett országos sérelmek még mindezideig orvosolatlanok s az általok okozott seb még nagyon új; s most Kossuth esetében ismét újabbal tetéztetik. Bármerre nézzenek a KK. és RR., de a törvényhatósági tudósítások szerkesztésében vétket nem találhatnak. Ha az ország polgári alkotmánya még áll; ha a közgyűlések törvényesen tartatnak; s azokban a közdolgok felett tanácskozni szabad: lehetetlen, hogy a közgyűlések folyamatáról tisztán történeti adatokat közölni maga után törvényes tilalmat vonható cselekvésnek méltán tartassék. Hozzájön, hogy az említett történet-közlések írva valának, s következőleg azon megszoritó korlátok alá sem tartozhattak, melyek a nyomtatványokra nézve (noha nem törvényeink rendeléséből tehát az alkotmány ellenére) felállíttattak. Ily körülmények között tilalmazó parancsolatnak helye nem lehete, s midőn még efelett a tilalmazó parancs megyei tisztektől, de nem megyei kiküldés következésében, akart teljesítésbe vétetni, mégpedig anélkül, hogy előmutattatott volna, nem lehetett egyebet várni, hanem azt, ami megtörtént, hogy tudniillik Pest megye s utána több mások az eltiltást törvényesnek nem ismerhették. S ha ezt az ország megyéi így hitték, egyes személynek, ki megyei oltalom alatt élt, hasonló hitet vétkül nem tulajdoníthani. - Való, miképpen Kossuth Lajos az eltiltó parancs után az ország megyéihez folyamodott; de megyékhez, kik a királyi Felséggel s a kormánnyal törvényes felírások által mind közdolgokra, mind egyes személyek ügyeikre nézve szakadatlan érintésben állanak, oltalomért folyamodni mindeddig szabad volt. S ha itt (amit ugyan elismerni nem lehet) valami hiba vagy vétek történt volna, az inkább a folyamodást pártfogásba vevő törvényhatóságokat, mint pártfogás által bizodalmat nyert egyes személyt terhelné. A KK. és

RR. annyira meg valának a törvényhatósági ártatlan tudósítások mind ártatlan, mind szükséges voltáról győződve, hogy egyenes szívből vallást tesznek, miképpen azokat, valamint ugyanazon személynek már azelőtt háborítás nélkül folytatott országgyűlési tudósításait kérdés alá jöhetőnek előre nem is sejdítették. Most a kifejlett következések után megdöbbenve kérdezik: a tilalomra, s a tilalom utáni elfogatásra okot tulajdonképpen mi adhatott? s ezt az elfogatásra nézve annál is inkább, mert a tilalom meg nem tartása az 1715: 7. t. cikkely alá eshető felségsértési bűnnek teljességgel nem mondathatik; következőleg ez esetben a I: 9. védelme alatt élő magyar nemesnek beidézése és ítélet előtti elfogatása, már magában alkotmány elleni, s a személyes bátorságot veszedelmeztető sérelem. Neveli a sérelmet a katonai erő újabb alkalmazása; mely a megyei alkotmányos rendszerrel mennyire össze nem fér, az ifjak ügyében készült többrendbeli felírásokban bőven kifejtetett. Neveli az elfogatott nemes irományainak lefoglaltatása is: melyek azonfelül, hogy minden biztosítás nélkül vitettek el, azon szomorú tudományt szerzik meg a nemzetnek, miképpen valamint a személy bátorsága, úgy a háznépi kör magányának szentsége is megháborítva van, s a törvények oltalma a polgári életnek védelmező paizs gyanánt többé nem szolgál. A dolgok ily helyzetében kettő van, miért a KK. és RR. segedelmet keresnek. Egyik az I. 9. által megalapított személyes bátorság, s ebhez kapcsolva a háznépi élet biztosítása; másik a nyilván és törvényes rendszer mellett történő dolgok felőli tudósítások szabad volta. Mivel pedig a naponként újuló események mindkettőre nézve több sérelmet okoznak, s a nemzet sérelmei oly csoportosok, hogy egyes megyei felírás után orvoslást remélleni alig mer: elvégeztetett: 1. a Kir. Felséghez hódoló tisztelettel oly felírást készíteni, melyben Kossuth Lajos szabadságba helyheztetésén kívül országgyűlésnek minél hamarabbi tartása kéressék. 2. Ezen kérés támogatására a Nádor Főherceget is felkérni, hogy közbenjárói nagy tiszte szerint a sérelmek orvoslására nézve az országgyűlés kinyittatását eszközölje. 3. Azon esetre, ha az országgyűlés iránti kérelem meg nem hallgattatnék, a Kir. Felséghez küldöttséget rendelni, mely jövő október elején magát a több megyék küldöttségéhez Pozsonyban kapcsolja, s melynek elnöke Kölcsey Kende Zsigmond első alispán, tagjai pedig Tasnádszántói Becsky Károly és Domahidai Domahidy Antal táblabírák, Darvai Darvay Ferenc főszolgabíró, Kölcsei Kölcsey Ferenc főjegyző és gróf Dégenfeld Pál első aljegyző legyenek. 4. Továbbá elhatároztatott, hogy az egész sérelem az országgyűlési sérelmek sorába előre jegyeztessék fel, s a felségsértésre nézve már a múlt országgyűlési követeknek adott utasítással együtt az országgyűlési KK. és RR. elébe törvényhozás és orvoslás végett terjesztessék. - 5. Pestmegyének e végzet küldessék meg, ugyanazon megye, mint a haza közepében fekvő s a közlekedés módjaival leginkább bővelkedő törvényhatóság, a köznyilvánosság nagy kárával megszűnt törvényhatósági tudósítások célirányos módon leendő folytatására szólíttassék fel. - 6. Végre pedig, mivel Kossuth Lajos mind az országgyűlésen, mind azóta folytatott levelezéseivel magának polgári érdemet szerzett, nehogy elfogatása miatt szülői és testvérei, kiket szorgalma által táplált vala, ínséget szenvedjenek, emberiség és hazafiúság úgy kívánván, aláírás nyittassék; s az aláírás után begyűlni fogó summák Darvai Darvay Ferenc főszolgabíró kezeibe, ki azokat illető helyre küldendi, tétessenek le. S ezzel egybeköttetésben az is meghatároztatott, hogy az országgyűlési tudósításokért járuló, s még a megye részéről ki nem fizetett 50 pengő forint Újhelyi Károly főpénztárnok által a nemesi pénztárból ugyancsak Darvay Ferenc főbírói kezei közé fizettessék ki. Azon előfizetett pénzek pedig, melyek a Kossuth Lajos által kihirdetett munkára a megye némely tagjaitól fizettettek, a Kossuth-háznépnek odaajándékoztassanak. -

Kölcsey Ferenc
s. k. főjegyző.

Nagykároly, 1837. jún. 6.

FELIRAT A BARSMEGYEI ÜGYBEN A FELSÉGEKHEZ

Felséges sat. - Ismét Cs. K. Felséged trónusa előtt állunk, újolag panaszt öntve nemzetünk sebei miatt, melyek e közelebbi két év folytában folyvást szaporodván, kínoznak. Eddig egyes polgárok esetei hozának riadásba; most már testvéreinket, atyánkfiait, a velünk alkotványi szoros kötelékkel egybefűzött megyéket érte a sor; s az őket körűlfogó veszély érzelmei megszállják kebleinket; nem tudjuk többé elgondolni: hol fog e csapás mértéket találni?

Barsmegye némely tagjai a megye közgyűlésén mondott beszédeikért, s a közgyűlés végzésére volt befolyásukért megidéztettek; mely szomorító történet semmi nem egyéb, mint új alakban előállása a szólás-szabadságon ejtett azon sértésnek, mely a mult országgyűlést s a törvényhatóságok legnagyobb többségét aggodalomba sűllyesztette. Hármas volt akkor a sérelem, most a Barsmegyei környűlmények által többszörözve, s a Pestmegyét fenyegető - hasonló veszély miatt pedig ötszörözve találtatik.

Hogy közvégzésekért egyes tagok büntetés alá vonatnak: e tett minden kétségen túl a megyei hatóság életét halálos csapással sújtja le; mert a megyei élet organuma a közgyűlési tanácskozás; tanácskozás pedig egyesek közbeszólása nélkül nem lehetséges.

S ha férfiak, kiknek közbeszólásuk értelmében valami vélemény közvégzéssé vált, e közvégzésért felelősek maradnak: vagy meg kell szünni minden tanácskozásnak s következőleg a közgyűléseknek, vagy azok az egyesekre nézve örökre veszéllyel termékeny helyekké válnak, s a magyar nemességre minden megyei gyűlésben egy új Mohács nyílik fel.

A M. N. Kancelláriának f. évi auguszt. 17-ikén költ parancsolatában nyilván kimondatik, hogy a Kir. Felség azon nemzeti tagadhatatlan just, miszerint a megyék az őket nyugtalanító tárgyak miatti aggodalmaikat felterjeszthetik, épségben akarja fentartani. Ily nyugtalanító tárgyak saját természetöknél fogva olyanok, mik felett a kormány rendeletei a törvényhatóságok nézeteivel, ellenkezésbe jönnek. És vajon lehetséges lenne-é e just gyakorolni, ha a közgyűléseken szabad vélemény, és szabad nyilatkozás nem fogna létezni?

A felterjesztési jus gyakorlata nem egyéb, mint alkotványos nemzetnek azon cselekvése, minél fogva a királyi jogok legszebbikéhez folyamodik, a joghoz, miszerint a koronás Felség az ország sérelmeit megorvosolni hatalommal bír. Fejedelmünket a maga kormánya által ejtett sérelem orvoslására hívni fel, szabad nemzet körében nemcsak nem botránykoztató; de több századi gyakorlat által bebizonyítva van, hogy a koronás Király személyéről fenálló sértetlenség és szentség ideáljával igenis megfér. Ily szabadság mellett mutatott hódoló tisztelet a despotismus alatt nyögő népek rabszolgái porban csúszásánál szebb, dicsőbb s az emberi természet méltóságával egyezőbb tünemény.

Ez érzéstől vezetve s a felterjesztési jusnak a tisztelt parancsolatban is megismert törvényes volta által bátorítva, hódoló tisztelettel kérjük Cs. K. Felségedet, hogy a közgyűlések szabadságán Bars megyén elkövetett sérelmet orvosolni s e szabadság fenntartása tekinteténél, a Barsmegyei férjfiakra mondott terhes parancsolatot visszavétetni s az ellenök indíttatni rendelt pöröket megsemmisíttetni kegyelmesen méltóztatnék.

E kérelem, melyet rokonainkért felterjesztve egyszersmind az egész hazai alkotvány fenntartása mellett nyujtunk be, sem váratlan, sem kedvetlen Cs. K. Felséged előtt nem leend. Vármegye vagyunk, s a vármegyei élet veszedelmei ellen, minden előttünk álló s törvényesen lehetséges módokat előteremtenünk szent kötelesség, s e kötelesség szentsége mely a koronához viseltető hűségünkkel válhatatlan viszonyban áll, Cs. K. Fged méltánylását érdemli.

És itt a fenntisztelt e f. évi auguszt. 17-éről költ udvari parancsolatban foglalt feddőzés tekintetéből nyilvánítjuk azt, hogy sérelem orvoslásáért folyamodó felírásainkat úgy tekintsük,

mint a törvény és alkotmány határain belől álló dolgot, mivel felírás által a kormány ellen nem tettlegesen lépünk fel és következőleg az 1687: 4. tcikkelyt tiszteletben tartjuk: nem titkolhatjuk el fájdalmunkat azon kiméletlen, és szándékunk tisztaságát kétségbe hozó visszaírások felett, melyek hódoló tisztelettel teljes felterjesztéseinkre adatnak.

Ohajtjuk azt is, hogy az 1687: 4. tcikkely végső §-sa, mely a nemzet szabadságának megoltalmazásairól szól, éppen úgy tiszteletben tartassék, mint a cikkelynek a tettleges ellenállást megtiltó része tartatik. Ez igazságos ohajtás teljesedése az, mely a nemzet szerencséjét és a kormányhoz való bizodalmát egyedül megállapíthatja.

Azonban naponkint keserűen tapasztaljuk, hogy említett és száz meg száz hasonló tartalmú törvényeink mellett is alkotmányunk ingadozik; törvényeink vagy tekintetbe nem vétetnek, vagy önkényesen elmagyaráztatnak; ily esetben megújítjuk esedezésünket, melyet az országgyűlés egybehivatása iránt, már egy ízben alázatosan felterjesztettünk. Ez az út, melyet törvényeink az országos sérelmek orvoslására, mint legüdvösebb intézkedést kijelölnek; ez az út, mely a nemzet félelmesen megzavart nyúgodalmát békés úton helyreállítja, s miért esedezvén, oly tárgyat esedezünk, mely törvényes és alkotmányos léte miatt Cs. Kir. Flsgd előtt is csak kívánatos lehet.

Kelt. Szeptemb. 11-én tartott közgyűlésünken

Nagy-Károlyban, 1837.

ORSZÁGGYŰLÉSI NAPLÓ

Pozsony, december 11-én 1832

Köpcsényben szekerembe fogott a sváb, s nem a legjobb úton döcögtetett Pozsony felé. Sűrű köd borítá a hólepte vidéket, s homályon keresztül búsan emelkedék előttünk a királyi vár puszta falaival; s akaratom ellen tolakodott a kérdés lelkembe: ha mindennek, ami az útcai por felett magasan áll, rommá kell-e válnia? Nekem legalább úgy látszik; épület ami lenn áll, és ember, aki lenn mász, meglehetősen virágzik; de a fennemelkedőt sok minden rongálja, de a fennemelkedőre sok minden görbén néz. És nem méltán-e? Hiszen már csak az, hogy reá alolról felfelé nyakmeresztéssel lehet tekinteni, büntetést érdemlő helyezet. Miért nem vonja magát öszve? miért csinál a mindennapi termeteknek alkalmatlanságot?

Ez idvességes gondolatokkal mulatkozám, midőn a dunaparti lombtalan fák mellett szekerem a töltésre felkanyarodék. Kocsisom megállott, s a kárpiton bizonyos szőke fej tolá be magát, s németűl kérdé nevemet. Vélitek talán, hogy megütköztem? Nem, édes barátim! Mikor életemben először magyar ruhát szabattam, németűl alkudtam a szabóval; mikor először magyar versecskét nyomattam, németűl írt kötelezést íratott alá nyomtatóm; mikor először magyar leányba szerelmes valék, németűl kellett hozzá édes szavakat firkálnom: s mind ezek után mi különös van benne, ha a magyar vármegyei követ, az országgyűlés küszöbén németűl kérdeztetik ki? És hogyan is volna okunk panaszra, hiszen az emberek mindent tesznek, ami városunkat a magyar képviselői testnek kedvessé tegye. Való, hogy a quarterium diaetale céduláján minden nyelv van, csak magyar nincs; való, hogy úton útfélen arc, termet és hang idegen országi; való, hogy magyarságod Törökországból jött tüneménynek nézetik, s több efféle; de mégsem tagadhatod, hogy sváb forspontosod kék mentéje egészen magyar, s a pozsonyi utcák nevei magyarúl is írva vannak; s nem elég haladás-e ez egy századra?

December 12-én 1832

Itt ülök magyar-útcában, 495. szám alatt; s szobámból, hol egy puszta ágy, egy fenyőasztal s két szalmaszék vártanak reám, nézem az utcán tolongó sváb népet. Imitt-amott egy-egy követ érkezik s komoran száll hideg szekeréből a még hidegebb szobába, jégkeblű emberektől fogadtatva, s bár e sok hidegség, melyhez még minden bizonnyal több is fog járúlni, ártalmas befolyással ne legyen lelkére. Még követtársaim közől nem láték mást, mint Péchy Ferencet Álmosdon, Beöthy Ödönt Pesten, amazt Pest, ezt Bihar vármegye követét; és még a zempléni párt, Dókus Lászlót és Szirmay Antalt.

Elhagyatva érzém magamat. Mert valljátok meg: ha lehetséges-e a költőnek, ki élete minden napjaiban részvétért, barátságért és szeretetért epedett; ki lángolva és olvadozva fűzte magát azon kevesekhez, kik őt értették; kinek minden pillanatban ápoló kézre és meleg kebelre vala szüksége, hogy a mindennap keménysége és hideg volta ellen őriztessék; kit lélekború lepett meg, valahányszor idegen szem közelített ahhoz, amit ő szentnek, illethetetlennek hitt, s amiről a sokaság álmodni sem tudott; ha lehetséges-e költőnek ily messze a nékie kedvesektől, ily messze mindazoktól, kik lelkébe pillantottak, kik lelkét ismerték és értették, szorongás nélkül élnie? Elválásom órájában háznépem a Tiszaparton forró könnyeket sírt érettem; barátim a Dunánál néma fájdalommal nézték távozásomat: s íme kiért másutt szívek dobognak, kinek pillantatatit, kinek ajakmozdúlatit figyelmes részvétel kísérte; most itt áll, nem ismerve, nem keresve senkitől.

De boldog az, kinek van valakije, bár távolban is, hogy a magány óráiban érte sohajtson; hogy a messzeségbe hív emlékezettel kísérje! El van ő távozva kedveseitől; de nem elszakadva. Oh, az a lánc, mely lelkeket fűz együvé, csak akkor pattan el, midőn szeretet, barátság és erény elsűlyednek; s ezek tiszta kebelben nem sűlyednek el! szerencse nektek, ha mondásimat teljes mértékben mind érzitek, mind értitek; s ha nem értitek, fordítsátok el e lapot, mely minden esetre kevéshez szól.

December 13-án 1832

Még a nádor nincs itt, az egymásután érkező követek téli lakaikat rendelgetik; s én szobámba zárkózva gondolkozom a hazáról, melynek nevében jöttem munkálni, és minden bizonnyal - küzdeni.

Íme ez a haza, mely gyermekségem álmaiba, mely ifjú és férfi korom érzelmeibe lángvonásokkal szövé szent képét! ez a haza, melynek dicsőségeért meghalni oly régi s oly szép gondolata vala lelkemnek; s melynek háromszáz évű sebeit szívem alatt ezerszer érzém megújulni! Ez a haza, mely Plutarch hőseit olvastomban egyetlenegy ideála volt az ifjúnak; melynek nevével öszveolvadt kebelemben minden, amit hit és remény, hűség és szerelem, - minden, amit az emberiség legforróbb és tisztább érzelmei nyújthatnak. És e hazáért szenvedett Hunyadi hálátlanságot és üldözést; e hazáért rohant Szondi a halálba; e hazáért patakzott a Zrínyiek vére; e hazáért választott sok nemes önként számkivetést, szerelemből fosztván meg magát attól, amihez élte minden boldogságát kötötte.

S te mit fogsz érette tenni? Mit fogsz tenni most, midőn álmok helyett való pálya nyílik előtted? Lesz-e erőd létrehozni az ideákat, mik húsz év óta boronganak kebledben? Lesz-e bátorságod szembeszállani minden akadállyal, mik az új, ismeretlen pályázó útát ezerfelől elzárják? Fogsz-e tűrni rettentést, ki barátság és szeretet karjából léptél ki? Fogsz-e tűrni jéghidegséget, kit forró kebel ápolt mindeddig? Fogsz-e tűrni hálátlanságot és félreértést, kiért a szenvedés óráiban meleg könnyek hullottak, s kinek szeszélyeit is kedvező pillantások szelíden fogadták?

De fogsz-e ostromot is állani a kísértések közt? Fogsz-e híven maradni, ha tántorodásodra bér tétetik? Fogsz-e szél és hab ellen küzdeni, ha minden elhágy; ha bűnnek mondatik, amit angyalod kebled mélyén sugall, ha minden való és jó, minden szép és nagy legyőzetve sűlyedez? Oh jól érzem én, mit és mennyit kellene tennem; te pedig ott fenn, vagy itt benn, ki mindeddig tisztán megőrzéd e kebelt, adj segédet mindvégiglen!

December 16-án 1832

Tegnap és tegnapelőtt megyém dolgait szedém rendbe, ma pedig, az országgyűlés előre hirdetett határnapján, a törvényes megjelenést kelle véghezvinnem. Egyedűl valék; mert a velem egy napon választott követ még otthon létemben lemondott, s az, ki helyette később választaték, mindeddig nem érkezett meg. Magányosan ültem azért szekérre, s a personálishoz hajtaték. Nem lelém szállásán; s nem lelém a kancellárt sem, kit Bécs felől csak délére vártanak; s így az országháza felé fordúltam, udvarlást tenni a nádornak, kinek ajtaját már egy zajgó sereg állotta el. Sokáig kelle várnom, de nem vártam unalommal. Ismerős arcok tűnének ki a sokaságból; s nehány ismeretlen közelített felém részvétel jeleivel, kik az író Kölcsey iránt mutatták figyelmöket. Azonban a várakozás a legkedvezőbb körűlmények közt is csak várakozás; s én otthagyám az előszobát, hogy az addig hazaérkezett personálisnál megbízó levelemet bemutassam. Méreyt másformának lelém, mint képzeltem. Tisztán szólott magyarúl, holott azt terjegeté a közhír, mintha a magyar nyelvet nem bírná. Említette, miképpen egykor ő is literátori pályát futandó vala, s én a jegyzést tevém, hogy mostani állásában a pályázás helyett a pályázók pártfogolását gyakorolhatja. Igenlé, s egyszersmind hazafiuságáról szólott - s kért: nehéz helyzetét venném tekintetbe, s lennék hozzá bizodalommal. E mondás, úgy hiszem, egyike azon communis locusoknak, melyek minden országgyűlésen, egy vagy más fordulattal, ezerszer szoktak ismételtetni. De a bizodalom nem locus communis

következése. Szívből szívbe ömlik az; lélekről hat lélekre, és sokan, kik a szót ajkaikon hordják, sem nem értik, sem nem érzik azt.

Meghajtám magamat; ő jobbját nyújtá; fogadám s jövék. Előszobájában hagyám az ifjú báró Eötvöst, az alkancellár fiát; s a szeretetre méltó lelkes gyermek viszontlátása tevé, hogy vidám lélekkel mentem újolag, a nádor előszobájában a várás nagy mesterségét gyakorlani.

És higgyétek el, a várás mestersége léleknek és testnek idvességes. Mégis várni tudni, és magától jövő alkalmat megkapni, legritkább két birtok a világon. Ha némely író munkája kiadását egy kicsinyt halaszthatná; ha némely leányka szívével annyira nem sietne; ha némely spekuláns gazdagodni oly hamar nem akarna; ha némely elméskedő az alkalmas időt megvárhatná, s több effélék: mennyi minden gonosz esetek nem fognának történni! Vagy azt vélitek talán, hogy a várakozás, ha minden másutt kívánatos is, de az előszobákban nem sok hasznot hajt? De hát nem elég haszon-e, ha az ember csendesen várakozván, legalább taszigálást nem szenved. Az 1830-diki országgyűlés elején a nádor előszobája szokás szerint tömve vala. Sokan nem akarának várakozni; nem gondolván a jókorabb jövet rendével, egymást taszigálva befelé tolakodának. Nézé ezt Antunovics Albert, a bácskai kolosszális termetű követ, s urak - szólt hideg nyugalomban - sort várjatok! Mert ha taszigálásra kerül a dolog: én egytől egyig kitaszigállak; s a legelső ajtónyílás enyém.

Aztán ha későn is, eljön az ideje mindennek. A torontáli pár lépett be, a most, mondák, Szatmáron a rend; és egynehány minutumok után beléptem a négy ablakú terembe, minek közepén huszároltözetében állott a nádor ősz fürteivel. Beszédem elején nevezém magam; de fejintéssel és szóval jelenté, hogy ismer. Hiszen szeptember 8-án két lépésnyire tőle mondám el a keserű emlékbeszédet Kazinczyról. De akkor hidegen komoly volt ez az arc, mely most előttem mosolygó vonással derült fel. Ismét említé, hogy ismer; említé munkáimat; kérdé, mi dolgokat folytat Szatmár vármegye? és én keveset felelvén kijövék; s hasonlítva hozzá, boldognak mondám magamat. Mert vártam ugyan az előszobában, de most sétálva, majd ülve és fecsegve: az 56 évű férfiú pedig reggel óta állott, s egyik idegen arc után másat várt betolakodni; és keresett szavakat, mik a Bendeguz unokáinak képviselőit szelídítsék.

Minden boldogságom mellett fáradva ülök itthon; és nincs, ki részvéttel kérdje: miért e lankadás? És nincs kinek feleljem: mert kénytelen valék hangokat adni, mikbe érzésemet nem önthettem; szavakat szólani, mikbe értelmet tenni nem akartam; s bezárva tartani keblemet, mit oly örömest mindig nyitva szeretnék láttatni!

December 17-én 1832

Nem, én ceremóniák embere nem vagyok. Hosszú mentét ölteni, és aranyos övet és sárga kardot kötni fel, sarkantyús csizmában lépegetni, kimérve tenni meghajtást, tiszteletről, beszélni, s az ég tudja, miről gondolkozni: mind oly dolgok, amiket oly talált fel, kinek szív és fej soha dolgot nem adtak; ki előtt ismeretlen a lélek-szükség, mely érzést és gondolatot magányában érlelni és papirosra önteni ellenállhatatlan erővel kényszerít.

Ezekből gondolhatjátok, hogy én ma is látogatásokat űztem; de hogy azokról bővebben szóljak: azt ugyan megnyerni nem fogjátok. Annyi jut eszembe, a főkancellár azt állítá, hogy két Kölcsey van író, s hogy a kettőnek egyike az én apám volt. Szegény apám! Te sokkal boldogabb voltál, mint fiad; mert az írói szerencsétlen talentumot rád a sors nem mérte. A szerető nő több vígasztalást nyújtott neked, mint fiadnak a Helikon minden szűzei; s házi nyugalmad hasonlatlanúl többet ért azon parányi ragyogásnál, mit a fiú álmatlan éjeken vásárolt meg, hogy miatta nyugalmát veszesse el.

December 18-án 1832

Ismét látogatni menék, s utamba ejtém Somsichot az alnádort, ki minden bizonnyal lelkes férfiú, és cons. Szerencsyt, kivel szóltam vala. Éppen ez utolsónak kapuja alatt mentem be, midőn hátam megett valaki hangosan kiáltá nevemet. Megfordúltam, s íme gróf Széchenyi az akadémia alapítója, úti köntösébe burkolva állott előttem, s kezemet fakadozó örömmel ragadá meg. A nemeskeblű ember látása elektronként járá el ereimet; s tőle elválván, nevekedett béketűréssel folytatám útamat a helyekre, hova nem *tiszt* hívott, csak tisztelkedés.

Pyrkert látám, a magyar prelátust, és német költőt. Ott állott a magas, száraz férfiú szobája közepén; nevemet hallván, kezemhez nyúlt, s arcán figyelem látszott elömleni. Mondá, hogy nevemet ismeri; azonban csak igen mindennapiságon kezdé a szót. Hamar felkelék; s nem szólottam hozzá, mint művészhez, egy szót is. Nem azért, mintha a *Kritikai Lapok* írójával együtt tartanék, s haragudnám az emberre, ki érzelmeit németűl önté papírosra. De azért, mert nekem komplimenteket szórni nem szokásom. Másként ki veheti igazsággal rossz neven ha valaki azon nyelven ír, melyet leginkább sajátává tett? S ki veheti rossz neven mindenekfelett a költőnek, ki a leginkább sajátává lett nyelven is csak úgy fejtheti ki magát, ha azt uralkodói hatalommal kormányozhatja? Vagy azt kívánjuk, hogy hallgasson? Nem, uraim! a kívánat pogány. Az érzésnek mely a keblet teliden tele tölti, ki kell folyni; különben útat repeszt magának.

Délután vala, s délelőtti látogatásaimat piheném kifelé; midőn a *szörnyölőknek szörnyölő fia* szobámba lép, s idvezletét megdördíté. Ez is egyike a leglelkesebbeknek, kik oly igen-igen kevesek. Regalist odahaza nem kapott, és mégis feljött; erős keblet és acélszívet hozván ahelyett. Itt adák tudtára, hogy regalisa harmadnap előtt küldetett el. Szándékos feledségből jött-e ezen késedelem? Én nem tudom; s tudni nem akarom. És boldog volna az ember, ki egész életében, semmit sem volna kénytelen tudni, csak amit akar. De fel kell tennetek, hogy ne akarjon mást, mint aminek tudása lelket boldogít. Mert hányszor száll az emberi szívbe szerencsétlen kívánság, azt tudni meg, ami tőr gyanánt fogja általjárni, ami gyógyúlatlan sebként fog égni benne, míg el nem hamvad!

Este lett, s b. Wesselényi és én Pozsony utcáin bolyongánk, s keresénk házat, mit nem tudánk, hol van; és keresénk embert, kit nem tudánk, hol lakik. S ezen ember a Pozsony vármegyei második követ - Benyovszky Péter - vala, kinél estvénként néhány követek gyűlnek öszve. Bolyongásunk hiában lőn; s elvégre cons. Somborynál toppantunk be hol az oppozíció férfiai közől hármat lelénk: Justot a turóci, Bernátot az ungi, és Szinnyeit a sárosi követet. S ezekkel együtt még ma a nyitrai Ocskayt látogattuk meg. Tisztújításokról s követválasztásokról folyt a beszéd nagy része; s említés tételték Ragályi Tamásról, ki a múlt országgyűléseken az oppozíciónak nagy oszlopa volt. Pártforralás zárta el a jeles férfiú útát; s két országgyűlésen ragyogva futott pályájának béreül zárta el. De a derék nem szolgál bérért, nem szolgál háláért; vagy ha azért szolgál, bizonyosan csalatni fog; s csalatásának, s onnan következő lélekfájdalmának oka ki leszen?

December 19-én 1832

Ma reggel kilenc órakor vala első kerületi ülésünk. De az idő rövid volt, tíz órára országos ülés levén határozva, nem tételték más határozás, hanem hogy, ha a perszonális a naplókönyvről fog szólani, az arról leendő tanácskozást kerületre kérik. Maga az országos ülés nem igen vala egyéb kölcsönös tisztelkedésnél a két tábla közt, melynek végével az altábla termében az ülés jobb rendbe hozásáról készült tervek adattak ki, hogy kerületi tanácskozás alá vétessenek.

S e tervek forgottak éppen szó közt, midőn a nap estvéjén Benyovszkyhoz beléptünk. Néhány követek valának jelen, és többen közöttök, kiknek a táblánál alkalmatlan helyeik voltak, tüzesen vitatták, hogy az ülési renden javítani kell. Voltak, kik a régi mellett maradni nagyon idvességesnek tartották; s véleményöket azon félelmen alapíták, miszerint az ülésekkel kezdendő reform az országgyűlés rendbeszedését vonná maga után, ami ily korán nem ohajtható. Hévvel folyt a szó s öszveegyezés nélkül végződött. Úgy látszik, e székváltozás egyike lesz a visszavonás almácskáinak, mik ez országgyűlésen különben sem kevés számmal fogtak volna lenni.

December 20-án 1832

Ismét pompa-nap. Vegyes ülés vala; s az egész országgyűlési test a tegnap megérkezett királyhoz ment, ki az érseki palotában trónusán megjelenvén, a királyi feladásokat általadá. Lágyulóban volt az idő: lég és útca nedvesedni kezdének, és én néhányad magammal a főrendek palotájában nyugton maradtam, míg az elment sokaság visszajött. A feladások elolvastattak; s olvastatásokat harsogó éljen rekeszté be, amivel rendes ellentételben fognak állani azon ostromló vitatások, azon változtatást kérő felírások s isten tudja még mik, amiket a feladásokban szabott rendnek a követi utasításokkal ellenkezése okozand; s még inkább okozand azon gyanúskodás, mellyel az oppozíció emberei mindent ami a minisztérium útján jön, gonosz célzásúnak tekintenek. Méltán-e vagy nem? azt csak az ítélheti meg, ki a szíveket és veséket vizsgálja. Nem azért, mintha a minisztérium az ily gyanúskodásokra okot, és sok okot nem szolgáltatott volna; hanem azért, mert az oppozíció ily nagy része dicsőséget keres az örökös, gáncsban és ellenküzdésben. Hibák után leskődnek hol nincs is; cselt látnak, hol arra szükség nem volt; a betű kurtább vagy hosszabb szárában titkot keresnek; s mivel a prés a kólont nem jól nyomta ki, a polgári alkotvány eldöntését rettegik. S mire vezet mindez? Néhány merész kifejezéssel tömött beszédre, hogy tapsot kapjunk, és székeinkre egész méltósággal visszaereszkedvén, nyert borostyánunkon pihenjünk. Uraim, isten bizonyságom, rosszúl őrzitek a hazát. Tapsért szólotok, nem a magyar nemzetért; s míg nyelv és ajakmozgás után hírt arattok, semmi tettre nem hevűltök fel ott, hol való szükség volna reátok.

Asztalt bontott a kancellár, s felkelénk. Gróf Széchenyi vont magához; s mi rövid búcsú után lejöttünk a lépcsőn, s egy pozsonyi sváb üveges szekerébe hágtunk fel, hogy a gróf lakásához mehessünk az akadémia dolgairól tanácskozni. Örömmel hallám, miképpen a lelkes férfiú a tudós társaság mostani fekvéséről a legjózanabb ismeretet szerezte magának. És nem rettenetes dolog-e? Férfiak, mint Vörösmarty és Kisfaludy szakmányban dolgozzanak? s dolgozzanak véleményt lelketlen kéziratokról, s bírálatot idővesztő nyomtatványkák felett? Mi gondolat vala az, egy csoport embernek összeülni, és alkotványt szerkeszteni oly társaság számára, mely még nem született? Mi gondolat vala, ez alkotvány alá némely részben geniális írókat gyűjteni, hogy kik saját szeszélyeik szerint szökdelleni szoktak, most jármot húzván, másszanak? Mi gondolat vala, ez írókat parókás konziliáriusokként tribunalba ültetni, hogy a kritikai vaspálcát a magyar Parnasszus felett hordozzák, s ezáltal vagy literatúrai despotákká, vagy gyűlölt gáncsgyúrókká legyenek? A mi arisztokráciai pedántságunkat itt sem tagadhattuk meg; s azt hittük, hogy a genienek is kimért formák szerint, parancsolat után kell mozognia; hogy a literatúra, mint valamely mulató sátor, pénzért egy intésre öszvealkottatik; hogy írót és olvasó közönséget Párizsból és Londonból lehet rakással hozatni, mint szakácsot és vendéget.

Megvallom, ily körűlmények közt aggódtam az akadémiáért, látván, hogy a jobb fejek sínlenek; hogy a bírálatok rossznál rosszabbak; s egyfelől lethargia, másfelől szégyenbe jutás leszen a ki nem kerűlhető vég. Széchenyi megvígasztalt, igérvén mindent végbevinni, hogy az

a bírálatok tára ki ne adassék, s az írók azzal a napszámos munkával ne terheltessenek. Isten engedjen jó kimenetelt; talán ha ez megtörténik, megtörténhetik az akadémiai alkotvány több hibáinak is elenyészése, legalább kevesedése. Talán majd akkor lemondanak azon roppant kiterjedésről, miszerint az akadémia kétannyi írói világnak, mint a miénk, minden individuumait el fogná nyelhetni; talán célirányosabban teszik ki a jutalmakat; talán az előlülésre s tanácskozásokra nézve több demokráciai szabadságot hoznak be. Mert bizony a tudományok országában akár a monarchia, akár az oligarchia helyén kivűl van; s helyén kivűl leszen mindörökké.

Visszaültünk a szekérbe, s követeket menénk látogatni. Benyovszkynál ismét sokan gyűlének együvé, s vítatás lőn a királyi feladások első tárgyáról az urbáriumról. A tolnai követek, s a baranyai Siskovics - Helmeczy növendéke - liberális gondolatokat fejtettek ki; de többen nagyon idegennek mutatkoztak minden concessióktól. Széchenyi sok szépet mondott a proprietas jó következéseiről; az alkotványi jogoknak az egész népre kiterjesztéséről; majd a Pest és Buda közt épülendő hídról szólott; s a dunai hajózásra újólag készűlő két gőzhajóról. Az emberek nem nagyon látszottak őt érteni. Semmi! Ember, mint gyermek, előbb szavakat hall, azután ideákat tanul, s a maga periódján keresztűlmenvén, végre tettre is emelkedik. Így volt ez másutt; így leszen nálunk is.

Ez nap minden bizonnyal egyike Pozsonyban töltött legszebb napjaimnak. Estvéli négytől tízig szünetlen a derék férfi társaságában valék, s általa ismerkedém meg gróf Eszterházy Mihállyal, gróf Andrásyval, s az országgyűlés két híresével: Pázmándyval és Somsich Miklóssal. Az a sors mégsem éppen oly kegyetlen, mint a költő velünk örömest elhitetné! Évekig tartott szenvedésekért olykor-olykor vét egy szép estvét. Kevés! azt mondod. Elhiszem; de minden csak azzal érje be, amije van.

December 21-én 1832

Kilencedfél órakor a kerületek öszvegyűltek, mert tízkor koronaőr-választás vala tartandó. A tanácskozás (minek alapja múlt estve Benyovszkynál vetteték meg) úgy látszott fontos menetelt vett. Nekik azt mondák, nem elég, hogy a főtáblánál valami elolvastatik; ők saját táblájoknál akarnak mindent megvitatni, s kívánják, hogy mind a királyi feladások, mind a koronaőrségre kandidáltak neveik ott felolvastassanak. E kívánság bejelentetett; s a perszonális összehívá a táblát; s a feladásokat elolvastatá. Vártam, most a választásról leszen szó: de mindazt, amit a kerületben mondottunk, itt elfelejtettük; és a főtáblához általmenvén, örömújjongatás közt a választást véghezvittük. És elszíveltük, hogy a koronaőr köszöntő beszéde bár magyarúl kívántatott, mégis latinúl mondatott el; holott az első országos ülésben a főrendeket köszöntő szónok latin beszédéért tele torokkal kiabáltunk.

Ez estve Péchy Ferencnél gyűltünk össze. Szó volt a feladásokról, s az urbáriumról. Vítatást és széjjelmenést láttam; de fejlést és pont felé indúlást még nem. Mi sokaság vagyunk; s mi tarthat bennünket együvé, mi vezethet bennünket egyfelé? az még találni való.

Széchenyi tegnap Andrásynál kezdett valami pontra vonódásról, valami célszerénti dolgozásról szólani; s én felfogtam a tárgyat, s előterjesztvén e külön, e központ nélküli lételben, mint nem fogunk semmire mehetni, kértem organizálna valami egyesületet. Én tudom, rajta nem múlik; de múlik az egyesület tagjain, kik találtatni, vagy találtatván mindvégig állandók maradni nehezen fognak.

December 22-én 1832

Reggel, kilenc órakor kerületi ülés. Jegyzőket kelle választani, s a naplókönyv iránt tenni rendelést. Dunán innen Borsiczkyt kiálták ki, de magát nem ajánlván, a pozsonyi követ Fekete Ferenc vátasztaték. Dunán túl Siskovics baranyai követ nevezteték. Tiszán innen Palóczy ohajtott volna lenni, de azok, kik Ragályi kimaradásaért haragudtanak, az ungvári Bernátot kiálták ki. Tiszán túl Kölcsey volt már sokaktól megszólítva, de vágytársa neki is vala; azonban a választáskor ennek semmi nyoma nem mutatkozott; s a dolog viszálkodás nélkül ment véghez.

A naplókönyv jővén szóba, nagy vítatások lettenek,

1. hogy a napló országos ülésben hitelesíttessék-e meg? vagy, mint eddig, cenzorok által vizsgáltassék?

2. ha cenzorok vizsgálják, a városiak közől is fognak-e azok választatni vagy nem?

Sem az ülésben leendő meghitelesítést, sem a városiak közől is választhatást kivinni nem lehetett. Maradjunk a régi mellett! e volt a legerősb ok.

Quae juvenes didicere, senes perdenda fateri!

E kerületi ülésben árvízként szaporodtak a beszédek. Tíz óra tájban az előlülő már a végzést kimondá, s még tizenkét órakor is egymásután keltek fel a szónokok, egyik a másik mondását ismételvén. A gyorsírók leírtak mindent; de állítások szerint a jegyeket rendes írásba általtenni, négy napra van szükségök. Mit használ így az egész mesterség? vagy jobban kellene dolgaikhoz érteniek, vagy nagyobb számmal lenniek. Mindeddig csak gróf Andrásy által van kettő; s amint mondják Temes vármegye is küldött, de hányat? nem tudom.

December 23-án 1832

Tegnap délután öt órakor a naplókönyv ügyelőire volt scrutinium. A szavazatok beszedetvén, de oly rövid idő alatt meg nem számláltatván: a kerületek széjjeloszoltak. A scrutinium következésében ma 11. fél órakor kerületi ülésben a választottak kineveztetének. Választattak pedig mindenik kerületből nyolcan, összesen harmincketten; kik váltólag négyenként három-három országos ülésre fognak ügyelni, magok is jegyzenek, a királyi tábla tagjaival minden ülés naplóját három nap alatt általnézik; mely általnézés után, a többé semmi változtatás alá nem jöhető napló, huszonnégy óra alatt a sajtó alól kijő. Ez ülésnek hamar vége lőn, s a naplókönyv magyar nyelven készűlését már nagyobb részint állva, kalapjaikkal kezeikben végzék el. Morogva ment ki a sokaság nagy része; mert peroraciókat nem tarthatott.

Gróf Andrásyhoz menénk, b. Wesselényi, Pázmándy, Somsich, Czindery és én. A követek nagy része utasítást hozott, hogy országgyűlési újságot eszközöljön. Ez újság javaslata az 1830-diki diaetán gróf Andrásytól, mint tornai követtől tételték, de függőben marada. Most már az a kérdés: mint kell e tárgyat úgy kezdeni, hogy belőle valami lehessen? Wesselényi az egész dolgot időelőttinek hiszi; de a többek nem akarák a gondolatot elereszteni, s abban állapodának meg, hogy Bertha Sándor (ki a múlt országgyűlés történeteit kivonatba elkészíté, de munkáját a helytartótanács maga elébe kívánván, mindeddig ki nem adhatá) nyújtson a holnapi kerülethez folyamodást, s a kerületi tanácskozások kiadhatását kérje; s kérése elfogadtatván, kezdjen dologhoz, s kéziratát vigye nyomtatás alá. Nem fog a nyomtatás engedtetni? akkor a KK-at és RR-et a pártfogásért szólítsa fel, kik a cél eléréséért mindent el fognak követni.

Ebben állapodánk meg; s délutáni öt órakor több másokkal léptünk fel Benyovszkynál, hol Pázmándy az előbbieket elmondá. Az embereknek kedves dolog volt ismét perorációkat tarthatni; s addig beszélének, míg végre mindenik egyebet akart a másiknál. Végre Wesselényi is szóra kéreték, s ez a dologgal járó nehézségeket adván elő, mindnyájan elszörnyűlködtek. S így végzésünk az lőn, hogy e tárgy a holnapi kerületben még fel ne vétessék.

Eszerint holnap a KK. és RR. teremében az ülés jobb elrendeléséről leszen szó, s a cenzorokra nézve tett szabályok olvastatnak fel.

December 24-én 1832

Délelőtt öszvegyűltek a kerületek, s az új székosztás javaslata előadatott, mely szerint még több asztal jön a terembe, s minden harmadik ember az új asztalokhoz megy ülni. Vitatás szerencsére nem volt; de talán csak azért, hogy a következők felett annál nagyobb legyen. A cenzorokat illető szabályokat a tegnapi ülés írásba rendelé foglaltatni. A dunántúli jegyző felolvasá az elkészűlt irományt; s most két kívánat ütötte ki magát. Egyik, hogy az dictatúrára adassék; a másik, hogy mindjárt helyben megrostáltassék. Nagy lőn a tusa; most egyik majd másik fél győzött, míg végre egy harmadik állott elő, állítván, hogy e tárgynak írásba tétetni nem kellett volna. Nőtt a zavar; míg végre e szélvészben a jegyzői szegény mív mindenestől hajótörést szenvedett.

Nem vala egyéb hátra, mint felkelnünk, s ebédre oszlanunk. De felállott Majtényi, s nagyon meglepőleg az újsági tárgyat hozta elő. Égnek minden szentei! Most kezdenek a perorációk omlani; számtalanok emelék szavaikat, s hosszú frázisokkal kezdék mutogatni, hogy nekik *kell*. De mi kell? azt nem lett volna könnyű kitalálni. Gróf Andrásy oda nyilatkoztatván ki magát, hogy neki mindegy, bár újság, bár havi írás, bár valami más legyen, csak a dolog egyszer kezdessék meg; ettől fogva a haza atyjai tétova majd újságról, majd kerületi naplóról beszéllettek. Nagy Pál azt mondá: nem érti, mit akarnak; s hogy az egész gondolatot elrontsa, feszítve vonta fel a húrt, s mind naplót, mind újságot, még pedig szabadon ítélhetőt, dicset és gáncsot tartalék nélkül kijelenthetőt javaslott. Pázmándy fogott szót, s elmondá, miképpen keveset kell akarni, s beszéde folytában a gróf Andrásynál megállított principiumot kifejté. De mit nekünk e kifejtés? A mi célunk nem a volt, hogy valami pontban öszvejöjjünk; hanem az, hogy sorban mindnyájan expectoráljuk, vagy magyarosan, kimellyesszük magunkat. Kézzel fogható igazság vala, hogy ma semmi végzés lehetséges nem leend. S ez annyival különösebbnek tetszett, mert a kérdésben forgó tárgyat a legelhatárzóbb többség kívánta. Hiában! A kívánat csak bizonyos mód által vala kivihető; s hogy e módról szó tétessék, arra nem értünk. Ily környülmények közt semmit inkább ohajtani nem lehetett, mint azt, hogy széket bontsunk. Az előlülők akarták is ezt; de Török - Aradból - hatalmasan szólamlott meg, s kívánt több időt; s ekképpen délutáni két óráig valánk szerencsések az ékesszólás műveit hallgathatni; s bár még akkor is többen maradának beszélhetés nélkül, az ébredező étvágy erőt vett, és mi - legalább én - oly érzések közt szabadúlék ki, mint Nero zárt auditoriumából a hosszú órák után kieresztett hallgatók.

Éjfél van, haza írt levelemet végzém be, s könnyet hullattam a gyermekért, ki távozásomat még most is siratja. Mily örömektől fosztám meg magamat! s miért? Hogy itt én is sor szerént keljek fel, s patétikus szavakat zengjek az újsági száraz tárgy felett? Ó isteni Plátó! Ó lángerejű Demosthenes! Íme a pálya, melyen el fognátok sűllyedni.

December 25-én 1832

Hála az égnek, ma legalább kinyugvám magamat! Lassan mozdúltam ki ágyamból, s otthoni kényelemmel öltöztem fel, és lelkem egy pillantatig csendes kezde lenni; midőn a kerületi előlülő délutánra konferenciát izen. Az az átkozott újság! Az fogja tehát elrontani e napomat is, melyet oly örömmel fogtam volna szebb gondok közt tölteni.

Követtársam jött, s együtt indulánk Wesselényihez, kit a misericordiánusok épületében leltünk meg. Az újságról esvén szó, s azon akadályokról, miket a nyomtatásra nézve a kormány részéről fogunk szenvedni, W. a Landerer kőírási intézetének megvételét tanácslá. Úgy hittem igaza van. Mert mit kell tenni? Kezdeni; még pedig idegen befolyás nélkül. De ha nyomtatót keresünk, kétségkivűl nem kezdünk. Kezdeni akarás nem kezdés. Akarni fogunk nyomtatni? Ki leszen a nyomtató, hogy merje? Miként fogjuk a dolgot idegen befolyástól megmenteni, ha a kormány intéseitől függő intézet után kezdjük meg? De kőírási eszközöket pénz által sajátunkká tehetünk, s dolgunkat valóságos nyomtatás által megkezdhetjük. Nem fog a kormánynak tetszeni? Jó, hát eresszen ki parancsolatot; a tárgynak országgyűlés elébe kell adatni, s fogunk tusázni és - folyvást nyomtatni. Vagy talán erő fog ellenünk fordíttatni, s hatalomszó fogja sajátunkat elvenni? - Uraim, meg ne ijedjetek, egy ürügy alá nem rejtezhető igazságtalan tett, a tevőnek többet árt, mint a szenvedőnek.

Hagyd el a bölcselkedést jó legény! Mert tudnod kell, az estvéli konferencia mindezeket hinni nem fogja. És mi okon higgyenek neked, ha senkinek sem hisznek? Pázmándy okos férfi, több országgyűlésen volt már jelen, és mégis a mai konferencián véleményét ismét híában mondá el. S mi konferencia is az, mi ennyi sok fejből áll? Mit csinálnak? Mit mást, mint perorálnak, és míg sok száj sorban perorál, elvész az idő, és a tárgy. Azonban ma mégis a többség végzéshez jutott. Fogunk a kerületi üléseknek naplót tartani, fogjuk e naplót dictaturára ereszteni, s kézirati másolatokban haza küldeni, s fogjuk e naplónak szerkesztőül adni Kölcseyt. Köszönöm uraim! azt hiszitek talán, én egy intéssel teremtem elő a betűket, mint isten a világot - a kaosz méhéből?

És az újság? - tudja a jó ég!

December 26-án 1832

Oly formán, mint a gondokkal keveset, a tegnapi vacsora emésztésével pedig eleget vesződő szenátor, léptem ma a kerületbe; s ködös fővel ülék helyemre. Már folyt a dolog; harsogott a beszéd, s fejérre és feketére *éljen* roboga. A kérdés a kerületi naplón forgott; mivel az újság kérdése már tegnapelőtt elhatározottnak lenni jelenteték. Úgy t. i., hogy ahol e tárgy a múlt országgyűlésen elmaradt, most ott kezdessék, azaz valaki folyamodjék a maga útján.

Mindemellett a két tárgy egyre-másra vítatásba fogatott; sokan kívánván, hogy a napló is, újság is szerkesztve legyen, azonban nyomtattassék, Nagy Pál felállott; s örvendő várakozás leste minden szavát. Tegnap naplót és újságot kívánt feszűlt húrokon; ma naplót ohajtott nagy volumenbe kötve és a könyvesboltban áruba eresztve; az újságot pedig ily országban, hol nem egyetemi, hanem csak privilegiumokon alkotott szabadság van, céliránytalannak vallá. Beszéde sebesen rohant, az első szótól az utolsóig csufondáros volt; s szónoki mestersége abban állott, hogy a nem popularis állítást a kormány és németek ellen odavetett szabdalásokkal popularitás színébe öltöztette. Az ifjúság mai és tegnapelőtti beszédét nem hasonlítá, csak elharsogá éljeneit: de a követekre nem csinált behatást. Ezek már 1825 óta gonosznak tartják, s most, minekutána gróf Pálffy zárgondviselőjévé nevezteték, méginkább nem szeretik. Azonban általánfogva karakteri vonásnak látszik a mostani országgyűlés emberein, hogy senki után nem hallgatnak; s még eddig legalább, semmit, ami más által javasoltatik,

nem pártfogolnak. És ez mindenfelé divergenciákat szül; s valami pontravonúlás eszközlését lehetetlenné teszi.

Ma, minekutána a litográfia-szerzés ideája tegnap elvettetett, kettő közt fordúlt meg a dolog: diktálás és nyomtatás közt. Nyomtatás után, lehetett látni, még csak kezdethez sem jutunk; a diktálás pedig legalább semminél több vagy valami: így ez bár nehezen, végzésbe ment. Az ifjúság, úgy mondják, haragszik; s úgy hiszem, e leírni nem szerető világban ez úton elakadunk; s akkor talán a kőírás kedvezőbb pillantatban fog javasoltathatni.

És van-e tehát már kerületi napló? - - -

keserves érzet-e? Hazát és szabadságot életemnek minden napjaiban forró szerelemmel kapcsoltam magamhoz, de e szerelem, mint szerelem a lyányka iránt, ideális képekhez szövé magát, s valahányszor mindennapi hideg valósággal találkozott, mindannyiszor sebes fájdalommal égetett. Mit gondoltok? Annak, ki a hazaszeretet szép gondolatát először Plutarch mellett álmodta, kinek élet és halál a hazáért varázsszínekben tűnt fel egykoron, ki a római tanácsot istenek gyűlésének képzelé, kit Rákos partjain a magyar hősgyűlekezet emléke lírai lángba kap vala: annak mit kellett szenvednie, mikor a kerületi ülésbe lépvén, látott és hallott, s poétai fellengéséből egyetlenegy pillantatban hullott le? Ekkor kelének fel a szív ezer meg ezer szükségei, egy ömlengő levélke az én Kálmánkám anyjához, egy sor írás Szemerének és Bártfaynak, - s mennyi zaj a kebelben csendesednék le! És napok telnek, s ezekre nincs idő, s azt kívánjátok mégis, hogy én lelkesült erőben álljak itt, s nektek lángbeszédeket tartsak, míg körűlem jéghidegséggel várjátok a rátok kerülő sort?

Ma is tehát (mert tudni fogjátok, hogy délelőtt kerületi ülés vala) sorban íraták fel az emberek magokat, s a királyi feladások felett beszédeket tartának. A következés nem egészen az lőn, mit a tegnapi konferencia sejdíttetett. Az előleges sérelmek ugyan a rendszeres munkákkal együtt határoztattak felvétetni, de a rendszeres munkák közt nem az urbárium nyert első helyet, hanem a kereskedési tárgy az urbáriummal, s a biztossági munkálatokkal egybekötve. Hiában uraim! A tegnap estvéli konferencia s a mai kerület között tizenhat óra folyt el, s ha a török közmondásként sok történik, míg az alma földre esik: mennyivel több történhetik tizenhat óra folytában. Igen jól jut eszembe, az abaúji követ tegnap az urbárium elsőségét keresett okokkal támogatá, ma pedig a diadalmat nyert részhez tartozott. Az a taps, mondhatom pedig, nagyon csekély bér.

A sérelmek öszveszedésére küldöttség rendeltetett, s már oszlani kezdének, midőn Nagy Pál a küldöttség számára némely meghatározóbb rendeléseket kért, s ez alkalommal, minthogy az előlegesek sorában a nyelvre nézve tett kívánat helyet foglal, e kívánatról is szó tétetek. Természetes vala, hogy a nyelv pártfogókat talált, csak Nagy Pál ellenkezett. Forrani kezde a vita, de sokan már előre kimenvén, minden félbeszakadt s az értelmek oly rend nélkül adattak elő, hogy meghatározólag felfogni nem lehetett. De jól megértém ami a jegyzőkről végezteték, mert úgy mondának: négy jegyző uraimék, a régi szokás szerint írjanak négy nunciumot, mikből vagy a legjobb elfogadtassék, vagy a négyből egy öszveférceltessék. - Exemplaris mód uraim! esküszöm, én így nem teszek.

December 28-án 1832

Bereg vármegye részéről, még az első országos ülésben - tehát időt és helyet nem várva - kívántaték, hogy ifjabb királyunknak a gyilkos kezeiből történt szabadúlásáért, közöröm jelentessék. Később e tárgyban reám bízatott a felírás, s éppen törém fejemet, mit és miként kellene kezdenem: midőn izenet érkezik, hogy a király beteg, s délelőtti tízkor érette miséznek. Haldoklónak, gondolám, örömírás nem fog kelleni, félbehagyám a fejtörést s a dunáninneni jegyzőhöz indúlék. Siskovics és Bernát a múlt estve szitkozódva jövének hozzám a végzésért, hogy a jegyzők nunciumversenyre szálljanak, s ma ismét emiatt gyűlének Feketéhez. Elvégeztük, hogy egymással vetélkedésre nem ereszkedünk, s hogy minden tárgyban csak egy dolgozzék, munkáját a többivel mindenkor közölvén.

Tudnotok kell: ez egyezés nemcsak szerénységből eredett, de előrevigyázásból is. Kerületi jegyzőnek lenni, terhes helyezet, de kitetsző: azért sokan vannak, kik áhítják. Így áhítá most a borsodi követ Palóczy, így Temesből Dessewffy. S mi történt? Eljő az első alkalom, s a jegyző az izenetet megírja. A jegyzőségre vágyott és el nem juthatott férfiak kész izenettel zsebeikben jőnek ülésbe, s pártosaikkal együtt a szegény jegyző művének esnek, s

minekutána széjjeltörték és rontották, a magokéit veszik elő, s igyekeznek azt győzödelmesen felállítani. Legyen mármost mind a négy jegyzőnek külön műve, s következőleg külön pártja: mily könnyen fog egy ötödik párt diadalt nyerhetni? Azért, uraim, mi okosak valánk, s megegyezénk egymás közt, hogy versenyt nem futunk. Ne gondoljátok azonban, mintha e csel a kritikát megtompíthatná. A literatúra tövises mezején bizonyosan sem annyi kritikus, sem annyi kritikusi dorong nem vár ránk, mint itt a jegyzői munkára. A mi legfőbb elvünk: bölcs az, ki hangot adhat! mert tudnotok kell, sok van, ki szavakat, azaz: tiszta szavakat mondani nem képes, és mégis félig elharapott hangjaival is feláll, s csendességre és kihallgatásra éppen úgy számot tart, mint Brougham. De mondjátok meg az istenért, nem irígylésre méltó sors-e, ily környűlményekben jegyzőnek választatni?

Vége lőn a tanakodásnak, s a terembe menénk, hol a kerületek már csoportoztanak. Három vala a kérdés: mint fogjuk az előlegeseket felterjeszteni? mi okot adunk a feladási rendtől eltávozásnak? s mit fogunk a magyar nyelv előbblépésére ismét kezdeni? Orátoraink az előlegesekhez akarják adatni a magyar katonaságnak az ausztriaitól elválasztását, és a lengyel nemzet felsegélését. Egyébiránt magyar nyelvünket a világ négy sarkaig kívánták volna terjeszteni, s nehány kevesek hajlandók lettek volna, hogy az 1805: 4 ellenére mindjárt magyarul írjuk a felterjesztést is. Balog, a barsi, kezdé a sort, s követői között Tisza és Palóczy valának kitetszőbbek. Parentációkat hallék a szegény lengyelek felett, mik éljent és tapsot eleget nyerének, de három nem volt, ami kellett volna, idő, hely és erő. Idő és hely, mert az árva lengyel nép nem az előleges, de a majd később jövő sérelmek sorába tartozónak mondatott. Erő, mert az a harmincezer borsodi nemes, kiket Palóczy emlegetett; az a hétszázezer, kiket az egész országban számlálhatunk, parányi sergecskét fognának adni, mihelyt nem szó, hanem tett kívántatnék. Barátim, nem jól ismerjük egymást! ha mellet látsz, nem következik, hogy benne szív is van.

Végzés lőn: hogy csak az 1825. és 30-dik évi előlegesek terjesztetnek fel; hogy a magyar nyelvnek a főrendek táblájánál, s az udvari kancellárián is divatba jövetele kívántassák, hogy a feladások rendváltozata az 1825-diki megállapodással s az adózó nép onnan eredő hasznával támogattassék, s pótolékúl, hogy az országgyűlés Pestre vitele kérettessék.

Kérés elég, kár hogy teljesíthetni más fogja!

És ha én most egy varázsgyűrűvel bírnék, és egyetlen intéssel vihetnék mindent végbe! mint ömlene végig a magyar hang minden ajkon, s mint tolonganának a pesti utcákon, s a roppant híd felett, mit angol művészek az óriás Dunán emelnének! s nem veszélyes állapot ily messze, ily idegenben ülni és küzdeni? S miért? Mert a fészek tizennégy postával közelebb áll a németek fővárosához. Megvallom nektek, jámbor, istenes lélek vagyok, de némely gondolat mellett gonosz kívánságok szállnak meg.

Csendesség és türelem, édes jó uram! Nem köszöni kegyed, hogy követtársai legalább oly buzgó magyarok? hogy Just és Almásy ősz hajakkal tanulták, s bár tördelve is beszélik a magyar szót, hogy a kerületből kijövet Guzmiccsal és Májerrel találkozhatott? Mit fognátok tenni, ha Lincz - - Elég, elég recenzens úr, inkább csak tűrök.

Délután öt órakor ült öszve legelőszer az első izenetek és előterjesztések készítésére kirendelt küldöttség. Tárgyai közt az előleges sérelmek s a királyi feladások rende legfontosabbak valának, s ugyanazért kérdés alá ezek vétettek. A kérdés vége a volt: mindezeket miképpen kell előadni, azaz megírni? Szólottak Niczky, Pázmándy, Dókus, Just, Bernát, Siskovics és a nagy-szombati káptalan követe, de minthogy sok fej sokféleképpen gondolkozik, írni pedig csak egyféleképpen kellett: igen természetes, ha a dolgot a jegyzőre bíztuk, és haza oszlottunk, alkalmasint teljes meghatározással, hogy ami iratni fog, azt addig javítjuk, míg többé sem rossz, sem jó nem leend.

December 29-én 1832

Fejtörés és semmi más, azaz: oly napokon, midőn száz okos ember számára kielégítőleg akarunk dolgozni, rendszerint semmit sem teszünk. Feketének jutott a keserű munka, hogy az előleges sérelmeket előterjessze, s ma minden idejét az országgyűlési naplók közt tölté. Kétszer jártam hozzá, nem tudván miért. E céltalan járás elrontá napomat, s kérjetek, vagy fenyítsetek - naplómban a mai lap üresen marad.

December 30-án 1832

Aki egész éjjel aktákat forgat, s reggelre két nyomorúlt lapot a M. kamara függetlenségéről s a nyelv tárgyában fennálló kívánatról félálomban végez el, az nehezen fog másnap valamely társaság elsőrendű csillaga lehetni. Nem tudom, ha eléggé jól kifejeztem-e magamat? Képzeljetek egy fekete bőrpamlagot, s a pamlag felett viseltes szürke prém közől kitűnő fejet szakáll és haj nélkül, ráncolt szemöldökkel, álomtól nehéz héjakkal, s alkalmasint savanyú vonáskával a száj körűl, olyforma alakban, mint a pultavai csatát vesztett hős - és féligmeddig tudni fogjátok: milyforma valék a reggel, midőn követtársam s kevéssel utána Wesselényi szobámba léptenek. Az utolsó tegnap estve konferenciára hívatott; nem jelenhetvén meg, ma hallám, hogy Pázmándy, gróf Andrásy, s több mások közt az a Kossuth is megjelent nála, ki valamely nap, mint távollevők követe, a kerületi napló nyomtatását sürgette. E napló fordult fel mostan is. Kossuth az eddigi ülésekről tett jegyzékeit felolvasá, tetszést nyert, és azonnal egyezés lőn, hogy a napló alkotása reá, Oroszra, s a két gyorsíróra bízassék, s fáradozásaikért a fizetés aláírás útján gyűjtessék.

Dimidium facti qui coepit habet... És íme mi, az országgyűlés tizennegyedik napján, még mindig a kezdet előtt vagyunk. Mert mindezen tanakodások mit tesznek mást, mint hogy azt a módot keresik, ami szerint a dologhoz kezdenünk lehessen?

Nem úgy van-e? A mód bizonyosan tegnap sem találtatott ki. Estvéli ötkor küldöttségi gyűlés vala, s gróf Andrásy kérdeztetvén általam, K... személyét gyanúsnak mondotta, s így a naplónak szerkesztője még ma sincs.

Egyébiránt a küldöttség lassan megy elő, s mai ülésünkben nem nyertünk egyebet, hanem hogy a jegyzői dolgozást újolag dolgoztatni rendeltük. Azok a gonosz praeferentiálék! Mikor oly nehezen lehetett megegyezni: ha a felírás szövedékében fejtessenek-e ki, vagy csak ragasztékban adassanak? Hála az égnek, ma az utolsóra csakugyan meghatároztuk magunkat, s egyszercsak mégis véget érünk.

December 31-én 1832

Míg Fekete az előlegesekkel ismét és ismét vesződik, én a múlt éjjel a kevésbé szövevényeseket dolgoztam fel: három izenetet, egyet a főtábla magyarrá léte, másat a felírások és törvények hazai nyelven készülhetése, harmadikat az országgyűlés Pestre vitele iránt, s a két utolsó tárgyban két felírást.

Estvéli ötkor a küldöttség ismét öszvejött, a dolgozások diktálva nem levén - pipázni. Megvallom nektek, a dolgok menetelét, vagy inkább nemmenetelét únni kezdem. Azért töltünk-e most kevéssel sok időt, hogy majd továbbad soknak nagyon kevés maradjon?

Végső nap az évben. Boldog ki önérzéssel tekinthet vissza a napokra, melyek elfolytanak. Még boldogabb, ki előtt a jövő szép reményekkel nyílik meg. Legboldogabb pedig, kit a jelenlét örömei a múlt és jövő gondolatától elvonnak.

Nekem a költő sorsa jutott osztályrészül: epedni a múlt után.

És mi az a múlt? Homályos visszérzése a fejlő ifjúság sejdítéssel tölt álmainak, mely fátyolként lebeg az emlékezetben, melyen keresztül annyi magas, annyi forró, szent érzelem, név és alak nélkül, varázsszínekkel felülöntve sugárzik. És minden oly szép, minden oly öszvehangzó, még az ellentételben is! Messzevágy és honszerelem, szabadság és szívlekötés, lángerő és olvadozás, és minden ami az emberi keblet majd titkos cserében, majd ismeretlen vegyületben bírja: együtt alkotják a magyarázhatatlan egészet, a költői örök távolban álló, de mindig magához kecsegtető hazát.

Ti nem értitek e szavakat. És igazatok van. Mert amit a lélek hosszú szép álmok által tett sajátává, ami érzelmi homályból gondolati tisztaságra soha fel nem derül, ami a látszó világ alakjait azért olvasztja össze, hogy a képzelet erejében ideállá váljanak: azt érteni nem lehet. Érezni pedig, - oh barátim, azt az édeskeserű, azt a sötét-világos, azt a szívet és ideget keresztűlrezgő, azt a lélekben oly tisztán álló, és mégis oly ismeretlen valamit érezni, nem dolga mindennek.

Imádjátok a gondviselést! Ez érzelem nélkül az öröm ideálját nem ismeritek ugyan; de az ideállá emelkedő fájdalmat sem. Mert a fájdalom is felveszi a szépség alakját; s mint a márvány Niobe szívet és lelket vívhatlan erővel ragad meg; hogy mindig ifjú szerelemmel függjünk rajta; s öszvedűlt kebellel is jobban-jobban fűzzük magunkhoz; minden vigasztalást kerülvén, ne hogy az imádott bájképet tőlünk elragadja. Ily fájdalmat képzelt a festő, midőn a szenvedő Mária isteni arcát vásznára önté; ilyet az olvadó Raynold, midőn Elizának emléket állított; és, ah, ilyet érez vala a lyánykák legszebbike, midőn szerelmében lassan elhervada.

Ősz gyermek, mit akarsz ez epedéssel? Azért léptél-e fel polgári pályára, hogy ifjúságod álmait ismét elálmodjad?

Uraim, a lélek: mint a húr. Majd szenderítő lágy hangot ád, majd megrázó hangokkal riaszt fel. Isten bizonyságom, azokat az örökre egyhangú lelkeket sohasem szerettem! Azokat csak egyetlen oldalról érdekelhetni; s mit kell tennem, ha éppen ez egyetlent érdekelni kedvem nincs.

Január 1-én 1833

Délelőtt a küldöttség öszveült, s a királyi feladásokra készűlő válasszal s az előlegesekkel bajlódott. Ezerszer mondám el életemben, amit La Bruyèretől tanultam, egy ember jobb könyvet ír, mint negyven. Tegyétek hozzá: egy ember könnyebben ír negyven könyvet, mint egyet negyven. És minő baj, egyik így alkotja öszve fejében a gondolatot, a másik úgy; s mindenik a benne élő alkotványt szeretné papirosra önteni; s mivel mindenikét, mint Pandora szelencéjében egy halmazba önteni nem lebet: a dolog, természet szerint, igen elevenen ugyan, de nem messze halad. Mindezekből gondolhatjátok, hogy mi még ma sem vagyunk készen és bizonyosan holnap sem leszünk.

A főpohárnokmester ebédénél, az abaúji öreg követtől politikai avúlt okfőket hallani: nem volt előttem váratlan. Oly sok ifjú követet és nemkövetet láttam életemben, kik Wladislaw idejébe, mikor a Dózsa parasztait, maradékostól együtt örök szolgaságra kárhoztatták, igen

illő alakok lettenek volna. De, midőn az új szók ellen kezdődött a beszéd, úgy érzém magamat, mintha istenben boldogúlt szuperintendens B. úrnak asztalánál ülnék. Jutott eszembe: az országban valaha az újítás miatt nagy pör folyt, de mióta mind a két fél hősei az atyákhoz költözének; mióta a háború kezdetétől már harmadik generáció lépett fel: megvallom azóta többnyire minden szó új voltát elfeledtem: legalább azokét, amik 1790-dik évtől fogva 1810-ig termettenek. Ezeket az új szó gyűlölőit olyformán képzeltem, mint azt, kinek históriai tudománya a tatárfutásig hat; s míg a hírlapok a reformról kürtölgetnek, ő a borsai oláhok csatájáról regél.

Estvelgett, s Wesselényi jött hozzám, s Erdélyről tőn szót. A lelkes férfi forrón ohajtja a kis haza visszakapcsoltatását; s az ő sürgetésére szólítá fel Szatmár vármegye két év előtt e tárgyban az egész országot; s most engem szólított fel: e cikkelyt dolgoznám ki. Általvevém adatait, s estvétől fogva reggeli hat óráig dolgozám.

Hiszitek-e, hogy diplomatikai, száraz munka mellett a lélekre poétai hevület szállhat? Pedig úgy van! Míg a szerződéseket évről-évre jegyezgetém; míg a törvénycikkelyekből erősségeket szedék, s az országgyűlési naplókat rendre forgatám: a történetek szép koszorúja fűződött emlékezetemben. Előttem állott a mohácsi nap és Zápolya; előttem Martinuzzi, Báthori, Bocskay és Bethlen, s amint képzeletem két század alakjain végigröppent, fájdalmasan akadt meg az örökre elbújdosott sergecskén. Kezem akaratlanúl nyomódott mellemhez. És tudjátok-e ti, mit teszen a szó: távozni, és vissza többé nem jőni? távozni és ellenségi kezek közt hagyni mindent - hitvesét és gyermekeit?

Mondom nektek: e kínt egészen általgondolni nem merem.

Szegény szép kis Erdély, a te gyermekeid idegen parton hamvadnak; ki fog onnan egy maroknyi port hozni? hogyha talán egy könny fakadna még látására, egy forró szent könyű, mely a szíveken fekvő jeget felolvaszthatná!

Január 2-án 1833

A küldöttség kétszer tartott ülést; Fekete már kétízben írta meg a felírást; de nem ment. Ma Bernát állott elő eggyel, a jegyzői szerződés ellenére ugyan; de az övé is számtalan tusát és fejtörést okoz.

Jó éjszakát! az én időm öldököltetik. Még csak leveleket sincs ürességem írni. És mi miatt? Ülés miatt. Mert csak ülök napálló napestig, és hallgatom a kritika élő leckéit.

Az az *igitur!* meg az az *etiam!*

Ki kell törleni!

De itt igen szép lenne egy *tam.*

Ó ez a *tam* felséges!

Igen; de a másik sorba *quam* kellene.

Jó! *tam* és *quam*: gyönyörű párhang.

De uraim, én ezt a paragrafot előbb szeretném.

Az érdemes követ igen bölcsen mondja; azonban csekély ítéletem szerint, talán utóbb kellene helyhetni.

Tökéletesen egyet értek! csak szeretném, ha kettészakasztatván fele előbb, fele pedig utóbb tétetnék.

A gondolat jó! s így a vitatást is elkerülhetjük; mert a paragraf elűl-hátúl lesz.

Kérem, már nagyon sok időt vesztünk.

Uraim, a sietés nem jó; meg kell fontolni minden szót.

Holnap, mert a vacsora veszélyben forog.

Tek. küldöttség, nekem egy szép ideám volna.

Maradjon amint írva van.

De csak kérem, azt a másikat diktáljuk.

Már sokan elmentek; hagyjuk el.

Ad revidendum!

Január 3-án 1833

Felolvasám (mert délelőtt ismét ült a küldöttség) az Erdélyről szóló cikkelyt; meghagyák, fordítsam deákra; s jegyző társaimat Beőthyvel és Dókussal együtt hozzám rendelék, hogy diplomatikai adataimat vizsgálnák meg. Jöttem, a küldöttség még ott maradt, s egy valahonnan újolag került felírást vett kézhez. Felírás tehát már volna négy.

Estve nem jelentem meg a küldöttségben. A névtelen felírás jött szóba. Nehányan, úgy beszélik, nagyon pártolták; de nagy tusa után, a Bernát két egész nap tépett és foltozott felírása maradt meg, hogy a kerületi ülésben ismét üstökrángatásokat szenvedjen.

Január 4-én 1833

Fél nyolcra az alküldöttség gyűlni kezdett szobámba, s a múlt éjjel latinúl dolgozott erdélyi cikkely kútfejeit megvizsgálta. Együtt mentünk tíz tájban a fő küldöttség ülésébe; s a dolgozás felolvastatott.

Ime tehát készen vagyunk, azaz, írtunk, vagy inkább férceltünk:

egy felírást és izenetet a feladásokra,

egyet a nyelv ügyében, hogy az 1805: 4 eltöröltessék,

egyet a diéta Pestre viteléről,

egy izenetet a főrendekhez, hogy magyarúl írjanak;

s ezeken kivűl az előlegesek is szerkesztve vagynak.

Tehát holnap kerületi ülés fog tartatni; hogy mindezek egymásután megtépásztassanak. S mondják, nagy a kritikai készület. Isten adjon nekik annyi bölcseséget, amennyire szükségük van.

Január 5-én 1833

Ha kerületi ülést sohasem láttatok, úgy nem tudom, mi által tegyem azt előttetek képzelhetővé. Az ország határain belől semmi sincs, amivel azt jól lehetne hasonlítani. Közgyűléseinken sok ember jelenik meg, de először a beszélők a sokasághoz képest kevesek; másodszor az előlülőség törvényes tekintettel bír, ki a tisztiügyésznek inthet, s ez a II: 69.

címet mozgásba teheti. A kerület az ország választottaiból áll; s ezek vagy jól készült lelkes férfiak; vagy jól készült lelkes férfiaknak kellvén lenniek, magokat olyanok gyanánt mutogatók. Ez vagy amaz; minden esetre a beszélők száma annyi, ahány a gyűlési tag. Tedd hozzá, hogy itt sem törvényes előlülőség, sem tekintet, sem tiszti ügyész, sem II: 69 nincs. Egy kis konveniencián alapúl minden rend; s ily gyenge alapról mi könnyű lehullani!

Az írnok egy pillantatot vet a megye kapuján kifüggesztett cédulára, s jön: tizenegykor cirkulus! A követ nyakába kavarítja köpönyegét, s a megye nagyobb termében az asztalnál széket fog; egymás után gyűlnek társai, s velök együtt a hallgatni, - sajátképpen lármázni jövő ifjúság; mellyel imitt-amott vegyesen minden karú és rendű férfiak ülnek vagy állanak. Tömve a terem; most a két előlülő, vagy sajátképpen előlálló jön, mert tiszteletből a kerületek iránt magyar ruhába öltözve, kardosan jőnek, s egymás mellé állván, kezdik és vezetik a tanácskozást. Alig állának helyre, s még a tanácskozási tárgyat ki sem jelenték; s már mindenfelől emelkedés, intés és kérés. Húsz, harminc iratja fel nevét; mert szólani akar. Ez az egyetlen, de természet szerint sokszor megsérteni szokott rend, melyre egy kis vigyázat van. Most kimondatik a tárgy; s ki szerencsés volt először felíratni, felemelkedik, s a magáét elmondja. Boldog ő, mert a szűlés kínain hamar általment; de akire három óra múlva jön a sor; aki nagy nehezen pőrölyözött beszédecskéjét háromszor huszonnégy óra alatt nem kis fejtöréssel megmemorizálván, azt, minek előtte szóhoz jöhetne, tizenkilenc követtől hallja több vagy kevesebb különbséggel elmondatni, - - az, édes barátim, minden keresztyén lélek szánakodását megérdemli. Azonban mind egyre jár! Kinek mi van begyében, azt előadja; nehányan ásítnak vagy fejeiket vakarják, egy-két gyorsíró, s egy-két kuriozitást kedvelő, vagy a végre küldött ifjú, vagy ha nem éppen ifjú is, jegyezget; az írnoki sokaság legnagyobb része pedig lesi a szót; s minden tele szájjal mondott frázis után harsogja: *éljen.* És ezt harsogja édesre, ezt keserűre, amint jő, s mindemellett is e harsogás nagy becsben tartatik. Nem egyszer látnál ősz fejeket, kik a múlt estve barátaik közt meggyőződésből származott ítéleteiket kimondák, s a kerületi tapsért más reggel ellenkezőleg nyilatkoztak. Meg kell vallani, erős talpon építjük a haza boldogságát.

De, ha egy ilyen orátori ülés nevezetes, mit fogtok mondani, ha egy kritikait láthattok. Orátorinak nevezem azt, melyben a tanácskozás az előlülők által feladott tárgy felett ékesszólással foly, kritikainak, midőn valamely jegyzői munkáról van kérdés. S egy ily nevezetes ülés volt a mai.

Sokáig dolgozott a küldöttség, s e heverő napokban a követek a dictaturából kijött izeneteknek estek, s halmaz javítgatásokat hozának zsebeikben. Enyém lőn a szerencsétlenség dolgozásimmal legelőször fellépni. A főrendeket felszólító izeneten kelle kezdenem, s íme omlott a kritikának zápora. Ez azt akará így, az ezt; egyik cikkelyenként kívánta újra olvastatni; másik akará, hogy maradjon, mint van. Nagy Pál gyorsítani akará a dolgot; s ohajtá, ne vívnának szavak miatt. Benyovszky haragosan költ fel, mert nekik kedvek van vívni, s parancsolatot senkitől sem fogadnak el. Az izenet, zúgás és lárma, ellenküzdés és javallat között, egy kis pótolékkal elfogadtatott.

A magyar nyelv ügyében küldendő felírás izenete még nagyobb lármát okoza. A máramarosi követ egy magyar, az árvai egy latin pályamunkát olvasott fel: mindenik elveszté a versenyt. Iszonyú bajjal jutának egy kis igazításhoz, mi mellett a tusa elcsendesedék.

Most jött az országgyűlés Pestre vitelét tárgyazó üzenet. A Pestvárosi követ szerencsétlenségére megköszöné a RR. hajlandóságát városa iránt; s ígért részéről minden jót. Szaván fogák, faggatni kezdék, s kívánák: e nyilatkoztatás a felírásban említtetnék meg. Megemlíttetni rendeltetett: s minden más javítgatások félrevettetvén: a roppant nehézségű munkának vége lőn. Van tehát három izenetecskénk félnapi küzdéssel.

Tantae molis erat romanam condere gentem!

Siskovics és a szatmári követ keserű panaszokat tevének egymásnak e hátramaradt, ez előre nem törekedő, e sötét elvekkel teljes, e leghívebb emberei iránt hálátlan nemzet fölött; midőn ötöt vert az óra, s indúlánk Wesselényihez. Itt leltük Dubraviczkyt, a tolnai párt, Ocskayt és Ötvest, s keves időre jöttek utánunk Pázmándy és Somsich. A kérdés nem vala kicsiny. December 27-dikén a kereskedési tárgy nyert elsőséget; e végzésen épűlt a felírás is, mely holnap olvastatni fog. Mit teszünk? Az országos ülésben az urbárium elsősége miatt tusa lesz; s hihetőleg az urbárium nyer; s nem fog-e a kerületekre impopularitás színe ragadni, hogy keblökben az adózó nép ügye hátra tétetett? Vagy az országos ülésben is erősek leszünk? Jó! de leszünk-e akkor is, ha majd a főrendek visszaküldik a felírást? s a legnagyobb erő esetére, leszünk-e akkor is, ha a felírás mind a két táblán keresztűlmenvén, a kancellária fog dolgozni? Az udvar láttassék-e liberálisnak, mert a feladásokat az urbáriumon kezdé? s a nemesség a parasztok ellenségének, mert e látszólag igen emberi kezdetet el nem fogadá? De mit tenni? A végzés kimondatott, azonban azóta nehány követek az urbáriumnak kedvező utasítást nyerének. Nem jó volna-e, ha ezek a kérdést ismét megújítanák? Hihető, hogy a többség készen lesz.

Ez vala a tanácskozás; s Pázmándy ígéretet tőn, hogy a győri követet, ez egyik az új utasítást nyertek közől, a dolog megkezdésére felszólítja. Wesselényi Borsiczkynak, ki holnap előlülő leszen, értesítését vállalá fel.

Január 6-án 1833

Kilenckor reggel Pázmándyhoz mentem; s nála lelém Wesselényit, Dubraviczkyt, Balogot, Palóczyt, Bernátot és a győri követet. A religió ügye forgott fel. Beőthy jött; s ezt, minthogy a római szertartásúak közől van, szemelték ki amazok, hogy az ügyre nézve az indítványt megtegye. Hajlandó, vagy inkább igen kész vala; annyival inkább, mert az 1790: 26. cikkely önkényes magyarázataira nézve comittenseitől gravament hozott. Ez menni fog; de az urbárium? Bernát és Beőthy tüzesen szólának a kereskedési tárgy elsősége mellett; Wesselényi vakará fejét; s fejét vakarni annál több oka volt, mert sokan ohajtják szíveikben az urbárium előtételét, anélkül, hogy a minapi végzés változtatására nézve javaslatot tenni mernének. A Győr megyei követ pótoló utasítást nyert ugyan, s ebben az urbárium van elsőnek állítva: s az indítványra mégsem határozá el magát.

A kerületi előlülésre ma Borsiczky és Bernát következének. Wesselényi reggel jókor amazzal szólott; s az urbáriumhoz hajlónak lelte. Most Bernát tüzeskedését hallván, kilopózott Pázmándytól, hogy a Borsiczkyhoz induló Bernátot megelőzze, s az ennek lehető kinyilatkozása által történendő meglepésnek elejét vegye. Pázmándy, Bernát és én kevés idő múlva utána indulánk, s már Borsiczkytól visszajőve az útcán találkozott velünk.

Borsiczkyt magyar ruhájában lelők, készen a personálishoz menetelre. Középtermetű, száraz ember; beszéde sebes és nyers, társasági körben és gyűléseken kormányt és papirendet vagdalni szerető, egyébiránt karakteri vonásait több országgyűléseken keresztűl állandólag megtartó. Könyvespolcán országgyűlési irományokon s naplókon kivűl státustudományi könyveket láték.

Elkezdődött a kerületi ülés; s a magyar nyelv ügyében, és az országgyűlés Pestre vitele miatt készült felírásokat olvasám fel. Nagy volt a kritikusi hév, s a parányi két irománnyal két egész órát tékozoltunk el, míg utoljára is változatlan maradtak. Most fogtunk a feladásokra készült felíráshoz; s minekutána a két első cikkelyről széltében szólottunk volna, minden végzés nélkül ebédelni eloszlánk.

A jó étvágy mégis sok csomót ketté vág.

Megvallom, e maximára sok szép gondolat tolakodik fejembe; s miért ne tennélek benneteket oly szerencsésekké, hogy szép gondolatokat olvassatok?

A dunai vízmérőt vevén hasonlatosságúl, a jóllakás állapota leszen az 0. Ilyenkor az étvágy a nullán állván, az ember teljes erejében érzi magát, örömest hall s még örömestebb beszél, s vítatásokra kedvvel ereszkedik. Ezalatt a nulla észrevétlen elmerűl, a lépcsők lassan-lassan emelkednek, s anélkül, hogy tudnók, bizonyos homályos érzet támad bennünk, s vágyunk elfelé. Egy is, más is órájához nyúl, észre kezdi venni, hogy a beszédek hosszúk, hogy olyanról is foly szó, ami sajátképpen nem ide tartozik. Egy-egy ásítás, egy-egy könyökölés, egy-egy morgáshoz hasonló hang kezdődik, lassanként nyilvános békétlenség üti ki magát, s végre félharagban ugrálnak fel székeikről, köpönyeg és kalap után kapkodva.

Tegyük már, hogy valamely gyűlésnek oly előlülője van, kit otthagyni nem szabad; mi felszámíthatatlan hasznát veheti ez a lépcsők emelkedésének? Akar kivinni valamit? hagyja az emelkedés főpontjára, s bizonyosan nyer. Sok embert sem kulcs, sem pántlika, sem sarkantyú, sem kereszt nem hajt, azaz, nem sok embert, de némelyt, hanem szeretném látni a hőst, ki ez étvágy főpontján is győzelmet vehetne. Ott diplomácia, hazafiság, oppozició s isten tudja mi minden hajósűllyedést szenved, és az ember a haza jogait a szó betű szerinti értelmében - egy tál pépért adja el.

Aztán, édes barátim - - zörren az ajtó, s Wesselényi belép.

Az a felírás a feladásokra nemde a botránkozásig rossz?

Való, és hogyan is lehetne az jó, ami férceltetik?

Andrásynál valék, s ismeretlen szerzőtől olvasánk valamit. - S lehetne azt látni?

Papirost húza ki zsebéből, s olvasott hasonlatlanúl jobbat annál, amit a Bernátéból a küldöttség foltoza. Pázmándyék már elfogadák azt, holnap a kerületnek javaslatképpen előadják.

Wesselényi ma reggeltől estig követtől követig járt, s proselitusokat keresett az urbárium elsőségére. Estve tízkor jött hozzám, a holnapi többség bizonyos reménye ömlött el arcán. De mégsem találkozott, ki az indítványt magára vállalja, s így az indító én leszek.

Január 7-én 1833

Aki reményt bír, az éleményre számot ne tartson.

E maximát még Schillertől tanultam, s ma saját tapasztalásommal bizonyosodék be. Előfogók a felírást, Ghiczy felolvasá a Wesselényi sorait, el nem fogadák. S én indítványt tettem az urbárium iránt, és hasonlóul el nem fogadák. Mert úgy mondának, amit a kerületek egyszer végeztek, azt az országos ülésen kivűl megváltoztatni szokásban nincs. Tehát hova lőn a többség, mellyel tegnap Wesselényit biztaták? Siskovicson, Czinderyn, és a két tolnain kivűl alig szólott valaki. Pázmándy maga is hallgatott. Mit jelent ez? Erőt és merész lelket bizonyosan nem.

Az adresse tehát izeneti formájában meg van állítva, s esküt mernék tenni, hogy e három év alatt egész Európában nyomorultabb adresse nem készűlt.

Január 8-án 1833

Tegnapelőtt ebédnél az arisztokrácia és demokrácia közt folyt a pör. E két szó most nálunk divatban van, de a sokaság egyiket sem látszik érteni. Beszélének róla sokat, amiket Siskovics hallván, felém hajolt s lassan sohajtva mondá: *szegény haza, mi hátra vagy!*

Bizony, bizony mondom nektek e mondás az aranymondások közé tartozik, s ha szívünk szerint gondolkoznánk róla: reményünk lehetne, hogy még valami válhat belőlünk. De mi erről nemcsak gondolkozni, de hallani sem akarunk. Mi átkoztuk a Csokonai recenzensét, mert ítélete szerint még a poézis mezején kicsiny plánták vagyunk; mi átkoztuk a Hitel íróját, mert ítélete szerint a státustudomány és gazdálkodás mezején még kisebb plánták vagyunk; s ennyi sok átok következéseűl várhatunk-e áldást magunkra?

A kővel öszvehajigált próféta utoljára elnémúl, s kiáltó szó a pusztában sem leszen.

Ezért nem szabad kikiáltani, hogy hátra vagyunk; s oly igen hátra, hogy a jót a felette rossztul megválasztani nem tudjuk. Ez állítás bizonyságául sok mindent fogtok még e naplóban olvasni.

Az országgyűlési irományokban a tegnapi izenet ki lesz nyomtatva. Hasonlítás nem árt, s hogy legyen mit hasonlítnotok: íme a Wesselényi által hozott s figyelemre nem érdemesített három periód.

§. A KK. és RR. ez országgyűlésre (melynek határnapja 1831-dik évi október 2-ra törvény által állapíttaték meg) ő királyi Felsége idéző levelével meghívatván, nem képesek azon fájdalommal teljes érzelmet elfojtani, mit a közelebb múlt években dúló ismeretlen nyavalya, s annak igen nyugtalanító következései gerjesztének, számos munkás polgártársaik alig pótolható veszte, s a törvényesen megrendelt országgyűlés elhalasztása pedig még keserűbbé tevének.

§. Vígasztalást lelnek azonban ő királyi Felségének azon kijelentett szándékában, mely szerint azokat, amik a hazai belső boldogság alapjának megerősítése s a külön osztályú hazafiak közt a rokonság szorosb öszvekötésére legnagyobb fontosságúak s foganatúak, atyailag királyi gondjainak főtárgyává tevé.

§. Nevelik az ettől gerjesztett reményt amaz atyai szavak, melyekkel felszólíttatnak, hogy elődeiktől öröklött polgári alkotványoknak (amennyiben szükség) gondos törvényekkel javítása s erősítése által, annak dicsőségét unokáikra gazdagabban s tökéletesben szállítsák.

S íme azok, kik örömest villogtatják a kritikai pálcát, kik oly örömest tesznek szó helyébe szavat, a tegnapi izenet eleje mellett, a felülállókat figyelemre méltónak nem tarták!

A múlt nap, úgymond Wesselényi, gyásznap vala. Én is úgy hiszem. Azáltal, hogy az urbárium elsőségét el nem fogadók, hogy előbb a kereskedési tárgynál fogva saját zsebeinkről akartunk gondoskodni, letörlöttük magunkról a liberalitás színét, s a popularitás minden vonásait; fogják kérdeni: ezek-e a férfiak, kik 1825 előtt az adó miatt commissiókat szenvedni készek valának? ezek-e a férfiak, kik 1830-ban a parasztot katonának adni nem akarák? feleljük: ezek! commissiókat szenvedének s az adót fizetteték, mint parancsolva volt. Intést és ígéretet nyerének: s a parasztot katonának adák, mint kívánva volt. És most - - de várnotok kell. Ha majd a kerületi végzés egykor csakugyan megváltozik, e cikkelyhez szép toldalékot fogok ragasztani.

A mai kerület igen engedelmes vala; a tegnapi izenetből fordított felírás olvastaték fel, s kis változással elfogadtatott. Következtek az előlegesek. Az első pontot Fekete olvasá, s utána én állottam fel az Erdélyt és a Részeket illető dolgozással. Behatást csinált s elfogadtatott. Bár

így fogadtatnék mindenütt! Én fél erdélyi vagyok, s valahányszor e földről gondolkozom, poétai hév ömlik el keblemen. Eszembe jut a hős, ki mindenét elvesztette a népért, mely őt csábító szavakra elhagyá; eszembe jut a barna szép hölgyecske, ki engem ott szerelme zálogául mutatott be férjének - az én anyám! Oh ha ti csak egy szikrát, csak egyetlenegyet kapnátok a lángból, mely keblemben ég! Akkor mienk lenne Erdély, a szép haza; válhatatlan örök kapcsolattal a miénk. Mit nem adnék érette, s mily örömmel adnám a nyert tapsokat, s a mondott köszönetet érette, csak egyszer vethetném le magamat a földre, hol születtem, s rebeghetném: *visszanyertelek.*

Jámbor, és te ismét reményt ölelsz? - Hagyjatok engem! vagy nem tudjátok talán, hogy a remény nem éppen oly semmit jelentő alak, mint filozófjaitok gondolják? Vágy és eped a szív, s belőle forró, szép érzelem fejlik ki, a képzelet varázsszínekkel áll lélekben, lassan közeledik az érzelemhez, s ha majd egészen egyesűlnek, ha egyik a másikban olvad fel: e vegyűletből származik a remény. Ezért van, hogy lelket és szívet tölt, ezért, hogy szerelemmel tudunk rajta függeni, ezért, hogy oly későn, oly nehezen, oly kínosan válhatunk meg tőle. És hányszor a megnyert ohajtás nem oly kecses, mint a remény vala! Hagyjatok engem reménylni; s higgyétek el, ez a boldogságnak egy neme.

Január 9-én 1833

Mai kerületben az előlegeseknek akaránk adni pótolékot. Bezerédi kíváná, hogy az 1826-diki előlegesek sorából a nemesi felkelés tárgya, s királyunknak az országban lakása a mostaniakhoz kapcsoltatva sürgettessék. Elsőre felelék, hogy az különös munkálatban levén feldolgozva, maga idejében fog felvétetni; a másodikat külön felírásba foglaltatni rendelék.

Most Beőthy álla fel; s megyéjének a vallási törvénycikkely (1790/1: 26.) megsértése miatt fennálló nehézségeit adá elő; s kérte, hogy a sérelmek vizsgálatára és szerkesztésére küldöttség rendeltessék ki. Beszéde férfiasan szép vala, azaz: szép, erős és merész. Említé a bécsi és linczi szerződéseket; rövid pillantást vetett a Mária Terézia korára; a II. József által kihirdetett türelmet (mivel az a tartozott, teljes szabadság csekély pótoléka vala) sértésnek vevé; majd általment a kérdéses törvénycikkelyre, s annak sokrendbeli megrontásáról panaszkodott.

Harsogó *éljen* követé a beszédet; s higgyétek el, ez országgyűlés folytában az *éljen* ily méltólag egyszer-egyszer nem harsogott.

Előlülőink a küldöttséget kirendelék; s a már régen célbavett, s mindeddig nem teljesített székosztást vették elő. Már egyszer egyezés történt, hogy a papság a királyi táblával egy osztályba húzódván, a tőlök üresen maradó asztalhoz a más kettőtől minden harmadik követ menjen által. Most két mód hozaték kérdésbe: vagy, hogy e régibb egyezés maradjon; s a követek három asztalnál - s a harmadiknál dunai és tiszai megyékből együtt - üljenek; vagy, hogy három helyett négy asztal álljon, s a külön víz mellettiek külön asztalhoz jussanak. Ez utóbbi terv a nádortól jött; s úgy látszott a hallgató ifjúság kizárására céloza; mely akkor legalól a kemence és ajtó körűl rossz helyzetbe tétetnék. Mi - hála istennek - a köznyilvánságnak általános ellenségei nem vagyunk; tehát e tervet el sem is fogadók.

De a három asztal? Oh, a három asztal gáncs alá nem jöhető gondolat; a kár csak az, hogy akiknek oda menni kellene, nem akarnak. Azt mondák: a kerület már egyszer elvégzé; s azt megváltoztatni nem illik. Ez okoskodás, miáltal tegnapelőtt az urbáriumi kérdés elvetteték, jó lovagolni való paripa, de némelykor menni nem akar. Nehány követ kinyilatkoztatá, hogy a hely nem övé, hanem megyéjeé levén, nem engedi; s következőleg nem mozdúl. Ez csomó vala, mit oldani vagy vágni kellett. Kezdődék a tusa; Bernát és Hertelendy fulánkos szavakat

váltának; s végre kitalálták: mennénk helybe, s magában az országos teremben intéznők el a bajt. De mikor? Délután. Nem, nem, most mindjárt.

Felugráltunk s indúlánk
- - - zúgva és kiabálva madárként,
Zúgások valamint történ darvaknak az égen,
Mellyek futván a telet és a fellegi záport,
Okeanosz hullámi fölött ők zúgva röpűlnek, -

és mentünk és értük az országházát és beléptünk a kapun, és felmenénk a lépcsőkön, és találtuk az ajtót - bezárva, és fordúlánk haza.

Végigsétáltam a keresztfolyosót, melyen hajdan a trinitáriusok járdalának s a templom melletti teremben a küldöttséget együtt lelém. A vallási cikkely tárgyában a törvényhatóságok sérelmei még beadva nem voltak; és így nem tehettünk egyebet, hanem széjjeloszlánk, azon határozással, hogy a követek a sérelmek miatt holnap felszólíttassanak. És mivel e nap a nemvégezés napja volt, tehát Wesselényinél is, hol ma konferencia tartaték, pipázásnál, és Zrínyiként, *aggszókovácslásnál* maradánk.

Január 10-én 1833

Megvallom nektek, a múlt estve kínos estvém vala. A következő országos ülés, a királyi feladások rende, s erről az urbárium iránt 7-dikben tett indítvány, s azoktól, kik miatt az indítványt tevém, elhagyatásom jutának eszembe. Küzdöttem magammal; mert - az ég tudja miért - a gondolat ily eleven fájdalommal még nem hatott rám.

Ki tegyen valamit, ha nincs kiben bíznia? ha nem lehet bíznia azokban, kik saját elveik, saját ohajtásaik szóbahozására kérték fel? Bizodalom saját erejében és serge hűségében teszi a hőst; de ha vitézei adott jelre kardot nem rántanak, s hidegen nézik őt az ellenség soraitól körűlvétetni: mondjátok meg, mi érzelemmel kezd majd új csatát?

Jámbor! küzdés a pálya; s hol van megírva, hogy az embereket mindig kívánságod szerint találod? Ezeknek ősei hagyák el a Giskra elleni csatában Hunyadit, és Hunyadi holtig nem csüggedett. Ezeknek ősei hagyák el a szabadság harcán Rákóczit, és Rákóczi hazáját áldva húnyt el idegenben. Nagy példák vagynak előtted te parányi ember, tűrj és törj előre!

Még a székosztás baja folyt, midőn a Karok termébe léptem, és Almási - a tótok úgynevezett királya - kötött belém, s a deák nyelvet vette oltalmába. Hosszú leckézés után, én, úgymond, tudok egy példabeszédet: *falra borsót hányni és veled beszélni mindegy.* Még jóízűn nevetém az öreg évődéseit, midőn a perszonális saját helyén megjelent.

Elmondá az újévi köszöntést, általvevé a kerületi munkálatokat, s rendelé, hogy az országgyűlés Pestre vitele iránt készült irományok olvastassanak fel.

Prónay felállott, és az ítélőmestert megelőzvén, a diétai újságot hozá említésbe; melyhez Dubraviczky még azt adá, hogy a főrendi tábla maplótartásra szólíttassék fel. A legnagyobb résztől pártfogoltattak, s minekutána sokan szólottak: Mérey felállott és felelt.

Életemnek minden napjaiban előlűlői székből rosszabb feleletet nem igen hallottam. Diarium, úgy mondá, van; újság nélkül nyolc századig állott az alkotvány; két év óta a míveltség nem lehetett oly magassá, hogy arra kerülhetetlen szükség legyen; a napló 1825-ben is csak nyolc forint volt, az újság pedig félévenként tizenkettő stb. Kikelések lőnek ellene, s még csak az is elmondatott, hogy az 1825-iki napló ára nem nyolc forint volt, hanem több mint száznegyven. - Hatalmasan akart visszafelelni, s mond: valljuk meg őszintén, hogy az újságok a könyv-

vizsgálás alá tartoznak, s ezen könyvvizsgálás a fejedelem jussa. E kimondást tenni és darázsfészket bolygatni, egy vala. Egyik követ a másik után ugrált fel, tagadták azon just, a gyakorlást bitorlásnak nevezték, s több effélék. Mérey le vala sújtva; pártfogói igen-igen kevesen valának s a követek e napot nyert csatának nézték.

Valóan-e? minden tekintetben állítani nem merném. Való, packáztak rajta, s nimbuszát feje körűl elvesztette; de ha ezt nyereségnek veszitek; van-e más nyereség ezen kivűl?

Mi a végzet? Az, hogy Pázmándy javaslataként, a naplóból készült kivonat, s az irományokból az érdekesebbek adassanak ki, s eziránt, valamint a főtáblai napló iránt is, izenet készüljön. A főtábla bizonyosan meg nem egyez; s akkor mi leszen? Vagy az újság iránt nem is kell a főrendeket tudósítani? Jó, kezdjünk hát a dologhoz! Redaktor és redakció iránt tétessék rendelés. Ime, itt az első ív készen! Azaz, úgy készen, hogy a nyomtatáson és széjjelküldésen kivűl semmi más hija nincsen. Mondjátok már most a nyomtatási intézetek, s a posta ki hatalmában vagynak? Annyi bizonyos, hogy a tietekben nincsenek. Mi tevők lesztek tehát? Kőírásra tesztek szert? S az így készűlő példányokat hivatalos borítékaitok alatt külditek széjjel?

Ezek valának a kérdések, miket ma estve Wesselényinél egymásnak tevénk, hol éppen emiatt gyűltünk együvé. S minekutána kérdést tettünk ugyan, de feleletet nem adtunk, széjjel oszlánk, mint a Fáy varjai, feltevén magunkban, hogy holnap végezzünk.

Január 11-én 1833

Egy országos ülés, miben végzés nem történt! A felírások, királyi válaszok és törvénycikkelyek magyarúl készűlhetése felől szóló izenet és felírás, a főrendeket magyar izenetirásra felszólító izenet nyomban olvastattak fel. Néhányan szólának (s többek között a horvátországi követ a deák nyelv mellett), de az irományok változatlan meghagyattak. Most a királyi feladásokra készült izenet jött sorba.

Nagy kérdés vala: az országos munkálatok közől melyiknek kell legelőszer felvétetnie? Az izenet a kereskedési tárgyat tette elől, de úgy, hogy az urbáriumi s biztossági tárgy mindjárt utána felvétessék és királyi erősítés alá mind a három együtt terjesztessék. Voltak, kik az urbárium elsősége mellett állottak, s így a kereskedés és földbirtok közt elkezdődött a nagy csata.

Mi a hazafiúság? Ha nem egyéb, mint ellenkezés a kormánnyal: a hazafiak a kereskedés mellettiek valának. Ha pedig hazafiúság, és a haza, s a haza emberei iránt egyenes, tiszta, forró vonzódás egyjelentésűek: a hazafiak most a földbirtok mellett találtattak. Úgy intézni az urbáriumi tárgyat, hogy az adózó nép nagy tömege egyszer már a polgári alkotványba belépjen; s ezáltal az alkotvány hétszázezer puhaság és szegénység által elaljasodott lélek helyett tíz milliom felemelkedhetőt nyerjen: oly gondolat, mi csak egy hazát forrón szerető emberben támadhatott. Azonban ne higgyétek, mintha minden urbárium-pártos ezen okfőből indúlt volna ki. Sok ember csupa keresztyéni jámborságból állott azon tárgy mellé, mi a királyi feladásokban is elsőnek tételték; szeme előtt tartván Jézus Krisztus ama tanítását: adjátok meg a császárnak, ami a császáré.

Hosszú tusában már húsz megye szólott az urbáriumért, a kereskedés mellett pedig huszonhárom. Soprony, Nyitra, Szatmár, Krassó és Pozsega még hallgattak; s minekelőtte kedvek jött volna felszólamlani: a personális ülést bontott, azon nyilatkozással, hogy az eddig hallgatásban maradt megyéknek idejök legyen holnap értelmeiket kimondani. - Az óra kettő vala; az ébredő, vagy inkább teljesen felébredt étvágy a felkelést javaslá; s mi (anélkül, hogy az előlülői székbontó szavakra észrevételeket csináltunk volna) széjjeloszlottunk.

Komoran keltem fel székemről. Sok, igen sok történt ez ülésben, ami lelkem egész valójával ellenkezett. Sokan szólának az adózó népről olyforma hangon, amilyet csak egy Nábobtól lehetne várnunk; s az ilyenek tapsokat nyerének. Tehát az ifjúság is Nábob, mert Nábobtól származott. Mit lehet a jövőtől remélni, ha a jelenben elszórt mag már hibás? Ez tehát a hazafiúság? Örökre külön korlátoljuk-e magunkat? Kaszthoz ragadt lélekkel magasból alá nézzünk-e mindig? Soha sem fog-e lelkünkben felvirradni a gondolat, hogy a választófalakat végre döntsük el, s különválás helyett egyesületben keressünk erőt?

Nem! ezen gondolat még csak egyes fejekben mutatkozik; s mivel csakugyan mutatkozik: annál erősebb ellentételt okoz azoknál, kik e gondolatot általérteni nem tudják. Íme ma, miután számos megyék szólottanak, némely városok is kezdék magokat hallatni. S minő neheztelés nem támada, hogy addig, míg minden megye magát ki nem beszélette, sorba mertek állani! Somsich, ki az adózó nép ügyét ma melegen védelmezé, s már több országgyűléseken követséget viselt, e neheztelést más országgyűléseken nem látta. Oh uraim, mi jól haladunk előre; s ezen az úton ma-holnap oda jutunk, ahonnan egész Európa, Luther és a harmincévű háború óta siet elfelé.

Naplós uram, és kegyed talán haragszik? Igen is, de haragszom a fájdalom haragjával, s ha értitek e szót, nem fogjátok ismét kérdeni: miért nem mondád ma ki értelmedet?

Tehát, érdemes követ urak, mi lesz az újságból? Ezt kérdi ismét Wesselényi, midőn estve nehányan hozzá mentenek. Siskovics azt kezdé ajánlani, hogy szerkesztessenek és nyomtattassanak az ívek, s a pozsonyi német vagy latin újság mellé kapcsoltassanak. Egy-két szó esett már az ajánlásra; s íme Borsiczky és Ebergényi belépnek a Párizsban tartózkodó lengyelektől jött levelekkel. Trencsin megye nagy részvéttel volt a lengyel nemzet ügyében, midőn az a szabadságharcát vívta; s kétségkívűl innen ered a bizodalom, mellyel a lengyel comité a trencsini alispánhoz viselteték. Kettő volt a levél: egy, mely neki magának latinul iratott, s gróf Borsiczkynak, Trencsin vármegye főispájának címeztetett; más, mely magyar és latin nyelven egyenesen a magyar nemzethez szól. A tüzes és merészlelkű ember tüstént diktáltatni akarta e másodikat; de barátai féltek, hogy ezáltal a közfigyelem a folyásba indúlt tárgyaktól elvonatik; s kérék: várna addig, míg a lengyel ügy, megyei utasításoknál fogva, szóra nem hozatik. Engedett; s míg tehát a lenne, e két levél titok, ha ugyan az, amit több mint tíz ember tud, titok maradhat.

Siskovics olvasá fel a szerencsétlenek sorait; mikben forró hálát mondanak a magyar nemzet részvételeért sorsokban, s kérnek pártfogást. - Férfiai az elsűllyesztett hazának; mi szíveinkben hordjuk fájdalmatokat; mi merész, ragyogó beszédeket fogunk érettetek tartani: mi talán felírásunkkal is fogjuk a fejedelem részvétét felhívni: s mindezekből mi lesz a nyereség? Ha Filep Lajos, és népe le hagytak benneteket merűlni; ha a Wilson hazájában egy kar sem fegyverkezett mentségtekre: mit várhattok e nemzettől, mely kardot csak pompanapon s köszörűletlen hord?

Az óra kilencre jár; jó éjszakát! De még az újságról valamit! Hogyan fog az lehetséges lenni?

A kérdés nehezebb, mint gondolnók; azért a felelet ma is elmaradt. - Meg kell vallani, azon a 10-diki gyűlésen fontos dolgot vívtunk ki! Nemde?

Igenis! a baj csak az, hogy fontosabb, mintsem elbírnók.

Január 12-én 1833

Élet vagy halál! Ma az urbáriálisták és commerciálisták közt a harcnak dőlni kell. Már folyt a vítatás, midőn Nagy Pál felállott; s minekutána utasítása következéséül a zászlóaljak fontos voltát elő adta, az urbárium mellé kapcsolá magát. Beszéde nem szokott folyammal rohant; s némely szabadabb kifejezéssel élvén a nemesség felől: zúdulás lőn ellene.

Míg egy is, más is tüzesen vív, a hátramaradt megyék kijelenték magokat; s az urbárium győzedelmesnek mondatik. Vala tehát végzés; de, - ami megfoghatatlan - lőn egyszersmind engedelem, sőt kihívás a personálistól, hogy kinek kedve ered, szóljon tovább is. Mi kellett egyéb? A commerciálisták búsúlt gerjedezésben keltek fel; s a personálisnak a tárgy mára halasztását szemeire hányták; az országgyűlés bal jövendőjét e mai végzésből magyarázták; s az urbárium pártosait sértegetni kezdék. Az urbáriálisták pedig győzelmi büszkeséggel folytaták a nyert pör melletti erősségeket. Ez keseredést nevelt Nagy Pál, Balog és Siskovics ellen, s utoljára mindazok ellen, kik valaha a magyar népnek valami hibáját felfedezték, tüzes kikelések történtek. De minthogy tüzeskedés rendre nem viszen, hirtelen oly zaj, oly zavarodás állott be, amilyent csak szerepjeiken öszvezajdúlt színjátszónék közt lehetne gondolni. Tenger volt, és a tengeren hajó, és a hajó felett szél; de kormány és kormányos nem. Végre Nagy Pál segített a dolgon; mert két vagy három ízben a commerciálista patrióták ellen hiában mentvén magát: hirtelen az igazgatásnak esett, s annak a biztossági és kereskedési tárgy körűl véghezvitt bűneit rajzolgatván, az egész sokaságot köztapsra bírá. - Nem lehet tagadni, gyönyörű egy fordulat! De mit is tegyünk? Azokat, kik puszta szavak miatt vagdalkoznak, legjobb szavakkal kielégíteni. Éljen az ügyes!

Az urbárium tehát első leszen; de a kereskedési s biztossági tárggyal egyesítve marad. Ez az egyesítve maradás nem egyéb azon nevezetes *junctim*nál, mi a felírásban áll. De minden junctim mellett maradás mellett is, kérdés: ha az urbárium első, mi leszen második? E kérdés eldöntése, s az izenetnek az új végzethez igazítása lesznek a legközelebbi kerület tárgyai.

Hogy szánakozástokat tőlem meg ne tagadjátok, tudnotok kell: a legközelebbi kerület egyik előlülője én leszek. És mi keserves előlülőnek lenni, hol nem az a kérdés - mit tegyünk? hanem az: mi tárgyban akarjunk valamit tenni?

Uraim, drága kolléga uraim, mi a patriotizmus? Felelet: az oppozició! És mi az oppozició? Felelet: tagadása annak, amit az udvar állít, és a personális! De ha az udvar történetből igazat állítana? Felelet: azt meg nem engedjük. Az öreg Balog - Isten nyugtassa - huszonkilenc nap vítatott valamit tűzzel és vassal, ha a personális végre megadta magát, s a harmincadik nap a tárgyat elfogadá: az öreg felpattant, s tüstént az ellenkezőbe rohant által. Hiában! ami felűlről jő, a jó nem lehet.

Csalhatatlan egy compass, édes barátim! Eszerint legalább mindig tudhatjuk: mit kell tagadni? A patriotizmus pedig tagadás levén: annak útáról soha el nem tévedhetünk.

Az urbáriálista tehát nem patrióta, hanem udvar embere. És így Pázmándyt, Somsichot, Balogot, Ocskayt, s isten tudja még, kit mindent, a hazafiak sorából ki fogjátok törleni? Minden bizonnyal! És még Andrásyt, és Károlyi Györgyöt, Eszterházy Mihályt, Széchenyit; s éppen magát Wesselényit is. S miért ne? Hát nem hivatta őt a nádor tegnapelőtt? s nem jelentette-e neki örömét, hogy az urbáriumnak pártosokat szerez? Tökéletes való! És így - -. Oh igenis, a következtetés nagyon helyes, felette nagyon helyes! Mert hogy a kormány urbárium által urbáriumot akar, Wesselényi pedig és a többek urbárium által nemzetet akarnak, az kicsinység, parányiság; s kicsinység és parányiság miatt ki változtatná meg egyszer kimondott ítéletét?

Ismét konferencia, ismét kérdés az újság felől; felelet pedig egy hang sem! Tehát tizedikben sokat nyertünk; de nyertünk, mint a carthagói hős, kinek társa így szólott: győzni tudsz Hannibal, de győzelmeddel élni nem!

Holnap kerületi ülés? - Nem uraim, holnap nyugszunk! - De miért? Az szemet szúr, az hátravet, az árt. - Engedelmet uraim, én szegény tiszai követ vagyok, s mivel a dunaiakat a lipcsei Napló is elsőknek teszi - - - Mit? mi tiszaiak azt el nem ismerjük - Igen jól van uraim, de a vasi követ a kerületről hallani sem akar - És mi okon? - könyörgök bocsánatért, én csak lírai költő vagyok, s a líra az okok alól fel van szabadítva. - Mit? - akarám mondani, vagyunk itt néhányan, kik az okok alól fel vagyunk szabadítva. - -

Január 13-án 1833

Leszállott a nap, s az irgalmas barátok falai között öszveült a parányi társaság, s Bernát kihúzá zsebeiből az irományt, s olvasá. Az b. Meskónak az egyházi és nevelési tárgyban Abaújhoz intézett véleménye vala, s két főideát foglalt magában: a papság reformációját, s a magyar nyelv iskolai nyelvvé tételét. Ez nem volt tökéletesen kifejtve, de amaz annál bővebben magyaráztatott. A szerzetes élet árnyékos oldalai elevenen valának rajzolva, s kívántatott, hogy az ifjúság nevelése szerzetesektől elvétessék; hogy a papi jövedelmek reguláztassanak, a római egyház szolgái házasságra köteleztessenek, s több ilyenek. Nem új gondolatok, az igaz, de az ég minden szenteiért! mit mondanának a jámborok, kik e roppant monostort ájtatos lélekkel építették, ha ezeket s éppen e falakon belűl olvastatni, s javalló kedvvel fogadtatni hallanák?

- Non hos quaesitum munus in usus!

Ég és föld tudja, hogy én eretnekségben születtem, s azért részrahajlónak láttatni nem akarván: ítéletemet e tárgyban visszatartóztatom. Két kis jegyzést mindenesetre tennem kell. Egyet, hogy b. Meskó írásmódja lelkes; másat, hogy ezen az egyház tekintetében ily liberális ember, az urbáriumot illetőkben fanyarnak mondatik.

Naplós uram, az nem lehetséges! Hiszen annyi felvilágosodás, amennyi az előbbi irományban - -

Uraim engedelmet, ti jól ismeritek az országot, s tudjátok, miképpen a báró nem pap, de földesúr.

S aztán?

S aztán uraim, az, aki nem pap, nem sokat töri a fejét, mit csinálnának a papok, ha új helyzetbe tétetnének; de az, aki földesúr, annyira megelégedve lehet jelen állapotával, hogy minden változástól, hacsak a szokás miatt is, retteg. És - - -

Kegyed, édes naplós uram, sértegetni kezd, s mit fogna tenni, ha párviadalra hivatnék?

Sajnálom uraim, vagdalkozni nem tudok, s lőni sem lőttem soha egy verébfiat is. Azonban egy pár itce vérrel több vagy kevesebb a világon - - de a való mégis való marad.

Január 14-én 1833

Délelőtt tíz óra lőn, s az előlülői helyen ott állanak: Niczky Vasból és Szatmár követe Kölcsey. Amaz vidám, eleven, tüzes és szavas; emez borongó, csendes, hideg külsejű és néma. És higgyétek, a dolog jól folyt: mint oly házaspár közt, hol a férj a nőnek az uralkodó pálcát szó nélkül engedi.

Napi rend vala az izenetben az urbárium első helyre tétele által szükségessé lett változásokat megtenni. A végzés halmazzal jött. Ime:

Az öszveláncolt három munkálat rende: urbáriumi, kereskedési és biztossági tárgy.

A három, amint egyenként elvégeztetik, egyenként fog a főrendekkel közöltetni; de királyi válasz és királyi erősítés alá egyszerre adatik.

Ha az elv akár a főrendeknél, akár a királyi válaszban valamelyik munkálatban változás alá vettetnék, a KK. és RR. a többi munkálatot is újra kezdhessék.

Fiai a bölcseségnek, felszólítalak benneteket: mit mondotok mindezekre? Vagy talán nem látjátok a dolog fekvését egész tisztaságban? Halljátok tehát.

Miért nem tartá meg a kormány a munkálatok azon rendét, melyet a KK. és RR. az 1825-ki országgyűlésen megállítottak? Azért-e, mert nincs akaratában a kereskedésre nézve engedni? Azért-e, mert szakadást akart az országgyűlési testben okozni?

Annyit tudok, annyit látok, hogy a szakadás, és szakadás által a bizatlankodás megszületett. Az oppozició nagy része mihelyt a királyi feladásokat látá, azonnal az 1825-diki rendhez kapcsolá magát. A kormányhoz szító rész a feladások rendét ohajtá. Egy rész maradt még fenn, mely sajátképpen az oppozicióhoz tartozik: de amely az adózó nép nemzetté emeltetésén, mint a haza és alkotvány megerősödése egyetlenegy eszközén régen gondolkozik. E rész azt hitte, az udvar kihívás gyanánt tevé az urbáriumot előre, hogy a nemességet, ha oppozicióba teszi magát, mint az adózó nép ellenségét mutathassa ki. Az 1825-diki rend emberei ezen hitből származó aggodalmat tagadni nem merték; s hogy mind saját kivánságoknak eleget tegyenek, mind az aggodalmat elhárítsák, ama nevezetes junctimot gondolták ki; s a junctim alatt öszvekötött három tárgyat úgy rajzolták le, mint a paraszt boldogítására elválhatatlanúl megkívántató dolgot.

Mind hiában! a junctim az urbárium embereiben változást nem tett. Vagy áll a junctim a kormány előtt tudnillik, vagy nem. Áll? Akkor megnyerhetitek a kereskedést, bár az adózó nép kedvéért az urbáriumot elsőnek teszitek is. Nem áll? Akkor elveszthetitek a kereskedést, bár az adózó nép az urbárium hátrább tételével keseríttetik is, s ti pedig Európa előtt önkényű arisztokratákként tűntök fel.

A kereskedés mellettiek, minekutána ügyöket elveszték, még inkább megerősödtek véleményökben; a másik fél embereit a kormánytól megvásárlottaknak nézék; s íme itt a szakadás! itt a bizatlanság! itt az ok, mi a sokféle értelmű férfiak közt a már különben is nehéz pontravonódást még sokkal nehezebbé teendi!

Így állának a dolgok a január 12-dik. napján tartott országos ülésben, midőn az urbárium többséget nyert. Az úgynevezett commerciálisták kétségbeesettek a junctim felől; s az urbáriálista Nagy Pál, hogy mérges megtámadásaikat elmellőzze, a kormány ellen tartott hosszú beszédében azon gondolatot fejtette ki, miszerint a junctim a három munkálatra adandó királyi választ és erősítést is magában foglalja. Szövevényes javaslat! s annyival inkább, mert az következett belőle, hogy mindaddig, míg a KK. mind a háromra kedvező választ egyszerre nem nyernek, addig egyiket se ismerjék végzettnek; hanem újra meg újra elővévén, vég nélkűl munkálkodjanak; s természetesen csak azért is vég nélkül, mert a kormány ez újra meg újra elővehetést magára nézve is kölcsönösen megkívánhatja.

Hallátok a történteket, s most ítéljetek!

Mai kerületben a commerciálisták ismét érezteték fúlánkjaikat; pedig az ellenfél engedett nekiek. Mert ki az urbáriumot ohajtá elsőnek, nem éppen azon okból kellett volna-e a biztossági tárgyat mindjárt másodiknak tennie? Azonban kevesen nyilatkoztatták így magokat, s

a kereskedési tárgy másodiknak megmaradt. Ám legyen! Nekem úgy látszik, ez a kereskedés nekünk nádparipánk, s minekutána minden embernek, minden népnek, minden kornak a maga nádparipája magvan: miért szégyenelnők a magunkét?

Uraim, előlülő uraim, hát az a kerületi napló, és az az újság gyanánt szolgálni fogó kivonat?

A kérdés használt, s elvégezteték, hogy kik azon naplót és azon kivonatot szerkeszteni ohajtanák, az előlülőknél ma estve öt órakor jelenjenek meg. És megjelenének Bertha, Munkácsi és a két gyorsíró Hajnik és Borsos a naplóra, s némely írástudatlan férfiak a kivonatra ajánlkozván.

Január 15-én 1833

Nyílik az ajtó, s Niczky és a szatmári követ a nádor elébe lépnek vala.

Uraim, mondá a herceg, sokan sokfélét beszélnek; ohajtanám hitelesen tudni, a tegnapi kerület végzése sajátképpen mi lett legyen?

Társam felelt, elmondván a tegnap történteket; de amint a junctim szoros magyarázatára jött, a nádor mosolyogva tett némely ellenvetéseket. Majd a kerületi napkönyvre s a kivonatra menvén által, kérdezé: miért ez utolsó?

Serenissime! a köznyilvánság drága dolog; az országos napkönyv vevőket nem lel, mert igen súlyos. -

A tekintetes KK. és RR. okai súlyos voltának; mert miért szónokoskodnak oly sűrűen?

Gondolánk, ezen szokásról mi oly hamar le nem teszünk; s még néhány szókat váltván az urbárium felett, a munkálatok miképpen leendő felvételéről kezdődék a beszéd.

Niczky konferenciákat kezde emlegetni, mikben az utasítások többségét meg lehetne tudni, s mik ő cs. kir. főhercegsége előlülése alatt tartathatnának.

Azt én örömmel fognám tenni, monda a nádor.

De én nem örömest látnám tétetve, gondolám magamban. S mit? Nem fogná-e azon mód a mi kerületeinknek nyakát szegni? S ez itt leírt gondolatból láthatjátok, hogy a példabeszéd nem mindig való. S például az nem mindig való: *aki hallgat megegyez.*

Kerületi ülésünkben Bernát a tegnapi végzet szerint megigazított izenetet olvasá föl; s minekutána ezt sok üggyel bajjal megállítottuk: búcsút mondánk a hallgatóknak, hogy magunk maradván, a kerületi napkönyvre szükséges alapításról egész csendességben tanácskozhassunk.

Emberismeret (nem az, ami a drámai költő keblében él, hanem ami a mindennapi életben mozgó embert állítja elénkbe) csak tapasztalás által szereztetik. A tapasztalás ma kettőre tanított. Egyre, hogy a törvényhozó test tagjai magokban maradva lármásabbak, mint hallgatóik közt. Másra, hogy constitutionalis ország emberei mindent őrömestebb adnak, mint pénzt; s még akkor is, ha a pénz saját vágyaik kielégítésére szükséges.

Háromszáznegyvenhat forintot kért havonkint a napkönyvet szerkesztő társaság; oly summa, miből, ha száz részvényes találkoznék, egyre tíz huszas fogna számláltatni. És ezen tíz huszas oly bajt indított, mi miatt nem voltam kisebb gondban Oxenstiernánál, midőn a nagy király elhullta után, a német birodalmi rendeket segedelemért szólítá fel.

Kértem, könyörögtem, de végtére szóra sem lehetett jőni. Oldalcsoportokra oszlottak, s idegen tárgyakkal mulatták egymást, vagy gáncsot kerestek a napkönyv tárgyában, a szerkesztésben, a leírás módjában, s az ég lakói tudják még: miben. És azonkivűl, hogy semmire mennünk nem lehetett, még a honti követ az országgyűlési terem új rendbehozatalát említé, s kívánt a követek és hallgatók közé verőcéket rakatni: s Nagy Páltól támogattaték. Ez csatajel vala; azok, kik a hallgatókat kizárni nem szeretnék, tüzesen keltek fel; s nekünk, szegény, izzadt homlokú előlülőknek, mit vala tennünk, mint köszönni és végzet nélkül haza indúlni.

Uraim, igazságtalanság nélkül nem várhatjátok, hogy nektek jó étvágyat kívánjak! Az enyémet ugyan elrontottátok; s csuda-e, ha átkozódva és magamból kiforgatva mentem el: mint országgyűlésről a subsidiumot nem nyert miniszter?

Felnyitám a levelet; s a hang fájdalmával eltelve futék Wesselényihez, hol Prónayn és Pázmándyn kivűl még más nem vala. Ezek a junctim kelleténél nagyobb kiterjesztése felől beszélének; s fájlalák azt, hogy a három munkálat királyi válasz alá is egyszerre kívántatott terjesztetni; s fájlalák, hogy ez s az ilyek által a dolgok kezdete mind inkább-inkább hátráltatik.

S valóban úgy látszik, sokan azt igyekeznek kivinni, hogy minden zavarba hozatván, az országgyűlés végzet nélkűl oszoljon el. Erre figyelmezteté maga a nádor ma Prónayt. Az urak közől, mond, egy nagy rész minden dolgot akadályoztatni akar. Olvassa uraságod az 1764-diki országgyűlés irományait; nem azt cselekszik-e most, amit akkor tettenek? Vigyázzatok, uraim! Minthogy a 64-diki diaeta tenni nem akart: a kormány tett önkényesen. Most sem akartok? Nem fog-e a kormány egész Európa színe előtt megigazúlni, ha ismét önkényre hajlik?

Szavak, édes barátim! de szavak, mik glossza nélkül bizonyosan nem szűkölködnek.

Ez elmélkedések kétségkivűl elég komollyá tették a társaságot; s midőn a magammal hozott levelet fölolvasám, semmivel sem leheténk vígabbak. A történet így következik:

1830-ban az országgyűlési újságról sok szó volt; s jól tudta a kormány, hogy a tárgy a jelen diaetáról sem fog elmaradni. Ki tudja, ha az emberek lecsendesítésére nem találták-e jónak, a fennálló hírlapoknak egy kicsinyt több szabadságot engedni? A diaetai újság, ha életre fogna jőhetni, bizonyosan nem fogná a könyvvizsgáló hivatal felsőségét ismerni; következőleg sokkal miniszteriálisabb gondolat lenne, cenzúra alatt nyögő újságokkal elégíteni ki a hazát: mint cenzúra alatt nem állóval küzdeni. Bár hogyan lett légyen, annyi való, hogy a folyó év kezdetével a pesti két magyar újság nem megvetendő híreket közölt az országgyűlésről; s úgy tetszett, mintha az egyiptomi sötétség, mely rajtunk és körülűnk fekszik, derűlni kezdene.

Esküszöm nektek, nem mindig van annak igaza, ki elnyomatásról panaszkodik. Temérdek esetben maga a panaszló okozza a bajt; s jól esik neki, ha mást vádolhat. Kinek van több panasza, mint nekünk? Mi magányos- és közhelyeken átkozzuk a cenzúrát; mi azt e hónap 10-dikén törvénytelennek nyilatkoztattuk, bitorlásnak neveztük; mi sajtószabadságról beszélünk, sajtószabadságot akarunk állítani: s mégis mit tettünk? A pesti újságokban egy-két szó másképpen adatott, mint mondva vala; a beregi követek, s Beőthy előadásaik hibásan közöltettek. Természetes, úgy gondolám, hiszen mennyi hibát nem követnek el az újság-levelezők az egész földkerekségen szerteszéjjel; aztán sokszor készakarva is mond és ír egyik ember a másikról gonoszságot. Mit nem követ el az angol tory újság a reformistákon és viszont? Oly dolog, mit az, ki a sajtószabadság gondolatjával megbarátkozott, bizonyosan különösnek nem fog találni. De, édes barátim, nagy a különbség: valamit mondogatni, és valamit érteni, érzeni. Mondogatjuk mi a sajtószabadságot; de hogy sem nem értjük, sem nem érezzük, bizonyság a felhevűlés, mivel a pesti újságokban közlött hibácskákat vevők. A

beregi követek személyesen mentek a nádorhoz panaszra; a tizediki ülésben pedig, s éppen azon ülésben, miben a cenzúra bitorlásnak nevezteték, három vagy négy követ szólott a hírlapok ellen. Mi következett természetesben, mint az, hogy a nádor kapott az alkalmon, s hirtelen praesidiálist küldött consiliárius Komáromyhoz: ne engedjen a pesti újságoknak egyebet annál, ami a pozsonyi latin és német lapokban s a bécsi újságokban közölve lesz.

E praesidiális a beregi követek panaszára még január 3-dikán költ; s a 10-diki ülés természetesen nem adott alkalmat, hogy visszavétessék.

Ezt olvasám az említett levélből. A kevesek, kik Wesselényinél összegyűltek, fájlalták az esetet; de nem valának-e kénytelenek megvallani, hogy a gonosznak oka saját keblünkben él?

Nem uraim, még mi sajtószabadságra meg nem értünk; és az éretlenűl szakasztott gyümölcs vajmi fanyar, s vajmi romlandó!

Január 16-án 1833

A kerület napi rende ma a tegnap felolvasott izenetből készűlt latin felírás vala. Pázmándy felkelt, s még egyszer próbát tőn a junctimnak a királyi válaszra lett kiterjesztése ellen. Voltak, kik pártját fogák; de többen, kik más értelemben maradtak. E más értelműek két felekezetből forrtak együvé. Mert némelyek a junctim emberei valának életökben és halálukban; némelyek pedig e drága szavacskáról semmit sem tartottak, hanem a kerület méltóságát viselték szíveikben. E méltóság, úgy mondának, sértve lesz, ha a kerületi végzet kerületben bontatik fel. Uraim, az istenért! És ha ezáltal a kerületi méltóság szenved: nem fog szenvedni, ha országos ülésben, a personális előlülése alatt bontatik fel? - És az a ti kerületetök méltósága! Erős méltóság volna az, mi annyi lárma, annyi figyelmetlenség, annyi rendetlenség, annyi mikrologia, annyi következetlenség, s a szentek tudják még mi közt tetőtől talpig össze nem roskadna.

Egy szó mint száz: a junctim egész dicsőségében marad; s nincs egyéb baj, mint a latin felírás szavait rakosgatni, és igazgatni, és cserélgetni. Mi juthatott Nagy Pál eszébe, hogy a Bernát munkájának még otthon nekifeküdt, és részint igazításokkal, részint újradolgozással felkészűlve jött a gyűlésbe? Ohajtanám, a nagytehetségű ember egyébbel töltötte volna idejét! Úgy legalább a Bernát dolgozásával negyedrész nappal hamarább elkészülénk vala; ahelyett, hogy most, míg a Nagy Pál igazításait, s azok által hasonlókra felhevűlt száz másokéit, arcaink izzadásában, több mint keresztyéni türelemmel végig lestük és vártuk, kétségkívűl homlokainkra egy-két ránccal, és fejeinkre egy-két ősz hajjal többet nyerénk. Ki nem tudja pedig, hogy ráncokkal és ősz hajakkal az ország szépségei előtt nem nagy szerencsét lehet csinálni?

Azonban nincs veszély vég nélkül; így vége lőn e mainak is; s minekutána a római nyelv lexikonának kétharmadát előszedtük, és egymás helyére rakogattuk volna: szerencsésen elkészítők az ércnél (t. i. ha országos ülésben, vagy a főrendeknél fél hét alatt meg nem semmisíttetik) tartósb művet; s eloszlánk.

A napkönyv! a kerületi napkönyv! a szegény kerületi napkönyv! - De mit tegyünk? Tegnap kudarcot vallánk, valóságos *constitutionalis* kudarcot, ha a szót úgy értitek, mint én. - És ma? Ma, édes jó uraim, annyira elunatkozánk a latin grammatika miatt, hogy a napkönyvhez türelmünk nem maradt. Hát mit kezdjünk? - Itt ülnek a urak, tek. konferencia, (és valóban Wesselényi, Pázmándy, Prónay, Somsich, Siskovics, a két tolnai, Eötvös, K. Horvát, és a zempléni pár ott ültének); s én uraságtok bölcseségétől várok minden jót. - Vonjuk kisebbre a fizetést, mond Wesselényi, s talán lehetségesb lesz a kivitel. - Ebben megegyezénk, s a báró magára vállalá, hogy Berthával e cikkely iránt végezni fog.

És a kivonat? Bizony az a kivonat parányi maradvány a szirtekbe ütközött nagy hajóból, mit diaetai újságnak hívának vala; és e parányi maradvány is minden nélkül szűkölködik, ami mozgásban tartására, vagy inkább mozgásba hozatalára kívántatnék. Hol a szerkesztő? jelenteni ugyan, többen jelenték magokat; de nyelvtudomány, s írói tehetség nélkül való emberekre bízzuk-e a parányi kezdetet, hogy nevetséges legyen? És ha szerkesztő találkozik is, mennyi minden marad még hátra? - Lassan édes naplós uram! hiszen apródonként majd eligazodunk; s holnap mindjárt küldöttség neveztessék ki, mely a kivonat szerkesztőjének, s az azt hitelesítő követeknek utasítást készítsen. - És aztán? - Hát aztán lesz küldöttség, és talán utasítás is. - S a kivonat? A manó gondoljon egyszerre oly sokat! - Fel, uraim! a játékszín órája üt.

Január 17-én 1833

Végre tehát rámentünk, hogy a kerületet a napkönyven kezdhettük. Voltak, kik a tegnapelőtti jelenést szívökből sajnálták; s ezek segedelmével újra indítottuk a dolgot, felszólítván a kerületeket, hogy a tegnap estve tett egyezés következésében 250-forintra szállított hónapi fizetést ajánlanák meg. Tartottak beszédeket; s mivel Niczky, szándékom ellen, a napi rend kimondásakor a napkönyvet és kivonatot együvé kapcsolta: a beszédek mind a két tárgyat hosszan fejtegették; s reszketnem kelle, hogy a hosszas fejtegetés szokás szerint újabb bonyolódást okozand. S annyival inkább, mert a honti követ a kivonatról szólván, annak az újság-levelekhez kapcsoltatását kívánta; okúl adván az országgyűlési híreknek a pesti újságokból lett kimaradását. S ő ugyanúgy szólott, mintha az újságírók az ellenök tett panasz miatt kedvetlenűlvén el, készakarva hallgatnának: de Péchynek oldalát fúrta annak tudása, hogy a hallgatást a kormány parancsolta; s nem vehetett magán erőt, hogy ezt el ne mondja. Beőthy pedig túlvágott Péchyn is, egyenesen kimondván, hogy ő a hallgatást parancsoló praesidiálist szemeivel látta. Pedig ő nem látott s nem láthatott egyebet, a praesidiális nálam levő másolatánál; s mivel ez hiteles bizonyságot nem tehet: minden következés nélkül hozott fel oly dolgot, mitől csak a kérdésben forgó napkönyv sorsának újabbi veszélyeztetését várhattuk. Szerencsére csendesedni kezdénk; s nagynehezen mind a napkönyvről, mind a kivonatról végzéshez jutánk. Ugyanis a napkönyvre 119 részvényes ajánlkozván, a pénz beszedésére Havas neveztetett ki. A kivonat tárgyában pedig küldöttséget neveztünk. Amabból tehát talán talán lesz valami; emez pedig - - - küldöttség kezeiben van; s így legalább sietséggel elrontva nem lesz.

Bernáttal együtt tértem ebédről vissza; s mindketten Siskovicshoz mentünk, hol Pázmándy és Wesselényi már jelen valának. Öszvejövetelünk semmi következtetést nem vont maga után. Bernát egyike a jóknak; de tanácskozásra használni nem lehet. Ő sem nem vezet, sem nem vezettethetik. Jó szívű és elmés; de makacs és különc. Most a kerületi napkönyv ellen pörölt; lehetetlennek állítá, hogy az országgyűlési testhez nem tartozó ember a kerületi tanácskozásfonalát jó felfoghassa; nem akará szenvedni, hogy szavai szerkesztessenek, s több effélék. S azzal rekeszté be, hogy a kerületnek napkönyv nem kell, mivel a kerület nem egyéb puszta tanácskozásnál. Aki azt hiszi, felelt Wesselényi, az az orránál nem lát tovább.

Én is azt hiszem. A kerület a maga kezdetében nem vala más magányos konferenciáknál, az való; de e magányos konferenciákból a történet valami olyat tett, miről az emberek előre nem is álmodtanak. Magányos konferenciákból elébb oly gyűléskék lettek, mikben minden kerület külön gyűlt együvé; majd egybekapcsolák magokat a kerületek; s most már nemcsak a KK. és RR. egész táblája a királyi táblán és personálison kivűl együtt ül; nem csak nyilvánsággal tartatnak a tanácskozások: hanem az előlülők és a personális közt néminemű viszony áll; az indítványi jog ott gyakoroltatik; kicsiny és nagy kérdések az ott nyert alakban vitetnek az

országos ülésbe; s ezen országos ülés, ha a KK. és RR. saját erejekkel élni tudnak és akarnak, nem egyéb a kerületi dráma utolsó jelenésénél, mely az előbbiekből önként foly. Szóval a kerület a KK. és RR. táblája miniszterelőlülő nélkül; hol sem ostrom, sem székrontás félelme a szónok ajkait be nem zárhatja. Mi nem lehetne abból, ha valaha bölcseséggel és hévvel teljes követek fognának egymással találkozni!

Január 18-án 1833

A főrendeket könyvtartásra kérő izenet javaslatával kezdők a mai kerületet; s az hamar végbemenvén, nyugtalankodtunk két ok miatt.

Először, mert gyanú támadt a personális ellen, mintha a már keresztűlment izeneteket és felírásokat azért nem küldötte volna a főrendekhez, hogy a királyi előadásokra készült irományok is készen lehessenek, s együtt küldetvén által, amazok félretételével ezek vétessenek fel. Azonban e bajt a holnapi országos ülésre, hol a personális felszólíttatni fog, lehetett hárítani.

Másodszor, mert a junctim ellenségei még egy utolsó merényt valának teendők. A körűlmények így állanak:

Tegnap estve Benyovszkynál nagy konferencia tartaték, hol a junctim baráti az ellenfelet egyezkedésre hívták fel. Ezek látván a viszályt, mely az urbárium győzelme óta káros következéssel rettent, készek valának a lehetségig; s alku után ígérték magokat a junctimot az országos ülésben nem ostromlani; kijelentvén egyszersmind, hogy ők a kedvező királyi választ, ha csak egyes pontokra nyerik is, elfogadják: mint a régiek, kik ilyen egyes kedvezésekből alkották öszve törvénycikkelyeiket. Ez vala tehát a pont, amin össze nem egyezhettek, mert a junctim ellenei a felírás azon kitételét, hogy a királyi válaszból, hanemha az mind a három munkálatra egyszerre adatik, törvényanyagot meríteni nem lehet, veszedelmesnek tartani meg nem szűntek. E kitétel ellen költ fel ma gróf Andrásy; de az anchora sacra, hogy t. i. a kerületi végzést kerületben változtatni nem lehet, ismét győzött; Pázmándy, Bezerédy, Dubraviczky, s mások hiában szólamlottak meg. A junctim tehát most egyszer hatalomban áll, s alku szerint az országgyűlésen is állani fog, azután pedig mi történik vele, ő lássa.

Gróf Andrásy ebédjétől egyenesen mentünk Somsichhoz, hol az urbárium miképpen leendő felvételéről esett szó. Kell-e egyetemi elveket előre felállítani? Kell-e a cikkelyeket logikai rendbe szedni, mielőtt vizsgálat alá jőjjenek?

Úgy hittük, ha mi elvek felől kezdünk szólani: bizonyosan eltévedünk. Vegyük az országos küldöttségi munkát; s cikkelyről cikkelyre kísérvén, próbáljuk a pályát. Így is nehezen fog menni, az tagadhatatlan, de ki is látott törvényt hatszáz embertől alkottatni?

Azt hiszitek, hogy az emberben csak egy lélek van? Nem uraim, az én előttem megfoghatatlan. Midőn én a ti junctimotok, a ti urbáriumotok hangjától olyformán érzem magamat, mintha ereimben vér helyett bodzabél tartózkodnék: akkor bizonyosan más lélek mozgatá az erőművet, mint mikor estve a magyar játékszínben az ének hangjai rám hatának. Az a vérzajdúlás, az a kebelszorongás, az a gondolattelj, az a melegség és érdek, mit olyankor minden szó nyer, s az a hajlékonyság, mivel minden szótag dallá alkotná magát, az édes barátim, amaz elsőtől egészen különböző lélek munkája. Vagy azt mondjátok, hogy a lélek egy, csak az állapot más? Ti lássátok! Én részemről a prózai és a poétai helyzet közt oly hasonlatlanságot lelek, amit egy forrásra képtelenség nélkül vinni nem lehet.

Mit? hiszen ez a Manes kárhozatos tudományával egyre megy! Mert ha két lélek, azaz két principium egy erőművben: úgy két lélek, azaz, két principium a világ egyetemében. És ezt állítani!

No, no uraim! úgy tesztek, mint a ti őseitek tettenek. Mindent, ami katekizmustokban nem áll, kárhoztattok. Azonban én már negyedrész század előtt megtanultam, hogy veletek vítatásba eredni nem tanácsos. Azért jó éjszakát!

Január 19-én 1833

Ma országos ülés; s emiatt utolsó kerület e héten tegnap vala. Ki soha előlülő hatalmat, tekintetet, és kímélést nem ismerő sokaságban nem volt, az meg nem foghatja: mi öröm, egy heti keserű hányattatás után, a kerületi kormányt letenni. S íme itt látjátok a bölcs mondás valóságát újólag megerősítve: szenvedésből ered az öröm.

Mindenesetre ki kell mondanom: „drágán vásárlott öröm".

A gyűlési termet változva leltük. A kerületben elfogadott terv szerint a királyi tábla verőcéi a terem közepéhez jóval közelebb jöttek, s a királyi tábla asztalán kivűl, az egyház férfiait is két asztal mellett magokba vevék; a lenn álló, de a verőce kijjebb jöttével megrövidűlt három asztal a világi képviselőknek úgy maradván, hogy az eddigi helyeikkel elégedetlenek a harmadikhoz járúljanak.

Helyeinket elfoglalók, de az egyháziak nem szerették az új helyzetet, s nehányan hallatták panaszaikat. Végig hallgatók; s a dolog maradt, mint intézve volt.

Egyébiránt az ülés meglehetős csendességben tartatott. Mert hogy Máramaros és Bereg a naplókönyvben saját kimondásaikra nézve igazítani valót leltek, hogy Hont a kereskedési tárgy másodhelyre tétele miatt, az országgyűlést eloszlatni kívánta, s még némely apróságok következés nélkül hangzottak el. Előlülőnk kétszeri felszólítás után a már helybenhagyott irományokat a főrendekhez végre általküldé. Az előlegesek s előadások tárgyában megigazított izenet és felírás olvastatni kezdett, s azon, ami az előlegeseket illeti, s magokon az előlegeseken, a hatalmas „maradjon" oltalmában szerencsével keresztűlmentünk; az előadásokat, s a nevezetes, a szép, az arany junctimot magában foglaló rész közelebbi ülésre hagyatván.

És mivel a junctim most ismét előjött, lehetetlen lelketek épületére meg nem mondanom, miképpen e folyó országgyűlés lexikonában három kiváltképpen nevezetes szó él és mozog.

Egyik a csak imént említett *junctim*; másik a *korszellem*; harmadik, *per excerpta*.

Junctim, ez pythagorási titkokkal teljes, szent szó. Mert hármat adunk, és hármat akarunk venni; hármat egybekötve adunk, és hármat egybekötve akarunk venni; háromért egybekötve élünk és halunk, s háromból különszakasztva egyetlenegyet is elfogadni nem akarunk, ha mindjárt a parasztnak, kiért mindezeket munkáljuk, éhen kellene is meghalni. Ezt öt éves kis emberben hívnák makrancosságnak; negyven éves férfiban mondják állhatatosságnak.

Korszellem, ez egy valóságos parvenü. A *szellem* szó éppen huszonnégy esztendős, *kor*-ral összetéve alig húsz; és íme országgyűlési rangot nyert annyi sokaknak felette, mik már a tizenhetedik században születtek. Mindez a demokráciai veszedelmes csapongástól ered, mely sem régiséget, sem születést, sem jogokat nem tisztel. Azonban mégis csak valljuk meg: a szó mágiás erővel bír, s gyakran mindent kipótol, amit csak az ékesenszólás megkíván. Mért való, amit állítok? mert a korszellem javallja. - Mért kell tenni, amit kívánok? mert a korszellem parancsolja. - Mivel értesítsem a hinni nem akarót? Korszellemmel. - Mi által indíthatom szánakozásra a keményszívűt? Korszellem által. - Túlságokat mondok? Korszellem. - Időre, helyre, környűlményre nem vigyázok? Korszellem. - Ohajtom, hogy minden legyen, de mun-

kám s költségem nélkül? Korszellem. - Tanítok, de tanulni nem akarok? Szólok, csakhogy a napkönyvben álljon? Más beszédét elvárom, hogy egészen különbözőről tegyek szót? Tisztádon tiszta korszellem!

Per excerpta, ez a *per excerpta*, édes barátim, oly dolog, amit egy dialóggal fogok megmagyarázni.

Minisztérium. (Hajtáskával és szemüveggel.) Vegyétek uraim, a királyi előadásokat! Ezeknek egyedűli célja a ti boldogságtok, (köhent). Ezeknek feküdjetek. *Per excerpta* semmivel időt ne töltsetek, (szippant). Hiszen mind a kilenc munkálatot majd megcsináljuk. (Orrát megtörli.) A két elsőt végezzétek el. A házi tárt, meg az országgyűlési napi bért (gondolkozik) a ti nagy lelketek bizonyosan saját zsebeitekből sajnálni nem fogja. (Félrenéz és mosolyog.)

Oppozíció. (Vastag bajusszal, attilásan, pantalonban.) Mit? előadások? Oh, a mi előleges sérelmeink előbb valók! Házi tár? napi bér? Valóságos *per excerpta!* (mutató ujjával pipájába nyúl). Hm, *per excerpta* semmit! (köp). Az előlegesek! azok kellenek. Meg a nyelv! (füstöt ereszt). Az iskolákról kell gondolkozni; napkönyve legyen a főrendeknek; Miklós császár ellen insurrectio; (egyengeti magát). Jamajkával s déli Karolinával szabad kereskedés (hunyorg); meg mi magunk akarnánk Konstantinápolyban követet tartani (kalpagját megnyomja); aztán teringettét! mi nem fogjuk a felírás alá tenni a szót: *jobbágy* (szomszédja mellé ül és suttog).

A nép. Vivát!

Minisztérium (sántikálva lépeget). Méltóztassanak meggondolni: ha nem egészen *per excerpta* dolgoznak-e? (megáll). Menjünk az egészbe, (hátra lép). Majd eljőn minden a maga rendén; a napi bér - - - -

Nép (zúgni kezd).

Oppozíció. *Per excerpta* nem kell! (mellét megüti). Én a konstuticióért, ha kell, meg is halok.

Nép. Vivát!

Minisztérium. Kérem, értsük meg egymást! (tobákkal kínálkozik). A szó: *per excerpta* azt teszi -

Nép. *Per excerpta* semmit!

Oppozíció (tobákot vesz). Igen jó tobák! (prüsszent.)

Minisztérium. Kedves egészségére!

Nép. Mily emberségtudó! Vivát!

Oppozíció (az excellencnek mélyen meghajtja magát).

Nép (suttogva). Meghajlott; meg van vásárolva.

Minisztérium. *Per excerpta* édes jó uraim, azt teszi, mikor a Karok és Rendek egyebet akarnak, mint az előadásokban vagyon (fejét magasan tartja).

Oppozíció (feláll, és sarkantyúja megakadván, tántorog).

Nép (nevet).

Oppozíció. Szedtevettét! mindjárt elvesztem a tapsot (nagyon). Mit? *per excerpta* az, mikor valaki egyebet kíván, mint én akarok; én pedig csak a törvényt akarom (a nép felé int).

Nép. Vivát!

Minisztérium (haragosan). Én nem engedek; a királyi jog szent! Az urak *per excerpta* nekem nem dolgoznak (egyet toppant).

Nép (suttog).

Oppozíció (szomszédihoz). Mit teszünk urak?

Egyik szomszéd (lassan). Hiszen minisztérium csakugyan *per excerpta* beszél.

Második. De ugyan oppozíció nem éppen úgy teszen-e?

Harmadik. Egyeztessük a dolgot uraim!

Oppozíció. No nem bánom: mienk maradjon; minisztérium vesszen (széjjelnéz).

Közelállók. Vivát!

Minisztérium. A gyűlésnek mára vége! (Oppozícióhoz lassan.) Jó uram, egy kis ebédre! Lesz pezsgő is.

Oppozíció (bajuszát megtörli). Teszem udvarlásomat.

Egy a népből. Ugyan édes urak, mi az a *per excerpta*.

Prókátor. Az, édes barátom, oly csudálatos lény, mely van és nincs, áll és nem áll, jó és rossz, igaz és nem igaz.

Előbbi. Már ezt értse a manó!

Prókátor. Csak így! Van, ha más teszi; nincs ha én. Áll, ha én teszem; nem, ha más. Jó és igaz nálam; rossz és nem igaz másnál.

Közelállók. Vivát!

Holnap tehát kerületi konferencia, hol t. i. minden megyei követ jelen legyen, nem tartatik. S miért is? Apró konferenciákban sincs még eddig egyesület; s nagyokban fognók azt feltalálni? Holnapután álljon be a kerületi ülés, s kezdjük az urbáriumi munkát, ha ugyan a demosthenesi szónoklatok engedni fogják.

Ennyit végzénk a ma estvéli konferencián; és minekutána a londoni konferenciák szinte esztendeig alig végeztek többet: miért ne volna ez elég egy estvére?

Január 20-án 1833

Beléptem; s csoportokra osztva lelém a jelen sokaságot. Borsiczky hangját ismerém meg egyik csoport közt, s arra tértem.

A lengyelektől jött levél többé nem vala titok; maga Borsiczky úton-útfélen hirdette a történetet, s nem csuda, ha az végre a nádor előtt is tudva lőn. Köztudomány, hogy a nádor a szép Alexandra Pawlovna miatt, még most is viszonyban áll a pétervári udvarral, s attól évenként kétszázezret von. Természetes, ha a lengyelek végett teendő indítványok őt közelről érdeklik, ha nem ohajtja, hogy a magyarországi gyűlésről, saját elűlülése alól a lengyel nép mellett az orosz udvar előtt kedvetlen felírás küldessék. Hívatá azért a merész trencsínit, s ez a közöttök folyt beszélgetést éppen most hirdeté.

Mi levél az, kezdé a nádor, melyet az úrnak a lengyelek küldének?

Folyamodás, felel a követ, a magyar diaetához pártfogásért.

Uraim, a lengyel ügy diplomáciai alku alatt van. Remélni lehet minden jót; de egy felírás az uraktól gyanút hozhatna az orosz udvarba, és neheztelést. S a kár a lengyeleké!

Serenissime, de sok megye adott utasítást; s így a felírást kikerülni nem fogjuk.

Nem, én azon felírást alá soha nem írom.

Hercegségednek alá kell írni, mihelyt a többség akarja.

Mit! s több mint harminc évi szolgálatim nem fognák érdemelni, hogy ez erőszakos helyzettől megkíméltessem!

Ami engem illet, én még tűrhetek. Íme itt a levél! Írok a száműzötteknek, ha e most kijelentett diplomáciai alkutól akarnak-e várni? vagy kívánják-e hogy levelök az országgyűléssel haladék nélkül közöltessék? Azonban, ha más követ a dolgot előbb felhozza, mintsem válaszom érkeznék: kénytelen leszek a levelet visszakérni s előmutatni.

A nádor ígérte a visszaadást; s Borsiczky jött.

Tehát tekintetes konferencia, a lengyel üggyel mit kezdünk? Nem halasztjuk? De saját dolgaink sürgetnek; hetek óta ülünk itt, s még magához a dologhoz nem kezdettünk. Halasztjuk? az ügy érdeke gyengűlni fog; száz meg száz apróságos sérelmek közt jelen meg; s azokkal egyképpen vétetvén elő: a megyék szándékának megfelelve nem leszen.

E kétségek fejtegetésében e megállapodásra jutánk:

Ha lehet, várjunk, míg az előadások tárgyában készűlt felírásra válasz jön; s mihelyt jön, tegyük az indítványt. De ha a sérelmek öszveszedésére jókorabb rendeltetnék küldöttség, ez legyen a várakozás határa. Mert akkor ki kell jelentenünk: hogy a királyi lakás, az 1790: 26. törvénycikkely dolga, s a lengyel ügy három oly tárgy, miket a többi sérelmek sorából kiemelni, s külön felírásokban akarunk előterjeszteni.

Jannár 21-én 1833

Ismét országos ülés, miben a tegnapelőtt kezdett izenet és felírás végigolvastatott, s a maga kerületi alakjában egészen megmaradt, s a főrendekhez általküldetett. A KK. és RR. eloszlának; s mi általmenénk a másik tábla vítatásait hallgatni. A nyelv ügyét tárgyazó irományok már olvasva voltak, s gróf Eszterházy Mihály már állott és beszédét tartotta. Kívánta, hogy a főtábla válaszai magyarúl legyenek; kívánta, hogy a felírások és törvénycikkelyek a haza nyelvén készűljenek. Gróf Károlyi György követé, kit Wesselényi és Széchenyi

δυω κοσμητορε λαων

váltának fel.

E pillantat lelkesítő vala. Ott állék a lelkes Somsich mellett, közelemben a szeretetre méltó, lángvérű gyermek, az én Eötvös Pepim; s ily kedvező helyzetben végignézni és hallgatni a haza lélekkel teljes fiait, oly élemény, milyet a sors csak igen ritkán enged.

Eszterházy a magyar nyelvet teljes mértékben nem bírja; de érzései és gondolatai a vezekényi hősök unokájához méltók valának. Károlyinak minden beszédén nagy előmenetel látszik; szavai célra sietők; s a honért buzgó szép ifjúnak a nevéhez kötött bús emléket oly örömest elfeledjük. A murányi bajnok maradéka középtermetű, de széles és vastagizmú férfiú. Hangja erős és dörgő; s alkalmas egy tengeri zajos csatában, vagy a populus rex legcsapongóbb gyűlésében fülen és keblen uralkodni. Beszédét elvről-elvre szokta vezetni; egyszerre nem önti ki magát, hogy másod és harmad ízben ismét újakkal állhasson fel; kifejezései erősek, de

sokszor cifrák, s nem ritkán metszők. Széchenyi áradozni és csapongani szokott, sajátságai között leguralkodóbb a szeszély. Tárgyról-tárgyra röppen; nevetésre ragad, majd ismét egy pillantatig komolyságba vonz. Egy szerencsés népszónok!

S más környülmények közt, s egyesült erővel két ily szónok, mint amaz erős s eme szeszélyes, mit nem fognának tehetni! De nálunk saját kifejletlenségünk, s szövevényes állásunk miatt egy tiszta, bizonyos meghatározott oppozíció nem lehetséges. Ily oppozíció csak akkor állhatna elő, ha a népérdek teljesen körűlírva, s idegen befolyástól elválasztva muttatatnék fel. Köztünk azonban népérdek név alatt legalább három különböző érdek él, miket egymással megegyeztetni, egymásba olvasztani még nem tudunk, meg nem is igen akarunk: a nemesség, a polgárság, és a parasztság érdeke.

Az első az udvarral küzd alkotványi erőért, a másodikat nyomja; a harmadikon pedig pártfogói felsőséget gyakorolván, azt maga alatt tartja.

Másik, úgy amint áll, nem való érdek; mert a városi oligarchia érdeke az, ami él, és szóra jön; a polgárság érdekei némák s tapodva vagynak. S míg ez hallgat, amaz az udvar előtt fejet hajt, s a nemességgel viszálkodik.

Harmadik a maga kiterjedésében még soha ki nem mondatott; s kimondatni még most is nehezen fog. S mindaddig míg az első ezt lenéző pártfogás helyett együtt kűzdő testvérnek fel nem veszi; mindaddig az udvar oly csudálatos színt vehet magára, mintha e harmadikat az első ellen ő védené. S ez a csudálatos szín valóban I. Ferdinánd óta tart; s az emiatt okozott csalódás teszi, hogy a nemesség elsői közől sok emberbarát a nemesség municipális érdekeit rossz oldalról tekinti; s ahelyett, hogy ezt a parasztság érdekével a legrövidebb úton egyesíteni törekednék: az udvar felé hajlik; s így akarja az elnyomottat védeni. S védve lehet ugyan, de felemelve ez úton sohasem!

Ezekből lehetne talán megmagyarázni, hogy Széchenyi az áltábla oppozíciójával nem tart; s Wesselényitől egészen különböző úton jár. Isten adjon nekik és nekünk értelmi egységet azon pontban, amiben a mi üdvösségünk egyedűl van!

És az a pont? Találjátok ki uraim; mert mindaddig mig csak mástól halljátok, érthetetlen hang lesz füleitekben.

Január 22-én 1833

Kerületi ülés. Előlülők: Nógrád és Szabolcs. Napirend: a király lakása az országban; az 1790: 26-dik cikkely sérelmei; és - - az urbárium.

A két elsővel hamar készen valánk; mert elég vala megtudnunk, hogy azokra nézve a munka foly. De az urbárium! Az urbárium, édes barátim, nagy kérdés.

Kell-e elébb az elveken öszveegyeznünk?

Kell-e a rendről, mi szerint dolgozni fogunk, tanácskozni?

Kell-e elébb a napi bér felől rendet szabnunk?

Kell-e a lengyel ügyet előre bocsátnunk?

Kell-e megvárnunk, míg a junctim felől királyi válasz jön?

Ezek valának a tekergős útak, miket elébb keresztűl kellett futkosni; míg félnapi tusa és szónokság után elvégezhettük: elvekkel nem vesződünk; napi bért és lengyel ügyet továbbra hagyunk; s az urbáriumnak, mint az országos küldöttség betűi feküsznek, nekimegyünk, s minden szónál, ami útasításainkban vagy fejeinkben és szíveinkben van, elmondjuk.

S még ma?

Nem uraim! ma ebben maradunk, hogy holnap fogunk!

A főrendek magyarúl fognak válaszolni; ezt tegnap végzék. Ma pedig a magyar felírás és törvénycikkelyek felől szóló intézetet visszavetették.

S ezt a magyar főrendek tevék? Magyarnak tehát magyar királyhoz magyarúl szólni, s magyar népnek magyar törvényt hozni nem szabad, sőt erre nézve még kérelmet nyújtani sem szabad? S ez alkotványi szabadság? Ez törvényhozó nemzet? Midőn az 1825-diki diaeta a nyelv miatt küzdött, egy Pozsonyon keresztűljött angol Pesten, az Aranysasnál így szóla: A ti szabadságtok, uraim, nevetség. Hiszen azért küzdetek, hogy saját szavaitokon szólhassatok! S melyik vad népnek nem ád erre jogot maga a természet? S mi az, kitől e jog megtagadtatott?

S kegyed e szavakat hallá?

Úgy van, édes uraim?

És e gyalázatot az angoltól elszevedé? nem vont kardot? nem töltött puskát?

Nem, édes uraim!

Az isten fiáért!

Hát mit tett kegyed?

Lassan az ajtó felé vonulék, és kinyitám, és sebesen hazasuhanék, nehogy valaki meglásson.

És?

És a mai napon e gonosz anekdoton ismét eszembe jutott!

Ma délután a független regálisták konferenciát tartának. Széchenyi a királyi előadásokra nézve az udvar pártján van; s szónoksága erejével s lelki hatásával a nagyobb részt magához csatlá. Wesselényi, úgy mondják, kemény harcot vívott e párt ellen; szemökre hányta, hogy a Karokat elhagyják, hogy keskeny kört vonnak magok körűl, hogy oligarchiai elveket követnek; s ti, szóla, viadalra szálltok a Karokkal? levetettétek a kesztyűt! jó! én veszem fel. De oligarchák, emlékben tartsátok e délutáni órát, s emlékben tartsatok engemet, ha majd kényszerítve lépéseitektől a számosabb nemesség az adózó népet kapcsolja magához, s javaitok nagy kiterjedésén azzal együtt osztozik!

Úgy beszélik: e szónoki merény komoly eszméletet szűlt.

Január 23-án 1833

Ma tehát az első kerületi ülés, miben az urbáriumi tárgy elkezdetett. De minekelőtte dologhoz kezdénk vala, kérdés tétetek: nem lehetne-e a kerületi tanácskozást rövidebbé, könnyebbé, s célirányosabbá képezni?

Siskovics véleménye volt, a tanácskozást a szavazástól elválasztani.

De hogyan? Hiszen mi mindent tudunk, csak különböztetni nem. Mit szoktunk tenni? Tartunk szónoklatokat! S mik ezen szónoklatok? A mi véleményeink cifrán előadva. Mit fogunk tenni, ha tanácskozunk? Tartunk cifra beszédet! S ha szavazunk? Hasonló cifrát. És a nyereség? A nyereség uraim az, ha a sok cifrában a tárgy örökösen el nem vész.

Mindezeknél fogva a kérdést abbahagytuk; s elkezdők az olvasást.

Nagy lőn a baj. Mert a liberálisok a szabad költözhetést, mivel az első cikkely kezdődik, igen kevésnek hivék; s akarták az adózó nép személyes szabadságát törvény által kimondatni. Minden veszekedés után is arra jutánk, hogy a dologból semmi sem lett; s az elősorok, s az első § megmaradván; a második pedig parányi toldalékot nyervén: az ülés eloszlott.

A főtábla az országgyűlés Pestre tételét elfogadá; az előlegesekre némely jegyzeteket tőn; és - oh fájdalom! - a munkálatok sorát, s az üdvességtartó junctimot megsemmisíté.

E sorokra, úgy hiszem, Minelliusi jegyzeteket nem vártok.

Január 24-én 1833

Gyengébb valék, mintsem ágyamból felkelhettem volna; s így tanúja nem leheték a mai szélveszes kerületnek, miben az urbáriumi első cikkely harmadik és negyedik §§-i iszonyító lármában, és rendetlenségben végeztettek el.

Fél nap és két §! Uraim, a kilenc munkálat ez úton hány évtizedet fog kívánni?

De az a lárma! Az a vészes viselet! El akarunk-e süllyedni?

S valóban sokan megiszonyodtak; s ma estve a tolnai Csapó szállásán legalább is harmincan gyűltek együvé, orvoslásról tanakodni szándékozván.

Tekintetes konferencia! A dolog nem jól megy!

Való, nem jól megy!

Sokat beszélünk, s az idő vész.

Tehát kevesen szóljanak!

De csak megyei követ százon felűl; s ki veheti el a szólási jogot?

Válasszuk el a tanácskozást és szavazást.

Nem kivihető!

Adjunk az előlülőknek több hatalmat, hogy a félrebeszélőket visszaigazíthassák.

Ki fog engedelmeskedni?

Zárjuk ki a hallgatókat.

Folyó hónap 15-kén eleresztők a hallgatókat; s a lárma kétannyi lett.

A jegyzők üljenek az előlülővel sorban.

S az be fogja-e az urak száját kötni?

A jegyzők hamarább tegyenek igazítási javaslatot, mint eddig.

S ha félnapon által éppen semmi igazításról sincs szó?

Hát tudja a manó!

És valóban a manó tudná; mert a konferencián oly lárma indúlt, hogy szóra jönni többé nem lehetett. S így a urbáriumi első cikkely 7-dik §-ról sem végezhettünk, bár szóba hozatott, semmit is.

Január 25-én 1833

A mai kerület valamivel csendesebb volt; de végzés nem több. Ismét csak két §-on gázoltunk által, mindeniken valamit változtatván. E két § az ötödik és hatodik valának; s így következik a hetedik, mely a jobbágytelek haszonvételének szabad eladhatásáról tanít.

Mivel ez sarkalatos; mivel ez oly alap, melyen az adó-fundus bizonyos volta a paraszt felemelkedésének első lépcsője, a felmentés rendszere, s a tulajdoni jog épűlnek: szükség előkészülettel nyúlni hozzája.

A tegnapi lármás konferencia minden alkalmat elzárván, ma Wesselényinél huszonhárom megyei követ jelenlétében tétetett a kérdés: mit kezdjünk a hetedik §-sal, hogy el ne sűllyedjen?

Szavak és ideák jövének sorba: szabad adásvevés, felmentés, tulajdoni jog s bírhatóság.

De mi leszen, ha mindezek említésbe jőnek? Egyik a beszédből nem fog kigázolhatni; másik a soktól összerezzen, s keveset nem ád. Elvégzők azért: maradnánk a szabad adásvevésnél; s míg ezt megállítva nem látjuk, minden egyebet hallgassunk el.

Egyet nem lehet azonban nem említeni. A §-ban földesúrnak és községnek telket venni tiltatik. S miért? Természetesen az adófundus fogyasztásának elkerüléseért; nehogy a telek ez úton vagy majorsággá vagy közfölddé változzék. A cél igazságos. De földesúrtól, de nemestől veszünk-e el jogot, mit adózónak kivívni akarunk? Wesselényi azt gondolá: engedjük meg a vételt kifogás nélkül; de feltétellel.

S e feltétel?

A földesúr a vett telket egész kiterjedésében megnépesíteni köteleztessék.

De így a földesúr a vételből mi hasznot veszen?

Lesz népes telke.

Azaz, jobbágy-telke, mint eddig volt.

Természet szeint.

Lesz esze, hogy azért, amije már van, pénzt nem ád?

Nem.

Tehát venni nem fog.

Nem.

Tehát a törvény annyi, mintha nem is hozatnék.

Nem éppen; mert a földesúr kirekesztve nem lesz; és mégsem veszen; s így a földhözragadt teher kérdése elmellőztetik.

Ezt a német Spitzfindigkeitnak hívja.

Igenis; de meg kell jegyezni; egy latnyi német Spitzfindigkeit mégis tűrhetőbb, mint száz mázsányi magyar zavargás, mi különben következnék.

Január 26-án 1833

Kerületi konferencia volt, melyen meg nem jelenék. Úgy mondják, az adás-vevés elve nagy többséget bír. Eszerint valami jót csak reménylhetnénk, ha az alapot bölcsen fogjuk használhatni.

Félegyre országos ülés, melyben a főtábla a magyar válaszokat általküldé. Azok diktáltatni fognak, hogy néhány kerületi ülés fejtörő tárgyaivá legyenek.

Január 27-én 1833

Ma és tegnap szobámban ültem; s míg mások a múlt éjjel száz lámpa csillogásnál a táncolók sorai közt bolyongának: én nyomorúlt betűket írék, miknek hasznát talán könyvárusom sem fogja vehetni.

Uraim, nélkülözni valóban héroszi szó; s jaj nektek, ha azt csak a szótárból ismeritek! De nélkülözzetek több haszonért, mint én! azaz, a gyönyörtől elvont órában ne csak nyomorúlt betűt írjatok; de *tegyetek* valamit, ami *tett* ne csak legyen, de maradjon.

Január 28-án 1833

Mikor az ember az éjnek felét bötűmázolással elrontotta; s nagy nehezen aludván el, az ajtót zörgető cselédtől a szűk álomból felveretik; akkor nem csuda, ha komoly némasággal lép ki ágyából, s a kerületi óra eljöttét s a politikai pálya minden ösvényeit magában átkozza.

Ilyforma érzés közt költem ma fel; s kedvetlen arccal léptem a kerületi terembe, hol székem már elfoglalva lelém; s kénytelen húztam meg magamat egy pad végén, erősen feltévén, hogy némaságomat feloldani semmi sem fogja.

A főtáblának azon válasza olvastatott fel, mely az előleges sérelmek, s a királyi előadások tárgyában készült felírásra adaték. Ez vala az első válasz, mit a főrendek magyar nyelven készítének; szerkesztésre, s logikai folyamatra figyelmet érdemlő, de grammatikai tudomány, s szintaktikai hibátlanság nélkül. Semmi, úgy mondanak, csakhogy magyar! Jól van uraim; de a Révai fiainak füleik vajmi kényesek! Azonban a nyelvtudós mosolyogva fogja az első magyar izenetben a táblától, mely mellett Cziráky ül, a gyűlésből, mely századok óta mindenben a régit védi, több új szavakkal együtt a *rényt* is olvasni. Mondjátok meg: mikor e szó legelőször Daykában megjelent, sejdítettétek-e, hogy huszonkét év múlva politikai pályát járandó leszen?

Hat pont vala, miben a főtáblai válasz a Karok értelmétől különbözék.

Nem akará, hogy az epemirigy, s annak színe alatt az országgyűlés elhalasztása említtessék.

Kíváná az előleges sérelmeket a királyi előadásokra készült felírásból külön vétetni.

A munkálatok sorát megváltoztatá, az urbárium után a büntető törvénykönyvet csúsztatván be, s a kereskedési tárgyat a biztossági után rendelvén.

A junctim ellen, a kedves, és oly sok bajjal kivívott junctim ellen zászlót emelt.

A kereskedési tárgyban az örökös tartományok részéről biztosságot kérni, mivel az udvar a vámokat magához váltotta, nem javalt.

S végre a már egyszeri végzéstől fenntartott visszalépést kárhoztatta.

S ennyi sok helyben nem hagyás mint fogadtatott?

Hatalommal! Az az ellenmondás szelleme, gonosz egy szellem. Íme, e férfiak, kiket eddig pontra vonni nagy mesterséggel sem lehetett, most minden összebeszélés nélkül oly egyesülve állának, oly erővel maradának saját elveik mellett, hogy én meglepetve komoly eszméletben ültem ott, és kérdém magamtól: mi ez? s mi leszen ez?

Megvallom nektek, kétséges várakozásban vagyok; s nem tudtam még elvégezni: örűljek-e e jelenetnek, vagy nem? Nem hajlani, az erő; de hajlani, az sem mindig gyengeség. Sőt vagynak esetek, midőn a hajlás több erővel van egybekötve, mint a nemhajlás. Nem hiszitek? Hasonlítás, úgymond az iskola, nem bizonyít; íme mégis egy:

A százados tölgy dereka nem hajlik, de azt nem is fogja rendkivűli orkánnál egyéb kettétörni. Az ujjnyi vastag vessző, ha kiszáradt, nem hajlik, de könnyen törik. A hasonló vastag nyers vessző hajlik, de nehezen törik.

Uraim, érdemes kolléga uraim, ha én azt tudnám, hogy ti százados tölgy erejével bírtok, bizony a vérzésig csattogtatnám most kezecskéimet. De mikor nem tudom, ha - - Engedelmet kérek; a tartozó tiszteletet majd elfeledtem!

Tehát az epemirigy helyén marad; az előlegesek el nem választatnak; s a munkálatok sora változatlan.

Három pont van még hátra; s minden arra mutat, hogy a holnapi kerület semmivel sem lesz engedelmesb, mint a mai.

Január 29-én 1833

Hagyd lobogjon a zászló! hajthatatlan, vívhatatlan sereg vagyunk, íme a főtáblai választ öszvetiportuk.

Már tegnap óta a zalai Deák s az országgyűlési nestor, a hetvenes Almásy ülnek elől. Ez egy vídám öreg; amaz csendes komolyságú, próbát állott karakterű férfiú; s éppen az, ki a múlt országgyűlésen az udvartól önkényt ajánlott tanácsos címet el nem fogadá. Ez különben a Verbőczy által kijegyzett náció embere, s a nagy néptömegre kedvező pillántatot nem vetett, de előttem mégis igen becses. Arcában van valami Himfyhez hasonló, van valami ami költőt sejdíttet; s hallottam említtetni, fiatalabb éveiben regéket írt.

Az első választ, az előleges sérelmekre tett észrevételek követték. Ezekből is oly kevés fogadtatott el, hogy említést nem érdemel. A tárgyak ugyan egész erejökben meghagyattak. Erősek vagyunk, büszkék, melegek; s az ég tudja, ha nem fogunk-e még országokat hódítani?

Ne oly tüzesen édes követ úr! egy pillantat nem örökkévalóság. Ki tudja még mi történik?

Jósló uram! kegyednek igaza lehet; de feledi, hogy a napló csak egy-egy napra szól.

Január 30-án 1833

És igazság-e jót és rosszat, édeset és keserűt, örvendetest és bosszantót ugyanazon egy boríték alatt küldeni; hogy az, kinek küldöd, alig tudja kitalálni: vígasztalni akarod-e, vagy vérét csapolni?

Ilyforma helyzetbe hozának a főrendek bennünket, midőn határozásokat, hogy a Karoknak hazai nyelven írnak, s a nyelv ügyében felírást el nem fogadnak, ugyanazon válaszban adák tudtunkra.

Méltóságos uraim, mi ez? Negyvenhárom év óta küzdünk a nyelven történt igazságtalanság orvoslásaért; s még mindig csak parányi cseppenként kapjuk a gyógyszert, mintha az a molukki szigetekből, tengeren keresztűl angol hajókon hozatnék. Mit fösvénykedtek azzal, amit isten igyen ád? Hosszú kórság, kiszáradást okoz; s ti talán a közönséges kiszáradás alatt hízottan akartok maradni?

Egy szót uraim! Vigyázzatok! különben a közvélemény korbácsa kegyetlenűl fog csattogni. Azt vélitek-e, hogy az nem fáj?

A kerület, mint illő vala, állandóul maradt a felírás mellett: s minekutána a főrendi naplót megtagadó, s az országgyűlés Pestre tételét elfogadó kétrendbeli választ is magának felolvastatta, eloszlott.

Beléptem, s Wesselényi pamlagán ülve, szemeit üveggel fegyverkezve ült ott, egy iszonyító foliántot forgatván. A foliánt az 1825-diki napkönyv egyik darabja vala; s ő elkezdett a lajstrom nemlétéről panaszkodni, mi miatt órákat kell hiában való kereséssel tölteni, s jelenté, hogy e hiánypótlás szóbahozására, a jelen országgyűlés köteteire nézve, már nehány követet felszólított. Még szólott, midőn egymás után többen lépnek be; s köztök Siskovics, zsebében hozván az 1790: 26. törvénycikkely sérelmeiről szóló üzenetet, melyet a küldöttségi ülés ma estve vizsgált meg. Míg erről suttogva szólánk, a terem más végében a vendégek helyet fogának.

Két városi követ jelent meg: Vághy Sopronyból, és Pestből Havas. Amaz öreg, tanult, s beszélni tudó férfiú; ez középkorú, tudományos pályát futott, lelkes ember, kit a pesti választottság a városi tanács ellenére küldött ide, s ki annálfogva oly helyzetben érzi magát, miben többet kell mernie és tennie, mint a városiak ezideig mertek és tettek.

De őt is, mint társait, elkedvetleníté azon nem kíméletes bánásmód, melyet a megyei követek iránt mutatának; s e körűlménynél fogva most a megyék és városok közt még nagyobbodni kezdett a távolság. Vagynak, kiknek ez fáj; kik e távolságot közelíteni ohajtanák; kik lépést akarnának tenni a még tisztán elő nem állott, egyetemi népérdek kifejtésére.

S hogy ennek meg kellene történni; s hogy ennek megtörténhetését a két rendbeli követek közt támadt idegenség elhárításával kellene kezdeni, erről folyt most a beszéd.

A megyeiek azt állíták, hogy a városok a kamarától függésben levén: követeik az oppozícióval nem tarthatnak. Annyival inkább, mert nem a polgárság, hanem oligarchák által választatnak.

Vághy tagadá a függést; mert, úgymond, ők a kamarával sokszor megvívnak; királyi hivatalokat pedig nem várhatván, nem is keresnek.

Miért hát e szüntelen kormánnyal tartás az országgyűlésen?

Otthoni visszavonásért a megyék és kebelbeli városok közt.

Nem úgy! mond Pázmándy, Európa minden tartományiban a liberalizmus, az oppozíció a városokban lakik; ez nálunk nem így van; s hogy nem így van, az értelmi tehetség kifejletlenségében kell feküdnie.

Nem uraim! a dolog eredetének másutt kell lennie.

Európa tartományaiban trónus és nemesség régen egyesült, s egy érdekbe olvadott; s mi lőn természetesb, mint a népérdeknek, az oppozíció szellemének a polgárban ébredni fel? Nálunk az oppozíció elejétől fogva a nemességben állott. Mert e nemesség, páratlan példával, két részre oszlott; s egy (a főrendek) a trónus felé szivárogván, a más képviselői házat alkotott, s az adófundust is képviselősége alá tartozónak vélvén, a népérdeket magában lenni állította. És

a városok? Azok elfoglalva látták a helyet, mi természettől nekik szánva volt; s következőleg azt el nem foglalhatták. De ők is a képviselői házba mentenek; s miért nem fogtak ott kezet? Uraim, hogyan lett volna az lehetséges? Hiszen a képviselő nemesség privilegiumos osztály; következőleg tiszta népérdeket nem fogadhatott el; s annálfogva közötte s a polgárság közt öszvehangzás lehetséges nem vala. S valóban rendes helyezet! Ha a polgárság a nemességet itt is mint másutt, a felsőházban találta volna: mind vele, mind a trónussal oppozícióban fogna állani. De itt a nemesség nagyobb tömegével egy házba szorúlt; s természeti opponensét maga mellett pillantván meg, félénken húzódott hátra, s szorúltságában a trónus felé kezdett pillogni.

Mondjátok meg nekem: hogyan csináltatok ti e külön elemű képviselői házban egységet? hogyan fejtetek ki egyetemi, tiszta oppozíciót? Pedig ennek meg kell lennie, ha mindnyájan elsűllyedni nem akartok. Tegyünk próbát uraim! ellenkezni látszanak az elemek; de van egy közérdek, mi alatt azok egyesűlhetnek, - a fennmaradás, és közös szabadság érdeke. Ti sokat tanultatok, édes barátim, jól tudjátok, hogy La Voisier a vízből tüzet hozott ki, amit Ovid apánk még képtelenségek képtelenségének hitt. A kémia szép tudomány: az nem csak választani, de egyesítni is tud. Menjetek experimentumot csinálni! s ki tudja, nem vezet-e maga a történet oly kémiai rokonság ismeretére, miről most álmodva sem álmodtok.

Január 31-én 1833

Sorban állának fel a jegyzők s egymásután múlaták a kerületeket olvasással. Bernáté vala a felelet a kir. előadások és előlegesek tárgyában költ főrendi válaszra; Fekete és Kölcsey feleltek az előlegesek pontjaira; ismét Kölcsey a magyar nyelv ügyében, s az országgyűlés Pestre tétele iránt: Siskovics a főtábla napkönyvéről írt vissza, s a vallási törvénycikkely sérelmei felől, küldöttségben dolgozott izenetét is előmondotta.

Mindezek elegendőképpen megéljeneztetvén, diktáltatni rendeltettek; hogy diktálás után az éljeneket lúggal és sulyokkal mossuk le rólok.

És íme most jámbor olvasó, most elővettük ismét az urbáriumot, elő a reménnyel terhes hetedik paragrafot s kezdők - - de szükség előbb holmit tudnotok.

A telki haszonvétel szabad eladhatása kétségkivűl kicsiny pont ahhoz képest, amit a paraszt állásával kezdeni lehetne és kellene; de e kicsiny is sokaknak ellenére van. Ennélfogva félni lehetett, hogy ezen tárgy feletti vítatásban kedvetlen nyilatkozások jőnek elő, mik kerületi ülésben nehány száz fül hallatára mondatván el, s levelezés után az ország minden részeire röpíttetvén, e sokféle népposztályozatú országban nem örvendetes viszhangokat fognának szűlhetni. Ezért tartattak előbb konferenciák; s minekutána ezekben a szabad adás elve többséggel bírni bebizonyíttatott; közmegállapodás lőn, hogy kerületben az elv miatt nem tusázunk, hanem azt szó nélkül elfogadván, egyedűl a szerkezetet vizsgáljuk meg.

Deák, az előlülő, nem múlatta el a közállapodást mindjárt elől emlékezetbe hozni; de Fekete felállott, s e közállapodás szerint leendő menetelt igen kívánatosnak vallván; azzal egészen ellenkezőleg az elv vitatásához fogott; hosszan mutogatván, hogy a szabad eladás mind az országos alkotványnak, mind magának a parasztnak ártalmas.

Obstupui, steteruntque comae, et vox faucibus haesit!

Mindent előre gondoltam; de hogy e megtagadást magának a parasztnak hasznával támogassuk, - megvallom, uraim, a bölcseség ily magas pontján nem állék.

S mi kár, mi nagy kár, mi megsirathatatlan kár, hogy József császár az örökös jobbágyságot eltörlé! Ha ennek kérdése ma jött volna vítatás alá, tehát Fekete, Nagy Pál és Lamotte, s a részökön állók éppen azon okokkal mutathatták volna meg a jobbágyság eltörléséből a parasztra háramló kárt, mikkel ma a szabad eladás kárát mutogatták. S nem szép dolog lenne-e, ha a vítatást arisztokráciai dicsőséggel megnyervén, minket és unokáinkat a Dózsa letiporásával nyert jogokban továbbra is megtartottak volna? Mit? hát nincs nekünk jogunk az uralkodáshoz, mit őseink a paraszton vérontással nyertek? Mert hogy Zsigmond király óta a paraszt adót fizet és katonának vitetik; hogy 1715. óta állandó terhet visel, és vérét állandóúl ontja: tesz az valamit? Mit ér a paraszt vére? Az a vér, mit eleink Zápolya János boldog emlékű vezérlése alatt a kurucvilágban elhullattak, háromszáz év alatt vissza volna fizetve? A világért sem uraim! - Aztán, mi olyanok vagyunk, mint a Zebaoth isten, ki meglátogatja az atyák bűneit a fiakban harmad és negyed íziglen.

Ily istenes emlélkedések támadának bennem, míg a mai vítatások hol ellen, hol mellett folynak vala; de sem nekem elmélkedéseimet bevégezni, sem a kerület szónokainak magokat kibeszélni nem lehetett. Az ebéd előérzései kezdének beállani; s mivel a vítatás végét a mai nap reményleni úgy sem lehetett: az ülés eloszlott.

Emlékezőtehetségtek, kegyes olvasóim, igen jó lehet; ti talán most is könyv nélkül tudjátok azon édes, szép levélkét, mit ezelőtt huszonöt évvel bizonyos még akkor rózsaarcú, de már alkalmasint redős homlokú kegyistenné hozzátok írt - vagy legalább a magyar és német levelező könyvből kiírt: és mégis kételkedem, jut-e eszetekbe, hogy a képviselő test előbb újságot, azután tudja az ég mit, és végre valami napkönyvi kivonatot végzett? s hogy emiatt küldöttség is van nevezve? Így van! és ma eszünkbe is jutott; és a küldöttség estvéli hatkor össze is ült; és a jegyző irkált is valamit; és a küldöttség el is oszlott; és a jegyzőt szépen is megkérte, hogy a munkával még nehány napig hallgasson; mert hiszen a nagy sietség jó soha sem vala.

Azaz, uraim (mert az ember hajlandó a gonoszra s könnyen rosszra magyarázhatnátok) a hetedik paragraf még döntetlen s eldöntésével sietni kell; s nem akarnók, hogy a kivonatról készült parányi dolog által hátráltassék.

Február 1-én 1833

Egy hét óta tudjuk, hogy a szabad adás többséggel bír; hat hét óta tudjuk, hogy útasított követet okkal legyőzni nem lehet; azt pedig talán a múlt országgyűlésen is tudták, hogy ki maga beszélhet, az más beszédére nem hajt: s mindezen roppant tudomány mellett is, amint tegnap kezdők, ma úgy folytatók. Szerencse mégis, hogy mindnyájan kiönthettük bölcseségünket; s így elvégre, két napi véd és ostrom közt a szabad adásvevés elve megállott; éppen úgy, mint minden véd és ostrom nélkül is, egyedül az utasítási többségnél fogva megállott volna.

Ez tehát oly vad, miért erdőre mentünk, kopót uszítottunk, kürtöltünk, lövöldöztünk, pedig már - a bokorban dögölve feküvék.

Legalább édes barátim, nem tagadhatjátok, hogy napi béreinkért híven megszolgálunk. Mert ebédig ülni, lármát hallgatni, beszédre sort várni s végre torokszakadtig siketeknek beszéleni - semmi esetre nem kis munka. S nehányunknak a martírkoronához már nem is messze az út; konfesszorok sorába máris mehetünk.

Itthon a gróf?

Igenis; de ülést tart.

Annak ohajtanék részese lenni.

Nyílt az ajtó; s midőn beléptem, Széchenyi jött előmbe; s egy más terembe vezetett, hol az akadémia igazgatói közől nehányan ültenek. Wesselényi egy roppant öreg székben veté el magát, Andrásy a pamlagon, b. Mednyánszky, s az alnádor és Vághy székeken ültenek. A terem közepén mozgott Széchenyi, s az akadémia bajairól szólott. S valóban az akadémia bajai sokak; s leginkább pedig az, mert négy előlülő létében, előlülőség nélkül van; és az, mert oly munkát kénytelen dolgozni, minek mind káros, mind rossz voltáról tagjainak legnagyobb része meg van győződve; és végtére az; mert alaprajzában semmi út nincs kijelentve, melyen ezt s az ily bajokat orvosolni lehetne.

Az igazgatótanács holnapután gyűlést tart, s gróf Teleky az előlülésről lemond. Ki fog választatni helyette? Újólag választatását sok tekintet javasolja. De nem lakik Pesten; pedig a társasági kódex az előlülőt ott lakni kívánja. Szükséges-e e rendszabás? Nem tesz-e a választásokban nehézséget? Bizony e szabály változtatásáról gondoskodni kell. Jó, tehát keressünk útat, a változást megtenni; de ha az előlülő másutt fog lakni, ki fogja a heti üléseket kormányozni?

Egy kérdést, hát az íróknak, azaz a magyar íróknak nem lehet másképp, mint mindig gyámatyaság alatt lenni? Országunk, az igaz, arisztokratai lábon áll; de az írók világa mindenütt demokráciát kíván; s ugyanazért nem fognátok már egyszer megengedni, hogy az akadémia legalább héti üléseire maga válasszon előlülőt magának?

De az udvar?

Jól tudom, az udvar e javaslatot, mindjárt az akadémia kezdetén visszaveté. Azonban a merényt ismét lehetne tenni. A világ változás alá vettetett; s egyik nap a másiknál hol fösvényebb, hol adakozóbb.

És az a tudós társasági munkálkodás! Az a kritikai tudománytár! nem fog-e ettől, s ennek kárától és szégyenétől a társaság szabadúlni?

Ezen ideák forgának az említett férfiak közt, kikhez a tanakodás folytában Nagy Pál és gróf Károlyi György jövének; s darab idei beszélgetés után meghatározott akarattal oszlottak szét, hogy holnaputáni ülésökben a lehetséges segédmódot, mi felett most összeegyezni nem tudtak, felkeressék.

Felnyílt a szekér, s Wesselényi és én kiszállánk s Csapóhoz bemenvén, ott szokás szerint zajos konferenciát lelénk. Tanakodásuk már végén járt. A híres hetedik pragrafus módosításáról folyt a szó; de mit végeztek róla, és mit nem végeztek? Azt ők alkalmasint jobban tudhatják, mint én; mert ha jobban nem tudják mint én, akkor éppen úgy semmit sem tudnak, mint én.

Február 2-án 1833

A kerület ma egész méltósággal a kritikai katedrába beüle, s Bernátnak a királyi előadások tárgyában készült viszonüzenetét kezdé rostálni-e, vagy vaspálcázni? - amint akarjátok; szavakkal nem törődöm. De mivel az ünnep miatt az ülés csak 11-kor kezdődött; s mivel az ebéd ideje ma is csak olyankor állott elő, mint tegnap és tegnapelőtt; s mivel mi Pozsonyba dolgozni is ugyan, - ki tagadja azt? - de egyszersmind naponként ebédelgetni is jövénk: igen természetes, hogy a hosszú munkát végig nem olvashattuk; hanem a kritikai pálcát köpönyeg alá dugván, székeinkből felállánk s menénk.

Február 3-án 1833

Tizenegykor kerületi ülés; előlülők Liptó és Gömör; napi rend: a tegnap kezdett viszonüzenet.

Ezt látjátok és olvassátok, miképpen elég rendben van ide fölírva; de ne gondoljátok, mintha e rend a kerületi ülés rendének szimbóluma lenne. Mert az ülés ugyan egyike vala a legzajosabbaknak. A viszonüzeneten ugyan végigmentünk: holmit megigazíttatni rendeltünk; de egyszersmind a lárma miatt, kábult fővel jövénk ki; s minthogy magunkat hibásoknak természetesen nem ismerjük, az előlülőket kárhoztatók.

Hiszen, uraim, nem mondom én, hogy minden előlülő Niczky és Deák; de hát oly gyűlés, mely az ország választottaiból áll, nem tudná magát magában is rendben tartani?

Nem!

S ha merem kérdezni: miért?

Mert látja uraságod szemeivel, és hallja füleivel, hogy nem!

No, no! az okoskodás ugyan, a logika szabálya szerint, hibás; de mindenesetre kézzelfogható. Ajánlom magamat.

Február 4-én 1833

Folyton foly a kritikai leckézés. Mai kerületben Bernát a tegnapi üzenetnek bizonyos új alakba öntött fejezetét olvasta föl. Majd az előleges sérelmeket, a magyar nyelv ügyét, s a vallási cikkelyt tárgyazó üzenetek rostáltattak meg. Ez utolsó ugyan nem egészen; mert a római egyház szolgái, azaz a káptalani képviselők, imitt-amott felkeltek, és sok mindent másképpen akartak. Ebből vívás lőn; s nem vívás a rómaiak és protestánsok közt; de vívás a római papság, s a római egyházhoz tartozó világiak közt.

Mily változás! Mikor a linczi békét, s a bécsi szerződést még vérrel kellett kiküzdeni, ki merte volna jövendölni, hogy 1833-ban a magyarországi gyűlésen a Luther és Kálvin fiai hallgatva nézik, míg a Pázmán hitének sorsosi, érettek egymással vetekedve szólanak? Uraim, mondom nektek: bohóság véleményért fáradni, véleményt örök alapra állítani akarni! Egy idő, egy körülmény, egy fordulat, s vége mindennek. Mert a vélemény, mint a szél támad és enyész; a vélemény, mint a ruha, divatban van, és kimegy; a vélemény, mint az ásítás, ránk jön és elmúl; a vélemény, mint az ember, születik és elhal. Azért akármit véltek valónak, nagynak, szentnek, öröknek, mindig gondoljátok meg, hogy véleményteket a dologtól megválasszátok, azaz se a véleményt dologgá, se a dolgot véleménnyé ne csináljátok. Mert könnyen és bizonyosan megtörténik, miképpen vagy a véleménnyé csinált dolog, mint vélemény, divatozni megszűnik; vagy a dologgá csinált vélemény saját természete szerint egyszer-akkor elenyészvén, minden, amit rá építettél, össze meg összedől. Ti ugyan, meg kell azt vallani, nagy művészek vagytok; és sokszor a véleményt oly állandó alapokhoz tudjátok ragasztani, hogy századokon keresztül saját röpke természetével küzd, s még sem oszlik el. De mégis szálljatok csak magatokba; s valljátok meg, hogy a legerősb alapokhoz ragadt vélemény sem egyéb kemény aranyozásnál, mely soká tart s végre lekopik.

De hiszen, ti hatalmasok vagytok, s újra rendelitek az aranyozást.

Uraim! a számolás gyarló. A régi aranyozat a maga idejében híres volt a divat miatt; később figyelemben tartatott a szokás miatt. De az új aranyozat egészen más keze által, más modorban, más ízlet és kívánat szerint fogna tétetni; s a következés minden lehetne, csak az nem, amit ti ohajtanátok.

Mi homályos beszéd! nem tetszenék egy kicsit világosabban?

Engedelmet, én sokszor, és éppen most szeretek beszélni olyanoknak, kik félhomályban is jól látnak.

Édes naplós uram, hisz az olyanok a Pallas Athene madarával egy fajból valók.

Ha is, édes jó barátom! Az Athene madara nem oly megvetésre méltó. Mert széles e világon, most, mint mindig, igen igen sok van, amit csak sötétben lehet meglátni; mert csak sötétben él és mozog.

Február 5-én 1833

. . . . . .

Február 20-án 1833

Lezúgtak a farsang zajgó napjai, s a múlt éj örömei után az országos ülések napja ismét felvíradott. A mai nap egyike vala a legfontosabbaknak. Mert a főrendek a magyar nyelv ügye, a Karok pedig a vallási tárgy felett tanácskoztak.

A vallást érdeklő kerületi üzenet első pontja jött szóba, t. i. a reverzális, mely a protestáns vőlegényektől vétetik, ha a római egyház valamelyik szép lánykáját teszi menyasszonnyá; s a vegyes házasságból származó gyermekek sorsa. Mint a kerületben, úgy itt is minden protestáns hallgatva ült; az egyháziak saját hitsorsosaikkal vívának. És mondhatom nektek, szép nyilatkozások történtek, mik Európa legvirágzóbb népének is díszűl fogtak volna szolgálni. Vetekedve keltek fel a követek egymás után; vetekedve mondák el a legtisztább, legjózanabb, a felekezetek közeledését leginkább segítő gondolatokat. Mondom nektek, olvassátok a mai ülés napkönyvét nemcsak szorgalommal, de tisztelettel. Az szép örökség leszen a maradéknak, melynek segédével valaha a hazafiak közt három század óta fennálló falat le fogja ronthatni. Uraim! Isten bizonyságom, e lerontás idejét megérni szeretném. Álmaim egyik legszebbike teljesednék be, s mi vígan taposnám az iszonyú romot! Mint zengeném meg a nemzeti nagy egyesület szent ünnepét! Azonban, jól tudom, ennek megérését nekem a sors engedni nem fogja. Hagyján! Az már annyit nem engedett nekem, s még annyit nem fog ezután is engedni, hogy megtagadását újságnak nem nézhetem. De eljön az idő; el kell egyszer az időnek jönnie, midőn egy boldogabb embernyom, ha e sorokat olvassa, csudálkozni fog, az írót valami után forró vággyal, de remény nélkül epedni látván, amit ő legközönségesb, legtermészetesb dolognak tart.

Reverzálisok tehát nem lesznek; a vegyes házassági magzatok atyjok vallását fogják követni, - ha tudnillik, az amit a Karok ma végeztek, a főtábla prelátusaiban, s majd az udvarnál győzhetlen akadályokat nem talál.

És a főrendek a magyar nyelvvel? Ah! barátim, a főrendek! - - azok a főrendek!

Mert tudnotok kell, Wesselényi ugyan felállott, és erős kebelből, erős hanggal erős szavakat dörgött ki; megmutatá az eltörölhetetlen igazságot, mi a nyelvügyben fekszik; előszámlálá a

bűnlajstromot, mi ez ügyre nézve a magyar mágnásság lelkét terheli; de mit ért? Hang, mint az övé, és lélek, mint az övé, bizonyosan a haldokló lelkiismeretet is fel-felrezzenthetné; de ahol semmi nincs, ott felrezzenteni semmit nem lehet. Azért hiában szólott Széchenyi is három óranegyedig. Szeszélye lobbanásai ajkakat mosolygásra nyitottak ugyan; de szíveket - - Oh uraim, némely szívhez kulcsot találni nem lehet; azaz, lehet ugyan, de némely szív kulcsa olyan, melyet a Széchenyieknek kézbe venni nem illik.

S ki mondja meg: miért e nagy ellenkezés a nyelv ügyében? Való lehetne-e, hogy azok a keresztes és rojtos excellencek, vagy amiknek nevezni jobbnak látjátok, a magyar nyelv teljes jogba tételével a magyar polgári alkotványt eltemettetni képzelik? Legalább úgy mondják, gróf Cziráky kevés napok előtt saját vendégeinek ezt beszélé, s beszélé - sírva! Ég és csillagok! - Vagy attól félsz-e jámbor gróf, hogy a *szent* nyelv elveszvén, a *Zendavesztát* más is megértheti, s a ti *bramin*-böleseségtek oda lesz. Jaj nektek Indiának szentjei! Jaj nektek egyiptomi férfiak! Bizony, bizony mondom, a *kaszti* lélek többé üdvezségre nem vezet. Uraim, tágítsátok meg az elzáró sáncot magatok körűl; szűk helyet hagytatok magatoknak, minek körében sem lábaitoknak elég sétahely, sem tüdőiteknek elég levegő nem találkozik; s ki lesz oka a veszélynek, ha saját zsírotokban kell megfúlnotok.

Hová koszorús barátom? kiáltott egy erős, de nyájas hang. Felpillanték, s íme Beőthy mosolygott felém, ki társával együtt Csapóhoz vala menendő. Hozzájok csatlám magamat; s kevés pillantat múlva helyben valánk.

Tehát konferencia? És mi felett! Uraim, saját magunk felett! Bölcs emlékezetben tartjátok, legalább tarthatjátok: miképpen kerületi üléseink iszonyú zajjal tartatnak; s kell-e, hogy ezáltal veszedelmeztessük a szép intézetet? Isten sokat adott nekünk ingyen jóvoltából, minden érdemünk nélkül; s ez ingyen adományok közől nem legkisebb a kerületi ülés. Országos ülésünk a kormánytól neveztetni szokott miniszter-előlülő alatt nem a legkedvezőbb kinézést igér. Egy jól választott personális mindazon befolyásaival, miket egyenes, és nem éppen egyenes utakon szerezhet magának, mi mindent meg nem akadályozhat? mi mindent nem eszközölhet? Gondoljatok még egy ítélőmestert is mellé, ki, ha ért hozzá, mindegyik bötüt keresztűl-kasúl írhatja, s oly értelmet és záradékokat csúsztathat be, mint tetszik. Isten a maga népét, bár a nép sok ízben bálványokat imádni kezdett, el nem hagyá; és ada neki personálisos és itélőmesteres országgyűlés mellé: kerületet; s annak szerkesztését időről-időre annyira vivé, hogy az 1830-diki diaetán, a magyar üzenet kezdetével, az itélőmester kezéből a toll kivétetett; s most már minden irományok kerületben készűlvén s rostáltatván meg, egyedűl a képviselők lelki erejétől s bölcs öszvetartásától függ, hogy a tulajdonképpen való országgyűlés a kerületi legyen.

Mind való!

Ha való, tehát becsüljétek meg a kerületet; s ne rontsátok el, mint pajkos gyermek kedves játékát.

Tehát végezzünk!

És végeztünk, azaz, gróf Andrásy, Beöthy, Somsich és Csapó javaslatba tevék, hogy nagy konferencia nyittatván, abból rendeltessék küldöttség, mely a kerület hiányait, s a hiányok orvoslási módját dolgozza ki.

De Justh semmi efféléről hallani nem akart. Magányosan, úgymond, készítgessük egymást minden jóra; de törvényt magunknak ne írjunk. Ő érzé, hogy amit történet fejtett ki ennyire, azt történet még jobban kifejtheti, írott törvény pedig és rendszer fejlését a megállapodás által akadályoztatja.

Ezzel maradánk; és így fogjuk egymással elhitetni, ha ugyan hivőket találunk, úton-útfélen, parányi öszvejövetelekben, s ahol még tetszik, hol csináljuk a következőket:

Előlülők a kérdés alatti tárgyakat, rövid vítatás után, tegyék egyszerűkké, s szedjenek reájok szavazatot, igen- és nem-mel.

Ha valamely nap minden követ magát ki nem jelenthette, a végzés másnap mondassék ki.

A jegyző minden ülésben az előbbi kerület következményét olvassa fel.

Míg az előlülők széket nem bontanak, az ülés tart, s jelenlevők végzése áll.

Nos uraim?

Jól van édes naplós uram! Kegyed leírá a pythagorási aranyregulákat, és - - - -

És? mit jelent ez: és?

És azok le vagynak írva! de teljesítve - - -

Uraim, mi gondolat? Nem tetszik emlékezni, miképpen itt törvényhozók vagynak jelen, a teljesítők pedig másutt?

Február 21-én 1833

Shakespeare mond: sok történik mennyen és földön, miről a ti iskolás bölcseségtek nem is álmodoz!

Ne gondoljátok, mintha e jelszó után a láthatlan világból akarnék valamit előtökbe regélni; mindennapi történet, ami következik, azaz, nem mindennapi ugyan, de naponként megeshető. Azonban ki tudja, ez esetecske mi fordulatot adhat még dolgainknak? ki tudja, ha nem fognak-e belőle oly következmények fejleni, mikről, legalább még ma, a ti iskolás bölcseségtek csakugyan nem álmodoz.

A mai országos ülés a vallásbeli üzenetnek a hat héti leckézésről szóló részével, s a vallási cikkely 13-dik fejezetének eltörlésével bajlódott.

A maradék a 13-dik fejezetet, mit eltörletni ma sem tudánk, a törvénykönyvből látni s érteni foghatja, de azt a hat héti leckézést olvasván, törni fogja fejét, s ha valamely régiség-búvár megmagyarázta, nagyot fog kacagni. Mert nem méltó-e kacagásra, tizennyolc évű piros és domború leánykát, ki hogy kálvinista szomszédának legény fiát férjűl nyerhesse, maga is Kálvin leányai közé fellépni kézzel-lábbal, vagy inkább szívvel-lélekkel siet, plébánushoz küldeni, s hat hétig, (ha tudnillik a hetekből évek nem lesznek) a római hittudományban oktatni? Barátaim! az oktatásnak rossz nemét választottátok. Azt vélitek-e, hogy a szív kótogási mellett, a katekizmus szavai meghallatszanak? Jámbor próféták! mikor Hűon úr a szép Réziét, vagy gróf Gleichen a maga Melechsaláját megtérítette, koránsem a ti legendáitok segédével vitte azt végbe. Azonban a bölcs sok magyarázatot nem vár; csak annyit mondok, hogy az említett hat héti leckézés esetében a lángszemű szomszéd legény különb misszionárius lenne, mint a propaganda minden férfiai, bár Xaver Ferencnél szentebbek legyenek.

Ezt az örök igazságot a megyei követek jól értették, ugyanazért a leckézés eltörlését meg is állították: de az egyház fiai! Azok a dolgot más oldalról tekinték, s vívtak és harcoltak.

Mindaddig, míg az egri kanonok Lonovics, vagy a fejérvári Májer szólottak, nem volt semmi baj. Amaz rétori simasággal és fordulatokkal tudá észrevételeit közleni; emez pedig mindig valami liberalizmushoz hasonlót éreztetett. De midőn Beőthy, útasítása szerint, az oktatással visszaélés példáit említé; midőn elmondá, miképpen bizonyos hetven évet élt férfiú ifjúságá-

tól kezdve haláláig leckézés alatt tartatott, holt teste, mint meg nem tért emberé, temetséget nem találhatott: akkor a váradi nagyprépost, Tagen, felkele, s az előadott történet igaz voltát kereken tagadá.

E kifejezést, hogy Yorick-al szóljak, bármi nyelvre fordítjuk is, az sem többet, sem kevesebbet nem tesz ennél: *hazudsz*! És ezt mondani emberség, rend és törvény ellen van. Beőthy vevé útasítását és állott felelni, s elégtételt kérni szándékozván: Mérey látta, hogy a goromba mondás lángot gerjesztett, öngyengeségét érzé; megijedett s ijedtében a királyi táblától jött szavakat: bontson széket, meghallá; s minden további gondolkozás nélkül széket bonta s ment.

De Beőthyt mindnyájan hallani akarók; százanként emelkedett a kiáltás: Bihar! Bihar! Mérey megfordúl; Beőthy szólani kezd; de csendre intetik, másnapra utasíttatik; s a gyűlés felbomolván, a derék, a társaitól tiszteletben tartott férfiú hazugnak szidalmazva, s ki nem tisztítva, meg nem vígasztalva tér szállásra.

Február 22-én 1833

A tegnapi délután forrás és futkosás ideje vala. A váradi prépost és Beőthy közt történt dolog már csak ritkasága miatt is figyelmet gerjeszte; s még inkább annak előrelátása miatt, hogy a prépost ellen legelső alkalommal, az 1727-diki országgyűlés 7-dik cikkelyének értelmében, elégtétel fog kéretni. Pör tehát! De az ember emlékezete óta nem történt; mert mind az 1808-ban a nógrádi követen Aczél, akkori personális, által elkövetett sérelem, mind 1764-ben az akkori nádor és Baranyi Gábor közt esett baj engesztelés útján orvosoltatott meg. A főherceg nádor most is így ohajtotta volna a riadásnak véget tenni; s hívatá Beőthyt, s hívatá Péchyt is, és ígérvén, hogy Tagent megkövetésre utasítni fogja, minden más következéseket el akart mellőztetni.

De a mi bajunk nemcsak a prépost szavai valának; nekünk az is fájt, mert Mérey az ülést felbontá; s a tüsténti elégtételt ezzel elhalasztá. Mi azért elkészültünk két oldalról kérni elégtételt, s kérni erős szavakkal.

Kezdődött az ülés; Mérey a prépost sérelmes szavait említve nyitá meg azt; említé az Ulászló s az 1723-diki diaeta ide tartozó cikkelyeit s olyformán szólott, mint bíró, ki azon cikkelyek ha...

Február 27-én 1833

A nádor előszobája telve volt követekkel, megyei követekkel tudnillik, kik a leendő tanácskozás tárgyai felett találgatóztak. Ki a Horvátország vallási ügyéről, ki a kerületi ülés s az ifjúság rendbeszedéséről, ki mindegyikről gondolkodott; s mindegyik jobban tette volna, ha azt az óranegyedet, mi a nádor megjelenéséig hátra volt, nyugalomban elvárja, akkor úgyis mindent megtudandó. De az ember szeret a jövő kárpita alá pillongani, s az a kis nyugtalankodás a szív saját éleményei közé tartozik.

Az ajtó nyílik, és a Serenissimus kilépvén, a bíboros asztalka mellett széket fog. Minden szem rajta függ, minden hangját nyílt fülek fogadják, a csendet egy lélekzetvétel sem zavarja; s íme az annyi újságkívánattal várt titokról a fátyol fellebben!

De mi tehát?

Egy kis türelmet, uraim!

Az egekre, édes naplós úr! ne hagyjon tovább epedni!

Igen, de ami konferencián történik, azt kihírleni - - -

Oh nem, csak súgni! -

Már az más! súgni, igenis lehet. Tehát uraim -

Nos?

A nádor hosszú latin beszédet tartott, miképpen az ifjúság magát pajkosan viseli, s miképpen a pajkos viselet miatt a gyűlések nem jól folynak, s miképpen e pajkos viseletet igazítani kell.

Végzé; s a personális felálla, s árvízként omló római szavakkal az ifjúság kárhozatos tetteit, az ülések emiatti bátortalan voltát, a szavazati szabadság veszélyben forgását előadta; s a gyűlési teremben, a galérián, a dictatúrán, s az ég tudja még mi mindenen, csendet és rendet eszközöltetni kívánt.

A nádor újra szót vőn, s borosjenői Aczél Antalnak mint előbb, úgy most is szűnni nem tudó fejbillentései közt, a dolgot szíveinkre kötötte; s Czinderynek, ki mint kerületi előlülő megszólamlott, azon jelentése után, hogy a KK. és RR. ezen tárgy iránti tanácskozásaikat folytatni fogják, ezt ugyan félben hagyá; de a rendszeres munkálatokban tett parányi lépéseinket szemeinkre lobbantá; nagyobb gyorsaságot javasla; bíborasztalkája mellől felkele; és eltávozék.

Már most tehát, kedves követtársaim, értitek, hogy vagynak, kik ifjaitokat kalitkába zárni, vagy a teremből éppen kiküszöbölni szeretnék; s egyszersmind azt is tudjátok, hogy mivel a főrendek az üzeneteket visszaküldözgetik, s ezáltal sok szép időt tanácskozásainktól elrabolnak: tehát a bűn a mienk. Azonban szeretném tudni: ebből mi következik?

Az-e, hogy a főrendi válaszokat húnyt szemmel, s gyors kézzel-lábbal kell fogadnunk, s rögtön tovább mennünk?

Az-e, hogy a főrendeknek az üzenetek iránt annyi kifogást tenni, s minket az urbárium vizsgálatában akadályoztatni nem kellene?

Válasszatok, uraim! én már választottam.

A kormányos, ki hajóját már egyszer sűllyedni látta, nem csuda, ha minden tornyosodó fellegre kebelszorúlva néz. Mérey a vallásbeli üzenet miatt meleg napokat álla ki; s ma, midőn a Luther és Kálvin fiainak Horvátországba eresztése felől fogott kérdés lenni, ne borzadjon?

Az üzenet illető fejezete felolvastatott; s Draskovics és a zágrábi káptalan egyik követe a horvátok tartományi jogait védelmezék; s a personális, hogy a nagy sűrűséggel felkelő követeket megelőzze: minden vítatást kettévágni készült, és az üzenetnek a főrendekhez általküldését javaslotta. Hiában! a sors játékot űzni látszott rettegéseiből. Az előlülői kijelentésen megelégedett követek leültek ugyan; de az egri káptalan követe felállott, s szólani akarván, a követek ismét felugrándoztak. Verőce és Szerém a protestantizmus mellett nyilatkoztak ki; s e részben horvát testvéreiktől dicséretes példával elszakadtanak; de a turopolyai ispán, a pozsegai követ, Busán s az egri kanonok ostromolva feleltek. Minden felelet után a győzedelmes *maradjon* harsoga; s Mérey az általküldést elölülőiképpen kimondván: a zaj csendben látszott végződni. Jön az ítélőmester; s az üzenet rekesztő fejezetét elolvassa. Az előlülő szabadabban kezd pihegni; de Asmody nem nyugszik, s a lélek szenvedései újra kezdődnek.

Tudnotok kell, hogy a pécsi káptalan követe, ki az egész üzenetet, mindjárt első olvasáskor elvettetni kívánta, most feláll; s annak egész tartalma ellen, az egyházi rend nevében protestál.

Majtényi, Barsból, felkél, s nyilvánítja, hogy sem egyházi rend képviselőségét itt nem ismer; sem egyházi rend nevében tett ellenmondást el nem fogad. A pécsi kanonok felel; többen ostromolják; Mérey újabb explozióktól retteg; a tárgyat bevégzettnek lenni jelenti; de boldogtalanságára e kérdéshez a horvát municipális törvények változatlansága is vítatás alá pattan; s ő ismét a 21-dikihez hasonló történetnek irtózva néz elébe. Komlósy fagyos hangja, s Beőthy zengő szózatai már előbb hallatták magokat; most Májer a fejérvári lelkes kanonok, s vele ellenkezőleg Perényi, Marczibányi, Siskovics és Czindery és Bezerédy keltek tusára, s ostromaiknak a pécsi kanonok állott elejökbe. Mérey homlokán hideg cseppek állának; újolag kimondja a végzést; újolag kér csendességet; de Borsiczky a már többször felszólamlott pécsi kanonokot korbács nélkűl nem hagyhatá. Ez ismét csatajel vala; Tisza, Dubraviczky, Szinnyei, Perényi egymás után kelnek fel, a világosodás ügyét pártfogolni; míg Busán száll ki velek viadalra, kinek Niczky végső csapást ád; s a personális lelki nyugalmára az ütközet megszűnik: s az üzenet megáll.

Tízet kondúlt a torony órája; s félvetkezve, kényelmesen ültem íróasztalomnál, midőn ajtóm megzörrent.

«Az irgalmasoknál többen várják uraságodat.»

A menykőben! hiszen ma már minden bölcselkedés késő.

Igenis; de nálunk a késő bölcselkedés nemzeti.

S mióta?

Amióta a magyar kárán tanul.

Beléptem, s Wesselényit Pázmándyval, Siskoviccsal és báró Prónay Alberttel együtt találtam.

S miről a szó?

Elfeledted, hogy ifjaink a kizáratás veszélyében forognak?

Uraim, én mindeddig csak a bezáratást tartám rettentőnek. Azonban holnap kerületi konferencia; s fogjuk őket védeni.

De sokan lesznek ellenek.

S miért?

Mert az útcán bizonyos követnek kalapot nem emeltek; mert tetszésöket viváttal jelentgetik; mert a követek által indítni szokott zajgást tódítják; mert Pesten azt beszélik, hogy a váradi prépostot kivetették; mert borsodi és szabolcsi hírek szerint az országházat leégették; és leginkább mert - sok követ örömest beszélene oly dolgot, amit az ifjúság jelenlétében szégyenel. És - - -

Nem tetszik folytatni?

Egy ok van, amit megmondjak-e? nem tudom.

Bizvást! ma szóhajtás estvéje van.

Ha úgy, tehát - mert az ifjúság ellen mondott vád a február 25-diki visszamondásnak, s az előlülői gyengeségnek mentő lepel gyanánt szolgál.

Oh, az az előlülő!

Az, édes barátom, szerencse fia. Ő naponként bizonyos állatokat lő, amiket baknak neveznek; de ha az hiba, a hibát más teszi.

Az ifjúság és a képviselőség?

És Majláth!

Mit? Majláth? A volt personális?

Igen; Majláth, a volt personális.

A státustanácsos?

A státustanácsos!

Bécsben?

Bécsben!

Uram, ezt nem értem.

Én sem; de Bécsben, bizonyos hercegnénél, bizonyos társaság jelenlétében, bizonyos miniszteri úr[16] mondá: Majláth rontá el a Karokat és Rendeket; s Mérey nem mehet velek semmire.

De ha csakugyan semmire nem mehet?

Talán a nagy érdemű férfiat, a magyarországi titkos polícia fejét, felebb pócolják; s helyére mást tesznek.

És kit?

Ezt kérdé az a bizonyos úr, abban a bizonyos társaságban, gróf Zichy Ödöntől.

S a felelet?

Somsich.

Erre egy robogó éljen kell.

Nem; mert a bizonyos úr úgymonda: Somsich a Karokkal tartott mindig; s personális nem lehet.

Úgy-e? tehát a Karokkal soha nem tarthatni, ez udvari morál?

Úgy látszik.

Aszerint personális?

Bartal - sem lehet.

S miért?

Mert hamis, mond a bizonyos úr.

Hát mit várhatunk?

Úgy mondják szűnnapokat, mik alatt az országgyűlés Pestre költözzék; s valahonnan valaki a personálisi helyre teremjen; vagy pedig betegséget, mely Méreyt fürdőbe vigye, hogy Somsich, mint alnádor üljön helyébe.

Február 28-án 1833

Nincs tarkább dolog az embernél, azaz, hogy jobban megértsetek, az ember olyan, mint a kaméleon, mely csaknem minden pillantatban más színt vesz magára. S ezt minden emberről el lehet mondani, azon különbséggel, hogy némelyek pedig annyiban váltanak színt, mennyiben azt a lélek csendes vagy indúlt, vidám vagy sötét állapota szükségesen hozza magával.

[16] Sagan hercegnénél Sedliczky.

Néhány hét előtt, midőn a kerületi napkönyv annyi sok forró és szélveszes kívánat és tusa után, a forrón kívánók, és szélveszesen tusázók részéről oly reménytelen akadályt találá, mérgemben és bánatomban szinte kitéptem a ritka hajszálakat, mik még koponyámon imitt-amott látszanak; ma pedig mikor a szerkesztők lemondásukat jelenték; midőn a diktálás és leírás nehézségei, a követek elégedetlensége, s a havi fizetés előre gondolható elmaradása miatt a bajjal elindított intézet elsűllyedését múlhatatlannak állíták: kész lettem volna nevetni, s ha akarjátok, éppen kacagni! Mert valljátok meg, nem a dühödésig nevetséges-e azt, amit tűzzel vagy vassal, rosszakaróink dacára, győzelmi örömmel építettünk, hidegen ismét el-rontani, hogy elleneink csúfot űzhessenek belőlünk?

Tehát a kerületi napkönyv?

Veszélyben forog, uraim, amint hallátok.

S megmentésére semmit sem tesztek?

Meglássuk! - de az intézet már csaknem egy hónapos; és örökre az ércemlék sem tart. Aztán tudnotok kell, nekünk ma fontos dolgaink vagynak, mik ily parányiságról gondoskodni időt nem engednek.

S e fontos dolgok?

Konferencia-tartás az ifjúság felett.

És mit akartok azzal a szegény ifjúsággal?

Mit? azt kimondani nem merjük, még magunk közt sem. Mert mi sajátképpen a teremben tanúk nélkűl ohajtanánk ülni; a galéria deszkáit pedig örömest tűzre hordatnók: hanem most csak a szavazati szabadság megszorítása ellen panaszkodunk, s ifjaink szájaikra lakatot szeretnénk varázsolni. Ily célból szólalt meg ma Nagy Pál, s azon okból, mert a közvélemény nem az ifjakban, hanem az ország tudós férfiaiban (kik azok? és hány ezren vagynak?) áll; s mert a múlt országgyűlésen bizonyos ifjacska bizonyos zsidónak nyolcszáz potom forintért százezres kötelezést adott: a gyűlési éljent és morajt megtiltani kívánta; egyszersmind felvigyázó küldöttséget rendelni javaslott. Gondolhatjátok, hogy Torkos, kinek s hasonlóinak a morajjal sok baja van, a javaslat pártolásával hátra nem maradt; de Niczky és Bernát s némely mások szelídebb magyarázatot adtak a tárgynak; s azonnal újabb meg újabb javas-latok tűnének elő. Az idő múlt; társaink egymás után suhanának kifelé; s a kerületi előlülő ezt látván, sietett kihirdetni, miképpen holnap délelőtt a personális a képviselőséget újabb konferenciára hívja meg.

Ugy-e? tehát holnap is a tárggyal fogunk vesződni? S a personális előlülése alatt? Aszerint e mai tanácskozás mire való? Isten hozzátok, uraim, mi távozunk! és távozánk, s kik ott maradának, végeztek valamit, amiről tudni nem akartunk.

De az ifjúság?

Az ifjúság mentve lesz.

S mi által?

Azáltal, ami miatt az ifjúságnak pártjára kelünk, - köznyilvánság által. Mert tudnotok kell, ma délután Wesselényinél Pázmándy, Dubraviczky, Siskovics, Szentiványi és Kölcsey elvégzék, a legrosszabb esetben a kérdést kerületre vinni, ha nem lehetne országos ülésben felhozni. S bátran tehettek fogadást, hogy a sötétség fiai inkább mindenről lemondanak, mint a világosságot elszenvedjék.

Iszonyú dolog, mond Pázmándy, amint Dubraviczky, kit Csapóhoz konferenciára nem hívtanak, búcsút vett; iszonyú dolog, hogy az országgyűlési középpont ennyi idő után sem formálódik! Nyolcszázhuszonötben már ekkorára felleltük egymást; harmincban pedig mindjárt kezdetben együtt valánk. S most - -

Hiában uraim, a konkoly közöttünk el van hintve. Ím halljátok:

Wesselényi első ifjúságától fogva oppozíció embere vala. Nem volt elég a megyében, hol lakát tartja, közgyűléseken harsognia; de egymás után járá el Erdély minden megyéit, s mindenik gyűléseit bátor szavakkal hozá lelkesedésbe. Így tett, midőn Erdélynek comissio útján akarának urbáriumot adni: mint egykor Magyarországnak; így tett máskor is, s nem egy ízben; sőt Magyarország megyéit is látogatta; s mindezek által a bécsi kormány figyelmét régen magára vonta, s kellett vonnia.

Hogy ellene sokrendbeli feladások történtek, azon nem fog senki csudálkozni; de hogy a múlt években feje felett a bécsi minisztérium tanácsot tartott; hogy az erdélyi katonakormány elfogatása felől parancsolatokat vett: azon minden, ki a férfiút ismeri, meg fog ütközni.

Mit tett? bizonyosan nem egyebet, hanem bátor beszédeket tartott; s mivel nálunk a sajtó minden rabvolta mellett is, a beszédszabadság még fennáll: beszédért üldöztetni, s éppen elfogatni, rend elleni történet; s annyival inkább, mert Erdély törvényei a felségsértőt sem engedik elfogatni, míg pörbe idézve, s bíróilag elmarasztva nincs.

Őt azonban bizonyos baráti kéz névtelen levélben meginté: vigyázna magára, s míg idő van, keresne szabadúlást. De anyja még élt; azt elhagynia, szíve nem engedé; s elhatározá magát, a sorsot bevárni; azon esetre, ha az balúl ütne, Erdély minden megyéinél, valamint Borsodban és Szatmárban, bizonyos pecsételt iromány tevén le, mely esetét a hazafiak előtt felfedezze, s a rajta elkövetett igazságtalanságnak emlékűl szolgáljon.

Hála az égnek, a baljóslat még eddig nem teljesedett! De vizsgálatok, s kérdeződések ellene titokban tétettek. B. Vécsey, szatmári volt alispány Geőcz, több ízben kénytelenek valának felőle jelentést tenni; minthogy Szatmár vármegyéből a múlt évek alatt tett felírások Bécsben figyelmet gerjesztének, s azok egyenesen Wesselényinek tulajdoníttattak. S nem ok nélkül. Ő minden bizonnyal azon egy pár év alatt, míg Szatmár nemeseit iránta bizonyos emberek bizonyos pletykák által el nem hidegítették, lelke vala e megyének, s ott, hol oppozíció század óta nem volt, egy nem megvetendő középpontot alkota, miből a minisztérium előtt helybenhagyást nem érdemlő következmények fejlettek ki. Adjuk hozzá, hogy ő vala, ki ugyanaz időben, az erdélyi törvénytelen katonafogást jószágaiban megakadályoztatván, az egész kis hazának merész és következéssel teljes példát mutatott; s képzelhetni fogjuk, hogy a bécsiek őt talán pártosnak, talán támadást indítónak, talán valami titkon szőtt összeesküvés fejének gondolták, vagy éppen hitték.

Mi lehetetlen a gonoszságnak? Én hallottam, hogy Bécsben a Wesselényi merényei felől írásbeli bizonyítványok vagynak. Ki tudja? Nincs-e nálunk is szerteszéjjel elég ember, ki *fac simile*-ket minden különös fáradság nélkül készíthet? Különben is a titkos políciát, s az odaküldetni szokott feladások hiteles voltát, ki nem ismeri?

Néhány év előtt bizonyos szerencsétlen horvát éhezett; s a zágrábi püspökhöz járúlt segédért. Uram, mond a püspök, imhol valami kevés költség; s még egy jó tanács!

S az volna?

Végy tollat s írj Bécsbe árulkodó levelet.

És kinek? és mit?

A püspök nem felelt; az éhező pedig vevé az alamizsnát, s míg benne tartott, az inség nem kínzá. De ha az egyiptomi hét termés is elfogyott; hogyan tartson a szűk alamizsna örökké? A horvát ismét éhezett; s minthogy az éhség elméssé tesz: eszébe jutott a pásztori tanács, s nemcsak eszébe jutott, hanem azt is bölcsen kitalálá; kinek? és mit? Kapá a névkönyvet, s a legelső kanonok felől, kinek nevét megpillantá, ír; és lelke nagy örömére, kevés nap után dicsérő választ nyer, s a legközelebbi kamarához egy csínos summácskáról utasítványt. Ki volt boldogabb, mint ő. Most gondolá, egész jövendőm biztos alapon áll; mert mit? az írás mestersége és a kamara jövedelme kimeríthetetlenek; tehát - - -

S dolgunk mint áll, kérdé a püspök.

Méltóságos úr, a tanács csalhatatlan! felelt a boldog.

Ah, de az a szerencse néha gonosz tréfát űz. Horvátunk vígan élt; s erszénye ürültével benéz ismét a névkönyvbe; ismét egy kanonokot kiír és beárúl. Egy postanap más után telik el; és válasz és utasítvány nem jön; az éhség napjai beállani kezdenek; s nincs más mód, mint a régi alamizsnát ismét megpróbálni.

Mint állunk? kérdé a püspök.

Méltóságos úr, a tanáccsal többé sem levél, sem bér.

S mit tettél?

Először A..., másodszor pedig B... kanonokot árúltam el.

S ez utolsó nevét hol szedéd?

A névkönyvből.

De nem nézted meg az évszámot; mert tudnod kell: B... kanonok tizenöt év előtt már nem élt.

E rövid eltérés, uraim, megmagyarázza: mily országos kútfők azok, honnan a polícia pletykái erednek. Ily országos kútfőkből folyhattak a Wesselényi ellen tett árulások is; s ki nem fog a legelevenebb s legméltóbb haragra gerjedni, meggondolván: mint kell becsületes embernek kígyók martalékává lennie, miket, mivel orozva gyilkolnak, sem elkerülni, sem annyival inkább eltapodni nem lehet. S valóban a dolgot annyira vivék, hogy az ember nem tudja, mi csodálatra méltóbb? az-e, hogy ily valamiért valaki pártfogást és bért arathat? vagy az-e, hogy ily valamiért mindezideig akasztófára még senki sem került?

Mindenki meg fogná nektek mutathatni itt Pozsonyban a szegletházat, hol a kancelláriának bizonyos titoknoka tart szállást, s hova a Verbőczy nemzetség minden rendű férfiai kereszttel és kúlccsal, vagy kereszt és kúlcs nélkül, a képviselőtest sok érdemeseit is ki nem vevén, naponként szorgalommal járúlnak, s Bécsbe küldendő titkos jelentéseket tesznek, azaz, magyar nyelvre fordítva: árulkodnak.

S vélitek talán, e gonosz határai csak addig terjednek? Uraim, a példa varázserővel bír, s tett tettet húz maga után, mint ásítás ásítást. Mások is vagynak, kik ily csatornán szeretnek holmit megtudni; s csatornákat mindenütt kaphatni. Olvassátok a lapokat; s látni fogjátok, miképp az irgalmasoknál, balkézre a templomtól, az emeletben sok barátságos öszvejövet történt; s mindazokban, kivévén az estvét, midőn b. Meskónak az egyházi tárgyban írt véleménye felolvastatott, egyházi személyekről, s vallásról szó sem tételték. És mégis akadt oly szolgálatra kész barát, ki az öszvejöveteknek otthon exempláris hűséggel jegyzőkönyvet írt; bizonyos egyházi uraknak már febr. 1-ső hetében tizenegy ívet töltő beszédeket nyújtott be, mik Wesselényitől és Wesselényinél az egyházi rend ellen - nem tartattak.

Szégyen! azt mondjátok.

A világért sem, édes barátim! Szégyen csak a kopott kalappal és köpönyeggel van öszvekötve; de oly urak, kik bizodalom színe alatt magokat máshoz belopják, hogy azoknak hazugság és rágalmazás által vermet ássanak, oly urak, mondom, új kalapra és köpönyegre mindig kapnak pénzt.

Minekutána már mindezeket hallottátok, halljátok már azt is: ily hiteles és dicséretes utakon végezetre is miket tudott meg a kormány? kicsinységet gondoltok talán? Nem! a dolog nagy, a dolog fontos, a dolog következéssel teljes.

Mert, jámbor olvasó, nem kevesebb forog fenn: mint Magyarországot Ausztriától örökre elszakasztani; a nádort magyar királlyá koronázni; Wesselényit, ki természetesen e dolgok főrugója, nádorrá választatni, mely esetben a szatmári követ legalább is udvari poéta lehetne.

Képzelem e rettenetes, e nagy bajjal kipuhatolt, ez Európa nyugalmát öszvedúló titok mint fog benneteket meglepni! Azonban úgy mondják, van, ki ezt hiszi, vannak, kik ezt hiszik, s ez alaptalan hitből származik már most a jelen országgyűlés veszedelme; e jelen országgyűlésen a koncentráció nehéz volta.

Ne kacagjatok uraim; a dolog nevetséges, de következései már is sajnosak.

A nádor és gróf Reviczky, úgy mondják, ellenséges helyzetben állanak egymáshoz. A feljebbi titok a nádor ellen az udvarnál barátságos érzelmeket nem táplálhat. Azonban az uralkodó király személyes erkölcsisége, s vallásos volta, s talán holmi más tekintet is, egy kis tartózkodást parancsolnak: mit tesznek tehát? mivel, úgy mondanak, a nádornak már pártja van, s ez az országgyűlésnek veszélyes indúlást adhat: ellenpártot kell alkotnunk, mely a nádorinak ellentéve, alkotványi párt legyen. Úgy beszélik, az alkotványi párt középpontjává előbb Gyürky nézeték ki; de magát nem ajánlván, a tolnai követ, Csapó lőn azzá.

S íme, édes barátim, a konkoly! és úgy vélem, több magyarázatot nem vártok. De lehetetlen velem együtt nem sajnálkoznotok a nemzet balsorsán. Íme, nem vala elég a visszavonás átka, mely századok óta terhesen fekszik felettünk; egy fantomnak, egy levegői rémalaknak kellett még közbejőnie, hogy egymástól ismét távolabb vettessünk.

Géniusz, védangyal, vagy aminek neveztetni akarsz, adj nekünk erőt, bátorságot és értelmet.

Csapónál Siskovics és Pázmándy s a szatmári követ együtt léptenek be, s ott gróf Andrásyt, Bezerédyt, Niczkyt és Palóczyt találák. A főrendi válaszokról lőn szó: s bár az alkotványi párt feje némely módosításról kezde szólani: a többség a már kétszer megállapított üzenet mellett jelenté ki magát.

Március 1-én 1833

Egyike a leglelkesebbeknek, a legegyenesebbeknek minden bizonnyal a baranyai követ - Siskovics. Józan fej és bátor szív, nemcsak szép, de váratlan tünemény a megyéből, mely máskor a gonoszlelkű, Kajdacsit küldé képviselőül. Hogy messze ne térjek tehát Siskovics nyitá be reggel ajtómat, s hívott Pázmándyhoz, hol Palóczyt mi már ott leltük, s hol Répás bennünket aztán lelt. Rövid öszvebeszélés után (az ifjúság ügyét tárgyazólag) personális Méreyhez, a helytartótanács egykori palotája felé indúlánk.

Ült a konferencia; Mérey bízván azokban, kik a váradi prépost kisétálását követő ülésben az előlülőség oltalmára beszéllettek, s kiket ő magának egy és más úton megnyeregetett: megnyitá az ülést, s várt jobbnál jobb javaslatokat. Czindery, mint kerületi előlülő felállott, s a tegnapi konferencia úgymondatott végzéseit felolvasá: miképpen kell az ifjúságot egymástól

elválasztani, dolmányt vagy kabátot lehessen-e a terembe bocsátani? a galeriára menők hány forintos posztót viseljenek? s végre a dictatúrán ki, és mily arcvonásokkal üljön elől?

Bernát álla fel; s e már három nap óta folyvást tartó konferenciákat időtékozlásnak nevezé; s elmondván, hogy az országgyűlési csend fenntartására törvényeink vagynak: minden további rendeleteket hasztalanoknak állított. Dubraviczky sem vala rest magát hasonlólag kinyilatkoztatni; s bár Nagy Pál az ifjúság s a galéria vendégei ellen fiákeri durvasággal harcolt is; bár Aczél a tegnapi konferencia végzését pártolta is: de Majtényi László ellenek szólván, Péchy pedig, s Pázmándy, Bezerédy és Kölcsey helyeikből felugrándozván: mind Rudics, ki a personális híveiből már állott, mind maga Mérey, nagy sebességgel öszvevonák a vitorlát. A mi előlülőnk alatt melegedni kezdett a szék; s nehogy az oppozíció goromba tagjai szóra jöhessenek: hirtelen kimondá, miképpen semmiből semmi sem leszen, a dolog marad mint volt; s hogy ő magát ajánlja. Még a végszavak nem lebbentek le ajkairól, midőn székéről gyorsan felkele; s ment.

Higgyétek el, levetkeztem minden kritikusi büszkeségemet; szemöldeim a lehetségig simák valának; s áhítatos képpel, mint falusi lányka a bábszín előtt, állék a parterren, s mit használt? A kárpit fellebbent, a húrok rezgésbe jöttek, vastag és vékony hangok zengének, vadon erdő s sziklák közől tarka alakok szállottak ki, és én - én édes barátim gyönyörködés nélkül állottam ott. Az a Béla futása! a műv rosszabb, mint maga a futás; pedig meg kell vallanotok: oly futás, mint a szegény Béláé, bizony rossz futás.

Én tehát, mivel semmi kedves képet nem hozhaték magammal, kétképpen mérgelődöm. Először, mert pénzemért köhögésnél egyebet nem vettem; másodszor, mert holnap a vallási tárgyban tett felírás elővétetni nem fog.

Március 2-án 1833

Hiában vala minden iparkodás! alig volt ember, ki a vallás tárgyát illető felírást kívánta volna. Mi tehát, hogy napról-napra kezdjünk, s félbehagyjunk: az előadásokat tárgyazó főrendi választ kezdők rostálni.

A válasz még most is irgalmatlan. Sem az országgyűlés elhalasztásáról panaszt tenni, sem az előleges sérelmeket előlbocsátani, sem a bennünk már vérré és lévvé vált junctimot elfogadni nem akarja; s egyedűl a sorozás az, miben engedni látszik.

Az országgyűlés elhalasztását, s az előleges sérelmek kérdését győzelmesen bevégzők; s kerületi ülésünkből eloszlánk.

A főrendek ma sem ülének. A vallásbeli üzenet egyike az országgyűlés legkeményebb falatainak; azt nyelni is nehéz, harapni is, legnehezebb pedig emészteni. Mit is gondoltok? A mi papjainkat, azokat tudnillik, kik az országgyűlésen széket és szavat bírnak, ha szinte a szemináriumokban, s holmi szűk káptalanságban meglehetős kemény falatokkal tartották is, de később káptalani helyeken s püspöki székekben oly áldott ebédekkel és vacsorákkal hízlalták, s mind e mai napig hízlalják: hogy nem csuda, ha gyomraik egy kissé kényeskék. S ami a világiak egyik szép részét illeti, ezek is s naponként kapnak az evangyéliomi gazdagnak asztaláról nem megvetendő morzsalékokat, miken rágódni bizonyosan kedvesb érzést okoz: mint az az ízetlen, oppozíciói szellemet éreztető, s éppen nem francia simaságú üzenet. Innen van, édes barátim, hogy azt a főtáblánál oly hamar feltálalni nem lehet.

Hogy bohóskodással ne untassalak, a dolog így fekszik:

Bécsben - úgy mondják, mert könnyen fogjátok hinni, miképpen én miniszteri titkokba avatva nem vagyok - a vallási tárgyra nézve bizonyos királyi válasz már talán készen is tartatik, azaz, a kancellária kész a vallás ügyében, azt amit, válaszolni, s következőleg ez ügybeli felírás ellenére nincs. E tekintetnél fogva, a nádor ohajtaná, hogy a tárgy a főrendeknél akadályra ne találjon; de ez ohajtás az infuláknak, bármint álljanak is a környülmények, igen természetesen ellenökre van. Nincs azért más mód: konferenciázni; s tegnapelőtt volt is a nádornál nagy tanácskozás, miben a prelátusok, s néhány dignitáriusok résztvettenek; de csaknem mindnyájan az üzenet ellen nyilatkoztak ki.

Látszott, hogy a dolog nehezen megy; azért a nádor elereszté a tanácskozást, s tegnap egyenként hívogatá az embereket magához, próbálta őket a türelem útára téregetni, az alatt, míg a kancelláriának itt tartózkodó titoknoka az egyház fejedelmeit házról-házra látogatja, s - óh csuda - a Karok és Rendek üzenetének általeresztésére készleli.

Mi lesz belőlünk? a jövő megmutatja. A független mágnások külön tartának összejövetelt, s eddig az előttem fekvő jegyzék szerint az egész főtáblától tizennyolc szó van az üzenet mellett, huszonkilenc ellene. Vagynak függőben állók is, s ha a nádor és a titoknok jól apostolkodnak, talán - - - Ne jövendőljünk, édes naplós uram! a jóslat lelke a politika mostani folyamatában, vagy inkább szövevényeiben hamar téved.

Tudom uraim, mert kegyetek is prelátusok asztalainál, s erszényei körűl hamar tévednek.

Uraságod e szavakra meg fog emlékezni!

Igenis, egyszer talán a kerületi ülésben!

Március 3-án 1833

Tegnap Somogy és Bereg búcsút vőnek; ma Hont és Torna foglalák el a kerületi előlülést: Majtényi Antal és gróf Andrásy.

Amarról nem kell szólanom; Andrásy egyike a magyar akadémia alapítóinak; egy a múlt országgyűlésen köztiszteletben állott hazafi; most az alkotványi, azaz, a personálisi párt egyik oszlopa. Azon kevesek közé tartozik, kik a vallási ügyben sötét elveken jelenték ki magokat, s a közvéleményben ezáltal sokat vesztett.

Ha tudni akarjátok: mit tettünk ma? Tehát - a tegnap kezdett főrendi választ végeztük el; kemény állhatatossággal maradván előbbi üzenetünk mellett; s ezt végezvén, nagy nehezen, azaz, sokak által akadályoztatva, foghattunk a vallásügybeli felíráson tett igazítások olvasásához. Azonban megtörtént ez is; s nincs egyéb hátra, hanem egy országos ülés tartassék, s mind e felírás, mind a napkönyvet és kivonatot illető irományok már egyszer felolvastassanak. Mindezek nagyon szíveinken feküsznek; a felírás, mert félő, hogy azoknak, kik minket, így amint állunk, nem nagyon szeretnek, az itélőmesterrel íratnak egyet, s kezeinkből a tollat kiragadják, vagy a régi krónika szavaival, kipraktikálják; a napkönyvet és kivonatot illető irományok, mert ezek már oly régen adattak be, s felolvastatások oly régen sürgetteték, hogy vétek nélkül lehetne gyanítni, mintha szándékosan történnék a halasztás. Azért -

Uraink, előlülő urak, őméltóságát üléstartásra megkérni méltóztassanak.

Amint parancsolják a tekintetes KK. és RR.

Aztán a napkönyv ívenkénti ára öt krajcár és nem négy.

Azt is be fogjuk jelenteni. Most pedig az ülésnek vége.

Március 4-én 1833

Vagynak pillantatok, midőn a lélek, mint a szél által mozgatott hullám, zajlásba jön; midőn a képeket, a gondolatokat, az érzelmeket nem csendesen tűkrözi többé vissza, hanem rohanó sebességgel csapkodja széjjel. Olyankor a szelíd, csaknem félénk arcvonások is, bátorság, dac és erő színét öltözik magokra; ajak és nyelv gyorsakká lesznek; képzelet és emlékezet gondolatot és szót áradó folyammal szolgáltatnak; a test minden idegei rezgésbe jőnek; a szív minden ütése melegebb, s minden tekintet, minden mozdulat, minden hang elevenséget és hatóságot nyer.

Ne gondoljátok azonban, mintha az ily pillantatok vagy igen ritkák, vagy szükségesen figyelemre méltó következmények okozói volnának. Mert mind az előszámlált tüneményeket csalhatatlanúl fogjátok láthatni, valahányszor, például, vagy valamely felbosszankodott asszonykát saját férjecskéje, vagy valamely osztozó sógort ipánjának fiai ellen kifakadva szemlélni és hallgatni alkalmatok van. Az egész dolog csak akkor emelkedik ki a mindennapi esetek sorából, ha az érintett lélekállapot oly embert lep meg, ki a nagyot és nemest mind elfogadni, mind méltóképpen visszaadni tudhatja.

Mondhatom néktek, én ma érzettem valamit magamban, ami ha erősb, s geniálisabb lelket talált volna, nevezetes jelenést fogott vala szülhetni. Fájdalom, hogy demosthenesi sajátságokat, azaz, demosthenesi lángot, erőt, tehetséget és nyelvet e pozsonyi boltokban vásárolni nem lehet; bizony napi béremet örömest hajítottam volna el érettök, s kenyéren és vizen hosszú hónapokig sanyarogni kész lettem volna, csak egy órácskáért, csak egy óranegyedért, mialatt a híres hellén ékesszólásával főn és keblen uralkodhassam.

Tudnotok kell, ma az előleges sérelmekre, s a nyelvügyre adott főrendi válaszok vétettek elő. Szerelmem Erdély s a nyelv iránt egyike legerősb, legrégibb szenvedelmeimnek; mindegyik ugyanazon egy ideában, ugyanazon egy érzelemben ered: a haza iránti szeretetben. Mily kínos vala tudnom, hogy a főtábla még most is akadályt vet ellenök; s midőn az irántok formált kívánat igazságát tagadni nem meri: mellékes útat keres, s puszta ürügyeket ragad meg, miképpen azt semmivé tehesse! És mit képzeltek? Lehet-e valami fájdalmasb, mint azt, amit lelked meggyőződésében a haza boldogságára múlhatatlan, elengedhetetlen szükségnek hiszesz; azt, aminek teljesedése a fejedelem egyetlenegy kedvező pillantása által elérhető; azt, ami oly közel van, hogy feléje csak kezeidet kell kinyújtani, ellenséges törekedés következésében el nem érhetned, el nem nyerhetned? s úgy állanod előtte, mint Tantal a maga égető, a maga halhatatlan szomjában a víz hullámaiban?

Kétszer állottam fel; egyszer Erdély, egyszer a nyelv miatt; s bár a kebel érzeményét hangba méltán önteni nem tudtam: az ügy szentsége lelkesített mindenkit. Kivétel nélkül erősen maradánk kívánataink mellett, s meghatározók, hogy harmadszor is szólítsuk föl a főrendeket: térnének már egyszer magokba, s kívánatainkat hozzájárulással segéljék.

Az emberek többsége vagy rettegő, vagy nagyon maga körűl néző; s ez az oka, hogy mióta Wesselényit a bécsiek erővel titokkal teljes emberré tették; mióta őt a Magyarország Ausztriától elválásának főeszközévé álmodták: azóta a követek egymásután maradtak el konferenciáitól, s még nehány olyanok is, kik bátorság színében szeretnek láttatni. Ezért, nehogy az oppozíció középpont nélkül maradjon, elvégeztük, konferenciáinkat Eötvös szállásán tartani, hol ma Wesselényi, Pázmándy, Siskovics, Répás, Borsiczky, Palóczy, Vásárhelyi és a szatmármegyei két követ együvé gyűltenek.

Nyugtalanok valánk, mert,

1. A vallásbeli üzenet felírás nélkül vitetett a főrendekhez; s azon esetben, ha az ott felvétetnék, s keresztűlbocsáttatnék: könnyen a gondolatra jöhetnének, hogy az ítélőmesterrel készíttessenek felírást. Borsiczky a personálisnál látott is egyet a mienktől különbözőt.

2. A Luther és Kálvin fiai, azaz, a nyolc superintendentia 1828-ban a vallásbeli bajokat folyamodás útján felterjesztették. Meg kell vallani, szolgai egy gondolat! Mert az 1790: 26-ik törvénycikkely megsértése miatt tettek panaszt; amit nem panaszolni, de szabad nemzethez illőleg a maga helyén törvényesen kívánni kellett volna. A folyamodás természetesen nagyon bevont vitorlákkal ment fel; s koránsem terjedt annyira: mint az országgyűlés kívánatai. Mi kívánatos alkalom az udvar részéről ama szűk határú kérelemre kegyelemválaszt adni, azalatt, míg a mi üzenetünk országos ülés nem-tartása miatt hallgatásban fekszik! Kis kedvezések az országgyűlési felírást megelőzni fogó királyi válaszban, a nemzet egész törekedését semmivé tehetnék.

Azonban úgy lehet, mindezen fejtörések most jókor jőnek. Mert leghihetőbb, hogy a főrendek, azon az okon, minélfogva az előlegeseket hátráltatják, a vallási tárgyat is vissza fogják küldeni; s mi itt őméltóságaikkal szavakat és üzeneteket fogunk váltogatni, a kancellária egyéb dolgokkal fog bajlódni; s a szép idő folyton foly; kedv és béketűrés fogyton fogy; s a példabeszéd értelmében - magyar tűz szalmaláng - egymás után unatkozunk meg mindentől, s hazamegyünk - az ég tudja mivel.

Uraim, valaha valami kivonatról is volt szó, mely a napkönyvből készűljön, mely nyomtattassék, s nyomtatva újságlevelek mellett széjjelküldöztessék.

Ó, arról már csináltunk iromány t!

És az elég?

Az iromány t a personálisnak be is adók.

Nos?

Nos tehát majd egyszer fel fog olvastatni.

És aztán?

Fog készíttetni, nyomatni, és széjjelküldöztetni.

S ki által?

Irkáló ember van itt elég.

De ember, kinek módja legyen nyomatni, és széjjelküldöztetni, az alig van több egynél.

S az az egy?

A pozsonyi deák újság tulajdonosa, ki az itteni sajtóbirtokosokkal egyesületben áll, s kinek talán az újolag kezdődni akaró intézet előbb fog a hatalmasoktól is engedtetni, mint ismeretlen irkálónak, vagy éppen a pesti újsághivataloknak.

Ezeknek, és azoknak, és amannak, és mindenkinek sok szerencsét! De kínos jövendő várja azt, minek teremtői csak gondolatot és szándékot bírnak, hatalmat pedig és teljesítést nem.

A kerületi előlülők jelenték, hogy őméltósága a personális, mihelyt elegendő tárgy gyűl öszve, azonnal ülést tartani, s akkor a napkönyvet, és napkönyvi kivonatot illető irományokat is felolvastatni méltóztatik; s egyszersmind üzenteti, hogy a napkönyv egyes ívei ezentúl a KK. és RR. kívánsága szerint fizettetnek.

Ezen diplomatikai szárazsággal mondott, és ide leírt szavak nagy viadalra adának alkalmat.

Napkönyv említtetek; de a napkönyvvel sok a baj; mert az ülési beszédek egész kiterjedéseikben vétetnek fel; s ez a könyvet szertelen naggyá, szertelen drágává csinálja; s olyankor azt is teszi, hogy a követ urak az űlés után, otthon egy pipa vitnyédi mellett egész kényelemben ülvén pamlagaikon, oly dolgokat is írnak le, s küldenek el a szerkesztőhöz, miket a gyűlési terem falai vissza nem hangoztattak.

Ezen okokat adák elő Borsiczky, Marczibányi, Benyovszky, s többek, és kívánták: e visszaélésnek vétessék eleje; s a napkönyv ne legyen egyéb a beszédek summás kivonatánál.

Színes okok, de nem alaposok. Nagy és drága a könyv? De hát miért ne? Nem készűl az olvasókönyvnek; repertorium az, minek a publicista, s az országgyűlési követ hasznát vegye. Aztán oly országban, mint ez a mienk, melyben sajtószabadság nincs; hol a közgyűlési és országgyűlési beszédek és dolgok a jelen nem levő sokaságra nézve tiltott könyv: ott uraim igen üdvösséges dolog, ha van legalább egy rakhely, hova a némelykor mondatni szokott liberális ideák, merész nyilatkozások, szabadszellemű beszédek a tudni akarók számára letétethetnek. És ne csúfolkodjatok oly igen a pipa mellett készűlt beszédekkel! mondjátok meg: azon gondolatokat, mik 1833-ik év januárjának 10-dik napján Pozsonyban a K.K. és RR. táblájánál a könyvvizsgálati jus felett élő szóval mondattak, mikor, és hol lehetne a magyar nép közt nyilvánítani? Azért ne vegyétek el, mit semmi más oldalról vissza nem adhattok; s inkább szenvedjetek kis visszaélést; inkább fizessetek nehány potom forinttal többet: mintsem a királyi tábla urai által miniszteri naplókönyvet foltoztatni engedjetek, miben a personálisi erősségek teljes fényben, vagy éppen nagyított fényben álljanak, az oppozíció bajnokainak beszédei pedig elfacsarva, erejökből kivetkeztetve, csonkán és bénán jelenjenek meg.

Mindezen tekintetek mellett is restek valánk a fontos tárgyért vívni, csak Dubraviczky, és a kerületben jelen volt Wesselényi által ösztönözve Tisza keltek fel. Mi többek bűnösen hallgatunk. Azonban talán a dolog nem veszett el; mert az otthon készűlni szokott beszédek ellen harcoltak ugyan; de azt mégsem tagadhatták meg, hogy annak beszéde, ki azt kívánni fogja, egész kiterjedésében vétessék be. A dolog országos ülésben szükségesen előforduland; s akkor talán a hallgatás bűnét lerázzuk lelkeinkről.

Vége lőn a viadalnak; s az urbáriumi, vagy ha tetszik, úrbéri munkálat harmadik cikkelyének első fejezetét vettük elő, mi már tegnap siker nélkül forgott vizsgálatban. A kérdés fontos; mert nem kevesebb ennél: szabad-e, s minemű irtást szabad a földesúrnak a paraszttól úgy elvenni, hogy azt majorsággá tehesse?

Egyfelől a pozsonymegyei követ azt mondá: uraim húszezer paraszt lázadott fel nálunk, mert az irtásokat tőlök elvenni akarták; s húszezer paraszthoz csatlakozhatik kétszázezer, vagy két millió, s két millióhoz az egész ország paraszt népessége.

Másfelől többen azt felelték, mit nekünk? a földesúrét elvenni nem lehet. A parasztnak, ha fellázad, igaza nincs; bajonet pedig van.

Ezek az urak a kolerai kuruc háborút szemeikkel nem látták, füleikkel pedig csak messziről, s nem éppen üres gyomorral hallották; csuda-e, ha idegeiket az akkori borzasztó jelenetek meg nem rázák vala?

Sokszor jön eszembe a példabeszéd: magyar kárán tanul!

Mindezekből igen könnyen magyarázhatjátok ki: miért történt, hogy a cikkelyekkel ma sem mehettünk semmire, s oly igen semmire, hogy a dolog elintézésétől messzebb vagyunk, mintsem annak kimenetelét elgondolni lehessen.

Csapónál darab idő óta konferenciák tartatnak, de oda minket ritkán, Wesselényit pedig kevés hetektől fogva soha sem hívják. Ő azonban elég gonosz vala tegnap hívatlan jelenni meg, s ártatlanság alakjában menteni magát, hogy látogatását eddig elhalasztá. Ma Pázmándy, Dubraviczky és én is híva valánk; s Wesselényi ma sem maradt el.

Számosan gyűltek öszve; s e már két nap hiában vítatott cikkelyre nézve akarának egyezkedni. De mikor az ember mindent akar, csak azt nem, amire szükség van; mikor az ember mindent beszél, csak azt nem, amit a másik ohajt: akkor egyezkedésről szó sem lehet. Akartak, beszéltek, javaslatokat tettek, tanakodtak és vívtak most is, mint a kerületben; s úgy végzés nélkül oszlának el, mint a kerületből.

Március 6-án 1833

Mit tettünk ma?

Kerületet ültünk.

S mit végeztünk ma?

A három nap óta vitatás alatt álló, vagy fekvő harmadik cikkely felett a pört folytattuk.

S ez végzés?

Nem éppen; de mégis roppant erőlködések után szavazatra jöttünk, s a harmadik cikkely első fejezetének első pontját, az országos küldöttség szerkesztése szerint, megállítottuk. Nem óriási munka, az való; de mégis valami. Azaz, valami, haladásra a matériában; de haladás a lélekben - semmi.

Jegyzőink a viszonüzeneteket felolvasák; s azok dictatúrára küldettek.

Siskovics oldalán járdalék a Duna partján, midőn az alnádor, leányával sétálva, szembejött. Megfordulunk, s a lelkes férfi társaságában, visszamértük a már megtett útat.

A personális beteg, mondá Somsich, és holnap indúl Bécs felé.

Úgy mi az alnádor előlülése alatt fogunk tanácskozni.

Ha a nádor engedi.

S a főrendek mikor veszik fel a vallásbeli üzenetet? Az nekünk szíveinken fekszik.

Bizonytalan! Az üzenetnek sok ellenei vagynak.

Pedig, úgy mondják, a kancellár sokaknak intést küldött: ne szegeznék ellen magokat.

Ki higgye? Egy érsekség sokat ér; s bizony a kancellár intése foganat nélkül nem hangzanék el!

Estve lőn, s Wesselényi benyitá ajtómat. Ma az üzenet-olvasáskor az Erdélyhez kapcsolt részekre nézve gondba jött. Mert úgy vala írva, hogy azoknak éppen azon viszonyokba kell visszalépniök, mikben a Magyarországtól lett elválás előtt állottanak. De a só? de a vallási viszony? Örömest változtatnák-e ezeket a Részek? Ez aggodalom megelőzésére gondoltuk a záradékot, mely most az üzenetben áll, s a Részeknek az említett viszonyokra nézve a kirendeltetni fogó országos küldöttséggel értekezésre útat nyit.

Wesselényi nyugodva van, és én; - nincs egyéb hátra, hanem hogy az, amit oly régen ohajtunk, s oly melegen vívunk, oly epedve várunk - megtörténjék! Mily könnyű szó, és mégis mily nehéz!

Március 7-én 1833

Vívtunk, lármáztunk, s egy résznek kívánatára, más résznek dacára, nehányszor szavaztunk is; s az urbáriumi 3-dik cikkely első fejezetét végre bevégzettük - kevés híjján.

Annyi idő alatt, annyi sokféle beszéd után, bizonyosan temérdek lőn a változás. Nemde?

Nem, uraim, alig változott egy vagy két szó.

És tudnotok kell, akármit veszünk kritikai pálca alá; annál kevesebbet teszünk vele, mennél tovább, s mennél nagyobb tűzzel csattogtatjuk pálcánkat. S ez természetes; mert elfáradunk, és elfárasztunk, és bebonyolódunk, hogy utoljára sem mozogni, sem útat találni nem tudunk. Ilyenkor pedig igen kisegítő a felkiáltás: maradjon a redakció!

Március 8-án 1833

Hála az égnek, és az ég minden szenteinek! Az a szerencsétlen első fejezet valahára - egészen elvégeztetvén be- és megfejeztetett! Nem mondhatni ugyan, hogy az adózó nép könnyebbségére, a liberalizmus előmenetelére, s több ilyen sokak előtt kárhozatos dolgok virágoztatására fejeztetett be; hanem azt mondhatni, hogy minden ember kedvetlenségére. Mert a sötétség fiainak nagyon sok történt; a világosság fiainak nagyon kevés; a juste-milieunek pedig kevés is, sok is!

És minekutána ennek vége lőn, a törvényhozó test a kritikai katedrába beüle, s olvastatá:

1. a királyi előadások tárgyában, és

2. az előlegesekre nézve készült harmadik viszonüzenetet.

A pálcázás nem vala nagyon irgalmatlan, s meglehetős békességben széjjeloszlánk.

Március 9-én 1833

Hogy megtudjátok, a mi personálisunk Bécsben van, s az előlűlés a mai országos ülésben Somsiché. Mérey a maga előlülői helyét gyáván tölti be; s ily ember a Karoknak nem volna éppen rossz. Mert aki vívni nem tud; aki az oppozíciónak keblet mutatni nem tud: az a kerületi végzéseket felforgathatni bizonyosan nem fogja. De az az áruló mesterség! az a titkosan áskálódó hivatal! az az organizált gonoszság! - Nem, édes barátim, ily ember nekünk nem kívánatos. Mily üdvösséges volna olyat bírni helyette, mint Somsich? De hogyan? Nem kellene-e neki valamit engedni, hogy az igazgatásnak hozzá kedve jöjjön? De mit? de

hogyan? Már annyiszor állottunk meg az először kinyilatkoztatott akarat mellett, s most lépjünk vissza?

Azonban e kétségeskedés sokaknak keblébe szállott; s azok, kik elejétől fogva a köszönetírásban az epemirigyet nem örömest szívelték, összebeszéltek, hogy a gonosz nyavalya ellen még egyszer szerencsét próbáljanak. Az ülés kezdődött; az előadásokat tárgyazó üzenet felolvastatott. Somsich az epemirígyet ostromlá; pártfogói találkoztak; és sok ideig kétes harc volt. Azonban végre a már háromszor győzedelmet szerzett párt csakugyan diadalmaskodott, s az epemirígy, a maga oppozíciói dicsőségében megmaradt.

De azalatt míg itt a győzedelem így kivívatott, a főrendeknél a vallásbeli üzenet sorsa megverettetés lőn; hiában valának minden előkészületek; Wesselényi, Széchenyi, Eszterházy Mihály, s az ifjú lelkes Waldstein hiában szólának; mert bár többen egyesíték velök szavaikat: az üzenet visszavettetett, azaz, elolvastatni sem engedtetvén, a vallási egész tárgy a sérelmekre nézve kineveztetni fogó küldöttségre útasíttatott.

Tehát a három millió protestáns nyugalma: tehát a Karok kezdeményi joga tekintetet nem érdemelnek? Uraim, gonoszúl s nemcsak gonoszúl, de hibásan, de ferdén veszitek fel a dolgot. Azt képzelitek-e, hogy minket ezen az úton lehet meggyőzni? vagy talán a magatok hatáskörét akarjátok a mi táblánk romain kiszélesíteni? Rosszúl tanultátok meg a magyar nép történeteit. A legegyenesebb útat választottátok, bennünket erőbe tenni. S az nektek használ? s az a ti szemöldökeiteket tiszteletben fogja tartani? Nem alkalmat nyújtottatok-e, hogy táblátok jusait szemügyre vegyük? Nem kényszerítettetek-e, hogy a rosszul, s törvénytelenűl gyakorlott Veto ellen, tele torokkal kiabáljunk? S mi leszen ebből? Én nem mondom, hogy a Karok ezáltal végtére is nagy hasznot aratandók; de azt mondom: a kárért, ami következhetik, a jelenkor és maradék előtt, nektek kell számolni!

Március 10-én 1833

Kerületi ülés; előlülők Győr és Ugocsa. Napirend: a nyelvügybeli harmadik üzenet.

Lelkem fájdalmában írtam meg az üzenetet, keményen és keserűn. A sötétség és rettegés fiainak szemei káprázták; s szívei dobogásba jöttek; s igyekeztek az irományt minden erejéből kivetkeztetni. Azonban a jobb rész nem engedte magát egészen meggyőzetni, s kevés, de mégis fontos kihagyással az üzenet megmaradt.

Szegény haza, szegény nyelv! Mikor még csak melegséggel oltalmazni sem hagynának! De uraim, farizeus urak, képzelhetitek-e, hogy kinek idegein lángfolyam futkos, az nektek száraz, puszta hideg szavakat találhat fel, s éppen akkor, mikor szerelme tárgyáról van kérdés? Vigyázzatok! ezen halvány emberkében elektromi szikrák lappanganak; s ha hozzá nyúltok, megrázó erővel pattannak ki.

Március 11-én 1833

A napkönyvből, tudniillik az országgyűlési napkönyvből, ha ugyan e zsebkönyvi formátumokhoz szokott korban oly súlyos foliántokat forgatni nem iszonyodtok, láthatjátok: miképpen a mai országos ülésben a tegnapelőtt félben maradt üzenet elvégeztetvén, az előlegeseket s a nyelvügyet tárgyazók olvastattak fel. Az erdélyi cikkelyből azon sorok, hol az Erdély nevében adott, de az egyesületnek nem kedvező feleletek érdekeltetnek, kihagyatni kívántattak; egyébiránt a többiek változás nélkül maradának.

Eszerint háromszor vagynak a felírások megállapítva; fogják-e a főrendek még most is visszatartóztatni.

E két úr, monda Széchenyi gróf Batthyány Iványra s Pálffy hercegre mutatván, legalább negyvenezer jobbágyhely birtokában van, s mégis négy év előtt alig tudott valamit Magyarországról; most pedig már alkalmas mennyiséget szívtak be a nemzetiségből. S valóban mind a két mágnás részvétet mutata a hazai dolgok iránt; s magyarúl szólani, ha nincs is a nyelv teljes hatalmukban, az együttlét egész ideje alatt meg nem szűntek.

Mondjátok meg uraim, honnan ezen törekedés a nemzetiségre? Egy-két lelkesebbnek ösztönéből, s példájából talán? De nem ezt teszik-e az emberek másutt is? Nem ezt teszik-e a csehek is, kik mintha az 1618-dik évet megelőző időszak képe egyszerre felvilágosodott volna lelkeikben, hasonlóúl, mint a mi embereink, nemzetiséget keresnek, nemzetiséget mutogatnak? Higgyétek el, az emberiségnek vagynak ragyogó nyavalyái; most pestis, majd sárgaláz, petécs és kolera; s hasonlólag most költözködés, kereszthad, újvilágkeresés, majd tudományi, vallási, politikai reform, majd külföldiskedés, majd nemzetiség. S mindegyik nyavalyának vagynak súlyos szimptomái, s keresztűlmentök után, ha tudnillik a beteg orvosi kéz alatt az örökkévalóságba nem vándorolt, egészséget, s abból származó léleknyugalmat és elevenséget hagynak magok után. De ne gondoljátok azért, mintha a nemzetiség nyavalyája még nagy mértékben volna nálunk. Még csak harapózni kezd az; s ugyanazért az egészségre ügyelő hívatalok elzárásokkal akarják orvosolni. Csak attól függ már most, ha a nyavalya érintés által terjed-e vagy a légben foly szerteszéjjel: mert ha ez utolsó eset talál lenni, úgy az óvóeszközök, mint a kolera alkalmával, haszontalanok maradnak.

Akármint legyen a dolog; elég hogy embereink a nemzetisedésre hajlandók. Mit nem lehetne velök tenni, kezdé Széchenyi, ha erőslelkűek egyesűlnének őket vezetni? Én két év előtt, midőn Pesten sok mágnás vala jelen, kértem Wesselényit: tartanánk öszvejöveteket; ő és én egyesűlve könnyen vezethetők vala a többit. De hiában; ő azt mondá; mi ketten egymást megtéríteni nem foghatjuk; s azért jobb öszvejöveteket nem is tartanunk.

Uraim, mit mondtok erre? Nem lehetne-e két embernek, kik sok pontról ugyan különbözőleg gondolkoznak, de a főpontban (a haza felemelésében, a nemzetnek a Verbőczy nemzetsége s az adózó milliomok egyesítése által leendő öregbítésében) szívvel és lélekkel egyetértenek, egymással szövetségre lépni? E kérdés minden tekintetben elég fontos: róla néhány pillantatig gondolkoznotok; s kérlek benneteket, intelek, kényszerítlek benneteket, ezt a nehány pillanatot fordítsátok haszonra.

Ültem, és írtam, midőn ablakom alatt, az estveli alkonyban muzsikai hangok zendűltek meg. Nehány jókedvű ifjacska volt, kik a Cinka Panna és Bihary nemzetségéből származott s a mindennapi kenyér után indúlt hangművészektől-e, vagy hanggyártóktól kísérve, a szatmári követ füleinek egy kis vígalmat szerezni jövének. Köszönöm uraim; de ha az én beszédeim is ily csikorgók, mint a ti cigányaitok vonói alól jövő hangok: úgy én és ők szerencsétlen művészek vagyunk. Azonban ez hazai dicsőség. Isten neveljen bennünket minden jóban!

Március 12-én 1833

A kerület a vallásügyben adott főrendi választ olvastatá fel. Nehányan szólának; de Pázmándy javaslatára csakhamar meghatároztatott: küldessék vissza az üzenet, s rövid szavakkal mondassék el: Uraink, Főrendek, ti eltévesztétek a sort; nekünk kezdeményi jusunk van; s dolgotok az, hogy amit küldünk, olvassátok által, s a dologra feleljetek.

Ezt végezvén, az urbáriumi 3-dik cikkely második fejezete vonaték elő; s annak két első pontja, hosszas és sokfelé ágazó vítatás után az országos küldöttségi szerkesztés szerint meghagyatott.

Március 13-án és 14-én 1833

E két nap is az urbáriumi munkálat harmadik cikkelyének második fejezetével tölt el. A fejezet ugyan be van végezve; de bizonyosan nem fognátok rajta megismerni azt a *korszellemet*, ami ez országgyűlés első heteiben oly sok ajakról con amore zeng vala. Mert íme csak azt sem lehetett kivinni, hogy a paraszt gabonából pálinkát főzhessen! És így egy lépéssel itt is hátrább mentünk, mint a Terézia urbáriumával eddig állottunk. Uraim! hiszen ti oly jól tudjátok a német nyelvet; talán jobban is tudjátok mint kellene. Nem jut-e eszetekbe a közmondás, a német közmondás tudniillik: ki előre nem halad, az hátramarad? S ha már az előre nem haladóról is ez mondatik: mit kell még a visszalépőről mondanunk?

Március 15-én 1833

Ismét kerület, ismét urbárium! De most a harmadik cikkely harmadik fejezete jött sorba, mely a legelő különválasztásáról tanít; oly labirint, vagy tömkeleg, vagy ahogyan hívjátok, miből kivergődni nehezen fogunk. A mi bajunk sok. Az ország részei oly temérdek tekintetben különböznek egymástól! Más helyzet, más természetű föld, más kiterjedésbeli viszony, más népesség, más életmód, s több effélék; s mindezekből következő más tekintetek, más gondolkozás, más értelem, más követútasítás. S mindezekből képzelitek-e, hogy egy értelmi egész, egy törvényhozási tűzpont formáltathassák? Ugyanazért beszélünk sokat, vívunk sokat, találgatunk sokat, mig utoljára is vagy történetesen fejlik ki, azaz, inkább bukkan ki valami; vagy az országos küldöttség szerkezete áll.

A mai nap egyike volt a hiában tett merényeknek. Hosszú tanácskozás után messzebb vagyunk a dolog kimenetelétől, mint kezdet előtt; s azok ugyan, kik ajkaikat és nyelveiket s minden bizonnyal karjaikat is hatalmasan mozgatták, legalább jó étvágyat szerzének magoknak; de mi, kik ültünk, s a tanácskozási zúgást füleinkben fájdalmasan éreztük, legfeljebb is a hipochondriához nyertünk több hajlandóságot.

Azalatt míg mi e semmit sem csinálást csinálók, a Méltóságosak országos ülést tartának, s szívök fájdalmában a Karok értelméhez közeledének. A királyi előadásokra felelő iromány nézve ugyan még a kolera-említésben, s a junctimot előterjesztő szavakban némi változást kívántak; s az előlegeseket, noha már ugyanazon levelen, de az előadások után ohajtják felmutattatni: hanem az előlegesek pontjaira s a magyar nyelvre nézve a további ellenzést félbenhagyák. Nem rejték el azonban bosszúságukat; nem mulaszták el válaszaikban nyilván kimondani, hogy elveinket el nem fogadják, s csak időnyerés végett egyeznek; sőt az ország bírája hatalmasan szólott azon követ ellen, ki e hónap 4-dikén a kerületi ülésben ezeket mondá: *Nemesség és nemesség közt, mégpedig egy részről 500, más részről pedig 700 ezer nemesség kőzt van a kérdés, - - - - - - - - a 700 ezer kétszer jelentette ki magát; s kérdem: mi jusa van az ötszáznak oly kemény ellenmondást csinálni.*[17] - - - -

Mind jól van Méltóságos Uraim! Mi szavakkal nem akarunk törődni, csak tettel ellenünk lenni szűnjetek meg; s akkor azt sem fogjuk többé mondani, amit a nyelvügybeli üzenetben keserűségből mondottunk, s amit a nádor a mai ülésben panasz nélkül nem hagyhatott, - hogy

[17] Ld. Kölcsey: A magyar nyelv ügyében.

a fejedelem és a nemzet közt gátat emeltek.[18] Hiszen mi oly szelídek, oly komplimenttel teljesek vagyunk! csak - - - -

Március 15-én 1833

Kerület, és fél tizenkettőre mind a két táblánál országos ülés. A kerületben éppen azt csináltuk; s éppen oly keveset, azaz, éppen úgy semmit végeztünk: mint tegnap. S minekutána az előretörekedés és nem-haladás kínait eléggé szenvedtük: az ország termébe menénk, hol vallásbeli viszonüzenetünk felolvastatván a főrendekhez általküldetett; tőlök pedig a királyi előadások, előlegesek és királyi lak tárgyában adott választ, írásban, a nyelvügyre nézve pedig élő szóval elfogadtuk.

Keresztűlmentünk a hídon, s a Duna túlpartján fekvő berek lombtalan fái közt járkálánk. Alkonyra hajlott a nap; a sétálók nagyobb része már hazatért; még egy sereg iskolásgyermek űzé játékait a hely körűl, hol Dubraviczky a huszonnégy év előtt elhullott francia bajnokok sírhalmait mutogatá. Megvallom, e jelenés különös érzést támaszt keblemben. Nem a bajnokhalál, nem az idegen földben lelt sír, nem a honnmaradtak bánata tűnt előmbe. Napoleon és Európa; s bennek és körűlök annyi rendület, annyi törekedés, tett, remény, teljesedés és veszteség: ezek valának gondolataim. De e gondolatok közepében miért kellett a te képednek megjelenni, oh Haza? És az a bús látvány; - az omladékos vár a más part fölött! Bármikor, csak most ne! - Haza, s ti omlott falak, mikor fogtok egyszer épségben állani?

Vissza uraim! e helyet kísértet lengi körűl. Azért hívtatok-e ki szobám rejtekéből, hogy a múlandóság s bizonytalan jövendő szcénáihoz vezessetek?

Hányszor nem sopánkodánk: a magyar nem becsüli meg saját érdemeseit! S íme most, midőn a szabolcsi első követ lemondott, küldői nem akarnak helyette a szép pályára lépni: hanem a Borsodból el nem küldött Ragályit keresik fel, hogy képviselőjökké válasszák! Ha így; ez bizonyosan igen illő tett a megyéhez, mely hosszú időn keresztűl Vay Józsefet szokta volt követséggel megtisztelni. De Ragályi fog-e a hívásnak engedni? Ohajtanunk kell, hogy fogjon; mert ő az oppozíció minden emberei előtt tiszteletben áll; s tekintete, s karakterének erős volta kétségkivűl sokat használna. Írjunk neki, mondá Wesselényi, s javallák a többiek; ez mind kedvet adand a követséghez, mind megtisztelés gyanánt szolgáland az országban, hol érdemet, hacsak nyilvános megismerés által is, jutalmazni nem mindennapi dolog. Nekem jutott a tiszt: írni; s a tisztet elfogadám.

Két konferencia; egy nagy a sopronyi híres követnél, habzó pohár és tele tányérok közt; más kicsiny a szatmári követnél, pohár víz, és pipadohány mellett. Ott a már két nap óta hiában vítatott legelőelválasztás, itt a főrendi válasz miatt. A soprony-követ poharai s tányérai üresültek ugyan, de a legelői nodus gordius bontatlan maradt; ami a főrendi választ illeti, erre nézve talán valami történendik.

Eszetekbe fog jutni: miképpen az alnádort sokan szeretnék a personális helyére emelve látni; s ez ohajtás következésében örömest engednének egy kis győzödelmet nékie. A köszönetírásra adott legújabb válasz már nagyon hajlékony; csupán hármat kíván: hogy az epekórság említésekor a törvénytelenség kifejezése helyett, csak óvás tétessék, miszerint jövendőben, a törvény által határozott eseteken kivűl, országgyűlést elhalasztani ne lehessen; hogy az előlegesek ha már a feladásokkal egy levelen állanak, legalább utóbbi sorba tétessenek; és

[18] Ld. uo.

hogy a *junctim*-ról szóló szavakban egy kis változás tétessék. Nem lehetne-e e háromból a két szélsőt Somsichnak engedni? Wesselényi azt mondá: igen; s Dubraviczky és Török nem voltak ellene; de Pázmándy a szélsők közől az elsőre hajlandó nem vala. Azonban amit a főrendek kívánnak, az bizonnyal csak szorúltsági kívánság: mert a dolog ott marad ahol volt. Pedig dolgot megtartani, s szavakat haszonnal engedni: bizony nem rossz alku!

Március 17-én 1833

Felvirradott, s Dubraviczky, Répás, Siskovics, Wesselényi, Prónay és Balog egymás után léptek szobámba, s minekutána az epekórság említésekor teendő módosítás elfogadásában megegyeztünk, kerületbe indúlánk.

Veszprém és Bihar foglalák el az előlülést, azaz, Cons. Rohonczy és Tisza. Ez jószívű, nyájas ember; amaz, mint az Ifland húzott tanácsosai, kényelmes és szavas, nem nyilván udvari, de az oppozíciónak sem dönthetlen oszlopa; egyébiránt a papságnak, mint rinocérosz az elefántnak, természetes ellensége.

A főrendi válaszokat kezdők olvasni, s legelőször a királyi lak tárgyában írt jöve sorba. Szavakat kívántak változtatni, s változtatásaikat el is fogadók, egy kivétellel. A válasz ugyanis az atyakirálynak csak némelykori tartózkodását az országban kéré; a Karok pedig mindenkori lakást kívánnak.

Most a királyi előadásokat tárgyazó válasz olvastatott. Az epekórságos cikkely, mely minden alkalommal nagy tusákra hevíté a haza atyáit, most annyival nagyobb hévvel véteték; mert azokon felűl, kik eddig a többséggel nem tartottak, most a Somsich baráti közől is sokan a főrendi módosítás mellé állottak. Kétesen folyt a viadal, de végre - bár csak egyetlenegy többséggel - a módosítás győzött.

Barátim sürgettek: igéretemnek tennék eleget, s Ragályihoz a kívánt iromány készíteném el. Íme tehát az éj óráiban írám amint következik:

Alólírtak, midőn az országgyűlésen megjelentünk, fájdalommal vettük észre, hogy Ragályi Tamás köztünk nincs. Oly férfiú, ki magát egészen a haza érdekeinek szentelé, ki pályáját két országgyűlésen keresztűl, ritka állhatatossággal s küldői dicsőségére futá meg, nemcsak kívánatos, de szükséges lenne nékünk, hogy Tőle fáradozásainkban kölcsönös tanácsot, segédet, és vígasztalást nyerhessünk. Ugyanazért szép reménnyel lep meg bennünket a váratlan örömhír, mihez képest Szabolcs lelkes Rendei eltökélék magokban, felkeresni az érdemest, s képviselőjökké választván megadni őt a mi ohajtásainknak és a hazának. Sietünk e miatt örömünket kijelenteni; mind azért, hogy részvétünkből és barátságunk érzelmeiből fonjunk a tiszteletre méltónak koszorút; mind azért, hogy tudtára adjuk a rendületlen bizodalmat, mely szerint hisszük, miképpen ő polgártársai hívását készen fogja követni, s készen fogja magát a házi élet nyugalmából kiragadni, s készen fog velünk együtt munkálni, és küzdeni, nemcsak nem bérért, nemcsak nem külfényért, hanem ha isten úgy rendelte, szenvedésért s hálátlanságért is, de mindenesetre a magyar nemzetért.

Március 18-án 1833

Nehezteltek talán, hogy napkönyvemben sok szárazságot, és szárazság mellett sok aprólékságot leltek? Ha ezt teszitek, mondom nektek: csudálatos emberek vagytok! mert nem kellett volna-e meggondolnotok: miképpen én csak magam számára írtam e lapokat, korántsem a tietekre?

Micsoda? Tehát miért adtad sajtó alá?

Sajtó alá, uraim? Ti bizonyosan álmot láttok? képzelitek-e, hogy ily időben, mikor minden szeglet könyvvizsgálóval és titkos-policia spionival tele van; mikor Széchenyi *Stadium*át s Wesselényi *Előítéletei*t, bár könyvvizsgálói engedelmet nyertek is, a sajtó alól elfoglalták; mikor az igazságtalanságot, mi e két magányost éri, törvényhatóságokkal, például Szatmárral és Biharral is érezteték, s több effélék: hogy ily időben mondom, elég bohó lettem volna sajtóról s olvasó közönségről gondolkozni? - Nem uraim! Mi ugyan, azaz én, és Ti, sok bohó lépésekre tévedhetők vagyunk; de mégis nem - mindenre.

Elég az, én írok, mert éppen kedvem tartja; és úgy írok, amint éppen kedvem tartja; s ha valaha valaki e mázolást, más idő és körűlmény közt, közrebocsátandja - ám lássa! Én ezennel protestálok; s minden kritika nélküli kemény ítéletet előre nyakába hárítok. Jól értsétek! kemény ítéletet mondottam; mert a kedvezőt mindenesetre magamnak tartom fenn.

Hogy időt ne veszessünk, tehát ma a tegnap olvasni kezdett főrendi válasszal készen vagyunk; s a junctim előadásában ajánlott szóbeli változást ugyan elfogadtuk, de az előlegesek állására nézve kérlelhetetlenek maradánk.

Így folytak dolgaink a kerületben, míg a Méltóságosok ülésében a vallásügybeli rövid, de kategóriás viszonüzenet olvastaték fel. Makacsvoltunk, mi már a nyelvügyet kivívta, most a vallási sérelmek pontonként elővételét nyerte meg. Igenis, a főrendek meghatározák magokban, azt amit előbb lenéző diadalommal visszavetettek, legalább - keresztűlolvasni; de nehogy a keresztűlolvasás alatt hevűlet és kifakadások történjenek: elvégeztetett, bízatnék az egész tárgy bizonyos, a főrendek kebeléből választandó küldöttségre.

A gondolat nem vala éppen rossz. Mert a tábla függetlenei mindenfelől előszólíták barátaikat; s ezek nemcsak nagy számban jelentek meg; de, ami ezelőtt szokatlan vala, sűrűen kezdének beszéleni is; s beszéleni, s magyarúl beszéleni még azok is, kik (mint herceg Pálffy és Batthyány gróf) a nyelvet nem bírják. E jelenet szemet szúrt, s az országbíró keserű szeszéllyel mondogatta: most ennyi mágnás jött a piócaszekeren, majd annyi a szorgalom-kocsin egybezsúppolva. Hasztalan, kegyelmes úr! az idő eljárt; a gonoszúl nevelt generáció ősz hajakat és rangot félénk tisztelettel szemlélni nem tanult; s megyéken az öreg táblabíró, s országgyűlésen az öreg dignitárius kénytelen nemcsak hallatni magát, de hallgatni is mást. Isten tudja mi lesz a világból, ha már az alig harminc éves embernek is esze van!

A küldöttség tehát, minekutána a pécsi püspök et consortes az üzenet újabbi visszavetését tüzesen vítatták, s minekutána Vayék, Dessewffy Aurél, Batthyány és Eszterházy Mihály nekiek feleltek, csakugyan kirendeltetett. De ezen intézettel az oppozíció férfiai nem valának megelégedve; s azt hivék: ez nem egyébre való, mint a dolgot bizonytalan időre elvetni. Mert nem könnyű-e a küldöttség előlülőjének, azt öszve nem hívni, s a késedelmet tetszése szerint hónapokra kiterjeszteni? Azonban a meg nem elégedés nyilván ki nem fakadt, s Wesselényi is csak szomszéda fülébe súgá, hogy e módon a vallásügy ad calendas graecas van halasztva: a súgás mindazáltal oly dörgő organumból elég hangos lőn Czirákynak is fülébe juthatni. A nagyméltóságú úr azért többek előtt kijelenté magát, W... hamis próféta; s ő a küldöttséget még ma öszvehívni, s az egész tárgyat kevés nap alatt végezni akarja. Sok szerencsét, nemes gróf! hiszen mi is azt ohajtjuk; noha - őszintén megvallva - az egész küldöttségi munkálódástól sokat nem várunk.

Március 19-én 1833

Az egyszeri asszonyka az egyszeri püspökhöz panasszal járúlt; mert, úgymond, ő imádkozni nem tud.

S hogyan? kérdi az egyházi úr.

És úgy akarnék pedig! folytatá az asszony; de valahányszor kezdem, egyszerre elfogódom; s egyebet nem tehetek a sohajtásnál: Oh!

Jóasszony, felelt a püspök, te imádkozni tudsz; és jobban, mint én!

E történetecske jut eszembe most, midőn az est óráiban reggeli érzeményeimre visszagondolok.

Halljuk!

Nem, édes barátim! Ma 19-ik van; s e nap az én honnmaradottimnak szent. Az ami szent, annak emléke szívben zárva marad; s legföllebb is, mint hallátok, egyetlenegy sohajtással lebben ki. Azért, uraim, isten hozzátok; ma számotokra szavaim nincsenek.

Március 20-án 1833

Tegnap a Karok kerületben ülének, s a királyi előadásokat illető negyedik üzenetet, mit Bernát az utolsó főrendi válaszra írt, nagy és tüzes, és hosszú vítatás után megállapíták; s azután a legelő különszakasztásáról már kétszer hiában próbált fejezetet vették elő, mint gondolhatjátok, ismét haszon nélkül.

Mert, mit? Vélitek talán, itt egyedűl gazdasági nézések forognak fenn? Nem! itt az egész polgári alkotvány, nemesi szabadság, privilegiumok, titulus nonus, articulus octavus, korona és ország és minden mozgásba tétetik.

Minden szentek! mi veszély ez egyszer?

Nagy és sok veszély, jámbor olvasó! Mert ha a paraszt marháinak külön legelő adatik, hogy földesura birkanyája miatt a közlegelőről ki ne szorúljanak; ha az úr és paraszt maga földeit külön kimérve kapja meg, hogy egyszer már a maga tulajdonát mindenki ne csak névvel, de valósággal bírhassa; ha az emberek egymás vetésit kedvök szerint el nem gázolhatják; ha a gazda, hol búzát termeszteni akar, oda szomszéda kedvéért ledneket vetni nem lesz kénytelen; ha az ugarat, ahelyett hogy bogáncskóróval nőjön fel, répával bevetni szabad leszen; ha kopár kaszálóinkat lóherrel bevethetjük stb.: akkor, úgymond Benyovszky és Marczibányi, a konstituciónak vége.

S mi okból? kérditek.

Megvallom, e kérdésre felelni nem tudok. Én avatatlan vagyok, s nem tehetek mást, mint benneteket az említett két úrhoz útasítani; kiktől megtanulhatjátok, hogy a magyaroszági paraszt a világ minden parasztainál szerencsésebb.

Uraim, egy szót! Virgíl azt énekli:

O fortunatos nimium, sua si bona norint
Agricolae!

bizony kár, hogy e versnek itt is mottóul kell szolgálnia. Mit ér a boldogság, miről az ember semmit sem tud? Nem volnátok-e oly kegyesek, hogy a paraszt szerencsés voltát ne demonstrálni, hanem vele megéreztetni igyekezzetek?

Így állának dolgaink tegnap; ma pedig országos ülés tartaték mind a két teremben. A Karok a királyi lakot s az előadásokat illető üzenetjavaslatokat vizsgálták meg; s minekutána az utolsóból bizonyos metsző szavakat Somsich kedvéért kihagytanak: mindkettőt a főrendekhez általküldék.

Ragályihoz a felszólítás sokaktól, s magától a vele múlt országgyűlés alatt párviadalra kelni akart Borsiczkytól is aláírva, ma indúlt útnak. Sok szerencsét! Én a dolognak fél örömmel örűlök; mert amint derít annak tudása, hogy a törvényhozó test sok tagjai a factio által elnyomott férfiú érdemeinek igazságot szolgáltattak: úgy elborít a gondolat, hogy Ragályit a szabolcsiak talán csak pártszellemből hívták meg; s talán az egész tervet ellenpárt fogja megsemmisíteni.

Mit tegyünk? És így megy, és így ment a világ minden népeinél; s törjük-e a fejünket, ha ami Rómában és Londonban ezerszer történt, történik - Kállóban?

Március 21-23-án 1833

Nagyon kevés amit mondhatok. Mert hogy 21-dikben a legelőről annyit végeztünk, hogy ahol lehet, ahol tetszeni fog, ahol akadály nem gördűl elő, s az ég tudja még mi minden nem történik, - ott a legelő választassék külön: ez mindössze is kevés. Mert hátra van a kérdés: mint és mennyi választatik külön? Ezen törjük naponként fejeinket és nyelveinket, s törjük siker nélkül. Egyébiránt mivel a főtáblánál 21-dikben ülés volt, s a Méltóságosak, látván, hogy makacs gyermekek vagyunk, kívánságainkat - noha a neheztelés minden jeleivel - végezetre teljesen elfogadták: most nekünk a latin felírások, s az előlegesek magyarra fordításával kell foglalatoskodnunk. Felírásainkat ugyan már több országgyűlésről küldjük magyarúl is; de a sérelmek most fordíttattak legelőször. Egy parányi előlépés; s jaj nekünk, hogy ily parányiságnak is örűlnünk kell!

És három napról csak ennyi?

Az egekre uraim! hiszen ti nem berzenkedtek-e fel mindannyiszor, valahányszor valaki valami nem eléggé szépet mond rólatok? S ha most elmondanám, hogy a kerületi napkönyv, az általatok oly sokáig s oly tűzzel kivívott kerületi napkönyv, a ti nem fizetéstek miatt veszélyben forog; s hogy 22-dikben az előlülőség emiatt nyilván felszólalni kénytelen vala: ez minden bizonnyal ismét nem volna eléggé szép. Én pedig nem örömest vesznék belétek; azért engedjetek hallgatnom.

Március 24-én 1833

Ha nézitek a kalendáriumot, látni fogjátok, hogy minden nap az előbbinél néhány perccel hosszabb. Hoszabb napon az ember természetesen többre ér; és mégis mi e naponkénti hosszabbodás mellett is igen-igen kevésre haladunk. Az az átkozott legelő!

Tudnotok kell uraim, mivel a legelői különségnek már elve is sokaknak ellenére van: ezen sokaknak igen kívánatos lenne, ha a különségi kulcs soha fel nem találtatnék, s mi örökösen ajtón kivűl maradnánk. Ez uraknak nem jut eszébe, hogy az ajtó nemcsak a maga kulcsával nyílik fel; hanem van tolvajkulcs is, van generális kulcs is, van lakatos is; mindenesetre pedig nehány erős lábrugás, vagy ha az ajtó nagyon kemény találna lenni, nehány bárdcsapás akárhová is nyílást tud csinálni.

Az országos küldöttség kulcsában a határok mennyiségéhez és mineműségéhez képest bizonyos maximum és minimum állíttatik fel, melyek közt fekvő lépcsőkön, a körűlmények szerint, feljebb vagy alább szállani lehessen. De ezzel sokan meg nem elégednek, s némelyek földesúr és paraszt közt szabad egyezkedést akarnak, mások a törvényhatóságokra kívánnak mindent bízni, ismét mások a rétmennyiséget, meg mások a marhaszámot, Trencsin a földbirtok kiterjedését, ohajtják mértékűl vétetni. Nagy Pál pedig, minthogy e részben szoros útasítása nincs, s minthogy ő herceg Eszterházyt örömest megmellyesztené, azt vítatja:

tétessék törvénybe minden lehetséges kulcs, hogy minden törvényhatóság tetszésekint választhasson.

Elhiszem, kedves Nagy Pál úr; csak az a kis kétségem van:

1. törvény-e az, mely így szól; íme ennyi lehetség van a világon, ti lássátok, melyikkel akartok élni?

2. üdvességes-e az, ha a törvényhatóságoknak, azaz, kiküldött tábla- és szolgabíró uraknak önkényére bízzuk meghatározni: herceg Eszterházy ezen falujában ennyit, ama falujában pedig annyit kell elvenni és odaadni?

3. ohajtanunk kell-e, hogy a megyei önkény a helytartótanács önkényét természetesen maga után húzza, s a kormány kezei mindig zsebeinkben maradjanak?

Hogy tovább ne untassalak benneteket, mindezekből általláthatjátok, hogy a legelő nekünk sok bajt ád; s lehetetlen velem együtt nem sajnálkoznotok az előlülőkön, kikre ily veszedelmes kérdés alatti kormány szállott. Azért jó Siskovics, és te ősz Sztojka, isten adjon nektek nemcsak bölcseséget, de béketűrést is e ma kezdődő héten keresztül. Amen!

Március 25-26-án 1833

Isten, és Révai bűnűl ne vegyék! A magyar fordításokkal készen vagyunk; s ily fordításokkal ugyan az akadémia nyelvtudományi osztályában helyet érdemelni nem lehet. Azonban mind egyre jár; mi kezdők vagyunk; s még gyermekkorunkban tanultuk: *qui nunquam male nunquam bene!* s e szent maxima oltalmában hibáinkkal sokat nem gondolunk; mindenesetre azok ellen, kik belénk akadozni szeretnének, fenntartva Zsigmond király hősi mondását: *Isti lurcones Grammatici!*

Amint mondám a mi fordításaink készek, s 25 és 26-diki kerületeinkben fel is olvastattak; s felolvastatván országos ülésbe vitettek; mert tudni fogjátok, hogy 26-dikán mind a két teremben gyűlés volt. Eszerint nincs egyéb hátra, mint felírásainkat tisztázni és lepecsételni, és reájok a királyi választ bőjt és imádság közt várni.

Március 27-29-én 1833

Ismét három nap, ismét három kerületi ülés, s ismét semmi végzet. Mert minekutána ugyanazon dolgokat, okokat és szavakat egymás unalmára s bosszantására számtalanszor elmondogattuk; végre, azaz 29-dikben, tettek ugyan az előlülők némely kérdéseket, s kértek szavazást; de mivel mi, sem a kérdéseket, sem a kérdések felett támadt vítatásokat, sem társainkat, sem magunkat nem értettük, nem következhetett más, mint az, hogy a szavazásban zavar történt.

Csongrád, Békés és Csanád a magok határainak nagy kiterjedését tekintvén, több legelőt ohajtottak parasztaiknak adni: mint az országos munkálat maximuma. Mármost midőn a volt kérdés: álljon-e az országos munkálat vagy ne? azok kik *igent* mondának, egyszersmind az említett három megyére kivételt tenni, nem ellenzék; de sokan, kik e kivételt hasonlóúl nem ellenzék, s egyébkint a munkálat mellett állának, *nem*-et szavaztak, nem tudván, hogy az igenesekkel egyetértenek. Így ugyanazon párt értetlenségből kétfelé szavazván, azok, kik a munkálat ellen egészen voltak, azt hívék, az ő pártjoké a többség; noha Mosony és Esztergom, észrevevén a tévedést, mindjárt visszahúzák a nem-et, s ezáltal az *igen* és *nem* közt egyenlőség támadt, s a dolog határozatlan maradt.

Uraim, e bizonytalanságból veszély fog eredni; nem kellett vala-e a dolgot még ma, azaz most mindjárt tisztába hozni? vagy talán kedvetek fog telni, ha holnap a tusát ismét elől kezditek?

A Karoknál tehát a három nap imígy folya le; a Méltóságosak pedig azalatt a küldöttség által készült vallásügyi munkát vették vizsgálatba. És 27-dikben, midőn a küldöttség a maga munkáját benyújtá, Széchenyi felszólamlott; a indítványt tőn; ne olvastatnék fel a küldöttségi műv, hanem fogadtatnék el a Karok üzenete; mert, úgymond, a Karok csakugyan nem fognak engedni, s utóbb is csak annak kell meglenni, mitől most a főtábla vonakodik. Az indítvány igen természetesen tusát gerjesztett, s az egyházi és világi rend oszlopai által hasonlólag igen természetesen visszavettetett. Olvasák tehát a küldöttségi irományt; s annak sorsa különös lőn. Az oppozició ugyanis sanyarúnak találta azt, a prelátusok pedig engedékenynek: s így egyszerre két, egymással tővel és heggyel ellenkező felekezettől ostromoltaték. A történt meg, ami sok oly környűlmények közt történni szokott: két fél között a harmadik, azaz, a küldöttség nyert. E harmadik fél nyeresége csakhamar is világos lőn; s ezért az oppozició, további nyilatkozásit a Karok viszonüzenetének idejére tartván, a hat heti oktatás pontjánál makacs hallgatásba tette magát; de az apostoli férfiak, s közöttök főleg a pécsi püspök, utolsó cseppig vívtanak. Hiában! a küldöttségi munka győzött; noha mi, azaz, a nemzeti egyesület barátai, ohajtottuk volna, hogy ne az előbbi példabeszéd teljesedett legyen rajta, hanem ama másik: két szék közt maradt volna a pad alatt!

Március 30-án 1833

Egybegyűlének a Karok, s kerületi ülés lőn; és mint előre, jósló tehetség nélkül is, látni lehetett, iszonyú pör támada. A küldöttségi szerkezet ellenségi (fogjátok érteni, hogy ismét a legelőről van szó) nem akarák hinni, miképpen tegnap Mosony és Esztergom későbbi nyilatkozásaik által a két ellenfél egyformaságba jött; s midőn ma néhány tegnap elmaradt megyék a szerkezet mellé szavaztak, tűzbe jövének, s éppen úgy, mintha a már teljes győzedelem csikartatott volna ki markaikból. Mint fakadtak ki, mint ingerelteték a másik fél, mint folyt a tusa cél és vég nélkül; mindezeket könnyebb gondolnotok, mint beszélnem. Azért röviden csak azt mondom: veszekedtek, protestáltak, reprotestáltak; s minekutána Nagy Pál dühében a maga zászlóalját konferenciára hívta, minden további megállapodás nélkül eloszoltak. Isten adjon nekik jó étvágyat; de több igazságszeretést, és türelmet!

E nem éppen kellemes vonások után, elég legyen még azt mondanom, hogy ma délután, vegyes ülésben a felírások aláírattak s elpecsételtettek. Mi következik e tettre, az ég tudja. Zörgessetek, mond az evangyéliom, s megnyittatik. A zörgetés íme megtörtént; s ha nem talál megnyittatni? Akkor uraim kinn maradunk, mert oly ajtó van előttünk, melyet betörni - nem szabad.

Március 31-én 1833

Harc és küzdés után tikkadás következik; s így midőn ma Zólyom és Csongrád az előlülői helyen megjelenvén, s a szó ismét a legelőre esvén, a többséget a múlt héti előlülőség nyomán, a szerkezet mellett állani jelentették - hallgatásban maradánk. Egyfelől, mert a Nagy Pál konferenciája semmit sem végzett; másfelől, mert a sokféle kulcsok lovagjai kardjaikat az országos ülésben készűlnek ismét villogtatni. Így vagy úgy, mi a szerencsétlen fejezetet tovább olvasók; s minekutána a pap és iskolamester legelői illetőségéről nagy részben szükségtelen szavakat ejtettünk, - elszéledénk.

Omne regnum in se divisum desolabitur! Ez üdvességes intést (mit akinek tetszik a Mihály torony oldalán naponként olvashat; s mire egymást, valahányszor jobb gondolat nem száll fejünkbe, híven szoktuk - bár haszon nélkül - emlékeztetni) a mai konferenciáról is bátran mondhatjátok. Mert Nagy Pálék ma is öszvejöttek; s minekutána szinte két óráig tanakodának, miként segítsék ki a többség győzödelme alól magokat: végre nagy álmélkodással vették észre, hogy egy értelemben nincsenek. Mit lehetett mást kezdeni, mint eloszolni, s a dolgot jószerencsére bízni? Búcsúzánk azért (mert követtársammal együtt, s nem tudni mi okból, a konferenciának hivatalosi valánk), s én és társam az irgalmasokhoz vevők utunkat.

Wesselényit Prónayval beszélve leltük; s a beszéd egy kis figyelmet érdemel. Tehát hallgassátok!

Erdély és Magyarország egybekapcsolásának tüzesebb ohajtója nincs, mint W.... De ő nemcsak ohajtás mellett marada; hanem mindent, mi az ohajtás teljesedését eszközölheti, munkába vett. Ő indítá Szatmár vármegyét, hogy e nagy célra az egész országot szólítsa fel; ő gyűjté össze Erdélyben a diplomatikai adatokat, mikből az előlegesek 2. és 3. pontjai készültek; s midőn az ügy e jelen országgyűlésen folyamatba jött, ő írt az erdélyiekhez felszólító leveleket, hogy megyénként tanácskoznának, s a magyar diaetát sürgető leveleikkel keresnék meg. A dolog a bérces hazácskát figyelembe hozta; s annálinkább, mert a Részmegyék a magok gyűléseiben a Magyarországhoz visszamenetelről kezdének beszélni; s Erdély igen jól látja, hogy jobb egészen általmenni, mint egy nevezetes részt elvesztve, tovább is külön maradni. Aztán melyik hazafi az, ki ne lássa: mennyire nincs az Erdélyt tapodó önkény ellen az anyaországhoz kapcsoltatáson kivűl más oltalom? Azon kapcsoltatást eddig is csak olyanok ellenzék, kik hivatalaiknál fogva a különvált állapotban sokkal jobban érzék magokat, mintsem a haza sebei nekik fájdalmat okozhattak volna. Ily helyzetben előre lehetett látni, miképpen az erdélyi megyék azt, amit 1790-ben már tettek, ismét tenni fogják; amint négyen közűlök leveleket is írának a magyar országgyűléshez, s leveleiket gróf Teleki Domokos által Pozsonyba küldötték, hogy itt Wesselényivel együtt azokat illetőleg általadják.

Itt vala már Teleki, midőn ... több barátaival tanakodni kezdett: mint kelljen a dolgot leghasznosabban kezdeni? A tanakodás következménye e lőn: a leveleket az országgyűlés törvényes előlülőjének, azaz, a nádornak kell általadni; de nem előbb, mint a felírások s velök az előlegesek útnak indúlnak.

De fogja-e a nádor azokat elfogadni? Úgy hittük, a kilencvenediki példa, midőn hasonló levelek küldettek, e kérdésre jó felelet: azonban W... minden esetre meghatározá magát - jó előre recognoscirozni. E recognoscirozás reménységet látszott nyújtani; míg végre mai napon a nádor Wesselényinek magányos hallgatást adott; s vele a dologról nem az előre felvett jó reménységgel egyezőleg, beszélgetett. S e beszélgetés már most az, aminek kimeneteléről, az irgalmasokhoz beléptünkkor, folyt a szó.

Hogy rövid legyek, a nádor a dolog egész folyamatát nem kedveli; a kilencvenediki esetet az akkori rendetlenségeknek tulajdonítá; s meghatározólag nyilatkoztatá ki: miképpen az erdélyi leveleket országgyűlési tanácskozás alá ereszteni nem fogja. Az erdélyi megyék követe felelt, hogy ő ily esetben kénytelen lesz leveleit a kerületi előlülőnek adni által (mihelyt t. i. az előlülőség ily bizodalmat megbíró férfiúra száll), s akkor ki fogja a dolgot akadályozhatni? A nádor erre azt javaslá: adatnának neki a levelek, s ő azokat királyi testvérével láttatni fogja; s reményt ád, hogy az ügy ily módon inkább fog előmozdíttatni. („Én csak akkor hajlottam a levelek átadására, miután a nádor ráállott azon conditio sine qua non-ra, miszerint ő a leveleket nem mint király testvére, hanem mint az országgyűlés előlülője veszi által.” *Wesselényi kézirása rajzónnal.*)

Ebben maradt a dolog; s a levelek holnap általadatnak. - És erről most elég; valaha talán ami még elmaradt hallani fogjátok.

Április 1-én 1833

Emlékezzetek Révaira, kinek e nap szent. De én tudom, ti minden egyébről gondolkoztok, csak a nagy férfiúról nem, kinek ti és gyermekeitek és unokáitok ezeríziglen oly sokkal, oly kibeszélhetetlen sokkal tartoztok? És tevétek-e valamit, mivel e tartozást, bár kis részben, teljesítettétek volna! Nem édes barátim, ti mindeddig nem tevétek semmit! S talán éppen ábrándozónak vélitek az országgyűlési követet, kinek a legelőről szóló cikkely mellett, a vers- és grammatika-faragó ember is eszébe jut? Isten, és az ő szentei bocsássák meg nektek e vétket; de én azt hiszem, a férfiú, ki vívott egykor a nyelv ellenségeivel, mint Herakles a lernai kígyóval; ki éjeket virrasztott, s vándorlóvá lőn e földön, hogy titeket saját kincsetökkel megismertessen; ki többre becsülte az igazságot, mint élte nyugalmát; ki koszorú reménye s kitűzött díj nélkül küzdött, hogy nektek csillogó pályát készítsen, - a férfiú mondom, érdemlené már egyszer: fordítanátok figyelmet reá. Higgyétek el, míg azt nem teszitek, míg azokat, kik mindent értetök csináltak, nem tisztelitek, áldás nélkül fogtok maradni: mint a nép, mely prófétáit, s megváltóját halálra üldözé. Azonban ti nem szeretitek az igazságot hallani; ti hamis próféták által el vagytok kényeztetve; vakok akartok maradni saját javatok, s jóltevőitek iránt. Ám lássátok!

A kerület tehát a legelői fejezetet valahára végigolvastatá, hogy majd másodolvasáskor ismét új tusát küzdjön felette. Főrendeink azalatt a vallásügybeli válaszokat vizsgálák meg, s a délutáni egykor saját teremökbe gyűlt képviselőknek általküldék; kiknek isten adjon malasztot és állandóságot, hogy a válasz feletti tanácskozás alatt előbbi gondolkozásuk módjáról el ne feledkezzenek! Mert, uraim, az ember gyarló állatocska; s igen sokan hasonlítnak a torony vitorlájához, mit minden szelecske arra fordít, amerre fú. Vajmi erős szelek szoktak pedig itt, a Kárpát alján fújdogálni!

Ápril 2. és 3-án 1833

Azzal a szárazsággal, mivel némely referens az özvegyek és árvák, szóval minden insolvensek ügyét előadni szokta, jelentem nektek, hogy ismét a vallási tárgy forog szóban.

Kérdés volt: kell-e a főrendi választ kerületre vinni most mindjárt? Vagy kell-e várni, míg a húsvéti napok elmúlnak?

Egyik mondá: várni kell; mert sok lelkes követ hazament, kik visszajövén az ügyet sikerrel fogják pártfogolni.

Másik mondá: nem kell várni; mert a papság hazamenvén, a megyéket fel fogja lázítni, s az ügynek nem kedvező útasításokat eszközlend. S valóban Trencsin vármegyében már ez történt is, hol a sötét fejű Marczibányi részint saját előítéletei, részint Borsiczky ellen viseltető gyűlölsége által indíttatva, mindent elkövetett, hogy a papság befolyásával oly útasítást készíttessen, mely a szabadlelkű Borsiczkynak minden jót lehetetlenné tegyen. Elérte célját; s így az ügyet egyik erős oszlopától megfosztá.

Ily helyezetben szükséges lőn a jelenvaló követek erejét megvizsgálni; s több apró öszvejövetelt tartánk, míg végre április elsőjének estvéjére mindazokat, kiktől pártfogást remélni lehetett, Beőthy nevével az irgalmasokhoz küldöttük. Húsz s egynehány megye jelent meg; kik egymással egyező akaratot nyilatkoztatván ki: a tárgynak mindjárt április 2-dikán leendő

felvételét meghatározták. Így történt, s két egymás után következő napon az egész válasz eleven ugyan (mert Lonovics és Trstyánszky nem hallgattak), de jókedvű vítatások közt el is végeztetett; s a kerület, előbbi üzenete mellett, változás nélkül megállott.

Most tehát uraim, egész húsvét utáni napig - a dolgozó jegyzőnek ugyan jó munkálkodást; nektek pedig víg pihenést! Boldog, kinek házi isteni közel vagynak, és saját tűzhelyén nehány nyugalmas pillantást élhet, - ha t. i. életének hű párját az angyalok nem rendkivűl pergő nyelvecskével, s nem rendkivűli uralkodni vágyással ajándékozták meg. Ami engem illet, én - mint bajnok a fegyvernyugvás idejét - szűnnapjaimat a tábor zajában vagyok leélendő. Jaj neked, szegény dalköltő! De mi szükség is vala a lantot, a zúgó folyam partját s berkeidet elhagynod? Vélted talán, koszorút a polgári pályán nyerned oly könnyű leszen: mint

Zöld borostyánt barna lány kezéből!

Vélted talán, a nyert koszorú itt is oly enyhítő leszen? Szegény, te nem tudád, hogy vagynak versenyek, hol pálya és díj egyformán tövissel teljesek? Vagy jól tudád? s önkényt vetetted magadat szenvedés alá? Ó, úgy szánakozni rajtad nem fogok! S még úgy sem, ha szenvedés jutalmául dicsőséget vártál, s nem nyertél. Mert nem kell vala-e meggondolnod: miképpen szenvedés juthat minden gyarlónak; de dicsőséget csak az érdemel, ki nemes lelket és erős keblet nagy mértékkel bír?

Ápril 9. és 10-én 1833

Elröppentek a szünnapok, azoknak tudnillik, kik a pillantatot élni tudják, - mert az unatkozóknak az idő nem röppen, - s Fejér és Békés a kerületi előlülést szokott kompliment-tétel után, 9-ben elkezdék. Siskovics a vallásügybeli viszonüzenetet felolvasá; s az diktáltatni rendeltetett. Majd az úrbéri 3-dik cikkely 4-dik fejezete - az erdőhasználatról - véteték vizsgálatba. Voltak, kik, mint a legelőt, úgy az erdőt is a jobbágytelekhez különszakasztatni kívánák; de a kitetsző többség az országgos küldöttségi szerkezetet elfogadván, az egész fejezet szokatlan gyorsasággal elvégeztetett.

10-dikben a lediktált viszonüzenetet vizsgáltuk meg; s a nap estvéjén két igen kedvetlen hír zavará nyugalmunkat. Egyik, hogy Ragályit a szabolcsiak követté nem választák; másik, hogy Erdélybe kommisszáriusok küldetnek, kiket a bán katonai erővel fog erősíteni.

Az első hír megvalósúlt; s szomorú példája annak, miképpen embereink kevés lélekkel bírnak. A másik felől jó esik még kételkedhetni.

Mert mit? Most midőn a magyar országgyűlés Erdély helyezetét figyelembe vette; midőn mind a két haza erdélyi diaetát kér és vár; midőn az 1823-diki kommissiók által Magyarországban ébredt visszahatás nyomai mind e mai napiglan intőleg mutatkoznak: akkor lehet-e célirányosnak tartani, ha a kormány, a tíz év előtt nálunk nem elég szerencsével kezdett játékot, Erdélyben folytatni akarná? Azonban minden ember a maga fejével okoskodik, azaz, ha nem éppen a maga fejével is, de legalább annak fejével, ki helyette gondolkozni szokott; s így ki tudja: nincsenek-e a kabinetben emberek, kik a dolgot másképpen látják, mint mi? S nem természetes-e? Hiszen aki magasról néz le, az nem úgy lát, mint az, ki földszint áll. Ha kérdenétek, melyik jobban a kettő közől? hirtelen felelni nem tudnék. Mert ha az, ki földszint és sokszor éppen a dolog közepében áll, közelebbről tekinthet: a magasan álló ellenben az egészet tisztábban végigláthatja. Csak az a baj, hogy nagy magasságból üvegcső nélkül nem láthatni le; s ki áll jót: az üvegcső nem egyebet mutat-e, mint a való?

Ápril 11. és 12-én 1833

Nem fogjátok elhinni, ha igen röviden elmondom: miképpen 11-dikben országos ülésünk vala, melyben a vallásügyi üzenet szerencsésen elfogadtatott: 12-dikben pedig délelőtt kerületi tanácskozás tartaték, s az urbáriumi harmadik cikkely elvégeztetett. Aznap délután fél egyre a kerületek országos ülésbe mentenek, honnan a tegnap elfogadott üzenet a főtáblához általküldve, s egyszersmind az országos sérelmek s kívánatok öszveszedésére a két tábla előlülői által vegyes küldöttség kinevezve lőn.

Ápril 13-án 1833

Tegnapi kerületben, midőn a bolttartási jogról vala szó, Székesfejérvár követe felállott, s lelkes beszéddel mutogatá, hogy e jogot ki kell az urasági haszonvételek közől törleni. Nagy igazság! ezt hitte, ezt érezte, ezt kiáltotta minden, vagy ha nem minden, de a nagy többség. Ma Bernát elhozá az országos munkálat szerkezetén a tegnapi végzéshez képest tett változást; s abban a bolttartás szabad voltát a királyi városokra is kiterjesztette. De úgy látszott, a városi urak is olyanok, mint az emberek sokasága: szeretnének liberálisok lenni - más erszényére. Legalább nagyon kezdének a Bernát szerkezete ellen szólani; s jósló tehetség nélkül ki lehet találni; ők a tapssal fogadott fejérvári javaslatot örömest látnák városról falura vándorló bolttartókra, de nem viszont, alkalmaztatni. E félig nyilvánított, félig titkolt szándék heves vítatást gerjesztett; s a dolog ma függőben maradott.

Estve lőn, s az irgalmasoknál kevés jó barátok ülének együtt, midőn Pázmándy jött; s a vallásügyről kezde szólani.

Ezen ügy az egyház férfiait nagyon nyugtalanítja; s annyival inkább, mert láták a meleg pártfogást, mellyel a képviselő táblánál fogadtaték. Azért fortélyt fortélyra gondoltak, híreket terjegettek, s kéz alatt alkudozásokat kezdettek. Nem fogtok-e felkacagni, hallván a hírt, mely szárnyallott? Hogy tudnillik Beőthy, ki az indítványt tevé, és Siskovics, ki mint jegyző dolgozott, Luther és Kálvin híveitől háromszázezret nyertek ajándékúl. Ily hírek természetesen már szertelenségök által hitel nélkül maradtak. Jobban gondoltnak látszik a mód, mely szerint a krassói kálvinhitű főispány segédével akartak munkálni. Ezen úr már az ügy első felvételekor két ízben vala közbenjárandó; s először azt akará velünk elhitetni, eresztenők a dolgot királyi kegyelem útjára; másodszor pedig arra készűle bírni, hagynók, a horvátok vallási állapotát, amint van. S íme most harmadszor szólalt meg, s Pázmándy elébe két javaslatot tett; egyet a fejérvári püspökét, miszerint a vallási felírást az egyháziak nem akadályoztatnák, ha bele tétetnék, hogy az, a főtáblai többség ellenére küldetik; másat, mint állítá, saját magáét, minélfogva a dolgot vegyes ülésbe kellene vinni. Erre folytatá, a nádor csak azon esetben lenne hajlandó, ha azt a KK. és RR. kívánnák.

Kérdés most: kell-e a javaslatokat elfogadni? Az első, úgy látszik, tekintetet nem érdemel; a másik mellett és ellen sokat mondhatnánk. Mert ha egyfelől a két tábla viszonyainak s a szavazati mennyiségnek elrendelése nélkül vegyest ülni, s a többezer nemes képét viselő követ szavazatát egyes dignitáriuséval egynyomatúvá tenni, ártalmas: másfelől ha a többség a KK. és RR. részén maradna, mi lehetne kivánatosb alkalom a főtáblát örökösen, vagy legalább hosszú időre legyőzni? Azonban ily fontos lépésről hirtelenkedve ítélni nem jó; azért meghatározók, holnap reggel nagyobb számmal egybegyűlni; de a krassói főispánnak nehogy kebleinkbe pillanthasson, minden esetre tagadó választ mondani.

Elszéledének az emberek; s Wesselényi és a szatmármegyei követ ketten maradának. Amannak jegyzései voltak Széchenyi azon panaszára, hogy 1830-ban Pesten vele öszvejöveteket

tartani, s vele egyetértve a sokaságra munkálni nem akart. Széchenyi - ezek valának jegyzései - már midőn a *Hitel*t írta, hajlandó vala a kormánynak, ha csak szép szavakat is, adni; a *Világ*ban pedig már nyilván mondá, miképpen az udvartól jót várni kell, de 1830-ban éppen azt kezdé beszélni, hogy az oppozíciót elhagyván, a nemzetnek magát az udvar karjai közé vetni legtanácsosb. Kettőjök közt levelezés is folyt efelett, s a dolog annyira jött, hogy az a szoros egyesület, mely őket egybeköté, megtágúlt.

Megvallom, kedvem volna e röviden ide vetett sorokra kommentáriust írni; s hiszitek-e, hogy e kommentárius egy lenne a nemzet mostani állásának legnevezetesb oklevelei közől? Azonban eljön talán a pillantat, midőn e fonalat újra felfogom; addig maradjatok béketűrésben; ti úgyis Európa legbéketűrőbb népe vagytok!

Ápríl 14-én 1833

Wesselényinél nehányan gyűlének öszve; s Pázmándy tegnapi jelentését rövid beszélgetés alá vevén: nem éppen teljes határozattal indúlának kerületi ülésbe; hol a kezdődő hétre Esztergom és Csanád foglalának előlülést. A múlt ülésben vitatásba vett jegyzői szerkezet felett folyt a tusa; s a tusa folyt hiában. Mert minekutána torkaszakadtig kiáltoztunk: azon végezéssel oszlánk haza, hogy holnap szavazat fogja a viadalt bezárni.

Omlott a zápor; s a város szépeinek, és szép nézőinek mégcsak azon örömük sem lehetett, hogy az ablakon keresztűl valaki után leskődhessenek; egyedül a sérelmekre ügyelő küldöttség emberei futkosának az útcákon keresztűl; mivel, úgymond a tanítás, a hazát napfényben és záporban egyiránt szolgálni kell. Ott ülénk a főtábla teremében, s a pohárnok, mint előlülő, a sérelmek leendő szerkezete felől kezde szólani; s az ülés folytában főleg e kérdés fejlett ki: mi nyelven fog a szerkezet készűlni? Dessewffy, az ítélőmester, a magyar nyelvet nem bírja; s mivel minden ember örömest úgy igazgatná a világot, amint neki legtöbb hasznot és kényelmet fogna hozni: ő is nem vala rest, saját individualitásának a nemzet első kívánatát alárendelni; s a latin nyelvért kezde vívni. Hanem a jelen követek s a mágnások közől gróf Fekete megmagyarázták: miképpen most, midőn már maga a főtábla is nemcsak válaszait magyarúl íratja, hanem a vallás tárgyában a keblebeli küldöttségtől is magyar jelentést fogadott el, a vegyes küldöttség magyar nyelven kivűl mással nem élhet. Ennélfogva a magyar nyelv győzedelmeskedvén, az ülés eloszlott, oly határozattal, hogy mihelyt a megyék a magok sérelmeit s kívánatait beadandják, azok diktálás alá fognak bocsáttatni.

Ápril 15-én 1833

Kerületi ülésünk a bolt feletti szavazással kezdődött. Hogy az a földesúri haszonvételek közől kitöröltessék, tulajdonképpen városi indítvány vala. De mivel Bernát, szokása szerint, nem csak annyit írt, amennyiről szó tétetett, hanem az indítványt a városokra is kiterjesztette; e miatt a negyedik státus képviselői úgy rettentek vissza, mint ki sötét szobában a kedves lányka után tapogatódzik, s helyette az öreg háziúrba kap. Ez rontá el a dolgot; ez tevé, hogy az indítványkor tapssal fogadott javaslat később nagy vitatásba, ma pedig szavazatra jövén, elbukott.

Tudnotok kell, hogy midőn valami szabad szellemű indítvány tétetik, igen sokszor nagy többség látszik azt jóváhagyni. Mert kevés ember van, ki liberálisnak látszani nem szeretne; s így azok is, kiknek útasításaik fanyarok, a nem fanyar indítványt helybenhagyólag látszanak fogadni; s úgy tetszik, örűlnének rajta, ha útasításaikon a többség győzedelmeskednék.

Ilyenkor hosszú vítatás, s azt követő szavazás mindig veszélyt hoz; mert szavazáskor a látszó többség alá senki nem rejtezhetik többé; s kénytelen útasítását szorosan követni.

Így történt ma is. A kevés nap előtt örömkiáltással fogadott javaslat többséget nem nyert; s közkacaj támadott, midőn magok a városok is az indítvány ellen szavaztak.

Megeshetik, e följebbieket lelketek nem nagy vígasztalására fogjátok olvasni; azonban mégis meg kell jegyeznetek: miképpen embereink, kik liberálisoknak látszani szeretnek, az országgyűlés eleje óta szaporodtak. Az ideák röpködnek, és itt is amott is meg-megragadnak; s mi nem lehetne belőlünk, ha a jobb fejek gondolataikat sajtó útján szabadon szórhatnák szerteszéjjel?

A pohárnoknál ebédeltem, s estve gróf Teleki Domonkos vala nálam: s mindkettőtől vett hírek után az Erdélybe küldött királyi biztosságról többé kételkedni nem lehet.

Megvallom uraim, szívem alatt minden csepp vér forrásnak indúlt. Erdély, az én szép Erdélyem! És nem elég vala-e, hogy csaknem két századig vad kezek dúltak keblében? nem elég vala-e, hogy a béke napjaiban a székelyfiaknak Mádéfalván vérfürdő készítteték? - Nem elég-e - - - de mi szükség az emlékezet viperáit felbújtanunk? Az ég terjessze ki feletted védő karjait, szép haza! Ah, mert a te fiaid karjai már gyengék; s lelkeiken a száz év előtt elhullottak emléke nehéz borúban feküszik!

Ápril 16-20-án 1833

E napokban kerületeink a kilenced s a konyhateljesítés kérdésével bajoskodának. Megválthatni a kilencedet, oly dolog, mi a jobbágynak becsülhetetlen hasznot hozandó; s ami már gróf Széchenyi által a *Hitel* című könyvben közönségesen ajánltatott. Valának is nem kevés megyék, kik erre nézve kedvező útasítást adtanak; s én azt hiszem, az előlülő hibája, mondhatnám vétke nélkül, a megváltás el is fogott volna határoztatni.

Íme halljátok!

16-dikban a kérdéses tárgy ki nem fejlődhetvén: másnap szavazásra került. A jelen volt megyék közől négyen többen valának a válság ellenkezői; de váltságot akartak a káptalanok, a városok, s a Jász-Kúnok és Hajdúk is; s e négy szavazat világos többséget alkotott. De az esztergomi előlülő e négy szavat számlálni nem akarván, lárma lőn: s a kérdés aznap fejletlen marada; midőn pedig 18-dikban újra felvéteték, már akkor nehány tegnap jelen nem volt megyék állának fel szavazni: s a kilencedváltság elbukott. Ez fájt, s mivel némelykor a fájdalom is, mint a szükség, találmányos, eszközökről gondolkodánk, melyek a kilenced természetben vételét lehetetlenné tehessék. Ily eszköz vala a bevétel idejének nagyon szűk időre határozása; s ez szavazati többséggel meg is állván: a földesúr azon helyzetbe tételték, hogy vagy kilencedét be ne szedhesse, vagy annak megváltását ohajtani kénytelen legyen.

Megvallom, ha kritikusként kellene szólanom, azt mondanám: ez a cselszövény inkább vígjátékba, mint drámába illő. De minekutána hasonlókat a diplomácia legkomolyabb jeleneseiben is lelünk: miért kárhoztassuk éppen ezt?

Hogy a bárányt, méhet, s több ilyeket, a csirkét és tojást is ide értve, 19. és 20-dikban a jobbágynak el nem engedtük, de bizonyos árban megválthatóknak határoztuk: ez mindössze sem elég fontos, figyelmeteket magára vonni; de hogy 17-dikben délután vegyes ülés volt, s hogy abban a felségnek az előadásokat illető felírásunkra adott rescriptuma olvastatott fel, - azt tudnotok méltó. Hogy pedig Mérey bennünket elhagyott, s a jubilált Végh helyébe tartományi főbiztosságra emeltetett: - ez oly történet, ami ez országgyűlés történetei közé

szükségesen tartozik. Ha e változást a mi tüzeskedéseink okozták, legalább rosszat azon úrnak nem okoztanak. Mert tüzeskedő férfiaktól megszabadúlni, s mellé még nagyobb rangot, s több fizetést nyerni, - oly dolgok, mikre, mint szent Pálként a püspökségre, vágyni jó; eljutni pedig még jobb.

Ápril 21-én 1833

Mosony és Arad következének előlülni; s ma minekutána a robotról szóváltások történtek volna, azon határozással oszlánk el, hogy holnap a királyi rescriptumot vesszük tanácskozásba.

De az a rescriptum!

Soha oppozíció úgy megakadva nem volt, mint ez a mienk. A rescriptum az előadásokban előnkbe szabott sorozás mellett erősen áll; ha talán kiveszed, hogy az úrbéri, törvény-osztályi, s biztossági munkálat után a kereskedésit negyediknek lenni engedi. S emellett oly kemény s oly parancsoló hangon iratott, milyennel a törvényhozó test egyik felének a másikhoz élni nem kellene. Add hozzá, hogy előleges sérelmeink s kívánataink felől hallgat, sőt azokba lett ereszkedésünket gáncsolja.

Mit tenni?

Kemény ellenállásba tegyük magunkat? s előbbi felírásunk mellett maradjunk? De ha a kormány hasonlólag keményen tartandja magát; ha ellenállásunk az országgyűlés eloszlását vonandja maga után; s mi úrbéri törvénycikkelyek nélkül megyünk majd haza: mi leszen? Mit fognak mondani megbízóink? Mi érzelmek közt veszi tettünket a jobbágynép? Elegendők leszünk-e a feleletre, melynek terhét magunkra veendjük?

E kétségekkel tűnődének az irgalmasoknál az oppozíció emberei; s arra kezdének hajolni, hogy a rescriptumbeli sorozást fogadják el. A tervet így készíték: Pázmándy álljon fel, s útasításánál fogva, az úrbéri munkálat után a biztosságit kérje felvétetni, s ha ez - mint előre látni - többséget nem nyerend, Kölcsey lépjen elő; s mivel első útasítása a törvényosztályt legelől kívánta: most annak másodhelyre tételét sürgesse. Ebből az a jó következnék, hogy a rescriptum elfogadtatnék ugyan, de nem a kormány emberei tevén az indítványt, az elfogadás mellé adandó feltételek az oppozíció hatalmában maradnának. Így állott a dolog, midőn Péchy jött, s hírt hoza: miképpen a papság a rescriptum ellen dolgozik, hogy az országgyűlés eloszolván, a vallásügy felírásba ne mehessen. Niczky János s némely mások e hírre megváltoztaták a tervet, s úgy akarták, hogy Pázmándy hallgasson, s mindjárt a rescriptum felolvasása után Kölcsey keljen fel. De ez mind e végzéseken jelen nem vala; s midőn a tanácskozás után az irgalmasoknál fellépett: Wesselényi csak az első tervet adá tudtára.

Mindezek kerület előtti történetek; kerület alatt pedig Niczky külön hívá Pázmándyt, és Kölcseyt; s a második tervet elmondá. Elfordúltak egymástól, s a szatmári követ Beőthyvel találkozván: neki, mint a tanácskozásban részt vettnek, a Niczky jelentését elébe térjeszté.

«Kálvinizmus!» mond Beőthy.

«Feleded», viszonzá Kölcsey, «hogy Niczky nem Kálvin fiai közé tartozik.»

«És mégis Kálvinizmus!» visszafelelt amaz.

A szatmári követ ment, s nem harag nélkül; s e pillantat a holnapi kerület sorsát meghatározá.

Hogy megértsétek! Tudnivaló, miképp Magyarországon az evangélikusok sorsa nem nagyon kedvező. Előljáróik sok ideig nyögni hagyták hitsorsosikat; s csak kegyelem útján igyekeztek a kormánytól enyhűlést nyerhetni. Elég rosszúl! Mert az evangélikusok jussai a békekötése-

ken s az 1790: 26-dik törvénycikkelyen alapúlnak; s ha mégis megsértettek: mi vala egyenesb út, mint országos sérelemként országgyűlésen tanácskozni felettek, s országosan kívánni orvoslást? A római egyház követői tudták ezt; s gyanúra jöttek: ha ezek a kegyelem útát kereső emberek lehetnek-e az oppozíciónak hű tagjai? s nem hajlandók-e a kormánynak engedni? hogy a kormány is engedjen nekiek? Az ily gyanúkat sok gonoszlelkűek akarva táplálgatták; s örűltek, ha ezúton a követek közé hasonlást vethettek; és valóban az 1826-ki országgyűlésen a Luther és Kálvin fiai iránt emiatt a bizodalmatlanság nagy vala.

Most a vallásügy országgyűlési tárggyá tétetett; de a szerencsés kimenetel minden esetre a kormánytól függ: tehát ismét előállott a gyanú, ha vajon az evangélikusok nem azért akarnak-e a rescriptumnak engedni, hogy ügyök jövendőjét biztosítsák? hogy az engedésről nem csak evangélikusok, hanem katolikusok egyetértve gondolkoznak; hogy nem a vallás ügye, de az úrbér forog tekintet előtt, ezeket mind meg lehetett volna gondolni; de az emberek nagy részben egyoldalúak; s a gyanús, mint a féltékeny, szemét csak egy pontra függeszti.

Kölcseyt bántá a gyanú; s fájdalmát elpanaszlá Wesselényinek, azon határozását is jelentvén, hogy mármost, történjék bármi, a rescriptum ellen fog szavazni. Wesselényi osztá a fájdalmat; ő ki éltében számtalan, s napfénynél világosb jeleit adá az oppozíció iránti hívségének, nem hallhatta bosszúság nélkül, a reá is, mint Kálvin hitsorsosára háramló gyanút; s bár Pázmándy, Répás és Eötvös a Kölcsey határozását ellenzék is, ő igazságosnak vallotta azt.

Így állott a dolog, még inkább így kelle állania, midőn hallók, hogy Borsiczky a dunaparti ligetben szokott szeleburdisággal s tele torokkal beszélgeté, hogy az evangélikusok a papság által megcsalatni engedik magokat; s vallási ügyök szerencsés kimenetelét a rescriptum elfogadásától reménylik. S valóban mindenki hitte, hogy másnapi kerületből a rescriptum győzelemmel jövend ki; s gróf Andrássynál estveli tanácskozásban huszonnégy megyét számoltak meg, kik e győzelem bizonyos eszközlői lesznek.

De meg van írva: lementével dicsérd a napot.

Ápril 22-én 1833

A gróf Andrásy tegnapi konferenciája felszólítá a kerület előlülőit, tartanánk ma reggeli kilenctől tizenegyig kerületi konferenciát, melyben a napirendre jövendő fontos tárgy felől előlegesen hallgatók nélkül tanácskozhassunk. Előlülők kifüggeszték a tudósítást; s íme reggel kilenc órakor hallgatók nélkül együtt valánk!

A titkos ülés kezdődik. Hertelendy feláll; s mivel ő Andrásynál nem vala jelen: oly kerületi konferenciáról, melyet nem az egész kerületi ülés - azaz, magyarra fordítva, nem Hertelendy - kívánt, tudni nem akart. Péchy ugrott fel utána; s nem vevén magának időt meggondolni, hogy a konferenciát nagy részben saját baráti kívánták, s hogy arra a tegnapi összebonyolodás után valóban szükség volt, Hertelendyt kezdé pártolni. Lőn tusa, mely azzal végződött, hogy a konferencia kerületi üléssé változtatott által, s Fekete a rescriptumot felolvasá.

Első kérdés történt arról, hogy a kormány az epekórság említését rossz néven vevé; s hogy a rendszeres munkálatokat saját engedelménél fogva nyomtattaknak nyilatkoztatá. S minekutána erre oly felelet határoztaték, mely többé viszonozást maga után ne vonjon: a sorozás nehéz pontja jött vizsgálatba.

Niczky - Vasból - még tegnap megkéré az előlülőket, az e tárgyról beszélők közt írnák fel Kölcseyt legelől. Szatmár tehát felszólíttatott, s Niczky fülébe súgá Szinnyeinek: aszerint szavazzunk, mint K.... Gondolván t. i., hogy ez a tegnap terv szerint szavazand. De a felállottnak keblét a sérelmes gyanú égette; s ha nektek, monda magában, a hazafiúság feltételnélküli

oppozícióban áll: ám teljék kedvetek! S kinyilatkoztatá, miképpen a kormánynak igaza nincs; s ha a munkálatok ilyen vagy olyan sorozásából veszély következik, attól csak a nemzet retteghet; s következőleg ő az ország által előbb kívánt sorozás mellett áll.

Éljen! kiáltott a hallgató sereg; a követek pedig elálmélkodtak. Hiszen ez másképp szavazott, mint jelentéd, súgá Niczkynek Szinnyei. Már semmi, mond amaz; követnünk kell őt! - És úgy történt. Huszonnégy szavazat követé Szatmárt, s a rescriptum nagy kisebbségben maradott.

Most a *junctimra* jött a sor, de ez egykor annyi melegséggel táplált kedves gondolatka, most hidegen fogadtatott; s pártfogói kevesebben valának, mintsem megtarthassák.

Csoportoztak az útcán a kerületből kijövők. Nem jót tettél, monda Pázmándy K...ynek. De ez bosszús érzelmeire hivatkozott. S most mi leszen? tünődének a csoportozók. E mai végzés, ha változni nem fog, az országgyűlést röpíti széjjel; s úrbér nélkül megyünk-e haza? Mit felelünk majd küldőinknek?

Ti lássátok! monda a bosszús; de én gyanút magamon nem tűrök.

Ápril 23-án 1833

Kígyó nem felejti farkavágását! úgy mondák a régiek; s e régi mondás teljesült ma is.

A *junctim* barátai fájlalák annak elestét; s azért Balog, a barsi lelkes követ, mindjárt kerület elején felállott, s kérdé: mi okát fogjuk felírásunkban adni, miért a junctimtól elállánk?

A kérdés váratlan vala; s úgy látszott, mintha a junctim ellenei elakadtak volna. Előbb az egyik fél a másikra akará tolni az okkeresés kötelességét; majd az ellenfél mondott ugyan okokat, de azok a junctim embereinek nem tetszének. Bajjal állapodtak meg végre abban, ami a felírásba be is ment.

Tovább menénk a rescriptumba. A kereskedési tárgyban kívánt biztosságról lemondánk. De a rescriptum parancsoló szavai, az időtöltés miatti szemrehányás s az előlegesek elmellőzése miatt tüzes kikelések történtek; a visszaléphetésről tett óvás pedig továbbra is meghagyatni rendeltetett.

Egyedűl a napi bér kérdése volt még hátra. Sokan e tárgyat a politikai munkálatra kívánták halasztani; de a többség felvételét ohajtván: a napi bérnek a nemesség által fizettetése e jelen országgyűlés esetére, meghatároztatott.

Nem rossz lépés! de ohajtani kellett volna, hogy a fizetést a nemesség ne egészen tegye; s hogy annak egy kis részét az adózó nép is viselje. Mert a nemzet egyesülése nagy célját nem annyira az mozdítja elő, ha a nemes is visel terhet; hanem, ha a nemes az adózóval közös terhet visel. Külön teher, mégis csak választó fal; s külön teher a napi bér fizetésében annyival inkább választóbb, mert az a képviselőségi jognak egyedűl a nemességre szorításán alapúl.

Tekintetet érdemel az is, mert a nemesség fizetvén a napi bért, a kormányt az adózók iránt eddig viseltető kímélet hosszú diaeta-tartástól többé vissza nem fogja tartóztatni. Pedig ki nem tudja: a hirtelen lobbanó s hirtelen alvó tüzű, azaz, türelemmel és állhatatossággal nem bíró magyarnak, hosszú diaeta mi ártalmas! Add hozzá, most nemcsak a követek, de az otthoniak türelme is próbának van kitéve. Bizony szentségtörés bűne nélkül mondhatnók: a nemesség könnyen megúnhatja a fizetést, és a sietséget inkább fogja kívánni, mint talán kellene.

Ez utolsó jegyzést a pozsonymegyei követ is elmondá; bár Péchy nyersen felelt is reá: az mégis figyelmet érdemel. Azonban e holdalatti világban a legjobb dolognak is vagynak rossz oldalai; s miért mindig csak a rosszat nézni?

Azalatt, míg a naplós az influenza kínaitól gyötretve pamlagán feküdt, s Wilhelm Meisterrel kezében a szegény Mignon felett keserű könnyeket sírt: a haza atyjai szorgalommal tarták kerületeiket; s az úrbéri hatodik cikkely hatodik szakaszáig értenek.

Nagy kérdés adá elő magát. Mert amint a robotváltságról tételték szó, vítatásba jött: bírhat-e a jobbágy sajátsági just a telekre nézve, hol lakik? és bírhat-e sajátsági just a nemesi javakra nézve, miket pénzen fogna megvenni? Ez a két nevezetes idea, mik a mi barbaricum glossariumunkban *proprietas* és *capacitas* névvel neveztetnek.

A tusa, úgy mondják, nagy vala, s tovább tartott egy napnál; de százados előítéleteket oly könnyen lerontani nem lehet. Azonban én sok kedvetlen csalatkozás után megtanultam, hogy valamely szép remény egyszeri vagy kétszeri, sokszor éppen számtalanszori nem teljesedése miatt sem kell kétségbeesni. A magot elvetjük, s ki nem kél; újra vetünk, s kikél, de fűben eltapodtatik; ismét vetünk, s nemcsak kikél, de fejet hány, s már már érik, már-már sarló alá dől, midőn felleg támad, s a jég elveri. A kislelkű ember összeharapja ajkait, kezeit egymásba ölti, kétségbeesik, többet nem vét, s nem is arat soha. De a lankadatlan férfiú kezdeni s százszor újra kezdeni nem fárad el; s ha mégsem boldogúlt, unokájának is meghagyja, hogy merényt merény után kezdjen; s íme egyszer eljön az idő, a mag kikél, nő, megérik, s gazdag aratással örvendeztet. Való, a kezdő már sírban hever, de mi az? Ha az emberiség egészéért kell munkálni: ez az egész nem halandó.

S miért vesztenénk reményt? Íme most sem volt az igyekezet általán fogva hiában! Mert elvégezteték, hogy a jobbágynak, földesura egyezésével, minden teljesítéseit örökösen megváltani lehessen. Kérdem: ha a telki haszonvétel szabad eladhatása, ennek megvételéből a földesúr kirekesztése, s ez az örökös robotváltság, nem magok után vonják-e a sajátsági jogot? vagy inkább nem magokkal hordják-e?

S az úrbéri tanácskozások ugyanígy folyának; de az alatt a rescriptumra készűlő felírással nem kisebb baj vala. Fekete vette fel a tollat; s april 25-dikén egy hosszú üzenetet olvasott a kerület urai előtt. De ezek rossz kedvökben voltak; a munkát diktálás alá sem hagyák menni; s küldöttséget rendelének, kik valami jobbat készítsenek. Az idő jegyzők dolgában szűk vala. Siskovics, Bernát és Kölcsey betegen feküdtek; s már 24-dikben az úrbéri munkálat mellé a borsodi követ az egyeneslelkű[19] Palóczy, állíttaték. Azonban Bernát lábbadozni kezdett; s bár a rescriptum felvételekor jelen nem vala, s bár ezt a küldöttség férfiai elébe terjesztették; mégis a Fekete által letett tollat kézbe vevé; és írt, szokásaként olyakat, mik nem végeztettek, mikkel a küldöttség meg nem elégedett, s miket ő maga hibátlanoknak tartott. Ebből gyaníthatjátok: miképpen közte és a küldöttség közt nem nagy egyetértés lehetett. Egyetértés nélkül pedig munkát együtt készíteni nem lehetvén, mi lőn természetesb, mint az, hogy Bernát veszekedett s elment, a küldöttség pedig más jegyzőt kerese? Ez a más jegyző Palóczy volt, ki az annyi kézből kihullott üzenetet végre elkészíté, s május 3-dikán fel is olvasá. Diktáltatni rendeltetett; de Szalabéri Horvát a Fekete minap elvetett készítvényét is kívánáta diktáltatni; s e kívánat, bár sikert nem talált, annyit bizonyíta, hogy a Fekete története a párt fiait neheztelésre vonzotta.

Ez észrevétel a holnapi nap szélvészeinek olyforma prognosticona, mint a nagyon veres esti ég.

[19] Ki Ragályit barátság színe alatt úgy csalta meg, mint P., azt bajosan illeti ilyen nevezet. (Wesselényi kezeírása.)

Május 4-én 1833

Felgyűltek a kerület rendei, és Pest és Temes, kik april 28-dikán kezdék előlülésüket, készen valának a nem irígylett hívatalt egy, minden jelek után meleg nappal végezni be. A temesi előlülő Császár vala; világos fej, de zápor-beszédű nyelv, a kormány pártjából. A pesti pedig Dubraviczky; értelmes, jókedvű, és ritka egyenességű férfiú; ki a maga nehéz állásában, mint a nádor megyéjének alispánya és követe, s mint az oppozíció egyik nevezetes tagja, már két országgyűlésen közbizodalomra érdemesült.

Palóczy felkele; s a diktálás alól kijött üzenetet olvasá. Sergestűl omolt reá a megtámadás; de sűrű megtámadáskor, ha a vizsgálat alatti munka egészen el nem vettetik, akkor rendszerint kevés változtatással megmarad. Mert a támadók és védők hosszú tusában kölcsönösen vetik vissza egymás változtatásait, s utoljára az unalomban hallgató rész *maradjon*-t kiált, s a jegyző mentve van. Így történt ma is, s Palóczy sok rázatás után is üzenete lombjaiból nem sokat hullatott el.

Tehát nincs egyéb hátra, mint a magyar üzenetet latin felírássá fordítani.

Május 5-én 1833

Mit is gondoltok? Hiszen ha semmi más nem történnék, hanem reggel kerületre mennénk, délben ebédelnénk, aztán sétálnánk, s majd lefeküdnénk: ki fogna úgy híreink után esdekelni? Azért szükség némelykor bizonyos intermezzóknak is feltűnniök; s azok, bízvást hihetitek, a sokaságot jobban is múlatják, mint a konstitúció legsarkalatosabb kérdései.

Ha kívánjátok hallani: Debrecenben nem régen vásár vala; s e vásáron jelen valának Tisza a bihari követ, s Bereg képviselője Füzeséry. A haza két atyjai bizonyos háznál találkozának; s Tisza - úgy mondják, én esküt reá nem teszek - hazaárulónak nevezé a másikat. Az, mint vevé a szép címet, azok, kik jelen valának, bizonyosban megmondhatnák; a dolog veleje csak ebből áll: a két bajnok összeveszett, s megverekedett.

Jól megértsük egymást uraim! verekedés történt az igaz, de nem karddal; hanem - mi tagadás benne? - arculcsapásokkal!

Mármost uraim, előttetek tudva van: miképp karddal, ha mindjárt csak kardlappal is, az ó-castiliai inast is meg lehet verni; noha Ó-Castiliában nincs ember, kinek elei ha csak vicekirályok is ne lettek volna. De arcúl csapatni!! -

Tiszának az alispánnyá létel bizonyosan csinált Biharban elleneket is; s így nem vala csuda, ha mindjárt találkozott ember, ki e szép hírrel Pozsony felé levelet küldött. Beőthy kapá e levelet; s a lelkes embernek lehetetlen vala e történet hírét hidegen fogadni; s annál inkább, mert őt - követtársát Tiszának - a dolog közelről illette. Nehány kevesekkel közlé a dolgot; s ezek úgy hívék, arcúlcsapkodott emberekkel követszéket ülniök éppen úgy nem lehet, mint katonatisztnek arcúlcsapott tiszttel együtt szolgálni. Való, az ember pofozva is csak megvan; s ha logikai szorossággal vesszük, a csapás csak csapás, bár acél vagy kéz, vagy görcsös bot okozá: de az a point d'honneur! Annak születése már oly régi, s való vagy valótlan elvei annyira be vagynak szíva; hogy azt sem hatalomszóval, sem szillogizmusokkal oly könnyen meg nem győzitek. Szóval, édes barátim, (s minek is a sok okoskodás?) azok, kik a dolgot hallották, azt hívék: csapás miatt piros arccal egy társaságban ülni nem illik.

Tisza otthon vala; de Füzeséry, mintha semmisem történt volna, Debrecenben felüle szekerébe, s érchomlokkal Pozsonyig hajtatott. Uraim, mondák egymás közt a dolog tudói, adjuk tudtára az embernek, hogy ily tett után ne hozza a követeket lázadásba; hanem szép csendesen vonja öszve magas kívánatait, s e veres arcaira nézve nagyon kitetsző pályáról lemondván,

édes hazájába, feleségecskéje karjaiba térjen meg. De ez úr a maga veres arcaira nem sokat adott: s az őt bölcs tanáccsal intőknek bizonytalan feleleteket osztogatott. Az intők gondja nőttön nőtt; többeket hívtak tanácskozásaikba; s végre ma reggel a tolnai Csapónál, ki e héten Torontállal bírja az előlülést, nagyszámú követek gyűltek fel, s Wesselényi és Széchenyi társaságokban elvégezék: ma délután a kerületi rendeket közönséges konferenciára gyűjteni, s Füzeséry miatt a teendőket elhatározni.

Így állott a dolog; s mi kerületbe menénk, az úrbéri IV. cikkelyben történt változások szerkezetét felolvastattuk; s hazaszéledénk, tele a délutáni konferencia tárgyával.

És a délután eljött; az előlülők elmondák: miképpen ők a reggeli tanácskozás következéseül Füzeséry urat a képviselő test gondjairól tudósították; s miképpen azon úr e gondok elszélesztésével nem sokat látszik törődni.

S úgy lehet gyanítni, Fűzesérynek biztatói vagynak; s kik talán azt a kétséget is támaszták benne, mintha a követek csak az ő elmozdításán dolgoznának; Tiszát pedig magok közé fogadni készek lennének.

Akárhogy legyen! de a konferenciában sokan valának, kik a szóban forgó beregi férfiúnak pártját fogák. Vasi Niczky a magányosan tartott konferenciákért tüzelt; Bernát haragudott, hogy követ felett bíróskodni akarunk; Császár a point d'honneurhöz kötött előítéleteket ostromlá; de mindezen katedrai bölcseségek Balogot, Beőthyt, Dubraviczkyt, gr. Andrásyt, Pázmándyt s némely másokkal együtt Kölcseyt a magok lovagvilági nádparipájáról le nem szállíthaták. Kimondatott: arcúl csapdozott urakkal ülni nem akarunk; s az előlülők megkérettek a nádor főhercegnek bejelenteni, hogy pofozás történt; s hogy e pofozás után akármelyik pofozott fél üléseinkben megjelenend: a történet közvítatás tárgyává fog válni.

Leszállott az estve, és a Wesselényi barátai a ligetben együtt ülének, s üríték a búcsúpoharat. Mert a szörnyölők fiát Erdély környűlményei hazaszólíták, hogy az általa oly sokszor védelmezett hazának lehetséges oltalmat szerezzen. Fennhangzának Beőthy ajkairól az elköszöntések; lelkesedés és ellágyúlás érzelmei közt közelgetett az éjfél órája; s íme a szekér a Dunaparton áll. Magasan fénylett a hold; sötét árnyaival feküdt hátam megett a liget; előttem halvány világításban emelkedett a várrom puszta tornyaival; - Isten veled! kiálta még egyszer a távozó; véghangjaihoz vegyűlt a hajókba ütődő hullám nyögése, és a szekér elrohant.

Május 6-án 1833

Kerületi ülésünk csak addig tartott, míg Palóczy a latin felírást végigolvasá, s már állott a sokaság, midőn a szatmári követ hallgatást kért; s az egy hónap előtt a főtáblához küldött vallásügyi üzenet mindezideig elhalasztott felvételét panaszlá. De a panasz részvét nélkűl hangzott el; s mi az országos ülésbe sieténk.

Olvastatott az üzenet; s a szakaszokat «maradjon» kíséré; míg a sorozásra nem jött a rend. Most az alnádor felálla, s a törvényosztály szükséges voltát hosszasan mutogatván: a rescriptumbeli sorozást elfogadtatni kívánta. Sokan állának részére; s a kerületi többség huszonnégyből tizenkilencre olvadván, elbukott. Az üzenet egyéb részei megmaradtak; de a sorozás változásával szükségessé lett igazítás, és a napi bérekre nézve készítendő törvényjavaslat miatt ismét kerületi tanácskozás fog tartatni.

Somsich valóban nagy diadalmat nyert; s ezt a Mérey barátai nehezen szívelik. De bosszújokat, úgy látszik, legközelebb a Luther és Kálvin fiain akarják mutatni; mert, úgymondanak, ezek engedének a rescriptumnak, s csupán azért, hogy a vallásügynek pártfogást szerezzenek.

Ám, legyen, uraim! Én veletek nem perlek. Ámbár meg kell vallanom, hogy azon harmincegy szavazatból, mely a többséget tevé, nem az tetszik ki, amit velünk elhitetni akartok.

Május 7. és 8-án 1833

Mert noha bosszúját azon egy nap zárja magába,
Tart ezután is epét, eleget, míg nem teszen annak,
Ómaga mellyében. - - - - - - -

Homér apánk e sorai jutának eszembe, midőn a 7-ki kerületben a sorozáson történt változás forgott fenn.

Azok, kik a rescriptum diadalmát leginkább az abból Somsichra súgárzó szerencseért, vagy csak reményért fájlalák, figyelmesekké lőnek, amint a követek egy része azon kezdé fejét törni: hogyan kelljen a rescriptum mellé állást a felírásban úgy adni elő, mintha nem a királyi parancsnak engedtünk, hanem saját akaratunk szabadságát követtük volna? Egyik egy, másik más felé gondolkozván: Nagy Pál egyszer feláll, s azt állítá, hogy a tegnapi ülés végzésében a törvényosztályi munkálat másod helyre tételéről volt csak szó; és így most a harmadiknak nem a rescriptum szerint a biztossági, hanem a kereskedési tárgyat kellene tenni, s azzal bebizonyítani, miképpen a rescriptum iránt szolgai engedelemmel nem viseltetünk.

E javaslaton a Somsich ellenei kapva kaptak s hosszasan és tüzesen kezdék vítatni, hogy tegnap nem a rescriptum egész tartalmáról, hanem egyedűl a törvényosztályi tárgyról hozatott végzés. Sokan nem így értettek; s eszökbe juttaták a Rendeknek, miképpen a végzést kimondó alnádor a rescriptumbeli sorozásról általánosan szólott; s mivel akkor senki ellene nem monda, most már a dolgot feszegetni időn túl van. De Borsiczky haragosan felelt; ismétlé, amit Nagy Pál részén levők állítottak, hogy a tegnapi többség emberei csak a törvényosztályról beszélettek, hogy az alnádor is csak amellett hozott fel erősségeket, hogy a végzés kimondásakor a törvényosztály köpönyege alá nem kelle vala a biztossági tárgyat is befoglalnia; a tegnapi ellenmondás elmaradását pedig, azon mindnyájunkra dicsőséget árasztó mentséggel fedezé - mert a gyűlés délutáni öt óráig tartaték, s mikor az embert kikoplaltatják, akkor stb. -

Nem, édes barátunk Borsiczky! bizony nehány órai koplalás még nem elég ok, hogy miatta jogainkat ellenmondás nélkül hagyjuk tapodtatni.

Nehogy elúnjátok magatokat, röviden elmondom. A kerületi Rendek egymás közt megegyezni nem tudtak; s az előlülőket megkérték, tennének magának az alnádornak kérdést: tegnapi kimondását mint értette?

De mi vala természetesb, mint az, hogy Somsich a nyert győzedelmet kezeiből kifortélyoztatni nem engedé; s előlülőnknek kereken kimondá: miképpen a végzés a rescriptumbeli egész sorozásra van kiterjesztve. Ezt a 8-diki kerületben meghallván az elégedetlenek, most ugyan elhallgattak; de az országos ülésben újolag leendő megszólamlásukat fenntartották. Így a másfélnapi tusának vége lett; és az urbéri hatodik cikkely véteték elő; s Pest vármegye indítványára azon nevezetes határozással, hogy a jobbágy mind ősi, mind keresményjavairól, magszakadás esetére is végintézetet tehessen, befejezteték.

Tudnotok kell, miképp tegnap és tegnapelőtt az üzeneten tett változtatás szerkezetét, s a napi bérekről szóló törvényjavaslatot mindkét nyelven kerületileg megállapítottuk. S ez megtörténvén, nem vala egyéb hátra, hanem hogy országos ülés tartassék.

Tegnapelőtt az ebédhozó óra közelgetvén, a többiek ugyan széjjeloszlottak; a két előlülő pedig szekérbe ült, végzéseinket az alnádornak szokott módon bejelentendők.

Tehát még minden végezve nincs; mondá Somsich.

Csekélység van hátra; felelének az előlülők. A törvényjavaslattal van még kis baj, s a deák fordítást olvasandjuk fel; - oly dolgok, mik miatt holnapi tizenegykor országos ülést lehet tartani.

Kétlem, szóla Somsich; s azért ohajtanám, uraságtok nézzenek széjjel még jobban. Részemről csak akkor fogok országos ülésre nézve lépést tenni, ha még ma újabb biztosítást veendek.

Előlülő urak menének; és talán széjjel is nézének; s közülök a tolnai még aznap vissza is ment, s alnádort a holnapi országos ülés tarthatása felől biztosítá.

Röviden: a nádor tudósítást kapott, s 10-dikre mind a két teremben gyűlést hirdetni parancsolt. De a követek ezáltal meg valának lepve; s aznap mindjárt a kerület elején sokan zúgolódni kezdének, állítván, hogy a törvényjavaslat és latin fordítás vizsgálatával az országos ülés óráiáig készen nem lehetnek. Voltak kik ezt ugyan nem tagadák; de lehetőnek mondák, hogy talán az országos ülés más okból van hirdetve, amit oda mentünkkor fognánk megtudni. Mások másként szólottak; de az egész kérdés e két sarkon forog vala: kelljen-e az országos ülést visszahúzatni? vagy kelljen-e megtartani?

Kik az utóbbi kérdés mellett voltak, azok jól látták, hogy munkánkkal készen lenni nem fogunk; de annál inkább remélék, hogy a dologtól üres ülésben Somsich ellen a 6-dik végzés miatt kikelni és patvarkodni jó idejök lesz. Kik az első kérdést pártolák, azok az ellenfél fortélyáról tudósítva voltak; s mivel Somsichot, az 1826-ki országgyűlésről hazafikeblűnek ismerték; s mivel a personálisi polcra valakinek a titkos policia avatottai közől emeltetését rettegék: örömest megmentették volna Somsichot oly történettől, mely neki az előtte nyíló pályán akadályt vethetne. És ezek győztek, s előlülőink kénytelenek valának a nádor színe előtt pironkodva megjelenni; s hogy a kihirdetett ülést megtartani nem lehet, kijelenteni; amit véghez is vittek, s emiatt a rendelés visszavétetett; az ülésnek öltözött főrendek szállásaikra visszaszekereztek; a kerületi tagok pedig a törvényjavaslatot, s a latin fordítást általvizsgálván, a mai országos ülést lehetségessé tevék.

Ma tehát az ország rendei külön teremben ülést tartának.

«S már mikoron ezek így fölgyűltek s összetolúltak,» az altáblánál a sorozási változás miatt újolag készült szakasz felolvastaték. Alig lőn az olvasásnak vége, s íme az egyik torontáli felkél, s panaszolja, hogy a hatodik ülésben a végzés kelleténél szélesebbre volt kiterjesztve. Szala, Trencsin (Marczibányi tudnillik, mert Borsiczky most az egyszer hallgatott) és a sopronyi második követ felállának, az indítványt pártolni. Láták a Somsich jobbakarói, és nagy sokaságban keltek fel helyeikről. Somsich igyekezett a keletkező viadalnak elejét venni; s minekutána az ellenfél a pártfogók sokaságát látván, vitorláit befelé vonta: az egész háború szerencsésen kezdett is csendesedni; s kevesek felszólamlása után a többiek hallgatásban maradtak.

Üzenet, felírás és törvényjavaslat tehát készen valának; s az előlülő küldöttséget vala, a főtáblához általvitelre, nevezendő: midőn a szatmári követ szót fogott, s e következőket kívánta:

1. Hogy a főtábla a vallásügyi üzenet már egy hónaptól tartó mellőzése miatt szóllíttassék meg; s annak felvétele előtt más tárgy hozzája által ne küldessék.

2. Hogy a napkönyv hitelesítőinek készült útasítás, s a napkönyvi kivonat javaslata már egyszer országosan vétessenek fel.

Az utolsó elfogadtatott; s az irományok közelebbi alkalommal leendő felvétele megengedtetett. Az elsőre Somsich a nádor ismeretes hazafiúságát hozá említésbe, kiről valami ártalmas szándékot feltenni nem lehet; s ugyanazért stb.

Éljen! kiálta a sokaság; és az ülés végződött. A követek oszlának, és suttogának.

Igazad vala, monda egyik.

Hát miért nem pártolál!

Még most! - igen - de - ne vegyék csak még holnap is fel! akkor egész tűzzel - - - -

Miért nem szólál előre? monda a másik, én is felkeltem volna.

Kár volt szólani! mond a harmadik.

De harminc nap ótai mellőzés! s aztán harminc napból nem lehet e háromszáz? s akkor a kezdeményi jog - - - -

Szent igazság! de - - -

Hogy téged a manó - - -

Csendesen, drága követ úr! s nem tetszik egy jó tanács?

Időn túl?

Nem éppen! az idő helyben áll, csak az ember jön és megy; s így gyakran történik, hogy ma túl van az időn, s holnap visszalépvén éppen benne lesz. A bölcs nem esik könnyen kétségbe, s nem rest újra kezdeni.

Május 13-án 1833

Tegnap Árva és Krassó következnének előlülni; de az alnádornak névnapja vala; s őt köszönteni küldöttség rendelteték; és emiatt dolgaink nem folytanak.

Ma a Rendek kerületet, a Méltóságosak pedig országos ülést tartának. S amazok ugyan a kerületi jegyzők influenzában sínlődésök miatt régóta vizsgálatlan maradt úrbéri szerkezet felett villongának; a Méltóságosak pedig a rescriptum tárgyában készült üzenetet vevék vizsgálatba.

Ha e rövid sorokat kevéssé kiszélesítve akarjátok olvasni, - íme!

Kerületeinkben az úrbéri kérdések nagy, s többnyire hosszú viadalmakra szoktak alkalmat adni. Napok telnek, sokszor éppen hetek, míg az ellenkező vélemények közől valamelyik, szavazati többség erejével, győzedelmeskedik. Ilyenkor azt hinné az ember, már rendben vagyunk; de a jegyző otthon a meleg napok rezultátumát megírja, és sor kerűlvén felolvassa; s a kerület urai hallgatják; s egyik sem arra emlékezvén vissza ami végeztetett, mindenik pedig arra, amit maga kívánt és vítatott: ismét fenékkel fordúl fel minden. Egy rész öszvezavarodik; más a zavarban halászni akar; s alig lehet azt, ami már egyszer nagy bajjal előállíttatott, újolag megtalálni. E jelenet tűnt fel ma is, midőn a negyedik, ötödik és hatodik cikkelyeken történt változások felolvastattak; s kivált a hatodik cikkely elején, hol a helységi jegyzőkről tétetik szó, annyira bebonyolódánk, hogy a kifejlést mai napon meg sem érhettük.

Azalatt a főrendek örömtől sugárzó szemekkel ülének székeiken, hallván, miképpen az altábla a rescriptumot minden főpontokban elfogadá; s egyedűl a felírásjavaslatban tévén némely grammatikai igazításokat, magas megelégedésöket tudtunkra adatni rendelték.

Látjátok uraim, a két tábla közt mi könnyű az egyesület? Arra nem kívántatik egyéb, mint - - - az oppozícióról végképp lemondani.

Május 15-én 1833

Lappangva élj! tanít Epikúr; s bizony, ki e tanítás szellemében élni elég bölcs, vagy ha úgy tetszik, elég rest, az sok kedvetlen napot eltávoztat magától. Ragyogni ugyan nem fog, de nyugodni igenis; és az élet nyugalma, bizony a koporsó nyugalmánál jóval többet ér.

Ilyforma arany regulák jutnak eszembe, valahányszor egy kínos nap előkerűl: mint éppen ma is.

Akarjátok tudni?

De gyötrelmeim közt szinte feledém, hogy tegnap, minekutána kerületi ülésben a falusi jegyzőkről szóló cikkely szerkezete felett nagy nehezen megegyeztünk, s a falusi bírák hatóságáról javaslatot adó somogyi követet türelemmel meg nem hallgattuk volna: felkelénk, s országos ülésbe menvén, a rescriptumot érdeklő főrendi választ maga útján általvettük.

És ma?

Ma uraim, míg mi kerületeztünk, s a főrendi válasz azon kifejezéseért, hogy a rescriptumban lett megegyezésünk miatt némely ellenjegyzeteiket visszatartóztatják, nehezteléseinket kifejeztük; különben pedig a válasz grammatikai oktatásait nagy részben elfogadtuk: addig őméltóságaik a vallásügy felett irgalmatlan széket ülének. Mert nemcsak hogy engedésre nem hajoltak; de üzenetünket pontonként fel sem vevék; újabb okainkra nem is ügyeltek; s elvégzék, kereken megíratni: miképp a második válaszban foglalt pontokon kivűl egyebet ne várjunk.

Mondhatom fanyar egy végzés. De mit is lehetett reménylnünk? Wesselényiék a Pesten s Pest mellett lakó mágnások közől mindazokat, kiktől az ügyre nézve pártfogást várhattak, felgyűjték; s a főtáblánál nem megvetendő oppozíciót alakítának. De a harmadik üzenet felvétele hétről-hétre haladt; mágnásaink az üléstelen napokat elúnták, s hazaszéledtenek. Eltűnt Széchenyi is; Wesselényit a másik haza magának kíváná; s ma a lelkes Eszterházy Mihály csak ötöd magával álla pártunkon a táblánál, hol az egyház urai s a zászlósok méltóságuk és sokaságuk egész hatalmában mennydörgenek vala.

Hagyján, uraim! Hiszen én jól tudom, hogy nektek fontos okaitok vagynak a protestáns ügyet nem szeretni.

Mert ti jól értitek, miképpen a Kálvin ügyével a nyelvügy kapcsolatban áll.

Jól értitek, miképpen a lelkiismeret szabadsága temérdek gondolatot hozand forgásba, mik a ti gondolataitokkal ellenkeznek.

Jól értitek, miképpen ezáltal a ti hatalmatok mind extensive, mind intensive kevesedik.

Jól értitek, miképpen hatalom és tekintet együtt áll, együtt ingadoz, együtt roggyan öszve.

Jól értitek, miképpen ez öszveroggyanás közben ama nagy jelentésű szavak: *regnum meum non est ex hoc mundo,* szükségesen emlékezetbe hozatnak.

Jól értitek, miképpen ha e tárgy a Felség elébe terjesztetik, - legyen a következés bármi - örökre országos végzés fog maradni.

És végre jól értitek, miképpen az udvar eddig kegyelemtől függő állapotban tartá a protestánsokat; s e kegyelemtől függő állapot az ügy országos felterjesztésével megszűnend, és egy jó fék az oppozíció visszatartására szétszakad.

Május 17-én 1833

Engedelmet uraim! feledém elmondani, hogy az úrbéri hatodik cikkelyt, a helységek belkormányáról, még 14-dikben elvégzők, tudnillik oly csonkán, s oly parányi terjedtségben, mint az országos küldöttségi munkálatban foglaltatik; s tegnap, azaz, 16-dik-ban a szerkezeten történt változást vizsgálók meg. Mert tudnotok kell, nekünk maga a dolog kevéssel kerül többe, sokszor éppen kevesebbe, mint a szavak, mikkel előadjuk.

Már szerencsésen készen valánk, s még valami hasznost kezdeni idő is volt elég: midőn Ugocsa részéről három indítvány tétetek.

1. Hogy a Curia ez országgyűlés alatt polgári pöröket is ítéljen.

2. Hogy követ az országgyűlésről megyéje híre nélkül haza ne menjen.

3. Hogy a napkönyv kivonata sürgettessék.

A harmadik pont, mond a sokaság, igazságos.

A másodikra az országnak mi gondja? lássa minden megye, mit kezd követével, s minden követ, mit kezd megyéjével.

Az elsőre - - de mit is gondol édes kolléga úr? hiszen mi hozhatnánk - ha ugyan veszedelmes nem volna - a Curiáról törvényt; s e törvény - mivel természetesen országgyűlés végével sanctionáltatnék - a jövő országgyűlésen gyakorlatba is jöhetne; de most, de erre az országgyűlésre fogna-e használni?

Mindezekből látjátok: e kerületen nem nagy dolgok történtek. A main pedig a rescriptum tárgyában a főrendi válaszra írt, s tegnap diktáltatni parancsolt üzenetet tettük helyre, azaz, kritikai pálcacsapásokkal megigazítottuk.

Egyébiránt e napot két történet teszi emlékezetessé.

Egyik, hogy a megye alacsony és napnak fekvő termében a nyári hévség miatt izzadni és aszni megúnván, az országos terembe költözésünket elvégeztük.

Másik, hogy a váradi nagyprépost pöre a királyi tábla ítélete alá bocsáttatott; de mivel benne a tábla bárói és prelátusi is (kik nem mint királyi tábla tagjai, de részint mint regálisták, részint mint képviselők jelentek meg az országgyűlésen) együtt ítélni akartak; s ezen akaratban a tábla bírái meg nem egyeztek: a pör felfüggesztetvén, a kérdés a királyi felség elébe terjesztetett; s annálfogva a fő és nagytiszteletű úr ítélet nélkül maradott.

Május 18-án 1833

Tíz óra múlt, s az országos ülés kezdődik. Pestmegye részéről Péchy felkél, s küldőinek a rescriptum ellen tett észrevételeit - mint ünnep után, úgy foganat nélkül - elmondja.

Most Hertelendy emelkedik, s bizonyos, a nemzeti nyelv s e tekintetben némely megyék ellen írt német könyvecske miatt hosszú threnódiát kezd, s annak vakmerő írója ellen büntetést kér.

De az istenért, drága úr, kolléga uram! hogyan illenek ily szavak oly boltozat alá, mely január 10-kén a könyvvizsgálat ellen ontott beszédeket hangoztatá vissza? Ily ismeretünk van nekünk a sajtószabadságról? S egyébként is érdemli-e a nyomorúlt író, hogy neve országosan kikiáltatván, celebritást nyerjen? Feledség és megvetés a Herostratusnak! s ennél sem méltóbb, sem érzékenyebb büntetést nem szenvedhet.

Így gondolkozott a többség; s a patétikus indítvány Torontál megye nem kis bosszújára, következést maga után nem vona.

Csendesedvén a zaj, üzenetünket olvastuk fel, s küldők a főtábla uraihoz; kik egyfelől teljes megegyezésöket izenék vissza, másfelől a vallásügyben költ keserves választ adaták kezeinkbe.

Most régi kívánságunk teljesítéséhez fogatott az előlülő, azaz, a napkönyv hitelesítőinek adott utasítást, s a napkönyv kivonatát illető javaslatot rendelé olvastatni.

Íme tehát, amit oly sokszor, s oly tűzzel sürgeténk, végre megtörténik! De az ember ritkán érti, mit kíván; s még ritkábban éri örömét annak amit kíván.

Hogy ez erkölcsi maximát megértsétek: hallgassatok figyelemmel.

A hitelesítőknek, azaz, az úgynevezett cenzoroknak adott útasítás elolvastatván, az alnádor beletétetni javaslá: hogy a napkönyvbe írott beszédek fel ne vétessenek. Jó ideje, mikor e kérdés már kerületben fennforgott; s a napkönyv ellen akkor tett nyilatkozások figyelmet gerjesztének bennünk. Most tehát hogy a napkönyvet, amennyire lehetséges, a szerkesztők szabadkéjű csonkításaitól megmentsük, az alnádor által ajánlott záradék ellen viadalra szállánk, és nyertesek maradánk. De e nyereséget a napkönyvi kivonat felett támadt harcban kétszeresen vesztettük el. Embereink a január 10-diki végzésre, minélfogva a kivonat megállíttaték, nem akartak emlékezni. Azt mondák: nekik s küldőiknek nem napkönyvi kivonat, hanem újság kell. Hiában mondá Pázmándy, miképpen e kivonat nem akar az újság surrogatuma lenni, miképpen az újság iránt jogainkat fenntartjuk, s most csak egy lépést akarunk a nagyobb publicitás felé stb. Mindezek nem használtak; a magyarnak vagy a kellett amit ő akart, vagy semmi sem. Az alnádor látá a dolog állását; s ki elébb csak azáltal akará a dolgot szelídíteni, hogy a kivonat készítése magának a napkönyvnek szerkesztőjére bízassék, most alkalmat látott nyílni az egész kivonattól megszabadúlni; s jól tudván, miképpen az alkalom elől ugyan üstökös, de hátúl kopasz, gyorsan üstökénél ragadá.

Uraim, hátha az egész dolgot abbahagynók?

Hagyjuk abba! hagyjuk abba! sikoltott a sokaság.

És íme mi, a tornai első követ igen való mondásaként - cselekvénk a kormány előtt igen kedves dolgot.

Mert uraim, higgyétek el: az országban, hol a nyilvánságnak minden lehetséges gát vettetik, nem figyelemre méltatlan lett volna a kivonat, mely a kevesek vagy senki által sem olvasott napkönyv tartalmát az ország négy szegletére röpítette volna. E tekintetnél fogva valamint az újság, úgy a kivonat a kormány szemeiben szálka vala; s szemszúró szálkától szabadulni meg, semmi esetre sem rossz.

Május 20-án 1833

A bácsi Rudics, és abaúji Vitéz következtek előlűlni, midőn tegnap az országos teremben első kerületet tartottunk. Rudics, Kisfaludy Károly barátja; Vitéz, az egykor néhány országgyűlésen követséget nem minden hír nélkül viselt Vitéznek fia; ez és az a Verbőczy nemzetségéből mindketten Sionnak hív őrei.

Mai s tegnapi kerületben a főtáblával tett egyezés szerint leírt felírást olvastuk fel, két nyelven; s ez megtörténvén 20-dikban, délelőtt a két tábla külön termekben öszveült, és semmi amiben változást tenni kellett volna, nem találtatván, még aznap délután vegyes ülés lőn hirdetve, s az aláírás és pecsételés megtörtént. Mind oly dolgok, amik a dolognak egyedűl külformájára és semmiképpen nem velejére tartoznak.

Mert mit írnak alá? mit pecsételnek le? s így aláírva és lepecsételve mit küldenek Bécsbe? Felelet: oly felírást, amit midőn a kerületi jegyző legelőszer felolvasott, nehány óra múlva hű másolatban Bécsben is olvasnak; s azalatt, amíg felette a főtáblával hetekig harcoskodunk, minden különös erőltetés nélkül könyv nélkül is megtanulhatnak. Azonban nem szükség a dolgon sem csudálkoznotok, sem kacagnotok. Az ember egész világa furcsaságokból van öszvealkotva, az aequatoron innen és túl egyformán; s e sok furcsaságot születésünktől fogva annyira megszoktuk, hogy gyakran komolyabb arcot veszünk fel mellettek, mint az élet legfontosb jeleneteinél.

Május 21-én 1833

A Méltóságosak folyó hó 15-dikén végzett válaszát - a vallástárgyban tudnillik - mai kerületünkben olvastuk fel. A mód, miszerint a főtábla közelebbi üzenetünk erősségeit számba sem vette, s előbbi nyilatkozása mellett megmaradását röviden s hideg makacssággal fejezte ki, bántá a Karokat; kik elvégzék, hasonló modorban s általánosan felelni, s egyszersmind a főtáblai bánásmód miatt neheztelésöket kijelenteni. Az ülés érdekes volt; a terem tömve hallgatókkal; a kerületek többsége felmelegedve s elkeseredésre hajlandó. E napon kezdének a protestáns követek, kik eddig csak egyenként, s csak ritkábban szólának, sűrűen felkelni; s a szatmári követ harmad ízben mondá el indítványát, hogy a harmadik üzenet oly nagyon elhalasztatott felvétele a főtáblának szemére vettessék.[20] Ellene senki nem szólott, de nyilvános pártfogókat még most sem talált.

Május 22-én 1833

Somsich a somogyi követ az úrbér 6-ik cikkelyét a békebírákról egy szakaszkával akará megtoldatni. Mily értelemben vette legyen a szót? nem vala eléggé világos. Mert tudva van, hogy e szóval az angol alkotványban valami egyéb van összekötve, mint a franciában. Azonban ő anélkül, hogy egyik vagy másik alkotvány szerint látszott volna gondolatait kifejteni, kimondá a nevet s békebírákat kívánt a falukban rendeltetni. Nem ma emelé szavát először; de kedvező alkalma, hogy indítványát vítatás alá ereszthesse, csak ma adaték. A zalamegyei követ pártolá s pártolá némely kevesekkel a szatmári is, ki a békebíróság címe alatt a falusi bíráknak törvényes hatóságot kívánt engedtetni. Azok, kik minden újnak ellenei, szokott módjok szerint, maga idejére, azaz, ad calendas graecas ohajták a dolgot halasztatni; s így ezen indítvány is a minden élők után elköltözött. Mi pedig, mint bajtól szabadúlt, nyertes fél, a VII-dik cikkely vítatásához fogánk; s a földesúri bíróskodást saját jobbágyával való

[20] L. A vallás ügyében c. beszédét

pöreiben eltörlöttük. Tehát mégis végzénk valamit; ha ugyan ezt is, mint sok mást, később ismét el nem rontjuk.

Ebergényi, a vasi követ, egyike vala a követek legerősb lelkűjeinek. Ídeái ugyan a privilegiumos néposztály viszonyairól elég tiszták nem valának; de a vallásügyben s a kormánnyal küzdésben egyenes és tántoríthatatlan társ vala. E férfiú most betegeskedése miatt követi pályáját elhagyá; s Dubraviczky darab idő óta kéré Kölcseyt: írna búcsút az érdemesnek, több jelesek által aláírandót. A búcsú, mely ma Dubraviczky és Prónay előtt felolvastatott, így vala:

Tiszteletre méltó barátunk! Fájdalmunkat, melyet közőlünk lett eltávozásod miatt közösen érezünk, e rövid sorokban nyilatkoztatjuk ki; s ezek egyszersmind emlékéűl fognak szolgálni azon tiszteletnek, melyet tőlünk oly nagy mértékben érdemlettél meg. Te hajthatatlan egyenességgel jártál a hazafiúság pályáján; te követtársaddal testvéri egyetértésben fáradatlanúl munkáltad a közjót; te kőszikla valál, melynek meg nem rendülésében küzdéseink közt bátran bízhatánk; szóval egyike valál azon keveseknek, kiknek szavaikban, elveikben s cselekvéseikben a bennek bízó meg nem csalatkozik. Vedd kedvesen baráti érzelmünknek e kiöntését; s el ne feledd, hogy mi most is reád - bár távollevőre - függesztjük pillantatainkat; hivén, hogy megyédben is ügyekezeteinket szokott hűséggel segéleni meg nem szűnsz. Élj szerencsésen, derék férfiú! Ez iromány bizonyságot fog tenni, hogy van még magyar, ki hazafitársa érdemeit becsüli; mi legalább maradandólag hordjuk becsed szép emlékezetét kebleinkben; s boldogok vagyunk annak tudásában, hogy a hazát ily társsal, mint te, együtt szolgálnunk lehetett. Pozsony, május 21-d 1833.

Elvégzők az olvasást, s a Pálffykert árnyékai közé mentünk sétálni. Mit gondoltok, kezdé a szatmári követ, mi leszen e religiói-küzdés vége?

Míg többségünkben bízhatunk, vívjuk a főtáblával kezdett harcot.

S ha a többség ingadozni fog?

Akkor letesszük inkább az ügyet, mint kívánatainkból engedjünk.

S nem jó lenne, mond Prónay, ha üzeneteinkbe mindig valami közjussokat érdeklő kérdést vegyítnénk?

Akkor igenis, ellenkezőink közől megnyernénk némelyeket, kik a vallástárgyban fanyarúl sötétek, de az alkotványt a kormánytól féltik.

De nem még sokkal jobb lenne-e a Luther és Kálvin fiainak egyházi egyesűlésén dolgozni: mint e gondolat a reformáció harmadik századának ünnepekor Poroszországban mozgásba jött? kérdé Kölcsey.

Prónay és Dubraviczky e kérdésnek elég figyelmet adni nem látszottak; s a beszéd az evangélikusok mostani állására ment vissza.

Úgy van, monda Dubraviczky, a superintendentiák inspektorai s főkurátorai okozzák a legnagyobb kárt. Udvari kegyelmet, hivatalokat, s megkülönböztetéseket kerestek; s nemcsak, hogy a sérelmek országgyűlésre vitelét gátolták: de az udvar által, a dolgok mintléte felől, megszólíttatva, oly tudósításokat adának, milyeket Palóczy szavaként csak a pécsi püspök adhatott volna.

Így folyt a szó, midőn Rudics (ki V. Ferdinánd koronázásakor egyedűl az aranysarkantyúért tevé meg a pozsonyi útat) szembe jött, s beszédünket érdektelen dolgokra fordítá.

Az az aranysarkantyú! Hiszen egy kardcsapás az újonnan koronázott királytól mégis csak szép emlék. Igen, de tudjátok-e, miképpen nagy a különbség a kardcsapás közt, mit I.

Ferencnek Bayard csap, hogy veszélyt és küzdést nem rettegő lovag legyen; Rudicsnak pedig a koronázott király, hogy kegyelemosztogatáshoz egy lépcsővel közelebb juthasson? Azonban ne gondoljátok, mintha minden ily csapás gonoszra szállana. A békési Novák például, azaz, ritka például, mindeddig, oly világításban áll, melyhez gyanú nem férhet.

Még volna holmi fülbesúgni valóm; de Novákot említvén, engedjétek meg, hogy a lelkes férfi említése után füleiteket minden gonosztól - legalább mára - megkíméljem.

Május 23-án 1833

Újra, és ismét újra, s mindig és fáradatlan újra, s végre nyersz valamit, amit talán jövő pillanatban ismét elvesztesz. De aki nem tudja, hogy az élet örök küzdés, nyerés és vesztés, az hiában élt; mert az egyetlenegy bizonyos tudományt, mire éltében eljuthatott, sem tanulta meg.

Hogy gnomáimat el ne únjátok, íme elmondom! Mai napon a vallásügyi negyedik üzenet vizsgálata tevé a napirendet. Jegyzőnk, ki Siskovics hazautazta óta a temesi derék követ Dessewffy vala, néhány szavakkal említé ugyan azon főtáblai halogatást, mi miatt a szatmári követ már háromszor tőn indítványt: de ez nem elégedett meg; s felállott, indítványát negyed ízben mozgásba hozni. S most pártolók nélkül nem maradt; mert Prónay elkezdé a sort, s maga Dubraviczky, ki különben a nádorral viszonyban áll, nagy részvétellel szóla; s a többség egy külön, s eléggé kemény szakaszkát készíttetett az üzenetnek toldalékúl.

Ez egész indítvány a nádornak nagy tetszése ellen vala; s nem ok nélkül. Mert a halasztás, mi a főtáblának szemére hányaték, sajátképpen őtet, mint előlülőt érdeklé. A követek jól érték ezt, de mind hivék, mind kimondák, hogy bármint tiszteljék is a császári herceg, s az első zászlós személyét és tisztét: de a KK. ezúttal veszedelembe hozott kezdeményi jogát mindennél többre becsülik. S ők ugyanily szempontból nézék a dolgot; de a nádor csak személye bántását látá benne; s mondják, hogy haragja a vele tanácskozó alnádor előtt nagyon kilobbant; s állítá, miképpen hosszú szolgálatai által a KK.-tól s különösen a protestánsoktól nem ezt érdemlé.

A szatmári követ éppen e napra volt a nádor ebédjéhez meghíva; s érezvén, hogy midőn közügyet védelmez, akkor sohasem személyességből szokott kiindúlni: önérzésébe leplezve jelent meg a haragvónak asztalánál. Tartott az ebéd; s azalatt, míg a vendégek feszes ruhákban, karddal oldalaikon s kalpaggal félkezeikben bajjal költék el az étkeket: a fenség komolyan üle székén, és sem tartós, sem hangos beszédbe nem ereszkedék. Felkelénk, s a mellékteremben sorban várók a hercegi gazdát egyik vendégétől másikig rövid beszélgetés közben járdalni.

S uraságod társa hol van? kérdé a szatmári követet, reá kerülvén a sor.

Serenissime! ő betegebb, mintsem megjelenhetett volna.

Most a gonosz influenzára jött a beszéd; majd a nagy szárazságra, s a szarvasmarha száj- és lábfájására, s Nagy-Károly vidékének milyenségére. Nem fontos dolgok! így szólotok; de legalább nem kedvetlenek; s annál inkább nem oly kedvetlenek, milyeket az alnádor hozott elő, ki a herceg elfordúlta után hozzám vonúla.

Azt a mai záradékot helyben nem hagyhatom.

Valamint a vallásügy nyolc heti halasztását én sem hagyhatom helyben.

A dolgot mégis más oldalról kell vala tekinteni.

Szabad egyenesen szólanom?

Kétségenkivűl.

Lehetne-e jó oldalról tekinteni a dolgot, midőn készakarva elvárták, míg az oppozícióhoz tartozó regalisták a fenntartóztatást megúnván, egymás után haza oszlottanak?

Nem úgy! a regalistáknak kötelességök vala folyvást jelen lenni; s mostani jelen nem létök az előlülésnek hibául nem tulajdoníttathatik.

És mégis való, hogy hetekig szokatlan számban valának itt; s az akkor hallgatásban tartott ügy széjjeloszlásuk után veteték tanácsba.

Isten és ember látja, hogy az alnádor, s a szatmári követ ma meg nem fognak egymással egyezhetni; azért jól esett, hogy a fenség bevégzé a kört, s magát meghajtván, szobájába indúlt, s vendégei széjjeloszlának.

Amiben a táblák előlülői meg nem egyeznek, természetes, hogy abban a táblák tagjai közől is igen sokan nem egyeznek meg. S miért is ne? Az emberségtudás szép dolog; s azok az örök ellenmondók bizonyosan nem tartoznak a társalkodási bon ton emberei közé; s ily udvariságtalan néphez ki kívánjon tartozni? S éppen az uralkodóház gyermekét támadni meg! pih uraim! ez csak oly goromba néphez illik mint az angolok; s oly neveletlen miniszterhez, mint gróf Grey. Kalapot emelni, fejet hajtani, s igent mondogatni: ez a neveltség! Tedd hozzá: e neveltség viszi az emelkedni akarót magasra.

Mindezekből könnyű megmagyarázni a zúgást, mely a mai záradék ellen támadott. A protestánsok megrezzentek, s mostani állásuk nehéz voltát forgatják szemeik előtt. A katolicizmus emberei suttognak: miképpen az evangélikusok, kik eddig a nádornak szépeket csináltak, most nyakát akarják szegni. E prognosticonok a kerületi többség veszedelmét, hirdetik. Hagyján! Nem első történet s utolsó sem leszen, ha a mai feketére holnap fejéret végezünk.

Május 25-én 1833

Tisztelni az érdemest kötelesség: s e tiszteletet nyilván kijelenteni, jól esik a szívnek, mely e kötelességet érzi és szereti. Ezáltal indítva alolírt megyei követek elvégezték, hogy távozó társuk, Benyovazky Péter pozsonyvármegyei volt követ iránt viseltető érzelmeiket kinyilatkoztassák; s nekie értésére adják; miképpen mind katonai, mind polgári pályán szerzett érdemeit, követi hivatalában megbizonyított egyenességét, állhatatosságát, nemes bátorságát s hazafiúságát teljes mértékben becsülik. S e tekintetből, valamint vele együtt a közönséges hazát szolgálniok öröm vala: úgy fájdalmat gerjeszt kebleikben annak tudása, hogy soraikból kilépett, s többé kölcsönös tanácsával és segédével élniek nem lehet. De házi csendességébe híven kísérik őtet emlékezetökkel, barátságukkal s tiszteletökkel teljes szeretetökkel; s azon férfiúnak, ki küzdéseiben, minden más tekintetet félretevén, egyedűl a hazát tartotta szemei előtt, ezen emlékezet, ezen barátság és tisztelettel teljes szeretet minden bizonnyal kedvesb leszen, mint akármi kincs és ragyogás. Pozsony, május 24.-én 1833.

E sorokból megérthetitek, hogy Benyovszky a követek közt már nincs. Ez a néposztályok viszonyait nem tekinté ugyanazon magas szempontból, melyből azt Széchenyi és Wesselényi tekintik; de híve volt az oppozíciónak, s a vallásügyet pártfogoló katolikusok közt Beőthy és Balog után legtüzesb. Emiatt érdemlé a kijelelést, mely szerint tegnapi kerületünk kezdete előtt Balog felállott, s tiszteletére a szatmári követ által a felebbi bucsút készíttetni javaslá. Sokan voltak, kik e kijelelést rossz néven vevék; sokan a búcsúk becsét a sokasítás által kisebbedni vélék: de az evangélikusok hálája, mint Ebergényinek, úgy neki is e koszorút

megszerzé. Az írás elkészűlt; s mai napon az ülés kezdete előtt sokaktól, az azt irígylők közől is, aláírva, Somsich Miklósnak megadás végett általadaték.

Az országos ülés kezdődik; a negyedik üzenet olvastatik. A papság csatlósai, az ungi nyelvetlen követ Petrovay, az örmény Gyertyánfi, Szalabéri Horváth, Dobóczky, s az ügyetlen ügyviselő Aczél, s még némely kevés hasonló gyúratú lovagok ostromolni kezdék azt; s a főtáblai második választ pontonkint újra felvétetni, s elfogadtatni kívánák. Balog a vallás pártfogói közt mindig elől szokván szólani, most is felállott, s a másik tábla urainak érdemlett csapásokat osztogata. Az alnádor elejét vevé a kezdődni akaró kellemetlenségeknek, s az üzenet pontonként olvasását kezdeté. S lőn az üzenet pontonként olvasva, s helyben hagyva, mind az utolsó, vészes záradékig. De amint ez olvastatott, az előlülő felemelkedik s azt ostromolja. Deák megszólal, s az erős hangú, lelkes érzelmű s nem közönséges ékesszólású férfiú elmondja: miért kell a záradéknak helyen maradnia? Az alnádor, ki ez indítványt már egyszer a főherceg tekintetével győzte le, akkori szerencséjétől bátorítva, most is elköveté a hibát; s a záradék ellen a nádor személyes fontosságát használá okúl; s ezen hibából eredtek, mindazon merész kifejezések, miket az uralkodó-ház gyermekéről Szatmár, Trencsin, Nógrád s mások mondottanak. Tizenegy szó volt a záradék teljes kihagyása ellen; tizenöt mellette, de tizenkilenc kívánà a záradékot lágyítani. S így a kerületi többség elolvadt; s az elmaradt záradék helyett nehány keveset jelentő szavak az üzenet derekába szövettek be.

Láthatjátok: miképpen az állandóság nálunk ritka madár. Azért igyekezzetek ugyan nyerni, de nyereségtöknek szűken örvendjetek: mert az első kerületi indítványtól fogva a királyi végső erősítésig végetlen változások alá vetett tér vagyon.

Dicique beatus
Ante obitum nemo, supremaque funera debet.

Május 27-én 1833

Ma és tegnap ünnep; s mi pihenünk, azaz, a tegnapelőtti vesztést emésztjük. A szatmári követet Dubraviczky és Pázmándy vigasztalgaták; mert mondák, akárhogyan történt a kimenetel, a történetet az irományok, s a napkönyv lapjai közől senki ki nem törölheti; s az minden esetre oly lecke vala, mi nem könnyen fog feledésbe hullani. És ezek ugyan így szelidítgeték a kedvetlen benyomást; de Deák és Novák nehezen vevék a dolgot, s Kismarton felé tett mulatsági utokban ismételgeték egymásnak a kedvetlen emlékezetet. Szekerök gróf Harrach egyik faluján futott végig; s a német-horvát gyermekek saját földesurokat vélvén látni, kiabálni kezdének: Pan graf Harrach, Pan graf Harrach! Halljad, monda Deák, ezek paragrafot kiabálnak: nem tegnapi vesztésünket hányják-e szemünkre, mivel e záradékos paragrafot ki nem vívhattuk?

Május 28-án 1833

24-dikben az úrbéri VII-dik cikkely 1-ső szakát oly következetlenséggel alkottuk össze, hogy a földesúri bíróskodás alól feloldozott adózó úrbéri panaszával mégis legelőször földesurát tartozzék megkeresni. Ily szellemben látnivaló, nem nagyon fogunk a liberalizmus útán haladni. Azért megvallom nektek, nem nagy kedvem van úrbért illető tanácskozásainkról bőven szólani; s meg fogtok elégedni, ha mai napra röviden elmondom: Justh Turócból, s Zemplinből Szirmay kezdék a héti előlülést, s mi a VII-dik cikkely 2. és 3.-dik szakaival bajlódánk.

Délután vala; s Pázmándynál Prónay, Dubraviczky, Palóczy és Kölcsey együtt ülének.

A nádor Pázmándyt és Prónayt magához parancsolta, s ezek most e baráti szűk körben a Serenissimus gondjairól beszélnek vala.

Mit akarnak a KK. a vallási üggyel? mit engednek? A főtáblától keveset remélhetni: többet az udvartól, honnan tudósítást vár. Int: ne akarjunk most egyszerre mindent. Az úgyis nem kivihető; következő diaetán többre lehet menni, s így az atyák szokása szerint lépcsőnkint haladni.

Ilyformán szólott a nádor; s az egybegyűlt barátok felolvasák magok közt a vallási pontokat, vizsgálván, ha nincsen-e közöttök, amiben engedni lehetne? Pázmándy a reverzálisokra nézve nem látszott az engedékenységtől idegennek; de a többiek semmi engedni valót nem láttak; s elvégzék a hercegnek megmondatni, hogy a protestánsok még most hajlatlanok, s be akarják a főtábla újolag teendő határozását várni.

Felszámolók s úgy találtuk: ez országgyűlésen huszonhat megyéből van protestáns követ; ezeket felosztók egymás közt, hogy mai végzésünk elfogadására elkészíttessenek; s egyszersmind megegyezénk, hogy ha a főrendi válasz megkészül, konferencia tartassék.

Május 29-én 1833

A KK. kerületeztek s az úrbéri VII-dik cikkely negyedik szakát vevék elő, s a földesúri bíróskodás eltörlését ismét egy következetlen végzéssel tevék hiábavalóvá; azt rendelvén, hogy a kötelességét nem teljesítő jobbágy földesúri hatalom által kényszeríttessék.

Ég és föld szemléli: mi az uralkodni vágyás kínaitól megmenekedni nem akarunk. Pedig uraim, semmit sem kellene inkább várni, mint az időt, mikor a törvényen kivűl senki se uralkodjék! De ti nem akarjátok érteni, hogy a bölcs akkor mond le valamiről, midőn azt haszonnal, legalább kár nélkül teheti, s ezért kellett nektek az 1764-diki országgyűlés után úrbért fejedelmi kéjtől fogadni el: s ezért fogtok ti még sok mindent más kéjétől nemegyszer elfogadni.

Azalatt míg mi így cselekvénk, a főtábla hasonlólag kor és igazság ellen cselekedett, ülést tartván a vallásügy felett, s ismét nem engedvén semmit is. És ezen semmit nem engedés már annyiszor történt meg, s a nemengedők lelkében oly természetesen gyökerezik: hogy az előttünk váratlan nem lehet. De nekiek sem fognak váratlanok lenni azon kemény nyilatkozások, miket cselekvésök módja az oppozició férfiaiból kikényszerít. A birtokban ülő urak ugyan azt mondhatják:

Populus me sibilat; est mihi plaudo
Ipse domi -

Azonban emlékezzetek reá, hogy szóból előbb-utóbb vélemény leszen, s véleményből egyszerakkor cselekedet. Ha ezen maximát a világ történeteiből már régolta nem ismeritek, nem vagytok méltók a bölcseségben előmenni; de méltók, hogy saját károtokon későn tanuljatok.

Alapot vetni, s úgy épületet emelni reá - oly dolog, minek igaz voltát mindenki általlátja. Hanem uraim, mikor kétszáz fej gondolkozik valamin; mikor kétszáz fej akar valami alkotványhoz fogni: akkor a logikának egyetemi törvényei nem sokat nyomnak. Alap? de az alapnak bizonyos hely kell; s minden későbbi darabnak az alapra kell gonddal alkalmazva lennie. Pedig jól tudjátok, miképpen kétszáz ember közt mindig van százkilencvenkilenc, ki

az alap-letevő kétszázadikkal a helyre, s még holmi mindenre nézve különböző értelemben van; s a kezébe akadt követ mindenüvé inkább tenné le, mint az előtte lerakott alapra.

Valami ilyforma okból történt, hogy az úrbérhez kezdvén, előre meghatározott elvekhez nem juthattunk; s azok, kik elveket, s legalább az adózó nép személyes és vagyonbeli szabadságát biztosító elveket akartak, az úrbéri munkálat végére útasíttattak. Tudtuk ugyan: *valahová útasíttatni* - a többség szájában annyi, mint indítványától elvettetni; most mégis, midőn a munkálat vége közelít, szándékozunk még egy merényt tenni; s az úrbérhez, hacsak lehetséges, egy nyolcadik cikkelyt ragasztani.

E kinézésből azon követek, kik vagy útasításaiknál fogva, vagy meggyőződésből e szándékhoz közeledni látszattak, mai nap délutánján gróf Andrásyhoz hívattak. A konferencia összegyűlt; s Bezerédy kettőt javasolt. Egyet, hogy a kilencedik cím szakai az adózókra is kiterjesztessenek. Másat, hogy a perelhetőség az adózóknak is, s mégpedig egész kiterjedésben adassék meg.

A másodikhoz lehet reménység; de az elsőnek igen sok ellenségei lesznek. S kiváltképpen lesznek, ha a kilencedik cím megemlíttetik. Mert, mit? a kilencedik cím, valamint a nyolcadik cikkely, nem úgy nézetnek-e: mint a nemesi szabadság palladiumi? Való, e palladiumok kiterjesztethetnének másokra is; s azért éppen úgy nem gyengűlnének: mint a nap melege nem gyengűl azért, mert a nagyságos úr táblafölde mellett a jobbágy földecskéjét is süti. Aztán a nemesi szabadság oly dolog, minek palladiumát most kevés karok őrzik; s nem volna-e idvességesebb, ha kevés kar helyett nehány milliom őrizhetné? Mind semmi, édes barátim! Nekünk a nemesi szabadság azért kedves, mert privilegium; következőleg bennünket a sokaság felett megkülönböztet. S e megkülönböztetést a sokaság közé vegyüléssel elveszteni! Szégyen, uraim! mit mondanának az üstökös ősek, ha azt, amit ők vérrel nyertek, mi ingyen mással közlenénk? Mert hogy az adózó katonáskodik is; terhet is visel; erőt is adhatna, ami nekünk nincs: az hiábavaló beszéd. Nem meg van-e mondva? a nemes azért adá jószága egy részét jobbágyának, hogy érette vérét s pénzét s termékét a státusnak adja. Lehetne ugyan mondani: nem! Azért adta, hogy érette robotoljon, fuvarozzék, kilencedeljen, s magát minden lépten-nyomon mind a huszonnégy körméről lehúzatni engedje. S mármost, hacsak ez utolsót is, nem lehetne-e neki azért, amit földesurán kivűl a státusnak szolgál, visszaengedni? Továbbá -

De mi eretnekhez illő beszéd! Nem tudja uraságod? - - -

Mindent tudok uraim; s azt leginkább, hogyha e részben valami jót akarunk, a kilencedik címet távolról se említsük meg; hanem írjunk egy cikkelyt két szakban. Egyikben mondassék el, miképpen ezután bírói ítélet nélkül az adózót sem személyében, sem vagyonában büntetni nem lehet; másikban a perelhetőség jelentessék ki.

Ebben állapodunk meg, s Dessewffy megkéretett, hogy e végzést foglalná írásba.

Május 31-én 1833

Tegnap és ma kerületezénk, s az úrbéri hetedik cikkelyt folytattuk. S tegnap ugyan az úrbéri pörök feljebbvitelét a helytartótanácstól elvettük: ma pedig (minekutána már nehány nap előtt meghatároztuk, hogy az adózó a maga úrbéri pörét ne legyen kénytelen tiszti ügyészre bízni) az úrbéri pörökre nézve minden törvényhatóságban bizonyos ügyviselőket rendeltetni végeztünk. Tehát az adózó csakugyan nem választhat ügyviselőket szabadon? Miért végzők tehát, hogy tiszti ügyészhez folyamodni ne legyen kénytelen?

Azért, édes úr, mert különben a szegény adózó gonosz prókátorok kezébe kerülhetne; kik bizodalmával visszaélnének.

Úgy-e? most tudom! Uraságtok, hogy az adózó megkíméltessék, magok akarnak ügyviselőket nevezni, kik uraságtok ellen az adózó pörét vigyék. S nem keresztyéni gondoskodás-e? Ki nem látja által, hogy az uraságtok által nevezendő ügyviselők, mily természetes részrehajlatlansággal fognak uraságtok ellen dolgozni? Valóban, uraim, híven gondoskodtok a népről; vagy ha ezt valaki tagadná, azt legalább, hogy magatokról ugyanis híven gondoskodtok, tagadni ki merné?

Ily lelkes határozás után elégedett lélekkel meheténk az országos ülésbe, mely délutáni egykor kezdődék; s csak azért, hogy a Méltóságosak vallásügyi negyedik válaszát általvegyük. Vevők tehát azt, s felolvastatván, eloszlánk.

Délután vala, s a kerületi előlülők a ligetbe kérék a követeket, megtudni akarván: ha a ma vett főrendi választ holnapi kerületben föl kelljen-e venniek?

A szatmári követ vevé pálcáját, és ment; s a ligetben találkozék Prónayval és Dubraviczkyval, kiknek a főrendek viselete mondhatatlanúl fájt; s fájdalmokat a válaszra adandó üzenetben szerették volna kiönteni. Ez vala, amiért a szatmári követet külön vevék, s egy, az ő kívánságok szerint készülendő üzenet írására felszólították. A dolog nem volt nehézség nélkül. A vallástárgyban elejétől fogva római egyházhoz tartozó jegyzők dolgoztak, s most Kálvin gyermekének adni a tollat, sérelem nélkül nem eshetett. De a Luther két fia a dolog elintézését magára vállalá; s ama kívánságoknak engedni kész lőn. S míg ezek így beszélének, a követek nagy része öszvegyűlt; és Justh egy árnyékos fa alatt megnyitá a tanácskozást. Szólánk össze és vissza; s végre a többség úgy akará: a főrendi válasz még holnap ne vétessék fel.

Június 1-én 1833

Régen mondom nektek: gondolatot és összefüggést csak egyes fejeknél kell keresni. Ha tehát az országgyűlésnek, azaz az országgyűlést alkotó nehány száz fejnek, most vagy ezután logikátlanságot hánynátok szemére, azt fogom mondani: mikor elég erősek lesztek egyenest görbével, hideget meleggel, sötétet világossal egyformává tenni, akkor jertek, s dolgainkon igazítsatok. Addig pedig hagyjátok a világot úgy mozogni, mint mozoghat.

Édes naplós uram, mire egyszer e bölcselkedés?

Emlékeztek uraim, múlt hónap 22-dikén a földesúri bíráskodást az úr és jobbágy közti pörökben eltörlők. Ma az úrbéri vétségekről esvén szó, kérdésbe jött: mi úton fognak azok büntetést venni? Az országos küldöttség, a földesúri bíróskodását meghagyván, természetes ha az úrbéri vétséget is a földesúr hatósága alá rendelé. És szintúgy természetes lett volna, ha a földesúr bíróskodását eltörlő kerület, az úrbéri vétséget is ennek hatósága alól kivette, s törvényes bíróra bízta volna. De ez így nem történt. Mivel mi a kérdéses pontra nézve a földesurat hatósággal ruháztuk fel, s így minden kétségen túl a tíz nap előtt eltörlött úriszéket visszaállítottuk.

De hogyan lőn az lehetséges? Igen könnyen! 22-ikben az úriszék költségeit egy kicsinyt gondolóra vettük: s azoktól szabadúlni, mégis egy kis haszon. De az úrbéri vétséget költség nélkül meg lehet büntetni. Mert kinek nincs egy hajdúja vagy egy szélesvállú bérese, minden esetre egy elég vastagocska pálcája? s ezt az úrdolgás hátán öszvetörni - mi annál könnyebb? Íme a kulcs, uraim! Meg vagytok-e elégedve?

Pozsega és Sáros következének az előlülésre; de bíztak a Karok pihenés-szeretetébe, s ma vasárnap kerületi ülést nem tartának. Így azoknak, kik a vallásügyet leginkább szíveiken hordozták, idejek vala Balognál összegyűlni, s az oly régen fennforgó ügy felett tanácskozni.

Hogy ez ügy a klérusban ellenséget talál, azt minden különös bölcseség nélkül előre tudhattuk; de az udvar akaratáról, s a nádor, sőt a kancellár és Wirkner kézalatti munkálódásiról annyi mindenféle hír szóraték széjjel, hogy az emberek nem vártak kevesebbet, mint 1790. évben: midőn a főtábla preasidiális következésében a vallás-tárgyú felírást általbocsátotta; s a klérus erőtlennek nyilatkoztatott ellenmondása mellett is törvény alkottatott. Azonban, minekutána a dolog hónapok óta csak nem halad, a főtábla csak nem enged: az elejétől fogva elszórt hírek kezdének avulni, s embereink sem az udvar akaratáról, sem a nádor és kancellária munkálkodásiról többé sokat nem tartanak. S ily esetben általlátják, miképpen csak saját erőnkben lehetne bizodalmunk; ha tudnillik bennünk rendületlen erő találkozhatnék.

Úgy látszik: még bízunk magunkban, s a vallásügyet úgy tekintjük, mint az országgyűlés elején elszakadozott értelmek és érdekek egyesítőjét. S való, még mindazon erőlködés mellett is, mely a papság részéről elkövetettnek lenni mondatik, előbb három, később kilenc, végre tizenegy szavazatnál több az eredeti üzenet ellen nem vala; s tizenegy szó oly országban, hol a római egyház számmal és kinccsel oly igen felűlemelkedve áll, bizony nagyon kevés; s ily helyezetben a Karok táblájánál fennálló többség rendkivűlinek és rendkivűli morális erő szüleményének talán mondathatnék.

Ez a *talán* nem minden ok nélkül áll itt. Mert tudnotok kell, miképpen az udvar részéről az egész ügy folyamatába meg semmi ellenküzdő avatkozás nem történt; sőt az előreszórt hírek a kormány részvéte felől suttogtak. Vagynak pedig, kik minden indítvány kezdetekor az oppozicióhoz csatolják magokat; s csak azt lesik; mint fog a kormány dolgozni? hogy annak célzásaihoz képest az oppozíciót éppen a legjobb órában s a legjobb árért hagyhassák el. Ily uraknak a római anyaszentegyház, s a papság földi és földfeletti igéretei nem sokat érnek. Mert jól tudják ők, miképpen a földfeletti dolgok nem az országgyűlési pályára tartoznak; a földieket pedig legszebb mértékben az uralkodás igazgatja.

De az ember, míg lehet, sőt gyakran mikor már nem is igen lehet, csak jót vár; s így mi is az eddigi többséget még mindig ingadozatlannak hisszük, s e hitünknél fogva mai konferenciánkon elhatároztuk: keményen felelni a főtáblának. E tábla negyedik üzenetében azon pontok vagynak előszámlálva, mikben már velünk megegyeztek. Való, e megegyezések vagy rosszabbá tennék a dolgot, mint eddig vala; vagy minden fontosság nélkül valók. S egyszersmind néminemű csúfolást is foglalnak magokban.

Hogy megértsétek! A Karok eredeti üzenetét a Méltóságosak kurtán visszavetették; de a második üzenet kívánságára, az eredetinek vizsgálásába beereszkedvén, arra bőv ellenfeleletet adának. A Karok harmadik üzenetében az ellenfelelet hosszasan cáfoltatott meg, de e cáfolásra a főtábla nyolc hét múlva, s csak annyit felelt, hogy előbbi, azaz, második válasza mellett megmarad. Ez fájt; s a Karok negyedik üzenetében nyilván kimondatott: miképpen ők okok ellen okokat várnak, s harmadik üzenetöket pontonként felvétetni kívánják. E kívánságra mármost a negyedik válasz, mint mondatott, azon pontok előszámlálásával felel, melyekben a főrendek magokat megegyezteknek lenni állítják. Mély bölcseség nem kell általlátni: hogy a Karok kívánságára így válaszolni vagy hiba, vagy kijátszás; s azt gúny gyanánt venni, nem vala természet ellen.

Gúnyt gúnnyal: mint szeget szeggel! mondának néhányan. S ennélfogva jövendő üzenetünkben a megegyezett pontok előnkbe számlálását, a meg nem egyezők visszaszámlálásával torlani meg: közönségesen elfogadtatott.

De mindez mire viszen? Végezetre is nem megtorlás, de dolgaink szerencsés kivitele az, amit az ország általunk vár. Ez fontos ellenvetés vala: s talán fontosabb, mintsem elhárítni lehessen.

Beőthy szólt: készítsük meg a mondottak szerint üzenetünket; s midőn az már országos ülésen is keresztűlmenni fog, gyűljünk egybe, s menjünk a nádorhoz bejelenteni, hogy ha a főrendeknél továbbá is akadályt találunk, mi a törvényhatóságokat fogjuk felszólítani.

Balog ellenzé e javaslatot. Képviselőknek, úgymond, egyes személynél keresni pártfogást, nem illő.

Felelték: e nem pártfogás-keresés; ez csak kijelentése annak, amit teendők vagyunk; s hogy így a közvélemény alá fogna az ügy bocsáttatni; s e közvéleményt a nádor tiszteli, s mindent elkövetend inkább, mintsem azt maga ellen ingerelje.

De hiszen még erről fogunk szólani!

A nádor ma ismét hívatá Pázmándyt, mond délután Dubraviczky, jer s halljuk: miről folyt közöttök a szó? Mentünk, de Pázmándy még nem tért vissza; s mi azon reményben, talán a ligetbe jövend, s ott vele találkozhatunk, a Duna túlpartjára sétálánk. A vasárnapi meleg egész Pozsonyt a liget árnyai közé kecsegteté; s azalatt, míg egy rész a fövény deszkázata közt a színészeket s a színésznő szépségeket nézellé, más rész az erdőcske ösvényein, s mulatói körűl százféle szín és rangvegyületben bolyongott vagy sereglett. Egy valóságos demokráciai nézemény.

Ott egy asztalkánál nehány eccellenza nyugalomban szívá az alkonyszél frissítő fuvalmát; két lépésnyire egy kalmár háznép fagylalttal hűvesíté ki gyaloglástól felhevűlt tagjait; köröskörűl követek, írnokok, kézművesek, katonák, örömleánykák, hangászok, és koldusok, s a népnek minden névvel nevezendő osztályai ültek és állottak, beszéltek, néztek, leskődtek és sétáltak; és mivel éppen semmi jobbat nem teheténk, - sétáltunk mi is, várván, hogy Pázmándy jön, s újságait velünk tudatja.

Azonban sokat vár az ember, ami megtörténni nem fog; s így mi is hiában vártuk barátunkat; s helyette a pozsegai követtel találkozánk, s tőle azon nyilatkozást hallók, hogy holnapi kerületben a vallásügyet felvétetni nem fogja. E halogatás nem vala kedvünkre; s meghatározók az ügy felvételét holnap sürgetni.

Június 4-én 1833

Nincs keservesebb, mint fájdalmat szavakba önteni akkor, midőn a tett hatalmunkban nem áll. Így vagyunk a vallásüggyel. Ennek felvételét az előlülők tegnap elmellőzték; de voltak, kik ez elmellőzést nyilván kárhoztaták. Azonban mit volt mit tennünk? A kerületet hirdető cédulán az úrbéri tárgy volt kitéve; s így a sokaság a főrendi negyedik választ magával nem hozá, és a felvételnek ellene volt. Elvégzők tehát, hogy az máról semmi esetre el ne maradjon; s e végzés után az úrbéri vétségekről szóló szerkezet vizsgálásával töltöttük a napot.

Felderűlt a mai reggel; s a vallásügyi negyedik válasz vítatás alá eresztetett. Meleg, de keserű nyilatkozások történtek most is; s a végzés a vasárnapi konferencia következésében azon pontok elszámlálását állapította meg, melyekben a főtábla meg nem egyezett.

Jegyezzétek meg! A főrendek a második válasz óta a vallásügyi pontok vítatásába többé nem ereszkedtek; noha különbféle alakban, de mindig csak általánosan jelentgették, miképpen ők tovább nem lépnek. Eszerint a második válaszra adott harmadik üzenet megcáfolva soha sem volt; s a Karok ügyök igazságában bízván, kettőt kívántak: vagy teljes megegyezést, vagy

okokkal folytatandó harcot. Az ellenfél viselete nagyon visszás kezdett lenni. A klérust pártoló megyei követek mindig azt sürgették: általános válaszokra ne felelnénk általánosan; hanem a második válaszra visszamenvén, minden pontot újra vitassunk meg; természetesen azért, hogy a főtábla módosításait fogadjuk el.

Az eredeti üzenet pártfogói nagy számmal vagynak; mert noha Trencsin, Marczibányi munkálódásainál fogva, nem kedvező útasítást küldött is; de sok megyék minden pontot sajátaikká tettek, s követeiket azoknak védelmezésére útasították. Az így útasított követek jól tudják, miképpen

1. Valahányszor katolicizmus és protestantizmus közt alkudozás volt, az alkunak csak akkor lett a protestánsokra tűrhető következése, ha bizonyos körűlmények a klérust kerűlhetetlen kénytelenségbe szorították. Ily körűlmény vala a békekötésekkor a Bocskai és Bethlen győzedelmes fegyvere; az 1791-ki országgyűléskor pedig II. Leopoldnak a főtáblához intézett parancsa.

2. A római klérus kénytelenség esetében sem zavarodott meg annyira, hogy magának bizonyos mesterségesen közbeszúrt záradékokkal jövendőre, magyarúl úgynevezett egérlyukakat ne készített volna. Ily valami volt a békekötésekben az *absque tamen praejudicio catholicae ecclesiae*: ily valami a 26-dik cikkelyben, a vallásról vallásra térésnek a fejedelemhez feljelentése, s több effélék.

3. E záradékok mindig kedvezőbb jövendőre voltak feltartva; s akkor belőlek oly magyarázatok húzattak ki, melyek békekötést és törvénycikkelyt minden oldalról semmivé tehettek.

4. Bocskay és Bethlen győző sergeik félelmesb időt hozának elő: mint amilyen 1790-ben következett. Ugyanazért noha a békekötések vétettek alapúl: a 26-dik cikkely a békekötéseknél a protestantizmusra nézve sokkal kevésbé kedvező vala.

5. Kilencvenben a József gondatlan viselete által okozott mozgás, s a királyi örökösödés megszakadásáról közbejött kérdés, II. Leopoldot a nemzet kívánataihoz engedékennyé tehették. Most az uralkodás nagyon biztos lábon látszik állani; legalább a nemzettől semmit sem kér: nincs remény tehát hogy magát közbevesse, s a klérust valamire kényszerítse. Annyival inkább; mert a 26-dik cikkely záradékai alkalmat adtak, a protestánsok ügyét kormányszéki rendeletek által igazgatni: éppen úgy, mint az országgyűlésen kivűl behozatott úrbér az adózó nép dolgainak hasonló úton kormányozását vonta maga után. S három millió protestánst, és nyolc millió adózót az alkotvány restűl is, makacsúl is mozgó respublikai formái alól kikapva, autokratori pálca alatt tartani, kívánatos dolog.

6. Ily helyezetben természetes, ha azon test, mely a 26-dik cikkelyt a békekötéseknél rosszabbá tette, most a 26-dik cikkelynél ismét rosszabb valamit ohajtana alkotni. S eszerint a vallási kedvetlen vítatás rája nézve még kívánatos. Mert mindazon kormányi rendeletek, melyek a 26-dik cikkely záradékaiból önkényesen magyaráztattak ki, most minden esetre törvénytelenek; s a megyék által országos sérelmeknek mondatnak: egy újabb, de a réginél rosszabb törvénycikkely pedig azokat törvényesekké nyilatkoztathatná.

És íme! ez a dicsőséges nagy cél, mire a főrendi második válasz törekszik.

Tudjátok: a 90-diki országgyűlésen a reverzálisokról szó vala; s a Karok azt nyilván visszavetették. Mi természetesb, mint azt állítani: a reverzálisokat a kormány törvénytelenűl hozta be? S most mit kezdenek a főrendek? Jól van, azt mondják, jövendőre ne legyenek reverzálisok, de múltra nézve tartassanak meg! Mit teszen ez? Minden bizonnyal ezt: jól tevé a kormány, midőn a kilencvenediki Karok ellenére a reverzálisokat behozá; azokat tehát egész e napiglan törvényeseknek kell kijelenteni. Nem látjátok, mi szép módja ez az országos

sérelmek eltörlésének? S az említett második válasz így tesz a hat héti oktatással, s más ilyenekkel is; honnan igen természetesen e maxima következik:

a békekötésekben, sőt a 26-dik cikkelyben is a protestantizmusra nézve sok jó van; csakhogy azok betű szerint tartassanak meg. Azért bizonyosan hasznosabb azok mellett maradni, azoknak tisztán fenntartását a törvényhatóságok után eszközölni; mint új cikkellyel a régibb jót meghomályosítva, a törvénytelent törvényessé tenni.

E maximát tartva szem előtt, úgy hisszük: az eredeti üzenetből engednünk egy betűt sem kell; engednünk, az ügy sérelme nélkűl, egy betűt sem lehet. Mert engedésünk a fennálló jobbat elrontaná; midőn ellenkező esetben, ha talán a megyék a régi cikkelyek tisztaságát feltartani elég erővel nem bírnának is, legalább a sérelem sérelem marad, s az erősebb vagy kedvezőbb körűlménybe jutandó maradék az orvoslást több szerencsével kezdheti.

Mindezeken túl, e mondottak a tárgynak csak egyik és kevésbé nevezetes oldalát érdeklik. A főszempont ez.

Hogy a nemzet a fejedelemmel e kölcsönös egyezésre lépvén, együtt törvényt hozhasson, szükség a nemzeti indítványnak a fejedelem elébe terjesztetni. Kérdés: az előterjesztésnek mint kell történnie? A kérdés megfejtése nehezebb is, fontosabb is, nagyobb következésű is: mint első tekintettel látszik.

A magyar polgári alkotvány, következőleg a magyar országgyűlés valaha sokkal másképpen állott, mint most. Hajdan egész Európában, tehát hazánkban is, sajátképpen való arisztokrácia virágzott; azaz, nehány hatalmas nemes tartá nyomásban egyfelől a fejedelmi hatalmat, másfelől az apró nemességet s az adózó nép sokaságát. A fejedelemnek katonája és pénze nem volt; a nehány hatalmas nemesnek vala katonája is, pénze is. Az apró nemességnek pénze és értelmi ereje nem volt; a hatalmas nemes körében találtatott mindegyik. Így nem csuda, ha fejedelem és apró nemesség tőlök függésben tartatának. E függés vonta maga után az akkori országgyűlések egész formáját. Megjelent a fejedelem, hogy a néhány hatalmassal alkudjék; s megjelent az apró nemesség, hogy szót halljon, s legfeljebb királyválasztáskor (mint most bizonyos osztály tisztválasztáskor) eszköz gyanánt szolgáljon. Hogyan is történhetett volna az másként? Az apró nemesség fejenként mit ért, s mit ér most is? Ennek csak öszvességgel lehetett és lehet fontossága. De mindaddig, míg a hatalmasok állottak, az apró nemesség öszvessége, a magyarországi municipalitás, vagy megyei szerkezet, vagy ahogyan nevezni akarjátok, teljes kifejlésre és erőre nem jöhetett. E jegyzéséből könnyen tudhatjátok következtetni: mi lett legyen egykor a magyar diaeta.

Természetes, miképpen ez így nem maradhatott. Oly arisztokrácia, mint amilyent az aranybulla I. Leopold által eltörlött záradékának szerzői, a Zsigmond király fogollyá tevői, s több ilyenek alkottanak, soká nem állhatott fenn. Mert egyfelől belső visszavonás, s egymás kölcsönös gyöngítése által roskadozott; másfelől a monarchiai hatalomban szünet-nélküli ellenküzdőt talált. Buknia kellett azért; s midőn utolsó bajvívását Rákóczy Ferenc zászlói alatt végképp elveszté, nemcsak a monarchiai hatalomnak hagyott tágas mezőt; de egyszersmind a megyei szerkezet kivirúlásának akadályait is sírba vitte magával; s ezáltal a magyar arisztokráciai alkotványt a demokráciaihoz sokkal inkább közelítette, mintsem képzelnők.

Rákóczyt említém; de szükség fellebb mennünk. Míg az országgyűlésen minden nemes fejenként jelent meg: addig a gyűlés egyes alkotórészekből állott: s minden egyes rész maga személyében jelenvén meg, municipális érdek senki által nem terjesztetett elő. Akkor elveken épűlt viszonyokról, sajátképpen való indítványi jogról, s több effélékről kifejlett ídeák nem valának. Történet jött és ment, mint a szél, nem tudni honnan? s nem tudni hová? és végbement, ami mehetett.

Szükség kényszeríté a szegény nemességet, hogy lassanként otthon maradjon; s képviselőket küldjön maga helyett. Oly dolog, mi nagy következményeket vont maga után. A képviselők ugyanis megyénként választatván, ezáltal az eddig egyenként kicsinyfontosságú személyek moraliter egy pontba összevonva mind értelmi, mind polgári tekintetben nagyot emelkedtenek; s egyszersmind a megyék (sajátképpen a honnmaradt küldők) az országgyűlésre útasítás- és számotvehetésnél fogva hatást nyertenek. Ettőlfogva az országgyűlés nem vala többé független test; az országgyűlésnek tudniillik azon része, mely a honnmaradottak képét viselte. S az alkotványra nézve igen hasznosan! Mert alkotványos nép szabadsága kétfelől retteghet elnyomást: fejedelem és országgyűlés despotizmusától; s ha a nemesség a maga képviselői által a fejedelmi önkénynek korlátot vonni igyekezett, igen szükséges volt vigyázni, nehogy az önkény a képviselőségre ruháztassék által; vagy hogy a képviselőség a fejedelem zsoldjába lépvén, az alkotványt ennek kénye szerint módosítgassa. E kinézésből elkerűlhetetlen szükség van az útasításra, s a felelet terhére.

Azonban meg kell jegyezni! minthogy a képviselést a nemesség szegény volta lassanként hozta be; s a gazdagabbak személyesen megjelenni továbbra sem szűntek meg: itt valami tiszta képviselői rendszerről szó nem lehetett. A magyar diaeta személyes megjelenők és küldöttek zavaréka lőn; s része független, része pedig útasításoktól függő vala. Ily testben a munkálkodás, vítatás, s főképp a szavazás, ezer kérdésekre fogott volna alkalmat szolgáltatni; de régen az emberek nem teóriáztak sokat; s egyébként is oly időben, midőn a zempléni követ Szemere Pál országgyűlési naplója egyedűl a naponként vett vagy adott ebéd hű feljegyzéséből áll vala, a borszesz és ételgőz az elméket fogvatartotta.

A történet, vagy sors mindemellett a maga járásán szakadatlanúl ment. A sopronyi diaetán egy terem a gyűlési sokaságot be nem foghatá; s így az kettőbe oszlott el. Egyet a hivatalbeliek és személyesen megjelent gazdagok, másat a küldöttek foglaltak el. Tehát két ház? vagy két tábla? Nem! Mert az országgyűlés eredeti alapja az egész nemesség együttes személyes megjelenése. Verbőczy szerint a populust az ország zászlósai, a prelátusok, mágnások és nemesek együtt és egyformán teszik; ugyanazért két különböző alapú házat vagy táblát nem formálhattak. Egy tábla van; így mondák a főrendek a folyó országgyűlésen is. S az országos sérelmek és kívánatok tárgyában rendeltetni szokott vegyes küldöttségek, és a szokásban levő vegyes ülések ezt tettleg is bizonyítják. A kétféle ülés mindazáltal lehetetlen, hogy maga után következéseket ne vont légyen. A vítatásoknak kezdődni kellett valahol; s természetesen a képviselőknél kezdődtek; s innen bizonyos indítványi jog veszi eredetét, mely a képviselői testnek mindinkább sajátja lőn. A sérelmek és kívánatok öszveszedésére vegyes küldöttségek rendeltetnek ugyan: mindazáltal sok indítvány tétetik a képviselői test körében; kivált mióta a követi konferenciákból kerületi ülések organizáltattak; s azoknak saját előlülők adatván, mostani fontosságukra emelkedtenek. E körűlmény a képviselői gyűlést bizonyos alsóházi alakba öntötte.

De ez a személyes megjelenők gyűlésének ismét bizonyos mértékben valami felsőházi állást látszik kölcsönözni. Mert az írott üzenetek, s azokra adatni szokott főrendi válaszok; s ezek alkalmával a kétfelé ülők, mint két különböző s egymásnak ellensúlyt tartó test közt a folyó vítatások; s az indítványnak a főrendek meg nem egyezése által történő megakadása: mind oly dolgok, mik nem ugyanazon egy, hanem két különböző tábla viszonyaira látszanak mutatni? Való, hogy meg nem egyezés esetében vegyes ülések nem egyszer használtatván; s ily ülésekben az egyezés kölcsönös értesítés által nem egyszer megtörténvén: úgy tetszik, mintha a dolgok folyamata a maga eredetére ismét visszamenne.

Hanem gondolóra kell vennünk: miképpen ily vegyes ülési egyezkedések mindeddig úgy mentek végbe, hogy szavazásra nem került a tárgy. Az emberek ezelőtt igen emberségtudók valának; születés, rang, kor, jó szó és ebéd miatt holmi apróságot elnéztek; nem is szeretvén

fejeiket mély gondolkodással fárasztani, egy két híresnek véleményéhez híven csatlódtanak. De most, minekutána a generáció magát emancipálta; s a régi francia módosság és kótára szabott élettudomány feledségbe hullott; s kivált minekutána a reform ideái felébredeztek, s az országgyűlés rendszeres elrendeltetése az országos munkálatok sorába tétetett: igen természetesen következett, hogy a táblák viszonyai felé egy-két vizsgáló pillantat vettessék.

Így történt, hogy midőn ez országgyűlés elején a főrendek az előlegeseket tárgyazó indítványt másodízben visszavetették, a szatmári követ ezeket mondá: «Nemesség és nemesség közt, mégpedig egy részről 500, más részről 700,000 nemesség közt van kérdés. Aszerint, amint körűlállásaink s országgyűlésünk mostani rendje állanak; aszerint, amint magok a főrendek a napkönyv iránti válaszba kinyilatkoztatták: e kétfelé ülő nemesség egyetlenegy országgyűlési test. Egyetlenegy testnél csak egy többség gondolható. A 700,000 kétszer jelentette ki magát; s kérdem, mi jusa van az ötszáznak oly kemény ellenmondást csinálni? Én a mi polgári alkotványunkban csak egy vétót ismerek; s ez a koronához van kötve».

E kimondás nem vala sem több, sem kevesebb, mint ama hosszú idők óta sikamlások és kikerülések által eltávoztatott egyszerű kérdés: mi az országgyűlés többsége?

Hogy az arisztokraták, vagy inkább az oligarchák idejében a tulajdonképpenvaló többségről szó sem lehetett: igen természetes. Ezidőből való azon ismeretes két szavacska: *sanior pars*. Ez a sanior, azaz sajátképpen potentior pars századokig uralkodott; s uralkodása még akkor is fennmaradt, midőn oszlopai, a fejedelmi hatalommal küzdő dinaszták, már régen porba hullottanak. A dinaszták elhullásával ugyanis a megyei szerkezet hatása, s ebből következő demokratizált alakú oppozíció lassanként fejledezett, észrevehető jelenetekben mutatkozott. Ez oppozíciónak dolga egyenesen a kormánnyal volt; s e kormány természetesen juthatott a gondolatra: a sopronyi diaetán külön terembe ment főrendeket fűzni magához, s őket sanior parssá alakítani. S a dolog sokáig háborítatlan csendben folyt, mindaddig tudnillik, míg az 1825. és 1830-diki országgyűlések a képviselői testben bizonyos népszellemet tüntetének fel, mely e mostani országgyűlés alatt azon mindig közönségesbé váló ideától, hogy az alkotvány határaiba az adózó milliomokat is be kellene vonni, nagyon tápláltatik. Most már a kérdést többé kikerülni nem lehetett; s mivel reá az országgyűlés elrendeltetésekor elébb-utóbb meghatározó feleletet is kell adni: a képviselőségnek kötelességök előre vigyázni, hogy az alkotvány eredeti elvei, melyek minden oligarchiát, minden sanior pars despotizmusát kizárnak, homályba ne boríttassanak.

A megyei szerkezet, a képviselőség kifejlésének módja, s a nemesség fejenként egyforma jogai hozzák magokkal:

1. az útasítások kötelező voltát,

2. a képviselőség indítványi jogát,

3. az ország többségének a képviselők többségében állását.

Mert ki személye helyett mást küld valahová, az annak törvényt szabhat elébe.

Ki országgyűlésen képviselője által megjelenhet, ott azáltal ilyen vagy amolyan törvény hozatalát indítványba tétetheti.

S még inkább tétetheti, ha képviselője oly táblánál ül, melynek elejétől fogva a tárgyhoz előre szólani szokásában van.

Végre, ki maga személyében az országgyűlésen megjelenni felhatalmazva van, az midőn képviselőt küld, azon joggal ruházza azt fel, mellyel maga bírt.

Következik, hogy tízezer nemes, kik személyesen ugyanannyi szavazattal bírtak, képviselőjöket is annyival ruházhatják föl.

Ha már az országgyűlési test csak egy; s ott minden nemes személyes szavazattal bír: könnyű általlátni, hol a többség? A főrendek az országgyűlési test egységét nem tagadják. Ez azt teszi, hogy ellenmondásokat tehát nem úgy teszik előnkbe: mint pair-kamarai vétót. Azonban a szavazatok fejenkénti számlálását mégis örömest el nem ismernék; mert hiszen úgy minden pillantatban le lehetne őket szavaznunk. S az a nehány zászlós, prelátus, és mágnás a nemesség számához képest mi lenne?

Ily szempontból tekintve a szatmári követ által mozgásba tett kérdés sem az udvar, sem a főrendek előtt kedves nem lehetett. Ezért mondá gróf Cziráky, hogy ennél veszedelmesebb szó az országgyűlésen még nem mondatott; ezért hozta fel azt a főtábla egyik ülésében; s ezért igyekezett amaz elvvel felelni reá: a többség nem a nemesség sokasága, hanem az ország státusainak száma szerint határoztatik meg. Ez azt teszi: Verbőczy populusnak, azaz, törvényhozó népnek, a prelátusokat, zászlósokat, mágnásokat és nemeseket nevezi. Tehát a szavazatokat e külön státusok szerint öszvesen, azaz, a politikusok nyelvén curiatim kellene számlálni. De hol van e curiatim vótumoknak törvényeinkben, s történeteinkben nyoma? Minden megye prelátusok, zászlósok és nemesek egyetemének neveztetik: s mégis tiszt- és követválasztáskor hogyan számláltatnak a szavazatok? Minden odavezet: többséget nálunk a fejek száma teszen. Oly elv, mely kisebb és nagyobb nemességre oszlott, s oligarchiai arisztokráciából egyfelől, másfelől pedig demokratizált arisztokráciából álló népnél előbb-utóbb tisztán demokráciai ideára vezet; s ennélfogva minden főrendi gondolkozású ember előtt veszedelmesnek tetszhetik.

Midőn a köszönetírást s az előlegeseket illető pörben, a képviselőség győzedelmeskedett, a főrendek bosszúsággal tele kérdezték: miért vagyunk mi itt, ha mindenben a Karok akaratának kell meglenni? Ugyanazért, az első felírások elpecsételtetése után, a vallásügyi indítványt lehetséges keménységgel fogadták.

Az országgyűlési test csak egy: tehát egyik tábla a másik nélkül indítványt nem tehet. Sérelmek és kívánatok eddig is vegyes küldöttség által szedettek rendbe; s e jelen sérelmek és kívánatok is hasonló útra tartoznak. Így gondolkoztak a főrendek; de a képviselők érezték, hogy a gyűlés két teremben létéből az ő indítványi jogok egyenesen következik. A Méltóságosak engedtek, hívén, hogy a Karok indítványi viszketegét vétóval fogják megtorolhatni; s e vétó előállása természetesen az ország többségéről fennforgott kérdést ismét életbe hozá. E pillantat óta, a vallásügy - előttem ugyan - mint felekezet ügye, s mint sérelem kicsiny fontosságú lőn; egyedűl az ország többségének elhatározása az, ami a képviselőség minden figyelmét e tárgyban érdemli.

Ha az ország többsége a megyékben fekszik: az természetesen az útasításokban jelenti ki magát. Magában következett, hogy a követek útasításaikra hivatkozzanak; s ezzel egyszersmind értésekre adják a főrendeknek: miképpen minden követ a maga küldőitől függésben van. Ismét oly elv, mely a nemzeti többség, s az abból folyó megyei felsőség ídeájából folyván ki, minden oligarchiára hajlandónak kedve ellen van. Ezért harcol az országos küldöttségi munkálat a kötelező útasítások ellen; ezért ohajtanák az udvar emberei, hogy a követek egyedűl a nádor, mint országgyűlési előlülő kormánya alatt álljanak; de egyszersmind innen van, hogy az alkotványi szabadság, s a megyei szerkezet barátai a magyar képviselőt az angol parlamentbelitől nagyon különböző pontból tekintik, s kötelező útasítást, és megyétől függést kívánnak.

Így tekintjük a kéz alatti tárgyat; s e tekintetből szólottunk ma is a nemzeti többségről, útasításainkról, s több ezekhez tartozókról; s e tekintetből végeztük üzenetünkben e tárgyakat érdekeltetni.

A temesi követ vivé a jegyzéket, de jegyzett Kölcsey is, s Prónaynak s Dubraviczkynek tett ígérete szerint készített is üzenetet, mivel mit fogunk kezdeni? az ég tudja.

Június 8-án 1833

Az úrbéri rendbeszedés egyike azon tárgyaknak, melyekben annyit beszéltünk, annyit akartunk, annyit vítattunk és alkudoztunk, hogy végezetre lábolhatatlan zavarok közé jutottunk. Ötödikben valamint tegnap és ma, kerületi ülésünk tárgya az úrbéri hetedik cikkely nyolcadik szaka volt; azaz, csak e kérdés: az úrbéri rendbeszedésre kelljen-e megyei küldöttséget rendelni? Igen és nem közt tűzzel folyt a tusa; s mindeddig semmi végzéshez nem juthatánk.

Hatodikban úrnap vala, s az ünnep miatt pihenés. Prónay és Dubraviczky a Kölcsey üzenetének lábraállítása felől gondoskodtak. E végre nehány követek Pázmándynál gyűltek össze, s közöttök Dessewffy, ki a vallásügyi ötödik üzenettel már készen volt. Mind az övé, mind a Kölcseyé felolvastattak; s ezekből a meg nem egyezett pontok előszámlálása Dessewffynek a magáéba leendő iktatás végett általadatott. Így kovácsolók össze az ötödik üzenetet, mely tegnap diktáltatott, ma pedig vizsgálatba vétetvén megállíttatott. Nagy Pál és Császár az útasítások kötelező erejéről szóló szakasszal nem voltak megelégedve; de mi többre becsültük a municipális szabadságot a képviselőség önkéjű állásánál, s magunkat elcsábíttatni nem hagytuk.

Június 15-én 1833

Verőce és Ung vivék a héti előlülést s 10., 12. és 13-dikban folyvást a múlt héten kezdett 8-dik szakasszal vesződteték a kerületeket; 14-dikben pedig a 9-ik szakaszt bevégezvén, az országos küldöttség úrbéri hét cikkelyeit berekesztették. Mint készült el a nevezetes munka: azt az irományok közt álló kerületi szerkezetből láthatjátok. A sokszor emlegetett korszellem minden bizonnyal többet várt; de higgyétek el, mi még ily reformra, mint tőlünk váratik, minden felvilágosodásunk mellett sem értünk meg. Fájdalom, hogy az idő nagyon eljárt; s nehezen fog ránk várakozni, míg a magunk módja szerint lassanként megérünk!

Tizenegyedikben országos ülés tartaték, melyben Somsich, az új personális, a Rendeket köszönté.

Azokból, miket eddig olvastatok, ha ugyan olvasni elég türelmetek volt, könnyen általláthatjátok: miképpen Méreynek eltávoztatásán, Somsichnak pedig helyébe emelésén ez országgyűlés alatt sokan dolgoznak. Ha kívántok a kulisszák megé mélyebben tekinteni: íme teljék kedvetek!

Nehány országgyűlés folytában fennállott már a névtelen árulkodók elleni sérelem. Ezek a névtelen árulkodók nem egyéb az ausztriai szent nyelven úgynevezett geheime Polizeynál, mit az országgyűlési irományok már 1825-ben igen szerencsésen választott szóval Hydrának neveznek vala. Ezen oly sokszor elátkozott hydrának fejei évenként gyarapodának; s isten megadta érnünk, hogy minden főhívatalaink, s a nem főknek is nem megvetendő része ily dicséretes gyarapodványokból állanak; s a hívatalokon kivűl is úton-útfélen a kenyérevő nép sokasága hasonlóktól hemzseg. Ne véljétek pedig, mintha e sokaságban rend és lélek nem volna. Mert e számtalanúl elágazó hydra, amint látatlanúl terjed, éppen úgy látatlanúl bizonyos középpontra tekeredik vissza, honnan minden mozgásai igazgattatnak. Nem szükség e középpontról bővebben szólanom; de annyit mégis elmondok, hogy ez egyetemi középponton kivűl volt még egy más alárendelt is; s ez nem más vala, a personálissá kinevezett Méreynél.

Nem rossz választás! Mert az emberek házi és polgári titkaikat tudni vagy azokhoz kulccsal bírni, altáblai előlülőnek hasznos tudomány: oly hasznos tudomány, melynek gyakorlatbavétele sok más fontosabb és ritkább tulajdonságokat elmellőzhetőkké tehetne.

Már most voltak az országgyűlés tagjai közől, kik úgy gondolkoztak: ha ezen hydraszellemben való igazgatás szerencsével járja útát, igen természetes, ha a kormány a talentumokat nem, s csak fekete lelkűeket kívánó, és így könnyű választással járó módba beleszeret, s mi attól menekedhetni nem fogunk. Semmi sem szükségesb hát, mint e kezdetet megbuktatni, azaz Méreynek az előlülést a lehetőségig nehézzé tenni.

E gondolkozás szerint munkálni, annyival könnyebb vala, mivel Mérey a világ minden előlülőinek leggyávábbjai közé tartozott; s minden lépten-nyomon maga mutatott módot: mint kellessék ellene legnagyobb sikerrel járni. S ez nekibátorítá az embereket; s mindjárt január 10-dike után három különböző érdekű férfiak egyesűlének a gyávát megbuktatni. E három különböző érdekűekről illik bővebben szólanom.

Elsők valának, kik Méreyben a hydrauralkodást gyűlölék, s Majláthra visszaemlékezvén, az altáblának hazafi-lelkű előlülőt ohajtottak.

Következtek, kik Mérey elmozdításával Somsichnak akartak helyet csinálni; és azok:

Kik Somsich felemelésével az alnádori hivatalt Somboryra szerették volna ruházni.

Somsich hazafiságáról s világos és mélyhatású értelméről 1825-ben, mint Somogy akkori követe, dicsérteték. Így ismerte őt Wesselényi, s ennek ajánlásai után a szatmári követ; azért ezek ketten, midőn Mérey ellen harcot forraltak, örömest elfogadák a Somsichot emelni akarók érdekeiket. Ez fűzte őket együvé Somsich sógorával, Siskoviccsal és Dubraviczkyval a pesti követtel, kik egyébként mindeddig világos fejű, s erős karakterű férfiak gyanánt mutatkoztak. Azonban a Sombory miatt keletkező érdek előttök ismeretlen vala; legalább arról tudni nem akartak; hanem Beőthyt és Péchyt és Balogot e miatt magokkal egy úton járni örömmel szemlélték.

Mérey hibát hibára addig halmozott, míg elmozdítása kerülhetetlenné lett. Őt a január 10-dikén vesztett harc után, a Tagent kihajtó ülés tette semmivé, s annál inkább, minél jobban igyekezett hibáját helyre hozni. A február 25-diki ülésben nem vala elég eszes általlátni, hogy a Tagen kihajtását kárhoztatók közől aránylag igen kevesen valának, kik az előlülői tekintet védelmére szólaltak fel; s nem csak hogy megköszönvén a Karok pártfogását a maga állását biztosítva lenni hitte: hanem merész tervekre is vetemedett; az ifjúságot, azaz, sajátképpen az országos ülések nyilvánságát korlátolni akará; tervébe a nádort is belebonyolítá; s megbukván, bátorságot kénytelen vala futásban keresni.

Azalatt míg a megfutamlott Bécsben szívdobogás színe alatt lappang vala, az előlülést hivatalánál fogva Somsich viselé. Itt vala tehát az alkalom érette valamit, azaz, mindent tehetni. De a dolog a könnyűk közé nem tartozott. Somsich, úgy mondák, azáltal, hogy őt, a nádor alnádorrá s pestvármegyei adminisztrátorrá tételé, a főkancellár kegyére számot éppen nem tarthatott; s ez talán minden mást előbb ohajtott Mérey helyére, mint őt. Azonban Bartal, kinek a personálisi polcra talán legrövidebb úta lett volna, a veszedelmes vagy legalább nyugtalan helyet elfogadni nem akará; s azalatt míg a kormány más után nézett körűl, Somsich iránt holmi kedvezéseket mutatni, s őt az udvarral, mint a Karok szeretetét bíró, és így sok mindent kivihető férfiat láttatni lehetett. E kinézésből történt a köszönetírásban némely főrendi javaslatok elfogadása, s május 6-dikán a királyi rescriptumnak engedés, ha nem egészen, azaz, nem minden részről e kinézésből történt is: de a Somsich előlülésének fontos voltát bizonyította. A másnapi kerületülés ugyan, mint tudjátok, az előlülői kimondást kemény vizsgálatba vette; s ha a 11-diki országos ülésben pártfogók feles számban ne legyenek: a personálisi székből ma bizonyosan másvalaki köszöntötte volna a Rendeket. A

készület eleven vala; és Somsich háznépestűl együtt búban ült. Beőthy ajtót nyit, és látja a férfiat halvány színével; látja a nőt és leányt kisírt szemekkel. Mi ez? kérdé. S íme panaszló ajkak közől kell hallania, hogy ellenkészület tételték; hogy a 6-diki előlülői kimondás gáncsoltatni fog, s a legközelebbi országos ülés pártfogók nélkül a reménylett personálisságot szappanbuborékként fogja elenyésztetni. Beőthy vigasztaló szókat monda, s ment; és e pillanattól fogva Somsichnak és Somborynak minden barátai mozgásba tétettek; s a szerencsétlenség elháríttaték. Egy-két kedvező körűlmény még; s az ohajtott cél érve van. Azaz: Somsich a personálisi esküt letevé, s maga aranyos ruhájában királyi felség dicséreteit velünk hallatá.

A beköszöntési szertartásnak vége lőn; s a vallástárgyi ötödik üzenet felolvastatván újolag megvítattatott, s a főrendeknek általküldetett.

Most halljátok: mi történt az úrbéri nyolcadik cikkellyel.

12-dikben délután gróf Andrássynál konferencia tartaték, s Dessewffy az általa minapi határozásunk szerint készűlt szerkezetet felolvasá. Elvártuk míg a hetedik cikkelynek vége lőn; s midőn ez a 14-diki kerületben megtörtént, a konferencia némely tagjai felállottak, s említésbe hozák, hogy az úrbér kezdetekor az adózók személyes szabadságáról értekezés a munkálat végére halasztatott; elmondák, miképpen e személyes szabadságról a temesi követ valamit készített is: s ezen valaminek felolvastatását s diktáltatását kívánták.

De a parasztok személyes szabadságának sok ellenei valának; s ezek mindent akartak, csak annak szóbahozatását nem. Ez ide nem tartozik, kiálták: egyébiránt is a temesi követnek valamit szerkeszteni jussa nem vala. Előbb vitatni kell valami tárgyat, s vitatás után leendő állapodásból tudhatja meg a jegyző: mit kelljen szerkesztenie?

Uraim, az istenért! Nem kimondatott-e jóelőre, hogy e tárgy az úrbér végén fog felvétetni? S ha fel fog vétetni, nem lehet-e a vitatást egy már szerencsére kész szerkezeten kezdeni? nem hasznosan fog-e így a dolog egész folyamata megrövidűlni?

Ezen s ilyen előterjesztésekre a szerkezet diktálása meghatároztatott ugyan, de midőn 15-dikben a lediktált nyolcadik cikkellyel kerületbe léptünk, iszonyú tusa keletkezék: ha a kérdéses tárgy elfogadható-e? s itt e helyen elfogadható-e vagy nem? Balog, Bezerédy, Somsics Miklós, gr, Andrássy, Deák, Asztalos és Dókus pártolák az indítványt; Aczél, Rohonczy, Hertelendy, Busán és a hevesi követ sötét szavakat emelének ellene. Azonban az idő haladt: minden körűlmény azt mutatá: e tárgy napokat fog magának kívánni. S így ma széjjeloszlánk, jövő héten végzendők.

Június 16-án 1833

Tudnotok kell! a tegnapi kerület nem azért oszlott fel oly jókor, mintha még elég vitatni és veszekedni valónk nem lett volna. Mert tizenegy órára országos ülés vala hirdetve; s mivel egyik fél látta, hogy aznap úgysem végezhet; a másik pedig ohajtá a kedvetlen tárgyat félbeszakasztani: mindkét részről siettek a dolgot régi magyar szokásként elhalasztani. Eszerint az országos ülés beállott; a Méltóságosok küldöttsége megjelent; s mi a vallástárgyban készűlt ötödik, de az előbbieknél nem kedvezőbb választ lelkünk neheztelésében általvevők.

Ott ülénk tehát a válasszal kezeinkben Balognál; s kérdezénk egymástól: mi tevők leszünk? Némelyek, s közöttök Pázmándy, hajlani látszottak némely pontokban engedni; mások pedig veszélyesnek tartának minden engedést, azon okoknál fogva, miket e naplóban, e hónap negyedike alatt - ha ugyan kedvetek tartja - olvashattok. Ez utolsó vélemény bírta a konferen-

cia többségét; s az emberek tanácskozni kezdének: mint lehetne az egész képviselői test többségét is e véleményben megtartani?

Az ember, mondának némelyek, becsületvágyból sokat tesz. Tartsunk nagy összejövetelt; s mégpedig valamelyiknél azok közől, kik a cotteriához nem tartoznak. Rudics jöve szóba; s az említés közhelybenhagyást nyert; Dubraviczky most lép vala be; s el! Rudicshoz! kiálták elébe. S ő rövideden megfejteté a dolgot magának, s szekérre ült; s kevés idő múlva azon hírrel tér vissza: Rudics megtiszteltnek vallja magát; s holnap délután a társaságot saját szobáiban elvárja.

Búcsút mondánk egymásnak; s eloszlánk: Pázmándy Kölcseyvel együtt mene az útcán; s a dolog folyamatáról sajnálkozva szólott. Látom, úgymond, engedni nem akarnak; s mi lesz belőlünk? Így felírásunk a trónus elébe nem juthat s a religiói tárgy országgyűlés elismert kívánata nem leend; s ki tudja, ha jövő diaetán nem fognak-e rosszabb körűlmények mutatkozni? A klérus fel van ingerelve; s a legközelebbi követválasztáskor mindent tesz, hogy pártján álló képviselők választassanak; s ha majd protestáns követ nem leszen huszonhat megyéből, mint most, - mi fog akkor reményt adhatni?

Ebből látjátok: miképpen Pázmándy, a régiek úgynevezett bölcs szokásaként, örömest engedne holmit, hogy nyerhetne valamit. Ezt tanácsolgatja a nádor is; ezt prédikálja a personális is. De Prónay és Dubraviczky, és Kölcsey azt vallják: a maxima igen bölcs volna, ha a vallás-tárgyban most alkotnánk első törvényt. Ez első lépcsőűl szolgálhatna egy másodiknak. De most régóta vannak békekötések, van 26-dik cikkely; s ha törvényt alkotunk, ezeknél szorítóbbat: nem lépcsőnk leszen jövendő magasságra, de régi magasságból lefelé szállásra. Ennélfogva csak oly törvény elfogadható most, mely a régieknél legalább rosszabb ne legyen; s ellenkező esetben jobb minden újabb törvényhozástól elállva, a régiek mellett maradni.

Mint tetszik nektek e bölcseség? Lehet, nem nagyon fog tetszeni. De vegyétek észre: e gondolkozás módja nem félénk férfiak számára való. Pedig engedjétek őszintén kimondanom nektek két iszonyú hibátok van - részvétlenség és félénkség. Higgyétek el, míg ez eredendő bűnöket le nem vetkezitek, isten országába jutni nem fogtok!

Júnins 17-én 1833

Eötvös, a szatmári követ, használá a tavasz szép napjait, s nehány hétre hazament; s éppen a napokban ment haza, midőn a kerületi elűlülés sor szerint őtet érte volna. Így társára maradt a kedvetlen hívatal, ki már annak kínait egyszer szenvedé. A kerülhetetlen sorsot legjobb megadással fogadni, - e mondást a parányi dalok költője már régen tudá; s a mai kerületben a szerémi követtel együtt helyét a királyi tábla sorompóin belől elfoglalá.

A napirend egyike vala a legfontosabbaknak; mert a nyolcadik cikkely véteték ismét vítatásba. Még 15-dikben számosan íraták fel neveiket; s ezek most híven és rendben felszólíttatván, aszerént amivel elveik vagy előítéleteik valának, ellen és mellett harcoltanak. Hosszú vítatás után az egész kérdés oda tért vissza, honnan legelőször kiindult: itt vétessék-e fel e tárgy, vagy nem? azaz elvettessék-e, vagy nem? Lőn tehát szavazás; s huszonkilenc szó tizenkilenc ellen a felvételt meghatározá.

Délután lőn, s Rudics szobáiban, miket a Viczay-gyűjteményből a múlt télen drága áron vásárlott képek ékesítnek vala, a követek sokasága felgyűlekezék. Zajgás volt, s a dohányfüst sűrű ködként emelkedék, midőn a Sombory barátai belépének; s az öreg Justhtal közűlök indítványt tétetének. Kezdenénk aláírást, s ezúton pénzt gyűjtvén, vinnénk az estve óráiban az új personálisnak hangászati múlatságot. Voltak, kiknek az indítvány nem nagyon tetszett; de

ellentállás mégsem vala: s azalatt, míg az aláírás folyt, embereink a vallástárgyról tanácskozni kezdének.

A feladás sajátképpen ez: a vallásügyi sérelmek és kívánatok közt, úgy amint azok az eredeti üzenetben foglaltatnak, van-e pont, miben a főrendi második válasz értelméhez képest engedni lehetne?

Pázmándy a reverzálisok pontját tartá ilyennek. Mert, úgymond, a főrendek, a reverzálisok múltra fennmaradó erejét azért pártfogolják, mivel az eddigi reverzálisok mellett római hitben neveltek, azaz, hogy a legfontosabb kinézést érintsem, a herceg Koburg gyermekeit a visszalépéstől félték. Kellene tehát valamit nyilatkoztatni, minélfogva kitessék: miképpen a protestáns félnek semmi reklamációk szándékában nincsenek.

Más pont, mely szóba jött, a hat héti oktatás vala. A Méltóságosak, úgy látszik, mintha ettől elállani akarnának, ha tudnillik helyette valami elfogadható pótolék találtatnék. Még a Balognál volt tanácskozásban forgott ez fenn; s ott a megyei küldöttség kirendeltetésétől fogva (mi az eredeti üzenetben javasoltaték), annak kimeneteléig nehány napi haladékról vala beszéd; oly tekintetből, hogy a vallásról-vallásra menni akaró azon haladékig magát meggondolhassa.

Most tehát ezek mind újra vitatásba jövének. De a tanácskozók száma nagy vala; s mi már az országgyűlés előtt tudtuk, legalább tudhattuk a régi közmondást: sok bába közt a gyermek elvész azaz, sok tanácskozó tanácsot sem nem ád, sem nem veszen. Ez igazság ma megbizonyosodott; s e nevezetes öszvejövetel egész következése csak az lőn, hogy bölcseségünk minden öregbedése nélkül sétálni menénk; s alkonyat után egy rakás hangásszal, legényeink által hordott égő fáklyák közt, a personális ablakai alá sereglénk; s füleink szép hangokkal, melljeink pedig szurokfüsttel telve, éjfél felé haza széledénk.

Ti ítéljetek meg: ha e csekélységért oly tetemes nagyságú harangot kongatni célirányos vala-e?

Június 21-én 1833

Ha érzitek, hogy a titulus nonus elveinek az adózókra kiterjedése mi erkölcsi behatást tehetne a népbe: akkor kétségkívül e tárgy feletti vitatás kimenetelét nyugtalanúl várjátok.

Tizenhetedikben tehát, amint tudjátok, szavazás volt, s az úrbéri negyedik cikkely felvétetni meghatároztaték. De az emberek a szerkezettel megelégedve nem valának, s újabbat kívántak készíttetni. Ez elkészűlt, másnap fel is olvastatván diktáltatni rendeltetett; s mindjárt azután a hetedik cikkely még múlt héten végzésbe ment szakainak szerkezete jött vizsgálat alá. E szakok nagyobb részint az úrbéri rendbeszedést foglalják magokban; s oly zavarva, és oly hibásan végeztettek és írattak, hogy valamint a tárgy úgy a szerkezet felett tisztába jönni többé nem lehetett. A hónap 18- és 19-dik napjai ezzel telének el; s a dolognak vége lőn ugyan, de bizonyosan nem jó vége; s a nem jó mindenesetre rosszabb mint a semmi.

Akárhogyan, de megtörtént ez is; s most, azaz ma, a nyolcadik cikkely szerkezetét elkezdők vizsgálni. A bevezetés nem nagy módosítással elfogadtatván, az első szak jött sorba. Ennek célja sem nem több, sem nem kevesebb, mint az adózó személyét és vagyonát a hatalmas önkéjű támadásától megoltalmazni. E cél következésében az első szerkezet azt tartá: az adózót mindig bíróilag ki kell hallgatni és megítélni; s enélkül (kivévén a törvényben meghatározott eseteket) elfogni nem szabad.

A Verbőczy nemzetségének férfiai ez utóbbi záradékra elszörnyűködének; s az elfogást kihagyatni kívánák. Dessewffy e szerint kihagyá; s a mai vizsgálat alatt fekvő szerkezet értelme ez lőn: az adózót bírói kihallgatás és ítélet nélkül személyében vagy vagyonában büntetni nem lehet.

A Verbőczy bölcsei felkelének; s e szavakat: *kivévén a törvényben meghatározott eseteket* visszatétetni kívánák. A szatmári előlülő azt mondá: Uraim! míg az elfogás a szerkezetben kihallgatás s ítélet nélkül tiltatott, addig a kívánt szavak jól állottak. Most az elfogás kimaradván, azon szavaknak is ki kell maradniok; mert elfogásban ugyanily kivételt tenni lehet, mint a titulus nonus a nemesre nézve is teszen; de büntetésben sohasem. Márpedig ha a mostani szerkezet e szavakat felveendi, azt fognók kijelenteni: vagynak esetek, mikben az adózót kihallgatás és ítélet nélkűl is lehet büntetni. S ily valamit akarhatnak-e a Tekintetes Rendek?

A megakadás nagy lőn. Verbőczyék a gyönyörű *kivevén*-től oly keservesen menekedhetők valának, mint lélek a testtől; s hogy tehát mégis megmaradhasson, elkezdék a szerkezetet módosítgatni. De az előlülő nem hagyá magát kielégíttetni; s kinyilatkoztatá: vagy az elfogásnak is a szerkezetbe kell jönni, vagy a kivétel nagy következetlenséggel fog állani. Az emberek újra törték magokat; javaslatra javaslat adaték; s már alig volt ember, ki valamicskéjével elő nem állott és hiában vissza nem ült volna. Beniczky, a zólyomi követ, végre azt javaslá: ez értelemhez «az adózót kihallgatás és ítélet nélkül büntetni nem lehet» csatolnánk szavakat ily jelentéssel: «hogy őt kihallgatás és ítélet nélkül elfogni se lehessen, kivevén a törvényben meghatározott eseteket».

Anélkül, hogy a bölcsek követ megtaláltátok volna, mégis könnyen általlátjátok: a zólyomi javaslat semmi nem egyéb az első s visszavetett szerkezet értelménél. Ugyanazért a privilegiumok apostolai felsikoltának; nekik a javaslat nem kell! De felsikoltának az adózó nép barátai is; mert nekik a javaslat nagyon tetszésökre volt. Az előlülő hallá; s megkérdé a Karokat: nem volna-e kedvök, a zólyomi javaslatra szavazni?

Mit? szavazni? kiálta Marczibányi; s La Motte és Vitéz s az egész kompánia híven együtt kiáltának. Mi szavazás lenne ez? Minden szavazásnak valami maradó következményt kell maga után húzni; s ha itt a többség nem-mel szavaz: a következmény csak az lehet, hogy újabb javaslat után tapogatózzunk.

Mind való uraim! De hátha a többség igen-nel fog szavazni? Aztán, ha mindig csak javaslatra javaslatot halmozunk: mikor lesz vége vitatásunknak? Tegyünk próbát; a kérdés egyszerű; s igen vagy nem lehet a hasonlólag egyszerű felelet. Ki mer, az nyer!

A liberálisok sűrűen kiáltozának; s az ellenfél minden akadékossági mellett, lőn szavazás; s azon többség, mely a nyolcadik cikkely felvételét kivívá, a zólyomi javaslatnak is győzedelmet szerze. S a nyertes fél ugyan örűlt, de La Motte és Rohonczy átkozódának. Amaz félt: a földesúr többé jobbágyainak hasznokat nem veheti; s azért, úgymond, a szatmári követ lelke számoland. Emez a polgári alkotványt állítá eltemetve lenni. S miért? Mert a privilégiumos nehányezer a privilégiumtalan nehány milliomot többé tetszése szerint huszonnégyig nem botozhatja. Meg kell vallani; nagy romlás az alkotványnak; ha ugyan az alkotvány a botozhatás jussából áll. Részemről kénytelen vagyok lelkem együgyűségében kinyilatkoztatni: én a bot-alkotvány barátja nem vagyok; de nem vagyok a börtön-alkotványé sem.

Tizennyolcadikban a kerületek magok idején eloszlának; s a két előlülő szokás szerint a personálishoz sétál vala. Szólának a nap történeteiről, s már búcsúztak, midőn a personális a szerémi elölülőt megkérdé: a horvát és tótországi törvényhatóságok a latin naplóról mint gondolkoznak?

Hogy világos legyek, el kell mondanom. Az országgyűlési napló mindeddig két nyelven nyomaték; s a római szavak baráti ezt most is ohajták. De tudva van, a római szavak barátai naponként kevesednek; s most éppen annyira kevesedtek, hogy a napló latin példányára negyven előfizetőnél több nem találkozott. Ily kevés előfizetőért a nyomtatók oly terhes költséget, mint a napkönyv kíván, magokra nem vállalhattak; s így római nyelvű napkönyv mai napig nincs; annyival inkább, mivel Dessewffy az ítélőmester, kire a latin fordítás bízva volt, egy betűt sem dolgozott. Mindezekkel a magyarországi megyék nem sokat gondolnak; nekik a holt nyelv örökös kimaradása régi ohajtások. De a horvát és tót megyék még szerették volna a római konyha ékes nyelvén olvasni az ország dolgait. Innen a personálisi kérdés: mire a szerémi követ felelni nem tudott. Mert vagy a negyven előfizetőnek kellene oly drágán fizetni a példányokat, hogy minden költség kijőjön; vagy az illető megyéknek szükség ohajtásukról lemondani. A követ azt mondá: meg fogja az illetőket tudakozni; s addig, míg ő ezt teszi, ti következtetést vonhattok: ha ily országban s ily körűlmények közt még most is latin nyelvről gondolkozni célirányos-e?

Köszönénk a personálisnak, s haza indulánk; s délutáni ötkor a szatmári követ vevé pálcáját, s ment b. Perényihez, az ugocsai erős-lelkű követhez.

Nem fogtátok elfeledni: miképpen a Rudicsnál tartott nagyszámú összejövetel semmi következményt maga után nem vona. Mert régi igazság, még Homér apánk tanítá: a sokfejűség jóra nem vezet. Osszuk el magunkat apróbb számokra, mondának az emberek; s ma három helyett gyülekezének. Perényinél Prónayt, a két baranyait, Szabót, s a szabolcsi és abaúji kálvinfiakat lelém; s mi tanácskozánk és vizsgálódánk; s minden tanácskozásunk és vizsgálódásunk oda mene ki: az eredeti üzenetből engedni semmit nem lehet. De a más két összejövetelek másképpen gondolkozának. Pázmándy Rohonczynál azt mondá: a protestánsok proselytusokat nem akarnak; s így meg lehetne írni a főrendeknek, hogy a reverzálisok tekintetében megegyezünk, ha minden személy, ki hét évet haladott, azon vallásban marad, miben eddig nevelteték. Deák Ferenc inté Pázmándyt; talán a többi konferenciák nem fognak így vélekedni; s eszerint e nyilatkozás ellenkezésre szolgélhat okúl. De ez kimondá, hogy az egyetértés már nehányunk közt megtörtént; s mindegyik konferencián van ember, ki az általa mondottakat előadandja.

A derék férfiú csalatkozott. Midőn május 27-dikén Prónay, Dubraviczky, Palóczy és Kölcsey nála megjelentek, s a vallástárgyat egész kiterjedésében általtekintették: igenis, hogy akkor reverzálisokról, s éppen a Pázmándy által előadott irányban vala szó. Akkor Prónay is figyelmet fordított a tárgy ez oldalára, mint mondá csak azért, hogy magunk közt levén, minden lehető módot megvizsgáljunk. De a többi három semmi módról, semmi módosításról tudni nem akart; azt állítván, miképpen az országgyűlési vítatások folyamatában minden úgynevezett medius terminus csalhatatlanúl a fennforgó egész tárgy bukását vonja, legalább vonta még mindig maga után. Mondák ugyanők: a protestánsoknak térítő céljaik nincsenek, hogy ők reklamálni senkit sem szándékoznak, de eközt, s a Pázmándy által mondottak közt nagy a különbség. Íme lássátok!

Minden reverzális törvénytelen; ez az eredeti üzenetben kimondatott, s törvényeink állásából s az 1790-diki országgyűlés történeteiből folyó igazság. Ezért kell a reverzálisoknak múltra nézve is múlhatatlanúl eltöröltetniek. Mert meghagyatásuk a felállított elvet egyenesen megrontaná. Mármost mondhatjuk: mi reklamálni senkit sem akarunk; de mellé kell értenünk: azért a reverzálisok törvénytelenek; s ki azoknak engedni nem akar, annak szabad akaratát meg nem köthetjük. Meg lesz pedig e szabad akarat kötve, mihelyt Pázmándyval a hét évet haladottakat eddigi vallásukban maradni törvénnyel kötelezzük.

Nem úgy van-e, hogy Pázmándy módosítása mind az eredeti üzenet elveivel, mind a protestantizmus szellemével ellenkezik? Nekünk tehát e módosítás eszünkben soha nem vala, s ha kerületben kimondatik, bizonyos meghasonlást leszen szerzendő.

Június 22-én 1833

Alig vehetek lélekzetet! A kerületi előlülésnek ugyan, ez egyszer vége van; s ez vígasztaló állapot. Előlülésem alatt a nyolcadik cikkely (minek második szaka is a tegnapi kerületben szerencsésen véget ért) tökéletességre hajtatott; ez is lelket emel. Ugyanakkor az úrbéri munkálat kerületi szerkezetének magyar fordítására s általnézésére titkos szavazatok után küldöttség választatni rendeltetett; ebben is megnyugodhatni. De mindezek végével a vallásügyben küldött ötödik válasz felvéteték; s ez veszélyt hozott magával.

Tegnap ugyanis felolvasók a választ; s rövid vítatás után, ha szakaszonként felvegyük-e vagy nem? az átmenetelt s a reverzálisokról szóló pontot rostálni elkezdők. Szólának: Beőthy, Perényi, Balog s az ügy többi hősei; s midőn Prónayra jött a sor, elmondá: a protestánsok reklamálni senkit sem akarnak; következőleg a reverzálisok múltra nézve eltörléséből nem foly, hogy a reverzálisok mellett katolicizmusban nevelt ember eddigi vallásában tovább is meg ne maradhasson. Azoknak, kik az ügyet oltalmukba vették, e nyilatkozás ellen nem volt semmi észrevételök; de midőn ma Pázmándyra került a szó; s ő hét évet haladtakat mostani vallásokban törvény által marasztatni kívánta: meghasonlás lőn. Mert azok, kik tanácskozást vele együtt tartottak, értelméhez ragaszkodának; azok pedig, kik a Prónay nyilatkozása és a Pázmándy szavazata közt a különbséget jól látták, ez utolsónak ellenemondottak.

Íme tehát öt ízben ment már keresztűl az ügy, s még ellenkezőink mindig csekély számmal valának; de a magyarra átkúl egyenetlenség van mérve, s azért, nehogy az ősi átok alól kimenekedve lenni láttassunk: most hatodízben saját kebelünkből fejlik ki a visszavonás magva. Gondban valánk; elleneinknek gonosz alkalom nyílt sáncainkba rontani; azért nehogy az alkalmat rögtön használják: menedékről kelle gondolkozni. Vasi Niczky felállott, és intést ada: hagynánk abba a tusát; s e keletkező meghasonlást igyekeznénk magányos összejövetelben elfojtani. Megfogadók az intést, eloszlánk.

Uraim, egy emlékmondást! Medius terminusok ronták meg a világot. A legelső medius terminus, amit a legelső asszonynak a paradicsomi kígyó mondott, hozá a legelső rosszat a világra. Azért most és ezentúl emlékezzetek meg; s a medius terminust kerüljétek inkább mint a dühös ebet és mérges kígyót!

Június 23-án 1833

Niczkynél sereglett a sokaság. Ő maga nem utolsó vala azok közt, kik a vallásért bajnokoskodtanak; nem utolsó vala 1825. és 1830. évi országgyűlés oppozíciójának tagjai közől is; azért ismeretes a nádor előtt; s egyike azoknak, kiket nehány nap óta magához rendelget. Ezt Niczky maga vallá előttünk; vallá, hogy nemcsak a nádornál, de a personálisnál is volt; s hogy általok felhatalmazva fog most szólani. Erre tudtunkra adá, miképpen az említett urak állításaként a vallásügyi üzenetből, úgy amint most van, soha törvény nem lehet. Azért, ha nyerni akarunk, szükség engednünk. Tovább illeté a reverzálisok pontját, melyen tegnap felakadánk; de illeté leginkább a hat héti oktatást, azaz, sajátképpen a vallásról-vallásra menetel pontját, mely a valóságos sark, min az egész tárgy megfordúl.

Értsük meg jól a dolgot. Vallásbeli szabadság csak ott van, hol egy felekezetből másba szabadon mehetni. Ezen szabadságért vívott Bocskay és Bethlen; ezért az 1790-diki Rendek.

Miért? Proselytusokat akartak talán? A világért sem, uraim! Csak azt akarták, hogy ki akár nevelés által beszítt elveknél, akár szíve hajlandóságánál fogva, Luthert vagy Kálvint követni szeretné, a római egyház szertartásaival élni ne kényszeríttessék.

Amint dolgaink jelenben állanak, sok ember van, ki gyermekkorától fogva protestánsok templomaiban szokott imádkozni; s kit később a római anyaszentegyház vagy apja által adott reverzális, vagy szépapjának katolikus volta, vagy szülőinek a halál órájában történt megtérése miatt magának kíván. Ily kívánságot a kormány mindig szent buzgósággal szokott pártolni; s e pártolásból származtak a kényszerítés számtalan és mesterséges nemei, miknek legnagyobb részét a hat héti oktatás nevezet alatt ismeretes intézet bőven magában foglalja.

Ebből jól láthatjátok: miért kívánják a protestánsok a hat héti oktatást eltöröltetni; a vallásról vallásra menetelt pedig hosszú alakoskodás nélkül megengedtetni? De jól láthatjátok egyszersmind azt is: mennyire hibáznak, kik az általmenetel szabadságát tulajdonképpen katolikusok dolgának tartják? Való, protestánsnak katolikussá lenni szabad, és nem viszont; de való, hogy protestánsnak (mihelyt a klérus valami rést talál) protestáns vallásban nyugodtan maradni nem lehet. És íme ez a vallásbeli sérelmek egyedűli kútfeje, mi csak úgy zárathatik be, ha a szabad általmenetel minden fenntartás és alakoskodás nélkül mindenkinek szabadon fog hagyatni.

Ne feledjétek: semmitől sem irtózik a papság inkább, mint az általmenetel megengedésétől; és semmit sem akar a kormány is kevésbé megengedtetni, mint ezt. Amaz, mert világi javait félti; emez pedig, mert azon nagykövetkezésű befolyást, mit a protestánsokra nézve gyakorol, nem örömest vesztené el. E vala kettős oka a huszonhatodik cikkely tizenharmadik szakának, hol az általmenetel esetei a királyi felségnek bejelenteni rendeltetnek. Mi végre? az kimondva nincs; s ami kimondva nincs, önkéjű magyarázat után hat héti oktatással pótoltassék ki. De a tizenharmadik cikkely minden ily magyarázatot tilt; a panasz azért megtétetett. Mit lehet várni? Hogy a hat héti oktatás eltöröltetik? Niczky mondja: ezzel biztat a nádor. Tehát az általmenetel? Nem engedtethetik aszerint mint a Karok kívánják; mert ha megyéken végeztetnék a dolog, akkor a felségnek tartozott feljelentés elesik. S aszerint a nádor kívánsága? Beletenni a törvénybe, hogy az átmenetelt, feljelentés után, a felség fogja megengedni.

Íme a titok uraim! Kilencvenben a feljelentés cikkelybe tételték; de az engedelem-adást be nem tudák tétetni; most tehát ki kell pótolnunk a hézagot. Így a hat héti oktatás alól talán kiszabadúlnánk; de a kérdésben forgó protestánsok sorsa egyedűl az uralkodó kényétől függesztetnék fel. Szépen fognának a békekötések fenntartatni; szépen fogna a sérelem orvosoltatni; legszebben fogna pedig alkotványos országban természet elleni fenntartott jus az uralkodónak adatni! Ti lássátok, ha valami ilyet ép szemmel és fejjel elfogadhattok-e?

Mindezeket meggondolván, könnyen képzelitek, miképpen Niczky velünk alkut nem tehetett. S ez nem kár; de kár, hogy a reverzálisokra nézve nem jöhettünk egyességre. Pázmándy azt állítja: ő mindig úgy értette tanácskozásainkat, mint kimondá. Jó! de most, midőn látja, hogy mi másként értettük és értjük, csak lehetne az egyességért engednie. Nem! ő az engedést tőlünk várja; nekünk pedig engedni, s az elvet semmivé tenni egynek látszik.

Szóval, a meghasonlás nagy; s ily környülményben mi könnyű lenne az eddig kevés számban maradtaknak győzni? De ez minket nem indít; mi nem a közügyet, de saját véleményeinket szeretjük; s ugyanazért azt ezeknek feláldozni soha sem irtózunk.

Többen valánk, kik e gondolatok miatt vérző szívvel jövénk el a sikeretlen tanácskozásból. Holnapi kerületen eldől a tárgy; s ha ily hasonlás közt dől el - isten legyen az ügynek irgalmas. E rettegés miatt még holnap a kerület előtt Csapónál új összejövetelt határozunk. De kik a szentlélek ajándékaival nem bírnak, azokat az egyetértés szelleme örökre futja.

Ne félj, mond egykor Wesselényi, isten a magyart mint választott népét nem hagyja el.

Meg kell vallani: e választott nép semmivel sem jobb, mint ama másik, melyet Isten hosszú türelem után végre széjjelszórt. Azonban csakugyan nyilván valók rajtunk az isteni pártfogás jelei; mert anélkül, saját bűneink következésében, már régen el kellett vala süllyednünk. De a hatalmasnak béketűrése még el nem fogyott.

Huszonnegyedikben reggel Csapónál megjelentünk ugyan; de Pázmándy a maga schismája mellett most is makacsúl állott: s a helyett, hogy engedett volna, a csongrádi követ által akart holmi módosítást javaslatba tétetni. E módosítás nem igen vala más az övénél; mindenesetre pedig magyarázás, és medius terminus volt az, mi az egész romlását hozandá magával. A szatmári követ felszólalt: Uraim, az ég minden szenteire! saját parányi véleményeinkért akarjuk-e a hónapok óta védelmezett ügyet megrontani? Hagyjunk minden magyarázatot, minden módosítást. Ne tudjunk semmit, sem arról, amit Prónay mondott, sem amit Pázmándy; s maradjunk az eredeti üzenet mellett állhatatosan és egyszerűleg.

Bár tehetnők azt! mondának Prónay és Deák, s még némely mások; de e meghasonlás az ellenfélnek kedvező. Az a Pázmándy javaslatát pártolni fogja; s így az üzenet épségét megrontván, a tárgyat hatalmába fogja keríteni; s meghasonlásunkból erőt vevén, a hozandó törvény pontjait maga fogja előnkbe szabni.

Fájdalom! ez könnyen megeshető vala; s annyival inkább, mert Pázmándy mindezek után sem szállott magába; hanem az elkezdődött kerületben a csongrádival elmondatott módosításhoz csatlá értelmét. Szorongó vigyázattal vártuk az ellenfél hőseit szólani. S itt mutatá magát az égi pártfogás. A klérus s annak csatlósai nem vevék magokat észre s még a Pázmándy medius terminusát is ostromlák; s így midőn magunkat szorosan az eredeti üzenet mellett kezdők kinyilatkoztatni: szembetűnő többséget vontunk magunk után.

S e bajtól ugyan ezúttal megszabadulánk; de tegnap és ma a hat héti oktatást kipótolható intézet jött kérdésbe. Aszerint, amint előbbi konferenciákon e tárgyról szó vala, bizonyos időhaladék javasoltaték, melyet átmenetel esetére a megyétől rendelendő küldöttség neveztetésétől annak kijöveteléig az átmenni akaró meggondolásra használhasson. Niczky harminc napot javaslott, Balog tizenötöt; s tegnapi vitatás és mai szavazás után ez utolsó győzödelmeskedett. Niczky rosszúl veszi a kimenetelt; ő a protestáns ügyet, mond, melegen védte, s most pártoltatást érdemlett volna. - De vajon, ki valamit szíve meggyőződéséből véd, az ily körűlmény miatt meghidegűlhet-e?

Legyen, mi akar. Elég, a vallásügynek ma egyszer vége van; s az eredeti nuncium, minden veszély mellett is, nagy többséggel maradt. Ez megtörténvén, Dubraviczky feláll, s megyéje nevében a budapesti híd iránt indítványt tesz. Ismeritek a budapesti híd-egyesületet s annak munkálódásit; nem kell tehát hosszasan mondanom: Pestmegye kéri a Karokat, írott üzenettel szólítanák fel a főrendeket, hogy velök kezet fogva, a nevezett híd-egyesület kihallgatására vegyes küldöttséget nevezzenek. Az indítvány elfogadtaték, s a kerületek oszlóban valának, midőn az úrbéri cikkelyek magyar fordítására rendelt küldöttek kérdést támasztának.

Feledém mondani: a Karok még 24-dikben beadák titkos választásaikat; s a kinevezett küldöttségnek ma már ülni kellett vala. De a sérelmekre kirendelt küldöttség is tizenkilencedikben elkezdé üléseit, s az előlülő mára ismét ülést hirdetett. Mind a két küldöttségre csaknem ugyanazok voltak nevezve; s a közmondásként két úrnak egyszerre szolgálni nehéz levén: a küldöttek kérék a Karokat, az ülések ily összejötte miatt, az úrbéri fordítást bíznák másokra. A többség azt mondá: az úrbér fordítása nem tarthat soká; azért a sérelmi küldöttség a maga üléseit halaszthatja, míg a fordítás megtörténik, s az úrbér országos ülésbe vitethetik.

Most tehát a választás maradjon, mint tételték! de a főpohárnok kérettessék meg, a sérelmeket nehány napig halasztani. Úgy látszik, e kívánat nem célirányatlan. Most az országos munkálatok végződése évekig fog tartani; következőleg a sérelmek felvételére még idő elég van. Azonban a főpohárnok így nem gondolkozott; s azt izené: a serenissimus nem enged halasztást; a sérelmi küldöttségnek tehát okvetlen ülni kell; s kívánja, hogy a küldöttség tagjai közől Palóczy és Kölcsey mindenesetre, jelenjenek meg. Miért? Azt kitalálni hirtelen nem lehetett; s e rejtélyes cselekvésmód következésében meghatároztaték: az úrbéri küldöttség üljön most kerület után mindjárt; a sérelmi pedig délután.

A kerületek jókor eloszlának, s mi az úrbér fordításához fogánk. A cikkelyeket Berthának, a kerületi napkönyv szerkesztőjének segédével Dessewffy fordítá. Bertha érti a nyelvet; s a lireratúra haladásával együttjárván, tudta: törvény-tárgyú munkát magyarúl új szók nélkül írni nem lehet; de tudta azt is, új szavat csinálni mint illik? Természetes azért, ha fordítása új szó híával sem volt; s minekutána ez országgyűlés alatt mind írásban, mind beszédben újítást látni és hallani ritkaság nem vala, az ily fordítás vakmerő próbának nem is tartathaték.

Azonban sokan találkoztak, kik a szatmári követhez járúlának, s intve kerék; úgy legyen az úrbér fordítva, hogy azt az adózó nép érthesse. Az említett követ kettőt gondolt: egyet, hogy oly nyelvben, mely törvénytudományi terminológiával még nem bírt, szokásban levő szókkal mindent kifejezni nem lehetséges; másat, hogy az ember mindent megtanulhat, tehát az új szót is; s mindenesetre a magyar új szó a római régi szónál az adózó nép előtt értelmesebb leend. E gondolatoktól kísérve helyet fogott a küldöttségben s ott Pázmándytól, Palóczytól, s még némely másoktól gáncsolva, Lonovicstól, Májertől és Rudicstól s az ezekhez tartozóktól pedig védve, néhány újítást szerencsésen meg is állapított. Nem vítatás nélkül ugyan; de azon bizonyos hittel: az ember jót és rosszat könnyen megszokó állat; s ha valamitől ma visszadöbben, azt holnap, mint ismerős alakot, megütközés nélkül tekinti.

És délelőtt ugyanezek történtek; délután pedig a sérelmi küldöttség ülését tartók. S itt kezdők sejdítni a sürgetés okát; miszerint a gyűlést sem halasztani, sem a borsodi és szatmári követ nélkül tartani nem akarák.

A lengyel népért, mint igen jól tudjátok, sok megye szólt a trónushoz; sok megye adott követeinek utasítást; s a lengyel-ügy már egyszer szóra is jött vala. Mi történt akkor? Mi történt később a Borsiczkyhoz küldött lengyel levéllel? jól fogtok emlékezni. Hogy Borsiczky a keze közt volt levelet a nádornak, visszaadás igérete mellett, általnyújtá, azt is tudjátok. Hogy pedig ő az igéret szerint azt visszakérte, de vissza nem nyerte: azt ha még nem tudnátok, íme halljátok! Tudva van: a levél kettő volt. Egy, mely az országgyűléshez pártfogást kérve szólott; más, mely Borsiczkyhoz szólván, amannak kísérőül szolgált. A Serenissimus ezt adá vissza; amazt mint országgyűléshez szólót előülő kezekben megtartá, azaz, az országgyűlés szemei elől elrejté. De ezzel a felelősség nyugalma még nem biztosíttaték. Minden órán féltek, hogy Balog vagy valaki más az ügyet ismét szóra hozza, s nyugtalan napokat készít általa. S valóban Balog készüle is ezt tenni; annyival inkább, mivel e hetekben ő is vett bizonyos lengyelektől levelet. Voltak ugyan, s az oppozíció tüzesb tagjai közt is, kik saját sok bajaink tekintetéből, ez idegen bajjal küzdést továbbra hárítani javaslák; azonban mindenesetre az ügynek előbb vagy utóbb leendő felvétele kerülhetetlen. Nem vala azért cél ellen gondoskodni: e felvételt mi úton lehetne legkevesebbet alkalmatlankodóvá csinálni? Kerületben tétetik új indítvány? Természetesen tüzes kiömléseket várhatni; s a végzés milyenségéről és a hatás mekkoraságáról előre ki felel? A megyei sérelmek és kívánatok közt előfordúl a dolog; s nem jó lenne-e azt minél hamarább a küldöttség csendes üléseiben elővenni; s ezáltal minden kerületben vagy országos ülésben történhető indítványt megelőzni? Így kellett az illető fejeknek gondolkozniuk; mert íme ma, midőn az elrongyollott bankcédulákat illető

sérelmet elvégezők: a királyi tábla embere egyszerre sok levelet fordít; s véletlenűl a lengyel népet érdeklő kívánatokat olvassa.

A követek megütközének; s kérdék: e rendbontás mire való? A főtáblai küldöttek pedig a szerencsétlen nemzet ellen szólani kezdettek. Tusa lőn; melynek vége röviden erre ment ki: a lengyel ügynek fel kell terjesztetnie; de nem a rongyos bankócédulák után; nem is e száz meg száz sérelmek elnyelgő örvényében: hanem külön, s a tárgyhoz illő szerkezettel. Eszerint az új szerkezet jövő ülésre készen lesz; s egyszersmind a lármásabb indítványnak eleje vétetik. A borsodi és szatmári követek pedig thennometrumúl szolgáltak: ha vajon ily cselekvésmód a demagogusi forró láz elcsendesítésére hasznosan fordíttatott-e? Jól választattak-e a mérleg gyanánt szolgálók? Az ég tudja: megmutatja pedig a következés.

Június 30-án 1833

Az ember jár és kél, küzd és munkál, jelenből jövőre következést húz; s alig tudja, hogy feje felett a magasság lényei szeszélyből vagy gonoszságból minden tetteinek akadályt készítnek.

Azalatt míg 27-dikben délelőtt és után, 28-dikban pedig a reggeli órákon az úrbér fordításával bajlódtunk; ez utóbbi nap estvéjén pedig sérelmi küldöttségben ülvén, többek közt az árva lengyel nép dolgában készűlt új szerkezetet meghallgatók, s diktáltatni rendeltük: a nádor és personális a követeket egymás után magokhoz rendetgetni meg nem szűntek; s a vallástárgyban a királyi felség számára fenntartott jogot akarának kimunkálni.

Jusson eszetekbe, ami e hónap 23-dika alatt e napkönyvbe az általmenetel feljelentéséről írva van. Azt kivinni, hogy e feljelentés királyi engedelem végett történjék: volt most a két előlülő legforróbb mind ohajtása, mind igyekezete. Ugyanazért munkálnak közvetlen is, közvetve is; s ez utolsó módhoz tartoznak a tegnapi, s mai konferenciának történetei.

Tegnap ismét a Niczky szobáiban gyűlénk össze és nagy számmal. Hallók azokat, mik 23-dikban mondattak; s nemcsak hallók, de meg is vítatók. Niczky és Rohonczy, úgy mondják, az alnádorság reményének súgáraitól vonzatnak; én nem tudom, tudni nem is akarom; elég, hogy mindegyik az előlülők ohajtása mellett harcola. De a tanácskozók többsége makacsúl az eredeti üzenetnél maradván, egész harcok sükeretlen vala. Úgy hivém, ezzel maradunk; de mai nap reggelén újra fel valék szólítva; s mennem kelle Perényihez. Pázmándyt, Prónayt, Dubraviczkyt, Siskovicsot, Bernátot, és Rohonczyt találtam ott, kikhez még némely másokkal Balog és Beőthy, s később Sombory léptenek be. Ez vállá, ő követi tanácskozásba nem tartozik ugyan: de a vallásügy közös; s neki holmit közölnie kell. Dolgunk, úgymond, veszélyes állásban vagyon, a personálisnak huszonhárom megye tett fogadást, hogy az engedelem végetti feljelentésre reáállanak; nincs bizonyosabb, mint az, hogy az eredeti üzenet meg nem áll; s e körűlményben valamit kellene gondolnunk, ami a hat héti oktatást kielégítőleg pótolja ki. Nem jó lenne-e a megyei küldöttség helyett, a kancellária és helytartótanács tagjaiból vegyes küldöttséget javaslani? s több effélék.

Képtelennek nézők az indítványt; s neheztelénk érte, hogy kerületben tett végzés után hozatnak mindezek szóba; s végzéseinket az országgyűlési előlülő tekintetétől akarjuk felfüggeszteni. Egyébiránt is bizonyosnak hivők, hogy eddigi többségünket ezúttal el nem veszítjük; s így sem a huszonhárom vármegye elpártolásával rettentés, sem azon igéret, hogy engedésünk esetére az ügy minden más pontjait, s a hozandó törvénycikkely egész szerkezetét tetszésünk alá bocsátják, bennünket meg nem hajthattak.

És nem százados tapasztalás tanítja-e; a kormány részéről mi könnyen áll igérni, s igéretet szegni? Vigyázzunk uraim! Kit ily vastag hálóban fognak meg, az érdemlé, hogy hálóban van.

Július 1. 1833

Kerületi ülésünket Nyitra és Szepes nyiták meg; s a vallásügyi hatodik üzenet vizsgálata kezdeték. Értitek, miképp itt nem többé a végzésről, csak a Dessewffy írásáról van a szó, s a kritikázás bővebben folyt, mintsem ma készen lehettünk volna. Egyébiránt a napok a naplósra s társaira nézve terhesek. Úrbéri fordítás, sérelmi küldöttség, és a kerületezés, s igen gyakran közbejövő konferenciák foglalják el az üdőt. S mind tűrhető volna, ha t. i. a nyugtalan munkát nyugtató kimenetel koronázná meg; de ez a vallástárgyra nézve hiú remény.

Kínos érzemény! mert fél évig vívni valamiért; s oly reménnyel, és céllal vívni, mint itt; bírni a nemzet többségét; bízni korban, s az igazság erejében; s utoljára is vesztést látni maga előtt: mondjátok meg: érdemli-e ez, hogy az ember maga elébe nemes célt tűzzön, s annak eléréseért keble minden erejét mozgásba tegye?

Tudjátok meg! ma délutáni ötkor a főrendi teremben a pohárnok és küldöttsége öszveült. S minekutána a lengyel ügyet illető cifra iromány megvizsgáltatott; s Győrmegye kívánata felett a nyelv iránt Horvát püspök (az egykori magyar író), a horvát követek és báró Pongrácz ellen győzelmes csata csatáztatott: öszveszedők írásainkat, s az előlülő marasztgatásai közt kifelé indulánk. A pohárnok, egyike az 1825-diki országgyűlésen elátkozott királyi biztosoknak, már öreg, s apróságos fecsegésekre hajlandó úr, természetesen előlülői tekintetet fenntartani sem erővel, sem komolysággal, sem érdemmel nem bír. Aztán az emberek e gonosz világban vagy makacsok, vagy legalább pajkosak; de semmi esetre kalapvéve, és hátgörbítve tisztelettel állani nem tudók. Vannak ugyan, mint mindig voltak és lesznek, kik örömest csúsznak, csak valamicskét nyerhessenek: de ti jól tudjátok, miképp a csúszás módjai is a divatnak alájavettettek; s most már a férgek is elevenebb és bátrabb mozgást tanultak. Annyit mondhatok: a hosszúéletű báró Eötvös, ki már sok országgyűlésen viselt ily küldöttségben előlülést, nehezen tapasztalt valaha a megyei küldöttekben ily keresetlen viseletet, ily kíméletlen ellenmondást, ily bizonyos győzedelmeskedést, s ily figyelmetlenséget a félszázados tűréssel és bókolással, és homály útain járással kínosan keresett címek iránt. Ne véljétek azonban: e jelenségek az embernyom lelki erejét hirdetnék; mert soknak, kin e jelenségek mind láthatók, címért könyörgő levele Bécsben a kancellár asztalán vagy asztala alatt hever. Némely embert a címek iránt tapasztalt tiszteletlenség sem tántorít meg; ő a címet magáért a címért szereti: mint a nagy ember a rényt.

Engedelmet uraim! Már régen várjátok: e kicsapongó jegyzetek mit akarnak? Íme tehát!

A küldöttség eloszlott; s mi, azaz, Dubraviczky, Pázmándy, és én, a ligetbe indulánk mozgást tenni. Pázmándy a vallásügyi titkos munkálódásról tudomást vőn; s tőle hallánk, ami következik.

Hogy zavarba ne jöjjetek, előbb el kell mondanom; miképpen néhányunknál régi feltétel, a kérdéses ügyet, ki nem vihetés esetére, úgy, amint az eredeti üzenet fekszik, letenni; s kedvezőbb idő embereinek sértetlen meghagyni. Most, miután a Méltóságosak ily hosszú, s ily állandó ellenmondást tevének; s a kormány embereinek törekedése az eredeti üzenet megváltoztatását eszközleni: itt látszik lenni az idő, hogy e régi felvételt munkába vegyük. Voltak, kik ezt már a most vizsgálatban levő üzenet alkalmával akarták: s nem ok nélkül, mert az ügy a maga tisztaságában csak addig tétethetik le, míg a többséget pártfogói bírják; s mikor a többség ingadozni fog, vagy éppen az ellenfélre megy által: akkor a győztes ellenfél a letételt engedni bizonyosan nem fogja; hanem saját tetszéseként siralmas cikkelyeket fog alkotni.

De semmi sincs nehezebb, mint kecsegtető reménytől megválni. Azért a letétel ezúttal elmaradt; s az ég adja, ez elmaradás vesztünkre ne váljék. S éppen e felsohajtást sajtolá ki belőlünk Pázmándy a maga híreivel.

Való, így állítá, hogy a nádor és personális huszonhárom megyét megnyertek; hogy célban van, bennünket a letétel esetében megakadályoztatni; mert az udvar törvényt akar, félvén; ha az országgyűlés vallási cikkely nélkül oszlik el, a népbolygatók a törvényhatóságokban lázítgatni fognak. Majthényiak, Niczky, (ki reánk a 30 napi haladék el nem fogadásáért haragszik) s némely mások dolgoznak ellenünk. Mit? ezt mondogatják: négy protestáns által hagyjuk-e magunkat igazgattatni? Nekünk Prónay és Dubraviczky, Palóczy és Kölcsey szabjanak mértéket? hiszen ezek makacsságok által az egész ügyet elrontják. S több effélék. Meg kell vallani, gyönyörű mód a haza dolgait folytatni! de midőn kormány részére kell ember: mi könnyebb mint azt nyerni? Pénz, cím, hivatal, pántlika és rojt: mind oly portékák, mi után a nép sovárog, mint holló a csillogó érc után. A kormány mindezekkel bír, mindezeket osztogathatja; de a nemzet a maga érdekeit mi által teheti kívánatosokká? Legfeljebb azáltal, hogy portékáit a legközelebbi követ- vagy tisztválasztáskor hosszú orral bocsátja, vagy éppen űzi el. S így levén a dolog, csudálkozhattok-e, ha az udvarnak oly szép sereg csatlósai találkoznak? Annyival inkább, mert őseink áldott szokásaként már az is elég valamely ügyet elhagyni, mivel azt A. vagy B. pártolta. Uraim, isten segéljen benneteket minden szándékaitokban. A legegyenesb úton vagytok magatokat és társaitokat, s az egész hazát a legelsőnek, ki útatokba akadt, áruba bocsátni.

A kormány emberei örűlnek; de a papság, úgy beszélik, fájlalja, hogy nem az ő ügyök, hanem a királyi jog miatt tétetnek készületek. Ha így: gondolkozásukat megfogni nem tudom. Hiszen a jog, amit a felség számára nyerni akarnak, hasznait a papságra éppen úgy fogja kiterjeszteni: mint a 13-ik szak mostani záradéka. Ne féljetek, uraim! míg a dolog mostani állása fennmarad: addig királyi szék és pásztorbot egymás ellen nem lesznek. Adjatok hálát a sorsnak, mely előbb a jézsuitákat, később a liguriánusokat teremni engedé.

Július 3-án 1833

Tegnap és ma a 6-dik üzenet vizsgálatát kerületileg végrehajtók. S ma az úrbér első cikkelyének magyar fordítását is, melyen a küldöttség már dolgozott, időnk vala felolvasni. A küldöttség emberei az új szók miatt veszekedének; s e veszekedés lőn első tünemény a kerületben is. Bernát és Vay, s mindazok, kik az apai ház küszöbein belűl a házi cselédtől tanultak magyarúl, s annálfogva később a nyelvtanulásra leereszkedni, rang ellen valónak hitték, s magokat anélkül is, mint született táblabíráknak, úgy született nyelvtudósoknak tartják, fennakadozának minden szón, amit a falusi bíró szájából nem éppen úgy, vagy éppen nem is hallottak. Deák, ki a nyelvet tanulá, s a felsőmegyeiek, kik örömest tanulnák, védelmére keltek a fordításnak: s a két fél harcra szállván, az országgyűlés, hallatlan példával, filológi versennyé változott. E versenyben örök emlékre méltók Vaynak szavai, ki, midőn bizonyos új szó felett vitatás folyt, önérzési komolysággal mondá: *én ugyan Tek. KK. a nyelv grammaticáját nem tanultam, de azért a kérdéses szót nem értem.*

Megvallom, a logikának ily törvényét, mint amilyen szerint e szavak mondattak, nem ismerem; s azonnal általláttam; ily törvény szerint beszélő úrral feleselni, hálátlan fáradozás. Azért hallgaték; s itt is, mint a küldöttségben, azidőre, s a megszokás által leendő szelidűlésre várni, jónak találtam. Higgyétek el, e várakozás soha nem csal.

Gróf Széchenyi Bécsben járt; s megjötte óta ébresztgeté az embereket: felírásukat a pesti országgyűlés iránt újítnák meg; ő reméli, az most nem leend sikeretlen. De emlékezetbe hozá

egyszersmind, hogy a pozsonyi polgárok már kétszer folyamodtak a felséghez, az országgyűlés szállásolásától megszabadúlni kívánván. S e kétrendbeli folyamodás oka úgymond az, mert a szállások ingyen adatnak; s következőleg, ha Pesten is ingyen ohajtanánk szállást; azon város polgárainak is természetes leszen, mindent tenni, hogy ily kárthozó szállóktól megszabadúlhassanak. Annyival inkább, mert Pozsonyban a házakat századok óta nyomja e teher; s ez minden eladáskor és osztálykor figyelembe vétetik: de Pesten ez szokatlan, s a házbirtokosokat, kik temérdek pénzsummákat költenek épületeikre, pótolhatatlan kárba vezetné. Jó lenne tehát, ha magunk közt a szállásfizetésre saját erszényeinkből reáállnánk; miért Pest részéről igéret tétetik, hogy minden szállás ára méltányos áron fog meghatároztatni.

E javaslat már régen forog embereink közt; de még tanácskozás tárgyává nem tételték. Ma tehát, midőn a vallásügy miatt Pázmándynál különben is összejövetel tartaték, e tárgyról is szólánk.

A vallásügyet ami nézi, holnap országos ülés fog lenni, s a hatodik üzenet felolvastatván, az engedelem végetti feljelentés indítványba tétetik, s tüzesen védelmeztetik. Mindazok szerint, amik eddig kéz alatt tétettek, s kihirdettetének, a dolog kimenetele nagyon kétséges. A kormány pártja nyerhet; s ezáltal a polgári alkotvány szívébe lesz döfve a kés; mert a lélekismeret fontos kérdésében az eldöntő szót nem a törvény, hanem a fejedelmi önkéj fogná kimondani. Azért huszonhét megyét, néhány városokat s a jász és hajdú kerületeket felgyűjtők; s kérők az embereket; nyilatkoznának ki őszintén, hogy tudhassuk előre, mint állunk? A nyilatkozás megnyugtató tőn; a felgyűlt követek a kormány akarata ellen mondák véleményeiket; s azonnal a Pestre menetel módjairól kezdének szólani. Beőthy és Széchenyi a fellebb mondottakat előadák; s voltak, kik az előadást igazságosnak találták; de voltak vállvonítva hallgatók is. Mert tudnotok kell: a magyar nemes szemedben semmit sem tagad meg örömest, csak fizetésről szót ne tégy. De fizetni! Ez, uraim a titulus nonus ellen van; s mi azt is alkalmasint alkotvány elleni dolognak hisszük, ha szakácsunk a pozsonyi piacon petrezselymet pénzért veszen. Ezért a szállásfizetés gondolatja ma is sokakban kedvetlen érzést gerjesztett. Szóval, mi magunkat semmire sem határoztuk meg; hanem szokás szerint bővebb tanácskozást vagyunk jövendőben tartandók.

Július 4-én 1833

Lefolyt e nevezetes nap is; s nem zúzott ugyan össze bennünket; de érezhetőleg megintett: máskor dolgainkat, hacsak lehetséges, bizonytalan kimenetelre ne eresszük.

Országos ülés hirdetteték: s a personális elfoglalá székét, teljes reménnyel, hogy nehány napi fáradatlan hódítgatásai következéseűl, fénylő győzelmet aratand: s a fejedelmi hatalmat új szerzeménnyel öregbítendi.

Híven szolgálni fejedelmét: dicséretes dolog; de szolgálat, mely az alkotvány sérelmével történik, sem a fejedelemnek nem hoz nyugalmat, sem a szolgálattevőnek hazafi nevet. Somogyi ugyan azt vallá, hogy ő hívebben szolgálta királyát, mint istenét; s e gyönyörű vallomás után, miért nem szolgálhatna egy personális hívebben a fejedelemnek mint hazájának? Ezt már tették többen is; s ezúttal sem látszanék különösnek, ha Somsich éppen hazafiság s felvilágosodás hírében nem állott volna; s ha őt az oppozíció szinte erővel nem emelte volna a helyre, mire a kormány más akárkit örömestebb emelt volna. De hiában! Isten az embert minden sors, minden éghajlat, minden életmód elfogadhatására alkotta. Az oroszlán mindig csak oroszlán; a féreg mindig féreg; de az ember felsősége abban áll, hogy alakját is változtatni tudja. Ki tegnap oroszláni büszkeséggel járt; ma féreghez illő alázatossággal bújkál. Ki tegnap sasfellengéssel emelkedett; ma féreg gyanánt porban csúsz. Nem csudálatra méltó tökéletesség-e?

Olvastaték az üzenet; s a reverzálisokról, s az atya vallásának követéséről szóló pontok, kevés ellenállás mellett, szerencsésen keresztűlmenének. De a vallásról vallásra szabad átmenetel jött sorba: s a personális feláll, s a 26-dik cikkely 13-dik szakaszának értelmében a fejedelemnek leendő feljelentést, még pedig (mint gondolhatjátok) engedelemadás végett, javaslatba teszi. Az országgyűlési napkönyv, minden hibás szerkezetével is, örök bizonyságot fog tenni, hogy voltak, kik az alkotványi jussokat, s a természeti törvény szentségét merészen védelmezték; de bizonyságúl szolgáland arra is, hogy sokan, kik mindeddig az eredeti üzenetet híven oltalmazni látszottak, most a madárfogó síp hangjait édesden hallgatták; s a personális javaslatának erőt és győzelmet szerezni, kézzel lábbal iparkodának. S ki tudja, mi fogott volna történni? Az ostromló és védő két fél sok ideig egyformán állnak vala; a personális tűzzel ugorgatott fel, s ez meg amaz merész szóló ellen cáfoló szavakat mondogatott; s már a megyék nagyobb része kimondá magát, s nehány kevés hátramaradottaktól függött a mindenesetre csekély többség: midőn a personális ismét feláll, s hogy javaslatának kedves színt adjon, azt úgy állítja elő, mint a hat héti oktatás pótlékát; nyilván kijelentvén, hogy e gyűlölt hat hétről többé szó sem leend.

E kijelentés vala a Dávid királytól megátkozott akhitófeli tanács. Marczibányi sötét fej, de alkotványt szerető ember; kívánta a hat hetet, de fejedelmi önkényt nem ohajtott; s most a hat hét múlandóságát hallván, gyors mozdúlattal álla fel, s a dolog ily állásában, inkább az eredeti üzenet mellé nyilatkoztatja magát. A nyilatkozás reménytelen vala; a personális fele, mely Marczibányira, mint oszlopra, számolt, megzavarodék; s e rendes történet az addig kétségesen álló mérleget egyszerre leveré. Többséget nyerénk tehát; de győzedelmünknek nem örűlhetünk. A kormánynak ellenünk huszonegy szavazata volt; s ha ez első harcban mindjárt ennyit veszténk: mi fog egy másodikban, vagy harmadikban történhetni? Somsich nagyon komoran hagyá el az ülést, az való: de aggodalmunk a jövőre nézve nekünk nagyobb lehet. Azért vigyázzunk, uraim! Az ügy letételének órája eljött; tizenegy ellenszavazóból íme huszonegy nőtt; s ha tovább vakmerősködtök, még társaitok fele Júdássá válik.

Július 6-d. 1833

A harmadik pont sorsa maga után voná a többiét; s tegnap az egész üzenet az ország többségét, s a két tábla viszonyait érdeklő berekesztéssel együtt megállapítva, a főrendekhez általküldeték. S mai napon, míg a kerületek az úrbéri második cikkelyt magyarúl és latinúl helybenhagyák, s a budapesti híd iránt az elkészűlt üzenetet meghallgaták, s diktáltatni rendelék: a Méltóságosak üzenetünket rendre is vevék, s a három első pontban régi értelmüknél híven maradván, a többit jövő ülésre hagyák, hasonlót végzendők.

S ti mit tesztek? Mi édes barátim, tanácskozunk! Bernátnál volt összejövetel; s Pázmándy, Prónay, Beőthy, Balog, Péchy, Dubraviczky, Bezerédy, Palóczy, és Kölcsey kérdezék egymást: le kell-e az ügyet tenni? vagy az engedelemadást elfogadni? Mert látnivaló, mostani környülményeinkben e két kérdésnél több nem lehet. A kormányhoz pártolt huszonegy megye gonosz példával bizonyította meg, hogy a sokaságban bízni többé nem lehet; s így a tanácskozók többsége előtt már nem vala kétség, ha le kell-e az ügyet tennünk? Csak a letétel módja felett bizonytalankodtak. Bezerédy és Pázmándy a többekkel nem értének egyet. Amaz nem hitetheté el magával, hogy dolgaink oly veszélyes lábon álljanak, mint hinni látszunk; emez pedig az engedelemadás elfogadására vala hajlandó. A feljelentés, úgymond, a 26-ik cikkelyben már áll; azt onnan kitörölni tehetségünkben nincs. A mostani javaslat nem fog több rosszat okozni, mint a fennálló törvény; s azért azt elfogadni, hogy általa többi kívánatainkat megnyerjük, káros nem lehet. De mi nem így hittük; itt alkotványi kérdés forog fenn, s azt semmi kinézésnek fel nem áldozhatjuk. Aztán ki tesz bizonyossá, hogy e pontban

engedvén, a többit megnyerjük? Inkább félő: ezt most ígéretek által kicsikarják kezeinkből, s következni fog, hogy erről magunk mondottunk le, a többiből pedig ki fogunk üttetni.

Látjátok: mi még egyet nem értünk; s tagadhatatlan, a tárgy nehéz is; és így nem lesz felesleg, holnap Péchynél újabb tanácskozásra összegyűlnünk.

Július 7-én 1833

Míg minket a vallásügy kimenetele nyugtalanított, azalatt gróf Andrásy, ki ez ügynek szivében nem vala barátja, az országgyűlés Pestre vihetéséről gondolkozott; s ma délelőtt számos megyét hívott magához, tudni vágyván; ki fogja magát a szállásfizetésre ajánlani? Úgy látszott, csak két érdek fog mutatkozni. Egyik azoké, kik inkább szeretik a Pesten lételt, mint erszényeiket; másik azoké, kik az arisztokrácia örök elvei szerint, kívánnak adatni és venni mindig és mindenhol, de adni és vetetni sohasem és sehol. Ezen urak úgy akarnának tenni az országgyűlés helyén is mint saját falujokban, hol ha egy végén lakni elúntak, a más végén lakó földmívest kikergetik, s ingyen mennek helyére. Azonban e két érdekhez még harmadik is támada; azoké tudnillik, kik Pozsonyban maradni szeretvén, a szállásbért a pozsonyi lakosoknak ohajtják fizetni. Ez utolsók azt mondák: ha igazság Pesten fizetnünk; miért nem tesszük ez igazságot Pozsonyban? Ezeknek felelni könnyű vala. Mert először, a pozsonyi lakos, akár vétel, akár osztály után, de minden esetre a teherrel vette által házát. Másodszor pedig, célunk az, hogy Pestre mehessünk: s e célt a szállásbér-ígérés eszközli, mely ígéretet, ha Pozsonynak adnánk, az innen elköltözhetés akadályai még inkább nőnének. Mert fogna-e akkor a pozsonyi polgár tőlünk szabadulásért folyamodni? S egy okkal nem több lenne-e a kormánynak, hogy kérésünkre ne hajoljon.

Hogy sok szóval unalmatokra ne legyek; mi, mint minden összejövetelkor, úgy most is beszédeket tartánk; s a sok beszéd után utoljára sem tudjuk, hányadán vagyunk? A végzés tehát ez: indíttassék aláírás; s aki Pesten, bérfizetés mellett, lakni ohajt, nevének betűivel bizonyítsa be.

Otthagyók a konferenciát; s minekutána az úrbért fordító küldöttségben darab ideig ültünk, s az ebéd óráját is eltöltöttük volna, kik tegnap Bernátnál gyülekezénk, ma Péchynél találkozánk. Ugyanazon nézetek és kétségek mint tegnap. A többség a letétel múlhatatlan szükségét látja; de mégis szeretné, ha e szükség nem lenne múlhatatlan, s ha a követek többségével az eredeti üzenetet a főrendekhez még többször is általküldhetnénk. Ez okból holnap délután Csapónál azon huszonhét megye, melynek vagy követeiben vagy útasításaiban legtöbb bizalmat lehet vetni, öszvehívatik; s abból, amit ezek nyilatkozni fognak, ítéljük meg: letegyük-e az ügyet, vagy még több szerencsét próbáljunk?

A Méltóságosak holnap a hatodik üzenet feletti vítatást bevégzik; s válaszukat mindjárt az ülésből fogják megküldeni. Minő gyorsaság! Sőt, úgymondják, a válasz már előre készen van; s ez, mit jelent? Azt-e, hogy előlülő és ítélőmester jósló tehetséggel bírnak előre ellátni a végzendőt? Azt-e, hogy a Méltóságosak előkelői titkon elvégzik előbb, amit az ülés jóvá hagyand? Legyen, mint akar; elég, hogy holnap délutáni egykor a Karok teremében is ülés lesz; következőleg mi választ nyerendünk.

Július 10-én 1833

Röviden! tegnapelőtt előbb a küldöttség az úrbéri cikkelyek fordításával folytatólag bajlódott; azután kerületi ülés tartaték, s ott a küldöttségi fordítás elkészült része, és a híd-üzenet megvizsgáltatának; végre egy órakor a királyi tábla begyülekezvén, a kerület országos üléssé

alakúlt. Itt a híd-üzenet szerencsésen keresztűlment s a főrendekhez általküldetett; őméltóságaik pedig a vallásügyi hatodik választ adaták kezünkbe.

Előre tudók, hogy ez így fog történni. A Méltóságosak ma végzék be hatodik üzenetünk felett vítatásaikat; de hogy semmire állani nem fognak, azt a nádor konferenciáin régen elvégezték. Nem is egyébre való volt nyilvános ülésök, hanem a képviselő táblának akarák visszamondani azon kemény szavakat, miket a követek régóta ömlesztenek a rangosak ellen; s egyszersmind hallatni akarták meg nem elégedésöket a hatodik üzenet végszakaszával, hol a két tábla viszonyairól s az ország szavazati többségéről s több ilyekről, az alkotvány szellemében s az oligarchia elvei ellen tételték szó. Ez utóbbi tárgy foglalatoskodtatá főképp Czirákyt, Pálffyt a tárnokot s más hasonló gyúratúakat; de Szepesy, mint egyház főpapjához illett, most is vallási tárggyal töré fejét; s azon szellemben, mitől félvén az angolok, oly nehezen emancipálták a római szertartás embereit, lelke együgyűségével nyilvánítá, miképpen ő az altábla vallásügyi kívánatainak még akkor sem fogna engedni, ha azok törvénnyé válnának.

Uraim, mit mondotok erre? s mit mondotok ismét arra, hogy a nádor e szavakat hallá, s minden észrevétel nélkül elhallgatá. Nem csak, de a lelkes Károlyi Györgyöt, midőn az alkotvány elleni nyilatkozásra felelni kezdett, elhallgattatá. E viselet, úgy hiszem, glosszák nélkül nem szűkölködik.

Ily főrendi ülésből minő főrendi választ nyerhettünk, még akkor is jól tudhatnátok, ha azt az országgyűlési irományok közt olvasnotok nem lehetne. S mondjátok meg: ily ellenféllel, mint ezek, s oly társakkal, mint a negyedik ülésben elpártoltak, mit lehessen kezdenünk?

Tudjátok-e, hogy kilencvenben, midőn a 26-dik, sokban rossz, cikkely kivíváték, mind körűlmény, mind ember erősbek valának? Tudjátok-e, hogy hosszú sikeretlen vítatás után az altábla protestáns tagjai szekereiket felrakaták, s útra indúlának? Adjátok vissza nekem a büszkén makacs követeket; adjátok vissza a József gondolatlanságai miatt felzúdúlt népet; s a francia mozgások véletlen kezdetét: s úgy félni nem fogok. De most? Ha embert adtok is, adhattok-e környülményt, mint akkor volt? De ki mer a negyediki történet után emberről is gondolkozni? Vegyes ülésbe menjünk? Ki fog ott a szavazás rende felett bennünket tisztába hozni? Ki tesz minden esetre biztossá, hogy társaink legnagyobb része, a rangosok melleiken fénylő csillagok által szemfényét el nem veszti? Vagy talán a felséghez külön felírást küldjünk? De elfogadja-e azt, mint országos tettet? S ha nem fogadja: mi következik más mint az, hogy külön felírásunk a felséget köztünk s a Méltóságosok közt mintegy bíróvá teendi? S ezt alkotványos országban tenni kell-e?

Ezen tanácskozásainkban már nemegyszer fennforgott gondolatok, az ülést követő délután Csapónál sokféle alakban terjesztettek elő. A meghívott huszonkét megyéből nehány elmaradt; s az összegyűltek száma mégis nagy vala; s ezek hosszú dívánkozás után elvégzék: «nincs más mód, mint a vallásügyet, a maga sértetlen állapotában nem letenni, hanem szerencsésb körűlményekig felfüggeszteni; s ezt a főrendeknek rövid, de erős üzenetben tudtokra adván, egyszersmind kijelenteni, hogy a békekötések, s a 26-dik cikkely ellenére költ minden kormányi rendeleteket, az 1790: 12. cikkely értelme szerint, törvényteleneknek és foganatlanoknak tartunk.»

E végzéssel széledénk el, s a gömöri követet, Szilasyt, ki a kerületi előlülést a héten a sopronyi híres követtel tartja, megkérők másnap: tartana kerületet, hogy végzésünket minél hamarább, s még minekelőtte az közhírré lenne, teljesítésbe vehessük.

De Nagy Pál, a personálissal egyetértve, azon másnap, tudnillik tegnap, kerületet gyűjteni nem engedett. Mert lelketek fájdalmában fogjátok tudni, hogy a 825-diki országgyűlés oppozíciójának vezére már régóta a kormány kenyerét emészti. Saját javait, lakházán kivűl, elköltvén, s szegénységet Epaminondas és Phocionként méltósággal tűrni nem tanulván:

pénzért a forráshoz folyamodott. Folyamodása nem lőn hiában; s ő már most, mint sok mások, a nép füttyeivel nem gondol; de mindemellett is lelkének szabad volta, ha nem pépért is, mint egykor az elsőszülöttségi jog, de mégis csak - eladva van. Ez okozá, hogy ő, ki 825-ben a reverzális-adókat országos ülésben semmirekellőknek nevezte; ki az angol katolikusok emancipációjakor, magát a magyarországi protestánsok emancipációjára önként ajánlá: most a vallásügyi vítatások alatt sem kerületi, sem országos ülésben egész június 21-dikéig meg nem jelent; először pedig azon hó 22-dikén szólalt meg, s mindenben ellenkezőleg azokkal, amiket 825-ben a hallgató sokaság tapsolásai közt mondott vala. Borsiczky ugyan azt vallja: ő Nagy Pált kormány emberének lenni nem hiszi; de e híres embernek, úgymond, egész éltében szokása vala, huszonnégy óráig egyvégben ugyanazon véleménynek híve nem maradni. Borsiczkynak igaza van-e? azok ítélhetnék meg, kik az embert, kiről szó van, közelebbről ismerik. Hogy véleményekkel játszani szeret, hogy az altábla dolgai közé zavart hozni örömest igyekszik; azt mind ezen országgyűlésen megbizonyította; mind már 1825-ben, mint az akkoriak állítják, magán nem egyszer észrevetette.

Akár hogyan, elég, hogy kerület tegnap nem tartalék. A personális gúnyolva szólt Szilasyval, midőn ez a kerülettartást sürgette. Hiszen elég ideje lesz még Uraságtoknak a letételre! vagy azt vélik talán, hogy a Csapónál történt dolgok előttem titokban vagynak? Elmondjam-e uraságod előtt: ki mint fejezé ki magát?

Lehetett volna felelni: vagy azt véli talán Méltóságod, mi nem tudjuk, hogy minden rangú és osztályú emberek közt hűséges fülbesúgók találkoznak? S elmondjuk-e, hogy mi sem ezen fülbesúgók bérét és önérzését, sem az ily fülbesúgásokon alapúló előlülői bölcseséget nem irígyeljük? Egyébiránt, mi jól érezzük, mennyire nem kedvére van méltóságtoknak ez a mi kikényszerített végzésünk. Másként, miért szóratnak hamis hírek az emberek közt? Miért terjengetné maga méltóságod a hírt: Wesselényi ez s ez estve itt leszen s a Karoknak a letételt akarja tanácsolni. A tanácsot akarja-e a név által gyűlöletessé tenni? S méltóságod nem tudná, maga saját személyére nézve ezen Wesselényinek mivel tartozik?

De mire mindezek? Ki bőrét, mint a kígyó, változtatni tudja, annak a bőrön belöl is kell változni.

A dolog veleje csak ez: a mai nap felvírradott; kerületbe menénk; a hatodik válasz felolvastatott; előre tett határozásként kevesen szólának; s mivel Hertelendy a felfüggesztés ellen volt, a dolog szavazásra ereszteték. Harmincnyolc szavazat állott a Csapónál tett végzés mellé; s a keserű győzelem nyerve van.

Jegyezzétek meg!

Kik a vallásügynek mindig ellene voltak, azok most a felfüggesztés ellen szavaztak. Tehát látjátok: örömest írnának nekünk törvényt, de milyent?

A personális a végzés iránti hidegségét sokak előtt nyilvánítá.

Wirkner, a kancelláriának minden névvel nevezendő ülésünkben jelenlévő titoknoka, mindjárt a kerület után postára ült s Bécsbe ment.

Július 12-én 1833

A neheztelés bő szóforrás; de neheztelésem kínos fájdalomba ment által, s ez szavaknak nem barátja. Hogy dolgainkhoz erőnk nincs, azt látjátok; s miért komorítsalak benneteket mind inkább?

Íme egyedűl amik történtek.

A hetedik üzenetet a szatmári követ még tizedikben megkészíté; s aznap délután Pázmándynál, Prónay, Perényi és Bezerédy jelenlétökben, Dessewffynek általadá; ki azt tegnap diktáltatta, ma pedig kerületi vizsgálat alá eresztette. Elfogadtatott nagy többséggel. Egyébiránt ma és tegnap reggeli órákban az úrbéri küldöttség folyvást dolgozott; a vallásügy ellenségei pedig mind a két nap délutánján öszvejövetelt tartának - Rudicsnál.

Uraim, hagyjátok abban! Nem tanultátok-e meg Hunyady János jámbor vezérünk ama mondását: futó (tehát visszavonúló) ellenségnek arany híd? Mi most reátok nézve visszavonúló ellenség vagyunk; meg akartok-e bennünket akadályozni?

Július 13-án 1833

Országos ülésünk vala, hol a vallásügyi nevezetes drámának a kulisszák megett már előre elkészített utolsó szcénáját eljátszók. Nagy Pál, Andrásy, az esztergomi, Hertelendy, s a Benyovszky helyére oly szerencsétlenül választott Német, ellent akarának állani; de pártjok erőtlen is, gyűlölt is vala. A felfüggesztés a personális minden erőlködései ellen meghatároztatott; nemcsak, hanem az üzenet egész szerkezete is változás nélkül álla meg. Olvassátok a napkönyvet; s ha olvasni restek vagytok, nem érdemlitek megtudni: miket mondottak a pályáról nem meggyőzetve, de mégis győzelem nélkül leszállott küzdők.

Ami engem illet: a múlt napok hánykódásai megráztak; s forró láz jelenségei közt zengém el a hattyúi éneket.

De mit? hiszen a lengyel nép hőseivel nem ilyen, s nem ennyi történt!

S ez vígasztalás? Vagy nektek a lengyel nép feltámadásához még reménységtök van? Akkor igen, a mi ügyünk is érhet feltámadást. Jól van, édes barátaim! Aki reményi, az hiszen is; aki pedig hiszen, az üdvezűl! Legalább az írás így tartja.

Július 28-án 1833

Nem fogjátok hinni, hogy oly jelenetek után, mint a hónap elején történtek, a napkönyvírónak ezt és azt, és mindent összeregélgetni kedve maradott legyen. Azért elégedjetek meg, ha lehető hidegséggel előtökbe lajstromozom azokat, mik kerületi és országos üléseinkben világ láttára és hallatára történtenek.

Tizenhatodikban tehát országos ülés lőn, hol a budapesti híd iránt küldöttség nevezteték. Ez ülést nevezetessé teszi, hogy Marczibányi és Palóczy, mint kerületi előlülők, az úrbéri munkálatot készen benyújták. Kívánságuk szerint, a magyar cikkelyek, mint eredetiek, valának először olvasni valók; a personális azonban az országos munkálatot ohajtá előbb, mint alapot, olvastatni; s úgy a kerületit előbb magyarúl, azután latínul. Így történt. Mindenesetre meg kell jegyeznetek: a kerületi munkálat magyarja hiában állíttatik eredetinek. Mert, ki nem tudja? A kerületi jegyzők mindig latinúl dolgoztak s dolgozásuk magyarra valósággal csak fordítva lőn. Vagy nekünk itt is elég a csupa szín? De mi könnyű volna az eredetinek nevezett magyar szerkezetet, nemcsak nevezni, de készíteni azzá! Uraim, istenre kérlek benneteket: szokjatok el szavakban keresni páncélt és védelmet. Tenni! ez a jelszó, mely férfiat bélyegez.

Ez nap határoztaték meg az előlegesekre, országgyűlés Pestre vitelére, s több, már régen elküldött felírásainkra a még mindig késő királyi választ újolag sürgetni. S hogy semmit ne feledjek, ma vettük a főtábla hetedik válaszát is, a vallásügyben. E válasz a felfüggesztő

üzenettel megelégedve nincs: azonban az ügy folytatását nem kívánja; s egyedűl abban határozza magát, hogy a pontoknak, mikre nézve megegyezés történt, fel kell terjesztetniök.

De a 17-diki kerület, a pontokat, mikre nézve felterjesztésre méltó megegyezés történt volna, még nem ismere; s mindamellett is, hogy Nagy Pál, ünnep után énekelve, a felfüggesztés ellen hallatá gonosz bölcseségét, a hetedik üzenet tartalmához szoros ragaszkodását a Méltóságosoknak tudtokra adatni rendelé.

Következő napokon, a közbeesett vasárnapot kivévén, egész 26-dikig naponként előbb kerületeztünk, azután országosan ülénk; országosan az úrbért vizsgáltatván, kerületben pedig a királyi választ sürgető felírást, a vallásügyi nyolcadik üzenetet, s némely úrbéri szerkezethez tartozó változásokat készíttetvén. Mindezeket az országos napkönyvből tudni fogjátok; valamint azt is: miképpen a sürgető felírást és nyolcadik, s ez úttal utolsó választ 26-dikban a Méltóságosakhoz általküldők; s másnap vegyes ülésben amaz elsőt megpecsételtetni is szemlélők.

Íme uraim, az ígért lajstrom! Mi ez? fogjátok kérdezni. Hiszen ily firkálás művészileg figyelmet nem érdemel; tudományúl pedig nem sokat szolgálhat.

Bölcsen! édes barátim, és igazan! De ki adott nektek jogot: itt akar művészetet, akar tudományt keresni? Bár keresnétek mindkettőt ott, hol kellene! s bár ha keresve, vagy ha nem éppen keresve is valahol lelitek, tudnátok tisztelni mindkettőt!

Ismét sértés? Naplós uram!

Nem, édes jó uraim! Csak intés; mégpedig azok közűl, miket az ungi követ *paterna monita* névvel szokott megtisztelni. Azaz, oly intés, ami jó volna ugyan, következőleg hasznos is, de azt mástól elfogadni büszkeségünkhöz nem fér.

Augusztus 19-én 1833

El! Vissza! Pihenést és vígasztalást keresni az elhagyott háznép körében; pihenést és vígasztalást, annyi fájdalom, annyi sikeretlen küzdés után.

Mert tudnotok kell; a mi kinézéseink el vagynak homályosítva, a mi reményeink feldúlva, s keblünkben minden gond, minden aggodalom az ország jövendője miatt felriasztva. Nem fogtátok figyelem nélkül hagyni, miképpen ez utóbbi hónapok alatt a liberalizmus kerületeinkben észrevehetőleg nevekedett; miképpen nehányan, kik nem legkedvezőbb útasításokkal jövének, mégis elég enyhítőleg kezdének szólani; s vegyétek hozzá, hogy a világos fejnek s hazafiúi keblűnek hitt Somsichot a personálisságra felvívtuk; s lehetséges volt-e remény nélkül maradni, miszerint az országos ülésekben az úrbéren még némi jobbítást véghezvihetünk, s legrosszabb esetre, legalább a kiküzdött kevés jóból elveszteni semmit nem fogunk?

Hiú képzemény! Somsich vagy megtagadta magát, vagy sohasem volt az, aminek lenni őt hittük; s az ő ajkai közől liberalitást éreztető, vagy éreztetni akaró hangok jőni nem szoktak. Ez jel vala; s azok, kik a kormány szelecskéi után vitorlácskáikat örömest eresztik, teljes erővel elkezdének minden ellen, ami az úrbérben az adózóra nézve engedmény lehetne, harcolni. Most már a leghatározottabb liberálisok, legalább kik kerületekben olyaknak mutatkoztanak, magokra hagyva látták magokat; s méginkább magokra, midőn saját körökből is némelyek veszedelmes különböztetésekre fakadnak vala.

Siskovics egyike vala a legnyilvánosabb liberálisoknak; s emiatt őt Wesselényi és a szatmári követ megkülönböztetve szerették; Széchenyi is figyelmet fordíta reája. Őt a barsi Balog, egyiknek vallá azon három közől, kiket az arisztokrácia előítéleteitől legtisztábbaknak hitt: s

hogy emlék-okáért azt is említsem, őt az abaúji Komáromy, Baloggal és Kölcseyvel, mint a szent arisztokratizmus dühös ellenét, egybekapcsolá. De jól mondák a régiek: elválasztja hét tél, hét nyár. A mi Siskovicsunk sógorához, a personálisságra emelthez hívebb akart lenni, mint hozzánk és szavához; én úgymond, a sajátsági jogokat szentnek tartom, azért az adózónak morális engedményt adni kész vagyok, de materiálist, azaz, olyat, ami a földesúri birtokot csonkítsa, nem. Minő színes ok! Ebből folyának ki mindazon gyönyörű végzetek, mik az adózótól sok olyat vesznek el, mit a teréziai úrbér adott vala. Mit fog a nép mondani? ki fogja az ily végzéseket fegyver és vér nélkül végrehajthatni? mi lesz az országból, melynek lakosait öszveforrasztás s békéltetés helyett, ezúton széjjelvonjuk s kölcsönös gyűlöletre újolag gerjesztjük? Ilyeket kérdünk naponként; de hiában! A kormány mondva készítteté az országos munkálatokat, hogy azokat országgyűlésen saját eszközei által megerősítse. Erre dolgozik Somsich; erre a kegyelem-keresők; s erre találtatott ki a morális és materiális engedmények közé hozott jézsuitai különböztetés, melyet Siskovics, s az ungi Bernát, ellenünk forgatnak. Így látnátok, hogy küzdünk, hogy okainkat vesztegetve szórjuk, azalatt, míg az általunk megkoronázott előlülő a maga fenségéből gúnyolva néz reánk; s ha bennünket, s félretett mondásainkat megvetőleg ostromolta, akkor a maga vitorlásaihoz győzelemmel fordúl, az országos szerkezetet ajkaikról híven lelesi s gyakran önkényesen többségnek mondja azt, mit a mi jegyzeteink annak lenni nem mutatnak.

Ezek s ilyenek bizonyságát a napkönyvben bőven feltaláljátok. Mert mi naponként országosan ülünk; s így minden szavaink - ha csak igen hibás kivonatban is - nyomtatás alá kerülnek. Magányos összejövetelekről szó sincs; semmi egyetértés, semmi pontra vonúlás, semmi öszvehasonlítása s egyeztetése a különbözőségeknek. Wesselényi, s az ő öszvefűző lelke nincs! Az országgyűlés elején emlegetett két párt, az előlülő változásával, sarkából kiütteték; s így a kilenced tárgya miatt gróf Andrásynál történt egyetlen összejövetel is egészen fogadat nélkül oszlott el. Ily körűlmények közt, mi könnyű az elölülőnek mindent, ami szándékában van, kivinnie!

Mit panaszolsz, agglegény? Hiszen ti akarátok, hogy Somsich dicsőségre lépjen; s azt úgy vivétek véghez, hogy szándékai kivitelére segédkarokat nyújtátok! Ki tette őt hatalmassá, ha nem timagatok? Azon nyomó erő ellen siránkoztok-e, melyet csak általatok tehetett magáévá? Mit felelhetsz mindezekre?

Uram, a szentekre! Én semmit sem felelek; én hallgatok mint rajtakapott bűnös, lesütött fővel...

1832-1833

B. WESSELÉNYI MIKLÓS VÉDELME

Múlt június 15-én hozott sürgető itélet által alperes hallgatással vádoltatván, kéntelen megemlékezni arról, mit már egyszer ezen pörben 1836. évi szent-istváni folyam alatt panaszképpen kijelentett, miképpen t. i. felperes kir. fiscus e jelen pört még 1835. szept. 29-én magához vévén, azt közel egy egész évig rejtegette annyira, hogy alperes kéntelen vala felperest a pör folytatására törvényesen megintetni, kéntelen vala a T. Kir. Táblához a pör folytatása végett sürgető kérelmet nyújtani. Mi történt? Tudva van. Mert a t. bíróság nemcsak a kir. fiscus ellen itéletet nem hozott, hanem alperesnek még csak kérelmét sem vette elő. És mégis miután a pör kezdetén még nem is gyanított újabb vádakkal s azokat támogatni akaró számos irományokkal állott a kir. fiscus elő s miután ezek következtében a t. bíróság mult január 16-án alperes ellen kénszertető itéletet hozott és mindezen váratlanúl nyomó körülállások a törvény oltalmában bizott s ily reménytelen esetekre készen nem lehetett alperest újabb okleveleknek több időt kivánó öszveszerzésére kénszerítették; most éppen ezen munkálkodása közepette halasztásról vádoltatik s elébe sürgető keménységgel méreték az idő, mely az ő hatalmas ellenfelének tetszésére hagyatott.

Azonban alperes, ki - mint elmondatott - e jelen pört annak idejében sürgette, korántsem akarta azt később is halogatás mesterségével tovább-tovább tartogatni, s a június 15-én hozott ítélet után is, mihelyt a legszükségesebb okleveleit egybeszerezhette, s azoknak béperesítés végetti leiratását végrehajtotta, azonnal meghitelesítésök iránti itéletet kért.

Annyira készen kivánt alperes már ekkor lenni, hogyha tanúvallomásait a kir. fiscus meghitelesítetteknek elfogadja, vagy ha itélet következésében azok meghitelesíttetnek, jelen védelmét (mennyire az már akkor készen volt) rögtön beadhassa, hogy igy miánna a pör ne késsék, s ezen védelme felett még azon törvényfolyamban ítélet hozathassék. De a kir. fiscus a pört s beperesített tanúvallomásokat azon Sz. István-törvényfolyamnak még kezdetén magához vette, s ha bár az alperes sürgette is, csak annak végén azaz szept. 22-én adott feleletet, mégpedig oly feleletet, mire annyi idő korántsem lett volna szükséges.

Ezek szerint nem lehetvén szept. 27-énél elébb a hitelesítés iránt ítéletet hozni, ez csak azon törvényfolyam után történheték s okt. 10-ke lőn a tisztelt előadó Itélőmester őnagysága által azon hitelesítésre határozva.

E napra az ezen pörben dolgozó felperes kir. fiscus úr is a meghitelesítés helyén t. i. N.-Károlyban megjelent, s a hitelesítésen személyesen jelen lenni kivánó szándékát kinyilatkoztatta. Alperes ezt sem törvényeinkben gyökerezettnek, sem annak szellemével megegyezőnek teljességgel nem, józan ésszel pedig merőben ellenkezőnek tartván: a meghitelesítő Itélőmester őnagysága előtt kinyilatkoztatta, miszerint kéntelen leszen a kir. fiscus ezen jelenlétének ellene mondani s ellenmondását irásban adni. Őnagysága ezen ellenmondás tétele ellen szólott s olyformán nyilatkozott, hogy talán inkább a kir. fiscus nem teendő ellenmondás következésében, hanem különben de facto ne legyen jelen. Az alperes ebben megnyugodván, alig lépett ki, a tisztelt meghitelesítő Itélőmester őnagysága által visszahivatott azon nyilatkozás vételére, miszerint a kir. fiscus úr a meghitelesítésen jelen kivánván lenni, őnagysága őtet ezen kivánságától el nem mozdíthatja. Mire alperes is ellenmondása megtevését jelentette.

A városházánál, mely a hitelesítés végbevitele helyéül vala kijelelve, alperes már feles tanúkat talált egybegyülve, köztök a kir. fiscust is. Miután a meghitelesítő Itélőmester őnagysága megjelenvén, a tanúk a teremből az előszobába vonultak, a felperes kir. fiscus pedig benn maradott, a az első meghitelesítendő tanú behivatott, alperes is belépett s innepélyes ellenmondását s annak okait előadta. A felperes kir. fiscus erre azt felelte, hogy jelenlehetési jogától s ennek százados szokás által megerősített gyakorlatától el nem áll. Mire a meghitelesítő úr őnagysága kijelentette, miszerint ezen jelenlétet a kir. fiscus úrtól meg nem tagadhatja. Alperes ismételvén helytelenségét annak, hogy tanúvallásokon felek s főként az ellenfél jelen

lehessen, s így a tanúkra befolyást gyakorolhasson, kinyilatkoztatta, hogy ha már csakugyan a felperes jelen fog lenni: osztó igazság szerint megkívánja miszerint ő is jelen lehessen. Ezen kérése a meghitelesítő úr őnagysága által megtagadtatván, ezzel magát azon teremből kiútasítottnak tekintette s kifejezte, miszerint nem ismerheti ugyan el, hogy ilyetén parancsnak engedelmeskedni tartoznék, de mind a magas bíróság, mind annak képviselője, a meghitelesítő Itélőmester őnagysága iránt viseltető nagy tisztelete következésében igenis eltávozik és nemcsak azon teremből, hanem tettleges mutatására annak, mennyire helytelennek ismerje az ily jelenlét által gyakorlott befolyást, a tanúk köre közelében sem fog maradni.

Meg is tette ezt alperes, s megtette azért, hogy így a dolog mikénti folyta annál igazabb színében láttassék, szembeszökő lévén annak fonáksága, hogy midőn egy félnek tanúi vallattatnak vagy hitelesíttetnek, azon fél még csak közel sincsen; az ellenfél pedig benn a teremben van, s az ott egyedűl megjelenő tanúval szemközt és arra egész befolyását gyakorolhatólag áll; s tette azért, hogy annál inkább kitűnjék az ily körülmények közt is részére történő s neki kedvező vallomások becse, világos lévén, hogy az ily móddal tett vallatásról vagy meghitelesítésről józan ész szerint azt lehet inkább feltenni, hogy azon a jelen nem lévő fél elleniségnek lehet bélyege; de azt bizonyosan nem, hogy az néki kedvező részrehajlással készűlne.

A teremből kilépő alperest a meghitelesítő Itélőmester őnagysága azzal bocsátotta el, miszerint ő a jelenlévő kir. fiscust teljességgel nem félnek tekinti, s tőle azt várja s kívánja meg, hogy ha a hitelesítés alatt magát valami az alperesnek kedvező körülmény adja elő, arra őtet éppen a kir. fiscus figyelmeztesse; alperes ezen szép szavakat olyaknak vette s kifejezte, miszerint minden a tanúk által részére netalán nem kedvezőleg teendő változtatásokat vagy nem eléggé nyilt kijelentéseket egyenesen és egyedűl a felperes jelenléte által eszközöltnek nyilatkoztatja. Ezzel s tett ellenmondásának irásban leendő beadása jelentésével eltávozott.

A hitelesítés megkezdődött. Az alperesi vallomások a tanúknak saját kezök irása lévén, a meghitelesítésre csak annyi kelletett, hogy kiki megkérdeztessék: az elébe mutatott s neki vagy általa felolvasott vallomást magáénak ismeri-e s ahhoz nem tesz-é valamit? Mi valóban sem sok időt, sem nagy munkát nem kivánt. Új kérdéseket tenni meghitelesítésen nem lehet. Ez általában véve sem egyez a meghitelesítés természetével, még annál inkább ellenkezik annak mind természetével, mind céljával oly kérdéseknek tétele, melyek nem az alperes által s nem is annak kérdései szellemében vannak szerkezve, hanem inkább ellene intézvék s tanúinak faggatására s megakasztására szolgálhatók. Mert ugyanis ily kérdések által a bíróiképe alperes részére határozott hitelesítés ellene intézett inkvizícióvá válnék, márpedig ily inkvizíciót felperesi oklevélnek kelletvén tekinteni: ha eszerint felperesi oklevéllé változtattatnék által az alperesi tanúvallatás, mely az alperesnek egyedüli törvény adta oltalmú eszköze, úgy az alperes minden védelmi eszközök és mód nélkül maradna.

Ezen hitelesítésen mi történt? Alperes nem tudja, annyi azonban bizonyos, hogy a tanúkat nagyon sokáig s némelyiket egy óránál is tovább tartották benn; hogy ily sok idő a kir. fiscus által az alperesnek kedvező körülményekre való figyelmeztetésre vagy mi célra fordíttatott? azt a tanúk mondhatják meg, s alperes kész, ha szükséges, azoktól vett felvilágosításokat mutatni be.

Három nap alatt, meddig a hitelesítés folyt, a tisztelt Itélőmester őnagysága alperest több ízben s több okokkal kivánta arra birni, miszerint irásban tett ellenmondásának a meghitelesítésről szóló oklevélhez leendő csatolását s béperesítését ne kivánja meg. Alperes erre nem könnyen hajlott, de végre reáállott, mégpedig egyedűl azon okból, hogy igy egy új jus publicumi kérdésnek szőnyegre kerűlése elmellőztessék, s ezáltal is megmutassa, hogy ily ingerlő s élénk vitatásokat okozandó kérdések előidézésének mennyire nem barátja. Igy engedvén az Itélőmester őnagysága azon kivánságának, hogy ezen ellenmondás bé ne

peresíttessék: alperes kinyilatkoztatta miszerint előbbi kívánságától elállván, őméltóságára bízza, hogy azon ellenmondással mit tegyen. Ennek következésében nem lehetett alperesnek nem csudálkoznia, midőn azon ellenmondás irományt a kir. fiscus közelebbi szóváltása mellett mint beperesített, még pedig mint oly beperesített oklevelet látá, melyet a fél birótól kapott, s mely irományt a kir. fiscusnak ugyanazon Itélőmester úr adta, ki alperest annak be nem peresítésére nem kevés igyekezettel reábirta. Ezen tárgy egészen az alperes óhajtása ellen jő kérdésbe; de miután a felperes azt szőnyegre hozta, kéntelen alperes az MM.) alatti protestációja tartalmához s abban eléhozott okaihoz ragaszkodni s még azonkivűl a kir. fiscusnak feleletűl megjegyezni.

A felperesnek azon okoskodása, miszerint «lehet kir. fiscus hitelesítésen jelen, mivel tiszti ügyészek is jelen szoktak azokon lenni,» nem áll. Tiszti ügyészeknek hitelesítésekeni jelenléte - igaz, hogy nem szokatlan, de ezen hitelesítések az egész bíróság jelenlétében történnek. Ily jelenlét nem szülhet oly káros és helytelen következéseket, mint a kir. fiscusnak csak egy személy által történő meghitelesítéseni jelenléte, s nem szülhet azért, mert tiszti ügyésznek, ki gyakran éppen az előtte megjelenő tanúk által választott s választandó személy, nincs a tanúkra nézve szabad vallomást korlátozható oly hatása, mint a kir. fiscusnak. Kir. fiscusnak ugyanis nagy - s kivált mostani időben - imponáló tekintete van. Őt mindenesetre kormány emberének tekintik, s neki mint hatalmas fél akár megbízottjának, akár képviselőjének tetszését megnyerni vagy legalább őtet maga ellen fel nem haragítani, sokkal többnek és sokkal inkább fekhetik érdekében, mint ez tiszti ügyészre nézve feltehető lehet. De különben is az egyébiránt sem oly nagy tekintetű tiszti ügyész, ha jelen van is az itélőszék előtt történő meghitelesítéseken, egészen más, mivel tanúkra nézve is kisebbítve van az ő tekintete számos birák jelenléte által, kiknek részrehajlás nélküli személyiségök közt feloszlik s elenyészik a tiszti ügyész személyessége, hogyha szinte azon egyenesen az alperes ellenség hive lenne is. Továbbá a tiszti ügyész az egész bíróság színe előtt sokkal kevesebbé gyakorolhat a tanúkra nézve megkötő vagy megzavaró hatást, mint kir. fiscus egyedűl az Itélőmester jelenlétében, mert nagy bizonyosság van abban, hogy egy egész itélőszékben vannak olyanok vagy legalább van olyan, ki a tiszti ügyésznek ilyetén helytelen cselekvését meg nem engedi, ellenben nem lévén oly magos helyzet, melyben hibás emberek már ne lettek volna s még ne lehetnének; senki személyét nem érdekelve, hanem csak általánosan szólván, inkább feltehető egyes személyről a gyarlóság vagy rosszaság. Ilyesmit nemcsak fel lehet tenni, sőt annak lehetőségét fel is kell tenni; mert hiszen törvények s törvénykezési formalitások egyedűl s egyenesen az emberek gyarlóságáért s rosszaságáért léteznek s azokhoz szabvák. Ezek mellett azt is meg kell jegyezni, miszerint midőn tiszti ügyészek hitelesítéseken jelen vannak, többnyire az alperes oltalmára rendelt tiszti ügyész, tehát az ellenfél is jelen van.

A tiszti ügyészeknek hitelesítésekeni jelenlétekből vett hasonlatosság s okoskodás nem áll meg és főként következőkért.

Igaz, hogy vannak tiszti ügyészek hitelesítéseken jelen, de ezek a büntető pör ellátása alatt is jelen vannak. Hát a kir. fiscus lehet-é jelen s szokott-é jelen lenni bármi oly pör vitatása s elitélésekor, mely a fiscus ellen foly? Ha pedig a tiszti ügyész s kir. fiscus közti hasonlatosság állana s abból a felperesi okoskodást következtetni lehetne: azon esetben valamint a tiszti ügyész az itélőszéken jelen lehet, úgy a kir. fiscusnak is jelen kellene lennie. De ezt törvény s gyakorlat - mire pedig éppen a kir. fiscus szeret annyira hivatkozni - tiltván, az okoskodás így áll: tiszti ügyész, kinek itélőszékeni jelenléte szabad, meghitelesítésen is jelen lehet; kir. fiscus pedig, kinek ellene folyó pörökbeni jelenlétét törvény tiltja, meghitelesítésen sem lehet jelen.

A tiszti ügyész s kir. fiscus közti ezen különbség, főként a nota esetét vévén fel, abból foly, hogy mindazon esetek, melyek tiszti ügyészek felperessége alá tartoznak, privatum

delictumok, ezekben egyes személyek vannak közvetetlen sértve s csak közvetve foglalják magokban az egésznek sértését. Ily privatum delictumokban a tiszti ügyész, kinek azok elleni föllépés kötelessége, szintoly kevéssé tekintethetik félnek mint azon birák, kiknek ily privatum delictum elitélése tisztjük. Ellenben nota-pör, publicum delictum egyenesen és közvetlen a magyar sz. korona elleni vétket teszi fel, s azért ebben a magyar szent koronának ügyvédje vagy annak személyese teljességgel nem tekintethetik egyébnek, mint félnek, mégpedig megsértett félnek. Hogy pedig fél részt vegyen s befolyást gyakorolhasson a pör alá vett másik fél tanúvallatásaiban, az minden igazsággal merőben ellenkezik, s azt a kir. fiscus szintoly kevéssé teheti, mint akármely más perlekedő fél.

Azonkivül, mit alperes a kir. fiscusnak az ellenfél tanúi meghitelesítéséni jelen lehetése ellen tett ellenmondásában kifejezett, még azt sem hallgathatja el, miszerint ha világos törvény Máty. 6. D. 14. art. kitiltja a kir. fiscust az itélőszékből, ahol már a pör egészen kidolgozva birák előtt fekszik, és ahol már a független birókat éppen nem háboríthatná a fiscus jelenléte; mennyivel inkább távol kell lennie onnan, hol a pörre szolgáló adatok készülnek, s ahol az egyes tanúkra igen nagy befolyása lehet a kir. fiscus jelenlétének.

Azt is szükséges megfontolni, hogy maga az Itélőmester is csak azért viheti végbe az authenticatiót, mivel az egész bíróság által ítélet mellett arra kiküldetik. Hol mutat a kir. fiscus törvényt vagy csak példát is, hogy meghitelesítésre bíróiképp s itélet mellett fiscus is ki volna küldve?

Mit a felperes meghitelesítési jelen lehetősére nézve a gyakorlatra hivatkozva állít, arra az alperesnek cáfoló felelete bőven megvan azokban miket szóváltása folytában a gyakorlatról ki fog fejteni.

A meghitelesítésről szóló oklevelet alperes Itélőmester őnagyságától okt. 27-én kapta kezéhez. Sietett a tanúk meghitelesített, vallomásaikat jelen védelmében felhasználni, s azzal elkészülvén, mult Sz. mártoni törvényidőszak első napján tüstént be kivánta azt a pörbe iratni; de a pör ügyvédjének ki nem adatott, azon nyilatkozással, hogy abban most a kir. fiscus dolgozik. Ez alperesnek meglepő s keserítő volt.

Meglepő volt ugyanis látni, hogy miután alperes bíróiképp kénszeríttetett kimerítő védelme beadására, s miután ő ezen védelmét, mihelyt lehetségessé vált, be akará adni, annak beadásában s így amaz itélet teljesítésében éppen a felperes kir. fiscus tett akadályt, kinek sürgetésére hozatott azon kénszerítő itélet. Valamire kénszeríttetni s annak teljesítésében a kénszerítő által akadályoztatni s mégis a nem teljesítés vádjával és súlyos következéseivel terheltetni, ez valóban egyik a legkeserűbb gúnyok közűl, mellyel hatalmas egy elnyomottat illethet.

Meglepő vala továbbá, hogy a kir. fiscus akar most dolgozni, holott semmisem létezett e pörben, mi a kir. fiscusnak dolgozását megkivánta volna; mert ugyanis alperes semmi új szóváltást nem igtatott be, melyre a királyi fiscusnak felelni kellene s lehetne; az alperes tanúinak hitelesítése sem volt még beperesítve, mivel azt, mint egyenesen őtet illetőt s tulajdon oklevelét neki és csak neki lehete és kelle a pörbe tenni.

De nemcsak meglepő, hanem nagyon keserítő volt az alperesre nézve a kir. fiscusnak ezen cselekvésmódja, mert szomorú következéseket szűle reá nézve s oly helyzetbe tevé minek csak képzelhetésére is kevés halandó lehet a szerencsétlenségekkel eléggé ismeretes, minek érzése s öntapasztalása pedig hármas ércfedte keblet is öszvezúzni képes.

Alperesnek különben erős egészségét s testét számtalan keservek, csalódások, sors s emberek üldözései 4 évek óta annyira megrázták, hogy feles és súlyos és fájdalmas betegségek közt szemeivel sokat szenvedett, s azokat per alatti helyzete következésében sem nem kimélhetvén, sem gyógyítások után nem járhatván, e baj annyira nőve, hogy balszemének világát a mult

nyáron éppen a jelen munka készítése közt egészen s örökre elveszté. Ezen nem kis csapást naggyá s borzasztóvá tette azon körülmény, hogy nemsokára szintoly jelenségek mutatkozának jobb szemén is, melyek bal szemét a megvakulásig kísérék. Minden orvosok véleménye abban pontosult, hogy csak rögtöni s olyatén orvoslásmód védhetné alperest teljes megvakulástól, melyet háborítás nélkűl minden munkától s komoly foglalatosságtól elvonulva, lelki csendben s nyugalomban folytathat. Alperesnek egyedűli s egész reménye a gräfenbergi vizgyógymódban vala, s hogy oda menvén, magát gyógyíthassa s annak sükere remélhető lehessen, folyamodást nyújtott a nádor ő cs. kir. hercegségéhez, kérvén, hogy gyógyíttatása alatt bár nehány hónapokig pöre helyt álljon, ennek folytatása sem inneni távozását, sem a gyógymóddal sükért igérhetőlegi élést nem engedvén. Alperes tagadó választ vőn; kérelmét őfelsége szent színe elébe terjeszté. Aggódva s epedve várá a választ s hat hétig kelle várnia s várnia azalatt, míg szemének vakulásra hanyatlása egy percig sem vára. Eljöve végre a válasz, s ez is részint tagadónak látszaték, tagadónak azon meg nem tagadható kérésre, hogy gyógyíttatás akadályozása által meg ne vakíttassék. Ily tagadó válasz nem lehetne egyéb, mint alperesnek szeme világától megfosztását rendelő parancs. Ily parancs pedig jelen században kegyes királytól s keresztény kormánytól nem eredhet. Ennélfogva a 76. sz. alatti hátiratnak azon tartalma s kifejezése, miszerint elismertetik, hogy alperes gyógyulására, elkerülhetetlen lelki nyugalmának megszerzésére s eszközlésére e pörnek bevégzése szükséges, nem tehet egyebet, hanem azt, hogy alperesnek Gräfenbergbe leendő menetele úgy tekintetik, mint a pör bevégzése után megtörténhető s történendő; és hogy a pörnek alperesre nézve kedvező kimenetelének nemcsak lehetsége, hanem valóbani bekövetkezése tétetik fel. Mert ha nem ez volna azon kegyes válasz értelme, tehetne-é az egyebet, mint azt, miszerint az ismertetik el, hogy alperes lelki nyugalma megszerzésére s evvel szorosan egybekötött magameggyógyíthatására a notabüntetésének rajta leendő végrehajtása szükséges és hasznos mód. Ily nyilatkozásnál pedig lehetne-é keserűbb gúnyt s valaki szerencsétlenségével űzni kivánt marcanglóbb szójátékot képzelni? Ezen meggyőződés következésében alperes a tisztelve említett kegyes választ igazságos feloldoztatásának biztos előpostájául vette s veszi ugyan, de azt is kéntelen volt látni, miszerint csendességben s lelki nyugalomban leendő maga gyógyíttathatása azon válasz által pörének bevégzésétől lévén felfüggesztve, ez pedig a dolog természeténél fogva rögtön be nem következhetvén, törvényes korlát közt maradó legnagyobb siettetés mellett is azon maga gyógyíttathatása csak annyi idő mulva kezdődhetnék, mely alatt naponként sötétedő szemeinek baja minden lehetőség szerint annyira növend, hogy akkor már rajta bármi gyógymód s akármi lelki vagy testi jólét nem segíthet s neki többé nem használhat. A dolog ily állásában alperes, ki addig is már aug. hónapjától egész oktob. végéig részint a felperes részéről késői dolgozás, részint tanúinak hitelesítése mián maga gyógyíttatása helyére leendő menetelében gátoltatott, s ez időhaladék betegségére máris igen veszélyes következésű lőn, elhatározta magát, hogy mihelyt a már meghitelesített tanúvallomásokat pörébe beszövi s jelen védelmét beiratja, és így az egész tárgyat kimerítő nyilatkozását megtévén, ártatlanságát s a rajta elkövetett méltatlanságot pedig teljesen bebizonyítván, haladék nélkül Gräfenbergbe útazand; ügyét itt az ártatlanságot védő Istenre s tisztelt birái igazságszeretetére bizván.

Ennek megtehetése vala egyedűli vigasztalása azon gyászos helyzetében melyben naponként - mondhatni óránként - szeme világa homályosodását s vakuláshozi közeledését kelle tapasztalnia.

Mi keserű s minő keserítő vala ily állapotban azon nem várt körülmény, miszerint a kir. fiscus által megakadályoztaték abban, hogy ezen védelmének útazását megelőzni kelletó beirását megtehesse.

És minő keserítő az, hogy a kir. fiscus egy hosszú s oly szóváltási igtatási pörbe, mely foglalatjára nézve legkisebbet sem nyom ugyan, de amelynek megcáfolása s azon cáfolásnak jelen védelembe leendő szövése a kész munka egész szerkezetének változtatását tevé szük-

ségessé, s alperest ezen új szerkezet terjedelmes és hosszas munkára kénszeríté; mi reánézve szemének mostani állapotjában nemcsak terhes, de valóban kínos lett s annyival kínosabb, hogy ezen munka alatt még az előterjesztő Itélőmester őnagysága s a felperes által erőszakoló siettetéssel gyötörtetett.

De még ezzel nem elégedtek meg, s míg alperes szakadatlan dolgozék azon, mire a felperes feljebb említett cselekvésmódja kénszerítette; s dolgozék oly bajosan haladva s oly keservesen, mint azt senki is, ki maga irhat vagy legalább olvashat, nem képzelheti: dec. 13-án a kir. fiscus a procuratorián tette sürgetését, s ott alperesnek munkájávali elkészülésére s a pör beadására a mult Sz. mártoni törvényszakasz vége határnapul rendeltetett. A kir. fiscus ezen cselekvéseit illetőleg nem lehet elhallgatni, miszerint valakit sietésre unszolni, a haladni akarónak lábaira békót vetni, s az azért nem haladhatót mégis hibáztatni s ostorral kergetni valóban kegyetlen játék; az alperes dolgai folytára nézve pedig részre nem hajlásnak furcsa példánya, hogy alperes akárhányszor akármiként sürgette a mindig készen lenni tartozó felperest, kérése soha még tekintetbe sem vétetett; ellenben valahányszor a felperes sürgeti őtet, őtet, ki felperes okozta akadályok mián készen nem lehet, mindannyiszor egy-egy terminus praeclusi rovatik nyakába.

Ha felperes kir. fiscus nem gátolja meg alperest ezen védelmének még a sz. mártoni törvényszak elején szándéklott beigtatásában, s ezáltal a fennidézett kegyelmes válasz ezen szavainak: «*in respectu quoque fisci regii sua via provisum esse, ut determinium ejus* (hujus processus) *omni meliori modo acceleretur*» - engedelmeskedik, és ha ezen alperesi védelem után teszi be szóváltását, úgy azon szóváltásra alperes részéről vagy semmi vagy bizonyosan igen rövid felelet tétetvén, a pörben még dec. hónapban ítélet hozattathatik.

Hogy ez meg nem történt, egyedűl a kir. fiscusnak ezen előadott késleltető módja okozta, s mármost ezen kínzó cselekvésmódjának következésében kéntelen alperes azon gyógymódtól, melyben egyedűl van reménye elzárva itt ülni s dolgozni s kéntelen a vakság ezáltal siettetett s bizonyossá tett bekövetkezésével menni szembe. Ily jövendő akkor is felette gyászos midőn azt egyenesen a sors mérte reánk, de midőn az emberektől ered, midőn azok akarnak olyat rablani el s olyasmitől fosztani meg, mit emberi hatalom nem adhat, ekkor borzasztóvá válik az, mi különben is rémítő. Kire ilyesmi méretik, annak keserűség szülte sóhaja bizonnyal Isten igazsága előtt számtalan átkoknál inkább fog méltó bosszút idézni elő.

Ezekben vala alperes kéntelen előadni mindazt, mik június 15-én s szept. 27-én hozott itéletek óta e pörre nézve s jelen védelmét illetőleg azt hátráltatva s ily terjedelmessé téve történtek.

A kifogásokkali védelem törvényes volta

Mármost ezen védelme folytában legelőbb is az 1838. jan. 16-án hozott ítéletre kell észrevételeit megtenni.

Azon ítéletben ezek foglaltatnak:

1. Hívtelenség címe alatt indított pörben a kifogásokkali védelemnek helye nincs.

2. Az alperesi ellenvetések e jelen pörben különben is az érdemre tartoznak.

3. Mivel a felperesi próbák nyomósak, alperes a maga derék védelmei s erre alkalmatos oklevelei vagy tanúvallatása mentől előbbi beiktatására köteleztetik.

Alperes kénszerítve látja magát a magas bíróság iránt tartozó nagy tisztelet kijelentése mellett őszintén kinyilatkoztatni, miképpen az első pontot törvényesnek s helyesnek el nem ismerheti, - a második pontot meg nem állhatónak hiszi; következésképpen a harmadik pont alá sorozott

azon útasítást vagy parancsot, hogy a kifogásokkal felhagyván, magát érdemben veszedelmezze, kötelezőnek nem tarthatja.

Midőn 1790-ben az 56-ik cikkely által a hívtelenség címe alatt indítandó pörök a t. királyi tábla rendes birósága alá adattak, igen természetesen következett, hogy tehát ezen pörök éppen azon törvénykezési rendszernek, éppen azon formáknak és feltételeknek vettessenek alájuk, melyek minden más kir. táblai pörökben divatoznak. Mert ha a régibb táblai pörök s az újolag táblai pörsorba rendelt hívtelenségi pör folyamata közt, a törvényhozó test legkisebb különbséget is tenni akart volna, minden logikai kivánatok szerint ezen különbségnek a törvénycikkelyben kimondatni kellett volna. Mivel pedig ez nem történt, mivel csak az mondatott ki, hogy felségsértés és hívtelenségi pör *ab ordinariis regni judiciis non avocetur, sed per tabulam Regiam, salva legali appellata judicetur*: legkisebb, legtávolabb ok sincs reá, minélfogva a hívtelenségi pört a táblai rendes pörök sorából kikapni s kirekesztőleg saját formák alá szorítni lehessen.

Gondolóra szükség venni azt is, miképpen az 1790: 56. t. cikkben foglalt felségsértést és hívtelenséget követő pörök a t. kir. táblai pörök közt minden esetre a legfontosabbak. Igy egyrészről a felség és státus érdekei, másrészről magánosak élete s minden vagyona forognak fenn. Ha már minden más kir. táblai rendes pörökben, t. i. a kisebb érdekűekben kifogásokkal élni tőrvényesen lehet, nem képtelenség lenne-é, ha ezen kifogásokkal élés joga éppen ott vétetnék el, hol a pör legfontosabb volta miatt a védelem minden lehetséges lépcsőjére legnagyobb szükségnek kellene lennie? Hiszen a többször említett 1790: 56. t. c. a kérdésben forgó pöröket éppen azért rendelte az ország rendes bíróságai (ordinaria Regni Judicia) alá, hogy a pörbe idézendők a védelem rendes módjaitól meg ne fosztassanak. Mert különben, ha t. i. a hívtelenséggel vádolt alperes a törvény rendes formáival élhetéstől megfosztatik, ha elébe kéj szerinti feltételek szabatnak s védelme a törvény határain kivűli módra útasíttatik: akkor nehéz átallátni, mire való az 56-ik cikkely? Mert szabad kéjszerénti ítélet, jöjjön bár rendes, jöjjön bár nem rendes bíróságtól, mind egyre jár.

Felperes kir. fiscus ugyan felidézi Ulászló II-dik Decretumának 3-ik cikkelyét azon állítással, mintha annak világos tartalma szerint a hívtelenségi pörben kifogásokkal élni nem lehetne. De azonkivűl, hogy ezen cikkelyben semmi olyanról, miből azt következtetni lehetne, szó sem találtatik, megjegyezni való, miképpen az Ulászlói cikkely a jelen pör esetére semmi esetben nem alkalmazható.

Ennek megmutatására alperes kéntelen a felperes kir. fiscust törvényeink történeteire visszaemlékeztetni; s nehogy emlékeztetése ellen legkisebb nehézség tétessék: az egész dolgot minden további tudományos készület nélkűl egyedűl Verbőczy II-ik részének 75-ik címjéből világosítja fel.

Ezen most idézett címben Verbőczy arra tanít: miképp az ő korában a hívtelenség esetében háromféle törvénykezési mód fordulhatott elő.

Első mód vala, ha a király valakit országgyűlés elébe idéztetett. Ezen módról szól az Ulászló II-ik Decretumának felebb idézett 3-ik cikkelye. Ezen Ulászlói cikkely van szóról-szóra az említett 75-ik címben lemásolva.

Ezen esetre nézve mind Ulászlónál, mind Verbőczynél a megidézett személyről ennyi mondatik: *Qui si venerit, et se expurgare poterit, bene quidem: alioquin si non venerit, vel si venerit, sed se expurgare non valebit, ipsa nota seu crimine infidelitatis condemnetur*. Ebből egy az, hogy a kifogások megtagadását semmi logikával következtetni nem lehet, más az, hogy a jelen pörre semmi esetben semmi alkalmaztatást tenni hasonlólag nem lehet. Mert ezen pör nem országgyűlés előtt foly; és az Ulászló említett törvényében s a II. 75. címben álló első eset már ma különben is teljesen megszűnt minden formáival s módjaival együtt.

Második mód vala, ha hívtelenségi pör másodszori repulsió miatt indíttatott. Ezen eset sem ide tartozó.

Harmadik mód, miszerint *nota infidelitatis declaratur, atque pronunciatur per judiciariam deliberationem et latam sententiam judicum ordinariorum Regni, ex Donatione Regia praetextu eruitionis oculorum, mutilationis membrorum, cusionis falsarum monetarum* etc. etc. Tudva van, hogy az első mód már régen megszűnt, hogy a hívtelenség címéből indult pörök az 1790: 56. t. c. erejénél fogva átalánosan az ország rendes bírósága, a t. kir. Tábla itélete alá adattak; természetesen tehát a hívtelenségi pörök folyamatát nem a teljesen megszűnt törvénykezés módjához milyen az Ulászló említett cikkelyében előadatik, hanem a Verbőczy által említett harmadik módhoz kell mérni. Ezen harmadik mód pedig a repulsiót, a novumot, a revocatiót is megengedi; s ha ezeket megengedi, bizony a kifogásokkali védelmet sem zárja el.

Ezen állítást erősítik a későbbi törvények is. Az 1601: 3. t. c. szerint a kir. fiscus a notoriusok ellen az ország rendes itélőszékei előtt *juris ordine* tartozik követelést tenni. Mit tegyen ezen *juris ordine* kifejezés? Az 1723. 5-ik t. cikkből világosan megtetszik, hol ezek mondatnak: *ut citatia Praelatorum, Magnatum et Nobilium ordinario, et consveto juris processu in omnibus casibus et causis etiam criminalibus aut notam infidelitatis de jure municipali Hungariae adhuc inferentibus* etc. *observetur:* Neve *ullus nobilitari praerogativa gaudens, non citatus, nec debito juris ordine convictus in persona aut bonis suis quoquo modo damnificetur.* Itt nyilván mondatik, hogy minden eset és ügy, még a büntető és hívtelenségi pör is, ugyanazon *juris ordo* alá rendeltetik; lehet-é tehát azt hinni, hogy miután a polgári ügyek és hívtelenségi pörök így egybehasonlíttatnak, mégis oly lényeges különbség legyen közöttök, minélfogva a polgári pörben kifogásoknak helye van, hűtelenségiben pedig ne is lehessen.

Van eszerint hűtelenségi pörben kifogásokkali védelemnek helye, még pedig törvényeink értelmében. Ezen tételről, midőn a jelen pör kezdetett, sem felperes kir. fiscus, sem a T. K. Tábla legkisebbet sem kételkedtek.

Midőn ugyanis alperes mindjárt a pör kezdetén kifogását a biráskodás ellen megtevé, nem azt felelte a kir. fiscus, hogy a kifogást tenni szabad nem vala, hanem alperes ellen azt igyekezett bemutatni, miképpen a jelen esetben a tekintetes kir. Tábla törvényesen biráskodhatik.

Hasonlóúl a biráskodás kérdésében 1836. évi augusztus 25-én hozott birói itélet által a kir. Tábla nem azt mondá ki, mit az 1837. január 16-iki itélettel kimondott, hogy t. i. a kifogásokkali élésnek helye nincs, hanem azt félrevetették. Amely itélet minden esetre az előbbinek éppen ellenkezője; mert felteszi, hogy a kifogással élni (bár a t. bíróság magát a kifogást kielégítőnek nem találá) lehetett, s következőleg a sorba jövő kifogásokkal is lépcsőnként lehet.

Látni való tehát: mind felperes, mind a t. bíróság a pör kezdetén alperessel e részben egyforma hitben valának; s felperes kir. fiscus a kifogások feletti vitatásba, a t. bíróság pedig e vitatás elitélésébe beleereszkedvén, a kifogásokkali védelem törvényes és szabad voltát tettlegesen elismerték.

Annál különösebben tűnik fel, hogy később a Prohibita-kérdésben mind felperes, mind a t. bíróság az addig követett zsinórmértéket egyszerre elhagyják, s az ezen kérdést távolról sem érintő, s e jelen pör hasonlatosságára fel sem is hozható Ulászlói törvénycikkelyből a Prohibitávali élhetést kivánják alperestől megtagadni. Még különösebb, hogy az 1790: 56. t. cikkelyt is alperes ellenére hozzák fel, holott (mint feljebb megmagyaráztatott) alperes mellett éppen ez a törvény bizonyít.

De a Prohibität megtagadó ezen itéletben is korántsem az van kifejezve, hogy kifogásokkal általánosan véve nota-pörben élni ne lehetne, hanem csak a Prohibitávali élhetés van

megtagadva. És így miután már azelőtt a kifogásokkali élhetés a t. kir. Tábla által is tettlegesen el volt ismerve, ezen egyik kifogással élhetésnek megtagadása kivételként áll; kivétel pedig nemcsak nem gyengíti, sőt erősíti a szabályt a nem vett esetekre nézve.

Nemcsak e jelen pörben ismerte el pedig a feljebb mondottak szerint mind a felperes kir. fiscus, mind a t. k. Tábla, hogy kifogásokkal élni a hűtlenségi pörrel nem ellenkezik, hanem el van az ismerve a Balogh ellen inditott hűtelenségi pörben is, hol m. é. június 16-án az idézés ellen tett kifogás felett hozatott itélet. Ezen itéletben nem mondatik, hogy kifogásokkal élni szabad nem vala, s jövőre nézve sem tiltatik meg a lépcsőnként kifogással élés. Azon most említett itélet szavai ezek: «*Az alperesi idézésnek leszállítást maga után vonható hiánya nem mutattatván, az biróiképp megállapíttatik, egyébként* sat.»

Ezen szavakból önként következik:

1. Hogy azon bíróság, mely a kifogás ellen ezen itéletet hozta, arról, hogy a kifogást tenni szabad volt, nem is kételkedett, különben nem azért vetette volna vissza a kifogást, mivel az idézésnek hiánya nem mutattatott, hanem azért, mivel kifogást tenni szabad nem lett volna, s ez annyival bizonyosb, mert -

2. Az ítélet egész szerkezetéből mutatkozik, hogy ha tehát a bíróság a hiányt kimutatottnak lenni tanálta volna, az idézést leszállítani bizonyosan fogta volna.

Ez így lévén, hogyan lehet már az osztó igazsággal megegyeztetni, hogy ami másnak, nevezetesen Balogh Jánosnak s előbb magának az alperesnek is szabad volt, most egyszerre megtiltatik?

Azon állítás, hogy az alperesi ellenvetések különben is a pör érdemét érdeklik, alaposnak el nem ismertethetik. A pör érdemét ugyanis tulajdonképpen az teszi, ha alperes azon tettet, mellyel vádoltatik, elkövette-é? Ettől egészen különböző kérdés az, ha alperes (feltéve, meg nem engedve) mindazokat, mikkel vádoltatik, mondotta volna is, lehetne-é őtet azért hűtelenségi vétkesnek mondani? Lehetne-é ellene hűtelenség ciméből pört indítani? Lehetne-é a vádat ezen t. bíróság elébe hozni? Lehetne-é ezen vád miatt a felperességet a kir. fiscusnak viselni? Mindezen kérdések a már érdembelit megelőzik, mindezen kérdések az érdemet csak látszólag érdeklik, de tulajdonképpen nem egyebek, mint a pör útjának, a biráskodásnak és pörölhetőségnek kérdései.

Az utolsó t. i. a pörölhetőséget (actoratus) illető kérdés oly fontos, melyet egy pörben sem lehet elmellőzni. Nem fogunk ugyanis nagyobb igazságtalanságot képzelhetni, mint az, ha valaki oly felperes által idéztetik pörbe, kinek az alperes ellen követelésre joga nincs. Ha valamely felperes valamely örökös bevallást akar megerőtleníteni vajon igazság lenne-é alperest arra szorítani, hogy az örök bevallásnak adja egyenesen okát, mert a biró ítélni fog, volt-é elegendő törvényes ok a bevallásra vagy nem? Ha ez történhetnék, akkor minden idegen minden bevallott jószág birtokosát birtokából kiüthetné. Éppen azért tehát, nehogy minden tulajdoni jog egyszerre semmivé tétessék, szükségesnek határozták törvényeink, hogy a fölperes, mielőtt a pör érdeme elővétetnék, a maga pörölhetőségét tartozzék bebizonyítani.

Ha ez polgári pörben így van: mennyivel inkább így kell lennie a sokkal fontosabb, a nemcsak birtokot, de életet is veszélyeztető hívtelenségi pörben? Tegyük fel, hogy valamely minden kérdésen túl megyei tiszti ügyész pörölhetősége alá tartozó esetért kir. fiscus indítson hívtelenségi pört, ha ezen esetben (a t. k. Táblának e jelen pörben hozott ítéleteként) alperesnek a kir. fiscus pörölhetősége ellen kifogást tenni megtiltatnék, nem a legszembeszökőbb elnyomásnak fogna-é út nyittatni?

Mert azt állítani, hogy a kir. fiscus ily tévedést el nem követhet: emberek közt igen merész állítás lenne. A k. fiscus ember, a kir. fiscus annálfogva vagy készakarva vagy botlásból

követhet el oly hibákat, mint magános ügyvédek, kik hasonlóúl emberek, nem egyszer követnek el. Ennélfogva ha a kir. fiscus pörölhetősége még a pör érdeme előtt kérdés alá vétetni nem engedtetnék s felette itélet annak rendje szerint nem hozatnék, semmi sem akadályoztathatná meg, hogy a megyei hatósághoz tartozó mindennemű esetek hívtelenségi pör címe alatt ne követeltethessenek, minthogy azon elv szerint, minélfogva a hívtelenségi pörbe hívottnak mindent elmellőzve, csak a vád ellen kellene magát menteni; a birónak alkalma sem lenne egyébről itélni, mint arról, ha a vádba fogott tett valóban véghezvitetett-é vagy nem? arra pedig, ha a vádba fogott tett hívtelenség esete alá tartozhatik-é figyelem sem fordíttatnék.

A kifogások arra valók, hogy ha a fél a törvény szabta formalitásokat s törvénykezési rendszert, mi a törvénykezésben annyira lényeges s elkerülhetetlen, meg nem tartotta, ezen hibája bíróiképpen megvizsgáltassék s orvosoltassék. Már ha a nota-pörben kifogásokkal élni nem lehetne, úgy a felperes szabadosan tehetne a törvénykezés rendszere elleni lépéseket, s ezen lépések ellen az alperes nem szólhatván s a bíróság mint kérdésbe nem jövő tárgy felett nem itélhetvén, a felperes törvény elleni lépések megtevésére lenne felhatalmazva, az alperes pedig azok káros következéseinek szenvedésére lenne kárhoztatva.

Ezek ellen azt, hogy nota-pörben kifogásokkal élni nem lehet, a kir. fiscus ususból akarja megmutatni; ily ususra máris hivatkozott, s különben is szeret afféle tárgyakban létező törvények ellen szokásra hivatkozni. Ezek következésében alperes kéntelen mindazt bebizonyítani, hogy szokásból a kifogásnak nota-pörbeni használása ellen erősséget venni nem lehet; mind pedig az annyiszor említeni szokott consvetudonak - ususnak - igazi s törvényes értelmét s állását kifejteni.

Ha lehetne is e tárgyat illetőleg szokásra építeni, (mit alperes tagad s minek ellenkezőjére alább törvényt s okokat hozand fel) különös lenne, ha éppen most s éppen a felperes kir. fiscus akarná a kifogásokkali nem élhetést gyakorlatból következtetni.

Ha ugyanis gyakorlatnak van ereje, úgy bizonyosan a legközelebbinek kell legtöbb erejének lenni s a közelebbi az előbbit kétségen kívül eltörli. Márpedig a legközelebbi gyakorlat mind e jelen pörben, mind a Balogh János ellen folyamatban levőben nyilván mutatja, - mint azt feljebb is láttuk - miszerint a kir. fiscus kifogásokra felelt, tehát kifogásokban folytatta e pört, a t. bíróság pedig kifogások fölött itélt, következőleg a pörkifogási stadiumában hozott itéletet, és így e pörökre nézve a kifogásokkali élés legközelebbi gyakorlata szól éppen legnyilvánabban a kir. fiscus ellen, s annyival kevésbé támaszkodhatik e tárgyban a kir. fiscus ususra, mivel ha valakit valamiféle usus kötelez, bizonyosan azon usus, melynek létesítésének ő maga volt eszközlője, s melynek gyakorlatában maga résztvett, leginkább kötelezi.

De különben is gyakorlat a létező s feljebb elésorolt törvényeknek szavai s értelme ellen nem törülheti el a kifogásokkali élést. Nem, mert -

a) Az e tárgyban netalán ezelőtt létezett gyakorlat nem úgy s nem olyaktól eredt, ahogy és akik által törvényes szokás létrejöhet. A nota-pörök rendes folyta elhatározásának 1790. esztendőt kelletvén időszakáúl venni, azóta valódi nota-pör igen kevés folyt, a hamis papirospénz készítőkét ide számlálni azon okból nem lehetvén, mivel a papirospénz törvényesen elismerve nincs; tehát annak hamisítói sem számíttathatnak azok sorába, kik törvényes pénzt hamisítanak meg. Azon kevés esetek, melyek hamis pengő pénztverőkre nézve fordulhattak elő, többnyire nemtelen személyeket érdekeltek, nemteleneknek pedig bizonyosan a kir. fiscus nem fog olyatén just tulajdonítani, hogy bárminő cselekvési módjokkal is nemeseket kötelező törvényes szokást létesítsenek, s ezek ügyében követett rendszerből, sőt még hozott itéletből sem lehet nemesekre következtetést húzni. Azon nehány nemesnek pedig, ki netalán ily esetbe jött, bizonyosan sem módja, sem lehetsége nem volt, pört törvényszabta úton vinni keresztűl. Ilyek ha idézést megelőzőleg elfogattak s már ítélet előtt a börtön büntetését szenvedték, nemigen feküdt érdekökben a kifogások hosszabb útját követni. Az ily ügye-

fogyottak nagy része törvénytudománnyal nem bírt; mások mellett vagy csak odarendelt s az ügyet nem nagy részvétre méltató ügyvédek dolgozták, vagy átlátván valódi bűnös voltukat a kifogásoknak is haszontalanságat átlátták. De ily körülmények másokat, különböző helyzetben lévőket nem szabályozhatnak, és az, hogy nehány alperes nem tudott vagy nem akart kifogással élni, a kifogásokkali élhetés jusa ellen legkisebbet sem bizonyíthat.

Ennek következésében felperes hivatkozásúl sem használhat oly eseteket, melyekben alperesek önként nem éltek kifogásokkal, mivel ez azoknak csak őket illető egyes tettök. Legfeljebb oly esetekre hivatkozhatnék, melyekben a kifogásokkali élhetés ítéletesen tiltatott el, s ily ítéleteket is számosokat és mind egyforma esetekben hozottakat s egyenlőn hangzókat kellene idéznie. Felperes ezt nem tette s hihetőleg bajosan is tehetné.

De ha szinte tehetné is, ily itéleti gyakorlat nem foszthatja meg a pörbe idézteket kifogásokkal éltetéstől, mert

b) Ily gyakorlat oly tárgyat érdekelne, melyre nézve szokás törvénnyé nem válhatik. Csak természeti s elhatározott jussokkal nem ellenkező gyakorlat tekintethetik okos és helyes gyakorlatnak: «*Consvetudo, quae non est contra jus naturale, gentium, positivum praesumitur rationabilis*.» Prolog. 10-ik cím 3-ik §. Ezt, hogy t. i. a gyakorlat - consvetudo - okos és helyes vagyis igazságos légyen, (*ut sit rationabilis*) megállhatásának első feltételéűl teszi ugyanazon törvény: «*Sed ut valeat consvetudo, ac roboretur, quaedam sunt necessaria 1-o, ut sit rationabilis*.» Márpedig az, hogy oly alperes, kinek fejét s jószágát keresik, élte s minden oltalmára ne élhessen a védelmi törvények azon jótétével, mely a legkisebb érdekű pörökben is minden előtt nyitva áll: valóban a természeti jusok legsérthetetlenebbikével, t. i. a maga oltalmazhatásával merőben ellenkezik. És ki nevezhetne oly szokást helyesnek, igazságosnak s okossággal megegyezőnek, mely az alperest arra kénszerítené s a bíróságot azon helyzetbe tenné, hogy amaz magát védje, ez pedig ítéletet hozzon anélkűl, hogy megvizsgáltatnék: azon bíróság elébe tartozik-é a tárgy? Helyesen történt-é a pörbe idézés? Vajon az eset ily pör nemére tartozik-é? És hogy a pörbe idéző léphet-é ez ügyben s követelt keresetében felperesként fel? És mindezek nem vizsgáltatván, az alperes azon kénszerítés lehetségébe helyeztetnék, miszerint magát oltalmazni kelljen ott, úgy és az ellen, hol, ahogy és ki ellen azzal nem tartozik; a bíróságra nézve pedig helytelen és törvény elleni ítélet hozatala váljék lehetővé. Ezek szerint oly gyakorlat (usus), mely éppen nota-pörben rekesztené ki a kifogásokkali élhetést, éppen a Verbőczy által definiált törvényes ususnak első és mulhatlan föltétele, t. i. rationabilitas vagyis helyesség és igazság nélkűl szükölködnék. Ennélfogva s mivel nemcsak usus, sőt irott törvény sem hozattathatik s meg nem állhat Isten s természet törvénye ellen, azért oly gyakorlat sem állhat fenn, mely a védelem legszükségesebb s törvényes eszközeitől fosztaná meg azt, kinek arra életét kelletvén hatalmas fél ellen oltalmaznia legnagyobb szüksége vagyon, mi valóban Isten s természet törvényével ellenkeznék.

Ezeknél fogva ily gyakorlat nem törvényes usus, hanem helytelen abusus lenne; mit hogy törvényeink is mennyire kárhoztatnak, alább meglátjuk.

Még bővebb s világosabb bebizonyítására annak, hogy bármi ellengyakorlat léteznék is, az törvényengedte kifogásokkali élhetést ki nem rekeszthet és hogy átalában szokásnak törvény elleni hatalma nem lehet, szükséges közelebbről megnézni: mi értelme legyen a «Consuetudo» és «Usus» nevezetnek, a szokásnak s gyakorlatnak minő hatása volt nálunk régentén s minő lehetne most?

Ezeknek vizsgálatát alperes annyival kevésbé hiszi itt helyén kívülinek, sőt annyival szükségesebbnek tartja, mivel hazánkban, fájdalom! azon anticonstitutionalis s veszélyes képzet sokaknál létezik, miszerint törvényeket azok elleni tétel vagyis szokás eltörülhet; és mivel fennálló törvények ellen gyakran történnek szokásra hivatkozások, s ily hivatkozással

alperest is oly törvényekre támaszkodással kívánják elmozdítani, melyek nyilván mellette szólnak.

Nem szükség a középkornak s annak törvényei állapotjának különös nagy ismerete annak tudására, hogy akkor közönségesen s mindenütt az írott törvény scripta lex nevezete alatt egyedűl s kijelelőleg a római polgári törvény (Jus Civile Romanum) és az egyház törvény (Jus Canonicum) értetett; bármely országnak is saját törvénye pedig akár irott, akárcsak gyakorlatban létező volt is, Consvetudonak hivatott. Igy a «Consvetudo» korántsem tette a csak gyakorlatból származott és abban létező törvényt, s korántsem volt az irott törvények antitézise, hanem a Jus Civile Romanum s Jus Canonicumtóli megkülönböztetésnek kifejezése.

Törvényeinkben gyakran előforduló «Consvetudo» tiszta értelmének s igazi magyarázatának ez a fő kulcsa. Ezt szem előtt tartván, kitünik, hogy mi fonák azon magyarázat s mi helytelen azon hatási kiterjedtség, melyet némelyek a «Consvetudo»-nak - szokásnak - adnak, miszerint azt, mint nemcsak törvény szerint s törvényt pótolólag, hanem azzal ellenkezőleg is létezhetőt s még most is keletkezhetőt tekintik.

Hogy olyanok, kik törvényt mellőzni vagy áthágni nem irtóznak, nagyon szeretnek gyakorlatra - Ususra - hivatkozni, igen természetes, mert a változó s ingatag cselekvésmódok következésében a gyakorlat oly tág köpenyeg, melybe bárminő tetteket beleburkolhatják s legkéjelmesebb, de egyszersmind legveszedelmesebb ürügy és mentség törvénnyel nem egyező tettekre, olyak számára, kik törvény ellen tenni képesek, s kik elkövetett tulajdon törvénytelenségeikből elkövetendő törvénytelenségekre készítenek magoknak utat.

Nem lehet a törvényesség s az abból származó alkotmányos rend és bátorságra nézve veszélyesebb teória azon állításnál, miszerint törvény elleni tettek ismétlése által a létezett törvény megsemmisül. És annak kimondása, hogy ha törvény ellen tesznek s azt sokszor és sokan ismétlik, törvénnyé válik: széles kaput nyit törvény áthágására, s annak tapodására szólít fel.

Azon tan, miszerint *sokak által gyakran* elkövetett törvénytelenségek törvényesűlnek, éppen a *sokaságot* készteti s hívja fel törvény elleni cselekvésekre. Felhatalmazza ily tettekre azokat, kik egyesített erejök következésében törvényáthágást kezdeni s huzamos ideig folytatni képesek. Lehet-e ennél minden rendet felbontóbb s anarchiára vezetöbb út? És lehet-e fonákabb képzet annál, miszerint törvénynek törvénytelenség, mégpedig ismételt, tehát annál vétkesebb törvénytelenség legyen alapja?

Régibb időben a magyarnak kevés írott törvénye volt. Nehány királyok alatt hozott decretumok csak kevés példányokban s csak kevesektől olvasva léteztek. Tradício s hagyományként ment azoknak tudása egy embernyomról a másikra által, mit a régiek gyakoroltak, azt követték s gyakorolták az utóbbiak, s igy gyakorlati volt majd minden jus és törvény. Mutatja ezt a II-ik §. 6-ik címje, melynek 9-ik §-a következőleg szól: «*Et licet hujusmodi Constitutiones ac Leges, praesertim Sanctorum Stephani et Ladislai Regum qui Catalogo Sanctorum adscribi digne meruerunt, vetustate nimia jam pene sint oblitae. Qui cum etc. Decreta in certis clausulis et articulis mutata variataque habeantur; tamen ex omnium fere ipsorum divorum Regum Constitutionibus, per longum usum aliquid legis in consuetudinem nostram, plus quam per centum annos jam approbatam, derivatum, tractumque esse dignoscitur*.» Verbőczy előljáró beszédében pedig következő találtatik: «*Tantum ea, quae a majoribus meis accepi, quaeque observari, in pertractandis judiciis, causisque discutiendis vidi, audivi, didici, in unum quasi volumen contuli, digessi*.»

Az írásban s szokásban létező törvények gyakorlata mellett sok más azokkal ellenkezőnek gyakorlata is csúszott be. Amint láthatni Ulászló Verbőczy munkáját megerősítő leveléből, melyben elmondatik, hogy a törvények különböző magyarázatából sok baj eredett. És hogy

pörös dolgokban nemcsak a perlekedők, hanem a bírák közt is nagy viszálkodások támadtak elannyira, hogy akik erejökben inkább bíztak, mint a törvényekben s igazságban, erőhatalommal igyekeztek győzni.

Hogy ez elkerültessék s hogy a magyarnak is más mívelt nemzetek példája szerint *minden* törvénye irott legyen, ez volt a cél, miért Verbőczy az irott törvények s törvényesnek megismert szokások egybeszedésére s irásba tételére megbizatott, láthatni azt Ulászló megerősítő leveléből: «*Jurium, Legum, et Consvetudinem, Constitutionumque receptarum, atque approbatarum, earum videlicet, quae in ipso regno nostro et praesertim in aula nostra Regia judicandis et decidendis causis, ac sententiis ferendis, sequi ac observari consuevissent, in unum colligendi* etc. *Ut jam Gens etiam nostra Hungarica* (sicut aliae omnes fere Nationes et Provinciae bene et sapienter institutae) *in judiciis decernendis et justitiae administratione non sola consvetudine, quae plerumque mutari et labilis esse solet, sed jure scripto et fidelissimis literarum monumentis illustrato niteretur* etc. *Opus hoc approbare et eorum haeredibus et posteritatibus, pro perpetuis Legibus, et Consvetudinibus valiturum*.»

Csak eddig volt a magyar törvény, ha szinte nagyjára irott törvényekből származott is, de többnyire gyakorlatból merített (jus consvetudinarium).

De Ulászló idejében minden törvények s addigi szokások irásba vétetvén, a magyar törvénynek - lehet mondani - új érája, t. i. az irott törvények új időszaka kezdődött.

Mindazonáltal a «consvetudo» név az irott törvényekre is átruháztatott, mint látható a Verbőczy munkája feljebb idézett megerősítéséből, melyben azon egész munka minden részei s fejezetei s az abban foglalt minden régi törvények s helyeslett gyakorlatok megerősíttetnek, «*pro perpetuis Legibus et Consvetudinibus valitura.*»

Hogy azonban - mint már feljebb is mondatott - azelőtt sem volt a «Consvetudo» nevezet az irott törvények antitézise vagyis ellentétele: látszik Verbőczynek előtte létezett «Consvetudo»-ról mondott ezen szavaiból: «*Ideo appellatione juris venit etiam Consvetudo*», és ugyan Verbőczy II. R. 44-ik címjéből: «*Et haec Consvetudo ex generali Decreto serenissimi principis, condam Alberti Regis excepta est, atque processit.*» - És így nem annyira a törvénynek miképpi eredetét fejezte ki, hanem gyakorlatbani létét tette.

Ezen előrebocsátottakból is világos s még világosabb lesz az alább említendőkből, miszerint Verbőczyvel az irott törvények időszaka kezdődvén, megszűnt usus vagyis szokás törvények kútfeje s mezője lenni.

Mindaz, mit Verbőczy a «Consvetudo»-ról s «Usus»-ról mond, nagyobbára csak történeti előadás, csak arról szól s csak azt érdekli, hogy miként voltak addig a dolgok, s ő azokat korántsem úgy irta, mint jövendőre szolgálandó útasítást vagy szabályt.

Mi cél, mi haszon lett is volna a törvények s addigi szokások egybeszedésében s leirásában, ha azoknak létezése attól lett volna felfüggesztve: «hogy akarnak-é sokan s elegen az ellen cselekedni». És lehetne-é nevetségesebb, mintha Verbőczy az általa egybeszedett s országosan megerősített törvények mellé sanctio helyett ezt kivánta volna tenni: «én ezen törvényeket egybeszedtem, és ezek országosan megerősített törvények; kik pedig az ellen tesznek, azoknak törvény elleni cselekedetök törvénnyé váljék.» Ezt tenné pedig az, ha a törvények ellen létezendő gyakorlatnak törvénnyé válhatást tulajdonítana.

A «Consvetudo» további felvilágosítására lássuk, miket mond arról Verbőczy; ő azt így defineálja; «*Consvetudo est jus quoddam, moribus institutum, quod pro Lege suscipitur, cum deficit Lex.*» - És: «*est jus quoddam moribus illius introductum, qui authoritate publica Legem condere potest*.»

Itt arra nézve, hogy az kitől eredett, ezeket mondja: «*moribus illius introductum, qui authoritate publica Legem condere potest*.»

Azt, hogy mi célja volt a szokás létezhetésének, ebben fejezi ki: «*quod pro Lege suscipitur, cum deficit Lex*.»

Honnan s miből vette legyen származását, azt is megmondja Verbőczy II-ik R. 6-ik címjében: u. m. 1-ör a királyok Decretumaiból vagyis irott törvényekből (lásd ugyanazon cím 4., 5., 6., 7., 8., 9. §§-it.) 2-or a fejedelmek privilégiumaiból; tehát megint irott kútfőből. (Lásd 10-ik §-át.) 3-or s utolszor az ország rendes bírái itéleteiből. (Lásd 11., 12. §§-ait.)

Világos ezekből, hogy Verbőczy «Consvetudo» alatt teljességgel nem ért csak szokást vagy szokáson épült törvényt, hanem érti az országnak nagyobbára irott s csak egy részben szokáson (de korántsem törvénnyel ellenkező szokáson) alapuló törvényeit, s ennek következésében «Consvetudo» vagy «Lex» és «Constitutio» gyakran mint synoninumok állanak egymás mellett. Így Verbőezy a «Consvetudo»-n mind az irott, mind az előtte volt szokásokból keletkezett törvényeket értvén, ez utóbbi értelemre nézve a gyakorlatnak törvényerejűvé válhatósága feltételéűl teszi: *a)* - mint feljebb már láttuk - (10-ik prolog. cím 4., 5. §§-ait) azt, hogy rationabilis legyen; 2-or, hogy huzamos ideig létezett legyen. (Lásd 10-ik prolog. 5-ik §-át) 3-or, hogy gyakori tettek létesítették (10-ik prolog. cím 7-ik §-a) «*requiruntur autem tot actus et ita notorii, ut verosimiliter transiverint in notitiam populi*.»

Ezen ilynemű, ilyek által gyakorolt, ily kútfőkből származott s ily feltételekkel bíró szokásnak tulajdonít Verbőczy prolog, 11-ik címje szerint magyarázó, törvényt helyettesítő s törvényerőt törlő erőt, valamint az utóbbit a 10-ik prolog. címben s a II-ik R. 2-ik címje 9-ik §-ban is említi.

Verbőczy ezen előadásainak öszvevetéséből kitűnik:

1-ör. Hogy - mint feljebb már láttuk - ő az előtte létrejött szokásról szól, és hogy azért volt neki szükséges ezen szokást, gyakorlatot annyira megmagyarázni s kifejteni, részint mivel ő éppen az eddigi törvények gyakorlatát s egyáltalában az addig létező gyakorlatot írta öszve; részint pedig, mivel önvallomása szerint csaknem emberi tehetségen felűlinek tartotta a sok s gyakran egymással ellenkező törvényeket s azokon épült szokásokat egybeszedni s egy testté olvasztani, mint ez Hármas-könyve előljáró beszédének kezdetéből látható. Ennek következésében tudhatta azt, miszerint több oly törvényen épült szokás létezhetik, mi figyelmét vagy tudását kikerülte. Ezekről kellett megmagyaráznia, hogy minőknek kelljen az ilyeneknek lenni arra, hogy azoknak törvényes erő tulajdoníttassék.

2-or. Hogy Verbőczy az irott törvényeken kivűl azért jelelte ki a törvényes szokás alapjául az ország rendes birái itéleteit is, mivel a homály régibb századaiban, midőn a silány literatúra kolostorok szűk körébe vala szorítva, hadakozó nemzetünk közt kevés irástudó s szintoly kevés olvasó volt; midőn még könyvnyomtatás nem létezett, az országgyűlésen hozott törvények nem nyomtattattak s nem is irattak ezernyi példányokban, hanem egy, legfeljebb kettőben betétettek az ország levéltárába; akkor azokat csak kevesen olvasták s olvashatták, s inkább csak a biráskodó zászlósok s ítélőmesterek voltak azoknak tudományában. És így a létező irott törvények tudását nem egyenesen ezen írott törvényekből, mint első kútfőkből merítette a közönség, hanem azon tapasztalásból, melyet azon törvények gyakorlásából lehetett meríteni. Midőn ugyanis az országos birák s ítélőmesterek az akkor divatozott mód szerint járván az országban széjjel a panaszok s peres dolgok elítélése végett, az ítélőszék elébe szabadon öszvesereglett nép hallgatván ítéleteiket, azokból tanulta a törvényeket; s így az előkerülhetett hasonló esetekben emlékezvén, hogy ez és ezen országbíró vagy ítélőmester miképp ítélt legyen, magát ahhoz alkalmaztatta. És eszerint ezen gyakorlat által jövén a törvények köztudatra, természetes, hogy az gyakorlatinak vagyis usualis Lexnek neveztetett.

3-or. Világos, miszerint Verbőczy előtt természetes volt, hogy feles gyakorlatok keletkeztek s idővel törvénnyé váltak; mert még akkor sok előforduló dolgokra nézve nem is létezett törvény, s a létezők is nemigen tudattak; s így gyakorlatnak kellett a törvény hiányát s a törvény nemtudását pótolni. Világos -

4-er. Hogy Verbőczy előtt a törvény elleni tetteket is egészen másként lehet és kell tekinteni, mint azutániakat, részint azért, mivel - mint Verbőczy maga mondja - sok egymással ellenkező törvény létezett, s oly gyakorlat, mi egy törvénnyel ellenkezett, egyezhetett mással. Részint pedig azért, mivel akkor még törvények sem rendesen nem taníttattak, sem leírva sok példányban s megszerezhetők nem voltak; s így azoknak tudását mindeneknél feltenni s megkívánni nem lehetett, sőt azoknak nem tudása nemcsak megbocsátható, hanem igen természetes volt. Ennek következésében törvény elleni gyakorlat kezdetének s folytának a létező törvény nem tudása lehetett kútfeje, mely kárhoztatható nem lehetett. Ellenben Verbőczy után a dolog megváltozott. Az általa egybeszedett törvények már a XVI-ik században nyomatva voltak. Így a törvények köztudatúakká válván, azoknak tudása kötelezővé lőn. Annálfogva törvényelleni tetteknek s azokból keletkező gyakorlatnak a törvény nemtudása helyes oka s mentsége többé nem lehetett; hanem az egyenesen törvény elleni cselekvés, tehát a közállomány elleni vétek bélyegét hordozta magán, mely vétek hogy törvény alapja s kútfeje lehessen, abszurdum volna.

5-ör. Kitetszik az is, s a feljebb mondottat erősíti, miként Verbőczy az «Usus»-ra nézve is későbbi törvények nyilvános vagy hallgató helybenhagyását teszi fel. Ugyanis II. R. 2-ik címjében az előbbi törvényeknek későbbiek általi eltörléséről, megerősítéséről vagy elhallgatásáról szól. Ezen hallgatással mellőzésről ezt mondja: «*Quando priores Leges, vel Constitutiones fuerunt silentio praetermissae, sic quod nulla mentio habeatur de prioribus per posteriores super variatione vel immutatione earundem, tunc priores leges vigorem habere dignoscuntur, si contrarius usus populi illis non praejudicaverit. Nam usus realis, et continuus saepe legem tollit.*»

Láthatni ezen §-us végéből, miszerint az «Usus» nem mindenkor bírt törvényt megszűntető erővel.

Láthatni tovább az egész §-ból, hogy ha olykor volt is ily hatása az «Usus»-nak, az csak oly esetekben lehetett, midőn valamely tárgyat érdeklőleg törvény hozatván, abban az előbbi olyszinű törvény meg nem említtetett; ekkor ha létezett valamely «Usus», mely nem ezen utóbb hozott törvénnyel - mert utóbbi törvény valamint előbbi törvényt, úgy előbbi «Usus»-t is bizonnyal megszüntet - hanem amaz előbbi törvénynek némely részével ellenkezett, azon ellenkező szokás amaz előbbeni szabályt megváltoztatta; de ez nem annak bizonysága, hogy a szokásnak egyenesen törvényhozó ereje lenne, hanem annak, miszerint a később s azon tárgy felett hozott törvény a létező szokást hallgatólag megerősíti, s ezen megerősítés által azon törvényszabályt, mellyel ama szokás ellenkezett, megváltoztatta. Világos mindezekből -

6-or. Hogy Verbőczy óta az «Usus»-nak egyátalában nem lehet oly hatást és erőt tulajdonítani, mint azelőtt; törvénnyel ellenkező «Usus» pedig mint törvény elleni (tehát vétkes) tettek öszvessége, törvény előtt pártolást nem nyerhet s annyival kevésbé válhatik törvénnyé.

Az, hogy Verbőczy után is sokan voltak hajlandók magokat nem az irott törvényekhez szabni, hanem kéjszerinti tettek ismétlését venni zsinórmértékűl, természetes következése volt az akkori zavargó időknek s könnyen megfogható, hogy a banderiatus hatalmasok, kik leginkább foglalák el az itélőszékeket, nem örömest állottak el megszokott cselekvésök módjoktól, miszerint kedvök s érdekök szerint is ítélhessenek; s kaptanak Verbőczynek némileg kétértelmű «Consvetudo» mondásán. Ennek ürügye alatt s így származtak azon számtalan abususok, melyeket annyi meg annyi törvények kárhoztatnak s eltörlendőknek rendelnek.

De a mai míveltebb korban a törvénytudomány elterjedése mellett számtalan irott törvénynek közepette, miként egyezhetnék ésszel s igazsággal, hogy újabb meg újabb keletkező szokások újabb meg újabb törvényeknek legyenek ki nem meríthető s zavaros kútfejei?

Miként egyezhetnék az alkotmányunk valódi szellemével, hogy miután sem ország gyűlése, sem koronás fejedelem különválva törvényt nem hozhat, ezen nagy s a többit mind magában foglaló just egyes személyek - ismételt cselekvéseik által törvényerejű szokást létesítvén - tettlegesen gyakorolhassák?

A törvény képzete természetével s legfőbb feltételével, miszerint annak rendíthetetlennek, bizonyosnak s állandónak kell lenni, s miszerint azt senkinek áthágni nem szabad és semmi erő - míg ellenkező törvény nem hozatik - nem változtathatja, nem homlokegyenest ellenkezik-é az, hogy fennálló törvény csak addig létezzék, míg tanálkoznak, s elegen tanálkoznak, kik az ellen tenni akarnak is, képesek is? Mi lenne a törvény legfőbb biztatásából, t. i. az azt követni tartozás kötelességéből, ha egyfelől törvény elleni tett (mi minden törvény elleni szokásnak kezdete) szabad; annak pedig ismétlése (miből azon gyakorlat létezése áll) eltürendő lenne, s másfelől a létező törvény, melynek tudása kötelesség, nem kötelezne, az ellenkező szokás pedig igen; holott azt tudni nem mindig s nem mindennek lehet.

Valóban nem létezik a törvénynek semmi biztossága s nem a köztársaságnak s trónnak ezen alapuló bátorsága ott, hol törvényáthágásnak nem büntetés, hanem azon jutalom dija, miszerint a törvényt áthágó képes a kedve elleni törvény nyomása alól magát felszabadítani, s ha törvény áthágásának folytatására s másoknak is arra birására elég ügyes vagy elég hatalmas, úgy még törvény elleni cselekedeteit törvényekké válva szemlélheti. Hol törvénytapodásra ily tág kapu nyittatik, hol az ingatag törvény ily változásoknak van kitéve, ott a fennálló rend felbontása, a törvények összegázolása s újaknak létrehozatala préda gyanánt van kitéve, melyet a netalán létező egyes vagy több hatalmasok s csábitók magoknak kivívhatnak.

Világos végezetre az is, miszerint szokásnak s nevezetesen törvény elleni szokásnak bírák ítéletéből folyvásti eredhetése abból, mit Verbőczy e tárgyban mond, nem következtethető. A II. R. 6-ik c. 11-ik §-a az, mire e tárgyban hivatkozni szoktak.

Igen, de ezen egész cím nem egyéb, mint históriai elbeszélése annak, hogy a törvénykezési szokott rendszer honnan eredett. Ezek azon címzet szavai: «*Quamquam omnia fere Jura Regni hujus originaliter ex Pontificii Caesareique juris fontibus progressum habeant, municipalis haec tamen regni Consvetudo, qua in Judiciis modo generaliter utimur, ex tribus fundamentis constat:*

§. 1. *Ex Constitutionibus et Decretis publicis.*

§. 2. *Ex Principum Privilegiis.*

§. 3. *Ex Judicum Regni Ordinariorum Sententiis.*»

Elbeszéli itt, hogy a királyi decretumoknak majd mindenikéből, - ha szinte azok régiségök miatt csaknem elenyésztek vagy későbbi törvények által megváltoztattak, - mégis *maradt meg* valami a százados gyakorlat által megerősített törvényes rendszerben s szokásban: «*Ex omnium fere ipsorum divorum Regum Constitutionibus per longum usum aliquid Legis in Consvetudinem nostram plus quam per centum annos jam approbatam derivatum tractumque esse dignoscitur*.» Tehát mult és régi dolgot beszél el.

Elmondja továbbá, hogy a fejedelmek privilegiumai is, melyek helyesek s igazságosak voltak, törvénykezésekben gyakran felolvastattak, melyeket így megtanulván s törvénykezésben gyakran használván, egy része az említett törvénykezési rendszernek, «Consvetudo»-nak onnan származott. Itt is tehát régi s eltölt időt emleget.

Szintúgy említi a rendszeres biráknak előtte hasonló tárgyakban ugyanazon renddel és móddal ismételve hozott s végrehajtott ítéleteit; azt mondja, hogy részint a törvénykezési rendszer ezekből *származott*: «*Consvetudo ipsa emanavit*.» Perfectummal - mult idővel - fejezi ki, tehát mult időről szól, s azt fejezi ki, hogy az eddigi rendszer honnan eredett, de korántsem azt, hogy ezen túl honnan eredjen.

Hogy ezen címzetben Verbőczy egyenesen a magyar törvénykezési rendszer históriáját beszéli el, az annyival világosabb, mivel a 19-ik §-ban előadja, hogy azt Károly király hozta be Franciaországból.

Ezek szerint minden, mi ezen egész címzetben van, egyenesen históriai előadás s csak a multakról szól; a jelenről s jövendőről ellenben egyedül a 12-ik §-a végét és a 13-ik §-t lehet érteni.

Amabban azon rendszerről, melynek eredetét az előbbi §§-ban leírta s elbeszélte, ezt mondja: «*Observandusque est etiam in futurum semper*.» Azt mondja tehát, hogy mindig meg kell tartani vagyis hogy soha sem kell azzal ellenkezőleg ítélni. Miként lehet ebből arra való felhatalmazást magyarázni, hogy a fennálló törvényekkel ellenkezőleg lehetett volna s lehetne ítélni, s hogy ily ítéletek a fennálló törvényeket megváltoztathassák?

A 13-ik §-ban mint egy jósló szellemben megmondja, miszerint ha a fennálló s irott törvények a törvénykezésben meg nem tartatnának: «*novarum Legum per inductionem quoad usque illae addiscerentur, totius nobilitatis Regni Hungariae jus, ut in nihilum redigerentur, necesse foret*.» Ha látott ily veszélyt új irott törvények behozatalából eredhetőnek, méginkább láthatta volna azt új törvényeket alkotó szokásokból származandónak; ily szokások számosabbak, többfélék s nehezebben megtanulhatók lévén irott törvényeknél.

De már magában véve is nem képtelenség-e, hogy éppen törvényszék cselekedhessék törvény ellen; mi lehet pedig törvényellenibb cselekedet, mint törvény ellen ítélni?

Azt mondja tán valaki, hogy az ily esetekben nem a törvény ellen, - mert azt az ellenkező szokás már eltörülte, - hanem a törvénnyé vált szokás - tehát törvény szerint - van az ítélet. Igen, de természetes, hogy ezen irott törvény elleni szokásnak vagy törvény elleni ítéleteknek kezdete is volt, s azon kezdet nem volt egyéb, mint az eddig még sértetlen törvénynek ítélet általi megsértése s áthágása. Hogy ez nagy polgári bűn, s hogy bíróban még nagyobb mint másban, mert neki legszorosabb kötelessége a törvényt tudni s azt követni, mi hivatalának főcélja s feltétele, abban senki sem fog kételkedni; valamint abban sem, hogy a bíró szent esküt tevén le a törvények megtartására, minden törvény elleni ítélet részéről undok hitszegés.

Már miután tagadhatatlan az, hogy ily polgári bűnt követ el s ily undok hitszegésbe esik azon bíró, ki addig ép törvény ellen legelőbb ítél, hát ki azon bűnös tettet ismételi, s ki ama vétkes példákból nemhogy azon bűn elkerülésére venne tanúságot, sőt azokat követi s gyakorolja, kevesebbé bűnös-é? Válhatik-e hibás és tilalmas tett azért, hogy azt többen és többször tették, nemcsak hibátlanná, sőt másokat is kötelezővé? Veszélyesebb-é a fennálló tölgyre nézve, ki az első ellen s talán héját is csak alig sértő csapását intézi, mint az, ki annak nyomán újabb csapásokat tesz; vagy mint aki már gyengülni kezdőbe vágja fejszéjét? Igy a már első törvény elleni ítélet bűnének mindazok, kik azt követik, s ismételik, teljes mértékbeni részesei maradnak; és áll azokra nézve is azon erkölcsi képtelenség, hogy éppen a törvény megtartására s a bűnök büntetésére rendelt ítélőbírákra nézve törvény s hit elleni cselekvés nemcsak megengedve, sőt sanctionálva legyen.

Ezeknél fogva törvény elleni tettet vagy tetteket, azoknak gyakorlatát, - akár egyeseknek, akár ítélőszékeknek cselekvéseikből eredjenek is -, nem lehet törvényes szokásnak, hanem törvényelleninek s valódi abususnak tekinteni.

Mindezeknek még világosabbá tételére s megmutatására annak, hogy Verbőczy idejében, sőt azelőtt is, annyival inkább pedig azóta a törvény ellen kötelező vagy becsúszott usust abususnak nevezték s kárhoztatták; ellenben a törvény megtartása keményen s büntetés mellett parancsoltatott; tehát meg nem tartása, megszegése vagyis a törvény elleni usus tiltatott. Lássunk azon különböző időszakból nehány törvényeket.

Sz. László III-ik könyve 15-ik cikkje ezt mondja: «*Quicunque Regis et Principum Decreta fregerit, si Episcopus est, secundum voluntatem Regis dijudicetur, si Comes, a Comitatu degradetur, si Centurio, honore privetur, et insuper* 55. §§. *pensas solvat*.» - Vajmi szigorú sanctió alatt tilt ez törvény elleni tettet, mi minden törvény elleni «Usus»-nak szülője és táplálója.

2-ik András arany bullájának 31-ik pontjában előszámlálván, hogy az hét példányban adatván ki, hova tétetett legyen le, azt mondja: «*Septimum apud Palatinum* etc. *reservetur*.»

§. 1. «*Ita quod ipsam scripturam prae oculis semper habens, nec ipse deviet, in aliquo praedictorum, nec Regem vel Nobiles seu alios consentiat deviare*.» - Az ellenkező szokás keletkezésének vet tehát ezzel is gátat.

Albert király 1-ső cikkelyében ezt mondja: «*Antiquas Leges et Consvetudines... ad priorem suum modum et statum cum Praelatorum, Baronum et Regni Nobilium consilio et auxiliis reducemus, redintegrabimus, reformabimus*.» - Abból, hogy a törvényeket előbbi állásukra visszateendőknek fejezi ki, világos, miszerint azok ellenkező s hibás gyakorlatok által sértve voltak. Ezt nyilván a kárhoztatva ki is fejezi csakugyan Albert király 4-ik cikkje: «*Novitates et nocivae Consvetudines introductae aboleantur et destruantur*.»

Az ily abususok zabolázására s törvény elleni új szokások meggátlására Albert király halála után a státusok által 1446-ban hozott 5-ik t. c. 2-ik §-a az ország rendeléseit s törvényeit megszegők ellen egész erővel insurgálni parancsol minden polgárt.

Mátyás király az 1471: 31-ik címben minden megyében megküldetni rendeli a Decretumot azért, hogy kiki megtartsa, az azt megszegők pedig büntettessenek, sőt ha a bírák meg nem tartanák, in facto potentiae convincáltassanak; «*si qui a Nobis in contrarium Decreti pro eorum partibus litteras extraxerint, eaedem non observentur, contra decreta facientes convincantur in facto potentiae*.» Nem vágja-e ezáltal ketté contrarius usus keletkezhetése útját? s nem semmisití-é meg a netalán keletkezőt?

Mátyás VI-ik Decr. bevezetésének 1-ső §-ban: «*Decet Reges* etc. *non solum armis, verum etiam Legibus esse decoratos, et bonorum stabiliumque potius institutorum rigore, quam absolutae potentiae, vel damnandae abusionis severitate populos subjectos, et simul Imperii sui habenas moderari.*» - 2-ik §-a: «*Ut eas introductiones et perditas abusiones, quae in hoc Regno praedecessorum nostrorum, et etiam nostra tempestate, potissimum vero in Judiciis fuerunt, abolere et extinguere: Utque Statuta et Decreta ita stabilia condere possemus,* etc. - *quae pro Legibus et Jure scripto perpetuo haberentur, nec unquam illa pro arbitrio variare* etc.»

Figyelmet érdemel ezen törvényben -

a) Hogy ama hatalmas király is a határtalan hatalmat (absoluta potentia) s az abususokat vagyis törvény elleni usust, ha az a fejedelem részéről jönne is, kárhoztatja.

b) Hogy mind az előtte s alatta keletkezett abususokat vagyis törvény elleni ususokat kárhoztatván: eltörli, megsemmisíti;

c) Hogy éppen a törvényszékeknél létrejött törvényelleni szokásokat leginkább (potissimum) jeleli ki eltörlendőknek, következőleg törvény elleni szokás kezdését és gyakorlását azokra nézve engedi meg legkevesebbé;

d) Miszerint kimondja, hogy az írott törvények kivétel nélkül mindig megtartassanak és soha senki tetszése szerint (nunqnam pro arbitrio) tehát a bíróé szerint sem változtathassanak (varientur).

Ezen törvények szólának Verbőczy előtt az írott törvények szoros megtartásáról; ezek minden az elleni cselekvéseket, következőleg minden törvény elleni szokás kezdetét s gyakorlatát tiltják és kárhoztatják s eltörlik az abususokat vagyis törvény ellen becsúszott szokások gyakorlatát.

Ellenben csak egyetlenegy törvény sincs e korból, mely a szokásnak s annyival inkább törvény elleni szokásnak törvénnyé változásáról szólna.

Mielőtt Verbőczy által a törvényeknek még 1504-ben a 31-ik cikk által rendelt egybeszedése megtörténvén, az 1514-ben országosan elfogadtatott s megerősíttetett volna, már 1498-ban a 6-ik törvény azt rendeli: «*Quoniam autem magistri Protonotarii in Judiciis discutiendis semper Consvetudines allegare consueverunt*.»

§. 1. *«Ob hoc hujusmodi Consvetudines antiquae conscribantur, et si quae videbuntur Regiae Majestati a Dominis Judicibus rationabiles et legitimae, non abusivae, secundum easdem judicetur*.»

Ebben is mint hiány s mint orvoslandó dolog említtetik, hogy a Protonotariusok mindig a szokásra hivatkoznak, s azért azokat egybeiratni rendeli, s azok közül azok, melyek helyesnek s törvényeseknek megismertetnek (legitimae, non abusivae, tehát törvénnyel megegyezők s korántsem az azokkal ellenkezők) az egybeírás s helybenhagyás által írott törvénnyé válván, az ezek szerinti ítélet tétetik a bírák kötelességévé.

Hogy ugyanakkor az irott törvények szoros megtartása mennyire parancsoltatott, s törvény elleni szokások mennyire tiltattak? látszik az Ulászló 6-ik Decr. 7-ik és 8-ik cikkelyeiből, melyek így szólanak: «*Si quis consiliarius contra statuta Regni palam* (pedig a Consvetudot csak palam lehet Verbőczy szerint behozni) *publice et temerarie agere attentaret, talem assesores proximae Diaetae manifestent, quem tamquam proditorem et libertatis turbatorem puniant. - Qui contra Statuta et Decreta Regni palam et aperte egerit* etc. (prout hactenus per potentes factum est) *talis in amissione praelaturae, vel alterius beneficii, aut amissione universorum bonorum possessionariorum convincatur, et qua infidelis exul habeatur. Bona ejus in publicam praedam convertantur. Si potens fuerit, Palatinus, et Judex Curiae, cum aliis Comitibus insurgent, sub amissione officii*.» Ez talán csak elég szigorú büntetés a törvény elleni szokást kezdők ellen.

Szinte Ulászló 1504: 15-ik art. említi: «*Contra vetustam hujus regni Consvetudinem* (mi - mint feljebb már láttuk - írott s fennálló törvényt tészen) *quaedam abusio,* (azaz törvény elleni szokás) *introducta esse visa* etc. §. 1. *ob hoc deliberatum est, ut talis abusio de caetero cesset, et nunquam admittatur.* §. 2. *Omnia quoque Judicia, sub colore hujus abusionis, quali-tercunque et in quibuscunque negotiis facta, nullius sint vigoris, atque firmitatis*.» Tehát nemcsak tiltja s eltörli a törvény elleni usust, banem az ily ususra épített ítéleteket is a törvényhozó test hibáztatása következésében megsemmisíti.

Ily törvények hozattak Verbőczy ideje előtt és alatt. Hogy az általa egybeszedett törvények megtartása és csak azok szerinti ítélés nyilván parancsoltatik, látszik az 1518: 40-ik c. 5-ik §-ból: «*Secundum Jura Regni scripta causae decidantur*.» Tehát nem oly ususból, mely ha létezik is, de törvénybe iktatva nincs, s még annyival kevésbé törvény ellen kezdendő ususból.

Valamint az 1543: 31-ik c. «*Cum constitutiones publicas et Statuta rata, et inconcussa esse oporteat, committat Sua Majestas ne Cancellaria Litteras et mandata publicis Constitutionibus contraria, aut derogantia det*.» Ezen törvény megtartása mellett miként keletkezhetett volna onnan származó törvény elleni usus.

Mindezen törvények ellenére is nem szűnvén meg, kivált a hatalmasok részéről eredő törvény elleni szokások kezdése s gyakorlása: 1563: 30. által ez rendeltetik: «*Leges et Jura propter non paucos in illis abusus reformentur, et comitiis substernantur*.» Mit különben az 1550. 10. és 11, - 1552: 15. - 1559: 40. cikkek is rendelnek, valamint később az 1567: 25. s 1609: 69.

Az 1567: 27. Exceptiones frivolas (quae prava quadam consvetudine sunt introductae) eltörli.

1582: 1. §. így szól: «*Suplicans* etc. *ut eos abusus et gravamina, quae jam pridem contra publicam libertatem Regni irrepserunt* etc. *juxta antiqua jura Regni* etc. *remedia adhibere vellet*.»

Ugyanott a 8-ik cikkben: «*Communes Regni libertates, certis quibusdam damnosis introductionibus, et abusibus* etc, *obfuscatas iterum reddere* etc. *dignetur*.»

Az 1618: 65. pedig ezt mondja: «*Quia per abusum Causantes et Advocati in eadem Causa plures etiam prohibitas adhibuissent.*» Megjegyzendő ebben az, miszerint causansok s advocatusok visszaéléseik említtetnek, melyek bírói megegyezés és így bíró factuma nélkül nem történhetnek, mégis abususoknak nyilvánítja a törvény azért, mert törvényelleniek voltak.

Az 1687: 6-ik cikk, mely pedig egyenesen nota-esetet, nota-pört tárgyaz, ezt mondja: «*Amodo in posterum, si quospiam notorie delinquere contingeret, modalitate legum Regni, superinde conditarum, et processus in iisdem fundandi, contra eosdem procedi possit et debeat*.» - Hol van itt csak távolról is említve, hogy ily pörökben törvény ellen bármi szokást valaha kezdeni lehetett volna vagy létezőt követni lehetne.

Ezen kortól fogvást egész mostanig egy törvényt sem lehet idézni, mely törvény elleni szokás megkezdhetését vagy gyakorlatát engedné; sok törvényeket s inaugurale diplomákat pedig, melyek az írott törvényeknek mindenek által mindenekben s mindenkori megtartását rendelik.

Mindezeknél fogva törvényelleni usus egy törvény által is megengedve nem lévén, sokak által pedig tiltatván s kárhoztatván, és azonfelül mind a józan ésszel, mind a törvények szentségével s a közállomány s trón abból következő bátorságával s rendíthetetlenségével merőben ellenkezvén: arra e tárgyban is hivatkozni nem lehet. És miután meg van mutatva, miszerint törvény parancsolja, hogy minden táblai, tehát a nota-pörökben is kifogásokkal élni lehessen, s miután az ezzeli nem élhetést csak törvény mondhatná ki, ily törvény pedig nem létezik, tehát nota-pörben - ha szinte léteznék is az elleni gyakorlat - *kifogásokkal* élni lehet.

Mindezeknél fogva az, hogy a jelen pörben kifogásokkal élni nem lehet, törvénnyel és igazsággal meg nem állhatván: természetes, hogy azon parancs is, miszerint alperes a kifogásokkal felhagyva, magát érdemben védelmezni rendeltetik, kötelező erejű nem lehet. Az a kérdés ugyanis, valami pörben kifogásokkal élni szabad-é? nem a törvényszékek, hanem a törvények elhatározása alá tartozik. Ha törvényeink a kifogásokat meg nem tiltják, semmi bírónak nincs joga azt eltiltani, s éppen így, ha törvényeink tiltják: semmi bíróság nem bír joggal, hogy velek élhetés szabadságát törvény ellenére ajándékúl adhassa. Márpedig hogy jelen esetben a kifogásokkali védelem törvényeink által nem tiltatik, sőt hogy az azokkal élhetés törvényeink tartalmából egyenesen következik; különösen pedig, hogy a perelhetőség kérdése feletti vitatkozás e jelen pörből természeti igazságszerint is el nem maradhat: az a feljebbiekben meg mutattatott.

Királyi fiscus felperessége elleni kifogás

Alperes tehát törvényhez és igazsághoz ragaszkodva, a kifogásokkal élni jogai közé számlálja, s ennélfogva a pörölhetőség kérdésére általmegyen, és a kir. fiscus pörölhetőségét *leszállíttatni kéri* következő okokból:

1-ör. Ki egy pört helytelenül kezdett, azt az helyesen nem is folytathatja. Márpedig a fiscus e jelen pert helytelenül kezdette, mert az alperest országgyűlése alatt idézte meg, holott az 1830. 6-ik t. c. elég világosan mondja, hogy ország gyűlése alatt a T. K. Tábla előtt pert kezdeni nem lehet; és ezt minden névvel nevezhető pörről mondja, mert kifogást nem tészen. Ahol pedig a törvény nem tesz kifogást, ott valóban a k. fiscus sem tehet; mert átalános törvény alól csak más törvény vehet ki valamit. Azt pedig, hogy miután ez esetben ily kivételi törvény nem létez: tetszése szerint törvényt alkothasson a kir. fiscus, talán csak nem számítja jussai közé.

2-or. Nem léphet föl a kir. fiscus mint felperes, akárhol, annyival kevésbé közhelyen mondott véleményért.

Vélemény mindenkiben a tudás és meggyőződés szülöttje s éppen mivel tudása s meggyőződése mindenkinek sajátja, tehát véleménye is tagadhatatlan tulajdona; és mivel tulajdona, azért attól senki is meg nem foszthatja, abban senki sem háborgathatja s miatta kérdőre nem vonhatja.

Vélemény lehet hibás, mivel a tudás hiányos és a meggyőződés fonák lehet; de az ily véleményi hibát vagy tévedést bűnnek nem mondhatjuk, mert nem akarat, hanem tehetség dolga; bűn pedig csak az akarat körében létezhetik. És így vélemény bűn nem lehetvén, büntetést sem vonhat maga után.

Véleményt - akár helyes, akár hibás - *ki is lehet mondani*: - sőt ott és akkor, hol és midőn valakinek kötelessége szólani, ki is kell azt mondani. Ezen esetben van pedig közgyűlésen annak minden tagja, midőn valami tárgy azért fordult elő, hogy a vélemények kifejezése által elhatároztassék. Ki midőn szólani kötelessége szerint kéntelen, nem meggyőződése szerint szól vagy nem saját véleményét mondja ki, az vétkezik, mégpedig a vétkek egyik legsúlyosabbikát követi el. Mert az emberben létező isteni szikra, az okosság ellen vétkezik akkor, midőn annak benne létrejött valódi szülöttje helyébe a tettetésnek mellékes célzatok által nemzett fattyát tolja.

Valamint a kir. fiscus nem léphet fel mint felperes az alperes ellen azért, hogy *ilyen és nem más véleménye van*; s hogy midőn szólania polgári kötelessége hozta magával, saját véleményét, nem pedig mást, meggyőződésével ellenkezőt mondott ki, éppen oly kevéssé léphet fel a kir. fiscus az alperes ellen azért, mivel a *közgyűlésben javaslott*.

Valamint javaslani, valami iránt figyelmeztetni, mindenkinek, ki közgyűlésben szólási jussal bír: ezen jusból származó jusa, sőt kötelessége is.

Ezen jus gyakorlását csak a törvény korlátozhatja.

Olyast ajánlani vagy indítványba hozni, mit törvény tilt, nem szabad; mert valamint nem szabad törvényt átalhágni, úgy annak áthágását javaslani s másokat annak áthágására bírni akarni sem szabad. Ily indítvány, vagy javaslat nemcsak hibás, sőt vétkes is lehet; s ahhoz képest, hogy minő s mennyi törvény ellen van intézve s minő következéseket szülhet, kisebb vagy nagyobb vétek súlyát hordja magán. Lehet oly indítvány, mely annyira sarkalatos törvény megsértését veszi célba s törvény által tiltott oly veszélyes dolgot kíván létrehozni, mi fenyítés tárgya is lehet.

Törvény ellen *javaslani* valamit, mindég polgári bűn, csak akkor nem, midőn új törvény hozatala és törvény megváltoztatása forog kérdésben. S így valamint nem szabad bármi tettet is javaslani fennálló törvény ellen: úgy ott, hol törvényhozásról lehet és van szó, igenis szabad, sőt gyakran mulaszthatlan kötelesség, mi addig nem volt törvény vagy törvény által tiltva is volt, avégre s úgy javaslani, hogy az törvénnyé váljék. Törvényt javasolván ott, hol törvényesen van törvényhozásról szó, lehet hiábavalóságot, oktalanságot s több effélét követni el, de törvény elleni hibát, vétket semmi esetre nem.

Márpedig alperes nem tett egyebet, mint országossá vált törvényjavaslat iránt mondta ki saját véleményét.

Hogy az volt s nem egyéb véleménye, azért büntetni akarni csak annyit tenne, mint valakit büntetés alá vonni azért, hogy rövidlátása miatt valamit nem tud kivenni, vagy hogy éles szemei oly messzelévő tárgyat is látnak, mit nagyon sokan nem is sejdítenek.

Hogy pedig polgári kötelessége lévén szólani, saját véleményét mondta ki s *nem szólott meggyőződése ellen* vagyis hogy nem követett el erkölcsi gyalázatos bűnt: ez talán a kir. fiscusnak, ki magát bűnök bosszulójának tartja, nem ád just ellene felperesként lépni fel.

Szintoly kevéssé állhat ellene a kir. fiscus, mint felperes azért, *mit véleménye kimondásakor javaslatba tett*.

Mert ugyanis alperes csak olyat javaslott, mit azon megyének elfogadni és tenni jussa volt, t. i. valaminek törvénybe iktatását eszközleni.

Ennek tevését oly úton javaslotta, mely törvényes, úgymint követi utasítás által országgyűlésen; javaslatának pedig tartalma oly tárgy volt, mit az ország törvényhatóságainak - tehát az országnak - nagyohb része óhajtott. Mit pedig egy ország nagyobb része óhajt és akar, az azon országban vétkes, sőt hibás, sem lehet. Annyival kevésebbé lehet hibás vagy éppen vétkes azon egyes személy, ki az ország nagyobb részének ily kívánságában osztozik.

Ezen - mondhatni - országszerte forrón óhajtott tárgyat a státusok táblája nagy többséggel s valóban sok lelkesedéssel magáévá tette volt, azt a felső tábla nem utasította vissza, s mint országos javaslat ment a felség elébe. Akkor tehát, midőn azt alperes pártolta, úgy állott az, mint országul határozott törvényjavaslat, mint országos végzés, országtette törvényjavaslat. Országos végzés pártolásáért pedig büntetni, és egyes személyt büntetni akarni képtelenség lenne. Ezen tárgyat a felség sem utasította vissza, sőt attól megerősítését sem tagadta meg; hanem csak későbbre halasztotta. És így egy országosan óhajtott, országul javallott s a felség által félre nem vetett, sőt később felveendővé kijelelt tárgy pártolása csakugyan nem adhat kir. fiscusnak just s hatalmat valaki ellen mint felperes lépni fel, mégpedig nota keresetével.

Figyelmet érdemel az is, hogy alperes kérdéses beszéde *követi utasítás tárgyában* mondatott: követi utasítás pedig oly tárgy, mihez a kormánynak, sőt magának a felségnek is szava nem lehet.

Nem is tették ezt sem kegyes királyaink, sem azoknak kormánya. Természetes is, hogy a király s kormánya a követi utasításokba nem elegyedhetik s ahhoz nem szólhat. Mert ugyanis követi utasítást adni, ezen utasítások s a követek kinyilatkoztatásai által nézetét, óhajtását s akaratját kifejezni és azoknak létesítésén munkálni, ez az osztályrész, mely a törvényhozásból a nemzetnek jutott.

Szintoly tisztán s háborítatlan kell ezt neki gyakorolhatni, mint a fejedelemnek saját osztályrészét, mely a nemzettel közös indítványi és a csak egyedül őtet illető megerősítési jogból áll. Éppen oly kevéssé elegyedhetik a felség vagy kormány a követi utasítások adásába, valamint a nemzet nem elegyedhetik abba, hogy a fejedelem titkos tanácsában a kir. előadások s a kir. leiratok miként készülnek. E két részről jusok egymással paralellában vannak.

Mintán a király a törvényhozási test rajta kivüli részének hivataluknál fogva létező sok tagjait kinevezi, a nemzet orgánumai vagyis a képviseleti tagok választására pedig nagy befolyást gyakorolhat (mit a nemzet a fejedelem organumainak t. i. tanácsosainak vagyis kormánynak sem választására, sem cselekvésére nézve nem tehet), ha még ezenfelül a képviselők utasításainak készülése s tartalma is a fejedelem, sőt nemcsak a fejedelem, hanem annak organumai azaz a kormány egyenes befolyása alatt állana, úgy valóban a nemzetnek a törvényhozásban osztályrésze nagyon mostohán volna kimérve, s inkább csak szóban s névben, mint valóban léteznék.

A hozott törvény megerősítését megtagadható határtalan «Veto»-nál még sokkal korlátozóbb s bénítóbb lenne az, ha az utasításokbani közvetlen befolyás - hibáztathatás - s ebből származó megsemmisítés által még az is, minek anyagai az utasítások, t, i. az országgyűlési vitatás s tanácskozás, ily közvetlen felsőség s függés alá volna helyezve.

Mi lenne ugyan a követi utasításokból s mi azok adhatásának jusából, ha a k. fiscus mindent, ki utasítás adáskor olyat pártolt, mi neki nem tetszik, nemcsak kérdőre vonhatna, hanem nota rémítő büntetésén is kereshetne? Úgy nem a törvényhatóságok, hanem a kir. fiscus fogná a követi utasításokat adni. Mert a ki büntetésre vonhat akárkit is mindazért, a mi neki nem tetszik, annak a legcsalhatatlanabb eszköz van kezében azt és csak azt eszközölni, mi neki tetszik. Ezen eszköz mellett nincs győző okokra, nincs népszerűségre, nincs ékesszólásra szükség; mind e nélkül fog az mindaddig sikerülni, míg a nyugalom a bajnál, a bátorságban lét az üldöztetésnél s általában a kedves a kedvetlennél kivánatosabb lesz.

Ezeknél fogva alkotmányos országban - milyen hazánk - mindazok, kiknek szólani közhelyen jusok és kötelességök is, csak a törvény korlátai közt állanak és senki más hatalma, annyival kevésbé a kir. fiscus tetszése szerinti büntetésének fenyítő vesszeje alatt nem lehetnek.

Minden szólók s bárminő tárgyban felszólalók közül pedig legkevesebbé lehet a kir. fiscus gáncsoskodhatása s kérdőre vonhatása alatt az, ki követi utasítás tárgyában szól, és kinek beszéde követi utasításba menő törvényjavaslatot foglal magában.

3-or. Le kell szállíttatni a kir. fiscus felperességének azért is, mert midőn a mult országgyűlésen nemes Bars vármegye egyik követe ellen azon okból mivel az alperes által ama decemberi gyűlésen állítólag mondottakat magáévá tette, nota pört indított, s azon pör később elenyésztetett, el lőn azáltal ismerve az is, hogy azon beszéd, melyet azon követ, magáévá tett, nota-pör tárgya nem lehet. Következőleg a kir. fiscusnak sem lehet azon beszédre nézve perelhetősége. Ama pör elenyésztésével igenis lemondott a k. fiscus a maga perelhetőségéről, vagyis annak nem létezését elismerte.

Csak azért kereshette kir. fiscus alperest ama beszédért, mivel azt vétkesnek tartotta, de midőn azt, ki azon beszédet (tehát a képzelt bűnt) magáévá tette, feloldozta, elismerte s nyilván kijelentette, hogy azon beszéd nem bűnös. Már megszűnvén azon egyedüli ok, melyért k. fiscus alperest kereshette: megszűnik a kir. fiscus kereshetése vagy perelhetősége is.

Midőn valaki bármi pörben egyre nézve lemond azon okról, miért azt perelte, ugyanazon ok a másikra nézve is megszünt létezni, s a lemondó lemondott jussáról, sőt a lehetségről is, mást ugyanazon okért pörölni.

Amiért egy embert nem lehet büntetni, azért hozzá polgári helyzetben hasonló más embert sem. Ez csakugyan tagadhatatlan igazság.

Ha már alperesnek bűnhödni kellene azért, miért e pör alól nemes Bars megye követe feloldoztatott: úgy az okoskodás így állana: Wesselényiről állíttatik, hogy valamit mondott, de hogy mondotta-e azt, bizonyítva teljességgel nincs, s amit mondott, azt a beszéd hevében s anélkül mondotta, hogy előre tudnia kellett volna, miként azon szavai rosszra fognak magyaráztatni és sértésnek fognak vétetni, tehát bűnhödjék. Bars megye követéről nemcsak

állíttatik, hanem ország színe előtt bizonyos, miszerint a Wesselényiről állított mondást magáévá tette, s reá nézve már azon mondás nem úgy jelenik meg, mint a pillanat szüleménye, mert hónapokig tartó fontolhatás után történik a magáévá tétel; ország színe előtt történik, s akkor történik, midőn már tudva van, hogy azon mondást vétkesnek és sértőnek tartják, tehát mentessék föl a nota-pör alól. Ily okoskodás értelmileg, s ily igazságtalanság erkölcsileg gyalázná meg a kir. fiscust.

Ezért bátran meri alperes állítani, hogy magának a kir. fiscusnak áll érdekében, ha magos helyzetének valódi becsülete szivén fekszik, hogy inkább leszálljon e tekintetből felperessége mintsem annak létezésével vagy a következetlenség mindég kisebbítő bűnébe essék, vagy üldöző igazságtalanságról méltán vádoltathassék.

Azt mondja talán a kir. fiscus, hogy mindez nem áll, s miként ne enyésztethetne el a felség folyamatban lévő pört, midőn hozott ítéletet is megsemmisíthet.

Erre meg kell jegyezni:

Törvénykezésben divatozó Cassatorium Decretumok is korántsem enyésztetik el a folyamatban lévő vagy ítéletesen ellátott pört vagy keresetet, hanem csak a törvénykezés rendszerével meg nem egyező s az ellen hozott ítéletet semmisítik meg, de a pört az ítélet előtti állásában helyezvén, azt mint tovább folytatandót épségben hagyják.

Vagy pedig talán azt állítja a kir. fiscus, hogy Bars vármegye követe csak kegyelem útján mentetett fel a nota-pör keresete alól. Erre felelhetnők azt, hogy a felség igenis bir megkegyelmezés jusával, s ez jusainak legszebbike is, de a megkegyelmezés csak végső elitélés után létezhetik.

Midőn pör megkezdése előtt vagy annak folyta alatt büntető kereset megszüntetik, az annyit tesz, hogy bűn nem létezik. Mert míg a bűn létezésének lehetsége fenn van, addig a fejedelem, mint a birói hatalomnak feje s a közbátorságnak őre, tartozik a lehető bűn világosságra jöttét eszközölni s az esetet a bíróság kezéből ki nem venni.

Áll ez minden bűnökre nézve. S ha valaki gyilkosságról vádoltatik, nem szűntetheti meg a fejedelem a megkezdett vizsgálatot, nem szakaszthatja félbe a megindult pört, mert ha azt tenné, a bűnt pártolná, nem pedig a bűnösnek kegyelmezne meg. Nincs ugyanis addig bűnös, míg ítélet nincsen. Addig csak bűnről van szó, bűnt pedig homályban hagyni nem szabad. Ha ez más bűnökről áll, még sokkal inkább kell a notapörről állania; mert ha közvetlen csak egyes személyeket sértő vagy veszedelmeztető tettek létezésének lehetsége s méltó gyanúk alkalmakor azon tettet hallgatásba temetni nem szabad; még sokkal kevesebbé szabad azt tenni akkor, midőn az egész alkotmány s nemzet elleni bűn létezése csak gyaníttathatik is.

Ily esetben a fejedelemnek legszentebb kötelességei közé tartozik, a gyanított s állított bűnt világosságra hozatni, s miután e kötelességét teljesítette, s a bűn világosságra jött, csak akkor kezdődik azon szép jusa, miszerint a bűnösnek a javulás reménye fejében - a maga s nemzet nevében megbocsátván - megkegyelmez.

De ha szinte kegyelem tettének magyaráztathatnék is Bars vármegyei követ pörének megszüntetése, csakugyan áll az mind a logika, mind az igazság ítélőszéke előtt, hogy amiért valaki kegyelmet nyert, azért mást büntetni nem lehet. És méginkább áll az, hogy ha egy követelt hibának nagyobb és bizonyosabb részese kegyelemre méltatik, a kevesebbé s bizonytalanabbúl részestől nem lehet azt megvonni.

És eszerint a kegyelem szempontjából nézvén is azon pör megszűntetését, kötelessége lenne a k. fiscusnak elállani felperességétől, nehogy vagy következetlenség vagy személyes üldözés homályát láttassék vonni arra, kitől azon kegyelemnek nevezett tett eredt, s kinek felszentelt személyéhez s helyzetéhez sem egyiknek, sem a másiknak közeledni nem szabad.

Igy és 1-ször *azért*, mivel a pört törvény által tiltamazott időben kezdette;

2-or *azért*, mivel véleményért s véleménynek ott történt kimondásáért, hol azt kimondani jus is, kötelesség is volt, alperes ellen annyival kevésbé léphetett fel a kir. fiscus, mint felperes, mivel az véleménye kimondásával egyebet nem tett, mint országosan óhajtott törvény-javaslatot pártolt s pártolt követi utasításróli tanácskozás alkalmával, mi minden közhelyeni beszédek közül legkevesebbé tartozhatik a kir. fiscus birálása alá.

3-or. Mivel az, miért az alperes ellen, mint büntetést követelő áll a felperes, Bars vármegye követénél büntetést nem érdemlőnek nyilatkoztatott ki annak pör alóli felmentése által, és mivel következetlenség és igazságtalanság lenne az alperest büntetni akarni, miután az ugyanazon, sőt ha a terheltetésről szó lehetne, még terhelőbb esetben lévő bars-vármegyei követ feloldoztatott: a kir. fiscus felperessége nem állhat.

Ezen okok mellett alperes egyedül a felperesség kérdésében e pört ítélet alá bocsátja.

De amellett most is ragaszkodik alperes mindahhoz, mit a T. K. Táblának ez ügybeni ítélhetése felől előbbi szóváltásaiban mondott a pör 19-26 lapján.

El nem ismeri ugyanis alperes és soha sem is fogja elismerni sem azt -

Hogy közgyülésen mondott s minden következés nélkül s nyomot nem hagyva elhangzott beszéd a T. Kir. Tábla bíráskodása alá tartoznék. Mert meg van alperes győződve, miszerint polgári alkotmányunk egyik főpalladiuma, törvényes szólásszabadság el lenne enyészve; hogy ha a közgyűléseken minden beszélőnek rettegnie kellene, nehogy éretlenség vagy gonoszság szavaiból vádat koholjon; kir. fiscus arra az ő kihallgatása nélkül keresetet építsen, s így orozva történt megtámadás következésében ártatlanúl mondott ártatlan beszédért nota-pör rémitő súlya alá vettessék.

Azt sem ismeri el alperes, hogy miután az országgyűlésen a KK. és RR. annyiszor ismételt elhatározottsággal kijelentették, miszerint sem a K. Tábla ez ügyben nem itélhet, sem az eset nota-pörére nem tartozik: a T. K. Tábla, mely a KK. és RR. táblájának egyik része, s mely legalább hallgatólag azon nézetekben osztozott, most azon nézetek s határozatok ellenére ezen ügy felett s jelen pörben ítélhessen.

S végre azt sem ismerheti el alperes, hogy miután azon kérdés, bíráskodhatik-é e tárgyban a K. Tábla? s lehet-é ez esetet nota-pörrel keresni? a törvényhozó test által szőnyegre hozatott, de eldöntetlen maradt; ezen függőben lévő kérdést a T. Kir. Táblának szabad legyen el-dönteni. Mert tudja alperes, hogy egy függőben maradt kérdést más el nem dönthet, mint vagy az, ki a kérdést függőben hagyta, vagy az, ki annak felette van. És így ha a T. Kir. Tábla ezen kérdéseket, melyek a törvényhozó test által hagyattak függőben, ítéletet hozván, elhatározza: azzal nem fejez ki kevesebbet, minthogy magát az egész törvényhozó test felett állónak képzeli.

Meg van alperes győződve, hogy a jelen pörnek már a kifogások s jelesen a feljebb felhozott felperesség elleni kifogás következésében le kell szállíttatni s el kell enyészni anélkül, hogy alperesnek érdembeli védelmébe ereszkedni kellessék.

De ezen meggyőződés mellett is egyedül azon okból, nehogy érdembeli védelme elő-terjesztését mellékes okokért halogatni láttassék, s mivel a T. K. Tábla kívánságát ott is, hol azt törvényesen kötelezőnek el nem ismerheti, teljesítni óhajtja; kész alperes a tárgy velejére nézve is ezennel felvilágosításokat adni s már bepörösített s ezennel bepörösítendő okleveleire hivatkozni; ámbár mindennek itt s még most törvényes meggyőződése szerint sem helye, sem ideje.

E pör érdemét tevő kérdés

Az, miben alperes a pör derekára nézve védelmét megtenni, mégpedig tökéletesen meggyőzőleg megtenni képes, egyszerű és rövid.

Alperesnek ugyanis csak azt kell bebizonyítani, miszerint az, mi ezen pörre alkalmat adott, s miért s minélfogva ez megkezdetett, soha sem létezett; mert így a pörnek alapját rontván le, annak magának kell öszveroskadni.

Alperes egy beszédtöredékért vonatott pörbe, erre s az ebből következettekre építtetett az ellene indított kereset.

Ennélfogva alperesnek fő s egyedűl szükséges velős védelme annak megmutatása, miszerint ő azon beszédtöredéket soha sem mondta. És ez az, mire alperes tisztelt bíráinak figyelmét legfőbbként kikéri.

Ha tehát alperes megbizonyítja, miszerint azon beszédtöredék általa soha sem mondatott, megszűnik az egész pör tárgya, és enyészve van az, minek bűnös vagy nem bűnös voltáról kérdés volt támasztva s enyészve az, miből következéseket akartak vonni.

Mert miután az egész vád, melyért e pör indíttatott, abban pontosúl, hogy alperes azon követelt frázist mondotta-é vagy nem? s miután minden mi e pörben alperes ellen állíttatik, mint azon frázisból folyó vagy azt bizonyító hozatik fel: ha alperes azon frázisnak nemmondását bebizonyítja, világos, hogy a vádnak minden következéseivel együtt meg kell szünni; következésképpen el lehetne mellőzni a váddal egybekötött minden mellékes kérdések s következések vizsgálatát s cáfolatát, s jelesen nem válhatik eldöntő kérdéssé:

1. Hogy hívtelenség-pört szavakért indítani lehet-é? Mivel szavak nem létezvén, pör sem létezhetik.

2. Hogy a kormány alatt a felséget érteni szabad-é? Mivel a vádbeli szavak soha mondva nem lévén, sem felség, sem kormány általok meg nem sértethetett.

3. Hogy alperes a maga szavaival kötött-é vétkes célzatot és törekvést öszve? Mert szavak nem lévén, igen természetesen nem vala, mivel a vétkes célzat és törekvés öszveköttessék.

Alperes nem is azért ereszkedik e három kérdés vizsgálatába, mintha azt ártatlansága kitüntetésére tenni szükségképpen kellene; hanem a két első felvilágosítását polgári, a harmadikra való feleletét pedig maga iránti tartozásból teendi.

A kir. fiscus által szőnyegre hozott e két első kérdés ugyanis oly közérdekű s annyira fontos, hogy mivel alperes személyét s ügyét érdeklőleg tétettek közfigyelem tárgyává s országos kérdéssé: azok iránt tulajdon meggyőződését kimondani s azokat tehetsége szerint felvilágosítani polgári kötelességének ismeri.

Ezen pör a mult országgyűlési KK. és RR. által országos érdekűnek lenni több ízben nyilváníttatott. Mert megye- vagy országgyűlésen mondott beszédért, szavakért üldöztetés minden kétségen túl (legalább az országos KK. és RR. alperessel együtt úgy hiszik) a szólás szabadságát nyomja, következőleg alkotmányos kérdésbe vág. E tekintetből nemcsak alperest, de az egész hazát illető közérdekű dolog megmutatni: *hogy puszta szavakkal hűtlenség vétkét elkövetni nem lehet*. Továbbá -

Mivel kormány létezése alkotmányos országban magából a dolog természetéből foly, a kormányróli szólás pedig parlamentáris vitatások alkalmával már csak a kir. felség sérthetetlenségének ideájánál fogva is elkerűlhetetlen; közérdekű annak is megmutatása, miképpen a *felség és kormány egymástól törvény és természetnél fogva s a parlamentáris szójárás szerint lényegesen különböznek*.

Mi az alperes célzata iránti kérdést illeti: mivel felperes lázítási *célzatot s titkos törekvéseket* tulajdonít alperesnek, s ezen minden alapnélküli vádjának hihetővé tételére a valótlanoknak megmutatandó mondásokon kivűl némely magokban semmitsem érő okleveleket ád elő, (melyeknek egy részét a januári ítélet hasonlólag tekintetbe vette), nehogy hallgatás által a becstelenítő vád gyanúját tűrni láttassék: ezen vétkes célzat és törekvés alaptalan ráfogását is felvilágosítani szükségesnek látja. S ezt annyival inkább, mert fájdalmát ily méltatlan ráfogásokért király és haza iránt viseltető hűségének teljes érzetében el nem fojthatja. De egyszersmind azt is hiszi, miképpen annak megmutatásával, hogy lázítási célzat s titkos törekvések kebelében nem lakoznak, alkalmat vehet az egész nemzetre nézve gyászt hozó azon boldogtalan véleménynek megcáfolására, mely véleménynél fogva némelyek, kik a nemzetet nem ismerik vagy ismerni nem akarják, hazánkban titkosan forralt szövetkezésekről, revolúciói készületekről álmodoznak; s álmaikból békés polgárok üldözésére okot és alkalmat keresnek.

A felperes kir. fiscus alperes ellen törvénytelen állításokat, mellesleg vádakat s azokat bebizonyítani törekedő, noha magában erőtlen okleveleket ad elő.

Ezen állítások, vádak és oklevelek számosak és mivel felperes belőlök - minden erő nélkül létezésök mellett is - törvénytelen és igazságtalan következményeket húz, alperes mind ezért, mind a feljebb említett okokért kéntelen azokat külön és egyenként taglalat alá venni. Ezenfelűl a felperesnek hibás állításait s fontosság nélküli s még csak egyoldalúlag álló okleveleit a januári ítélet alperes ellen tekintetbe vette s azokból az ő kihallgatását megelőzőleg terhelő következést vont. Ez is oly körülmény, mi alperest mindazon állítások s oklevelek cáfolatára, mind pedig annak megmutatására kényszeríti, miszerint azok még a januári ítéletkor tekintetbe, mégpedig terhelőleg annyival kevésbé vétethettek volna, mivel azok már magokban véve is tekintetbe vételt nem érdemlők.

Így védelmének szükségképpen hosszúra kell terjednie, de ha ezen hosszúság a t. bíróság előtt farasztónak látszanék is; reméli, hogy az ellene támasztott kereset fontos voltának s a m. é. január 16-án hozott ítéletben tekintetbe vett felperesi állításokból, vádakból és oklevelekből húzott veszélyes következményeknek tekintetéből tisztelt bírái e hosszúság természetes okát általlátandják s a veszélyben forgó emberi élet oltalmára felhozandókat türelemmel kihallgatni méltóztatnak.

A január 16-ki ítéletben tekintetbe vettekről

Mult év januárius 16-án mondott ítélet a felperes által követelteket tekintetbe veszi. De ezeket csak a felperes állításai nyomán veszi tekintetbe és ezen felperesi állításokból következéseket is húz.

A felperes által követeltek, miket azon ítélet tekintetbe vesz: a) az alperesnek Szathmár közgyűlésén 1834. dec. 9-én mondott *beszéde*; b) *célzata*; c) *törekvése*. *A felperes által elő-adottak, amikből* azon tekintetbe vett tárgyakra nézve következés huzatik: 1. a felperes okai. 2. a felperes tanúi, 3. bizonyos oklevelek.

Lehet-é már azon ítéletben valamit, mi történt dolgot, mondott szavakat vagy létezni állított célzatot illet, s mit csak adatokból meríthetni - tekintetbe venni? Erre következőket kéntelen az alperes megjegyezni:

Biró csak akkor vesz és vehet valamit tekintetbe, midőn abból következést húz, mert különben a tekintetbe vétel cél s ok nélkül való. Következéseket húzni pedig egyik fél állításából s okleveleiből, mielőtt a másik fél cáfoló állításait s ellen-okleveleit be nem adja, *nem lehet s nem szabad*.

Nem lehet, mert következéseket bíró csak meggyőződése után húzhat; mely meggyőződés egyedül a tárgy egész s valódi ismeretéből származhatik; ezen ismeret pedig csak akkor létezhetik, midőn az egész tárgy látható: nem pedig az egésznek egyedül csak az egyik fél által mutatott csak egyik oldala, s azon egyik oldala is hihetősen nem való színében, hanem azon prizmán keresztűl, melyet a tárgy eleibe a megtámadó félnek ártó szándéka tart.

Nem is szabad bírónak ily megelőző s egyoldalú következéseket húzni, éppen azért, mivel megelőző s egyoldalú következtetés már magában helytelen, és mivel ily következtetés megelőzőleg a dologba vágó s praeoccupáló mind a bíróra, mind a felekre s publikumra nézve.

Ily megelőző ítéletes kijelentésnek helytelen következése már a felperes utóbbi feleseléséből is kitűnik. A pör 104. 107. s 108-ik lapjain ugyanis a felperes azt állítja, miszerint tanúk vallatásai biróiképen nyomósaknak lennének elismerve; - holott azokról az alperes ellenokai s oklevelei vizsgálata előtt valamint eldöntőleg állítani mennyire nem lehet: az annyival kitünőbb, mivel alperes ezen védelme folytában bőven s tagadhatatlanúl be fogja bizonyítani, miszerint azon vallatások mind általánosan, mind részletesen véve, s mind keletkezésöket, mind tartalmukat tekintve, meg nem állhatnak. A kir. fiscus továbbá nem átallja a bíróságnak ama megelőző nyilatkozását oly alperesi oklevelek cáfolatára hozni fel, melyeket a bíróság még nem látott. Ily praeoccupálás nem annyit tenne-é, mint valakit lehető védelmétől elzárni s még nem látott, nem tudott tárgyak felett mondani ítéletet?

Bírónak *ex datis et probatis* kell ítélni, s nemcsak hogy ezekből kell, de csak és csak ezekből szabad ítélni. «*Ex datis*» nem az egyik fél adatjait, hanem mind a két félnek okleveleit teszi. Hogy a «*probatis*» mind az állításokról, mind az oklevelekről csak akkor mondathatik, midőn mind a két fél felhozta már minden okait s próbáit; - ez világosabb, hogy sem bizonyítani kellene.

A most érdeklett ítéletben alperes beszéde, célzata s törekvése még semmi esetre sem vétethetett volna tekintetbe, mert mindazokról alperes még semmit sem szólott volt, csak később a pör derekán akarván s kelletvén azok felől szólania. Tehát csak a felperes *előadásai s oklevelei* nyomán vétettek azok tekintetbe. Ugyde a felperes *előadásai s okai* csak egyoldalúlag állottak, mivel azokra alperes - még idő előtti lévén - semmit sem hozott fel. Az adatok, melyeket az ítélet mint következtetése alapjait idézi, t. i. *a felperes tanúi s oklevelei* hasonlólag egyoldalúlag léteztek, mert az alperes még egy ellentanút s egy ellen bizonyítványt sem tett volt azoknak ellenébe, mindennek a pör akkori stadiumában még ideje nem levén.

Egyoldalúlag létező dokumentum pedig bíróra nézve még nem is tekintethetik létezőnek; mert annak létezése attól függ, hogy azt a másik fél nem semmisíti-é meg? Hát már még nem létező dokumentumokat tekintetbe venni s azokból következtetést húzni lehet-é? szabad-é?

De ez a jelen pörben annál kevésbé volt lehető és szabad, mivel a felperes kir. fiscus minden előadott állításai, tanúi és oklevelei már magokban véve olyanok, melyek bármely ítélőszék előtt is tekintetbe nem vétethetnek.

Azokat, miket a felperes előad, következőképpen lehet osztályozni:

1. Állítja, hogy e jelen pörben kifogásokkal élésnek helye nincs.

2. Állítja és *C)* s *D)* alatti tanúvallásokkal bizonyítni törekszik, hogy alperes a kir. méltóságot megalacsonyította és a közcsendet és bátorságot megháborította.

3. Állítja, hogy alperes az elítélt ifjakkal és Kossuthtal titkos szövetségben állt vala.

4. Állítja, hogy hűtelenség esete nem csak tettleges feltámadásban s ellenszegülésben fordúl elő.

5. Állítja, hogy a fejedelem és kormány egy.

Ez ötrendbeli hibás s be nem bizonyított, sőt be nem bizonyítható állítások közül az első mindjárt e védelem elején megcáfoltatott; a második és harmadik alább egész kiterjedésben fognak megcáfoltatni; e helyen tehát először is a 4-ik, t. i. hogy hűtelenség esete nemcsak tettleges feltámadással követtetik el, s az 5-ik, t. i. hogy fejedelem s kormány egy, fognak megvizsgáltatni.

Mindenekelőtt szükség megemlíteni, hogy ezen hivtelenségi pör alperes ellen egyetlen egy frázis miatt indíttatott.

Frázisért hivtelenségi pört indítani mindenesetre hallatlan dolog, s bajos embert, még bajosabb bírót képzelni, ki ilyen felperesi tettben meg ne ütközzék. Hogy tehát felperes kir. fiscus az ily természetesen gondolható megütközésnek elejét vegye, igyekszik megmutatni, hogy e pör indítására neki törvényeinknél fogva joga volt.

Ezen tekintetből indulván ki felperes, említésbe teszi Sz. István II. 53. az 1514: 14. és 39. ismét Zsigmond I. 20-ik 1556: 24. 1787: 48-ik cikkelyeit; a bécsi béke 27. és 30-ik §§-it, 1687: 5. 1715: 49. t. cikkelyeket, s mindezekből csonka és elferdített kitételeket idézvén fel, azon egészen új s a felhozott törvényekkel egyenesen ellenkező tudományt következteti, miképpen országunkban *fegyveres kézzeli ellenséges támadás mindenkor egyenesen mint felségsértés, felség elleni támadás, (crimen laesae majestatis seu perduellionis) az állomány elleni támadásra, a társasági közcsend és bátorság megzavarására bár akármely módon intézett nyilvános törekedés és lázítás pedig mint hívtelenség vétke tekintetett és bosszultatott meg.*

Hűtelenség csak tettel követtethetik el

Hogy ezen új és törvény elleni tudomány a maga egész meztelenségében láttassék, szükség, annak alaptalanságát, annak valótlanságát megmutatni, ami annál könnyebben megtörténhetik, mert ugyanazon törvények, miken felperes a maga hamis tudományát építi, azok, mikből annak hamis volta napnál világosabb fényben kitűnik.

Azon törvények, miken felperes a keresetet alapítja, ezek: I. r. 13. és 14. s 1723: 9.

Az I. 13. azt mondja: «*ad conterendam igitur infidelium proterviam et rebellionem, pravorumque et flagitiosorum hominum male agendi licentiam reprimendam; Majores nostri non solum jure possessionaria aliquorum (ut dictum est) in semine deficientium; verum etiam contra statum publicum Regni hujus, ex eoque in despectum dignitatis Regiae Majestatis contumaciter sese erigentium, ac alios, praeter juris aequitatem, absolute temerarieque turbantium ad Sacram Coronam... devolvenda esse* stb.»

Az I. 14-ik szavai ezek: «*Secundus casus (notae infidelitatis est si quis evidenter se erigit et opponit contra statum publicum Regis et Coronae*.»

Az 1723: 9-ik ide tartozó kifejezései így vannak: «*Legibus de crimine laesae Majestatis hactenus, in specie articulo 7-o 1715-ti et modernae Diaetae articulo 5-o conditis in suo vigore permanentibus, evidenter semet erigentes contra statum publicum Sacrae Coronae, regiae Majestatis et regni; juxta titul. 14 partis I-ae, praeterea Judices* etc. *ulterius quoque nota infidelitatis* etc.»

Legelső, mit e helyen figyelembe kell vennünk, azon különbség, mit az 1723: 9. a felségsértés és hűtelenség közt tesz. Hogy e kettő közt legalább az 1715: 7. t. c. óta különbség van, azt felperes kir. fiscus sem tagadja. Az ok, miért itt e különbségről említést teszünk, az, mert az ország lakosainak átalános személy- és vagyonbeli bátorsága kívánja, hogy megmutassuk, mely önkényszerinti, mely törvényelleni, mely minden jogot letapodó megkülönböztetés az, mit felperes itt előállítani nem iszonyodott.

Az 1715: 7-ik t. c. rubruma ez? De casibus criminis laesae Majestatis, - a cikkely azonban semmi eseteket elő nem számlál hanem Sz. István II-ik könyvének 51-ik fejezetére hivatkozván, egyébről, t. i. arról beszél, miképp a felségsértőket idézés nélkül is el lehessen fogni.

Sz. István idézett 51-ik fejezete így van: *rubrum.* «*De conspiratione contra Regem et Reginam.* - Fejezet. - *Si quis in Regem aut Regnum conspiraverit, refugium nullum habeat ad Ecclesiam. Si quis contra Regis Salutem aut Dignitatem quolibet modo conspiraverit, aut conspirare aliquid tentaverit, seu tentanti scienter consenserit, anathematisetur, et omnium fidelium communione privetur. Vel si quis hujusmodi aliquem noverit, et probare valens non indicaverit, praedictae subjaceat damnationi*.»

Ezen törvény szavaiból világos:

1. hogy itt nyilván és egyedűl öszveesküvésről van szó.

2. hogy a rubrum szerint egyedül a király s királyné elleni öszveesküvésről van szó.

3. hogy a rubrum után ítélve, a törvény első sorában előforduló *Regnum* szó helyett *Reginam* szónak kellene hihetőleg állani.

4. hogy minden esetre a Sz. István idézett törvénye egy magán álló megkülönböztetett esetről szól, melyet a később hűtelenségnek bélyegzett esetekkel öszvetéveszteni nem szabad.

Az 1715. 7-ik t. c. midőn a kérdésben forgó Sz. Istváni törvényre hivatkozik, több törvényt ki nem jelel, csak határozatlanúl így fejezi ki magát: «*Unam aut alteram nefandi criminis laesae Majestatis seu perduellionis speciem, et casus quovis, tum in St. Stephani Libr. II. Cap. 51-o tum alibi passim in legibus patris denotatos*.»

Ezen határozatlan hivatkozás azon aggódást hozhatta elő, hogy talán ezen cikkely erejénél fogva sok olyan esetekben is, melyek eddig hűtelenség cím alatt jöttek, a megidézés félre fog vettetni. Ennélfogva az 1723: 9-ik cikkelyt úgy kell nézni, mint az 1715: 7-ik cikk törvényes megkorlátolását. S ezért van, hogy az 1723: 9. t. c. a hűtlenség eseteit a felségsértéstől megkülönbözteti s azokban az idézet előtti befogatást meg nem engedi.

Hogy a valóságos különbségre annál biztosabban reátaláljunk, vissza kell mennünk a régi időkre.

Mind a felségsértés, mind a hűtlenség törvényeink szerint ugyanazon büntetés alá esik: fej és jószágvesztés alá. Az 1715. 7-ik előtt az idézés előtti elfogatás különbsége sem állott, mert e törvényt megelőző időkben nemest idézet és bírói ítélet előtt befogni semmi esetben szabad nem vala; valamint hogy Erdélyben most sem szabad. Ezért van, hogy Verbőczynél (I. 14.) a hűtlenség mint közönséges nevezet állíttatik elő, mely nevezet alatt első helyen a felségsértés áll, a második és több helyeken pedig azon esetek következnek, miket a felebb említett 1723: 9. a felségsértésről (természetesen az 1715. 7-ik cikkely közbejötte miatt) külön osztályozva, mint szorosan úgynevezett hűtelenségi eseteket számlál fel. Noha nem lehet tagadni, hogy a megkülönböztetés most is csak a büntető pör vitelére nézve áll; polgári törvénykezésünk nyelvén pedig a felségsértés miatt fiscusra szállott javak is csak hűtlenség címéből szállott vagy adományozott javaknak mondatnak.

Sz. István törvényei (II. 35.) három esetet ismernek, melyek Verbőczy szerint hűtlenségi cím és büntetés alá esnének. T. i. ha valaki a király élete után leselkedik, ha az országot ellenségnek árulással általadja; ha idegen tartományokba szökik. «*Nec pro nullius causae reatus detrimentum bonorum suorum patietur quis, nisi consiliatus mortem Regis aut traditionem Regni fecerit, vel in aliam fugerit provinciam.*»

Később az esetek, mint Mátyás 1462-ki törvényének 2-ik, Ulászló II. D. 4-ik cikk bizonyítja, megszaporodtak; s mindezen eseteket, valamint törvényünk egészét Verbőczy szedte rendbe s világosan előadta s egymástól megkülönböztette; s a felperes kir. fiscusnak csak törvényeink ezen országosan elfogadott kútfejéből, nem pedig saját önkényéből kellett és illett volna meríteni.

Verbőczy I-ső Részének 14-ik címje így kezdődik: «*Sunt igitur casus isti, et vocantur Notae Infidelitatis, in quibus Regia Majestas bona aliquorum eisdem superviventibus cui voluerit, de jure, libereque habeat donandi facultatem.*

Primus est, de crimine laesae Majestatis; si quis videlicet impias manus in personam Principis nostri injecerit, vel capiti ejus gladio, aut veneno insidiatus fuerit: sive murum aut domum, in quo Princeps ipse extiterit, violenter invaserit.

Secundus casus est, si quis evidenter se erigit et opponit contra statum publicum Regis et Coronae. Haec tamen erectio se ipsum juste defendendo, Notam afferre non intelligatur. Item qui conficit falsas litteras stb.»

Senki sincs, ki a latin nyelvet csak félig is érti, hogy ezen sorokból meg ne értené, miképpen Verbőczy a felségsértés alatt az uralkodó fejedelem személye ellen vitt sérelmet érti. Ezt jelenti maga a név: *Felségsértés=Crimen laesae Majestatis.* Míg Róma köztársaság vala (respublica), következőleg a *Felség=Majestas* a népnél volt, addig a *Crimen Majestatis* a köztársaság, a nép elleni öszveesküvést jelenté. Mihelyt a római köztársaság fejedelmi hatalomnak adott helyet s következőleg monarchiává lőn, a *Crimen Majestatis* azonnal az uralkodó fejedelem elleni bűnt jelenté. Magában értetik, hogy felperes kir. fiscus mint a római később kor, a felség ideáját az uralkodó-fejedelem személyével köti öszve, tehát a *Crimen laesae Majestatis* meghatározásában sincs oka, de joga sincs, szabadsága sincs Verbőczytől eltávozni.

Verbőczynél az 1-ső eset (t. i. a felségsértés) a másodikkal (t. i. az időnkben sajátképpen úgynevezett hűségtelenség vétkével) ugyanazon büntetés alá esik: tehát egyenlő fontosságú vétek. A különbség csak ez, hogy az első esetben a bűnös egyenesen a király személyét sérti meg, a másikban pedig a statust. Ezért van, hogy az első esetben a törvény ezen kifejezéssel él: *Persona principis,* a másikban pedig: *Status publicus Regis et Coronae.*

Nem kell reá magyarázat, miképpen akkor, midőn a király név mellé egyfelől ezen kifejezés *Status publicus,* másfelől ezen szó *Corona* ragasztatik, nem személyesen a fejedelem, hanem az ország ellen elkövetett bűnt kell értenünk, annyival inkább, mert némely törvényeink vagy a *rex* szó helyett *regnum* szavat használnak, vagy a *Rex* és *Corona* mellé a *regnumot* is odateszik.

Nem lesz szükségtelen ide tartozó törvényeinket futólag általtekinteni.

Mátyás 1462. 2-ik «*evidenter se erigens contra statum publicum Regis et Coronae.*»

Ulászló II. D. 4-ik c. «*articuli autem, qui concernunt Notam Infidelitatis sunt isti*:

Primus: Evidenter, se erigentes contra statum publicum Regni et Coronae.»

Verbőczy helyei feljebb ki vannak írva, melyek közűl az I. 13. ezen kifejezést használja: *contra statum publicum Regni hujus.* Az I. 14. pedig: *contra statum publicum Regis et Coronae.*

Az 1723. 9-ik törv. cikk kifejezése ez: *contra statum publicum sacrae Coronae Regiae Majestatis et Regni.*

Mindezekből tehát kitetszik, miszerint a Verbőczy első és 2-ik esete abban különböznek egymástól, hogy az első eset a király személye, a második pedig status elleni bűn, és hogy a két eset közt teljességgel nem abban áll a különbség, hogy a bűn mi által és miként követtetik el: mivel mind a *crimen laesae,* mind a *nota* csak egyedűl tett által követtethetik el, hanem abban áll, hogy a bűn ki vagy mi ellen intéztetett, t. i. a király személye vagy pedig az állomány (status) ellen-e? Ebből legelőször is az világlik ki, miként felperes kir. fiscus a két esetet vagy szándékosan vagy tévedésből, de mindenesetre felette hibásan öszvezavarta. Másodszor pedig az tetszik meg, hogy ezen öszvetévesztés következésében törvényeinkből oly bűnt akart kimagyarázni, miről azokban szó még távolról sem tétetik: azt t. i., miképpen hűtlenséget csupa szóval, még pedig közgyűlésben, tehát törvényes gyülekezetben mondott szóval lehet elkövetni? Mert a felperesi előadásból ez jő ki.

1. Hogy a felségsértés és státus elleni tettleges felkelés az I. 14. és 1723. 9-ik ellenére ugyanazonegy eset.

2. Az I. 14.-ik második esete pedig, mely az 1723. 9. cikkben a hűtlenség első esetének tétetik, semmi nem egyéb, mint szóval vagy gondolattal való lázítás.

A kir. fiscus ugyanezen kitétellel él: *bár akármely módon intézett lázítás*. De miután a tettleges feltámadást a felségsértés esetei közé számlálta, miután feleselésében éppen azt akarja megmutatni, hogy a felségsértés tettel, hűtelenség pedig tett nélkül, s éppen a jelen esetben csupán egy frázissal követtethetik el: egyenesen következik, hogy az I. 14. második esetén egyedűl szavat vagy gondolatot érthet.

Azonban valamint az eddig mondottakból nyilván kiviláglik, hogy felperes a felségsértés és hűtelenség közti különböztetést törvényeinkkel egészen ellenkezőleg tevé: úgy kiviláglik az is, hogy a hűtelenségnek általa felállíttatott hibás és törvénytelen meghatározása sem törvénytudomány, sem grammatica előtt meg nem állhat.

Csak arra kell figyelmeznünk, mily szavakkal fejezik ki magokat törvényeink? s azonnal által fogjuk látni, hogy tettről, tettleges feltámadásról s ellenszegülésről van szó. Első Mátyás feljebb idézett törvényétől fogva egész az 1723. 9-ik cikkelyig az állandó kifejezés ez: *evidenter se erigere et opponere*.

Ezen szó *opponere* törvényeinkben igen gyakorta fordul elő, s a polgári törvénykezésben egyenesen és tagadhatatlanúl azon cselekvést jelenti, midőn valaki a bírói ítélet végrehajtását bot vagy kard felemeléssel megakadályoztatja. Szóval jelentett ellentállást sem törvény, sem bíró ellentállásnak nem ismer. Ha tehát a szó polgári és parányi következésű esetekben is cselekvési értelemben vétetik: lehet-é képzelni, hogy a büntető törvények legsulyosb esetében, a hűtelenségben csak szavakat, azaz szóval való ellentállást jelentsen? S lehet-é ezt képzelni éppen akkor, midőn a hasonlóúl s minden kétségen túl cselekvést jelentő «*erigere*» szó is mellette van?

Hogy az *erectio* nem szóban áll, és hogy annak helyét szó, bárminő szép szó is ki nem pótolja, sőt hogy oly drágalátos varázsige sem létezik, mely azt előidézni képes legyen, ezt minden latinul tudó s nem tudó is kétségtelenűl fogja tudni.

Már midőn az *opponere* s *erigere* mint törvénykezésben s törvénykezésen kivűl egyenesen tettet kifejező szavakhoz még az *evidenter* van ismertető jelűl (characteristicáúl) téve,

miszerint az oppozíció s erectio tettének láthatónak s világosnak kell lenni: miként lehet akkor a tiszta értelem, nyelv s józan ész dacára mégis azt állítani, hogy «Nota» szavakkal, mégpedig bizonytalan és legkisebb felszólalást is magokban nem foglaló szavakkal követtethetik el?

Felperes maga hivatkozik Verbőczy II. 14-ik címére. Meri-e azt állítani, hogy itt a *primus casus* azaz a *Crimen laesae Majestatis* után nyomban következő *secundus casus* nem tettel, hanem szóval való feltámadást, ellentállást jelentsen? Ha meri, magyarázza tehát, miért teszi ezen secundus casus mellé a törvény ezen záradékát: *haec tamen erectio se ipse juste defendendo Notam inferre non intelligatur*? Lehet-é józanúl állítani, hogy itt a juste defendendo alatt szóbeli oltalom azaz nyelveskedés értetik? Nem nyilván van-é, hogy itt Verbőczy azt mondja, hogy az oly tettleges feltámadás, melyet valaki saját igazságos oltalma végett tészen, hűtlenségnek nem vétethetik? Bizony azon időben, midőn 2-ik András aranybullájának 31-ik cikkelye (melyben a *resistendi facultas* törvényesen engedtetik meg) még erejében áll vala; azon időben, midőn a nyers generáció inkább fegyverkezésre, mint szónokoskodásra volt hajlandó; azon időben, mondom, «*erectio*» és «*oppozíció*» szavakon, *Nota Infidelitatis* eseten szavakat, nyelvelést akarni érteni: rendkivűl nevetséges dolog.

Maga az aranybulla 31-ik cikkelye s Verbőczy 1-ső K. 9-ik címje midőn azt tanítják, hogy az ország nemeseinek bizonyos esetekben a király ellen *resistálni* szabad, s ezen *resistálással* hűtlenségi vétekbe nem esnek (sine Nota alicujus infidelitatis), ezáltal nyilván kijelentetik, hogy a hűtlenség tettleges *resistálással* (mert resistere szavon talán kir. fiscus sem ért egyebet cselekvésnél) követtetik el, s e resistálás csak akkor nem vétetik hűtelenségnek, ha az az arany bulla 31-ik cikkelyének értelmében tétetik.

Törvénykönyvünkben előforduló több rendbeli esetek a dolgot még nagyobb világosságba helyheztetik; ezen esetekről szóló törvényeket felperes kir. fiscus is említi, s belőlök egyes szavakat s csonkázott kifejezéseket hozván fel: azt igyekezék megmutatni, hogy azon törvényekben előforduló esetek szó vagy beszéd által elkövetett hűtelenségi vétkek.

Legelőször is Sz. István II. 53. fejezetét hozza elő, mivel úgymond: ott a fejedelem rágalmazóiról szól a törvény. Igenis a törvény így van: «*Si quis versutus, alicui comitum, vel alteri personae fideli dixerit: audivi Regem ad perditionem tui loqui, et hic inventus fuerit, pereat.*»

Ha ki ezen sorokat figyelemmel olvassa, minden bizonnyal két megjegyzést fog tenni. Elsőt, hogy ezen törvényben előforduló eset ide nem alkalmazható. Másodikat, hogy ha ezen törvényben említett eset fordulna elő, akkor kir. fiscus igen rosszul vinné kötelességét, ha azt hűtelenségi pörrel követelné. Ezen ide nagyon hibásan hozott törvényt tehát elmellőzvén, menjünk a többiekre.

Azt állítja felperes, hogy az 1514. 14. és 39. cikkelyekben világosan említtetnek a nemtelenek lázítói és elcsábítói. Ez tehát felperes értelmében azt teszi, hogy az említett cikkelyek a *szóval lázítókat és szóval csábítókat*, tehát az akkori *szónokokat* érdeklik.

Minthogy a csonkán, s kiszemelve kényszerint elhelyeztetve idézett helyekből igaz tudományt venni nem lehet: ime az ide tartozó helyek egészen. 1514. 14. «*Quamquam omnes rustici, qui adversus Dominos eorum naturales insurrexerunt, tamquam proditores, capitali poena essent plectendi: Ne tamen tanti sangvinis effusio adhuc sequatur, et omnis rusticitas (sine qua nobilitas parum valet) deleatur, statutum est, quod universi Capitanei et Centuriones ac Decuriones, concitatoresque aliorum rusticorum, ac manifesti homicidae nobilium; praeterea violatores virginum et mulierum, omni gratia semota occidantur, et ubilibet exstirpentur.*»

1514. 39. «*Et ante omnia, praenominati Capitanei, Centuriones, Decuriones, concitatoresque et seductores rusticorum, nec non manifesti homicidae nobilium, stupratoresque puellarum, et violatores mulierum, tempore, quo super damnis illatis executio fiet, per antefatos V. Comites etc.*» Itt az elszámlált gonosztevők büntetése határoztatik meg.

Lehet-é józan meggondolással állítani, hogy e cikkelyekben, hol a tettlegesen feltámadt és iszonyú dúlást és rablást s országháborítást elkövetett nagy sokaság megkimélésével egyedűl a sokaság tisztjei, fejei azaz a legtettlegesebb támadók, kik t. i. a sokaságot fellázították s borzasztó tettekre vezérelték, és a legcégéresebb gonosztevők parancsoltatnak büntetés alá vonatni, hogy - mondom - e cikkelyekben *szavakról* s szónokoskodásról lenne szó? Midőn felperes azon alperes ellen hoz fel ily cikkelyeket, ki a megyei gyűlésen békés körülmények közt tartott beszédet, s midőn éppen annak megmutatására, hogy a hűtlenségi vétek elkövetésére nem cselekvés kivántatik, hozza fel ezen cikkelyeket, melyek történeteink egész kiterjedésében a legborzasztóbb belső háborúról s abban elkövetett gonosztettekről szólanak: vagy példátlan logikátlanságot árul el vagy minden törvénnyel és igazsággal nyilván gúnyolódik.

Zsigmond I-ső Decr. 20-ik §-át maga felperes kiírja: «*Quicunque Regnicolarum nostrorum quibusvis nostris infidelibus, aut subsidio, expensarumque largitione, aut ipsis hospitalitatem praebuisse probari potuerint hi omnes similiter perdant jura ipsorum possessionaria universa*.»

Hogy Zsigmond Siklóson fogva tartatott: ez bizonnyal nem szó vala, hanem tett; hogy azok, akik Zsigmond ellen hűségteleneknek tettel, segedelemmel, költséggel, szállásadással pártjokra keltek: nem szavat, hanem cselekedetet követtek el, ebben tán kir. fiscus sem fog kételkedni. Miért hozta fel tehát ezen helyet? Ezzel akarja-e megmutatni, hogy hűtelenséget szóval lehet elkövetni? Ezzel? hol nyilván és nyilvános kifejezéssel tettről, cselekvésről van szó. Ez ismét vagy szörnyű logikátlanság vagy szörnyű gúny törvény és igazság ellen.

Ezután általmegy felperes az 1556: 24-ik cikkre, azt mondván, hogy ezen cikkelynél fogva Bebek Ferenc és György, kik magokat a fejedelem iránt engedetleneknek nyilatkoztaták (declararunt), hívtelenség büntetésben marasztattak. Ez tehát azt teszi (felperes értelmében t. i.), hogy Bebekék azért marasztattak hívtelenség büntetésében, mert szóbeli nyilatkozást tettek, tehát nem cselekvéssel lettek bünösök. Nézzük a cikkelyt magát: «*Et quia Franciscus Bebek de Pelsőcz, et Georgius ejus filius, et antea palam sese rebelles atque inobedientes Majestati suae declarare non formidarunt, et proxime citati, in praesentiam suae Majestatis comparere seque de objectis rebellionibus aliorumque facinorum criminibus expurgare penitus contemserunt, propterea juridico processu et infidelitatis nota damnati*» etc.

Minden latinul értő látni fogja ezen sorokból:

1. Hogy a két Bebek maga magát nyilatkoztatta *rebellisnek* és a felség iránt *engedetlennek.*

2. Hogy megidéztetvén, meg sem jelent.

3. Hogy rebellióval és más gonosztettekkel, *facinorum criminibus* vádoltatott.

4. Hogy meg nem jelenvén, következőleg magokat a vád alól ki nem tisztázhatván, hűtelenség büntetésében elmarasztattak.

Tehát elmarasztanak mint *rebellisek*, mint király ellen *engedetlenek*, mint *sok gonosztettekkel* terheltetett, mint törvényes idézésre meg sem jelent emberek, s ezeket szavaknak és nem tetteknek hiszi felperes kir. fiscus? Ezekből nem akarja látni, hogy a nota infidelitatis nem szóval, hanem rebellióval követtetik el? Pedig ezenkivűl még azt is tudhatná a történetírókból, hogy a két Bebek hamis pénzt veretett; Rosnyó-Bányát Várday Pál érsektől fegyveres erővel elvette, Kassát felgyújtotta s elégette, Ferdinánd király ellen fegyvert fogott s vezéreit, Puchheymot és Detrichet Krasznahorkánál megverte, a király híveit kirablotta stb. Ezek azok a cikkelyben említett *rebelliók*; ezek a tettek, melyek miatt hívtelenségi büntetés diktáltatott. És mindezek felperes előtt csak szóval elkövetett vétkek; felperes tudja, hogy szóval *Notát* sőt *Rebelliot* lehet csinálni, királyi vezéreket megverni, városokat felégetni s több effélét. Ismét kérdi azért az alperes, ha ez kir. fiscustól nem logikátlanság, lehet-é egyéb törvényt és

igazságot gázoló gúnynál? Nem borzasztólag nevetséges-é látni, miképpen a magyar sz. korona ügyvéde a pártütő s fegyveres kézzel dühöngő két Bebek bűnét szóbeli nyilatkozásban lenni állítja, csak hogy a megyei közgyűlésben törvényes tárgy felett szólott alperest szavak miatt üldözhesse.

Felhozza felperes az 1588. 48-ik cikkelyt is, melyben Debreczeny György, ki a fejedelem tanácsosait méltatlansággal illette és rágalmazta, hűtelenség büntetése alá vettetik. Ezen cikkely egész tartalmából és szavaiból nyilván kitetszik, hogy említett Debreczeny György az országgyűlésen összegyült kir. tanácsosok rágalmazásáért úgy tekintetett, mint aki a *Salvus Conductust* megsértette: «*Non habita ratione, publici Salvus conductus, neque contentus eo, quod paucis ante Diebus in publica congregatione Regnicolarum universos utriusque ordinis consiliarios suae Majestatis publice injuriosis et illicitis verbis offecerat, eosdem vice iterata in suplici etiam quodam suo libello serenissimo archiduci exhibito conspiratores ac tumultuarios, publicaeque fidei et salvi conductus turbatores, et violatores appellare et nominare* etc. etc. *veritus non fuit*.» Vétke tehát az vala, mert a tanácsosokat rágalmazván, ezen tette által, mint mondatott, a *Salvus Conductust* megsérté, s ugyanazért: propter duorum Consiliariorum sub Diaeta inique factam diffamationem, nec non salvi conductus violationem, hűtelenség büntetésében marasztatott.

Minden tudja, hogy régibb törvényeinknél fogva a *Salvus Conductus* megsértői hűtlenség címe alá tartoztak; de minden tudja azt is, hogy midőn az 1723-ki Diaetán a hűtelenség esetei újonnan meghatároztattak, megkevesíttettek, s a 9-ik cikkelyben előszámláltattak, ugyanakkor a 10-ik c. által: *Litterarum salvi conductus violatores* a hűtelenség esetei közűl kivétetve, a *major potentia* esetei közé számláltattak. Ezt tudja felperes kir. fiscus is, legalább hivatalos kötelességénél fogva tudnia kellene; mi oka tehát, hogy Debreczenynek az 1723. 10-ik c. hozatala után e jelen pörre semmiképpen nem tartozható esetét itt felhozza? Mert ez itt éppen oly keveset bizonyít vagy világosít, mintha Sz. Lászlónak a két feleségű papok ellen hozott törvényeire hivatkozott volna; mert egy az, hogy a Debreczeny György dolga és az alperes ellen támasztott vád közt semmi hasonlatosság nincs, mivel Debreczeny a Diaetán összegyült tanácsosokat feladta (deferálta) mint összeesküvőket, lázongókat sat., mihez hasonlót alperes nem teve. Más az, hogy ha Debreczeny tette alpereséhez hasonlítana is, ebből az 1723. 10. nyilvános szavai szerint éppen az következnék, hogy kir. fiscus a hűtelenségi pert törvény ellenére kezdette. Azon axiomát ugyanis, miképpen az utóbbi törvény az előbbit eltörli, kir. fiscus sem fogja tagadni, ő nem fogja magának azon mindent legázoló hatalmat tulajdonítani, hogy törvénykönyvünkben kénye szerint válogathasson; s hol az újabb törvény nem tetszik, ott az eltörlött réginek erejét saját auktoritásával felélesztheSse. Ha felperesnek ezt tenni joga volna, akkor Magyarország nem lenne méltó, hogy benne emberek lakjanak.

Továbbá a bécsi béke 27-ik §-át is előveszi felperes, s valamint feljebb a Bebekről szóló 1556. 24-ik cikkből a *declararunt* szót kikapván, abból magával a cikkellyel ellenkező dolgot akar kimagyarázni: úgy itt ezen rendes szokásához képest a bécsi béke említett 27-ik §-ból ezen szavakat: *neque publicae pacis turbationem in aeternum molientur, vel quovis exquisito sub colore et praetextu attentabunt* kiszemelvén, ebből ismét azon hamis tudományát akarja bizonyítani, hogy hűtelenségi vétket szó és beszéd által lehet elkövetni.

Megjegyzés nélkűl is minden tudja, hogy egyes szavakat akárhonnan lehet kény szerént szemelni ki s úgy állítani elő, hogy az, ki a dolgot nem tudja, általa megcsalathatik, félrevezettethetik. De a törvénykönyv szerencsére nemcsak a kir. fiscus, hanem a bíróságok s alperes előtt is nyitva van; s ezen törvénykönyvből mint feljebb, úgy itt is a felperesi állítással ellenkező következmény jő ki. A bécsi béke szerzői sokkal fontosabb tárgyakkal valának elfoglalva, mintsem szavakról, közgyűléseken mondandó frázisokról gondolkodtak volna; ők világos szavakkal kimagyarázták a *pacis publicae turbatio* kifejezésen mit értsenek, az egész

27-ik §. így vagyon: «*Sicut etiam vicissim Regni Hungariae Regnicolae, et ad illud pertinentes Provinciae, et Comitatus suae Caesareo-Regiae Majestati et successoribus ejus, legitimis Regibus Hungariae, ad perpetuam fidem et observantiam sese obligabunt, per publicas Regni constitutiones, neque (salvis semper juribus et libertatibus Regni permanentibus) unquam defectionem, rebellionem, insurrectionem, publicae pacis perturbationem, vicinarum provinciarum invasionem et populationem, internam et externam conspirationem turcarum et tartarorum ac aliorum quorumcunque hostium in Regnum Hungariae et vicinas Provincias introductionem privata conventicula, contra suam Caesareo-Regiam Majestatem, contra bonum Regni, in aeternum molientur, vel quovis exquisito colore et praetextu attentabunt*.»

Ime tehát ezek azok a dolgok, miket a 27-ik §. megtilt, pártütés, rebellio insurrectio, az ország elpusztítása, tatár, török vagy más ellenség behozása sat. Ezek azon vétkek, mikre a 30-ik §. azt mondja: «*Quod si vero secus fieret, contrarium facientes eo ipso notam infidelitatis incurrent.*» Meri-é felperes állítani, hogy itt a Nota Infidelitatis szavakért és nem tettért, nem cselekvésért van diktálva? Meri-é állítani, hogy itt nem a *rebellio, insurrectio, hostium inductio, conspiratio, regni invasio et populatio* vagynak hűtelenségnek bélyegezve? És mégis ezen §-ból igyekszik megmutatni, hogy törvényeink szerint a fegyveres feltámadás *Crimen Majestatis*, az egyébként azaz szóval való pedig *Nota Infidelitatis*; holott valamint ez, úgy a feljebb említett s általa hasonló okból idézett törvények nyilván kiáltják, hogy éppen a fegyveres feltámadás, a *rebellio*, az *insurrectio* s több efféle az, mit hazánkban elejétől kezdve *Nota infidelitatis* címmel neveztek. Ha az, amit a törvény ily nyilván kiált, nem elég, úgy nincs mód, hogy az ártatlanúl üldözött magát felperes ellen oltalmazhassa.

Végre nem átall a kir. fiscus még a Tököly és Rákóczy véres ütközetek közt elfolyt korára is hivatkozni. Tehát azon időben szavakról, frázisokról vala kérdés? Tököly és Rákóczy és Bercsényi frázisokkal és nem hadsergekkel vívtanak? Vagy abban keres-é erőt felperes, mert az 1687. 5-ik és 1715. 49. cikkek által azok, kik a törvénycikknél fogva haza ellenségeinek nyilatkoztatott Tökölyánusokkal és Rákóczyánusokkal kölcsönös levelezést és közlekedést vagy egyetértést folytatni fognak, hűtelenség büntetésével fenyegettetnek? De vajon Tököly és Rákóczy miért nyilatkoztattak haza ellenségeinek? Perduelliseknek? Azért-é, hogy valamely közgyűlésen Diaetai instructio készítés alkalmával nehány frázist mondottak? Azt csak fogja tudni felperes kir. fiscus, hogy Tököly miket tett; s ezen tettei miatt az 1687. 5-ik cikkben kimondatott amnesztiába sem ő, mint *nefariae perduellionis caput praescium*, sem a mellette tovább is maradók *asseclae cum ipso adhuc perseverantes* be nem foglaltatnak, s ezért a velek mint nyilvános fegyveres ellenséggel való *mutua correspondentia et commercium* méltán tiltatott meg. Mely megtiltás egyébiránt egyedűl ezen esetre szabott törvény vala, s 1715-ben a 49-ik cikkely által más hasonló esetben hasonló törvény ismét az akkori esetre szabva hozatott: «*universi et singuli, qui se usque ad praenotatum terminum absentarunt, vel modalitate praevia non rediverunt, adeoque etiam de praesenti abessent, una cum suis praenominatis capitibus, et antesignanis, tamquam legitimi sui Regis et patriae, publici hostes, perduelles, veraeque libertatis eversores, vi praesentis statuti legitime proscripti, et ubique ad infligendam ipsis demeritam juris poenam persequendi, et captivandi: bona vero eorundem mobilia et immobilia universa fisco Regio applicanda decernuntur et declarantur; cum quibus omnis correspondentia et commercium, de simplici et plano, universis et singulis regnicolis sub poena criminis laesae Majestatis interdicitur*.»

Minden különös útmutatás nélkül megjegyezhetjük:

1. Hogy előbb Tököly és Rákóczy s az ő híveik országgyűlésen hozott törvénycikkellyel nyilváníttattak a haza ellenséginek, s ezen nyilvánítással együtt mondatott ki, hogy a velek ezután folytatandó correspondentia és commercium hűtelenség büntetése alatt tiltatik.

2. Hogy valamint Tököly és Rákóczy nem szóval, hanem fegyverrel vívtak, úgy a velek, t. i. perduelliseknek nyilvánítottakkal folytatandó levelezés és közlekedés nem lehetett puszta szó, hanem valóságos szövetkezés a haza ellenségeivel.

3. Hogy ha van eset, mely felperes hamis tudománya ellen tanít, a Tököly és Rákóczy esete s a miattok hozott és feljebb idézett törvény az. Mert a többször említett *correspondentiát* és *commerciumot* annyira nem szónak, hanem veszélyes cselekvésnek hitte az ország, hogy azt 1687. ugyan hűtelenség büntetésével fenyegeti, (nem lévén még akkor az 1715. 7-ik által a felségsértés a hűtelenség esetei közűl kiemelve) 1715-ben pedig, mint láttuk, a 49-ik cikkely által felségsértés bűnévé emeli: sub poena criminis laesae majestatis interdicitur, s annak következésében,

4. Méltán jegyezhetjük meg azon fonákságot, hogy alperes ellen, kit felperes kir. fiscus hűtelenségi pörbe idézni jónak látott, felségsértést tárgyazó törvényt hoz elő, s éppen ott, hol azt akarja megvilágosítani, miképp a felségsértés és hűtelenség közt az a különbség, hogy az első cím alatt tettel, a másik alatt pedig szóval való feltámadást szokás büntetni.

A felperesi okoskodás így áll:

Alperes a státus ellen feltámadt.

Való, hogy semmi tettet nem követe el, hanem csak szavakat mondott.

De az 1715. 49-ik cikkben említett correspondentia és commercium sem tett, hanem szó vagy valami ilyforma.

És mégis ezen correspondentiát és commerciumot az 1715. 49. felségsértés büntetése alatt tiltja.

Mivel tehát felségsértési büntetés csak tettleges, hűtelenség pedig csak szóval való támadást érhet, annálfogva a felségsértés büntetését diktáló 1715. 49-ik cikkely értelmében alperes hűtlenségi pörbe törvényesen vonatott.

Ily szembeszökő fonákságokkal áll elő azon felperes, ki másnak életét és vagyonát követeli. Nem azt teszi-é ez, hogy a polgárok személyes és vagyonbeli bátorságával borzasztó játékot űz. Mert azt hinni, hogy ily logikátlanságot felperes tévedésből követ el, egy kevéssé bajos. Egyébiránt a hazafiak élete s birtoka akár rossz-szivűség, akár logikátlanság következésében tétessék zsákmánnyá, a dolog egyformán undorító színben áll.

Nincs a közbátorság nagyobb veszedelemre kitéve, mint akkor, ha a törvények s kivált a büntető törvények kény szerint, annyival inkább ha a vádló kénye szerint magyaráztatnak. Iszonyodva olvassuk azon embertelen tetteket, melyek az egykori Rómában s nevezetesen Tiberius alatt a *Majestas Crimenről* szóló törvények elmagyarázása s határtalan kiszélesítése által véghezvitettek. Igen természetes, hogy ha a kir. fiscus a hűtelenség vádját - mint megmutattuk - törvényeink félremagyarázásával, sőt törvényeinknek ellenére mindenre, akire és mire kedve tartandja, korlátlanul kiterjeszteti: hazánkban is a Tiberius korához hasonló irtózatosságoknak kell előállaniok. Alperes azért fennálló törvényeink szoros magyarázatához ragaszkodik, s üldözője ellen azoknak szentsége alatt keres oltalmat, s miután felhozott törvénycikkelyek hosszú sora által megmutatta, hogy a hűtelenség bélyegéről szóló törvények a legrégibb idők óta mindig státus elleni *tettleges* feltámadásról és ellenállásról szólanak; miután megmutatta, hogy szavak, sőt nemcsak szavak, hanem oly feladások s rágalmazó vádaskodások is, mint amilyeket Debreczeny György elkövetett, az 1723. 10. cikk születése óta hűtelenségi pör tárgya többé semmi esetben nem is lehetnek: helyesen hiszi, hogy e jelen pörnek törvénytelen volta minden kétségen túl megismertetik, s a tisztelt bíróság a haza polgárait ily törvény elleni úton üldöztetni nem hagyandja.

Kormány és fejedelem közötti különbségről

Következik felperes kir. fiscus feljebb említett azon állításának megcáfolása, miszerint alperes ellen egyetlen egy beszédtöredéket hozva elő, ezen beszédtöredékről azt állítja:

1. Hogy azt alperes mondotta, mégpedig

2. Lázító céllal mondotta.

3. Hogy ezen beszédtöredékben a kormányt említvén, ez által a királyi felséget sértette meg.

A két első pont megcáfolása alább következvén, itt az fog körülállásosan kifejtetni, ami a 3-ik pontban érdekeltetik, t. i. hogy a «kormány» említése által a kir. felség sértetett meg.

Alperesnek semmi oka nincs tagadni, miképpen ő mint számtalan más alkalommal, úgy az 1834-ik évben dec. 9-én tartott Szathmár megye közgyűlésében is a kormány szóval élt, mivel a kormányról szólván, annak nevezetét is szükségképpen ki kellett mondania, azonban mit értett s mit érthetett e szó alatt? arra nézve következőket kíván előterjeszteni.

Mindenekelőtt kéri az alperes tisztelt bíráit, fordítsák figyelmöket arra, hogy ő ezen magyar szóval élt «*kormány*», tehát csak ezen *magyar szóról* «*kormány*» lehet itt a kérdés.

Annálfogva nem annak kell kérdésbe jönni, hogy *Regium*, *Imperium*, *Gubernium*, etc. mit tesznek? mert erről csak akkor lehetne szó, ha ő ezen szavak közül valamelyikkel élt volna; hanem itt csak akörül forog a dolog, hogy ezen magyar szó «*kormány*» mit teszen, s az alperes alatta mit érthetett s mit értett?

Egy *szó magában véve mit tesz*? Azt jusa van akárkinek is okokból s okok szerint megmagyarázni. De hogy egy szónak *a szólóra nézve minő értelme van*, annak mértéke egyedül a szóló értelmében lehet. Midőn valakinek egy szó mondásáért hibás vagy nem hibás voltáról van a kérdés, akkor kettőt kell tekinteni. *Első az*, hogy a szóló azon szavat minő értelemben vette? Az ő szándékbeli hibás vagy nem hibás volta felől csak ezen kérdés határoz. De ezen kérdésre a felelet csak és csak tőle jöhet. A második kérdés az: a szóló azon szavat helyes értelemben vette-é vagy nem? Ezen kérdés a szólónak egyedül tudásbeli hibázását vagy nem hibázását érdekelheté. Tudás és értelembeli hiba pedig büntetés tárgya nem lehet.

Erre talán azt mondja valaki, hogy szavakat nem szabad s nem lehet más értelemben venni, mint a mi azon szavaknak valódi értelmök. Könnyű és tiszta erre a felelet.

Minden szónak csak azon értelme lehet, mit annak a szokás ád, *verba valent usu*. Ezen szokás vagy kötelező erővel bíró írott magyarázatban gyökerezik vagy pedig a mindennapi gyakorlatból ered s ezáltal tápláltatik.

Ha törvény ad valamely szónak magyarázatot, s az tisztán ki van fejezve, ugyanazon szavat törvényes tekintetben másként nem lehet s nem szabad érteni. «Populus», ha szinte általánosan teszi is a népet, de nálunk nem lehet s nem szabad azon az ország minden lakosait érteni; mert a törvény nyilván mondja, hogy a «populus» név alatt kik értetnek. De ezen *magyar* szónak *kormány* ily törvény által elhatározott magyarázatja nincs, s nincs pedig azon igen egyszerű okból, mivel sem magyar törvény eddig nem volt, sem magyar szavaknak törvényes magyarázatja nem találtatik. Annak pedig deákra fordítása sokféle lehet, s hogy azok közül melyik jobb? vitatás, értekezés tárgya. De senki is a maga fordításának más kötelező erőt nem adhat mindaddig, míg azt törvény nem teszi.

Ha pedig közszokás elhatározta valami szónak értelmét s írott törvény annak más magyarázatot nem adott: úgy nevetség az alatt egyebet érteni. Méltán kinevettetnék az, ki azt állítaná,

hogy midőn hollót mond, hattyút ért alatta, s e szóval hó valami feketét akar kifejezni; mert ezek is azon szavak nagy számához tartoznak, melyeknek értelmök mindenek által elfogadva s tudva van.

Ellenben vannak szavak, melyeket itt így, amott másként, ezek egy, mások más értelemben vesznek. Ki azt mondja: *lement a nap*, nem tudhatni, vajon azok közé tartozik-é, kik még azt hiszik, hogy a nap forog földünk körül, vagy csak azért fejezi így ki magát, mivel a közszokás ezen - különben helytelen kitételt - elfogadta? Ha valaki boldogságról szól, nem állíthatni, hogy ő azalatt gazdagságot értett: bár ezer meg ezerek vannak, kik a gazdagságban keresik s találják a boldogságot. De mivel vannak mások, kik a boldogságot éppen egyébből eredőnek s egyébben létezőnek hiszik; azért ki boldogságról szól, az arról és csak arról szólott, amit ő ért a boldogság neve alatt.

Ezen magyar szónak «*kormány*» nincs ugyan irott törvény által elhatározott magyarázatja; de van oly közönségessé vált értelme, mit senki is, ki e szó felől józanon gondolkozni tud s akar és anyanyelvét ismeri, félre nem érthet.

Alperes meg van győződve, hogy a k. fiscus is meg fog annak alábbi magyarázatjában nyugodni s el fogja mint magyarul tudó ismerni, miszerint annak más értelmet adni nem is lehet.

Hogy ezen magyar szó «*kormány*» teljességgel nem teszi s nem teheti magát a felséget, és hogy annak egyedül az alább kifejtendő értelme van s más nem is lehet: világos az s tagadhatatlan grammatikai, logikai s publicistai okokból.

Nézzük ezen magyar szót *kormány* előbb a *magyar nyelv esmérete s tudománya* szempontjából.

Ezen szó «kormány» grammatice hasonlatosság szerint, van a hajó azon részéről véve, mellyel az igazgattatik; eszközt teszen, azt, amivel valaki valamit véghez visz, t. i. a kormányzó a kormányzást. És így itt három létezik, t. i. a kormányzó mint szubjektum; a kormány mint objektum és médium s a kormányzás mint akció és effektus. Ez oly világos, hogy megértésére semmi különös belátás nem kell; s hajón és hajón kívül akárki is elismerné azon állításnak balgatagságát, miszerint az a hajós, ki a kormány minéműsége iránt tenné észrevételét vagy annak hibás voltára figyelmeztetne, az a kormányzó hajóskapitány minéműségéről szólott s az ellen vétkezett.

Éppen így van ez az állomány (Status) hajójára nézve. Ez is kormányoztatik a kormány segítségével a kormányzó által. Valamint a hajó igazgatója vagy kormányzója a kormányt, ha hibás, ha görbe, ha redves, elvetheti: szintúgy az állomány hajójának kormányzója azaz a fejedelem vagy király kormányát, t. i. azon személyeket, kikkel kormányoz, elvetheti vagyis eltávoztathatja.

Valamint hajónál, úgy státus vagy a kormánynál is lehet igen jó s legjobb kormányzó és rossz kormány. Igaz, hogy ekkor a hajó mente téved s léte veszedelmeztetik.

Valamint a hajó úgy megy, milyen a kormánya, s csak annak minősége szerint lesz a kormányzás következése vagy sikere, úgy országra nézve a fejedelem kezében levő kormánynak minőségétől s cselekvéseitől függ, hogy a fejedelem akaratja miként létesül s az állomány hajója miként s merre megy. Mert ami a hajó kormányára nézve annak jó vagy rossz, egyenes vagy görbe, ép vagy redves volta: éppen az az állomány hajójára nézve, hogy kormánya minő alkotású, kikből áll s cselekvései milyenek. És ezen harmadik teszi a hajó s állomány kormánya közti azon különbséget, hogy amannál minden attól függ, miként van az elkészűlve és miből? Mert ha jól s jó anyagból van alkotva, azzal jó kormányzó a hajót bizonyosan jól fogja kormányozni; ellenben státus hajójának kormányánál nemcsak annak

minő alkotása (mi a dolog folytatásának rendszerében áll) s nemcsak tagjainak alkalmas volta jő tekintetbe, hanem mivel ezen kormány személyekből áll, tekintetbe jő azoknak akaratjok s cselekvésök is. És ebből következik, hogy ezen kormány olykor a kormányzó hozzájárulta s tudta nélkül, sőt annak ellenére is tehet s tesz is, minek következése az, miszerint a legjobb szándékú kormányzó mellett is a kormányzásban nem ritkán történik hiba; s az nem mindig megy annak akaratja szerint.

Így egyenesen a hajó kormányától hasonlatosság szerint vett ezen szó «kormány» *teljességgel nem cselekvést*, hanem csak eszközt tesz; nem azt fejezi ki, aki kormányoz, hanem azt, amivel a kormányzás történik; s tehát ezen szónak egyenesen csak objektiv értelme lehet, nem pedig szubjektiv, s azon sem a kormányzó személyét, sem annak cselekvését, t. i. a kormányzást, hanem kirekesztőleg csak a kormányzónak kormányzásra szükséges, de személyekből álló eszközeit lehet s kell érteni.

A magyar nyelv sajátsága hozza magával, hogy egy szót két tárgy kifejezésére nem használ, s inkább sajátja ez a magyar nyelvnek, mint sok másnak.

Ebből következik, hogy mivel «kormány» eszközt, «kormányzó» egyes személyt, «kormányzás» pedig cselekvést teszen: ezen különböző értelmű különböző szavakat egymással el- és felcserélni nem szabad. Azért ki magyarul tud s nem szokott ész nélkül beszélni, az polgári értelemben «kormányt» mondván, azalatt sem kormányzót, sem kormányzást és semmi egyebet, hanem egyedűl azon testületet érti, mely által, mint eszköz által, a kormányzó kormányoz vagyis a kormányzás történik.

Alperes (hála az égnek) anyanyelvét tudja s azért a feljebb említett egybezavarás hibájába nem eshetett és soha nem is esett.

A kormány vagyis a kormányzás eszközei minálunk a dicasteriumokból, kormányszékekből, tanácsosokból, végrehajtó hatalom organumaiból s mindezeknek öszvességéből áll.

Világos továbbá józan ész s logikai okok következésében, miszerint a kormánynak egyedűl csak a feljebb kifejezett értelme lehet s azon magát a felséget érteni nem szabad.

Mert ugyanis kormányzó vagy király nem kormányozhatván mások segítsége nélkül, s ezen igen nagy számból álló személyeket, (kik neki végrehajtói hatalma gyakorlatában eszközei), nem lehetvén másként s közéletben is nem szokván egyébnek, mint kormánynak nevezni: józan ész szerint nem lehet megfogni, hogy a *kormány* szó, mely mindenesetre a kormányzásra használt személyeket is teszi (mit bizonyosan a kir. fiscus sem fog tagadni) egyszersmind a király személyét is tegye s így a kettő egy legyen. Ez valóban oly tan, mi az alperes fogalmi tehetségét felűlmúlja. Transzcendentálisabb lenne ez minden más tudománynál, mert ez azt fejezné ki, hogy általjában egy, mit királyról tagadni sem szabad, sem lehet, személyében pedig isten tudja hány száz vagy ezer.

Ki a «kormány» szó alatt nem egyedűl a kormány tagjait, tanácsosokat s közigazgatásbelieket akarja érteni, az azon vagy csak a királyt érti vagy a királyt és igazgatás tagjait együtt.

Hogy nem lehet a királyt egyedűl érteni, az azon fölűl, hogy száz s ezer közűl egy sem érti, világos abból is, hogy királynak felség, koronás fő, uralkodó, nevei is vannak, s ezen nevek törvény s törvényes szokásban alapultak és közéletben használvák. Nem szükség és nem lehet tehát neki más, minden esetre kétértelmű, sőt - mint már meg van mutatva - reá nem illő nevet adni. És ezt annál kevésbé lehet, mivel a király vagy császár vagy fejedelem neven kívüli minden más hasonlatosságból vett nevezete olyan s olyannak kell lenni, mely reáillik, mint a «koronás» fő, ezen nem lehet mást érteni, mert csak ő hordja a koronát. «Felség», mert ő a felsőség egyetemi pontja, képviselője; «uralkodó», mert ő uralkodik. De a «kormány» szó hasonlatosság szerint nem illik reá, mert a «kormány» eszköz; a királyt pedig nem szabad

eszköznek tekinteni; s ha valaki a hajó kormányának hasonlatosságára (máshonnan pedig e szavat kölcsönözni nem lehet) a királyt nevezné kormánynak, az azt fejezné ki, hogy van még valaki felette, ki vele kormányoz, ki őtet igazgatja, ez pedig király képzetével ellenkezik.

Hogy pedig kormány tagjait azaz dicasterium s közigazgatásbeliek öszveségét s királyt is tegyen a «kormány» szó, ez józan ész szerint hasonlólag nem lehet, mert ugyanazon egy szó csak olyan több tárgyakat fejezhet ki, melyek egymáshoz s egymás közt egyenlők. Ki merhet pedig ily egyenlőséget király s tanácsosok, dicasteriumok, egyszóval a közigazgatásbeliek közt állítani?

Azonkívül, hogy sem grammatice, sem józan ész szerint nem lehet a «kormány» szót más, mint a király személyétől megkülönböztetett értelemben venni: annak ezen különböztetett értelme az *alkotmányos rendszer képzetéből s polgári alkotmányunk természetéből* is önként foly.

Különösen kikéri alperes tisztelt bírái figyelmét következőkre:

Alkotmányos országban a király hitet tesz le a törvényre, következőleg minden törvényáthágás ezen hitnek sértése vagyis hitszegés. Már nem borzasztó, sőt vétkes gondolat, hogy ahányszor kormány részéről törvény hágatik által, (minthogy mindenütt történik, kétséget nem szenved, s hogy nálunk is gyakran történt, számtalan törvények s a sérelmek izmos tömege elég bizonyság), mindannyiszor s mindannyiért a királyt egy-egy hitszegés terhelje?

Van-e abban lehetség, *hogy egy király mindent, mi tágas országában az igazgatás körében történik, tudja*? Ha pedig minden tettet, minden cselekvést, mi különböző dicasteriumok s végrehajtók azaz a kormány által tétetik, a király tettének kellene venni, (annak kellene pedig tekinteni, hogy ha kormány s király egyet tenne) nem oly igazságtalanságot kellene-é egy királynak szenvedni, milyen alatt senki sem nyög? Oly hiányok s hibák iratnának ugyanis az ő rovására, melyeket mások s az ő tudta s hihetősen az ő akaratja ellen tesznek. Hogy pedig hibáknak s hiányoknak a közigazgatás körében gyakran kell történni, az világos következése annak, miszerint azon közigazgatás számtalan tagjai mind emberek, tehát gyarlók s hibázhatók; de ki csak egy jószág vagy ház közigazgatását folytatja is, tudni fogja, hogy a keze alatt levők mennyi hibát tesznek. Nem borzasztó volna-e sorsa, ha mindazon hibák az ő rovására mennének?

Az sem lehet, hogy *egy király tágas országában mindent maga tegyen*, az igazgatásban, uralkodásban eszközei vannak; ezen eszközök - mint már fentebb láttuk - a tanácsosok, dicasteriumok s minden végrehajtók; már ha a «kormány» annyit tenne, mint király, úgy minden dicasterium egyenlő lenne a fejedelemmel, tehát ugyanazon hatalommal s éppen azon majestási jusokkal is kellene birnia. Ez pedig abszurdum s éppen úgy ellenkezik alkotmányos ország képzetével, mint a monarchia létezhetésével. Ha pedig nem minden dicasterium annyi hatalmú s szint oly jussal biró mint a király - amin senki sem is kételkedik - s mégis a király s kormány egy, ugyanazon tanácsnokoknak és dicasteriumoknak, melyekből a kormány áll, némelyének vagy valamelyikének kellene a királyhoz hasonló jussal birónak lennie. Minden bizonnyal ezen állítástól is, melynél az oszolhatatlan törvényes királyi méltóságra s hatalomra nézve veszedelmesebb nem lehetne, minden hív polgár irtózni fog.

Polgári alkotmányunk szelleméből is szintoly világos a kormány és király közti különbség, mint *nyilvános törvényekből*.

Polgári alkotmányunk legnevezetesebb s legsajátságosabb szelleme következő: a király személye szent és sérthetetlen. A neki adott hatalom s ebből eredő jussai oszolhatatlanok. A törvényhozás a király s nemzet közt meg van osztva, és egyik is a másik nélkűl törvényt nem alkothat. Törvény végrehajtása s a közdolgok igazgatása részint egyenesen a királyra van bízva részint önkeblökben és saját dolgaikra nézve a törvényhatóságok által gyakoroltatik.

Ezekre nézve is fel van a királynak felvigyázása hagyva. Ellenben a király által az egészre nézve gyakorlott végrehajtó hatalomnak a törvényhatóságok organumai, valamint a törvényhatóságok által gyakorolni szokott kebelbeli közigazgatás a király felügyelése alatt áll s annak ahhoz szava van s a netalán előforduló törvénytelenségeket kitenni, orvoslásokat parancsolni jussa és kötelessége hozza magával: úgy a nemzetnek is mind jussa, mind kötelessége, hányszor törvénnyel nem egyező parancsoltatik, mindannyiszor előbb törvényhatóságúl felszólamlani s felvilágosítást s kérést egyenesen a királyhoz intézni, majd pedig országgyűlésen a sérelmet országúl előadni s orvoslását eszközölni.

Ezen viszony s ezen kölcsönös őrség legnevezetesebb kezessége mind a királyi szék rendíthetetlenségének, mind a nemzeti jussok épenmaradásának; szóval az egész polgári alkotmánynak. De éppen ezen viszonynak s kölcsönös őrségnek szükséges következése az, hogy mivel a nemzetnek jussa és kötelessége is sérelmek alkalmával felszólalni és egy törvény elleni lépést is el nem nézni, el nem hallgatni, másfelől mivel a király személye szent és sérthetetlen, s azt az iránta viseltetni kellető határtalan tiszteletért hibáztatni s róla hibát is feltenni nem szabad: tehát lenni kell egy testületnek, melytől a sérelmek eredőknek tekintessenek, s ki ellen a panaszok intézvék legyenek.

Törvény parancsolja a sérelmek felterjesztését s parancsolja azoknak orvoslását. 1563-ban a felségnek azon kívánságára, miszerint országgyűlés más fontos és terhes dolgokért minden esztendőben nem tartatván, a három forintnyi dica négy esztendeig folyjon, az ország gyűlése a 3-ik cikkben azt határozta, hogy ezen kívánság nemcsak terhelő (onerosa), hanem a dicséretes hazai szokásokkal is (laudabili eorum consvetudini) ellenkezik; mivel az országgyűlések nem annyira dicáért, mint közönséges sérelmek előterjesztéséért s más e hazára nézve szükséges s hasznos dolgok folytatásáért tartatnak. A törvény szavai ezek: «*Quum generalis Regnicolarum conventus singulis annis non tam dicae causa, quam ob declaranda publica gravamina, et tractanda alia Regni negotia ad ejusdem bonum et quietem pertinentia indici, celebrarique soleat, et graves obstent causae, quominus Regnicolae, ipsi faciendis crebrioribus et majoribus solutionibus pares esse possent: Statibus et ordinibus Regni haec suae Majestatis postulatio non solum onerosa, verum etiam laudabili eorum consvetudini derogatura videtur*.» És azért az ország gyűlésének minden vagy legalább minden második esztendő végével leendő tartását rendelik, melyben §-o 5-o «*Possint suas necessitates et gravamina proponere*.»

Az 1622. 2-ik cikk 2-ik cond. az addigi gravameneknek mindjárt az első diaetán, az azután történendő sérelmeknek pedig minden azt követő országgyűlésen leendő orvoslását rendeli. Mely törvénycikkely az 1659-ik 1-ső art. 2-ik conditiója által szóról szóra megerősíttetik.

Az 1655-ik 49-ik cikk azt mondja: hogy minden három évben ország gyűlése tartassék, mivel a nemtartás esetében mind a dicalis contributio megszünik, mind a hazafiak több és nagyobb sérelmekkel terheltetnek. «*Si quidem conventibus Regni generalibus articularem triennii terminum excedentibus, tam dicales contributiones, biennii tantum tempore durantes cessent; quam periculis et gravaminibus pluribus et majoribus regnicolae circumveniantur et aggraventur*.»

Az 1715-ki 14-ik t.-c. azt mondja: «*Si quidem ipsa generalium Comitiorum celebratio salutare relevandorum regni gravaminum remedium esset*.» És ugyanezt mondja az 1723-ik 7-ik t.

Az 1790/1: 13-ik t. c. a gravamenekről így szól: «*Cuncta justa gravamina universorum Statuum et Ordinum Regni, in qualibet diaeta effective, et inomisse tollantur*.»

«Gravamen» = sérelem mi egyéb, mint kormány elleni panasz? Ha nem léteznék oly testület, kiről szólni lehet, miképp lehetne a törvény ezen rendeletét teljesíteni? A királyról nem lehet

szólani, mert a király személye sérthetetlen. A kormányról vagy azt akármi nevei fejezzék ki, nem mert - úgymond a kir. fiscus - az egyértelmű a királlyal. Hát miként adassanak elő a sérelmek? Igy mi volna az ország gyűlése is, melynek törvény szerint a gravamenek orvoslása egyik fő tárgya.

Ezen szó «Gravamen», mely törvénykönyvünkben oly számtalanszor fordul elő, már maga szükségképpen következteti a «kormány» név alatt értendő testületet; mert hol «Gravamen» = sérelem van, ott kell annak is lenni, ki azon sérelmet okozta s az ellen van a panasz s nehézség - Gravamen - intézve. A kir. fiscus anticonstitutionalis teóriája szerint az ország mindig maga a király ellen lenne kéntelen panaszkodni s azt lenne kéntelen hibáztatni. Ez a királyi méltóság megsemmisítésére célzó út, vagy pedig kéntelen lenne az ország minden sérelmeket hallgatva tűrni. Ez abszolutizmusra vezető út. E kettő pedig polgári alkotmányunkkal egyenlőn ellenkezik. Ki tehát bármelyiket is a kettő közűl - az arra vezető útat követvén - létesítni akarja, az polgári alkotmányunkat akarja felforgatni; aki pedig ezt akarja s ezt teszi, az valódi notórius.

Azt tenni vagy megengedni, mit törvény tilt, polgári bűn, de nem kisebb polgári bűn azt megakadályozni vagy megtiltani, mit törvény parancsol. Sőt ez nagyobb bűn, mint az előbbeni, mert amaz csak azon rosszat eszközli, hogy a törvény áthágatik; ez pedig ugyanezt, s azonfelül azon erkölcsi rosszat is következteti, miszerint más vagy mások kötelességöket nem teljesíthetik. Ennélfogva szint oly abszurdum, milyen bűnös dolog azt, mit törvény parancsol, hogy t. i. a gravamenek felterjesztessenek, megakadályozni, sőt eltiltani az által, hogy a kormány a királlyal egyértelműnek tétetik, s hogy következőleg az erről nem szólhatás arra is kiterjesztetik, mert nem szólhatván kormányról, nem lehet szólani sérelemről is; mivel nem lehet sérelem vítatás tárgya anélkül, hogy azok szerzői ne említtessenek s oda ne értessenek.

Vagy talán azt mondja a kir. fiscus, hogy teheti ezt országgyűlés, de egyes személy nem. De hát az országgyűlési nyilatkozások nem egyesek beszédéből alakulnak-é? S az országgyűlésen beszélők legnagyobb része nem a törvényhatóságok gyűlésein történt egyes vitatások s azokból alkotott utasítások következésében beszél-é? Válhat-é nálunk valami országgyűlési tanácskozás s határozat tárgyává, miről törvényhatósági gyűlésekben beszélni ne lehessen?

Gravamenek létezéséből s azoknak törvény parancsolta felterjesztéséből s orvoslásából vont ezen feljebbi természetes következtetéseken kívül, nyilvánosan is ki van - mégpedig számos törvényünkben - a kormány létezése s annak a felség személyétőli megkülönböztetése fejezve.

Nem mesterkélt vagy erőltetett magyarázatokból, hanem írott törvényeink világos szavaiból lehet és kell ezt átlátni.

Bajosan lehet alkotmányos ország, melynek irott törvényei világosabb, tisztább adatokat nyujtanának kormánynak, mégpedig felelősség terhe alatti kormánynak felállításáról s létezéséről és annak kötelességéről s hatósága köréről is, mint a miénk.

Minélfogva bátran meri állítani az alperes, hogy ha létezik valahol törvények nyomán kormány, úgy hazánk az, hol annak létezni kell.

Még Sz. István első könyve 7-ik fejezetében kifejti, mi szükséges királynak jó és bölcs férfiak tanácsával élni. Tehát tanácsadók és tanácsosok szükségét fejtvén ki, a tanácsosok létezését bizonyítja.

Ily tanácsosok és tisztviselők, kiket a király az ország kormányzása eszközéül használt, s kiknek öszvessége a király cselekvési körébe tartozó közdolgok igazgatását kezelte s folytatta, Szent István után is mindenkor létezett. Valamint hogy képzelni sem lehet királyt s ország igazgatását ily testület vagy testületek nélkül; nemcsak országot, de még egy jószág vagy ház igazgatását sem lehetvén folytatni oly személyek nélkül, kik a rendeléseket végbeviszik s némelyeket magok fejektől tesznek.

Nem említvén más régi törvényeket s eseteket, csak azt hozzuk fel, miszerint 1-ső Mátyás bizonyosan egy volt azon magyar királyok közűl, kik királyi tisztöket a lehetőségig magok személyesen folytatták, mégis 6-ik Decretuma bevezetése 2-ik §-ban ezt mondja: «*cordi semper habuimus, ut eas inordinationes et perditas abusiones, quae in hoc Regno praedecessorum nostrorum serenissimorum Dominorum Regum, et nostra etiam tempestate, hactenus potissimum vero in judiciis fuerunt, abolere et extingvere*.» Elismeri tehát, hogy voltak s uralkodása alatt is történtek a közigazgatás minden ágaiban rendetlenségek s visszaélések; de ezeket s főképp a törvénykezésben történteket nem ismeri el tulajdon tetteinek, s azoknak orvoslására ország Rendeivel együtt törvényeket hoz.

Hogy mennyire elismertetett, miszerint a király, főként midőn nincs jelen az országban, mások segítsége nélkül a kormányzást nem folytathatja, világos az 1485-ik 10-ik t.-cikkből: «*Quod Regiam Majestatem sive in exercitu, sive aliter extra Regnum agere si contingat, Palatinus ex officio debet in Regno semper esse Locumtenens, et cum aliquibus penes ipsum deputandis (quorum tamen ipse caput et superior esse debet) omnia, facere et exercere, quae Rex ipseposset et deberet, potest, demptis tamen gratiis, et donationibus jurium ad coronam devolutorum, praeterea aliis illis, quae directe ad Regiam Dignitatem ex antiqua ordinatione pertinuerunt semper*.» Kitetszik ebből az is, miszerint Mátyás király is csak egyedűl a felségi jusokat (Jura Majestatica) ismerte olyaknak, melyeket nevében s helyette más nem gyakorolhat; egyebeket pedig olyanoknak, melyeket távollétében a Palatinus mellé rendelendő személyekkel vagyis tanáccsal eszközöltethet.

Az 1492. 6-ik cikk azt rendeli, hogy a felségnek konziliáriusai magyarok legyenek, mint az a László király idejében is volt. Ez bizonyítja, hogy azon konziliáriusokból álló testület már azelőtt s László király idejében is létezett.

Ugyanazon év 7-ik cikke pedig azt, miszerint a király a magyar dolgokat «*noncum aliis, praeterquam cum ungaris tractet consiliariis*.»

Ezen konziliáriusok testületének létezése s hatása köre igen világos az 1495. 25-ik cikkből. Ennek szavai ezek: «*Ex quo in articulo* 108-o (1492.) *de Diaeta Regnicolarum confecto non plane reperitur, nec apparet, qualis modus et ordo debeat observari inter Regiam Majestatem ac Dominos Praelatos et Barones, Consiliariosque suae Majestatis et caeteros Regnicolas, ad ipsam diaetam confluentes*.»

«§. 1-mus. Imo, ut plurimum, dum ipsi Domini Praelati et barones *caeterique consilarii Majestatis Regiae conveniunt*, totam diem solis verbis conterunt, et absque ulla deliberatione ad invicem separantur.»

«§. 2-us. Quo fit, ut ipsa Diaeta, non sine gravi eorundem, et etiam caeterorum Regnicolarum impensa, in longum protrahatur adeo; ut nobiles mediocres et pauperes, taedio affecti, vel discedere, vel autem inanes et superfluas expensas facere, et sic expensis, admodum exhausti ad propria tandem, cum ipsorum damno reverti cogantur.»

«§. 3-us. Quare pro evitando omni incommodo, quod de caetero exinde emergi posset, ordinatum est: ut deinceps, dum aliquam Diaetam per Majestatem Regiam *celebrare vel alia consilia inire* continget, Majestas Sua convocatis *primum* Dominis Praelatis, et Baronibus, *caeterisque consiliariis suis;* singulis diebus ad locum, ubi Majestas Sua voluerit, cuique ipsorum juxta honoris, et dignitatis ac status condecentiam locum honorificum deputando, semotis caeteris quibuscunque tractatibus, ante omnia causas, et rationes, et necessitates suas, et Regni, propter quas ipsam Diaetam fieri instituit, eisdem Dominis Praelatis, et Baronibus *consiliariisque Suae Majestatis* proponat.»

«§. 4-tus. Quibus intellectis ipsi quoque omissis quibuslibet privatis eorum rebus et negotiis, solummodo de his negotiis, quae coram eisdem proponentur, cum moderamine, et gravitate, sub silentio tractent, deliberent, et concludant.»

«§. 5-us. Si vero inter ipsos aliqua discrepantia oriretur; Magister Janitorum Suae Majestatis (qui interesse debebit) imposito silentio, votum cujuslibet singillatim exquirat, ut saltem sic, accepto voto singulorum, per sententiam sanioris partis, ad unionem et concordiam reducantur, - sicque adhibita eorundem omni cura, studio et diligentia, *diaeta ipsa* per Majestatem Regiam eo citius determinetur, et negotia pro tempore occurrentia facilius concludantur.»

«6-tus. Regia autem Majestas, dum aliquam Diaetam instituere voluerit, dignetur ante spatium unius integri mensis Dominis Praelatis Baronibus ac caeteris Regnicolis terminum ipsius Diaetae per litteras suas significare.»

Látszik ezen törvénycikkből, hogy a prelátusok, ország bárói és konziliáriusok még az ország gyűlése előtt ülésezvén, tanácskoztak a felség által elejökbe terjesztett azon tárgyakról, melyek a felséget s országot érdekelték s melyekért maga a Diaeta volt egybehíva. Világos ez abból, hogy ahol elől magáról a Diaetáról van szó, ott a Regnicolák is meg vannak nevezve, hol pedig az 1-ső §-ban azon konziliáriusoknak a prelátusokkal s Regni bárókkali tanácskozásáról szól, ott nincsenek a regnicolák említve, világos továbbá abból, hogy ezeknek együtti tanácskozásából következteti a 2-ik §-ban, hogy maga a Diaeta, *ipsa Diaeta* minő sikerű; világos 3-or abból, hogy a 3-ik §-ban ezt mondván: dum aliquam Diaetam per *Majestatem* Regiam *celebrare*, vel alia consilia inire continget, Majestas Sua convocatis primum Dominis Praelatis et Baronibus, caeterisque consiliariis suis, egészen megkülönbözteti ezeknek tanácskozását a Diaetától, amazt diaetán kívülre s más tárgyakra is rendelvén.

Látszik ezen törvényből, hogy a király tanácsosai közé vagyis a tanácsba nevezetes dolgokban a Prelátusoknak s Regni Báróknak is meg kellett hivatni; de hogy a konziliáriusai mindig mellette voltak, kitűnik az idézett törvény 6-ik §-ból. Ebben az országgyűlésre a Prelátusokat, Regni bárókat s több regnicolákat nevezi meghivandóknak, de a konziliáriusokat nem, mint különben is a felség mellett s jelenlevőket.

1498. 2-ik t.-c. a Juridicumokba az ordinarius birókon kívül két Prelátust, két bárót és 16 nemest rendel, a felség és ország által választandókat.

Ugyanazon év 7-ik t.-cikk azt rendeli, hogy azon nevezett 16 nemesből a Regia Majestas in negotiis illis, quae generaliter universum Regnum etc. concernere videbuntur (tehát nem peres dolgokban) semper octo *in consilium suum admittat*.

Hogy az országnak a kormány ezen részére nézve törvényeit illetőleg biztossága lehessen, ugyanazon cikk 1-ső §-a ezt mondja: «Qui quidem Nobiles stricta fide semper jurare debebunt; quod omnia in *eo ipso consilio*, fideliter et secrete, ac pro communi bono, et utilitate hujus Regni agent et tractabunt.»

Ezen törvénycikk által lőn a király tanácsa vagyis kormány - nem felállítva ugyan - de határozottabb alakúvá téve.

Még határozottabbá teszi ezt az 1500-ik 10-ik cikk, mely azt mondja, hogy az előbbeni cikkben nevezett 16 nemeshez (kiket már juratus Assessoroknak mond) a Judiciumokban még 4 Prelátus és 4 Báró neveztessék. Hogy ezen együtt már huszonnégy tag közül fele mindig, félévenként változva, a király tanácsában jelen legyen; kik a 4-ik §-us szerint «*stricta fide Regiae Majestati et universis Dominis ac Regnicolis jurare super eo tenebuntur, quod ipsi in eodem consilio omnia ipsa, quae ad fidelitatem et incrementum Regiae Majestatis ac*

libertatem, et commune bonum totius Regni cedere videbuntur (tehát itt is nemcsak peres dolgokról, hanem az ország közigazgatásáról van szó) *fideliter tractabunt*».

Ugyanezen törvény ismétli azon Juratus-Assessoroknak a felség és ország által leendő választását; s a négy Prelátus s négy Báróra nézve is ugyanezt rendeli.

A 10. §-a azt határozza, hogy mindezek minden három évben az országgyűlésen hivatalokat letegyék s új választás történjék.

Miután ezen királyi tanács vagyis kormány ily móddal alakítva volt, igen sok törvények rendelik minden magyar dolgokra s igazgatási tárgyakra kitérjedő befolyásokat s hozzájárultokat.

Mindjárt az 1507. 5-ik t.-c. így szól: «*Quod Regia Majestas omnia, quae negotia hujus Regni concernunt, cum consilio praefatorum Dominorum Assessorum et aliorum suorum consiliariorum de caetero faciat*.»

Sőt a közigazgatás s kormányzásban befolyások oly igen nagyra kiterjesztetik, miszerint §. 1-o «*Et si quae praeter eorum scitum faceret* (t. i. *a király) nullius sint vigoris, atque firmitatis*.»

Hogy ezen igen nagy befolyási hatalommal vissza ne éljenek, csakugyan az 1507-iki 7-ik cikk ezt mondja: «*Si quis Dominorum, aut Regnicolarum* (azaz akár a Prelátusok s Bárók, akár a nemesek közűliek) *in consilio Regiae Majestatis, contra libertatem et commune bonum atque statuta hujus Regni palam, publice et temerarie agere,* (tehát nemcsak a tanácsadásra, hanem cselekvésre is terjed hatásuk köre) *attentaret, talem teneantur praescripti Assessores in generali Diaeta proxime ventura universis Dominis Prelatis et Baronibus ac caeteris Regnicolis ex nomine manifestare, quem ibidem tamquam Reipublicae, libertatisque Regni proditorem et turbatorem, in rebus et persona juxta sua demerita iidem puniendi habeant facultatem*.»

1518-ban a 4-ik c. azt rendeli, hogy ügyekben, melyekben fegyveres executiókra van szükség, a király az actor, vagy is a triumphans rész és a *Juratus assessorok által megkerestetve,* tartozik az executiót megtenni. Ez is példája a tanács vagyis a kormány (melynek - mint láttuk - az assessorok tagjai voltak) nagy befolyásának.

Ugyanazon év 5-ik törvénycikkelye pedig határozta, miszerint ha a király ezt tenni nem akarná, akkor azon assessorok felszólítására az executiót a thesaurariusok tegyék meg. Ez is nyoma - még pedig éles nyoma - törvénykönyvünkben azon assessorok, sőt más tisztviselők kormányzásbani befolyásának, tehát a kormány létezésének s annak a király személyétőli különbségének.

1519-ben a 39-ik cikk által a fő és nemes rendből többek rendeltetnek, kik «*apud Majestatem regiam Jurati maneant, et in consilio Regio et in Judiciis decernendis sibi adsistant*». Ezekre bizatik a fiatal király nevelése, udvarának elrendelése, minden hivatalok adása s elvevése; s hogy ezekben: «*cum Majestate Regia pariter authoritatem habeant, et generaliter summa omnium rerum Suae Majestatis et Regni apud eos maneat*.»

Ezen ennyire felhatalmazott s megbizott személyeket is ezen törvény a királyi tanács tagjaivá rendeli, azon tanácsnak többi tagjait is meghagyván. §. 4. «*Caeterorum etiam Dominorum et Consiliariorum loco et dignitate in consilio Majestatis suae Salvis remanentibus*.»

Megint példája a konzilium vagyis kormány - a király személyétőli megkülönböztetett létezésének s nagy fontosságának.

Az 1559-beli több cikkelyek (2. 3. 4. 5. 6. 7-ik) leirják az ország nyomorúságát s mindazon sérelmeket s terheltetéseket, melyek a király tisztviselői által is «*per officiales suae Majestatis*

tam extraneos quam ungaros» tétetnek. Példája ez is annak, hogy soha sem vétetett hazánkban s törvényeink által minden, mi az igazgatás körében történt, egyenesen a felségtől jövőnek. Ezen törvénycikkek, melyeket maga első Ferdinánd király erősített meg, leírják azon rablásokat, zsarolásokat, melyeket a király seregei, katonái, tisztviselői a hazafiakon és a szegény parasztságon (misera plebs) elkövettek: megmondják, miszerint ezáltal egyedűl a király alattvalói nyomatnak el (opprimuntur), s miszerint az ország így elpusztíttatván (regno sic desolato), (ez teszen legalább annyit, mint a fiscus által alperesre fogott *zsirkihúzás* kitétele,) ennek legtöbb kárát maga a király vallja és megmondják, hogy mindazáltal «*Isten haragja idéztetik elő, az alattvalók pedig a királytól nagyon elidegeníttetnek*.»

Mindezen bajok és sérelmek meggátolására egy fő módnak ismerve, elhatározza ugyanazon év 8-ik cikke: «*ut in posterum Majestas sua Caesarea in rebus Hungaricis uti dignetur Consilio Hungarico*.»

1569-ben, midőn már a magyar királyok ritkán laktak az országban, a 38-ik cikkely ily értelemben hozatott: «*Instituerunt quoque SS. et 00. ut quia Regnicolis valde onerosum est, negotia et supplicationes eorum ex Ungarico ad Bellicum consilium, et inde quandoque ad Cameras remitti, Majestas Caesarea Regia dignaretur in rebus fidelium suorum ungarorum ungarico uti consilio*.»

«§. 1. Qua in parte Majestas sua benigne declaravit: quae *justitiam, jura, libertatesque Regni concernunt, in ungarico, quae Cameralia in Camera, quae vero Bellica negotia sunt in Bellico consilio* (more hactenus observato) *tractari*.»

Világos ebből, hogy a kormánynak különböző ágazatai vagy minisztériumok voltak.

A 2-ik §. azt mondja: «*ac proinde ad minus duos videlicet unum Ecclesiasticum, alterum vero Saecularem ex Majestatis Suae consiliariis ungaricis aulam continue sequi debere, quo Majestas ejus illorum opera in Rebus istis ungaricis justitiam et jura libertatesque Regni concernentibus uti possit*.»

Az 1608. Coronatio előtti 9-ik cikk 1-ső §-ból is látszik a magyar kancelláriának (mely az előbb idézett t.-c. szerint a magyar tanácsból vagyis kormányból alakult s annak egy része volt) nagy befolyása, miszerint azt még a majestasi jusok gyakorlásában sem lehetett a királynak nélkülözni? «*Donationes autem et inscriptiones in Regno Ungariae, et partibus ei adnexis more antiquitus consveto expediantur*.»

«§. 1 *Neque a quoquam, nisi in Cancellaria Ungarica fuerint emanatae acceptentur*.»

«§. 2. *Quin etiam si quae expedirentur, tales ipso facto sint invigorosae, nihilique habeantur*.»

«§. 3. *Prout etiam, si quae clausulae contra antiquas Regni Constitutiones in aliquibus Donationibus insertae fuissent, nec quis uti illis vellet, deinceps tollantur atque emendentur*.»

Kitetszik ebből, miszerint a kormány ezen része s a felség mint külön létezők vétetnek, mivel feltétetik oly donációknak is a felség általi kiadatása, melyek nem a magyar kancellária utján létesültek.

1608. 10. félre nem érthető bizonsággal fejezi ki, hogy a magyar konzilium mint a közdolgok igazgatásába befolyó testület létezett. Azon törvénycikknek szavai ezek:

«*Ut omnis* Gubernatio dignitasque *Consilii Ungarici*, item cancellariae auctoritas, per suam Regiam Majestatem de facto restauretur.»

Hogy a *gubernatio* szó kormányzást tészen, azt csak maga a kir. fiscus sem fogja tagadni, tehát azt sem tagadhatja, hogy a konzilium, melynek ezen törvény *gubernatiot, kormányzást* tulajdonít, valódi *kormány* volt.

Ugyanazon cikk 1-ső §-a «*Caveatque sua Majestas Regia sufficienter* praedictis Statibus et 00. Regni, ne externae Nationis homines in *gubernationem* Ungaricam unquam sese ingerant.»

§. 2. pedig «Neve in rebus ungaricis, aliorum quam ungarorum consilio (ex omnibus partibus Regni Ungariae, atque etiam Sclavoniae ex ordine quoque nobilium, in praesenti adhuc Diaeta collecto juxta Decr. 3 Uladislai Regis art. 7. et Ludov. 2. art. 39.) absque Religionis discrimine eadem Majestas sua utatur.»

Mennyire létezett légyen már ekkor kormány, mégpedig nemcsak magyar, hanem más nemzetbeli is, kitetszik ugyanazon törvénycikk 3-ik §-ból «Si quis ungarorum in negotiis suis ungaris, *alterius nationis consiliarios, et secretarios pro expeditione sua adiret*, eamque ab ipsis extraheret, eae de facto invigorosae et invalidae habeantur.»

Már oly személyek vagy testületek, melyeknek egymástóli külön tetteikről van szó, s melyeknek némely tettei erő nélkülieknek, tehát olyanoknak vétetnek, melyek nem a felségtől jönnek, nem különböznek-é a felségtől? s arról vagy azokról szólva, a felség értetik-é?

1608. 18. cikkben kérik az ország rendei a felséget, miszerint az országban lakjék és hogy Regnum hoc in *propria persona* administret.

Ez utóbbi kérésre bizonyosan nem volt volna szükség, hogy ha a kormányzást - ha szinte a kormány által is, mi másként nem lehet - személyesen folytatta volna; hogy pedig nem folytatta személyesen, az elég kézzelfogható bizonysága annak, miszerint az administratio Regni vagyis az ország igazgatása, kormányzása s még annyival inkább annak eszközei, t. i. a kormány a király személyével nem tett egyet s nem volt egybeolvadva.

Ugyanazon cikk §. 1. így szól: «*Aut si quando Sua regia Majestas id forte ex certis, ac gravibus de causis facere non posset, et diutius, longiusque abesset, extunc Majestas sua Regia Palatino futuro, plenariam ac omnimodam potestatem attribuat, Regnum istud cum Consilio Ungarico non secus, ac si ipsamet hic resideret, plenarie ac omnimode* (more antiquitus solito) *regendi ac administrandi*.»

Az 1609-ik 22-ik c. által a nemesi rendből konziliáriusok választása s azoknak konzíliumbani lételök felől hozott törvények megerősíttetnek.

1613. 25-ik cikk megerősíti a feljebb idézett 1608-beli 10-ik cikkelyt.

Szintúgy 1618-beli 8-ik cikk megerősíti s ismételi ugyanazon 10-ik cikkelyt; valamint a feljebb már látott 9-ik s 18-ik cikkelyeit az 1608-ik évnek.

1622-ben már a diploma feltételei közt áll mint 3-ik:

«Quod quando de rebus et negotiis Regni Ungariae aut Partium ei subjectarum agetur, ea per ungaros tractare et consultare dignabitur, juxta articulos anni 1608 9. et 10. ante Coronationem editos, item anni 1559. art, 8. Neque etiam Suplicantes aut Causantes indigenas Regni intra ambitum ejusdem occurrentes, ad *Regimen* et jura externa rejicere, protrahere, et ablegare patietur, juxta extrema verba articulorum 10. et 16. ante Coronationem et Decreti Ferdinandi anni 1536. art. 41. editi.»

Ezen conditioban említve van a *Regimen* szó, és nem úgy, mint *Jus* hatalom vagy cselekvés, mint a hogy az ugyanazon t. c. elején s 1-ső §-ban áll: «Sacratissima Caesarea *Majestas Regimen* (vagyis az *uralkodást, kormányzást*) hujus inclyti Regni suscipiens» hanem egyenesen azon értelemben, mint amit az alperes a kormány alatt ért: t. i. a kormányzásra használt s megbizott testületet értvén alatta.

Még ezen kivül ugyanazon év 17-ik cikkelye által a magyar konzílium s kancellária feljebb említett authoritása megerősíttetik, az 1608. 9. és 10. és az 1608. 8-ik cikkelyek megújíttatván.

Az 1630-beli 29-ik cikk ugyanazt rendeli, az előbbeni törvényeket megújítván s ismételi, hogy «ad tranctanda *et dirigenda* negotia Regni etc. etc. Regnicolarum duo Consiliarii penes Dominum aulae Cancellarium in aula suae Majestatis continue resideant. -»

Az itt használt tractanda et dirigenda szó, mely a *negotia Regni* elébe van téve, megint eléggé mutatja, hogy a kancellária igazgató tanács vagyis kormány volt.

Az 1635. 28-ik c. által ezen idézett törvények végbevitele sürgettetik s határoztatik, s 1638-ban megint a diploma feltételei közt mindjárt a 3-ik helyen olvassuk az 1608. 10. s az 1559. 8-ik cikkek megerősítését, valamint azt is, hogy kérő vagy perlekedő hazafiak idegen kormány s törvény alá ne vonattassanak s azokhoz ne utasíttassanak.

Külön t. cikkben is, t. i. ugyanazon évi 16-ikban a kancellária authoritásáról szóló minden törvénycikkek megerősíttetnek.

Az 1649. 8-ik cikk §. 2. azt rendeli, hogy minden magyar dolgoknak magyar tanácsosok által folytatásáról szóló 3-ik conditiója a diplomának cum effectu observetur.

És rendeli azt is, miszerint a felség hadi kormányában, in consilio suae Majestatis bellico, duo ad minimum ex consiliariis Suis Ungaris, de rebus Ungaricis et confiniorum statu bene informati, in rebus ipsis praecise Ungaris adhibeantur.

Az 1655. 50. c. 1-ső §-a az előbbeni törvények megtartását sürgeti, ezt mondja: *ad tractanda et dirigenda negotia Regni ac Regnicolarum de Consiliariorum Ungarorum in aula suae Majestatis penes Dominum Cancellarium sumptibus suae Majestatis intertentione editi articuli effective observentur.*

Ugyanazon cikkely 3-ik §-ban ez van: «et quandocunque Legati huc vel illuc mittuntur, id Domino Comiti Palatino, et *praenotatis Consiliariis Ungaris* tempestive intimetur, et innotescat.» Ezen cikkből látszik, hogy még a külső dolgokra nézve is - mennyiben Magyarországot illetik - a magyar kormánynak befolyás adatott, mert az éppen idézett 3-ik §-t megelőző 2-ik §. igy szól: «*Instructionique legati caesarei inseratur, ut omnia negotia, et consilia Regnum hoc concernentia, cum Legato et Residente Ungaro communi voto tractet et promoveat.*»

1659-ben is a diploma 3-ik conditiojául vagyon mindaz téve, mi a magyar konziliumról s kancelláriáról az 1608. 10. s 1549. 8-ik t. cikkekben van, s melyek - mint láttuk - oly nyilván bizonyítják, hogy a magyar konzilium s kancellária valódi kormányt alkotó testület.

Ugyanazon év 14-ik art. megújítja s megerősíti mindazt, mi a magyar konziliáriusokról az 1613. 25. 1630. 29. és 1635. 28. s 1649. 8. által rendeltetett. Ezen feljebb már látott törvénycikkről ezt mondván: Non sine damno Regni hactenus ineffectuatos in suo vigore reliquendos, ac jam tandem effectuandos decernunt Regnicolae.

Az 1681. 4. t. c. a feljebbi törvénycikkeket idézve határozta: «ut pax cum Turcis et omnia negotia Ungarica cum Consilio Ungarico tractentur et concludantur.» Megint a 4-ik §-ban parancsoltatik, hogy a portához született magyar követ rendeltessék: «Juxta instructionem cum *Consilio Ungarico* eidem dandam.»

Oly testesület, mint ezen konzilium, melynek hozzájárulásáról kellett a felségnek még külső hatalmasságoknál lévő követ utasítását is kidolgozni, talán csak szintúgy lehet kormánynak nevezni, mint más akármikor és akárhol létezettet vagy létezőt?

Ugyanazon évben a 46-ik cikk által nyilt háború esetére közönséges felkelés határoztatott. «Aperti duntaxat belli tempore generaliter se et personaliter insurrecturos offerunt.» A 47-ik cikk pedig ezt mondja: «et praeter praescriptam aperti et universalis belli necessitatem, alia etiam huic Regno incommoda et pericula subinde imminere in comperto esset.»

«§. 1. Ideo Status et 00. Regni in tali quoque casu (semper tamen per Comitem Dominum Palatinum ex pleno consilio Ungarico dignoscendo) juxta art. 65. 1609. pro particulari insurrectione - se resolvunt.» Vajon ezen testület, melynek itéletétől függött egy insurrectiónak is létezése, nem volt-é valódi nagy fontossággal s befolyással biró kormány?

1687. 8-ik törvénycikkely az 1613. 25. - 1605. 28. - 1655. 50. törvénycikkelyek végre nem hajtása káros következéseit említvén ő felségének specialis rezolucióját s tett ajánlata következésében, a feljebb említett törvények megújítása mellett a magyar kancellária auktoritásának fenntartására újra rendeli, hogy az udvari magyar kancellária mellé két magyar konziliárius, indilate tandemque effective instaurentur.

1723-ban a 97-ik törvénycikk által állíttatott fel a Helytartó Tanács. Hogy ezen konzilium nem szűnt meg egyenesen a király tanácsa vagyis kormánya lenni, látszik ugyanazon év 101-ik cikkelyéből; «Praefatum consilium a nullo dicasterio aulico, sed sua Majestate Sacratissima (tanqum consilium Regium) dependebit.» Hogy kormányzási székül állíttatott fel, világos a 102-ik cikkből, hol kifejeztetik, miszerint az: «Contra positivas Patriae Leges, nihil *determinet* et diaetales conclusiones per eos, quibus incumbet, effectui mancipari faciat.» - Az előbbeni 101-ik cikkely 4-ik §-a azt mondja: hogy ezen konzilium a szomszédságokat s provinciákat illető tárgyakban a felséghez intézze jelentéseit, ennek azt adván okáúl, «cum in iisdem Regnis et Provinciis existentia *Gubernia et Regimina* in rebus statum publicum concernentibus ad invicem non correspondeant, sed suae Majestati sacratissimae demissas relationes praestent.»

Nincsen-é itt világosan kimondva, hogy őfelségének több tartományaira s országaira nézve is van kormánya, mégpedig melyen status publicust illető dolgok fordulnak meg? És ezeket éppen a királyi fiscus által gáncsolt *Regimen* névvel nevezi s *Guberniumnak* mondja, mi hogy a Gubernaculum szószerint kormányt tészen: akármely principista is tudja.

Ezen konzíliumok, a közigazgatás tárgyaira kiterjedő hatása sok törvényekből látható; mindjárt az 1729-ik 1-ső a konziliumra bízza a közmunkák mikénti tétele iránti rendelés adását.

A 2-ik pedig azt mondja: hogy mivel a királyi Tábla peres dolgokkal eléggé el vagyon foglalva, és mivel medio tempore consilium Regium Locumtenentiale erectum, eidemque pertractandorum oeconomicorum etiam Regni statuum ingredientium negotiorum Provincia per publicam legem concredita exstitisset.

§. 1-ső. Hinc memoratum quoque Regii vectigalis institutionem, et rectificationem idem consilium Reg. Locumtenentiale elaborabit.

Midőn Mária Terézia 1741-ben megkoronáztatott, férjét Ferencet a nemzet corregensnek nevezte, de a 4-ik cikk 5-ik §-ban ez mondatik: «vi hujus demum cum consensu et annuentia Sacrae Regiae Majestatis sponte et unanimiter oblati corregiminis Regia sua serenitas, Regni negotia, regiminisque pondus, in conformitate Regni legum coadministrabit, suprema tamen et praesertim tit. 4. et 9. partis I-ae operis Decr. Tripartiti declarata potestas, privilegiorum item collatio, et alia jura majestatica, velut de Lege Regni, solis legitime coronatis Regibus competentia, penes solam coronatam Regiam Majestatem permanebunt.»

Itt a *Regimen* nem azon értelemben van téve, mit magyarul a «kormány» szó tesz, hanem abban, mit a *kormányzás* vagy uralkodás tehetne, t. i. mint cselekvés. De hogy nem teszi a

felség személyét, világos; mert ha azt tenné, úgy a pondus Regiminis annyit tenne, mint a király terhe. És ezen «Regimen» szónak a király személyétőli különbségét az is mutatja, hogy a király személyétől meg nem válható majestási jusokat a Regimentől különválasztja, ezt Ferencre is átruházván, amazokat pedig egyedül csak a királynak hagyván.

1741. 11. Megint igen tisztán fejezi ki, hogy a felségnek magyar dolgokat mind az országban, mind az országon kivűl magyarok által kell folytatnia s folytattatnia: «*quod nimirum res et negotia Regni tam intra, quam extra Regnum per Hungaros tractabit, tractarique faciet*.»

És ezen magyar dolgoknak *az országon kivülről történő igazgatást illetőleg* ezt mondja:

«§. 2. *ac proinde in augusta quoque Aula sua, in his, quae a concessa sibi suprema potestate dependent, pro altissimo Judicio Regioque munere suo fidelium consiliariorum suorum Hungarorum opera et consiliis utetur*.»

«§. 3. *Imo dum magis ardua negotia pertractanda occurrerint, Regni Primatem et Palatinum, aliosque e Regni Proceribus ac Regnorum etiam Dalmatiae, Croatiae e Sclavoniae Banum, dum praesertim de rebus securitateque eorundem Regnorum agendum foret, in Augustam Suam Praesentiam advocari curabit, talismodique negotia cum illis conferet*.»

«§. 4. *Et ad ipsum etiam Status Ministerium nationem Hungaram adhibere dignabitur*.»

Kitetszik ebből, hogy még ezen legfőbb hatalomnak gyakorlására is, mely a felségi jusokban (Jura Majestatica) egyenesen a felségnek *engedtetett által*, a magyar tanácsosoknak azaz kancelláriának vagyis a kormány egyik részének befolyás s tanácsadás és munkabeli részvét van engedve; sőt nagyon fontos esetekre nézve azon rendes kormány-részen, t. i. a kancellárián kivűl még mint rendkivüli tagoknak az ország nagyjainak is hozzájárulta van rendelve.

És ahol a kormányzásban ennyire vesznek részt, s hol a kormányzásra ily elmellőzhetetlen eszközök vannak törvény által rendelve, nincs-é ott kormány? a kormány név alatt a felség személyét kell-é érteni?

Az *országbani igazgatásra nézve* pedig ugyanazon cikk 5-ik §-a: «*Intra Regnum vero politica quaevis, et publicum ejusdem Regni Statum concernentia negotia stabilita per leges Regni modalitate, medio Regii Locumtenentialis consilii* (in ea, quam art. 101. anni 1723. continet activitate, et independentia utique conservandi) *ex post quoque rite pertractari faciet*.»

Világos ebből, hogy az országos dolgoknak a helytartótanács általi folytatására nézve az előbbeni törvények lévén meghagyva, ezek pedig a konzilium gubernatióját s dignitását elhatározván, ezt az előbbbeni konzilium helyében s képében létező locumtenentiale konziliumra kiterjesztve is kell érteni.

Hogy a régibb konziliumnak csak folytatása s annál nem kevesebb a helytartótanács, bizonysága annak neve is, *Locumtenentiale* consilium, locumtenensnek talán csak kell kormányzási befolyással lenni, de ha van, úgy a locumtenentiale consiliumnak is kell azzal birni és ha bir, úgy kormányzási részesnek is lehet nevezni. Hogy ne lehetne tehát kormányzási eszköznek azaz kormánynak mondani?

De világos a közelebb idézett cikk ezen szavaiból: «pertractari faciet», hogy oly dolgokat is, melyeket ezen kormányzási eszközök nem magok fejöktől tesznek, a felség általok tételti, következőleg, kik által a felség tétetett, azok tesznek, cselekednek, s éppen ezen tevésök s cselekvésök a felség akaratjával megegyező vagy ellenkező is lehetvén: önként foly s praktice éppen innen származik a köztök és a felség közti különbség.

1790/91. 17-ik cikk minden részében megerősítvén az előbbeni 1741. 11-ket, így szól: «*justa denique Statuum et 00. desideria eatenus quoque, ut tam interna quam externa negotia, illa quidem per Ungaros, haec vero cum influxu etiam Hungarorum pertractentur*.»

A 18-iknak pedig ezek szavai: «*Cum salus Reipublicae civiumque fortuna a fideli legum observantia, et quae huic juncta est, recta et exacta publici administratione pendeat, ac proinde intersit, ut Partes administrationis pro commodo Regis et Regni expleantur, sua Regia Majestas ordinabit*.»

«§. 1. Ut in quantum *apud Dicasteria Hungarica formulae juramenti obligatio observandarum regni legum inserta haud foret, eadem inseratur, ac deinceps eorundem commembra ad leges quoque observandas se se fidei juramento obstringant; via regnicolis si quispiam contra* juratam suam fidem ageret, in ipsis etiam Regni comitiis reliqua inter gravamina, querimoniam contra talem ponendi in salvo relicta.»

Ebben is fel van téve, hogy azon eszközök, melyekkel a felség kormányoz vagyis a kormány tagjai az ország törvényei ellen is tehetnek, s ezért határoztatik, miszerint azok az ország törvényére is esküt tegyenek.

És az is világos ezen törvények e szavaivól: «*Via Regnicolis - - in ipsis etiam Regni comitiis querimonam contra talem ponendi is salvo relicta*,» - miszerint országgyűlésen kivűl is lehet a kormány tagjai vagyis a kormány felől szólani; de arra is, hogy a törvény ezen rendelete szerint magán az országgyűlésen ily tárgy előfordulhasson, kell az országgyűlést megelőző vagy azalatt eső közgyüléseken is arról szólhatni, különben soha ilyesmi követi utasításba be nem mehetne s országgyülés tárgyává nem válhatnék.

Mindezen törvényeket megnézvén, ki ne lenne kéntelen átlátni s megvallani, hogy polgári alkotmányunkban a király személyétől megkülönböztetett igazgatási személyeknek s testületnek létezése törvények által van felállítva.

Ennek következésében az erről fogalom s képzet tökéletesen törvény s alkotmányszerű. És azért valamint az alkotmányi rendszer általános ismerete, úgy hazánk alkotmánya s törvényeink tudása nemcsak reá birták alperest, sőt kötelességévé is tették, hogy a már annyiszor említett kormányzási eszközök vagyis az igazgatásra használt királyi tisztviselők s azok öszvességének képzetét a király személye fogalmától egészen megkülönböztesse.

Ezen két fogalomnak egymástóli megkülönböztetése s annak valóságban is gyakran nagy különbségbeni létezése minden alkotmányos országban szükségessé tette, hogy ezen két különböző fogalom alatti tárgyat különböző és saját szavakkal nevezzék.

Ezen okból egy alkotmányos országban s egyetlen egynek is constitutiójában nem értik azon név alatt, melyet a fejedelemnek adnak, az igazgatási tisztviselők öszvességét, s viszont ennek nevét nem terjesztik ki a fejedelemre. Németül *Regierung*, franciául *Gouvernement*, angolul *the Governement*-szóval ezeren meg ezeren élnek; telvék azokkal könyvek, folyóírások s minden újságlevelek. De azon számnélküliek közűl, kik ezen szavakat használják, alig találhatna a kir. fiscus nehányat, kik vele együtt ezen szavakon magát az uralkodót és annak szentséges személyét értenék, ellenben milliókat, kik ezen szavak iránt az eddig mondottakkal vagynak egy értelemben. És az értelem oly közönségessé is vált s annyira el van fogadva, mint az, hogy szolga nem urat, alattvaló nem uralkodót teszen.

Hazánkban is mind a dolog természete, miszerint hol uralkodó van, ott annak uralkodásra szolgáló eszközének is kell lenni; mind azon gyászos tapasztalás, miként törvények s személyek éppen ezen eszközöktől szenvedtek legtöbb sérelmet; mind pedig a dolog természete s ezen tapasztalás következésében hozott oly sok törvények rég kifejtették s közönségessé tették azon fogalmat, miszerint más a király, más pedig azoknak öszvessége, kik nevében tesznek s

kik neki eszközei. Ezen fogalom szükséggessé tett egy saját szót annak kifejezésére. Hogy a magyar ezen fogalmat régi időkben s anyanyelvén miként tette ki, azt alperes nem tudja, hazánk polgári életét illetőleg a hajdan korra nézve többnyire csak latin kútfőkből meríthetvén. Mennyire tudja, Erdély példájáról ítélvén, *tanács rend s tanácsosok* szóval fejezték ki.

Ezen szavak az akkori körülményekhez illők s meglehetős elhatározottságuak voltak. Akkor ugyanis még nem léteztek az azután felállíttatott dicasteriumok, nem a közigazgatás - most már többszerü gépelyének - sok részei. Akkor a még nem oly sokra terjedő kormányzást a király is több tárgyakban közvetlenül folytatta, folytatták pedig azt részint s inkább mint most az ország által választott bírák s végrehajtók.

Csak az utóbbi időkről vannak közdolgok folytatásáról s országgyűlésekről ismeretesebb s biztosabb magyar adataink. Ebben már az eddigi konziliáriusok s konzilium némi változást szenvedve s más neveket kapva léteztek. Ezért magyarul is a tanácsi rend nevezettel nemigen éltek. Tanácsosok s tanácsadók még gyakran említtettek; olykor miniszterekről s minisztériumról is szóltak, de inkább éltek ezen kifejezésekkel: Végrehajtó hatalom, uralkodás, igazgatás, országlás.

Mindezen kitételek sem kimerítők, sem helyesek nem voltak. Gyakran nem tanácsadókról, hanem végrehajtókról kellett szólani. A tanácsosi név sok oly személyeket foglalt magában, kikről soha sem vala szó. Miniszterek s minisztérium nem voltak megfelelő kifejezések, mert sokszor éppen nem ezeket, hanem alattibb tisztviselőket kelletett emlegetni. Végrehajtó hatalom sem volt megállható nevezet, mert nem ezen hatalom az, mit a sokszor említett fogalom foglal magában, hanem azon *eszközök, személyek*, kik az uralkodó nevében ezen *végrehajtó hatalmat* létesítik, s így az eszköz helyett az eszközlendő tárgy vétetvén, a kitétel helytelen és kétértelmű volt. Uralkodás, országlás, igazgatás kifejezések szinte oly kevéssé voltak helyesek, mert mindez voltaképpen nem a kifejezendő személyeket vagy testületet, hanem cselekvést teszen és ezen cselekvésnél bizonytalanságban hagyja, hogy az kinek cselekvése.

Ezen kitételek idegen nyelvek mintájára alakultak, melyek szerint a Regierung, Gouvernement, Governement szavak hasonlólag cselekvést tesznek s mégis személyesítve is használtatnak. De a magyar nyelv - mint már mondatott - sem az ily kétértelműséget nem szenvedi, sem a cselekvések személyesítését nem tűri.

Németül p. o. Bevölkerung, Werbung, Besatzung szavak hasonlólag factumokat tesznek; s mégis azon factumot eszközlő vagy azáltal létesült személyek kifejezésére is használtatnak. De magyarul igen helytelen a *népességet népesedéssel, hadfogadókat hadfogadással* sat. kitenni.

Németűl azért ád ezen kétértelműség kevesebb zavarra okot, mivel a németnek az ung-gal végződő, de cselekvést jelentő szavának van mindenkor egy más végződése is, mely az infinitivusnak substantivummá tételéből lesz: das Werben, das Bevölkern, das Besetzen. És ezek sohasem személyesíttethetvén, ezzel megkülönböztetheti, hogy mikor akar csak tettet vagy mikor csak személyeket érteni, mégis fennmarad a félreérthetés; s midőn ez mondatik: «die Regierung des Königs», csak a közszokás határozza el, hogy azon nem a kormányzásnak mikénti folytatása, nem az ő cselekvése; «nicht das Regieren oder die Regierungsweise des Königs,» hanem azon testület, azon eszközök értetnek, melyeket kormányzásra használ. A magyarban ezen lehető megkülönböztetés nincs, s annyival kevésbé távoztathatik el az ily cselekvést tevő szavaknál nemcsak a félreérthetés, sőt a valóban helytelen értelem; magyarban «uralkodást, országlást, kormányzást, igazgatást mint cselekvést» - nem lehetvén másként kitenni - ezen szavak mindig csak cselekvést tesznek.

Ennélfogva aki e szavakkal nem a fejedelem cselekvését, hanem azon cselekvés eszközeit kifejezőleg élt, arra nem lehet ugyan reáfogni, hogy ő azt nem úgy, hanem a másik értelemben vette, s nem lehet, mert - amint már mondatott - kétértelmű szónak csak az határozhatja el reá nézve értelmét, ki azzal él, de a kifejezés örökké kétértelmű marad; s ezért és mivel a magyar nyelv természetével sem alkotása, sem határozatlansága nem egyez, helytelen.

Ezen ok miatt elhatározottabb kitételt keresett nyelvünk. Szerenesés is volt azt találni a «kormány» szóban, mely egyenesen kifejezi a kérdéses fogalmat, mely (mint felebb bőven megmutattatott) félre nem értethetik, s mely annálfogva illőbb és jobb minden más nyelvek ilyetén szavainál.

Mindazonáltal ámbár ezen kormány szó nálunk már eléggé ismeretes s gyakorlatban van, mégis ugyanezen fogalom kitételére a tanácsosok, igazgatás, kormányzás, uralkodás kitételei is használtatnak, s azért még mint a kormánnyal egyet tevőnek = synonimumnak kell vétetniök.

Ezen szempontból indulva, kell-e tárgy iránti mind régibb, mind újabb országgyűléseken s azokon kivűl történt kijelentéseket tekinteni.

És így tekintve, telvék az országgyűlések naplói oly példákkal, melyekben *végrehajtó hatalom, tanácsosok, miniszterek, uralkodás, uralkodási rendszer, országlás, igazgatás, kormányzás* kitételekkel a beszélők éltek; de a melyeken teljességgel nem a felséget, hanem egyenesen azt értették, mit az alatt az alperes is ért.

A beszélőknek magyar nyilatkozásaikból alakulván a feliratok s izenetek akkor is, mikor ez utóbbiak még latinul irattak, a felebb előszámlált magyar s magyarul használt szavaknak fordításaiként, tebát ugyanazon értelemben állanak: «*potestas executiva, systhema gubernationis, regimen*» stb. szavak, valamint a feliratokban, szintúgy latin izenetekben is.

Hogy a felségtől megkülönböztetve létező igazgatási személyek összessége felőli fogalom a mult országgyűléseknek is sajátja volt, s hogy azon fogalmat részint éppen a kormány szóval, részint pedig mind oly szavakkal fejezték ki, melyek közűl sem a magyar, sem a latin szavak kevesebbet nem tehetnek a kormány szónál, értelmök pedig éppen az volt, mit alperes a kormány alatt értett s ért, ennek bebizonyítására következőket hozza fel:

Nem akarván felette sok példákat egybehalmozni, nem megyen régibb országgyülésekre vissza, egyedül a négy utolsóról szól, s ezekről is csak nehány példát hoz fel, itt csak példákra, nem pedig a példák sokaságára lévén szükség.

Az 1811-iki országgyülésen, midőn a 7-ik ülésben a RR. azt fejezték ki, miszerint a törvények büntetést rendelvén azok ellen, kik a királynak törvénnyel és alkotmánnyal ellenkező tanácsot adnak, nem vehetik a külső tanácsosok is rossz néven, ha ilyetén esetbe keveredvén, a közitéletet el nem kerülhetik. A Personalis erre azt felelte, hogy a fejedelem mindenütt nem lehetvén s mindent maga nem végezhetvén, kelletik nekie másokat is kiszemelni, kik uralkodásában segítsék.

Itt hát a RR. nemcsak a hazai tanácsosokról vagyis a kormányról, mégpedig hibáztatólag, hanem a külső tanácsosokról is szólanak, s a Personalis nemcsak hogy ezen kormánynak lételét, vagy azok elleni szólhatást tagadná, sőt mintegy a felséget mentve, maga fejezi ki azt, miszerint *másokat is kell uralkodása segítségeül kiszemelni*. Ez is csakugyan elég világos kifejezése annak, hogy van kormány s lehet arról szólani.

A 13-ik ülésben (99-ik lap) tanácsadókról s tanácsosokról szólván, a RR. kinyilatkoztatják, miszerint *azokat érdekelvén, kik új principiumokat vesznek fel az ország sértésével, (ezt pedig éppen az akkori kormány tette) ők a fejedelmet illetni semmiképpen nem kivánják.*

A 21-ik ülésben a 24-ik számú izenetben, valamint az abból lett repraesentatióban is tanács-adókról s minisztériumról van szó.

A Napló 737-ik lapján lehet látni a Personalisnak azon állítását, *miszerint a miniszterekről nem lehet mondani, hogy sérteni kivánnák a constitutiót.*

Ellenben a statusok erősítik, miszerint a *factumból lehet látni, hogy a tanácsadók a constitutio romlására törekednek.*

A 60-ik ülésben (787. lap) ez mondatik: «Csak a külső tanácsosokat kivánták érdekeltetni; amennyiben bizonyos (törvényeink utmutatása szerint), hogy oly módon vetette a nemzet magát fejedelme alá a többi közt, hogy maga törvényei s szokásai által igazgattassék, nem pedig külső nemzetbeli tanácsosok által.» Ezek is a hazai kormány vagyis tanácsosok létezése s annak az igazgatásba befolyása felől világos kifejezéssel bizonyítnak. Ez pedig a fő RR. hozzájárultával a repraesentatióba is belement.

A 61-ik ülésben a RR. ezt mondják: «maga az országlás sem tagadhatja, hogy hazánkat csak kolóniának, a német tartományokat pedig anyaországnak nézi.» Itt is az országlás alatt az ország rendei bizonyosan nem a felséget értettek.

A 113-ik elegyes ülésben s az annak következésében történt CXCVIII-ik számú feliratban igen nyilvános megkülönböztetés van a miniszterek s a fejedelem személye közt, mi az 1523. s 1524-ik lapokon olvasható.

Az 1825/7-ik országgyülésen, midőn az ország Rendei a törvény elleni parancsok s azoknak végrehajtása által a polgári alkotmányon ejtett temérdek sebeknek előterjesztésére az ugynevezett praeferentiale gravameneket dolgozták, a 13-ik szám alatti izenetökben a sérelmeket eleven kitételekkel fejezték ki. Ezek közül többeket a RR. 14-ik szám alatti válaszukban (a 39-ik lapon) exaggeráltaknak tartván, azoknak módosítását javalták. Ezen exaggeráltnak tartottak közt volt ez is: *quod - - se - - per noviora etiam Constitutioni regni inflicta vulnera in cardinalibus suis immunitatibus juribus et praerogativis maximo Legum praesidio orbatos, atque vigorem Constitutionalium harum Legum usque adeo labefactatum esse, ut jam ipsam compagem avitae constitutionis in essentialibus partibus laesam esse conspexerint.*

Erre a RR. a 15. szám alatti izenetökben kinyilatkoztatják, miszerint, mivel azon időről szól, midőn *executiva potestas limites sibi defixos excesserat,* s mindaddig, míg ezen törvény-áthágások, törvénytelenségek tartanak, azon kitételek nem exaggeráltak. A fő RR. erre több észrevételt nem tettek; s a felirat ugyanazon kitételekkel ment fel (az országos irományok 51. 52. 53. lapjain). Ezen feliratban, melyben minden történt sérelmek eleven színekkel festetnek, végezetűl ez mondatik: «Ingratam illam observationem recensitis eventibus provocatam evitare non possumus, quod *potestas executiva* ultra limites clara Legis dispositione defixos processerit, et principale constitutionis fulcrum discrimini reddiderit obnoxium.» (53. 54. lap.) Ugyanazon felirat 5-ik pontjában ily kitétel van: «Supra memoratum peregrinum *Gubernationis systhema* principiis independentiae contrarium in Regno hoc se magis, magisque extendendo etc.» - A 7-ik pontjában ezen feliratnak ez mondatik: «Dum tamen his curis occuparemur, de eo convicti, quod praemissa omnia in subruitionem constitutionis Regni tendentia nullotenus a Majestate Vestra, velut Principe religiosissimo, diplomatisque sui inauguralis memore, verum a continuato pluribus securis systemate, atque huic superstructis adversis consiliis promanaverint, infirmissimam erigemus spem etc.»

Ugyanazon izenetben, melyből ezen felirat alakult, a 8-ik pont alatt a RR. a rosz tanácsosok és a kir. biztosok ellen büntetést kérnek, azokra nézve ily eléggé kemény nyilatkozást tévén: «SS. et 00. persvasum sibi habeant, quod Sua Majestas Sacratissima benigne intellecta communi Nationis desiderio, tam eos, qui memoratis eventibus occasionem praebuerunt, in

perpetuum a consiliis suis amovere, quam et commissarios illos, qui praecipuis a patria in se demanantibus favoribus non modo pro tutanda constitutione ejus usi non sunt, quid imo secundum verba art. 8. Ulad. Decr. 6. et art. 7. 1559. contra decretum et statuta Regni palam, et aperte quidvis insolentiarum sibi impune in quos cunque liceret plerumque - - pro salutari serae posteritatis exemplo animadvertere dignabitur.»

A fő RR. sem a hibáztatás, sem a büntetés kivánhatása ellen nem szóltak; de azoknak nagylelküleg leendő elfelejtésére szólították fel a Rendeket; Pozsony, Turócz s több vármegyék a közlekedést a mult sérelmekre nézve azoknak indítói s végrehajtói ellen elegendő büntetésnek s őr-eszköznek lenni vélték; de Borsód, Somogy s több vármegyék a kért büntetéstől elállani teljességgel nem akartak.

Az ezen feliratoknak alapját tevő izenet 13-ik pontjában a RR. a *végrehajtó hatalomnak* a törvény értelmében leendő gyakoroltatását s az ellen cselekvő akár egyes személyeknek, akár törvényszéknek jövendő megbüntetését kérik. A végrehajtó hatalom gyakorlásában törvény ellen kik tehetnek mások, mint azon végrehajtó hatalom eszközei azaz a kormány?

Ezen felírás szerkesztésekor ezen kitételekre: «quod potestas executiva ultra limites clara Legis dispositione defixos processerit»; az esztergomi káptalan követe azt az észrevételt tette, hogy a felségnek személyét érdekelné, de észrevétele pártolás nélkül maradt, mert senki sem találkozott a RR. közt, ki az executiva potestáson a felség személyét értette volna, pedig az executiva potestas kitételnél - mint feljebb már mondatott - lehet kérdés, hogy az értetik-é, kinél azon hatalom van, vagy pedig azok, kiket ez hatalma gyakorlásának eszközeiül használt?

A kir. válasz, mely ezen feliratra jött, nem tudta az ország Rendeit egészen megnyugtatni s legkevesebbé annak azon kifejezése, miszerint őfelsége azokat, kikre törvénytelen tetteik miatt az ország Rendei büntetést kértek, őfelsége tuitura est. A Nádor ő kir. fenségének kért közbenjárására őfelsége egy declaratoria resolutiot ád (nov. 26. 1825.), melyben kijelenti, miszerint távol volt tőle a mult eseteket jövendőre példákúl vagy új jus alapjáúl használni s állítani fel. És ezen mult esetekről azt mondja: *praeteritos eventus Paterno cordi nostro aeque ingratos.* Ezen kitétel is a felség részéről bizonyosan nem önnön hibájának elismerése.

Megköszönik a RR. mind ezen kifejezést s megnyugtatást, mind az előbbi resolutiónak azon magyarázatját, miszerint azok, mik abban a polgári alkotmánnyal s törvényekkel ellenkező uralkodási elvekre (principia Gubernationis) mutatni látszottak, egyedül úgy állanak ott, mint az esetek elbeszélésére szolgálók (Orsz. Irom. 137. lap 41-ik szám előtti felirat 2-ik és 3-ik §). Itt is a polgári alkotmánnyal s törvényekkel ellenkező uralkodási elveket bizonyosan csak a kormánynak tulajdonították, s ezáltal azt a felségtől megkülönböztették, mivel csaknem akkor fejezték ki az ország Rendei, quod Rex in sequelam inauguralis suae sponsionis constitutionalibus legibus adversum velle nunquam possit (42-ik szám alatti izenet 37-ik pontja orsz. Irom. 157-ik lapján.)

A correlatiok, a bíróságokhoz érkezett törvénytelen parancsok s azok szerint ítélt bírákra nézve felirat készülvén, a RR. a 42-ik szám alatti felirati javaslat 41-ik pontjában a bécsi bank iránt így fejezték ki magokat: «Nullatenus possunt consentire in id, ut institutum tale influxum ad Regnum quoque Hungariae exerat, cujus difformes sectiones jam societati privatae gubernium, jam intimiorem cum Regimine publico correlationem exhibent etc. etc.» És tovább: «id a se nullo jure postulari posse, ut seu progressui incerti systhematis (e helyett a fő RR. «ignoti systhematis» kitételt javaslottak, de utóbb az incerti systhematis kifejezést elfogadták) (lásd 241. 1.) seu vero sublevamini reliquarum haereditariarum Provinciarum jura sua et ipsam proprietatem sacrificare debeant.»

A 71-ik szám alatti izenetökben pedig «SS. et 00. ex principio illo, quod jura sua constitutionalia cum instituto cujuscunque nominis per quod *potestas Executiva* circulationem chartarum inducere, sicque *proprietates* Regnicolarum, et in sui, et in aliorum respectu fluctuationi exponere possit, conciliari nunquam valeant.»

Továbbá a 75-ik szám alatti izenetökben ez áll: «tota quaestio eo recedit, num influxus Regiminis in mensam argenteriam re ipsa talis sit, ut SS. et 00. reflexe ad adjuncta Regni Hungariae metu quodam teneri opporteat, ad quod certe non aliter, quam affirmative responderi potest», s itt bővebben fejtegetik a kormánynak ezekre létező nagy befolyását. Ugyanis e tárgyról a 88-ik szám alatti izenetben azt mondják, hogyha azon intézet, t. i. a mensa argenteria befolyását Magyarországra is gyakorolja, az az *Executiva potestasnak* új módot ad, mellyel ez a törvényhozás körébe vágjon s a hazafiak tulajdonát új veszélynek tegye ki (lásd 288-ik l. és 295. l.)

Ugyane tárgyban 92-ik izenetnek szavai ezek: «Chartacea pecunia, dum ejus commissio, *aut directe a Regiminis arbitrio,* aut sub praetextu privatae societatis cum Regiminis influxu procuratus, etiam in absoluto Imperio res summi periculi est, - in constitutionali autem Regno qua medium - - de omni regnicolarum facultate, atque omni prorsus distributivae justitiae respectu arbitrariae disponendi eo minus tolerari potest, quod iis, qui aerario praesunt, campus daretur Leges Constitutionales infringendi, et levi hoc preli mechanismo solidissimam constitutionem absque strepitu e cardine movendi.» Szinte azon izenetben s ugyanarról így írnak: «Mensam argenteriam - tamquam novum, et in casu occurrentis extraordinariae necessitatis per Regimen facile arripiendum medium considerant.»

Az ezen izenetből készült felirat 33-ik pontjában ez mondatik: «Nullatenus profecto possunt SS. et OO. consentire in id, ut institutum tale influxum ad Regnum Hungariae exerat, quod ex instituto societatis privatae facile in adminiculum *operationum financialium* transformari potest.» A 37-ik pontban pedig: «Ne prosperitas Regni hujus *operationibus aerarialibus* constitutioni ejusdem ignotis, subordinetur, in conscientia profecto convincitur, id a se nullo jure postulari posse, ut progressu in certi systhematis jura sua et ipsas proprietates subordinent» (324. 325. 1.)

Mit az izenetekben *Regimenről* mondottak, azt itt *financialis* és *aerarialis operatióval* fejezik ki. Ennek következése annak állítása, hogy azon izenetekben is a *Regimen* szó a felséget tette, azon abszurdumra vezetne, hogy *financialis* vagy *aerarialis operatio* s király egyet tészen.

A bíróságokhoz érkezett törvénytelen parancsokra s az azok szerint hozott ítéletekre nézve több izenetökben s több módon fejezték ki a RR. mindazon parancsok törvény elleni s polgári alkotmányt sértő voltát s a bírák ellen resensusokat nyilvánították. A resensus kifejezést a főrendek ellenezték, de a Rendek attól elállani nem akartak. A Naplóban e tárgyról sok követek nyilatkozásait lehet olvasni (33. 37. 160. 163. 204. 205. 207. 208. 213. 214-ik lapokon) s lehet a 225. s 226-ik lapon Somogy vármegye követének nyilván kifejezett resensusát.

Azért kivánták a bírákra nézve resensusokat nyilvánítani, mivel ezek az *executiva potestas* (kormány) *ultra limites Lege defixos* terjedő parancsait végrehajtották holott nekik (az 1790-1. 12. szavai szerint) «nullatenus integrum fuerit a legali tramite recedere, suaque hac lenitate *ulteriores potestatis executivae passus* in sphaeram legislationis impingentes adhuc faciliores reddere», - így az executiva potestas eszközeivé azaz kormány tagjaivá váltak, s mint ilyenek az ország Rendei hibáztathatása alá tartoznak.

A fő RR. is elismerték, hogy itt főként az ország alkotmányán részint a helytelenül anticipált törvényhozással, részint a bírák morális erőltetésével ejtett praejudiciumról van szó (lásd 89. szám 292-ik lap.)

Végre a RR. reá állottak a fő RR. által javaslott módosításra, de csak azért, mivel úgy találták (saját kifejezésük szerint), hogy a resensus azon módosítás által is ki van fejezve.

Eszerint alakult a felírás, melyben mindazon parancsoknak törvényelleni volta elég nyilván ki van fejezve, mind pedig az meg van mondva, hogy azokat a törvényszéknek elfogadni nem volt volna szabad.

A külső akadémiákra mehetés tilalma tárgyában így nyilatkoztak a RR. 62-ik szám alatti izenetökben (219. lap.) «Quod si executivae potestati, cui provisionem Legis quoquo demum sub obtutu suspendere integrum haud est, actus similis non contraverteretur, haec sibi cum fundamento, quopiam in aliis etiam casibus jus vendicare possit, effective vigentem Legem absque influxu legislativi corporis suspendendi.»

Itt is az executiva potestason bizonyosan nem a felség személye értetett, mert a RR. arról ilyesmit és így bizonyosan nem mondottak volna.

Vagynak ugyanezen 1825/7-ik évi országgyűlés irományai közt helyek, hol *végrehajtó hatalom*, *kormány* s t. efféle helyett kancellária és dicasteriumok említtetnek, de ezen említésekből hasonló következmény, t. i. a fejedelem személyétől külön vált kormány ideája fejlik ki.

Ilyen hely az Irományok I-ső kötetében a 839-ik lapon, hol a *B.* alatti sérelmek 5-ik pontjára a KK. és RR. a nagyméltóságú udv. kancellária ellen kikelnek, s azt a törvényhatóságok jussaiba vágó decretumok kiadásától eltiltatni kivánják.

Hasonló hely azon kötet 965-ik lapján: «SoIlicitudine non minore et aggravio suo notabili experiuntur Regnicolae quod cancellaria Reg. Hungarico-Aulica cum summo Juris tam publici quam privati praejudicio, activitatem suam tantopere extendat, ut re ipsa complexus gravaminum Regni nec aliud sit, quam *synopsis* quaerimoniarum per resolutiones nomine altissimo seu directe ope decretorum aulicorum, seu via reliquorum dicasteriorum elargitas causatarum.»

E helyeken nyilván feltétetik, hogy a felség nevében (nomine altissimo) kiadott törvénytelen parancsok nem a felségtől jönnek, s a mint ezen feltétel mellett a kancellária s más dicasteriumok (kormányszékek) ellen a felség érdeklése nélkül tétetik panasz: éppen úgy, midőn a *kancellária*, *kormányszékek* nevezet helyében a kormány ellen panaszol valaki, igen természetesen ismét nem a felséget, hanem a felségtől különböző *kormány testületet* szokta érteni.

A fennforgó 1825/7-ki országgyűlésnek nemcsak irományai, de Naplója is számtalan példát mutat, mely ezen itt felállított különbséget fejedelem és kormány közt bizonyítja.

Ki gondolhatná ugyanis, hogy midőn az akkori követek a *végrehajtó hatalom*, *kormányszékek*, *igazgatás*, *kormány* ellen panaszos és hibáztató kifejezésekkel éltek: akkor a fejedelem személye ellen vakmerősködtek volna szólani?

A 61-ik ülésben Borsód és Bihar követei a resensus feletti vítatásban a panaszt nem tartják egésznek, ha az csak a *végrehajtó hatalom* s nem egyszersmind a bírák ellen is intéztetik. (Napló 2-ik kötet 33-ik lap.)

A 99-ik ülésben a borsódi követ azt kivánja, hogy a *kormány ne tegyen akadályt a népnek a kereskedésben*. (Napló 2-ik kötet 487-ik lap.)

Ugyanazon űlés alatt a Somogy megyei követ a *non ultra* kérdésében: «a Constitutio talpköve az országgyűlés; itt a fejedelem s nemzet tanácskoznak a nép boldogságára; itt egyesíttetnek a fejedelem és nemzet hasznai közt látszató összeütközések; itt a törvények és szabadság bátorsága alatt fedezheti fel a nemzet az *igazgatásba* becsúszott hibákat, itt esik le azon szőnyeg, mely a nemzet közkivánságait s véleményeit kegyelmes fejedelmünk személyéhez

jutni nem engedi.» (Napló 2-ik kötet 498-ik lap.) Nem nyilván van-é, miképpen itt a fejedelem szót említő követ, midőn az igazgatásba csúszott hibákról s a nemzet és fejedelem közötti szőnyegről beszél, lehetetlen, hogy a fejedelem által elkövetett hibákról szólana; következőleg szükségesképpen a fejedelemtől megkülönböztetett igazgatási testületről azaz a kormányról kell hogy gondolkozott légyen.

Így kellett magának az akkori Personalisnak is gondolkoznia, midőn a *resensus* feletti vítatások alkalmával azt mondá, hogy a fő RR. a *sérelmet a végrehajtó hatalomnak tulajdonítják*. (Napló 2-ik kötet 204. 205. lap.) Lehetne-é a Personalisról képtelenség nélkűl feltenni, hogy itt a *végrehajtó hatalmon* a fejedelmet értette s azt állította volna, miképpen a fő RR. a sérelem okának magát a fejedelmet tartják? Látnivaló, hogy e beszédben is a fejedelemtől megkülönböztetett *kormány* ideája forgott szem előtt.

Még a felső táblánál is sok erős kifejezések használtattak az igazgatás körében történtekről azaz kormány cselekvéseiről, de bizonyosan ezáltal senki is a király felszentelt személyét nem sértette és sérteni nem kívánta; és azon táblának egy igen tisztelt tagja bizonyosan korántsem a felséget értette s nem annak cselekvéséről, hanem egyenesen a kormányról szólott, midőn a devalváció által történt megkárosodásokra nézve ezeket mondotta: «non dimittitur peccatum, nisi restituatur oblatum.»

Az 1811-iki s 1825/7-ki országgyűlésen mind mondott, mind írt ezen említett és még sok más erős kitételeket (melyek a törvény oltalmakor gyengéd kimélést szabadnak nem vélt buzgóságból eredtek, de mindenesetre nagyon kemények) nem lenne-é vétek s nem lenne-é a rendeknek királyok iránti hódoló tiszteletöket sértő csak fel is tenni, hogy ők azokat a felségről értették, a felségről mondották volna? És nem lenne-é vétek s a felség személyét valóban sértő azt állítani, hogy egyenesen a királytól jöttek mindazon megtörtént esetek, melyekről a feljebbi vítatások folytak s határozatok történtek, s melyek annyi erőszakos lépéseket, oly sok törvénytelenségeket s a királyi hitnek mindannyi sértését foglalák magokban? Márpedig azt állítván, hogy az Executiva potestas, gubernationis systhema, Regimen etc. a király személyét teszik, s hogy ezeket attól megkülönböztetni nem lehet, miután nem lehet tagadni, hogy azon törvénytelenségek valóban történtek, s miután azt sem lehet tagadni, hogy azokat az Executiva potestas, Regimen etc. tette, nyilván következik az, hogy mindazon erőszakokat, törvénytelenségeket s hitszegéseket maga a király követte legyen el, azon király, kinek törvényszeretete s vallásos lelkiismeretessége annyira ismeretes s oly elfelejthetetlen? Ily káromlásra akar a kir. fiscus elfacsart magyarázatja által nemcsak alkalmat adni, sőt azt logikai következtetéssé tevén létesíteni?

Azon valóban vétkes állítás (de mi alperestől - ha szinte mellette szól is - távol legyen), miszerint a feljebbi szavakat s a kormány fogalmát magában foglaló különböző kitételeket mind a felségről kell érteni, szinte oly kevéssé szolgálhat itt ellene erősségűl, mint amilyen legalább gondatlanságnak nevezni kelletó lépés volt a kir. fiscus részéről az alperes megtámadhatása céljából azon constitutionalis teóriát állítani fel, minek következésében mindaz, mi a feljebb elősorolt s ezekhez hasonló esetekről mondatott, iratott, a felségről mondathatott, irathatott, s mindazt, miknek szomorú emlékezete annyiaknak él s fog élni emlékezetökben, valóban a felségnek kell tulajdonítani. Ha ugyanis azon szavakon valóban a felség értetett, s mégis azokat annyi hibáztatás, kárhoztatás tárgyává téve, annyi kemény kitételekkel érdekelve, országgyűlésen s azokon kivűl annyit használták anélkül, hogy vagy fiscusnak vagy másvalakinek eszébe jutott volna ezt hibáúl tenni ki vagy azért még valakit meg is perelni: úgy ez világos bizonysága annak, hogy alperes oly szóért, mely nem is kétértelmű, s melyen ő beszéde közt tett nyilatkozása szerint is felséget nem értett, még sokkal kevesebbé hibáztathatik. Ki tagadhatja azt, hogy aminek nagyobb neme nem bűn, annak kisebb neme bűn még annyival kevésbé lehet?

Hogy az idézett s még idézendő szavakkal s kitételekkel élés, valamint azoknak alperes értelmében használása eddigelé nem volt vétek, az nyilvános abból, hogy sem az országgyűlésen az azon kifejezésekkel s szavakkal élt számos beszélők, sem azok közűl, kiknek hasonló értelmű beszédeikből alakult utasítások szülték az országgyűlési vítatásokat s nyilatkozásokat, egy sem vonatott azért kérdőre; és nyilvános abból is, hogy az ily kitételeket magában foglaló feliratokra kegyelmes, sőt kedvező királyi válaszok is jöttek, s azok hozott törvény alapjává váltak. Az pedig, mit törvényhozó test törvény alapjául tesz, törvény előtt vétek csak nem lehet.

De hogy nem volt vétek, korántsem azt mutatja, hogy a felség személyét vád s kárhoztatás tárgyává tenni s az ellen kemény kitételekkel élni lehessen; hanem csak azt, de azt cáfolhatatlanul bizonyítja, miszerint azok, kikről szóltak és írtak, nem tesznek egyet a felséggel, s az mi azokról mondatott s iratott éppen nem a felségről értetett.

Az 1830-ki országgyűlés is mutat hasonló példákat, s arra, hogy a kormány (naplói fordításban Regimen) a királyi felségtől teljesen megkülönböztetett dolgot teszen, cáfolhatatlan bizonyságúl szolgál a kir. előadások első pontját illető nuncium, melyben szóról szóra e szavak vagynak: «ut serenitas C. R. his sub comitiis coronanda posteaquam ad clavum Regiminis pervenerit.» etc.

Clavus Regiminis magyarul *kormány*, s itt e szó a felségtől élesen meg van különböztetve, s annálfogva a felhozott kifejezés, mely a nuncium nyomán készült felírásba is felvétetett, nyilvános tanúja, hogy a felség mint *eszközlő személy* s a kormány mint *eszköz* lényegesen különböznek egymástól.

Midőn némely követek a királyi hitlevélben a miniszterek felelősségét (mint például a trencsini követ a szept. 18-án tartott ülésben) betétetni kivánták, ezek is ezáltal a fejedelemtől megkülönözött kormány létezését nyilván kijelentették.

Ugyanezen szelleme volt a borsódi követ azon szavainak, melyeket a november 11-ki ülésben így mondott: Világosak törvényeink, különösen Ulászló 6-ik Decr. 5-ik c. melyekben azt mondják, hogy királyunk az országot illető tárgyakban tanácsosainak vélekedése s tanácsa nélkűl semmit se cselekedjék; sőt azon Decr. 7-ik cikkelyében a «veszedelmes tanácsokat adóknak büntetése is el vagyon rendelve.»

Ezen beszédet a Personalisnak a dec. 18-iki vegyes ülésben tett azon nyilatkozatával: «*a nemzet megegyezése nélkűl két koronázott fő egyszerre ne uralkodjék*», (Napló 299-ik lap) egybevetve, kettő jön ki, mi különben is a nemzet constitutionalis állásából önként foly:

1. Hogy az uralkodás azaz a sajátképpen való felségi jogok (jura majestatica) a király személyétől válhatatlanok.

2. Hogy a kormányzási tárgyakban a király tanácsosok közbejöttével él, sőt élnie kell, miből a királytól megkülönböztetett *tanács* és *kormány* ideája mulhatatlanúl következik.

Mely erősen hitte ezt több országgyűlési tagokkal együtt a többször idézett borsódi követ, megtetszik a felűl említett novemb. 11-ki ülésben mondott azon szavaiból, melyekkel (ugyanazon beszédben, melyben a tanácsosok megbüntetéséről szólott vala) a *királyi előadásokról* azt mondotta, hogy ő azokat csak *miniszteri véleménynek* (Orosznál 175. lapon, ministerielles Gutachten) tartja, melyek arra valók, hogy az országgyűlésen vizsgálat és tanácskozás alá vétessenek.

Ugyanott a hadsereg állapotja felől kivánt felvilágosításra nézve meri állítani, hogy az újoncoknak ezen felvilágosítás nélküli megadása magára a királyra nézve veszedelmes lenne; mivel az erősen felkészült minisztérium erejében bizván, könnyen féketlenségre vetemedhetnék. (Lásd Orosznál 176. lap).

Márpedig az ujoncok a királyi előadásokban kéretnek, és így ha azon előadások egyenesen a *királytól*, nem pedig a királytól megkülönböztetett kormánytól jönnének, nem sértő képtelenség lett volna-é állítani, hogy a király saját magára nézve veszélyes dolgot maga kér; és ha nagy ereje lesz, saját maga ellen fog féktelenkedni. De a követ már elébb nyilván kimondá hitét, mely szerint a királyi előadások nem a királytól jönnek, hanem a miniszterektől, tehát a királyi személytől megkülönböztetett kormánytól. S ezt oly erősen hivé a szóban forgó követ, hogy a dec. 18-ki vegyes országos ülésben a királyi *hitlevélben* előforduló *praestabilitae* szóra bátor vala magának a nádornak elnöksége alatt azt mondani, hogy a hitlevél azon szava *gyakorlatlan kéztől* származott, kétséget nem szenved, hogy ily kifejezés s ily kifejezések ha magára a felség személyére csak távolról vitetnének vagy vitethetnének is, bűnös illetlenségek lettek volna, s egyfelől a főherceg feddését el nem fogták volna kerülni, másfelől a beszélő követ előtt a fényes hivatalok útját jóelőre és örökre bezárták volna. (Lásd Orosznál 360. lap és a Napló.)

Megjegyzésre méltók a borsódi követnek ugyanazon országgyűlésen a december 6-án tartott ülésben mondott szavai is, hol tanácsosok vagy kormány helyett minisztereket mond, s ezen minisztereknek az országhoz intézett kivánatáról beszél; tehát kétségbevehetetlenül a fejedelem személyétől megkülönböztetett, de az igazgatásba befolyással lévő testületről beszél, azt mondván, miképpen: «ő fel nem akarja tenni egy constitutionalis nemzetről, hogy vakon megtegye a *miniszterek kivánatát*; bár a fejedelem is tökéletesen meggyőződhetett, hogy a monarchia jobb állapotban volna, ha az utolsó 38 év alatt miniszterei tanácsai helyébe az országgyűlésekét követte volna.»

A szept. 14-ki ülésben Borsód követe az országgyűlési újság tárgyában azt véli, hogy valamely kiadó folyamodjék a kormányhoz, s ha tagadó választ nyer, akkor kérjen az országgyűléstől pártfogást. Lásd Orosznál 6. l. hol németül ezen szó használtatik «*Regierung*». Lehetséges-é, hogy itt a követ a kormány alatt a felséget értse s azt javalja, hogy a felség ellen az országgyűlésnél kérettessék orvoslás? Ezt bizonnyal sem a királyi sérthetetlenség, sem a parlamentális divat meg nem engedhetné.

Ugyanezen javaslatot ismétlé ugyanazon követ a szept. 16-ki kerületi ülésben. (Orosz. 8. lap.)

Rendkivűli nevezetességgel birnak pedig ugyanannak az október 22-ki kerűleti ülésben mondott szavai: «*ne váljunk el a nádortól*, ő a mi első miniszterünk, neki kell mielőttünk állani, midőn a kormány a felvilágosítást megteszi.» (Orosz. 121. lap.) Ezen szavak az újoncállítás tárgyában a kormánytól kért felvilágosítás felett mondattak; s hogy általok Magyarországnak *miniszter* tulajdoníttatik: ez természetesen vezet az alkotmányos léttel egybekötött *kormány* ideájára. Hogy a *miniszterrel* szemben *kormányról* tétetik szó: ez a követ gondolatmenetelében nem elég tisztának látszik, annyit minden esetre bizonyít, hogy a «kormány» szavon éppen nem a felség értetett.

Semmi pedig világosabb nem lehet, mint ugyan a borsódi követnek a novemb. 27-én tartott országos ülésben mondott beszéde, hol panaszolván, hogy a *kormány* három egész év alatt az ország sérelmeire semmi gondot nem fordított, ezt tészi hozzá: «ha meggondoljuk, hogy az országos küldöttség ezen idő alatt az egész ország törvényeit újra dolgozta, bizony az *udvari kancellária* szorgalmát nem lehet csodálni.» (Lásd a Naplót és Orosznál 233-ik, 234.) Nem kell reá magyarázat, hogy amit a követ előbb kormánynak nevez, azt később udvari kancelláriának mondja; s következőleg a *kormány* szó alatt egyáltalában nem a felséget értette.

Ha az ember tudja, hogy valamint ezen követ, úgy a KK. egész táblája ezt így és csak így értette: akkor nem csodálkozhatik többé, hogy ugyanezen többször említett borsódi követ a dec. 6-án tartott kerületi ülésben a királyi válaszokban levő elveket az 1825/7. országgyűlés szavaival *contrarium gubernationis principium* (fonák igazgatási vagy kormányzási elvek, Orosznál verkehrte Regierungs-Maximen) névvel merte elnevezni, (lásd Orosznál 256. lap.) mert természetesen a válaszokat nem a felség személyétől, hanem a kormánytól eredőknek fogta tekinteni.

Hogy az 1830-diki országgyűlés más számtalan példáit (mert az eddig felhozottak is elegendők) elmellőzzük: által kell mennünk a legutóbbi országgyűlésre, melynél a kérdésre világosabb példákat semmi más Diaeta még elő nem adhat.

Illő a főherceg nádor azon nyilatkozásának legelől állani, melyet a rosz tanácsadók megbüntetéséről szóló törvényjavaslat alkalmával tett, s mire az országgyűlésen jelen volt számos tagok igen jól emlékezhetnek, s minek értelme ez vala: «a javaslott törvény gyakorlatba sem vehető, mert azt, hogy ki adta légyen a tanácsot? tudni nem lehet. A parancs aláíróit feleletre húzni szinte nem lehet, mert a kormányszékek voxok többségével szokván határozni, az elnök által kijelentett végzés nem mindig az elnök akarata, s az aláíró mást is írhat alá, mint amire voxát adta, részint pedig voxxal nem bir, mint a titoknokok.»

E nagynevezetességű enunciatio magyarázat nélkül kinyilvánítja, miképpen

1. *Kormányszék* tehát *kormány* a fejedelemtől megkülönböztetve létezik.

2. A kormányszék tagjai szavazati többséggel, tehát a fejedelemtől ismét megkülönböztetve önállólag végzéseket hoznak. Következésképpen -

3. Ki a kormányszéki tagok így hozott végzései ellen szól, az teljességgel nem a fejedelem ellen szól.

Hasonló megkülönböztetést teszen fel ugyan a főherceg nádornak azon idézete, mellyel 1833. február 9-én tartott országos ülésben az 1831-diki évi oktob. 2-ára igért, de a kolera közbejötte miatt meg nem tartott országgyűlési határnap feletti vitatások alkalmával a kormányt mentette: «Iliacos intra muros peccatur et extra.» Az intra muros peccatur alatt minden látja, hogy a kormány által elkövetett hibákat kell érteni. Lehet-é már képzelni, hogy azon főherceg, ki - mint alább megemlítve lészen - többeket a felség személyéről való szólásért megintett, hogy azon főherceg maga a felség által elkövetett hibákról szólani akart volna? Miképpen nem akart, az oly szembeszökőleg világos, hogy ezen jeles idézet az alperes legtisztább s legerősb bizonyságai közé tartozik.

De mire több példákat rakásra halmozni?

A dolog magában kiált s további bizonyítások nélkül nem szükölködik. Azonban a múlt országgyűlési KK. és RR. a szólás szabadságán ejtett sérelmek tárgyában nézeteiket ezen egész kérdés felől tisztán kifejtvén, s ezáltal az országgyűlési irományok közé az alperes által itt oly bőven előadott tant mint sajátjokat örök emlékezetre letévén, el nem lehet kerülni, hogy végezetre az ide tartozó helyek is előszámláltassanak.

1832/6 irományok IV-ik kötet 349. l. második izenet a szólásszabadság tárgyában: «Ki a köztanácskozás folytában egyedül a *kormány* tetteiről s intézkedéseiről szól, a fejedelem sérthetetlen személyének méltóságát és szentségét a köztanácskozásokban eddig fenntartott gyakorlat szerint is érdekelni nem akarja, sőt nem is érdekelheti.»

Ismét IV-ik kötet 371. l. harmadik izenet stb. Itt az előbbi izenetből kiírt hely előbb ismételtetik, majd ez adatik elő:

«Már magában a monarchia tiszta képzetéből is világos, és nincs, de nem is lehet monarchia, melyben a főhatalom, az országlás nem a fejedelmet illeti, ez azonban alkotmányos országban nem zárja ki az állítás valóságát, hogy ami köztanácskozásban a *kormány* intézkedéseiről mondatik, az nem a fejedelem személyének szentségét érdekli.»

«Előadhatnák a KK. és RR., hogy a kormányzás halmozott kötelességei és gondjai között egy személy minden jeles tulajdonok mellett is maga mindent nem teljesítvén, a kormányzás dolgait legalább egy részben mások által viteti véghez. Hivatkozhatnának stb.»

Kétségtelen tehát, hogy amit a KK. és RR. azon törvényelleni rendeletekről, melyeket a fejedelem nevében és aláírásával csak a kormány adhatott és adott ki, egy szóval a kormánynak törvényt sértő tetteiről és intézkedéseiről nyilt egyenességgel előadtak, azt sem a KK. és RR., sem a méltóságos fő RR., kik a felírásban szinte megegyeztek, a fejedelem személyéről soha sem értették, mert az iránti tiszteletöket nyilván kijelentették, s ezáltal a *fejedelem személyét e részben a kormánytól,* melytől a törvénysértések származtak, megkülönböztették.

IV-ik kötet 376. l. stb. harmadik izenet.

«Meg vagynak győződve arról, miképpen a polgári alkotmány felforgatására célzó mindazon tettek önmagától a fejedelemtől semmi módon nem származhattak, e részben a *fejedelem személyét a kormánytól,* melytől a törvénysértések eredtek, *megkülönböztették,* s így igazolták egyszersmind a KK. és RR. azon ismételt nyilatkozását is, melyet a méltóságos fő RR. nem vesznek egyenesen kérdés alá, melyhez a KK. és RR. ezentúl is mindig ragaszkodni fognak, hogy t. i. aki köztanácskozás folytában egyedül a kormány tetteiről és intézkedéseiről szól, az a fejedelem személyének sérthetetlen méltóságát és szentségét a köztanácskozásokban - eddig fenntartott gyakorlat szerint is - érdekelni nem akarja, sőt nem is érdekelheti.»

E három rendbeli nunciumokból kiírt helyek magyarázatot nem kívánnak, mert félreérthetetlenül tanúsítják, hogy az országgyűlési KK. e részben alperessel teljesen megegyező értelemben voltak.

Nemcsak országgyűlésen s országgyűlési tagok, hanem a felség s a kormány *országgyűlésen kivűl is* gyakran megkülönböztették a király személyét s az igazgatási tisztviselők összeségét. És ezen külön fogalom kifejtésére éppen a «regimen» szóval is éltek, mely, mint már említtetett, legalább annyit tesz, mint a «kormány» szó, sőt annál még sokkal inkább teheti a felséget is.

III. Ferdinánd császár és magyar király 1656-ban adta ki a Praxis Criminalist, s annak első részében ezeket olvashatni; Inter has 1-mo sunt confinia et praesidia Hungariae, quo quispiam a *nobis, aut nostro Regimine,* vel etiam aliquo Jurisdictionis Domino attamen cum consensu nostri Regiminis ad dies vitae etc. és ismét a 2. §. végén: nulli Juris dictionis Domino, aut inferiori Judici fas esse reum ad hujus urbis fossas damnare, cum hoc solum in nostra et nostri *Regiminis* potestate sit.» Világosan megkülönbözteti a fejedelem magát a kormánytól és a *regimen* szót éppen azon objektiv értelemben veszi, mint alperes a kormány nevezetet.

Nemsokára az 1790. 26-ik törvény c. hozatala után a M. K. helytartó tanács utján 1792-iki szept. 25-én 21,092 sz. a. (amint a stílus nyilván mutatta) egyenesen az őfelsége nevében és positivus parancsolatából az országbeli egyházi és világi törvényhatóságokhoz egy oly normalis rendelés bocsájtatott, mely az 1790/1. 26. t. c. egész foglalatát fenekestől forgatta fel. Ebből kivált az evangélikusok között rémülés következvén, azon normális rendelés ellen több vármegyék és superintendentiák felírásokat tettek; az evangélikusok deputációt is küldöttek a felséghez, azért esedezvén, hogy az említett normális rendelésből törvényes jussaikra háromló veszedelmet szüntesse meg. És im mi jött világosságra? Az, hogy az említett normális rendelés nem az őfelsége parancsolatából, sőt őfelségének minden híre s tudta nélkül adatott ki. A felség ezt szóval is, írásban is kinyilatkoztatta s meg is parancsolta,

hogy azon rendelésnek híre s tudta nélkül történt kiadása s amiatti cassáltatása ugyan a kir. tanács útján hirdettessék ki. Oly világos példa s bizonyság ez az eset s az azt követő kir. parancs, hogy akit még ez sem győzne meg, azt emlékezteti alperes arra, mi efelől az 1832/6-iki országgyűlés 342-ik ülésében mondatott: (lásd Diar. II-ik kötet 289-ik lap) «ha a fejedelem és kormány egymással elválaszthatatlan képzetek, úgy az említett kir. cassáló parancsolatot kiadni ily stílussal kellett volna: «Én fejedelem 1792-ki szept. 25-én 21098. sz. a. önhirem és tudtom nélkül adtam ki egy normális rendelést, - de mivel azt nem tudtam s magaménak meg sem ösmerem, ennek kimondásával azt ezennel megsemmisítem!»

A közelebb mult erdélyi országgyűlésen felséges fejedelmünk a fejedelmi hit letételekor törvény s bevett rend szerint a Leopoldi kötés-levelet megerősíteni s az országnak kiadni méltóztatott. Ezen hitlevél azon kötést foglalja magában, mi mellett Erdély I-ső Leopold magyar királyt választotta fejedelmének s ebben van az ország legnevezetesebb jusainak biztosítása igtatva. A kiadott levélben ki voltak oly szavak hagyva, melyek az ország egyik legfontosabb jusát, t. i. a székely nemzet szabadságát foglalják magokban. Ezen kihagyás által meg lesz vala azon hitlevél egy lényeges részében változtatva; az ország egyik legnevezetesebb jusától, a székely nemzet pedig egész szabadságától fosztva. Ezen ily nagy következéseket szülhető kihagyást nem lehet a felségnek tulajdonítani, ámbár a hitlevél általa adatott ki. Ezen eset az erdélyi 1837-ki országgyűlés Jegyzőkönyvében látható. (3-ik ülés 31., 32., 33. ü.) Nem bizonyítja-é ezen példa is a felség személyétől különböző kormányzási eszközök létezését, s nem-é az azok által elkövetett ezen hibának temérdek következést szülhető volta azt, hogy ezen eszköznek, vagyis a kormánynak adhatják magokat elő tévedésből eredő, de adhatnák magokat elő akaratból is származott oly cselekvései, melyeket a felség magára nem vehet, a nemzet pedig el nem hallgathat.

Csak nemrégiben is jelent meg a magyarországi helytartó tanácsnak egy intimatuma (május 30-ról 1837. 25302. szám alatt), melyben a Poson és Nagy-Szombat közt felállítandó vasútra nézve következő mondatott: «Si quidem ex obtutu promovendae industriae Nationalis omnimode intersit, ut societas in sensu atr. 25. 1832/6. pro effectuandis structuris utilitatem Regni publicam et emolumentum commercii per facilitata communicationis media procurantibus coalescentes, e *parte Regiminis* succolentur, Regium istud L. consilium non moratur petito recurrentis directionis deferre.»

Ebben csak elég világos, hogy a Regimen alatt nem a felség értetik, mert ha az értetnék, úgy minden stilisztikai s logikai törvény szerint, mit a Regimen által teendőnek nyilatkoztat, azt magának a felségnek kellene tenni, de azt a konzilium cselekedvén, maga magát kellett a regimen néven érteni.

Mindezen számos esetek is, melyekben ő felsége ez vagy amaz Dicasteriumnak cselekvését hibáztatta vagy megváltoztatta, mindannyi bizonysága a kormány létezésének s annak az ő személyétőli különbségének.

Közéletben s mind hivatalos, mind hivatalon kivűli irományokban a Dicasteriumok e hazában *igazgatási székeknek s kormányszékeknek* neveztetnek. Mind ez, mind pedig ezen hivatalosan is elfogadott kitétel: «*Főhadi kormány*» nyilván mutatja, miszerint a «kormány» szóval a felség személyétől különböző eszme szokott kifejeztetni.

Nemcsak hazánkban (hol alkotmányos helyzetünk következésében másként nem is lehet) mutatja azt mind országgyűlési, mind azon kivüli gyakorlat, hogy a kormány s felség mint különböző fogalmak léteznek s azért az azokat kifejező szavak is egymástól megkülönböztetnek; hanem az örökös tartományokban is, hol azt nem polgári alkotmány, hanem csak a dolog természete hozza magával, meg van ezen két fogalom különböztetve.

Alperes a «kormány» név alatt (mint már igen sokszor kimondotta) azt érti, mit világszerte, nevezetesen minden alkotmányos országban a «Regierung» szó alatt értenek. Ezen szónak pedig az örökös tartományokban használása is arra mutat, hogy azon nem a felség, legalább nem mindenkor a felség értetik. «Regierungs-Rath» egyéb mint «Kaiserlicher Rath», - «von Seite der Regierung» nem annyit tesz mint «von Seite Sr. Majestät», - «die Niederösterreichische oder Mährische Regierung» nem teszen egyebet, mint azon provinciák helybeli kormányát. Ily kifejezésekre pedig a bécsi újságlevélnek is bármelyik lapján elég példát találhatni, mégpedig a hivatalos cikkelyek s jelentések közt.

Ezen kitétel «Regierungsform», mely az ausztriai törvénykönyvben is olvasható (l. 2-ik köt. 30-ik l.), hasonlólag mutatja, hogy «Regierung» nem tesz királyt, mert különben a Regierungsform vagyis Form der Regierung annyit tenne, mint Form des Königs oder Kaisers.

Ugyanezen büntető törvénykönyvben találtató tárgyak s hivatalos szavak lajstromában a 208-ik lapon nyilván ki van fejezve, miszerint a «Regierung» annyit tesz mint «Landesstelle».

Ezeket: «die Pflichten der Regierung, das Einschreiten der Regierung» - mindenki szokta mondani s mondhatja is. De hát lehet-é ilyeket mondani: die Armee der Regierung, die Länder der Regierung, der Thron der Regierung, die Thron-Besteigung der Regierung sat. Ha pedig a Regierung (kormány) a felség személyével egy s synonimum lenne, úgy mindazt kellene mondhatni, valamint lehet Die Armee Sr. Majestät, Die Länder Sr. Majestät, sat. mondani, mert mik egymáshoz egyenlők, azokról ugyanazt egyenlően lehet mondani. «Mitglied der Regierung», ez már magában mutatja, hogy a Regierung testület, mert különben tagjai nem lehetnének, mihelyt pedig testület, mindjárt nem tehet királyt; mivel testület s monarcha merő ellentétben állanak egymással. Éppen amilyen helyes és szokott ezen kitétel «N. N. ist ein Mitglied oder Glied der Regierung», «ez s ez kormány tagja», szinte oly helytelen lenne ezen mondás: «N. N. ist ein Mitglied oder Glied des Königs», «ez s ez a király tagja».

Még Muszkaországban a szenátus és Törökországban a diván alatt sem értetik mindig a császár vagy szultán személye; s hogy valóban nem is egy, sőt nagyon is különböző, azt több cároknak és szultánoknak története bizonyítja.

Miután már az örökös tartományokban és az abszolutizmusnak legsajátabb hazáiban sem tesz e két szó mindig egyet, s miután alkotmányos országban mindenkor meg volt s mindenütt meg van (mégpedig nagyon és félremagyarázhatatlanúl) különböztetve, és miután ezen különbséget oly sok törvények által elhatározva, hazai s külföldi gyakorlat által kifejezve látta alperes, s ezt maga is oly sok ideig, oly sokszor minden ellenvetés nélkűl nyilatkoztatta; miként hihette, miként képzelhette volna, hogy a föld kerekségén minden alkotmányos országok közt éppen e haza vált volna egyesegyedűl s most egyszerre olyanná, hol kormányt említeni ne lehessen a felség érdeklése vagy sértése nélkűl?

A felperesnek mind eddigi, mind közelebbi szóváltásában használt erősségei s okoskodásai, melyeket az *Imperium* s *Regimen* latin szók felől tesz, magokba véve is meg nem állhatók, sőt figyelmet sem érdemlenek. És helyökön is azok csak úgy állanának, ha alperes latinul beszélett vagy latin szavakkal élt volna.

Nincs ezen jelen pörben sem szüksége, sem helye annak, hogy a kir. fiscus alperes magyar szavait latinra *fordítsa* s a magyarúl mondottról latinból ítéljen. Bánni nyelven is legyen valami mondva vagy írva, azt csak azon nyelvnek sajátságából, nem pedig idegen nyelvből lehet megmagyarázni.

Különben is miután most már törvényben is, *mely két nyelven iratik*, kétség esetében a magyar az eldöntő; annyival inkább csak magyarul hangzott s gondolt beszédben tiszta magyar szó nem vétethetik latin szavak magyarázatja s latin szavakból vont bírálás alá.

És ezért szükségtelen lévén, nem ereszkedik alperes a felperes azon okoskodásai megcáfolásába.

Ha szükség lenne, könnyen megtehetné ezt, mert elmondhatná:

Hogy a felperes által felhozott Verbőczy II-ik 3-ik címének 2-ik §-a szerint a nemesi javak ajándékozhatásának jusa, minden bírói hatalom, *símul cum Imperio et Regimine*, a királynak adatván által; ha már az Imperium és Regimen (mi mind a kettő jusgyakorlatot tesz) azért, hogy neki adatott által, annyit tesz mint király, úgy a nemesi javak ajándékozhatása és minden bírói hatalom is az ő személyét teszi: mert ezek is éppen akkor és éppen úgy adattak neki által. Ezen következtetés logikai helyessége tagadhatatlan; de szinte oly tagadhatatlan, hogy ez polgári alkotmányunk szerént teljességgel nem áll; s hogy abszurdum lenne azt állítani, hogy midőn valaki bármi bíróságról beszél, akkor a királyról szól. Hogy minden bíróság s minden bíró nem teszi a király személyét, ezt bizonyítani talán csak nem szükség. Eléggé mutatják ezt a cassatorium decretumok, mik, ha király s bíróság egy volna, annyit tennének, hogy a király önnön maga tettét cassálja. Törvényeink is bíró s bíróságra nézve olyakat rendelnek s olyakat engednek meg, mit a felség ideájával egyeztetni nem lehet, bíróságnak s bíróknak megsértésére korántsem azon büntetést rendeli, melyet a felségsértésre határoz.

Továbbá az, hogy valami a felségnek általadatott, még korántsem elegendő szín arra, hogy a felséggel egyértelművé váljon. A koronajószágok s a só is a királynak adatott által, azért mégis koronajószág és só - nem király.

De elmondhatná alperes, miszerint felperes által idézett törvény éppen állítása ellen s egészen alperes mellett szól.

Az idézett I. 4-ik 1-ő §-a így szól: «*Tam condendae legis* quam etiam *cujuslibet possessionariae collationis* atque *omnis judiciariae potestatis facultas* in jurisdictionem Sacrae Regni hujus coronae, et subsequenter Principem ac Regem nostrum, simul cum Imperio et Regimine translata est.» Ezen törvényből bajos azt mutatni meg, hogy az Imperium és Regimen csak egyedűl a királyt illették (mit pedig alperes kétségbe hozni nem akar) s még kevésbé, hogy az Imperiumot s Regiment csak egyedűl gyakorolná és legkevésbé, hogy azon két szó a királlyal synonimmá vált volna; ugyanis ezen törvény szerint az *Imperium* és *Regimennel* együtt (simul cum Imperio et Regimine) mi adatott által a királynak? *Condendae legis*, possessionariae collationis et judiciariae potestatis facultas. Ezen együtti s egyenlői átadás egyenlővé teszi az általadott tárgyakat, s következőleg ami egyről áll, annak a másról is kell állania. Már a condendae legis, possessionariae collationis s a judiciariae potestatis facultásról áll-é az, hogy azokat a király csak maga gyakorolja? s áll-é az, hogy ezen két facultas synonimmá vált vele; vagy hogy a törvényhozó hatalom s bírói hatóságon a felség személyét kelljen érteni?

Abból, hogy az említett jussok *in Jurisdictionem Sacrae Regni hujus Coronae et subsequenter Principem ac Regem nostrum simul cum Imperio et Regimine translata est* (a communitate, et communitatis auctoritate, mint az I-ső 3-ik tit. 6-ik §-a mondja) tagadhatlanúl igaz, hogy az *Imperium és Regimen* a m. szent korona hatósága alá jött; úgy de az I-ső 4-ik tit. 1-ső §. szerint *nobiles - membra Sacrae Coronae esse censentur*. Miként lehet tehát ezen törvényt még csak annak bizonyítására is idézni, hogy a nemesítés s javak adásának joga egyedül s kirekesztőleg a királynak lenne átadva? s minő logika szerint lehet ezen törvényből azt következtetni, hogy az Imperium s Regimen szó egyedűl a királyt teszi? Ezen okoskodás így állana, a II-ik 3-ik tit. 2-ik §-a szerént az Imperium s Regimen általadatott a magyar szent koronának, melynek minden nemes tagja; tehát a Regimen alatt nem lehet egyebet érteni, hanem a király személyét.

Elmondhatná alperes legfőképpen pedig azt, miszerint az Imperium és Regimen, miről az idézett törvényben szó van, ott egyenesen mint *cselekvés* s e *cselekvési jus* (jus imperandi, jus

tegendi, magyarosan mondva imperálás, regálás vagyis magyarul országlás, uralkodás) van általadva, - nem pedig objektiv értelemben, milyen értelme a «kormány» szónak magyarúl mindig van s más nem is lehet; az Imperium, Regimen (németül Regierung) szavaknak pedig lehet s gyakran vagyon is. Ha Regimen szó itt nem tevést vagy nem tevési just tenne, hanem a kormány szóhoz hasonló személyeket vagy testületet fejezne ki, úgy az Imperiumnak is minden grammatikai s logikai szabály szerint ugyanolyan, t. i. objektiv értelemben kellene véve lenni; ily értelemben az Imperium birodalmat, országot tenne, mint p. o. Sacram Romanum Imperium; Magyarország pedig Imperiumnak soha sem neveztetett.

Végezetre elmondhatná alperes, hogy felperes az alperes által használt magyar szónak latinra fordítását (mit hogy tegyen, sem e pörre nem tartozott, sem szükséges nem volt) hibásan tette, mert szubjektive véve magyarul Imperium = Országlás, Regimen = igazgatás vagy uralkodás, kormány pedig Gubernaculum vagy Gubernium; mely két utóbbi szóról, hiszi alperes, a k. fiscus nem fogja állítani, hogy a király szentséges személyét tegye.

Egyébiránt mindezekre akkor lenne inkább szükség, ha nem az alperes, hanem a kormányzó szó lenne pörbe idézve s állana bíróság előtt vagyis ha az forogna kérdésben, hogy ezen szó *kormány* jó szó-é vagy nem?

Ha alperes nyelvtudományi ítélőszék eleibe lenne állítva, ott tartoznék megmutatni, hogy azon szón, mellyel él, érthette-é azt s helyesen értette-é, mit ezzel kifejezni akart s hogy azon szó igazán azt, s csak azt vagy egyebet teszen? S tartoznék azért, mivel azon ítélőszék egyenesen a tudás s a helyes vagy helytelen tudás, de csak is afelett ítél.

Ha valami közrebocsátott munkájáért támadtatott volna meg alperes az iránt, hogy valami szóval józan ész szabályaival meg nem egyező értelemben élt, ekkor tartoznék megmutatni, miszerint azon értelem nincs a józan ész ellen, sőt azzal éppen megegyezik, s ekkor pedig azt tenni azért tartoznék, mivel aki valamit közrebocsát vagyis a közönség számára ír, annak a közönség iránti kötelessége józan ész ellenével azt nem untatni s nem zavarni. És ezért ez azon egyedüli eset, melyben valaki értelmének helyes s józan ésszel megegyező voltáról felelni tartozik.

De oly ítélőszék, mely nem értelem s nem tudás, hanem bűnök s vétkek felett ítél, ha van vagy volna is hatósága mondott beszédek felett ítélni, csak arról ítélhetne, hogy a beszélő bizonyos szót minő értelemben vett vagyis azon mit értett, mert ettől függ, hogy a szóló úgy s olyanról szólott-é, miről oly móddal szólni lehet s arról olyat mondott-e, mit mondani szabad?

A feljebbiekben eléggé meg van mutatva s eléggé bizonyítva, hogy a «kormány» szó alatt magát a felséget nem lehet s nem szabad érteni, s így meg van mutatva, hogy alperest a «kormány» szónak ily használatáért ily móddal terhelni nem lehet.

Ezen bizonyítás tárgyilag van felvéve vagyis a tárgy tekintetéből merítve, s a «kormány» szónak és az azzal szükségesképpen egybekötni kellető képzetnek természetén s törvényes helyzetén alapítva.

Lássuk már alperes személyére nézve miként áll a «kormány» szónak értelme s használata az ő helyzetét s individualitását tekintve.

Igen természetes, hogy alperes a «kormány» szó alatt egész éltében nem a felséget, hanem valami egyebet értett; mert mint alkotványos országban nőtt s alkotványos fogalmú szüléktől neveltetett, megtanulta, hogy a «kormány» nem egy a fejedelemmel s nevelése által sajátjává vált képzete s fontolása szülte meggyőződése következésében örökké tisztának maradt előtte, hogy alkotmányos országban nem szabad ezen két szót: «kormány» s «fejedelem» összecse-

rélni s a fejedelmet a mellette levő kormányhoz lealacsonyítani vagy a kormányt a fejedelem dicső magasságára emelni.

És ez annyival tisztábban állott előtte, mert később nyilván is tapasztalta, hogy minden alkotmányos országban a fejedelem s kormány közti különbség nemcsak tettlegesen létezik, hanem mint az alkotmányosság ismertető jele úgy divatozik.

Minden jónak elismert s becsült publicistai könyvből s minden alkotmány leírásából annak nyilvános kifejezését s okainak magyarázását tanulta, miszerint «kormány» (Regierung, le Gouvernement, the Governement) s fejedelem vagy király éppen nem teszen egyet s nem tehet egyet. Minden újságlevélben hasonlóúl megkülönböztetve olvasta ezen két nevet; s még a bécsi újságban s Oestreich. Beobachterben sem vette soha is észre, hogy valamely alkotmányos ország kormányáról szólván s azon kormányok hibáit is nem ritkán közölvén, magáról a fejedelemről szólott, s azon hibákat ennek tulajdonította volna.

Annyival is természetesebb hogy alperes a «kormány» szó alatt ne a király személyét értse, mivel ő Erdélyben született, ott nevelkedett s a közdolgok folytában legtöbb részt ottan vett s következőleg a közdolgokban előforduló tárgyak s nevek az ottani értelmekben váltak fogalma tárgyává. Márpedig Erdélyben a «kormány» szó törvényes és hivatalos értelmében s használatában is tökéletesen meg van a fejedelem személyétől különböztetve. *Erdélynek főkormányszéke van.* A tanácsosok, titoknokok s irnokok is a kormányszéknek tagjai. Ha a kormány annyit tenne, mint fejedelem vagy király, úgy a kormányszék fejedelmi vagy királyi széket tenne. Hogy pedig a tanácsosok, titoknokok egész az irnokokig a fejedelmi vagy királyi széknek tagjai lennének, azt talán a kir. fiscus sem állítja.

Erdélyben törvény rendeli, hogy a kormány tagjait vagyis a kormányt ország gyűlése válassza. Már aki azt állítja, hogy aki kormányt mond, az felséget ért alatta: annak azon törvényről is azt kell állítani, hogy az a guberniumnak vagyis magyarúl kormánynak választásáról szólván, a fejedelmet vagy királyt rendeli az országgyűlés választhatása alá, mely abszurdumtól reméli, hogy a kir. fiscus is visszaretten.

Erdélynek tehát főkormányszéke (gubernium), főkormányzója (gubernatora) s kormányi (gubernialis) tanácsosai, titoknokai sat. lévén, ott valóban senkinek is eszébe nem jut a «kormány» név alatt a dolgok mostani állásában egyebet érteni, mint vagy a helybeli kormányt (Gubernium Regium Transylvanicum) vagy a felső kormányt, t. i. a kancelláriát s minisztériumot. És valóban sohasem jutott egy erdélyinek is eszébe, hogy az évekig törvénytelenül létezett helybeli kormány számtalanná vált törvénytelenségeit s mindazt, mi törvényei ellenére történt, hódolva tisztelt fejedelme tettének tartotta s annak hibájaként tekintette volna.

Hogy Erdélynek diplomatikai nyelvében a «kormány» szó fentebbi értelme szerint közönségesen használtatik, annak országgyűlésekeni beszédek, határozatok s irományok világos bizonyságai.

Régibb időkben, midőn még a magyar nyelv szegényebb s miveletlenebb volt, azt, mi most kormány név alatt értetik, *tanácsi rendnek* nevezték. Erről Erdélynek több mint 20, máig is el nem törlött törvénycikkelye szól, melyek közt többek rendelik, hogy azt az ország válassza, hogy az ország hűségére is megesküdjék; hogy ha az ország törvénye ellen cselekszik vagy valamelyik tagja törvény elleni tanácsot adna, notába incurráljon. Mely sok törvény közűl csak az Approbatalis Constitutio 3-ik titulusának 1-ső art. legyen említve. Ez így szól: «A tanácsi rend azért szokott a fejedelem mellé adhibealtatni és kötelességek is azt tartja, hogy minden jó és közönséges haszonra nézendő tanácsokat adjanak; valakik annakokáért törvénytelen ok nélkűl való dolgokra tanácslanák, comperta rei veritate, legitimeque citati et convicti, in Notam perpetuae Infidelitatis incurráljanak.» - Később ezen tanácsrendet gubernium s consilium névvel fejezték ki, mint az I-ső Leopold által adott hitlevél s más

törvénycikkekből kitetszik. Magyarul pedig főigazgató-tanácsnak s kormányszéknek vagy kormánynak mondották és mondják. Eszerint Erdélyben a kormányszék s kormány teljességgel nem fejedelmet, hanem mind a diplomatikai nyelvben s gyakorlatban, mind a közéletben s szokásban éppen egyebet tévén: természetes, hogy alperes is azon szónak értelmében nőtt fel s azt tette magáévá. És legtermészetesebb volt, hogy alperes éppen akkor, t. i. 1834-ben élt s azon értelemben élt a «kormány» szóval; Erdély országgyűléséről, lehet mondani annak üléséből jött egyenesen a szathmári gyűlésbe, Erdély országgyűléséről, melynek éppen az ottani kormány törvénytelen létezése s törvénytelen tettei voltak csaknem egyedűli tárgyai, melyen maga őfelsége is elösmerte azon kormány nem törvényes létezését s helyébe törvény szerént választandót rendelt; hol minden beszélő kénytelen volt a «kormány» szót a feljebb kifejezett értelemben örökké emlegetni, s mind a mellette, mind az ellene szólóktól és minden színű s hangulatú tagoktól szüntelen s valóban az unalomig hallani.

Hogy már nem Erdélyben, hanem magyarországi, törvényhatóság gyűlésén is élt s éppen azon értelemben élt alperes a kormány szóval, az más alább előhozandó okokon kívül azért is természetes, mert miután ezen magyar szónak a két testvérhaza közűl egyikben törvényesen elhatározott értelme van, a másikban pedig sem törvény, sem gyakorlat azon értelem ellen nem létezik, sőt mindkettő egyenesen s tisztán azt bizonyítja; szintoly természetes, mint helyes volt azon szót Magyarországon is az Erdélyben törvényesen divatozó, nem pedig más, talán Muszka- vagy Törökországban létező értelemben venni.

Továbbá akiket s amely testületet Magyarországon Consilarii Regiseknek s Consiliumnak hívtak, s melyről feljebb előszámlált oly sok magyarországi törvények szólanak, ugyanazon testületet Erdélyben annak Magyarországról lett elszakadása után tanácsi rendnek nevezték. Már miután ezen tanácsi rendet most kormánynak hívják, igen természetes, azt, mi Magyarországra nézve ama consiliariusok s consilium képében s helyében létezik, hasonlólag kormánynak nevezni.

De nemcsak az erdélyi szokás birta arra alperest, hogy használja s éppen azon értelemben használja a kormány nevezetet, Magyarországon is közönségesen elfogadottnak s használtnak tapasztalta azt. - Midőn legelőbb volt szerencséje magyarországi megyei közgyülésein vítatásokban részt venni (ezelőtt 15 eszt.) nem hallott egyebet, mint a kormánynak a tiró és adó dolgában tett lépéseinek nyilvános törvényekből merített hibáztatását s azon lépések elleni határozatokat.

Midőn 1825-ben legelőbb láta a hazában országgyűlést, csakugyan a kormány elleni panaszokkal nyilt az meg. Alperes tisztelt bírái közűl hetet hallott a kormányról vagy tanácsosokról (mely kettőt, mint feljebb előadatott, azon ország gyűlése is egynek vett) hibáztatva szólani. Miket ezen tisztelt urak s azon országgyűlésnek több más tagjai, kik közűl most sokan fényes hivatalban vannak, pör alatt pedig egy sincs, akkor mondottak, s amikkel a kormány tetteit, tehát a kormányt oly nagyon s oly kemény kifejezésekkel hibáztatták, ha a kormány s fejedelem szó egyet tenne, s következőleg mindazokat a király sérthetlen személyéről mondották volna, úgy bizonyosan nem lennének s nem is lehetnének mostani helyzetökben.

Azon utóbbi más két országgyűlésen is, melyben részt venni alperes szerencsés vala, igen sok tárgyban forgott a kormányról szó, sokan, nagyon sokan hibáztatták annak feles tetteit, mások védték azokat; de azt, hogy a kormányról szólani ne lehessen, s hogy a kormány egyet tegyen a királlyal, az még a kormány legbuzgóbb védelmezőinek sem jutott eszökbe.

Alperes is a törvényes szokást követve, meggyőződésénél fogva gyakran szólott kormányról, s gyakran azt hibáztatva. Bár többen szokták volt is beszédeit cáfolni, azon, hogy kormányról szólott s a kormánynak némely tetteit hibáztatta, soha senki is fel nem akadt, s a cáfolások célzata s tartalma, csak annak megmutatása volt, hogy amit ő hibásnak s törvénytelennek

állított, az nem hibás s nem törvénytelen. Sőt azon bölcs s hódolva tisztelt férjfiu is, kinek elnöksége alatt szólott, soha még csak nem is figyelmeztette arra, hogy miért szól a kormányról s feleletre méltatván is beszédét (mi igen gyakran történt) a beszélőnek csak okait s állításait cáfolta. Sőt midőn alperest vagy kétszer beszédéért hibáztatta, akkor sem azt tulajdonította neki hibáúl, hogy kormányról szól s annak tetteit feszegeti, hanem vagy állításai alaposságát tagadta vagy némely felhozott körülményeket s kifejtett nézeteket a magok helyökön levőknek nem tanálta. Márpedig ha a kormány a király sérthetlen személyét tehetné, annak bizonnyal emlegetését sem engedte volna, valamint hogy midőn egyik horvátországi követ a felség személyéről szólott, elnökileg figyelmeztette arra, hogy repraesentativus systhemával bíró nemzetnek köztanácskozásaiból a fejedelem szent személye megemlítésének ki kell maradni. Történt ez az 1833-iki jan. 21-én tartott 8-ik országos ülésben. Ugyanazon évben a febr. 20-án tartott országos ülésben egy tisztelt egyházi úr az említett horvátországi követhez hasonlólag a felség személyét hozván elő, a fenséges elnök a jan. 21-én kimondott intésre hivatkozván, azt ismételte. És ha a kormány tetteit hibáztatni nem lehetne, ha ezzel királyunk felszentelt személye sértetnék, úgy e törvényes s buzgó őrje a törvényességnek s a királyi méltóságnak bizonyára egy ily hibáztató szavat sem engedett volna hangzani; annyival kevésbé engedte volna elnöksége alatt mindazon számnélküli vitatásokat s tanácskozásokat folyni, melyeknek mind sérelmek, következőleg a kormány hibáztatása volt tárgya.

Mindezeket tekintve, nem bámulást gerjesztőnek kellett-é lenni alperes előtt annak, hogy miután százak és ezrek szóltak kormányról, s miután százak és ezrek hibáztatták azt és mind anélkül, hogy elnökök, kormány pártolói vagy a kir. fiscus az ellen felszólaltak s annyival kevésbé azért valaki pereltetett volna, éppen alperes választatik arra, hogy rajta bűnné kovácsolják azt, mi százakban s ezrekben annyi időkön keresztül nem találtatott bűnnek, és hogy rajta is ezt éppen akkor tegyék, miután nem rövid polgári pályáján két országban, három országgyűlésben s 12 törvényhatóság számtalan gyűléseiben 16 évek lefolyta alatt ugyanazon szóval ugyanazon értelemben élt anélkül, hogy azért bárki által is hibáztatott volna.

Mit ezereknek szabad volt tenni, miként lehet azért alperest hibáztatni? s mi neki is annyi évekig szabad volt, miként válhatik az egyszerre bűnné? Miként lehet őt nemcsak hibáztatni, sőt büntetni akarni azért, mi azáltal, hogy sem másokban, sem benne hibának nem vétetett, hallgatólag jóváhagyatott? És miként lehet most egyszerre egy szónak oly értelembeni vételét bűnnek keresztelni, mely törvénnyel megegyez, s mit még királyi parancs sem tilt? Hiszen ki ez utolsót törvénynek lenne is képes tekinteni, arra nézve is állani kell annak, hogy «Lex non publicata non obligat.»

Ennélfogva tökéletesen elég alperesre nézve márcsak annak is megmutatása, hogy ő a «kormány» szót *nem azon értelemben vette*, melyben a kir. fiscus veszi, s melyből akarja azon egész szövevényt kifonni mellyel alperest hitetlenség vádjába vonhassa.

Erre is pedig számos tanúkat fog alperes tovább felhozni, kik azt egyértelműleg s nyilván bizonyítják.

Ezen kívül minden más bizonyítványokat szükségtelenné tevő bizonyítvány arra azon ünnepélyes s ezennel hitével s becsületszavával is erősített nyilatkozása, miszerint ő mind a kérdéses közgyűlésben, mind más minden alkalomkor a «kormány» név alatt egyedűl a felségnek kormányzásra használt eszközeit, a közigazgatás folytatására elkerülhetlen királyi tisztviselőket s azoknak összeségét értette, a király szent személyéről pedig közgyűlésen szólani mindig lelkiismeretesen kerülte.

Azzal rekeszti be alperes a kormány szóról s annak általa vett értelméről mondottakat, miszerint éppen azért élt ezen szóval, nem pedig sokak példája szerint: uralkodás, igazgatás, kormányzás s több más ilyetén szavakkal, mivel ezeket a fentebbiek szerint a felségről is

érthetőnek tartotta; a *kormányt* ellenben oly szónak ismerte, mely nem kétértelmű, s mely alatt a királyt érteni nemcsak nem szokás, de nem is lehet.

Ha a «kormány» szónak valahogy a törvény által oly magyarázat adatnék, hogy azon a felség személyét kell vagy csak lehet is érteni, (mely magyarázat egyébiránt nyelv, józan ész, polgári alkotmányunk szelleme és törvényeink ellen lenne), valóban alperes ezen szót soha közgyűléseken többé nem említené.

Miután a feljebbiekben a felperes kir. fiscus oka s állításai teljesen megcáfoltattak s megmutattatott, hogy azok magokban véve sem olyanok, hogy bírói ítélet alapjául szolgálhassanak: következik, hogy a nevezett felperes által előadott tanúvallomásokról szóljunk s azokról is hasonlólag megmutassuk, hogy a t. bíróság által tekintetbe nem vehetők.

Ami tehát azon tanúkat illeti:

Azok közűl többeknek személyes helyzetökre s az alperesseli viszonyokra nézve oly körülmények léteznek, a melyeknek tudása előtt s tekintetbe vétele nélkül még bizonytalan, hogy azok mint tanúk elfogadtathatnak-é?

Vallomásaikra nézve pedig részint magokból azon vallomásokból meríthető, részint ellenvallomásokból merítendő oly cáfolatok hozathatnak elő, melyek azon vallomások tartalmát megsemmisíthetik.

Mielőtt az alperes ezen tanúk s vallomásaik ellen okait s okleveleit előterjesztené, legyen szabad tanúkról s tanúi vallomásokról általánosan szólani.

Tanúk s azoknak vallomásai azon pótló eszközök, melyekkel a véges ember kénytelen magát tudása parányiságában ellátni akkor, midőn szükségképpen az emberi társaság s polgári alkotmány biztosítására azon terhes s erejét csaknem mindig felűlmuló tisztbe kell elegyednie s azon hatalmat gyakorolnia, mi voltaképp csak a szenvedélyek nélküli mindentudó Istent illeti, t. i. hogy ítéljen embereknek gyakran eloszolhatatlan homály alatti tetteikről s még gyakrabban ki nem fürkészhető, erkölcsileg hibáztatható vagy menthető miségekről.

A mindentudóságnak ezen gyenge s félszeg pótléka csaknem annyi bizonytalanságnak van alája vetve, mennyi szenvedélyek tudják s szokták az emberek tetteit s állításait az okosság helyett s gyakran annak képében vezérelni.

Tanúk vallomásaiban arra, hogy azok bizonyságot vagy legalább ne csalfa világot nyujtsanak, hármat kell okvetetlen feltenni: *elsőben*, hogy a tanúk azt, miről, vagy amit vallanak, tökéletesen tudják; - *másodszor*: hogy az igazat és csak az igazat akarják mondani; *harmadszor*: hogy amit tudnak s mondanak, azok kifejezésének se félelem, se szenvedély színt ne adjon.

És e három együtt szükséges s közülök akármelyiknek is hiánya a tanúvallomást az igazat kitüntető fáklya helyett tévedésre s igaztalanságra vezető csalfa világgá változtatja.

Mi könnyen és mily sok ok miatt hiányozhatnak pedig a feljebb említettek!

Mi kevés tárgy van, mit a tévedhető s oly gyakran tévedő ember igazán tudna, mi sok pedig, mit tudni képzel, tudni hisz s csalódik!

A tudás vagy testi érzékeink vagy értelmi fogalmunk szüleménye. Amazok hányszor nem csalnak, ez mennyiszer nem téved!

És a tudásnak ezen annyira hibázhatósága s egyedűl oly gyakran csaló emlékezettől függő bizonytalansága mellett minő befolyást gyakorol az akarat a vallomásokra! Elfogultság, személy iránti kedvetlenség, irígység, bosszú, félelem és vágy s számtalan más mellékes okok s a szenvedélyek s indulatok oly számtalan rugói szokták az emberek cselekedeteit annyiszor,

s annyira elhatározni. Mindezen csábító hatalmaknak, melyek az erkölcsnek éppen oly ellenségei, mint a valónak, tanúkra s vallomásaikra lenne-é kevesebb hatások mint más emberekre s azoknak legnevezetesebb tetteikre? És midőn az emberek fáradtságos bajt tűrni, veszéllyel küzdeni hajlandók s szenvedésekre s tettekre készek, csakhogy ama szenvedélyeknek s indulataiknak hódolhassanak, mennyivel készebbeknek találkozhatnak arra, hogy munka, fáradtság, baj, költség s veszedelem nélkül nehány szó-mondás által érjenek el oly célokat, melyekre irígység, bosszú vagy pedig félelem avagy kegy-kórság oly hévvel ösztönözik.

Vagy talán a szó szentsége s az eskü biztosítja azt, hogy mindez nem történik s az igaz és csak az igaz mondatik? Vannak, kik előtt az adott szó szent s az eskü feloldozhatatlan. Ilyenek vagy a való s igaz iránti erkölcsi tisztelet, a mások megcsalásától erkölcsi undorodás s erkölcsi méltóságok iránti kötelességök tekintetéből vagy pedig vallásos hitök s istentőli félelmök miatt borzadnak hamis vallomástól, hamis eskütől. De az erkölcsi megkötöttségnek s érzésnek most annyira megtágúlt kötelékei kevesek előtt birnak eldöntő súllyal, a vallásos hit s félelem pedig az annyira elharapódzott indifferentizmus következésében sokaknál mint üres váz s rémkép gúny tárgyává vált, míg mások azt figyelemre sem méltatják. Eléggé hibás, de, fájdalom, közönségessé vált gyakorlat következésében majd mindenki az Isten szent nevét számtalanszor veszi ok nélkül szájára s az eskük tréfából szóratnak; mit az ember gyakran megtesz, megszokja; s mit tréfából megszokott, azt többnyire komolyabb alakban is megteszi.

Mai világban, hol többnyire a hiúságon épült becsület agg szülöttjének hódol mindenki, hol a jobbak közt is isteni félelem keveset s önérzeten épűlt erkölcsi büszkeség még kevesebbet tartóztat el rossztól; hol az emberek másnak oly nehezen, magoknak oly könnyen szoktak megbocsátani: s ily romlott s ily elléhásodott világban a letett hit s eskü gyakran csaló biztosítása a cselekvéseknek s legszentebbűl fogadott igéreteknek, mely gyengébb biztosítása pedig az állításoknak.

Azért arra építeni, hogy az eltartóztatja az embert a szenvedelmek s indulatok súgta vallomástól, bajos és lelkiismeretben járó.

Az ember számítni szokott, számítás minden cselekvésének eredete. Igaz, hogy sokan a számokat, mások a számítást ismerik rosszúl, s így sok számítás hibás és fonák.

Számít az is, kinek valami kell s valami oly tárgyakban, melyekről így vagy amúgy nyilatkozása neki hasznot vagy kárt okozhat, reá nézve kedvetlenséget szűlhet vagy vágya kielégítésére szolgálhat. És számít, midőn oly *valaki ellen* vall, kinek ha árt, talán emésztő irígységének, kebelében forró bosszújának tett eleget; talán ezáltal olyaknak reméli vagy tudja helybenhagyásokat s kegyöket megnyerni, kiktől előmenetele s mindaz függ, mit előtte földi szükségei vagy hiuságának vágyai nagybecsűvé tettek.

Ezen számításban egyfelől mindezen előtte álló hasznos vagy kedves következéseket teszi, melyekre indulatai s szenvedélyei buzdítják, ezeknek ellenében a hamis vallomás helytelensége s hamis eskü vétke s annak rossz következései állanak. Úgyde bármi vétekért, annyival inkább nehány nem igazán mondott szó vétkeért kevesen rettegnek már az ég mennyköveitől. Őnérzésekre nézve pedig csak külsőleg ne tudassék vagy nem engedik belsejök hibáztató szavát hangzani vagy csalfa okoskodással hallgatásra ringatják. S így ezen számításban mint sokkal nagyobb szám jelenik meg a jó következések mennyisége, mint a rosszaké, s ezeket amazokból kivonva, még bőven elég látszik fennmaradni a nem igaz vallomás megtételének eszközlésére.

De hányszor nem vesztegeté meg elfogultságuk vagy szenvedélyeik azokat is, kik a valódi merő ellenkezés otromba vétkébe esni nem akarnak, s ennek következésében anélkül, hogy készakarva hamisan valljanak, azokból, miket tudnak, olyakat emelnek ki, másfelől olyakat

hallgatnak el, miket mellékes nézeteik vagy indulatok sugallanak, s így az egészre, ha nem akarták is a hamis vallomás bélyegét nyomni, de a részrehajlás színét vonták.

Mennyi ártatlan nem szenvedett, mennyi büntelen vér nem folyt tanúk tévedései vagy gonoszsága miatt? Régibb s újabb történetek telvék ilynemű szomorú s borzasztó példákkal. Idvezítőnk ellen is léptek tanúk fel, s tanúk vallomásai következésében hozott véres ítélet által ontatott ki a legnemesebb vér.

Ezekre nézve átalánosan lehet s kell mondani azt, miszerint tanúvallomások gyanús és semmiesetre sem csalhatatlan bizonyítványok.

Különösen pedig terhelő tanúk csalhatósága még sokkal inkább tekintetbe veendő mint mentő tanúké; mivel indulatok s nemtelen, de hatalmas célzatok általi megvesztegetettség kevesebbé hihető mentő mint terhelő tanúkra nézve. Terhelő tanú mindig árt vagy árthat valakinek. Hevesebb s erőszakosabb természetű indulat azonban az, mely ártani törekszik, mint a használni kivánó, s többnyire nemtelenebb cél bir valakit arra, hogy embertársának ártson, mint arra, hogy valakit segítsen; hevesebb indulatról s nemtelenebb célról pedig mind hamis tanúk szerzését, mind a tanúkra nézve hamis bizonyságtételt inkább feltehetni, mint a más védése sokkal szelídebb szándékáról s indító okáról.

Legkevésbé lehet biztosaknak tekinteni oly vallomásokat, melyeket hatalmas s olyan tétet gyengék ellen, kinek a vallók egész szerencséjök kezei közt van s a kitől azok félhetnek s mindent remélhetnek.

Ami már a felperesnek jelen vallatását s tanúit illeti, nyilván s bátran meri alperes állítani, hogy azon vallatások tekintetbe nem vehetők, mert már magokban helytelenek és helytelenségök miatt erő s hitelesség nélküliek.

Sem okosság, sem törvény nem engedi, hogy vallatásoknál a kérdésekben a felelet a tanúk szájába adassék. Ez egyáltalában tilalmas, s oly vallatások, melyek ily kérdésekkel tétetnek, erőnélküliek. De annyival inkább tilalmas és hibás, midőn ily suggestivus kérdéseket az tesz, kinek kedvében járni oly számtalanoknak érdekében áll, s kinek kegye oly nagy következésű s fontosságú. Számtalanok készek vallani azt kedv- és kegy-keresésből, mit azon hatalmas óhajtásával megegyezőnek vélnek. És ha ez a kérdésben nyilván ki van fejezve, ha ki van mondva, mit kiván az feleletűl, úgy annyival lehetőbb, hogy a valló a reáhagyásnak könnyű módjával ezen annyira óhajtott s előtte kívánatos kedvmegnyerést eszközölni kész. És ez annyival lehetőbb, mivel a ki positivus kedvkeresésben legkevesebbé aggódik is, lehet, hogy átallani fog tagadásával ama hatalmas ellen tenni s tagadó felelettel nemcsak nem bizonyítani, sőt éppen megcáfolni azt, mit elébe tettek. Helytelen, sőt vétkes, midőn a hatalmas a gyengébbet oly dilemmába teszi, miszerint az vagy ellene mondván annak, minek erősítése tőle nyilvánosan kívántatik, ezen cáfolása által ellene azaz kinyilvánított óhajtása ellen tegyen, s így magára ingerelje; vagy pedig hamisan valljon. Ily dilemma megfosztja a tanút erkölcsi szabadságától, s ez erőltetés.

Ha a hatalmas a gyengének már a kérdőpontban tudtára adja, hogy mit feleljen, úgy a valló nem szabad, hanem erőltetett állapotban van; erőltetett állapotban adott vallomás pedig a világon semmi ítélőszék előtt is bé nem vehető.

A felperes egyik kérdésében nemcsak az áll, hogy az alperes azon tudva levő gyűlésben mit mondott, hanem fel van a tanú szólítva annak igazolására, hogy az alperes ezen s ezen szavakat vagyis egy egész frázist mondott legyen. Márpedig a hatalmasnak felszólítása hány ember előtt nem bir tökéletes parancs erejével?

A felperes kérdése ily suggestivus s felszólító, sőt feleletet már magában foglaló lévén, mindazon vallomások, melyek ezen törvénytelen s helytelen kérdés következésében származtak, törvénytelenek s helytelenek, s következésképpen a bíró előtt meg nem állhatók. Mert ami törvénytelen s helytelen úton eszközöltetik, az maga is helytelen s törvénytelen, s ha bíró ily helytelenűl s törvénytelenűl eszközlött vallomásokat elfogadna, részesévé lenne ama helytelenségnek s törvénytelenségnek, sőt azon erkölcstelenségnek is, mi a félt ily erkölcsileg kényszerítő kérdések tételére birta.

Ezekre nézve az alperes már ezen tekintetből is azon vallatások ellen ünnepélyesen protestál, s hogy azokból semmi következés ne huzattassék, s azokra semmi tekintet se fordíttassék, kéri s megkivánja.

De ha szinte nem léteznék is a feljebb előhozott ok, mely már magában azon vallatások megsemmisítésére elégséges, s ha a felperes nem oly törvénytelen, suggestivus, hanem más törvénnyel megegyező s a maga rendén lévő kérdésekre vallatott volna is: ezen esetben sem lehetne azon vallatás erővel biró. Mert ugyanis annak tétele s módja is olyan volt, mi sem törvénnyel, sem helyességgel, sőt az illendőséggel sem egyezett.

Félnek a vallatás tételében közelebbi befolyást gyakorolni nem szabad. Annyival kevésbé szabad neki a kérdések tételekor jelen lenni. De minden helyzetű felek közűl legkevesebbé lehet ez a fiscusnak szabad, kinek jelenléte bizonyosan sokkal több s más hatású lehet, mint egy szegény pörlekedőé.

Nem levén szabad vallatásokat oly módon tétetni: a nem szabad módon tett vallatás bevehető sem lehet; s nyilatkozások, melyek oly hatás s befolyás közt s hihetőleg annak következésében tétettek, már a részrehajlás bélyegét hordozzák magokon.

Hogy a fiscus vallatásokon jelen is volt, később az alperesi tanúk előmutatásából ki fog tetszeni.

De nemcsak jelenléte által - mi már magában háborító - gyakorolta a fiscus befolyását, sőt nyilvános helyesléssel s hibáztatással s ígéretet s fenyegetést magokban rejtő nyilatkozásokkal késztetett ellene tanúkat; mi hasonlólag alább tanúk által fog bebizonyíttatni.

Ki ilyesmit nehányakkal elkövetett, fel lehet s fel kell arról tenni, hogy azt a többinél is tette. Ilyetén reábeszélés, mely az emberi tetteknek két legerősebb rugóját, t. i. a reményt s félelmet teszi mozgásba, valóságos megvesztegetés, mely pénznél s ajándéknál nagyobb hatású.

Minden részre nem hajlónak át kell azt látni, hogy a kérdéses vallatások ezen előadott tétele módja s a kir. fiscusnak azokra gyakorlott befolyása is tökéletesen elégséges azon vallomásoknak nemcsak meggyengítésére, sőt megsemmisítésére.

De még ezeken kivül, ha ezen vallatások alapja, t. i. a kérdőpontok nem lettek volna is törvénytelenek, s annak következésében azon vallatások magok is törvénytelenek nem lennének, és ha a kir. fiscus a felhozott módokon s titkos útakon a tanúkra megkötő befolyását nem gyakorolta volna is, léteznek a tanúkra s vallomásaikra nézve oly körülmények s vallomásaiknak értelmök olyan, mi megint elegendő ok azokat minden fontosságtól megfosztani. Mert ugyanis -

A kir. fiscus tanúi alperes ellen gyűlésen ellenséges célzattal s indúlattal voltak. És ezen ellenséges célzatnak s indulatnak elfogultságában hallgatták s fogták fel alperesnek azon gyűlésbeni beszédjét s magaviseletét.

Már akik valaki ellen személyes törekvés sikeresítésére kezet fognak, azoknak azon személy elleni célzatok világosabb, hogysem mint részére nem hajló tanúk tekintethessenek. Semmi sem tesz valakit tanúvallomásra alkalmatlanabbá, mint gyülölség és harag. Ezen tanúk pedig

alperes ellen forralt gyülölségöket s haragjokat mind azon ellene intézett törekvésökbeni kezetfogásukkal, mind pedig azzal bizonyították, hogy alperest azon gyűlésben, még mielőtt csak egy szót is mondott volna, beszélni nem engedték, sőt azért, hogy szólhatási jogával élni kivánt, fiscalis kereset alá akarták vetni.

Ily elfogult s személyes ellenségkint mutatkozott tanúknak vallomásaik, ha terhelők lennének is, tekintetbe nem vétethetnek, mert ezen terhelés amaz ellenséges törekvés szüleménye lehet.

Ugyanazon tanúknak pedig negatív nyilatkozásaik már pozitive mellette szólanak; mert pozitiv bizonyságai annak, hogy őtet semmi sem terheli, mivel fel lehet, sőt fel kell tenni, hogy azok, kik ellene ellenséges indulatot bizonyítottak, bizonyosan semmit, mi őtet terhelné, el nem hallgattak volna.

Ha pedig éppen az alperest igazoló nyilatkozások vannak azon ellenséges indulatot bizonyító tanúk vallomásai közt, az bizonyára az alperes mellett kétszeresen szól; mert ártatlanságának nyilvánosabb bizonysága nem lehet, mint hogy azok is, kik ellene törekedtek, kénytelenek nem hibás voltát nyilatkoztatni.

Mindezekből kitetszik, hogy a felperes tanúinak ellene tett vallomásait ellenséges indulat s törekvés előzvén meg, azok mint azon indulat s törekvés szüleményei tekintetbe nem vétethetnek.

Hogy alperes ellen azon közgyűlésen s azt megelőzőleg nagyjára éppen az ellene vallott tanuk részéről minő ellenséges készületek s törekvések voltak, az az említetteken kivűl ki fog tetszeni azon gyűlésnek tanúvallomásokon épült elbeszéléséből s ki fog tetszeni az arról szóló tanúk közelebbi megvizsgálásából, mikből az is kitűnend, minő silány a felperesnek e pör 100. és 106-ik lapjain álló azon okoskodása, miszerint azon előkészületek s törekvések csak véleményi különbség következései voltak, s azért azok a tanúkat vallhatási hitelességüktől meg nem foszthatják. Erre nézve alperes nem vizsgálja: mennyire lehessen hinni, hogy azoknak, kik előbb ugyanazon tárgy felett vele egy véleményben voltak, mi változhatta véleményöket annyira, miszerint az ellenséges törekvés kútfejévé váljék; azt sem vizsgálja, hogy azon tanúk nagy része olyan-é, kik akár önnön, akár idegen véleményre oly nagy fontosságot tenni képesek legyenek vagy ily tárgyban oly elhatározott véleménnyel birjanak, melynek kivívásáért mindent mozgásba tenni készek lehessenek; ezeknek vizsgálatát elmellőzvén, ha szinte az ellene készületet tevők s törekvők nem mások által felkésztetett, nem mellékes célok által vezetett s nem hatalmasok tetszését megnyerni kivánó s az által tulajdon hasznukra törekvő emberek lettek volna is, hanem valóban ellenvélemény következésében váltak volna alperes ellenségeivé, mégis a dolog egyre megy. Nem az a kérdés ugyanis, hogy valaki miért ellensége valakinek s miért törekszik ellene, hanem hogy ellensége-é s bizonyított-é ellenséges törekvést vagy nem? Mert ha igen, úgy bizonnyal tanúvallomást nem tehet, akármi legyen is ellenséges indulatjának oka.

A felperesnek a pör 100-101-dik lapján a fentebbit érdeklőleg ily nyilatkozása is áll: «ha mindazok, kik az alperesnek a hazai rendszer felforgatására célzó elveivel ellenkezők, személyes ellenségei és annálfogva a tanúbizonyságból kizárandók lennének, a fennálló törvényes hazai alkotmánynak egy barátja sem tehetne ellene bizonyságot.» Erre alperes csak annyit jegyez meg, hogy hazánkban ezt a számosabb s józanabb rész most bizonyosan botránkozással, a jövő korban pedig kétségen kivűl nevetéssel fogja olvasni.

De különben is mindazon vallomásoknak egyenkénti s egymással öszvehasonlított tartalmok olyan, miből hasonlólag világosan kitűnik, hogy azok ellene semmit sem bizonyítanak s tekintetet nem érdemlők.

Mielőtt az egyes tanúk vallomásait taglalnók s azokat egyik a másikkal öszvehasonlítván, az azokban létező ellenmondásokat felfedeznők, meg kell (a tanuvallomásokat általánosan véve) még következőket jegyezni.

Az emberi észnek s értelemnek csak az igazi tulajdona s bizonyos birtoka, mi fejtegetés s fontolgatás útján mint fogalom s képzet fejlődik ki benne; akár önmagából eredt annak csirája, akár hallott vagy olvasott tárgyak adtak arra alkalmat. Ily fogalmak önszülöttjei, tulajdon teremtményei lévén, nem az emlékezet soha sem egészen biztos s gyakran nagyon is hűségtelen sáfárkodása alá adatnak, hanem érezéseinkkel egybeolvadt tárgyaivá válnak tudomásunknak.

Másként áll a dolog azon tárgyakra nézve, melyeket az ész nem maga tesz fel (concipiál) s nem maga szerkeztet, hanem csak lemásol. Ilyenek, miket magunkévá nem tettünk s magunkévá nem vallottunk, nincsenek fogalmainkba belenőve s beleolvadva s csak emlékezetünk lapjaira jegyeztetnek. Ezen lapok pedig egynél szükebb, másnál tágabb kiterjedésűek, egynél gyenge érintések nyomainak elfogadására is alkalmasok, másnál erős és éles vonásokat is alig fognak fel. Ezen lapokra a felfogás ír a külső érzékek segítségével.

Ezeknek, t. i. a külső érzékeknek hibázható s gyakran hibázó minőségök, s annak, t. i. a felfogásnak éles vagy tompa, helyes vagy tévedő volta határozza el, hogy ezen lemásolás híven-e vagy hibásan történik.

Mind az érzékek, mind a fogalom a figyelem feszült vagy tágult állapotjától függ, s azért ugyanazon személyben tehát ugyanazon fogalmi tehetség ugyanazon érzékek segítségével egyszer több, máskor kevesebb figyelem létezése miatt egyszer mélyen vés látott, vagy tapasztalt dolgokat az emlékezetbe, máskor csak alig s csak némely részeit jegyzi fel azoknak s azt is alig látható s hamar muló vonásokkal.

Mindezek pedig, t. i. az érzékek, a fogalom s a figyelem egyedül a pillanat s körülmény hatásai alatt állanak. Az érzékek élesek, midőn a figyelem vigyázatra s vizsgálatra gerjeszti, tompák, midőn az által ingerelve nincsenek. A figyelem pedig az indulatok s az érzések által serkentetik, s azon indulatnak, azon érzésnek viseli színét, mely által ébresztetett, s ezen színt ruházza az érzékek által szerzett fogalmakra s okozott benyomásokra is. A szerelmesnek szerelme által ingerült figyelme élessé teszi hallását, imádott tárgyának lépteit, ruhája suhogását messze is képes hallani s ismerni. Ő ezen szerelmi indulatjának vagy érzésének bájoló színét ruházza az ezen hallás szülte fogalmára és sokáig marad emlékezetében s oly forma suhogás évekig remegő örömöt idéz elő szivében. Ki valakire haragszik, annak ezen indulat vagy az ártani kivánás feszíti figyelmét, midőn gyülölt tárgyát látja vagy szólani hallja, azt látja benne, azt hallja tőle, mi amaz indulatának eledelül szolgál s benne a jót s szépet vagy észre nem vévén, vagy hamar felejtvén, azt, mire abban rútnak vagy rossznak színét kenheti, elevenen megtartja emlékezetében.

De az ilyen másolat nem hű másolatja annak, mi látható vagy hallható volt, hanem az indulatoknak visszasugárzása s azon érzetnek képe, melyek azt az emlékezetbe vésték.

Arra tehát, hogy valamire tisztán emlékezzék valaki, szükséges 1-ör hogy érzékei már magokban véve épek s élesek légyenek, továbbá hogy azokat semmi körülmény ne zavarja s ne gátolja, mint p. o. látást távolság vagy hirtelenség, s hallást zaj, messzeség, a hangnak igen gyenge vagy igen hamari volta. 2-or, hogy képes legyen figyelmét eléggé éles s eléggé kiterjedt feszültségre emelni s feszültségben tartani azon tárgy felfogására, és hogy figyelmét semmi indulat, hanem csak a figyelmezés szándéka gerjesztette s táplálta légyen. - 3-or, hogy a jól s igazán hallott s látott s figyelemmel hallgatott és szemlélt tárgyat felfogni s érteni tudja, mert arra, mit az ember tisztán nem ért, tisztán nem is emlékezhetik, végre - mi pedig legbajosabb s legritkább - hogy a látott s hallotthoz sem kedves, sem kedvetlen képzetet ne

csatoljon, s annak emlékezetét sem kényeztető kezére a kedvező, sem mostoha felügyelésére a hibáztató elfogultságnak ne bizza.

Bizonyos, hogy mindezek s ezek mind együtt szükségesek s elkerülhetetlenül szükségesek arra, hogy valaki valamire tisztán s csalhatatlanul emlékezzék. De mindezek mi gyakran hiányzanak s mi ritkán léteznek s létezhetnek együtt. Tagadhatlan tehát, miszerint igen ritka eset, midőn valaki valamire kivált huzamos idő mulva nemcsak képzeletében hanem valósággal is tisztán emlékezik.

Ily sok akadálya - lehet mondani ellensége - van az emlékezetnek. És ily sok kivántatik meg mind a személyt véve fel, akinek, mind a tárgyat tekintve, amire emlékezni kell.

És ezért tanuvallomás, mely valamit csupán emlékezet nyomán állít, éppen olyan bizonytalan, milyen csalható az emlékezet s éppen annyi lehetsége van, hogy az nem igaz, mennyi feljebb előszámlált esete s oka van a hibás s félszeg emlékezetnek.

Világos ebből, mi kényes s lelkiismeretben járó dolog valaki felett hozandó bármi ítélet - annyival inkább főben járó ítélet alapjává oly tanuvallomásokat tenni, melyek egyedül csak az emlékezetből merítvék levén, oly kevés esetben lehetnek bizonyosak, oly gyakran, oly sok esetben pedig hibásak s félszegek.

Még legbevehetőbb tanuvallomás s legritkábban csalható az oly tárgyróli, mit valaki látott s tapasztalt, kivált ha gyakrabban látta s tapasztalta. És ritkábban csalható ez, nemcsak azért, mivel a látás kivált az ismételt látás biztosabb s kevesebb tévedés alá vétetett érzék mint a hallás, kivált az egyszeri hallás, amarra többnyire hosszabb s vizsgáló figyelmet lehetvén fordítani ez pedig a repülő hanggal örökre elenyészvén. De biztosabb a látáson épült tanuvallomás azért is, mivel az ember arról, mit látott, önmagának egy képzetet csinál, s ezen képzet, mint már tulajdon míve, nemcsak emlékezetébe hanem tudásába olvad bele.

Mi ellenben hallottunk, annak szavait s egész alkotását csak futva másoljuk le emlékezetünkbe. De valódi tudásunk tárgyává abból csak az válik, mit a hallottról ítéltünk s minő benyomást az reánk tett. És ez s csak ez is az, mit hallottakról lelkiismeretes bizonyossággal - kivált huzamos idő mulva - állíthatunk.

Tudhatjuk azt huzamosabb idő mulva is, hogy egy beszéd vagy mondott szavak tetszettek-e nekünk vagy nem? Hogy azokat helyeseknek vagy helyteleneknek, szépeknek vagy rútaknak találtuk? Mert ez a hallottakból húzott okoskodási következtetés s mint ilyen már eszünk tulajdona s maradandó birtoka. De hogy minő szavak és minő szerkezettel voltak mondva, az csak lemásolva lehet emlékezetünkben. Hogy pedig ily másolat be ritkán marad meg híven hosszabb ideig, azt minden tudhatja, ki közelebb, vagy régebben hallottakra, sőt önmaga által is mondottakra akar visszaemlékezni.

Ki ne tudná ugyanis, hogy az emberi emlékezet olyan mint egy jelzőtábla? Ezen táblára jegyezzük fel a látottakat s hallottakat. E jegyzetek elevenebbek vagy homályosabbak amint érzék, fogalom s figyelem, mely által azon jegyzékek történnek, éles és feszűlt vagy buta és tágult. De bármi eleven vonásokkal legyen is valami azon táblára feljegyezve, koptatja azt az idő, s csak olyanok, melyeket ismételt vonások megújítanak, kerülik el azt, hogy az idő enyésztő keze csakhamar ki ne törölje. Különböző azon táblának kiterjedése is, de bármekkora legyen, betelik az untalan változó látásokkal, s hallásokkal, s ekkor az új emlékezet a régit törli, s az újak előbbiek helyére jegyeztetnek.

Ennélfogva ritka tárgy az, mely oly elevenen jegyeztetett volna fel emlékezetünk táblájára, s a melynek vonásait ismételt látás vagy hallás annyira újítaná vagy visszagondolás annyira táplálná, hogy az sem idő teltével ne enyésznék, sem újabb emlékezetek által ki nem töröltetnék.

Ily tárgyak közé bizonyosan legkevésbé tartozhatik olyasmi, mit valaki csak egyszer s azt is csak futólag s zaj közt hallhatott.

Ezen igazságok megfontolása következésében bátran meri alperes állítani: miszerint mindazon vallomások, melyek a tanuk által csak egyszer, csak futólag s egy zajgó sokaság közepette hallott beszéde felől tétettek, legkisebb fontossággal sem birnak.

De alperes ennél többet is mer állítani s kénytelen nyiltan kimondani, miszerint minden, ki csak hallott s csak futólag hallott több szavakra, sőt egész konstrukciókra megesküszik, az száz esetből talán egyet sem véve ki, hamisan esküszik.

Ezen állítás talán erősnek s merésznek tetszik, de lássuk mi minden kell arra, hogy egy hallott *konstrukcióra* tökéletesen emlékezhessünk s azt tökéletes hív másolatban mint hittel erősíthető vallomást adhassuk.

Erre nem kevesebb kell mint

1-ör. Hogy azon beszédtöredék vagy konstrukció minden szavát tisztán hallottuk, hogy abból egy is hallási érzékünket ki ne kerülte és valamelyik helyett mást ne értettünk legyen.

Miután bizonyos, mi könnyen repül el több szavak közül nehány vagy csak egy is észrevétlen, és hogy mi könnyű valamely szó helyett másnak hallását vélni, bizonyos az is, hogy legalább merész hiedelem arra tenni hitet le, miszerint egy hallott konstrukciónak minden szavát hallottuk, hogy egy sem hangzott el fülünk mellett nyom nélkül, s hogy egy szavat sem hallottunk hibásan; még merészebbé válik e hiedelem, midőn nem négyszemközt, hanem egy lármás gyűlésben zajtól körülvéve történt a hallás, minélfogva az, hogy némely szavakat nem hallottunk, másokat hibásan hallottunk, nemcsak lehetséges, sőt, hogy úgy történt, szinte bizonyos.

2-or. Szükséges, hogy azon konstrukciónak minden szavát megtanultuk légyen s egyet is mással fel ne cseréljünk és egyet se felejtsünk el. Mert tudjuk azt, hogy egy konstrukcióban csak egy szónak is kihagyása vagy mással felcserélése minő lényeges különbséget tehet s tesz is; márpedig hogy egy 20-30 szavakból álló konstrukciónak minden szavát változtatás és kihagyás nélkül egyszeri hallásra megtanulni bajos, sőt mi kevéssé lehetséges, azt minden tudhatja ki valaha valamit könyvnélkül tanult, s ki bizonyosan emlékezik arra, hogy még tanuláshoz szokott s arra alkalmasabb éveiben is 20-30 szónak könyvnélküli megtanulására hányszor kellett azt megolvasni s ismételnie. De ha még ezen 20-30 szavat egyszeri hallásból képes volna is valaki egyszerre mind megtanulni, ez még korántsem elég arra, hogy azon beszédtöredéket vagy konstrukciót igazán tudja.

Erre elkerülhetetlenül szükséges

3-or. Hogy emlékezetébe légyen vésve, miképpen voltak azon szavak öszveszerkesztve s hogy minő renddel követték egymást. Mert miután csak 5-6 szóból különböző szerkezettel egészen különböző mondásokat lehet alkotni, úgy 20-30 szónál csak egynehány vagy egy szónak más helyre tétele egészen más értelmet ád a mondásnak.

Tudni és csalhatatlanul kell tudni, hogy minő megszakasztások vagy interpunkciók voltak azon konstrukcióban, mivel csak egy virgulának vagy punktumnak kifelejtése vagy odagondolása a legellenkezőbb értelművé teheti ugyanazon mondást.

Ha mindezek meglennének (mi pedig bajosan feltehető) s mind együtt lennének meg - mert csak egynek is hibázása a többit haszontalanná teszi - ekkor lenne lehetséges, hogy valaki hallott konstrukcióról lelkiismeretes s igaz vallomást tegyen.

De ez csak a hallás legközelebbi idejéről - úgy lehet csak nehány órákról - áll. Mint a szemtől távozó tárgyak, úgy kisebbedik s homályosodik az idő haladtával mindennek, de leginkább a

hallottaknak emlékezete. Amint halványodnak a távozó tárgynak előbb elevennek látott színei, mint tünnek annak megkülönböztető vonásai s olvadnak öszve kétséges alakká: úgy enyésznek annak, mit hallottunk, szavai, zavarodik öszve szerkezete s nemsokára csak nehány homályos töredéke marad s csak rémlik előttünk.

És még arra is, hogy ezen már csak homályos képpé öszveolvadt emlékezet egészen el ne enyésszék s a hallottakra csak valamennyire is tisztán emlékezzünk, szükséges, hogy azokat értettük legyen. Midőn egy beszédnek töredékére kell emlékeznünk, akkor az egész beszédet kell felfognunk s értenünk, mert aki az egészet nem érti, az nem lehet bizonyos, hogy a töredéknek is igazi értelmét kivette legyen, sőt azt bajosan is vehette ki.

Ebből a kir. fiscus tanúira nézve az következik, hogy amely tanú az egész beszédre nem figyelmezett, (mit többen, mint alább látni fogjuk, megvallanak,) az a töredéket sem érthette, mivel annak csak az egésszel egybefüggőleg lehetett értelme. És nem értvén, már ezen okból is arra tisztán nem emlékezhetik.

Következik továbbá, hogy akinek vallomásából kitetszik, miszerint ezen töredéket nem értette, annak vallomása sem állhat; mert a nem értés vagy onnan eredt, hogy nem jól hallotta - mi a vallomást úgy is megsemmisíti - vagy hogy nem volt képes felfogni, ez pedig hasonlólag megfosztja a vallomást hitelességétől; mert kivált huzamos idő mulva csak olyanra emlékezhetik akárki is, (kivévén mit szajkóként memorizált, vagy mire szajkóként megtanították), mit valóban ért. Mivel a feljebbi szerint csak az igaz értés az, mi az enyésző emlékezetet segíteni képes: mi a már tűnni kezdő eredeti szót olykor még visszaidézheti, s mi meggátolhatja, hogy egy szó helyett más s egyik a másik helyére ne tétessék. Márpedig hogy a kir. fiscus tanúi alperesnek sem egész beszédét, sem annak töredékét nem értették, világos abból, hogy oly konstrukciót fognak reá, minek értelme nincs, minek pedig értelme nincs, azt érteni sem lehet. Hogy azon kérdéses konstrukciónak valóban nincs értelme, azt alperes utóbb meg fogja mutatni.

Igaz, hogy vannak oly lelki stenographok, kik egész hosszas beszédeket is fel tudnak fogni s el tudnak mondani; de ezek oly ritkák, hogy a világon talán alig csak minden országra egy, s e ritkák közűl is nincs példa, hogy vagy egy az ily hirtelen felfogottat emlékezetében állandóul meg is tartsa.

Valóban különös, hogy a kir. fiscus egyszerre s csapatban akadt ily világcsudákra, kik egy beszélőnek - kinek szavait figyelemre se méltatták - nehány szavából álló frázisát emlékezetükbe, (melynek nem nagyon hűséges voltát különben is elismerik), nemcsak rögtön s szóról-szóra belevéstek hanem azt hónapokig is abban híven megtartották.

Huzamos idő mulva nemcsak arra bajos tisztán emlékezni, mit futólag hallottunk, de még arra is szóról-szóra emlékezni, mit olvastunk; pedig olvasás közt nemcsak egyszer üti meg füleinket a repülő s többé vissza nem idézhető szó, hanem a szavakon, sorokon tetszésünk szerint mulathatunk; mi figyelmünket egyszer elfutotta, azt újra meg újra olvashatjuk. Mégis hány ember van, ki azt, mit két három hónappal azelőtt olvasott s talán figyelemre is méltatott, szóról-szóra minden változás nélkül ugyanazon szerkezettel elmondani tudná!

De még azt is, mit maga mondott valaki, képes-e hónapok mulva szóról-szóra s ugyanazon szerkezettel s éppen úgy elmondani?

Ha ezt alperes tisztelt bírái tudják, s ha képesek valamely tagtársoknak ezelőtt vagy két hónappal tartott ülésekben (melyben pedig csak könnyebb valamit megérteni s figyelemmel hallgatni mint zajos megyei gyűlésben) mondott 30-40 szóból álló konstrukcióját most híven elmondani, és ha arra, hogy ebben semmi kihagyás, hozzátétel vagy változás nincs, szent hitet mernek letenni: úgy ám vegyék a kir. fiscus tanúit, olyanoknak kiknek vallomások a felhordottak által nincs megsemmisítve.

De ha valaki egy beszédtöredéket s annak minden szavait tisztán hallotta s azokat meg is tanulta volna, s ha azon szavaknak miként történt sorolásában, összerakásában tökéletesen bizonyos lehetne, sőt ha azon hallott konstrukció interpunkcióját oly tisztán tudná, mintha az előtte leírva állana, és ha mindezek felől mindezt huzamos ideig emlékezetében meg is tartaná, mi pedig egyenként is alig hihető s együtt csaknem lehetetlen, még akkor is bajos tudni, hogy az, mit ő vall - ha szinte egész lélekismerettel vall is - éppen azon értelmű-é, mi amannak mondása volt.

Mondásnak ugyanis értelmét nemcsak a szavak, nemcsak a szerkezet határozza, hanem a hang a testmozdulatok s arcvonások is. Minő szóra tétetik a hang súlya, melyik nyomatik meg vagy melyik ejtetik gyengén és lágyan, minő mozdulatok s minő arc kisérik a beszédet, ettől függ az egész beszédnek értelme. Mi egyképpen mondva kérés vagy figyelmeztetés, az másképpen szavalva, követeléssé vagy fenyegetődzéssé válhatik.

Ezért valóban, ha valaki másnak szavait tökéletesen hiven akarná adni, úgy annak beszédét nemcsak leírni, de le is kellene kótáznia. De még így sem volna a cél elérve, mert a beszéd értelmét lényegesen határozó mozdulatok s arcvonások még el lennének maradva. S eszerint bíró valami mondott felől egyedűl csak oly tanúk után ítélhetne tökéletes biztossággal, kik nemcsak el tudnák a hallottat tökéletesen s szóról-szóra mondani, hanem a beszélőnek hangját, kéz- és testmozdulatait s arcvonásait is egészen tudnák utánozni.

Mindezekből világos, hogy tanúvallomások már magokban is mennyire kétes s nagyon is csalható bizonyságok; hogy nem látott, hanem csak hallott tárgyról, csak hallott szavakról még sokkal kétesebbek s bizonytalanabbak; s hogy egész konstrukcióról - kivált zajos gyűlésben csak futólag hallott konstrukcióról - adott vallomások pedig nemcsak kétséges hitelességűek, sőt kétségen kivűl hitelesség nélkűliek, mert felűlmúlják a szokott emberi tehetséget.

Világos a mondottakból, hogy az alperes elleni tanúvallomások több okok miatt nem állhatnak, mely okok egyenként is elegendők arra, hogy azért azon tanúvallomások elvettessenek.

a) Hogy a vallatások suggestivus kérdésekre, tehát törvény által tiltott módon tétettek.

b) Hogy a kir. fiscus vallatásokon is jelen volt és a vallókra erkölcsileg erőszakoló befolyást gyakorolt. Mi az alább felhozandókból ki fog tetszeni.

c) Hogy az alperes elleni tanukra nézve oly körülmény létezik s azokban oly tulajdon van, mi minden tanuvallomás bevehetőségét megsemmisíti. Mivel azon tanuk ama gyűlésben az alperes ellen nemcsak ellenséges indulatot bizonyítottak, sőt azon ellenséges indulatot az alperes elleni készületeik, késztetéseik s a gyűlésbeni magok viseletök által tetté is valósították, így mint tulajdon tettök által magokat bebizonyított ellenségei alperesnek ellene tanukul s bizonyságokul nem használtathatnak. Ezen tanuknak ellenséges indulatjok s törekvésök kitűnend azokból, mik alább az egyes tanuk taglalása alkalmával ki fognak fejtetni.

Ezekre nézve napfényi tisztaságban áll az, hogy a kir. fiscus tanui a januáriusi ítélet által tekintetbe nem vétethettek volna.

És ha alperesnek nem lennének is azon nagyszámú pozitív tanui s bizonyítványai, melyeket a terhelő tanuk s vallomásaik cáfolására s megsemmisítésére alább fel fog hordani, mégis már a feljebbi általános okok bőven elegendők arra, hogy a t. kir. tábla mindazokat bölcsessége szerint a most előadottakból megfontolván, elismerje annak igazság s törvény parancsolta szükségét, hogy a kir. fiscusnak ennyire hitelesség nélkül való tanui s vallatási tekintetbe ne vétessenek.

Alperes ünnepélyesen ellene mond annak, miszerint ellene ily tanuk használtassanak, kik ellenséges indulatot bizonyítottak, kik elfogultak, kik olyanra tettek hitet, mit nem értettek, s mit hogy úgy hallottak, nemcsak hogy bizonyosan nem tudhatják, sőt így nem is hallhatták, és

a kik olyant erősítnek hittel, mire oly körülmények közt s annyi idő mulva emlékezni a gyarló emberi tehetséget felülmulja. És az örök igazság szent széke előtt teszi óvását, hogy ily vallomások ne vétessenek alapul oly pörben, hol embernek élete s életénél drágább becsülete forog kérdésben; mely lélekben járó kérdés eldöntésére csak oly próbák használhatók, melyeknek félszeg vagy hibás voltok nem idézheti azon borzasztó lehetséget elő, hogy az ártatlannak vére vagy feldult földi szerencséje bíráira bosszut kiáltson.

Felperesi tanuk egyenkénti lerontása

Ámbár a felperesi tanukról s vallomásokról egyenként szólani s azokat cáfolni szükségfeletti, mivel nemcsak hogy azon tanuk, mint olyanok, kik az alperes ellen ellenséges törekvést bizonyítottak, be nem vehetők, hanem mivel a vallomások, mint suggestivus kérdésekre tettek, egyáltalában törvény előtt meg nem állhatók; hogy azonban ezen tanukkal való bizonyítás hiú volta még világosabban kitessék, lássuk ezen tanukat közelebbről s egyenként is, s lássuk, mik azok, amik alperes ellen ezen tanuk által hizonyíttatnak? Mik azok, amikkel ezen tanuk bizonyításánál fogva vádoltatik, hogy a kérdéses időben elmondott.

A vád már készen volt, mielőtt a kir. fiscus tanukat hallgatott volna ki, a vád a tanuk elébe adott kérdőpontokban egész kiterjedésében ott fekszik, s e kérdőpontok nyilván oly végből készültek, hogy a szolgálatra kész tanu ne legyen kénytelen emlékezetét megerőltetni, hanem az elébe irottakat minden további fáradtság nélkül egyszerű «igen»-nel ráhagyhassa. Ennélfogva szükség legelőbb is e kérdőpontokkal megismerkednünk.

E pontok másodikában tehát legelőször is figyelmeztetik a tanu, hogy alperes a kérdéses gyülésben *valamiket mondott az országgyűlési dolgok folyamatja, jelesen az urbariális tárgyakban hozandó törvények iránt*.

És továbbá, hogy e pontban nemzeti fenntartásunkat fenyegető *veszélyeket érdeklő kemény kifejezéseket mondott*.

A harmadik pontban felszólíttatik a tanu, hogy *mondja elő azon szavakat, melyeket alperes beszédének befejezésében az uralkodó kormány ellen megsértő kifejezésekkel kimondott*.

Hogy pedig a tanu el ne akadjon, a negyedik pontban elébe iratik azon formula, melyet a felperes kir. fiscus ezen szavakba foglalt: «*a kormány nem akarja azt, t. KK. és RR., mely csalárd álarcát tévén ocsmány képére, kihuzta 9 millió ember zsirját s mármost csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ellenünk ezáltal felingerelvén, annak körmei közűl ő szabadítson ki, s ekkor jaj nekünk tekintetes Karok és Rendek, mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodunk.*»

Végre az ötödik pontban ismét felszólíttatik a tanú, hogy ugyanazon szavakat alperessel az Uray alispány megszólítása következésében még egyszer ismételtesse.

Ha már most ezen kérdőpontokon végig nézünk, egyfelől ugyan nem tagadhatjuk, hogy elég gondosan s célirányosan vagynak dolgozva azon célra, hogy alperesre a 4-ik pontban foglalt kifejezések rámondassanak; de másfelől lehetetlen csudálkozás nélkűl tekinteni, hogy a felperes kir. fiscus oly szavakat kiván alperes ajakaira fűzni, miket tiszta logikával azaz magyarúl józan ésszel bíró ember teljességgel nem mondhatott; következőleg oly mondással vádolja alperest, melyben következetlenség és ellenmondás van, s melyet aki elmondott, már ezáltal ítélő tehetségének oly parányi voltát árulta volna el, hogy csak ezen egy tekintetből is mint gyenge fő imputatio alá sem jöhetne.

A kérdéses kifejezések feljebb egész kiterjedésökben láthatók. Ha ki azokat taglalni akarná, legelébb is az tűnnék szemébe, hogy azoknak semmi értelmök nincs.

Így kezdődnek azok: *a kormány nem akarja azt tekintetes Karok és Rendek.* De hát mit nem akar? Pedig ezt kellene tudni arra, hogy azt egészen érteni lehessen, mert az egész ezen nem akarás körül látszik forogni.

Azt mondja továbbá: *a kormány kihúzta 9 millió embernek a zsirját* és hogy *mármost csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ez által ellenünk felingerelvén* stb.

Ha itt ezen két szavacska: *ez által,* arra vitetik, mi előbb van mondva, hogy a *kormány nem akarja*: úgy érteni nem lehet, nem lévén elől megmondva, hogy *a kormány mit nem akar*? ha pedig az *ez által* a mindjárt előtte álló zsirkihúzásról értetik, (mint a szintaxis szerint kell is hogy az éppen előtte álló szavakra vitessék), úgy sincs értelme. Mert akkor a 9 millió ember zsirja kihúzásának úgy kell állani, mint az ellenünki felingerlés szülő okának. Ez pedig akármit is inkább szülhet, mint ellenünk felingerlést. Minő otromba ellenmondás s logikátlanság van ebben! A kormány ezáltal akarja a 9 milliót (hihetőleg az adózókat értvén) ellenünk (hihetőleg a privilegiált classis ellen) ingerelni, hogy ő, t. i. maga a kormány szívja ki annak zsirját, ő bántja, *ő ingerli maga ellen*. Valóban képtelen okoskodás, miszerint valaki azért sanyargat vagy erőtlenít valakit, hogy az által azt egy harmadik ellen ingerelje fel! Hiszen ha a zsirkihúzás szűl ingereltséget, az bizonyosan nem más, hanem kétségen kivűl a zsirkihuzó ellen lesz intézve. Ezen okoskodás fonák s logikátlan voltát s abból következő értelemnélküliségét minden józan fej egyszerre által fogja látni s abból józan értelmet kihalászni sem nem tudhat, sem nem akarhat.

Így nem lévén a vádba tett szavaknak értelme, valamint senki más, úgy a kir. fiscus sem érthette azt. Nem lehet tehát nem csudálkozni, hogy valakinek fejét és jószágát keresi oly valamiért, mit maga sem ért. De nem lehet nem csodálkozni azon is, hogy alperes józan eszét ezen értelmetlen szavak ráfogásával megbecsteleníti.

Alperes nehezen adott valaha okot, hogy reá ily valamit fogni következetesen lehessen, s felperes kir. fiscus, ha alperest veszedelmesnek hiszi is, de logikátlannak hinni talán csak nem fogja, annyi mindenesetre bizonyos, hogy olyannak nem tartani akarja. Különben szavainak oly nagy következményeket nem fogna tulajdonítani, hogy miattok közcsendháborítást, lázítást sat. követeljen.

Alperes saját becsületének tartozik azon ünnepélyes nyilatkozással, hogy azon logika nélkül összefűzött s minden józan értelem nélkül szükölködő szavakat magáéinak nem ismerheti, s ámbár nem kételkedik, hogy e nyilatkozását minden, ki őt közelebbről ismeri, nehézség nélkül elfogadja, mindazonáltal szükségesnek véli e szerencsétlen periodus eredetét felfedezni, hogy érette az vagy azok piruljanak, kiktől eredett.

A kir. fiscus azt mondja ugyan utóbbi replikájának 101-ik s 107-ik lapján, miszerint az ezen körülményt tárgyazó bizonyítványok a dolog érdemére éppen nem tartoznak. Hogy a kir. fiscus a vád eredetének kivilágosodását nem izeli s az arra vezető bizonyítványokat mellőzni szeretné, igen természetes, de teljességgel nem áll azon állítás, miszerint ezek a dolog érdemére nem tartoznak. Mi tartozhatik ugyanis vádon épített pörben inkább a dolog érdemére, mint annak megmutatása, miszerint a vád zavaros kútfőkből eredt s hamisan koholtatott, és hogy így az, miért e pör kezdetett s mire az alapíttatott, nem áll.

Hogy a kir. fiscus e periodus birtokába nem tanúvallatás útján jutott, az kétséget nem szenved. A kérdőpontok természetesen készen valának, mielőtt tanúk hallgattattak volna ki; a kérdéses periodusnak minden kisérő körülményekkel tehát feladás által kellett a kir. fiscus tudomására jutnia. Mint történt? s ki által történt a feladás? nem titok. Mert az egész történet Bihar vármegyének közgyülésében Péchy László táblabíró által nyilván elbeszéltetett. A figyelemre méltó eset így van.

1834. december 9-én a szathmármegyei zárgyülésen többek között jelen volt említett Péchy László is. A gyülés tárgya fontos vala, s így igen természetes, hogy olyan embernek, ki a látott és hallott dolgokról hírt vinni szeret, bőv anyagot szolgáltatott a társaságokat anekdotákkal mulattatni. Péchy úr kapott a zsákmányon s mindjárt N.-Károlyból Bihar megyébe visszaérkezte után említett december hónap 11-én Álmosdra ment s ott Csanády Ferenc úrnak, Bihar megye akkori főbirájának házánál híreit többek előtt kiöntötte. Maga a főbíró nem vala honn, hanem megyéje főispányjánál gróf Zichynél Diószegen tisztelkedett. Így, nehogy az újonnan érkezett hírek nélkül maradjon, fia Csanády István tollat kapott s a Péchy úrtól hallottakat úgy, amint tudá, papirosra tevé s levélben atyjához Diószegre küldötte. Diószegen a levél, mint napi újság kézről-kézre járt, míg végre gróf Zichy kezei közé is eljutott, ki eléggé fontosnak hivé azt lemásoltatni s maga útján odaküldeni, honnan kérdőpontoknak feldolgozva később visszakerült s 50 nap mulva a kir. fiscus tanúi elébe tétetett.

Hogy ez így történt, azt egy részben maga az eredeti levél, más részben az ide mellékelt tanúvallomások kétségen kivűl bizonyítják.

Az eredeti levél ugyanis a 60. szám alatt bizonyítja, hogy Péchy László N.-Károlyból Álmosdra ment s ott december 11-én híreit elbeszéllette, Csanády István pedig e híreket levélbe írván, a levelet atyjához Diószegre útasította.

Az 53. szám alatti bizonyítványból világos, hogy a levél Diószegre megérkezett s gróf Zichy kezei közé jutott, és hogy azt a gróf lemásoltatván, feladásképpen maga helyére felküldötte.

Hogy ezen felküldés megtörtént, az tisztán kitűnik a levélnek a kérdőpontokkali egybehasonlításából is.

A szathmár megyei tanúk elébe terjesztett kérdőpontok egészen a levélből vagynak kidolgozva. Mert a 2-ik ponti kérdést ugyan még más forrásból is lehetett volna tenni, de a 3-ik s azt folytató 4-ik pont kútfeje a levélnél egyéb nem lehetett.

Azon mondás ugyanis, melyet feljebb előterjesztettünk, s melyet alperes már logikátlansága miatt sem mondhatott, szóról szóra a többször említett levélben találtatik. Ime!

4-dik kérdőpont: *a kormány nem akarja azt, T. Karok és Rendek, mely csalárd álorcát tévén ocsmány képére, kihúzta 9 millió ember zsirját, s mármost csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ellenünk ezáltal felingerelvén, annak körmei közűl ő szabadítson ki, s ekkor jaj nekünk, T. Karok és Rendek, mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyudunk.*

A levél 2-ik lapján 19 sorban a lap végéig: *a kormány nem akarja ezt, T. Karok és Rendek, mely csalárd álorcát tévén ocsmány képére, kiszívta 9 millió ember zsirját, s mármost csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ellenünk ezáltal felingerelvén, annak körmei közűl ő szabadítson ki, s ekkor jaj nekünk, T. Karok és Rendek, mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodunk.*

Az egészben nincs más különbség, hanem a *kiszívta* helyett a kérdőpontban *kihúzta*, - *alacsonyodunk* helyett pedig *alacsonyudunk* áll, mely hogy csak akaratlan tollhiba, bizonyítja, hogy különben minden betűk egyformán következnek egymásra.

Az 5-ik kérdőpontra is nyilván a levél szolgáltatott alkalmat; mint ez a 2-ik lap utolsó és a 3-ik lap négy első soraiból egy tekintettel látható.

Ezenfelűl pedig a levélnek gróf Zichy által történt felküldetéséről cáfolhatatlan bizonyságot tesz az is, mert a D. alatti felperesi esketés szerint a Péchy László elébe Kölcsey Ferenc bihari követté választandása iránt tett kérdés éppen nem vétethetett máshonnan, mint e levélből. Mert ezen dologról Péchy László alperessel és Kölcseyvel minden tanú nélkül magánosan

szólott, következőleg a kir. fiscus tudomására csak magának Péchy Lászlónak csatornáján juthatott, tehát nem másként, mint a Péchy szavait ajkairól leső írónak levele által tudhatta azt meg.

E felfedezés a kérdéses vád valóságára nézve nem kis fontosságú; nyilván van ugyanis, hogy a felperes kir. fiscus egész vádja sajátképpen csak hirmondáson alapúl. Ez alap pedig mily ingadozó legyen, az a következőkből kivilágosodik; ugyanis:

1. Maga a levélíró mondja, hogy ő Péchy László után írja le a történteket, mégpedig, hogy Péchy László hosszasan beszélett; de neki szinte oly pontos leirásra ideje nem lévén, csak rövideden írja meg.

2. Nem szükség ismételni és magyarázni, hogy hosszú beszédeket felfogni s azokat más helyen és időben ismét elmondani, úgy t. i. hogy a beszélő által adott értelem és kifejezések változást ne szenvedjenek, csupán hallás után lehetetlen. Egyetlenegy más rendbe tett szavacska, egy másképpen ejtett tonus, egy más mimikával kisért kifejezés, egy megállapodó jegynek más szó után tétele stb. ezerféle apróság, melyek egészen más értelmet húznak magok után. E jelen esetben nemcsak a harmad nap mulva beszélő Péchy Lászlónak hitele jő kérdés alá, hanem azt is kell kérdenünk: ha már az első elbeszélőről sem lehetünk bizonyosak, mi biztosít bennünket, hogy az, ki a dolgot már csak mint mástól hallottat, még pedig saját vallomása szerint nem oly pontosan, csak rövideden írja le, hitelt érdemel?

3. Hogy pedig hitelt éppen nem érdemel, azt mindenki egy pillantással általlátja, mihelyt e levelet magának Péchy Lászlónak a felperes kir. fiscus részére adott vallomásával csak felűlegesen is öszvehasonlítja.

A kérdőpontokban és a levélben ugyanazon renddel és szavakkal álló periodust láttuk feljebb.

Ugyanezen szavak a D. alatt Péchy Lászlónak mint tanúnak elébe tétetnek, ki is ezeket vallja: «az 5-re e tárgyban ezeket mondotta a báró, mint én visszaemlékezek: a kormány a maga képét mint egy álorca alá rejti, melyet ha onnét lerántanának, akkor látszanék meg csak, hogy azt miért tette, nevezetesen, hogy a 9 millió nyomorult emberek zsirját kiszívhassa. S így hasonlóúl az oligarchák kik legyenek? Azok azon nagy urak, kik hasonlóúl a szegény adózó nép véres verejtékéből szerzett kincsekkel zsebjöket teletömvén, vele a külföldre útaznak, hogy ott kedvek szerint elfecsérelhessék s tékozolhassák s vissza belőle a hazának semmit egyebet a bűnnél ne hozzanak. És ekképp az V-ik úrbér cikkely meg nem adásával a nép elkeseredésből ellenünk fellázadván, kész lesz ugyan a kormány minket ezeknek körmei közűl kiszabadítani, de jaj lenne akkor nekünk, mert semmik nem lennénk egyebek rabszolgáknál.»

Itt megjegyezni valók a következendők:

1. Csanády István a Péchy László szájából vagy jól írta le a levélben foglalt szavakat vagy nem.

2. Ha jól írta le, akkor Péchy Lászlónak a D. alatti tanúsága önmagában megsemmisűl.

3. Ha nem jól írta le, akkor a levélből a kérdőpontokba által költöztetett periodus hitele magában elenyészik.

Azt nem lehet ellenvetni, hogy az értelem mind egyre megy. Mert egy az, hogy az értelem nem egy; mivel a Csanády levelében az mondatik, hogy a kormány a nép zsirjának álorca alatti kiszívásával a népet a nemesség ellen felingerli, hogy aztán annak körmei közűl szabadítsa ki; Péchy László pedig azt vallja, hogy a kormány azért visel álorcát, hogy a nép zsírját szívhassa, hasonlót tesznek az oligárchák! Ezután pedig a levélíróhoz hasonló szép logikával azt veti: És ekképp az V-ik urbéri cikkely meg nem adásával a nép elkeseredik s ellenünk támad sat. Ha a két mondás közt van hasonlatosság, az nem egyéb, hanem hogy mindenik józan esze boszantó következetlenséggel teljes.

Más pedig az, hogy midőn valakinek valami mondott szavakért élete s javai követeltetnek, akkor nem elég azt mondani, *nem tudhatni* mi szavakkal mondotta, de az értelem ilyen vagy olyan volt. Valahányszor valaki a beszélő szavait változás nélkűl, még pedig betű, szó, hang, mimika, interpunkcióbeli változás nélkül el nem tudja mondani, mindannyiszor saját fejéből és fejére beszél, nem azt mondja el, amit a beszélő mondott, hanem azt, amit ő a beszélő szavaiba belegondolt. S nem ezer példa van reá naponként, hogy ugyanazon beszélő szavainak egyik hallgató egy, másik más értelmet szokott tulajdonítani?

A felperesi tanúk magok mondják és a felperes kir. fiscus maga is úgy adja elő, hogy a kérdéses gyűlésben nagy lárma volt, egyik tanú közelebb, másik távolabb ült, s így egyik jobban, másik kevésbé jól hallhatott. Ez az oka, mond a felperes kir. fiscus, hogy a tanúk a kérdéses vádbeli szavakat nem egyformán adják elő. De felperes ebből nem azt következteté, amit természetesen következtetnie kellene, hogy t. i. azon szavakat tehát alperesnek tulajdonítani nem lehet, s következőleg ő vád alá nem eshetik; hanem ezt: ámbár a tanúk nem egyeznek, de egyik ilyen, a másik amolyan kifejezést tulajdonít alperesnek, azolta ezen különböző kifejezéseket egy pontra húzza felperes saját tetszése szerint s belőle bűnt következtet.

Azonban mielőtt e pontot bővebben fejtegetnők, szükség a vád forrásánál még egynéhány pillanatig mulatnunk.

A Csanády István leveléből s magának Péchy Lászlónak a feljebb érintett biharmegyei közgyűlésen tett nyilatkozásából kétségbevehetetlenül világos, hogy a vád alapja Péchy Lászlónak Álmosdon tartott elbeszéléséből ered.

Mármost a sokszor említett levelet a kir. fiscus által bemutatott D. alatti vallomással egybevetvén, tagadhatlan, hogy a pörben többek között két egymástól különböző mondás tulajdoníttatik vissza.

Az első rendbeli a kérdőpontokban levő.

Második rendbeli a D. alatt magának Péchy Lászlónak tollából folyt.

Az első rendbeliről a levélíró azt mondja, hogy az Péchy László szavai után iratott le, de Péchy László a D. alatt a kérdőpontban előtte fekvő mondást nem ismeri el, hanem helyébe mást állít. Eszerént az első rendbelinek valósága nagy kétség alá jő, mint feljebb bővebben kifejeztetett.

Ellenben a kir. fiscus tanúi közűl, mint látni fogjuk, hat ezen első rendbelit mégis elismeri. Így tehát a második rendbeli minden esetre többség által semmivé tétetett.

Először is tehát következik, miképpen Péchy Lászlónak D. alatti vallomása egyáltalában hitelesség nélkűl való s vagy akarva vagy nem akarva hamis vallomás és rajta építeni semmit nem lehet.

Péchy Lászlónak tanúbizonysága ennélfogva teljesen megsemmisítve lévén s a második rendbeli mondásról többé kérdés sem lehetvén, lássuk az első rendbelit, melyen úgyis a felperesi vád alapul.

Kérdés mondotta-é báró Wesselényi azon szavakat, melyek a 4-ik kérdőpontban a Csanády István leveléből foglaltatnak?

Alperes ezt azon okból is tagadja, mivel ily logikátlan periodust magáénak nem ismerhet.

Felperes pedig igenli s tanúkkal bizonyít.

Tanúja van öszvesen C. alatt 32. - A 7. 13. 20. és 25. meghiteleztetve nem lévén, 23. pedig, mint a kérdéses gyűlésben jelen sem volt, semmi tanúbizonyságot nem adván: marad meghitelesített tanú 27, ide nem számlálván Péchy Lászlót a D. alatt, kiről már vala szó.

Ezen 27 tanú közűl a 4-ik kérdőpontban foglalt periodust egyedűl hat igenli. Mert csupán a 3. 9. 12. 19. 31. 32. szám alatti tanúk azok, kik állítják, hogy a kérdéses periodust alperes szájából hallották. S hogy ezt csak hat tanú állítja, annál inkább figyelmet érdemel, mivel éppen ezen hat tanú az, kik alperesnek a kérdéses gyűlésen tartott beszédeiből önvallomásaik szerint legkevesebbet vagy éppen semmit sem tudnak. Ugyanis

A 3-ik tanú a 2-ik kérdőpont azon kérdésére

Miket beszélt báró Wesselényi az úrbéri tárgyban, csupán ezt feleli: *A 2-dikra mindazokat, melyeket báró Wesselényi Miklós úr ez alkalommal elmondott, szinte mellette ülvén, jól hallottam*. Tehát jól hallotta, de el nem mondja. Hallottam mondani: *a kormány nem akarja azt* stb. Itt kevéssé változtatva leírja a kérdőpontbeli szavakat s ezt veti hozzá: Minthogy pedig jól tudtam, hogy a tisztelt báró a közgyűlésen számos köznemességhez intézvén beszédjét, leginkább ezeket kivánta elhitetni, hogyha az örökös tulajdonsági jus az adózóknak megadatik, abból mely nagy haszon fog háromolni a kisebb vagyonú és taxás nemesekre, ezt pedig azért cselekszi, hogy azokat a maga részére hódítván, azoknak számos voxaikkal - - - a fentebb leírt mondásait a tisztelt bárónak szóról szóra elmondani nem tudván, csak azt, hogy hosszas beszédjének ez volt veleje s ezeknél ugyan kevesebbet nem mondott.

Ime tehát egy főtanú, ki, mint maga állítja, alperesnek szinte mellette ült, mégis hosszas beszédéből egy szót sem tud elmondani azon önkénye szerint csinált parafrázison kivűl, melyet az előtte fekvő kérdőpont szavai után ex tempore készített. S nem rendes-é, hogy egy még jókarban lévő, a közdolgokban folyvást résztvevő úr, ki Szathmár megyének számos évekig főjegyzője vala, következőleg abban, hogy mások beszédjeit felfogja s azokból cél-irányos summázatokat csináljon, nagy gyakorlása volt, mégis alperes hosszú beszédéből (mint maga mondja), de sajátképpen többrendbeli hosszú beszédeiből, (mint alább kifejtve lesz), csupán azon szavakat tudta felfogni, melyek a kérdopontban elébe tétettek? Nem azt teszi-e ez, hogy a tanú, ha más bármi kifejezések tétettek volna elébe, akkor azokat adta volna vissza, azokat vélvén az eskettető felperes kivánságával megegyezőnek.

A 9-ik tanú a 2-ik pontra így vall: nem emlékezem (t. i. alperes beszédére), *mivel a lárma nagy volt. Arra is a báró adott okot, mivel a felolvasandó irományt nem akarta hagyni felolvasni, mig ő magát ki nem beszéli, kemény kifejezés nélkül a báró (oh fájdalom) nem tud beszélni, pedig* -

A 3-ik és 4-ik kérdésben kitett kemény sértő szavakat a méltóságos báró sem tagadja, mert az úgy volt mondva, kivévén e szót «ocsmány», ezt a szót, nem emlékezem, hogy hallottam volna.

Erre sem kell magyarázat, hogy azon tanú, ki alperes beszédeire a nagy lárma miatt nem emlékezik, ugyanazon lárma közt ugyanazon beszédből a 4-ik pontban előtte fekvő szavakra s csupán ezen szavakra mégis oly jól emlékezik, hogy azt is meg tudja mondani, hogy e szó: *ocsmány* nem vala közöttök.

A 12-ik tanú őszintesége nagy figyelmet érdemel; ugyanis szóról szóra ezt vallja: *noha huzamos ideig tartott minden beszédére méltóságos báró Wesselényi Miklós úr őnagyságának emlékem ki nem terjed; de minekutána a kérdőpontok 4-ik száma alatt elhúzott sorok pótló útasításúl* (szolgálnak), a tisztelt báró ő nagysága ezen szavakat mondotta: - következnek a kérdőponti szavak.

Mit fog önmaga a felperes ezen tanúra mondani, ki alperes hosszú beszédeiből semmire sem emlékezik, hanem a kérdőpontot saját vallomásaként pótló utasításúl vévén, azt szolgailag betűről-betűre általírja.

A 19-ik tanú így vall: valóban helyemről, az említett báró hogy miképpen rekesztette be a beszédet s minő értelemben tette s fejezte ki magát az urbarialis tárgyak fentebb hatóságokról

s a kormány pártoltatásáról, megérteni ugyan nem lehetett, hogy valódi helyes előadásomat irásba tehessem; mindazonáltal arra emlékezem és az meghallható volt, ami 4-ik kérdőpontban az aláhúzott sorokban kifejezve találtatik, kivévén, hogy az «*ocsmány*» szóra nem emlékezem.

Ime ismét egy tanú, ki nemes Szathmár megye főbirái közé tartozik, s a ki az előttünk fekvő sorokban:

1. Ezen érthetetlen szavakat irja: minő értelemben tette s fejezte ki magát az urbarialis tárgyak fentebb hatóságokról s a kormány pártoltatásáról stb.

Illő volna megkérdeni az érdemes főbirót: mit ért az *urbariális tárgyak fentebb hatóságokon*? s azt hiszi-é, hogy alperesnek az tétetik ki bűnül, hogy a *kormány pártoltatásáról* beszélett. Ily dolgokat leiró tanútól neméppen váratlan, hogy -

2. Azt állítja, miképp helyéről az alperes beszédéből semmit sem *lehetett* érteni s hallani, csupán az előtte írva fekvő s elhúzott sorokat a 4-ik kérdőpontban.

Valóban ily állítás commentariusra nem szorult.

A 31-ik és 32-ik tanúk alperes minden beszédéből semmit sem tudnak; a 32-ik különösen egész egyenességgel megvallja, hogy ő tudatlan lévén, valami olyat fel sem foghat, s mégis mindkettő, a 4-ik pontban elhúzott szavakra csendes lélekkel reáesküszik. Nem magában világos-é, hogyha ezen tanúk elébe formulárét nem tesznek, magoktól sem jót, sem rosszat nem tudnak mondani?

Ime tehát a felperesi vádat betű szerint igenlő hat tanú éppen az, ki saját vallomásánál fogva legkevésbé volt felkészűlve, hogy ily fontos ügyben hitelt érdemeljen. Hitelök még inkább fog csökkenni, ha a felperesi több tanúkkal egybevettetnek.

A C. alatti tanúk ugyanis (az authenticálatlan 7. 13. 20. 25. és a kérdéses gyűlésen jelen nem volt 26. tanúk ide nem számlálván) tulajdonképpen négy osztályra válnak el.

Első osztályba tartoznak, kik állítják, hogy a 4-ik kérdőpontban elhúzott szavakat alperestől mondatni hallották. Ezek, mint láttuk, vagynak hatan.

Másodikat teszik azok, kik alperesnek a 4-ik pontban foglalt szavaktól különböző kifejezéseket tulajdonítanak, s így egyik a másikat cáfolják meg. Mert ugyanis mindegyik tanú, mely egy új koholmányú frázis mondatását állítja, ellene mond a többinek. Ezek a 2. 10. 21. 22. 26. 27. 29. és 30. szám alattiak, öszvesen nyolcan.

Harmadikba jönnek kik sem a 4-ik kérdőpontban foglalt szavakra nem emlékeznek, sem azok helyébe másokat nem tesznek, mint az 1. 4. 5. 6. 16. 17. 18. 24. 28. mindöszve kilencen.

Negyedikbe számlálhatók, kik a 4-ik pontbeli szavakat alperestől mondottaknak lenni egyenesen tagadják. Ezek a 8. 11. 14. 15. számúak, négyen.

És így 27 tanú közt olyan, ki a 4-ik kérdőponti kifejezésekre emlékeznék, csak hat van, tehát 21 van hat ellen, még pedig oly hat ellen, kik részint figyelmetlen voltokat, részint együgyüségöket magok megvallják, de megvallás nélkűl is tanúsítják azzal, hogy alperes hosszú beszédeiből semmit még csak hozzávetőleg is az előttök papiroson fekvő nehány szón kivül előadni, nem tudnak.

Azon 8 tanú, kik a kérdéses szavak helyett másokat tulajdonítanak alperesnek, hasonlóúl kevés hitelt érdemelnek.

Először azért, mert a feljebbi hat és a kifejezésekre nem emlékező vagy azokat tagadó 13, öszvesen 19 tanúk ellenök vannak.

Másodszor azért, mert egymás közt is különböznek.

Harmadszor azért, mert nehányan közülök oly logikátlan mondásokat adnak elő, melyek a 4-ik kérdőponti kifejezéseknél is képtelenebbek s következőleg oly ember által, ki gondolatait rendesen szokta előadni, nem mondathattak.

Szükség a 8 tanú vallomását futólag egyenként is keresztültekinteni.

A 2-dik tanú a 2. 3. 4-ik pontokra tett vallomásában alperesnek következő frázist tulajdonít: «Tekintetes Karok és Rendek! A kormány, mely 9 millió ember zsirját elfacsart álorcával szívja, nem akarja, hogy a nemesek és törvény által segítsen rajtok, hanem arra várakozik, hogy jelen nyomorult állapotunkban ellenünk felingereltessen, és akkor aztán a kormánynál kényszeríttessünk oltalmat keresni, a mely saját vagyonunknak odaengedésével s nagyobb áldozatokkal, mint most segíteni lehetne ragadjon ki bennünket a veszedelemből, s akkor jaj nekünk, Tekintetes Karok és Rendek, mert szabad emberekből rabszolgák lehetünk!»

Meg kell jegyezni, hogy ez a kir. fiscus által követelt frázistól nemcsak különbözik, sőt azzal ellenkezik is, mert annak legfőbb s legnevezetesebb részét, hogy t. i. a kormány ingerlené a parasztságot a nemesség ellen, teljeséggel nem mondja.

Ezen állított frázishoz a tanu ezt teszi: *ha nem betűről-betűre ezek valának is a báró szavai, de hogy értelmök e vala, azt teljesen elhatározva állítom.*

Ezen tanú tehát maga vallja, hogy alperes szavait visszaadni nem tudja, hanem csak azoknak értelmét. Midőn pedig arról van szó, hogy valaki bűnös szavakat mondott, akkor természetesen magokat a szavakat kell bebizonyítani. Mert a hallgató a más szavainak tulajdoníthat olyan értelmet is, mely a beszélőnek gondolatában sem fordult meg, s ily vallomása minden esetre csak azt teszi, mintha ezt mondaná: «én a beszélő szavait nem tudom, de azt tudom, hogy alatta én ezt vagy azt értettem.»

Midőn szavak felett akar bíró ítélni, teljességgel nem az a kérdés, hogy ez és ez a tanú vagy bármennyi tanú is azon szavakon mit értett s azokat milyeneknek tartotta, mert ez csak akkor jöhetne tekintetbe, midőn azon szavak felett tanúknak kellene ítélniek, de miután nem ők, hanem a bíró ítél, ő szavakról s mondásból csak magokból azon szavakból s mondásból ítélhet, nem pedig abból, hogy azokat mások miként értették s azokról mit ítéltek. Ennélfogva szavakra s mondásra nézve a *bűntest* mi felett ítélni lehet, egyedül *azon mondás*, mégpedig úgy mint mondatott, egész sajátságában s eredetiségében. Mondás pedig ily sajátságában s eredetiségében - mint már feljebb láttuk - huzamos idő mulva azok által kik azt futólag hallották, vissza nem adathatik. És ez egyik főoka törvényeink azon bölcs rendeletének, miszerint közgyülésben mondottak felett csak azon gyülés, mely azt hallotta, s az is csak a mondás alkalmakor és a beszélőnek - ki a mondottak felett felvilágosítást adhat - jelenlétében ítélhet. Alkotmányunk szelleméből folyó ezen törvényes rendelet mindeddig s mind a két hazában gyakoroltatott s épségben volt biztosítva a szólás szabadsága anélkül, hogy legkisebb káros következése lett volna. A mult országgyűlésen nyilván kifejezték ezen elvet az ország rendei. Erdélynek 1834/5. országgyűlésén az elnök (mostani udvari cancellár) ily kijelentést tett: «Ezen kinyilatkoztatás által a megsértett tagok felvilágosíttatván a felől, hogy Szentpály István kir. hivatalos atyánkfia beszédében foglalt kitételeit megfontolás nélkül mondotta, mivel maga is egész beszédét visszavonta, megsemmisítette, a Rendek is ezen gyarlóságból eredett hibáért Szentpály István atyánkfiának megengedvén, ezen egész dolog annyira elenyésztetettnek vétetett, hogy Szentpály István kir. hivatalos atyánkfia ellen semmi további kereset fel nem hagyatott, nem lehetvén a tanácskozások folytában nyilatkoztatott vélemény értelméért annak a szóló által történő visszahúzása és megsemmisítése után már az iránti keresetnek helye, és csak a rend bontásáért tüsténtes kereset maradván fent, melyet mivel kir. hivatalos Szentpály István atyánkfiának a Rendek ezúttal elengedtek, mostani beszéde

tartalmáért további keresetnek azért is helye nem marad, mivel akármely törvényes testület kebelében mondott beszédekért a gyűlésen kivűl és annak elbomlása után további kereset csak azon esetben indíttathatik, ha a szóló széktörés útján megpereltetett és a hozott ítélet által ellene a további más perfolyamat útján kezdendő kereset nyilván felhagyattatott volna.»

Bajosan szándékozik a kir. fiscus valami erősséget vonni ezen idézett 2. tanú azon kijelentéséből, miszerint ő nem állítja ugyan, hogy az alperes éppen a követelt frázist mondotta volna, de állítja miszerint mondásának éppen az lett volna értelme. Mert hiszen a kir. fiscus mind ezen, mind más alperesi tanúkra nézve azt állítja, miszerint fontosság nélkűli az, hogy a tanúk alperes beszédjéről mit tartottak s mit ítéltek, s pedig ezt, az *alperes beszédei* egészének irányát, értelmét s célzását érdeklőleg mondja, holott ezekre nézve a tanúnak éppen az értelemről kell szólani, mivel valamint egyes mondásnál csak azon eredeti mondás lehet a bűntest, úgy egész beszédekre nézve a bűntest abban áll, hogy azoknak a hallgatókra nézve minő *értelmök* s hatások volt.

De ily egész beszédeket elmondani képes nem lehetvén, mint azoknak felfogott értelmét; de erről igen is szólhat, s ily állítása fontos, mert ennek felfogását józaneszű s csak középszerű fogalmi tehetséggel bíró emberről is fel lehet tenni; sőt annak felfogását, hogy egy beszéd lázító volt-é vagy nem, fel is kell tenni, mert oly beszéd, melynek lázító voltát az emberek nem tudják felfogni, bizonyosan nem is lázító. Azonban e tanúra nézve itt azt jegyezzük főként meg, hogy saját vallomásaként alperes szavait előadni nem tudja.

A 10-ik tanú az előbbenihez hasonlólag megvallja, hogy ő az alperes szavaira nem eléggé emlékezik, nem állítja, hogy alperes azon szavakat mondotta volna, melyeket a tanú előád, csak azt állítja, hogy az ő felfogása s alperes szavaiból vett értelme e volt: *A kormány álorcát visel képén s arra várakozik, hogy a kezében levő 9 millió ember által veszélyben forogható oligarchiát azok körmei közül ő szabadítsa ki.*

Ezen tanú is csak saját magától kivont értelmet ad elő valósággal elmondott szavak helyett. S mily értelem ez! vagy inkább van-é a tanú által előadottakban legkisebb értelem is? Lehet-é képzelni az ország dolgaiban csak felülegesen is jártas emberről, hogy megyei közgyűlésen, megyei nemesség gyűlésében úgy akarjon hatni, hogy azon veszedelmeket hozza emlékezetbe, melyek az oligarchákat környékezhetik? Az örökös megváltásról lévén szó, mi összeköttetéssel jöhetett a beszélő azon gondolatra, hogy az örökös megváltást nem engedni akaró megyei nemességet az oligarchákat fenyegető veszedelemmel vegye rá az ellenkezőre, vagy ha csakugyan azt mondhatta volna alperes, mi rosz, mi rágalmazás fekszik abban, hogy a kormány a veszedelemben forogható oligarchákat meg akarja szabadítani? Alperes ezen nekitulajdonított, de idegen agyból költ többféle kifejezésekbe teljességgel bele nem tudja magát tenni. Úgy látszik, mintha a tanúk álomban hallott szavakat iparkodnának valahogyan összekötni.

A 21-ik tanú előbb megjegyzi, hogy a lárma miatt jól nem hallott, azután azt vallja: Egyébiránt hosszas beszédében tán ilyformán: «hogy a kormány egy hatalmas vétoval ezt megakadályoztathatná, hogy 9 millió embernek elfacsart, undok álorca alatt zsirját kihúzván, arra várakozik, hogy ezeknek körmei közűl ő szabadítson ki, de akkor jaj nekünk, t. karok és rendek, mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodunk.»

Ime tehát ismét egy varians lectió, mely, ha lehet, még silányabb logikával készűlt ki, mint a 4-dik ponti kérdő formula s azon felül talánnal van mondva; miután már a tanú elbeszéli, hogy a lármában annyira nem hallott, hogy hit alatt hitelesen alperes beszédét le sem írhatja. Ily logikátlan s talánnal mondott vallomás mit érjen? nem magyarázni való.

A 22-ik tanú ide tartozó vallomása ez: A kormányt előhozva említette, hogy az egy hatalmas vétoval könnyen megakadályoztathatná az V-ik cikkely félrevetését, de azt nem akarja, s hogy

kegyesnek látszassék álorcával fedvén a maga undokságát, reánk hárítja az 5-ik cikkely meg nem adását, hogy így a 9 milliót ellenünk ingerelvén, azoknak körmei közül ő mentsen meg bennünket, s akkor jaj nekünk, mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodunk. Ezek után pedig azt jegyzé meg: «az igen népes gyülésben többfelé lévén figyelmem fordítva, az elmondott erősebb szavakra ugyan tisztán emlékezem, de azoknak éppen oly renddel történt előadásokat, amint általam leíratott, nem állíthatom, mivel azokat akkor is szorgalommal kerülvén felfogni, most 50 napok után előttem már homályban tünnek elő.»

E tanú nemcsak a 4-ik kérdőpontban elhúzott szavaktól különböző kifejezéseket ad elő, hanem megvallja, hogy alperes szavainak rendére nem emlékezik, mert azokat a gyűlés alatt is nehéz volt felfogni, most 50 nap mulva pedig azt is feledte, mit akkor felfogott. A nyilatkozás igen természetes, de megjegyezni való, hogy ugyanazon szavak más rendben előadva, mennyire más értelmet fejthetnek ki! Azért igazságos-e össze-vissza bármely rendben adott szavakért váddal terhelni? Egyébiránt e tanú emlékezetének 50 napok után homályos voltát maga kijelentvén, magában következik vallomása mennyit ér.

A 26-ik tanú kinyilatkoztatván, hogy a gyűlés alatti lármában alperes beszédét nem érthette, a 4-ik kérdőpontra így felel: «Csak annyit mondhatok emlékezetemre beszéltnek lenni, hogy a kormány annyi időtől fogva 9 millió zsirját szívja. - Melyhez azt veti hogy többet sem nem állíthat, sem nem tagadhat.»

E tanú még azt is mondja, hogy a gyűlés alatt félelemben volt, s így lárma és félelem s kétségkivül 50 nap mulva feledség őt nyilván alkalmatlanná tevék minden tanuskodásra. Mit is mondjunk oly tanúról, ki oly fontos tárgy feletti hosszú beszédekből csupán 9 szóra emlékezik? Mi biztosít, hogy e 9 szavat is híven adta elő?

A 27-ik tanú sajátképpen a 4-ik ponti formulát mondja el, hanem mivel azt még meg is toldja s némelyekben magyarázgatja, ezen osztályban hozták elő. E tanú vallomásából szembeszökőleg kettő tetszik ki:

1-ször. Hogy alperes ellen a lehetőségig gyülöletesen beszélt.

2-or. Hogy Uray alispánnak azon tettét, miszerint alperes beszédét rosszallotta, kiemelve adja elő.

E jelenetet maga ezen tanú magyarázta meg, midőn mások előtt elmondotta, hogy ő ezen tettére Uray alispántól s Hollósy kir. fiscalistól biratott, s hogy ő ezen tettét jóvátenni óhajtaná, mint az ide 47. 48. szám alá rekesztett kétrendbeli bizonyítvány kétségen kivül teszi.

A 29-ik tanú az előbbiek hasonlatosságára elbeszélvén, hogy a lárma nagy volt, s ő annál fogva előre megunatkozván, nem is figyelmezett, utána teszi, hogy csak akkor kezdett figyelmezni, mikor alperes a kormányt említé; s következőket tulajdonítja alperesnek: Jól hallottam, midőn a báró a kormányt álorcába burkolva lenni emlegette, mint amely magát az adózó nép pártfogójának színleli s mindég úgy tünik fel, mint az adózóknak a nemesség ellen való védelmezője, a hol ellenben éppen a kormány nyomorgatja a szegény adózó népet; hogy hiedelmében (melyből azt következtetni nem is igen lehet), hogy a nemesség ellen kikelvén, a kormány szabadítsa azt meg, s akkor a nemesi renddel is szabad kénye szerint bánhasson. E pontot azonban így fejezi be: hogy azonban báró úr jelen állításait éppen az ezen 4-ik pontban aláhúzott szavakkal s renddel terjesztette volna elő? arra világosan nem emlékezem.

Ebből világos, hogy tehát ezen tanú is nem alperes saját szavait adja elő, hanem csak azon értelmet, melyet ő maga annak adott vagy akkor, midőn alperes beszélett, vagy talán akkor, midőn a 4-ik ponti formula elébe tétetett. Ezen gyanut igazolja azon őszinte vallástétel, hogy az egész hosszú beszédekre nem figyelmezett, s csak akkor kezdett figyelmezni, midőn a kormányról tétetett említés. Igen természetesen azért, hogy az 50 nap mulva eljövendő királyi fiscus számára kedvező tanúságot tehessen.

A 30-ik tanú gencsi tanulatlan ember, nyilván mondja, hogy távol állott és semmit sem hallott. Azonban hogy jó tanú lehessen a 4-ik pontra mégis hallott valamit, szerencsétlenségére valami olyat, mit a felperes kir. fiscusnak használni is kár vala. A szavak ugyanis, miket a tanú alperes ajkaira tűz, ezek, hogy az uralkodó álorcát visel s csak azt akarja, *hogy annak a 9 millió embernek zsirját tölcséren általtölthesse az adózó jobbágyokra, hogy annál jobban fejhesse.*

Megjegyeznivaló:

1. Hogy magok a k. fiscus tanúi közül ezen 30-dikon kivűl egy sem állítja, hogy alperes az uralkodóról szólott volna, sőt többen állítják, hogy ezen melléknevet, *uralkodó*, még a kormány mellett sem említette.

2. Ezen kitétel, hogy a 9 millió ember zsirja tölcséren töltetik az adózó jobbágyokra, minden további magyarázat nélkül a tanúnak nemcsak tudatlanságát, de értelmetlenségét is egy pillanattal kivilágosítja. Ily ember lehessen-e tanú ily tárgyban, mely mint nyilván van, az ő észbeli tehetségét s ismereteinek szűk korlátját minden oldalról túl múlja? Oly valamit alperes ellen bizonyságul előállítani sem a vád fontosságával, sem a bírói magos tekintettel, mely elébe a vád vitetett, meg nem egyeztethető.

Mármost miután a többször említett formulát igenlő 6 tanú a feljebb előadott tekinteteknél fogva hitelre nem méltó, bizonyosan e közelebbi 8 tanúra nézve sem lesz kevesebb ok, hogy hitelök megcsonkíttassék.

Nem fog kétséget szenvedni, hogy alperes a sokszor említett közgyűlésen több ízben és hosszasan beszéllett. A C. alatti 2-ik tanú, ki a fennforgó gyűlés elnöke volt, azt vallja, miképp alperes öt rendbeli és órákig tartó beszédeket mondott. E kitétel ugyan egy kevéssé nagyított, annyi mindazonáltal az alperesi tanúk nyilatkozásaikból is bizonyos, hogy alperes három beszédet tartott, s e beszédek hosszas voltát a tárgy és körülmények fontos volta természetesen hozta magával. Oly fontos tárgyról, mint az örökös megváltás, oly fontos körülmények közt, melyekben a megyei pótló utasítás megváltoztatása, oly nagy ellenszegülés mellett vétetett célba, kétségkivül sokat és sokfélét kellett alperesnek előmondani, sok okokat felhozni, sok oldalt felvilágosítani, többféle érdekekhez szólani. Mi mégis az oka, hogy három hosszú beszédeiből egyedűl ezen kevés szavakból álló periódus állíttatik elő? Mi az oka, hogy valamint az előbbi 6 tanú csak az előállított periodusra emlékezik, úgy a most előszámlált 8 egyedűl az előbbi hat által igenelt s a 4-ik kérdőpontban aláhúzott szavakhoz kisebb nagyobb mértékben hasonló vagy legalább hasonlítani akaró kitételeket hoz elő? Azon három hosszú beszédben tehát nem volt semmi más emlékezetes? Minden figyelmet érdemlő csupán ezen kevés szavakban vala-é központosítva? S ha így: mi oka mégis, hogy ezen figyelemre egyedül méltó szavakat nem tudják előadni?

Hogy e kérdésre megfelelhessünk, sok fejtörést nem kiván.

Az egész titok ez:

Magának a felperes kir. fiscusnak tanúi egyről egyig mondják, hogy a kérdéses közgyűlésben nagy zaj, nagy lárma volt. Miért volt a zaj és lárma? azt igen célirányosan elhallgatják. Mert természetes, hogy az ember oly dolgot, mely saját magára vet árnyékot, nem örömest szokott elbeszéleni. Azonban az igazság kivánja, hogy a történet felvilágosíttassék. Azon nevezetes közgyűlés rövid, de igazságos históriája tehát így vagyon.

Szathmár megye mult országgyűlési követei eredeti útasítások s teljes meggyőződések következésében - mint közönségesen tudva van - kezdettől fogva az örökös megváltás mellett szavaztak. Midőn a felküldött úrbéri cikkekre jött kir. válasz ezen örökös megválthatást meg nem erősítette, hanem későbbi tanácskozás alá veendővé jelelte ki, ekkor az ország által

javallott ezen törvénycikk a Karok és Rendek előtt vala újra szőnyegre jövendő. De mielőtt ez megtörténnék, oly törvényhatóságokban, melyeknek azon cikk mellett szóltak utasításaik, közgyűlések tartattak. Azoknak főispánjaik s főispáni helyetteseik megjelentek a közgyűléseken s igyekeztek a Rendeket ama cikkely elleni utasításokra birni. Igy Szathmárban is a főispán elnöksége alatt 1834-dik évi novemberben tartaték egy nem számos közgyűlés, melyen az említett igyekezet sikerült, s az eredeti s folyvást pártolt utasítást megváltoztatván, az örökös megváltás elleni pótló utasítás küldetett a követekhez, hogy azok az eddigi szavazataikkal ellenkező értelemben szóljanak a tárgy felől. A követek feltették magokban világosító előterjesztéssel megkérni a megyei Rendeket, hogy szavazatokat, mely két év folytában a megváltás mellett oly elhatározólag állandó volt, tovább is változatlanúl maradni engedjék, ellenkező esetben pedig követi helyeikről lemondani.

Az előterjesztés és az egyik követ a decemberi közgyülésre megérkeztek, s ugyanakkorra megérkezett alperes is, mint táblabíró, ki a szathmári gyűlésben már évek óta, mikor csak tehette, megjelent. Ezt látván a novemberi végzés alkotói, mozgásba jöttek, a n.-károlyi és gencsi szegényebbsorsú nemességet öszvegyüjtötték s előre elkészítve, hogy alperest, kiről az eredeti utasítás pártolását tették fel, szóhoz jutni se engedjék. A gyűléstermet velök teletömték s az ifjúságot, mely különben alperes és a követ eránt szeretettel viseltetett, minden kedvező nyilatkozásoktól eleve eltiltották. Igy előre már úgy rendeltek el mindent, hogy azok, kik alperessel s a követekkel egy értelemben voltak, vagy kevesebb számmal legyenek vagy megfélemedve nyilatkozni ne bátorkodjanak.

Mi következménye lőn e rendelésnek, azt a gyűlés menetelének summás előadása teljes valóságban fogja helyheztetni, mely így következik.

Elnök a gyűlést megnyitja, még pedig azon a «Csillag» című fogadóban, hol a legszegényebb sorsú nemesség a megelőzött egész éjjel borral tartatott s a gyűlési lármára előre készíttetett azon hitegetés mellett, mintha alperes a nemesség ellen igyekeznék valamit kivívni.

Felolvastaték egy követi utasítás, mely még nem az örökös megváltásról szólott.

Alperes azt várta, hogy ezután nyomban az örökös megváltásról szóló követi tudósítás fog olvastatni; azon tudósítás t. i. melyben a követek kérik a megyét, hogy a megelőző novemberben az örökös megváltás ellen hozott végzést változtassa meg.

Uray alispán ezen tudósítás felolvastatását meg nem várván, praepostere felszólítja a Rendeket, hogy novemberi végzésök mellett maradjanak meg.

Alperes feláll, kérni akarván, hogy mielőtt e tárgyban végzés hozatnék, az érdeklett követi tudósítás előbb olvastassék fel. De amint ajkait megnyitja, a sokaság egy része nagyot kiált s szóra jönni nem engedi. Ekkor két kiáltás hangzik a teremben. Egyik rész kiabálja: «*nem halljuk*», másik pedig «*halljuk a bárót*». Alperes folyvást kiván szabadságot szólhatni, részint nem akarván a szólhatási jus személyébeni elnyomását, mint veszélyes dolgot eltűrni, részint pedig azon okból, mert látta, miként Uray alispány csak azért szólott, hogy a Rendeket praeoccupálja s azolta szükségessé vált, hogy ugyanazon tárgy iránt a Rendek az ellenkező véleményt is hallhassák. A hallani nem akarók csupán azért, mivel alperes szólhatási jusától elállani nem akart, fiscalis actiót kiáltának ellene. Szerdahelyi akkori tiszti főügyész az actiót felteszi. De annak nem lesz semmi következése; ámbár alperes annak felvételét maga sürgeti.

Órák mulva a zajban kifáradt sokaság csendesedni kezd. Alperesnek sikerül kevés szóval kifejezni azon kívánságát, hogy teendő határozat előtt az utóbbi követi tudósítás felolvastassék. Ez felolvastatik, az alperes és a jelen volt egyik követ hosszú beszédekkel pártolják. Alperesnek beszédeit az ellene nyilatkozott fél minduntalan beleszólásokkal akadályoztatja, a sokaság másik fele «éljennel» kiséri s ez így tart órákon keresztül, mig az elnök a végzést a «nem halljuk» kiabálóinak értelmében kinyilatkoztatja.

Hogy ezek mind így történtek, azt már a felperesi tanúk vallomásaiból is lehet sejdíteni. De még világosabban látható az alperesi 27. 28. és 43-dik szám alatti tanúvallomásokból.

Ezen tanúvallomások közűl a 27. sz. a. 38. tanú, a 28. sz. a. 9-ik tanú az elsőtől fogva az utolsóig vallják mindazokat, amik a gyűlés meneteléről feljebb elmondattak. A 43-ik sz. a. az 1. 2. 3. 4. 5. 6. tanúk nyilván bizonyítják, miképpen alperes ellen már a gyűlés előtt előre készületek tétettek. Alperes elleneinek ezen előkészületét tanúsítják a 27-dik szám alatti vallatásban foglalt 2. 8. 17. 21. 24. 30. 32. 33. és a 28. sz. a. található 1. 8. és 9. tanúk is.

Az alperes elleni ellenséges készületek olyaktól eredtek, kiktől azon megyében még most is annyian s annyira tartanak s függenek, miszerint azon előkészületek körülményeit, habár mindenki is tudja s beszéli, de személyeket nevezve, vallomásban tenni nem sokan akadnak. Ez azért is természetes, mivel azok, kik ezen alperes elleni készületeket s ingerlést nemcsak hallomásból, hanem annak történeteseni jelenlétök következésében tudják, éppen azok közé tartoznak, kikre ama vármegyei hatalmasoknak legfékezőbb hatása van.

Látnivaló tehát, hogy alperesnek a kérdéses gyűlésben nagyszámú előre felkészült s ellene nem okokkal, de elnyomással vívni szándékozó s meglehetős mennyiségű roszakaratot kifejtő ellenekkel volt dolga. Kik így valának felindulva, igen természetes, ha arról, miképpen lehessen okokat okokkal meggyőzni? nem is gondolkoztak. Ezért, miután alperes csakugyan szóhoz jöhetett, elleneinek nem arra volt figyelmök függesztve, hogy okait eszökben tartsák, hanem hogy tőle a sokaság lármái hatalmával minél előbb megszabaduljanak. Ez az oka, hogy a kir. fiscus tanúi lármában, zajban s mindenben keresnek okot, hogy megmagyarázhassák, miért nem tudják alperes beszédjeit habár summázva is előadni? Ha amellett maradtak volna, mentve lennének. De így mi lett volna a bihari főispán által beküldött levélből? Mi lett volna azon perből, melyet a hírhordó levél tartalmánál fogva alperes ellen kivántak indítani? Kellett tehát lenni tanúknak, kik ha semmit sem tudnak, de legalább a levélben foglalt nevetséges periodusra emlékezzenek. Ilyen tanú akadt is hat, kikről szólottunk. De akadt ismét nyolc, kik az eleikbe írt formulát szó szerént elfogadni átallák vala, s nehogy szolgainak látszó tanúbizonyságot tegyenek, saját emlékezetekből akartak valamit előállítani. S mit tevének? Egyről egyig az előttök fekvő formulából vagy egy kis rövid parafrázist csináltak vagy egyes kifejezéseket kölcsönöztek. De mindenesetre ezek is, mint az 1-ső osztálybeli 6, semmi egyebet alperes hosszú három beszédéből nem tudnak, csak a feladásra használt levélbeli sorokat, melyek a 4-ik kérdőpontban leírva s gondosan aláhúzva, eléjökbe tétettek. Mert csak azokat magyarázgatják, változtatják.

Nyilván van, hogy a mint a 12-ik felperesi tanú a C. alatt őszintén megvallja, valamint ezen 12-ik tanú, úgy a többi sem emlékezett semmire, hanem hogy tanúskodhassanak, a többször említett aláhúzott sorokat utasítás gyanánt használták. És ez másképpen nem is lehetett, kivált ily embereknél, kiknek alperes beszédeire különben is nem nagy gondjok volt, s kik azt, hogy e beszédek még valaha vizsgálat s pör tárgyai lehetnek, nem is sejdíthették. A beszéd elhangzott, kivánságokat győzedelmesen kivívták, kevés napok mulva új országgyűlési követeket választottak, mely választásra a határnapot még a kérdéses közgyűlésen tűzték ki, s mindezekkel gondolataik másfelé vonódtak annyira, hogy midőn a kir. fiscus embere 50 egész nap mulva véletlenül megjelent s alperes szavai után vizsgálódott, bizony vagy *nem tudom*-mal kellett felelniek vagy az elejökbe adott sorokhoz ragaszkodniok. Innen van, hogy a kir. fiscus tanúinak legnagyobb száma csakugyan *nem tudom*-mal felelt, a kevesebb szám pedig az elejökbe írt formulával vesződvén, önmagát hitelétől megfosztotta.

Mindezekből tehát három az, ami kiviláglik:

1. Hogy a felperesi tanúk alperes beszédéből semmit sem tudnak.

2. Nem tudnak pedig, mert magok a tanúk azzal valának elfoglalva, hogy alperes ellen elnyomó s beszéde megértését gátoló lármát indítsanak, s következőleg éppen ezek hallhatták s érthették legkevésbé, kik azon igyekeztek, hogy mások se hallhassák s ne érthessék.

3. Ezen lárma-indítók azok, kikből a felperesi tanúk egy része áll, nevezetesen azon része, mely alperest mindamellett is, hogy saját vallomásaként nem hallotta és nem értette, terhelni kívánja.

Hogy ez így van, világos:

a) Az alperesi 27. sz. a. vizsgálat feljebb is említett 8. 17. 21. 30. 32. 33. a 28. sz. a. esketés 1. 8. 9. tanú vallásiból és a 40. sz. a. vizsgálat mind hat tanúvallomásból.

b) Különösen, hogy a felperesi C. alatt álló, 9. tanú, Kovács László a gyűlés tartása előtt is a nemesség ingerlésével foglalatos vala, azt a 27. sz. alatti 24-dik tanú nyilvánítja.

c) Hogy felperesi C. alatt álló 19-dik tanú Szuhányi Ferenc főbíró a királyi nemességet magához szokatlanúl felhivatta, azt a 43-dik szám alatti 4-dik tanú világosan bizonyítja.

Ezen körülállás már magában is, annyival inkább a feljebb minden tanúvallomásra egyenként megjegyzettekkel párosítva tökéletesen elégséges, hogy a felperesi vádat támogató minden tanúk hitelét lerontsa. Azonban vagynak más hasonló fontos adatok is, mik a többször említett terhelő tanúknak, t. i. a vádba tett szavakat igenlő 6 és azon szavak helyett más kifejezéseket valló 8 tanúnak vallomását megsemmisítik.

Ennek könnyebb felvételére itt következik azon 6 és 8, összesen 14 tanú lajstroma a hozzá tartozó jegyzetekkel.

Felperesi C. 3-ik tanú Kovács Sándor azon felül, hogy a feljebb tett megjegyzés szerént alperes beszédeiből semmit előadni nem tud, a 46-dik sz. a. meghitelesített vizsgálat szerint Szathmár megyének 1837. szept. tartott közgyűlésén azt, hogy vétket követett el, midőn alperes ellen vallott, nyilván és sok század hallatára ünnepélyesen megvallotta s ezzel a kir. fiscus részére tett tanúbizonyságot egyenesen megsemmisítette. Mint ezt említett 46. sz. alatti meghitelesített 5-ik tanú egyről egyig bizonyítja.

Ezen tanúk cáfolatára a k. fiscus a pör 101. lapján azt mondja, hogy ezek mendemondán épültek. Már mit a tanú maga hallott és sok század magával hallott, s mi a tanú s sok századk jelenlétében s közgyűlésben történt, miként lehet mendemondának nevezni, azt csak a k. fiscus tudhatja.

9-ik tanú Kovács László azonkivül, hogy az alperes által mondott beszéd nem tudását önmaga megvallja, az alperesi 27. sz. alatt álló 24-dik tanúvallomás nyilvános szavai szerint a gyűlés tartása alatt is a nemességnek alperes ellen ingerlésében foglalatoskodott, mint előbb is mondva van. E kettős körülmény a különbenis ellenmondással teljes tanúbizonyságot felesleg is megerőtleníti.

12-ik tanú Szentléleky Mihály ellen nem kell más jegyzés annál, mi feljebb is érdekeltetett, hogy t. i. ő maga megvallja, miképp az alperes által mondottakból semmit sem tud, hanem mivel a vele közlött kérdő pontok pótló utasításul szolgálnak, tehát a kérdőpontban fekvő kifejezéseket igenli. Ily tanú ily vallástétellel magát eléggé megrontja.

19. tanú Szuhányi Ferencről már elmondatott, hogy vallomása magában is ellenmondó és értelmetlen, és hogy a 43. szám alatti 4-ik tanú szerint ő vala az, ki a nemességet alperes ellen öszvegyüjtötte. Magában is erőtlen vallomását e körülmény még inkább megsemmisíti.

31. és 32. tanú mindkettő gencsi lakós. Az ezen helységbeli közbirtokosok, fájdalom! nagyjára erkölcsileg annyira el vannak aljasodva, hogy hitökkel valóban kereskedést üznek. Közpéldabeszéd Szathmárban, miszerint a gencsi ember *hitből* él. Az említett 32-dik tanú a maga tudatlan voltát s azt, hogy ő alperes beszédét fel nem foghatta, maga megvallja. Egyéberánt a 44. sz. alatti 1. és 2-dik s 45. sz. a. 1. és 3-dik, összesen 4, tanú vallomásából világos hogy a k. fiscus embere Hollósy fiskális és Csomay Pál urak a gencsi tanúkat igéretekkel szédítették, hogy a 31-dik tanú Odor Benjámin s több gencsiek a gyűlést még jókor odahagyták s kinyilatkoztatták, miképp a kérdéses beszédből semmit sem értettek; hogy 32-dik tanú Csomay András többek előtt nyilván kimondá, hogy ő alperes beszédéből semmit sem értett s azért vallott ellene, mert parancsolták. Ezen két tanúnak már vallomása is, mint feljebb megjegyeztetett, olyan, mely magát lerontja. A most idézett esketésekben felfedezett körülmények pedig mindkettőnek rosszlelkűségét teljes világosságba állítják.

Ezen hat tanú tehát hitelre nem méltó.

A feljebb említett 8 tanúra nézve is fontos körülállások fejtettek ki.

2-ik tanú Kende alispán ugyanis igazságszeretetétől ösztönöztetve, az ide rekesztett bizonyítványt adta ki, mely a fiscus részére tett vallomásának meghitelesítésekor adott nyilatkozásával is teljesen megegyez. Ezen bizonyítványban nyilván állíttatik: (a 49. sz.)

a) hogy alperes a királyi felségről mint mindig, úgy a kérdéses gyűlésben is hódoló tisztelettel szólott.

b) hogy minden beszéde egyedűl a közbéke fentartására volt, távol minden lázító vagy más vétkes céltól, irányozva.

Ha már ezen második tanú alperesnek mind kérdéses gyűlésben, mind minden szathmári megyei gyűlésekben mondott beszédeiről oly kedvezőleg nyilatkozik: természetesen következik, hogy e tanú nemcsak ezen bizonyítványnál, de a hitelesítéskor tett nyilatkozásánál fogva is nem alperes ellen többé, hanem csak mellette tehet bizonyságot.

Igaz, hogy ezen tanú említett bizonyítványának meghitelesítése a szept. 27-ik 1838. ítélet által nem rendeltetik.

De mivel törvény s törvényes szokás szerint ugyanazon tanú különböző kérdőpontokra többízben is tehet vallomást, azért a hitelesítéstőli elmozdíttatás más értelmű s okú nem lehet, hanem vagy hogy a két vallomás közt ellenkezés létezik s ezáltal a tanú, mint vagy az egyik vagy a másik vallomáskor hamis hitet tevő, be nem vehetőnek nyilatkoztatik ki, vagy pedig, hogy utóbbi vallomása, előbbi s már meghitelesített vallomásával annyira megegyezőnek találtatik, miszerint az újabbi hitelesítés szükségtelenné válik. E jelen tanúra a két eset közül az első legkisebbnyire sem alkalmazható, nem alkalmazható azért, mivel a két vallomása közt távolról sincs ellenkezés, sőt ugyanazon szellemű s értelmű. Ugyanis a fiscus részére tett collateralis vallomásában az alperesnek beszédeiről elsőbben általánosan szól s azért mondja, hogy alperesnek órákig tartott beszédei többnyire a szabadelműek által annyiszor ismételt közönséges helyekből állottak. Másodszor szól a fiscus által követelt mondásról s itt egy amattól különbözőleg szerkezett, de értelmére nézve is különböző frázist említ. Vallomásának hátralévő része Uray alispánnak ezen felhozott mondására tett észrevételét s az alperesnek arra történt feleletét érdekli. Ezen vallomását a hitelesítéskor is megerősítette azon pótlással, hogy az alperes az Uray alispán emlékeztetésére nyilván s az egész közgyűlés hallatára élő szóval kimagyarázta magát, hogy ő a király és fejedelem szentséges személyét tiszteletben tartja, ő az ellen semmit sem szól, ő a kormányon a kormányzó dicasteriumokat és a király személye melletti királyi tanácsosokat érté. Mindez ellen az alperes részére adott bizonyítványában legkisebbet sem állít; mert az alperes beszédeiről általánosan szólván, ebben is azt mondja, miszerint azok egyedül az 5-ik t. c. pártolását foglalták magokban. Részletesen pedig

említést sem tesz az alperes egyes mondásairól; következőleg azzal nem ellenkezik, mit azokról előbbeni vallomásában mondott. Ezen bizonyítványban a tanú bővebben az alperesnek célzatáról szól, melyet az mind azon gyűlésen, mind azt megelőzőleg más megyei gyűléseken is nyilvánított s bizonyított. Ezen tárgyakról a tanú a fiscus részére tett collateralis vallomásában semmi említést sem tett, azon vallomása hitelesítésekor pedig ugyanazon szellem s értelemben nyilatkozott, hogy t. i. alperes senkit sem lázított s beszédének semmi lázító célzata nem volt. Eszerént ezen tanúnak a fiscus s az alperes részére adott vallomásaiban legkisebb ellenkezés sincs. Erre nézve azt, hogy ezen tanúnak meghitelesítése nem rendeltetett, teljességgel nem lehet ily ellenkezés felfedezése következésének tartani. De mikint is lehetne feltenni, hogy a tisztelt bíróság egy megye első alispánját annak kihallgatása s maga védhetése sőt minden ok nélkül az ország színe előtt hamis hitet tevővé kívánta volna bélyegezni. Márpedig ha a hitelesítéstőli elmozdítás a két vallomás közti ellenkezés okából történt volna, az (mint feljebb mondatott) nem tenne kevesebbet, minthogy azon tanú olyannak ismertetik el, ki hamis hitet tett, mert két ellenkező vallomás közül az egyikre tett hit bizonyosan hamis hit, s ily tanúnak sem egyik, sem másik vallomása be nem vehető. Ily állítást s kárhoztatást azonban a többször említett tanú legkisebbé is nem érdemelvén, reá nézve a meghitelesítés nem rendelése egyebet nem tehet, mint azt, hogy az utóbbi vallomása az előbbivel s annak megtörtént hitelesítésével annyira megegyez, miszerint annak ujabb hitelesítése szükségfeletti. Ily szempontból tekintvén, mind ezen, mind a 28. szám alatt meg nem hitelesített 2. 5. és 9-ik tanúit, kikre az előbb említett körülmények hasonlóúl illenek, alperes azoknak vallomásait illő tekintetbe venni kérvén, azokra alább is hivatkozni fog.

10-ik tanú Domahidy Gedeon vallomásában, melyben, az oligarchákról foglaltatik valami értelemmel nem biró mondás, ha saját logikátlansága miatt erőtlen nem volna is, semmi sincs, mit alperes ellen terhelőleg felhozni lehetne. Egyébiránt ezen tanú éppen nem állítja, hogy az általa leírt kifejezést alperes úgy mint ő leírá, mondotta volna. Ellenben a fiscus által követelt frázisnak lényeges részét, t. i. hogy a kormány 9 millió ember zsirját húzza, s hogy azokat ellenünk ingerli, tagadja. És ezen tanú semmi esetben sem szándékozott alperes ellen terhelőleg fellépni, annyira, hogy később a 28. sz. alatt esketésben foglalt és sorban 9-ik vallomásában az utolsó pontra nyilván kimondja: miképpen alperes a reáfogott szavakat valósággal nem is mondotta. S ezen vallomása a fiscus részére tett vallomásával sem ellenkezik; ha pedig csakugyan ellenkeznék is, a fiscus részére tett vallomásokat azon esetben ez újabb által egészen megsemmisítette.

21-ik tanú Fogarasy László nyilván vallja, hogy ő nem tudja alperes mit mondott, s a mely nehány szavát a kérdőpontra felelőleg felhozza is, ily hozzátétellel hozza fel: *talán ilyen formán*. A mely tanú *talánnal* állít, az nem állít semmit, és alperes nem képzel oly bírót, ki előtt ily tanúvallomás erővel birhatna.

22-ik tanú Gabányi Sándor, mint maga helyén megjegyeztetett, megvallja:

a) hogy alperes által mondott szavak rendére teljességgel nem emlékezik.

b) hogy a vizsgálat 50 nappal tétetvén a történet után, ő már tisztán semmire nem emlékezik.

Ezen nyilatkozás még a 21-ik tanú talánjánál is inkább megerőtleníti a vallomást. A rend megváltoztatása minden értelmet megváltoztathat. Amely tanú tehát a kérdéses mondás szavainak rendét nem tudja s emlékezete homályát önként megvallja: oly tanú vallomását s kivált ily fontos ügyben bizonyosan semmi bíró elfogadni nem képes.

26-ik tanú Csabay Antal megvallja, hogy ő félt és semmire sem emlékezik, csupán kilenc szóra, melyben azon idea foglaltatik, hogy a kormány a nép zsirját szívja. Ezen tanú a maga erőtlen voltát maga nyilvános szavakkal megvallja, fülében a nép zsirja kitétel akadt meg, mely kitétel alkalmával fogta Uray alispán is alperest megszólítani. Hogy Uray úr alperest itt

félreértette, hogy alperes a félreértést mindjárt akkor felvilágosította, mégpedig az egybegyűlt rendeknek, mint magának Uray alispánnak teljes megnyugtatására világosította fel, az alább bőven ki lesz fejtve. E semmire sem emlékező tanú tehát a maga, mintegy álomból előmondott kilenc szavaival alperes ellen terhelőleg fel nem állhat.

27-ik tanú Ujhelyi Károly, kinek egész vallomása az alperes ellen aljas bosszút s haragot lehel, ezen ellenséges indulatjáért különben is be nem vehető vallomásának hamis voltát s annak kútfejét maga felvilágosította, mint feljebb a 47. és 48-ik sz. alatti két bizonyítvánnyal megbizonyíttatott. Ez tehát alperes ellen tanúságot semmi esetben nem tehet.

29-ik tanú Pák József nevetségessé tette magát azon nyilatkozásával, mely feljebb is megjegyeztetett, hogy ő alperes hosszú beszédéből semmire sem figyelmezett, egyedűl arra, amit (a tanú állítása szerint) a kormányról mondott. Ezen tanú tehát már előre megdivinálta, miről kell egyszer 50 nap mulva bizonyságot adni? S ezen divináló tehetségnél fogva kiszemelte már jó előre ezen szavakat, mikre szükség lészen. Alperes nem hiszi, hogy ily vagy elmétlenűl vagy palástolni sem kivánt szemtelenséggel valló tanúnak ellene hitel engedtessék.

Ami végre a 30-ik tanút Veres László gencsi nemest illeti, erről a már előadott négy tanúk, úgymint a 44. szám alatti esketésben 1-ső és 2-ik a 45-ik alattiban pedig 1-ső és 3-ik szám alattiak nyilván mondják, hogy magát a hamis bizonyságtételre elszédíttetni engedte. De különben is vallomása oly oktalan, hogy semmi terhelőt magában nem is foglalhat. Azon állítás, *hogy a kormány 9 millió ember zsirját az adózó jobbágyokra tölcséren tölti által, tehát az adózók zsirját az adózókra*, természetesen nem gyalázó állítás lenne; mert Veres László uram szerént a kormány amit a néptől vesz, azt ugyanannak adja vissza. S ez a legatyáskodóbb kormányt jelenti. Alperes meg nem tudja fogni, hogyan vala lehetséges ezen értelmetlen s egyszersmind a csak most idézett négy tanú vallomása szerént valóságos rossz ember vallomását még ilyen körülmény közt is alperes ellen használni akarni? Így amint a vallomás áll, alperes elfogadhatná azt mentő bizonyságúl, ha ilyen embernek tanúságával élni szégyen nem lenne.

Ime tehát meg van mutatva, hogy a kir. fiscus 14 tanúi oly vallomást tettek, melyek önmagokban is, de a később kifejlet körülményeknél fogva is semmi erővel nem birnak. Péchy Lászlónak *D.* alatt álló vallomása már feljebb megsemmisítve lévén, senki sincs, kinek vallomását alperes ellen csak messziről hihetőnek is lehetne állítani.

Miután mindezek előadattak, s miután az éppen most idézett négy tanú bizonyságtételéből s a felperesi C. alatti 27-ik tanút illető 47. és 48. sz. a. két bizonyítványból világos nemcsak a tanúk hamis volta, hanem az is, hogy többen s azok között az eskettető kir. fiscalis a tanúk elszédítésére moraliter kárhozatos befolyást gyakorlott, kénytelen alperes az említett négy tanukon felűl a 45. szám alatti 2-ik és 4-ik tanúkat tehát összesen a két bizonyítvánnyal együtt 8 tanút előállítani, kiknek vallomásából bizonyos:

1. Hogy a kir. fiscus a tanukra igéret és fenyegetés által befolyást gyakorlott.

2. Hogy az esketéseken Mátyás kir. VI-ik Decretuma 14-cikk 4-ik §-nak ezen szavai ellenére: «Tempore inquisitionis partes causantes interesse non valeant,» - maga is jelen lévén, a tanuk függetlenségét ez által is veszedelmeztette.

Mert ha ezek nehány tanúkat illetőleg a feljebbiekben teljesen bebizonyíttattak, könnyű, sőt természetes hinni, hogy hasonló viselet a több tanúkra nézve sem mulasztatott el s bátran lehet mint az eddig fölfedezett körülményeknek szükséges következményét állítani, hogy azon kevés és a hitelnélküliség bélyegét homlokaikon hordó terhelő tanúk is, kik e jelen pörben alperes ellen előállíttatnak, egyenesen alperesnek magokat nyilván kimutatott ellenségei közűl szédítés és fenyegetés s egyéb csábítások segedelmével szedettek össze. S ily tanúk kimondásán épült vád mi hitelt érdemeljen? arra a feleletet mindenki könnyen kitalálhatja.

Felperes kir. fiscus, hogy tanuit védje utóbbi szóváltásában cáfolni kívánja azon alperesi tanúvallomásokat, melyek vallatása végbevitelének helytelen voltát s tanúinak elszédített s megvesztegetett, voltokat mutatják s több okoskodásokat hoz fel, jelesen azon tanúk ellen, kik Odor Benjamin, Odor László és Csornai Andrásról szólanak, s melyek e két utolsónak hamis tanúságára gonoszság s csábítás következésében lett vetemedéseket bebizonyítják.

Ezekre kénytelen alperes bővebben felelni.

Azt mondja legelőször a felperes a pör 206-ik lapján, miszerint «a kir. fiscusnak törvényes állása sokkal emelkedettebb s hivatala szentebb, mint csak fel is lehetne róla tenni effélét, amit magános személyek között csak a legelvetemedettebb lehetne képes elkövetni.» Alperes egyetért ezen állítással annyiban, miszerint korántsem kellene csak fel is tehetni békés és bűntelen polgár elveszítésére intézett bűnös és alacsony törekvést egy magyar hazafiról s éppen a magyar korona ügyvédéről, kinek azon szent korona minden tagját védeni szent kötelessége, s ki oly tett által, mi egyes személyt is gyaláz, nemcsak gyalázatos tettet, hanem felségsértést is követ el, mivel annak szennyét arra is ruházza, kinek nevében teszi hivatalos lépéseit, s kire szennyet kenni halált érdemlő bűn. De ennek borzasztó volta korántsem azt mutatja, hogy nem történhetett s nem történt, hanem mivel az valóban történt, annak tünteti ki bűnös voltát, ki azt tette.

Tagadja ugyan a felperes, miszerint az idézett vallomásokból tanúk vesztegetése tünnék ki; de miután három tanú, u. m. Ormos Miklós, Sánta Ferenc és Németh Albert egyenlően bizonyítják, miszerint Vörös László elöttök önként kivallotta mind azt, hogy a kir. fiscus Hollosy József kávási részjószága visszanyerhetésének igéretével csábította s vásárolta meg hamis tanúvallomástételre, mind pedig azt, hogy másokat is hivatallal s szerencséjök megalapításával birt az alperes elleni tanuskodásra s oly dolgok bizonyítására, melyeket nem értettek, nem tudtak, sőt míg arra alacsony mesterséggel taníttatván, sem tudtak megtanulni. És miután Vörös László mindezeket cinkostársának Csornai Andrásnak jelenlétében mondotta, ki őtet intette ugyan, hogy ezeket ki ne beszélné, de a mondásnak igaz voltát éppen nem tagadta, sőt nyilatkozása azzal összhangzott; s így két személynek három egyformán valló tanú előtt tett tulajdon szája vallomása a csábítást s vesztegetést nyilván bizonyítja, miként lehet tagadni azt, hogy valódi vesztegetés által szereztettek tanúk alperes elvesztésére? és hogy ezen istentelenséget azon ott lévő kir. fiscus valóban elkövette? Hát az, mi a 45 sz. a. 2-ik tanú vallomásából kijő, miszerint ezen tanúnak a kir. fiscus - részére tett vallomása nem lévén annak tetszése szerint - fenyegetőleg neki következőt mondotta: «lehet hogy efféle tette által jövendőbeli szerencséjét tiporja le,» - nem vallomásra erőltetés-é, nem megszédítést s csábítást foglal magában? vagy talán azt hiszi a felperes hogy csak pénz, vagyon vagy hivatal igérete vagy adása által lehet vesztegetni? Elég aljas lélek van ugyan, ki magát ilyekért is eladta vagy eladni kész, s talán kevés, kikre nézve ilyesmi hatással nem birna; de ezen szédítő maszlagoknál nem kevésbé veszélyes a fenyegetés, még pedig egy fiatal embernek azzali fenyegetése, miszerint nem vallván a fenyegetőnek tetszése szerént, azzal egész életének szerencséjét tiporja el. Ily fenyegetés még olyannak is képes lehet szűz erkölcsiségén erőszakot tenni, kit igéretek el nem tudnának szédíteni; mert pszichológiai igazság, hogy több erő kell valaminek elvesztése vagy elvesztésének veszedelme által meg nem rendíttetni, mint nem birt s rossz úton szerzendő tárgynak birását nélkülözni s meg nem szerezhetését békén birni.

Hogy alperes az ellene elkövetett gonoszságok s a tanúvallomások s tanúkra gyakorlott ármány-mesterségek bebizonyítására a feljebb idézett elég nyilván valló öt tanúkon kivűl többnek vallomását nem birja, annak egyedüli oka éppen az e tárgyban végbevitt vizsgálat alkalmakor a kir. fiscus s emberei által alperes ellen bizonyított ellenséges törekvés és azon hitnek elterjesztése, mintha őtet védeni vétségnek, ellene pedig követ emelni a kormány részéről kedves dolognak tartatnék. Ezek miatt ha szinte Szathmár megyében köztudaton van

is, hogy azon vizsgálat s vallatások minő ellenséges szellemben s minő boszús törekedéssel folytak, de nem igen találkoznak, kik azt felvilágosítani merjék.

Igy állván a dolog, valóban nevetséges a kir. fiscusnak a pör 206. lapján álló azon állítása, miszerint büntetést érdemlő hiba Ormos, Sánta és Németh részéről, hogy ha a vallottakat Vöröstől s Csomaitól valóban hallották, azt mindjárt fel nem jelentették. Oly kevés ember akad, ki a gyenge mellett a hatalmas ellen, még midőn hit kényszeríti is arra, vallani merjen, hogy furcsa kívánság azt követelni, miszerint az üldözött védelmére a hatalmas ellen ily hivatlan álljon fel valaki; kiki tudja, és sokan nagyon is gondolóra veszik, hogy ily hivatlan s fogadatlan ügyvéd minő bért nyerne.

Meg van alperes győződve, miszerint mind azok, kik által megbízva s kiknek parancsából azon kir. ügyvéd azon vizsgálattételre ki vala küldve, mind pedig a mélyen tisztelt bíróság undorodással veendi ezen kivilágosított gonoszságot s botránkozni fog azon fonák s vétkes eljáráson, miszerint egy megbizatását nem értő ügyvéd oly szellemben cselekedett, mintha egy áldozat keresésére lett volna kiküldve, melynek vérét bosszúálló istenek szomjazzák; mintha kedves dolgot tenne egy atyáskodó fejedelem előtt, ha hív fiainak egyikére ármánykodással bűnbélyeget nyomhat; holott kiküldetésének egyedüli törvényes célja csak az lehetett, hogy oly részrehajlatlan, oly indulat nélkül, mint az örök igazság, a valót világosságra hozza; és holott, miután a fejedelem szigorú igazsága megkívánta, hogy hivtelenségi nagy bűn vádja alkalmakor vizsgálat tétessék, annak atyai szívének bizonnyal még valódi bűn felfedezése is sebző, annyival inkább nyomorú semmiségeknek alacsony módokoni bűnné keresztelése kétségen kivűl kedvetlen; ellenben az ártatlanságnak s bűn nem létének felfedezése szint oly kedves, mint egy atyának, midőn elvádolt gyermeke hibátlanságát fedezi fel.

Azt sem kétli alperes, miszerint azon kir. ügyvéd, ki a feljebb bebizonyított alacsonyságokat tette, melyekről a felperes is megvallja, hogy magános személyek között is csak a legelvetemedettebb lehetne képes elkövetni vagy elkövettetni, méltó bérét elveendi.

Nemcsak Hollósy József kir. fiscus követte el alperes megbuktatására a feljebb bebizonyított alacsonyságokat; világosságra jött egy cimborájának, Csomay Pálnak is neve. Eziránt alperes mélyebb megvetést érez s arra érdemesnek nem tartja, hogy róla többet szóljon. De mit a felperes az ezen ember ellen bizonyító tanúk vallomási közűl az egyiknek, t. i. Németh Albertnek kifejezéséből okoskodás gyanánt következtet: arra kéntelen alperes megjegyezni, miszerint abból, mit a tanú mond, hogy t. i. Vörös László azon személy iránt bizonyos ránkorral viseltetett legyen, igen hibásan következtet felperes, mintha Vörös László nyilatkozását azon ránkornak kellene tulajdonítani, mert hogy Vörös László Csomai Pál ellen ránkorral viseltetett, azt Németh Albert mondja ugyan, de ez csak az ő véleménye; s hogy nem alapos véleménye, kitetszik az Vörös László egész nyilatkozásából, ki Csomai Pált maga iránt igazságtalannak állítja s azért ellene panaszkodik; de másfelől elismeri, miszerint hozzá sok jóval volt, ki pedig valaki iránt ránkorral viseltetik, az ilyesnek elismerni s megvallani nem szokott.

Nem hallgathatja el alperes felperes kir. fiscusnak még következő okoskodását is; «Csomay András az Ormos Miklós kérdésére azt feleli, hogy ő megesküdt és vallott alperes ellen, ámbár beszédét nem értette s ezen istentelen tettének okául azt adja, hogy neki parancsolták.» Ezt a felperes úgy magyarázza, miszerint Csomay András parancsolat alatt bizonyosan a compulsoriumot értette. Szeretné alperes azon compulsoriumot látni, mely azt foglalja magában, hogy valaki ellen vallani kellessék, akár tud a tanú valamit akár nem; és hogy oly beszédnek tartalmáról és értelméről valljon, melyet - mint maga mondja - nem tud s nem értett. Compulsorium parancsolja azt, hogy valljanak, de nem azt, hogy mit valljanak s legkevesebbé, hogy hamisan valljanak.

Azt sem hallgathatja el alperes, miszerint tanúinak egyikét, Németh Albertet, ki vallomásában a Vörös László nyilatkozásait felfedezi, a felperes kir. fiscus hibáztatja a pör 104. lapján. Ezen hibáztatás igen furcsán áll a pör 106. lapján lévő azon hibáztatás mellett, hogy a Vörös Lászlótól hallottakat Ormos Miklós, Sánta Ferenc s Huszty György miért nem jelentették fel? Valóban az ily hivatlan feljelentésre szép biztatás és bátorítás az éppen nem hivatlan, hanem eskü következésében s így kötelesség szerint tett nyilakozásnak hibáztatása, sőt büntetésseli fenyegetése? Igenis büntetéssel fenyegeti a felperes kir. fiscus ugyanazon lapon ezen tanút, ki alperes ártatlansága felfedezésére s az ellene elkövetett gonoszságok felvilágosítására vallani mer. És ezen fenyegetése s hibáztatása űrügyéűl, miről vádolja Németh Albertet? Hogy az, mit Németh Albertnek vallomása szerint Vörös László beszélt, alacsonyság, azt talán a kir. fiscus sem fogja tagadni? Már Németh Albert ezen alacsonyság elbeszélését előadandó, arról ezt mondja: «az ellene (az alperes ellen) áskálódók feketelelkűségét nyilván elárulta.» Hát a felperes azt óhajtja vagy azt kívánja, hogy egy lelkipásztor, egy népnevelő szépnek, jónak találjon oly nyilatkozást, milyet Vörös László ezen szavakban tett; «én és Horváth József koma mondtuk meg csak azt is ennek a sok gencsi tuloknak, hogy mit feleljenek a fiscus előtt, nevezetesen Pikor Sándort, Nagy Gábort Murvay Józsit mi vettük reá, hogy valljon Wesselényi ellen, de a bolondok azt sem tudták elmondani, a mit kellett volna, s amit mi tőlünk hallottak. Nekünk persze az öregúrtól (Csomay Pál) volt instrukciónk, azt hát el is végeztük. Hej sokat fáradtam én csak ebben a dologban is az öregúr kedvéért», - és tovább: különösen a Wesselényi dolgában tett nekem és Horváth komámnak nagy igéretet (Csomay Pál). Azt igérte, hogy ha Wesselényi megbuktatódik, már mivel ő maga a királlyal kezet fogott, hogy abban az esetben debreceni kir. kommisszárius lesz, tehát akkor minket is csak-ugyan urakká tesz, ha, amit ő mond, azt mind kivisszük? Hogy ily hamis hitet s felebarátja vérének igéretekérti eladását magában foglaló nyilatkozást egy lelkipásztor s nép nevelő feketelelkűségnek s ily bűnt valóban bűnnek nevez, azt hibáztatja, azért büntetéssel fenyeget a felperes kir. fiscus, ki magát oly nagyon szereti bűnök bosszúlójának nevezni.

Már amit még a felperes kir. fiscus 44. 45. 46. 47. és 48. szám alatti vallomások által lerontott tanúinak támogatására mond, azoknak azon megyében ösmeretes karakterére hivatkozván, azt illetőleg alperes is maga részéről cáfolatúl éppen arra hivatkozik, mi afelől ugyanazon megyének nagyobb és józanabb része előtt eléggé is ösmeretes. Mire hogy alperes bátran hivatkozik, azon senki sem fog csudálkozni, ki azon megyét ismeri; ellenben bajosan fogja érteni, hogy a felperes kir. fiscus miként tudott e tárgyban éppen ezen személyekre s jelesen éppen azon gencsi közbirtokosokat illetőleg is a közvéleményre hivatkozni?

A királyi fiscusnak ezen tanúira nézve végtére még azt is megjegyzi alperes, miszerint teljességgel nem szól mellettök az, mit felperes a pör 107. lapján említ, miszerint azok a 44. és 45. számok által bizonyított nyilatkozások után vallomásaikat meghitelesítették. Ezen roszlelkű tanúknak önnön magok által elösmert hamis vallomások azáltal, hogy azt meg-erősítették nem szünt meg hamis vallomás lenni. És ők önnön magok által elismert hamis esküjöket hitelesítéskor ismételvén, kettőztették bűnöket.

A felperesi közelebbi szóváltás által szükségessé vált ezen megjegyzések után, menjünk vissza a felperesi tanúk további vizsgálatába.

Miután az 1-ső rendbeli hat és a 2-ik rendbeli 8 tanúk a fentebbiek által lerontattak, még az is megjegyzést érdemel, hogy midőn ezen tanúk részint a felperes 4-dik kérdőpont formuláját, részint ahhoz hasonló vagy hasonlítani akaró valamit hallani praetendálták, ugyanakkor magának a kir. fiscusnak tanúi között az 1. 4. 5. 6. 16. 17. 18. 24. 28. ismét 8. 11. 14. 15. szám alattiak ugyanazon nevezetes szavakat nem hallották vagy éppen hogy mondották volna, tagadják.

Ez annál inkább figyelmet érdemel, mivel az utóbbi tanúk közt olyanok vagynak, kik mind a beszélőhöz közel ültek, mind beszédére figyelmezni okuk volt. Ilyen az 1-ső tanú Uray alispán, ki éppen a beszélő mellett ült, azt bizonyos szavaiért meg is szólította s mégis azt vallja: «hogy nem meri állítani, ha alperes a kérdéses formulában foglalt szavakat mondotta-é? sem pedig más szavakat azok helyébe nem teszen.» Ezen tanúnak pedig leginkább kellene emlékezni, hogy ha alperes az állított frázist mondotta volna, mivel az, mit alperes mondott, neki gerjesztette fel leginkább s annyira figyelmét, miszerint annak ellene mondjon. De hogy alperes azon elhúzott sorokat bizonyosan nem mondotta, arra éppen ezen tanú egyik bizonyság; mert ugyanis, midőn ellenvetésére alperes felelt s világosítást adott, azzal megelégedett s abban megnyugodott; már ha alperes a követelt frázist mondotta s az intés után is ugyanazt ismételte volna, Uray alispán abban megnyugodván, mint azt a 27-ik szám alatti 17. s 33. s a 28-dik sz. a. 2. 3. 5. és 7-ik tanúk bizonyítják, azon frázisban nyugodott volna meg s azt ismerte volna el helyesnek. Mit azon tisztelt úr bizonyosan magára nem veszen.

A 4-ik tanú Vetési Sámuel azon frázisra teljességgel nem emlékezik. Az 5-ik tanú Szeredahelyi Pál, valamint a 6-ik is Matay Antal, ki mint megyei jegyző oly közel ült alpereshez, hogy közöttök csak egy harmadfél lábnyi keskeny asztal vala, teljességgel nem emlékeznek, hogy a szavakat a kérdőpontokbani formulare szerint kötötte-e alperes össze, mi egyenesen azt teszi, hogy azon egész frázisra nem emlékeznek; mivel egy frázist vagy mondást nem az abbani szavak, hanem azoknak mikénti összekötése határozza el.

A 8-ik tanú Mándy Imre, ki alpereshez csak 4-ik ült, előre bocsátván, hogy a kitett szavakat ha a kitétel szerint mondotta-e? arra nem emlékezik; magára a konstrukcióra nézve ezt mondja: «hogy a felséges uralkodó házat ily igen borzasztó káromlásokkal illette volna, azt meghitelt lelkiismeretem szerint, hogy az azt követhető méltó törvényes büntetés alapjául szolgálhasson vallomásom, nem állíthatom.» Ezen nem állíthatás tagadást foglal magában.

14-ik tanú Domahidy Pál azt mondja, hogy ő alpereshez legközelebb ülvén, igen jól tudja, hogy az alperes a kérdéses tárgyban mondott maga orációjában annak egész folyamatán a kormányról vagy éppen nem, vagy (annyit bizonyosan tud) egyetlen egy tiszteletlen szóval sem emlékezett. Igaz mindazonáltal, hogy a nevezett gyűlésnek vége felé több apróbb s tüzesebb visszafelelgetések közt a kormányról is némely erős kifejezésekkel élt légyen az alperes. De jóllehet, minden szavaira tőle (t. i. a tanútól) kitelhetően figyelmezett, az uralkodó kormány ellen mindazonáltal legkisebbet sem hallott. Továbbá ezt mondja: «sem azt nem tudom, ámbár figyelmetes voltam, hogy a 9 millió ember zsirjának a kihúzását és azon 9 milliónak ellenünk felingerlését vagy annak várását vagy rabszolgaságra törekedését a kormánynak említette volna.»

15-ik tanú Luby Károly, ki hasonlóan a beszélővel átellenben egy keskeny asztallal elválasztva foglalt helyet, az elhúzott sorok helyett azzal éppen ellenkező mondást tulajdonít alperesnek, következőleg amazt tagadja.

A 16-ik tanú Tamási László elbeszélvén előbb, hogy alperes miket mondott, így szól: «nevezetesen nem hallottam ezeket: ocsmány képére álorcát húzván, kihúzta 9 millió ember zsirját, s mármost csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ellenünk az által felingerelvén, annak körmei közől ő szabadítson ki sat.»

A 17-ik Soos György s 18-ik tanú Fekete Márton, teljességgel nem emlékeznek, hogy alperes a követelteket mondotta volna.

A 28-ik tanú Molnár József az mondja, hogy a felség és kormányt sértő s ezen érintett szavakat soha az alperestől nem hallotta.

A 11-ik tanú Nagy Ignác elbeszélvén alperes beszédei értelmét, elhatározottan állítja, miszerint semmi lázító s felségsértő kifejezéssel nem élt.

Ezek szerint ezen 12 tanúk az alperest mentő tanúkúl vétethetnek; mert jelen s részint közellévőknek s figyelmezőknek azon állítása, hogy beszédében, melynek különben tartalmára emlékeznek, valamit nem hallottak: nemcsak negativ, hanem pozitív állítása annak, hogy az nem is mondatott.

Mikor arról van szó: mondatott-é valami s hallották-é azt vagy nem? s ugyanazon helyen és időben jelenvolt auditórium tagjai közűl némelyek állítják, hogy hallották azaz hogy mondatott; mások, hogy nem hallották vagyis, hogy nem mondatott, nagyon fontos kérdés áll elő. Az a kérdés t. i. hogy az állítók és tagadók közűl melyik félen van több hitelesség?

Tegyük fel az esetet, hogy mind az állítók, mind a tagadók egyforma számúak: pszichológiai okok kivánják, hogy már ezen esetben is a tagadók részén kell a nagyobb hitelességnek lenni.

A mondottakra szavanként hiba nélkűl oly rendben, mint mondottak, emlékezni minden kétségen túl, mint feljebb egész kiterjedésében megmagyaráztatott, csaknem lehetetlen s minden esetre nehezebb, mint arra emlékezni, hogy ilyen vagy amolyan szavak mondattak. Amarra felette ritka emlékezőtehetség kivántatik; erre a gyengébb emlékezetű ember is képes. Amarra nézve az emlékezni akaró ezen csalódásnak van kitéve: szó helyébe más szavat tehet, a beszélő által tartott rendet eltévesztheti, a szavaknak más interpunctiot adhat.

De nemcsak ebben, hanem a netalán emlékezetében álló mondásnak visszadásában azaz más előtt elmondásában is csalatkozhatik; más hangjellel mondhatja ki a kifejezést, más szóra teheti az intonatiót, az eredeti beszélő mimikáját nem követheti.

Ki nem tudja: mely sok ezerféle kicsinység s mennyire változtathatja a beszéd vagy csak egyetlen egy szónak is értelmét. Ezen szavacska: *szép*, meleg érzéssel kimondva jelenti, hogy azt, amiről mondom nagyon szépnek tartom; hidegen kimondva nyilvánítja, miképpen a tárgy szépségéről nem sokat hiszek, irónia hangejtésével éppen rútat jelenthet. Ha már most valakinek szavai után vizsgálatot kellene tenni: kimerítő lehetne e azon bizonyságtétele, ki az elébe adott formula szerént vagy anélkűl ráesküdnék: A. *ezt mondá: szép*! Nem önkényt világos-e, hogy a tanú, ha valami szót vagy szavakat vissza tud is adni, még azért, mint feljebb is mondatott, tehetett hamis tanúbizonyságot? S ha ezt már akkor is állíthatjuk, midőn az általa visszaadott szó valóságáról különben nem kételkedünk: mit fogunk még mondani, ha a szavak valósággal volt mondásáról is kétség van?

A tagadó tanúnak sokkal kevesebb nehézséggel kell küzdenie, mert arra emlékezni, ha valami nem történt, nem mondatott, igen egyszerű dolog s nem kiván oly erős, oly sokféle körülményekre s apróságokra hibátlanúl figyelmezni tudó s híven megtartó emlékezetet. Ami könnyebb, az több embertől kitelik, arra minden ember alkalmatosabb mint a nehezebbre, következőleg mivel a *nemre* emlékezni könnyebb, mint az *igennel* egybekötött ezerféle körülményeket híven megtartani, egyenlő szám esetében is már - mint előrebocsátók - a tagadók mellett van a hitelesség.

Ha tehát semmi egyébre nem figyelmezünk is annál, hogy magának a felperesnek tanúi közűl 12 van, ki a vádba tett szavak nem mondatását nyilatkoztatja, s csak 14 van olyan, ki ez vagy amaz mondást alperesnek tulajdonítá: már ebből nyilvános, hogy a felperes tanúi közűl a terhelők csak kettővel múlják felűl a mentőket, 12 tagadó tanú nagyobb hitelességgel bír, mint ugyanannyi állító; de egyedűl, hogy a felhozattak ellenére is csak egyforma hitelességgel birjanak, mégis 12 tagadó ugyanannyi állítónak tanúságát súlyegyenben tartja, következőleg felperesnek csupán két tanúja maradna alperes ellen.

Ha pedig gondolóra vesszük:

1. Hogy a felperesnek a vádszavakat igenlő tanúja csak hat van, azok közűl pedig a 3-ik tanú a 46. szám alatti esketés szerént közgyűlésen tett nyilatkozásával előbbi vallomását visszavonta és megsemmisítette, a 32-ik tanúról pedig a pör 106. lapján maga a felperes lemondólag nyilatkozik, tehát a hat tanú csupán 4-re olvadott le.

2. Az egymástól különböző mondásokat előadó 8 felperesi tanú közűl a 10-ik, 14-ik nem terhelők, sőt éppen mentők, de ha terhelők lettek volna is, feljebb előmutatott 23. szám alatti 2-ik s 9-ik számú vallomásaikban, melyeket alperes részére tettek, a kir. fiscus részére tett vallomásaikat megsemmisítették; a 30-ik felperesi tanú is, ha képtelen vallomása figyelmet érdemelne, s ha tanúk által bebizonyított undorító karaktere miatt méltatlan nem lenne, alperes mentőtanúi közt állhatna. Azonban a kir. fiscus részén lévő tanú semmiesetre sem lehetvén, itt is a három kivételével a felperesi tanúk csak ötön maradnak. Öt és négy az kilenc. És így a felperesi tanúk között legrosszabb esetben kilenc van alperes ellen, tizenkettő pedig alperes mellett.

És így ha a felperes kir. fiscus minden terhelő tanúi egyenként s öszvesen semmivé nem tétettek volna is, mégis magokból a felperesi esketésben foglalt tanúvallomásokból napfényi világossággal kitűnik, hogy a kérdéses értelmetlen mondást alperesnek tulajdonítani nem lehet.

Miután pedig azon minoritásban lévő terhelő tanúk is a feljebbiekben teljesen lerontattak: úgy áll a dolog, hogy a felperesi egész esketésben alperes ellen egyetlen egy tanú sem marad; mellette pedig 12, mégpedig felperes által előadott tanú, tehát felperes által kétség alá sem vétethetve, bizonyít.

A felperesi tanúknak ezekben előadott mind általános, mind részletes lerontása, cáfolata kétségtelenné teszi azt, miszerint azon vallomások a januári tisztelt ítélet által nemcsak azért, mivel még akkor csupán egyoldalúlag álltak, hanem azért sem vétethettek volna alperest terhelőleg tekintetbe, mivel mint suggestivus kérdésekre tettek, bíróság előtt meg nem állhatók, továbbá, mivel részint alperesnek személyes ellenségeitől jöttek, részint tilalmas befolyás szüleménye és végre, mivel azoknak tartalma is részint fontosság, részint hitelesség nélküli, öszvevetésekből pedig alperesnek terheltetése éppen nem, sőt inkább mentsége jön ki.

A felperesi tanúk fentebbi lerontása után az is feleslegessé válik, hogy alperes állítson tanúkat arra, miszerint ő azon kérdéses frázist nem mondotta, mert miután a felperesi tanúvallomások által nemcsak hogy be nem lehet bizonyítani annak mondását, sőt azok öszvevetéséből éppen annak nem mondása tűnik ki, igazságtalan, hogy alperes tanúk által mentse magát az alól, mit felperes bebizonyítani nem tud, s hogy saját tanúkat állítson annak megmutatására, mi a felperes tanúiból is kiviláglik.

Azonban a vád még nagyobb megszégyenítésére alperes számos tanúkat soroland elő, kik azt, hogy alperes a reáfogott frázist nem *mondotta*, *elhatározottan* bizonyítják.

De midőn alperes ezen tanúit elősorolná s a felperesnek azokra tett észrevételeit megcáfolná, kéntelen tanúi meghitelesítésére a felperes által tett általános észrevételekről szólani.

Ezt megelőzőleg pedig kinyilatkoztatja alperes, miszerint nem ismerheti el helyesnek azt, sőt ünnepélyesen ellenmond annak, miszerint a tanúi meghitelesítéséről szóló oklevelet a felperes kir. fiscus peresítette be. Alperesi tanúvallomás alperes tulajdona; ily oklevél meghitelesítés által sem veszthetí el ezen természetét, mert ezen meghitelesítés a collateralis vallomásnak csak pótlékja s egyenesen ahhoz tartozó. Accessorium sequitur suum principale. Következőleg valamint amaz nem a felperes kezébe adatik s nem általa peresíttetik be; úgy ennek sem az ő kezébe kell menni, s ezt sem ő peresítheti be. Kiki csak a maga okleveleit csatolhatja a pörhöz, s ha ezt az alperes tanúinak meghitelesítésére nézve a felperes tehetné, úgy ezen

meghitelesítést is úgy kellene tekinteni, mint az ő tulajdonát, mint az ő rendelkezésére bizott oklevelet; így minő oklevél maradna az alperesnek tulajdonúl s szabad rendelkezésére, miután a kezei közt volt collateralis vallomás a meghitelesítés által váltatott fel?

A felperesnek az alperesi tanúkra tett észrevételeire általános felelet

Mi a felperesnek említett általános észrevételeit illeti, azokra alperes ezeket feleli.

Azt mondja a felperes a pör 94-ik lapján, hogy az alperesi kérdéseknek 5-ik és 6-ik pontja oktató; hogy azok által a tanúknak szájokba adódik, hogy részint csak tagadják azt, amiről kérdeztetnek, részint csak igen-nel feleljenek arra, mi az 5-ik 6-ik pontban és már feleletképpen kérdeztetik.

Ezen említett kérdések célja annak világosságra hozatala volt: hogy alperes azt, mivel vádoltatik, nem mondta, nem tette. Így tehát csak a körűl forogván a dolog, mondotta-é alperes azon frázist, mit a kir. fiscus követel, és tette-é azon lázítást, miről vádoltatik vagy nem? egyedűl csak igen vagy nem feleletre volt szükség s csak annak lehetett helye.

Alperes úgy hiszi, kérdésekben általában véve sem hiba, sőt érdem, midőn azok a csak igen-t vagy nem-et magában foglaló felelet egyszerűségére vannak irányozva. Midőn pedig egyedűl az van kérdésben, hogy valaki mondott-é vagy tett-é valamit? akkor csakugyan alperes józan ésszel más feleletet képzelni sem tud, mint az igen-t és nem-et.

Ennélfogva alperes csudálkozik, hogy felperes miként tudja ezen *kérdéseket* oktatónak s a feleletet szájba adóknak nevezni; ő, kinek részéről, mint feljebb már láttuk, oly valóban suggestivus és szájbarágó kérdés volt feltéve; ő, ki egy egész formularét tett igenlés végett tanúi elébe, még pedig oly formularét, mely semmi törvényesen hivatalos kútfőből meríthető nem volt, hanem csak hirhordás és titkos feladásból vétethetett; ki tehát legfeljebb csak az általánoson kezdhette volna, hogy alperes mit mondott. Ugyan hányszor fogja még a kir. fiscus alperesre nézve a farkasnak a bárány elleni vádjáról szóló mesét ismételni?

Felperesnek azon ellenvetésére, hogy az alperesi tanúk negyedfélév múlva adván bizonyságot, már tisztán nem emlékezhetnek, ezt jegyzi meg alperes:

A felperes tanúi sokkal könnyebben felejthették s felejtették is valóban el 50 nap mulva azt, hogy alperes szóról-szóra mit mondott, mint alperes tanúi évek mulva azt, hogy alperes a követelt mondást mondotta-é vagy nem? Ezen állítás nem fog csudálatosnak tetszeni, ha megfontoljuk:

1-ör. Hogy mint feljebb annyira kifejtetett, sokkal és tizszer bajosabb arra emlékezni s azt elmondani, ami mondatott, mint arra emlékezni, hogy valami nem mondatott.

2-or. Alperes beszédeit s mondásait ama közgyűléstől a tanúvallatásig, ha szinte csak 50 nap volt is közben, már azért is természetes volt elfelejteni, mert ezen idő alatt nem volt körülmény, mi valakit arra visszaemlékezni kénszerített volna; a közgyűlés után felejtették alperest beszédestől, s mindenki a közbejött követi választás s egyéb tárgyak és érdekek által volt elfoglalva; ellenben később a fiscus által tett vallatás, a köztudatra jött kérdőpontok s a nota-pörnek országszerte réműlést okozó megkezdése mindenkiben nagy figyelmet gerjesztett, s a követelt frázis s az azért indított Nota kisértet s «memento mori» gyanánt lebegett század előtt. Főként pedig azokra nézve, kik ama gyűlésen jelen voltak, annak, hogy alperes azt, mivel vádoltatik, s mi oly nagy következésűvé tétetett, vajon mondotta-é vagy nem, természetesen oly kérdéssé kellett válnia, minek megfejtésére bizonyosan minden még el nem

enyészett emléket visszaidéztek s azt mint többé el nem felejtendő tárgyat emlékezetökben lefoglaltak.

Különben általánosan is áll, miszerint alperes tanúi huzamos idő mulva is jobban emlékezhetnek mind arra, hogy alperes mit mondott, mind pedig hogy mit nem mondott, mint a felperesé; mert alperes tanúi olyak voltak, kik őtet kihallgatni s hallani akarván, természetesen reá figyelmeztek is, felperes tanúi pedig azok voltak, kik alperest nem akarták hallgatni s hallani; mit pedig kihallgatni, sőt hallani sem akarunk, arra bizonyosan nem is figyelmezünk s tehát nem is tudjuk.

Azt is említi felperes, hogy miért mutatá alperes ártatlanságát bizonyító okleveleit ily későn be? Erre felelni felesleges. A per kifogási stádiumában bizonyosan a kir. fiscus sem szokott mint alperes a pör derekára tartozó okleveleket adni be.

Hogy alperes kifogásokkal, miért élt? az a kifogásokkali élhetés törvényes voltának fentebbi bebizonyításából kitetszik.

Hogy a pör kifogási stádiumában miért telék el annyi idő? azt is kir. fiscus alperesnél jobban tudhatja, mivel ezen már 44 hónapot ért alperesnél csak 7 és fél hónapig volt, s mivel új okleveleknek időközti beadásával s új és nem is álmodott vádak támasztásával alperest hónapokig tartó készületek tételére a felperes kir. fiscus kényszerítette. Egyébiránt alperes bőven kifejtette a pör 85. és 86-ik lapján azt, hogy miért s mennyire nem láthatta szükségesnek okleveleket előbb szerezni öszve.

Még azt is gáncsolja a felperes, miszerint alperes tanúi által csak azt bizonyítja be, hogy mit nem mondott; nem pedig azt, hogy mit mondott. Miután felperes egy koholt frázist alperesre fog s azt nehány hamis vagy tévedő tanúival támogatja, de hitelesen bebizonyítani nem tudja, szeretné, hogy a helyett az alperes szolgáljon neki egy parafrázissal, mibe kötölözködni próbálhasson. Kár, hogy ezen kívánsága (mit megszorultságát felvéve könnyen megfoghatni) elfelejteti vele, miszerint alperes legfeljebb pozitiv vádak s ellene felhozott adatok ellen tartozik magát védeni, adatokat pedig hozni fel s azokat próbálni felperes kötelessége.

De alperes nem is kérdezhette tanúitól azt, hogy ő mit mondott, mert nem tartja oly kérdés tételét szabadnak, mely az emberi emlékezhetés szokott korlátját túlhágván, a tanútól olyat kiván, mit az jó lélekkel nem tehet. De ily kérdést nem is vala szükség tennie; mert hiszen beszédére nézve a felperes részint általánosan támadta ugyan meg, azt állítván, hogy azon beszéd lázító volt; de ezen állításra a felperes azon beszédből ama koholt frázison kivűl semmi egyebet nem idéz, annálfogva azon lázítási vád is - nem lévén mire alkalmaztassék - csak ama követelt frázisra esik; alperesnek tehát egyedűl ezen frázisnak általa történt mondását vagy nem mondását volt szükség kérdése tárgyává tenni. Még ami célzatára nézve kérdésben áll, az is szükségfeletti; mert a felperesnek lett volna kötelessége az alperes beszédeinek egészét vagy legalább nagyobb részét - előreterjesztvén azon hibás célzatot - az által és abból bebizonyítani; de miután ezt teljességgel nem tette, s ama koholt frázison kivül még követelésként sem áll alperes beszédeiből egyetlen egy positivus szóval is elő, alperesnek is csak azon frázisról lehetett s kelletett szólnia. Azonban az alperes tanúi beszédeit szórólszóra, természetes, hogy el nem recitálják; mert azt nem tudhatják, frázisokra pedig szajkóként meg nem taníttattak, de elmondják annak törvény létesítésére s közbéke megalapítására célzó és minden törvényelleniségtől ment értelmét, s következőleg azokból az is világos, hogy alperes mit beszélt.

Egyébiránt sohasem fogja alperes azon tartozását elösmerni, hogy közgyűlésen mondott beszédeiről a kir. fiscusnak s a tekintetes kir. táblának is számot adni tartoznék. Ily tartozás minden képzelhető cenzúrák közt legborzasztóbb lenne. A praeventiv cenzúra a gondolatokat bölcsőjökben fojtja meg, a repressiv békót tesz azokra; de hogy egy forum létezzék, mely

elébe a sem írásban, sem nyomtatásban nem létező gondolatokat s az örökre elrepült s a feledékenység tengerébe merült hangokat kellessék - mint elítélendőket - állítani; azt alperes képzelni nem tudja.

Azt is állítja felperes kir. fiscus az alperes tanúiról, miszerint azok tétováznak s haboznak. Erre legcáfolóbban azon vallomások magok felelnek meg.

Ha a meghitelesítéskor valamely tanú zavarba jött volna is, azt csudálni nem lehetne; mert nem minden ember előtt szokott dolog egy ítélőmesterrel s kir. fiscussal hivatalos helyhezetben egyedül lenni, kivált midőn a tanúnak tudnia kell, hogy legalább a kir. fiscusnak, mint felperesnek s ellenfélnek, kedvetlen az, mit ő ellene vagy ügye ellen s az alperes mentségére vallott. S ezért ha valamely tanú hitelesítéskor bármely nem elég világos kifejezéssel élt, azt alperes ellenmondásában tett óvása értelmében egyedűl a felperes kir. fiscus megzavaró jelenléte s új kérdések tétele következésének nyilatkoztatja.

Tétovázóknak s habozóknak nevezi a felperes jelesen a 12. 13. 14. 21. tanúkat, de hogy miben haboznak s miben áll tétovázások, azt igen bölcsen elhallgatja. A 21-ik tanúról még azt mondja, «hogy habozása s tétovázása vallomásának egyszeri olvasására kitünik.» Alperes nem egyszer, hanem sokszor olvasta s bátran meri állítani, hogy bármely józan eszű ember sem fog egyet is ezen vallomások közűl akárhányszori olvasásra is habozóknak s tétovázóknak találni.

De a habozásnak s tétovázásnak vádja a felperes állításait s főként utolsó szóváltását bizonyosan sokkal méltóbban s fontosabban nyomhatja s nyomja is.

Egy helyt a 102. lapon így szól: «úgyis nem a puszta szó nem annak ez vagy amaz renden lett kiejtése, hanem a dolog maga, a lappangó rossz szándék, mely a szavak által nyilváníttatik, érdemel itt legnagyobb figyelmet.»

A 104-ik lapon pedig ez áll: «E pörben azokat vette a felperes kir. fiscus, mint törvényes és közönséges bosszuló vádjának tárgyáúl, miket az alperes az 1834. esztendei december 9-iki tekintetes nemes Szathmár vármegyében tartatott közgyűlésen a közcsendnek és az ország rendszeres alkotványának felzavarására mondott és eszközölni igyekezett.»

Ha ezen két mondás összehangzik s egyezik egymással, úgy vagy azt teszi mind a kettő:

Hogy már nem azon frázisról, hanem az alperes célzatáról van általánosan véve szó, ebben az esetben felperes önkényt lemond arról, mire egész keresetét építette s maga lerontja annak egyedűli positivusnak állított alapját; vagy pedig azt teszi ezen két állítás, hogy nincs egyébről kérdés, hanem arról, hogy alperes ama gyűlésben mit mondott. Felperes pedig csak ama követelt frázist állítja az alperes által mondottnak, következőleg csak azon frázisról lehet kérdés.

De az első állításnak azon nyilatkozása, miszerint nem azon szavakról s nem azoknak minő renddel lett kiejtéséről van kérdés, azon értelemre mutat, hogy már nem jő a követelt frázis kérdésbe, mert minden mondás csak szavakból s szerkezetből áll, s ha sem a puszta szóról, sem a szavaknak minő renddel lett kiejtéséről nincs kérdés, úgy magáról a frázisról sincs. Ellenben a második mondás azt fejezi ki, hogy minden abban pontosul, hogy alperes ama gyűlésen mit mondott. Felperes pedig állítólag sem hozza fel s tanúival is bizonyítani nem tudja alperesnek semmi más mondását, mint ama követelt frázist. Igy egyszer azt mondja miszerint akár mondta alperes azon szavakat s ejtette azokat oly renddel ki, akár nem, mégis mondta azt a frázist; másszor pedig arra megy ki állítása, hogy nincs arról kérdés, hogy minő szavakat s minő renddel vagyis szerkezettel mondott azaz, hogy azon frázist mondotta-é? hanem hogy mi volt célzata. Mit pedig amannak tudása nélkűl csak gyanítani sem lehet.

Ezek szerint ezen két állítás vagy egymással vagy mindegyik maga magával ellenkező és mindenesetre tétovázó és habozó.

Továbbá azt mondja felperes ugyanazon a lapon: «miszerint alperes a jobbágyoknak ura s királya ellen felkeltét mintegy törvényesnek s igazságosnak mondotta, és hogy a francia revolutiót alkalmazta a kérdés alatti esetre, valamint azt is, hogy alperesnek 28-ik szám alatti 8-ik tanúja azt mondja, hogy a jelenlévők a felséget a kormánytól megkülönböztetni nem tudták.» Lehet-é ezeknél igaztalanabb s fonákabb ráfogás?

Honnan szívta a felperes azon mérget, hogy alperes a jobbágyok lázadását igazságosnak s törvényesnek mondotta volna? Hiszen minden tanú ezzel ellenkezőt mond. Hát a francia revolució alkalmazását minő gonosz álmában látta? s a 28. szám alatti 8-ik tanú nem azt mondja-é, miszerint a jelenlevők a kormány s felség közti különbséget éppen tudták, és hogy tudták, azt alperesnek köszönhetik.

Azon periódusban, hol ezen hamisságok állanak, a felperes ezeken kivűl elmondja: «hogy alperes azon gyűlésre ment, állítja, hogy a követi útasítást akarta felforgatni, hogy a kormány s nemesség ellen kikelt, hogy a parasztság adóját s praestatióit nép zsirjának nevezte, és hogy a parasztság által szenvedett igazságtalanságok ürügye alatt azt nyugtalanságra felingerlette», mindezekről ezt mondja s periodusát így végzi: «*és tette ez, - t. i. mit jelentenek az alperes szavai a zsirja kiszívásáról, annál inkáb, mivel azt egyenként magyarázta s értette akárminő renddel állott beszéde, melynek részletes tartalma, ezen kifejezések is voltanak*.» Ehhez hasonló periodust lehet a többekközt a pör 103. lapján olvasni: «De nem lehet itten elmellőzni azon erőltetett különbséget is melyet az alperes a kormány és felség között magának a végett *kohol*, hogy a kormány nevezete alatt a felség ellen kikelhessen. Ezt a különbséget ily értelemben nem ismeri a törvény, *sőt de ezzel mind a törvény, mind a törvényes rendszer nyilván ellenkezik*.» Azután a jobbágyok adója és mindaz, amit a közre szentelt, mindaz, mit a földesurának adnia, tennie kell, a fennálló rendszerből folyik; ezt is tehát a nép zsirja kiszívásának állítván, az alperes a státus ellen törekedett s így a vádbeli bűnbe esik. Tehát ezen különbséget, mely a szó értelméből s józan észből folyik, mely alkotványos lét szükséges következése, mely törvényeink által oly nyilván ki van fejezve, melyet az egész világ ismer s melyet hazánkban is ezerek használtak s használnak, alperes koholta? mit tehet s mit kell ily hamis állításokról, ily stílusról, ily szintaxis és logika nélküli írásmódról mondani? Ugyan nem szokatlan jóakarat kell-é arra, hogy mindezt valami rosszabbnak vagy gonoszabbnak ne nevezzük, mint oly habozásnak s tétovázásnak, mely vesztett ügy védelmezésekor természetes zavarodásnak s mindenféle kapkodásnak következése.

Azt is mondja a felperes, hogy a tanúk közűl többek tekintetbe nem vehetők, mert csupa tagadók. S ilyet tízet nevez. Ebben nagyon csalódik a felperes, mert alperesnek elhatározottan tagadó tanúja nem 10, hanem 43 vagyon. De ha felperes ezen szó alatt *tagadó* annyit ért, mint nem *positivus*, úgy erre nézve nagy tévedésben van; mert oly tárgyban, hol valaminek története vagy nem története felől van kérdés, ott az elhatározottan állító vagy merőben tagadó a legpositivusabb tanú (qui positive affirmat vel positive negat) s ily tárgyakban az a negativus (mit magyarul nem tagadónak, hanem nemlegesnek hívnak), ki elhatározottan sem állít, sem tagad. Hol lehet positivusabb tanú, mint aki positive elhatározottan állítja, hogy valaki valamit nem tett vagy nem mondott.

Az alperesi tanúk közűl többeket *figyelmet nem érdemlőnek* nevez a felperes, mert - úgymond - nem emlékeznek s vagy 9-et e sorba tesz. De miről mondják ezen tanúk «*hogy nem emlékeznek*.» Korántsem arról, hogy alperes a követelt frázist mondta-é vagy nem? mert hogy nem mondta, arra tisztán emlékeznek, hanem arra nem emlékeznek, mire Uray alispán észrevételt tett, de amelyre a vett felvilágosítás után még Uray alispán sem figyelmezett többet. Ezen mondás felől az alperesi kérdőpontokban a már fentebb előadott okokért egy szó

sincs, az csak a felperesi kérdőpontok közt áll, ezen tanúk pedig felperes tanúi sorában nincsenek; miként lehet tehát ezen alperesi tanúkra nézve szó, hogy azon felperesi kérdésre felelnek-é s mit felelnek? Egyébiránt már feljebb ki van fejtve, miszerint azt képzelni, következőleg kívánni sem lehet, hogy bármelyik tanú is alperesnek ama többízbeli hosszú beszédeit könyv nélkűl szóról szóra el tudja mondani. Ha ezt nem lehet kívánni, úgy bizony azt sem, hogy azoknak valamely részecskéjét tudja; márpedig azon mondás is ugyanazon beszédeinek volt egy részecskéje. Ennélfogva annak gáncsolása, hogy valaki valamire nem emlékezik, már magában véve is különös, mert valamire emlékezni vagy nem emlékezni, nem függ az embertől, de azt gáncsolni, hogy nem emlékezik arra, mire valóban csuda volna, ha emlékeznék, t. i. évek mulva egy egész frázisra, ez még furcsább; de legfurcsább azt gáncsolni, hogy valaki nem mond s nem vall olyat, mire nem emlékezik s nem is emlékezhetik.

Még az is megjegyzést érdemlő, miszerint felperes azon tanúkra nézve, kik alperes célzatáról szólanak, ellenvetésűl azt mondja, hogy nem azokra bizták az alperes célzatát megítélni, hanem a bíróságra. Felperesnek ezen állítása és okoskodása annyit tesz: azon tanúk ama gyűlésen jelen voltak ugyan s hallották mindazt, mit alperes beszélt, de azt, hogy azon beszédeinek értelmes célzata mi volt, meg nem ítélhetik, a bíróság azon beszédeket nem hallotta, azok előtte nem feküsznek s következőleg nem is tudhatja; tehát azoknak értelmét s célzatát megítélheti.

Az embernek célzata lelke s szíve belsejében fekszik, csak az tudhatja azt bizonyosan, s csak az ítélhet arról, ki oda tekinthet. Ennélfogva senki s így tanú sem állíthatja hitelesen, hogy valakinek bármi beszédében is mi volt azon felső ok és cél, amitől indíttatva s aminek elérésére szólott vagyis hogy mi volt szubjektiv értelemben véve célzata. De a célzatot objektive vévén fel, igenis elismerheti s megértheti az, ki valakinek beszédét figyelemmel hallgatja, mert ezen objektiv célzat elismerhető abból, hogy azon beszéd minek van elérésére intézve; annyival könnyebben lehet ezt elismerni, ha beszélő azon célzatot maga kifejezi.

Az alperes a pör 105-ik lapján álló szavakat sem hallgathatja el, hol t. i. felperes így szól: «vannak az alperesi tanúk közt olyanok is, kik az indulattól elragadtatva igen sértőleg s rágalmazólag kikelnek a *kérdéses szavak szerkeztetése s ennélfogva a felperesi tanúk ellen*.» Köszöni alperes ezen nyíltszívű kifejezést, mellyel felperes világosan elismeri, miszerint azon követelt frázis nem az alperes szerkezete s tehát nem általa mondatott frázis, hanem hogy ez a felperesi tanúk által szerkesztetett.

De alperes nem érti, hogy ezen világos nyilatkozás után azon követelt mondásra s az azt igenlő tanúkra miként akarhat a felperes még valami fontosságot tenni, és azt sem, hogy egész keresetéhez, mely eredetileg s egyedűl azon frázison alapul, melyről most maga megvallja, miszerint az nem alperestől eredett, többé miként ragaszkodhatik.

Alperesi tanúk a frázis nem mondására

A fölperesnek az alperesi tanúvallomásokról szóló általános észrevételeire tett ezen feleletek után lássuk az alperes tanúi sorát s azokból nyilvános bebizonyítását annak, hogy alperes azon kérdéses frázist soha sem mondotta.

Ezen tanúk s elhatározott vallomásaik így következnek:

1-ör *Füley József* esküdt, 27. sz. a. első tanú collateralis vallomásában ezt mondja: «Azon szavakat, melyeket mondani vádoltatik, hogy valósággal beszédének egészében úgy mondotta volna ki, éppen nem tudom, nem hallottam: *kormányt emlegetett, de azokra sértést nem ruházott*, minekutána kimagyarázta magát s a nép zsirján értette azon terheket, milyenek a

robotok, adók, deperditák s több affélék!» Ebben elhatározottan mondván alperes kormányt emlegetett, de arra sértést nem ruházott önkényt foly, hogy alperes ama kormánysértő frázist nem mondotta, s hogy a tanú ezen szavai: «*teljességgel nem tudja, nem hallotta*» elhatározottan teszik azt, hogy alperes azon frázist nem mondotta, s azért a tanú meghitelesítésekor ama szavait igen természetesen cserélte fel azzal, hogy azon frázisnak *az alperes által történt mondását kereken tagadja*.

A felperes ezen hitelesített tanúról azt is állítja, hogy tétováz, s ezt onnan következteti, mivel - úgymond - a követelt frázis lett mondásának elhatározott tagadását elegendő okokkal nem motiválja. Alperes eddigelő nem tudta, hogy tanúknak még motiválni is kell azt, hogy valamit miért vallanak? és hogy midőn arról van szó, hogy valami mondatott-e, s ők állítják, hogy nem mondatott, még okát kellessék adniok, hogy az miért nem mondatott? Egyébiránt megmutattuk feljebb, hogy ezen tanúnak collateralis vallomásából logice s szükségképpen foly azon módosítás, melyet hitelesítéskor tett. Mit azon módosításon kivül mondott, az természetes és helyes felelet volt egy neki tett új kérdésre. De alperes meggyőződése szerént sem azon kérdés természetes, sem annak mint új kérdésnek tétele helyes nem volt. Kéntelen alperes itt felhozni, mit feljebb *S. M. M.* alatti ellenmondásában is óvásul említett, miszerint t. i. alperes által maga részére s védelmére tett vallatás, hitelesítéskor s hitelesítés által ellene intézett vizsgálattá nem válhatik. Márpedig azzá válik, mihelyt olyatén új kérdések tétetnek, melyek nem az alperestől jőnek s az ő érdekével meg sem egyezők. Annyival inkább, ha - mint e jelen esetben történt - egy oly új kérdés tétetik, mely egyenesen a felperes kérdései közül van véve. Ezen kérdést, hogy tudniillik mi volt tehát az, mit alperes mondott, mint már feljebb láttuk, alperesnek tenni sem helyes, sem szükséges nem volt és azért sohasem is tette.

De annyival kevesebbé volt természetes vagy helyes, hogy az ítélőmester tegyen ily kérdést, melyre jó lélekkel meg sem lehet felelni, és hogy ő, ki az alperes kérésére s részére van ítéletnél fogva arra, de csak arra küldetve, hogy alperesnek vallatási okleveleit hitelesítés által egész erejűvé tegye, ezen hitelesítéskor egyszerre felperesi kérdésre, tehát annak számára vallatni kezdjen.

Ezen óvásos megjegyzés mind e jelen mind más tanúkra nézve szól, mert több tanúk megpróbáltattak a fennebbi s más kérdésekkel is.

2-or Szuhányi Ignác táblabíró, 2-ik tanú collaterális vallomásában elhatározottan állítja, hogy alperes azt, mi a kérdéses frázisnak leglényegesebb része s értelme, miszerint t. i. a kormány a népet ingerli, alperes távolról sem érdekelte. Ennek következésében meghitelesítéskor ugyanazt még nyilvánosabban fejezi ki ezen szavakban: «hogy mivel b. Wesselényi a kérdéses szavakat, úgy amint összefűzve vannak, nem mondotta, tehát ezen kérdéses mondást vagy frázist neki tulajdonítani teljességgel nem lehet, s *nem is mondotta* s beszéde egészlen más értelemben volt, melyre a tanú világosan s tisztán emlékezik.»

Miként meri felperes ezen logikai következtetésű s elhatározott vallomást habozónak s tétovázónak mondani, az megfoghatatlan.

3-or Brezanóczy Lajos kiadó 3-ik meghitelesített tanú ezt vallja; «*az utolsó pontban elhúzott szavakat hogy a báró nem mondotta*» azt onnan tudom, mert hitem szerint állíthatom, hogy egész beszéde alatt a báró semmi olyast elő nem hozott s nem mondott, mely a közcsendet háborította vagy közbotránkozást okozott volna.

A felperes ezen positivus tanúba is beleköt, azt mondja a pör 94. lapján, hogy ennek azon vallomása: «miszerént *alperes* egész beszéde alatt semmi olyast elő nem hozott s nem mondott, mely a közcsendet háborította vagy botránkozást okozott volna» ellenkezésben van ezen mondásával: «felolvastatván a követi tudósítások, b. Wesselényi Miklós az úrbéri V-ik articulusnak megmaradását hosszas s fontos beszéde által kivánta eszközleni; de minők

valának *okoskodásai* e tárgyban a bárónak? az igen szokatlan nagy lárma miatt fel nem foghattam.» Hát abból, hogy az ember valakinek okoskodását jól fel nem foghatta, az következik-é, miszerint ne tudhassa, hogy azon valakinek említett beszéde a közcsendet nem háborította s közbotránkozást nem okozott; hiszen ezt még akkor is lehetne tudni, ha ama beszédéből semmit sem is hallott volna, mert itt ezen háborodás vagy közbotránkozás úgy áll mint következés, a beszéd pedig mint ok. Hát a következést nem lehet-é látni s tehát tudni anélkül, hogy az okot tudjuk? Vagy talán a felperes a tanú által említett szokatlan nagy lárma alatt közönséges felháborodást akar érteni? Ily magyarázat közgyűlések folytávali tökéletes ismeretlenséget árulna el; de hogy azon szokatlan lármát nem is lehet ilyesmire magyarázni, a tanú is felvilágosítja, ezt mondván: «beszéde inkább többszöri helybenhagyást mint kedvetlenséget okozott.»

Ezen ráfogni igyekezett ellenkezés bizonyítására még azt is említi felperes, mire több tanúknál is hivatkozni nem átall, miszerint t. i. alperes ellen azon gyűlésben fiscalis aktiót akarnak indítani. Hát felperes még nem tudta-e megtanulni vagy nem akarja-e tudni, hogy azon fiscalis actiót az alperes ellen bosszús indulattal törekvők, de teljességgel nem beszédei következésében, tehát nem azért, miről a tanú szól, hanem mielőtt még egy szót is szólhatott volna, a gyűlés kezdetén s egyedül csak azért akarták indítani, hogy Uray alispán praeoccupáló beszéde után ő is kivánt szólni s ezen szólási jogától elállani nem akart.

4-szer. Vadász György meghitelesített 4-ik tanú ezt mondja: «Alperes azon pontban *elhúzott szavakat nem mondotta*, mert ha mondotta volna, azt neki (t. i. a tanúnak) hallani kellett volna.»

Ezen «*nem hallottam*» kitételből a felperes e tanú ellen erősséget akar kicsikarni. Meg kell erre jegyezni mindenek előtt, miszerint ezen kitétel «*nem hallottam*» ámbár magában véve nem elég elhatározott, de közéletben gyakran használtatik annak elhatározott kifejezésére, hogy valaki valamit nem mondott. Természetes is, miszerint midőn követeltetik, hogy valami mondatott egy oly beszédben, melyet hallottunk s azon követelt mondásról azt mondjuk, hogy azt azon hallott beszédben nem hallottuk, ez annyit tesz, mint hogy az azon mondott beszédben nem mondatott, mert itt a «hallott és mondott» synonimumnak vétetik. Ily értelmű ezen tanúnak collaterális vallomásában álló *nem hallottam* kifejezése, mit hitelesítéskor feljebb említett nyilatkozásával ki is magyarázott. És ezen *nem hallottam* kifejezésről helytelenül állítja a felperes, hogy ellenkezésben volna azzal, mit ezen tanú a 3-ik kérdőpontban mond; ott ugyanis követi utasításba adandó javallatról mondja, hogy azt jól fel nem foghatta, de erről sem állítja, hogy azt nem hallotta volna, mert a jól fel nem fogás még nem zárja ki a hallást; ellenben amiről elhatározottan mondja, hogy nem hallotta s pozitíve állítja, hogy nem mondatott, az nem követi utasításba leendő javallat, hanem azon értelmetlen, de legkisebb javallatot is magában nem foglaló frázis, mit a kir. fiscus követel.

5-ször. Décsy László táblabíró 6-ik tanú vallomásában azt mondja, hogy aki alperes beszédére figyelmezett, lehetetlen, hogy abból azt húzta volna ki, miképpen az alperes a kormányt vádolta volna azzal, hogy az adózókat veszedelmes kitörésre ingerelné, sőt a lehető kitörések alkalmával is *csak a kormányt nyilvánítá szabadítónak*. Éppen ily értelemben teszi a meghitelesítéskor azon felvilágosítást: «hogy a kérdésben a kitett szavakat, melyekkel báró Wesselényi vádoltatik ugyanazt éppen *teljességgel nem mondotta*, s azon szavakra, melyekért Uray alispán felségsértési bűnnel célzott a bárót vádolni, a tanú éppen nem emlékezik; de újabban letett hite után mondja, hogy a reáfogott szavakat *teljességgel nem mondotta*.»

Felperesnek még ezen tanú sem szól elég világosan. De miért? azért, mert arra nézve, hogy Uray minő mondáson akadt fel, ezen tanú sem szolgál felperesnek valami frázissal, min elfacsarva magyarázgató tehetségét gyakorolhassa, és nem szolgál azon igen egyszerű okból, mivel becsületes ember s frázist nem koholhat.

A felperes ezen tanúnak vallomásáról igen zavarosan okoskodván, azon akad fel, «*hogy emlékezik is, nem is*.» Ugyanazon tárgyról egyszer azt mondani, hogy arra emlékezünk is, nem is, ez önnönmagával ellenkezezés, de különböző tárgyak közül némelyre emlékezni, némelyre pedig nem emlékezni, a világon a legtermészetesebb dolog. Ezen tanú a harmadik pontban emlékezik alperesnek némely okoskodásai tartalmára, s ez igen természetes, mert értelmes ember figyelemmel hallgatott beszédéből némely vonásokat megszokott tartani; emlékezik továbbá, hogy alperes azon reáfogott frázist nem mondotta, ez megint természetes, mert azon frázis oly otromba s oly értelmetlen, hogy ha azt alperes mondhatta volna, arra a tanú csak azért is emlékeznék, mivel alperestől oly ostobaságot bizonnyal sohasem hallott; nem emlékezik pedig a tanú arra, hogy mi volt alperesnek azon mondása, mire Uray észrevételét tette, s ezen nem emlékezés szint oly természetes, mint az előbbi kétrendbeli emlékezés, mivel amazokra emlékezni igen könnyű, erre pedig igen bajos, mert erre a tanúnak szóról szóra meg kellett volna azon mondást mind tanúlni, mind pedig emlékezetében tartani.

6-szor Szabó György nagy-károlyi uradalmi actuarius 9-ik meghitelesített tanú a 6-ik pontra ezt vallja: «*Azon szavakat a báró nem mondotta*.»

A felperesnek ezen tanúról tett észrevételére csak ennyit: ezen tanú mondja ugyan, hogy alperesnek valami mondásán Uray alispán felakadt. De az, hogy valaki felakad valami mondáson még talán nem bizonyítja azon mondásnak hibás vagy éppen bűnös voltát? Ilyesmit csak úgy lehet következtetni, ha azon felakadó oly auktoritással birhatna, hogy ítéletére építni kellessék. Ha pedig ily auktoritással birna, abban az esetben valamint felakadásából azon mondásnak hibás vagy bűnös voltára következtetést lehetne húzni, úgy abból, hogy a felakadására vagy észrevételére tett felvilágosításban egészen megnyugodott, bizonyosan azon mondásnak hibátlan s ártatlan voltát következtetni kellene.

7-szer. Fényes János tiszti alügyész meghitelesített tanú ezt mondja a 6-ik pontra: «onnan tudom pedig, hogy a fennírt szavakat nem mondotta, mivel bár egész gyűlés ideje alatt jelen voltam, semmi lázításra, vagy felségsértésre célzó szavakat vagy kifejezéseket nem mondott.»

Erre a felperes gúnyhangon így szólt: «tehát onnét tudja, hogy nem mondotta, mert nem mondotta.» Ilyesmivel kár gúnyolódni, mivel annak, miszerint ezen tanú a frázis nem mondását tudja, első oka csakugyan az, hogy alperes azon frázist nem mondotta. Egyébiránt jelen tanú vallomásában az okoskodás így áll: Wesselényi semmi lázításra vagy felségsértésre célzó szókat vagy kifejezéseket nem mondott, tehát a követelt frázist sem mondotta. Ezen okoskodás ellen csak azon esetben lehet a felperesnek valami kifogása, hogyha azon frázisról azt vallja, hogy abban lázításra vagy felségsértésre célzó szó, nincs.

8-szor. Ujfalusi Lajos hites ügyvéd, meghitelesített 11-ik tanú a 6-ik pontra következőket mond: «*az elhúzott szavakat nem mondotta*, azok a jól nem hallás következései lehetnek, mert lármában csak darabolva vehették ki beszédét a távoliak s ebből formáltak osztán ily kitételű egészet.»

9-szer. Becski József szolgabíró, 12-ik tanú meghitelesítéskor ezt mondja: «hogy az alatt, miszerint a vád alá vett szavakat alperestől nem hallotta, azt értette s érti, hogy jelen lévén azon közgyűlésben, b. Wesselényi az említetteket nem mondotta, mivel ha mondotta volna, aminthogy mindig figyelmezett a tanú, hallotta volna.»

10-szer. Décsy Farkas táblabíró 13-ik tanú a 6-ik pontra következőket felel collaterális vallomásában: «hogy b. Wesselényi Miklós azt mondotta volna, a kormány nem akarja azt T. KK. és RR., mely csalárd álorcát tévén ocsmány képére, kihúzza 9 millió ember zsirját stb. - ezen szavakat, habár jelen voltam is s bár semmi érzékeim nem hibáznak, soha sem hallottam.» - Ezt meghitelesítéskor azon önkényt következő felvilágosítással pótolja, miszerint azon *szavakat nem is mondotta a báró*.

11-szer. Mike András a gróf Károlyi-ház nyugalmazott ispánja, 14-ik tanú, collaterális vallomásában ezeket mondja: «Ezen értelmű szavaira emlékezem a mltsgs, báró úrnak, t. i. félni lehet, hogy ha a jobbágyságtól az örökös megváltás a megyei utasítások nyomán megtagadtatik, ezek előtt a nemesség gyűlöletesebb leend s idővel keserűségében az ellen kitörni is kész lesz, el lévén üttetve sorsa könnyebbülése reményétől. Egész beszédében a királyi felség szükséges személyét s a királyi méltóság tekintetét semmi legkisebb szavakkal sem illette, arról mindenkor a legmélyebb jobbágyi tisztelettel emlékezett, soha senkit vagy a felség ellen való lázadásra vagy a kormány ellen való ellentállásra, erőszakos tettre nem ingerlett.» - Meghitelesítés alkalmával pedig vallomását megerősítvén, következőket tesz még hozzá: hogy b. Wesselényi Miklós az *elhúzott szavakat teljességel nem mondotta*.

12-szer. Medve István közbirtokos, 17-ik tanú, a 6-ikra: «Ezen kérdőpontban elhúzott szavakat ily veszedelmes értelemben és sorozatban, mint azok itten állanak, b. Wesselényi Miklós úr egyáltalában nem mondotta. Egészen más okoskodási renddel valának azok az ő jóra törekedő beszédében elszerkesztve s ezek itt nem egyebek, mint az egész beszédnek rosszul felfogott töredékei, s éretlen főtől téve ily, az egész hazára nézve kárhozatos alakban» stb.

Ezen különben is eléggé elhatározott s világos nyilatkozatot a hitelesítéskor azon hozzáadással erősíté meg, hogy a hatodik pontban elhúzott szorozatot egész gyűlés folyta alatt a *báró egyáltaljában nem mondotta*, hogy azon szavak rossz lélekkel az alperesre fogott szavak, mert azokat az alperes - noha a tanú legnagyobb figyelemmel hallgatta - *teljességgel egyáltalán nem mondotta*; de szép logikai előadását, mellyel az urbéri V-ik cikknek a hazára való jótékonyságát magyarázta, mivel nem jegyezte, s hogy ennyi következzék belőle, nem is képzelhette, el nem tudja beszélni.

És ezen tanuról nem átallja a felperes azt mondani: «hogy ez tud is valamit, nem is, hallott valamit, de nem tudja mit, amit törvénykivüli vallomása szerint tudott is, már elfelejtette, tehát semmit sem ér.» Igenis tudja ezen tanú mind azt, hogy alperes a reáfogott éretlen frázist nem mondotta és ezt férfias elhatározottsággal állítja, mind pedig azt, hogy alperes egész beszédének célzata s fő tartalma mi volt, ezt collateralis vallomásában elmondja s ezeket azért tudja, mert hallotta s figyelemmel hallgatta alperes beszédeit s hallotta, miszerint az semmi helytelent nem mondott. Mi az tehát, mit a felperes állítása szerint a tanú hallott, de nem tudja mit? Mi az, mit collateralis vallomásában tudott, de már elfelejtett, és minek nem tudását veszi ezen tanúnak is rossz neven?

Megint azt és csak azt, hogy nem tud a felperes számára egy frázist recitálni, és azért nem ér ezen tanú semmit. Hogy felperesnek semmit sem ér, az tagadhatatlan, de annyival többet ér alperes részére. Hogy azon mondást, mire Uray alispán észrevételeket tett, el nem mondja, annak legfőbb oka, hogy arra nem emlékezik. De eziránt alperes részéről kérdezve nem is volt, s hogy arról, miről kérdezve nem volt, ne feleljen, szintoly természetes, mint hogy hitelesítésekor is mint alperesi tanú felperes kérdésére ne valljon. Egyébiránt a hitelesítéskor hozzá intézett kérdésre, minek értelme csak annyi volt, hogy recitálja el alperes beszédének egy részét, lehetett-é természetesebben felelni, minthogy azon beszédét sem le nem írván, sem könyv nélkül meg nem tanulván, azt nem teheti. Azokból, miket e tanú meghitelesítésén mondott, éppen az látszik, hogy teljességgel nem felejtette el azokat, mit collateralis vallomásában mondott volt: de talán mások feledték vala azt meg mert különben bajosan kérdezősködtek volna tőle annyira az Uray által felfogott mondás iránt. Erről s az alperesnek arra adott felvilágosításáról a tanú collateralis vallomásában ezt mondja: «másod alispán úr elhallgatott és nem ismételte a báró elmondott szavait, holott ha azon szavakban felségsértés vagy csak távol érintve lett volna, míg mindenkinek emlékezetében volt a báró elmondott szava, ismételni kellett volna mind a maga igazolására, hogy t. i. nem ok nélkül szólította fel a bárót, mind a királyi felséghez tartozó jobbágyi alázatos tisztelete hozta volna magával.»

13-szor Jasztrabszky Ignác közbirtokos, 18-ik meghitelesített tanú, az alperes beszédének tartalmáról s célzatáról tesz említést s azután ezt mondja: «*a 6-ik kérdésben aláhúzott szavakat is b. Wesselényi nem mondotta*.»

14-ik. Kerekes László tiszti alügyész 20-ik meghitelesített tanú a 6-ra: «*E kérdőpontban álló szavakat a báró nem mondotta*; azt csak azok foghatják reá, kik személye iránt talán valami indulattal viseltetnek; az egész beszéd csak oda célzott, hogy az örökös megváltást a megye rendeivel is pártoltassa, annak hasznát az ország mindenrendű lakóira alkalmaztatta, ellenkező esetben annak megtagadásából származható kedvetlenségeket is emlegette, de azt, hogy a kormány ingerelné fel a népet, távolról sem állította.»

15-ör. Vörösmarthy Károly hites ügyvéd 21-ik tanú a 6-ikra: «b. Wesselényi Miklós úr azon szavakat, melyekkel vádoltatik, melyek a jelen kérdésben vannak, úgy amint ott állanak *soha nem mondotta*, azok az ő lelkes, jóra törekvő beszédének lelketlen s minden okoskodási rendtől megfosztva kicsipegetett részecskéi ármány-főtől téve ily fekete szerkezetébe. Báró Wesselényi Miklós úr azt sohasem állította, de nem is mondotta, hogy a népet ingerelné a kormány, s azt állítani beszéde okoskodási körén kivűl lett volna. Azon szomorú következéseket előadá - mint feljebb is érintém - melyek az V. c. megtámadásából eredhetők, s figyelmezteté a nemességet a nép s közte lehető veszedelmes helyzetre, melyből azután csak a kormányingerlőnek dolgozna, távolról sem érdeklé.»

Ugyanez a hitelesítéskor vallomását mindenekben megerősíti, 6-ra oly hozzáadással és nyilvános kijelentett értelemben, hogy alperes azon reáfogott beszédtöredéket, mely a kérdésben elhúzott sorokban foglaltatik, teljességgel nem mondotta. A hitelesítő ítélőmester őnagysága azon kérdésre (?!), hogy minő szavai voltak tehát b. Wesselényinek, melyeket Uray alispán úr felfogott? azt felelte ugyanazon tanú, hogy adott vallomásában tökéletesen kifejté a tárgybeli tudományát, elmondotta mindazt, mire emlékezék, azt nyilvánosan tudja, hogy a kijelelt beszédtöredéket nem mondotta, s hogy erre (t. i. a feljebbi kérdésre) kielégítő feleletet adhatna a tanú, evégett az egész beszédet kellene elmondania, melyet akkor mindjárt sem, annyival inkább négy esztendők lefolyta után, tenni lehetlen.

És ez azon tanúknak egyike, kiről felperes azt állítja, hogy haboz és tétováz.

16-or. Oláh Mihály közbirtokos hitelesítettnek elfogadott s számszerint 22-ik tanú a 6-ik pontra azt mondja: «hogy a kérdéses szavakat *alperes nem mondotta*. Ő arra figyelmeztette a RR-ket, hogy ha magok tagadják meg az örökös megváltást, a nép a nemesség ellen gyűlöletes indulattal viseltetnék s a kitörés esetében csak a kormány lehetne szabadító.»

17-er. Kászonyi Pál hites ügyvéd, 23-ik meghitelesített tanú, «a 6-ra az ezen pontbeli kitételt oly értelemben, mint előttem felolvastatott, b. Wesselényi őnagysága nem mondotta s ily értelművé a báró beszédiből vétkes elmagyarázás által hibásan tekertetett. A báró beszédebeli okoskodásnak teljes tartalma ugyanis oda levén intézve, hogy a kérdéses törvénycikkely elfogadásából mily jótékony haszon hárulhat kivétel nélkűl a haza minden lakósaira; ellenben az örökös megválthatás megtagadása által mi borzasztó veszedelem következhetik az elkeseredés miatt kitörhető sokkal nagyobb néposztálytól az ország lakósi azon kevesebb részére, kinek tulajdoníthatja ezen boldogító törvény létesűlhetése megtagadását; csupán ezen lehető siralmas eset elhárintását s az adott pótló útasítás megváltoztatását sürgette s azt mondotta, hogy a vad kitörés esetében egyedűl csak a kormány lehet szabadító. *Azt pedig, mintha a kormány ingerelné a népet, még gyaníthatólag sem érdekelte*, de következetlenség nélkűl nem is érdekelhette.»

Meghitelesítés alkalmával azon új kérdésre, miszerint emlékezik-é tehát a báró által a kérdéses alkalommal használt kifejezésekre? a tanú nem felelt, hanem ismételte, miszerint ama kérdéses frázist nem mondotta. Ezt ha a tanú nem azon nézet következésében tette,

miszerint új, még pedig felperesi kérdésre mint alperesi tanú felelni nem tartozik, úgy ezen nem tiszta feleletének egyedűl ezen váratlan új vallatás s a felperes kir. fiscus zavaró jelenléte volt oka.

18. Kölcsey Gábor táblabiró 29-ik meghitelesített tanú a 6-ra: «azokat a szavakat, melyek a kérdőpontban vannak, b. Wesselényi úgy *nem mondotta*; azok az ő beszédjéből rendkivűl kikapottak, okaival oda célzott s figyelmeztette a R-ket, ha hogy az örökös megváltást ők tagadják meg, lehető, a nép a nemesség ellen kel s ekkor csak a kormány szabadíthatja meg. Arról egy szót sem szólott, hogy a kormány ingerelné fel a népet, melyet távolról sem állított, mely beszéde rendéhez nem is tartozott».

Hogy ezen tanú a feljebbi kijelentése alatt azt értette s egyebet nem is érthetett, hanem hogy alperes a kérdéses frázist nem mondotta, azt tulajdon maga a hitelesítéskor szóval kimagyarázhatta nyilván, mely felvilágosításának a hitelesítésbeni beigtatását később meg is kivánta, mint a 75. szám alatt ide mellékelt tulajdon bizonyítványának ezen szavaiból látható: «bizonyítom azt, hogy amidőn az authentication a 6-ik pontra azon világosítást adtam, hogy azon szavakat vagyis konstrukciót teljességgel nem mondotta, melyek a kérdőpontban elhúzva vannak, ez az authenticatióba be nem iratott, hihető azon okból, mivel jelenlétemben történetesen tenta ömlött azon papirosra, melyre az authenticatió iródott, melyre nézve mai napon ismét elmentem méltóságos ítélőmester úrhoz, emlékeztetvén tett világosításomra, kérvén és megkivánván annak beigtatását (Okt. 18. 1838.)»

19-er. Szabó Sámuel közbirtokos meghitelesített 30-ik tanú: «a 6-ra azon szavakat, melyek ezen számmal jegyzett kérdőpontban aláhúzva vannak, *általában nem mondotta és reáruházni merő képtelenség*, hanem szelíden fejtegette a kormány és nemesség nép iránti viszonyait; magyarázta, hogy a sokszor említett V. úrbéri t. c. megtagadása által azon néptömeg, ki a nemességet eddig is elnyomójának lenni vélte, könnyen veszedelmes lázadásra gyulladhat.»

Ezen szintoly positivus, mint sokra emlékező tanúról a fiscus azt mondja a pör 100-ik lapján, hogy semmire sem emlékezik.

20-or. Laneczky Antal Szathmár megye seborvosa 32-ik meghitelesített tanú a 6-ra: «Ezen pontban elhúzott szavakat b. Wesselényi általában nem mondotta.»

21. Sánta Imre tiszti alügyész 33. meghitelesített tanú: «a 6. kérdőpontban aláhúzással megjegyzett szavakat b. Wesselényi őnagysága *nem mondotta*, hanem más rendes logikával és nem ily vad öszvefüggésben lévő kiejtéssel fejezte ki. Ő mind a nemességnek, mind a kormánynak a nép iránti viszonyait fejtegette, soha és teljeséggel nem mondotta ő, hogy a kormány a népet felingerli, hanem, amint a 3-ik pontra adott felelete végén megjegyzé, azt fejezte ki, hogy az V. urbéri cikkelynek a nemesi rend által megtagadása miatt azon nép, aki eddig is elnyomójának úgyszólván a nemesi rendet tartotta, a nemesség ellen igen veszedelmes lázadásra is gyúlhat, s ennek jó eleve való kikerülése végett nagyon javaslotta azon úrbéri cikkely megtartása iránt legelsőbb adott instrukciónak megújítását.»

22-er. Fábián Gábor táblabíró 35-ik meghitelesített tanú: «ami pedig a 6-ik pontot illeti, ami abban vagyon, hallva sem hallotta alólírt, sőt éppen ellenkezőt hallott, nevezetesen: ha - úgymond - ezen jussát is megtagadjuk 7 milliom polgártársainknak, melynek pártolására majd minden megyék reáállották, ez a 7 milliom polgárság a nemességet tartván ezen részben ellenkezőjének, isten tudja mi szomorú helyzetbe eshetnénk stb.»

23-or. Nagy Elek, gróf Teleki nemzetség javai inspektora, 37-ik meghitelesített tanú a 6-ik pontra: «az aláhúzott rendeket, hogy a báró ezen renddel és szavakkal *nem mondotta*, azt bátran merem állítani, mert az ilyformán a fentebbi gondolat-folyammal öszve nem illesztethetik; de szorosan véve ily renddel és szavakkal semmi meghatározott értelmet öszvekötni sem lehet.»

Ezen elég nyilvános vallomást hitelesítéskor megerősíti oly hozzátétellel, hogy a 6-ik pontra tett kifejezést úgy értette és most is úgy érti, *hogy a kérdéses és alúhúzott konstrukciót b. Wesselényi Miklós teljességgel nem mondotta*.

24. Manyoki Károly, gróf Teleki Lászlóné számtartója, 38-ik tanúnak a kérdéses konstrukcióra adott meghitelesített vallomása ez: «b. Wesselényi Miklós úr *ezeket nem mondotta*, akinek hosszadalmas beszédeit oly népes megye közönsége a tetszés és jóváhagyás legkitűnőbb jeleivel fogadja, olyakat nem is mondott, magával annyira nem ellenkezhet.»

25. Boros Felix esküdt, 28-ik sz. a. 3-ik tanú collateralis vallomásában elhatározottan mondván, miszerint *alperes nem lázított, sem senkit egymás ellen nem ingerlett*, a meghitelesítéskor oly felvilágosítást tesz, hogy azon vad szavakat, midőn sem ingert, sem lázadást sem pedig felségsértést, mint előadásában e tanú nyilatkozott, nem tett légyen: b. *Wesselényi teljességgel nem mondotta*, mely szavakat ha mondotta volna, mindezekbe benne találhatná.

Ezen tanút felperes habozónak, tétovázónak, vallomását határozatlannak s erőltetettnek nevezi. Ezen vallomásban is oly okoskodással van: Wesselényi ingerlést, lázítást s felségsértést nem tett, tehát a követelt szavakat nem mondotta, hogy ki ezen okoskodást erőltetettnek nevezi, az annak ellenkezőjét kell, hogy természetesnek tartsa. Ez pedig így állana, hogy mivel Wesselényi nem ingerlett, nem lázított, felséget nem sértett, tehát a követelt frázist nem mondotta.

26-or. Szováthy Zsigmond hites ügyvéd, 6-ik meghitelesített tanú, a 6-ik pontra vagyis a vád alá vett mondás iránt így szól: «E pontban kitett bűnös szavakat Wesselényi nem mondotta, hanem azon gyászos következéseket adta elő, melyek az örök megváltás megtagadásából eredhetnének, milyeneket legközelebb a kolera idejekor is tapasztalni elég szerencsétlenek valánk, s innen mutatá azt meg, hogy a megterhelés elkeseredést, az elkeseredés pedig bosszúállást s vad lázadást szülhet.» Ezen elhatározottan s körűlállásosan valló tanú is azok közé tartozik, kiket a felperes csupán tagadóknak nevez.

27-er. Gerzon Ferenc főszolgabíró, 7-ik meghitelesített tanú: «azon szavakat, melyekkel a 6-ik kérdőpontban vádoltatik, teljességgel *nem mondotta*.»

28-or. Kovács Benedek királyi táblai hites jegyző, meghitelesített 8-ik tanú így nyilatkozik a tudvalévő 6-ik pont iránt: «Ezen kérdőpont elején elhúzott sorok alatti kifejezéseket a *báró soha sem mondotta* oly renddel és oly értelemben, hanem azok közűl egyes szók beszédében szétszórva mondattak általa oly értelemben, mint már feljebb előadták; ezen elhúzott sorok mesterségesen látszanak öszverakva lenni.»

29-er. Ternyei János esküdt, 30. sz. a. tanú a meghitelesítéskor frázisról (melyről bizonyítványában semmi említést nem tesz) pótolólag következőket mondja: «hogy a tárgybeli inqusitiót, a kérdőpontjai között foglalt 6-ik *pontban elhúzott beszédtöredéket b. Wesselényi Miklós nem állította s nem mondotta*.»

Ezen tanúba is bele kíván a felperes kötni annál fogva, hogy hitelesítéskor azt fejezte ki, miszerint azon kérdésre, mik voltak az alperes azon szavai, melyeket Uray alispány felfogott? egyenesen feleletet nem adhat nemcsak az időnek hosszas volta miatt, hanem azért is, mivel e tárgy felett nem sokat gondolkozott. Ezen tanú, igaz, hogy mint esküdt alperes részére vallomásokat szedett, de azok teljességgel nem voltak arra intézvék, hogy Uray alispány alperesnek minő mondását fogta fel, természetes tehát, hogy ezen tanúnak arról gondolkodni szükséges nem volt.

30-or. Szuhányi László táblabíró 78-ik sz. a. tanú bizonyítványában ezeket mondja: «Ezeknek következésében továbbá bizonyítom azt is, hogy b. Wesselényi Miklós azt, minek mondásával vádoltatik hogy t. i. *a kormány nem akarja* sat, *teljességgel nem mondotta*.»

31-er. Szathmári József tiszt. földmérő 79. sz. a. tanú bizonyítványában ez áll: «végre bizonyságot teszek arról, hogy a fent tisztelt báró úr ezen szavakat, a kormány nem akarja sat. *teljességgel nem mondotta*.»

32-er Dózsa Péter szolgabíró 80-ik sz. a. tanú bizonyítványában az foglaltatik: «ezen vádló pontot (a kormány nem akarja sat.) *nemcsak nem mondotta*, hanem minden intézete szavának az volt, hogy az elszegényedett adózó nép sorsa, mely a sokezernyi terhek által minden zsirjából kiszáradt, enyhittessen s az V-ik cikk elfogadása javallatával a nagy teher közül kiemeltessen.»

E három utolsó bizonyítvány nincs ugyan meghitelesítve, ámbár a meghitelesítő ítélőmester úr őnagysága előtt hárman jelentették azon bizonyítványoknak tőlök lett eredhetését. Ezek ellen felperes a meg nem hitelesítés tekintetéből nem is tesz kifogást, de azt annyival is kevesebbé tehetné, mivel mind az ítélőmester őnagysága, mind az alperes jelenlétében személyesen kinyilatkoztatta, miszerint meghitelesítésök ellen semmi kifogás sincs.

Itt van 32 tanú, tehát a kir. fiscus feljebb lerontott 6 tanújánál számszerint is ötszörnél több. És ezen 32 tanúnak feljebb elősorolt állításaik, miszerint alperes azt, mivel vádoltatik, nem mondotta, mind értelmére, mind szavaira nézve oly tiszták s annyira elhatározottak, a mennyire csak annak kifejezésére képes lehet.

Ezen tanúk pozitivitását, igenlegességét kétségbe hozni nem lehet. Mondatott már feljebb, miszerint oly tárgyban, hol valaminek cselekvéséről vagy mondásáról van szó, az elhatározottan tagadó tanút kell pozitivusnak, állítónak tekinteni. Ily esetben csak azokat lehet negativusoknak, nemlegeseknek nézni, kik a mondottakra nem emlékeznek s azokról semmit sem tudnak. De feljebbi tanúk teljességgel nem olyanok, kik nem tudnák, nem emlékeznének vagy nem hallották, hogy alperes a követelt szavakat mondotta-é vagy nem? hanem elhatározottan emlékeznek, tudják s bizonyítják, miszerint alperes azokat nem mondotta.

Józanfejű embernek bizonyosan azon ellenvetés sem fog eszébe jutni miszerint talán ezen tanúk nem emlékezhetnek arra s nem tudhatják bizonyosan azt, hogy alperes a kérdéses frázist nem mondotta, de legkevesebbé tehet ilyen ellenvetést a kir. fiscus, ki alperes elleni egész keresetét éppen ezen ellenvetés ellenkezőjére, t. i arra alapítja hogy némelyek emlékezhetnek arra, mit alperes mondott. Ha felperes hiszi azt, (mit különben alperes tagad), miszerint lehet valaki mondására huzamos idő mulva is szóról-szóra emlékezni; úgy még inkább kell azt hinni, hogy igenis lehet arra bármennyi idő mulva is emlékezni, miszerint valaki valamit nem mondott és ezt annyival kell inkább hinni, mennyivel könnyebb akármire általánosan mint részletesen emlékezni, s mennyivel könnyebb valaminek csak értelmét megtartani, mint értelmét s szavait is felfogni s el sem felejteni. Mert ugyanis azon emlékezetre, hogy valaki valamit nem mondott, elegendő és bizonyos adatok azon fogalmak, melyeket magunknak valakinek beszéde értelméből csináltunk, s melyek feljebb látott pszichológiai oknál fogva maradandó tudatunkká válnak; arra ellenben, hogy emlékezzünk, miszerint valaki ezt és ezt mondotta, nemcsak általános felfogás és emlékezet, hanem minden szónak, interpunkciónak s az egész szerkezetnek részletes felfogása s emlékezete szükséges.

A tisztelt bírák vagy a kir. fiscus, kik alperesnek védelmét hallani vagy olvasni fogják, s kik azt bizonyosan meghivatások és kötelességök következésében feszült figyelemmel fogják hallani s olvasni, bizonyosan fognak most s akármennyi idő mulva arra emlékezni s azt bár hittel is erősíthetni, miszerint ezen védelemben, s annak jelesen éppen a közelebbi két három lapjain következő frázis «alperes hálás köszönettel veszi felperesnek ellene intézett törekvéseit s szívéből örvend jelen per alá vétetésének» - teljességgel s egyáltaljában nincs. De abból, hogy erre tisztán emlékezzenek, legkevésbé sem következik, hogy ezen egy-két lapot vagy annak bármely frázisát is most s annyival kevésbé egy pár hónap múlva könyv nélkűl s szóról-szóra el tudják mondani.

A kir. fiscus kétségen kivűl többeket gyakran hallott a tisztelt bíróság közűl mind közhelyeken, mind azokon kivűl szólani, s ha azok közűl valamelyikre gonoszlelkű rágalmazó valamely általa nem mondott, botránkoztató mondást fogna, azt állítaná, hogy közgyűlésben káromkodott avagy a közállomány s béke ellen ingerlett, bizonyosan emlékeznék arra a kir. fiscus, sőt lelkiismerettel is erősíthetné azt, miszerint azoktól olyasmit soha sem hallott vagyis, mi ezzel ugyanegyet teszen, hogy azok az ő jelenlétében olyasmit soha sem mondottak; de abból, hogy arra tisztán emlékezzék, éppen nem lehet következtetni, hogy mindazt, mit ezen tisztelt uraktól hallott, szóról-szóra tudnia kellessék.

Alperesnek minden már idézett s még idézendő tanúi tökéletesen positivusok s elhatározólag állítók azt illetőleg, hogy alperes azt, mit reáfogtak, nem mondotta. Vallomásaikban arra nézve van némely tekintetben negativitas, hogy mik voltak alperesnek azon szavai, melyeken Uray alispán felakadt volt. De ezen negativitas is, mint már feljeb láttuk, annak következése, hogy alperes az iránt tanúitól feleletet sem helyesen nem kívánhatott, sem arra szüksége nem volt. Egyébiránt beszédére nézve a vallomásokban csak azon természetes negativitas létezik, ami szerint a tanúk azokra vagy azokból egész konstrukcióra szóról-szóra nem emlékezhetvén, jó lélekkel sem mondhatják, tehát el sem mondják, különben beszédjének s beszédjeinek foglalatját s értelmét, ki kisebb, ki nagyobb terjedésben, de mindenik elmondja s elmondta, miképp nem sértett, nem lázított, nem ingerlett. Positivitás létezik tehát ezen tanúvallomásokban arra nézve is, hogy alperes miket mondott s éppen ezekből tetszik ki, miszerint alperes azt, amit a kir. fiscus követel, s mi beszédeinek annyi tanúk vallomásai által bizonyított értelmével s tartalmával ellenkezik, nem mondhatta s nem mondotta.

De voltaképpen itt csak az a kérdés, mondotta-é alperes ama reáfogott frázist vagy nem? Hogy mit mondott, arról nincs s nem is lehet szó. Nem tartozik alperes, mint már feljebb kifejezte, közgyűlésen mondott beszédeiről kir. fiscusnak számot adni, és ha kir. fiscus ama frázison kivűl, melynek valótlansága már annyira bebizonyíttatott, más mondásaért akarna a felperes belekötni (mely jussát azonban felperesnek soha el nem ismeri), úgy is nem alperesen a sor azt bebizonyítani, hogy mit mondott, s mit nem mondott, hanem a felperes kötelessége azon mondást, mit még keresete tárgyául akar venni, előadni s teljesen bizonyítani, mert actori incumbit proba.

Ezen 32 tanún kivűl, kik vallomásaikban minden gátot tevő szándékát megszégyenítő tisztasággal fejezik ki azt, miszerint alperes a kérdéses frázist nem mondotta, vannak alperesnek még más szint oly positivus tanúi, kik ha nem kerek s rövid szavakkal élnek is «*alperes nem mondotta*» s másként fejezik ki magokat, de mégis azt és csak azt fejezik ki, miszerint alperes a követelteket nem mondotta. Ezen mindjárt elősorolandó vallomásokat csak silány szofizmákkal s csak a legepésebb szándék támadhatja meg, de tiszta logikával vagyis józan ésszel ítélő fő első tekintettel át fogja azoknak elhatározottságát s félremagyarázhatatlan értelmét látni.

Ki úgyis alperesnek más, mégpedig a követelttel egészen ellenkező frázist tulajdonít, az csakugyan nyilván tagadja amazt; - ilyen:

Mercz Mihály, gróf Károlyi György uradalmi tiszttartója, 27-dik sz. a. 16-ik meghitelesített tanú, ki ezt mondja: «mondotta volt méltóságos báró Wesselényi Miklós őnagysága, ha hogy a köznéptől az örökös megváltás megtagadtatik, amit teljes reménnyel várt az előre tett biztosítások után, könnyen megeshetik, hogy a nemességet támadja, kiket egyenesen nyomorgatójának tart, ekkor T. KK. és RR. ha ez bekövetkeznék, megment ugyan bennünket a kormány a nép dühétől, de mi lesz nyereségünk, mint magunk romlása; hogy ezt kerüljük mielőtt a következő romlás bekövetkeznék, vessünk gátat a megalapítandó közboldogsággal.» Ez oly mondást tesz a kérdésben forgó frázis helyett alperes szájába, mely amazzal egészen

ellenkezik, következőleg állítván, hogy alperes azon általa vallott frázist mondotta, tagadja, hogy amazt, t. i. az ezzel ellenkezőt mondotta volna, hasonlólag -

Solymosy Mihály 27-ik sz. a. 2-ik meghitelesített tanú 6-ikra, «az ezen pontban elhúzott sorokat, noha a báró őnagyságához igen közel állottam, nem hallottam, hogy mondotta volna beszédében, hanem ezen szavakat hallottam hogy mondotta: t. i. hogy a parasztság, ha sorsának régen várt és sürgetve óhajtott jobbra fordulása helyett megtámadást szenved, könnyen szülhet az bosszúérzést, megtámadást; mely szavaira őnagyságának T. Uray Bálint alispány úr, tartván attól, hogy a tisztelt báró őnagysága ékes beszédével a nov. 10-én költ s követ uraknak felküldött pótló utasítást a t. nemes megyével visszahúzatja, felállott és a tisztelt báró ellen a részén álló s levő sokaságot úgy akarta ébreszteni, mintha a méltóságos báró a felség ellen tiszteletlenűl beszélt volna és mondhatom, hogy a tisztelt m. alispány úr, ha szabad a körülállásokból tapasztalásomat s vélekedésemet szabadon kimondani, csak azzal győzött, hogy a méltóságos báró beszédeit a fogható erővel biró gencsi nemességnek úgy magyarázta, hogy a méltóságos báró a nemességet egy sorba akarja helyheztetni a parasztsággal és hogy olyan törvényt akar alkotni, hogy a nemesség s földesúr törvényesen szoríttasson a jobbágynak lakó telkét örökösen soha vissza nem váltólag eladni stb.»

Ezen tanú éppen azon mondás helyett tulajdonítja a feljebbi mondást alperesnek, melyre Uray alispán észrevételét tette, következőleg egyenesen a kir. fiscus által követelt frázis helyett. Hogy pedig ezen mondás az alperesre fogottól egészen különbözik, azt bizonyosan senki sem fogja tagadni. Ezen tanú azt is megfejti, hogy mi birta Uray alispánt arra, hogy alperesnek beszédébe ily oknélkül belekössön.

Kik vallomásaikban nyilván állítják, miszerint alperes beszédében semmi lázító, semmi ingerlő, botránkoztató nem volt, azok azt állítják s nyilván állítják azt, hogy beszéde közt azon frázis sem volt vagyis hogy azon frázist nem mondotta, mert hiszen azt senki sem fogja kétségbe hozni, hogy azon követelt frázis ingerlő, s ha egyébért nem volna is, de logikátlanságáért botránkoztató. Erre nézve positivus tanú -

Zimán Lajos 27. sz. a. meghitelesített 8-ik tanú, mert ez elhatározottan mondja, miszerént *alperesnek beszédeiben semmi lázító vagy ingerlő* nem volt: s tudja, hogy a királyi felség szent személye ellen legkevésbé félremagyarázható szót sem szólott, következőleg nemcsak tagadó, hanem elhatározottan állító értelme van annak, mit a 6-ik pontra mondott; hogy a kérdéses szavakat mondotta volna, bár gondolkozó tehetségét miként is odafordította, nem emlékezik, nem különben -

Kovács Ágoston 27. sz. a. 25-ik meghitelesített tanú, aljegyző, ez nyilván és elhatározottan állítja, miszerint alperes beszédében semmi lázító, ingerlő vagy pedig felséget s a királyi méltóságot sértő nem volt, és minthogy *beszédének veleje egyedűl oda vala irányozva,* miszerint az V-ik cikk elfogadásával a *haza lakósai közt az egyetértés és békesség megalapítassék*: állítja azt is, hogy alperes szavaiban semmisem volt, mi a megye rendei előtt botránkozást okozott volna. Mindezeket elhatározottan állítván, s tehát mindenre emlékezvén is: ezáltal arra való emlékezetét fejezi ki, hogy alperes olyat, mi a fentebbiekkel ellenkezik, nem mondott. Ennek következésében ezen tanúnak azon kifejezése, miként arra már nem emlékezik, minő szavakat használt az alperes beszédében, csak annyit tesz, hogy alperes mondását szóról-szóra elmondani nem tudja, de a követelt frázisra nézve pozitive tagadást foglal magában. Miután ugyanis elmondotta, hogy alperes miket nem mondott, s miután a követelt frázisnak értelme s kitételei olyanok, melyeket alperes nem mondott, a tanú ezzel azt bizonyítja, miszerint alperes azon frázist nem mondhatta s nem mondotta. Szintúgy -

Katona József 27. sz. a. tanú hite alatt erősíti, miszerént alperes mondott szavaiban legkisebb lázítás sem volt, de az ország státusait is sem egymás, sem a kormány ellen nem ingerlette, sőt teljes erejével azon igyekezett, hogy az ország lakosi között az egyetértés, a békesség

állandóúl megfundáltassék, valamint azt is erősíti, hogy a 9 millió ember zsirja kiszívását nem a felséges királyra fejezte ki; mindezeknek állítása s hitteli erősítése kétségen kivűl azt teszi, hogy alperes azt, mivel vádoltatik, nem mondotta, mert, ha mondotta, a tanú feljebbieket felőle nem erősíthetné.

Éppen ily bizonyos logikai következtetés az, hogy Nagy Ignác aljegyző 25. sz. a. 5-ik tanú, miután valamint a fiscus részére tett, úgy e jelen vallomásában is elbeszélte, hogy alperes a kormányról minő értelemben szólott, de ezen értelemben, melyet mindkét vallomásában egyenlően fejez ki, a követelt frázis értelmével egészen ellenkezik, tehát ama frázis mondását tagadja.

A tanúk ezen hosszú sora befejezéséűl imhol még öt tanú, kiknél félremagyarázhatlanabbúl nem lehet állítani, hogy alperes amaz észnélküli frázist nem mondotta.

Domahidy Gedeon táblabíró, 28. sz. a. 9-ik tanú, ki, mint feljebb láttuk, a fiscus részére adott vallomásában is a kérdéses frázisnak lényeges részeit s értelmét tagadván, magát azon frázist tagadta, e jelen vallomásában amazzal megegyezőleg még nyilvánosabbá tette annak értelmét ezen szavaival, ama mondásról szólván: «azon mégis fájlalva csodálkozom, hogy világosság oly nagy barátjának, a nyilvánosság oly példányjának, báró Wesselényi Miklósnak ezen gyűlésben ejtett szavaiból minő fondor alacsony irigység, féktelen rágalmazni kivánó nyelv függeszthette öszve a húzott sorokat ezen kérdőpontban.»

Domahidy Pál táblabíró, 28-ik sz. a. 2-ik tanú, mint feljebb már láttuk, a fiscus részére adott vallomásában is megmondván, miszerint alpereshez azon gyűlésben legközelebb lévén, igen jól tudja, hogy alperes a kérdéses tárgyban mondott maga orációjában annak egész folyamatán a kormányról vagy éppen nem, (annyit bizonyosan tud) *egyetlen egy tiszteletlen szóval sem emlékezett*. Ugyanazon felperesi vallomásában továbbá ezt mondja: «igaz mindazonáltal, hogy a nevezett gyűlés vége felé tett apróbb s tüzesebb visszafelelgetések közt a kormányról is némely erős kifejezésekkel élt légyen a tisztelt báró, de jóllehet minden szavaira tőlem kitelhetően figyelmeztem, az uralkodó kormány ellen mindazáltal legkisebbet sem hallottam.» Öszvehangzó ezzel s a fiscusnak adott vallomása egész tartalmával az, mit alperes tanú vallomásában a 6-ikra e szerént mond: «Az előmbe terjesztett tárgyat (t. i. a követelt mondást) nem azon szavakkal s öszvekötéssel s éppen más tekintetből s más értelemmel fejezte ki; minél fogva hogy a kormány által ingereltetését a népnek állította volna, tagadom.»

E két tanúnak, valamint az előttök említett 28-ik szám alatti 5-nek ítéletnél fogva - mint már meghitelesítetteknek meghitelesítésök nem rendeltetik - kétségen kivűl azon okból - más ok, mint feljebb kifejtetett, reájok nézve nem is létezhetvén - miszerint ezen vallomásuk a kir. fiscus részére adottakkal s már meghitelesítettekkel egészen megegyez, s azért az újbeli hitelesítés szükségtelenné vált. Erre nézve alperes ezen tanúkat kétségkivűl használhatja annyival inkább, hogy a felperes ezekre nézve utóbbi replikájában csak annyiban tesz ellenző észrevételt, mennyiben elébbi vallomásaikkal ellenkeznének, hogy pedig nem ellenkeznek, az feljebb meg van mutatva.

Továbbá Ruszka András 28. sz. a. meghitelesített 1-ső tanú ezt mondja: «a 6-ik kérdő pontban elhúzott szavakat b. Wesselényi úgy, ahogy azok a kérdőpontban állanak, *nem mondotta*.» Ezen tanú annyival positivusabb, mivel miután vallja, hogy alperes a kérdőpontban elhúzott szavakat, úgy ahogy a kérdőpontban állanak, nem mondotta, magokról, a szavakról is vagy legalább azoknak nagyobb részéről éppen oly elhatározottan hasonlót mond, mert kifejtvén, hogy alperes a nép zsirját miként mondotta s miként magyarázta, azt teszi hozzá: «hogy a kormány ellen egyéb szavakkal élt volna a báró azon 9-ik decemberi gyűlésen, tagadom; annyival is inkább, mivel nagyon közel lévén hozzá, figyelmemet egy szava sem kerülte el.»

Galgóczy Pál hitelesítettnek elfogadott 27. sz. a. 34-ik tanú előre bocsátván: «hogy alperes a *kormány ellen egyáltalában senkit sem ingerelt*, és hogy beszéde egész rendéből kitetszett s egyenes szavakkal kijelentette, hogy ő az örökös megváltást egyik főeszköznek tartja arra, hogy az ország mindenrendű lakósai állandó békében maradhassanak, és hogy ez lészen az örök egyetértés, közvirágzás megalapításának főelőmozdítója, azt mondja, hogy a 6-ik pontban aláhúzott szavakat oly rendben s úgy szerkezve, mint állanak, b. Wesselényi *nem mondotta*; másként állottak azok az ő logikai renddel egybefűzött beszédében.» Nyilván s félreérthetetlenül azt teszi ez, hogy azon frázist nem mondotta, mert bizonyos szavakból azoknak egyféle szerkezete által leszen egy frázis, más szerkezettel más frázis lesz belőlök. És ezen egyik frázisnak az amattóli különbözése még nagyobb, még nyilvánosabb, midőn az abban levő szavakról az fejeztetik ki, mit jelen tanú mond, hogy t. i. másképp állottak azok a beszélőnek logikai renddel egybefűzött beszédében mert ez a szerkezet s értelembeli különbséget is kifejezi. Még világosabbá teszi ezt az, miszerint ezen tanú vallomása s állítása szerint alperes azt, hogy a kormány lázítja s zendíti a népet a nemesség ellen egyáltaljában nem állította, mi pedig a követelt frázisnak legnevezetesebb része.

Kölcsey Ferenc 27-ik sz. a. 26-ik tanú vallomása ez: «a 6-ikra b. Wesselényi a kérdéses szavakat, úgy amint a kérdőpontban feküsznek, *nem mondotta*. Azok beszéde egészéből logika nélkűl vannak kikapva. Az ő okai 3-ik beszédében oda dolgoztak, hogy figyelmeztessék a RR-ket, miképpen ha ők tagadják meg az örökös megváltást, könnyen lehetséges, hogy a nép a nemesség ellen veszedelmes helyzetbe teszi magát, s ekkor csak a kormány lehet szabadító. De azt, hogy a kormány ingerelné fel a népet távolról sem állította s azt állítani beszéde logikai rendébe nem is tartozhatott.» Lehet-é világosabban mondani ennél, hogy alperes azt, mivel vádoltatik, bizonyosan és teljességgel nem mondotta.

Lássuk, mivel vádoltatik itt alperes? Talán csak nem azzal, hogy az azon frázisban levő egyes szavaknak bármelyikét is száján kibocsájtotta? hanem, hogy azon követelt szavakat azon értelemben fűzte egybe, mint állíttatik; mert hiszen akár a zsirt, akár az álorcát, akár az ocsmányt s akármely másikat ama követelt szavak közűl oly egybeköttetésben s oly értelemben lehet mondani, s lehetvén, az alperes is mondhatta, mit bizonyosan a kir. fiscus is teljességgel nem venne rossz néven. Ha tehát arról és csak arról lehet szó s kérdés, hogy bizonyos szavak miként voltak öszveszerkezve? s mivel csak egyedűl ezen öszveszerkezésből alapul azon mondás, mi kérdés alá vétetett, következőleg ki azt mondja, hogy bizonyos szavak úgy, amint állíttatik, nem mondattak, az csakugyan azt állítja s elég nyilvánosan s félremagyarázhatlanúl bizonyítja, hogy az, mi állíttatik, nem mondatott. Hát még midőn kifejti, miszerint azon szavak nemcsak hogy másként s átváltoztatott renddel vannak öszverakva - mi már magában is az értelmet felforgatja - hanem hogy a szavak több és hosszas beszédek egészéből vannak, mégpedig logika nélkűl kikapva. Ezen kikapás s öszverakás által az így alakult mondás annak mondásává válik, ki azt öszverakta és szintoly kevéssé lehetne azt amannak tulajdonítani, kinek az több beszédeit képező szavainak tömegéből kiszemeltetett, mint a szótárírónak mindent, mi az ő szótárában levő szavakkal mondatik.

Valamely mondásnak létezése annak értelmében áll s azon értelemtől függ; ha tehát ezen értelem változik s az által az előbbeni megszünik, úgy maga a mondás szűnik meg.

Változtatott szerkezettel akármiből is egészen egyebet lehet alkotni s a kir. fiscusnak akármely frázisából változott szerkezettel olyan válhat, mit magáénak ismerni bizonyosan nem fog. Például utolsóelőtti replikája 2-ik pontját tevő periódusának első része így szól a pör 84-ik lapján:

«A felperes kir. fiscus jelen per természeténél fogva törvényes kötelességét egyszersmind jusát is szeme előtt tartván, az alperesnek egyedűl a per késleltetésére célzó s annyi bírói ítéletek ellenére újabban nyilvánított intézete ellen óvást tészen s ennek ellene mond, és mind

a jelentett ügyvédi szóváltásnak visszahúzására, mind az alperesi tanúkra nézve észrevételeit annak helyére fenntartván.»

Ebből különböző szerkezettel, de annak minden szavait felhasználva s azoknak még végzeteit sem változtatván, sem semmit hozzá nem adván, ez lesz:

«A felperes kir. fiscus jelen per intézete ellen óvást tészen s annak ügyvédi természeténél fogva ellene mond, egyedűl a per késleltetésére célzó észrevételeit annyi bírói ítéletek ellenére is szeme előtt tartván, s az alperesnek mind az alperesi tanúkra nézve, mind a jelentett szóváltásnak visszahuzására újabban nyilvánított törvényes kötelességét s egyszersmind jusát annak helyére fenntartván.»

Ki elébe ezen elfacsart s elferdített frázis tétetik, mondhat-é az egyebet és nem mond-é az meg mindent, ki állítja, hogy ezen kérdéses szavakat úgy, mint itt feküsznek, a fiscus sohasem írta.

Vagy pedig szedjünk ki csakugyan a kir. fiscusnak valamely hosszabb munkálatából, melyben mint egy annyi szavak lehetnek, mennyit alperes ama többrendbeli s hosszú beszédében mondott, s mi hihetősen egypár irott ivet tenne, s alkossuk ezen szavakat akár logikával, akár logika nélkűl öszve, vajon merhetné-é valaki állítani, hogy ezen így öszveférčelt mondás a kir. fiscus mondása?

De ezen példa s az arra szükséges kikeresés s utána nézés unalmas lenne, azért vegyük csak egyetlen egy periódusát a kir. fiscusnak és minden különös válogatás nélkül p. o. a per 74-ik lapjának elején kezdődő periódust:

«Az alperesnek *ebbéli lépése* és *tette* bármely szempontból tekintessen is, *nem egyéb, mint a hazafiaknak a kormány* és *főtörvényszékek iránti bizalmatlanságra* és egyes törvényhatóságoknak *a más törvényhatóságok ellen való ingerlése* s az úgynevezett *közvéleménynek a Felség* és *Itélőszékek* ellen *bujtatása* és annál méltatlanabb *rágalmazás*, miután alkotványos hazánkban a szólás törvényes, t. i. az 1723-ik esztendei 7-ik és 58-ik törvénycikkelyekhez alkalmaztatott szabadságát senki sem hozta és hozza kétségbe, hanem a szólásszabadság *ürügye alatt* elkövetett *zabolátlanság* törvényes úton megbosszúltatandó, melyet a vétség miněműségéhez képest törvényes bíró elébe terjeszteni *a kir. fiscusnak törvényes jussa*, sőt kötelessége és a *bírónak* is törvényes kötelessége az *eleibe terjesztett esetet törvény* szerint *elítélni*.»

Ebben nagyon sok szó nincs, mégis onnan vett szavakból ily mondásokat alkothatna gonosz szándék és elvetemedettség.

«A kir. fiscusnak ebbeli lépése és tette nem egyéb, mint törvényes jussa és kötelessége űrügye alatt felség és ítélőszékek ellen való rágalmazás;»

vagy

«A kir. fiscusnak ebbeli lépése és tette nem egyéb, mint felség ingerlése a törvényhatóságok ellen;»

vagy

«Bírónak kötelessége az eleibe terjesztett esetet felség s törvény ellen elitélni, és a hazafiaknak a kormány s főtörvényszékek eránti bizodalmatlanságra való ingerlése alkotmányos hazánkban a kir. fiscusnak törvényes jussa;»

vagy

«A törvényhatóságok kötelessége a közvéleménynek bujtatása, s a kir. fiscusnak törvényes jussa zabolátlanság.»

Már ezen gonoszságot, mely ilyesmit szerkesztett volna, s azon állítást, hogy ezeket a kir. fiscus mondotta, nem tökéletesen cáfolná-é meg az, ki azt mondaná, hogy ezek a kir. fiscus periodusa egészéből vagynak kikapva? És nem elhatározottan tagadná-é a két utolsó mondásnak létezését az, ki elhatározottan mondaná, miszerint a kir. fiscus nem állított semmit is kötelességében állani, mi törvénnyel ellenkező. Ez szinte oly kimerítő cáfolása lenne a feljebbi mondások létezésének, mint az alperesre fogott mondásra nézve annak erősítése, miszerint alperes a népnek kormány általi ingerlését nem állította. És ezért lenne ez szintoly cáfoló, mivel az alperesre fogott mondásnak szintoly lényeges része az, miszerint a kormány ingerli a népet, mint a fiscusról feljebb említett rágalmi szavakban azon állítás, hogy ő zabolatlanságot s ingerlést tart jussának.

Egyébiránt minden mondás vagy frázisban csak kettő van, t. i. *szavak* és *értelem*, s e kettő teszi annak létezését. E kettő közül az elsőnek mikénti szerkezete határozza el a másodikat. Ha egy állított mondásra nézve a szavak tagadtatnak s többek bizonyítása által nemlétezésök van megmutatva; ha szerkezete cáfoltatik, s hogy értelme más volt, annyin bizonyítják, s következőleg az állított értelem elenyészik, és így azon mondásnak minden alkotó része semmivé lesz: nem józan eszet tipró képtelenség lenne-é még azon mondás létezéséről szólani? Márpedig elég világosan látók feljebbiekből, miszerint az elősorolt 43 tanú a kir. fiscus által követelt frázisnak valótlanságát elhatározottan vallja, látók, hogy azok elhatározottan bizonyítják, miszerint alperes azon egész frázist általánosan véve nem mondotta, s következőleg azon frázisnak mind szavait, mind értelmét semmivé teszik; látók, hogy részletesen is azon frázist alkotni kellető szavakat tagadják; látók, hogy azon állított értelmet öszvehangzó vallomásaikkal megsemmisítik. Így azon létezetté erőltetni akart mondásnak mind szavai, mind értelme elenyészvén, mi marad a kir. fiscusnak követelt frázisából? Egy nyeletlen bicsok, melynek vasa nincs.

Ily világosan bizonyítván tehát 43 tanú alperes mellett s azt, hogy ő ama költött frázist nem mondotta, 43 tanú kiáltván 6 ellen, mégpedig oly 6 ellen, kiknek vallomásaik s hitelességök különben is le van rontva: mármost az iránt, hogy alperes azon frázist nem mondotta vagyis, hogy az ellene indított pernek egyedűli alapja nem létezik: csak az lehetne még legkisebb kétségben, ki azt nem tudja vagy azt akarja tagadni, hogy 43 több hatnál.

Ennek következésében napvilági tisztaságban áll, hogy füst és párává oszolván az, miért alperes perbe idéztetett, soha nem létezvén és semmivé válván az, mivel alperes vádoltatott, s miből őtet terhelő következéseket akartak vonni, s így jelen pör nemcsak alap, sőt tárgy nélkül maradván: öszve kell annak roskadni s el kell annak enyészni.

Bátran léphet tehát alperes minden igazságos és józaneszű bíró elébe s törvény, igazság s józan ész szerint kívánhatja, hogy a felperesi méltatlan üldözés alól felmentessék.

Feljebb ezen védelem folytában elmondattak azon okok, hogy a per tárgyát egyedűl tevő frázis követelt mondásának megcáfolásán kivűl miért volt alperes kéntelen a felperes állításai cáfolásába ereszkedni, miért cáfolandja meg felperes mellékes vádait s okleveleit is.

Már miután alperes a felperes állításai közűl mind a hivtelenséget, mind a kormányt illetőt meg-megcáfolta, tanúvallomásait lerontotta s azt tagadhatatlanúl megmutatta, (mi a pör érdemét egyedűl teszi), miszerint ő a reá fogott beszédtöredéket soha is teljességgel nem mondotta: nincs egyéb hátra, mint a kir. fiscus vádló állításai s oklevelei közűl még azokat cáfolni meg, melyeket alperes ellen - neki lázító célzatot s vétkes törekvéseket tulajdonítván - hozott fel.

De ezen cáfolatba (mint már feljebb mondatott) nem azért ereszkedik alperes, mintha azzal tartoznék, mert hiszen be lévén bizonyítva, hogy ama követelt frázist alperes sohasem mondotta, az annak tulajdonított célzat s abból következtetett törekvés is el van enyészve,

hanem ereszkedik ezen cáfolatba a fent kifejtett okok s érzetek következésében maga elleni bűn nélkűl, ily rút vádat el nem türhetvén s kötelességének érezvén a lázítás és forrongás képzetének s vádjának mind általánosan, mind tulajdon személyét véve oktalan s alaptalan voltát felvilágosítani.

Felperes vádjainak egyedűli alapja, mint már annyiszor láttuk, ama követelt s megcáfolt mondás, de általánosan is hoz fel vádakat; ámbár általános és elhatározatlan vádra, olyanra t. i., mely tárgyra s adatra alkalmazva nincs, felelni szükségtelen, s ámbár a vádlónak mulasztthatatlan kötelessége vádját specificumhoz azaz egyes kijelelt pontokhoz kötni, mindazonáltal a felperes vádja hiú s alperes megtámadtatásának méltatlan volta még nyilvánosabb kitüntetéséért vizsgáljuk meg a felperesnek azon csak általánosan kifejezett s csak általánosan álló vádjait is.

Ily határozatlan vád az, mit felperes kir. fiscus az alperes ellen annak tudvalevő közgyűlésen mondott beszédeit általánosan érdeklőleg támaszt.

Kétséget nem szenvedő, hogy egy egész beszédet vád tárgyává tenni s azt hibásnak vagy bűnösnek állítani csak úgy lehet, ha az egész beszéd kétségen kivűli eredetiségében és egész kiterjedésében tudva van s előmutatható. Egy egész beszédre ugyanis nemcsak némely részei, (ha szinte azok kétségen kivűl tudva s bebizonyítva lennének is), hanem az egésznek iránya s értelme nyomja a helyesség vagy helytelenség bélyegét.

Alperesnek ama gyűlési beszédeit felperes sem nem hallván, sem hiteles irásban nem olvashatván, miként állíthat azokról valamit.

Akar ugyan a felperes kir. fiscus alperes beszédéből többet is tudni, mint ez a 2-ik és 3-ik kérdőpontból kitetszik, de mivel a pontokban formulát a tanúk elébe nem írt, ezek felelet nélkűl maradtak s tanúi csak a 4-ik kérdőpontban leírt s aláhuzott formula mellett akadtak meg. S így kénytelen lett a kir. fiscus azon értelem nélküli frázist venni vádja alapjáúl, mert hiszen vádat tenni el vala határozva. De éppen mivel a vádnak létre kelle jőni, akár lehetett annak alapot kapni, akár nem, s azon értelemnélkűli frázisról, hihetősen a kir. fiscus is átlátván, hogy arra ily fontos pert építeni nevetséges: épített, alap és kijelelt tárgy nélkűl, levegőben függő általános vádakat alperesnek ama beszédeire nézve.

Ezen általános vádak következőkre mennek ki:

1-ör. Hogy alperes a királyi méltóságot lealacsonyította.

2-or. Hogy a közcsendet háborította s a státus ellen ingerlő beszédet tartott, melynek lázító célzata volt.

Természetes, hogy ezeknek bebizonyítására azon beszédeket egészen vagy legalább azokból több specificumot, még pedig szóról-szóra, úgy mint alperes azokat mondta, kellene a kir. fiscusnak bemutatni; de miután ezt nem teszi s nem teheti, mindezen állításainak is alapja s tárgya gyanánt egyedűl ama koholt frázis marad, s nagy - előadott minden vádja azzá szigorodik egybe. Azon frázisnak pedig az alperes által sohasem történt mondása eléggé bebizonyíttatott. És így az tökéletesen megsemmisülvén, az egész beszéd vagy beszédek pedig mint vádtárgy vagy adat nem létezvén, nem létező valamiért mentség szintoly képtelen, mint az afeletti ítélet.

De mindemellett is lássuk, miként áll a dolog, s mi tetszik ki a tanúk vallomásaikból azon beszédeket általánosan véve s a királyi fiscusnak feljebb említett két határozatlan vádját illetőleg.

Az alperes beszédei egészéről a királyi fiscus tanúi semmit sem bizonyítanak, s azokból, miket alperes valóban mondott, még egyetlen egy mondást sem tudnak előadni.

Miután már a felperesi tanúk feljebbi cáfolata által bizonyossá lett, miszerint azok az alperes ellen még azon frázisra nézve is, melyről többek közűlök szólanak, legkisebbet sem bizonyítanak s terhelőknek éppen nem tekintethetnek, miként bizonyíthatnának valamit s miként vétethetnének terhelőknek egész beszédét illetőleg, melyet sem elmondani, sem belőle még egy igazi mondását előadni sem tudják.

Felperes tehát azon beszédekről semmit sem tud s tanúi által is semmit sem tudhatott meg, mégis alperes beszédeiből a fennemlített kétrendbeli vádat meri következtetni.

Az első vádra, tudniillik hogy alperes a királyi méltóságot lealacsonyította volna, mit tud felperes még önnön tanúiból is erősségül felhozni?

Nincs azok közűl egy is, ki alperesről ezt állítaná: sőt hogy Uray alispán is, midőn gáncsoló észrevételét tette, az alperes mondásában nem talált felségsértést, azt ezen úrnak tulajdon vallomása bizonyítja, miszerint alperest nem felségsértésért, hanem önnön kifejezése szerint kormány iránti bizodalmatlanságáért kívánta meginteni. Azonfelül, miután az alperes feleletével megelégedett, abban megnyugodott, azzal azt tette nyilvánossá, hogy vagy elismerte, miszerint a kormány valóban különbözik a felségtől, ebben az esetben az alperes által mondottakat, mint nem a felséget érdeklőket nem hibáztathatóknak elismerte s helyesen ismerte el; vagy pedig ha ezen különbséget át nem látta s el nem fogadta, úgy az alperes felvilágosításával megelégedvén, azt ismerte el, hogy az alperes mondása magára a felségre nézve is nem illetlen s nem sértő; következőleg mind az egyik, mind a másik esetben az ő megnyugvása alperes mellett szól.

Ugyanezen felperesi tanú s nemkülönben Kende Zsigmond első alispán a meghitelesítéskor félre nem magyarázható szavakkal elmondják, miként az alperes a királyi felség iránti hódoló tiszteletét azon gyűlésben nyilván kijelentette.

Hasonlót bizonyítanak a 10. 11. 12. 20. felperesi tanúk, valamint a D. alatti is. A 14. tanú azt mondja, hogy ámbár a közönség ellene fel volt ingerűlve, mégsem volt egy oly tüzes irígye vagy ellensége is, ki valamely szavát felségsértésnek magyarázta vagy őtet felségsértői névvel illette vagy méltán illethette volna, és hogy a királyt mint jó atyát festette s megnyugtatta az egész közönséget az iránt, hogy a király mindenben javunkat keresi. 21-ik tanú bizonyítja, hogy alperes felség iránti hűségét s tiszteletét kimagyarázta. Eszerint ezen vád iránt a felperes tanúi nem alperes ellen, hanem mellette bizonyítván, szükségtelen hogy ez iránt tulajdon tanúira hivatkozzék.

Mindazáltal lássuk az alperesi tanúk efelől miként nyilatkoznak.

Füley József esküdt, 27. szám alatt 1-ső tanú, ki azt mondja, hogy «alperes a koronás fejedelem ellen semmi sértő szavakkal nem élt.»

Szuhányi Ignác táblabíró, 2-ik tanú, «a királyi felség személye s a királyi méltóság ellen egy bántó szót sem mondott az alperes.»

Brezánóczy Lajos kiadó: «sem a királyi felség személyét, sem annak méltóságát nem sértette alperes.»

Vadász György 4-ik tanú: «a királyi felség szent személye ellen sértő szavakat nem mondott alperes.»

Schick Ferenc tiszt, alügyész, 5-ik tanú: «a királyi felség szent személye ellen egy szót sem szólott a báró és tisztán kifejtette, hogy őfelségének királyi személye s méltósága iránt nemes magyarhoz illő valódi tisztelettel s hűséggel viseltetik.»

Décsey László táblabíró, 6-ik tanú: «hogy a báró a királyi felség szent személyét sértette volna, azt tagadom,» továbbá: «Uray alispán úron kivűl nemes Szathmár vármegye rendei közt egy sem találkozott, ki a báró beszédében legkisebb felségsértést vett volna észre avagy Uray alispánnak beszédét helybenhagyta volna.»

Veres Lajos várnagy, 7-ik tanú: «a báró mindazon beszédekben, melyeket én hallottam, a felség szent személyét meg nem sértette.»

Zimán Lajos közbirtokos, 8-ik tanú: «a királyi felség szent személye ellen legkisebb félremagyarázható szót sem szólt a báró, sőt midőn másodalispán által felvilágosításra szólíttatott, azt felelte: «beszédem nem kétértelmű, mert - mint hív alattvalója királyomnak - a legnagyobb jobbágyi alázatossággal hódolok.»

Szabó György, gróf Károlyi György actuariusa, 9-ik tanú: «a királyi felség személyét vagy királyi méltóság tekintetét beszédében a báró meg nem sértette.»

Fényes János tiszteletbeli alügyész, 10-ik tanú: «hogy a királyi felség szentséges személye ellen valamit szólott volna a báró, mellyel a királyi méltóságot megsérthette, nem hallottam.»

Ujfalusy Lajos hites ügyvéd, 11-ik tanú: «balúl értett szava után Uray alispán úr feddésére magát tökéletes világosan így fejté ki a báró: tiszteli - mond - ő a felséget, iránta jobbágyi hódolattal viseltetik.»

Becsky József szolgabíró, 12-ik tanú: «a királyi felség szent személye ellen egy félremagyarázható szót sem szólott a báró, sőt beszéde közben megszólítódván másodalispán úr által, hogy világosabban beszéljen, azt felelte: „az én beszédem nem kétértelmű; én az én királyomat jobbágyi alázatossággal tisztelem s mint hű alattvalója azt tettel is kész vagyok mindenkor bebizonyítani.”»

Décsey Farkas táblabíró, 13-ik tanú: «a királyi felség szentséges személye ellen egy félremagyarázható szót sem szólott a báró, sőt inkább beszéde közben megszólíttatván másodalispán úr által ezen szavakkal: „világosabban beszéljen a báró”, erre báró Wesselényi azt felelte: „az én beszédem nem kétértelmű, én az én királyomat a legnagyobb jobbágyi alázatossággal tisztelem mint hív alattvalója.”»

Mike András, a gróf Károlyi ház nyugalmazott ispánja, 14-ik tanú: «a királyi felség szent személyét s a királyi méltóság tekintetét semmi legkisebb illetlen szavakkal sem illette a báró, arról mindenkor a legmélyebb jobbágyi tisztelettel emlékezett.»

Jasztrabszky Pál közbirtokos, 15-ik tanú: «a királyi felség szent személyét s méltóságát legkevésbé sem sértette meg a báró.»

Mercz Mihály, gróf Károlyi György tiszttartója, 16-ik tanú: «hogy az uralkodó felség s királyi méltóság ellen szólott volna méltóságos báró Wesselényi Miklós úr őnagysága, nem hallottam.»

Medve István közbirtokos, 17-ik tanú: «egész beszéde folytában a királyi felség szentséges személye ellen legkisebb sértő szóval sem élt a báró.»

Jasztrabszky Ignác közbirtokos, 18-ik tanú: «a királyi felség iránt nagy tisztelettel s jobbágyi hódolattal szólott a báró.»

Kotha Péter táblabíró, 19-ik tanú az alperesnek ily szavairól teszen bizonyságot: «a felséget, kinek egész jobbágyi tisztelettel tartozik, legkisebbé sem kívánja megsérteni, tudván a törvények szentségét s annak ellenére nem is nyilatkozik.»

Kerekes László közbirtokos, 20-ik tanú: «báró Wesselényi Miklós a királyi felség személye ellen legkisebb sérelmes szót sem ejtett, sőt tisztán kijelentette, hogy ő mint akármely hív alattvaló a királyi felség sérthetetlen személye iránt, valahányszor szóba jő a legmélyebb jobbágyi alázatossággal s tisztelettel emlékezik és szól.»

Vörösmarthy Károly hites ügyvéd, 21-ik tanú: «b. Wesselényi Miklós a felség személye vagy a királyi méltóság ellen semmit nem szólott, azt nem is illette semmi gúnyoló, sértő vagy csak illetlen szóval is,» s tovább: «elhunyt felséges királyunkról is mindig mint atyáskodó jó fejedelemről úgy szólott.»

Oláh Mihály közbirtokos, 22-ik tanú: «b. Wesselényi Miklós a felség szent személye ellen nemcsak semmi sérelmest nem szólott, de midőn tekintetes Uray Bálint másodalispán úr (ki azt vélte, hogy a kormány név alatt a kir. felséget érti) megszólította volna, nyilván s élő szóval kimagyarázta a fent tisztelt báró, hogy a királyi felség sérthetetlen személyét sem a jelen alkalommal, sem máskor nem érdeklette s mint egyik leghívebb alattvalója mindig tisztelettel emlékezik róla.»

Kászonyi Pál hites ügyvéd, 13-ik tanú: «b. Wesselényi Miklós őnagysága, hogy ezen alkalommal mondott beszédeiben vagy akármikor is a koronás felség szentséges személye s a királyi méltóság ellen valamit szólott volna, most és soha sem hallottam, nem is emlegette a királyi felséget.»

Solymosy Mihály hites ügyvéd, 24-ik tanú: «a báró az uralkodó felség vagy annak szentséges személye ellen vagy a királyi méltóság dísze ellen beszédében legkisebb sértő szavakat sem mondott.» Továbbá: «végtére azt vallhatom, hogy ámbátor sok ízben volt szerencsém hallani beszédét a méltóságos bárónak, de én soha sem hallottam, hogy a felségről sértőleg vagy illetlenül beszélt volna, sőt inkább mint leghívebb jobbágy és constitutionalista, a felséges királyt s hazáját tisztelő s szerető úgy beszélt s úgy viselte magát.»

Kovács Ágoston aljegyző, 25-ik tanú: «beszédében báró Wesselényi Miklós úrnak semmi olyan szó, mi a felséges király személyét vagy méltóságát sértette volna, nem volt, mert ha ilyes valami lett volna szavai közt, azt a megye közönsége bizonyosan bosszútlan elhangzani nem engedte volna.» És hogy: «akimagyarázta, miképpen ő (t. i. alperes) a király személye s méltósága iránt, ki sérthetetlen, mindenkor a legnagyobb jobbágyi alázatossággal s tisztelettel viseltetik.»

Kölcsey Ferenc főjegyző, 26-ik tanú: «báró Wesselényi a királyi felség személye s a királyi méltóság ellen nemcsak nem szólott semmi sérelmest, sőt midőn a kormány s nép közti viszonyokról szólott s Uray alispán által (ki azt vélte, hogy a kormány alatt a felséget érti) megintetett volna, nyilván s félremagyarázhatatlan szavakkal kifejezte, hogy a királyi felség szentséges személyét sem most, sem máskor nem érdeklette.»

Kölcsey Mihály táblabíró, 28-ik tanú: «hogy őfelségét vagy a constitutionalis törvényt a báró sérteni kívánta volna, észre nem vettem, sőt őfelségéről szólván, azt mindenkor úgy s oly tisztelettel emlegette, hogy az által mások is tartozó kötelességökre emlékeztetve vezetődtek;» és továbbá: «őfelségét a legjobb s legkegyesebb s atyáskodó fejedelemnek nevezte.»

Kölcsey Gábor táblabíró, 29-ik tanú: «a koronás királyi felség személye és a királyi méltóság ellen báró Wesselényi sem illetlent, sem sérelmest semmit sem szólott. Midőn Uray Bálint másodalispán megszólította, - ki még ekkor a kormány név alatt a királyi felséget értette - nyilván, még a kaján irígységet is legyőző és félre nem magyarázható szavakkal kifejezte, hogy a királyi felség szentséges személyét sem most, kit őnála - bátran állítván - senki nagyobb tiszteletben nem tart, sem máskor nem érdeklette.»

Szabó Sámuel közbirtokos, 30-ik tanú Uray alispánnak adott feleletét így adja elő: «felséges fejedelmem személye előttem mint minden pillanatban, úgy most is sérthetetlen.» Ehhez azt adja: «hogy ennek senki ellene nem mondott.»

Vályi Lajos szolgabíró, 31-ik tanú az alperesnek Uray alispán felszólítására ily feleletet ad szájába: «én királyomnak s felséges fejedelmemnek leghívebb jobbágya lévén, az iránt hódoló engedelmességemről soha meg nem felejtkeztem.»

Láneczky Antal seborvos, 32-ik tanú: «az egész beszédében b. Wesselényi a királyi felség szent személye ellen, valamint más közgyűlésben, úgy ezen alkalmatossággal is soha semmi sértő vagy gonosz szavakat nem mondott.»

Sánta Imre tiszt. alügyész, 33-ik tanú: «b. Wesselényi beszédében semmi sem volt a királyi felség szent személye ellen felhozva.»

Galgóczy Pál hites ügyvéd 34-ik tanú: «a kir. felség szent személye vagy a kir. méltóság ellen b. Wesselényi egyátalában semmi sértőt nem szólott, nem beszélt, sőt a midőn Uray Bálint másodalispán által (ki a kormány nevezeten a királyi felséget érté) megszólíttatott, b. Wesselényi egyenesértelmű szavakkal kimagyarázta, hogy a felség szent személyét valamint mindenkor, úgy jelenleg sem célja érinteni és sérteni.»

Fábián Gábor hites ügyvéd 35-ik tanú: «hogy b. Wesselényi sem a kir. felség, sem annak méltósága ellen semmit sem szólott, azt igen jól tudom.»

Katona József táblabíró 26-ik tanú: «Ha a méltóságos báró ő nagysága ottan-ottan beszédében a kir. felség szent személyéről is emlékezetet tett, azt mindannyiszor jobbágyi alázatos tisztelettel, sőt szemeit az egekre felemelve mondotta ki ezen szavakkal: távol légyen én tőlem, hogy én az én jó királyomnak, kit én jobbágyi alázatossággal tisztelek, szentséges személyét sérteni kivánnám.»

Nagy Elek, gróf Teleki-nemzetség javai inspectora 37-ik tanú: «az uralkodó felség szent személyéről mindig tisztelettel szólott.»

Mányoky Károly, gróf Teleki Lászlóné számtartója: «Semmi olyat, mi a koronás felség szentséges személye vagy átalában a kir. méltóság sérthetetlensége ellen lett volna, nem szólott, sőt másodalispán úr által kormányt érdeklő beszéde folytában a felség elleni szóval vádoltatván, alkalmat vett a tekintetes megye rendeit afelől meggyőzni, mely nagy tiszteletben tartja s tartotta mindenkor a kir. felség sérthetetlenségét.»

Ruszka András közbirtokos, 28-ik sz. a. 1-ső tanú: «a kir. méltóság tekintetét ezen nemes megye gyűlésén mondott s általán mindenkor figyelemmel hallgatott beszédében soha máskor, de 9-ik decemberi gyűlésben is semmi illetlen szavakkal nem illette felséges személyét, a legnagyobb jobbágyi tisztelettel emlékezett fölséges uralkodó királyunkról mindenkor.»

Domahidy Pál táblabíró, 2-ik tanú, azt mondja, «hogy midőn Uray Bálint által félreértett szavai mián megszólíttatott a báró, mondott szavait bátran ismételte, melyre többé sem az alispánnak, sem a gyűlés legkisebb tagjának ellene szava nem volt s nem is lehetett.»

Boros Felix esküdt, 3-ik tanú: «Én részemről a felség szent személye ellen vagy a kir. méltóság sértésére legkevésbé is nem magyarázhattam szavait, s annálfogva, hogy akár egyik, akár másik ellen valamit, vagy pedig sértő szavakkal élt volna, nem mondhatom.»

Gyene Károly, táblabíró, 4-dik tanú: «hogy a báró a kir. felség ellen csak egy szót szólott, annyival inkább, hogy sértette volna, nem hallottam.»

Nagy Ignác szolgabíró, 5-ik tanú azt mondja, hogy az alperes akkor midőn beszéde Uray által félreértetett, megmagyarázta, hogy a felséget most is, mint egyébkor is, mindég a legnagyobb jobbágyi tisztelettel s hódolással emlegette.

Szováthy Zsigmond hites ügyvéd, 6-ik tanú: «semmit, miáltal a kir. felség szent személyét vagy a kir. méltóságot sértette volna, nem mondott.»

Gerzon Ferenc főszolgabíró, 7-ik tanú: «Báró Wesselényi Miklós úr a kir. felség szent személye s a kir. méltóság ellen egy sértő szót sem szólott.»

Kovács Benedek kir. táblai hites jegyző 8-ik tanú: «sem a felség személye, sem a királyi méltóság ellen legkisebbet sem szólott.»

Domahidy Gedeon táblabíró 9-ik tanú: «sem a felség szent személye, sem a kir. méltóság sérelmét csak távolról is jelenthető szavát a bárónak meggyőződésem szerint sem ezen, sem más gyűlésben nem hallottam, sőt a kir. felséget tőle mindenkor a legmélyebb tisztelettel említeni hallottam.»

Szuhányi László táblabíró 78. sz. a. tanú: «Báró Wesselényi Miklós úr, hogy legkisebb szavával is koronás királyunk szent személyét és jusait nem sértette, sőt arról hódoló tisztelettel s hívséggel szólott.»

Szathmári József 79-ik sz. a. tanú: «hogy beszédében (alperesnek) semmi, mi a királyi felség szentséges személyét sérthette volna, nem volt, sőt erről legalázatosabb hódoló jobbágyi tisztelettel szólott.»

Dózsa Péter szolgabíró 80-ik sz. a. tanú: «Báró Wesselényi Miklós úr hódoló tisztelettel s illő szerénységgel koronás fejedelmünk szent személyét emlegette.»

E sokrendbeli s kifogást nem szenvedő tanúbizonyságok által már eddig is tagadhatatlan világosságban áll, hogy alperes semmi esetben a kir. méltóságot nem alacsonyította, sőt ellenkezőleg a kir. felség iránt tiszteletét tettlegesen bebizonyította.

De felperes kir. fiscus azt állítja, hogy a kir. felség és a kormány elválhatatlanok, tehát alperes a kormányt sértvén, a kir. méltóságot alacsonyította. Erre megjegyeztetik:

1. Miszerint kir. fiscus nagyon csalatkozik, s hogy a kir. felség és a kormány közt minő nagy a különbség, az a feljebbiekben eléggé bebizonyíttatott.

2. Hogy a kir. fiscus azt teljességgel nem bizonyította be, hogy alperes a kormány ellen sértegető szókat mondott-e? mert hogy sem a 4-dik kérdőpontban leírt szavakat, sem azokat, miket némely tanúk egymástól különbözőleg neki tulajdonítottak, nem mondotta, sőt (mint józanfejű ember) nem is mondhatta, az a fentebbiekben ellenmondhatatlanul kivilágosíttatott. Azokon kivül pedig k. fiscus maga sem állít semmit is, hogy alperes mondott volna.

3. Mennyire megkülönböztette alperes a kormányt a felségtől, s hogy következőleg semmit is, mit a kormányról mondott, a felségről értettnek magyarázni nem lehet, bizonyítják következő tanúk.

1. Uray Bálint vallomása hitelesítésében az van: «a 3-ik 4-ik és 5-ik pontokban említett kormány nevezetet b. Wesselényi Miklós úr a király személyére nem értette, s mind ekkor, mind a tanú megszólítására tett magyarázatában, mind pedig több Szathmár vármegyei közgyűlésekben is a kir. személyét, mely iránt mindenkor hódoló tiszteletét nyilatkoztatta, a kormánytól megkülönböztette.»

2. Kende Zsigmond: «B. Wesselényi nyilván és az egész gyűlés hallatára élőszóval ki-magyarázta magát, hogy ő a király, a fejedelem szentséges személyét tiszteletben tartja, ő az ellen semmit sem szól, ő a kormány cselekedeteit, nem pedig a fejedelemét rostálja. Ő a kormányon a kormányzó dicasteriumokat és a király személye melletti kir. tanácsosokat érti.»

3. Nagy Ignác: «A kormányt ettől (a fejedelemtől) mint más alkalomkor a megye közgyűlésein tartott beszédeiben, úgy jelenleg is egymástól megkülönböztette.»

4. Domahidy Pál: «a királyt a kormánytól világosan megkülönböztette.»

5. Soos György: «az alatt (kormány) nem a fejedelem szentséges személyét, hanem a kormány mellettieket értette s fogja érteni.»

6. Fogarasy László: «Csak a kormányra intézte bizodalmatlanságát, a felség iránti hűségét s tiszteletét magyarázván.»

7. Pál József: «kormányról szólott s a fejedelemtől a kormányt vagy a fejedelem embereit megkülönböztette.»

8. Péchy László: «a báró csak kormányról szólott.» Továbbá ezen mondást adja alperes szájába: «Én felséges koronás fejedelmem személyét mélyen tisztelem, soha tiszteletlenül arról nem szólok és valahányszor én kormányról szólok, soha én fejedelmem magos személyét érdekelni nem kívánom, és így most is csak tanácsosiról szólottam.»

Alperesi tanúk

1. Füley József: «Ő (alperes) fejedelem szent személyét nem érti a kormány alatt, mint amely a fejedelemnek alatta van, s a kormány alatt érti az országos dicasteriumokat, melyek a kir. végzések közönségessé tételének eszközei.»

2. Szuhányi Ignác: a «kormány alatt érti a dicasteriumokat s tanácsosokat a báró.»

3. Brezánóczy Lajos: «A bárónak azon szavára, hogy a kormányt a király személyétől mindenkor meg szokta különböztetni, jól emlékezem.»

4. Vadász György: «Wesselényi ekképpen különböztette meg a felséget a kormánytól: „én a kormány szó alatt nem a felség szent személyét értem, mert az előttem szent és sérthetetlen," - és hogy mindenkor megkülönböztette a királyt a kormánytól, azt hitem szerint vallom.»

5. Schick Ferenc: «B. Wesselényi beszédében valahányszor a kormányt említi, mindenkor meg kívánja azt különböztetni a kir. felségtől.»

6. Décsey László: «Ő (alperes) a kormány név alatt csak a főbb dicasteriumokat, kir. tanácsosokat s nem pedig a felség személyét érti.»

7. Veres Lajos: «a mikor valami szavában a kormányt előhozta, azt nyilvánosan kimondotta, hogy nem értem én felsége szentséges személyét, akinek én örökké hódoló tisztelettel tartozok.»

8. Szabó György: «Igy felelt t. Uray Bálint másodalispán úrnak a méltóságos báró: „én a felség és kormány közt valamint mindig, úgy most is különbséget teszek."»

9. Fényes János: «a kormányon pedig érti (az alperes) a dicasteriumokat.»

10. Ujfalusy Lajos: «Ezen szó alatt kormány nem a felség szent személyét érti s kívánja érteni a báró.»

11. Jasztrabszky Pál: «Ő (az alperes) azt felelte: „én kormány alatt nem a királyt értem, mert az előttem szent és sérthetetlen."»

12. Mercz Mihály: «Világosan mondotta (alperes) előttem, az uralkodó felség és kormány külön értelemben állanak.»

13. Medve István: «A báró nyomon azt felelte: „én most a kormányról szólok, és én most is, valamint mindenkor, megkülönböztetem a kir. felség szentséges személyét a kormánytól."»

14. Jasztrabszky Ignác: «a kir. felséget a kormánytól megkülönböztetvén, a kir. felségről nagy tisztelettel s jobbágyi hódolással szólott.»

15. Kotha Péter: «B. Wesselényi Miklós ilyenformán magyarázta ki magát, hogy ő egyedül a kormányt okozta, de a kormányzót vagyis a felséget legkisebbé sem kívánja megsérteni.»

16. Kerekes László: «a kormány név alatt csak a tanácsosokat s dicasteriumokat érti.»

17. Vörösmarty Károly: «midőn Uray Bálint másodalispán úr - ki a báró által említett kormány név alatt a kir. felséget vélte érteni - megszólította, hogy a felség ellen sérelmes kifejezéssel kár volna élni, azt felelte a báró úr: „a felség szent személyét sem most, sem soha nem érdekeltem, amit mondtam, azt a kormányról mondottam, mely alatt értem a dicasteriumokat és tanácsosokat."»

18. Oláh Mihály: «nyilván s élőszóval kimagyarázta a fent tisztelt báró, hogy a kormányon érti a dicasteriumokat és tanácsosokat.»

19. Kászonyi Pál: «jól tudom s tisztán hallottam, hogy másodalispán úr szavaira b. Wesselényi Miklós úr ily tisztaértelmű nyilatkozással válaszolt, hogy ő megkülönbözteti a felség szentséges személyétől a kormányt, s kormány nevezet alatt nem a koronás fő személyét, hanem annak tanácsosit érti úgy most, valamint mindenkor.»

20. Kovács Ágoston: «tudom jól, hogy valamint most, úgy máskor mondott beszédeiben a kormány alatt nem a felséget értette és mindenkor megkülönböztette e kettőt egymástól, nevezetesen pedig, midőn másodalispán által megszólíttatott, világosan kimagyarázta, miképpen ő a kormány alatt a kormányzó dicasteriumokat érti.»

21. Kölcsey Ferenc: «nyilván kifejezte (alperes), hogy a kormányon a dicasteriumokat s tanácsosokat érti».

22. Kölcsey Mihály: «másodalispán úr a kormányról mondott beszédét b. Wesselényinek, hogy őfelségére miért magyarázta vagy érthette, nem tudom, mert akkor a báró nem a felség nevét, hanem a kormányt emlegette, mely iránt a báró a RR.-nek nyugtokra magát ki is fejezte, megmondván azt, hogy őfelségét különbségben tartja a kormánytól; és midőn a kormányról szól, akkor a felséget még csak távolról sem érinti, mert ő annak szentségét mindenkor tiszteli.»

23. Kölcsey Gábor: «nyilván kifejezte (alperes), hogy a kormányon a dicasteriumokat és tanácsosokat érti, mint mások is értik nálunk.»

24. Vályi Lajos: «így felelt (az alperes), a királyi felségtől megkülönböztetem a kormányt, mely alatt értem a körülte levő minisztereit s tanácsadóit, kik a legjobb fejedelemnek is tanácsolhatnak rosszat.»

25. Láneczki Antal: «tisztán érthető szavakkal kimagyarázta (alperes), hogy valamint mindig, úgy most is megkülönböztette (a felséget a kormánytól) és hogy mondott szavait nem őfelségére kívánja érteni.»

26. Sánta Imre: «azt mondta (alperes), hogy ő kormányról szól, melyet ő - mint mindenkor, úgy most is - a királyi felség sérthetetlen személyétől egészen megkülönböztetni kíván, ezen kinyilatkoztatása után senki többé ellene nem szólott.»

27. Galgóczy Pál: «b. Wesselényi egyenes értelmű szavakkal kimagyarázta hogy a kormány nevezeten mindig fő dicasteriumokat ért.»

28. Fábián Gábor: «így fejezte ki magát (az alperes), én a kormány néven nem az én kegyelmes fejedelmemet, kit én jobbágyi alázatossággal tisztelek, értem, hanem a minisztereket, a dicasteriumokat.»

29. Katona József: «a kormány szót, hogy mit értett rajta, mindenkor megmagyarázta; a felség királyi szent személyétől megkülönböztette.»

30. Nagy Elek: «a királyi felség és kormány közt gondosan különbséget tett.»

31. Mányoky Károly: «különösen kitüntette a különbséget (alperes), melyet a kormány és felség szentséges személye közt tisztel.»

32. Ruszka András: «b. Wesselényi tisztán kimondotta, hogy ő kir. felség s kormány között valamint mindenkor, úgy most is különbséget teszen.»

33. Domahidy Pál: «azon panaszos beszédet b. Wesselényi, hogy éppen nem a felséges uralkodó szent személyéről, hanem a kormányszékek számos tagjairól mondotta s érttete légyen, elegendően tudtunkra adta.»

34. Boros Felix: «ő (az alperes), a felségtől mindenkor megkülönböztette a kormányt.»

35. Gyene Károly: «jól tudom, hogy - - így felelt (az alperes), én a kormányt mindenkor meg szoktam különböztetni felséges koronás fejedelmemtől. És csakugyan meg is különböztette, mikor csak hallottam.»

36. Nagy Ignác: «a báró megmagyarázta, hogy a kormány nevezet alatt éppen nem ő felségét, kit most is, mint egyébkor is, mindig a legmélyebb jobbágyi tisztelettel s hódolással emlegetett, de tanácsosait, dicasteriumait érti, s ezen magyarázattal nemcsak másodalispán úr, de az egész terem is megelégedni látszatott.»

37. Szováthy Zsigmond: «a királyt és kormányt ez alkalommal is, valamint máskor, úgy különböztette meg, hogy ő kormány nevezet alatt csak magát a kormányzó testet, konziliumot, kancelláriát, kormányzó minisztereket érti a felséges király személye kivételével.»

38. Gerzon Ferenc: «megmagyarázta (alperes), hogy a kormány alatt nem a felség szentséges személyét, hanem az igazgató dicasteriumokat érti, mely magyarázat után Uray alispán is b. Wesselényi Miklós úr ellen többet nem szólott.»

39. Domahidy Gedeon: «a királyi felséget tőle (alperestől) mindenkor legmélyebb tisztelettel említeni és a kormánytól igen megkülönböztetni hallottam.»

Az alperes célzatát érdeklő általános vádakról

Menjünk már a felperesnek második általános vádjára által, miszerint:

Alperes a közcsendet háborította s a státus ellen ingerlő beszédet tartott, melynek lázító célzata volt.

Erre mindenekelőtt meg kell jegyezni:

1-ör. Miszerint azt, hogy a közcsendet háborította, mivel ez factum, a felperes csak úgy állíthatná, ha a közcsend valóban megzavarodott volna. Úgyde nem hogy alperes beszédeinek a közcsend s békességre valami zavaró s káros következési lettek volna, sőt azon közgyűlésben is csak egyetlenegy volt, ki a beszélőt félreértvén, egy mondásán felakadott; s ezen egyetlenegy is az alperes által tett felvilágosítás következésében tökéletesen megnyugodott, és így arra nézve, hogy alperes a közcsendet háborította volna, éppen a factum, az t. i. hogy a közcsend fel nem háborodott, egyenesen a kir. fiscus vádja ellen szól.

2. Azon vád tehetésére, hogy alperes lázító beszédet tartott, felperesnek azon egész beszédet elő kellene mutatni s be kellene bizonyítani. Azonban felperes kir. fiscus magyarázhatatlan könnyelműséggel a beszédek tartalmáról hallgatott s egyedűl az általa a 4-ik kérdőpontban írt nehány szavakkal tölti idejét s azokból igyekszik a világ minden bűneit alperes fejére hárítani.

De éppen ez valóban nagy bizonysága alperes ártatlan voltának, hogy midőn lázítási váddal fejét és javait keresik, ugyanakkor a legrosszabb akarat minden jelenségei mellett sem tudnak ellene egyebet mutatni *egyetlenegy periodusnál*, mégpedig éretlen ésszel, gondolatokat fűzni nem tudó fejjel kigondolt rossz periódusnál. Hiszi-e a felperes kir. fiscus, hogy egyetlenegy szentenciával a státus ellen lázítást indítni lehessen? Bajos gondolni, hogy századunkban, s éppen a magas hivatalok emberei az Ezeregy Éjszaka meséiből szedjék tudományaikat. Ezen mesékben igenis vagynak példák, hogy bizonyos rövid, rendszerint értelmetlen, de varázserejű szavak roppant következményeket állítottak elő. Alperes a maga szerencsétlenségére ily varázs birtokában soha sem volt, azért képzelni sem tudja, hogyan vetemedhessék valaki azon bohóságra, hogy az európai közönséges mély béke idején tanácskozás végett együtt űlő polgárok között nehány összefüggés nélkül oda vetett értelmetlen szavakkal státus elleni lázadást gerjeszteni törekedjék.

Mielőtt ezen vádat részletesen vizsgálnók, s mielőtt a tanúknak is az iránti nyilatkozásaikat elősorolnók, mivel a kir. fiscus alperesnek célzatát feszegeti s lázítást akar reáfogni, s ily lázítási célzatot oly beszédekben keres, melyek előtte ismeretlenek: azért s a vád szörnyű és valóban oktalan voltáért szükséges előbb célzatról, lázítási törekvésről s az alperes saját beszédéről általánosan szólani.

Intenció, célzat, szándék, ez az, mi emberben legkevesebbé lehet mások tudhatásának tárgya, szülöttje az akaratnak, gondolatnak, mi emberben lesz s enyésztéig létezhetik anélkűl, hogy azt más tudná, gyakran csak sejdítené is. Gondolatot vizsgálat tárgyává tenni s akarni fürkészni, hogy valaki mit gondol, képtelenség; nem sokkal kisebb képtelenség annak elhatározását akarni, hogy valakinek keble rejtekében mi szándék, mi célzat van?

Az a nagy bölcsességű férfiú, ki országgyűlésünkön az elnökséget annyi évek óta viseli, a főherceg nádor jól érzette ezen igazságot s követésre méltó példát tűzött a kir. fiscus elébe, midőn az 1833-ki március 28-ki országos ülésben a vallási tárgy fennforogtában a protestánsokat rosz célzattal vádoló pécsi püspököt meginté: «*őexcellenciája ne magyarázgassa mások célzásait s a szív rejtelmeit, melyek előtte tudva nem lehetnek; ők, kik katolikusok - úgy hiszik - csak békét, szeretettel egyetértést óhajtanak; ennélfogva sértés nélkül a másik félről sem lehet egyebet feltenni.*»

Felperes kir. fiscus jól emlékezhetik ezen oly sokak előtt oly nagy nyilvánossággal mondott bölcs szavakra, s mégis azokat nemcsak nem követi, hanem arról is elfelejtkezik, mi a józan észnek örökös törvénye s törvénykönyvünkben is Mátyás VI. Decr. 13-ik cikkelye, miszerint: «de intentione praeter Deum nemo recte judicare potest,» és emberi gyarlóságának szűk határain túllépve, szíveket és veséket akar vizsgálni s a kebel mélyében rejtett szándék s célzat felett ítélni.

Való ugyan, szándék s célzat az, ami minden tettre az erény vagy vétek bélyegét nyomja. De tettnek kell lenni, hogy az emberi szűk határú belátás azt megfoghassa, láthassa. Tett nélkül kivűl van az mások tudhatása körén.

Ez az oka, hogy a tettnek valódi becséről s érdemeiről ember nem ítélhet, s bírónak is tisztje s hatása köre csak az, hogy tettet, mi következései által káros vagy veszedelmes, másokat ijesztő példaadással eltávoztasson, s tevőnek pedig javítása vagy a tett ismételhetésbeni megakadályozása által azt meggátolja.

Tettnek is szándékát, indító okát bírónak *vizsgálni* a legkényesebb feladás, mert minden jelek, mik arra mutatnak, nagyon csalhatók s ígen gyakran csalók: valódi hévmértéke pedig csak az emberi szívben van, hova egyedűl a mindenható Isten tekinthet. Nemcsak vizsgálni pedig, hanem el is ítélni tettből szándékot nemcsak kényes, de lehetetlen, mert mi csalható s következőleg nem bizonyos, abból ítélni nem lehet.

Ha már tettből sem lehet szándékról csalhatatlan bizonysággal ítélni, hát tett nélkűl nem képtelenség-e arról ítélni akarni? Nem valami tettből szándékra vonni következtetést, hanem szándékból (mit tett nélkűl tudni nem lehet) következtetni tettet, több mint képtelenség!

Azt mondja talán valaki, hogy nemcsak tettből, hanem beszédből is lehet szándékról ítélni. Igenis lehet, hogy ha a beszéd a szándékróli vallomástételt foglalja magában, de különben nem, mert nem minden beszéd mutat szándékot, hogy pedig valami minő célzatból vagy szándékból mondatott: annak magyarázata a magyarázó önkényétől függvén, semmi bizonysággal nem bir.

Annyival inkább, midőn egy beszédnek állítólag s csak kiszakasztott töredéke van kérdésben; ezen töredéknek igazi értelme nincs is; az egész beszéd pedig (minek tudása adhatna egyedűl valami világosítást) nem tudatik, akkor miként lehessen célzatról szólani s ítélni, megfoghatatlan.

Hogy az alperesnek azon beszédében mi volt szándéka, célzata? azt ugyan, ki azon beszédeit józan ésszel, felfogni tudó tehetséggel, figyelemmel s elfogultság nélkűl hallotta, láthatta, érthette; de Istenére mondja, kitől azt a kir. fiscus vette, az nem értette; a kir. fiscus pedig azon beszédeket nem hallván, azokat nem tudhatja.

Mindezeknél fogva alperes ünnepélyes óvást teszen az ellen, hogy szándék s célzat, mint csak olyan, ítélet alá tartozhassék s csupa szándékért, s célzatért valakit (ha szinte az hibásnak tartatnék is) büntetni lehessen. És ünnepélyes óvást teszen az ellen is, miszerint az ő célzatáról s szándékáról azon beszédtöredékből, mely soha sem is létezett, de a melynek értelme sincs, ítélni lehessen vagy hogy célzata s szándéka felől egész beszédéből vagy beszédeiből, mik tudva nincsenek, következtetés huzattathassék.

Emberi célzatokról s azoknak vád s ítélet tárgyává nem válhatásáról ezeket előre bocsátván, miután felperes nem iszonyodik minden adat vagy tett nélkűl alperest lázítási célzatról vádolni, szükséges ezen vád szörnyű s oktalan voltáért következendőket megjegyezni:

Ki e szót: «lázadás» egész erejében érti, ki a lázadás szörnyeit képzelni tudja, borzadni kell annak ily bűn elgondolására is; kire pedig azt reá akarják fogni vagy kiről azt csak fel is teszik, annak a méltatlanság sértő fulánkja égető fájdalommal illeti keblét, ha emberi s polgári érzésnek csak egy szikrája is létezik még abban.

Egy ország felforgatott csendje s bátorsága, a láncszaggatta indulatok dühöngése bőszültségének, a mámorában fenevaddá vált sokaság borzasztó kicsapongásai, elrablott vagyon, inség, szétszaggatott társasági s családi viszonyok, az ártatlanok jajjai, füstölgő házak, könnycseppek, vérözön: mindezek csak halovány vonásai azon borzasztó képnek, milyenné a lázadás szörnyei a legboldogabb s virágzóbb hazát is átvarázsolhatják.

Nincs azért az alperes előtt erkölcsileg véve is nagyobb bűn, mint lázadást okozni vagy csak elő is mozdítani s egy országra s annak békés lakósaira idézni fel a forrongás pokolszülte fúriáit, melyeknek merre és meddig száguldása, miután egyszer véres szárnyaikkal a polgári csendet nyugtából felverték, többé senkitől nem függ.

Ki a lázadást, forrongást ily borzasztónak, annak eszközlését pedig ily irtóztató bűnnek hiszi és vallja, s ki hazáját a hív gyermek gyengéd szeretetével imádja, annak azon kénytelenség miszerint magát éppen azon szörnyű bűn s imádott hazája elleni hívtelenség vádja alól

mentse, szint oly visszás oly önérzetet sértő, mint ha hív fiú, ki éltét örömmel kész szülőiért áldozni, ki szüntelen azoknak egészségéért retteg, éltekért könyörög, azon bűn vádja ellen kényszeríttetnék magát védni, hogy szülői számára mérget kevert s tőrt akart szivökbe verni. Az ily vádlott érzése szentségét nem fogja oltalommal profánálni, imádott szülői kebléhez simul s onnan fog az otromba vádra megvető nemes büszkeséggel tekinteni. De midőn a vád következésében ezen kebeltől, mely örömeinek s hódolásának oltára, erőszakosan el akarják szakasztani, midőn meg akarják fiúi kötelessége teljesítése s az ápolás édes szolgálata további folytatásában gátolni, ekkor - ha botránkozással is - de kénytelen az undok vád ellen felszólalni s magát menteni. Így alperesnek, ha lelke tisztaságának érzetében sokkal maga alattinak tartja is, ily vád ellen oltalmazni magát, erkölcsi kénytelenség facsarja ki kebléből a mentség szavait.

Alperes már felesleg is megcáfolta s megsemmisítette azon vádat, mely ellene egy általa soha sem mondott s józan fővel nem is mondathatott frázisra alapíttatott. Azon tárgy nélküli vádra is, melyek szerint általánosan királyi méltóság alacsonyításával kívánják terhelni, már eléggé megfelelt.

Mi pedig a lázítás célzatáról általános vádat illeti, meg van alperes győződve, hogy valamint ennek csak árnyékát is reá bizonyítani nem lehet: úgy annak még csak gyanúja sem fogja őtet senki előtt, ki éltét s lelkét ismeri, terhelni.

Azonban alperesnek polgári cselekvéseit tagadni vagy homályba rejteni sem oka, sem szokása, s azért kész ama szathmári közgyűléseni szándékáról s kérdéses beszédeiről s azoknak célzatáról bővebben szólani. Mi volt alperes három beszédeinek tartalma? ezt felperes is fogja tudni. Azon okok t. i. melyek Szathmár megye rendei előtt megbizonyítsák, hogy az örökös megváltásról szóló törvényjavallatot elfogadni hasznos és szükséges.

Ezt állítani talán csak nem volt bűn, hiszen két év lefolyta alatt ugyanezt állítá az országosan egybegyűlt státusok táblája is, mint közönségesen tudatik, nagy többséggel. Ha tehát az állítás bűn volna, úgy a felperes kir. fiscus a képviselő táblát is bűnösnek fogná tartani.

Az sem volt talán bűn, hogy az örökös megváltás felett megyei közgyűlésen tartatott beszéd. Hiszen a megyéknek tagadhatatlan jusok országgyűlés alatt pótló utasításokat adni, mi természet szerint az országgyűlési tárgyak feletti tanácskozást és vitatást hozza magával. Ha tehát ily tárgyról megyei gyűlésen szólani bűn volna, úgy a felperes kir. fiscusnak az ország minden megyéit kivétel nélkül nota-pörbe kellene idézni.

Hihetőleg azt sem fogják bűnnek gondolni, ha valaki az örökös megváltásról beszélvén, elkerülhetetlen azon viszonyokról is tesz említést, melyek az adózó nép, nemesség és a kormány közt egymás iránt kölcsönösen léteznek. Hiszen e három sok más tekintetben is, de kivált a kérdéses megváltási tárgyra nézve oly szoros kapcsolatban áll egymáshoz, hogy egyikről a másik nélkül szólani nem lehet. Így van ez az úrbéri tárgyat illetőleg általánosan. Az adózó tartozik földesurának és a kormánynak; e tartozások nyomását akár az örökös megváltás, akár más úton könnyíteni akarónak természetesen a három testület viszonyairól szólni kell. Ezt tették az országgyűlési két tábla minden szónokai, ezt minden megyei szónok, s fogja-é a kir. fiscus mindezekre büntető vesszejét bocsájtani?

De talán abban fekszik a bűn, hogy alperes a kérdéses gyűlésben, mint saját tanúi vallják, (mert a felperesi tanúk valamint egyebet, úgy ezt sem tudják) azon veszedelmekre is figyelmeztette a megyei rendeket, melyek előállhatnának, ha az örökös megváltás a jobbágyoknak megtagadtatnék, s még a nemesség által tagadtatnék meg. Alperes éppen nem tagadja, hogy lehető veszedelmekről terjedelmesen szólott, mivel azon veszedelmek lehetségét valóban nagyon figyelemre méltónak s annak elterjesztését nevezetes indítóoknak tartotta. De veszedelmekről, ha az úrbéri tárgy jobbágyokra nézve kedvezőleg nem végeztetik el, ország-

gyűlésen a főrendű tábla ülésében ő cs. kir. főhercegségének a nádornak előlülése alatt is szólott az alperes, mint ide 74. szám alatt rekesztett beszéde bizonyítja. Sok századok hallattára tartatott a beszéd, s mind a közönségnek, mind magának a főherceg nádornak helybenhagyását megnyerni szerencsés volt. Csodálja-é a felperes kir. fiscus, ha azt, ami oly fényes helyen oly kedvezőleg sikerült, másutt is merészelte alperes megpróbálni? Fájdalom, nem ugyanazon szerencsével! Mert a nádor előtt mondott beszédre nem volt, látom, szüksége; azt jól hallotta a főherceg is s a szándék tisztaságát megismerte; de a megyei beszéd akadt szorgalmatos hírhordóra, ki belőle rend és logika nélkűl meglehetős rosszakarattal egyesült tudatlansággal egyetlen egy periódust összefűzzön. Ily móddal nem lehetne-é a törvénykönyvből vagy éppen az evangéliumokból kárhozatos mondásokat öszveférceIni? s ha valaki ily öszveférceIést tenne, mit fogna felperes kir. fiscus következtetni? Azt-é, hogy a törvénykönyv vagy az evangélium veszedelmes irat? Vagy inkább azt-é, hogy az öszveférceIőt ha nem fenyítékházba, de őrültek társaságába kell kisértetni?

Azt fogja felperes ellenvetni: kellett alperesnek a kormányról valami kárhozatost mondani, mert saját tanúi is vallják, miképpen Uray alispántól megszólíttatott, mely megszólítás következésében a királyi felség iránti tiszteletét nyilvánította.

Alperes elhatározottan feleli:

1. Adja elő a kir. fiscus azon kárhozatos szavakat; mert amit a 4-ik kérdőpontban tanúi elébe lecke gyanánt írt, annak valótlansága kivilágosodott.

2. Nem tagadja alperes, hogy a kormányról szólott, hogy a kormányról kellett szólania, hogy pedig őt Uray alispán félreértette, arról nem tehet. Egyébiránt minden tanúk, kik az Uray alispánhoz intézett feleletről szólanak, tanúsítják azt is, hogy a felelet után az alispán elhallgatott s természetesen; mert félreértéséről fel volt világosítva. Alperes bűne-é, ha némely rosszakaratú vagy tudatlan tanúk a nép zsírja kifejezést a reá következett magyarázat nélkűl kikapták? felperes pedig belőle veszélyes magyarázatot csinált? Ez egyetlenegy kifejezésnek csonkán s rossz rendben lett kiemelése példáúl szolgál, mi könnyű a legártatlanabb beszédből is veszedelmes frázisokat összetoldozni! Éppen oly könnyű t. i. mint okos renddel tartott következetes beszédből rendforgatás által értelmetlen mondásokat csinálni.

Egyébiránt ezen *nép zsirja* iránti hasonlatosság ellen némelyek talán azon kifogást tehetnék, hogy azon népnek, melyről alperes szólott, valóban nem sok zsirja van, s azért azt szívni sem igen lehet.

Különben alperes tanúi eléggé kifejezik, hogy alperes azon mondásával, melyben ezen kitétel is előfordul, mit értett, és világos abból, miszerint azzal kormányt vagy nemességet sem nem káromolt, sem valami törvénytelen tettről nem vádolta, hanem azon helyhezetet fejezte ki, miszerint törvényes rendszer következésében a kormány, valamint a nemesség is azon népnek értéki s munkabeli és személyes tartozásiból szívja azt, mit amannak, t. i. a kormánynak az ország védelmére s a közterhek egy részének fedezésére, ennek pedig, t. i. a nemességnek önnön élelmére fordítani kell.

3. Alperes mindenekfelett figyelembe kéri vétetni, ami tanúinak egyforma előadásából nyilván kitetszik s feljebb bőven előadatott, miképpen a sokszor említett közgyűlésben megjelent sokaság nagy része már előre annyira fel volt ellene ingerűlve, hogy a gyűlés kezdetén szót sem akart neki engedni, sőt mivel szólani mégis szándékozott, fiscalis actiót kiabált ellene, s tiszti főügyész Szeredahelyi Pál az actiót, noha következés nélkűl, fel is tette. Már most ha alperes (midőn később szóhoz juthatott s gyakori félbeszaggatás közt három hosszú beszédet tartott) valósággal státus elleni lázítást követett volna el, közcsendet háborított vagy a királyi méltóságot lealacsonyítani igyekezett volna, lehet-e józanúl elgondolva csak képzelni is, hogy azon ingerűlt sokaság, mely a gyűlés kezdetén (midőn alperes ezen

négy szaván kivül: «Tekintetes Karok és Rendek!» semmit egyebet nem szólott, nem szólhatott) semmiért ellene fiscalis actiót kiabált, s a tiszti ügyész az actiót ezen semmiért (sajátképpen azon igazságtalan erőszakért, melyet a sokaság elkövetett) feltenni oly kész volt, hogy - mondom - ezen ingerült sokaság s ezen actió-írásra oly kész tiszti ügyész hidegen hallgattak volna? Hiszen ha alperes a reáfogott vádbeli tettet elkövette, magoknak az ő legjobb barátainak is elengedhetetlen hazafiúi kötelességök lett volna ellene felkelni. A felperes kir. fiscus tehát két képtelen dolgot teszen fel. Egyet, hogy a bosszús és semmiért is bűntetni kész sokaság a maga ingerültségének legnagyobb fokán alperest a nyilván elkövetett bűnért meg sem feddette. Mást, hogy Szathmár megye a közgyűlési tagok ily ingerültsége mellett is a királyi méltóságot lealacsonyíttatni s a közcsendet háboríttatni, a státus ellen lázítást elkövettetni szabadon engedte! Ha ez így volt, nem bűnös-é az egész közgyűlés?

Alperes nem ok nélkül kivánta, hogy felperes a megyei illető jegyzőkönyvet mutassa elő. Mert ha Szathmár megye közgyűlésén ily valami, mi a vádban foglaltatik, megtörtént, morális lehetetlenség lenne arról a jegyzőkönyvben említésnek nem lenni. Megyének ily valamit akár észre nem venni, akár készakarva elhallgatni egyformán gyalázatjára szolgálna, s valóban szomorú dolog, hogy országunkban, polgári alkotványunk minden biztosításai mellett, lehetséges a kir. fiscusnak a megye teljes elmellőzésével, a megyei nyilvános jegyzőkönyv dacára, elmétlenül koholt hirhordó levél után indulva magános tanúkat keresni öszve, s azoknak sem józan ész, sem erkölcsi lehetség előtt meg nem állható vallomásaikon, melyek azon kivűl csak némely összehányt szóra terjednek ki, egész lázítási tervet építeni s azt közvetlen ugyan alperesnek, de közvetve egész Szathmár megyének terheltetésére az ország legmagasabb törvényszéke előtt mint kétségtelen tettet követelni.

Elég világos az előadottakból mind az, hogy csupa célzat sem vád, sem ítélet tárgya nem lehet, mind pedig az, hogy alperesnek azon gyűlésbeli célzata bűnös nem volt s nem is lehetett. De hogy üldöztetésének méltatlansága az ég és föld minden lakói előtt még nagyobb mértékben kivilágosodjék, nézzük, mi tűnik ki alperes célzatára nézve tanú vallomásokból s bizonyítványokból.

A felperesi tanúk az alperes célzatára nézve minden azokból részint létesítő, részint azokban létező rosszakarata mellett sem bizonyítanak ellene legkisebbet is. Sőt nyilván mellette szól az, mi azoknak öszvevetéséből s megfontolásából kiviláglik.

Ugyanis a felperes tanúi közűl vagy egyenesen vagy mellékesen az alperes célzatáról 19 szól. A többi arról legkisebb említést sem teszen.

Az 1-ső tanú. Uray alispán azt mondja: «A kormány ellen ingerlő bizodalmatlanságáért megszólítottam.» Ez tehát bizodalmatlanságot tulajdonít alperesnek, de valamint bizodalomra senkit is kényszeríteni nem lehet, úgy annak nem létéért vagyis bizodalmatlanságáért sem lehet senkit is vétkeztetni. Hogy a tanú ezen általa vélt bizodalmatlanságot a kormány ellen ingerlőnek találta, azzal csak véleményét fejezi ki, mire nem felesleges megjegyzés, hogy a bizodalmatlansághoz az ingerlő szó epithetonnak nem igen illik. Ezen magában sem igen terhelő tanú ellenében áll az első alispán, ki alperes célzatáról azt mondja: «sem nem lázított, sem lázítani nem akart.»

C. alatti 27-ik tanú Ujhelyi Károly egy frázist (mely már feljebb említtetett) alperesre fogván, arról azt mondja: «ezen előhozott nyugodalmas, békés megyénket unszolt s jó királyunkat botránkoztató merész szavaira sat.» Ez sem azt teszi, hogy alperesnek minő célzata volt, hanem csak azt, hogy a tanú azon általa koholt frázisról mit tart. De az alperes valamint a többi, úgy ezen reá költött variánst is szintoly kevéssé mondotta, mint a fiscus által reáfogott értetlen frázist; azért alperest legkisebbnyire sem érdekli, hogy Ujhelyi Károly úr maga koholta frázisáról mit tart. Ezen elég rosszakaratú, de terhelni még sem képes tanú ellen itt van a felperes 11-ik tanúja, tisztb. jegyző Nagy Ignác, ki azt vallja: «tudományomra semmi

lázító s felségsértő kifejezéssel nem élt.» Eszerint a felperesnek azon két tanúja, kik az alperes célzatáról nem szólanak ugyan terhelőleg, de egy pár ellenséges indulatot mutató epithetonnal élnek, két olyan tanúval vannak megsemmisítve, kik nyilván vallják, miszerint alperesnek lázító célzata nem volt.

Ezen 4 tanún s az alperes tanúi közé számított 14-ik szám alattin kivűl 14 van tehát, ki az alperes célzatáról említést teszen, ezek mind alperes mellett szólanak, mert célzatáról csak annyit mondanak, de azt nyilván kifejezik, miszerint az országosan javallatba hozott 5-ik cikknek törvénnyé válásán igyekezett; márpedig midőn valami célzatról kimondatik, miszerint az törvény létesítése s országosan javalt dolgoknak törvényes úton törvénnyé tétele volt, azzal csakugyan azon célzatnak nem lázító volta elég nyilván ki van fejezve.

Még Kovács Sándor *C.* alatti 3-ik tanú is, ki vallomásában alperest különben eléggé kivánja terhelni, célzatáról azt mondja: «miszerint alperes azt kivánta elhitetni, hogy ha az örökös tulajdonsági jus az adózóknak megadatik, abból mely nagy haszon fog háromolni a kisebb vagyonú s taksás nemesekre.» Sőt a 19-ik tanú Szuhányi Ferenc, ki a követelt szavak reáhagyásában alperes ellen nagy készséget bizonyított, nem különben a 20-ik tanú, ki vallomása szerint még a gyűlés kezdetén az alperes ellen csak azért, mivel az a szólási jusával élni akart, ellenségesen lépett fel; valamint a 29-ik tanú is, kinek vallomása alperes elleni indulatot mutat, célzatáról minden nem palástolt rosszakaratjuk mellett is azt vallják, miszerint az 5-ik törvénycikk elfogadására törekedett s annak jótékonyságát fejtegette. A 21-ik tanú pedig ezt mondja: beszéde oda látszott céloztatottnak, hogy az 5-ik artikulus elfogadásával a nemzeti jobblét következtethető. Végre a D. alatti tanúnak szavai ezek: «beszédében semmi lázítási szándék vagy célzat nem rejtezett.»

Az alperesi vallomások pedig e tárgyról, t. i. a kir. fiscusnak azon általános vádjáról, miszerint alperest közcsend háborítással s lázító célzattal kivánja terhelni, így szólanak:

1-ső tanú Füley József: «hogy a Wesselényi beszédében, annak tartalmában s elveiben semmi az ország státusait egymás ellen ingerlő, lázító kiejtések nem voltak, az magából az elveiből kitetszik, minekutána nem hogy egymástól távol taszítani kivánta volna a külön alsó osztályrendet a nemességtől, sőt inkább oda igyekezett a nemzet állását vinni, hogy a közértelmesség, az érdekek s egymás iránt való bizodalom még inkább erősbödjék, s ne jusson oda a nemzet, hogy az adózó nép a nemesség mint képzelt elnyomójok ellen bizodalmatlanságánál fogva felindulván, azoknak veszélyes feltámadások ellen a királyi pártfogástól kényszerittessék szabadulását várni a nemesség.»

2-ik Szuhányi Ignác: «báró Wesselényi beszédében semmi lázító, semmi ingerlő nem vala, sőt valamint maga nyilván kimondá, úgy beszédeiből is kitetszett és elveiből, hogy a békességnek buzgó barátja, s éppen ezen békességért tartja szükségesnek az örökös megváltás törvényét, mely által foghat megszünni a visszavonás, melyben jobbágyság és nemesség a birtokjog miatt század óta vala.»

3-ik Brezanóczy Lajos: «hitem szerint állíthatom, hogy egész beszéde alatt a báró semmi olyast elő nem hozott s nem mondott, mely a közcsendet háborította vagy közbotránkozást okozott volna.»

4-ik Vadász György: «nem hogy ingerelte volna az ország státusait egymás ellen vagy a Rendeket a királyi felség szent személye ellen, mert beszédje által a közcsendet soha meg nem háborította.»

5-dik Schick Ferenc: «a báró minden beszédeit oda irányzottaknak láttam s értettem, hogy a köznép java s boldogsága békés úton eszközöltessék s éppen a vítatás alá vett articulus megállapításával a közcsend és béke állandóúl fenntartassék. Igaz ugyan, a báró beszédében sokszor megakasztatott többek által s kérte is a közbeszólókat, hogy ne szóljanak bele

beszédébe, mert ha a beszéd fonalát megszakasztandják, majd vagy érthetlen vagy összefüggetlen vagy kétes értelmű lesz beszéde, de mindemellett is sokszori közbeszólások történtek, de milyen értelműek, nem tudom.»

6-dik Décsey László: «Nem az, hogy lázító szándéka lett volna báró Wesselényinek, sőt a lehető kitörések elkerülésére javallotta a törvénycikkely alkottatását, szomorú képeit feszegette a báró a kitöréseknek s éppen ezeknek kívánta mintegy gátat eleibe vetni az egyetértés s barátság megfundálhatásának törvényeit.»

7-dik Veres Lajos: «amennyiben meg tudtam ítélni báró Wesselényinek beszédét, miket hallottam, abban semmi lázítást észre nem vettem, egyedül csak azt húztam ki hosszas beszédéből, hogy az örök megválthatást akarta megállapítani s amellett erősen küzdött, hogy a megye a november 10-ki közgyűlési határozását az 5-ik úrbéri cikkelyre nézve változtassa meg.»

8-ik Zimán Lajos: «báró Wesselényi beszédében semmi lázítás nem volt.»

9-ik Szabó György: «A m. báró azonban semmi lázadást vagy engedetlenséget előmozdító szavakkal nem élt.»

10-dik Fényes János: «báró Wesselényi Miklós beszédében semmi lázítás nem volt sem az ország státusait egymás ellen, vagy a megyei Rendeket a kir. felség, a kormány, a hazai alkotvány ellen nem ingerelte; sőt inkább arra törekedett, hogy az örökös megváltás által az ország lakósai között örök béke és nyugodalom szereztessen s ezen igyekezetét világos szavakkal is kijelentette.»

11-dik Ujfalusy Lajos: «Szót, mely lázításnak csak távolról is hordta volna bélyegét, soha tőle nem hallottam, pedig éppen mellette állván s figyelvén reá, közelségem miatt lehetetlen volt volna nem hallanom, sem polgárt polgár, sem a megyei rendeket a kir. felség és haza alkotványa ellen nem ingerelte. Beszéde az úrbéri 5-ik cikk pártolása által elhárítható szomorú következésekre s így tehát egyenesen a lázasztás kikerűlésére célzott.»

12-ik Becsky József: «báró Wesselényi beszédében semmi lázítás nem volt, a hazai alkotvány ellen nem beszélt, egyedül az 5-ik artikulus elfogadásából háromló hasznokat fejtegette.»

13-ik Décsey Farkas: «báró Wesselényi beszédében semmi lázítás nem volt, a rendeket egymás ellen sem most, sem máskor nem ingerlette, a hazai alkotvány ellen is hogy beszélt volna, nem hallottam; egyedül beszédében az V-ik art. elfogadásából minden egyesekre háromló hasznokat fejtegette.»

14-ik Mike András: «soha senkit vagy a felség ellen való lázadásra vagy a kormány ellen való ellentállásra s erőszakos tettre nem ingerlett.»

15-ik Jasztrabszky Pál: «Semmi lázítást nem találtam a báró Wesselényi beszédében, a mi a közcsendet megháborította volna.»

16-dik Mercz Mihály: «Emlékezetemre semmi lázító beszédet nem tartott, sem az egész beszéde folyama alatt semmiképpen sem szólott lázításra alkalmaztatható beszédet, sőt inkább állításaiból az világlott, ha csakugyan a nép is megjutalmaztatva látja magát a biztos birtok által, háládatos lesz mint az uralkodó felség, úgy a köznemesség iránt, terheit könnyebben viselő munkálatjainak biztos gyümölcsét látván, az ipar gyarapodik, a közbékesség állandó lesz, amit ellenkező esetben alig lehet reményleni, minekutána már a népet sok szép reménnyel biztatták vala.»

17-ik Medve István*:* «báró Wesselényi Miklós úr szavaiban nem hogy lázítás lappangott volna, sőt minduntalan azt mutogatta meg, hogy az úrbéri 5. cikk törvénnyé alkotása által mintegy elszakadhatatlan láncszemmel kapcsolódnak össze az ország minden rendű lakósai.»

18-ik Jasztrabszky Ignác: «arra is világosan emlékezem s tudom, hogy egész beszédében senkit a kormány ellen való ellentállásra vagy lázadásra nem ingerlett, semmi oly indítványt nem tett, mely a közcsend megháborítására, constitutió, törvény megsértésére vagy ellentállásra ingerlett volna valakit.»

19-ik Kotha Péter: «Valami lázítást azon hosszas beszédében a bárónak, mellyel az ország státusait egymás ellen vagy a megyei rendeket a kir. felség és a hazai alkotvány ellen indíthatta volna, nem vettem észre, nem tudom, sőt hogy az 5-ik art. elfogadásával az ország lakósai között az egyetértés és békesség állandóságát mutatni s támogatni igyekezett.»

20-ik Kerekes László: «báró Wesselényi beszédében semmi lázító nem volt sem a kir. felség, sem a kormány, sem a hazai alkotvány ellen, egész beszéde csak oda célzott, hogy nemes Szathmár megye az örökös megválthatás ellen adott utasítását vonja vissza, azon törvénycikkely elfogadásából jövendőlvén az ország lakósai közt az állandó béke s egyetértést, ami a nevezett bárónak az alkalommal mondott beszédéből, hogy legforróbb óhajtása legyen, nyilván kitetszett.»

21-ik Vörösmarthy Károly: «a báró Wesselényi Miklós úr által a nevezett gyűlésben elmondott beszédek irányzata éppen nem volt az, hogy valakit lázadásra, erőszakos tettre, a kir. felség vagy a kormány ellen való felállásra indítson, ingereljen. A béke, kölcsönös bizodalom megszerzése, szeretet és érdekek egyesítése, a közcsendesség fenntartása, szóval a haza java eszközlése volt célzata b. Wesselényi Miklós úr beszédének, melyeket nyilván kimondva, érthetett az el nem fogult hallgató. Azon veszélyeknek eleven színekkel való festése is, melyeket mint az adózó nép megelégedetlenségéből s forró vágyainak elérhetése gátlásából eredhetőket előadott, egyedül oda célozának, hogy a megye rendeit azok által a sokszor említett törvénycikk iránt adandó kedvező utasításra birván, véleménye szerint a közcsendességet egy erős, biztos, fel nem forgatható alapra helyheztetve, jövendőre nézve hazájában fenntarthassa, melyet nyilván ki is mondott.»

22-ik Oláh Mihály: «báró Wesselényi Miklós úr beszédében semmi lázító nem volt, sem a kir. felség, sem a kormány, sem a haza alkotványa ellen, legkevésbé sem ingerült beszédjéből nyilván kitetszett, hogy közcsendet és békét óhajt s ezen célnak elérésére az örökös megváltást elmulhatatlanul szükségesnek tartja.»

23-ik Kászonyi Pál: «báró Wesselényi beszédében semmi lázításra célzó előadás nem volt, sem az ország státusait egymás, sem a megye rendeit a kir. felség, kormány s hazai alkotmány ellen nem ingerelte; sőt inkább beszédei egész tartalmukban célja szerint azt mutogatta, hogy az urbéri V-ik törvénycikk elfogadásával az országnak most helyhezetöknél fogva külön felekezetű lakósai közt az állandó egyetértés s örökös békesség változhatlan alapra fog letétetni.»

24-ik Solymosi Mihály: «Senkit is beszédében sem a közcsendesség fölháborítására, sem a felség ellen való lázadásra vagy a kormány ellen való ellentállásra s erőszakos tettre senkit sem ingerelt és senkit sem késztetett. Azon igyekezetét, hogy az V-ik art. elfogadásával az ország lakosai közt az egyetértés és békesség állandóul megfundáltassék, világos szavakkal kijelentette.»

25-ik Kovács Ágoston: «báró Wesselényi Miklós beszédében semmi lázító, ingerlő vagy pedig felséget sértő kifejezés nem volt, veleje beszédjének egyedül oda vala irányozva, hogy az V-ik cikk elfogadásával az ország lakósai között az egyetértés és békesség megállapíttassék.»

26-ik Kölcsey Ferenc: «B. Wesselényi beszédében semmi lázító nem volt, sem a kir. felség, sem a kormány és hazai alkotvány ellen legkevésbé sem ingerlett; sőt nyilván kitetszett minden beszédéből, s azt világosan ki is mondotta, hogy ő az ország lakósait egymással

békében óhajtja s ezen béke megállapítására az örökös megváltást szükségesnek látja. Ezen hitéből eredt minden beszéde, melyekkel egyedűl oda törekedett, hogy nemes Szathmár megyét az említett örökös megváltásra nézve kedvező utasítás adására birja.»

27-ik Fleckl Károly nem volt azon gyűlésen jelen.

28-ik Kölcsey Mihály a célzatról semmit sem szól.

29-ik Kölcsey Gábor: «báró Wesselényi beszédében lázító semmi sem volt sem kir. felség, sem a kormány, sem a hazai alkotvány ellen, hanem beszédéből a néposztályoknak egymással örökös békességben való lételének óhajtása tetszett ki s ezen béke egyik sarkalatos alapjául az örökös megváltást tartja szükségesnek. Beszédével nem is egyébre törekedett, csupán csak hogy nemes Szathmár vármegyét az örökös megváltásra nézve kedvező utasításra birhassa.»

30-ik Szabó Sámuel: Báró Wesselényi úr beszédében a felség vagy constitutió ellen nem hogy lázítás lett volna, hanem minden szavaiban az V-ik törv. cikkely megállapítását ajánlotta.

31-ik Vályi Lajos: «A báró Wesselényi beszédében semmi lázítás nem volt, sőt inkább az adózóknak a birtokadás törvénye által leendő hazafiusítását kivánta megmutogatni.»

32-ik Lánczky Antal: «Báró Wesselényi a megyei rendeket semminemű lázadásra vagy a kormánynak való ellentállásra nem ingerelte, sőt egész ékesen szólásával oda törekedett, hogy az V-ik art. elfogadásával az országbeliek egymással való szorosabb kapcsolatba tétessenek és hogy ez által a haza közboldogsága s virágzása biztos alapra tétessék.»

33-ik Sánta Imre: «Báró Wesselényi úr az ő beszédében nem hogy lázításra ingerelte volna az ország státusait egymás ellen vagy kir. felség ellen vagy constitutió ellen, hanem inkább beszédének minden része oda volt irányozva, hogy az említett V-ik cikkely elfogadása által az ország lakósai között a kölcsönös szeretet, bizodalom és békesség tökéletesen megállapíttassék és megerősíttessék.»

34-ik Galgóczy Pál: «Báró Wesselényi előterjesztéseiben semmi legkisebb lázító kifejezéseket, szavakat nem mondott, a kir. felség s kormány ellen egyátaljában senkit sem ingerelt; beszéde egész rendéből kitetszett s egyes szavakkal kijelentette, hogy ő az örökös megváltást egyik főeszköznek tartja, hogy az ország mindenrendű lakósai állandó békében maradhassanak, és hogy ez lészen az örök egyetértés, közvirágzás megállapításának fő előmozdítója.»

35-ik Fábián Gábor: «Nemcsak az, hogy semmi lázadásra mutatható szikra sem volt a báró ékes beszédében, de sőt minden figyelmes fő ellenkezőt tapasztalt azokban. Nevezetesen azt igyekezett a báró a rendek fejéből okos okokkal kivenni, hogy ne tekintsük már a szegény adózó népet örökös rabszolgáknak, sclávoknak, hanem adnánk meg nekiek az örökös megválthatásbeli édes jogot; huznánk vissza az ellen tett minapi pótló utasításunkat, egyeztetnénk össze a magyart a magyarral; szóval lennénk testvérek egy atya gyermekei és csak távolról se adnánk többé okot a meghasonlásra, sat.»

36-ik Katona József: hogy a báró Wesselényi Miklós őnagysága mondott szavaiban legkisebb lázítás sem volt, az ország státusait egymás ellen vagy a megye Rendeit a kir. felség, a kormány és hazai alkotvány ellen nem ingerlette, sőt inkább azon igyekezett teljes erejével, hogy az V-ik t. cikkely elfogadásával az ország lakósai között az egyetértés, a békesség állandóul megfundáltassék; mondott hitem alatt erősítem úgy azt is, hogy 9 millió ember zsirja kiszívását nem a felséges királyra, hanem az ország nemes rendeire és nagyjaira fejezte ki.»

A zsirszívást illető ezen nyilatkozásról azt állítja a felperes, hogy az ellenkezésben van azzal, mit arról a 27. szám alatt 1. 2. 19. 20. és 28-ik szám alatt 8-ik tanú mond. Ezen tanú azt mondja: «miszerint alperes a nép zsirja szívását nem a felséges királyra értette.» A többi

idézett tanú pedig azt mondja: «hogy alperes ezen zsirszívásra nézve a kormányt említette.» De ugyanazon tanúk elég világosan bizonyítják, hogy alperes a kormány nevezet alatt nem a felséget értette, tehát a zsirszívást is nem a felségről mondotta. Ugyan nem tökéletesen egyezik-é a királyi fiscus által gáncsolt ezen 36-ik és a többi idézett tanúk ebbeli vallomása? Továbbá azt mondja ezen 36-ik tanú, hogy alperes azon zsirszívást az ország nemes rendjeire és nagyjaira fejezte ki; hát a többi tanú nem ugyanazt mondja-é? bizonyítván miszerint alperes kifejezte, hogy azon zsirszívást a nemességről s az ország mindenrendű birtokosairól is állítja, kik minden urbarialis tartozásokban azt szívják élelmökre? És nem tökéletesen összehangzók-e mindezen tanúk abban, miszerint alperes a nép zsirján az adót, katonatartást és adást s mindennemű megyei s földesúri tartozásokat értette, s hogy ezeknek szívását vagyis használását mind a kormányról, mind a nemességről egyenlőn állította. Ezen állítás tagadhatatlan factumot nem pedig valami kárhoztatást foglalván magában sem sértő, sem helytelen, annyival kevésbé büntetést érdemlő nem volt.

37-ik Nagy Elek: «abból semmi országháborító, csendzavaró vagy néplázasztó szándékot kihúzni vagy kimagyarázni is nem lehet, sőt beszédének, törekedésének égető pontja a köznyugalomra és nép megnyugtatására irányoztatott.»

38-ik Manyóky Károly: «lázadásra senkit sem ingerelt, sem az ország státusait egymás ellen, sem a megye Rendeit a királyi felség vagy a kormány ellen.»

A 28-ik szám alatti tanúk:

1-ső Ruszka András: «azt is letett hitemre állítom, hogy senkit semminemű lázadásra, ellenszegülésre vagy engedetlenségre nem ingerelt, beszédjének egyedűli célzata a volt, hogy az V-ik úrbéri cikkely mellett adandó utasítással a netalán következhető veszedelem elhárittassék és megelőztessék.»

2-ik Domahidy Pál: «azonkivűl, amit a 3-ik pontra mondottam, báró Wesselényi Miklós semmi javallatot nem tett, azt pedig senki igaz lélekkel nem állíthatja, hogy ő valaha a szathmárvármegyei közgyűlésen akár a királyi felség, akár a hazai alkotvány ellen a Rendeket ingerlette volna, sőt kénytelen volt bizonyos feleletjében felfedezni, hogy ő ugyan a félelemnek nem barátja, félti mindazonáltal több hazafi társait a most nem könnyített sorsnak békételenségétől, s főképpen ez okból, úgy mint a haza csendessége tekintetéből ajánlja az V-ik articulus elfogadását.»

3-ik Boros Felix: «azt elhallgatni lehetetlen, hogy egész igyekezete az V-ik articulus elfogadásával vívott, magát mindig nem a maga, hanem az ország javáért nyilatkoztatván beszélni, munkálkodni s ezen cikknek elfogadásával állította megfundáltatva lenni egy oldalról az egyetértést s békességet az ország lakósai között.»

4-ik Gyene Károly: «lázító beszédet tőle sohasem hallottam, valamint azt sem vettem észre hogy valakit a királyi felség, kormány, hazai alkotvány ellen ingerelt volna, sőt azt vettem észre, hogy az V-ik articulus elfogadása által úgy nyilatkozott, hogy az állandó csendesség, békesség fenntartására törekedett.»

5-ik Nagy Ignác: «tisztán és világosan látszott célja, hogy mást nem akar, mint az V-ik cikket, úgy amint azt a redactió tartja, elfogadni.»

6-ik Szováthy Zsigmond: «beszédeiben semmi lázítás vagy ingerlés nem volt, sőt azt mondá, hogy az V-ik articulus megállapításával fundáltatna meg az ország mindenrendű lakosai közt az egyetértés, békesség s ez által vevődne eleje az oly szomorú eseteknek, minők már érésünkre is történtek, mit ő, mint a békés útoni józan előhaladás kedvelője, óhajt.»

7-ik Gerzon Ferenc: «báró Wesselényi beszédében semmi lázítás nem volt, sem az ország Rendeit egymás ellen, sem a megyei Rendeket a királyi felség, a kormány és hazai alkotvány

ellen nem ingerlette s nem lázasztotta; sőt inkább minden beszéde oda célozott, hogy az V-ik cikkely elfogadásával az ország lakósai közt az egyetértés és békesség s az adózó nép boldogsága megállapíttassék, s a beszédében előhordott erősségeket annak elérhetésére intézte.»

Ezen tanúról azt állítja a felperes, hogy inkább az alperes ellen, mint mellette tanúskodik. Ezen tanúnak az alperes célzatáróli vallomását éppen most láttuk, látók feljebb, hogy a követelt frázis nem mondására az alperes által bizonyított felség iránti mély hódolata s a kormány nevezetnek a felségtőli megkülönböztetésére nézve minő elhatározottan vallott az alperes mellett. Az alperes beszédének értelmét s célzatát tárgyazó egész vallomása ez: «Beszédhez jutván báró Wesselényi Miklós úr, beszédének más tárgya semmi egyéb nem volt, mint az úrbéri birtok örökös megváltásáról szóló V-ik cikkely hasznos voltának magyarázása: ami megtetszik abból, hogy erősségűl hozá fel a jószág szabad rendelkezési joga ezáltali fennmaradását, említé a hitel emelkedését s ebből folyó pénzszerezhetés könnyű módját, a jószágok becsáruk szerfeletti emelkedését s több ehhez hasonló erősségeket; mely beszéde b. Wesselényi Miklós úrnak közkedvetlenséget nem okozott, mert «éljen» kiáltással fogadtatott.»

«Báró Wesselényi Miklós úr a királyi felség szent személye és a királyi méltóság ellen egy sértő szót sem szólott, hanem csak azt adta elő beszédében hogy az adózó nép micsoda várakozásban van a közelebb mult országgyűlésre s mennyi sok jót s könnyebséget vár attól, s ha most reményétől megfosztatik, könnyen bosszús érzésre gyuladhat; előadta az adózó nép szomorú helyheztetését, melytől a kormány, a nemesség vagy földes urak, az oligarchák és a papság egyiránt veszik jövedelmöket. Példában tükrözteté, hogy a rendetlen kormány vagy minisztérium által más országokban minő kedvetlen következések lettek. Ezen beszédre szólalt fel Uray Bálint másodalispán úr, báró Wesselényi Miklós urat a felség és kormány iránti tiszteletlenséggel vádolván, melyre b. Wesselényi Miklós úr így felelt: jobbágyi hódoló tisztelettel tisztelem én koronás királyomat, s megmagyarázta, hogy a kormány alatt nem a felség szentséges személyét, hanem az igazgató dicasteriumokat érti, mely magyarázat után Uray Bálint másod alispán úr is b. Wesselényi Miklós úr ellen többet nem szólott.»

Lehet-é ebben undorító rosszakarat nélkűl s józan ésszel magyarázni olyast, mi alperes ellen s nem mellette szólana?

8-ik Kovács Bence: «a 3-ik ponti feleletemből világosan kitetszik, hogy a báró beszédei sem nem lázaszták a Rendeket akár a kormány, akár felség ellen, sem pedig kedvetlen benyomást nem tettek, mert a hangos «éljen»-ezést, mely minden beszédeit követte, kedvetlen benyomásnak vagy lázadásnak éppen nem keresztelhetem. És csupán a 2-ik alispán volt az, ki némileg indulatosan felelgetett a báró beszédjeire, s mint már feljebb is említém, a báró az örökös megválthatás által a nemzeti közegyetértést akará megállapítani s a történhető veszélyeket eltávoztatni.»

9-ik Domahidy Gedeon: «báró Wesselényi szavaiban nem hogy lázítást hallottam vagy észrevettem volna, sőt minden szava s legelevenebb festései is előttem egyenesen oda célzottak, hogy az V-ik úrbéri cikkelyben az örök eladás vagy megváltás megállapítása által az ország lakósai közt az egyetértés és békesség állandóúl megerősödhetik s minden támadható békételenség vagy lázadás eltávoztathatik, s hogy ő ezt mennyire szíve mélyéből óhajtaná eszközöltetni, világos szóval jelenti.»

29-ik szám alatt Darvay Ferenc: «egész beszédében nem hogy valakit lázadásra, erőszakos tettre vagy a kormánynak való ellentállásra ingerelt volna báró Wesselényi Miklós, sőt minden irányzata beszédének az volt, hogy a közbéke, szeretet és csendesség minden időre biztos alapra állíttassék.»

30-dik sz. a. Ternyey János: «valamint máskor, úgy ez alkalommal is senkit semminemű lázadásra vagy ellentállásra nem késztetett, nem is ingerelt.»

78-ik szám alatt Szuhányi László: «nemcsak hogy senkit és senki ellen nem ingerelt, sőt beszédének félre nem érthető egyedűli célzata a közbéke s csendességnek fenntartása s az általa hasznosnak elismért V-ik t. cikk létesítése által leendő biztosítása volt.»

79-ik Szathmáry József: «semmit, mivel az ország különböző Rendei egymás ellen ingerelhetődtek vagy lázítódhattak volna, nem mondott; hanem inkább a kérdésben forgott V-ik t. cikk pártolásával oda célzott, hogy azon, meggyőződése szerént jótékony közboldogságot, nyugalmat előmozdító törvény létesítésével minden lehető nyugtalanságnak, békétlenségnek, bizodalmatlanságnak magva is tökéletesen irtassék ki.»

80-ik sz. a. Dózsa Péter: «egész beszéde tisztelettel s hívséggel lévén foglalva, az senkit nem ingerelt; a tárgy érdemében tiszta, félre nem érthető célzata egyedűl csak az volt, hogy a béke s az adózók nyugodt helyzete az V-ik cikk foganatosításával eszközöltessen.»

Itt látánk tehát 64 tanút s azok között 14 felperesi tanút, kiknek elhatározott vallomásaikból napfényi világosságban áll, miszerint alperes nem lázított, törvény és csak törvény létesítésén igyekezett, közcsend és béke fenntartása megállapításáért tette figyelmeztetését, s következőleg lázító célzata nem volt s nem lehetett.

Nemcsak ily számos s minden kifogástól ment egyes személyek bizonyítanak e részben alperes mellett, hanem bizonyít azon megyének mindenkori jegyzőkönyve, mind későbbi határozata, mind irományai.

Ezeket a kir. fiscus (könnyen ki lehet találni mi okból) előadni vonakodott. Itt következnek tehát.

61-ik szám alatt a kérdéses közgyűlés jegyzőkönyve megyei rendelésből megyei pecsét alatt hitelesen kiadva, melyben semmi királyi méltóságot lealacsonyító, semmi közcsendháborító, semmi státus ellen lázító tettnek vagy beszédnek nyoma nem találtatik.

62. 63. 64. 65. 66. sz. a. Szathmár vármegyének azon végzései, minél fogva alperes ügyét az országgyűlésen követeik által pártoltatni s a királyi felség eleibe felírás útján terjeszteni elhatározták a felírással együtt, mely egyenesen a tisztelt megyétől ő királyi felségéhez felterjesztetett, mindegyik megyei engedelemnél fogva jegyzői aláírással meghitelesítve. Mindezek bizonyítják, hogy Szathmár megye alperesnek kérdéses beszédeiben bűnt nem talált, sőt a miattok indított vádat alaptalannak s igazságtalannak tartja.

Azon megyének pedig alperes magaviselete s beszédei felőli ítélete egyes személynek, sőt bármennyi egyes személynek is, véleményökhöz nem hasonlítható, hanem azoknál sokkal fontosabb s egészen más természetű.

Törvényhatóság ugyanis törvény szerint van arra felhatalmazva, sőt lekötelezve, hogy a gyűlésein beszélőknek beszédeit megbírálja, sőt ha azoknak tartalma törvény által tiltott, büntetés alá vegye. Ily joggal egyes személyek nem birván, azoknak beszédek iránti ítéletök egyes véleménynek vétethetik; ellenben törvényhatóságnak azok iránti nézetök s határozatok hivatalos erővel bíró ítélet.

Annyival inkább áll ez, mivel minden törvényhatóság természetes őrje a közcsendességnek, polgári alkotványnak s a trón sérthetetlenségének. És amit így egy szint oly nagyfontosságú, mint tekintetű testület, melynek a törvényhozásban s törvénymagyarázásban alkotvány szerint oly lényeges része van, hibátlannak s vétkes célzattól mentnek tart és ítél, s miről ezen ítéletét többször s ért fontolás következésében ismétli: miként lehet azt részint egy hírmondás után koholt frázis s nehány egymással ellenkező és hitelesség nélküli tanúvallomás, részint pedig

csak általános reáfogás következésében királyi méltóság elleni vétség s lázítási célzat vádjával illetni?

Mind a lázító célzat, mind a többi hiú vádak ellen felhozott ily sok és fontos tanúvallomások s bizonyítványok befejezéséül itt van 67-ik szám alatt ugyanazon tisztelt megye közönségének hiteles pecsét alatti bizonyítványa. Ezek ennek bizonyító szavai:

«Ezen folyamodás (t. i. alperesé) közgyűlésünkön egész kiterjedésében felolvastatván, mindnyájan fájdalmasan emlékeztünk meg említett báró Wesselényi Miklós atyánkfiának sorsáról, ki az ország köztudománya szerint hűtelenségi vád alá vétetett oly beszédért, melyet 1834-ik évi december 9-ik napján tartott közgyűlésünk alkalmával az úrbéri telkek örökösen lehető megváltása felől nyilvános ülésünkben füleink hallatára mondott oly céllal, hogy az érintett megváltásról szóló t. cikkely hasznos voltát megbizonyítsa s megyénket arra birja, hogy e cikkely pártolását országgyűlési követünknek utasításúl adja. E fájdalmat már évek óta hordván keblünkben, azt mind a múlt országgyűlés alatt követeink által, mind a királyi felség elébe egyenesen terjesztett felírásunkkal többízben kijelentettük; annyival inkább, mert azonfelűl, hogy e tárgyban országos kérdés fekszik, magát említett báró Wesselényi Miklós atyánkfiát személyesen illetőleg is kétségen kivűl tudva van előttünk, hogy fennérintett 1834. december 9-én tartott közgyűlésünkben többször nevezett atyánkfia nemcsak a királyi felség szent személyét nem sértette, nemcsak nem lázított, mint vádoltatik, sőt inkább félremagyarázhatatlan nyilvános szavakkal kimagyarázta, hogy a királyi felség személyét sérthetetlennek hiszi, ismeri, hódolva tiszteli s távolról sem kivánta érdekelni s egyszersmind egész ülésünk alatt arra törekedett, hogy a fennérintett törvénycikkelyt, mint az ország lakósai közti csendesség és béke alapját, terjessze elő s azt eszközölje, hogy a törvényhozás csendes útján az ország nyugalma állandóvá tétessék. Egyébiránt is lehetetlen meg nem ismernünk, hogy többször nevezett báró Wesselényi Miklós atyánkfia több évek óta közgyűlésünkben gyakran megjelenvén s tanácskozásainkban tettleges részt vévén, magát mindenkor és kivétel nélkűl koronás fejedelmünk, alkotványunk és törvényeink hívének lenni bebizonyította; mit, ha nem tett vagy ellenkezőleg nyilatkozott volna, mi királyunk és hazánk iránt tartozott hűségből ellene felkelni semmi esetben el nem fogtuk volna mulatni.»

«Mindezeknél fogva többször nevezett báró Wesselényi Miklós atyánkfiának folyamodása az igazsággal teljesen megegyező lévén, ezen nyilatkozásunkat megyei hiteles bizonyítvány formában kiadatni közmegegyezéssel elhatároztuk, a közigazság úgy hozván magával.»

E bizonyítvány oly népes közgyűlésnek legelső napján rendeltetett kiadatni, melyen a kir. fiscus tanúinak azon része legalább, mely résznek a közdolgokban valami befolyása van (mert a gencsi tudatlan emberek jelen voltak-é? azt alperes nem tudja) megjelent. Ott vala mind a két alispán, ott azon tisztviselő és táblabíró urak, kik a kir. fiscus részére hitet tettenek. Mégis az egész közgyűlésen sem mikor a bizonyítvány megrendeltetett, sem mikor a jegyző által már elkészítve felolvastatott, egyetlen egy hang sem volt, mely ellenzést vagy legalább valami módosító észrevételt jelentett volna. Sőt az egybegyült rendeknek nem vala elég, hogy megegyezésöket helybenhagyó közfelkiáltással nyilvánították, hanem számosan sorban felállván, alperes ártatlanságáról s ügye igazságáról meggyőződésöket beszéd által kijelentették, mint azt az ide mellékelt, úgymint 50. sz. a. 1-5., ismét 51. sz. a. 1-8, összesen 13 tanúk felesleg is megerősítik.

Nem szükség ismételni, hogy ezen megyei hiteles irományok s különösen az utóbb említett bizonyítvány a felperesi tanúk vallomásait még akkor is, ha azok már önmagokban erőtlenek nem volnának, s még oly tárgyakra nézve is megsemmisítené s következőleg az azokon épült vádakat elenyésztetné, melyekről azok ellenkezőleg szólanak; annyival inkább kell azon bizonyítványoknak a lázítási célzat vádját semmivé tenni, melyekről sem terhelő tanú, sem adat nem létezik.

Lehet-é ezek után még valami tagadhatatlanabb, mint azon vádnak igazságtalansága, mely alperest lázítás vétkével akarja terhelni oly beszédekért, melyekről mind számos tanúk, mind magának Szathmár megyének közgyűlése világosan állítják, miként célzatok a vala, hogy az örökös megváltásról szóló törvényjavallatot úgy ajánlják, mint az ország belső békéjének megalapítóját, s azért ajánlják, hogy annak törvényes úton leendő elfogadásával minden történhető veszélyeknek, minden csendzavarásoknak eleje vétessék.

És lehet-é nagyobb képtelenség, mint törvény létesítési szándékra törvény elleni törekvést fogni, béke fenntartásáérti igyekezetet békezavarásnak nevezni, s oly figyelmeztetést, mely lehető lázadás elkerülhetéséért tétetik, lázításnak mondani? Ki törvényes úton hozandó törvényt javall, ki a közcsend s jólét megállapítását teszi javaslata céljául s indító okául, s végre ki lázadás veszélyeit vélvén lehetőnek, a mián aggódva, annak megelőzésére javal módot, arról minden jót és rosszat lehet mondani, csak azt nem, hogy lázítni akar.

Ha valaki képzelt vagy valódi tűz oltásra vizet hoz, arról helytelen félelmet, felesleges gondoskodást s több effélét lehet állítani, de azt, hogy vize által gyújtogat, valóban nem.

Felperes előtt alperes lázító, mert - úgymond - lázadásról szólt. Ez éppen annyi, mintha a jámbor éjjeliőrt gyújtogatónak kiáltanák ki, mert gyulladástóli óvakodásra int.

És így nem visszaborzasztó méltatlanság-é, hogy a béke fenntartásán igyekező s a lázadás megelőzésére intő alperes békezavarásról s lázításról vádoltatik, mert a hírhordás elmétlen és rosszakaratú embereinek tetszett hosszú beszédekből egyetlen egy ferdített, értelméből kivetkeztetett periódust összefaragni?

Valóban nem közönséges mértékű rosszakarat kellett hozzá, hogy ily megvetésre méltó mondás s ily magokban már erőtlen tanúvallomások mellett valaki ellen komoly vád emeltessék. E rosszakarat mértékét még sokasítja azon feljebb is érintett körülmény, miszerint közcsendháborítás és státus elleni lázítás vétke egyetlenegy, már úgyis, amint a hírhordás után áll, lázításra teljesen célirányatlan periodus elmondása miatt követeltetik.

Mivel ezen periódus (mint a feladás alapjául s a kérdő pontok anyagául szolgáló levélben s a többször említett 6. tanú vallomásában fekszik) oly logikátlan s értelemnélkül szükölködő, hogy a felperes kir. fiscus kénytelen vala azt más tanúknak egymásközt különböző nyilatkozásaikból magyarázgatni, egészítgetni s így bizonyos mondásokat előállíttatni, mikről óhajtja, hogy azok alperes által mondottak légyenek; s mivel mindezen előállított mondásokból is közcsendháborítás és státus elleni lázítás teljességgel nem jött ki, ezt maga a kir. fiscus is annyira érzi, hogy puszta állításait valami dologgal, valami elkövetett tettel támogatni akarván, alperesnek azt teszi bűnül, miképpen ez a kérdéses gyűlésre feltett célból *utazott.*

Szomorú tekintet, midőn látnunk kell, miképpen békés polgárok nemcsak üldöztetnek, de üldöztetésökre oly okok adatnak, melyeknek semmit érő voltok az együgyűek előtt is észrevehető. Ez azt teszi, hogy az üldözés játékként gyakoroltatik, hogy okokra nem is igen van szükség s a zsákmányul kitüzött boldogtalan minden fejtörés nélkül elejthető. Vagy nem tudja-e felperes kir. fiscus, hogy a megyei közgyűlések határnapja s nevezetesebb tárgyai jóelőre közönségesen tudva szoktak lenni? Nem tudja-e, hogy a táblabírák és tisztviselők legnagyobb száma a gyűléshelytől távol lakván, oda minden gyűlés alkalmával utazni kénytelenek? Nem tudja-é, hogy alperes mint Szathmár megyei birtokos és táblabíró, ezen megye közgyűlésein számos évek óta és igen sűrün meg szokott jelenni s következőleg 1834-diki december 9-én történt megjelenésével semmi újat nem tett? Mi körülményben fekszik tehát a lázítás? Vagy inkább van-é itt valami legkisebb körülmény is, miben lázítás fekhetnék? Mert imé az egész dolog s alperesnek egész tette csak ez: alperes óhajtotta, bár Szathmár megye az örökös megváltásról szóló törvényjavallatot elfogadná; s ez óhajtása lehető teljesedése végett közgyűlésen, mégpedig oly közgyűlésen, melynek fő tárgya éppen e törvényjavallat vala,

tartott beszédeket, beszédei közben a kir. felség iránti hódoló tiszteletét, az alkotványhoz és törvényhez viseltető hűségét s az országos csend és béke fenntartására célzó törekedését világos szavakkal kijelentette; mindezekért felperes kir. fiscus által fej és jószág vesztésére kerestetik.

Ezek szerint azon lázító célzat felől, mellyel alperes oly méltatlanúl vádoltatott, tisztán bemutatván azt, hogy minden ebbeli tárgy nem egyéb rosszakarat szülte hiú ráfogásnál: hátra van szólani azon vádról is, mely alperest éles fájdalommal tölti el, s mi szerint felperes ama követelt frázisból következtetve s azzal egybekötve, alperesnek ama közgyűlést megelőző s azt követő életének folytát *vétkes törekvések* szennyével akarja bemocskolni.

Ha célzatot nem lehet tettek nélkül következtetni s annyival kevésbé elítélni, úgy törekvést még inkább nem. Törekedés már maga cselekvést teszen, hol tehát cselekvés nincs, ott törekedés sem létezik. Lássuk már minő cselekvése alperesnek az, mihez felperes ily vádat kapcsolhatna.

Egy polgár élte részint köz, részint magános; hivatalon kivüli közélet közgyűléseken foly.

Alperes közgyűléseken, hol és mikor csak körülményei engedték, meg szokott jelenni. Ezt kötelességének ismerte. Bár híven teljesítené minden magyar ezen hazafi kötelességet.

Magyar- és Erdélyországban 3 országgyűlésen s 11 törvényhatóság közgyűlésein volt szerencséje megjelenni s azokban részt venni.

A felperes őt mint Magyarország polgárát pörli s reá csak magyarországi közélete tartozhatik. Ennek két országgyűlésére nézve az ország szertei köztudat s közvéleményen kívül a nagyméltóságú főrendek táblája tagjait hívja bizonyságul s bátor azon nagyméltóságú tábla hódolva tisztelt elnökére hivatkozni és hivatkozik tisztelt bírái közül azokra, kik hasonlólag gyakran voltak beszédeinek s nagyobbára helybenhagyó tanúi, nem mindenkor felség s haza iránti hívségét s buzgóságát bizonyította-e? Nem törvények oltalmára s nem törvényeken ejtett sérelmek ellen szólalt-e fel minden időben? Engedte-e magát ezen hazafi kötelessége teljesítésétől akár ország színe előtt tett fenyegetés, akár szép szavak által valaha elmozdíttatni? Midőn pedig a kormány célzatát a haza valódi boldogságára intézettnek el tudta ismerni, mint p. o. az úrbéri tárgy előleges felvételekor, nem buzgón s nem sükerrel vívott-e mellette, nem gondolván a sokaságnak helyben nem hagyásával?

E hazában csak két törvényhatóság közgyűlésein lehetett szerencsés megfordulni s a közdolgokban résztvenni; ezek közül Szathmár vármegyének bizonyságlevelét feljebb már láttuk, itt van Bihar vármegyének 68-ik sz. alatti nemkevésbé elhatározott hiteles bizonyítványa.

Erdélyi polgár élete nem tartozik ugyan a felperesre, mindazáltal ide csatolja nemes Alsó-Fejér, Kolozs, Doboka vármegyéknek, Kővár vidékének s Udvarhely- és Marosszékeknek 69. 70. 71. 72. 73. és 74-ik szám alatti bizonyítványait, a más 3 törvényhatóság közül, hol hasonlólag volt szerencséje közgyűlésekben részt venni, egyben nem lévén mostan közgyűlés, kérelme még be nem adathatott, két törvényhatóságban pedig a Rendek kivánsága és sürgetése ellenére az elnökök kérelmét tanácskozás alá venni nem engedték. Két törvényhatóság tisztelte meg alperest, az 1834-iki országgyűlésre követté választván. Hogy azon törvényhatóság, melynek választását mint előbb történtet elfogadván, azon ország gyűlésén képviselője volt, t. i. nemes Udvarhelyszéke kötelességbeni eljárásaival meg volt elégedve, annak elegendő bizonysága, miszerint a közelébb mult országgyűlésre is közakarattal követnek megválasztották.

Erdélyben alperes hivatalt is folytatott, nem olyat ugyan, mely fényes címmel vagy gazdag fizetéssel lenne egybekötve, de olyat, mely fontos és nagyhatású, két tudományos nevelő intézetnek (kollégiumnak) volt ugyanis igazgatója. Egyikről lemondott, másikat most is folytatja.

Hogy ezen hivatalos körben minő törekedést bizonyított, azt tett lépéséből megláthatni.

De ezek is részint magános életét s cselekvéseit illetik, melyeknek keblét nyugtató becse nagyobb, mondhatni szentebb előtte, hogy sem azt azoknak elbeszélése s felhordása által profanálni akarná.

Ily magános életbeli tetteiről alperes egy szót is említeni nem akar, de gondolkodása módját, polgári nézeteit s egész irányát ismerik mindazok, kikben a haza s polgári alkotmány szeretete által lelki rokonokat talált. Ezen férfiak közűl többen ülnek tisztelt bírái közt. Azokból jelesen egyet és ezen magos ítélőszék tisztelt elnökét szólítja alperes Isten s világ előtt tanúknak fel, őket, kiknek alkotmányos nézeteik s buzgó hazafi érzetök fejtette ki alperesben részint s erősítette meg mindazt, miket polgári vallomása s törekvése tárgyává tett, s miket e jelen védelmében is nyilvánított, igenis azon tisztelt urak, kik előtt semmi polgári titka nem volt, leginkább tudhatják, hogy alperes keblében alkotvány s törvény elleni törekvésnek soha egy szikrája sem létezett s létre nem hozattathatott.

Hogy más hitt barátinak legbizodalmasabb körében is egész éltében minő törekvéseket bizonyított s minő nézeteket fejtett ki, azt mutatják 55. 56. 57. 58. és 59-dik szám alatti bizonyítványok.

Mit felperes ezen bizonyítványokra nézve megjegyzésűl előad, azt alperes feleletre nem méltatja. Sértené önmagát és sértené e bizonyítványok adóit, ha a felperes silány és sértő észrevételei cáfolásába ereszkednék. Egyedűl azt jegyzi meg, miszerint valóban sajnálja felperest, ha képzete sincs a barátság azon viszonyáról s a meghitt társalgás azon éldeletéről, melyben és midőn a szívnek s léleknek legrejtettebb redői is a bizodalom s egyenlő érzés melegére kisimulnak, s tárva áll a kebel s oly nyiltan mint a felhőtlen ég.

Nem létezvén cselekvés, mi alperes ellen szólna, s talán kevés mi mellette ne bizonyítana, a felperes legfeljebb azokat, miket közgyűléseken kivűl beszélt vagy a miket írt, akarhatná ellene adatúl használni. Ámbár ilyesmi - kivévén, ha létező törekvésnek kivallását foglalná magában - fontosság nélkűl volna. Igen de a kir. fiscus semmi beszédére vagy beszélgetésére alperesnek nem hivatkozik, semmi helytelent vagy törvény ellenit, mit írt volna, előmutatni nem tud. Ugyan miből akarja tehát törekvését, még pedig vétkes és országot felháborító törekvését következtetni? s mi által bizonyítani?

Hogy a felperesi igazságtalanúl terhelő vádak hiusága e részben is annál világosabban kitessék: szükséges a dolgot egy kevéssé terjedelmesebben előadni.

Felperes kir. fiscus nem elégszik meg, hogy alperest a sokszor említett közgyűlésen tartott beszédeiért oly méltatlanúl vádolja, hanem még tovább megy, s alperest titkos társaságokkali összeköttetéssel akarja terhelni.

Fájdalom! e titkos társaságokról s azok által célba vett rendfelforgatásról, országháborításról, revolúcióról s a jó ég tudja még mi mindenről való képzelődés egy időtől fogva erőt látszik venni s éppen azon osztály közt, mely a királyi székhez közel áll, s mely osztálynak annálfogva módja van ezen képzelődés, ezen álom miatt ártatlanúl gyanúba vett embereket üldözni. Nem alperesnek ügye, hanem az egész ország ügye kívánja, hogy a szeren-csétlenségszülő képződés hiú voltát törekedjék kivilágosítani s ez alkalommal a felperes kir. fiscus okainak felforgatása által.

Itt sem azért tehát, mintha a jelen pör körülményei között védelmezni törvényes kötelességének ismerné, s nem is azért, mintha ez iránti maga mentsége azon pörbeli védelmének valódi velejére s a kir. fiscus vádjainak megsemmisítésére mulhatatlanúl szükséges lenne; mert hiszen azon vád s ezen per eredeti s egyedűli alapja ama koholt periódussal már tökéletesen meg van semmisítve; hanem csak azon okból, hogy a nemzet ezer meg ezer egyes polgárait halálos üldözés veszélyével fenyegető ama csalóka képzelődést a lehetségig elszélessze, következő megjegyzéseket terjeszt elő.

Ok nélkül széles e világon semmi sem történik. Okok hozzák elő egyes emberek véleményeiket s tetteiket és okok következésében fejlenek ki mindazok, amik egész nemzet polgári életét, egész nemzet cselekvési s gondolkozási formáit így vagy amúgy meghatározzák.

Alkotmány nélkűl élő nemzeteknek nyilvános polgári életök nincs, ők közönségesen egymás közt egymás és az egész haza dolgairól nem értekezhetnek, polgári bajaikat, közsérelmeiket nyilvános helyeken ki nem önthetik; a kormányzás tetteinek vagy magános vagy egyetemes érdekeikkel összeütközése miatt törvény által elejökbe szabott úton orvoslást nem kereshetnek. Ily nemzeteket maga fekvésök természete már oda vezeti, hogy elzárkozzanak, s hogy ha keblökben bajaikat egymással közölni akarnák is, azt csak kevés megbizottakkal s csak rejtett helyeken s alattomos öszvejövetelekben merészeljék tenni. Ily nemzetek közt ha titkos társaságok, ha alattomos szövetkezések vagynak, az igen megfogható. Nekik természetesen ez az egyetlen mód, mellyel élhetnek.

Alkotványos népeknél egészen fordítva van a dolog: ott mind a státust, mind a magánosokat érdeklő esetekre nézve nyilvános összejövetelek, nyilvános tanácskozások és határozatok vannak szokásban. Az angol parlament nyilván űl és vitáz, az angol választógyűlések nyilván tartatnak, nyilván még az utcai jövetelek, a lakomák is. Ezen nyilvánosság annyira természete azon népnek, hogy kereskedési, gazdasági, tudományos s akármely más egyesületek is a lehető legnagyobb nyilvánosság alatt léteznek.

Vegyük a magyar nemzetet. Itt is van országgyűlés, vagynak nyilvános választások, vagynak mindég és mindenütt közgyűlések, kis gyűlések, melyeken minden megjelenhet, nézeteit a státust és magánosokat illető dolgokról előadni mindennek alkalma van. Még eddig mind a törvényhatóságoknál különösen, mind az országgyűléseknek közönségesen a kormány cselekvései által történt sérelmeiket legnagyobb nyilvánossággal vitázat tárgyává tenni s miattok nyilván panaszkodni s előterjesztéseket a felséghez egyenesen intézni, tagadhatlan szabadságunk volt. Igen természetesen következett tehát, hogy az a magyar, ki a nyilvánosság ezen mindenfelől körűlvevő formái között fogantatott, neveltetett és él, már ez által alkalmatlanná lesz minden titok keresésre, alattomos szövetkezésekre hajlandóságot nem ismér s annálfogva keblében nem is táplálhat, hanem öntudattal lép az útra, melyet körülményei alkotványilag elébe szabtak, a nyilvánosság útjára.

Midőn még a municipalis rendszer nem volt ennyire kifejtve s a kisebb birtokú nemesség gyermekei az iskolai nevelésben oly sűrün nem vehettek részt és annálfogva a közdolgokra befolyással csak a nagy uradalmakkal s várakkal bíró kevés számú dinaszták valának; akkor még titkos szövetkezések és éppen azon dinaszták közt lehettek. Mert a kevés számból álló hatalmas arisztokrácia szereti magát mint elkülönözött kászt homályba burkolni, s homály a titkos társaságnak elementuma. Most, midőn a kisbirtokú, sőt a birtoktalan nemesség is ezrenként vesz a gyűlésekben részt, most, midőn a várakkal bíró arisztokrácia Rákóczyban végromlásra jutott s az előtti megszokott küzdését a monarchiai hatalom ellen udvari köpönyeggel kénytelen váltá fel, most egy egész század óta ama régi sötét kászttól egészen különböző, általánosan másképpen nevelt, más véleményekben és szokásokban született nemesség tölti be a megyei gyűléseket. Vagyis tulajdonképp e mostani megyei élet, e nyilvánosság egyedűl azóta fejlett ki.

Minden titkos szövetkezés, minden monarchia ellen törekedő pártszellem, minden tettre törekedő, de homályban koholt lázadási terv, mely valaha a magyar nemzet történeteiben megrázó befolyással feltünt, ama nagyhatalmú, külön kásztba zárkozott arisztokrácia keblében vett származást. A szegényebbsorsú, de hasonlatlanúl számosabb nemesség régibb korban ama hatalmasoktól eszközként használtatott; most pedig a hatalmasoknak büszke maradékaitól, kik magokat többnyire a fővárosokba vonván, a falúsi nemest megvetik, egészen elszigetelve él.

Méltó volna megkérdezni: tulajdonképpen a nemzet melyik osztályát képzelik titkos társaságra hajlandónak? A régi pártosok, a régi zendítők maradékait vagy javaiknak mostani nagybirtokosait? Erre a kir. fiscus nehezen felelne igennel. A kis nemességet? de hiszen éppen az az, mely az országos alkotmány természeténél fogva már másképpen született s másképpen él. A városi polgárságot talán, vagy éppen az adózó népet? A városokra nézve nincs semmi jelenség, mi szerint józan okossággal valami ilyet mondhatnánk. Az adózó nép más jelenségeket nem adott, mint a milyen a Hora-világ s a kolerai dúlongások valának. Senki sem fog kételkedni, hogy a felperes kir. fiscus által említésbe tett titkos társaság nem az ilyeket célozza.

A kir. fiscus minden felhozott adataiból nyilván van, hogy kis nemességet, hogy megyei nemességet vesz gyanúba. De mit képzel a kir. fiscus, mi lehet a titkos társaságok célja s következményei? Igen, úgy fog mondani: revolúció! De ismét mit képzel a kir. fiscus: ki fog revolúcióban legbizonyosabban veszteni? Természetesen az, kinek javai vagynak, kinek birtoka van. És a megyei nemességnek birtoka van, jövedelmét évenként a mezőből szedi; azonkivűl falun lakik, katonaság s kőfalak által nem védve, s azt hiszi-é a kir. fiscus, hogy nekik nincs elegendő eszök felgondolni, hogy javaikat, élelmöket s magok s gyermekeik életét ostoba könnyelműséggel bizonyos veszélyre kitenni oly tett, mely csak keserű következéseket hozhat? Bizony épen ily következetesen lehetne állítani, hogy a kereskedő titkos szövetségekbe áll azért, hogy saját raktárát felgyujtassa.

Meg kell azt is gondolnunk, hogy a megyei nemesség száma kicsinyebb, mintsem józan ésszel (ha az elébb érintett oldalt nem tekintjük is) revolúciókról álmodozzék, s nemcsak kicsiny számú, de egészen fegyvertelen s katonai szellem nélkűli. Hogy pedig sem a katonasággal, sem az adózó néppel e részben érintkezési pontjai nincsenek, sőt morális possibilitással nem is lehetnek, ezt csak olyan fogná tagadni, ki országunk egész állásával tökéletes ismeretlenségben van.

Világos ezekből, hogy minő képtelenség hazánkban, hol a forrongásnak minden feltételei hiányoznak, hol sem elegendő pénz, sem katonai talentumok, sem egyesíthető néptömeg nem létezik, hol oly különböző érdekek, annyiféle nemzetség, nyelv, vallás oly számtalan részeket alkot s minden pontosulást gátol, revolúcióra való összeköttetést s egyesülést képzelni.

Világos továbbá, hogy a képtelenségek legnagyobb foka e hazában éppen a nemesség, mégpedig a magyar nemességről, revolúciói törekvést s kitörést tenni fel, s még attól félni is, a magyar nemességről, mely minden osztályok közűl legkisebb számú, mely a többi osztályoknak tőle részint különböző, részint ellenséges érdekei közt egy hatalmas hadsereg mellett áll tehetetlenségben, parányiságban.

Valamint minden elfogulatlan s józanon gondolkozónak látni kell az ily forrongásróli képzetek balgatagságát, úgy az iránt sem lehet senki is kétségben, ki hazánkat ismeri, miszerint nem a nemesség közt s nem is hazánk lakosainak valamelyik osztályához kötve s éppen nem a magyar nemzet kebelében, hanem annak érdekével merőben ellenkezőleg s attól egészen különböző irány és érdek igenis létezik, mely komoly aggodalomra nemcsak okot ád, sőt arra kényszerít. A magyarétól különböző származás, nyelv és vallás hazánk lakosainak nagy részét köti egymáshoz s köti és kapcsolja ezen milliomokból állókat több más

országokban milliomokkal együtt ama kolosszushoz, melynek iránya s hatalma nemzetek alkotmányos létét szintoly veszéllyel fenyegeti, mint alkotmányos trónokat.

Ezen nemzetiség, nyelv s vallásbeli érdekek nagy szövetsége az, melynek borzasztó vulkánján áll kétes jövendőnk. Innen eredhető gyujtó szikra könnyen lobbanthat lángot, mely nemzeti létünket, alkotmányunkat s az arra épült trónt emésztené.

Bár a kir. fiscusnak is ahelyett, hogy békés magyar polgárokat üldöz, erre lenne figyelme függesztve! Bár gondolná meg ő is, hogy ezen minket százszorosan s óriásilag körülkaroló veszély ellen csak a magyar nemzetiség terjesztése s öregbítése tétethető mentő súly gyanánt, és hogy ezen veszélytől csak az védhet, ha az alkotványos trón oltalmára a magyar nemzetiség s polgári alkotmány tétetik azon központtá, melyben minden különböző érdekek s viszonyok egyesíttetnek.

De a kir. fiscus is a vulkán szélén csendesen alszik s álmában a polgári alkotmány legigazabb barátait s a trón legbuzgóbb hiveit ellenségeknek tekinti s titkos szövetségek s veszélyes társaságok rémképével gyötri magát.

Azonban úgy látszik, hogy a kir. fiscus midőn e jelen perben titkos társaságokról szól, nem valami nagyterjedelmű szövetkezést gondol; mondja ugyan, hogy azon társaságoknak célja a fennálló rendet, a törvényes alkotványt felforgatni s több efféle, s emellé alkalmasint azt is odagondolta, hogy ezt természetesen nem az egész nemesség, (mert egy egész testület hogyan öldökölje meg magát), hanem csak nehány gonoszlelkű összeszövetkezettek akarják. Legfőlebb tehát valami propaganda, mert a titkos társaságokkal álmodni szeretők ezt a római egyház körében oly tiszteletes értelmű szót szeretik mintegy megszentségteleníteni s a pártütő szellem titkos hivei körébe által plántálni.

Hanem itt mindenek előtt meg kell jegyezni, miképpen a kir. fiscus igen csodálatos, noha dolgát nagyon könnyítő cselekvési módot követ. Vádolja ugyanis alperest, hogy titkos szövetség tagja; sőt vádolja azon férfiakat is, kiknek Kossuthhoz írt leveleiket mult év májusában tett replikája mellé csatolta, s a helyett, hogy azt megbizonyítaná, hogy valami ilyen szövetség valósággal létezik, ahelyett, hogy ennek megbizonyítását csak szükségesnek is tartaná, egyenesen mint kétségkivűli dolgot felteszi, miképpen a titkos társaság valósággal létezik, s csupáncsak azt akarja megmutatni, hogy azon előre feltett titkos társaságnak ez, meg ez, meg ez tagja. De mit mondana maga a kir. fiscus azon megyei tiszti ügyészről, ki valamely soha nem létezett gyilkolási szándékot minden legkisebb próba nélkűl, sőt bizonyítás után nem is járva, magában mint valóságost föltenne s azután az embereket rendre vád alá vonná, hogy ezen soha gondolatban sem volt gyilkolási tervnek részesei valának: pedig királyi fiscus nem éppen azt cselekszi-é?

Hol vannak azon titkos társaság létét bizonyító adatok? Bármint vizsgáljuk a felperesi okleveleket, közöttük nem találunk egyebet, mint olyan dolgokat melyekkel, a mint látszik, annak kellene bizonyítva lenni, hogy alperes a pozsonyi ifjak kaszinójával és Kossuth Lajossal összeköttetésben volt.

Az ifjak kaszinója mi volt? azt alperes nem tudja. A K. alatt ezen perhez csatolt ítéletekből csak azt látja, hogy azon kaszinó a t. kir. tábla által veszedelmesnek tartatott. Egyébiránt az ifjak ellen lefolyt per irományai titkok fátyola alatt tartatván, azokból semmi ismeretet magának nem meríthetett.

Alperesnek ezen kaszinóval állított összeköttetését nem tárgyazza más oklevél a H. HH. és KK. alattiaknál. A H. alatt bizonyos Jeszenszky Ferenc vallja, hogy az ifjuság alpereshez levelet írt s alperes erre válaszolt, mely válasz a KK. alatt közöltetik. A HH. alatt pedig Lovassy Lászlónak bizonyos levele áll pozsonyi társaihoz, melyben írja, hogy a *W. M.-hoz küldött emléklevelet* a bihari kaszinónak beadta.

Itt legelőször is azt kellene tudni, mi volt tehát az emléklevélben? mert ha abban semmi kárhozatos nem vala, nem lehet elgondolni, mi vádat lehessen rajta alapítani? A HH. alatti levél írója azt jelenti, hogy ő az emléklevelet a bihari kaszinónak beadta. Közönségesen tudva van, a bihari kaszinó nyilvános társalkodási intézet, milyen az országban nagy számmal és köztudomány szerint létezik. Ami ily nyilvános és számos mindenféle véleményű emberektől gyakorlott intézetnek beadatott, az nem titok, abban titok nem lehet.

De az emléklevélre adott s KK. alatt beperelt válasz legnagyobb bizonysága, miképen azon emléklevélben semmi veszélyes nem találtatott; a KK. alatti válaszban ugyanis egy szó sincs, mely távolról is valami aggodalomra gerjesztő magyarázatot megszenvedne. Mert abból akarni vétket csinálni, hogy azon válaszban az ifjak a magok *kinyilatkoztatott érzéseinek megtartására kéretnek s intetnek*, általánosan véve erőltetett dolog, a tárgyat pedig fontolva képtelenség.

Igaz, alperes inti a hozzá, mint hív polgárhoz író s polgári kötelességekhez buzgóságot, iránta pedig szíves hajlandóságot nyilatkoztató ifjakat arra, hogy ezen érzésökben megmaradjanak, mely érzés felől azon levélben magát így fejezi ki: «azon mennyei ösztön, mely nemes érzést jónak, nagynak és szépnek áldozni késztet, dagasztja - hála nemzetünk védangyalának - keblöket.» Kéri, hogy tartsák meg azt keblökben «akkor is, midőn a régi tüzet heves vér nem táplálja, akkor is, midőn most még nem ismert kisértetei a szikkadt önségnek fogják lépéseiket ólálva kisérni, s úgyis, ha fénytelen kell az élet virágának hervadni, gyümölcseinek elhullani.» Oly ifjaktól, kik haza s polgári alkotmány iránti buzgó hívséget nyilatkoztatnak, azt mondani s írni, hogy jó, nagy és szép iránti érzés dagasztja keblöket, igen természetes; őket arra inteni, hogy a haza s polgári alkotmány iránti hívségök s buzgóságok ne legyen csak ifjúi hév szülte fellobbanás, kétségen kivűl helyes, és arra inteni, miszerint polgári kötelességök s az iránti buzgóságok mellett az élet minden viszontagságain keresztűl megmaradjanak, ez is bizonnyal üdvösséges s nálunk, hol annyi elhidegedett s megváltozott keblet láthatni, szükséges intés. Ily nyilatkozást s ily intést csak hazánknak s polgári alkotmányunknak elhatározott ellensége nevezhetne bűnnek.

A H. alatti tanúnak azon állítása, hogy a kérdéses emléklevélben az aláírók alperest mindenben pártolni igérék magokat; egy az, hogy magában állván, próbát nem tehet; más az, hogy ha tehetne is próbát, felmaradna a kérdés, miben igérék pártolásokat? mert ezer meg ezer dolog van, miben valakit botránkozás nélkűl lehet pártolni.

Oly levélben pedig, melyben (mint az idézett válaszból is kitetszik) alkotmány iránt buzgóság s polgári kötelességekhezi hívség fejeztetik ki, s úgy fejeztetik ki, mint az írók érzeteinek tárgya és célja, pártolásának igérése is csak ugyanezen érzésekkel egybehangzó tárgyakra nézve képzelhető.

Igen kitűnő dolog, hogy mivel a kir. fiscus a K.K. alatti levelet alperesnek bűnűl tulajdonítani csakugyan nem képes, ezen levelet csak mellesleg említi s erővel csak abból akar alperesnek vétket csinálni, mert hozzá egy emlékirat küldetett s oly emlékirat, minek tartalma nem tudatik.

De ily körülmény közt mi okon lehet alperesnek a hozzáküldött emléklevélből vétket csinálni? mi okon lehetne vétket csinálni még akkor, is, ha a levél írói veszedelmes emberek lettek volna? Egy Catilina írhat a leghívebb polgárnak is levelet s e polgár arra válaszolhat; de ha sem a levélből, sem a válaszból ki nem tetszik az, hogy ez amannak kárhozatos intézeteiből legkisebbet is tudna, akkor ennek ártatlanságát csak elhatározott rosszakarat támadhatja meg.

Azon emlékirat pedig igen számos és mind oly ifjak által volt aláírva, kik közűl alperes egyről sem tudott, sőt nem is hallott legkisebb rosszat is.

Ha felperes kir. fiscus ezen próbákat csak arra akarná felhasználni, hogy kitessék, miképpen alperes azzal a veszedelmesnek állított kaszinóval csakugyan egybeköttetésben vala, még ezen szándékában sem érhet teljesedést. A pozsonyi ifjak kaszinója ugyanis még nem létezett, midőn az akkor Erdélyben lévő alperesnek több magyar ifjak Pozsonyban nehány sorokból álló emlékírást készítettek azon ismeretes példa szerint t. i., melyet a megyei követek több esetekben már ezelőtt követtek, Ragályi, Benyovszky s más urakhoz barátság jeléül emlékiratokat küldözvén. Hogy ezen emlékirat készítése az ifjak kaszinójának kezdetét megelőzte s következőleg nem attól eredett: ellenmondhatatlanúl bizonyítja 31. sz. alatt hét, 35. sz. alatti, 34. sz. alatti harmadik, 36. sz. alatt három, 33. szám alatt három, 37. sz. alatt öt, 38. 39. 40. 41. számok alatt összesen 24 meghitelesítettnek elfogadott tanú. Alperes eszerint (ki 1833-ki május elejétől kezdve, mikor még a kaszinó nem kezdődött, 1835-ki márciusig, mikor már régen megszünt, Pozsonyban meg sem jelent) a nevezett kaszinótól semmi névvel nevezendő iromány t nem vőn.

Miután ez bizonyítva van, mi bizonysága van egyéb felperes kir. fiscusnak, miből azon kaszinóval összeköttetést csak sejdíteni is lehetne? Az F. és G. alatti töredék vallomásokból egyedűl az tetszik ki, hogy némely ifjak alperesnél tisztelkedtek, neki saját arcképével kedveskedtek, mely alkalommal Lovassy László bizonyos beszédet is mondott, oly beszédet, miről a G. alatt valló azt mondja, hogy mondására senki által megbízva nem vala. Ily tisztelkedések egy az, hogy nem titokban szoktak történni s másoknak is tétettek; más az, hogy tisztelkedők előtt ajtót zárni a becsület tiltja, s bizonyosan felperes kir. fiscus sem kergette volna el ajtaja elől az őt köszönteni jövőket. Egyébiránt, hogy alperes a köszöntésre felelt, az igen természetes s vétséget annál kevésbé hord magával, mert feleletében semmi sem vala, mi erkölcsi és polgári állásunkra nézve botránkoztató volna. Hogy hazájából számkivettessék, fájlalja s fájdalmát ez alkalommal is kimondá, ily valamit talán magának Meuniernek sem lehetne rosz néven venni; kimondá fájdalmát a fölött is, hogy perbe hivatott, de alkalmasint a kir. fiscus sem fogja kivánni, hogy alperes ezen örüljön. Az sem fogott botránkoztató lenni, miszerint nyilvánítá lelki nyugalmát azon öntudatban találni, hogy semmi roszat nem cselekedett. Hiszen ártatlanság öntudatában keresni minden csapások közt vigasztalást s találni nyugalmat, erkölcsi s keresztényi kötelesség; vagy az fogja talán a casinóval volt bűnös összeköttetést bizonyítani, mert alperes az F. alatt valló szerint, a nála tisztelkedőket föltételökben megmaradni intette. Azonban igazságos-é ily általános és mindenfele magyarázatokat elfogadható kitételen vádat alapítani? Itt mindenesetre megjegyezni való:

1. Alperesnek e mondást a G. alatt valló nem tulajdonítja, tehát egyedűl az F. alatt vallónak csonkán közlött s csupán emlékezetéből lett kimondásán alapul az egész állítás.

2. Alperes az említett tisztelkedőket nem úgy fogadta mint kaszinó tagjait, mert, mint feljebb is megjegyeztetett, a kaszinó már Pozsonyba visszajövetele előtt rég megszünvén, azon ifjak kaszinó tagjai többé nem voltak, tehát őket mint olyanokat fogadni nem is lehetett.

3. A G. alatt valló szerint a beszélő Lovassy nem is volt beszéd készítésre megbízva, tehát mint valamely egyesület küldöttje nem is szólhatott, következésképen beszéde s a reá adott válasz magánosok közt történt szó vala.

4. Alperes a tisztelkedő ifjakat úgy fogadta, mint míveltségre törekedő s hazát szerető ifjú polgárokat, s ezen hitében még inkább megerősítették a Lovassy által mondott s felperesi E. alatt beperelt beszéd ezen szavai: *tudjuk, hogy alkotványos polgár kötelessége békés úton haladni a cél felé s a báró urat, mint a* békés *úton haladásnak nagy mesterét üdvözöljük s kezeibe tesszük a becsületszót, az életnél szentebbet, miképpen báró urat szent pályáján meghajthatlan hívséggel követni fogjuk*. Pedig ezen szavakban van letéve a szóló politikai hitvallása; ezen szavakban: békés úton haladást tűzvén maga elébe, lehetetlen lett volna őtet

félre és rosszra érteni, s annál fogva minden jó polgárnak kötelessége lett volna, hogy őt ezen «békés úton leendő haladás» üdvös szándékában továbbra is megmaradásra intse, s alperes nem láthatja által, miképpen lehetne valakit oly intésért gyanú és vád alá venni? miképpen lehetne vétkűl tulajdonítani, hogy az ifjúnak *békés úton haladni* kivánó szándékát nem hitte kárhozatosnak? hiszen haladás talán kir. fiscus előtt sem fog vétek lenni, s annyival kevésbé békés haladás? Azt pedig csak nem fogja kir. fiscus állítani, hogy midőn alperes valakit békében maradásra int, akkor zajra, háborúra, ország felforgatásra inti? Talán azt sem kivánja, hogy alperes a békés úton haladásra ajánlkozó ifjat, mint gonoszt lehordja s ezen kijelentett békés szándékáról leverni igyekezzék?

Alperes meg nem tudja magyarázni, honnan eredhet kir. fiscusnak azon gondolatja, hogy ily valamit terhelőleg hozzon elő? mert bajos gondolni, hogy az általa E. alatt felhozott s különben oly nagyfontosságra méltatott beszédet egészen el nem olvasta volna. Pedig csak röpkedve s helyeket kihagyva történt olvasásra mutat, amint azt kihagyásokkal csonkán a maga feleselésében felhozza; hol a szent *pályán követni fogjuk* szavak előtt éppen a békés haladásról szóló sorokat hagyta ki, ugyanazon sorokat t. i., melyekre a követés igérete következik. De ítélje meg maga felperes kir. fiscus, ha ily csonkításokkal nem lehetne az úri imádságot is veszedelmes irattá által formálni? S ismét ítélje meg, ha ezen bánásmód akár szándékosan, akár gondatlanságból történik, nem egyenesen ellenkezik-é a vallás és erkölcsiség minden kivánataival?

Hogy ezen E. F. G. H. és K. alatti oklevelek alperest mennyire nem terhelik s e per tárgyára mennyire nem is tartoznak, fentebbiekből elég világos, s mégis ezen oklevelek azok az alább megemlítendő I. alatti tréfasorokkal együtt, melyek a januári tisztelt ítélet által tekintetbe vétettek.

Ez tehát mindaz, mit felperes kir. fiscus azon veszedelmesnek tartott kaszinóval volt egybeköttetésről előadhat. Azaz: az egyetlen egy, de általa elő sem mutatott, a HH. alatti levél szerint pedig nyilvános és soha gyanú alá nem jött helyen, t. i. a bihari kaszinóban bemutatott emlékirat az, min állítását építi. Pedig meg van mutatva, hogy éppen ezen emlékirat *a szóban forgó* kaszinó alapítása előtt, tehát nem a kaszinó tagjai által készült. Ha alperes ama kaszinónak tagja vagy azzal valami egybeköttetésben lett volna, kellene annak ama kaszinó irományai közt valami nyomának lenni. Ha lenne, jól kellene azt a királyi fiscusnak tudni, kinek azok kezei közt megfordultak, ha pedig tudna a királyi fiscus ilyesmit, s ha képes lenne valami effélét előmutatni, azt bizonyosan el nem mulasztotta volna.

Ama kaszinóvali összekötést illető vádra nézve még azt is meg kell jegyezni, miszerint a logikai következetlenségnek s osztó igazságnak különös példánya az, hogy a felperes kir. fiscus alperesre nézve azon színlett gyanút, mintha az ama kaszinóval valami távoli s állítólag is csak közvetett egybeköttetésben lett volna, fejét s jószágát érdeklő keresete tárgyává méltatja, azon kaszinónak pedig nyilvános és valóságos tagjai nagy számmal léteznek, kik ellen sem vád, sem kereset nem indult.

Alperesnek 31. szám alatt - 4. - 35. szám alatti; 34. sz. alatti második, 36. szám alatti kettő, 33. szám alatt második, 37. szám alatt négy, 38. 39. 40. s 41. szám alatti, összesen tizenhét tanúja elhatározottan bizonyítja, hogy azon kaszinóval legkisebb egybeköttetésben sem volt. Ezek pedig mind olyanok, kiknek e tárgyról bizonyos és tökéletes tudomások lehet.

A felperes ezek ellen egy tanút s egy csak legkisebb bizonyító erővel bíró irományt sem tud előmutatni, mégis nem átallja alperest erről is vádolni.

A felperesi több oklevelek, úgy látszik, arra szolgálnak, hogy alperesnek Kossuthtal volt összeköttetését tanúsítsák. Alperes és Kossuth jól ismerték egymást, azt az egész világ tudja; de Kossuth számtalan más emberekkel is állott ismeretségben, talán épen azzal a királyi

fiscalissal is, ki e jelen perben dolgozik. Arra, hogy alperesnek a Kossuthali ismeretség vétségűl tulajdoníttathassék, három lenne mulhatatlanúl szükséges, mert -

1. Felperesnek azt kellene bebizonyítani, hogy kárhozatos célokra törekedő titkos társaság valóban létezik.

2. Azt, hogy ezen titkos társaságnak Kossuth tagja.

3. Pedig azt, hogy alperes tudta, miképpen Kossuth ezen társaságnak tagja volt s vele mint olyannal állott viszonyban.

Mindezekből felperes egy szót sem bizonyít, nevezetesen azt, hogy titkos társaság létezik, bizonyítni még eszében sincs.

Hiszen magok azon levelek közt, melyek e jelen perhez maga a felperes által csatoltatvák, vagynak, hol ily titkos társaság létezése egyenesen tagadtatik. Ilyen az R. alatti levél Deáktól Kossuthhoz, hol ez olvastatik: «*nyilvánosság mellett a vétek lehetetlen; titkos szövetkezések pedig, miket a kormány minden ártatlan dologban is gyanítgat, szentűl hiszem, hogy hazánkban nincsenek és nem is lesznek soha veszedelmesek.*» Ismét ilyen ugyanattól ugyanahhoz a T. alatt, melyben e sorok feküsznek: «*Furcsa látni s hallani a kormánynak s kormány embereinek nevetséges félelmét, még a kisebbek is rémképeket alkotnak magoknak s azzal ijesztik magokat is, egymást is, ők makacsul hátat fordítanak a kelő napnak s árnyékukat iszonyú rémnek nézik; pedig ha ismernék a hazát, ismernék az embert és embereket, szintúgy tudnák, mint mi tudjuk, kogy alig van ország Európában, hol kevesebbet lehessen revolúciótól tartani, mint jelenleg nálunk, csak majd ők féltökben oly balgatag lépéseket ne tegyenek, melyek (nem zendülést) de zavart okozhatnak. De ők félnek s a bokrokban mozgó nyulat is rablónak vélik, pedig: «est genus unum stultitiae nihilum metuenda timere»* azt mondja Hor.»

Ime tehát ezeket írja Deák Kossuthhoz, azon Deák, kit a kir. fiscus a maga replikájában a titkos társaság tagjai közé számlál, azon Kossuthhoz, kinek titkos társasági tagságáról kir. fiscus kételkedni sem látszik. S milyen levélben írja ezeket, olyanban, mely biztos alkalommal küldetett, melyről írója nem hitte, hogy valaha mástól mint a kinek írva volt, s legfeljebb ennek meghittebb barátaitól fog olvastatni. Mert törvényes alkotmányunk oltalmában maga és levelezője ártatlanságáról teljes meggyőződésében soha még csak álmában sem képzelhette azt, hogy Kossuth elfogattassék s ítélet előtt tömlöcre vettessék, irományai pedig a kir. fiscus kezei közé vándoroljanak. És mégis ezeket írá, mikből megtetszik, hogy vagy titkos társaság az országban nem létezik vagy legalább, hogy ők ketten abból legkisebbet sem tudtak.

A kiirt helyekhez hasonló értelemben szól maga Kossuth is benevolájának azon helyén, hol a titkos társaság létezése felől kikérdeztetett, s mi az, amit kir. fiscus Kossuthnak ezen nyilatkozás ellen ugyanazon benevolában fordíthat? Nem éppen ezen levelek-é, melyek e jelen perben alperes ellen felhozatnak? Nem éppen ezen levelek-é, melyekből feljebb oly elhatározott hangú két helyet kiírtunk? Nyuljon a kir. fiscus kebelébe s vallja meg, oly levelekkel, melyekben a titkos társaságok létezése kereken tagadtatik, lehet-é azok létezését bebizonyítani? Mit mondana felperes, ha alperes a titkos társaságok nem létezését oklevéllel mutogatná, melyben a létezés állíttatik?

Miután kir. fiscus annak, hogy titkos társaság létezik s annak, hogy Kossuth a titkos társaság tagja volt bebizonyítására semmit sem tett, mi módon képzeli alperest a Kossuthtali összeköttetéséért terhelhetni? Vegyük sorba minden okleveleit.

Ezen oklevelek mind a Kossuth irományai közül láttatnak véve lenni s az I. L. M. N. O. alattiakat kivéve, melyek alperestől valók, egyről egyig másoktól irattak Kossuthhoz. Mielőtt ez utóbbiakról szó tétetnék, látnunk kell az említett betük alattiakat.

Az I. alatti levélke mit keres itt? bajos lenne meghatározni? Alperes azt írja Kossuthnak, hogy egészségére vigyázzon. Ezt talán csak nem tartja bűnnek kir. fiscus? Mert ha azt hinné is felperes, hogy annak, kit egyszer ő üldözőbe vett, még egészségéről sem szabad gondolkozni, mint azéról, kit a hajdankor szép napjaiban a római szent szék fejedelme anathema alá vett, még akkor sem lenne igaza ezt nehezen venni. Mert hiszen még a levél keltekor kir. fiscus Kossuthot üldözőbe nem vevé s hogy fogja-e valaha? azt alperes akkor nem tudhatá. Ezen egészséget tárgyazó intésen kivül a rövid cédulában egyéb nem áll mint ez: «*minden lépése bors-törés volt a német orr alá, s ez helyes volt s utoljára hasát akarja-e kenni s örömet s dobzó örömet okozni ön neki.*»

Tudni kellene, hogy ha csak ugyanezen szavak azok, mik miatt a levélke itt áll: hogyan érti kir. fiscus e szavakat tulajdonképpen? betű szerint-é vagy figuratim?

Ha betű szerint, akkor kérdenünk kell, a magyar szent korona ügyvédének figyelme a német orra mi joggal terjed ki? és ismét, magyar embernek a német orról valami tréfás jegyzetet írni mi törvénynél fogva tilos? a német orr, ha betű szerint vétetik, lehet hosszú vagy rövid, de minden esetre csak orr, még pedig német orr, semmiféle orr pedig, tehát a német orr mint a többi törvényeinkben a nota esetei között fel nem található.

Ha pedig e kifejezést felperes figuratim érti, úgy szükség lenne kimagyarázni: mit gondol alatta? alperes ugyan el nem ismerheti, hogy kir. fiscusnak szómagyarázó joga lenne, hogy joga lenne más által írt kifejezéseknek önkénye szerint értelmet adni s így adott értelem után büntetést követelni. Azonban e jelen esetben a királyi fiscus még értelmet sem adott, mégis vétket csinál belőle.

Mit érthet a kifejezésen a kir. fiscus? Ez egész perben lázításon kivül (mi e szavakban talán csak nem fekhetik) kettőről beszél; a királyi méltóság lealacsonyításáról s kormány rágalmazásáról. Azt lehetne tehát gondolni, hogy *a német orr* említést e két rubrika alá rendezi. Alperes a kormányt a királyi méltóságtól mindig megkülönböztette; lássuk tehát most is külön.

Kormány Magyarországban csak magyarokból állhat s ezt alperes az 1741. 11. 13. 15. 16. cikkelyek világos tartalma szerint is oly világosnak hiszi, hogy fel sem teheti, miképpen kir. fiscus is másképpen higgye. Tehát azt a méltatlanságot sem teheti fel, hogy felperes a német orr alatt a kormányhoz tartozó magyar uraságokat értetni csak kivánná is, mert ha csakugyan kivánná, akkor alperes megmossa kezeit s az egész méltatlankodás vétségét felperesre hárítja.

Nem volna tehát egyéb hátra, mint az, amit alperes kimondani is nagy illetlenségnek tart, hogy felperes szerencsétlen gondolata szerint az említett kifejezéssel a kir. méltóság vétetik célzatba. Alperes, ki a kir. felségnek élte minden napjaiban hódolva tisztelője volt, kénytelen kimondani, hogy nem ő, hanem éppen felperes az, ki ily ferde magyarázattal a királyi méltóság ellen vétkezik. Kinek kellene jobban tudni, mint felperes királyi fiscusnak, hogy a magyar király nem német, hogy a magyar király, kinek kirekesztő joga van magyar nemest tenni, magyar nemesi javakat ajándékozni, magyar nemzettel együtt hozott törvényeket sanctionálni, nekünk magyaroknak soha sem lehet egyéb magyarnál? és nem bir-é a magyar király Magyarországban magános és koronai és kamarai nagy uradalmakat? Nem valóságos magyar földesúri jogokat gyakorol-e azokban? De ezeket s az ilyeneket magának a felperesnek mint a szent korona ügyvédének kellene előhozni s minden ily gyanút lehető messzeségre távoztatni. Szomorú dolog, midőn alperesnek ártani kivánó szándékból, önként, senki által fel nem híva, reá okot nem találva, ily gyanúra vezet bennűnket s ez által a kir. felség sérthetetlen szentségét profanálni nem iszonyodik. Oly kevéssé fontos-é a királyi méltóság felperes előtt, hogy azt játékba könnyelműleg beleszőni s mintegy nevetségre kitenni nem átallja csak azért, hogy alperesre egy gyanúval többet háríthasson? Bizony mind a

királyi felség iránti hódolat, mind a magas bíróság iránti tisztelet megkivánnák, hogy ily ferdeségek elkerültetnének. Egyébiránt -

Ha felperes kir. fiscus épen tudni kivánja, hogy alperes e perbe semmikép nem illő s tréfa hangján írt cédulában álló «német orr» alatt mit értett, imé a felelet: magyar beszédben (helyesen-é vagy nem, annak vizsgálata nem ide tartozik), de több mondásoknál a német név epitheton helyett áll; milyet a német hassal, olyanformát szoktak a német orral is kitenni. Tehát ilyen rossz és gyalázatos orrot vagyis embereket, olyakat t. i., kik a magyar királynak s nemzetnek ellenségei s polgári alkotmányunk romlására törekednek, érthetett alperes s ily orr alá borsot törni üdvös dolognak tartotta s tartja.

Az L. M. N. O. alatti oklevelek azt bizonyítják, hogy alperes az ellene folyó nota-per irományait (mint magát kifejezi) csupán nyilvánosság tekintetéből azon megyéknek, kik országgyűlés alatt alperes ügyét követeik által pártolták, megküldötte, még pedig Kossuth segedelmével küldötte meg P. alatti jegyzék szerint.

Igenis alperes megküldé, még pedig, mint említtetett, *csupán nyilvánosság tekintetéből* küldé meg pere irományait az őtet pártoló megyéknek. Mert felperes kir. fiscus nem fogta elfelejteni, hogy voltak megyék, sőt az ország megyéinek nagy többsége volt az, mely alperes ügyét, éppen e jelen ügyet szünet nélkül pártolta s pártolja, úgy tekintvén e pert, mint a törvényeken s a törvényes szólásszabadságon ejtett sérelmet. Az országgyűlés eloszolta után nem méltán gondolhatta-e alperes, hogy ezen megyék óhajtanák tudni hitelesen mindazokat, mik ezen általok oly közérdekűnek nyilvánított ügyben történtek? Egyébiránt ezen pert a kir. fiscus nem vitte homályban és titokban, mint az ifjakét, ez nyilvános per, melynek irományait tudni szabados, ez nemcsak nyilvános per, de a státusok táblája által közügynek nyilatkoztatott tárgy felett folyó per. Mi joggal állíthatja tehát felperes kir. fiscus, hogy ennek irományait az ország több törvényhatóságaihoz elküldeni vétkes tett vala.

És ki van ezen elküldés által megsértve? maga a felperes? hiszen ha felperes a maga tisztében híven járt, miért fél attól, ha dolgait mások is látják? felperes ezen perben csak fél, ki keresetét bíró elébe terjesztette, de egyszersmind a közigazság rendén az ellene indított keresettel alperest is felhatalmazta, hogy okait s okleveleit megtekintse, magának leirassa s azokat megrostálgathassa. Amint felperes okleveleit és replikáit a perbe tette, többé nem rendelkezhetik róla, hogy azok kikkel s mi okból közöltessenek? Ha alperesnek azokat tanács kérdés végett másokkal közölni nem tilalmas, bizony nyilvánosság végett sem tilalmas. Ez a szabad védelemhez természetesen tartozik.

Ha felperes azt hiszi, hogy ezen per elküldésével a bíróság meg van sértve, ez alaptalan hit. A tisztalelkű bíró a nyilvánosság és közvélemény ellenőrködésétől nem retteg, sőt inkább maga is óhajtja azt, mert a törvényszabta ösvényen szigorú igazsággal eljárván, éppen a nyilvánosság által van biztosítva minden alattomos rágalmazás ellen. Alperes teljesen meg van győződve, hogy a nagyméltóságú kir. curia ellen semmi sérelmet nem követett el, sőt annak kedves dolgot tett, midőn azt a nyilvánosság és közvélemény ellenőrsége által igyekszik minden alattomos rágalom ellen biztosítani. Ez nem történhetik jobb móddal, mintha a megyei törvényhatóságok a per minden körülményeivel megismerkednek. Az ítélőszékek eljárását nyilvánossá tenni akarni oly úton, melyet törvényeink nem tiltanak, s mely polgári alkotványunk s belső rendeltetésünk természetéből foly, az vétkes nem lehet; annyival inkább nem lehet pedig, mivel e jelen perben a bíróságtól csak az ítéletek származnak, azon ítéletek, melyek magának a nagyméltóságú királyi kúriának tudtával és akaratával mindjárt hozatalok és kihirdetésök után szokás szerint kinyomatnak s ezen tett által az egész olvasó világ sajátjává lettek. Mi vétek van tehát alperes tettében? s nem sokkal inkább vétkezik-e a királyi fiscus, midőn ezen meg nem tiltott törvényes dologból vétket csinálni törekszik?

De hiszen felperes nem törődik semmivel, csak alperes ellen vádakat hozhasson elő. Az M. N. O. alatt feküsznek alperesnek azon sorai, melyek mellett perét elküldözte. E sorokban ezek említtetnek.

1. *Hogy alperes ügye közügy, mert benne a szólásszabadság van megsértve*. Igen, de azt mondá a státusok táblájának nagy többsége. Ha ezt mondani vétek, úgy alperes a megyék nagy többségével együtt vétkezett.

2. *Hogy ez ügyben a képviselő tábla felszólalása a kir. felséghez nem juthatott s egyes megyék felírásaik sikeretlenül hangzottak el.* Ezt csak nem fogja felperes tagadni, hogy így vala; ezt a megyék különben is nagyon jól tudták.

3. Hogy alperes meg van győződve, hogy ezen közüggyé fogadtatott perben minden lépés a nemzet figyelmét megkivánja. «Mert (úgymond) *figyelemmel kell kisérni a törvényhatóságoknak mindazt, ami az elkezdett közsérelem folytában a sérelmet súlyosítva történik, figyelemmel csak azért is, hogy minden lépés felett igazságos ítéletet mondhasson a haza és a közvélemény*.» Ezen állításokat és kifejezéseket nevezi a királyi fiscus oly tettnek, «*mely nem egyéb, mint a hazafiaknak a kormány s főkormányszékek iránti bizodalmatlanságra és egyes törvényhatóságoknak a más törvényhatóságok ellen való ingerlése s az úgynevezett közvéleménynek a felség, a kormány és ítélőszékek ellen bujtatása s méltatlan rágalmazása stb*.»

Minden el nem fogult lélek nézze meg alperes sorait s mondja meg, ezen soroknak mi köze a kormánnyal, a felséggel? Miképp sértetnek ezekben az ítélőszékek? S főleg, hogy rágalmazás-é az, ha alperes az ellene indított pört szólásszabadságban ejtett sérelemnek nevezte? Alperes találta-é ezen nevezetet? Nem a képviselő táblától jött-é? Nem magoktól a megyéktől-é ezen nevezet? Nem akarja-é felperes észrevenni, hogy itt a *méltatlan rágalmazás* vádjával egyenesen a képviselő táblát s a megyék többségét illeti? Vagy ez mind szabad felperesnek? Felperesnek, ki a magyar szent korona ügyvéde, azon korona legfontosabb tagjain, a megyéken lehet gázolni? Valóban ha a kir. fiscus a megyei törvényhatóságok s az országosan egybegyűlt képviselő test iránt ily megvetést bizonyít s ezt minden büntetéstől menten gyakorolhatja, akkor nem láthatni által, hogy magános személyek élete, javai és becsülete hogyan lehessenek előtte bátorságban?

A kir. fiscus közgyűlésben mondott beszédért nota-pört indít, ezt a képviselő tábla és a megyék nagy többsége szólás szabadságán ejtett sérelemnek nevezi és orvoslást a kir. felségnél keresni kíván, de a főtáblától akadályoztatik. Ez történt dolog, ezt tagadni nem lehet. Itt a kir. fiscus factuma forog fenn, kir. fiscus factuma ellen kéretett orvoslás; a felség, kihez az országos felirat nem juthatott, ez ügyben magát ki nem mondotta. És most mit teszen kir. fiscus? Azt, hogy az általa indított pör, a szólásszabadság elleni sérelemnek mondatott, kormány és felség elleni bujtogatásnak nevezi ő, akinek vádja felett minden esetre bíróságnak kell ítélni, ki ezen pörben mint követelő fél áll; ő merészkedik a maga factumát helyben nem hagyót kormány, sőt felség elleni bujtogatással vádolni. A kir. fiscus tehát kormány, sőt felség? Hogyan merészkedik felperes a maga hivatalát ily vakmerő cserébe vetni? Hogyan merészli a maga factuma ellen intézett s a képviselő tábla által állhatatosan kimondott véleményt felség elleninek mondani? Valóban ily állításokkal jobban meg van a királyi méltóság alacsonyítva, mint az alperesre hamisan fogott logikátlan szavakkal.

Még abban is vétséget keres felperes kir. fiscus, mert alperes a maga pörének irományait Kossuth által küldözte el. Nem kíván magyarázatot, miképp ily tetemes csomókat postán küldözgetni bajos; de azon időpontban, midőn Kossuth leveleit a posták el nem fogadták, mikor Deák Ferenc Pestre utasított csomóját a zalaegerszegi postahivatal visszavetette, midőn a megyék a posták ellen a kormány előtt tettek panaszt, hogy egymáshoz küldött leveleik elvesznek, azon időpontban ezen pör irományait a posta rendes útjára bízni gondatlanság lett

volna. Ha a pört a megyékhez vétek nélkül küldeni lehetett, pedig lehetett, akkor nem érdemel figyelmet, ha az elküldés postán vagy alkalommal történt-é?

De azt talán nem is egyébért hozza elő felperes, hanem hogy alperesnek Kossuthtali öszveköttetését ez által is bizonyítsa. Azonban miután elmondatott, hogy sem titkos társaság létezése, sem annálfogva Kossuthnak valamely titkos társaságbeli tagsága legkisebbel is bizonyítva nincs, minden összeköttetésből mi következik, s jelesen abban, hogy alperes bizonyos levelek és csomók elküldözését Kossuthra bízta, fekszik-é valami figyelemre méltó?

Ezek azonban, mik eddig szóban forogtak, magától alperestől eredett iromány valának. Amik következnek, s mikből alperesnek Kossuthtal, mint ugyanazon titkos társaság tagjaival volt összeköttetését akarná felperes kimagyarázni, oly irományok, melyeket alperes nem írt, melyek alpereshez nem írattak, hanem mások által irattak és küldettek Kossuthhoz. Ily irományok a Q. EE. betűk alatt állók, melyekhez FF. és GG. alatt járul Kossuth naplójának két rendbeli kivonata.

Ezen irományok közül a Z. alattiban alperesről még szó sem tétetik, a CC. alatt állóban sem látja nevét; a többekben imitt-amott említés tétetik ugyan róla, de oly indifferens oldalról, mely egy harmadik embert az írón és levélfogadón kivűl érdekelni nem fog.

Itt legelőször is az a kérdés fordul elő: mit tehet alperes arról, amit másvalaki ismét egy másvalakinek ír? Lehet-é őtet azért feleletre vonni, s ha őtet lehet, miért ne lehessen szint azon oknál fogva magát felperest is? De felperes rendes fordulattal akarja az ellenvetésnek elejét venni, azt állítván, hogy a pörhöz csatolt leveleket *olyanok írták Kossuthnak, kik az ő titkos intézetekbe közelebbről vagy távolabbról be voltak avatva.*

És ezt ismét mivel bizonyítja felperes? úgy látszik semmivel; hanem csak minden fáradtság nélkül, (melyet a bebizonyításra fordítani kellett volna) épen úgy valónak elfogadja, mint a titkos társaság létezését s Kossuthnak ahhoz tartozását. Feljebb megjegyeztük, hogy éppen ezen vádlottak egyike a titkos társaságok létezését mily határozottan tagadja. Felperesnek ez mind semmi; ő maga előadja ezen saját állítását lerontó levelet s belőle mint a többiből még abból is, melyben alperesnek még neve sem fordul elő, azt következteti, ami neki tetszik. De hogy a dolgot jobban értsük, tekintsünk végig az irományokon.

Q. alatt Deák írja Kossuthnak, hogy *Wesselényit naponként várja.* Ebben fekszik a titkos társasági egybeköttetés bizonysága? Alperesnek tehát oly országszerte tisztelt férfiút, mint a zalai volt híres követ, titkos cél nélkűl meglátogatni nem lehet? De azt is írja Deák: tőle azaz *Wesselényitől küldöm meg jelentésünket, mely nyilvános pályánk szellemében készült*. Ez már titkos társasági állapot, mert Deák a kinyomatott nagy csomót tevő országgyűlési jelentés több példányait, melyeket postán küldeni költséges lett volna, alperestől kivánja küldeni. Nyomtatott íveket vinni természetesen titkos dolog; kivált pedig oly nyomtatott iveket, melyek a zalai követek nyilvános azaz az egész ország színe előtt országgyűlésen folytatott pályájok szellemében készültek. Valóban kir. fiscusnak a titokról saját megfogásai vagynak!

R. alatt ugyanaz ugyanannak alperesről ennyit ír: *Wesselényi szerencsésen megérkezett Olaszországból, ő szóval majd többet mondhat.* Hogy alperes Olaszországból megérkezett s pedig szerencsésen, lehet, hogy ez a kir. fiscus előtt, ki inkább szerencsétlen megérkezést óhajtott volna, bosszantó hír. Azonban ez nehezen fog a titok közé számoltatni. De az, amit majd Wesselényi szóval mond, természetesen abban van a titok! Fájdalom, hogy az egész földkerekségén sincs semmi jelensége, hogy a szóval leendő mondás valami politicai fontosságú dolgot célzott-é vagy csupán magános viszonyokat? De éppen azért, mivel semmi jelensége nincs, éppen azért, mivel a dologról sem jót, sem rosszat tudni nem lehet, tehát a dolog titokban van azaz, miről a kir. fiscus semmit sem tud, ott titkos szövetkezésnek kell

lenni. Az semmit sem tesz, hogy éppen ez a feljebb említett egyik levél, melyben titkos társaság nem létezése kereken kimondatik.

S. ezen betű alatt azért haragszik felperes, mert egy Kehidára alpereshez postán küldött levél kézhez adására Kossuth szólíttatik fel. Tudva van, azon időben is alperes rendesen Pesten tartózkodott, s igen természetes, hogy midőn onnan távozott, ott maradt jó barátival tudatta hol létét, kivált olyankor, ha távolléte több időre nyúlt, hogy azalatt netalán előadandó dolgairól tudósítást vehessen. E részben talán felperes sem szokott másként tenni, mi joggal lát tehát itt ismét titkos szövetkezést, ha Kossuthról a levélíró felteszi, hogy alperes hollétével talán ismeretes? Vagy talán a titok a levélben van? De figyelmezzen a felperes kir. fiscus arra, hogy mint feljebb is mondatott, e kérdéses levél postán érkezett, levél pedig mely alpereshez postán jő, titkot magában bajosan tarthat, mert alperes postán érkező levelei darab idő óta gyakran már a történt felbontás látható jelével adatnak kezéhez, következésképen azoknak tartalmát felperes kir. fiscus alperesnél előbb megtudhatja.

T. ismét egy levél, mely mint feljebb bőven mondatott, a titkos társaságok nemlétezése ellen bizonyít. Ezen levélből azt emeli ki felperes, hogy az iró Kossuthot kéri, e levelet alperessel közölni, mert (úgymond) elveink itteni sorsát nekie is tudni kell. Nem tudja az ember, ha felperes ezen általa előmutatott leveleket olvasta-é? Mert ha olvasta volna, tudná, miképpen a levélben arról van szó, hogy Zalában bizonyos Horváth nevű úr pártot alakított, hogy az urbalialis törvényeknek a földesúri haszonnal megegyezőbb magyarázatot adhasson, s amit az országgyűlésen többek közt Deák az úrbér tárgyában lejött királyi választ minden népnek kedvező pontokra nézve állhatatosan pártolván, törvénnyé lenni segített, annak jótékonyságát a népre háromolni ne engedje. Horváth tehát Deák és alperes elvei ellen indított harcot, de Deák és alperes elvei éppen e tárgyban a királyi válasz elveivel sokkal jobban egyeztek, mint a Horváthéi. Ezen elvek sorsáról akarja itt Deák alperest tudosítani. Vigyázzon felperes, nehogy alperest üldözni kívánó szándékától elragadtatva, olyakat tulajdonítson neki s olyakat tartson titkos társaságot bizonyító kárhozatos elveknek, melyeket a királyi felségnek válasza tett indítványba, s melyek a képviselő táblán azoknak a titkos szövetkezéssel vádolt férfiaknak segedelme által fogadtattak el. Egyébiránt a levélből felperes még e szavakat emeli ki: *általában az ifjúság jól van lelkesedve.* Méltó lenne tudni abból, hogy Deák Kossuthot a zalai ifjuságról így tudósítja, alperesre nézve mi következik? Az-é, hogy alperes tehát csak-ugyan titkos társaság tagja? Vagy az-é, hogy felperes kir. fiscus itt is úgy akar alperessel bánni, mint Aesopus farkasa a bárránnyal? Valóban úgy látszik a dolog minden jelenség után; *a zalai ifjuság jól van lelkesedve, tehát alperessel vérpadra*! Ímé ez a logika, mi ily oklevelek mellett alperes ellen használtathatik.

U. alatt Deák Kossuthnak írja, hogy alperes ezen pört Zalának egész kiterjedésében küldje meg. Ezt alperes később, mint feljebb mondatott, meg is tette. Hogy ezt tenni törvényesen és szabadon lehetett, már megmutattatott. Hogy pedig e pörnek a megyékhez lett küldése éppen a nyilvánosság tette volt s nem titkos szövetségi lappangás, erre magyarázat nem kell. E levélnek még azon helyét is kiemeli felperes, hol annak írója Kossuthot arról tudósítja, amit Zala vármegye a népnevelésben határozott. Miként tartozzék ez a jelen pörre, akár úgy mint alperest terhelő bűn, akár úgy mint titkos társasági egybeköttetést bizonyító körülmény? azt ugyan senki általláthatni nem fogja. Ha felperesnek Zala vármegye ezen tárgyban tett lépései ellen nehézsége van, szükség, hogy alperes helyett Zalát és Deákot kérdezze meg. Egyébiránt a népnevelési tárgy múlt országgyűlésen hosszas kerületi vítatások alatt fejtegettetett; s akkor a státusok táblájának többsége Zalával együtt kijelentette, miképpen a nevelési rendszerbe a törvényhozó testnek, a nevelés gyakorlati teljesítésébe pedig minden törvényhatóságnak, minden atyának (mivel gyermekeinek neveltetése leginkább őt érdekli) törvényes és természeti joga van beletekinteni. Ezek a képviselő tábla többségének elvei voltak, ezek folytában írt Deák Kossuthnak a zalai végzésekről. És ezeket miért hozza elő a kir. fiscus?

Tehet-é alperes róla, ha a képviselő tábla és Zala megye elvei kir. fiscusnak tetszésére nincsenek? Csak nem fogja kir. fiscus alperest kényszeríteni, hogy a képviselő tábla és zalai rendek elveit, szavait és tetteit kir. fiscus ellen mentegesse? S talán csak azt sem akarja következtetni, hogy mivel az országgyűlés egyik táblája s később Zalamegye a népnevelést illetőleg így vagy amúgy vélekedtek, tehát alperes (ki sem azon országgyűlési táblához, sem Zala rendeihez nem tartozik) titkostársasági bűnös tag. Ámbár ily következtetésekben kir. fiscus részéről e pör meglehetősen gazdag.

Amit kir. fiscus a V. alatti levélben terhelőnek állít, az is, mint a többi igen rendesen hangzik. E levelekből terhelőknek jegyzett sorok ide mennek ki:

1. Mert Bihar megye rendei arra, hogy követöket az országgyűlésről visszahívják, elégnek tartották azt, mivel követök az oppozicióval nem tartott. De képzelhet-é felperes oly ítélőszéket, melyről rendkivüli sértés nélkűl fel lehessen tenni, hogy Bihar megye ezen tettet alperes ellen vádúl vagy terhelő bizonyságúl elfogadni képes lenne? Mert ha azt alperes ellen lehet felhozni, miért ne lehessen maga a kir. fiscus ellen is? Vagy talán az a baj, mert ezt a levélíró Kossuthnak írta meg? De tegyük fel, ami nem lehetetlen, hogy a bihari főispán írta volna meg azt valakinek a kormányon ülök közűl, (mert ha a szathmári gyűlésről hírt adni nem tartá körén kivűlinek, mennyivel inkább nem tarthatá a bihariról), ha, mondom ezt a bihari főispán s kormányon ülőnek írta volna, akkor kit vádolna a kir. fiscus? Bizony úgy látszik, felperes egyenesen azért választotta ki alperest, hogy őt, mint a régi zsidók a nép bűneiért áldozatra vetett bakot, mindazon bárkiktől elkövetett tettekért, szavakért és véleményekért, melyek a kir. fiscus nem tetszését magokra vonták, feláldozza.

2. A második, ami a levélből kiemelve van, az, mert alperes Kölcseynek bihari követté leendő választásán munkálódott. Valóban a bűnnek ez is új neme vagy ha ez is a titkos társaságok bebizonyítására hozatott fel, valóban a bizonyításnak is igen új neme. Ily vád feleletet nem érdemel.

3. De úgy látszik, legfontosabbnak hiszi felperes a levélben azt, hogy a bihari gyűlés (melyről a levél szól) a szathmári gyűlés után (azon gyűlés után, mely miatt jelen pör kezdetett) csakhamar következett s alperes a bihari gyűlésen is megjelent (mint felperes kereszténi példás emberszeretettel állítja) Szathmárban elbukott lázító elveit terjesztendő.

Ezen vádból rendes következések folynak. Mert imé aszerint felperes előtt vétek az, hogy a két gyűlés oly hamar következett egymásra, még pedig az alperes vétke, mert alperes Szathmárból Biharba ment lázító elveit terjeszteni.

Felperes nem gondol azzal, hogy mind a két gyűlést az illető megyei rendeknek vagy illető megyei főispányoknak a nekik tetsző határnapra ország kezdetétől fogva kitüzni törvényes joguk volt.

Nem gondol azzal, hogy közgyűlés határnapjait, mivel azok előre kihirdettetnek, alperesnek is bűn és titkos társasági levelezések nélkűl lehetett tudni.

Nem gondol azzal, hogy alperesnek nem volt törvény, sem parancs által megtiltva gyűlésbe menni s talán az sem, akkor menni gyűlésre, mégpedig oly megyei gyűlésre, melynek tábla-bírája, mikor a gyűlés tartatott.

Nem gondol azzal, hogy alperes Szathmárban elbukott elveit (t. i. az örökös megváltásra nézve) Biharban nem volt szükség terjesztgetni, mert Biharmegye alperesnek minden közbejötte nélkül már ez előtt az örökös megváltást követeinek utasításául adta, s hogy ennélfogva alperesnek valamint szüksége nem volt e tárgyban szólani, úgy az egész gyűlés alatt azt sem közelről, sem távolról egyetlen egy hanggal vagy mozdulattal is soha elő nem hozta, soha nem is érintette.

Úgy van, felperes mindezekkel nem gondol, neki csak vád kell, ő vádolja alperest, mint itt az illető főispányok (különben törvényes) tette miatt is és a miatt is, amit nem mondott, nem tett s mondani és tenni szükség nem is volt; alperesnek valóban tartania kell, hogy jövendőben felperes által az égi testek rendszerében előfordulandó események miatt is vád alá fog vettetni.

Az X. alatti levél, mint az eddig említettek is, nem alperes tollából került. A levélíró csak egyetlenegyszer emlékezik alperesről, azt mondván, hogy az ifjak letartóztatásáról Kossuth, Wesselényi és a pestmegyei körlevél által van tudósítva. Ha e tudósítás vétek, úgy tehát először is Pestmegyét kellene pörbe hívni, mert ez nemcsak Szathmárt, de az egész ország minden megyéit, körlevél által tudósította. Vagy az talán megint bizonyság arra, hogy titkos társaság létezik? Alperes e nemét a logikának nem érti; mert ez semmi esetre nem egyezik az emberi okoskodás menetelének szokott rendével. Ami ezen levélben arról mondatik, hogy Szathmár a képviselő tábla 7-ik üzenetét a vallás tárgyban magáévá tette, ez is csak igy tartozik ide, mint feljebb a zalai végzések. Ha felperesnek e részben nehézsége van, mi joggal bántja érette alperest? Ha hatalmának körét még oda is kiterjedni véli, ám próbáljon Szathmárral s azon megyékkel számot vetni, kik e tárgyra nézve Szathmárral egy ösvényen járnak.

Azonban felperes annyira megszokta alperest mindennel, amit alperes nem tett, nem mondott s miben részt sem vett terhelni, hogy az ily vádak már gyakoriságuk miatt szembe is alig tünnek. Itt következnek Y.-tól D.D.-ig Szemere Bertalantól Kossuthhoz írt több rendbeli levelek, melyekben alperesnek neve is alig említtetik, melyek alperesre nem tartozó dologról szólanak, melyekért az, ki írta, kérdőre valamint törvényesen nem vonathatott, úgy nem is vonatott, és mégis mindezek alperes terheltetésére adatnak elő. E leveleket alperes soha nem látta, nem olvasta, rólok nem is hallott mindaddig, mig e jelen pörbe be nem tétettek. Most látja s minden, ki a levelet egészen, nem pedig a kir. fiscus csonka kivonataiban olvassa, látni fogja miképpen az írónak célja vala, külországban valami Magyarországot s különösen a mult országgyűlést megismertető munkát kiadni, mely célra Kossuthot kéri, hogy ez saját országgyűlési tudósításaiból célirányos kivonatot készítsen.

Ha ez így van, pedig hogy így van, csak olvasni kell a leveleket, mi különös s kiváltképpen mi titkos társasági szövetkezés van benne? Hiszen Orosz, a Hirnök szerkesztője mind az 1830-ki országgyűlés után, mind a mult országgyűlés alatt hasonló munkákat külországon idegen nyelven adott ki s mindemellett mai nap is bátorságban él. De abban él Szemere Bertalan is, ki, amint Kossuth benevolájából kitetszik, ez utolsótól nem is nyerte meg amit kért, s annálfogva külföldön sem adott ki semmit. S ha mindezek bátorságban élnek, mi oka, hogy alperes ezért üldöztetik, s hogy alperes ellen ezen levelek terhelni akaró szándékkal pöröltetnek be? Ő ellene, ki ezen levelekben nyilatkoztatott könyvkiadási tervet sem nem tudta, sem nem segítette. Írja ugyan az AA. *alatti levél, hogy Szemere Bertalan alpereshez küldött egy levelet* s ezt felperes is kijegyzi, de készakarva ki nem jegyzi azt, hogy a B.B. alatti levélben kérdést tesz az író: *ha Wesselényi vette-e az ő levelét*? A D.D. alattiban pedig azt írja, miképp *Wesselényitől választ nem vett*. Azt is példás jóakarattal elmellőzi felperes, mit akart Szemere Bertalan alperestől? Pedig a levelekben világosan kimondatik. Nevezetesen B.B. alatt ajánló levelet szeretne alperestől. Ő a külföldre utazik, s ez talán csak nem bűn s kivált alperesnek nem bűne; mert az ajánló levél kéretik ugyan tőle, de adott-é? Az sem nem mondatik, sem igazsággal nem mondathatik. A DD. levélben pedig azt is megmondja az író, hogy alpereshez írt levelében, mire (ugyanezen DD. alatti levél szerint) választ nem kapott, mit kért alperestől? autobiográfiát azaz saját magának, saját életének és nézeteinek leírását. Ezt is vételnek, ezt is titkos társaság szövetkezésnek mondja-e tehát felperes? S éppen akkor mondja-e, midőn alperes e kérést (vagy szerénységből vagy restségből vagy mivel magáról irkálni semmi módon nem szeret) nem teljesítette? Valóban alperes azon iszonyú helyzetben van, hogy mind

azért, amit tenni vagy szólottnak lenni mondatik, egyformán üldözés alá vetve van, mind pedig azért, mit hogy nem tett, világosan kimondatik; vagy az bántja-e felperest, hogy alperes Szemere Bertalan kérésének következésében valami bűnös dolgot össze nem firkált? Azért üldözi-é oly elhatározottsággal, mert az üldözött semmi üldözésre méltót nem tett?

Igy van, mert miután Ujházy levelét az EE. alatt csupán azért hozza terhelni akarólag elő, mivel az Kossuthhoz írván, *alperesről* (mit azonban alperes nem dictált) szeretettel emlékezik; még Kossuth naplóját is előadja FF. és GG. alatt. Az elsőben az beszéltetik el, hogy alperes meghatározta magát Erdélyben országgyűlési követséget *nem vállalni*, s hogy ennek tudatására Kovács Lajost Erdélybe küldeni szándékozott, nehogy t. i. barátai megválasztását eszközöljék, noha később más úton tudósítván barátait, Kovácsot csakugyan nem küldötte el; ez tehát ismét vétek. Alperes bajosan hitte, miszerint ezen követség el nem vállalását épen felperes vegye rossz neven, s valóban sajnálja, hogy ezt annak idejében nem tudta; vagy talán az a bűn, az a titkos szövetkezés bizonysága, mert alperes barátival tanácskozni merészkedett, ha követséget vállaljon-é vagy nem? Vagy az a bűn, mert nem vállalása okául a *közjó tekintetét* szándékozott adni? Bizony rettenetes gondolatoknak kell minden magyarnak fejében a maga személyes s vagyonbeli bátorságára nézve megfordúlni, ha látja, még mi is nem tulajdoníttatik vétkűl. Ily esetben mondja meg felperes, micsoda *tett* s micsoda *nem tett* az, ami haragját kikerülheti.

Egyébiránt ha a napló kifejezéseiben oly szavak találkoznak, melyek felperesnek nem tetszenek, ezekért is szokása szerint alperest szándéka terhelni? Hiszen alperes a kérdéses naplót nem vitte, tehát róla miként feleljen?

A GG. alatti naplóból az fogja talán alperest terhelni, mivel ott mondatik: miképpen alperes *Lovassy L. folyamodását helyben nem hagyta s a Lovassy atyja előtt kifejté a rosszat, mi e lépéssel tétetett*. De hol van tehát a törvény, mely Lovassynak parancsolta, hogy folyamodjék? Hol ismét a törvény, mely alperesnek megtiltotta, Lovassynak nem törvény parancsolta folyamodását rosszallni? Hol vannak a szavak, miket alperes ez alkalommal mondott, ha talán a bűn szavakban feküdnék? vagy talán ez ismét titkos társaságra mutat, hogy alperes a szerencsétlen ifjú atyja előtt saját véleményét magános ember tette felett kibeszélette?

De azt mondja felperes, hogy alperes ezen tettéből az tetszik meg, miképpen ő a legfőbb törvényszék által elítélt ifjak tetteit az elítéltetés után helyeslette. Ismét egyike azon ismeretlen logikai úton járó okoskodásoknak, mikkel kir. fiscus e pört betöltötte. Alperes elmellőz itt minden egyebet; Lovassynak s általában az ifjaknak ügyéről, mint ide nem tartozóról, semmi tekintetben szólani nem akar, hanem egyedűl a felperesi okoskodás menetelére fordítván figyelmét, csak azt kérdi: azon állításból, hogy alperes a Lovassy folyamodását jóvá nem hagyta, következik-é a felperesi következmény?

A GG. alatti naplóban a kérdéses folyamodásról az mondatik, miképen ez «*nem kegyelemért lealacsonyulás, nem bűn-elismerés*.» Alperes tehát oly folyamodást nem hagyott helyben, melyben a folyamodó magát bűnösnek el nem ismerte. Ebből hát felperes feljebbi következtetése a maga elemeire feloszolva így van: Lovassy folyamodik -

Lovassy a folyamodásban magát bűnösnek el nem ismeri -

Alperest ezen bűnt el nem ismerő folyamodást rosszalja -

És igy alperes a Lovassy tetteit jóvá hagyja -

azaz mivel Lovassy magát bűnösnek nem tartja és folyamodik, tehát alperes, ki e tettet rosszalja Lovassy tetteit jóváhagyja, következésképpen a Lovassy tetteit rosszalással jóváhagyó alperes bűnös, titkos társasági tag, ország felforgató.

Igy bánik felperes békés polgárral, ki ellen semmi vétket felhozni nem tud, semmi valódilag terhelő bizonyítványt elő nem mutathat, s így bánik olyan pörben, mely alperes ellen az ország megyéi, a mult országgyűlési képviselő tábla nagy többségének ellenére, sőt nyilvánosan kijelentett értelme ellen indított, melyet a képviselő tábla kezdettől fogva az országgyűlés utolsó percéig az egész nemzetet egyformán és egyértelműleg érdeklő sérelemnek nyilatkoztatott.

Alperestől soha sem mondott, hírhordáson épült, józan értelem nélkül szűkölködő nehány szavak a vád alapja; alperestől nem származott, alpereshez nem szóló s nagy részben megyei nyilvános végzéseket érdeklő levelek nehezítő körülmények; soha be nem bizonyított és az ország körülményeinél s alkotásánál fogva nem is létezhető titkos társaságróli álmodozás az üldözés oka. Mindezekre mit kelljen szólani? Alperes a rajta elkövetett méltatlanság érzetében elnémul, de maga a dolog nyilván kiált és kiált a jelen korhoz és jövendőséghez. Ily tisztán álló körülmények közt sem ez, sem az a maga ítéletének meghozásában nem fog csalatkozni.

A fentebbiekkel feleslegesen is meg levén a bűnös törekvésről vád hiúsága is bizonyítva, le vannak már a felperes királyi fiscusnak mind ama kérdéses frázisra alapított mind csak általánosan felhozott vádjai rontva.

Meg van mutatva, miszerint a kir. fiscus tanúi mind azért, mivel suggestivus kérdésekre vétetett vallomásuk, mind pedig mivel alperes iránt azon közgyűlés alatt s azt megelőzőleg ellenséges indulatot bizonyítottak, be nem vehetők, és hogy azok közűl többekre kir. fiscus részéről tilalmas befolyás gyakoroltatott.

Meg van mutatva, hogy az alperesre fogott periodus egy hírhordás szüleménye s ebből merített feladás útján került a királyi fiscus kérdőpontjai közé.

Meg van mutatva, miképpen a követelt frázisra csak hat igenlő tanú van, nyolc pedig különböző frázisokat adván alperes szájába, ama hatnak s egyik a másiknak is ellene mond. Azonfelűl négy ezen kétféle tanúk közűl fontos körülmények által különösen is meg van semmisítve.

Továbbá, hogy a kir. fiscus többi tanúi e frázis mondására nézve alperes ellen semmit, sőt mellette bizonyítanak. Minek következésében alperes már csak a próbák nem léte miatt is ama periódus mondásával nem terheltethetik.

Meg van mutatva ellenben 43 elhatározottan valló tanú által, hogy alperes azon frázist teljességgel nem mondotta. És hogy annálfogva minden vád és kereset, mi azon követelt frázison épült s azért indíttatott, semmivé lett.

Meg van mutatva azon részint csak általánosan tett, részint pedig ama soha sem létezettnek bebizonyított frázison épült vádnak alaptalansága, miszerint alperes beszédében a királyi méltóságot alacsonyította volna, s meg van mutatva 53 tanúnak elhatározott vallomása által, miszerint a királyi felség iránt hódoló tisztelettel nyilatkozott, s hogy a felség személyét a kormány nevezettől megkülönböztette. Mely szón sem nyelvtudomány sem józan ész s alkotmányos fogalmak szerint, sem pedig törvényeink szavai s törvényes és közszokás következésében magát a felséget érteni úgy sem lehet.

Meg van mutatva, miszerint lázítási célzatról szóló vádját a kir. fiscus még csak egy elhatározott tanúval sem bizonyíthatja.

Ellenben 64, hatvannégy tanú s Szathmár vármegye közönsége bizonyítja, miszerint alperes nemcsak hogy nem lázított, sőt a közbéke alapítása volt célzata s annak törvény általi biztosításán igyekezett.

Meg van mutatva nyolc törvényhatóság s több egyes személyek bizonyítványai által, miszerint alperesnek mind köz, mind magános életében, mint hív és békés polgárnak, minden törekvése királya s hazája javára s boldogságára volt intézve.

Meg van végre mutatva, hogy a királyi fiscusnak ellene felhozott oklevelei semmitsem bizonyítanak s jelesen, hogy azokból alperesnek a pozsonyi ifjak kaszinójávali egybeköttetését legkisebbnyire sem lehet következtetni, s hogy ezen állított egybeköttetés bizonyítására a felperes csak egyetlen egy állító tanút vagy arról szóló iratot sem tud előmutatni; valamint, hogy azon nagyobbára mások által másokhoz írt s alperesről részint említést sem tevő levelek titkos szövetségnek távoli nyomát sem mutatják, s annyival kevesebbé annak, hogy alperes valami íly szövetségnek tagja lett volna.

A felperes okai s oklevelei e szerint megcáfolva, a vádak megsemmisítve, alperes ártatlansága annyi és oly tiszta bizonyítványokkal megmutatva levén: ezen ily világosságban álló ügyet tekintsük meg még egy szempontból, mely minden ügyre nézve nagy fontosságú s bírónak mellőzhetetlen. És ezen szempont a bizonyítványoknak, valamint a körülményeknek összehangzása, pontosúlása (concursus probarum et circumstantiarum) szintúgy a terhelő, mint a mentő bizonyítványokat s körülményeket tekintvén.

S felperes mellett szól-é a bizonyítványok s körülmények összehangzása vagy nem: ezt csak akkor kellene és lehetne tekintetbe venni, midőn tagadhatatlan lenne, miszerint a követelt eset s támasztott vádak valóban foglalnak magokban bűnt, még pedig azon bűnt s épen azon keresetre s bűntetésre tartozót, melyet a vádló követel. Mert ugyanis bűntető törvénynek természetéből foly s annak lényeges feltéte, miszerint bűn, bűntetés, bíróság s pör neme az esetek szerint tisztán el legyen határozva s egymástól élesen megkülönböztetve. Innen van, hogy ha egy követelt eset nem azon bűn, minek követeltetik, és ha a vád esete törvény szerint nem azon büntetést vonja maga után, melyet a vádló kiván s melynek kimondását a törvény ugyanazon bíróra s éppen azon pör neme következésében bízta, a pörnek vissza kell utasíttatni azon bíróság elébe, hová az a követelt bűn természeténél fogva tartozik, oly pör nemére, milyeket az illet, s oly bűntetés követelése végett melyet azon esetre törvény határozott. És ezen visszautasítás igen természetes, mert bíró csak oly pör nemében s oly bűn felett ítélhet, mi törvény szerint bíráskodása alá tartozik, s csak oly büntetést rendelhet, melynek kimondására törvény felhatalmazta. Ha ily visszautasítás nem történnék, szükségesképpen következnék, miszerint bíró gyakran nem őtet illető perben, nem reá tartozó bűn felett ítélne s oly büntetést szabna, mi hatási körébe nem tartozik.

Felperesre nézve éppen nem áll az, miszerint bizonyos lenne, hogy ha vádja valósulna is, az jelen pör nemére ezen tisztelt bíróság elébe s a követelt bűntetésre tartozó lenne. Sőt a fentebbiekben oly bőven s világosan be van mindezeknek ellenkezőjök bizonyítva.

Ezeknek következésében bizonyos, miszerint ezen pörnek már azon kérdésen kell megbukni, mely egyenesen a vád természetét még minden esetre s személyre való alkalmazás nélkűl illeti, s mielőtt annak kellene vizsgáltatni, hogy azon vád valósul-é s a követelt esetet s körülményeket be lehet-é bizonyítani?

Ennélfoga a felperesre nézve itt a bizonyítványok s körülmények öszvehangzása s pontosulása (concursus probarum et circumstantiarum) tekintetbe nem vehető.

De mivel úgy is e pörben alperes, tartozása s a valódi szükség felett annyi nyilvános bizonyítványát mutatta be ártatlanságának s oly sokféleképpen cáfolta meg az ellene emelt vádakat, ám tekintsük még meg azt is, hogy ezen bizonyítványok s körülmények öszvehangzása mennyire szól a felperes mellett, valamint azt is, hogy erre nézve mi tűnik ki az alperes bizonyítványait s körülményeit tekintve?

Felperes tanúinak, mint láttuk, egy része, sőt a dolgot jól felvéve, egy híján hasonfele alperes mentő tanúi közé számlálható, a terhelőknek is általánosan meg van, még pedig fontos okoknál fogva, be nem vehetőségök bizonyítva. Ezenfelűl a tanúk részint egyenlőn vallók, részint pedig úgy állanak, mint egyes tanúk. Az egyenlőn valló hat tanúból egy azon vallomásának megbánását nyilatkoztatta, egy pedig magát ezen vallomásra csábítottnak vallván, semmivé lett, a más négy felesleg is meg van azon felperesi tanúk által cáfolva, kik egyenesen ezeknek vallomása ellen s nyilván az alperes mellett vallanak. Egyes tanúként áll ama nyolc, kik mind az említett hattól, mind egyik a másikról különbözőket állítanak; ezen nyolc is megsemmisíti ama hatot, de megsemmisíti egyik a másikat, mivel egymásközt nemcsak nem egyezik, sőt egymással ellenkezik.

Ezeknél fogva a felperesi tanúkról valóban mindent inkább lehet állítani, mint hogy azokra nézve a vádat illetőleg öszvehangzás s egybepontosúlás léteznék.

Éppen amilyen kevésbé létezik ez a felperes tanúira nézve, szintoly tagadhatatlan s nyilvános a tanúk öszvehangzása az alperest mentő vallomásokban. Nincs alperesnek egy tanúja is, ki a többivel ellenkeznék. Negyvenhárom tanúja bizonyítja, hogy a követelt frázist nem mondotta. Ötvenhárom tanúja vallja s ezek közt nyolc felperesi, hogy a királyi méltóságot nem alacsonyította s a felség iránt hódoló tiszteletet bizonyított; harminchét saját tanúja s nyolc felperesi nyílván kifejezi, miszerint a «kormány» szót teljességgel nem a felségre értve mondotta, és tizennégy felperesi s ötven alperesi tanú elhatározottan erősíti, miszerint éppen nem lázított, sőt törvényes és békés célzata volt.

Tagadhatatlan tehát, hogy az alperes tanúira nézve őtet mentőleg létezik s teljes mértékben létezik a tanúk öszvehangzása (concursus testium).

A felperes többi próbáira nézve az öszvehangzásnak árnyéka sincs. Ezen oklevelek az eredeti vádat nem is érdeklik, azzal legkisebb egybeköttetésben sem állanak. Az minek bizonyítására fel vannak hozva, de amit éppen nem bizonyítanak, a követelt bűnt távolról sem érdekli, következőleg ily oklevelek, melyek a pör fő - mondhatni - egyedűli alapját és tárgyát, t. i. a követelt frázist nem érdeklik, melyek királyi méltóság lealacsonyításáról semmit sem említenek, melyek lázítási célzat vagy bűnös törekvés bizonyítására merőben nem alkalmasok és melyeknek próbált, de nem sikerűlhető erőlködése is csak oda megyen ki, miszerint alperesnek egy bizonyos kaszinóval egybekötését s egy soha sem létezett szövetségbeni részvétét gyaníttassa, ily oklevelek csakugyan a jelen vádra s e jelen pörre nézve öszvehangzóknak nem neveztethetnek, sőt hogy ide nem illők s erre nem tartoznak, kétségtelen.

Ez szintoly kétségtelen, mint amilyen bizonyos alperes azon részint törvényhatóságoktól, részint egyes személyektől eredett okleveleinek *összehangzása*, melyek törekvéseinek hív polgárhoz illő voltát bizonyítják; valamint azon tanúvallomásoknak is egyértelműsége, melyek nyilvánossá teszik, miszerint alperes sem a pozsonyi ifjak kaszinójával egybeköttetésben, sem bárminő titkos szövetségnek tagja nem volt.

Már ami a körülményeknek alperesre nézve terhelőleg vagy mentőleg állását s összehangzását illeti, arra nézve a fentebbiekben bőven ki van fejtve, miszerint a dolog állását, mindent, mi történt s a körülmények összeségét tekintve, a felperes vádjai nem léteznek; és ezekben a kereset alaptalan s méltatlan volta tárgyilag (objective) van bebizonyítva.

Ami pedig a vádnak alperes személyére illesztését, vagyis a tárgynak személyességi (subjectiv) tekintetéből vételét s az ezt tárgyazó körülményeket illeti, meg van a védelem folytában s elég bőven bizonyítva alperes beszédére nézve, miszerint ő ott beszélt, hol beszélni jusa volt, oly tárgy felett, miről szólani jusához tartozott, sőt kötelességében feküdt; miként országosan pártolt tárgynak követi utasítás által törvénybe igtatását, tehát szabad dolognak szabad útoni eszközlését javalta. És hogy a javaslatot a közbéke s boldogság

biztosíthatásával támogatta s ennek megtartására tette intő figyelmeztetését. Meg van az is bizonyítva, miképpen a közgyűlés, habár többek által ellene fel is volt ingerelve, még sem talált beszédében semmi helytelent, sőt ellenségei sem tudtak abba belekötni, s azon egyetlen egy is, ki valami mondásán felakadt, adott felvilágosításában megnyugodott. Hogy ezen gyűlést megelőzőleg is minden köz s magános életbeli körülmények nem az alperes ellen, hanem mellette szólanak, bizonyítja azt sok és fontos oklevél és bizonyítja a köztudat, mely alperesnek azon közgyűlés előtt s azóta folyt élete felől ítéletét elég nyilván kimondta. Nem összehangzók-é ezen körülmények s nem pontosulnak-é nyilván s félre nem érthetőleg alperes hibátlan volta bebizonyítására?

A tárgyat s a személyt illető tekinteten kivül a körülmények még polgári vagyis politikai szempontból is nézhetnek vagy legalább szoktak nézettetni.

E jelen ügyben ily nézetnek csak akkor lehetne helye, ha alperes ama beszédének valami nagyfontosságú s talán éppen káros következése lehetett vagy lett volna. Káros következése azon beszédnek nem lehetett, mert törvénynek törvényes útoni javaslása, s közbéke fentartására intézett célzat s intés nem szűlhet káros következést. És hogy nem is szűlt, eléggé tudva van. E tekintet sem szól tehát legkevesebbé is alperes ellen.

Sőt polgári nézetek következésében ez ügynek a múlt ország gyűlése által a közelebbire hagyományként pártolás végett történt általbocsájtása, 36 törvényhatóságnak élénk pártfogása, a közkedvetlenség, mit e pörnek folyamata szült, s azon öröm és hála s helybenhagyás érzetes nyilvánítása, melyet e pörnek alperes részére leendő eldőlése oly sokaknál és oly közönségesen okozand, bizonyosan mind az alperes mellett szóló körülmények.

Van még végre egy nézet, mely bírónál többeket kirekesztőleg nem létezhetik, de amelyet a többinek sem szabad kirekeszteni és ez az emberi érzés. Felperes kir. fiscus alperest szinte négy év óta e sorvasztó pör súlya alatt sinlődteti. Ennek hatása alperes polgári s társasági viszonyait feldúlta; méltatlanságok, üldöztetés és gyötrő bizonytalanság keserű érzetei alá ásták egészségét; ezen rongált egészség mellett az erkölcsi szenvedések emésztő ereje kettőztetett lőn, s az így naponként hanyatlottabb egészség mellett a kényszerített védelmi gond és munka annyira veszélyes leve, miként alperes, kit maga gyógyíthatásától elzártak, eltartóztattak, jelen pillanatban a teljes megvakulás borzasztó küszöbén áll.

E szokatlanúl hosszú védelemirat valahára végéhez közelít. Tartani lehet, hogy ezen hosszúság a tisztelt bíróságnak fáradalmat fogott okozni; de miután alperes e jelen pör egész folytában oly sok oldaltól támadtatott meg; miután ellene semmit sem nyomó ugyan, de nagyszámú okok és oklevelek a pörbe tétettek; miután ez okok és oklevelek alperes feleletét be nem várva, tehát egyoldalúlag nyomósan terhelőknek bírói ítélet által kimondattak, alperes erkölcsileg kényszerítve lőn mindazon sokoldalokra kiterjeszkedni, mind azon okokat és okleveleket egyenként megvizsgálni, azoknak erő és igazság nélkül szűkölködését egyenként megmutogatni s így védelmét e hosszúságra kinyújtani.

Ki egy értelmetlen s még azonfelül hamisan reá fogott mondásért és puszta mondásért lázasztóvá, országot felforgatni akaróvá bélyegeztetik; ki tizennyolc évek alatt szakadatlan nyilvánossággal folyt polgári élte dacára titkos szövetkezések koholójának rágalmaztatik, kinek minden, amit tett, minden, amit nem tett, bűnűl rovatik fel; ki előtt mindezek következésében felmutattatik a véres pallós és mégis e szörnyű helyzetében védelmi módjai megnehezíttetnek; a törvénykezés rendes útja előtte bezáratik; az, nem lehet csudálni, ha e sok sérelmet, sok üldöztetést sok szavakban kénytelen felvilágosítani.

Itélet s felperes új oklevelei előkészületekre kényszerítették, ezeknek közepette ítéletesen sürgettetett, ő elkészült, de felperes mind a tanúk hitelesítését, mind e védelem beadhatását késleltette, ki kellett alperesnek ezen késleltetés s a hitelesítés körülményeit fejteni.

Kifogásokkal élni megtiltatott, s így kénytelen vala törvényeinkből megmutogatni, hogy az azokkal élést törvényeink megengedik, kénytelen vala e részben törvény engedte jogaihoz ragaszkodni s a kir. fiscus felperességének sem törvény, sem igazság szerint meg nem állhatását bebizonyítani.

Puszta szavakért vétetett üldözőbe s ezáltal szükségessé vált törvényeink hosszú sorát elő-számlálni s azokból nyilvánossá tenni, miképpen hűtelenségi vétek csak tettleges feltámadással követtethetik el.

Kormány említéseért kiáltatott a felség alacsonyítójának, s emiatt, azon különben minden alkotványos haza polgára előtt napfény világosságban álló igazságnak, hogy *kormány és fejedelem egymástól lényegesen különböznek*, számtalan okok, törvények és példák öszvehalmozásávali bizonyítását el nem kerülheté.

Tanúk állíttattak ellene, kik ellenséges harag, csábítás és fenyegetés által hamis vallomásokra szédíttettek, s ezeket undorító meztelenségekben egyenkint fel kellett fedeznie és saját tanúk által is ki kellett világosítania, hogy azon értelmetlen, józan ész nélküli szavak, mikre a felperesi tanúk nyomorult hitöket letenni nem borzadtak, *soha mondva nem voltak* s józanfejű embertől *soha nem mondathattak.*

Lázasztó célzat tulajdoníttatott neki, neki, kinek ajkaira egyetlenegy emberiész nélküli mondásnál egyebet reá költeni nem tudtak; s ennélfogva kényszerítve lőn kifejteni, mily alaptalan ráfogás ez, s *mily igazságtalan s egyszersmind képtelen valakiben szavakért, mégpedig soha nem mondottakért, bűnös célzatot keresni s annak, ki békét javaslott, szívében és veséiben csendzavaró gondolatokat akarni olvasni*.

Végre ország felforgató titkos szövetkezéssel vádoltatott s ellene irományok hozattak elő, miket nem írt, miket hozzá nem írtak, mik róla alig emlékeznek, mikből minden tetszhetik ki, csak az nem, minek bizonyítására előadattak. Mulhatatlan vala ezeket is egyenként cáfolni meg s ég és föld láttára felvilágosítani: mi rendkivűli lépcsőre hágott rosszakarat az, mely ily valamit bizonyságképpen előadni nem pirúl.

Azonban mindezek imé itt feküsznek, maradandó emlékül azon nem palástolt üldözni akarásnak, azon személy iránti bosszús indulatnak, minélfogva felperes kir. fiscus békés polgárt, törvényes pályán járó békés polgárt, ellenségesen megragad s ítélőszék eleibe vonszol s az ország felső bíróságát nem átallja, nem fél, nem irtózik felszólítani, hogy az üldözőbe vettet egy értelemnélküli mondásért, melyet alperes soha nem mondott, neki véráldozatul oda vettesse.

És a bíróság, mely elébe alperes kir. fiscus által a célból kihivattatott, éppen az, melynek tagjai nagyobb részben nem sokkal ezelőtt alperessel egy pályát futottak; kik a haza színe előtt vele együtt járdaltak; kik tudták mit érez, gondol, akar; kik hozzá hasonlólag megyei és országgyűléseken a haza szent ügyében lángszavakat mondottak, s kiknek ajkaikról jött kifejezések az országgyűlési könyvekben hirdetik a jelen s jövő kornak, miképpen volt idő, midőn bátor elszánás a hazáért és törvények mellett még nem vala bűn s még nem vala szokás a hazafiak ellen hamis vádakat emelni s nevetséges semmire való színek alatt emberi nyugalom, szerencse és élet ellen lest hányni.

Ártatlan létét nemcsak tudva, de teljesen és cáfolhatatlanúl bebizonyítva, lehetetlen fájdalom borította szívvel nem éreznie, hogy szinte e négy év óta ellene folyó pör s e pörrel egybekötött helyzet s kinos érzelmeket gerjesztő méltatlanságok által bűn és ítélet nélkül már előre oly büntetést szenved, mely nagy vétket elkövetett emberre nézve is elegendőnek találtathatnék.

E bűn és ítélet nélkül szinte négy év óta szenvedett büntetésnek közepette, ártatlansága győzhetetlen bizonyságaival kezében itt látja végre közeledni az órát, melyben a bírói ítélet

felette elmondatik. Ki ártatlansága nyugtató érzését kebelében hordozza, az az ítéletet nem rettegi. Részrehajlatlan igazság a bíró elengedhetetlen kötelessége; s alperes ily igazságot vár, ily igazságot követel bíráitól. Hatalmas ellenfél a maga ezerféle befolyásával fenyegető állásban lépett fel ellene; de arra, ki a bírói szent esküt egyszer letette, emberi hatalomnak befolyással bírni nem szabad. Alperest ami illeti, ő emberi hatalommal felruházva nincs, de az ártatlanság, törvény és igazság szellemi hármas hatalma őrzi őt. E hármas hatalom oltalmában nincs erő, mely őt bűntelenül elnyomhassa. E hármas hatalom felszentelt végrehajtói az ítélőszékek. Alperes hiszi, miképpen a tekintetes kir. tábla e magas hivatását mélyen érzi; azért nem kételkedik, hogy igazságtalan üldözője ellen igazságos védelmet fog találni.

Alperes ügyén a múlt országgyülési KK. és RR. emlékezete nyugoszik. Általok hazai ügynek neveztetett az s mint olyan forró hű kebellel pártfogásba vétetett. Tisztelt bírái vissza fognak emlékezni a napra, midőn ez ügy feletti vítatás az ország teremében legelőször megzendült s a hazafiúi kebleken égető fájdalom érzelmeivel rezgett keresztül, mely fájdalomban csak az a kinézés szerzett enyhületet, miszerint az ügy bírák előtt fekszik, bírák előtt, kik a hazának gyermekei s a hazai törvény s alkotmány tiszteletében születtek, nevekedtek s kiktől remény közt váratott, hogy előttük ez igazságos ügy el nem veszhet. E visszaemlékezés a hazának szentelt egy gondolattal összeolvadva ünnepélyessé teendi a pillanatot, mely alperes sorsát eldöntendi.

Egyébiránt a vád hamis volta tagadhatatlanul bebizonyíttatott; bebizonyíttatott, miképpen bűn nem létezik, s bűn nem létezvén, ha mégis büntetés következnék az igen nyilvánosan nem a bűn, hanem a személy ellen intézett csapás, nem bűn elleni díjosztó igazság, hanem csak személy ellen célzott bosszú lehetne.

Díjosztó igazság a bűnre kimondott ítélettel magát a bűnt nyomja le; személyes bosszú csak testet sanyargat, testet teszen semmivé, de a bűntől tiszta lélek testi szenvedés által erősödve, szellem erejében emelkedik fel, és öszveroncsolt testi házára mutatva, néma, de törülhetetlen jelekkel szól földhöz és éghez, emberi közvéleményhez és isteni változatlan igazsághoz.

Alperes e lélekemelő gondolatban áll bírái, hazája s istene előtt. Saját tiszta voltát tudva és érezve, hiszi s nyilván kimondja, miképpen őt, ki bűnt nem követett el, semmi ítélet bűnössé nem teheti; lelki igazságát semmi ítélet el nem homályosíthatja. Tudja azt, hogy polgártársai (most és jövendőben) igazságát megismerik és méltánylani fogják. Tudja, hogy ő, ki most bírái előtt ítéletet várva áll, ez ítélet kimondása után bíráival együtt álland a jelen és jövő kor törvényszéke előtt, hol a korlátozhatatlan közvélemény tekintet nélkül, nyersen és szabadon harsogja ki ítéletét s osztogatja áldását vagy átkát s bíráival együtt álland Isten előtt, kinek örök igazsága mérlegében az ártatlanság szenvedése lenyomó súlyában áll, ki a méltatlanul letiport szerencse leggyengébb sóhajtását, a méltatlanúl kiontott vér legparányibb cseppjét kérlelhetetlen szigorúsággal számlálja elő, kinek végetlen irgalmát csak végetlen igazsága éri fel; hogy minden, ki felé egy gondolatot emelni bátor, szíve fenekéig rázkódjék keresztül s minden emberi tekintet, fény és hatalom lelke előtt mondhatatlan kicsinységébe oszoljon.